

UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

FACULTADE DE CIENCIAS DA COMUNICACIÓN

TESE DE DOUTORAMENTO

**AS NOVAS ELITES DO XORNALISMO EN GALICIA. A
FACULTADE DE CIENCIAS DA COMUNICACIÓN DA
UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA (1991-2011)**

Autora: Isabel Aránzazu Estévez Lavandeira

Director: Dr. D. Fermín Galindo Arranz

Santiago de Compostela, 2012

UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

FACULTADE DE CIENCIAS DA COMUNICACIÓN

TESE DE DOUTORAMENTO

**AS NOVAS ELITES DO XORNALISMO EN GALICIA. A
FACULTADE DE CIENCIAS DA COMUNICACIÓN DA
UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA (1991-2011)**

Autora: Isabel Aránzazu Estévez Lavandeira

Director: Dr. D. Fermín Galindo Arranz

Santiago de Compostela, 2012

Don Fermín Galindo Arranz, con DNI 14252979-V, profesor titular do Departamento de Ciencias da Comunicación da Univerisdade de Santiago de Compostela, como director da tese “As novas elites do xornalismo en Galicia. A Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela (1991-2011)”, da alumna Dona Isabel Aránzazu Estévez Lavandeira con DNI 36122991-L

CERTIFICA

Que a presente tese de doutoramento está concluída en tempo e forma e autoriza a súa presentación ante a Comisión de Doutoramento, posto que reúne os requisitos de orixinalidade e cientificidade para a súa defensa pública perante o tribunal correspondente.

Como director da tese, valoro como moi boa a orixinalidade da investigación, a proposta metodolóxica, a relevancia do traballo, a súa redacción, os resultados obtidos e as súas conclusións.

E para que así conste aos efectos oportunos, asina

En Santiago de Compostela, o 28 de marzo de 2012,

Dr. Fermín Galindo Arranz
Director da tese

Agradecementos

Ás compañeiras e compañeiros da facultade, polas conversas compartidas en vinte anos, e, en xeral, ás amigas e amigos xornalistas, por partillar comigo experiencias e debates.

Á segunda escola xornalística que tiven tras a facultade, o semanario *A Nosa Terra*, na que se atopan boa parte dos meus cimentos profesionais. Tamén alí atopei parte dos cimentos da que foi a primeira facultade de Ciencias da Comunicación en Galicia. Ás miñas compañeiras e compañeiros da redacción de Príncipe 22. A Gustavo Luca de Tena, pola súa atención durante o proceso de elaboración da tese.

Dentro da facultade de Ciencias da Comunicación, atopei axuda, colaboración e apoio. As miñas grazas efusivas a todo o persoal que tivo a amabilidade de proporcionarme claves e información de grande axuda. Un agradecemento especial para Xosé Soengas pola súa dispoñibilidade desde o primeiro momento para atender as miñas solicitudes e resolver as miñas preguntas. Tamén ao decano Xosé Pereira e o seu antecesor no cargo Miguel Túñez, que foron das primeiras persoas, xunto á catedrática Margarita Ledo Andión, ás que expliquei o proxecto.

O meu agradecemento a todos os docentes da facultade que se deixaron interrogar ao longo da investigación. A memoria oral da facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela é un eixe central da investigación. Agradezo enormemente o tempo, a paciencia e a atención de todas as persoas entrevistadas, desde dentro da facultade e desde fóra, como aconteceu no caso do profesor Emili Prado e dos reitores Ramón Villares, Darío Villanueva e Senén Barro.

Ao persoal da mediateca da facultade de Ciencias da Comunicación, da biblioteca xeral da Universidade e do Arquivo Histórico Universitario. Eses espazos foron segunda residencia nalgunhas etapas da investigación. Grazas especiais a Emilio Filgueira e Marta Gómez, da secretaria xeral da Universidade, e a Claudia Neira, da oficina de seguimento de prácticas de Comunicación na USC.

A Mónica Ares, Ana Estévez, Fran Pérez e Carme Vidal por proporcionarme un *extra* de olladas esixentes sobre as páxinas escritas. A Paulo Pascual, por perder o tempo encaixando un feixe de letras nunha maqueta e entregarme algo que se asemella moito a unha tese de doutoramento.

O agradecemento para a miña familia por comprenderme e apoiarme sempre.

Na decisión de investir nesta investigación boa parte do meu tempo dos últimos anos ten moito que ver o profesor Fermín Galindo Arranz. A el débolle o camiño escollido, sen que exista pola miña parte ningún ánimo de fuxir de responsabilidades. Como director non só orientou de maneira constante os pasos a tomar, senón que durante todo o proceso a súa confianza en min non decaíu. Calquera que desenvolviera unha tese de doutoramento sabe o importante que son as conversas clarificadoras, os correos electrónicos que revelan achádegos de utilidade ou as chamadas telefónicas de ánimo no momento no que máis se necesita. Un afectuoso agradecemento para o profesor do departamento de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela, Fermín Galindo, por guiarme e acompañarme neste proxecto.

Abstract

O obxecto de estudo desta investigación é a formación en Comunicación no ámbito universitario galego; en concreto céntrase nos xermolos e desenvolvemento da Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela, que abre as súas portas no ano 1991. O traballo analiza a entrada dos estudos de Comunicación no ámbito universitario como chanzo fundamental á hora de regulamentar e dotar de solidez a actividade profesional, contribuíndo á consideración dunha parte da profesión como grupo de elite, partindo da influencia e notoriedade social dos medios de comunicación e do xornalismo na sociedade actual. Afonda na significación da creación da primeira facultade de Ciencias da Comunicación en Galicia hai agora vinte anos como estrutura de consolidación xa que se trata dun proxecto que nace para responder á necesidade de comunicadores formados de maneira integral no país. A investigación sostén que este é un proxecto construído cun modelo propio no seu enfoque. Dúas décadas despois, evoluciona sen poder sustraerse ás transformacións e novas demandas do mercado da comunicación. A investigación inclúe como parte fundamental un conxunto de entrevistas en profundidade cos axentes clave na posta en marcha dos estudos de Comunicación na universidade galega, poñendo de releve a importancia das fontes directas e da oralidade como metodoloxía científica á hora de analizar a historia recente.

El objeto de estudio de esta investigación es la formación en Comunicación en el ámbito universitario gallego; en concreto se centra en los cimientos y desarrollo en la Facultad de Ciencias de la Comunicación de la Universidad de Santiago de Compostela, que abre sus puertas en el año 1991. El trabajo analiza la entrada de los estudios de Comunicación en el ámbito universitario como peldaño fundamental a la hora de regulamentar y dotar de solidez la actividad profesional, contribuyendo a la consideración de una parte de la profesión como grupo de elite, partiendo de la influencia y notoriedad social de los medios de comunicación y de los periodistas en la sociedad actual. Ahonda en la significación de la creación de la primera facultad de Ciencias de la Comunicación en Galicia hace ahora veinte años como estructura de consolidación, ya que se trata de un proyecto que nace para responder a la necesidad de comunicadores formados de manera integral en el país. La investigación sostiene que este es un proyecto construido con un modelo propio en su enfoque. Dos décadas después evoluciona sin poder sustraerse a las transformaciones y nuevas demandas del mercado de la comunicación. La investigación incluye como parte fundamental un conjunto de entrevistas en profundidad con agentes clave en la puesta en marcha de los estudios de Comunicación en la universidad gallega, poniendo de relieve la importancia de las fuentes directas y de la oralidad como metodología científica a la hora de analizar la historia reciente.

This doctoral thesis focuses on university training in Communication in Galicia; specifically, it focuses on the foundation and development of the Faculty of Communication Sciences at the University of Santiago de Compostela, a faculty which was established in 1991. Taking the social influence and relevance nowadays of the mass medias and journalists as a starting point, this research analyzes how the inclusion of Communication studies at university level is essential in order to provide regulation and solidness to the journalism as a professional category; while also contributing to make some of these professionals be considered among an elite. This doctoral thesis looks in detail at the birth of the first Galician university faculty of Communication Sciences twenty years ago, intended as a reinforcement structure to respond to the need of journalists trained in Galicia. Research confirms the project as based on a unique approach. Two decades after its foundation, the model evolves indifferently to changes and new requirements from the communication markets. This research also includes a set of rigorous interviews with promoters of the Galician faculty as an essential part of this work, emphasizing the importance of primary and oral sources as a contemporary scientific method.

As novas elites do xornalismo en Galicia. A Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela (1991- 2011)

Índice

Limiar e metodoloxía

1.	Presentación	15
2.	Antecedentes	17
3.	O obxecto de estudo	19
4.	Obxectivos da investigación	21
5.	Hipóteses	22
6.	Estrutura e presentación do traballo	24
7.	A metodoloxía no estudo de caso	26
8.	Os documentos xornalísticos	28
9.	A memoria oral	29
10.	As fontes directas	33

Parte 1. O xornalismo e a formación universitaria. marco teórico e academización do xornalismo en Galicia

1.	Universidade e estudos de comunicación: facer carreira do oficio	39
1.1.	O escenario preacadémico	39
1.1.1.	Joseph Pulitzer e os modelos pioneiros	40
1.1.2.	Manuel Graña, xornalista e profesor	44
1.2.	A universidade de elites	47
1.2.1.	Novos grupos de influencia	51
1.2.2.	Círculos, posición social e estratexias	57
1.2.3.	O valor social da especialización	60
1.2.4.	Cultura e pensamento, plus social	66
1.3.	O ensino igualitario e a formación en Comunicación	73
1.3.1.	A educación superior de posguerras	77
1.3.2.	A Escola Oficial de Periodismo do Movemento	81
1.3.3.	A información na Universidade	89
1.4.	O grupo profesional e a formación superior	97
1.4.1.	Proxección do xornalista na sociedade	98
1.4.2.	Política e xornalismo: ligazóns e desencontros	104
1.4.3.	Dinámicas do grupo profesional	112

2. Contexto e xermolos para unha Facultade Galega de Ciencias da Comunicación	121
2.1 O ascendente do informe McBride	122
2.1.1. Ciencias da Información: alta demanda, baixos recursos	125
2.1.2. A Universidade Complutense e a Teoría Xeral de Información	131
2.1.3. Estudos en Barcelona e País Vasco	139
2.1.4. Dous esquemas: Sevilla e La Laguna	147
2.1.5. Portugal: diferentes esferas na formación	150
2.2 O xornalismo en Galicia na fin do século vinte	153
2.2.1. O Sistema Universitario Galego	155
2.2.2. O mapa antes da segregación	157
2.2.3. O adeus á universidade única	160
2.2.4. O xornalismo despois da transición	164
2.2.5. Os medios públicos en Galicia	168
2.2.6. Crecemento dos grupos empresariais	170
2.2.7. Novas actores da comunicación: os gabinetes	175
2.2.8. Profesionais pola academización	178

Parte 2. Estudo de caso. A Facultade de Ciencias da Comunicación de Santiago de Compostela

3. A implantación dos estudos de xornalismo na Universidade de Santiago de Compostela	185
3.1 O primeiro proxecto	185
3.1.1 O plan de segundo ciclo	187
3.1.2 Convocatoria de prazas 1989-1990	191
3.2 Unha titulación completa: os promotores	193
3.2.1 A comisión de expertos	193
3.2.2 De Barcelona a Santiago de Compostela	196
3.2.3 As primeiras incorporacións	199
3.2.4 O contexto de reforma dos plans universitarios	204
3.2.5 O plan de estudos de catro anos	214
3.3 Os primeiros pasos en Mazarelos	223
3.3.1 Un centro de alumnado escollido	225
3.3.2 A estrutura docente	233
3.3.3 A acollida na contorna mediática	242
3.4. A proxección da facultade	248
3.4.1 Os convenios de prácticas	249
3.4.2 Primeiros traballos académicos	257
3.4.3 A creación do Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia	264
4. Segunda década: asentamento da facultade de ciencias da comunicación da universidade de santiago de compostela	271
4.1 Novos itinerarios no plan de estudos	273
4.1.1. Xornalismo electrónico, audiovisual e fotoxornalismo	274
4.1.2. A redución de créditos	278
4.1.3. Unha nova contorna	280

4.2.	Do Burgo das Nacións á facultade de Álvaro Siza	282
4.2.1.	O enlace portugués	283
4.2.2.	Os orzamentos do novo edificio	286
4.2.3.	Espazo e distribución	289
4.2.4.	O valor da autoría	292
4.3.	A licenciatura en Comunicación Audiovisual	297
4.3.1.	O auxe do sector audiovisual	300
4.3.2.	A formación dos profesionais do audiovisual	306
4.3.3.	A carreira pola titulación	310
4.3.4.	O título compartido en Santiago e Vigo	315
4.4	Perspectivas e novos ámbitos para a Comunicación	322
4.4.1.	Competitividade na universidade emprendedora	330
4.4.2.	A investigación en Comunicación na USC	336
4.4.3.	Comunicación en Galicia e crise global	347
5. A memoria oral da Facul tade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela		357
5.1.	Entrevista a D. Ramón Villares Paz realizada o 22/12/2009	371
5.2.	Entrevista a D. Darío Dillanueva Prieto realizada o 27/01/2010	381
5. 3.	Entrevista a D. Senén Barro Paz realizada o 27/01/2010	389
5. 4.	Entrevista a D. Emili Prado Pico realizada o 27/01/2010	395
5. 5.	Entrevista a Dona Margarita Ledo Andión realizada o 27/01/2010	407
5. 6.	Entrevista a D. Xosé López García realizada o 27/01/2010	421
5. 7.	Entrevista a D. Miguel Túñez López realizada o 27/01/2010	429
5. 8.	Entrevista a D. Xosé Pereira Fariña realizada o 27/01/2010	447
5. 9.	Entrevista a D. Xosé Soengas Pérez realizada o 27/01/2010	467
5. 10.	Entrevista a D. Xosé Ramón Pousa Estévez realizada o 27/01/2010	483
5. 11.	Entrevista a D. Francisco Campos Freire realizada o 27/01/2010	505
5. 12.	Entrevista a D. Manuel Martínez Nicolás realizada o 27/01/2010	515
5. 13.	Entrevista a D. Juan Antonio Hernández Les realizada o 27/01/2010	529
5. 14.	Entrevista a D. Luis Álvarez Pousa realizada o 27/01/2010	537
5. 15.	Entrevista a D. Victor Fernández Freixanes realizada o 27/01/2010	551
5. 16.	Entrevista a Dona Berta García Orosa realizada o 27/01/2010	567
6. Conclusións		575
7. Índice de táboas		585
8. Bibliografía		587
9. ANEXOS		

Limiar e metodoloxía

1. Presentación

A xornalista e profesora Margarita Ledo Andión promoveu en agosto de 1991 un curso de verán na Universidade de Santiago de Compostela ao redor da guerra de Iraq, que servía de antesala para a nova facultade galega de Ciencias da Información. Nel participaban, entre outros, os xornalistas e escritores Ignacio Ramonet e Manuel Vázquez Montalbán. O 16 de xaneiro dese mesmo ano, os Estados Unidos, apoiados por unha coalición de países e pola ONU, ataca militarmente a Iraq comezando a chamada Guerra do Golfo e dando a coñecer a operación a través das cámaras da CNN. Era a primeira guerra televisada e, durante a mesma, o fluxo da información que chegaba aos medios de comunicación occidentais estaba controlada por unha das partes, a estadounidense, que establecía cales eran as novas ao redor do conflito bélico das que debía ter constancia o gran público. O 11 de xaneiro de 1991, días antes do primeiro ataque militar, máis de setecentos intelectuais de Cataluña asinaban un manifesto contra a intervención; entre eles destacaban en número xornalistas e profesores de universidade, como a galega Margarita Ledo Andión. As protestas estendéronse axiña por todo o Estado e desde o referendun da OTAN en 1986 non se volveu a ver unha posición conxunta de escritores e pensadores como a que se viviu eses días. A preparación do terreo prebélico e da axenda informativa durante a guerra por parte dos servizos gobernamentais estadounidenses foi amplamente analizada e contestada por intelectuais e xornalistas¹.

O escritor catalán Manuel Vázquez Montalbán volvería a Santiago de Compostela o 28 de outubro para, no acto inaugural da facultade de Ciencias da Información, aconsellar aos primeiros estudantes universitarios de xornalismo en Galicia non seren obxectivos. “Na dialéctica do verdugo e da vítima, do amo e do señor, hai que tomar partido”². Aquela primeira promoción de estudantes de Xornalismo, os pioneiros en Galicia, procedía de todos os recunchos de Galicia – aínda que maioritariamente das provincias da Coruña e Pontevedra- e o galego escoitábase en todas as súas variantes. Naqueles primeiros momentos ningún dos estudantes alcanzaba ben a saber que era aquilo da *obxectividade* pero aprendía dos seus propios compañeiros de bancada que un *hórreo* tamén podía ser un *canastro*, unha *cabaceira* ou un *piorno*. Cento doce estudantes estaban inscritos naquel primeiro curso 1991-1992, no que precisaran unha nota superior a 7 para entrar³; destes, 62 rematarían a carreira no verán de 1995

¹ En Barcelona editouse o libro colectivo *Las mentiras de una guerra: desinformación y censura en el conflicto del Golfo*, Deriva, Barcelona, 1991. Outro libro que analizou este asunto foi o do xornalista belga Michel Collon ¡Ojo con los media!, publicado no Estado español pola editorial Hiru en 1995 e, posteriormente, sería Ignacio Ramonet quen analizaría as informacións xeradas ao redor do conflito en *La tiranía de la comunicación* (Debate, Madrid, 2000). Para ampliar a información, resulta interesante ver o documental *How to Win Wars and Tell Lies*, realizando pola xornalista irlandesa Maggie O’Kane en 1996. Unha das accións comunicativas despregadas desde os EEUU co obxectivo de abonar o terreo para a intervención militar foi o video dunha nena kuwaiti denunciando como soldados iraquíes desenchufaban incubadoras de cativos nun hospital de Kuwait. A testemuña resultou ser falsa e preparada desde unha axencia de comunicación estadounidense.

² Discurso de Manuel Vázquez Montalbán na inauguración da facultade o 28 de outubro de 1991. Recollido da noticia “Montalbán aconseja a los alumnos de periodismo que no sean objetivos”, Faro de Vigo, 29/10/1991, p 13

³ Aproximadamente dous milleiros de rapazas e rapaces que aprobaran a selectividade incluían

constituíndo a primeira promoción de xornalistas formados en Galicia.

Case todos os estudantes apelaban á vocación xornalística como o motor da súa escolla universitaria se ben só un 60% tería cursado a mesma carreira no caso de non implantarse en Galicia⁴. A maioría desexaba traballar en prensa escrita e facer xornalismo de investigación; durante aqueles primeiros tempos o xornal madrileño *El Mundo*⁵ pasaba de man en man e os estudantes descubrían o xornalismo infiltrado da man de Gunter Wallraff e o seu libro *Cabeza de turco*⁶. Escoitaban por vez primeira o que era un *lid*, aprendían a construír as noticias coa axuda do manual de Mar Fontcuberta *Estructura de la noticia periodística* e achegábanse á técnica da reportaxe descubrindo as primeiras páxinas do semanario *A Nosa Terra*. A profesora Margarita Ledo Andión, que impartía Teoría da Comunicación Audiovisual naquel primeiro curso, declarábase incondicional do fotógrafo Oliviero Toscani⁷, que naquel momento non deixaba indiferente a ninguén asociando a marca Benetton ás causas sociais máis candentes como a guerra do Golfo e a Sida, e o catedrático de Economía e político nacionalista Xosé Manuel Beiras daba aos estudantes dúas opcións para o exame da materia Estructura Económica de Galicia: analizar o discurso do debate de Estado da Autonomía do presidente da Xunta de Galicia Manuel Fraga ou o seu propio, ambos con fondo calado económico.

Durante o arranque do proxecto da facultade de Ciencias da Comunicación da USC, a vida académica no centro esixiu unha intensa dedicación por parte de docentes e estudantes, con aulas mañán e tarde, e quince materias establecidas por curso. Situados na céntrica praza de Mazarelos, os primeiros estudantes daquela facultade tiveron oportunidade de poñerse na pel dos locutores de radio grazas a un estudo montado o primeiro ano de vida do centro ao que levaban aos persoeiros a entrevistar;

Xornalismo entre as súas preferencias universitarias. Tiñan preferencia aqueles que cursaran a denominada opción D no Curso de Orientación Universitaria (COU). Un erro na xestión das solicitudes na Universidade de Santiago de Compostela durante o mes de xullo, que tamén afectou á nova titulación de Ciencias Políticas, orixinou que a primeira relación de admitidos en Xornalismo outorgara preferencia á opción C. Finalmente, unha resolución reitoral do 12 de setembro de 1991, modificou a relación de alumnos e alumnas en expectativa de ingreso nas dúas titulacións.

⁴Tiramos estes datos dun inquérito publicado pola xornalista Mar Mera en *El Correo Gallego*, 01/11/1991, p 43

⁵*El Mundo* aparece nos quioscos por primeira vez o 23 de outubro de 1989, baixo a dirección de Pedro J. Ramírez, procedente de *Diario 16*. Neste último xornal comezara unha serie de investigacións sobre a actividade do Grupos Antiterroristas de Liberación (GAL), unha estrutura que funcionou nos sumidoiros do Estado para combater a actividade da ETA entre 1983 e 1987. Para *El Mundo*, este e outros temas vinculados coa corrupción da contorna do PSOE -naquel momento no goberno- constituíron a columna vertebral da súa liña de traballo durante os primeiros noventa.

⁶O libro aparece por vez primeira en 1985 en alemán: *Ganz Unten*, Kiepenheuer & Witsch, Colonia, 1985 e publícase en España en 1987 na editorial Anagrama. Sen dúbida foi libro moi referenciado no seo da profesión xornalística aínda que non era a primeira vez que Günter Wallraff (Burscheid Alemaña, 1942) utilizaba a camuflaxe para investigar e denunciar situacións de explotación e inxustiza social. Desta volta, caracterizado como un traballador turco, inmigrante en Alemana, investigou durante preto de dous anos as condicións de traballo en diferentes empresas.

⁷O fotógrafo Oliviero Toscani (Milán, 1942) estivo vinculado á firma Benetton entre os anos 1982 e 2000; alí fundou a revista *Colours* en 1990 como escaparate do multiculturalismo. Pero o que realmente contribuíu a proxectar a marca *United Colours of Benetton* foron as provocadoras campañas publicitarias. Precisamente dos anos 1991 e 1992 datan algunhas das imaxes publicitarias de maior sona: o bico entre unha monxa e un sacerdote, un cemiterio militar estadounidense coas vítimas da primeira guerra do Golfo e a agonía dun enfermo da sida, cunha aparencia física que lembra ás representacións máis frecuentes da figura de Xesucristo.

tamén dispuñan de cámaras de televisión profesionais coas que saían á rúa a rexistrar eventos e dunha pequena aula de redacción cunha ducia de *macintosh*. Ademais, no curso 1992-1993 puxéronse en marcha os primeiros convenios de prácticas con empresas informativas que permitiron a un grupo de estudantes de segundo curso de maneira excepcional integrarse, xa non en rutinas simuladas, senón no día a día do traballo nos medios. A entrada daqueles primeiros estudantes de Xornalismo nas redaccións e nos gabinetes de prensa institucionais naquel verán de 1993 supuxo un primeiro chanzo na materialización no exterior do proxecto experimental ideado entre 1990 e 1991 por un grupo de docentes coa complicidade do reitor da USC Ramón Villares.

Este é un punto de inicio para presentar a nosa investigación de doutoramento ao redor dun proxecto singular e único no ámbito académico galego. Xa choveu un chisco desde aquela. En decembro de 2011 os últimos soldados estadounidenses retirábanse de Irak; os últimos vinte anos o reporteirismo, especialmente o de guerra, mudou de maneira significativa coa toma de control por parte dos servizos de intelixencia e militares das fontes de información, coa perda da liberdade de movemento por parte do xornalista. Aquele proxecto académico e social nacido en Galicia en 1991 rexeitaba a figura do xornalista dócil, de boa fe, rotinario e empobrecido “por inoperante e insignificante como prototipo de profesional” en aras dun profesional cualificado, polivalente e consciente da súa responsabilidade⁸. Estreábase o proxecto, como sinalamos, nun contexto de crítica global ao papel dos medios de comunicación como mediadores nos conflitos sociais, pero tamén nun momento de expansión xeral do sector da comunicación -tamén en Galicia- e de repunte dos traballos de investigación en prensa con novas ramificacións como a que ven dada polo xornalismo de precisión. Avanzamos aquí a que será a análise dun proxecto colectivo, inserto na universidade pública e que para practicamente todos os seus protagonistas supuxo o paso da teoría á realidade.

2. Antecedentes

Esta tese de doutoramento é o resultado dun proceso de investigación que comezou no curso 2004-2005 coa realización do Traballo de Investigación Tutelado (TIT), de doce créditos, lido o 5 de setembro de 2005 na Facultade de Ciencias de Comunicación de Santiago de Compostela. Aquele traballo, dirixido polo profesor Fermín Galindo, levaba como título *Aproximación teórica ao concepto de elite aplicado ao xornalismo* e marcábase como obxectivo sentar uns cimentos teóricos que nos puideran ser útiles no futuro para desenvolver unha investigación que abordase o estudo do xornalismo galego como grupo de influencia social. Pretendiamos establecer dese xeito unha base teórica útil para unha posterior análise da configuración dun novo modelo de profesional na sociedade galega, o profesional da comunicación entendendo esta categoría en toda a súa complexidade.

⁸ Ver Ledo Andión, Margarita. “Iso que adoitamos chamar «formación»”. *Cadernos A Nosa Terra de Pensamento e Cultura* nº 14-15, Vigo, Febreiro 1993, p 34-35

Partiamos da consideración dos profesionais dos medios de comunicación, nomeadamente os xornalistas, como un grupo de elite practicamente desde o seu nacemento. Non importa a súa orixinaria indefinición, nin a pobreza económica daqueles primeiros escribentes dos xornais, nin a tardía e incompleta profesionalización. Os xornalistas son considerados como novos intelectuais desde o momento no que a súa sinatura no papel impreso os converte en notarios da realidade. Unha realidade que, como comprobaríamos, convértese en moitas ocasións nunha construción do grupo. Estabamos, en calquera caso, ante un grupo desigual; un conxunto formado por situacións profesionais e sociais dispares, dos empregados en precario ás *estrelas* mediáticas, dos responsables dos gabinetes de comunicación política e empresarial aos profesores universitarios. Non todos os membros da elite teñen a mesma capacidade de influencia social; constatamos que había unha elite dentro da elite. Naquel traballo estudamos biografías, estilos de vida e motivacións, para entender o papel social do xornalismo no seu conxunto.

Entre as conclusións daquel traballo, unha convertíase nunha evidencia que, ao longo dos últimos anos, reforzouse, se cabe, máis. O profesional dos medios de comunicación, nun curto período de tempo, pasou a ser maioritariamente un licenciado universitario. E, ademais, en posesión dun título específico de Comunicación. A composición profesional dos medios mudou nun curto período de tempo; nas redaccións o predominio xa estaba nas mans dos titulados en Ciencias da Comunicación. Os responsables das empresas mediáticas centran o seu interese na contratación de persoal cualificado e con coñecementos específicos. Sen dúbida, a a formación de ámbito superior e a existencia duns coñecementos sistematizados sobre a actividade redundan no proceso de profesionalización e, polo tanto, nunha maior lexitimidade para desenvolver as tarefas inherentes á comunicación nos nosos días.

Aquel era un traballo fundamentalmente teórico que nos puña diante diversas liñas de traballo para afondar e comprender cal era o rol e a proxección social dos profesionais da comunicación na actualidade. Pero dispuñamos en Galicia dun obxecto de estudo que daba continuidade a nosa investigación dotándoa do valor da experiencia real. A facultade de Ciencias da Comunicación nacera no ano 1991 coa intención de formar comunicadores de maneira integral; de dotar á formación dunha vertente práctica adaptada aos novos tempos sen perder de vista á necesidade de potenciar a reflexión e á capacidade analítica dos futuros profesionais. O obxectivo era proporcionar ferramentas ao futuro comunicador para que soubese desenvolver as súas tarefas, pero tamén ofrecerlle coñecemento sobre os propios procesos comunicativos e, ademais, inserilo no contexto no que ía desenvolver o seu traballo facéndolle entender a importancia de coñecelo e dominalo. Esa facultade, centro de referencia da Comunicación en Galicia, que medra en 2003 sumando a Xornalismo a titulación de Comunicación Audiovisual, era unha estrutura, non só lexitimadora, senón impulsora da comunicación no noso país. Quen e en que circunstancias promovera aquel centro de formación? Cales eran os seus contidos formativos e a que criterios atendían? En que piares baseara o seu desenvolvemento? Podemos dicir que a partir desas tres cuestións, comezamos a desenvolver o estudo de caso.

3. O obxecto de estudo

No mes de setembro de 2011 os servizos estatais de emprego contabilizaron 9.937 profesionais dos medios de comunicación en paro, un 65% mulleres, fronte aos 5.564 rexistrados en 2010. Preto da metade dos desempregados do último lustro xerárase nun só ano, 2011, o mesmo no que algo máis de tres mil novos licenciados nas titulacións de Xornalismo e Comunicación Audiovisual obtiveran o seu título. Un estudo sinalaba que máis da metade das persoas licenciadas en Xornalismo non traballan no sector. En Galicia o desemprego rexistrado nas oficinas públicas chegaba ao 9.5% nun ano no que varios medios de comunicación pechaban a súa actividade e outros tomaban medidas de reestruturación e recorte en forma de ERE, de non renovación de contratos temporais e de conxelación salarial. O catedrático da Universidade de Málaga, Bernardo Díaz Nosty, advertía que os profesionais dos medios estaban a padecer unha dobre crise: a global, aquela que estaba afectando ao modelo económico no seu conxunto, e a de modelo de negocio dos medios de comunicación⁹.

Vinte anos antes, en outubro de 1991, abría as súas portas en Santiago de Compostela un novo centro de estudos universitarios. Tratábase dun proxecto inédito no ámbito da educación superior en Galicia que, se ben, fora reivindicado por un grupo de profesionais durante os anos precedentes, foi concibido e posto en marcha en menos de un ano co obxectivo de converterse nun referente. A facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago –antes facultade de Ciencias da Información e familiarmente até o ano 2003 facultade de Xornalismo- botaba a andar como un proxecto necesario para un país; como un centro de formación de profesionais que redundaría nun sistema de medios de maior calidade e implicación coa contorna social.

Pode un proxecto con vontade de intervención social abstraerse do contexto no que nace? Consideramos que non. Aquel era un momento ben diferente para os profesionais da comunicación, cun sector en transformación expansiva capacitado para absorber un alto número de traballadores cualificados. Os medios tradicionais transformábanse en grupos multimedia e o consumo de información entre as audiencias medraba. Así mesmo aparecían novas oportunidades laborais ligadas á actividade xornalística, como as derivadas da comunicación organizacional, e o sector audiovisual comezaba un despegue que precisaba de novos perfís profesionais para o seu desenvolvemento. Pero, ademais, o que definía o contexto naquel momento era a detonación do que se coñecería como sociedade da información ou sociedade do coñecemento¹⁰, na que a produción e distribución da información convertíase nun elemento vital para o desenvolvemento cultural, social e económico de estados e comunidades. Galicia,

⁹ Referímonos ao libro escrito polo catedrático e titulado *El libro negro del periodismo en España* (Asociación de Prensa de Madrid, Unesco, 2011)

¹⁰ A cabalo entre os sesenta e os setenta, dous autores, Peter Drucker e Daniel Bell con sendas obras, *The Age of Discontinuity: Guidelines to Our Changing Society* (Harper and Row, New York, 1969) e *The coming of Post-Industrial Society* (Basic Books, New York, 1973), poñen de manifesto a transición cara un novo modelo económico e produtivo no que a xeración de valor virá dada pola información. O termo Sociedade da Información será introducido polo sociólogo xaponés Yoneju Masuda na súa obra *The Information Society as Post-Industrial Society* (The World Future Society, Washington, 1980).

nacionalidade histórica recoñecida pola Constitución española de 1978, estaba a desenvolver os seus medios de comunicación propios, como consecuencia do desenvolvemento do Estatuto de Autonomía. A nosa comunidade, que até o ano 1994 non supera o índice de consumo de prensa de cen exemplares por cada mil habitantes, que a Unesco consideraba daquela aceptable para zonas desenvolvidas, estaba a constatar como os sistemas de comunicación derivaban en estratexias de desenvolvemento social e cultural. Os media constituíanse nos máis relevantes produtores de contidos simbólicos e en ferramentas fundamentais, non só para a pervivencia, senón para a promoción da lingua e a cultura propias. Eis un dos fundamentos sobre os que nacía aquela facultade compostelá inaugurada un luns 28 de outubro de 1991 da man do xornalista e escritor Manuel Vázquez Montalbán, que aconsellaba aos estudantes que fuxiran da obxectividade¹¹.

Desde o punto de vista epistemolóxico, os vinte anos que transcorren entre 1991 e 2011 dan para mudanzas de calado nos estudos da Comunicación. Nas palabras da catedrática Margarita Ledo Andiñ, unha das fundadoras do proxecto e encargada do discurso inaugural do curso 2011-2012 na Universidade de Santiago de Compostela, “foron anos de profundos cambios epistemolóxicos nas nosas áreas de coñecemento e nas escolas científicas que a xustifican, entre elas as que evoluíron dende a creba que trouxo canda si o grupo de Birmingham e que sae a escena cun nome seminal, Cultural Studies á par das mudanzas tecnolóxicas, os seus usos sociais e a configuración de sociedades-rede canda as que fan a súa aparición novos obxectos, mudan os sistemas e os procedementos e emerxen propostas de calidade diferente canto aos paradigmas que organizan as prácticas comunicativas, por entre os que a diversidade, tamén a lingüística, vai ser entendida como constitutiva”¹².

A facultade de Ciencias da Comunicación, o noso obxecto de estudo, é o resultado de aspiracións, ilusións, ambicións e, tamén, de decisións concretas en momentos determinados propiciadas por un novo contexto de autonomía universitaria que, no caso galego, comportou a segregación da universidade Santiago de Compostela. É certo que só un grupo de profesionais amosábase convencido da necesidade duns estudos universitarios; é certo que para as empresas de comunicación non era motivo de entusiasmo e, incluso, é certo que o propio reitor a quen tocou instaurar os estudos receaba do carácter práctico da titulación universitaria. Pero non é menos verdade que se no ano 1990 os licenciados en Xornalismo eran pouco máis dun 40% nos medios galegos, en 2010 a porcentaxe supera o 85% transformando polo tanto a composición das redaccións, que os estudos de Xornalismo e Comunicación Audiovisual na USC teñen unha máis que notable demanda entre os estudantes pre-universitarios do país –aos que ademais se lles esixe como media unha nota de notable para poder ingresar neles- e que a facultade contribuíu a crear un espazo galego para a investigación e produción de comunicación..

¹¹ A frase exacta foi a seguinte: “No seais objetivos porque la objetividad no existe”. Apareceu recollida en varios xornais ao día seguinte. Citamos aquí a peza “Montalbán aconseja a los alumnos de periodismo que no sean objetivos” en *Faro de Vigo* do 29/10/1991 p 13

¹² Ledo Andiñ, Margarita. “Indicios de desaparición e tres fotografías dende onde o mundo se chama Galicia”. Discurso inaugural lido na solemne apertura do curso académico 2011-2012. Santiago de Compostela, 2011. P 16-17

A construción de calquera proxecto desta magnitude convive e, se se nos permite a expresión, *negocia* día a día cos forzas sociais, económicas, políticas e culturais. A universidade, aínda que institución central por definición, e por esa mesma razón, é produto do seu tempo, polo tanto beneficiaria ou vítima desas mesmas forzas xa mencionadas. A historia, polo tanto, dun proxecto como é a Facultade de Ciencias de Comunicación da USC, é tamén un compendio activo de accións de goberno, medidas lexislativas, vontades políticas, resolución universitaria e, de novo solicitando permiso, decisións persoais “porque as razóns das cousas debemos buscalas na historia e nas persoas”¹³. Eses elementos tamén se inclúen no traballo permitindo observar a interrelación entre diferentes planos da acción.

Dicía o xornalista Ignacio Ramonet no seu discurso de recepción do doutorado Honoris Causa que lle foi concedido pola Universidade de Santiago de Compostela o 26 de xuño de 2003 a proposta da Facultade de Ciencias da Comunicación: “Hace tiempo ya que numerosos medios de comunicación privilegian sus intereses particulares en detrimento del interés general de la sociedad y confunden su propia libertad con la libertad de empresa, considerada en estos tiempos de globalización como la primera de las libertades. Pero la libertad de empresa no puede prevalecer en ningún caso sobre el derecho ciudadano a una información rigurosa y verificable. La libertad de empresa no puede ser el pretexto para difundir falsas noticias, supuestas verdades o difamaciones. La libertad de los medios de comunicación no es más que una extensión de la libertad colectiva de expresión, fundamento de la democracia. Como tal, implica una «responsabilidad social», y su ejercicio está por lo tanto sujeto, en última instancia, al control responsable de la sociedad”¹⁴.

Aquela facultade naceu con vocación de formar profesionais conscientes da súa responsabilidade social. Sobre uns supostos teórico-prácticos que habería que saber levar a bo porto e cun compromiso coa contorna: cos medios de comunicación, por unha banda, xa que serían o destino principal dos futuros comunicadores, pero tamén coa cultura e coa sociedade galegas. Para poder levar a cabo este proxecto, prodúcese un punto de ruptura cos esquemas anteriores – incluído un plan xa deseñado no seo da universidade compostelán- e constrúese un modelo *ex novo*, cun alto compoñente experimental que renxerá nos seus primeiros anos de andaina, non só coa propia estrutura académica dunha institución de longa historia como a Universidade de Santiago de Compostela, senón con outras entidades e empresas que operaban no sector da comunicación.

4. Obxectivos da investigación

A través da nosa investigación pretendemos responder a por que e como se asenta o proxecto en base ao recrutamento do cadro docente, da adaptabilidade nos contidos dos plans docentes e na proxección externa en base á actividade

¹³ Así o afirmaba o sociólogo Manuel Castells na conferencia “A Universidade na era da información” impartida o 15 de outubro de 2009 no Centro de Estudos Avanzados da USC.

¹⁴ A intervención de Ignacio Ramonet (Redondela, 1943) pode verse íntegra na canle on line USC TV: <http://tv.usc.es/mmobj/index/id/377>

investigadora e produtora de contidos. Son obxectivos da investigación os seguintes:

1. Analizar o papel da institución universitaria como configuradora de grupos profesionais que actúan sobre a sociedade e estudar, nomeadamente, a relación entre o ámbito académico e a actividade xornalística ao longo da historia.
 - 1.1. Recoller as principais teorías das elites e analizar o nacemento de novas elites asociadas ao coñecemento.
 - 1.2. Afondar nos modelos pioneiros de formación en comunicación
 - 1.3. Salientar as dinámicas e características dos xornalismo como colectivo a través das diferentes investigacións que se achegan á súa identidade grupal
2. Estudar os antecedentes da implantación dos estudos de Comunicación no ámbito universitario en Galicia e analizar o contexto de acollida.
 - 2.1. Analizar os modelos existentes na contorna máis próxima tanto desde o punto de vista xeográfico como temporal
 - 2.2. Estudar os contidos formativos dos modelos seleccionados, paradigmas e enfoques predominantes
 - 2.3. Examinar a reforma da universidade española a principios dos anos oitenta e as consecuencias no mapa de titulacións
 - 2.4. Describir as circunstancias nas que se produce a segregación do Sistema Universitario Galego e as súas consecuencias na oferta formativa
 - 2.5. Analizar o sistema de medios de comunicación en Galicia desde a década dos anos oitenta
 - 2.6. Achegarnos á profesión xornalística galega nese mesmo período para trazar un perfil da mesma
3. Analizar o proxecto da Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Compostela como modelo formativo e de intervención social
 - 3.1. Responder ás cuestións de por que e como se implantan os estudos da Comunicación na universidade galega
 - 3.2. Analizar os perfís académicos e profesionais así como as motivacións dos seus promotores
 - 3.3. Estudar o proceso de recrutamento dos formadores e dos futuros xornalistas así como a acollida do centro por parte doutros axentes: profesionais e responsables de medios de comunicación
 - 3.4. Analizar os presupostos teóricos e os contidos sobre os que se constrúe o proxecto formativo
 - 3.5. Detectar os puntos de transformación e adaptabilidade na liña do tempo debuxada pola facultade
 - 3.6. Poner en primeiro plano da investigación a memoria oral dos protagonistas da posta en marcha dos estudos de Comunicación na Universidade galega.

5. Hipóteses

O proxecto de Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela, o primeiro centro académico superior específico en Galicia, nace como titulación completa debido á vontade dun grupo de profesionais e docentes vinculados ao galeguismo e ao cambio de orientación política no goberno da USC. A posta en marcha da titulación completa de Xornalismo no ano 1991 supuxo un xiro no proceso iniciado no curso 1990-1991, no que se presenta na xunta de goberno universitaria un plan de estudos de segundo ciclo coordinado polo catedrático de Dereito da Universidade Complutense de Madrid, Enrique Gómez-Reino Carnota. Cunha convocatoria de prazas de profesorado en marcha e a intención do reitor Carlos Pajares de poñer en marcha os estudos no curso 1990-1991, o proceso paráízase e recondúcese tras a vitoria do nacionalista Ramón Villares nas eleccións ao claustro de xuño de 1990. Novos actores, da man do equipo de goberno da universidade que acababa de ser elixido, encargáranse de darlle forma ao proxecto que entendía a Comunicación como un campo científico específico.

Os responsables dos medios de comunicación galegos non apoiaron a creación dun centro de formación superior de profesionais, que nacía cunha clara vontade galeguizadora que alcanzase a tarefa dos futuros comunicadores na comunidade autónoma, escollidos entre os estudantes preuniversitarios cos mellores expedientes académicos. A posta en marcha da facultade compostelá recibiu unha importante contestación por parte dos medios de comunicación, que abalou entre a indiferenza e a belixerancia por parte das cabeceiras de prensa máis importantes do país. As empresas, até aquel momento responsables da formación de boa parte dos profesionais de Galicia a través da práctica profesional, observaron como se desprazaba o seu papel. A reacción inicial foi, en moitas ocasións, de ataque directo apelando ao compoñente ideolóxico do cadro directivo da facultade. Algún dos medios que destacou polas súas críticas, como é o caso do xornal *La Voz de Galicia*, creou a súa propia escola formadora que lle serviu como estrutura de *autoabastecemento* de profesionais para o grupo mediático. A titulación de Xornalismo erixiuse nunha das máis esixentes do sistema universitario galego en canto a acceso do estudantado; no seu curso inicial, 1991-1992, preto de dous milleiros de alumnos e alumnas que aprobaran selectividade quixeron ingresar na facultade. As notas de corte situaron a titulación entre as cinco máis esixentes de Galicia durante os seus primeiros dez anos de andaina. A calidade presuposta a un grupo de estudantes tan selecto serviu de aval para o proxecto tanto no contexto académico como, en xeral, no social.

O afianzamento da facultade de Ciencias de Comunicación, tanto no contexto universitario como no profesional, produciuse en base a tres circunstancias: a proxección da formación nas empresas a través do traballo dos novos titulados en Galicia, a implantación da titulación de Comunicación Audiovisual nunha nova sede e a conformación dun grupo docente e investigador propio. Durante os primeiros anos que seguiron á posta en marcha da facultade compostelá, o proxecto estivo condicionado, non só polo cuestionamento exterior, senón pola capacidade doutras áreas de coñecemento asentadas na USC para manter a presenza no centro. A escaseza de docentes específicos –non se constituíu departamento propio até 1996– repercutiu nos puntos febles dun

proxecto inserto nunha universidade cinco veces centenaria, de tradicións asentadas, á que lle custou asumir o modelo experimental da facultade. Este fenómeno non é exclusivo da USC, senón que, con distintas peculiaridades, deuse noutros procesos anteriores de implantación de estudos superiores de Comunicación noutras universidades europeas. A conformación dun grupo docente comprometido co proxecto universitario fortaleceu este e contribuíu a reforzar a súa especificidade. Así mesmo, consideramos de partida que o desenvolvemento dun sistema de prácticas estruturado e cobizoso permitiu a inclusión dos estudantes compostelás no sistema de medios de comunicación galegos, o cal mellorou a imaxe e proxección da facultade no exterior. As prácticas aparecen como unha importante vía de acceso ao mercado laboral por parte dos titulados en Comunicación. Por último, a facultade colmou os seus obxectivos primixenios ao instalarse nunha nova sede no campus norte no ano 2000, deseñada polo arquitecto portugués Álvaro Siza, e ao concederlle a titulación de Comunicación Audiovisual, reclamada desde unha década atrás pola universidade compostelá.

6. Estrutura e presentación do traballo

Na primeira parte da tese, composta polos capítulos primeiro e segundo, abordamos o marco teórico sobre o que asentar a nosa investigación. Antes de analizar a chegada dos estudos de comunicación á universidade galega, analizamos o papel da institución académica ao longo da historia na creación de elites e na consolidación de grupos profesionais de influencia social. Estúdase a labor da Universidade en relación ás transformacións sociais que contribúen a entender o fenómeno das elites desde unha perspectiva multidimensional e constatamos como a sociedade industrial orixinou o nacemento de novas minoría influentes, máis alá da política, da militar e da económica. Reflectimos nesta primeira parte do traballo o nacemento desas novas elites vinculadas á creación de coñecemento e de símbolos que serán adoptados polo conxunto da sociedade. Queriamos deixar constancia de que o xornalismo, entendido como a primeira actividade profesional relacionada co máis amplo ámbito da comunicación, está considerado como un grupo de elite practicamente desde o seu nacemento. Como xa apuntamos, malia a súa indefinición ou a tardía e incompleta profesionalización.

De maneira que no primeiro capítulo resulta interesante descubrir como a educación superior será determinante para consolidar o estatus social daqueles que se dedican a comunicar a actualidade. Esta parte da investigación recolle a inserción dos estudos de Comunicación no ámbito universitario a ambas beiras do Atlántico, Estados Unidos e Europa, analizando con detalle a evolución das experiencias máis próximas. Dese modo achegámonos ao modelo de formación dos xornalistas en España ao longo do século vinte a través das escolas de empresa primeiro, e das estruturas promovidas polo Estado posteriormente, que converteron ao comunicador nun funcionario ao servizo dos chamados intereses xerais. A transición da formación nas escolas oficiais de periodismo do réxime franquista ao ámbito universitario é obxecto da nosa atención xa que nese proceso atoparemos algunhas das claves para entender o estatus hoxe en día do profesional da comunicación.

Ao longo do segundo capítulo aplicamos o zoom no tempo e no espazo para

chegarnos a aquelas experiencias formativas que se foron consolidando antes de que Galicia acollese as Ciencias da Comunicación. Parecíanos fundamental estudar os antecedentes habida conta, ademais, de que varias xeracións de profesionais galegos –entre eles, todos os que promoveron a facultade compostelá- formaranse fóra do país. Principalmente en Madrid, na Universidade Complutense. Porén, será o modelo catalán, na Universidade Autónoma de Barcelona, o que inspire en maior grao o proxecto galego. Neste capítulo queremos responder a tres cuestións: Cal era o escenario previo, en canto á formación na contorna, á academización dos estudos de Comunicación na nosa comunidade? Como estaba configurado o mapa universitario en Galicia? E, por último, que situación atravesaba a comunicación social no país, desde o punto de vista empresarial e profesional?

Os capítulos terceiro e cuarto constitúen a segunda parte da tese – a central-, aquela que procurar facer un retrato de fondo dos vinte anos de estudos de Comunicación en Galicia, o tempo transcorrido desde que un grupo de xornalistas apoiados na acción do goberno da Universidade de Santiago de Compostela apostaron por un proxecto inédito no sistema universitario da comunidade autónoma. O terceiro capítulo analiza a xénese do proxecto e os seus protagonistas; aborda o primeiro plan de estudos e a composición do estudantado e percorre os primeiros pasos daquela facultade no contexto universitario e no contexto mediático. Xa no cuarto capítulo avanzamos no que é a segunda década de desenvolvemento da facultade. Abordamos as adaptacións do modelo, especialmente a través dunha reforma do plan de estudos para entrar no século vinte e un e observamos o afianzamento do proxecto con dous feitos fundamentais: o traslado a unha nova sede construída polo arquitecto portugués Álvaro Siza e a autorización para implantar unha segunda titulación, Comunicación Audiovisual. A investigación, as alianzas estratéxicas e as relacións establecidas desde o centro completan este capítulo centrado nos últimos anos de andaina da Facultade de Ciencias da Comunicación.

Por último, a terceira e última parte da tese acude ás fontes directas para rematar de documentar o proceso. Óptase pola entrevista en profundidade a un grupo de protagonistas do proxecto, docentes e reitores da USC, que relatan en primeira persoa a súa participación no desenvolvemento do mesmo. Selecciónanse baixo o seguinte criterio: docentes e investigadores que obtiveron as prazas de titulares de universidade até o ano 2000; a estes supostos súmanse outros de interese para a investigación como son os tres reitores que gobernaron a USC no período estudado, 1991-2001, e profesores titulares da facultade de Ciencias da Comunicación que, á vez, foron formados nela. As entrevistas son claves para a interpretación da información subministrada polos documentos pero tamén para aportar información nova, explicacións e puntos de vista que non atopamos nas fontes documentais consultadas. Estas testemuñas son parte fundamental da investigación e non documentación anexa. A construción do noso discurso nesta tese e a elaboración das conclusións son debedoras do mosaico discursivo que nos ofrecen as memorias persoais do grupo docente.

7. A metodoloxía no estudo de caso

Os sociólogos Robert Bogdan e Sari Knopp Biklen establecen catro períodos polos que atravesou a investigación cualitativa até finais do século vinte e un¹⁵. Desde finais do século dezanove até a década dos trinta desenvólvense técnicas como a observación participante, a entrevista en profundidade e a utilización de fontes documentais como cartas, biografías e outros textos persoais. Unha segunda etapa estaría marcada polo declive da metodoloxía cualitativa, que perde interese en aras da investigación cuantitativa. A partir dos anos sesenta rexorden os métodos cualitativos moi vinculados ás transformacións sociais da época. A última etapa tería como principal característica a seguinte: a investigación cualitativa deixa de ser unha liña exclusiva de sociólogos e antropólogos e trasládase a outros ámbitos.

É a nosa unha investigación cualitativa que adopta a metodoloxía dun estudo de caso, coa esixencia de detectar máis dunha realidade e achegarnos á perspectiva do obxecto investigado. Isto permítenos un entendemento comprensivo, unha ampla descrición do obxecto de estudo ou proxecto e unha análise do mesmo dentro do seu contexto. O estudo de caso como metodoloxía proporcionounos unha ferramenta de gran riqueza para levar a cabo a investigación e permitiunos o estudo da conduta das persoas involucradas no proxecto estudado. Proporcionounos a posibilidade de acudir a unha ampla variedade de fontes como a observación directa, documentos lexislativos, académicos e hemerográficos, e entrevistas directas en profundidade. É dicir, permitiunos combinar fontes documentais con fontes primarias ou directas.

A nosa investigación non estivo exenta dos problemas comúns a toda a investigación social polo seu obxecto de estudo. A ese respecto podemos subliñar os condicionantes que apunta o profesor de Métodos e Técnicas de Investigación Social da Universidade Complutense de Madrid, Sierra Bravo: “ La sociedad es una realidad constituída en último término por relaciones sociales, que aunque se materialicen de formas diversas, son en su raíz inmateriales. Esta sociedad en sus manifestaciones materiales es muy diversa y compleja, sujeta a constante evolución y cambio. De ella forman parte importantes elementos inmateriales: principios, creencias, reglas morales, normas jurídicas, etc, pertenecientes al mundo de los valores, de las ideas y del deber ser. Está sujeta, además, a la incertidumbre e indeterminación propia de la libertad del hombre, elemento constitutivo de la sociedad (...). Todo ello se traduce en la dificultad, por una parte, de medida de los fenómenos sociales y, por otra, de establecimiento de regularidades y generalizaciones respecto a ellos”¹⁶.

Coñecedores das críticas manifestadas cara a técnica do estudo de caso, fundamentalmente aquelas que non a consideran válida para formular xeneralizacións e cuestionan o seu rigor estatístico, para nós a súa validez ven outorgada por outras condicións. Principalmente pola súa capacidade para facernos comprender a estrutura e procesos que constitúen o noso obxecto de estudo. O estudo de caso supón para o investigador un proceso de aprendizaxe que se suma ao resultado final e unha técnica adecuada para estudar organizacións, grupos e individuos. En contraposición

¹⁵ *Qualitative Research for Education*. Allyn and Bacon, Massachussets, EEUU, 1982

¹⁶ Sierra Bravo, R. *Técnicas de investigación social*. Madrid, Paraninfo, 1991, p 30-31

ás críticas pola súa suposta inutilidade para formular teorías xerais e atendendo á clasificación do profesor estadounidense Robert E. Stake, psicólogo impulsor da denominada avaliación comprensiva, a nosa escolla respondería ao que el chama un *caso de interese intrínseco*, aquel que estudamos non coa finalidade de derivar nun coñecemento abstracto senón porque o seu interese radica na súa particularidade¹⁷.

O obxecto de estudo representou para nós un interese singular por si mesmo; polo seu proceso de inserción no ámbito académico e mediático desde o momento da súa posta en marcha. Que eixes do proxecto establecemos como claves para entender o alcance do mesmo? Cales son as unidades de análise que forman parte do deseño da investigación? Fundamentalmente contamos con tres. A primeira é a composición do cadro docente e investigador. A segunda, os contidos dos plans de estudos e as transformacións dos mesmos. A terceira poderíamos englobala como a proxección externa da facultade, que estaría conformada por todas as accións e os proxectos desenvolvidos desde o centro. Non só nos referimos aos proxectos de investigación de I+D, as actividades e servizos prestados a outras entidades e ás publicacións, senón tamén ao conxunto de relacións con outros axentes académicos e sociais. Estes eixes debuxan as liñas de actuación e os obxectivos do proxecto. Ao redor deses eixes establecemos a pescuda.

Robert E. Park, que liderou a denominada Escola de Chicago¹⁸, subliñaba que no seu traballo como científico social tirara proveito da súa experiencia como reporteiro de prensa. Park foi un pensador ecléctico¹⁹ nunha época na que os estudos de Comunicación non tiñan entidade de abondo para ser unha disciplina, botando man da Socioloxía e da Psicoloxía nos enfoques de formulacións e traballos. As técnicas de investigación que utilizara para elaborar as súas informacións foran trasladadas a traballos empíricos realizadas no seo da universidade²⁰. Comprácenos subliñar este feito á hora de explicar cal é a metodoloxía abordada no noso traballo de investigación, cuxo obxecto de estudo é un proxecto de formación de comunicadores e no que a observación e a entrevista, como veremos, serán técnicas fundamentais á hora de levalo a cabo.

¹⁷ "It is not undertaken primarily because the case represents other cases or because it illustrates a particular trait or problem, but because, in all its particularity and ordinariness, this cases itself is of interest". Stake, Robert E. "Case studies" en *Handbook of qualitative research*. K.Denzin, Norman e S.Lincoln, Yvonna (ed.). Sage Publications, 1994, p 237

¹⁸ Creadora nas décadas dos vinte e dos trinta do século pasado, dun corpo teórico ao redor das Ciencias Sociais que se preocupou polo estudo da cidade como un sistema de individuos e institucións interdependentes e que sería central na primeira etapa das catro analizadas por Robert Bogdan e Sari Knopp Biklen en relación á investigación cualitativa.

¹⁹ Para afondar na traxectoria e no traballo de Park, ver Berganza Conde, Mª Rosa. "Hacia una recuperación del pensamiento de los pioneros: el concepto de comunicación en la teoría sociológica de Robert E. Park." en: *Comunicación y Sociedad*, vol. XII, n. 1, 1999, p.49-76.

²⁰ Robert Ezra Park (1864-1944) entrou e saiu do ámbito académico ao longo da súa vida profesional. Traballa como xornalista en periódicos de Nova York, Detroit, Denver e Chicago; en 1897 deixa o Chicago Journal para incorporarse á Universidade de Harvard e facer o doutoramento en Berlín e Heidelberg, Alemaña. Tras doutorarse volve aos Estados Unidos e comeza a traballar como axente de prensa na Asociación para a Reforma do Congo, primeiro, e despois no Instituto Tuskegee. No ano 1913 ingresa na Universidade de Chicago, no departamento de Socioloxía, comezando unha traxectoria que o convertería nun dos científicos sociais máis destacados dos Estados Unidos.

En canto ás fases do traballo anteriores á redacción das conclusións, diferenciamos catro fundamentais. Na primeira, deseñamos a investigación, o seu obxecto de estudo, os seus obxectivos e a metodoloxía máis axeitada. Na etapa posterior compilamos toda a bibliografía e documentación necesaria para construír o marco teórico axeitado para encadrar o noso obxecto de estudo. Recorremos aos principais teóricos das elites e aos estudos ao redor da institución universitaria como conformadora de grupos e elites para elaborar a primeira parte da tese. Nunha terceira fase abordamos os antecedentes directos do noso obxecto de estudo; nesta fase o traballo baseouse en boa parte na consulta e baleirado de lexislación e documentación académica (decretos, regulamentos, actas, plans de estudos) ademais dun amplo traballo de pescuda en hemeroteca. A cuarta e penúltima fase sería aquela que nos levou a realizar entrevistas en profundidade co obxecto de levantar a memoria oral do proxecto de Facultade de Ciencias da Comunicación da USC desde o seu nacemento; as entrevistas, non só contribuíron á interpretación da información compilada, senón que aportaron novas informacións, ángulos e puntos de vistas ao redor do obxecto de estudo. A última fase foi a que dedicamos á redacción das conclusións.

8. Os documentos xornalísticos

Deteñámonos na utilización da prensa escrita como fonte de información para documentar o nacemento e desenvolvemento do proxecto de facultade; unha fonte que se revelou fundamental. Neste caso, o interese na prensa como fonte documental tiña un valor engadido; os medios non só proporcionaban información sobre o centro senón que a proporcionaban sobre si mesmos. Procuramos no baleirado da prensa dous fins fundamentais: documentar o contexto social e político da nova facultade e coñecer a posición dos medios respecto do novo proxecto²¹. Esta posición respecto da facultade e a evolución da mesma reflectiuse nas pezas e artigos de opinión publicados; os mesmos medios que eran destinatarios obxectivos dos estudantes formados no centro como futuros profesionais, e polo tanto axentes decisivos no desenvolvemento do proxecto, construíron unha imaxe do mesmo nomeadamente durante a primeira década da súa existencia. Como apuntaba Manuel Tuñón de Lara, o xornal é obxecto e suxeito da Historia²².

A utilización da prensa como fonte documental para ampliar o coñecemento histórico sobre unha época determinada e comprender mellor os fenómenos sociais non está exenta de dificultades como os criterios selectivos dos media á hora de construír o seu discurso. Para algúns investigadores, porén, a atención académica é máis reducida que a atención mediática; así o defende a catedrática de Historia da Comunicación Amparo Moreno Sardá. “Estos desajustes entre la mirada académica y la mirada informativa explican las valoraciones que, desde el pensamiento académico, suelen hacerse de los medios de comunicación, más o menos favorables o desfavorables según la mayor o menor coincidencia de los respectivos enfoques y

²¹ Con este fin, consultamos os seguintes xornais e etapas cronolóxicas: *La Voz de Galicia*, entre xaneiro de 1982 e xaneiro 2001, *Faro de Vigo*, entre xaneiro de 1990 e xaneiro 2001 e *El Correo Gallego*, entre xaneiro de 1990 e xaneiro de 2001. Do xornal *El País* consultamos o período comprendido entre xaneiro de 1980 e xaneiro de 2001; no caso do *ABC*, interesábanos moito documentar a etapa na que os estudos de Comunicación en España instálanse no ámbito educativo superior, así que establecimos a nosa consulta entre xaneiro de 1970 e xaneiro de 1990.

²² *Metodología de la historia social en España, Siglo XXI*, Madrid, 1973

tratamiento de la realidad”²³. Pero a consideración da prensa como documento valioso para o estudo do pasado está amplamente aceptada entre os investigadores, aínda que discrepen na súa valoración científica. “En este punto merece la pena detenerse un poco en la valoración que los historiadores profesionales han hecho y hacen de esta fuente, que va desde el rechazo total a la aceptación indiscriminada pasando por una postura de equilibrio en la que la prensa se acepta con carácter crítico, en conexión con las fuentes históricas tradicionales y con los modernos métodos e instrumentos de investigación. A partir de los años cincuenta el investigador de la Historia y el experto en medios de comunicación de masas toman conciencia de la importancia del periódico como elemento vivo, como reflejo de la historia inmediata, capaz de informar y formar opiniones. En el periódico encuentra el historiador datos y noticias sobre todo tipo de acontecimientos, porque el periodista es testigo de la realidad día a día y así la transmite, en un medio de aparición efímera, pero de valor testimonial decisivo para los hombres que luego han de elaborar la historia”²⁴. A revalorización da prensa como fonte documental para a historia ten que ver tamén indudablemente con novos modelos de facer historia, que desprazan as fontes clásicas a favor de novos documentos, concibindo o periodismo, aínda que de maneira elemental e inmediata, como un instrumento de facer historia.

Para a nosa investigación, o traballo na hemeroteca resultou imprescindible. Poderíamos establecer tres obxectivos que nos marcamos fronte ao documento hemerográfico. O primeiro refírese á posibilidade que nos ofrecía a prensa para relacionar os feitos sociais, políticos e económicos cos acontecidos en relación á Universidade e á comunicación no ámbito educativo superior nas últimas décadas. O segundo obxectivo que pretendíamos era ampliar o discurso histórico ao redor do establecemento da autonomía en Galicia e do sistema universitario galego, co fin da Universidade de Santiago como universidade única. O terceiro cometido achégase ao obxecto de estudo respondendo á cuestión de cal foi o discurso mediático a respecto da implantación dos estudos de Comunicación na universidade galega.

9. A memoria oral

A última parte deste traballo, pretende aportar un valor que dificilmente obteríamos só da consulta documental. As testemuñas daquelas e daqueles que foron e seguen a ser arquitectos deste proxecto son as que realmente ofrecen as claves para entender a incidencia da implantación dos estudos universitarios de Comunicación en Galicia. Detrás dos datos dos informes sobre macroeconomía, hai nomes e apelidos. Tras os datos demográficos, as porcentaxes de desemprego e os censos municipais atópanse as persoas que configuran esa información. Detrás de calquera proxecto, atopamos as persoas que pulan por el. Ese foi o punto de partida das investigacións emprendidas desde finais dos anos cincuenta do pasado século polo sociólogo e antropólogo Oscar Lewis²⁵. Tempos difíciles para as metodoloxías cualitativas nas Ciencias Sociais;

²³ Moreno Sardá, Amparo. *La mirada informativa*. Bosch, Barcelona, 1998, p 33

²⁴ Saiz, María Dolores. “Nuevas fuentes historiográficas” en *Historia y Comunicación Social*, Universidad Complutense de Madrid, 1996, p 132

²⁵ Nacido en 1914 en Nova Iorque, EEUU, e finado en 1970, o historiador e antropólogo Oscar Lewis investigou a pobreza utilizando os estudos de caso (case studies) especialmente en México. Nun primeiro momento centrouse nas comunidades rurais aínda que os últimos anos da súa vida abordou a pobreza nas

décadas nas que no ámbito de estudo de Lewis, a Antropoloxía, predominaban os enfoques cuantitativos con ferramentas que procedían en boa parte da estatística e da bioloxía. Se ben desde principios do século vinte e especialmente desde os Estados Unidos a recollida de información a través de testemuños, reconstrucións biográficas e entrevistas foi utilizada para construír historias de vida que outorgaban maior profundidade de campo ás investigacións das Ciencias Sociais, non sería até despois dos anos sesenta que, fundamentalmente, desde a socioloxía botarase man destas ferramentas de maneira habitual.

No caso concreto da técnica das historias de vida foi desde a Antropoloxía onde atoparon maior acomodo aínda que disciplinas tan diversas como a Medicina, a Psicoloxía ou a Psiquiatría botaron man do material biográfico nas súas investigacións. No ano 1918 publícase desde a Universidade de Chicago, fundando unha nova liña na Socioloxía que se coñecería como Escola de Chicago e o interaccionismo simbólico, un estudo sobre o colectivo de labregos polacos en Europa e América²⁶. Para desenvolver a investigación, que se alongou durante oito anos, botouse man da memoria autobiográfica, de cartas e doutros documentos persoais. Tratábase dunha nova forma de investigar que dalgún xeito veuse coartada pola forza do funcionalismo estruturalista que nos anos corenta marcaría o canon da investigación social, esperando máis de dúas décadas a que novos métodos cualitativos como a recolla de información oral tornáranse en habituais. E non por habituais deixaron de ser controvertidos. Até o presente, até hoxe mesmo, cunha perspectiva positivista, apélase á subxectividade das testemuñas á hora de reconstruír un proceso histórico, exemplificar un estudo sociolóxico ou ilustrar un traballo de pescuda antropolóxica. Sen dúbida, aceptar a historia de vida como técnica e a historia oral como xénero amplo implican aceptar que os homes e as mulleres teñen un papel activo na historia e nos procesos que a compoñen.

“Oscar Lewis había desenvolvido el método de manera compleja y con una variedad de trabajos que le permitieron ensayar y experimentar diversos medios de trabajar y presentar sus resultados. Había innovado por los problemas de “escala” a que había circunscrito sus investigaciones de campo, en donde la familia constituyó su unidad de observación y análisis. La intensidad de sus observaciones e indagaciones y de sus registros testimoniales se facilitó precisamente por esa coincidencia de niveles de investigación. Lewis no desestimó ni evitaba la comprensión de los diversos niveles sociales que trascendían a la familia: el barrio, la comunidad, el municipio, el estado,

concentracións urbanas. Os seus libros máis significativos son *Culture of poverty* (1959) e *The Children of Sanchez, Autobiography of a Mexican Family*, (1961). Este último libro que xira ao redor dunha familia marxinal mexicana foi editado neste país no ano 1964 polo Fondo de Cultura Económica levantando moitas ampollas nos círculos políticos e provocando unha denuncia que remataría coa destitución do director da editorial. O libro foi adaptado ao cine en 1978 polo director Hall Barlett cos actores Anthony Quinn e Dolores del Río como protagonistas. “La realidad descrita por Lewis: hacinamiento, promiscuidad, uso de la violencia para zanjar cualquier diferencia, uso de la violencia para “educar” a los niños, golpizas frecuentes contra la esposa o la madre, alta incidencia de abandono de hijos y esposa, autoritarismo y ausencia de privacidad, incesto, violación, adulterio y bigamia - descrita en toda su crudeza por los protagonistas -, escandalizaron a las buenas conciencias mexicanas, que prefieren adoptar la actitud del avestruz ante los problemas que pueden escapar al control familiar o social”. Lugo, Carmen. *Machismo y sociedad*. Revista Nueva Sociedad, nº 78, xullo-agosto 1985, México, p 41.

²⁶ O traballo *The polish peasant in Europe and América. Monograph of an immigrant group* de William Isaac Thomas e Florian W. Znaniecki publicouse en cinco volumes entre 1918 e 1920 pola editora da Universidade de Chicago.

la región o aun la nación”²⁷.

O transvase de técnicas e de metodoloxía conéctanos coa interdisciplinariedade coa que enfocar o estudo dos procesos históricos a partir da década dos anos sesenta. Lembremos que da Historia e da súa organización académica nacerían os primeiros estudos ao redor dos medios de comunicación en España con figuras sobresaíntes como o profesor Manuel Tuñón de Lara, defensor da concorrencia de especialistas de distintas ciencias no estudo da Historia Social. “Hoy nadie pretende hacer historia desdeñando la producción y cambio de bienes y servicios, las condiciones materiales de vida, etc. Sin embargo, el problema está en no dejar por un lado la historia económica y por otro la social, política y cultural, como dos familias científicas distintas. Siempre recuerdo aquel economista (excelente persona, por cierto) que al tratar en un coloquio sobre los latifundios nos dijo que sus consecuencias sociales no le interesaban porque él era sólo economista. Eso es lo que hay que evitar”²⁸. Analizar un momento histórico concreto implica contar con fontes como a prensa, a literatura, documentos xudiciais e actas de congresos e asembleas, seguindo as recomendacións do profesor e investigador, así como mergullarnos na vida cotiá dese momento particular. Se o obxectivo proposto é abordar períodos relativamente recentes para os cales aínda non dispoñemos de arquivos de acceso doado e libre, Tuñón de Lara xa subliñaba nesa altura a utilización de fontes como as memorias de protagonistas e testemuñas, os arquivos privados e as fontes orais, cuxo rexistro quedaba facilitado polo uso de cintas magnetofónicas.

Volvendo aos Estados Unidos e ás controversias metodolóxicas mudamos agora de disciplina e referímonos ao sociólogo Ervin Goffman²⁹, que procurou os datos para as súas investigacións nas propias persoas, nas súas palabras e nas súas actitudes. Goffman entendía que estudando a “dramaturxia” das persoas en organizacións pequenas e concretas podía chegar a entenderse mellor o funcionamento (ou disfunción) social xeral. A súa metodoloxía traspasou a observación directa das interaccións dos individuos para chegar a utilizar como ferramentas as noticias da prensa, a publicidade ou incluso a literatura. En definitiva, se anteriormente o alemán

²⁷ Aceves Lozano, Jorge E. *Oscar Lewis y su aporte al enfoque de las historias de vida*. Revista Alteridades, 1994, Universidad Autónoma Metropolitana, México, p. 29. Consultada en liña <http://www.uam-antropologia.info/alteridades/alt7-4-aceves.pdf> o 16/05/2011.

²⁸ Tuñón de Lara, Manuel. *Metodología de la historia social de España*. Siglo 21 de Editores, Madrid, 1979, p. 192-193. Aínda que a primeira edición data de 1971, nós consultamos a cuarta edición, correxida e aumentada. Historiador recoñecido unanimemente como revitalizador da historiografía en España desde principios dos anos setenta, Tuñón de Lara (Madrid 1915-Leioa, Bizkaia 1997) consolidouse como investigador e docente en París, onde estivo exiliado polo seu compromiso coa esquerda durante e despois da guerra de 1936. Antes da morte de Franco retomou a súa actividade en España; desde 1983 até 1991 o catedrático de Historia Contemporánea impartiu aulas na Facultade de Ciencias da Infomación do País Vasco, comunidade na que residía tras as décadas de exilio.

²⁹ Coñecido como expoñente do interaccionismo simbólico aínda que na opinión dos estudosos da súa obra cunha traxectoria propia, Goffman (Canada 1922-EEUU 1982) baseou boa parte do seu método na observación directa dos individuos na sociedade contemporánea. Os seus intereses abrangueron o estudo da vida nunha illa (doutorouse cunha investigación sobre as illas Shetland realizada entre 1949 e 1951), a investigación nun centro de saúde mental e a análise de xénero e roles no mundo da publicidade. Entre as súas obras máis destacadas: *Presentation of Self in Everyday Life*, University of Edinburgh Social Sciences Research Centre, 1956, *Relations in Public: Micro-Studies of the Public Order*, Basic Books, 1971, *Frame Analysis: Essays on the Organization of Experience*, Harper, 1974 (traducida ao castelán polo profesor José Luis Rodríguez e publicada polo CIS en 2006) e *Gender Advertisements*, Harper, 1979. Nos últimos anos da súa vida foi presidente da American Sociological Association.

Max Weber e o francés Émile Durheim baseaban as preocupacións da socioloxía en fenómenos e asuntos de grande calado como a industrialización, o capitalismo ou o concepto de nación, Goffman, nunha reviravolta a unha liña de traballo xa iniciada por outros investigadores como o xermano Georg Simmel, focalizaba o seu interese na microsocioloxía, aquela que se fixaba en comunidades e espazos definidos e concretos. Goffman explicaba nunha entrevista³⁰ que durante os anos cincuenta librábase unha dura batalla entre a socioloxía da investigación sobre o terreo ou *fieldwork sociology* e a socioloxía cuantitativa ou forte, sendo os representantes desta os que acadan os postos docentes en Harvard, Columbia e Chicago. “Yo obtuve en Berkeley el único puesto que había en el mercado de la época en sociología floja. Era como, hoy, contratar a un negro o a una mujer. De modo que yo era central en sociología floja y bastante periférico respecto de las fuerzas dominantes de la sociología. Después, cuando el terreno se ablandó los sociólogos flojos fueron aceptados en situaciones centrales”³¹.

As metodoloxías cualitativas enriqueceron sen lugar a dúbidas a investigación científica mundial nas últimas décadas; no caso de España será nos anos noventa cando se experimente nas Ciencias Sociais, afondando en métodos e técnicas. “Se abandonan las tendencias ideológicas extremas de las décadas anteriores y se revisan las hipótesis e investigaciones anteriores sobre familia, demografía, nacionalismo, política, etc. Se incorporan metodología y técnicas nuevas que permiten estudios más cualitativos y en profundidad. Se realizan estudios de observación participante y de comunidad tan interesantes como *La sociedad rosa* (Guasch 1991) o *Fe en la palabra* (García Jorba 1999). Hay un renovado interés por lo minimalista y lo autobiográfico como estrategia para entender la estructura social española”³².

Antropoloxía, Historia, Socioloxía. A onde queremos chegar coas reflexións dos diferentes investigadores sociais mencionados, coetáneos pero operantes en distintos ámbitos xeográficos? Na última parte do traballo académico as fontes orais sitúanse en primeira liña a través de testemuños obtidos coa técnica da entrevista en profundidade. Non se trata xa de historias de vida, senón de testemuños xa que o que interesa para a nosa investigación é afondar nun momento concreto, sendo nós os que establecemos un guión ao redor do cal xirarán as informacións proporcionadas polo grupo obxecto de estudo. Dezaioito persoas vinculadas directa e orixinariamente co proxecto de Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela foron interpeladas por nós co obxectivo necesario de mostrar unha radiografía completa do nacemento e desenvolvemento do proxecto no que centramos a nosa ollada. Fixemos nosa a recomendación da xornalista brasileira Denise Paraná³³, partindo de que a historia oral lanza até o fondo as súas redes de pescador coa expectativa de captar o que non sempre é visible na superficie das augas ou, neste caso, na superficie dos textos impresos. Desde a orixinaria formulación da investigación que nos ocupa as fontes orais ocuparon un papel desencadeante xa que sabiamos que á exhaustiva revisión documental necesaria para poñer en pe a

³⁰ Entrevista de Yves Winkin realizada en 1980 e incluída en Goffman, Erving. *Los momentos y sus hombres*. Paidós, Barcelona, 1991, p 207-213

³¹ Goffman, Erving. *Ibid.* p 212

³² De Miguel, Jesús M. “Cien años de investigación sociológica en España”. REIS nº 87, Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid, 1999, p 209

³³ Paraná, D. *Ibid.* p 375

investigación tería que sumarse indefectiblemente a narración oral dos protagonistas / expertos aportando información cualitativa de grande valor. Nas páxinas que seguen a nosa intención será xustificar e explicar a metodoloxía utilizada coa técnica da entrevista en profundidade e a selección do grupo de testemuños que, tratados non como anexo nesta investigación senón como parte central da mesma, contribúen de maneira decisiva á análise dun proxecto social e académico nacido hai vinte anos.

10. As fontes directas

Grande parte da memoria da Humanidade e, consecuentemente, do nacemento da Historia como ciencia estivo marcada pola oralidade; a transmisión do coñecemento tivo lugar durante séculos a través da palabra e non do texto. Como xa sinalamos, desde a década dos anos sesenta e con especial incidencia entre os investigadores estadounidenses, a oralidade incorporouse á metodoloxía nas investigacións sociolóxicas e antropolóxicas con algúns traballos que son xa clásicos. No caso da Historia atopariamos correntes como a británica *People's History* nos anos setenta é dicir, cun discurso construído de abaixo cara arriba. A oralidade continúa a proporcionar ferramentas á investigación, porén aínda recibe as críticas daqueles que entenden a pescuda máis vinculada aos documentos impresos. “Una de las principales críticas formuladas por esos sectores reside en la afirmación de que la historia oral promueve a la condición de documento entrevistas que pueden estar influenciadas por evaluaciones subjetivas. O sea, el documento que la historia oral produce no sería confiable, dado que su *objetividad* de documento histórico podría estar comprometida por los intereses y pasiones de aquellos que conceden las entrevistas. Facilmente refutable el argumento de la falta de neutralidad de los documentos de historia oral, cae por tierra cuando consideramos que toda documentación escrita fue producida por personas sujetas a las mismas limitaciones de las entrevistadas”³⁴.

Foi Maurice Halbwachs³⁵ quen introduce o concepto de memoria colectiva nas Ciencias Sociais; calquera lembranza persoal, dinos, por individualizada que sexa ten un compoñente social, colectivo. A comunicación e o pensamento de cadaquén están estruturados polos marcos temporais e espaciais: os recordos apóianse nas datas e nos espazos e, grazas a eles, resulta posible articular o discurso da memoria colectiva. Porque, tal como nos explica Halbwachs, o individuo participa de dúas formas de memoria: a individual e a colectiva. “¿Se puede pensar realmente en la existencia de, por un lado, una memoria sin puntos de referencia, o que solamente disponga para clasificar sus recuerdos de palabras, del lenguaje, y de algunas nociones tomadas de la vida práctica; y por otro lado de un contexto histórico colectivo, sin memoria, es decir que no fuera construido, reconstruido y conservado en las memorias individuales? No lo creemos así”³⁶. A supremacía do documento escrito é, polo tanto, cuestionada desde hai décadas e conforme as Ciencias Sociais van desenvolvendo, aparecen novos

³⁴ *La memoria colectiva*. Pressas Universitarias de Zaragoza, 2004. Nacido en Reims en 1877, Maurice Halbwachs iniciouse na Filosofía, Economía e Dereito para rematar considerándose sociólogo tras un proceso formativo no que tería en Emile Durkheim unha influencia fundamental. Impartiu aulas nas universidades de Estrasburgo e na Sorbona, en París. Foi detido pola Gestapo en 1944 en París e deportado ao campo de Buchenwald, no que morreu ao ano seguinte. Os escritos reunidos baixo o título de *La mémoire collective* foron publicados en 1950, cinco anos despois da súa morte.

³⁵ Halbwachs, M. Ibid, p 46.

³⁶ *Ethnography : step by step*. Newbury Park, California 1989

métodos e marcos teóricos que revalorizan a historia oral, non co ánimo de archivar os seus documentos, senón como fonte de construción histórica. O etnógrafo David M. Fetterman defende que a realidade subxectiva, a de cada persoa, non é menos real que unha realidade definida e medida con criterios obxectivos, polo tanto a entrevista autobiográfica permite xerar hipóteses e afondar na cultura grupal³⁷.

As metodoloxías van relacionadas estreitamente con novas preocupacións e obxectos de estudo ou, se se quer neste caso, coa crise dun paradigma, a teoría social obxectivista, que dominara o campo das Ciencias Sociais durante practicamente todo o século vinte. Esta crise non se traduce nin automática nin exclusivamente, no campo da Historia ou no da Socioloxía, nunha concepción individualista senón que abre novas portas a modelos explicativos dos procesos sociais. “Si, en efecto, se repasan las revistas dedicadas a la historia social y se compara el tono triunfalista de mediados de los años setenta con las preguntas de mediados de los noventa hay que tomar nota de lo que parece una situación de crisis, casi de liquidación. Patrick Joyce se preguntaba en el primer número de 1995 de la revista *Social History* si asistíamos al fin de la historia social. Esto ocurre, no debe olvidarse, pocos años despues de que la sociología se haya planteado su posibilidad misma de supervivencia y de que los historiadores sociales se hayan tenido que enfrentar a debates procedentes de los más diversos frentes (...). La sociedad deja de considerarse como una totalidad y la crisis fiscal del Estado le hacer perder su carga de proyecto moral y su capacidad de configurar la sociedad. Retorna entonces la preocupación por el género, los grupos de edad, los grupos pequeños, el yo –recuérdese *The presentation of self in society*, de Ervin Goffman-, el signo, los valores, las actitudes. Esto es, la sociedad postindustrial y la crisis del Estado de bienestar suscitan un nuevo interés por todo aquello que la gran narrativa de esa historia social triunfante había abandonado”³⁸.

Ven ao caso neste punto referirnos a proxectos de envergadura no campo da Historia Social que utilizaron nos últimos anos a memoria oral como fundamento non só para a reconstrución da historia recente senón, atreveriamonos a dicir, como metodoloxía de rexeneración social. É o caso do Proxecto Clío en Arxentina emprendido por unha profesora³⁹ no ano 1994 co obxectivo de recuperar parte da memoria dos anos da ditadura a través das entrevistas que os seus alumnos e alumnas de Secundaria puidesen facer aos seus pais e avós. Poderíamos continuar coa *Deustches Gedächtnis* ou *Memoria Alemá*, promovida polo xermano Instituto de Historia e Biografía, que acolle máis de mil cincocentas cintas de audio, para coñecer a vida cotiá na Alemaña Oriental e Occidental en tempos do muro; o proxecto *Talking History* (Historia Falada) da Universidade de Albany, Nova York ou o Seminario de Fontes Oraís do

³⁷ Juliá, Santos. “Recientes debates sobre Historia Social” en De la Granja, José Luis; Reig Tapia, Alberto; Miralles, Ricardo (Ed.) *Tuñón de Lara y la historiografía española*. Siglo Veintiuno de España Editores, Madrid, 1999, p 249

³⁸ Patricia Graciela Sepúlveda do Instituto San Andrés de Banfield de Bos Aires.

³⁹ Os proxectos mencionados son utilizados como modelos polos promotores da iniciativa Arquivo da Palabra de Alcalá de Henares (1940-2000), proxecto desenvolvido conxuntamente entre historiadores da Complutense e técnicos do arquivo municipal deste municipio. Ver Mateos Cadenas, Alfonso; López Bravo, Gutmaro. “La memoria recuperada, Alcalá de Henares 1940-2000” en *La transición a la democracia en España: actas de las VI Jornadas de Castilla-La Mancha sobre Investigación en Archivos : Guadalajara, 4-7 de noviembre 2003*, Vol. 2, 2004, p 43

Departamento de Historia Contemporánea da Universidade Complutense de Madrid⁴⁰. Neste conxunto de iniciativas atopamos como denominador común a convicción de que, a partir de feitos concretos acontecidos en momentos e espazos determinados, podemos reconstruír a historia do pasado recente obtendo unha perspectiva máis ampla e completa para a análise dos procesos da macrohistoria.

En Galicia e desde o departamento de Historia Contemporánea e de América da Universidade de Santiago de Compostela desenvólvese un proxecto de referencia que ten a memoria oral como fundamento. *Historga* (Historia Oral de Galicia)⁴¹ é unha plataforma xestionada pola Unidade de Patrimonio Documental e Oral Contemporáneo que se dedica ao rexistro e produción de fontes orais, a súa conservación e á súa difusión e posta a disposición dos investigadores. Cales son os temas que interesan na fonoteca de *Historga*? Aqueles que consideran centrais para entender a historia contemporánea do país. Segundo indican na presentación do proxecto: “A modo de exemplo, compre salientar o fondo de máis de 350 gravacións en torno á guerra civil e ó exilio, as máis de 700 entrevistas sobre a emigración a América, ás que aínda hai que sumar as relativas á emigración a Europa e os fluxos migratorios interiores, as igualmente ricas testemuñas sobre a conflitividade política e social rexistrada no Franquismo e na Transición, ou as referentes á vida cotiá, á alimentación, ou á educación en Galicia. Nos últimos tempos estase a facer, ademais, un gran esforzo por incorporar novos eidos temáticos de forte actualidade, como son a inmigración ou a muller”⁴². Tamén no seo da Universidade de Santiago naceu nos últimos anos, baixo a dirección do catedrático de Historia Contemporánea Lourenzo Fernández Prieto, o proxecto “As vítimas, os nomes e as voces” centrado na represión franquista a partir de 1936 e que conta, entre os seus obxectivos principais, coa realización dun plan de entrevistas que recolla a memoria oral de persoas superviventes desa época que, pola súa avanzada idade, urxe recuperar. O proxecto⁴³ contemplou ademais na súa metodoloxía de traballo a elaboración de bases de datos para ordenar os materiais de memoria oral.

Por último, e continuando en Galicia, deberíamos destacar ademais outra referencia que ten ver co estudo da emigración e que, polo tanto, sen ser exclusiva do país, ten un forte vínculo coa investigación social nacida na nosa comunidade. Trátase dun estímulo á hora de afianzar a nosa aposta pola memoria oral e pola técnica da entrevista en profundidade a tarefa emprendida na última década por un grupo de historiadores en Galicia que promoven o uso das fontes orais e dos documentos persoais na investigación académica sobre o fenómeno da emigración⁴⁴. Entre eles

⁴⁰ Esta iniciativa nace a finais dos anos oitenta da man da profesora do departamento, Isaura Varela, que conta coa colaboración de Marc Wouters e de Xurxo Pantaleón. Na actualidade dispón dunha colección de máis de mil cincocentas entrevistas.

⁴¹ Pódese consultar a información do proxecto na web da USC no seguinte enlace: http://www.usc.es/hcdep/fondos_documentais/historga.htm

⁴² Pódese consultar todo o relativo a este proxecto en www.nomesevoces.net

⁴³ Centradas neste tema celebráronse do 6 ao 8 de novembro de 2008 en Santiago de Compostela as xornadas Memoria escrita, historia e emigración auspiciadas polo Consello da Cultura Galega e na que participaron historiadores de todo o Estado.

⁴⁴ Prólogo do catedrático Daniel Innerarity no libro de María Antonia Iglesias, *Memoria de Euskadi*. (Aguilar, Madrid, 2009), p 58.

podemos destacar os nomes de Ramón Villares e Xosé Manuel Núñez Seixas na Universidade de Santiago de Compostela ou Ramón Soutelo Vázquez, na Universidade de Vigo.

A pluralidade de memorias constrúe un mosaico que pode refutar os argumentos que inciden nas limitacións da transmisión oral. Na procura de referencias e modelos atopamos exemplos que ilustran a necesidade da memoria oral para comprender procesos sociais, culturais ou políticos recentes. Na pescuda bibliográfica que emprendemos ao iniciar a nosa investigación topamos nos primeiros momentos co traballo de Emilia Barrio *Historia de las transgresoras. La transición de las mujeres* (Icaria, Barcelona, 1996) no que a autora constrúe o relato do acceso ao poder das mulleres durante os anos setenta a través da experiencia de docentes, empresarias e políticas, publicando as entrevistas realizadas na súa totalidade. Outro deses exemplos que atopamos durante o proceso de traballo e que tamén nos ilustrou é a *Memoria de Euskadi* (Aguilar, Madrid, 2009), escrita pola xornalista galega María Antonia Iglesias. Ela aborda un traballo de máis dun milleiro de páxinas con trinta e dúas entrevistas a persoeiros destacados da política, xa que considera que a memoria das tres últimas décadas do País Vasco permanece inédita e que, polo tanto, toda a construción do discurso ao redor dos acontecementos políticos e sociais que tiveron lugar nesta comunidade adoecen da ausencia do punto de vistas dos propios implicados. “La memoria como género para narrar los acontecimientos tiene grandes ventajas y alguna que otra limitación. Su valor reside en la cercanía del testimonio, algo que tiende a palidecer en los manuales de historia. (...) No es que todos tengan razón, ni que los testimonios valgan lo mismo, pero en lo que tienen de experiencia personal carece de sentido exigirles la objetividad de una fotocopiadora. Está claro que aquí reside su limitación y por eso es aconsejable que haya muchas memorias. Si la memoria es selectiva, filtra, retiene y deforma, una dieta sana en esta materia recomienda no dejarse seducir por una sola y escucharlas todas”⁴⁵.

Máis afastada no tempo pero máis preto de nós desde o punto de vista xeográfico e, se quer, emocional, atopamos outra iniciativa que ilustraba a necesidade de recoller a palabra para construír os discursos históricos. No ano 1976 un mozo doutor en Filoloxía Románica vinculado á Universidade e aos medios de comunicación, Víctor Fernández Freixanes, estreaba a súa faceta de escritor cun libro pioneiro a cabalo entre o xornalismo, a literatura e o ensaísmo. *Unha ducia de galegos* (Galaxia, Vigo, 1976) compendíaba nun volume a memoria de case un século de historia de Galicia e o facía a través do xénero entrevista en profundidade. Doce persoeiros⁴⁵, nomes senlleiros da política, a cultura e a sociedade do país construían oralmente unha memoria colectiva a través das súas historias de vida. Tratábase “dunha obra imprescindible para coñecer o pensamento de doce persoeiros esenciais da Galicia moderna e, a través deles, de moitas claves das nosas aspiracións e decepcións como pobo”⁴⁶.

⁴⁵ O libro comeza coa conversa con Ramón Otero Pedrayo e remata con Carlos Casares, representantes respectivamente da vella e da nova xeración do galeguismo. No medio, Valentín Paz Andrade, Luís Seoane, Eduardo Blanco Amor, Ramón Piñeiro, Celso Emilio Ferreiro, Xaime Illa Couto, Xesús Alonso Montero, Xosé Manuel Beiras, Xosé Luis Méndez Ferrín e Monseñor Arauxo Iglesias.

⁴⁶ Antón Santamarina no seu discurso de resposta no ingreso de Víctor Fernández Freixanes na Real Academia Galega lido o 27/02/2004. En liña: <http://www.realacademiagalega.org/PlainRAG/catalog/publications/files/Freixanes.pdf>. Consultado o 13/04/2011.

Tratándose o traballo dunha tese de doutoramento, chegados a este punto quereríamos sinalar que reforzou a nosa intención de incluír a oralidade como unha fonte de información de primeira orde na investigación o feito de atopar traballos académicos precedentes que nos deron luz e azos. Mencionamos xa a investigación da brasileira Denise Paraná, a construción, a través dunha memoria coral, polifónica, dunha biografía que converte, ademais, na súa tese de doutoramento. Abundan os traballos académicos centrados no estudo de figuras históricas de relevancia política, cultural e social poñendo o foco na súa obra e legado para atopar novas perspectivas para a súa comprensión. Paraná opta neste caso por unha figura viva e non pon o foco no seu legado e ideas, senón na construción da súa personalidade e do seu personaxe. Debemos subliñar que este é un dos exemplos máis radicais que atopamos de como introducir a memoria oral recente na investigación académica.

Parte 1. O xornalismo e a formación universitaria. Marco teórico e academización do xornalismo en Galicia

1. Universidade e estudos de Comunicación: facer carreira do oficio

1.1 O escenario preacadémico

A Escola Graduada de Xornalismo da Universidade de Columbia nos Estados Unidos promócióname no século vinte e un como un centro que forma líderes para transformar e mellorar o xornalismo, gradúa aos máis brillantes profesionais e contrata como docentes a algúns dos máis destacados xornalistas do mundo¹. Este centro, que bota a andar en 1908 promovido polo empresario periodístico Joseph Pulitzer, ten un papel pioneiro na introdución dos estudos de comunicación no ámbito académico. Malia anteriores intentos individuais entusiastas, pero illados, podemos concordar en cifrar en algo máis de un século a estruturación do ensino académico do xornalismo no que se refire ao ámbito europeo e norteamericano. No caso dos Estados Unidos, no ano 1869 pónense en marcha no Washington College os primeiros cursos de xornalismo, pero terían unha continuidade accidentada até que se constitúen como escola en 1925. O mesmo acontecería con outras iniciativas en universidades estadounidenses como Yale, Harvard ou Michigan. Desta beira do Atlántico constan iniciativas como un curso de xornalismo en Salamanca en 1887 así como a Ecole Supérieur de Journalisme de Paris en 1889, mais das escolas europeas, especialmente a alemá, francesa e española, trataremos máis adiante. Se ben atopamos en España e no resto de Europa que a actividade xornalística xa ten un carácter singular ao longo do século XIX, o certo é que se consideraba unha profesión libre, cuxo acceso non só se limitaba senón que atendía a unha total arbitrariedade. A preocupación pola formación dos xornalistas empézase a poñer de manifesto nas últimas décadas do século XIX, aínda que non atoparemos até o seguinte século iniciativas nese sentido.

O certo é que a escola fundada nos Estados Unidos por Pulitzer, un home de empresa co xornalismo como paixón, tanto a súa sede de Missouri nacida en 1908 como a escola de Columbia-Nova York, con cen anos de andaina, terá moita influencia como modelo a desenvolver en iniciativas posteriores. O primeiro obxectivo nunha etapa inicial era convencer da necesidade dun centro de formación de xornalistas no ámbito académico; un centro que non marcara diferenzas de estatus, senón de capacidades; un centro baseado na ética, educación e reputación.

¹ Presentación do centro na súa propia web www.journalism.columbia.edu: "The Columbia University Graduate School of Journalism's purpose is to educate and train students, from all over world, to become accomplished professional journalists. The school prepares them to perform a vital and challenging function in free societies: finding out the truth of complicated situations, usually under a time constraint, and communicating it in a clear, engaging fashion to the public. The school also educates scholars of communications and journalism, and functions as a significant guiding force in journalism and inculcates in its students the habit of thinking of themselves as leaders for change and improvement in the profession". Consultado o 08/01/2010

1.1.1 Pulitzer e os modelos pioneiros

“Los argumentos contra los estudios que se escuchan a principios de siglo recuerdan opiniones vigentes en nuestros días contrarias a los estudios de Periodismo; las cualidades propias del redactor se resumían en expresiones como ésta: talento, temperamento, olfato periodístico, etc; el argumento más importante contra la instauración de cualquier tipo de enseñanza era el miedo a la regulación del ejercicio profesional porque entendían que la libertad de acceso era uno de los pilares de la libertad de expresión y su limitación se consideraba un ataque directo a la teoría liberal de la prensa”².

Aconteceu que a sistematización de coñecementos da escola cunha forte orientación práctica asentou nos Estados Unidos máis axiña do que cabía esperar. Deixouse atrás calquera intención literaria do xornalismo en favor dunha óptica que potencia a vertente profesional co obxectivo claro de preparar xornalistas adaptados ás esixencias dos medios. Era unha escola que debía preparar xornalistas dispostos a conseguir exclusivas, dar cos mellores titulares e, ao mesmo tempo, facelo cun estilo persoal. En resumo, a escola debía contribuír a que se vendesen máis xornais. John Pulitzer (1847-1911) era un home de empresa con periódicos en distintas cidades norteamericanas como Saint Louis e Nova York, un inmigrante húngaro feito a si mesmo e naquel momento destacado cidadán estadounidense. Simpatizante demócrata, é un apaixonado do xornalismo que non dubidaba en batallar coa información como principal arma. A rivalidade e tensión entre Pulitzer e William Randolph Hearst, outro famoso magnate da prensa estadounidense, especialmente no tratamento outorgado nos seus xornais respectivos ao conflito estadounidense-español na guerra de Cuba en 1898, consolidou un xeito de facer xornalismo agresivo. Procurábase a confrontación, o sensacionalismo e, como non, novos lectores. Non só era unha nova denominación, “xornalismo amarelo”, senón que se trataba dun xornalismo que precisaba de novos profesionais áxiles, atrevidos e con facilidade para establecer contactos. Pulitzer representa un novo modelo de prensa popular que ten como obxectivo achegarse a novos públicos, cos inmigrantes que chegaban á cidade de Nova York en masa como expoñente desas audiencias a captar, e coa preocupación de contar cunha redacción preparada para aquel reto.

Malia que Pulitzer expresou o seu desexo de que os futuros profesionais saídos de Columbia tiveran unha importante formación humanística e de que non se inclúsen nos contidos materias relacionadas co mundo dos negocios, o xornalismo estadounidense na academia naceu cunha clara vocación pragmática. Había que poñer o énfase no adestramento profesional xa que o sistema de medios demandaba ese perfil. Faríase dentro da universidade; tomando da institución académica un soporte para sistematizar os contidos, lexitimar a profesión e dotala de ferramentas técnicas. Era necesario asentar a linguaxe e perfeccionar e potenciar os diferentes

² Videla Rodríguez, José Juan. *La formación de periodistas en España. Perspectiva histórica y propuestas de futuro* (Tese doutoramento), Universidade Complutense, Madrid 2002, p 117. Neste traballo académico dirixido por José Ignacio Bel Mallén, o profesor Videla sinala que xa atoparemos nesa fase “protoacadémica” o interese polos editores como propietarios dos medios de controlar a formación dos seus traballadores.

xéneros periodísticos como a noticia, a columna, a entrevista, et. Fronte ao relato cronolóxico dos feitos predominantes nos medios impresos até aquel momento, a escola difundía o modelo da pirámide invertida, que esixía discernir o máis relevante dunha información para colocalo en primeiro plano. Aquel modelo, que consolidou unha axencia como Associated Press por unha cuestión de operatividade nas súas transmisións, espallouse polos xornais e converteuse na expresión formal do xornalismo informativo. A prensa estadounidense non só quería tribunas políticas e literarias para uns poucos; quería feitos que chegasen a moitos.

Para Mercedes Gordon³ o modelo creado polas escolas impulsadas por Pulitzer nos Estados Unidos, que despois seguiría en España Ángel Herrera no ano 1926 coa escola *El Debate*, posuía un conxunto de valiosas regras para a formación profesional dos futuros xornalistas: rigorosa selectividade dos estudantes, nivel universitario do alumnado, bo nivel no uso do idioma, prioridade á vocación, grupos reducidos nas aulas, xornalistas de prestixio e catedráticos entre o profesorado, estreito contacto cos medios de comunicación, coñecemento das realidades sociopolíticas contemporáneas, prioridade das materias relacionadas coa redacción xornalística, formación ética, adaptación do ensino aos cambios empresariais e profesionais, intensa parte práctica nos contidos docentes así como contacto coa especialización. Procurábase un xornalista listo para comezar a operar no sistemas dos medios de comunicación. Se ben a mesma autora conclúe que:

“Es justo reconocer, sin embargo, que el modelo de escuelas estudiado aquí, al no haber dedicado atención directa a la investigación académica, no tuvo y no tiene un papel activo en la construcción de los nuevos conocimientos científicos hallados en el ámbito del periodismo, de la información de actualidad, de la comunicación de masas. Tales escuelas profesionales, sin embargo, han sido receptoras sensibles a los progresos de esos conocimientos”⁴. Segundo esta autora a tradición das escolas de inspiración profesional non desapareceu senón que derivou nos *masters* que a universidade española avalou desde finais dos anos oitenta nunha fórmula colaborativa cos grupos empresariais de comunicación⁵. Dese xeito o ABC coa Universidade Complutense de Madrid, El País coa Autónoma de Madrid ou El Correo Español-El Pueblo Vasco coa UPV foron máis que escenarios complementarios para a obtención do título expedido polas universidades. Os *masters* implicaban unha parte da formación nas redaccións dos medios e convertéronse nunha forma de selección dos futuros profesionais deses medios.

³ Gordon Pérez, Mercedes (1991). *La enseñanza del periodismo en el mundo occidental. Estudio histórico comparado de tres escuelas*. Universidade Complutense, Madrid (tese dirixida polo catedrático José Luis Martínez Albertos)

⁴ Ibid. p 338

⁵ Paga a pena revisar as posicións dos grupos mediáticos nesta altura. A posta en marcha do master da Universidade Autónoma de Madrid e o grupo Prisa en 1986 valeulle a crítica do ABC que titulaba “Decanos de Ciencias de la Información, contra el centro de periodismo gubernamental” (ABC, 15/10/1986, p 48). No corpo da información o decano da facultade de Ciencias da Información da Complutense amosábase sorprendido pola intención dun “gobierno progresista” de impulsar un centro de elite desde a Universidade pública, beneficiando á iniciativa privada. En xaneiro de 1988 botaría a andar o master do ABC coa Universidade Complutense de Madrid; o mesmo ano no que nace os master da UPV co grupo El Correo Español-El Pueblo Vasco.

Se o modelo de ensino norteamericano estaba estreitamente vinculado ao ámbito empresarial, en Europa tamén destacaron iniciativas pioneiras que partiron das empresas informativas. En Francia fundouse en 1899 a Escola Superior de Periodismo de París, vinculada ao xornal *Le Figaro*, baixo o presuposto de que o xornalista precisaba unha formación superior nun contexto aínda conmocionado polo caso Dreyfuss, ao que nos referimos no capítulo anterior ao abordar o papel da intelectualidade como grupo de influencia social. Un centro que se definirá como laico, social e republicano e que formará durante os primeiros anos de existencia cadros para a política, a administración e ás ciencias sociais sendo os menos os alumnos interesados en exercer exclusivamente o xornalismo⁶. Na escola a docencia repartíase entre un curso profesional de redacción, a Historia da Prensa, a lexislación que afectaba á información, a Historia Contemporánea e os cursos prácticos nos que se impartían nocións do traballo nos obradoiros dos xornais, coa experiencia práctica nos de *Le Figaro*.

“En el panorama internacional de los estudios de Periodismo identificamos dos sistemas de formación: el latino, en el que toda la formación cultural y profesional se imparte en la misma escuela, que considera que hasta las materias de cultura general deben ser explicadas en función de la profesión que se trate; y el anglosajón, en el que las escuelas profesionales únicamente imparten las enseñanzas formativas propias de aquella profesión, y sólo admiten a sus alumnos cuando estos demuestran haber adquirido el nivel cultural adecuado, en centros distintos. Son los sistemas específicos y sistemas no específicos de formación de periodistas”⁷.

En 1926 nacería a Escola Superior de Lille, outro prestixioso centro privado de formación xornalística do país galo vinculado á igrexa, institución preocupada pola formación xornalística como veremos tamén no caso de España. Tanto en Lille como en París a selección de estudantes redundou sempre na imaxe selecta da súa formación; pouco máis de cincuenta afortunados superaban a selección destas escolas cada curso. A aparición das escolas correu paralela á organización sindical dos xornalistas. En 1918 fundouse o *Syndicat National des Journalistes Français*, que dirixiría entre 1922 e 1938 o xornalista Georges Bourdon combatendo por un estatuto da profesión. No ano 1946 abriría as súas portas na capital outro centro de referencia do ensino do xornalismo en Francia até os nosos días: o Centre de Formation et Perfectionnement des Journalistes, fundado por destacados membros da resistencia francesa durante a ocupación alemá. Estructurado en dous cursos, as primeiras clases de redacción deste título impartíranse na sede do diario *Liberation*.

“La evolución de la enseñanza del Periodismo no ha sido en Francia como en España. En este lado de los Pirineos la incorporación del Periodismo en la Universidad se realizó de modo total y se cerraron las Escuelas. En Francia, en cambio, las Escuelas han permanecido vigentes al mismo tiempo que en las Universidades se abrían facultades de periodismo. Esta situación nace una problemática específica de la enseñanza del Periodismo en Francia. La misión de la Universidad no es la misma que

⁶ Por esta escola pasaron os que despois serían presidentes da República francesa: Raymond Poincaré, Paul Deschanel, Alexandre Millerand, Paul Doumer, Gaston Doumergue e Maurice Schumann

⁷ Videla, Juan José. *Ibid*, p 377

la de las escuelas privadas, cuyo esquema docente prima la operatividad profesional. La tarea de la Universidad es proporcionar un saber que permite comprender los mecanismos de la Información”⁸.

Se no caso da pioneira escola de París referíamos con anterioridade que se trataba dun centro de elites nos que futuros políticos, economistas e sociólogos recibían un valioso complemento formativo, o CFPJ nacía para formar xornalistas. Non recibiría recoñecemento oficial como escola técnica superior por parte do Estado até o ano 1962 e malia que a relación coa Universidade traducíuse en iniciativas conxuntas, ben é certo que, a semellanza do acontecido en España, os estudos do periodismo e a universidade mantiveron durante décadas certa situación de non entendemento. Cando en 1984, desde o ministerio de educación francés creouse o Diploma de Estudos Xerais Universitarios de Cultura e Comunicación a impartir nas facultades de Letras, equivalente a un primeiro ciclo, a demanda desbordouse. En calquera caso, as escolas francesas, nomeadamente a de Lille e o CFPJ de París manteñen reputación e forza, en boa parte grazas á tradición do adestramento profesional, e conviven con titulacións prestixiadas como poden ser as de Estrasburgo ou Bordeos, centradas na investigación nos medios de comunicación social.

Ademais de en Francia, que era o que acontecía no resto de Europa? Desde principios do século vinte sucédense iniciativas máis ou menos estruturadas para formar os futuros profesionais da información. En Alemaña podemos situar o arranque da investigación académica en Europa sobre as Ciencias da Comunicación. A primeira tese de doutoramento sobre a estrutura dun xornal defendeuse en 1690 na Universidade de Leipzig e consta que no ano 1806 a Universidade de Breslau ofrecía o primeiro curso sobre a prensa. A formación dos xornalistas en Alemaña a principios do século vinte marca distancia dalgún xeito da tradición norteamericana; fronte a unha perspectiva práctica e profesional, ofrécese unha formación de cultura xeral, máis teórica e ligada ás Ciencias Sociais. Nas universidades alemás, austríacas e suízas consagrouse a ciencia da prensa ou *zeitungswissenschaft*, un enfoque teórico sobre a historia da prensa e as investigacións realizadas en torno a ela; posteriormente un novo modelo de ensino, o publicismo ou *publizistik*, que entroncaba co interese de Max Weber por estudar as relacións entre os procesos de formación da opinión pública e a industria privada do periodismo abordando desde esta perspectiva os diferentes medios de información como prensa, cine, radio e televisión. Como non podía se doutro xeito, entre a profesión xermana tampouco se acolleron cos brazos abertos os cursos de xornalismo.

“(…) En realidade, la cuestión es mucho menos alambicada y la declaración del congreso de la Asociación de la Prensa alemana celebrada en 1913 así lo revela. Los defensores del libertinaje profesional prefieren que las empresas sean las escuelas y que el periodista sea un artesano. ¿Porqué? Porque el periodista proveniente del meritoriaje es un “hijo de la empresa”, un sujeto que realiza su trabajo de forma mecánica de la misma forma que pudo ser un oficinista o un cajero, le falta la formación científica que le hace un verdadero profesional”⁹.

⁸ Gordon, Mercedes. Ibid, p 134

⁹ Videla, J.J. Ibid, p 118

O certo é que os modelos de ensino do xornalismo non puideron subtraerse dos propios modelos existentes da prensa. Se nos Estados Unidos o modelo de prensa asentaba as bases do que se considerou durante décadas a información obxectiva, en Europa a tradición foi que os medios seguisen unha liña política. Alemaña e posteriormente Italia optaron por unha formación xornalística vinculada á institución universitaria, que prevalece hoxe en día e coa que poderíamos emparentar o acontecido en España. Esta opción tamén foi desenvolvida nos países nórdicos como Suecia e Finlandia; no Reino Unido, porén, púxose en marcha un sistema baseado na capacitación profesional no que as directrices viñan marcadas por un Consello Nacional de Formación Periodística (The National Council for the Training of Journalists), fundado en 1951. Tratábase dun modelo no que as organizacións profesionais titorizaban os procesos formativos; unha versión distinta deste modelo tiña lugar na universidade dinamarquesa de Aarhus, onde a Escola de Xornalismo establecía como requisito a experiencia previa de dous anos traballando nos medios de comunicación. Noutros países como Francia e Portugal conviviron até hoxe o ensino politécnico coa formación académica superior.

1.1.2 Manuel Graña, xornalista e profesor en *El Debate*

Habería que distinguir catro modelos de formación xornalística en España atendendo ás reflexións da profesora María Luisa Humanes¹⁰. Un primeiro modelo tería características artesanais; a propia redacción do periódico sería a aula, non habería que dispor dun currículo específico para desenvolver as tarefas e a empresa tampouco dispón dunha instrución homologable, senón que pon en marcha unha transmisión de técnicas e habilidades. O segundo modelo sería o de empresa escola ou o que é o mesmo cando os medios promoven os seus propios modelos formativos; adscribiríamos aquí o traballo de Pulitzer nos Estados Unidos ou de Ángel Herrera Oria coa madrileña escola *El Debate* nos anos vinte do pasado século. A competencia entre empresas, o crecemento do volume de negocio grazas aos avances tecnolóxicos e ao aumento da publicidade e, polo tanto, dos ingresos, impulsarán este tipo de formación a cargo do medio. O control estatal da formación constituiría un terceiro modelo, que en España estará representado polas políticas do franquismo en canto á profesión e, sobre todo, pola Escola Oficial de Periodismo, que nace a principios dos anos corenta e que veremos con máis detalle. A instalación dos estudos na Universidade constituiría o cuarto modelo formativo.

Reparemos na citada escola *El Debate*, á que adscribimos a un segundo modelo formativo e que está considerada o primeiro centro de formación de xornalistas en España. Responsable deste proxecto en boa parte atopamos a un xornalista e cura galego chamado Manuel Graña González. *El Debate* era o nome da cabeceira da Editorial Católica que comandaba o avogado e dirixente da Acción Católica Nacional de Propagandistas Ángel Herrera Oria, que cos anos ordearíase como sacerdote, sería bispo de Santander e Málaga e nomeado cardeal. O periódico *El Debate* nacía en 1910 pero sería a partir do ano seguinte cando Herrera Oria asuma a súa dirección se

¹⁰ "Evolución de roles y actitudes. Cultura y modelos profesionales del periodismo". Telos, 54, Madrid, 2003, p 48-54

converta no órgano de referencia da prensa católica.

Seguidor do xornalismo nos Estados Unidos e dos seus recursos formativos para os xornalistas, o futuro cardeal coñece in situ xunto a parte do seu equipo de colaboradores, a universidade de Columbia co seu obxectivo final: a escola auspiciada polo magnate Pulitzer. Entre eses colaboradores, Manuel Graña, que se encargaría de adaptar o sistema de estudos xornalísticos en Columbia ao modelo de escola de empresa que o xornal *El Debate* pon en marcha en 1926 con cursos de Redacción, Reporterismo, Criteriología Periodística e Tipografía. Unha formación de corte claramente técnico que pretendía preparar a aqueles aspirantes, preferiblemente con estudos superiores, para as rutinas do proceso informativo nas redacción. “Nosotros no pensamos por ahora en la Facultad de Periodismo con su gran laboratorio de investigación y ensayo. Nos bastarán cursos más o menos intensos y, en el mejor de los casos, una escuela modesta que siga el paso de nuestros mejores periódicos y vaya formando el personal que ha de servirlos”¹¹. Xa en 1919 cando desde o ministerio español de Educación se lanza á idea da creación dunha escola xornalística, é o periódico pilotado por Herrera Oria quen apoia a iniciativa e despraza aos seus empregados aos Estados Unidos para enchouparse in situ do modelo formativo. “Recogía la herencia de los sectores católicos que desde décadas antes estaban solicitando que se mejorara la condición de los periodistas y específicamente su conocimiento de la religión católica, para así lograr que los ataques habituales contra la Iglesia fueran decreciendo”¹².

O profesor Videla interpreta os obxectivos do deseñador do plan de estudos: “Graña es partidario del sistema de escuelas profesionales americanas. Se orienta a proporcionar profesionales adecuados para las empresas periódicas. No rechaza una facultad de Periodismo, incluida en una de Ciencias Sociales, Económicas y Políticas, pero en su opinión debe de estar orientada a formar los altos cargos directivos del periódico. Para los reporteros, la formación universitaria teórica es incluso perjudicial, pues puede alejarlos del sentir popular”¹³.

Esta interpretación non entra en contradición coa relevante tarefa desenvolvida por Graña González para asentar unha metodoloxía de ensino do xornalismo e co absoluto convencemento da necesidade de formación nun momento de crecemento do sistema de medios de comunicación. “Lo que desde luego parece chocante y difícil de explicar es que no se haya pensado antes en la formación técnica del periodista, en un aprendizaje escolar, siendo así que hace tantos años que existen periódicos y por consiguiente hubo en todo ese tiempo hombres dedicados a la tarea de producirlos. Realmente es inconcebible que haya, por ejemplo, una escuela para veterinarios y no para una profesión cuyo recto ejercicio tanto interesa a la sociedad y a cuyos individuos

¹¹ Discurso de Manuel Graña González pronunciado no IV Congreso de Estudios Vascos organizado en abril de 1926 en Vitoria pola Sociedad de Estudios Vascos, recollido na publicación das actas (Eusko Ikaskuntza, Donostia-San Sebastian, 1927, p 243)

¹² Sánchez Aranda, José Javier; Rodríguez Andr  z, Roberto. “Incidencia de la formación académica en las actitudes profesionales de los periodistas españoles” en *Profesionales para un futuro globalizado. Actas del XVII Congreso Internacional de Comunicación*. Facultad de Comunicación, Universidad de Navarra, Ediciones Eunote, Pamplona, 2003, p 150

¹³ Videla, X.X. Ibid, p 135-136

la sociedad exige tantos requisitos y tanto trabajo, dejando con abandono inexplicable su formación profesional, y hasta el mismo ejercicio de su profesión, al acaso o al capricho de los mismos. Unos hombres a los cuales se confían tan elevados intereses, que han de ser fiscales y directores de la opinión pública, pueden entrar a ejercer esas altas funciones sin preparación específica de ningún género, indocumentados y sin garantía alguna. En esto ha debido influir quizá el egoísmo incurable de las empresas para poder admitir obreros sin calificación y por lo tanto sin derechos a una remuneración adecuada”¹⁴.

O xornalista e profesor galego será o autor dun material de referencia para aqueles aspirantes a xornalistas na primeira metade do século vinte: o libro *La escuela de periodismo. Programa y métodos*, editado pola Compañía Iberoamericana de Publicaciones en 1930. Graña estudara diferentes modelos educativos en Europa e os Estados Unidos; tiña na súa cabeza o deseño dun plan de estudos que colmara as aspiracións de xornalistas e empresas. Ese plan, que se podía estender na valoración de Graña en catro ou cinco cursos, demandaba do aspirante a ingresar na escola unha variada formación.

“Siendo el periodista un obrero de tipo intelectual, más todavía que el médico y el ingeniero, es claro que, antes de pasar a sus estudios profesionales, debe poseer una cultura general que podemos reducir al bachirellato o su equivalente. Debe saber de veras las nociones generales de las ciencias y de las matemáticas, pero en especial la gramática y la preceptiva. Se supone también el conocimiento práctico del francés y otro idioma moderno, el inglés por ejemplo, que hoy por hoy es el más útil. La mecanografía es indispensable y la taquigrafía presta buenos servicios”¹⁵.

O modelo de escola que preconizaba Manuel Graña, o modelo que cristalizou na escola *El Debate* cunha oferta dun curso dun ano para licenciados noutras titulacións e un plan a catro anos para o resto de estudantes, era herdeira da tradición estadounidense, na que capacidades técnicas e rutinas ocupaban un papel inicial e central na formación do xornalista. Como sinala Xoán Xosé Videla, “Graña se pega a la acción profesional para materializar la escuela de la que será organizador; su proyecto es técnico, estrictamente destinado a enseñar la mecánica de trabajo al periodista”¹⁶. No primeiro curso debíase abordar a estrutura dos xornais, os modos de redactar as diferentes noticias e como calibrar as mesmas. O alumno debía achegarse ao funcionamento dos arquivos como fornecedores de información e complementaríaa súa formación co coñecemento do traballo na imprenta, incluídas tintas e papeis. Ao chegar ao seguinte curso adquirirían peso materias como Historia, Xeografía, Literatura e Socioloxía; ademais neste nivel os estudantes iniciábanse na elaboración da reportaxe como xénero central. Este tema desenvolveríase no grupo forte de materias do terceiro curso no que a reportaxe e todo o contexto que podía nutrila constituían as materias principais ás que se sumaba a opción a introducirse en Economía, Psicoloxía, Estética

14 Fragmento do discurso de Manuel Graña González pronunciado no IV Congreso de Estudos Vascos organizado en abril de 1926 en Vitoria pola Sociedad de Estudos Vascos, recollido na publicación das actas (Eusko Ikaskuntza, Donostia-San Sebastian, 1927, p 241-242) e que daría máis tarde lugar ao libro *La escuela de periodismo. Programa y métodos* (CIP, Madrid, 1930).

¹⁵ Ibid, p 247

¹⁶ Videla, X.X. Ibid, p 135

e á Arte. Tras adquirir destrezas para poder abordar a reportaxe, o cuarto curso de Graña era un verdadeiro colofón de coñecementos. Por unha banda, a opinión e os seus xéneros nos medios escritos, por outra, o posicionamento ético do profesional do xornalismo ante os feitos. Dun lado, Filosofía e Pensamento, doutro, o coñecemento da estrutura profesional da empresa informativa.

O traballo de Manuel Graña, coa publicación do seu manual periodístico, ten un papel de honra no percorrido pola formación académica do xornalismo pola capacidade de articular unha ferramenta pioneira para a docencia. O acceso dos estudos a un nivel superior requiría de exercicio teórico e sen dúbida este era pioneiro no Estado. A escola El Debate, que chegou a ter preto de trescentas solicitudes de acceso en 1935, non volveu abrir as súas portas a partir de 1936 aínda que a súa experiencia repercutiu na fundación da Escola de Periodismo da igrexa católica en 1960, de novo con Herrera Oria á fronte durante o primeiro ano de andaina. Máis tarde, no ano 1964, comezaría a funcionar a escola da igrexa católica en Barcelona, a escola do Centre d'Influència Catòlica cuns presupostos matizados respecto da matriz madrileña¹⁷.

Con toda probabilidade, ten un coñecemento e unha percepción global da contorna na que desenvolve a súa actividade, posúe a capacidade de poñer en relación a súa técnica ou actividade con outros elementos, disciplinas ou feitos. "(...) Quizá más allá de ser experto en un campo del saber, a lo que está conduciendo imperiosamente la tendencia a la especialización, el periodista de ver ser un conocedor del sentido de los saberes que va a transmitir. Quizá no un humanista, en un mundo en el que ya no es posible abarcar los conocimientos existentes, pero desde luego sí un vitalista del ser y el saber de su tiempo. (...) si ser periodista significa aprender a detectar el mayor o menor valor noticioso de individuos, hechos o situaciones, a nadie mínimamente informado y consciente de la dificultad que supone ser periodista se le escapa que ahí radica justamente la síntesis de todo el saber del periodista: en la capacidad de observar, descubrir, analizar y transmitir el latido profundo de la sociedad, día tras día. Captar la noticia y su trasfondo requiere un cúmulo de saberes. Y ésa es la justificación de por qué, pese al derecho a la libertad de expresión, no todo el mundo que lo desee puede, ni acaso deba, ser periodista"¹⁸

1.2 A universidade de elites

Un transcendental mecanismo de consolidación da profesión xornalística e da súa posición social, é a configuración dun conxunto sistematizado de coñecementos, é dicir, dunha formación específica para o exercicio da actividade xornalística que contribúa, ademais, á construción dunha cultura profesional. Sinalaba o empresario e promotor da Escola de Xornalismo da Universidade de Columbia, Joseph Pulitzer

¹⁷ Para afondar nos matices: Canals, Francesc. *Periodisme en temps difícils. L'escola del CIC (1964-1974)*. Diputació de Barcelona, 1989. Este retrato/homenaxe á escola da igrexa catalá e ás xeracións de xornalistas alí formados móstranos un centro asentado no país e nos seus sinais de identidade, con certa vontade de reflexión teórica, se temos en conta o panorama xeral da investigación en Comunicación en España naquel momento.

¹⁸ Diezhandino, Mª Pilar; Bezunartea, Ofa; Coca, Cesar. *La élite de los periodistas*. Universidad del País Vasco, Bilbao, 1994, p 40-41

que “(...) si en el futuro, los redactores de la ciudad fueran en gran parte licenciados por la misma universidad y tuvieran un lugar de encuentro profesional reconocido en el que reunirse de manera informal para debatir cuestiones de interés común, ¿no desarrollarían al final un orgullo profesional que les permitiría trabajar unidos por el bien común y poner a las ovejas negras de la profesión en una situación incómoda?”¹⁹.

Afirma Manuel Castells na actualidade que a Universidade cumpre fundamentalmente seis funcións e que non hai ningunha universidade que poda cumprilas todas de maneira simultánea e con niveis de excelencia²⁰. A primeira función sería a produción de valores; en canto o individuo máis se achegue a este valores estará máis lexitimado socialmente. En segundo lugar, a universidade funciona como unha produtora de elites; os exemplos máis claros serían a Universidade de Yale²¹ nos Estados Unidos, as de Oxford²² e Cambridge no Reino Unido e as *ecoles* francesas²³. A terceira función da Universidade é a de formación de cadros profesionais necesarios e a cuarta a de producir ciencia básica. Proporcionar educación xeralista sería unha quinta función que posibilitaría a mobilidade social xa que permitiría ás familias con menos recursos económicos o ingreso na universidade. A sexta e última función podería englobarse no termo “universidade emprendedora”, unha faceta máis recente da institución académica, conectada directamente co mundo da empresa e potenciada polos gobernos. Para Castells, na sociedade rede a Universidade é a institución central do mundo, a primeira forza produtiva e o elemento central de coñecemento. As ideas nacen das universidades que, a súa vez son sistemas de comunicación.

As universidades nacen en Europa e o modelo de universidade dedicada á investigación, aínda que cimentado nalgúns ocasións, sobre universidade medievais, xorde en Alemaña e Reino Unido no século dezanove. Até aquel momento os claustros universitarios continuaban instalados no saber tradicional, dando as costas a nova formación técnica que demandaban os progresos científicos. Desde 1810, ano no que Wilhelm von Humboldt fundou a universidade do mesmo nome en Berlín, o

¹⁹ Pulitzer, Joseph. *Sobre el periodismo*. GalloNero Ediciones, Madrid, 2011, p 42. Neste discurso traducido ao castelán por vez primeira expón as súas ideas sobre a necesidade e fundamentos da formación xornalística.

²⁰ Estas ideas foron expostas por Manuel Castells nunha conferencia impartida no Centro de Estudos Avanzados da USC con data 15/10/2010

²¹ Na universidade situada en New Haven graduáronse presidentes como George W. Bush e Bill Clinton. Tamén Hillary Clinton, John Kerry e Joe Lieberman, entre outros.

²² Os MBA de Oxford publicítanse co lema *Educating leaders for 800 years* (Formando líderes durante 800 anos)

²³ O profesor de Ciencias Políticas norteamericano Ezra Suleiman estudou con detalle a procedencia e interrelacións das elites da administración e da política francesa en traballos como *Les élites en France: grands corps et grands écoles*, Seuil, París, 1979 e, xunto a Henry Mandras, editou *Le recrutement des élites en Europe*. La découverte, París 1997. Pola súa parte, María Santos Saínz, actualmente directora do Institute of Journalism Bourdeaux Aquitaine da Université Michel de Montaigne-Bordeaux 3 enumera as principais escolas nas que se forman as elites da Administración e da Política no país galo: ENA (Escola Nacional de Administración), Sciences Po (Ciencias Políticas), IEP (Instituto de Estudos Políticos), ENS (Escola Normal Superior), Ecole Polytechnique e Ecole Central. “Estos centros modelan a las futuras élites de la nación. La lista de líderes de formaciones políticas, tanto de la derecha como de la izquierda, a excepción del Partido Comunista y del Frente Nacional, que han estudiado en el ENA confirman la importancia de esta Escuela: Michel Rocard, Laurent Fabius, Lionel Jospin, Edouard Balladur, Valéry Giscard d’Estaing, Philippe Séguin, Jacques Attali, y un largo etcétera”. (Santos Saínz, María. *El poder de la élite periodística*. Fragua, Madrid, 2003, p 34)

paradigma de universidade europea suma as misións docente e investigadora. En boa maneira xurdía a autonomía universitaria, entendida como a capacidade de rexeitar inxerencias e establecer obxectivos docentes e investigadores con criterios propios. Unha universidade que conta con financiamento pública e participación empresarial privada e que se vai configurar como un espazo innovador e creativo. O que hoxe chamamos a transferencia dos resultados de investigación ao campo industrial xa comeza a desenvolverse na metade do século dezanove. As universidades estadounidenses soubéronlle sacar bo rendemento ao modelo investigador europeo apostando por un perfil emprendedor en moitos dos seus centros de referencia.

“Esta nueva etapa de la actividad universitaria coincidió con la primera intervención sistemática de los gobiernos nacionales en las universidades. Durante dos siglos, los diferentes gobiernos han intervenido en la educación superior de acuerdo con una visión determinada. Según esta visión se ha considerado a la Universidad, además de una institución para la creación y la propagación del conocimiento, como el referente de un sistema de certificaciones o títulos sobre el que debía cimentarse un sistema nacional de promoción basado en los méritos personales, una vez descartado por injusto e ineficaz el sistema aristocrático de reclutamiento. Injusto para la nueva sociedad fundada en los principios de igualdad de la Revolución francesa. Ineficaz para los requerimientos técnicos que exigía la nueva Revolución industrial, que requería la continuada aplicación de los descubrimientos de la ciencia experimental”²⁴.

Na súa *Misión de la Universidad*²⁵, Ortega y Gasset, remarcaba as tres funcións da universidade como a formación profesional, o desenvolvemento científico e, fundamnetal, a produción e crítica cultural. Dalgún modo resumía as tradicións universitarias europeas con Francia e a formación técnica, Reino Unido e a formación clásica e Alemaña e a formación investigadora. Como iremos vendo, a convivencia entre estas tarefas ou funcións foi mudando nas últimas décadas. A universidade de presupostos humboldtianos experimentou o seu propio *baby boom* nas décadas dos anos sesenta e setenta. En quince anos, os que discorren entre 1960 e 1975, o número de estudantes universitarios de países da OCDE pasou de seis a dezasete millóns; en España deuse un fenómeno semellante que se desacelerou a finais dos anos setenta volvendo a despuntar na segunda década dos oitenta. A universidade galega tampouco foi allea á transformación. Entre 1960 e 1985 a universidade galega, daquela única en Santiago de Compostela, duplicara o seu número de establecementos e multiplicara por doce o número de matriculados; esa expansión supuña consolidar un modelo de cidade universitaria. Nada que ver coa aquela USC de principios de século vinte con cinco facultades: Medicina, Dereito, Farmacia, Filosofía e Letras e Ciencias, alumnado adiñeirado e na que ingresaron as tres primeiras estudantes mulleres no curso 1912-1913. A partir dos anos sesenta a universidade compostelá expándese seguindo o ritmo global das universidades da súa contorna; no caso compostelán as portas da universidade ábrense para un gran número de estudantes –aínda que a media de universitarios fose menor que a media española- e a institución medra en titulacións e dotacións, precisando espazos urbanos dentro da cidade para desenvolverse.

²⁴ Bricall, Josep. M (coord.). *Universidad 2000*, Conferencia de Rectores de las Universidades españolas. Barcelona, 2000, p 6. O catedrático Josep M. Bricall, que fora reitor da Universidade de Barcelona entre 1986 e 1994, encargouse de coordinar este informe de avaliación da educación superior en España.

²⁵ Esta obra foi publicada por vez primeira en 1930. Nós consultamos Ortega y Gasset, José. *Misión de la universidad y otros ensayos sobre educación y pedagogía*, Alianza, Madrid, 2002.

“Cando analizamos a localización dos centros públicos de Bacharelato no plano das cidades e vilas galegas quedaba claro que os terreos reservados ós establecementos educativos de secundario case sempre posuían unha radicación periférica; sen embargo, nunha urbe como Santiago, caracterizada por unha forte especulación inmobiliaria nos últimos decenios, resulta curioso observar como a Universidade sempre puido dispoñer de predios amplos e de edificios céntricos para desenvolver o seu labor. Na nosa opinión que isto aconteza é un bo reflexo da enorme importancia que ten para Compostela a función universitaria”²⁶.

Porén, foi unha etapa, se atendemos á análise global da Unesco, de aumento das diferenzas de oportunidades entre sociedades ricas e pobres. Incluso de grandes diferenzas entre a cidadanía dun mesmo país. “Si carece de instituciones de educación superior e investigación adecuadas que formen a una masa crítica de personas cualificadas y cultas, ningún país podrá garantizar un auténtico desarrollo endógeno y sostenible; los países en desarrollo y los países pobres, en particular, no podrán acortar la distancia que los separa de los países desarrollados industrializados. El intercambio de conocimientos, la cooperación internacional y las nuevas tecnologías pueden brindar nuevas oportunidades de reducir esta disparidad”²⁷.

A segunda parte do século vinte foi escenario da transformación da universidade elite cara á universidade igualitaria. A universidade das primeiras décadas do século vinte era unha institución aínda instalada na parte máis alta da esfera social; formaba parte da experiencia vital dunha pequena e privilexiada parte da sociedade. Aquela *universidade do catedrático*²⁸ proporcionaba nun primeiro momento aureola cultural e prestixio aos fillos das clases altas e, despois, a cualificación necesaria para seguir ocupando os postos relevantes na pirámide social. “Así, en el siglo XX la educación universitaria ya se había convertido en elemento integral de la reproducción social de las élites pero, de ningún modo funcionaba como un factor independiente. Un título universitario, sin un respaldo social de alto nivel, generalmente daba como resultado una carrera respetable dentro de la enseñanza o un puesto en los rangos de escala media dentro de la burocracia, la combinación de un título universitario y el pertenecer a la elite, sin embargo, prometían un lugar relevante en puestos de prestigio”²⁹. Outros autores consideran que o acceso á universidade continúa a proporcionar un estatus social diferente, a experiencia de participar nun proceso selectivo e esperar oportunidades de mobilidade social e económica. Unha sorte de privilexio que, porén, non garante o éxito profesional, xa que ademais da formación non en poucas ocasións se precisa de capital social para acceder a niveis profesionais superiores.

26 Lois González, Rubén. *A universidade*. (1960-1992). Xerais, Vigo, 1994.

27 Declaración final da Conferencia Mundial sobre a Educación Superior “La educación superior en el siglo XXI: Visión y acción. Unesco, París, 5-9 octubre 1998. Consultado en <http://unesdoc.unesco.org/images/0011/001163/116345s.pdf>

28 Geiger, Roger L. *European Universities—The Unfinished Revolution*. Comparative Education Review 22, Universidade de Yale, New Haven, 1978, p193. O profesor da universidade de Pennsylvania denomina o modelo universitario europeo instalado no século dezanove como a universidade do catedrático. “El prestigio y la autoridad intelectual del catedrático, entonces, dependía de su posición dentro de la especialidad. Cuando las universidades aceptaron esas exigencias disciplinarias como el criterio más importante del mérito de un catedrático, éstos hicieron de la autoridad intelectual también la base de la autoridad institucional. Esta evolución consagró a la universidad del siglo XIX como el dominio del catedrático”.

29 Ibid, 192

1.2.1 Novos grupos de influencia

Desde a análise de Vilfredo Pareto³⁰ nos albores do século XX até a actualidade, comprender o significado do concepto elite supón superar a súa situación nun compartimento estanco e a súa dimensión nun grupo reducido. O seu estudo xa non pode referirse a conceptos como clase gobernante, casta ou aristocracia. Entender o concepto de elite na sociedade do século XXI implica manexar unha rede na que existen elites, ou se se quer grupos de elite; non basta con abordar unha única elite exclusivamente adscrita ao poder político e económico. O concepto elite aplicado a determinados grupos sociais comeza a utilizarse de maneira recoñecible no século XVIII. Anteriormente utilizábase para designar a certos bens de alto valor comercial, de extraordinaria calidade. De aí arranca o significado que chega aos nosos días e que se espallou a través dos denominados teóricos clásicos da elite do primeiro terzo do século XX. Teorías que nacen da constatación de que unha minoría social sustenta o poder sobre unha maioría que é dirixida por aquela³¹.

A teima de autores clásicos, como os italianos Gaetano Mosca e Wilfredo Pareto coñecidos como “maquiavelistas”³², estriba en considerar obxecto do seu estudo a aqueles que acceden ás fontes do poder. Sen embargo, non contemplan posibles unidades dentro do conxunto da elite. Estes investigadores establecen unha única elite, a política, e consideran en relación a ela a determinados elementos do estamento económico, militar e relixioso. Este presuposto continúa en estudos posteriores e entrará en contradición co traballo de aqueles sociólogos que consideran a existencia dun equilibrio de poderes, é dicir, da convivencia de diversas elites. Entre os principais teóricos contemporáneos das elites, atoparemos diferenzas fundamentais nun punto que marca a súa análise posterior: aqueles que consideran só como obxecto de estudo a unha única elite decisiva socialmente, que, normalmente, é a formada polos dirixentes políticos, e aqueloutros que fixan a súa ollada nun poder compartido por diferentes elites.

A vida social organizada está caracterizada pola existencia e supervivencia de minorías influíntes. O estudo destas, incardinado na sempre polémica cuestión da igualdade social, presenta numerosas dificultades para o investigador. Dificultades que arrancan de cuestións tales como a existencia dunha ou varias elites –central na socioloxía do século XX- ou do recoñecemento das responsabilidades sociais da elite máis alá das recompensas materiais. Como veremos a continuación, estas cuestións separan aos diferentes teóricos que se teñen ocupado do tema provocando puntos de vista dispares.

³⁰ O pensador italiano Vilfredo Pareto (1848-1923) está considerado xunto a Gaetano Mosca (1858-1941), o teórico clásico do elitismo. Desenvolve a súa obra nas primeiras décadas do século XX centrada na elite gobernante. Morre no ano 1923, antes da toma de poder de Mussolini. Durante anos, as súas teses vencelláronse aos fundamentos do fascismo. Hoxe en día no campo do estudo das elites ninguén nega as súas pioneiras aportacións.

³¹ Referímonos ao concepto como tal xa que podemos atopar na Grecia Clásica, tanto en Aristóteles como en Platón referencias ao exercicio do poder por parte dun número limitado de persoas.

³² Así os denomina o autor James M. Burham na súa obra *The Machiavellians*, publicada en 1943. Para a nosa consulta utilizamos a edición de Siglo XX, Buenos Aires, 1967.

O termo elite refírese en primeira instancia a unha minoría de individuos que serven e inflúen á colectividade debido á responsabilidade social que lles é atribuída³³. Contra o que poda parecer, a importancia das elites na sociedade moderna é cada vez maior. Non se tende á decadencia dos grupos de elites, senón a súa proliferación, variedade e amplitude de poderes. A diversidade profesional e económica da sociedade outorga maior relevancia a estes grupos como criadores de símbolos e valores colectivos, así como de ambicións. A variedade convertida nun novo valor da organización social vaise reflectir nunha maior número de elites, con novos e diferentes esquemas de selección e reprodución.

Sen embargo, a constatación de que os grupos de influencia e decisión poden ser diversos e non sempre vinculados de maneira directa ao poder económico ou político, non significa que o azar configure ás minorías dirixentes. Como veremos, as posicións sociais dos individuos dependen das estruturas sociais nas que estes se inxiran. Pertencer a elite significa ocupar unha posición estratéxica. Como referimos anteriormente, son os autores denominados *maquiavelistas*, fundamentalmente os italianos Mosca e Pareto, os considerados clásicos no estudo das elites. Observadores de que unha minoría ten a facultade de impoñer o seu poder na sociedade, a importancia dos seus traballos reside nunha nova forma de entender as ciencias sociais. No cerne das súas argumentacións sitúan a elite política, definida desde o primeiro momento como centro social do poder.

Wilfredo Pareto destaca as calidades e aptitudes excepcionais daqueles que compoñen a elite. Os membros superiores e eminentes dunha sociedade configurarían esta minoría, outorgando este autor enorme relevancia aos procesos individuais. Pareto introduce na socioloxía a teoría da circulación das elites³⁴, fundamental para rematar cunha visión bioloxicista da transmisión das posicións sociais. Estas non se herdán: non todos os fillos teñen as cualidades dos seus pais; poden producirse substitucións nos grupos de poder e as posicións poden ser ocupadas por membros procedentes de capas sociais inferiores. Esta circulación das elites, segundo Pareto, garante o equilibrio social e a circulación de ideas.

Como Pareto, Gaetano Mosca centra a súa ollada na constatación dun grupo minoritario de poder. Mosca asimila elite con clase social ou clase dirixente. A organización e estruturación permíttelle manter o poder e a unidade e cohesión de pensamento. A súa importancia histórica radica, entón, en que ademais dos medios económicos, grazas á súa vertebración e estrutura, manteñen o poder político e a influencia cultural. Mosca desenvolve outra idea central para os estudos posteriores: a elite non aparece como un conxunto homoxéneo, conta cun liderado que lle outorga unha forza maior ao grupo³⁵.

³³ Recollemos así unha definición de élite aceptada en diferentes puntos de vista teóricos.

³⁴ Esta teoría recollida por Vilfredo Pareto será base para a concepción das elites por parte da socioloxía funcionalista. A circulación das elites deixa atrás o automático reclutamento hereditario dos grupos de poder e garante os ascenso social polos méritos individuais.

³⁵ Outra idea dos teóricos elitistas plasmada posteriormente nas investigacións empíricas de corte funcionalista no estudo da centralidade ou núcleos das elites. Existe unha elite de elites.

As diferenzas entre as concepcións dos dous teóricos clásicos das elites atopariámolas na explicación do ascenso en base a capacidades individuais, proclamada por Pareto, quen utiliza o termo dirixentes para referirse aos membros do grupo de poder. Mosca opta pola denominación clase política e incide en que a reprodución das elites depende da institucionalización das mesmas. Da análise que o autor efectúa da clase política –que posteriormente denomina como clase dirixente– deduce que os seus membros non obteñen as súas cualidades por causa do azar, senón que están mediatizadas, dun lado, pola súa orixe social, e, doutro, polas estruturas de cohesión do grupo.

Até aquel momento as teorías de Karl Marx³⁶ foran de maneira maioritaria as que obtiveran máis seguimento nas ciencias sociais. Para Marx en toda sociedade distinguíase, por un lado, unha clase dirixente e, por outro lado, unha clase –ou máis de unha– dirixida. A posición dominante da clase dirixente entendíase pola propiedade dos medios de produción económica. A loita entre clases na sociedade capitalista é constante, incardinada de tal xeito no sistema que elimina aos estratos sociais intermedios. A vitoria da clase traballadora, dos desposuídos dos medios de produción, conduce a unha sociedade sen clases. O xurdimento dos teóricos clásicos das elites en contraposición ás teorías marxistas, debilitou a influencia dos traballos de Mosca e Pareto nos círculos académicos. As súas teorías interpretáronse como ataques á democracia, a súa exposición da configuración das clases dirixentes entendeu-se como un xesto de simpatía polo fascismo. Co paso dos anos estudos posteriores puxeron de relevancia as achegas dos teóricos italianos entendendo que a idea dunha minoría dirixente non era contraditoria co sistema democrático, nin coa renovación de cargos a través de procesos electivos. Se cadra, e como veremos nas seguintes páxinas, co que si resultan contraditorias as teorías clásicas das elites é coa crenza de que todos os homes son iguais social e politicamente.

Na década dos anos cincuenta do século pasado, seguindo o carreiro emprendido polos clásicos, aparecen os estudos de C. Wright Mills³⁷, nomeadamente *La elite del poder*, convertido nun traballo de referencia para toda aquela persoa que aborde o estudos das elites. Mills convértese nun dos máximos argumentadores e defensores da teoría elitista. Antes del, Floyd Hunter analiza a estrutura de poder en comunidades locais utilizando como laboratorio a cidade de Atlanta³⁸. As conclusións as que chegara describían un poder en mans dun pequeno grupo de líderes que decidía sobre a comunidade.

Mills leva esta análise ao conxunto da sociedade estadounidense. Se ben, o traballo

³⁶ A trascendencia de análise marxista da sociedade e, en concreto, das estruturas de poder pervive até os nosos días en novas propostas desde o ámbito da socioloxía que fan fincapé no estudo das traxectorias sociais dos individuos como traxectorias de clase.

³⁷ A publicación de *The Power Elite* en 1956 supuxo un revulsivo no campo da socioloxía do poder, en especial nos Estados Unidos. A pesar das múltiples contradicións nas que incurre e das feblezas teóricas do seu traballo, a súa fixación nas estruturas sociais como configuradoras dos grupos de poder, máis alá da meritocracia, pervive en autores e investigacións posteriores.

³⁸ Publicou o traballo *Community power structure* en 1953, pioneiro no estudo do poder nun entorno urbano, utilizando como método o panel de entrevistas.

deste teórico pretende afondar na necesidade de elites diversificadas socioloxicamente, asimila elite con clase social. Asociación que estudos posteriores rexeitan na procura dunha definición máis exacta, menos ligada á división do traballo. Sen embargo, o seu intento por investigar a configuración da elite, -a través, fundamentalmente, deste grupo nos Estados Unidos da primeira metade do século XX-, continúa a ser válido como punto de partida para moitos sociólogos posteriores á hora de achegarse a este grupo social. Mills considera que un reducido grupo de empresarios, políticos e militares toman as decisións que afectan a maior parte da poboación norteamericana. As relacións sociais e a coordinación de actuacións confluirían na súa cohesión. Así mesmo a orixe social e as relacións familiares e persoais contribuirían a tecer esa poderosa e decisiva rede.

A Mills corresponde en boa parte que se entenda o fenómeno das elites máis alá das persoas e personalidades que o conforman, e concibir estas como titulares de determinadas relacións sociais que os conducen a esa elite. O compoñente biográfico quedaba desprazado no ámbito do estudo das minorías. Mills cambia o rumbo ao centrar a súa atención no poder como un elemento relacional dentro dunha estrutura social, deixando aparte o factor biográfico. No século vinte e na sociedade posindustrial seguimos falando de minorías "(...) Pero la minoría no está formada simplemente por los que tienen el máximo porque no tendrían el máximo si no fuera por sus posiciones en las grandes instituciones. Pues esas instituciones son las bases necesarias del poder, la riqueza y el prestigio, y al mismo tiempo los medios principales de ejercer el poder, de adquirir y conservar riqueza y de sustentar las mayores pretensiones de prestigio"³⁹. Con Mills quedan atrás análises baseadas nos *mellores* ou nos *eleixidos*; as diferentes estruturas da sociedade pasan ser os elementos determinantes.

Non existiría riqueza ou prestixio sen posicións institucionais ou recursos sociais. Celebridade, riqueza e poder requiren o acceso ás grandes institucións, xa que as posicións institucionais que os individuos ocupan determinan en gran parte as súas oportunidades para conseguir e conservar experiencias. Deste lado do Atlántico, en Gran Bretaña, Sam Aaronovitch⁴⁰ envolvería posteriormente teses que entroncan coa teoría elitista de Mills. Capitalistas financeiros dominan politicamente; eles serían a auténtica clase dirixente.

A liña contraposta ás teorías elitistas poñeríase de relevancia coa concepción *pluralista-democrática* ou, o que é o mesmo, as teorías pluralistas. Estas facían fincapé no equilibrio social e apoiábanse nunha toma de decisións graduada. Toda política configúrase nun proceso do que toman parte diversos elementos; non todos teñen a mesma capacidade de influencia, pero todos exercen influencia nalgún ámbito. O resultado sería que a toma de decisións non sería produto dunha imposición directa e determinadas decisións quedarían no camiño, convertidas en intentos tras seren rexeitadas nos primeiros chanzos. A contraposición entre pluralistas e elitistas permaneceu durante anos e as teses dos primeiros estiveron vixente até anos recentes.

³⁹ Mills, Charles Wright. *La elite del poder*. Fondo de Cultura Económica. México, 1957.

⁴⁰ Coetáneo de Mills, é o autor de *The Ruling Class*, obra que se publica por primeira vez en Londres no ano 1961.

Deste lado do Atlántico, destaca o punto de vista do sociólogo, historiador e politólogo Raymond Aron⁴¹, quen afirma con convencemento que “las minorías dirigentes o, para emplear el término que solemos utilizar, las elites, cambian de personas y de carácter, los beneficiarios de los privilegios se renuevan, pero sigue habiendo siempre una minoría dueña de los puestos claves de la sociedad, que se atribuye una parte más o menos proporcionada de la renta nacional”⁴².

Porén, e malia concibir claramente o poder en mans dunha minoría, o mesmo autor rexeita referirse á *clase dirixente* e opta por estudar as *categorías dirixentes*. En definitiva, considera equivocada a análise do norteamericano C. Wright, Mills, aínda que apunta que o equivalente ás categorías dirixentes por el referidas está sendo abordado polos sociólogos estadounidenses como minorías estratéxicas. Dese xeito as categorías dirixentes serían as minorías que ocupan certas posicións e desenvolven certas funcións que non poden deixar de ter influencia sobre o goberno e a sociedade. Seguindo os pasos de Aron poderíamos referirnos ao persoal político e non á clase política, un concepto confuso e amplo de abondo como para medir cos mesmos baremos a influencia de postos dispares. Por outro lado, Aron reforza así a tese da multiplicidade das *categorías dirixentes* como elemento definitorio da sociedade moderna.

“(…)Este concepto designa más una función que un grupo social y, por eso, permite al mismo tiempo analizar la organización del poder, la relación entre poder y sociedad en un país determinado y esbozar comparaciones entre países y entre regímenes. En todas las épocas, ciertas minorías ocupaban posiciones de potencia. En una sociedad moderna, existen inevitablemente minorías colocadas en «puntos estratégicos» (de donde se deriva el concepto de minorías estratégicas que utilizan ciertos autores americanos en un sentido vecino al de categorías dirigentes), minorías que detentan potencia o influencia no solamente en su propio ámbito de actividad sino también en los asuntos públicos. La sustitución del concepto de clase dirigente por el de categoría dirigente presenta, a mi manera de ver, una doble ventaja, científica e ideológica, porque permite evitar las resonancias o complicaciones ideológicas del concepto de clase. La enumeración de las categorías sirve, por decirlo así, de recordatorio o equivale a un sistema formal: en lugar de presuponer la existencia de una clase dirigente unificada o de buscar al azar a los individuos o a los grupos poderosos o influyentes, el sociólogo dispone de un repertorio. Más aún, las relaciones que se pueden observar entre las categorías dirigentes señalarán, por lo menos en parte, la naturaleza propia de cada régimen”⁴³.

Considérase especialmente relevante para o estudo das elites o artigo de Raymond Aron *Social Structure and the Ruling Class*⁴⁴, no que o sociólogo contrapón a teoría marxista coa concepción dun inevitable goberno da minoría propugnado por Pareto sobre un terreo concreto: a Francia da posguerra. No artigo presenta datos sobre a

⁴¹ Raymond Aron naceu en París en 1905 e foi testemuña en Alemaña do ascenso do nazismo, circunstancia que influíu no seu pensamento político posterior. Alternou a docencia co ensaismo e co xornalismo até a súa morte, en 1983.

⁴² Aron, Raymond. *Estudios sociológicos*. Espasa Calpe, Madrid, 1989

⁴³ Aron, Raymond. *Estudios sociológicos*. Espasa Calpe, Madrid, 1989, (pax.157)

⁴⁴ Publícase no ano 1950 en *The British Journal of Sociology*

estrutura económica francesa, sobre a distribución da renda e sobre o recrutamento da clase política para amosar como poder económico non derivaba xa directamente en poder político. O exemplo escollido referíase ao crecente poder político da clase traballadora francesa parello ao seu declive económico e deterioro de calidade de vida. Así mesmo explicaba a vulnerabilidade da clase política francesa da década dos anos cincuenta en base a súa falta de cohesión. É o seu xeito de botar abaixo as ecuacións políticas das xerarquías políticas e económicas na sociedade occidental moderna. Aron considera ás elites configuradoras de subsistemas de poder. Eses subsistemas deixarían ver a un abano de minorías que ocupan certas posicións ou desenvolven certas funcións que non deixan de exercer influencia no goberno da sociedade.

Como referimos no comezo, cada un dos teóricos das elites aporta ideas que enriquecen o seu posterior estudo. Nas últimas décadas, a socioloxía ocupouse amplamente do estudo da estratificación social, da denominada mobilidade social e, por suposto, do estudo das elites, fundamentalmente das elites económicas, políticas e burocráticas. En xeral, todas as contribucións teóricas parten da consideración de que o estudo das elites dunha sociedade é, en definitiva, unha análise dos procesos e lóxicas de institucionalización de diferentes redes de poder.

Na década dos anos sesenta Thomas Bottomore⁴⁵ xa expresaba a idea de que nos sistemas democráticos existía un sistema aberto de elites en competición, cos seus mecanismos de cooperación e os seus procesos de conflito. Os sistemas electorais constituirían unha proba de competición, cooperación e conflito. Na década dos oitenta na socioloxía comézase a estudar desde esta perspectiva; unha tendencia que reconcilia en certo modo as teorías elitistas e as teorías pluralistas. Para Robert Dahl⁴⁶ as elites aínda que tratan de oligarquizarse tamén compiten entre si. No caso dos políticos deben presentarse a eleccións cada certo tempo e revalidan a súa posición se son votados polos electores. É o que el denomina lei compensatoria de reciprocidade; se a elite non cumpre o prometido, perde a cadeira e, se ben a democracia queda lonxe dos seus propósitos igualitarios, si permite acadar unha serie de mínimos para a cidadanía como o dereito á liberdade de expresión, o dereito ao voto e a competir polos cargos políticos ou o dereito a formar organizacións políticas e sociais. Dahl, un dos máis destacados defensores do pluralismo no estudo das elites, sostén fronte a Mills que existen moitos grupos de presión que nucleas elites na sociedade civil e que poden funcionar como controladores das elites políticas. Nesa poliarquía, termo que introduce fronte a unha democracia sempre imperfecta, o poder estaría máis repartido. Neste contexto é destacable o traballo de Eva Etzioni-Halevy⁴⁷, onde rexeita a crítica demoledora contra a teorías das elites. Parte da existencia de estas, das súas conexións e loitas e destaca o importante papel que exercen na democracia. Dá por suposto que existe unha pluralidade de elites e subelites independentes do Goberno; non hai estruturas permanentes de poder pero este non está disperso, senón que é xestionado polas elites e as subelites. Estas non só serían compatíbeis coa democracia; máis alá, resultarían consubstanciais pola dinámica entre cohesión e conflito.

⁴⁵ Coa publicación en 1964 da súa obra *Elites and society* Bottomore pon de manifesto as situacións das elites en diferentes sociedades.

⁴⁶ Politólogo e profesor estadounidense, é autor de *Who Governs? Democracy and power in an american city* (New Haven Yale University Press, 1961), un estudo local sobre as elites políticas en New Haven

⁴⁷ A autora nacida en Viena publica no ano 1993 *Elite connection, problems and potential of western democracy*. Actualmente vive en Tel Aviv, onde exerce a docencia na universidade.

Se afirmamos que as elites son tan vellas como as sociedades non estamos poñendo de manifesto un significado máis ou menos exacto da configuración e papel das minorías dirixentes nas sociedades contemporáneas. E, porén, o pasado non desaparece e non resulta doado obviar á elite actual como alternativa estrutural ao que supuxeron as castas, a aristocracia ou os estamentos como alternativas estruturais históricas noutros momentos da historia. Novas formas de configuración cun mesmo obxectivo: a dirección social.

O concepto de elite aplicado a grupos de individuos data do século dezaioito. Até aquel momento na configuración dos grupos dominantes predominaban os elementos biolóxicos, é dicir, a reprodución hereditaria. É co desenvolvemento da sociedade industrial cando o concepto de elite aparece reforzado polo elemento funcional, pola diversificación e pola especialización. A división do traballo estableceu o asentamento das clases sociais, vinculando as elites coas clases sociais favorecidas, cuestión que os teóricos contemporáneos esforzáronse por superar.

1.2.2 Círculos, posición social e estratexias

Chamemos elite á minoría de individuos que nunha sociedade exerce funcións directoras da colectividade e que son depositarias de responsabilidades sociais. Entender o papel exercido por esta esixe, por unha banda, desentrañar as estruturas internas destes grupos e, por outra, analizar as relacións establecidas entre os mesmos. Pero malia as variantes de puntos de vista e de análises, existe un acordo xeral acerca da composición numérica das elites como grupos reducidos. Aínda que a tendencia reverte nos últimos tempos, a aproximación da socioloxía ao estudo das elites está marcada pola estatística como ferramenta das investigacións.

Simmel⁴⁸ indica que un individuo ten menos capacidade de control sobre unha poboación de cen persoas, que cen mil individuos sobre un país de dez millóns de habitantes, aínda que a proporción numérica sexa a mesma. O teórico elitista Mosca defendía a necesidade dunha minoría organizada fronte a unha maioría desorganizada. “Unos cientos de hombres actuando de modo uniforme y de acuerdo con una idea común, triunfarán sobre miles de hombres que no estén de acuerdo y que, por tanto, han de luchar uno a uno. Por otra parte, sería más fácil para los primeros actuar de acuerdo y tener una comprensión mutua, sencillamente porque son un ciento y no mil”⁴⁹.

Mills tamén recolleu os anxeios cuantitativos ao rescatar a idea dos “400 de Nova York”, cifrando desa maneira aos membros dos círculos de sociedade da cidade estadounidense. A ausencia dunha corte histórica, segundo o sociólogo, provocaba o recoñecemento social do núcleo das familias ricas e con capacidade de decisión. O

⁴⁸ Georg Simmel naceu en 1858, estudou e doutorouse en Berlín. A pesar do escaso recoñecemento obtido no mundo académico son moitos os pensadores sociais que se teñen feito eco das súas formulacións. Morre en 1918.

⁴⁹ *The Ruling Class*, Wesport, Greenwood Press, 1939.

investigador estadounidense emprendeu o camiño para entender os círculos sociais superiores no seu país, que el encadraba nos dominios económico, político e militar. Esas son as súas principais elites, aínda que tamén reservaba un oco para outros grupos como os “millonarios”, as “celebridades” e a “sociedade local”⁵⁰.

O traballo de Mills que, como xa sinalamos, serve aínda hoxe como referencia para o tratamento das elites, merece algúns matices. Por unha parte, asimila frecuentemente a elite do poder á clase alta e, por outra, destaca a especialización funcional que experimentan as elites outorgándolle maior autonomía. En resumo, o elemento paradoxal reside en xuntar os grupos de poder nunha soa elite en ocasións, e poñelos nun plano de competencia, noutras ocasións. Algúns dos datos incluídos no seu traballo non apoian ás súas hipóteses de partida: o 70% dos millonarios e o 57% dos homes de negocios teñen pais que se dedicaron os negocios. Porén, a porcentaxe baixa ao 25% no caso dos políticos. Mills pretende amosar determinados mecanismos de cohesión que, os seus propios datos empíricos, poñen en dúbida.

De calquera maneira, non podemos restar importancia ao intento do sociólogo norteamericano por mergullarse no substrato común das elites nos Estados Unidos –“os ricos corporativos”, “os señores da guerra” e o “directorio político”-, aínda que esta liña de traballo vírase interferida en moitas ocasións por outra que o conducía cara unha irremisible diversificación dos grupos de poder.

Desde os Estados Unidos tamén, un coetáneo de Mills, Talcott Parsons⁵¹, intenta establecer cales son as elites necesarias na sociedade moderna nunha sorte de catalogación adherida á teoría funcionalista. En primeiro lugar, atoparíase a elite política, representativa do interese público e preocupada pola consecución das metas colectivas. Estaría formada polo presidente do goberno, o seu persoal de confianza, os senadores e os representantes políticos. En segundo lugar sitúa a elite económica, cuxas funcións residirían na consecución do desenvolvemento económico, a estabilidade política e o avance científico. A estes obxectivos tamén contribuirían as elites militar, diplomática e científica. Por ultimo, o modelo funcionalista de Parsons contempla outras elites, formadas por artistas e escritores de renome, estrelas de cine e importantes deportistas, que se ben non contan cunha organización tan efectiva como a das outras elites referidas, levan a cabo a función social de fomentar a solidariedade social e moral, ofrecer fantasías non realizables e proporcionar un descanso ás presións sufridas polos individuos.

Nun modelo afastado do funcionalismo instálase Raymond Aron. Sobre como se configuran as minorías dirixentes nas sociedades modernas tamén escribiu amplamente o sociólogo e politólogo francés, que consideraba cinco grupos como conformadores da elite: os dirixentes políticos, os administradores do Estado, os amos da economía, os dirixentes de masas e os xefes militares. “Lo que varía es el grado de distinción entre los grupos y la fuerza relativa de cada uno de ellos. Por ejemplo,

⁵⁰ Mills, Charles Wright. *La elite del poder*. Fondo de Cultura Económica. México, 1957.

⁵¹ Talcott Parsons (1902-1979) publica no ano 1937 a súa *Estructura da Acción Social*. O desenvolvemento dos seus postulados teóricos corre parello ao seu traballo na Universidade de Harvard, durante preto de cincuenta anos, na que fundou e dirixiu o departamento de Relacións Sociais.

en Francia, los grandes funcionarios se reclutan raramente entre los directores de empresas privadas: la opinión denunciaría inmediatamente una confiscación del Estado por 200 familias. En los Estados Unidos, en cambio, los grandes administradores, nombrados para tareas de precisas, provienen con frecuencia del sector privado y regresan a él después de servir al Estado⁵².

Máis preto xeograficamente, seguindo a estela das investigación empíricas ao redor da elite, debemos referirnos ao estudo levado a cabo por Baena del Alcázar⁵³ ao redor das elites en España. Coa intención de comprobar o poder dos burócratas, o autor emprende o estudo cuantitativo sobre Parlamento, Goberno e Administración, e grande empresa no período entre 1939 e 1992. Coa finalidade de achegarse á metodoloxía experimental, Baena comproba a existencia dunha rede de relacións entre os conxuntos investigados desde onde se exerce o poder político e o económico. Son os que asegurarían o equilibrio e a integración dos demais conxuntos. Elementos vinculados de xeito reiterado a postos de ámbitos distintos ao seu propio que representan a interacción entre conxuntos. As relacións sociais entre centros de decisión aparece dese xeito como elemento fundamental da sociedade. Esta intersección funciona como motor da zona superior da estrutura social. “En estos intercambios las personas con un solo puesto en una sola sede suponen el punto terminal de la cadena de transmisión interactiva. Pero la situación es distinta cuando se trata de personas con puestos en sedes diferentes, aun hablando todavía de sedes en el mismo conjunto orgánico. Esos puestos en distintas sedes y como sujetos físicos las personas que los ocupan dan lugar desde luego al intercambio activo, no sólo en el interior de una sede o espacio orgánico sino, sobre todo, entre las diferentes sedes. Se crea así, a consecuencia de los puestos múltiples, una constelación de centros que irradian información y pueden participar en la adopción de decisiones”⁵⁴.

Só existe sociedade se existe unha cúpula de poder. Esa é a idea común. A titularidade dese poder nos sistemas democráticos occidentais corresponde aos conxuntos políticos e económicos. Deles emanan as decisións conformadoras; sen embargo, dos conxuntos secundarios ou subelites tamén emanan procesos de intersección que provocan que en ocasións influan nas decisións conformadoras ou que, incluso, configuren o contexto no que se toman. O concepto de centralidade do poder de Baena prosegue a liña iniciada pola investigadora Gwen Moore⁵⁵ quen, a través dun estudo empírico sobre 545 persoas pertencentes á elite estadounidense e escollidas entre cargos políticos, empresarios, sindicatos e outros grupos, chegou á conclusión de que, lonxe da fragmentación, existía unha grande integración das elites. Do universo do estudo, 227 persoas puñan en comunicación a todos os grupos seleccionados, funcionaban como elemento de intersección. Destas, un 62% pertencían ás elites política, económica e militar. Unha vez máis, os resultados estatísticos da socioloxía funcionalista presentábanse opostos aos postulados pluralistas.

⁵² Aron, Raymond. *Estudios sociológicos*. Espasa Calpe, Madrid, 1989.

⁵³ Baena de Alcazar, Mariano. *Elites y conjuntos de poder en España (1939-1992). Un estudio cuantitativo sobre Parlamento, Gobierno y Administración y gran empresa*. Tecnos, Madrid, 1999

⁵⁴ Baena del Alcazar, Mariano. *Ibid.*, pax. 733.

⁵⁵ O estudo de Gwen Moore publícase no ano 1979 na revista *American Sociological Review* co título “The structure of a national elite network”.

1.2.3 O valor social da especialización

Historicamente os principios fundamentais de recrutamento para ocupar posicións sociais estratéxicas baséanse, por un lado, na presunta superioridade da herdanza biolóxica e social, por outro, no mérito amosado nas tarefas desenvoltas. Segundo un modelo funcionalista, o principio de selección nas sociedades modernas sería o mérito probado nun ámbito particular. A diversificación e especialización dos grupos dirixentes así o fomentaría. As elites serían cada vez menos hereditarias e funcionalmente específicas. Neste modelo de selección ou recrutamento atoparíamos un dos cimentos da socioloxía funcionalista da mobilidade social, posteriormente superada polos denominados estudos de traxectoria de clase. A partir dos anos setenta cuestiónase de maneira fonda a crenza sociolóxica da fluidez social, un modelo que se encarga de situar a calquera home onde lle corresponde e que concibe a sociedade como un gran mercado único. Trátase da crenza en que os mecanismos sociais son tan eficaces para colocar aos individuos onde lle corresponda segundo as súas capacidades, dando oportunidades de ascenso e promoción social a aqueles que as merecen. Veremos como a complexidade das relacións sociais deixa ver as feblezas neste paradigma.

Desde o punto de vista dos principais teóricos funcionalistas e dos investigadores que aplicarán os seus postulados en investigacións empíricas, a pregunta non é “¿quen é?”, senón “¿qué fixo?”. Variedade e especialización caracterizarán ás elites, nas que declina a herdanza biolóxica a favor doutros factores, como os logros e o éxito, concibidos como fundamentais no ascenso social desde a perspectiva funcionalista. Dese xeito, seguindo o razoamento meritocrático todo individuo tería algunha oportunidade ou, polo menos, a esperanza de acadar unha posición estratéxica, se integrar unha das elites estratéxicas. “Que unha elite sexa estratéxica, non depende das súas actividades específicas, senón do fin das súas actividades, é dicir, sobre cantos membros da sociedade actúa directamente e en que forma”⁵⁶. Tal como reseña Suzanne Keller esa definición fai comprender que dirixentes políticos, económicos e militares, pero tamén dirixentes morais, culturais e científicos sexan considerados elites estratéxicas, en contraposición coas elites sectoriais⁵⁷.

A ocupación do individuo gozou durante décadas do papel central na análise de clases; as categorías ocupacionais son escollidas como o indicador de a que clase se adscribe un individuo. Isto explícase, en boa parte, porque a ocupación vincúlase a outros dous elementos: o estatus económico, e a formación educativa, criterios de enorme relevancia á hora de outorgar status social. Na sociedade en xeral non se perciben outras fontes xeradoras de valores económicos e simbólicos máis ala das

⁵⁶ Keller, Suzanne. *Más allá de la clase dirigente*. Tecnos, Madrid, 1971.

⁵⁷ Na súa obra, a profesora de Socioloxía da estadounidense Universidade de Princeton recolle as principais aportacións á teoría das elites e debuxa un mapa coas claves para entender a configuración na sociedade actual das minorías de poder. Coa pretensión de dar resposta a moitos dos baleiros atopados nas diferentes teorizacións, a perspectiva de Keller imprégna da firme crenza do valor da meritocracia no ascenso social. De calquer maneira, as súas reflexións neste terreo conteñen estimabeis aportacións para os estudos posteriores e o seu concepto de “elite estratéxica” xurde plenamente encardinado na percepción que ten a autora do papel das minorías no século XX como inquilinas de posicións estratéxicas.

derivadas da ocupación.

A partir dos anos oitenta as aproximacións ás relacións de clase subliñan que a maioría das categorías ocupacionais teñen competencias de clase bastante heteroxéneas, que existen estruturas ocupacionais diferentes nunha mesma clase – poderemos asociar á clase traballadora con ocupacións manuais e a clase media con non manuais, pero non é correcto- e que dentro dunha mesma estrutura ocupacional as diferenzas entre posicións sociais poden ser considerábeis. As estatísticas que tanto caracterizan os estudos sociolóxicos da mobilidade social perden valor en canto non poden explicar a complexidade deste fenómeno. As críticas a unha metodoloxía que procura unha lectura acrítica de resultados estatísticos xorden nos anos oitenta. Trátase dunha reacción contra o convencemento de que o funcionalismo procura, a través dos datos, a imaxe dunha sociedade aberta, o principio dos méritos no ascenso social e, polo tanto, a igualdade de oportunidades. Diversas correntes sociolóxicas coinciden en dous aspectos. Por unha banda, no cuestionamento dun método de traballo que consiste no comentario de resultados estatísticos, e por outra, no rexeitamento da utilización por parte da socioloxía de estatísticas oficiais para explicar fenómenos que debe estudar por si mesma⁵⁸.

A contradición ven a que os mesmos teóricos funcionalistas da mobilidade social non poden explicar porque esa imaxe dunha sociedade móbil onde o ascenso resulta alcanzable a través dos méritos propios é a mesma sociedade que, desde unha perspectiva de clases, resulta inmóbil; na que os cambios ocupacionais desenvólvense normalmente no interior dunha clase e dentro dun ámbito profesional achegado, e os estratos superiores non padecen a mobilidade descendente. O cambio de paradigma fronte a socioloxía da mobilidade social xirará ao redor dunha socioloxía de traxectorias sociais. Traxectorias de individuos como sucesión de posicións sociais. Traxectorias individuais que ben poderían trazar traxectorias de clase por canto as estruturas herdadas corresponde a un abano de traxectorias determinado, a un terreo dos posibles. Así na sociedade moderna diminúe o número de individuos que permanecen na categoría ocupacional de orixe, sen que por iso deixen de pertencer a mesma clase social, trasladándose a grupos socioprofesionais achegados.

Orixe social, unidade psicolóxica, estruturas institucionais e, en determinados momentos históricos, unha sorte de coordinación voluntaria, será o que una a quen ocupe as posicións estratéxicas⁵⁹. As elite constrúense sobre bases tales como as semellanzas de quen a integra, das relacións individuais e institucionais que establecen entre eles e nas súas afinidades sociais e persoais. As novas liñas de investigación sociolóxica propugnan á volta á historia de vida, á concepción do individuo como un informador. O uso da biografía nas ciencias sociais quedou truncado co monopolio funcionalista das últimas décadas, pero revélase para moitos autores, en intersección co estudo histórico e social, como un método aconsellable para comprender e explicar o proceso polo que unha persoa ocupa determinadas posicións sociais ao longo da súa vida.

⁵⁸ As aportacións destas correntes na socioloxía atópanse recollidas en Cachón Rodríguez, Lorenzo. *¿Movilidad social o trayectorias de clase?* Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid, 1989.

⁵⁹ Keller, S. *Ibid*

Nos últimos dez anos, transcendendo os paradigmas funcionalista e pluralista, xurde outro punto de vista á hora de achegarse ás elites como obxecto de estudo sociolóxico. Un dos máis celebrados é o que se deriva da teoría relacional da sociedade, que pretende superar un único punto de vista politolóxico como método de observación⁶⁰. O fenómeno das elites pode ser interpretado e analizado como unha forma específica de relación social, e non como a atribución de certas cualidades aos individuos ou como resultado de ríxidos mecanismos sociais. A primeira das consecuencias resultado dos novos enfoques de estudo das elites reside en entender o seu xurdimento máis alá dos ámbitos da política e do mercado. Nos contextos posmodernos ter ou non ter relacións sociais valoradas en si mesmas e por si mesmas, convértese nun criterio de selección de determinadas elites respecto a outras. Podemos apuntar unha segunda consecuencia desta nova concepción: que as mellores cualidades, os atributos desexables xa non se atopan nas esferas consideradas tradicionalmente como xeradoras das elites, isto é, a política e a económica.

Por unha banda, a especialización profesional determina a creación de novas esferas de influencia social, e, por outra, como desenvolvemento do fenómeno das novas elites non só está vinculado o desenvolvemento dos sistemas democráticos como formas de gobernos político, senón que establece unha concepción cultural do mundo e un xeito de regular a sociedade nos seus diversos ámbitos⁶¹. As achegas ás novas elites considéranas un fenómeno pluridimensional e parten da premisa de que para a formación dos grupos sociais “escollidos” non valen só os indicadores utilizados tradicionalmente: ingresos, prestixio e poder, senón que emerxen outras dimensións da vida social como o papel da relación social.

“A posición que un individuo ocupa na estrutura social non está marcada só pola súa ocupación. A mobilidade social vai máis alá da mobilidade ocupacional. Hai outras fontes xeradoras de vantaxes económicas e simbólicas pero para a maioría da sociedade esas fontes son secundarias respecto da división do traballo”⁶².

Podemos deducir entón, sen que resulte contradictorio, que as elites diversifícanse e defínense cada vez por máis elementos. E, sen embargo, a súa importancia social medra. Segundo as sociedades vanse diferenciando, tanto profesional como economicamente, as elites fanse máis importantes como gardas e creadoras dos valores colectivos, e administrativos dos desexos e das ambicións colectivas. A súa variedade funcional, simbólica e moral agrándase. Se a sociedade industrial ergueu a elite económica, hoxe en día podemos observar os resultados dun fenómeno histórico

⁶⁰ Pier Paolo Donati, un dos máis recoñecidos sociólogos italiano e profesor na Universidade de Bolonia, formula as súas argumentacións teóricas no seu libro *Teoria relazionale della società* (1991). Nas súas páxinas formula dalgún xeito unha alternativa política á competencia entre socialismo e liberalismo. Non se poden perpetuar as vantaxes do estado de benestar sen antes corrixir e adecuar un entendemento das relacións sociais que supere o individualismo. Podemos encadrar as aportacións de Donati nas correntes teóricas adscritas á Terceira Vía. Para o traballo que nos ocupa, resulta especialmente enriquecedor a súa focalización da análise da fenomenoloxía das elites no ámbito das relacións sociais.

⁶¹ Véxase Herrera Gómez, M. *Elites y ciudadanía societaria: una teoría relacional del pluralismo postmoderno* en *Papers*, nº 68 (pax-169-190), 2002.

⁶² Rodríguez Cachón, L. *Ibid*, p 486

que consolidou a novas elites estratéxicas. Desde o ámbito do funcionalismo no que se emprendeu o estudo das elites profesionais, é dicir, os grupos de poder asociados á división de tarefas, até as elites sociais que se analizan hoxe en día como fenómeno característico da posmodernidade.

As elites varían e fan gala de sistemas de recrutamento. “Las elites estratégicas son especialistas en un cierto conocimiento. La selección sobre la base de la competencia individual lleva consigo el despido por incompetencia, y este principio vincula a las elites modernas a la primitiva institución de jefatura, en donde al jefe ya sea sacerdote, rey o guerrero, puede matársele si fracasa en lograr el fin deseado: la paz, la cosecha, la riqueza. La especialización, la diversidad y la falta de permanencia de las elites, crean nuevos problemas, problemas de cohesión y unidad, de moral, de equilibrio y un nuevo tipo de interdependencia en la cima. Ninguna elite puede por sí superar a las demás, puesto que ninguna de ellas conoce a fondo el trabajo especializado de las otras”⁶³.

A socióloga da Universidade de Princeton contempla no seu traballo a análise das elites militares, científicas, relixiosas e culturais. Ademais toma en consideración de maneira independente ao clero, á elite comercial, aos funcionarios gobernamentais como elite de clase media, á elite diplomática, aos xuíces, aos xornalistas, aos intelectuais e a alta sociedade, é dicir, a elite formada polas *grandes familias*. Así mesmo faise eco da progresiva relevancia social que van adquirindo determinados grupos profesionais como os avogados. A diversidade e a falta de información sobre as orixes de tan variadas minorías lévaa a conclusión de que a maioría dos individuos que as conforman proceden de clases medias cunha cómoda situación económica.

Anteriormente, nas reflexións teóricas de Mills xa aparece con grande impulso a análise do xurdimento e desenvolvemento de novos grupos de influencia social. De feito, o sociólogo norteamericano denuncia as eivas a este respecto contidas no traballo *Teoría de la clase ociosa*, de Thorstein Veblen⁶⁴. A obra, segundo reflexiona Mills “no tiene en cuenta la aparición de la minoría institucional y del mundo de las celebridades”. A partires destas novas categorías, o sociólogo desenvolve a súa idea da «sociedade do café» para describir a aquela parte da sociedade que acude aos cafés e locais nocturnos e que “suele estar constituida por una mezcla de personas de la alta sociedad, de artistas de espectáculos de los géneros más diversos y de arribistas y trepadores de todas las especies. (...)La sociedad de café se funda sobre todo en publicidad. Sus componentes muchas veces parecen vivir únicamente para que mencionen sus actividades de un modo exhibicionista los cronistas sociales y los reporteros de chismes. Habiendo comenzado como anfitriones profesionales o como periodistas, esos cronistas, junto con los *maitres d’hotel*, se han convertido en contertulios profesionales y han moldeado el mundo de la fama como los demás lo

⁶³ Keller. S. Ibid, p 275. A autora sostén como un dos principais eixes do seu traballo de estudo das minorías estratéxicas a progresiva especialización destas e, polo tanto, a interdependencia entre os diferentes grupos de poder.

⁶⁴ Nacido en Wisconsin, o economista e crítico social Thorstein Veblen (1857-1929) satiriza na súa obra o mecanismo que leva a unha clase social a entregarse ao consumo esaxerado cumprindo unha función de reprodución económica e simbólica.

conocen”⁶⁵.

Todos axúdanse mutuamente na tarefa de acadar a celebridade. Mais, quen son as celebridades? Tal como explica, os nomes que non precisan identificación. As celebridades –na categoría de celebridades profesionais Mills inclúe a algúns xornalistas- compiten coa elite política na procura da notoriedade social. O autor de *La elite del poder* ilustra de xeito clarificador e contundente o auxo social de determinadas figuras apupadas, nunha boa parte das ocasións, polos medios de comunicación.

“(…)En los Estados Unidos, ese sistema es llevado a tal punto, que un individuo que puede llevar a golpes una pelota blanca por una serie de agujeros en el suelo con más eficacia y habilidad que cualquier otro, sólo por eso consigue tener acceso al presidente del país; hasta tal punto, que un charlatán animador de radio y televisión se convierte en compañero de cacería de los grandes directivos industriales, de los ministros y de los altos militares”⁶⁶. De novo as relacións sociais como determinantes para formar parte dunha minoría dirixente, dunha elite.

Outros estudos posteriores recollen das clasificacións de Mills o protagonismo social en aumento daquelas elites que acostumaban quedar á marxe dos estudos sociolóxicos, como as elites recreativas e artísticas. Se a simbólica resultaba ser unha das funcións atribuídas á elite, no caso destes novos grupos apartados do ámbito estritamente político ou económico, esta proxección social acadaba máis sentido. “Las estrellas de la pantalla, de la televisión y de las tertulias tienen un papel social más importante (aunque sus protagonistas no sean plenamente consciente de ello) del que generalmente se les atribuye. Representan la autoindulgencia, la fascinación y la vida personal romántica estimulante, deseada en cierto modo por los miembros que componen el público (...). La posición social de la elite recreativa, en las sociedades industriales modernas. En una sociedad feudal, esta elite está íntimamente asociada con los dirigentes políticos asegurando de este modo su base social. Hoy, como toda elite diferenciada y que está relativamente desvinculada de los centros de poder, lo está en las vicisitudes de moda y gusto”⁶⁷.

Ao referirnos ás novas elites, entón, estaríamos antes grupos sociais cada vez menos hereditarios, máis funcionalmente específicos e non permanentes. Caracterízanse por un predominio de códigos técnicos e estratéxicos. Se as recompensas para aqueles individuos que integran as elites víñanse dividindo en poder económico ou de clase, status ou poder social, e poder político ou de partido⁶⁸, coa aparición de novos grupos sociais especializados xurde con forza o status de experto ou especialista. Algunhas tendencias apuntadas entre estas novas elites ás que nós referimos serían a superación da pobreza e, polo tanto, a non caracterización das elites polo esplendor material; a importancia e revalorización dos coñecementos especializados; o declive

⁶⁵ Mills, C.W. Ibid, p75

⁶⁶ Mills, C. W. Ibid, p 75

⁶⁷ Keller, S. Ibid, p.149

⁶⁸ Consultar Weber, M. *Economía y sociedad*, vol. I. Fondo de Cultura Económico., México, 1974. Nesta obra póstuma, o sociólogo alemán (1864-1920) establece segundo o seu criterio os conceptos básicos da socioloxía.

do parentesco como parte fundamental das estruturas sociais, e a variedade de estilos, personalidades e perspectivas entre as diferentes elites⁶⁹.

Aos conceptos de progreso e equilibrio presentes respectivamente nas teorías funcionalistas e pluralistas das elites, contrapóñense voces que denuncian a sacralización do consumo na nova sociedade atribuíndo ás novas elites responsabilidades neste fenómeno. Os sectores directivos, profesionais e intelectuais que conforman as elites actuais vivirían integrados nun mundo de novos símbolos como a comunicación global, o avance tecnolóxico, a vida académica ou as vicisitudes financeiras, afastándose dese xeito do seu entorno inmediato. Este proceso derivaría en condutas individualistas e, especialmente, nun consumo entendido como adición e alivio en detrimento de valores como a responsabilidade social da cidadanía. Esta situación veríase agravada en sociedades nas que a crise da clase media leva consigo un grave deterioro do estado de benestar e dos servizos públicos, e nas que as novas elites, en troques de poñer en marcha mecanismos solidarios, fomentarían un modelo narcisista de democracia⁷⁰.

Para rematar este apartado sobre elites e posicións sociais estratéxicas, debemos referirnos ás denominadas elites societarias⁷¹. Estas novas elites deben entenderse non só como ligadas ao desenvolvemento da democracia como forma de goberno político, senón tamén como concepción cultural do mundo e como modo de regular a sociedade en todos os seus ámbitos. Se existe un momento, o chamado fin da modernidade, no que non resulta doado explicar a configuración social contrapoiñendo liberalismo versus socialismo, este proceso trasládase á propia esencia das elites xerando un proceso de hibridación que se deu en chamar “terceira vía”⁷². Trátase do nacemento de grupos de elite que conteñen multiplicidade de intereses e que expresan o desexo dunha nova configuración da cidadanía.

Algunhas das características destes grupos? Apóianse en principios concretos, o seu concepto de estratificación social baséase en estilos de vida individualizados e o seu poder non é político, senón social, marcado por regras asociativas e disociativas. Apoian a idea dun estado subsidiario e están integradas por suxeitos pertencentes a redes sociais dotadas de subxectividade social. Desenvolven un novo código co que construír un tecido social sobre o que xurdan novas formas de goberno máis alá das flutuacións dos mercados mundiais, da deshumanización dos sistemas mediáticos e,

⁶⁹ Suzanne Keller agoira na súa obra, desde unha perspectiva esencialmente funcional, cales van ser as tendencias que marquen os novos grupos de poder do futuro.

⁷⁰ Para afondar neste tese pódese consultar Lasch, Christopher. *La rebelión de las elites y la traición a la democracia*. Paidós, Barcelona, 1996. O pensamento de Lasch (1932-1994) cuestiona o modelo de progreso baseándose nas tendencias que van marcando as novas elites. Como teremos oportunidade de ver máis adiante, Lasch atribúe un papel central á prensa na xestación dun proceso de adormecemento social nos Estados Unidos.

⁷¹ Véxase Donati, Pierpaolo. *La ciudadanía societaria*. Universidad de Granada, 1999.

⁷² Giddens, Anthony. *La Tercera Vía*. Taurus, Madrid, 1999. A Terceira Vía aparece como unha resposta a dúas filosofías que o autor considera fracasadas: o neoliberalismo e a socialdemocracia. O mesmo autor propón un novo individualismo, “institucionalizado”, que se asocia á busca de novos medios de conseguir a solidariedade social, dado que actualmente “la cohesión social no puede garantizarse mediante la acción vertical del Estado ni mediante el apego a la tradición”, estes medios están relacionados co equilibrio, postulado desde a Terceira Vía, entre responsabilidades individuais e colectivas.

en xeral, da ausencia de valores cívicos.

1.2.4 Cultura e pensamento, plus social

No século vinte empréndese a análise daqueles grupos sociais que dalgún xeito forman parte da elite, xa sexa pola relación co poder económico e político ou pola súa capacidade de influencia social. Unha desas minorías estaría formado polos intelectuais, tal como recollen os principais estudosos das elites nos seus traballos, definidos como “componentes del grupo más pequeño de los que contribuyen directamente a la creación, transmisión y crítica de las ideas; se incluye en el a escritores, artistas, científicos, políticos, pensadores religiosos, sociólogos, comentaristas de política. Quizá sea difícil determinar con precisión las fronteras de este grupo, y es posible que sus estratos inferiores se mezclen en actividades de clase media como la enseñanza y el periodismo, pero su rasgo característico –interés directo por la cultura de una sociedad- está suficientemente claro”⁷³.

Pero para entender os vínculos entre cultura e poder e, máis concretamente, entre creación artística e poder, debemos facer unha breve recapitulación histórica. A relación entre ambos elementos está presente ao longo da historia da humanidade. A pesar de que a conceptualización das “políticas culturais” non apareza expresamente até a segunda metade do século XX, dos centros do poder teñen emanado, nos séculos precedentes, decisións sobre que libros habería que escribir e ler, e que valores sociais se debían transmitir a través deles. “El arte es valor, belleza, distinción, mensaje, excusa y muchas cosas más, y los artistas son creadores de valor, belleza, mensajes, distinciones, excusas y muchas otras cosas más y, por tanto, han sido sobornados, convencidos y obligados a ejercer sus habilidades por lo que, en sociedades complejas, han sabido rentabilizar todas estas cosas”⁷⁴.

Estamos ante un fenómeno, a mercantilización da creación artística derivada en investimento, propio da sociedade moderna, pero con fondas raíces en anteriores séculos, no momento no que os artistas descubriron a súa capacidade para producir obxectos de valor económico. No século XVI Amberes era centro comercial de Europa e puxante mercado artístico: as pinturas, os produtos que mellor se adaptaban á mercantilización, deron paso á aparición do mediador, do axente. Os comisionistas proliferaron no século XVII xa que as monarquías convertéronse –en parte, pola súa inmensa riqueza acumulada- en grandes coleccionistas. Os cadros convertéronse en ocasións en argumentos políticos e, no caso, por exemplo, do monarca Felipe IV, nun xeito de conseguir favores da coroa e de facer de Madrid un depósito de grandes obras de arte. Son as monarquías e o seu afán coleccionista as que perfilan o canon estético a seguir polo resto dos mecenas e os que contribúen ás altas cotizacións pictóricas.

⁷³ Bottomore, T. B. *Minorías selectas y sociedad*. Gredos, Madrid, 1965, p.89.

⁷⁴ Rausell, P. *Políticas y sectores culturales en la Comunidad Valenciana*. Tirant Lo Blanch, Valencia, 1999, p 64. A pesar de que o obxectivo deste traballo é o estudo nun ámbito xeográfico determinado, resulta interesante na introducción do estudo a análise histórica e comparativa das relacións entre cultura e poder.

Neste percorrido pola relación histórica entre poder e creación artística chegamos ao século vinte para atopar que son as grandes corporacións as que substitúen ás monarquías e aristocracias na compra de bens artísticos, por razóns de prestixio e investimento. Non se poden obviar os efectos dos criterios económicos no fluxo das obras de arte: nas ultimas décadas do século XX desde Estados Unidos absorbeuse unha cantidade inxente de alta pintura ate aquel momento en mans europeas, a partir dos anos oitenta a corrente acelerouse cara Xapón. Rematado o *boom* na economía nipona, boa parte das grandes obras descansan nos depósitos dos bancos. En definitiva, os criterios de elección artística baseada en gustos persoais ou ideais estéticos deixan paso ao longo da historia a unha percepción do produto cultural baseada na súa cuantificación económica.

A música e a literatura incorpóranse ao fenómeno mercantilista no século XX; isto non quere dicir que desde séculos anteriores músicos e literatos non fosen recompensados no seu traballo polo poder. Pero é o consumo masivo destes ben no século pasado o que provoca que acaden altas cotas de mercantilización. Consumir bens artísticos convértese nun acto social que resulta atractivo para os individuos xa que constitúe un signo que distingue a quen o leva a cabo dentro do seu grupo social de referencia⁷⁵.

Podemos afirmar que a concepción do creador artístico como un personaxe autónomo fronte ao poder é relativamente recente. Aos pintores da Corte e aos intelectuais comprometidos coa difusión da mensaxe da Revolución Francesa, contrapóñense os vangardistas cun concepto de arte que se identifica con liberdade e autonomía. Ese declive do papel do intelectual e do artista funcionarios ao servizo da causa provoca a procura por parte dos centros de poder doutros instrumentos de comunicación que, fundamentalmente e como poderemos comprobar en apartados posteriores, vanse centrar nos chamados medios de comunicación. A comezos deste século XXI o arte configura un espazo de relativa autonomía do poder e a información, a publicidade e a propaganda consolídanse como os vehículos dos mensaxes da minoría dirixente.

A influencia retroalimentaria entre círculos de poder e círculos de creación artística e intelectual constitúe un tema apaixonante. Relación sociais que se converten en moitas ocasións en relacións persoais e, na maioría dos casos, en relacións económicas. Círculos de intersección que poñen en relación a aqueles que posúen o poder económico e político con aqueloutros que reflexionan en voz alta –sexa a través de calquera das artes e o do pensamento– cunha vontade difusora na sociedade.

A orixe dos intelectuais modernos sitúase normalmente nas universidades da Europa do medievo. Máis tarde, un dos referentes da concepción clásica da elite, Gaetano Mosca, concedíalles un verniz de independencia. “Si existe alguna clase social que se halle preparada para dejar a un lado, aunque sea sólo temporalmente, el

⁷⁵ Ver Bordieu, Pierre. *La distinción*, Taurus, Madrid, 1998. O sociólogo francés (1930-2002) analiza o papel social da arte e as categorías de oferta, demanda e intermediación. Neste libro amosa que os gustos estéticos dependen da orixe social e que cada individuo desenvólvese nun ou varios campos, pero para penetrar neles precisa coñecer os seus códigos e as regras internas.

interés privado, y que sea capaz de percibir el bien común con el desinterés necesario, ésta es ciertamente aquella que, gracias a su rigurosa preparación intelectual, posee lo que contribuye a la nobleza de carácter, a una visión de horizontes dilatados, al perfeccionamiento de las facultades..., esta clase, y sólo ella, sacrificará libremente un bien presente para evitar un mal futuro”⁷⁶. Argumentos que entroncan coa necesidade dunha “aristocracia dos diplomas” formulada por Weber e co concepto de “intelectuais socialmente independentes” esbozado por Mannheim⁷⁷.

Cal é o seu rol na sociedade? Segundo os teóricos das elites basearíase en estimular a crítica, o debate e o ensino; en cuestionar opinións establecidas, explorar novas ideas e ampliar o coñecemento e a experiencia da sociedade no seu conxunto. Ademais serían criadores de símbolos e imaxes destinados ao resto da poboación. Trátase en calquera caso dunha minoría heteroxénea en orixes sociais, formación e obxectivos e cuxa autonomía respecto do conxunto da sociedade ven dada pola diferenciación social, de acordo con voces procedentes da socioloxía. “Los intelectuales, según los conocemos, son personajes sociales relativamente modernos que aparecieron en este contexto de diferenciación social. Como grupo social claramente identificable, no como individuos extraordinarios como Sócrates, entraron en el ruedo histórico en la era moderna. En contraste con los sacerdotes y los profetas, se los ha distinguido por su separación de la autoridad religiosa. Son figuras de la ilustración, de la cultura moderna. Han formado parte constante de la escena moderna”⁷⁸.

Ao longo da historia recente, a súa análise debateuse entre quen os considera un grupo cos seus propios intereses profesionais específicos e quen pensa que a súa posición social pode provocar unha sorte de alianzas puntuais con outras clases e grupos sociais cos que concorden nos seus obxectivos. Tamén se establecen diferenzas entre o papel que exercen as minorías intelectuais en diversos países e sociedades como é o caso de Raymond Aron⁷⁹ ao afirmar que os intelectuais franceses gozan dun prestixio social máis elevado e exercen a crítica social dunha maneira máis contundente que os intelectuais de Inglaterra, Alemaña e os Estados Unidos. Certo é que máis da metade dos seis mil deputados escollidos na Cámara francesa no período que vai de 1871 a 1858 eran escritores, profesores de universidade, avogados, xornalistas, científicos, enxeñeiros e mestres.

Se concordamos en que a influencia da elite intelectual exerceuse a través da fiscalización e da crítica respecto do poder económico e político debemos referirnos ao *J’acuse* do francés Emile Zola⁸⁰. A través da palabra e facendo valer o seu prestixio

⁷⁶ Mosca, G. *La clase política*. Fondo de Cultura Económica, México, 1984, p 104.

⁷⁷ Ver Mannheim, Karl. *Ideología y utopía : introducción a la sociología del conocimiento*. Aguilar, Madrid, 1966.

⁷⁸ Goldfarb C. Jeffrey. *Los intelectuales en la sociedad contemporánea*. Cambridge University Press, Madrid, 2000 p 44

⁷⁹ Aron, Raymond. *Estudios sociológicos*. Espasa Calpe, Madrid, 1989.

⁸⁰ Este alegato en forma de carta apareceu na portada do xornal *L’Aurore* o 13 de xaneiro de 1898. O escritor dirixiase ao presidente da República posicionándose a favor de Alfred Dreyfus, militar de orixe xudeo, acusado de espionaxe. O texto serviu para a revisión do caso e valeulle o exilio a Zola. O caso Dreyfus provocou un gran debate social na Francia de finais do século dezanove.

literario, Zola encarna o papel de defensor da verdade e da xustiza. A súa herdanza foi palpable no papel exercido con posterioridade por escritores e intelectuais do país galo como Jean-Paul Sartre, Simone de Beauvoir ou André Gide. Pola proximidade a nós desde un punto de vista temporal e xeográfico paga a pena deterse no papel da intelectualidade española nun período debuxado entre as liñas marcadas pola xeración do 98 e II República. Intelectuais como Miguel de Unamuno ou Azorín plasmaban as contradicións que lles supuña o seu rol educador das masas e a frustración polo retraso cultural da maioría da poboación. “Como estos escritores tenían poca confianza en el sistema parlamentario, en la capacidad política de las masas y aún menos en las ideologías existentes, consideraron que la nación se encontraba sin norte. Las élites tradicionales, o bien perseguían ideales inalcanzables, o bien tenían sus propios intereses materiales o políticos y, por tanto, no eran las más indicadas para señalar el camino. Por el contrario, intelectuales como ellos, por su posición alejada de los centros de poder político y económico podrían levantar la voz en nombre del bien común. Quienes se dedicaban a continuar y renovar la tradición cultural de la nación eran los más apropiados para estudiar la identidad colectiva y, basándose en sus indagaciones, podían servir de guías espirituales a la nación entera”⁸¹. Como en Francia, o papel da intelectualidade influínte estará acaparado polos literatos mentres que noutros países como Inglaterra ou Alemaña o papel dos docentes universitarios será o que marque as intervencións sociais.

Nas Cortes Constituíntes da II República atopamos a sesenta e catro catedráticos e profesores e corenta e sete xornalistas. Ortega y Gasset sería deputado, o mesmo que Gregorio Marañón: o primeiro articula a Agrupación ao Servizo da República, coa pretensión de formar un núcleo intelectual que propagara e defendera o novo réxime á que se se adscribiron Antonio Machado e Francisco Pérez de Ayala, entre outros, e Azorín⁸² proclama que a República é dos intelectuais. “(...) Significa primero que el nuevo régimen es fruto de la lucha de los intelectuales y que éstos pretenden encarnar toda la legitimidad del nuevo poder; recuerda también que se abre un período excepcional de creación intelectual y artística, y por fin que se quiere dignificar el trabajo intelectual y que la cuestión escolar es prioritaria”⁸³.

Pola súa parte, Ortega y Gasset, escribira *La rebelión de las masas*⁸⁴ no que advertía da deriva que, segundo el, estaba a sufrir o rol do intelectual na sociedade; un intelectual que debía exercer un papel rexenerador. “La misión del llamado «intelectual» es, en cierto modo, opuesta a la del político. La obra intelectual aspira, con frecuencia en vano, a aclarar un poco las cosas, mientras que la del político suele, por el contrario, consistir en confundirlas más de lo que estaban. Ser de la izquierda es, como ser de la derecha, una de las infinitas maneras que el hombre puede elegir para ser un imbécil: ambas, en efecto, son formas de la hemiplejía moral. Además, la persistencia de estos calificativos contribuye no

⁸¹ Storm Eric “Los guías de la nación. El nacimiento del intelectual en su contexto internacional” en Historia y Política nº 8, 2002, Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Ministerio de la Presidencia, Madrid, 2002, p 52

⁸² «Estafeta de alcance: La República es de los intelectuales», Crisol, 4 de junio de 1931

⁸³ Auber, Paul. *Los intelectuales y la II República*. *Ayer*, nº 40, Asociación de Historia contemporánea, Madrid, 2001, p. 107

⁸⁴ O libro foi editado en 1930. Aquí utilizamos a edición de Domingo Hernández Sánchez (Tecnos, Madrid, 2003)

poco a falsificar más aún la «realidad» del presente, ya falsa de por sí, porque se ha rizado el rizo de las experiencias políticas a que responden, como lo demuestra el hecho de que hoy las derechas prometen revoluciones y las izquierdas proponen tiranías”⁸⁵.

Nesta etapa da historia do Estado español púxose en escena unha situación que non foi exclusiva daquel momento e daquel lugar, xa que poderemos atopalo lonxe de España en situacións de cambio político e social: os intelectuais consideran que encarnan a realidade do país ou boa parte do seu anxeio transformador reivindicando un espazo que se atopa entre a rúa e os pazos de goberno. Como continuar fiscalizando cando un xa forma parte do entramado de poder que campa neses pazos de goberno?

A pesar da falta de estudos que comparen o papel e influencia social da minoría intelectual en distintos países e etapas, as dificultades para analízalos como grupo compacto e coherente son referidas constantemente polos investigadores. “A este respecto, es necesario estudiar los rasgos de la reciente historia de los intelectuales en las sociedades industriales. Tanto el número de componentes de la minoría intelectual como la diferenciación interna de ésta han aumentado, especialmente en los niveles inferiores, con la expansión de la enseñanza universitaria y el incremento de puestos servidos por científicos, técnicos e individuos de profesiones liberales. Al mismo tiempo se han producido cambios en la importancia relativa de los distintos grupos de que consta la minoría intelectual; los expertos de una u otra clase han llegado a predominar sobre los exponentes literarios y filosóficos de ideas generales, culturales y sociales”⁸⁶.

Referíámonos á substitución do artista ou escritor funcionario polos medios de información e propaganda no espallamento das ideoloxías que emanan os centros de poder político e económico. Sen embargo, este distanciamento entre o mundo político-económico e o ámbito cultural e intelectual non implica necesariamente unha posición ideolóxico-social da figura do intelectual. Algúns estudos atribúen aos sectores intelectuais unha deriva produto do seu desencanto co escenario político e cultural que os leva a afastarse e a romper o compromiso co resto da sociedade construíndo os seus propios refuxios dando pé a novas formas de desigualdade social e cultural. Xorden como elites ilustradas que crean institucións paralelas para non enfrontarse aos “ignorantes”⁸⁷.

Resulta clarificadora a visión de Mills a respecto da influencia dos círculos de intelectuais na minoría política dirixente estadounidense. “Los escritores conservadores del 40 al 50, han estado aún menos en contacto que los escritores radicales del 30, con los líderes o hacedores de política a quienes querrían influir o justificar. En la derecha y en el centro las relaciones públicas satisfacen cualquier necesidad de ideología, y las relaciones públicas son algo que es preciso pagar. Justamente ahora, la elite de la riqueza y el poder no siente la necesidad de

⁸⁵ Ortega y Gasset, J. Ibid. p. 42

⁸⁶ Bottomore, T. B. Ibid, p 97

⁸⁷ Ver Lasch, Christopher. *La rebelión de las elites y la traición a la democracia*. Paidós, Barcelona, 1996.

ninguna ideoloxía y menos aún de una ideoloxía clásicamente conservadora”⁸⁸.

Pero o afastamento do poder político significa un achegamento ao home e a muller da rúa? Vive o intelectual á marxe daqueles que compoñen a súa sociedade? Asume o papel de guía ou instálase na torre de marfil? Autonomía e crítica, cuestións que semellan definitorias para o intelectual, rifan co compromiso coa ideoloxía? Para o sociólogo norteamericano Jeffrey C. Goldfarb o intelectual non debe ter ideoloxía⁸⁹. Segundo este autor, a sociedade posindustrial require unha postura intelectual cívica e unha formulación global moderada. “Los intelectuales son tipos especiales de extranjeros que prestan atención singular a sus facultades críticas, que actúan de forma autónoma de los centros de poder y se dirigen a un público en general, desempeñando en las sociedades democráticas el papel especializado de fomentar la discusión informada sobre temas sociales urgentes”⁹⁰. Fronte a esta visión, procuramos respostas, tamén doutro lado do charco, máis ao sur, na voz do mexicano Carlos Monsiváis, quen trata ao intelectual como unha especie en extinción e aborda o nacemento a partir dos anos setenta dunha nova clase distanciada da formación humanista ou literaria. “Esta nueva clase ya no es ni le interesa ser letrada, son expertos, economistas, abogados reducidos estrictamente a su especialidad, administradores de empresas rebosantes de discursos en homenaje a la eficiencia, la transparencia, la desregulación, con un olvido sistemático de la pobreza y las represiones. A un buen numero de casas editoriales, fundamentales en el desarrollo de los grupos de intelectuales y escritores, las absorben los *holdings* internacionales. De modo complementario, el mercado libre norma una porción básica de la vida literaria, y el crecimiento de la industria académica masifica la ciudad letrada, un término cuya definición ya para la década de 1990 nada tiene que ver con la original”⁹¹.

Nese sentido, o profesor e xornalista Luis Álvarez Pousa expón como o escritor intelectualizado na actualidade xa non poderá manifestar o seu compromiso e a súa labor iluminadora valéndose dos seus propios recursos. A concepción sartriana da figura do intelectual, aquel cuxa dimensión actívase nos conflitos e transformacións sociais que tiveron lugar ao longo do século vinte, quedaría reducida a contados personaxes. O traballo intelectual atopa novos escenarios de desenvolvemento. “No tempo da globalización informativa e da explosión tecnocientífica, que fan do sistema mediático o sistema reitor para todo tipo de actuacións, terán que facelo necesariamente a través dos modernos medios de comunicación (...). Digamos que o intelectual así considerado, e canda el outros actores intelectualizados que amosan esa vontade de intervención, democratízase. Hai moitas máis persoas que poden beneficiarse das súas funcións iluminadoras. Non se pode xeneralizar a súa identificación coa figura do experto, pero tamén asume moitas veces ese carácter na súa relación cos medios”⁹².

⁸⁸ Mills, Charles Wright. *La elite del poder*. Fondo de Cultura Económica. México, 1957, p 307.

⁸⁹ *Los intelectuales en la sociedad democrática*. Cambridge University Press, Madrid, 2000.

⁹⁰ *Ibid*, p 55

⁹¹ Monsiváis, Carlos. “De los intelectuales en América Latina” en *América Latina Hoy*, nº 47, Universidad de Salamanca, 2007, p 34

⁹² Álvarez Pousa, Luis. “Escritores nos xornais” en *Comunicación e Cultura en Galicia e Portugal. III Congreso Luso-Galego de Estudos Xornalísticos* (López, Xosé; Aneiros, Rosa, coord.). Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2006, p 171. O profesor e xornalista formula incluso unha clasificación de escritores tendo en conta a maneira en que os xornais os seleccionan para as súas páxinas de opinión: cooptados, aqueles que lexitiman a empresa de comunicación; tolerados pero rigorosamente

Intelectuais ou expertos? Novos especialistas en posicións privilexiadas. Non falta quen esboza un futuro no que as elites científicas e xeradoras de cultura poden converterse en supremas. A elite científica representaría o valor da verdade e a elite cultural o da orixinalidade. Non son nin os artistas plásticos nin os escritores nin os profesores de universidade os que ditan as directrices políticas, mais a súa transcendencia social ven dada do seu contexto de actuación, da súa posición estratéxica. “Las sociedades industriales modernas están en vías de llegar a una tercera fase, no sólo respecto de la variedad de fines que persiguen sus elites, sino también por la contribución especializada y parcial de cada elite para lograr esos fines. La división del trabajo entre las elites estratégicas sugiere que ninguna de ellas, aislada, puede pedir una superioridad absoluta durante mucho tiempo con relación a las demás”⁹³.

A día de hoxe, esta reflexión condúcenos a considerar que na denominada sociedade do coñecemento a xeración do mesmo terá un plus de valor. E contemplamos como en ámbitos como o da comunicación fórmanse grupos estratéxicos de enorme valor engadido. Especializados e cun obxecto de coñecemento con grande valor simbólico e económico. Xeradores de ferramentas na rede constitúen unha nova elite do coñecemento formada por ex universitarios arriscados, enxeñeiros imaxinativos e programadores precoces⁹⁴ que, no destacado caso estadounidense, entronca co motor creado desde os anos setenta en Silicon Valley. Ciencia aplicada para crear riqueza, esa é a idea. Retorno do beneficio ás institucións docentes e investigadoras que serviron de viveiro⁹⁵. O catedrático de Socioloxía Manuel Castells⁹⁶ dinos que na sociedade rede a capacidade para exercer o control depende de dous mecanismos básicos: a posibilidade de programar e reprogramar, por unha parte, e a habilidade para conectar redes e asegurar a súa cooperación. Porén, non existe unha elite de poder capaz de ter baixo control todas as operacións de programación e conexión de redes. Deben producirse procesos negociados entre os diferentes grupos sociais estratéxicos.

vixiados, aqueles que cumpren a cota dos non aderidos ao medio; e, por último, achegados, aqueles que proporcionan material cando o xornal llo demanda.

⁹³ Keller, Suzanne. *Ibid*, p 120

⁹⁴ Steve Jobs fundou Apple con vinte e un anos en 1976 tras deixar os estudos universitarios e interesarse pola Filosofía. Bill Gates, propietario de Microsoft, era un adolescente cando creou a súa primeira programación. Mark Zuckerberg fundou Facebook sendo estudante de Ciencias da Computación na Universidade de Harvard. O creador de twitter, o programador Jack Dorsey, deixou a universidade de Nova York e introduciuse no negocio de ambulancias e envíos urxentes, levándoo isto a pensar no traballo en rede. Stanford é a universidade na que residían os creadores de yahoo, Jerry Yang e David Filo.

⁹⁵ Se continuamos nos Estados Unidos hai que sinalar que as doazóns a universidades e centros de ensino dos ex alumnos triunfadores son bastante comúns. Xa nos anos noventa ex alumnos como David Packard e Bill Hewlett, dous dos máis famosos (Hewlett-Packard), donaban 77,5 millóns de dólares para un novo complexo de ciencia e enxeñería. Jerry Yang en 2007 entregaba setenta e cinco para un centro medioambiental. Trátase dun mecanismo habitual.

⁹⁶ *La sociedad red: una visión global* (ed.). Alianza editorial, 2006, Madrid, p 62. Nacido en 1942 en Albacete, o catedrático de Socioloxía Manuel Castells é un dos académicos máis reputados no mundo no campo das Tecnoloxías da Informacións e da Comunicación (TIC). É autor da triloxía *La Era de la Información* (1996-1998) e máis recentemente de *La Sociedad Red* (Alianza Editorial, Madrid, 2006)

1.3 O ensino igualitario e a formación en Comunicación

O obxectivo social da universidade *igualitaria* que nace na segunda metade do século vinte e na que o sistema de acceso non discrimina por ningunha cuestión socioeconómica, cultural ou política foi debatido amplamente nas últimas décadas. A dimensión das universidades e o número de estudantes que acceden á universidade en Europa, España e Galicia non os refire precisamente a un modelo de acceso restrinxido, pero a quen ofrece a universidade máis oportunidades? Ás mellores notas? A aquelas persoas con maiores posibilidades para financiar o proceso universitario? Ou a aquelas outras que chegan á universidade coa necesidade de certificación mais co futuro profesional resolto? Barreiras económicas e culturais así como desequilibrios entre territorio continúan a impedir a igualdade real de acceso á educación superior; os *rankings* universitarios tan divulgados nos últimos anos serían unha mostra de cómo se marca a diferenza de estatus entre centros de educación superior.

Por outra parte, un segundo eixe de debate ao longo das últimas décadas é a interacción universidade e mercado. Cal é a incidencia da universidade igualitaria, de acceso masivo, na inserción profesional dun país ou dunha comunidade? Ou quizais é o mercado do traballo o que esixe novas propostas á universidade masiva acordes coas necesidades profesionais? “Así, las Universidades podían desentenderse de la influencia que pudieran ejercer en el mercado de trabajo cuando formaban a un 10% o un 15% de cada cohorte. Sin embargo, el paso de una Universidad de élites a una Universidad de masas exige buscar una estrecha conexión entre las demandas sociales, la oferta de jóvenes titulados y su futuro profesional”⁹⁷.

A universidade masiva que se conformou en Europa, nun fenómeno parello ao acontecido no mesmo tempo na universidade norteamericana, cunha porcentaxe de crecemento superior a un 10% anual durante a década dos sesenta padeceu un crise seria a finais dos sesenta, en boa parte debida á súa propia expansión. As aulas enchéronse de estudantes que contemplaban a universidade como unha garantía de futuro profesional; pero aquelas leccións maxistras e aquela metodoloxía na que os estudantes actuaban como meros receptores de contidos non se revelaban eficaces ante auditorios cada vez máis concorridos. A universidade comezaba a non dar resposta a determinadas expectativas profesionais e sociais depositadas nela ao longo das décadas precedentes. O crecemento imparable da universidade non só alterou a composición do grupo de alumnado senón que tamén supuxo o crecemento do seu corpo de profesores, alterando a incorporación masiva de docentes unha estrutura forxada durante décadas na que a autoridade intelectual estaba representada nas cátedras. As revolucións sociais que tiveron lugar en Europa nos anos sesenta emanaron en boa parte da universidade⁹⁸; no caso de París o acontecido en

⁹⁷ Rahona López, Mercedes. *La educación universitaria en España y la inserción laboral de los graduados en la década de los noventa. Un enfoque comparado*. Tese doutoramento, Universidade Autónoma de Madrid. Injuve, 2008, p 9

⁹⁸ Aínda que as grandes manifestacións parisiñas tiveron lugar entre o 3 e o 30 de maio de 1968, arrancan dun conflito anterior acontecido en 1967 na universidade de Nanterre, preto de París, a conta

maio de 1968 serviu para reorganizar o goberno das universidades e a estrutura de docencia e participación dentro das facultades incorporando a profesores asistentes ou de rango menor xunto cos estudantes nos órganos decisivos. Noutros países como Suecia, Holanda, Alemaña ou Italia, en maior ou menor medida, acometéronse reformas no seo da institución universitarias tras as revoltas.

Os estudantes franceses demandaban unha universidade que debía ser independente do poder político e debía actuar como un centro de resposta social permanente con liberdade para o debate entre os seus integrantes. Unha universidade respectuosa coas minorías, cunha oferta docente gratuíta e sen procesos preselextivos, cun reparto orzamentario decidido en comisións paritarias docentes/estudantes e que eliminaba o exame como elemento avaliador a favor da avaliación continua. “La vida universitaria no solamente debería ser liberadora para todos sus participantes sino también para la sociedad en general. Sobre todo, el papel social e intelectual de la Universidad debería ser subversivo en una sociedad sana” . Así é apuntado por apunta Noam Chomsky⁹⁹ trinta anos despois; como el, outros pensadores valoran moi positivamente o acontecido nas universidades europeas a finais da década dos anos sesenta nun vello debate que contou sempre con opinións enfrontadas; desde os intelectuais do *colectivo* como Pierre Bordieu, Jean Paul Sartre ou Simone de Beauvoir até os desencantados ou escépticos como Raymond Aron. Debates que, actualizados, chegan a hoxe en día e que poderíamos centrar nas dúas perspectivas de concibir o ritmo ao que se debe mover a institución universitaria. É dicir, se vai soa ou acompañada; se, cunha visión a longo prazo sobre a tarefa docente e investigadora que considera que debe desenvolver, colabora coa contorna social ou se, simplemente, camiña ao paso que marcan as necesidades xeradas noutros centros de decisión sen dereito a réplica.

O documento da Unesco do ano 1995 *Política para el cambio y el desarrollo de la educación superior* referíase á necesidade dunha universidade que tivera maior incidencia no fomento dos valores éticos e morais na sociedade e a promoción entre os estudantes de espírito de participación social. É dicir, unha universidade que non só se centre na formación especializada senón na toma de consciencia dos problemas culturais, ambientais e sociais. A universidade contaría con tres factores fundamentais como axente da participación social: posuír persoal tecnicamente preparado en cada unha das especialidades científicas, disposición dunha intensa conciencia solidaria entre os universitarios e estar en condicións de promover intervencións integrais sen fronteiras¹⁰⁰. Nesta liña de estudo, a calidade na universidade definiríase tamén en base á súa capacidade de intervención social. A calidade mediríase en base á excelencia, á adecuación a estándares establecidos, á capacidade institucional de fixar e acadar metas e, ademais, ao exercicio de servizo público dos dereitos da cidadanía¹⁰¹.

das reformas anunciadas polo ministro Christian Fouchet respecto da educación superior. Os estudantes comezaron as protestas contra medidas como os procesos de selección para acceder a algunhas titulacións, contempladas no plan Fouchet.

⁹⁹ Chomsky, Noam. Discurso de aceptación do doutorado Honoris Causa pola Universidade Rovira i Virgili, 1998, p 36.

¹⁰⁰ Santos Rego, Miguel Anxo; Lorenzo Moledo, Mar. *Universidade e construción da sociedade civil*. Xerais, Vigo, 2007, p 33

¹⁰¹ Escamez J.; Ortega, P.; e Martínez, M. “Los valores de la educación en el Espacio Europeo de Enseñanza Superior” en Esteban, V. (ed), *El Espacio Europeo de Educación Superior*, Universidad Politécnica de Valencia, 2005, p 165-198. Sobre o papel da universidade na construción da sociedade civil son

Se volvemos á clasificación de Manuel Castells citada xa neste apartado non nos será difícil deducir que o modelo máis interesante para a administración pública e privada é a o modelo de universidade emprendedora. Conservando o carácter de universidade profesionalizante, consolidado co *boom* do acceso á educación superior, este modelo universitario ofrece un plus necesario na denominada sociedade do coñecemento xerando riqueza a través da innovación e da interrelación co mundo empresarial. Esa universidade emprendedora resultaría fundamental nunha sociedade na que os sistemas de comunicación e transmisión do coñecemento configuran a rede necesaria para obter riqueza e desenvolvemento. En definitiva, un modelo de universidade coa ollada posta nas demandas directas do mundo empresarial, non só como fornecedora de futuros profesionais senón como fornecedora de experiencia e coñecemento. A universidade e a empresa estarían estreitamente conectadas a través da incorporación de titulados ás empresas e do establecemento de bolsas de formación, do achegamento do docente ao mundo empresarial e do profesional ao ámbito docente, da oferta de soporte técnico e científico por parte da universidade e do desenvolvemento conxunto de I+D+I.

“La tarea de la universidad ideal era, pues, crear una élite social de excelentes profesionales técnicamente cualificados y con una sólida formación humana y cultural, algunos de los cuales se doblaban como investigadores que acrecentaban el stock de saberes a impartir. Las tres funciones se armonizaban de un modo casi natural. (...) Ahora bien, es evidente que el tránsito a la sociedad del conocimiento y la consecuente exigencia democratizadora (y eventualmente universalizadora) de la enseñanza superior modifican sustancialmente ese cuadro. Para comenzar, la función formadora adquiere un peso u una relevancia acrecentada, tanto desde el lado de la oferta (pues los altos costes de la enseñanza exigen obtener de ella una mayor rentabilidad social) como desde el de la demanda (pues la enseñanza superior se concibe por los estudiantes más como inversión que como consumo). Y junto con el mayor peso de la función formadora, eventualmente puro *training* para una tarea profesional, aparece la exigencia de conexión con el «mercado de trabajo», ya sea bajo la forma de mercados definidos de demanda de técnicos, ya bajo la más (post) moderna forma de autoempleo e iniciativa empresarial”¹⁰².

Modelo do abrazo entre universidade e empresa o constituiría até agora un grupo de campus estadounidenses nos que conviven facultades e negocios. Estaríamos ante centros de educación superior nos que ciencia e empresa danse a man na procura do maior rendemento para ambas; universidades, privadas e públicas, que se benefician dunha xestión autónoma de patentes e empresas que se nutren *in situ* do potencial investigador da universidades. A diferenza de Europa, nos Estados Unidos foise espallando este modelo, con algunha que outra variable, desde finais do século

numerosos os investigadores preocupados pola materia. Citamos aquí os seguintes traballos:

Boulding, E. *Building a global civic culture. Education for an indepent world*, Teachers College Press, New York, 1988. Guttman A. *La educación democrática. Una teoría política de la educación*. Paidós, Barcelona, 2001. Mayordomo, A. *Aprendizaje cívico*. Ariel, Barcelona, 1998. Santos Rego, Miguel Anxo (ed.). *A pedagogía dos valores en Galicia*, Universidade de Santiago de Compostela, 2000.

¹⁰² Lamo de Espinosa, Emilio. “La reforma de la universidad en la sociedad del conocimiento” en Reis nº 93, Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid, 2001, p 245.

dezanove. Primeiro foron Harvard, Yale e Columbia; despois Chicago e Stanford. No ano 1861 xa se fundaba o Instituto Tecnolóxico de Massachusetts ou MIT (siglas en inglés), considerada unha das mellores universidades de ciencia e de tecnoloxía do mundo¹⁰³. A transferencia de coñecemento e a simbiose universidade-empresa á que nos referimos cando abordamos un dos modelos emblemáticos da universidade dos EEUU, son dous dos eixes sobre os cales se moveu o proceso de reforma da universidade europea no cambio do século vinte ao vinteún. Hoxe en día á rendibilidade social que se lle supón á institución universitaria en Europa hai que sumarlle outros réditos necesarios para a súa supervivencia. O novo modelo consolídase¹⁰⁴.

“La variedad de universidades que se puede encontrar en el continente europeo es enorme, tan grande como la que se pueda encontrar en los EEUU. Esta es una conclusión quizás inesperada, porque este rasgo, el de la variedad y diversidad, tendemos a asociarlo más con los EEUU. El término *variedad* esconde en este caso sin embargo dos significados diferentes: la variedad en el sistema universitario europeo no es un rasgo intrínseco del *modelo europeo*, sino una característica que se basa en la pluralidad de países más que en un modelo único de rasgos plurales (...) Pero en general el sistema de cada país es un sistema rígido, perfectamente reglado y muy resistente al cambio(...) Cada país ha escogido su modelo y cada país ha procurado establecer a lo largo de los años un conjunto de leyes, normas, reglas y disposiciones varias que impiden en la práctica introducir cambios con la suficiente flexibilidad. Se trata, por tanto, de una variedad formal, pero que se traduce y se vive de una forma muy rígida en la práctica. En el caso europeo, a diferencia de lo que ocurre en EEUU, la variedad no está asociada a la flexibilidad”¹⁰⁵.

No caso da universidade española, pese a que a Lei de Reforma Universitaria de 1983 sentou as bases da posible colaboración entre academia e mundo empresarial¹⁰⁶, a maior parte da investigación da universidade era financiada pola Administración pública no cambio de século. A universidade pública europea reunida en Boloña no ano 1999¹⁰⁷ propúxose establecer un sistema de títulos facilmente comparables, baseado en dous ciclos, o primeiro cunha duración mínima de tres anos, cun modelo de créditos uniforme, o ECTS, que tamén poderían obterse fóra do ensino superior, que promovera a mobilidade de docentes e alumnado contribuíndo ao necesario carácter europeo en canto á elaboración de programas de estudos,

¹⁰³ “Si el MIT fuera un país, ocuparía el puesto 11 en la economía mundial”. Campos, Clara. Entrevista con William Aulet, director do Centro de Emprendedores del Instituto Tecnológico de Massachusetts (Sloan MIT), El Correo de Andalucía, Sevilla 26/04/2010

¹⁰⁴ O Campus Vida promovido pola Universidade de Santiago de Compostela sería unha estratexia encadrada nese modelo; a universidade asociada a entes públicos e privados, un consorcio polo desenvolvemento biotecnolóxico e biosanitario en Galicia que actúe como xerador de riqueza económica para o país.

¹⁰⁵ Salaburu, Pello. *La Universidad en la encrucijada. Europa y EEUU*. Academia Europea de Ciencias y Artes, Madrid, 2007, p 43-44

¹⁰⁶ A universidade galega, é dicir, a Universidade de Santiago de Compostela daquela, constituíra xa en xaneiro de 1982 a Fundación Empresa-Universidade Galega (FEUGA) a través da cal a institución académica pretendía acadar financiamento do mundo da empresa para a investigación, bolsas e outras actividades.

¹⁰⁷ A Declaración de Boloña asinouuse o 19 de xuño de 1999 polos ministros de Educación da Unión Europea como punto de partido dun proceso de converxencia universitaria europea que deu lugar á creación do Espazo Superior de Educación Europeo, no que están integrados corenta e seis países.

cooperación interinstitucional, programas de mobilidade e programas integrados de estudos, formación e investigación. Anteriormente, o Libro Branco da Educación e a Formación na Unión Europea da por sentado que a reforma global do sistema económico comporta a reforma do sistema de formación, en xeral, e do universitario en particular. A adquisición de novas competencias presentábase con urxencia. Para a universidade española a aquela altura tamén era momento de balances; o informe *Universidad 2000* ou informe Bricall, promovido pola Conferencia de Reitores e ao que xa nos referimos, propugnaba dun modelo de universidade que non podía darlle ás costas á globalización e á aparición de novas relacións sociais. O certo é que as institucións europeas recoñecen e avalan neste momento o escenario universitario como un escenario competitivo; no que os coñecementos reorganizáanse e requiren de novas especialidades científicas e, polo tanto, de novos perfís profesionais. Perfís de alta cualificación que precisarán de actualización continua nunha universidade que puxa para que o coñecemento xerado nos grupos e proxectos de investigación se incorpore ao circuíto económico produtivo.

Nesa mesma liña de reforma ou mudanza do paradigma finisecular da Universidade, esta sería un escenario principal dun novo modo de produción do coñecemento, tal como apunta Michael Gibbons¹⁰⁸. O denominado modo 2 de produción do coñecemento contraponse ao modo 1 ao orientar á investigación cara a súa faceta aplicada e responder a un campo de investigación heteroxéneo procurando, ademais, que os resultados da investigación teñan unha difusión ampla e non se focalicen só nas canles institucionais. O impacto social desta nova produción do coñecemento desenvolvida ao longo da segunda metade do século vinte comezaría incluso antes de emprender a investigación grazas ao establecemento dunha axenda de prioridades e o control dos resultados non respondería a unha avaliación de pares tan característica entre a comunidade científica senón á confluencia de intereses sociais, intelectuais e políticos. En resumo, a calidade do coñecemento non estaría exclusivamente definida por criterios científicos e xa non sería válido a procura do coñecemento polo coñecemento en si mesmo. Detémonos neste momento de cambio de paradigma; volveremos máis adiante sobre el ao abordar a evolución dos estudos de Comunicación no ámbito universitario europeo. Interésanos agora afondar nos mecanismos de constitución e consolidación de grupos sociais de influencia; interésanos deternos na análise de por que e como os profesionais da Comunicación deviron en elite social.

1.3.1 A educación superior de posguerras

A formación profesional dos xornalistas converteuse nun fenómeno dunha grande expansión en todo o mundo, non só nos Estados Unidos e Europa, senón tamén en América Latina ou India; a organización e estrutura dos estudos fora ou estaba sendo

¹⁰⁸ Gibbons, Michael; Camille Limoges, Helga Nowotny, Simon Schwartzman, Peter Scott, & Martin Trow. *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*. Sage, Londres, 1994. A teoría exposta polo profesor da Universidade de Sussex en Reino Unido sobre o modo 2 de produción do coñecemento espertou un grande interese entre a comunidade aínda que con posterioridade outros autores cuestionaron a novidade do modo 2 de produción do coñecemento considerando que o que Gibbons chama o modo 1, a prevalencia do criterio científico e a institucionalización da investigación, sería incluso un proceso posterior construído sobre o denominado modo 2. Ver Fuller, Steve. *The Governance of Science*, Open University Press, 2000.

abordada nunha chea de países, occidentais ou non. Non tardou a Unesco, tras a súa fundación en 1945, en abordar os sistemas de comunicación social e, tamén, a formación dos profesionais da comunicación. Nos anos 1947 e 1948 a Conferencia Xeral da Unesco e a Conferencia das Nacións Unidas sobre Liberdade de Información apoian a proposta da Comisión de Necesidades Técnicas de axudar ás escolas nacionais de prensa a solucionar os problemas de organización e a promover o intercambio de información. A iniciativa levaríase a cabo a través dun Instituto Internacional de Prensa e Información e o obxectivo era establecer un programa de mínimos co que se debería contar á hora de formar futuros profesionais. “Un periodista necesita especialmente en el mundo actual tener conocimientos completos de historia, economía, política, sociología, relaciones internacionales y artes y humanidades. En los cursos de periodismo recibirá una formación relativa a las técnicas de información, redacción y edición, al fondo histórico de la profesión que va a ejercer, a la importancia social de la prensa y las responsabilidades que le incumben, y quizá a ciertos aspectos más especializados de su trabajo”¹⁰⁹.

No ano 1956 a Unesco convoca a expertos de vinte e cinco países a debater e procurar propostas de consenso ao redor da formación xornalística para prensa, radio, cine e televisión –entre eles, Juan Beneyto, da Escola Oficial de Periodismo de Madrid, da que trataremos a continuación- e dous anos máis tarde este organismo internacional ditaminaba que a formación profesional dos xornalistas tiña que responder, por unha banda, á necesidade de formación práctica relativa ás técnicas de información e, por outra, dar a posibilidade de adquirir un coñecemento máis amplo sobre os temas que o futuro comunicador ía tratar¹¹⁰. Na opinión de boa parte da profesión chamada pola Unesco era preciso cargar as tintas na preparación das rutinas e mecánicas das redaccións.

“La desproporción entre la enseñanza preparatoria de carácter general y los cursos de periodismo propiamente dichos tiene poca importancia si los estudios ocupan un número determinado de años, como ocurre normalmente en los Estados Unidos de América, donde los estudiantes pasan entre cuatro y seis años en la universidad. Esto no ocurre en Europa, donde la enseñanza del periodismo abarca generalmente dos años. En la práctica se tiende a la formación de especialistas en determinados tipos de periodismo que serán diplomados al terminar sus estudios, poseyendo un conocimiento bastante completo de determinadas ramas del saber y que, al mismo tiempo, han adquirido ciertas nociones de periodismo. Estarán en condiciones de informar adecuadamente sobre cuestiones económicas, financieras, legales o internacionales, pero se encontrarán perdidos si se les pide que ejecuten cualquier trabajo ajeno a su especialización”¹¹¹.

¹⁰⁹ Dese xeito resumía as bases da formación Robert W. Desmond, nesa altura xefe do departamento de Xornalismo da Universidade de Berkley, California e membro da comisión de Necesidades Técnicas e Materiais da Unesco. *El Correo de la Unesco*, Vol II, nº 1, Febreiro 1949, París, p 2.

¹¹⁰ *La formación de periodistas. Estudio mundial sobre la preparación del personal de información*. Unesco, París, 1958

¹¹¹ Ibid. Stinjs, Marcel. “Función que desempeñan las organizaciones profesionales, las escuelas de periodismo, las agencias de información y las corporaciones públicas y privadas en el fomento de la formación profesional de los periodistas”, p 35. Stinjs ocupa naquel momento o cargo de presidente da Federación Internacional de Periodistas.

Dun xeito esquemático clasificaba Jacques Bourquin, profesor de xornalismo na Universidade de Lausana (Suíza) a orientación dos diferentes centros de ámbito superior, vinculados á universidade ou non, nos que se podían seguir cursos de formación xornalística, marcando se outorgaban licenciatura (L), Doutorado (D), Diploma (DI), Certificado de estudos (C) e nin certificado nin título universitario (N):

Formación teórica:

Erste Deutsche Journalistschule, Aquisgrán (C) ; Freie Universitat, Berlín (N) ; Hochschule, Nuremberg (N) ; Instituto di Publicismo, Roma (C) ; Universidad de Lovaina (L) ; Universidad de Munich (D); Universidad de Münster (DI) Universidad de Palermo (C) ; Universidad Pro Deo, Roma (C).

Formación técnica:

Centre de formation des journalistes, París (C); Ecole supérieure de journalisme, París (C) ; Escuela Oficial de Periodismo, Madrid (C) ; Institut pour journalistes de Belgique, Bruselas (C) ; Instituto Italiano di Publicismo, Roma (C) ; Werner Friedmann Institut, Munich (C).

Cultura xeral:

Facultades católicas de Lille (C) ; Universidad de Amsterdam (C); Universidad de Berna (NI; Universidad Libre de Bruselas (L) ; Universidad de Friburgo (N) ; Universidad de Heidelberg (N) ; Universidad de Lausana (N) ; Universidad de Nimega (C); Universidad de Viena (DI; Universidad de Zurich (N)¹¹².

A responsabilidade social do xornalista na divulgación da información converteuse no eixe central das propostas da Unesco e a misión das universidades na preparación dos profesionais, aínda que non apuntada como exclusiva opción formativa, obtivo unha consideración fundamental, convidando á institución académica a promover investigacións sobre os problemas e circunstancias que atinxían á prensa mundial. En realidade, naquel momento a Unesco apostou polos centros rexionais vinculados á institución universitaria poñendo en marcha o primeiro en Estrasburgo¹¹³; estes centros terían como tarefa: formar o persoal docente, reunir os resultados da experiencia adquirida, mellorar os métodos e técnicas de ensino, recompilar un conxunto de datos para preparar libros de texto modelo, coordinar a teoría e a práctica no que concirne aos medios de información a grande escala e os seus efectos, realizar estudos sobre a base e a estrutura dos medios e os seus efectos, organizar seminarios e cursos de perfeccionamento para profesores de xornalismo e xornalistas e publicar estudos especializados e informes acerca das investigacións¹¹⁴.

Se ben no seo do grupo de expertos que participaron nesta primeira achega da Unesco

¹¹² Ibid. p 172

¹¹³ O centro de Ensino Superior de Xornalismo de Estrasburgo foi o primeiro centro francés vinculado á Universidade, de feito foi considerado Instituto Universitario; hoxe en día continúa a ser unha das institucións formadoras de xornalistas máis prestixiosas neste país.

¹¹⁴ Ibid, p 19

sobre a formación xornalística dábanse posicións contrapostas sobre cal debería ser o nivel, estrutura e contidos da formacións –desde posicións de corte pragmático que non consideraban a necesidade duns estudos de longa duración até posturas máis favorables á academización do xornalismo ou opinións diverxentes sobre se debía ser o Estado ou editores e organizacións profesionais os que certificasen a validez dos títulos-, o certo é que a análise e o debate foron enriquecedores. Moitas das achegas promovidas pola Unesco foron útiles á hora de articular propostas formativas, se non coa homoxeneidade procurada, con rigor e con solidez: a vontade de incorporar ao ensino do periodismo de maneira seria o estudo e formación en medios audiovisuais, a urxencia de transmitir unha ética da profesión fronte á tendencia ao sensacionalismo ou a necesidade de integrar profesión, docencia e investigación no ensino superior do xornalismo, son algunhas destas claves.

“El investigador no puede hacer abstracción, al menos en la esfera de las ciencias sociales, de los efectos prácticos de sus trabajos ni, sobre todo, de las condiciones en que se ejercita la profesión. Esas condiciones constituyen los elementos esenciales de la realidad social a que se refieren sus estudios. La experiencia adquirida en la profesión no es tan sólo la fuente principal de orientación de las investigaciones: en la mayoría de los sectores constituye el propio terreno de la investigación; substituye a la experimentación propiamente dicha. Puede el jurista estudiar seriamente los medios legales con los cuales se ha intentado o se proyecta evitar la difusión de noticias falsas sin la colaboración de profesionales experimentados, únicos capaces de informar sobre la manera en que las noticias se buscan, ordenan, redactan y difunden? Lo mismo ocurre al especialista en otras ciencias. El economista, el sociólogo y el historiador de la información, si no se hallan estrechamente ligados al ejercicio de la profesión necesitarán constantemente, para estudiar en su forma actual o pretérita los medios de información y sus efectos, los consejos, informaciones prácticas y datos experimentales que sólo los hombres del oficio pueden procurarles. Pero gracias al desarrollo de la formación profesional el investigador puede también, a su vez, aprovecharse de la experiencia del profesional”¹¹⁵.

Durante os seus primeiros anos de andaina, a Unesco promoveu o debate ao redor do xornalista profesional con especial interese na liberdade de información, como unha das liberdades fundamentais do ser humano. A partir dos anos cincuenta e sesenta o *quen* e o *para quen* adquiriron condición de obxecto de estudo por parte do organismo internacional, publicando as primeiras estatísticas sobre consumos mediáticos. O crecente acceso aos medios por parte de grandes audiencia traducíase como síntoma de progreso e desenvolvemento social. Ese modelo de consumo de medios repercutiría positivamente non só nas sociedades desenvolvidas, senón naqueles países mergullados no subdesenvolvemento e na pobreza: D. Lerner e W. Schramm¹¹⁶

¹¹⁵ Ibid. Terrou, Fernand. “Formación profesional de periodistas e investigaciónes científicas relativas a la información”. p 74. Terrou exercía de presidente da Asociación Internacional dos Institutos de Investigación sobre a Información.

¹¹⁶ David Lerner (1917-1980) e Wilbur Lang Schramm (1907-1987) representan a un grupo de teóricos estadounidenses que centraron a ollada na investigación dos efectos da comunicación de masas nas diferentes audiencias. Da autoría de Lerner son traballos como *Propaganda in War and Crisis*, Nueva York, 1951 e *The Passing of Traditional Society: Modernising the Middle East*, The Free Press, Nueva York, 1958. Pola súa parte, Schramm plasmou as súas investigacións en libros como *Process and Effects of Mass Communication* (1954), *Television in the Lives of Our Children* (1961), *Mass Media and National Development*(1964). En 1960 compila en *Mass Communications* traballos de tres estudosos as

desenvolveron unha teoría, a da modernización, difusionista ou *desarrollismo* pola que os medios de comunicación masiva convertíanse en impulsores do progreso e que marcaría as directrices dos estudos de comunicación durante os anos sesenta e setenta. Como trataremos unhas páxinas máis adiante, a UNESCO promovería anos máis tarde o informe McBride cuxa relevancia debeuse en boa maneira a conexión indisoluble, que o documento formulaba, entre as políticas de comunicación e o desenvolvemento.

1.3.2 A Escola Oficial de Periodismo do Movemento

A Universidade masiva da segunda metade do século vinte revélase como o ámbito no que os estudos de Comunicación contribuírán a normalizar e a regular a actividade dunha profesión, na que como xa se afirmou, a posesión dun título específico xa é regra e non excepción, e a compactala como grupo. A instalación dos estudos de comunicación no ámbito universitario, aínda sen ser a lámpada máxica que pode arranxar a situación global do xornalismo en tres desexos, mudou a paisaxe xa que fortaleceu a profesión e as súas connotacións de ética e responsabilidade social. Así mesmo a instalación universitaria dos estudos de Comunicación posibilitou a capacidade de xerar coñecemento e detectar, cando menos reaccionar con celeridade, ás novas demandas sociais e de mercado. En España, como veremos, o tránsito dun oficio caracterizado durante décadas pola indefinición cara a academia será lento e coas particularidades derivadas dos anos de franquismo.

A Escola Oficial de Periodismo (a partir de agora utilizaremos as siglas EOP) nacida nos primeiros anos da ditadura, inspirouse na Escola de *El Debate* de Angel Herrera en canto á estrutura dos estudos, se ben os principios políticos adquiriron prioridade absoluta e a concepción da que se partiu consistía en que o xornalista debía ser unha sorte de funcionario ao servizo dos intereses do Estado. O acceso dos docentes á escola leva consigo o xuramento de fidelidade á nova España de Franco e a que as novas promocións de xornalistas seguisen o espírito de José Antonio Primo de Rivera. Entre o cadro de materias daqueles primeiros cursos da EOP de Madrid atopamos “Vida y doctrina del Nacional Sindicalismo”, impartida polo delegado nacional de prensa e director da escola, Juan Aparicio López, e “Política nacional-sindicalista”, impartida polo membro da xunta política da Falange, Javier Martínez de Bedoya¹¹⁷, materia que se suprimiría uns anos máis tarde. A Escola Oficial de Periodismo abre as súas portas no ano 1942 na sede de EFE en Madrid e dous anos despois establece as súas dependencias na rúa Zurbano. No ano 1952 inaugurarase a sección barcelonesa da escola no Ateneo Barcelonés; os alumnos cataláns terían que trasladarse a Madrid para o terceiro curso. As probas de ingreso na escola consistían nunha proba escrita sobre cultura xeral e unha proba xeral que pretendía medir dalgún xeito a vocación do

comunicacións a través das ciencias sociais: Paul F. Lazarsfeld, Harold D. Lasswell e Carl I. Hovland.

¹¹⁷ Ver Vigil y Vázquez, Manuel. *El periodismo enseñado. De la Escuela de “El Debate” a Ciencias de la Información*. Mitre, Barcelona, 1987, p 103. O xornalista e tamén docente na Escola Oficial de Periodismo en Barcelona lembra neste libro que o rexistro oficial de periodistas posto en marcha en 1940 pola autoridades franquistas tiña como primeiro nome rexistrado a Franco e como segundo o do seu cuñado e ministro da Gobernación Ramón Serrano Suñer.

aspirante. Como explica o xornalista Josep Pernau, que ingresou en 1955 na sección catalá da EOP, naquel momento considerábase que non se podía exercer o periodismo en España sen vivir polo menos un ano na capital¹¹⁸.

O catedrático de Periodismo da Universidade Autónoma de Barcelona Marcial Murciano sinala que as escolas oficiais españolas someteron o modelo norteamericano a un forte control ideolóxico, que se plasmou no sistema de selección de alumnos e docentes. “Aun considerando la diversidad y el interés de las experiencias de estas escuelas y las posteriores impulsadas por la Iglesia Católica, y también su importancia por el número de profesionales que llegaron a formar, este modelo estaba totalmente agotado a finales de la década de los setenta. Tanto por lo que se refiere a sus programas de estudios y a sus docentes como las infraestructuras que utilizaba y las materias que impartían”¹¹⁹.

“(…) Además de su función política, la presencia del estado en la formación del periodista significa la incorporación del proceso formativo a la estructura de la educación formal, cuestión que va a tener consecuencias estructurales puesto que transmite estabilidad administrativa y soporte legal a los estudios de periodismo. A diferencia de los modelos anteriores, la institucionalización de la formación de los periodistas en las Escuelas Oficiales de Periodismo significa también un currículum oficial que se diseña mediante planes de estudio que se modifican sucesivamente”¹²⁰.

A creación da EOP non tería xa que logo o obxectivo prioritario de mellorar a calidade da información dos medios, sometidos á censura da lei de 1938, senón de converterse unha estrutura de adoutramento nas ideas e normas do réxime¹²¹. Para entender os principios da EOP débese ter en conta o contexto no que nace esta plataforma de formación para futuros xornalistas. No bando franquista os asuntos da Prensa foron adscritos a distintos departamentos tras o levantamento militar: Xunta de Defensa Nacional, ministerio de Organización e Acción Sindical, ministerio do Interior e Secretaria Xeral do Movemento. Neste último órgano, a novísima vicesecretaría de Educación Popular Xunta Nacional de Prensa, nacería a estrutura dos estudos da escola oficial de periodismo¹²². Antes disto, en 1937 créase a Prensa do Movemento, no ano 1938 promúlgase a lei de Prensa do 22 de abril de 1938¹²³ e en 1940 xorde o Rexistro Oficial de Xornalistas, única vía para acceder ao traballo nos medios de comunicación. A lei, promovida polo ministro de gobernación, Serrano Suñer, partía

¹¹⁸ Pernau, Josep. *Memorias: confieso que soy periodista*. Roca Editorial, Barcelona, 2005. p 83

¹¹⁹ Murciano, Marcial. “Hacia unos nuevos planes de estudio en comunicación” en *Propuestas para una comunicación de calidad. Contenidos efectos y formación*. Edición a cargo de Sonia Carcelén García, Carmen Rodríguez Wangüemert e Nuria Villagra García. Edipo, Madrid, 2006, p 312

¹²⁰ Pestano Rodríguez, José Manuel; Delponti Patricia. “La formación de comunicadores en España ante o reto europeísta”. Actas del I Congreso Internacional Latina de Comunicación Social, 2009. Universidad de La Laguna, Tenerife, 2009. En liña <http://www.revistalatinacs.org/09/Sociedad/actas/95delponti.pdf>

¹²¹ “Nosotros teníamos que ser la generación que tomara el relevo en la prensa de los profesionales de capote y correa de primera hora, muchos de los cuales no reunían otro mérito para trabajar en un periódico, o para dirigirlo, que haber disparado tiros en la guerra en el bando de los vencedores. Y relevar también a los profesionales de antes de julio de 1936 que pudieron superar la brutal depuración profesional de 1939 y de los primeros años siguientes. Pero, afortunadamente, los planes educativos muchas veces fracasan y de la EOP salió toda clase de gente”. Pernau, Josep. *Ibid.* p 83

¹²² BOE do 19/11/1941

¹²³ Publicada no BOE do 23/04/1938 con rectificación o 24/04/1938

de que a prensa estaba o servizo permanente dos intereses de España, converténdoa en aparato de Estado. Dese xeito o profesional da información debía desenvolver un traballo que fose útil para a patria. A posta en marcha do rexistro oficial servía ademais para recadar novas informacións sobre aqueles que aspiraban a exercer o xornalismo con inquéritos sobre o pasado profesional, penal e ideolóxico. Hai que subliñar que o proceso de depuración levado a cabo polo réxime franquista afectou a un grande número de profesores universitarios, mestres de escola, xornalistas, científicos, et¹²⁴. A lei de 1938 era clara ao respecto da autonomía da prensa: non ía tolerar que o chamado cuarto poder vivise a marxe do Estado. De acordo co profesor Carlos Barrera¹²⁵, os campos sobre os que ía actuar o aparato censor foron variados; durante os primeiros anos a súa maior preocupación supuña a situación internacional e como esta se reflectía na prensa española. Ademais vetouse a participación de escritores e intelectuais como Benito Pérez Galdos, José Benavente ou Ortega y Gasset; tamén se silenciaban a destacados franquistas dependendo de que facción do réxime ostentara o control dos medios. En 1941 ordenouse a prohibición de publicar noticias referentes a catástrofes naturais ou danos producidos por temporais e outros fenómenos meteorolóxicos¹²⁶. Aqueles primeiros anos o sistema de medios estaba baixo o control da Secretaría Xeral do Movemento, é dicir, baixo o ditado da Falanxe, é dicir, no cerne da doutrina política daquel réxime que emprendía unha andaina de case corenta anos. No ano 1941 levaríase a censura previa para os medios integrados na Prensa do Movemento e na Falange Española. En 1944 quedarían exentas de censura as publicacións pertencentes ás reais academias, Consello Superior de Investigacións Científicas, universidades e centros de ensino así como institucións eclesiásticas.

“Coa promulgación de toda a normativa, de carácter represivo, pretendíase asinarlle á prensa e aos seus profesionais un rasgo colaboracionista na construción do Novo Estado. Para isto, tomáronse distintas medidas encamiñadas a garantir a pureza política e ideolóxica dos informadores. Así, practicamente, ningún dos

¹²⁴ O historiador Javier Tusell afirma que un de cada catro diplomáticos e máis da metade dos docentes universitarios foron sancionados pola nova autoridade. “La gran depuración” no xornal El País, 01/10/2000, p 8.

¹²⁵ Barrera, Carlos. *Periodismo y franquismo. De la censura a la apertura*. Ediciones Internacionales Universitarias, Barcelona, 1995, p 44-46

¹²⁶ Neste punto parécenos procedente remitirnos a dous exemplos de materias vetadas nos medios recollidos polo xornalista e doutor en Ciencias da Comunicación Antonio Cendán Fraga no seu traballo *Xornalismo e medios de comunicación en Galicia durante o franquismo* (Edición do Castro, Sada, 2003). Por un banda, este autor lembra o sinistro acontecido en xaneiro de 1944 na vila leonesa de Torre del Bierzo cando un accidente ferroviario provocou a morte de máis de trescentas persoas. Sen dúbida, unha dos accidentes ferroviarios máis graves de toda a historia a nivel mundial que os xornais galegos apresuráronse a recoller pola proximidade xeográfica do feito, pero de maneira sucinta e culpando do accidente ao estado das infraestruturas herdadas da II República. Outro caso revelador, acontecido en xaneiro de 1950 cando falece en Buenos Aires Castelao, refírese á circular enviada pola Dirección Xeral de Prensa aos periódicos, con especial énfase para os medios galegos. Nela ordeábase incluír a noticia no interior e só a unha columna, omitir calquera imaxe do falecido nun acto político e non mencionar nin o libro Sempre en Galiza nin os debuxos da Guerra Civil. Sobre a vertente política de Castelao, só se permitía apuntar que fora errada “y se espera en la misericordia de Dios el perdón de los pecados”. Acontecemento semellante subliña o profesor Fermín Galindo no seu artigo “La muerte de Ortega en la prensa de Bilbao” (Revista Latina, n13, xaneiro 1999. Consulta en liña o 13/04/2011) xa que a consigna aos medios do Ministerio de Información e Turismo aquel 18 de outubro de 1955 no que falecía o filósofo rezaba así: “Cada periódico puede publicar hasta tres artículos sobre el fallecimiento de Ortega y Gasset: una biografía y dos comentarios. Todos los artículos sobre la filosofía del escritor han de poner de relieve sus errores en materia religiosa. Podrán publicarse fotografías de la cámara mortuoria en la primera página, de la mascarilla o del cadáver, pero no fotografías de Ortega en vida”

xornalistas que exercitara a súa tarefa profesional en medios de tendencia republicana podera reingresar na súa carreira. Os que tiveran sorte de non ser executados, foran condenados a penas de cadea que ían desde os doce até os trinta anos. Salváronse moi poucos”¹²⁷.

A lei prevía a futura organización académica do xornalismo; de feito, en 1946 o ministro de Educación Nacional José Ibáñez Martín anuncia a integración dos estudos na Universidade. Parálizase o funcionamento da escola até 1949 pero o anuncio, como veremos, non será realidade até a década dos anos setenta. Relevante no devir dos estudos da Comunicación no Estado sería a constitución en 1951 do ministerio de Información e Turismo con Gabriel Arias Salgado á fronte e a absorción por parte deste organismo das competencias nas escolas oficiais; a asimilación entre os fins ministeriais e os obxectivos da escola era tal que o primeiro director xeral de Prensa era Juan Aparicio, tamén responsable da EOP en Madrid.

Que se estudaba na EOP? Como xa anotamos, algunhas das materias máis claramente vinculadas aos principios do movemento foron sendo substituídas. No ano 1945 prodúcese unha primeira modificación do plan de estudos pasando a Ciencia Política a ser denominada Teoría da Sociedade e do Estado; a Historia Contemporánea pasa a ser Historia Política Contemporánea; Economía Nacional pasa a ser Economía Política; a “Historia da Literatura Universal” pasa a denominarse “Lingua e Literatura e a Cultura Relixiosa” chamarase a partir dese momento “Doctrina Política e Social da Igrexa”. Introdúcese ademais a materia “Técnica da Noticia” que xunto a “Titulación e Confección”, “Tipografía”, “Información e Reportaxes”, “Historia do Xornalismo” e “Lexislación de Prensa” formarían o corpus de materias xornalísticas. Suprímese o estudo do alemán e entran na EOP o francés e o inglés. En 1957, baixo a dirección de Juan Beneyto, establécese na EOP un plan de estudos en tres cursos cun peso considerable de de todo aquilo que se consideraban ciencias políticas, sociais e económicas como Socioloxía, Dogma católico, ou Historia xunto ao ensino técnico das rutinas dos distintos medios de comunicación. Os tres cursos tiñan un esqueleto semellante en canto manter esa distribución acadando certa especialización nos seminarios que a EOP ofertaba sobre distintos soportes mediáticos ou os distintos xéneros xornalísticos.

“La Escuela Oficial de Periodismo, de Madrid, que hasta 1958 ostentó el monopolio en la enseñanza de esta especialidad en el país, tuvo en sus tres décadas de historia una producción teórica prácticamente nula. Otro tanto puede decirse que ocurrió con la delegación de la EOP en Barcelona, con la Escuela Oficial de Publicidad, con la Escuela Oficial de Cinematografía, con la Escuela Oficial de Radiodifusión y Televisión, con la Escuela de Periodismo de la Iglesia y con la propia universidad, aunque hubo algunas excepciones(...)”¹²⁸.

¹²⁷ Cendán Fraga, Antonio. *Xornalismo e medios de comunicación en Galicia durante o franquismo*. Ediciós do Castro, Sada, 2003, p 36

¹²⁸ Jones, Daniel E. “Investigación sobre comunicación en España: evolución y perspectivas”, Revista Zer, Universidad del País Vasco, nº 5, Novembro, 1998. Consultado en liña <http://www.ehu.es/zer/> o 12/01/2010. O profesor e investigador da Universidade Autónoma de Barcelona Daniel E. Jones faleceu o 1 de abril de 2007.

Para outras autoras, a carencia de corpus teórico paliábase cunhas pingas de historiografía e un compendio aleatorio de materias. “Cedo, na década dos cincuenta, o propio ministerio de Educación que rexentou o profesor Joaquín Ruiz-Jiménez (sic), tentaría atraer os estudos de Xornalismo para a vía universitaria, englobándoos nas Facultades de Letras. Tal era a consciencia, nos sectores menos dogmáticos, da inadaptación do coñecemento á función –mesmo baixo mínimos– dos informadores (...). A segregación imposta verbo dun sistema de coñecemento teórico-práctico: a ignorancia de toda a aportación fenomenolóxica e do campo da socioloxía experimental, mesmo tratándose de ponlas USAmericanas (sic) como a dos análisis cuantitativos ou a que tanto podería interesar dos *efectos*; a insuficiencia humanista, manifestouse, pois, timidamente, nesa intención do político demo-cristiano como xestor educacional e a súa posición aparecerá influindo, porén, na defensa da cualidade parauniversitaria que nos anos sesenta, a década a seguir, adquiren as Escolas Oficiais de Periodismo e as Escolas da Eirexa(...)”¹²⁹.

Non os esquecemos de Navarra; movémonos no eixe Madrid-Barcelona nesta altura pero os estudos de comunicación eran impartidos na Universidade de Navarra desde o ano 1958. Aquela universidade católica e privada nacida do Estudo General de Navarra, institución fundada en 1952 por José María Escrivá de Balaguer, quen axiña se decatou da importancia de poñer en marcha o que sería o Instituto de Periodismo. De arrancalo e dirixilo durante catro anos Antonio Fontán, filólogo e xornalista que anos máis tarde sería o presidente do primeiro senado da democracia. O Estudo General de Navarra, recoñecido polo franquismo como universidade da Igrexa desde 1962, xa puxera en marcha os estudos de Dereito, Medicina e Filosofía e Letras e sería en setembro de 1958 cando un curso de verán co título “Periodismo y cuestiones de actualidad” sería o xermolo do Instituto. Na valoración do xornalista e docente Manuel Martín Vigil o Instituto de Periodismo de Navarra era unha facultade presentida, un centro que contaba con produción bibliográfica propia¹³⁰.

O profesor Ángel Benito, dúas décadas máis tarde decano da facultade de Ciencias da Información da Complutense, foi nomeado director do Instituto de Periodismo en Navarra no ano 1962. Un óptimo plan de estudos de Comunicación para el era aquel que incluía materias de cultura xeral como Literatura, Historia, Geografía, Ciencias Políticas e Sociais e idiomas, unha disciplina de base filosófica e teolóxica, unha aprendizaxe das técnicas profesionais e un coñecemento polo miúdo das problemáticas dos medios informativos nacionais e internacionais. Os estudos articulábanse en tres anos:

“En estos tres cursos había cinco asignaturas de cultura religiosa. Introducción a la Teología y Derecho Público Esclesiástico, en primero; Historia de la Iglesia y Doctrina Social Católica I, en segundo; y Doctrina Social Católica II, en tercero. Cuatro asignaturas de geografía e historia: Historia Universal y Geografía Universal, en primero; Historia de España, en segundo; y Geografía Regional del Mundo, en tercero.

¹²⁹ Ledo Andión, Margarita. *Para un modelo de facultade de Ciencias da Información para Galicia*. Copia depositada na Biblioteca Xeral da USC, 1989, p 11. Este traballo, sobre o que volveremos máis adiante, responde a unha convocatoria da Dirección Xeral de Medios de Comunicación da Xunta de Galicia.

¹³⁰ Martín Vigil, Manuel. *Ibid*, p 153

Dos de Filosofía y Letras, ambas en primeiro; Literatura Contemporánea y Elementos de filosofía. Cuatro varias: Sociología, en primeiro; Teoría y Organización del Estado y Economía, en segundo; y Política Internacional, en terceiro. En este curso también un idioma moderno. Total, dieciseis asignaturas culturales. Y diecisiete periodísticas: Tres cursos de Redacción Periodística; dos cursos de Hemerografía, segundo y tercer año; dos de Información audiovisual, en segundo y terceiro; tres de tecnología: Tipografía y técnica de impresión, primeiro; Confección y Titulación de Periódicos y Tecnología de la Información, segundo. Más la siguiente variedad: Introducción al Periodismo, primeiro; Historias del Periodismo, Empresa Periodística, Legislación de Prensa, Publicidad y Relaciones Públicas, Ética general y profesional y Teoría de la opinión pública, todas de terceiro”¹³¹.

Respecto da Escola Oficial de Periodismo pódesele recoñecer hoxe en día ao instituto do Opus Dei un maior esmero académico na selección do profesorado, a inclusión pioneira nos plans de estudos de materias como a Hemerografía – antecesoras da Documentación- e unha estratexia inequívoca por sentar saber a través de investigacións e publicacións. Fronte ás escolas dependentes do réxime situábase un centro da igrexa que podía moverse nuns parámetros lixeiramente distantes. “El aspecto formativo, fundamental en todo proxecto universitario, era el rasgo distintivo del Instituto de Periodismo respecto de la Escuela Oficial. Frente al carácter basicamente técnico de las enseñanzas de esta, se alzaba el intento de elevar el periodismo y el mundo de la comunicación al rango del saber, de ciencia teórica a la vez que dotada de un fuerte componente práctico”¹³². Así mesmo había outra diferencia de concepto entre a política ministerial respecto da EOP e a do Instituto de Periodismo de Navarra. Mentres no primeiro acaso optouse por ir creando á imaxe e semellanza da Escola Oficial de Periodismo, a Escola Oficial de Cinematografía (1962), a de Publicidade (1964) e a de Radio e Televisión (1967), en Navarra as diferentes seccións concentrábanse no Instituto, poñendo en marcha instalacións de radio e televisión ao longo da década dos anos sesenta. Co recoñecemento universitario en 1971, como veremos deseguido, a concentración das seccións ou especializacións na mesma facultade foi a fórmula escollida.

O catedrático Enrique de Aguinaga López¹³³ distinguíu tres etapas na formación dos xornalistas baixo o teito da EOP do franquismo, estruturación que posteriormente recolleu tamén a profesora María Luisa Humanes¹³⁴. Unha primeira etapa que se estendería entre 1941 e 1953 e que estaría marcada pola necesidade de preparar xornalistas defensores do réxime franquista. Como xa apuntamos, o currículo da EOP estará definido nestes anos por materias de forte contido ideolóxico. A segunda etapa comezaría en 1953, coa adscrición dos estudos ao Ministerio de Información e Turismo; esta fase que se pecharía coa aprobación da Lei de Prensa de 1966 xa perfilaría dous grupos de materias: as de cultura xeral e as xornalísticas. A terceira etapa achegaría os estudos ao ámbito universitario enfatizando aspectos como a

¹³¹ Ibid, p 154

¹³² Barrera, Carlos. *Historia de la Facultad de Comunicación de la Universidad de Navarra. Medio siglo de enseñanza e investigación 1958-2008*. Eunsa, Pamplona, 2009, p 36

¹³³ De Aguinaga López, Enrique. *Epistemología del ejercicio periodístico*. Universidade Complutense de Madrid. Tese de doutoramento, 1982, p150-155

¹³⁴ Humanes, María Luisa. *La formación de los periodistas en España*, Universidade Complutense de Madrid, Tese de Doutoramento, 1997

necesidade de formar investigadores.

O recoñecemento civil dos estudos navarros no ano 1962 non evitaba a dependencia do Ministerio de Información e Turismo, xa que era neste departamento no que se expedían os carnés de xornalista. Nomeados polo ministerio eran os membros do tribunal que examinaba a aqueles estudantes do Instituto de Periodismo que querían convalidar os seus estudos e así obter a capacitación profesional en forma de carné obrigatorio. Os denominados “exames de conxunto”, xa que os estudante debían preparar a materia de tres cursos, tiñan lugar, iso si, na mesma cidade de Pamplona. A dependencia do Instituto de Periodismo navarro respecto da da EOP, da Dirección Xeral de Prensa e do Ministerio de Información e Turismo tivo diferente intensidade desde finais dos anos cincuenta até que quedou establecido o carácter universitario dos estudos en 1971. Hai que subliñar que a andaina da EOP desde o seu nacemento estivo marcada polo papel da Falange, encargada de controlar a estrutura da comunicación social do réxime; a mesma Falange que ollaba con receo e confrontación a estratexia do Opus Dei co Estudo General de Navarra e o Instituto de Periodismo¹³⁵.

Referiámonos algunhas liñas atrás á posta en marcha do Ministerio de Información e Turismo como a estrutura dentro do réxime franquista de controlar os procesos de información, así como os produtos culturais que chegaban ao público. Tamén, obviamente, a través da Dirección Xeral de Prensa tutelábanse as directrices que rexían a formación dos futuros comunicadores. A chegada do ministro vilalbés Manuel Fraga ao departamento no ano 1962 derivou nunha lei de prensa, a de 1966 coñecida popularmente co apelido do ministro que a asinou, amplamente analizada e comentada ao longo das últimas catro décadas. Se ben a supresión da censura previa perdía relevancia cos secuestros e sancións das publicacións que incluían información non conveniente para o réxime, a lei de Prensa e Imprenta 1966 pasou á historia cun diagnóstico de talante aperturista. O texto da lei de 1938, que dispuxo que a prensa servía os intereses do réxime, estableceu a censura previa e instaurou a participación directa do réxime no goberno da empresa informativa, non casaba ben con novos tempos nos que procurar algunha complicidade con Europa onde se viña de solicitar oficialmente a apertura de negociacións co Mercado Económico Europeo.

Porén, a acción deste ministerio entrada xa a década dos anos sesenta non encaixaba, na práctica, cos novos avales que procuraba o réxime en Europa. Cando en xuño de 1962 organizacións políticas e intelectuais opositores ao franquismo, maiormente encadrados no conservadorismo e no liberalismo, xuntábanse en Múnic, Alemaña, para debater sobre o futuro do réxime, todas as portadas da prensa española

¹³⁵ En relación a isto, o profesor Carlos Barrera relata en *Historia de la Facultad de Comunicación de la Universidad de Navarra. Medio siglo de enseñanza e investigación 1958-2008*. Eunsa, Pamplona, 2009 a contestación que recibiu xa en 1967 por parte da Falange e dos seus medios, especialmente o periódico *Arriba*, a participación do director do xornal francés *Le Monde*, Hubert Beuve-Méry na *V Semana de Estudos para Periodistas* organizada polo Instituto de Periodismo. Os medios falanxistas criticaron o gasto monetario que supuña convidar a unha persoa “non adecuada” para o ámbito académico español (p 94-98). Meses máis tarde, con motivo da celebración en Navarra da asemblea xeral da International Association for Mass Communication Research o diario falanxista local *Arriba España* titulaba “Congreso Internacional de Periodismo en Pamplona. Están invitados varios decanos comunistas”. (p 127).

demonizaban a iniciativa¹³⁶; coincidía aquel encontro cun momento de recambio ao fronte da carteira de Información e Turismo sendo o ministro saínte Arias Navarro e o entrante, Fraga Iribarne. A moitos dos asistentes a aquela reunión castigóuselles coa retirada de pasaporte, con sancións ou co desterro¹³⁷; o ministro entrante mantivo as sancións nalgún caso durante máis de un ano e malia isto, Fraga Iribarne negaba nos foros internacionais o problema español e consideraba a súa misión mudar a imaxe que sobre España tiña o resto de Europa. A el correspondía desde aquel momento a política informativa e turística mantendo á profesión xornalística como un grupo profesional ao servizo do goberno botada a andar xa a década dos anos sesenta. *La Gaceta de la Prensa Española*, publicación dirixida aos profesionais e que foi editada entre 1941 e 1971, primeiro pola Delegación Nacional de Prensa e despois pola Dirección Xeral de Prensa, proclamaba en 1962 a respecto da chegada de Manuel Fraga Iribarne ao ministerio de Información e Turismo: “En esa transformación espiritual y física, abierta hacia un futuro esplendoroso, recabamos los periodistas españoles un puesto de vanguardia y una responsabilidad, tras la Capitanía de quien, como el Caudillo, Primer Soldado, en las batallas de la guerra y de la paz, ha merecido y enaltece el doble título de Primer Periodista español y Presidente de Honor de la Asociación de la Prensa de Madrid”¹³⁸.

A lei de 1966 e a conseguinte refundición do Estatuto do Periodista Profesional en España de 1967¹³⁹ continúan considerando xornalista a aquel que está inscrito no Rexistro Oficial de Periodistas, remitindo iso si á titulación académica. Uns días máis tarde, os estudos aloxados na Escola Oficial de Periodismo reciben un empurrón ao ser considerados por unha orde ministerial como título de carreira de nivel docente superior¹⁴⁰. Establecíanse cambios no acceso á Escola e os estudos adquiren máis peso ao quedar articulados en catro cursos e un exame de grao. Para poder ingresar na EOP había que superar o preuniversitario e, aínda que non se prescindía dunha proba de coñecementos, esta referíase agora a acontecementos recentes que acadaran forma de noticia periodística. O novo plan de estudos, o que precedería á entrada dos estudos na universidade, quedaba estruturado en cursos e materias do seguinte xeito:

¹³⁶ Máis de cen intelectuais, a terceira parte deles procedentes do exilio, participaron na reunión do 5 de xuño de 1962 que coincidía coa celebración de Munich do Congreso do Movemento Europeo. Un dos participantes, José Vidal-Beneyto, lembraba máis de catro décadas despois como ademais da cacería mediática, os falanxistas promoveron mobilizacións en España con pancartas nas que se podía ler *¡Los de Munich a la horca!* (Ver artigo do mesmo título na sección de Opinión de El País, 06/06/2009).

¹³⁷ Recólleo o xornalista Gustavo Luca de Tena en *Fraga, retrato de un fascista* (Miatzen SARL, Eibar, 2001). “De regreso a la frontera, la Policía dio a escoger a los ponentes de Munich entre el exilio o bien entregar el pasaporte, hacer frente a multas y ser desterrados a Canarias. En la isla del Hierro estuvieron Iñigo Caverio y José Luis Navarro; en Gomera, Alfonso Prieto; en Lanzarote, Felix Pons Marqués y Joan Casals y en Fuerteventura, Joaquín Satústregui, Jaime Miralles, Fernando Álvarez de Miranda y Jesus Barros de Lis. Se exiliaron José María Gil Robles, Dionisio Ridruejo, Jesús Prados Arrarte, Fernando Baeza, José Suárez Carreño, Isidro Infante, Enrique Ruiz García, Carmelo Cembrero, Pablo Martín Zaro, Vicente Ventura y José Vidal Beneyto” (p 67-68).

¹³⁸ *La Gaceta de la Prensa Española*, abril, 1963, p 2). Citado por Durán, Ana en “La Gaceta de la prensa española. La información y la opinión de la dictadura franquista sobre la profesión periodística” en *La comunicación social durante el franquismo* (García Galindo, Juan Antonio; Gutiérrez Lozano, Juan Francisco; Sánchez Alarcón, Inmaculada, editores), Diputación Provincial de Málaga, 2002, p 646

¹³⁹ Decreto 744/1967 do 13 de abril de 1967 (BOE 15/04/1967)

¹⁴⁰ Orde ministerial do 20 de abril de 1967.(BOE 04/05/1967)

Táboa nº 1. Plan de estudos Escola Oficial de Periodismo ano 1967

Primeiro curso	Gramática, Historia e estrutura do castelán, Historia da Literatura española, Historia Universal Contemporánea, Xeografía política e económica universal e de España, Filosofía, Medios de comunicación social, Técnicas de Composición e Impresión, Francés, Inglés
Segundo curso	Estilo e linguaxe xornalística, Literatura Universal Contemporánea, Historia das ideas políticas e das relacións internacionais, Cultura relixiosa, Teoría da Información, Periodismo informativo, Hemerografía e técnicas de Documentación, Francés, Inglés
Terceiro curso	Estruturas políticas e sociais do mundo actual, Socioloxía, Fundamentos da Psicoloxía, Teoría e Técnica da Propaganda e das Relación Públicas, Economía xeral e da empresa informativa, Información gráfica, Periodismo interpretativo, Teoría e técnicas da información audiovisual, Deseño periódicos impresos, Técnicas de Comunicación, Francés, Inglés
Cuarto curso	Historia do Periodismo, Política Internacional Contemporánea, Ética e deontoloxía, Francés, Inglés

De como se inseriu o currículo para a formación dos profesionais da comunicación na Universidade xa sinalabamos anteriormente o establecemento de dous grupos de contidos na EOP que posteriormente se trasladaría aos planes universitarios. O estreito marco legal e político no que se moveron os estudos durante tres décadas repercutiron no xeito de establecerse na universidade española. “ A este período desde 1940 a 1970 le corresponde un nuevo estadio en el desarrollo de la profesión periodística en España, que podríamos calificar como de retroceso. Los periodistas se ven sometidos a una regulación estricta de sus actividades, tanto por las leyes de Prensa como por las normas específicas recogidas en estatutos y códigos de honor. La filosofía que inspiraba a la EOP, si la comparamos con las reformas que se produjeron internacionalmente, era cosa del pasado, del período de entreguerras. Al finalizar esta etapa estaban ya establecidos los ejes en torno a los que se iban a elaborar los programas de los estudios universitarios de periodismo: las materias de contenido cultural a través de los cuales los futuros periodistas recibían los conocimientos necesarios de Historia, Economía, Literatura, Sociología, etcétera, y las técnicas periodísticas o formación para el ejercicio de la profesión. Sin embargo, la fijación de estos criterios no fue resultado de un debate previo en que las partes implicadas –enseñantes y profesionales- desarrollasen sus planteamientos respecto al contenido y objetivos de formación de los periodistas. La realidad era otra bien distinta: desde el Ministerio de Información y Turismo se dictaban los planes de estudios y se controlaban las vías de acceso a la profesión, mientras que, a medida que el regimen perdía poder, las redacciones ponían en duda cada vez más la adecuación de las escuelas de periodismo como forma de aprender el oficio”¹⁴¹.

1.3.3 A información na Universidade

O ingreso do estudos de “Periodismo e demais medios de comunicación social” na

¹⁴¹ Humanes, María Luisa. “La política de formación de comunicadores: la Escuela Oficial de Periodismo (1941-1970)” en *La comunicación social durante el franquismo* (García Galindo, Juan Antonio; Gutiérrez Lozano, Juan Francisco; Sánchez Alarcón, Inmaculada, editores), Diputación Provincial de Málaga, 2002, p 637-638

universidade española produciuse pouco tempo despois de que se promulgara a Lei Xeral de Educación de 1970¹⁴², a mesma norma que perviviría até os anos noventa. Promovida polo ministro José Luis Villar Palasí e atendendo á súa análise, o texto xurdía para articular un sistema educativo deficiente ante as necesidades sociais. A xustificación da lei fixo alusión á falta de escolas para as primeiras etapas educativas, -especialmente en novos espazos urbanos resultado do crecemento das cidades polas migracións-, á falta de recursos para que os escolares menos privilexiados puideran continuar a educación media e superior e ao alto fracaso escolar. No proceso de elaboración da lei apelouse á igualdade de oportunidades para os escolares poñendo o foco nas aptitudes académicas e nunha máis sólida formación científico-técnica, por outro lado ben necesaria nun país que precisaba naquel momento maior man de obra cualificada.

Aquel desexo, proclama ou estratexia, desde os anos corenta, para que os estudos de Periodismo acadaran o rango universitario en España, finalmente fíxose realidade a partir do curso 1971-1972 en Madrid, Barcelona e Navarra. O catedrático Alfonso Nieto, daquela director do Instituto de Periodismo da Universidade de Navarra, resume en catro as circunstancias que favoreceron a creación das facultades: os consensos acadados entre as persoas que se encargaron da planificación – basicamente os representantes ministeriais de Información e Turismo e os responsables da Escola Oficial-; a división do traballo que se prolongou durante dous anos; as reformas introducidas pola lei de Educación de 1970 e as fisuras abertas pola lei de Prensa de 1966¹⁴³.

“(…) Una vez dentro de la Universidad, a nuestros estudios les comenzaron a salir novias. ¿Por qué no hacer de Periodismo unas enseñanzas de segundo ciclo en la Facultad de Filosofía? ¿Por qué las enseñanzas de Publicidad no se incorporan a la Facultad de Económicas? ¿Por qué los estudios de Cine no se unen a las Bellas Artes? ¿Por qué televisión y radio no van a la Escuela de Telecomunicaciones? En definitiva, ¿que necesidad hay de una nueva facultad cuando ya tenemos tantas? (...) Fue necesario hacer uso de argumentos jurídicos, económicos, docentes, profesionales y de todo tipo para avalar la necesidad de una nueva Facultad universitaria”¹⁴⁴.

Non morría no acto a Escola Oficial de Periodismo: extinguírase en catro anos. Coas facultades quedarían integradas no ámbito universitario as Escolas Oficiais de Periodismo, Cine, Radiodifusión e Televisión e Publicidade. O decreto do 13 de agosto de 1971 cominaba a aquelas universidades que o dispuxesen a incorporar os estudos á súa oferta educativa coa Facultade de Ciencias da Información. Establecíanse tres

¹⁴² Na disposición transitoria segunda, apartado cinco, a Lei Xeral de Educación apunta que: “Los estudios de Periodismo y demás medios de comunicación social se incorporarán a la Educación Universitaria en sus tres ciclos y titulaciones, de Diplomado, Licenciado y Doctor, y serán impartidos en la Universidad sin perjuicio de aquellos que sólo requieran la capacitación que otorga la Formación Profesional en cualquiera de sus grados. Queda autorizado el Gobierno para dictar las disposiciones precisas con el fin de que su regulación orgánica y docente se realice de acuerdo con las características singulares y específicas de estos estudio”.

¹⁴³ Nieto, Alfonso. “Sobre el origen de las facultades de Ciencias de la Información” en *La Periodística como disciplina universitaria: balance y perspectivas* (Gómez Baceiredo, Beatriz; Hernández Corchete, Sira, ed.), Diario de Navarra, 2008, 71-75

¹⁴⁴ Nieto, Alfonso. *Ibid*, p 73

ciclos para os estudos cos obxectivos comúns establecido na Lei Xeral de Educación de 1970: un primeiro para disciplinas básicas, un segundo ciclo de especialización e un terceiro de “especialización concreta e preparación para a investigación e a docencia”¹⁴⁵. Contemplábase o diploma, o título e o doutoramento, se ben a diplomatura non chegou a desenvolverse debido á xeneralidade das materias impartidas que non imprimían identidade á titulación.

O goberno desta facultade estaría a cargo dun decano-comisario, dun vicedecano e un secretario xeral, nomeado entre o profesorado. As até aquel momento seccións ou ramas, Periodismo, Ciencias da Imaxe Visual e Auditiva e Publicidade, constituiríanse en departamentos que se encargarían das materias específicas mentres que o resto da docencia sería asumida por outros departamentos da universidade. Ante a xa prevista ausencia de futuros docentes que puideran adaptarse ás esixencias académicas e administrativas do sistema universitario, o decreto remitíase á Lei Xeral de Educación¹⁴⁶ para prever a contratación de profesores que polo seu prestixio e mérito podan atender campos de especialización. A estes poderíaselles contratar de maneira indefinida e, a efectos académicos, serían asimilados a catedráticos numerarios, profesores agregados ou adxuntos. O decreto sinalaba que esta condición non os convertía en funcionarios públicos. Así mesmo permitía ás universidades habilitar os profesores da Escola Oficial, dependente do ministerio de Información e Turismo, para impartir aulas nas facultades. Por último, o decreto contemplaba a creación de centros adscritos ao ministerio nos que se impartisen contidos especializados aos xa graduados universitarios sobre “materias propias de la información o del turismo”¹⁴⁷. O decreto que asinaba o comezo dos estudos universitarios de periodismo en 1971 establecía a constitución dunha xunta interministerial, con sete representantes do ministerio de Educación e Ciencia, dous deles catedráticos numerarios, e outros sete do de Información e Turismo, dous deles representantes da profesión. A misión desta xunta era a “alta orientación” dos estudos, informar sobre os proxectos de creación das facultades, informar e propoñer sobre os cargos académicos que se farían cargos dos centros así como do profesorado contratado.

Será nas disposicións finais deste texto legal onde atoparemos algúns puntos clave tanto sobre a consideración futura dos estudos dentro do propio ámbito universitario como no que ten que ver coa consideración académica do profesional da comunicación. O decreto de 1971 establece as pontes de entrada no segundo ciclo da carreira para todos aqueles universitarios que unha vez rematado o primeiro ciclo de calquera titulación desexase cursar os estudos de Comunicación. Ademais deixa sentado que as universidades terán que procurar mecanismos de convalidación para todos aqueles profesionais inscritos no Rexistro Oficial de Xornalistas, cuestión que desenvolverá en posteriores regulamentacións nas que facilitará enormemente o camiño para a convalidación de segundo ciclo¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Art. 31.2. Lei Xeral de Educación 14/1970, do 4 de agosto. BOE do 06/08/1970, correccións de erros no BOE de 07/08/1970

¹⁴⁶ Art. 120. Ibid

¹⁴⁷ Art. 7 Decreto 2070/1971 do 13 de agosto. BOE do 14/09/1971 p 14945

¹⁴⁸ O decreto 2325/1974 do 20 de xullo (BOE 24/08/1974) establece que, en aras da preservación do periodismo de calquera escisión profesional ou colexial, os profesionais inscritos no ROP obteñan a convalidación do primeiro ciclo das facultades automaticamente; así mesmo o segundo ciclo acadariase coa presentación dunha tesina. No caso daqueles alumnos que obtiveran o título da EOP no proceso de extinción desta terían os mesmos dereitos que os inscritos no ROP en canto ás convalidacións. Ao ano

A Universidade Complutense de Madrid e Autónoma de Barcelona, en canto á formación pública, e a de Navarra, en canto á institución privada, solicitaron a creación das facultades de Ciencias da Información. O Decreto 2478 de 17 de setembro de 1971 (publicado no BOE 249 do 18 de outubro de 1971) autoriza a creación das Facultades públicas; Navarra obtería o recoñecemento en abril de 1972¹⁴⁹. No caso da Complutense de Madrid autorízanse as ramas de Periodismo, Ciencias da Imaxe Visual e Auditiva e Publicidade; na Autónoma atopamos inicialmente só Periodismo, aínda que se ampliará a Publicidade en 1972. As facultades, que sen dúbida foron co tempo centrais na consolidación profesional e académica do campo da comunicación en España, non tiveron porén un marco sólido nos seus comezos. Ás deficiencias de medios materiais e humanos sumábanse outras eivas se cadra máis graves. Xa indicamos que o modelo consolidado polas escolas baséabase nunha docencia ancorada na práctica profesional existente que, á súa vez, estaba condicionada por todos os mecanismos de control establecidos polo réxime franquista. A labor de investigación e a procura dun coñecemento sistematizado co que establecer un modelo de ensino quedaban, practicamente en todos os casos, nun plano secundario. O periodismo, rama central das escolas pre-universitarias, contaba con escasos vimbios teóricos na docencia española. A investigación era escasa e os manuais de periodismo existentes aínda estaban lonxe de construír unha disciplina; a situación foi mudando timidamente a medida que os estudos de Comunicación se achegaban a dar o chimpito á universidade. "(...) Los manuales de 1936 a 1970 se caracterizan, en general, por su poca altura especulativa, que se plasma en una falta de acuerdo colectivo sobre los conceptos clave de la profesión, su escasa sistematización, incluso en un mismo autor, y una frecuente equivocidad de los términos periodísticos fundamentales. No existe un acuerdo sobre nociones de la profesión, como pueden ser las de *género*, estilo o la propia definición de *redacción periodística*; y ni siquiera existe una clara vocación definidora de las principales coordenadas de la profesión"¹⁵⁰.

As facultades españolas xurdiron como un fío continuador das estruturas e contidos da escola oficial, nun réxime político que seguía a regular a profesión en termos de control sobre a súa actividade e que asumía a universidade máis como un campo de poder regulamentado

seguínte, cunha orde do 25/09/1975, o ministerio de Educación concretaba un chisco máis as normas de convalidación do segundo ciclo de Xornalismo para os profesionais abrindo dúas vías: a presentación dunha tesina e a valoración de méritos profesionais e académicos. Entre os primeiros, ter ocupado cargos de responsabilidade en publicacións periódicas e axencias de información xeral ou acreditar dez anos de exercicio profesional; entre os segundos, ser doutor ou licenciado, ter o título da Escola Oficial de Prensa ou publicar traballos científicos.

¹⁴⁹ Decreto 891/1972 do 13 de abril no BOE num 90 do 14 de abril

¹⁵⁰ De Lorenzo Rodríguez, Ignacio. "El periodismo y la redacción periodística en los manuales de periodismo de 1936 a 1971" en *La periodística como disciplina universitaria: balance y perspectivas* (Gómez Baceiredo, Beatriz; Hernández Corchete, Sira. Eds) Sociedad Española de Periodística, Navarra, 2007, p 106. O profesor na Universidade de Navarra sinala neste artigo dez manuais e sete autores que conformarían o corpus teórico da redacción xornalística entre 1936 e 1971: *Normas Generales de Redacción: Curso práctico en el que se introducen algunas orientaciones sobre redacción periodística* (1940) e *El periodismo: Teoría y práctica* (1953), de Nicolás González Ruiz; *Curso práctico de redacción: teoría y técnica de la composición y del estilo* (1962), *Apuntes de periodismo: presente y futuro de una profesión* (1967) e *Géneros periodísticos: reportaje, crónica, artículo* (1973), de Gonzalo Martín Vivaldi; *El reportero* (1963) de Alfredo Amestoy; *Guiones de clase de redacción periodística* (1963) de José Luis Martínez Albertos; *Noticia, actualidad, información* (1966), de José Ortego Costales; *Introducción al periodismo* (1970), de Alfonso Albalá e *El oficio de periodista* (1972), de Manuel Vigil y Vázquez. Tal como indica De Lorenzo pódese concluír que os autores pertencen a unha mesma xeración de xornalistas-profesores que coincidiron na docencia nas escolas oficiais e na profesión, na prensa católica especialmente. Agás no caso de Martínez Albertos, a súa produción na etapa universitaria dos estudos xornalísticos será practicamente nula.

que como un campo de saber con enormes posibilidades no desenvolvimento dun novo ámbito científico. As novas facultades garantían “(...) no solo la continuidad de la Facultad de Ciencias de la Información respecto a la Escuela Oficial de Periodismo, sino también respecto a la Escuela de El Debate y sus antecedentes, de modo que este proceso, hechas las debidas reservas, permite reconocer desde los años veinte una sucesión de nombres, de profesores, de métodos y contenidos que se van propagando con naturalidad de una a otra institución porque en definitiva se trata de un mismo empeño docente y profesional con las evoluciones y variaciones propias del transcurso del tiempo y del cambio de circunstancias”¹⁵¹. En calquera caso, experimentaron unha enorme demanda. A Complutense acollía no curso 1972-1973, o primeiro realmente efectivo da titulación a dous mil alumnos.

Outros autores matizan esa rotundidade no significado continuador das novas facultades respecto das escolas franquistas: “El cuarto modelo, modelo universitario, corresponde al propio de la formación académica característica de la universidad que en el caso del periodismo se inicia en Estados Unidos a comienzos del siglo XX, y llega a España varias décadas más tarde; en España no es un modelo que se desprenda directamente del que representaba la Escuela Oficial de Periodismo porque, entre otras razones, coexistió con experiencias pioneras que asociaban en España periodismo y universidad; tanto la Universidad de Navarra, privada, a través de su Instituto de Periodismo, como la Universidad de La Laguna, pública, habían sido autorizadas a impartir estudios de periodismo bajo determinadas condiciones. Por otra parte, el tránsito de las EOP a la universidad no es automático ni evidente, y supone el éxito de largos años de esfuerzos personales por el reconocimiento del carácter universitario de esta formación; el paso final se lleva a cabo bajo la forma de una disposición final que obliga a realizar un tránsito apresurado de una estructura a otra completamente distinta. El modelo universitario de formación periodística superior consiste en la incorporación de los estudios que comprenden la comunicación a la estructura académica formal de la universidad, algo que en España significa obtener soporte jurídico y administrativo para el desarrollo de todos los procesos y actividades académicas de esta institución, como puede ser la aprobación de un plan de estudios universitario en el que existe una selección de materias y que se desarrolla según una planificación; además, supone profesorado adscritos según criterios generales para el conjunto de profesores universitarios y al final del proceso, si el alumno lo culmina con éxito, el derecho a un título de validez oficial y reconocimiento en todo el territorio nacional”¹⁵².

E louvan o seu papel fronte ás empresas informativas como novos centros fornecedores de man de obra cualificada. “Desde el momento mismo en que iniciaron sus actividades, las facultades de Ciencias de la Información produjeron efectos sobre la profesión y el Periodismo en España. Pese a la contumaz enemistad que le profesaron y le profesan renombrados profesionales, los centros universitarios se han erigido en protagonistas del proceso de selección y formación de periodistas, incluso pese a las escuelas patrocinadas con mayor o menor fortuna por distintos

¹⁵¹ De Aguinaga López, Enrique. Ibid, p 182-183

¹⁵² Pestano Rodríguez, José Manuel; Delponti, Patricia. *Actas del I Congreso Internacional Latina de Comunicación Social*. Universidad de La Laguna, Tenerife, 2009, p 6

medios de comunicación”¹⁵³. Quen ían ser os docentes daquelas facultades? O cadro de profesorado formaríase con licenciados e doutores en Humanidades, profesionais da comunicación con algún título universitario e, necesariamente, con docentes das escolas de xornalismo. Segundo sinala o catedrático emérito da Universidade Autónoma de Barcelona Lorenzo Gomis:

“Cuando, a principios de los años setenta, las universidades españolas acogieron la enseñanza del periodismo, buscaron los primeros profesores, especialmente en las asignaturas específicas, entre periodistas que tuvieran una licenciatura universitaria (generalmente Derecho o Filosofía y Letras). Los primeros doctores en Barcelona procedían efectivamente de Derecho (Gomis, Coll Vinent, Parés, Gubern) y de Filosofía y Letras (Moragas, Berrio, Tubau) (véase Josep Gifreu, *Mass Communication Research in Catalunya*, Universitat Autònoma de Barcelona, 1988). En lo posible, se buscaba también que hubieran venido dando ya clases de periodismo en alguna de las escuelas existentes, bien fuera la oficial, bien la de la Iglesia”¹⁵⁴.

Os plans de estudos daquela titulación que estaba facéndose un oco dentro da institución universitaria abalaron durante anos entre a necesidade de cumprir os requisitos académicos nun estadio de educación superior e o imperativo de formar profesionais para exercer a súa tarefa en soportes e empresas diversas. No seo da universidade e como titulación autónoma, os estudos debían reforzarse no plano teórico sen esquecer a función práctica: “Las «ciencias de la información» se dejaron invadir por el impulso del teoreticismo. Hay que tener en cuenta el ambiente intelectual en el que se produjo ese ascenso de los estudios de periodismo al rango universitario. Como consecuencia de las esperanzas que se depositaron en la explotación de nuevos rótulos científicos como la teoría de la comunicación, la semiótica y la semiología, se vive dialécticamente en la universidad la discusión sobre «la crisis de las ciencias sociales» y de su renovación. En ese caldo de cultivo el uso de la expresión «ciencias de la información» —o de la «comunicación» hubiera dado lo mismo— sirve por sí solo de aliento a la recepción del teoreticismo logicista, estructuralista y semiótico, entonces en boga. Puede llamarse así a la pretensión de hacer de la teoría crítica el fin natural de las ciencias sociales y a la actitud pedagógica que lleva a la subordinación de toda práctica a una previa explicación teórica”¹⁵⁵.

Para o profesor Manuel Martínez Nicolás o cambio institucional que supuxo a creación das facultades de Ciencias de Información foi decisivo para que cale en España unha tradición científica de investigación en Comunicación; este cambio prodúcese nun contexto epistemolóxico en renovación desde finais dos anos sesenta. “De un

¹⁵³ Videla, X.X. *La formación de periodistas en España. Perspectiva histórica y propuestas de futuro* (Tese doutoramento), Universidade Complutense, Madrid 2002, p 173

¹⁵⁴ Gomis, Lorenzo; Martínez Albertos, José Luis; Núñez Ladeveze, Luis; Capsasús, Josép María. *Encuesta: ¿vive la comunicación periodística un cambio de paradigma?* Anàlisi 28, Universidade Autónoma de Barcelona, 2002, p 158. Gomis (1924-2005) incorporouse á facultade catalá en 1973 e foi autor de varios libros de referencia nos estudos universitarios de xornalismo: *El medio media* (1974), *Teoría dels gèneres periodístics* (1989), *Teoría del periodismo* (1991) e *La notícia, dret humà* (1993).

¹⁵⁵ Núñez Ladevéze, Luis. “Encuentro entre teoría y práctica del periodismo desde un enfoque interdisciplinario”. Anàlisi 28, 2002, p 86-87

lado, en Europa, el empuje de la *semiótica*, que se postula como perspectiva teórico-metodológica bien afinada para el análisis de la emergente *cultura de masas* (Barthes, Eco, Dorflès, Greimas, Landowski, Morin, Verón, Fabbri...). De otro, la proliferación de nuevas propuestas desde las ciencias sociales, que superan el agotamiento de la *mass communication research* clásica (las aportaciones de Lazarsfeld, Lasswell, Berelson, Hovland y la escuela de Yale, Wright, Lewin...) desde finales de los cincuenta con renovadas líneas de trabajo sobre los efectos cognitivos de los medios (*knowledge gap*, *agenda-setting*, *usos y gratificaciones*...) y con la recuperación de tradiciones sociológicas minusvaloradas hasta entonces por el predominio abrumador del estructural-funcionalismo (notablemente, las escuelas *interpretativistas*: socio-fenomenología, etnometodología, interaccionismo simbólico, construccionismo...) ¹⁵⁶.

O esquema reproducido á hora de articular os plans de estudos nos novos centros universitarios consistiu en formación cultural durante o primeiro ciclo e ferramentas para a actividade profesional –incluíndo un maior coñecemento da propia cultura profesional - no segundo. As facultades que emprenderon a chamada universitaria, Complutense de Madrid, Autónoma de Barcelona e Navarra, articularon os contidos docentes en base aos dous eixes malia non contentar nin á cultura universitaria nin á profesional. A dinámica da Universidade, no plano administrativo e científico, dificultáballe á institución académica a comprensión da singularidade dos novos estudos; a profesión tamén tardou en comprender a fasquía universitaria da actividade informativa.

“Esta tensión produxo un largo distanciamento entre el mundo académico y el mundo profesional, que perduró hasta bien entrada la década de los ochenta. El acceso a la profesión de sucesivas promociones de licenciados universitarios y su llegada a cargos de dirección más tarde, tendió puentes entre ambos sectores. Los másters profesionales impartidos durante los noventa contribuyeron a crear un clima de cooperación estable entre la profesión y la universidad” ¹⁵⁷. As facultades, co seu elevado número de aspirantes, coincidentes no tempo co fin dun ciclo político e social en España, constituíron naqueles primeiros anos un fenómeno de relevo nas redaccións dos xornais, desaparecendo toda unha xeración de sinaturas que desenvolveran a súa tarefa como un servizo ao Estado.

“No creo que en España las conveniencias derivadas de la política económica de la empresas hayan influido jamás en los planteamientos docentes de las escuelas ni de las facultades. Es más: en nuestro país ha habido desde siempre, incluso durante el período de dirigismo político de la época franquista, una absoluta desconexión entre empresas y centros de enseñanza. Reconozco que entre los profesores de las primeras hornadas universitarias —en algunos casos de forma más evidente que en otros— hubo cierto mimetismo pedagógico inspirado en los manuales y libros de texto norteamericanos. No tengo reparo en confesar que éste puede ser mi caso. Pero

¹⁵⁶ La investigación sobre comunicación en España. Evolución histórica y retos actuales” en Martínez Nicolás, Manuel (Coordinador). *Para investigar la comunicación; propuestas teórico metodológicas*. Tecnos, Madrid, 2008, p 21

¹⁵⁷ Murciano, Marcial. *Ibid*, p 314

recordemos también que los esquemas metodológicos yanquis influyeron también de forma muy directa en grandes maestros y teóricos del periodismo europeo, como es el caso de Emil Dovifat, que fue durante muchos años profesor de Publicística en la Universidad Libre de Berlín y uno de los más clarividentes teóricos de las ciencias de la comunicación. Yo diría que las perspectivas teórico-pedagógicas de los profesores españoles de Periodismo nos las hemos agenciado cada uno por nuestra cuenta y a nuestro aire, como autodidactas quizás un poco ingenuos, pero nunca condicionados por la idea de ofrecer cobertura ideológica a las empresas periodísticas, que casi siempre han despreciado olímpicamente a los centros universitarios”¹⁵⁸.

En que medida a universidade aportou o marco académico necesarios para aqueles estudos, por un lado erráticos en canto á estrutura até aquel momento, pero fortemente tutelados polo réxime franquista? A autonomía necesaria para indagar (se). “La universidad permite que los estudios puedan profundizar en el conocimiento científico y académico de la información y la comunicación, fundamentando el cuerpo teórico del profesional(...). En efecto, en este sentido ha permitido el desarrollo y la fundamentación del área científica del periodismo primero y más adelante del audiovisual y la publicidad y las relaciones públicas”¹⁵⁹.

E cales eran os paradigmas teóricos sobre os que construír o corpus de materia docente durante aqueles anos de arranque dos estudos universitarios? O paradigma de Harold Lasswell¹⁶⁰ e a diferenciación entre información e opinión da tradición anglosaxona marcaba a docencia da redacción e dos xéneros xornalísticos. A ollada desprazárase á Europa máis central anos máis tarde, de maneira paralela ao crecemento do prestixio do xornalismo francés, italiano ou alemán. “Hay que tener en cuenta, además que las universidades continuaban las enseñanzas ofrecidas en las escuelas profesionales de periodismo y que la aspiración del estudiante era trabajar en los medios. Los planes de estudio se nutrían de asignaturas y profesores procedentes de otras facultades y quedaba a los profesores de redacción la carga de adiestrar a los estudiantes en el ejercicio profesional, enseñarles a redactar una noticia, una entrevista, un reportaje, una crónica, un artículo, un editorial...(…) La necesidad de enseñar redacción periodística explica que en efecto pueda considerarse el paradigma básico de la enseñanza la distinción entre noticias y comentarios. Como esa distinción no se hace en la conversación corriente, había que acostumbrar al estudiante de periodismo a saber si estaba informando u opinando. Los dos axiomas básicos y estables de la enseñanza en los setenta y alrededores fueron, así, el paradigma de Lasswell y la distinción tradicional en el periodismo anglosajón entre noticias y comentarios, entre hechos y opiniones, enfatizada en el axioma «Facts are sacred,

¹⁵⁸ Martínez Albertos, José Luis.. *Encuesta: ¿vive la comunicación periodística un cambio de paradigma?* Anàlisi 28, Universidade Autònoma de Barcelona, 2002, p 181

¹⁵⁹ Murciano, Marcial, Ibid, p 314

¹⁶⁰ O paradigma ou fórmula de Lasswell (EEUU, 1902-1978), lanzada no ano 1948, plantea a análise do proceso comunicativo a través das cinco Ws ou, o que o mesmo, nas cuestións: Quen? (análise do control da información), Que? (análise de contido) A quen? (análise de audiencia) Por que canle? (análise do medio) Con que efectos? (análise de efectos). Traza con este esquema os eixes do proceso comunicativo. Harold D. Lasswell foi pioneiro das teorías da comunicación e puxo os cimentos na análise funcionalista da Comunicación, ou o que é o mesmo, nos estudos centrados na función autorregulada da comunicación na sociedade cuns efectos persuasivos que debían ser fundamentais para o desenvolvemento e progreso da mesma; seguiron os seus sendeiros outros estudosos norteamericanos como Robert K. Merton e Paul Lazarsfeld, de orixe europea, que se volcaron no estudo da comunicación de masas.

comments are free», aunque la realidad mostrara que ni los hechos eran tan sagrados ni los comentarios, tan libres. Pero quien supiera desenvolverse cómodamente en el interior de esta distinción era periodista¹⁶¹.

1.4. O grupo profesional e a formación superior

Responder á cuestión de se podemos referirnos a elites dentro do exercicio do xornalismo, ese mundo tan profesionalmente heteroxéneo e desigual, é o primeiro dos obxectivos destas páxinas que abordamos. Somos conscientes de que unha ocupación como a que tratamos neste traballo na que conviven dispares situacións profesionais, categorías laborais e remuneracións económicas, non resulta doada de abordar no seu conxunto. Se nin tan sequera resulta sinxela de entender como grupo profesional compacto, pode parecer contradictorio referirse ao xornalismo como elite, se ben semellaría máis razoábel falar dun grupo de profesionais de elite dentro do xornalismo. Argumentaremos por que considerar o grupo profesional globalmente como elite.

No ano 1937, Leo Ronsten interésase de maneira específica por este grupo profesional¹⁶². No seu estudo *The Washington Correspondents* analiza a morfoloxía do xornalismo interrogando aos membros da corporación de prensa que exercían o seu traballo na capital estadounidense; 127 xornalistas, dos cales a maior parte tiñan unha importante influencia na creación de opinión entre unha grande audiencia. A sondaxe ofrécelle a Ronsten os seguintes datos: a maioría proceden de familias acomodadas, nas que predominan os profesionais sobre os comerciais. Máis da metade remataron os estudos universitarios e só un 10% son fillos de traballadores manuais. A partir de autores como Rosten e a década dos anos vinte do pasado século, podemos atopar unha liña de estudos sobre a consideración social e a análise sociolóxica do xornalista. Pero unha liña de puntos dispersos no tempo que até os anos setenta non experimentará o desenvolvemento deste ángulo de estudo dun xeito máis intenso.

Anos antes do estudo de Ronsten, en 1919, Max Weber emitía as súas consideracións do xornalista como un representante da demagogia na sociedade contemporánea, xulgado xenericamente e de maneira habitual polo comportamento individual dos membros máis desprezábais e do cal o público esquecía a responsabilidade que recaía sobre a súa tarefa. “El periodista comparte con todos los demás demagogos, así como también con el abogado y el artista, el destino de escapar de toda clasificación social precisa. Pertenece a una especie de casta paria que la sociedad juzga siempre de acuerdo con el comportamiento de sus miembros moralmente peores. Así logran curso las más extrañas ideas acerca de los periodistas y de su trabajo. No todo el mundo se da cuenta de que, aunque producida en circunstancias muy distintas, una obra periodística realmente buena exige al menos tanto espíritu como cualquier otra obra intelectual, sobre todo si se piensa que hay que realizarla aprisa, por encargo y para que surta efectos inmediatos. Como lo que se recuerda es, naturalmente, la obra

¹⁶¹ Gomis, Lorenzo. Ibid. p 159.

¹⁶² Rosten partía de que unha parte da elite intelectual dos Estados Unidos atopábase entre os xornalistas máis importantes, isto é, os que gozaban de maior audiencia. Considerábaos creadores da opinión americana da época. Leo Rosten (Lodz, Polonia 1908-New York 1997) foi guionista e xornalista.

periodística irresponsable, a causa de sus funestas consecuencias, pocas gentes saben apreciar que la responsabilidad del periodista es mucho mayor que la del sabio y que, por término medio, el sentido de la responsabilidad del periodista honrado en nada cede al de cualquier otro intelectual”¹⁶³.

Neste punto resulta preciso chamar a atención non só sobre a consideración do xornalismo como unha actividade de elite en canto inflúe socialmente sobre unha audiencia considerable, senón no seu encadramento como ocupación intelectual, en canto xeradora de coñecemento. Atopamos aquí unha das claves que nos axudarán a entender os nosos razoamentos posteriores. A sociedade dominada polas novas tecnoloxías da comunicación e da información é unha sociedade que xera un novo tipo de coñecemento a cuxa análise teñen que enfrontarse as ciencias sociais¹⁶⁴. As institucións xeradoras de coñecemento e de cultura por excelencia nesta nova época son os medios de comunicación, xa que a ciencia, se ben xera un saber de enorme utilidade social, está fóra do debate público suxeita a outras dinámicas. Este novo tipo de coñecemento fai formularse novos retos ás ciencias sociais: por un lado, sobre o coñecemento en si mesmo, que e quen o produce, e por outro, sobre o papel dos xornalistas dentro dese proceso.

1.4.1 Proxección do xornalista na sociedade

Os medios retroalimentanse do seu propio coñecemento, criando unha espiral que constrúe unha nova realidade afastada da lóxica e da experiencia, os procedementos tradicionais de adquisición do coñecemento. Unha grande parte da sociedade terá como referencia cultural a estas novas institucións xeradoras de coñecemento: as corporacións mediáticas¹⁶⁵. Esa construción de coñecemento propio da sociedade da información conta cuns produtores, cuns xeradores de coñecemento –se se quer, denominémolo mediático–, que desenvolverían o seu traballo no seo dos medios de comunicación. Estes establecen as regras de produción de bens simbólicos, definen aos seus intelectuais ou provedores do coñecemento mediático, posúen as canles de transmisión cultural e modelan gustos e intereses do público. Ao marxe desas canles, resultaba difícil, cando non imposible, difundir a produción cultural dunha maneira que signifique un relevante alcance social.

En definitiva, se o debate anterior sobre o papel do intelectual abalaba entre o intelectual autónomo capacitado para exercer unha análise máis alá dos grupos en conflito¹⁶⁶ e o intelectual comprometido, figura vinculada aos movementos de esquerda, na actualidade estaríamos a referirnos a un intelectual mediático que se incorpora ás industrias culturais para exercer a súa actividade. Pode ser un líder de opinión, porque non só analiza a realidade senón que se anticipa a ela, pero non obtería

¹⁶³ Weber, M. *El político y el científico*. Alianza Editorial, Madrid. 1986, p 96

¹⁶⁴ Ver Castells, M. *La era de la información*, vol. I: *La sociedad red*. Alianza, Madrid, 1997.

¹⁶⁵ A este respecto pódese consultar *La espiral del silencio* (Paidós, 1995), traballo no que a autora, Elisabet Noelle-Neumann desenvolve a interesante teoría sobre a *agenda setting*, ou o que ven ser o mesmo, as cenzas mediáticas convertidas na realidade percibida por boa parte da sociedade.

¹⁶⁶ Ver Mannheim, Karl. *Ideología y utopía : introducción a la sociología del conocimiento*. Aguilar, Madrid, 1966.

o seu status –carecería de público- se non exercera esa capacidade dentro dunha corporación xa que son estas últimas as que definen nos nosos tempos o que é propio dos intelectuais. Dese xeito, o grupo de intelectuais nesta sociedade do coñecemento estaría constituído no seu groso por figuras vinculadas a grupos empresariais da comunicación e por xornalistas¹⁶⁷.

Debemos concluír que o exercicio do xornalismo entendido de maneira global exerce unha función fundamental na xeración de coñecemento na sociedade actual. Esta capacidade outórgalle unha posición de poder. “(...) El periodista profesional, que se sabe partícipe de un poder colectivo de dotar o denegar la relevancia pública, no suele ser consciente en su total intensidad y en cada una de sus, en apariencia, pequeñas decisiones, del derrotero que está contribuyendo a dar al espacio público de su sociedad, lo que es como acabar diciendo, a su sociedad misma. Sabe, pero sin detectar toda la profundidad de sus implicaciones, que él como periodista se ha convertido en nuevo *Rey Midas*, capaz de convertir, no en oro, sino en *público*, todo lo que toca”¹⁶⁸.

Que os profesionais do xornalismo constitúan globalmente un grupo de poder non significa, de maneira algunha, que esa capacidade de influencia social estea distribuída de maneira homoxénea entre os individuos que exercen esta actividade. Trátase dunha elite visible, pero o grupo, como xa sinalamos anteriormente, está estruturado xerarquicamente, a súa composición interna resulta complexa. A centralización de medios de información e poder é o que lles outorga esa capacidade de “mirar por encima del hombro”¹⁶⁹ aos homes e mulleres comúns. De xeito que o que os constitúe en elite na sociedade actual non se basea tanto en posicións individuais dentro do xornalismo, senón na posición do xornalismo na estrutura social. “(...) La profesión, considerada como grupo social, es innegable que también se ha incorporado al reducido círculo de las elites de poder, ya que con independencia de su categoría profesional, cualquier periodista en el conjunto de las interacciones sociales actúa y es percibido como miembro de esta élite. En el tejido institucional, los medios de comunicación han alcanzado el protagonismo propio de las élites tradicionales”¹⁷⁰.

Facemos especial fincapé na importancia das corporacións mediáticas e dos profesionais da comunicación na configuración do coñecemento na actualidade. Esta capacidade viña dada esencialmente por seren os medios de comunicación os que outorgaban visibilidade ou invisibilidade a feitos e grupos sociais, que teñen xa aprendida unha lección: os seus problemas, demandas e preocupacións chegaran ás instancias decisorias e terán, polo tanto, posibilidades de ser respondidos se son reflectidos previamente nos medios de comunicación. Noutro extremo, as institucións

¹⁶⁷ J. A. Schumpeter no seu traballo do ano 1942 *Capitalismo, socialismo y democracia* (nós consultamos a edición de 1968 publicada en castelán pola editorial madrileña Aguilar), afirmaba que o xornalismo era unha profesión practicamente reservada a intelectuais e que estes se definían por exercer o poder da palabra pero desprovistos de calquera responsabilidade en asuntos prácticos, pola súa falta de coñecemento de primeira man e pola súa atitude crítica ao recoñecerse como individuos con capacidade de seren incómodos.

¹⁶⁸ Dader, José Luis. *El periodista en el espacio público*. Bosch, Barcelona, 1992, p 152

¹⁶⁹ Ver Mills, Charles Wright. *La elite del poder*. Fondo de Cultura Económica. México, 1957.

¹⁷⁰ Felix Ortega e Mª Luisa Humanes afirman que os xornalistas constitúen como grupo unha elite máis clara que os políticos, por constituir un punto de referencia e de influencia na vida cotiá da sociedade.

encargadas de dar respostas farán ouvidos xordos mentres o clamor dos medios non lles faga chegar as preocupacións¹⁷¹. A posibilidade de ter proxección pública é o que outorga aos profesionais dos medios a súa relevancia social, segundo explicaba o pensador francés Pierre Bordieu, crítico co papel dos medios de comunicación como actores sociais:

“Los periodistas –habría que decir el campo periodístico- deben su importancia en el mundo social a que ostentan el monopolio de hecho de los medios de producción y difusión a gran escala de la información, mediante los cuales regulan el acceso de los ciudadanos de a pie, así como de los demás productores culturales, científicos, artistas, e escritores, a lo que a veces se llama el «espacio público», es decir a la difusión en gran escala. (...) A pesar de ocupar una posición inferior, dominada, en los campos de producción cultural ejercen una forma realmente insólita de dominación: son dueños de los medios de expresarse publicamente, de existir públicamente, de ser famoso, de alcanzar la *notoriedad pública* (lo que, para los políticos y para algunos intelectuales, significa un reto capital). Y gracias a ello gozan (por lo menos los más poderosos) de una consideración con frecuencia desproporcionada en relación con sus méritos intelectuales...Y pueden desviar una parte de ese poder de consagración en provecho propio (que los periodistas estén, incluso los más famosos, en una posición de inferioridad estructural respecto de otros grupos, a los que pueden dominar ocasionalmente, como los intelectuales –entre cuyas filas se desviven por contarse- y los políticos, contribuye, sin duda, a explicar su tendencia constante al antiintelectualismo)¹⁷².

Os xornalistas poden exercer a súa influencia nunha dobre dirección: por un lado xerando un determinado tipo de coñecemento, de información e, consecuentemente, de valores, e por outro actuando como medio de presión sobre as decisións dos poderes político e económico. Calquera grupo de presión poder actuar na defensa dos seus propios intereses, cun claro compoñente corporativista, desenvolvendo un sistema de protección mutua, ou ben na defensa de intereses de tipo ideolóxico. “(...) Ambas modalidades de grupo de presión se dan entre los periodistas hoy. Su intervención sobre la política pasa tanto por la defensa de intereses organizativos y profesionales, cuanto por la proclamación y defensa de ciertos valores morales. Pero ambos planos se superponen, generando una curiosa y eficaz mezcla de intereses y justificaciones. Así, lo que vienen a hacer en no pocas ocasiones es defender derechos profesionales y empresariales ante los políticos como si tal empeño consistiera exclusivamente en la salvaguarda de derechos cívicos inalienables. Éstos y aquellos se amalgaman de tal manera que al final se confunden”¹⁷³.

É dicir, dalgún xeito, asimílanse intereses xerais e valores do sistema social con intereses profesionais. Este feito repercute na súa autoproclamación como grupo de referencia social, asumindo a defensa de valores e principios que afectan ao conxunto da poboación. Un dos xeitos máis habituais de levar a cabo esta función é a través dos exemplos, xa sexan casos individuais exemplares, patróns de conduta ou feitos que se consideran extraordinarios. Sen dúbida a profesión xornalística revalorizouse a partir da década dos anos setenta

¹⁷¹ No seu libro *Rabia y televisión. Reflexiones sobre los efectos imprevistos de la televisión* (Gustavo Gili, Barcelona, 1983), Furio Colombo reflexiona sobre esta cuestión e asegura que a rabia social medra máis entre os colectivos que emprenden accións reivindicativas se os medios non chegan a tomar imaxes que se non chegan as autoridades correspondentes.

¹⁷² Bordieu, Pierre. *Sobre la televisión*. Anagrama, Barcelona, 1997, p 67-68

¹⁷³ Ortega, F., Humanes Mª Luisa. *Ibid*, p 93

produto do final da ditadura e da extinción do sistema de control sobre a comunicación. Esa revalorización incide nun maior status social. A continuación reproducimos un cadro con algunhas das valoracións recollidas nas diferentes sondaxes do CIS, en diferentes anos, sobre a imaxe dos medios e da profesión xornalística entre a poboación española¹⁷⁴.

Táboa nº 2. A imaxe da profesión xornalística segundo inquéritos CIS 1975-1991

Ano	Variable	Valoración
1975	Profesións con máis prestixio	Posición: 7 de 12
1980	Valoración de actuación de diferentes grupos	Posición: 10 de 17 Media: 5,2 (1 ao 10)
1981	Confianza en diversas institucións	Non moita/ningunha: 52%
1982	Valoración de actuación de diferentes grupos	Media: 6,2 (1 ao 10)
1984	Grupos que teñen máis ou menos poder (en relación a 2 anos atrás)	Máis: 55%; igual: 2% Menos: 9%; NS/NC: 34%
1985	Grupos que teñen máis ou menos poder (en relación a 2 anos atrás)	Máis: 58%; menos 8% NS/NC: 33%
1987	Valoración persoal de profesións	Posición: 6 de 17 Media: 7,4% (0 a 10)
1988	Influencia que deben ter sobre o Goberno	Moita: 5% Bastante: 23% Pouca: 22% Nada 22% NS/NC: 28%
1989	Simpatía cara diferentes grupos	Posición:1 Media: 5,88 (1 ao 10)
1990	Confianza en diversas institucións	Posición: 1 Media: 5,7 (1 ao 10)
1991	Confianza en diversas institucións	Posición: 1 Media: 5,7 (1 ao 10)
1992	Valoración	Posición: 1 Media: 6,4 (1 ao 10)
1992	Grao de simpatía	Media: 5,8 (1 ao 10)
1993	Valoración	Media: 5,9 (1 ao 10)
1997	Valoración de grupos	Media: 5,7 (1 ao 10)
1997	Valoración de profesións	Media: 6,3 (1 ao 10)
1999	Valoración de grupos	Posición:3 Media: 5, 59 (1 ao 10)

Fonte: CIS. Compilación de datos incluída en Ortega, F., Humanes Mª Luisa. *Algo más que periodistas. Sociología de una profesión*. Ariel, Barcelona, 2000.

¹⁷⁴ Obsérvase que as variables utilizadas nos inquéritos do CIS difiren de ano a ano. En ocasións interrógase comparando con outras profesións, noutras ocasión con diferentes institucións, tamén se inclúen escalas de poder, grao de confianza, simpatía, etc. Como conclusión, pódese comprobar que a profesión sae ben parada destas valoracións, acadando primeiras posicións en simpatía e confianza nos anos dos grandes escándalos denunciados pola prensa nos anos oitenta e noventa na etapa de Goberno Socialista en Madrid (1982-1996). Referímonos aos GAL, ao caso Juan Guerra, a Filesa, etc.

Podemos falar globalmente dunha valoración razoablemente boa dos medios de comunicación como institucións e dos profesionais que neles desenvolven a súa actividade. Non podemos obviar o importante peso de tradición política na historia do xornalismo español, en comparación co xornalismo do ámbito anglosaxón, e por esta razón outorgamos un relevante significado aos datos estatísticos. A pesar do peso que a opinión segue a ter no xornalismo español actual, os datos amosan unha notable confianza das audiencias así como unha considerable estimación social. O aumento da confianza e do prestixio están sen dúbida vinculados ao cambio de réxime político, tras un período marcado pola ausencia de liberdade para exercer o xornalismo e de estancamento para a profesionalización do mesmo. Posteriormente, e até a actualidade, tanto a valoración como profesión como a confianza nos medios e nos xornalistas téñense estancado e descendido, fenómeno parello ao que acontece coa elite política. No ano 2006 o barómetro realizado polo CIS no mes de xullo situaba ao xornalismo na décimo terceira posición nunha lista de catorce profesións a valorar polos entrevistados¹⁷⁵.

Para ilustrar este proceso relativo á consideración social do xornalismo español tras a morte de Franco, podemos deternos brevemente nunha comparativa co país veciño, Francia, coincidente na súa tradición dun xornalismo marcadamente opinativo. “Existe unha gran diferenza entre a imaxe que teñen os xornalistas anglosaxóns e a que teñen aquí. En Francia, xa a literatura ou o cine representan ao xornalista como un arribista, inmerso nos asuntos máis escuros e menos respectábeis. A diferenza de visión estriba na maneira cultural tan distinta que teñen da relación do individuo co Estado¹⁷⁶”. As enquisas sobre a percepción e aprecio da cidadanía francesa respecto aos medios e os profesionais do xornalismo deixaron ver nos últimos quince anos unha enorme desconfianza e descrédito que se está recuperar lentamente no período recente, así como o convencemento da enorme influencia social e política exercida por estes¹⁷⁷.

Observamos, por un lado, o convencemento por parte da cidadanía da influencia social e política que exercen os medios e os profesionais como grupo; por outro, a consideración da súa vulnerabilidade antes as presións, a desconfianza cara eles. “ Si no reconsideramos la transformación operada en el espacio público por la constante representación periodística de la realidad, podríamos caer todos –periodistas y ciudadanos-, en la autocomplacencia de unos ritos de actuación pública, en

¹⁷⁵ A lista de notas, entre o 1 e o 10 era a seguinte: médicos (8,29), enfermeiros (7,8), profesores (7,7), arquitectos (7,4), informáticos (7,35), albañís (7,21), fontaneiros (6,99), policías (6,86), escritores (6,75), empresarios (6,65), xuíces (6,49), avogados (6,42), xornalistas (6,16) e militares (5,89).

¹⁷⁶ Ver Charon, Jean Marie. *Cartes de Presse. Enquête sur les journalistes*. Stock, París, 1993, p 42.

¹⁷⁷ No ano 1975 as sondaxes postas en marcha por *Le Nouvel Observateur* deron como resultado a percepción dunha prensa fiable e respétada. Xa no ano 1991 a mesma publicación repetiu o inquérito e os xornalistas aparecían como os profesionais con menos reputación xunto ás prostitutas e os deputados. A mellor imaxe pública pertencía aos bombeiros. No ano 1987, só o 26% das persoas entrevistadas polo xornal *La Croix* nun inquérito publicado na revista *Mediaspouvoir* acreditaba na independencia dos xornalistas, e no ano 1991 o 49% dos entrevistados sinalaba que os profesionais dos medios non serían capaces de resistir ás presións do poder político. Un ano máis tarde, en 1992, o mesmo inquérito sinalaba que o 64% da poboación desconfiaba da prensa como institución e o 69% estimaba que esta era responsábel do ascenso do líder da extrema dereita Jean Marie Le Pen. A sondaxe realizada por *La Croix* no ano 1999 e publicado en *Le Monde* en febreiro de 2000 revela que a credibilidade vaise recobrando por parte da prensa, especialmente da escrita. De calquer maneira, un 60% consideraba que os xornalistas non son independente fronte a presión política ou de diñeiro.

apariencia democráticos, pero paradójicamente intensificadores das desigualdades manipuladoras”¹⁷⁸. Segundo o mesmo autor os denominados pecados capitais do xornalista –corporativismo, complicidade no segredismo, intromisión ante o privado e descrédito da transparencia, abrazo ao poder e a opacidade das institucións, anquilosamento mental, simplicidade, agobio da celeridade, insensibilidade para cos suxeitos anónimos e incomprendibilidade do informado- afastan ao profesional do xornalismo da cidadanía.

É dicir, a asunción da prensa como representante da opinión pública, non deixa de ser unha visión simplista dado que as relacións dos xornalistas cos seus compañeiros de profesión e con outras elites sociais, económicas e políticas das que están preto a cotío, sitúaos á marxe das preocupacións do cidadán medio, ao cal, na teoría. Non son poucos os autores que sinalan que os xornalistas nos sistemas democráticos difiren nos seus sistemas de valores políticos respecto da audiencia. Eles mesmos conformarían un grupo social e os seus puntos de referencia serían marcados polos seus compañeiros de profesión. Walter Lippmann¹⁷⁹, estudoso do xornalismo do século XX e lonxevo columnista vinculado a *The Washington Post*, consideraba a editores e xornalistas como unha elite pouco representativa da súa audiencia. Con máis educación, menos valores relixiosos e cunha alta de proporción de individuos solitarios, os seus valores sociais e culturais distan dos do seu público; o cal leva consigo o perigo, non só da distancia, senón da arrogancia.

“No representan a la sociedad en su conjunto, sino que más bien constituyen un grupo social con sus propios puntos de vista e intereses. Existe una clara complicidad de los periodistas con sus colegas como grupo de referencia. Ello les refuerza en la idea de que forman parte de una élite que no cumple con el criterio de representación que ellos mismos se han autoimpuesto. Además, los periodistas atribuyen a su profesión muchas tareas en las que se incluyen ofrecer información, criticar, crear opinión pública, educar a la audiencia, etc”¹⁸⁰. ¿Está xustificado o sobreexceso de información política, ou expresado con maior concisión, de noticias cuxa procedencia son as declaracións e informacións das organizacións políticas? Outras temáticas, ausentes polo xeral da axenda dos medios, afectan a unha boa parte da poboación –os asuntos sociais ou as noticias relacionadas co agro, actividade que na península continua a ocupar a case unha cuarta parte da poboación-. “Se escribe para una elite dominante. Y, además, los periodistas escriben de lo que saben y de la información que tienen”¹⁸¹.

¹⁷⁸ Dader, José Luis. *Ibid*, p 178

¹⁷⁹ Lippman, Walter: (1889-1974). Este xornalista e teórico da comunicación estadounidense foi unha das figuras máis respeitadas do xornalismo durante medio século. As súas obras pioneiras no campo da comunicación foron *Public Opinion* (1922) e *The Phantom Public* (1920).

¹⁸⁰ Ortega, F, Humanes Mª Luisa. *Ibid*, p 106

¹⁸¹ Diezhandino, Mª Pilar; Bezunartea, Ofa; Coca, Cesar. *La élite de los periodistas*. Universidad del País Vasco, Bilbao, 1994, p 137. Neste estudo, baseado nun inquerito a grupo de profesionais da elite xornalística de toda a península, os autores chegan a interesantes conclusións como que hai grandes temas sociais que verdadeiramente afectan aos cidadáns e non son tratados polos medios. O distanciamento cos intereses da poboación viría provocado por diferentes razóns: primacía da información relacionada co poder económico e político, mercantilización da noticia e o feito de que canto máis se ascende na profesión, máis se alonxa o individuo da realidade, do entorno.

Podemos deducir que o xornalismo e os xornalistas exercen unha función dominante, dalgún xeito constitúen unha “clase gobernante”. Son eles os que crean pautas e modelos de conduta que teñen unha evidente repercusión social. Ademais, exercen este papel dunha maneira característica xa que están exentos da responsabilidade que se esixe ao resto das institucións de poder e, consecuentemente, gozan nese sentido dunha posición privilexiada.

1.4.2 Política e xornalismo: ligazóns e desencontros

E cales son as relacións dos medios e dos profesionais da comunicación co mundo da política, entendido este un ámbito por excelencia de desenvolvemento das elites? Ou quizais deberíamos preguntar: como son esas relacións? A intersección entre ambos ámbitos pode ser abordada desde diversos puntos de vista xa que ao longo da historia atopamos unha relación clara na longa nómina de políticos procedentes do mundo do xornalismo, nos intentos de control dos medios por parte do poder político ou no exercicio de poder/ contrapoder desenvolto desde o ámbito xornalístico respecto á minoría política dirixente. Sen dúbida, trataremos aspectos múltiples pero o que nos interesa aquí de maneira específica é o que atinxe á configuración do xornalismo como elite social en base ás súas relacións co mundo da política.

Max Weber, que consideraba que a prensa dominical estaba a substituír a misa no obxectivo de ditar ideoloxía, foi un dos autores que agoirou acertadamente as relacións do mundo do xornalismo co da política tal como o podemos entender hoxe en día. Se ben o xornalista tiña cada vez menos influencia política a favor do magnate de prensa, a carreira continuaba ser unha importante canle de acceso para o mundo da política. Nese sentido, resultan acertadas moitas das súas apreciacións sobre a dimensión política da profesión, das cales se desprende o concepto dun poder xornalístico cedido polas estruturas nas que se desenvolve a profesión. “Son precisamente los periodistas triunfantes los que se ven situados ante retos especialmente difíciles. No es ninguna bagatela eso de moverse en los salones de los grandes de este mundo, en pie de igualdad con ellos y, frecuentemente incluso, rodeado de halagos, originados en el temor (...). Como tampoco es ciertamente ninguna bagatela la obligación de tenerse que pronunciar rápida y convincentemente sobre todos y cada uno de los asuntos que el «mercado» reclama, sobre todos los problemas imaginables, eludiendo caer no sólo en la superficialidad absoluta, sino también en la indignidad del exhibicionismo con sus amargas consecuencias”¹⁸².

Outros autores, algúns anos máis tarde, tamén presaxiaron o poder e a influencia social que podían acadar os medios de comunicación e o xornalismo. “Como los medios institucionales de poder y los medios de comunicación que los unen se han ido haciendo cada vez más eficaces, los que ahora tienen el mando del ellos poseen instrumentos de dominio que nunca han sido superados en la historia de la humanidad.

¹⁸² Weber, M. *El político y el científico*. Alianza Editorial, Madrid. 1986, p 121-122.

Y aún no hemos llegado al punto máximo de su desarrollo”¹⁸³. Non só reparamos a nosa atención nesta reflexión pola súa expresa mención aos medios de comunicación, senón porque nela mídese, unha vez máis, o poder da elite xornalística en relación aos medios dos que dispón e ás estruturas que ocupa.

A tradición xornalística española, o mesmo que a francesa, e en contraste coa británica, está moi vinculada ao mundo da política. “O xornalismo en Francia construíuse á sombra da política. O pouco entusiasmo dos xornalistas franceses a formalizar as súas relacións entre os medios e o poder, explícase, sobre todo, pola autonomía que lle ofrecen máis tarde as leis da República – a lei de prensa de 1881-. O xornalista francés mostrouse sempre leal respecto do Estado considerado como o garante da súa liberdade, e sempre estimou participar activamente na edificación da democracia e da opinión pública. Ademais a polarización da atención sobre as relacións entre a prensa e as finanzas non fixo máis que retrasar a toma de consciencia dos perigos da proximidade tan estreita co poder político”¹⁸⁴.

Xa no século dezanove o escritor e director do Museo Universal de Madrid, Narciso Campillo y Correa, destacaba as aspiracións de influencia política da prensa periódica en España. “Los tiempos modernos han creado la prensa periódica, cuyos artículos llamados de fondo, son una variedad de este género de elocuencia (política). El periodista desempeña respecto de sus lectores el mismo papel que el orador para con su auditorio: defiende unas ideas, combate otras, propone, alaba, censura, pide recompensas, denuncia abusos (...)”¹⁸⁵.

Políticos xornalistas e xornalistas políticos, medios ligados a unha organización política e informacións de contidos meramente opinativos e de tendencia marcaron a labor xornalística entrado o século vinte. A prensa de negocio, xa consolidada nos Estados Unidos, e noutros puntos de Europa, irrompe na península de maneira tardía. Naquel momento xa existía conciencia da influencia política do xornalismo¹⁸⁶. O célebre escritor francés Hónore de Balzac escribiu unha obra dedicada aos xornalistas¹⁸⁷. Nela xa criticaba a influencia abusiva que exercían sobre os gobernos

¹⁸³ Mills, C.W. *La imaginación sociológica*. Fondo de Cultura Económica, Mexico, 1969, p 79. O sociólogo norteamericano consideraba aos medios de comunicación como potentes factorías de creación cultural e simbólica. No seu libro *La elite del poder* (Fondo de Cultura Económica. México, 1957) desenvolve a súa tese das celebridades como novas figuras de influencia social e apunta aos medios de comunicación como promotores destas. “Este mundo es al mismo tiempo el pináculo del sistema de prestigio y un negocio en gran escala. Como negocio, las redes de la comunicación de masas, de la publicidad y de las diversiones no son los únicos medios con que se celebra a las celebridades: también seleccionan y crean celebridades para ganar dinero. En consecuencia, un tipo de celebridad es el profesional que gana una cantidad considerable de dinero, no sólo trabajando en los medios de comunicación y distracción de masas, sino que virtualmente vive de ellos” (p 77).

¹⁸⁴ Delporte, Christian. *Les journalistes en France. 1880-1950. Naissance et construction d’une profession*. Seuil. Paris, 1999, p 56

¹⁸⁵ Campillo y Correa, Narciso. *Retórica y poética o literatura preceptiva*. Imprenta Central, Madrid, 1872, p 186. Citado por Gómez Baceiredo, Beatriz en el texto “Consideraciones sobre Periodismo en las principales preceptivas literarias españolas del siglo XIX” incluído en *La periodística como disciplina universitaria: balance y perspectivas*, Sociedad Española de Periodística, 2007, p 138.

¹⁸⁶ Miguel de Unamuno consideraba aos xornais como “prensa para funcionarios y cesantes” e acusábaos de ter unha consciencia pervertida.

¹⁸⁷ Honoré de Balzac (1799-1850) está considerado un dos grandes literatos franceses e universais. Fillo de labrego convertido a funcionario, Balzac comeza a publicar as súas obras na década dos trinta do século XIX, ocupación que alterna coas súas colaboración nos xornais da época. As súas críticas ao

e retrataba as diferentes categorías laborais: desde o propietario até o articulista. Foi especialmente ácido con aqueles que facían da prensa o seu escenario de combate político. A maraxe á que someteu a ocupación xornalística conecta perfectamente coas críticas exercidas na mesma dirección por pensadores do século XXI. Xunto a outros autores franceses¹⁸⁸, resultou premonitorio en moitas das súas apreciacións.

O xornalismo español era unha actividade indefinida, mal pagada e non en poucas ocasións unha plataforma para acceder ao mundo da política. En 1916 a revista España recollía esta situación, publicando unha lista dos candidatos que os diarios máis importantes de Madrid presentaban ás eleccións lexislativas. Entre eles estaban todos os directores. A débil estrutura empresarial e os baixos salarios convertían á actividade xornalística non nun fin senón nun medio para acceder a outros ámbitos da vida pública. Unha actividade con acceso libre para quen desexar traballar como repórter e reflectir a súa opinión cara o público.

Na década dos anos vinte existen no ámbito internacional xa dúas formas de entender o xornalismo, o do ámbito anglosaxón e o continental. O xornalismo en España abrangue actividades dispares e ambiguas que na maioría dos casos parecíanse máis á literatura, ao ensaio e á propaganda política. Son anos nos que nos Estados Unidos a actividade xornalística xa tiña definidos modos de acceso e normas éticas baseándose na comercialización das noticias e enmarcándose nunha organización burocrática das empresas. Non quer dicir isto que esa prensa careza de ideoloxía ou de estratexia política pero non estaba vinculada, en calquera caso, a unha organización política como órgano de expresión da mesma. A influencia da política no rol do xornalista en España é moi acusada.

A guerra de 1936 truncará calquera intento emprendido de profesionalización. *“Transmitir ao Estado as voces da Nación e comunicar a esta as ordes e as directrices do Estado e do seu goberno; sendo a prensa órgano decisivo na formación da cultura popular e, sobre todo, na creación da conciencia colectiva”*. Así reza o artigo 1 da lei de prensa española de 1938 que somete á dependencia gubernamental a actividade xornalística, converténdoa nunha institución estatal. Calquera perspectiva romántica da profesión xornalística, calquera intento de abordar a profesión como un exercicio de liberdade individual, queda anulado encaixando ao xornalista na mera función pública, ao servizo do Estado e do goberno. Nin moito menos quere dicir que se prime o principio de profesionalidade, senón, como sinalan diversos autores, a funcionalidade ao réxime conforma o eixe da actividade xornalística durante este período. Depuracións, baixos salarios e o establecemento dun rexistro oficial que pasa a depender da Dirección Xeral de Prensa definen esta primeira etapa franquista

xornalismo quedan recollidas na novela *Las ilusiones perdidas* (1837-1943) e no monográfico que sobre a prensa parisiense escribiu durante o mesmo período.

¹⁸⁸ Guy de Maupassant (1850-1893) traballou como cronista no semanario *Figaro* que máis tarde se convertería no diario *Le Figaro*. Na súa novela *Bel-ami* (1885) debuxou a paisaxe corrupta da prensa francesa do século dezanove onde os xornais eran escritos por deputados preocupados unicamente polos seus intereses.

Xa nos anos da transición política os xornalistas e os políticos convertéronse en cómplices, deixando atrás a subordinación á que estiveran sometidos durante a etapa franquista. A prensa cumpriu un determinante papel político. Establecéronse fortes vínculos de necesidade recíproca: a nova elite política lexitimouse en boa medida co apoio dos medios de comunicación e, por extensión, dos profesionais que formaban parte destes. As elites políticas decatáronse dos seus puntos febles naquel momento da historia e encomiaron a quen exercían a actividade xornalística. Establecéronse entre uns e outros relacións persoais baseadas nunha sorte de lealdade institucional. Como puidemos ver no apartado anterior deste capítulo, a través de diferentes sondaxes sociolóxicas, o papel da prensa durante a transición e os anos oitenta foi recompensado cunha positiva valoración por parte da poboación. Nos últimos anos 80 os medios de comunicación continuaron exercendo unha función política, pero distanciándose dos centros de poder.

No momento desa transición española, a prensa en conxunto tirou proveito da xuventude dos novos políticos en canto a asumir o papel de voceiros do cambio. “O que fixo aos xornais ter a capacidade de anticipar un xornalismo democrático non radicou no limitado pluralismo que chegaron a desenvolver, nin na asunción dun discurso rupturista que nunca se produciu, senón na nova relación que se estableceu coa sociedade, mediante a cal a prensa se dirixiu a unha oposición cuxa existencia acabou recoñecendo como se tivese lexitimidade, e a oposición comezou a actuar ante a prensa e para a prensa como se a prensa fose non xa o aparello de lexitimación do franquismo, senón voceiro dunha nova opinión pública”¹⁸⁹. A finais dos anos setenta e principios dos anos oitenta comezan a incorporarse ás redaccións dos medios galegos, fundamentalmente prensa escrita e radio, os primeiros licenciados universitarios en Xornalismo, aqueles que estudaran en Madrid, Barcelona e, tamén aínda que en menor medida, en Navarra. O panorama das redaccións mudaba; aqueles novos xornalistas que axiña acadaron postos de responsabilidade eran os interlocutores dunha clase política que, ademais de respectar globalmente a profesión, coñecía a súa influencia sobre unha poboación que consumía máis xornais que hoxe en día¹⁹⁰. Boa parte desa xeración de xornalistas considera que os medios introduciron temas fundamentais na axenda política daquel momento en Galicia e que o cambio xeracional nas redaccións

¹⁸⁹ Pérez Pena, Marcos Sebastian. *Prensa e transición política en Galicia. A contribución dos xornais ao proceso de construción identitaria*. Departamento de Ciencias da Comunicación, USC, 2005, p 104. Na súa tese de doutoramento, Pérez Pena conclúe que as achegas mediáticas á cuestión identitaria no noso país durante a transición foron tibias, exceptuando intervencións de *La Voz de Galicia* e *El Ideal Gallego* nalgún momento. Mediante entrevistas a profesionais dos medios de comunicación, que exercían nos anos da transición política, constata que é algo recoñecido por esta xeración.

¹⁹⁰ “Entre xornalistas e políticos, todos moi novos e inexpertos, sobre todo os políticos, había unha relación persoal moi estreita, co incómodo que pode chegar a resultar iso, porque o que pode ser confianza nun momento, pode ser desconfianza noutro, simplemente porque un cumpre o que cre que é o seu deber”, sinala o xornalista Xosé María Palmeiro en Pérez Pena, Marcos Sebastian. *Prensa e transición política en Galicia. A contribución dos xornais ao proceso de construción identitaria*. Departamento de Ciencias da Comunicación, USC, 2005, p 811. “Moitísima, había moitísima relación e mesmo había moitísimos xornalistas que estabamos na dobre fronte. Era moi frecuente o xornalista que era xornalista de noite e político de día, porque estaban vinculados a movementos políticos de oposición, por exemplo o meu caso. Eu estaba na célebre Junta Democrática, da que era militante, así que a miña acción era xornalística ou era política? Quizais as dúas cousas”, sinala Alfonso Sánchez Izquierdo (Ibid. P 709). “E había outra cousa: os xornalistas, daquela, estaban un pouco mitificados. Eles mesmo creran, e contaxiaran desa crenza á opinión pública, ao pobo, que eles contribuíran e foran unha parte importante do cambio. Eran, polo tanto, uns señores, unha casta, moi apreciados pola xente”, apunta Juan Soto (Ibid. P 735).

era un condición irrenunciable para establecer relacións cos novas fontes informativas xurdidas nun novo sistema político.

A profesora María Luisa Humanes establece tres etapas nas relacións entre xornalistas e políticos en España nas últimas décadas: subordinación –durante o franquismo- complicidade- durante a transición e os primeiros anos do sistema democrático- e desconfianza- a partir da segunda metade da década dos oitenta-. “Sin embargo, el fenómeno que más nos interesa es la apropiación que los medios hicieron en esta época de funciones propias de otras instituciones del sistema democrático, sustitución que tiene su origen en la propia debilidad de estas instituciones y que determinar· la naturaleza de las relaciones de los periodistas y los políticos en los últimos tiempos. En primer lugar, la prensa ha suplantado a los políticos como representantes de la ciudadanía y, en segundo lugar, se han erigido en un mecanismo de control del sistema político. Nos situamos así en la etapa actual de la relación entre periodistas y políticos, marcada por un continuo conflicto de intereses. Desde mediados de los años 80 asistimos a una confrontación que se ha vuelto más virulenta con el transcurso del tiempo”¹⁹¹.

Tras este breve repaso polo desenvolvemento da actividade xornalística no contexto político do último século, gustaríanos adentrarnos na actualidade da intersección entre ambos mundos. Como xa indicamos anteriormente, o carácter elitista da profesión xornalística no seu conxunto ven dado en boa parte pola proximidade ao poder político, polas relacións que exerce respecto a este e pola substitución de este que non en poucas veces pretende erixíndose en líder de opinión. “Este reconocimiento (como líderes de opinión) que, obviamente todos comparte, con mayor o menor grado de efusión y convicción, no invalida la conciencia de las tentaciones a las que pueden estar sometidos y la responsabilidad de evitarlas: la tentación del simulacro, consecuencia de la connivencia y la complicidad, cualquiera que sea su grado, con otros grupos de líderes; la tentación del privilegio en el uso de la palabra (...) periodistas convertidos en gurús sin freno, la tentación de caer en las redes de o convertirse en «mediócrata», término que , en palabras, de un integrante de la elite periodística, señala a aquel que ha aprendido a ser tiempo actor y distribuidor de la información”¹⁹². Como xa advertía Mills, ao poder político saíanlle duros competidores na pelexa pola influencia social sobre a poboación e debería poñer en marcha estratexias de colaboración¹⁹³.

Referímonos até agora ás formas en que o xornalismo como grupo despreza para erixirse como grupo de presión, para exercer a súa influencia social. Ademais do feito de constituírse como xerador do coñecemento e configurador da realidade a través da sistemática autorreferencia e do consecuentemente afastamento do entorno, este grupo profesional converteuse ao longo dos anos nun elemento indispensable para a actividade política. Aqueles que ostentan o poder político buscan a súa complicidade

¹⁹¹ Humanes, María Luisa. “La profesión periodística en España” en Revista ZER, Universidade do País Vasco, Bilbao, 1998, p 268

¹⁹² Diezhandino, Mª Pilar; Bezunartea, Ofa; Coca, Cesar. *La élite de los periodistas*. Universidad del País Vasco, Bilbao, 1994 (pax. 141).

¹⁹³ Véxase Mills, Charles Wright. *La elite del poder*. Fondo de Cultura Económica. México, 1957.

e confianza e o resultado é o establecemento de relacións de conveniencia mutua que reforzan a consideración de elite de ambos grupos. Non en poucas ocasións ese tecido relacional traspasa o ámbito do público para pasar o persoal¹⁹⁴.

“Todo político que se precie está rodeado de un grupo de periodistas. Tanto vales políticamente, cuantos más periodistas tienes a tu alrededor (cortejándote, cortejándolos). No nos referimos exclusivamente a las puestas en escena de los políticos (que son casi siempre para los periodistas), sino a un aspecto que incluye también el ámbito de la vida privada. La complicidad antes señalada que caracteriza a las relaciones político/periodistas, va en ocasiones mucho más allá del ámbito estrictamente profesional para proyectarse al conjunto de la vida personal de unos y otros. Obligados a compartir profesiones absorbentes, acaban por compartirlo casi todo. Posiciones estructurales y rasgos personales incluidos¹⁹⁵”. A conciencia de grupo contribúe a alimentar as relacións entre políticos e xornalísticas e a dotalas de mecanismos e códigos de funcionamento propios a través dos cales comparten escenarios públicos e privados¹⁹⁶.

A amizade entre uns e outros é forxada a base do seguimento que moitos xornalistas fan do ascenso persoal dos políticos e de, como xa referimos, do establecemento de relacións de beneficio mutuas que derivan nunha sorte de osmose entre ambas elites. Estas relacións convértense nun continuo proceso negociador nos que non se pode negar a capacidade de iniciativa da elite xornalística. Trátase dunha posición que cambia decididamente a posición inicial do xornalista na sociedade, non só facéndoo circular entre as elites de poder senón situándose ao seu mesmo nivel e converténdoo nunha delas¹⁹⁷.

¹⁹⁴ Como exemplo do que estamos a dicir podemos citar a relación establecida entre o ex presidente do goberno de España, José María Aznar, e o director do diario *El Mundo*, Pedro J. Ramírez durante os anos noventa. Este medio e o seu responsable apoiou explicitamente a carreira cara a presidencia de Aznar que culminou coa súa chegada á Moncloa no ano 1996. A relación trascendeu os seus respectivos ámbitos ocupacionais para converterse nunha relación persoal. Finalmente, no ano 2002, o cariz da relación mudou e, consecuentemente, o posicionamento do medio que dirixe Pedro J. Ramírez en relación ao goberno do PP. O enfrentamento entre Cesar Alierta, presidente da Compañía Telefónica nomeado polo Goberno, e Pedro J. Ramírez, derivou na virada de costas que o diario *El Mundo* deu ao presidente Aznar. O director do xornal aspiraba a facerse co control total de *Onda Cero*, tras o acordo suscrito entre a cadea filial de Telefónica, o grupo Recoletos e *El Mundo*. A resistencia de Alierta a desfacerse da cadea radiofónica deu lugar a unha batalla que ten o seu punto álxido na publicación por parte de *El Mundo* dunha información na que se daba conta dos beneficios millonarios obtidos por un sobriño do responsable de Telefónica –supostamente a través de información privilexiada– con accións de Tabacalera, cando Alierta estaba ao fronte de esta. O conflito de intereses rematou coa amizade entre Pedro J. Ramírez e Aznar e co enfrentamento do director de *El Mundo* con aqueles xornalistas que formaban parte da denominada *Asociación de Escritores y Periodistas Independientes*, valedores de Aznar na súa carreira á Moncloa. Incluídos neste grupo figuraban Luis Herrero, Manuel Martín Ferrán, José María García e Federico Jiménez Losantos, entre outros.

¹⁹⁵ Ortega, F., Humanes Mª Luisa. *Ibid*, p 95

¹⁹⁶ A este respecto paga a pena facer mención ás costumes practicamente institucionalizadas como reunións cos responsables dos medios en períodos de traballo, pero tamén vacacionais, almorzos de traballo, retiros con xornalistas, etc. Neste tipo de estratexias relacionais xogan un importante papel as entrevistas pactadas, aquelas nas que non só existe un cuestionario previo de temas a tratar co político, senón que se pacta quen realiza a entrevista. En España este é un hábito extendido aínda que os propios profesionais se resistan a recoñecelo. En Francia primeiro con François Mitterrand e despois con Jacques Chirac converteuse nunha esixencia. Sen embargo, en Alemaña semella inconcebible xa que cando no ano 2004 algúns líderes dos grupos políticos comezaron a esixir cuestionarios previos para conceder e realizar entrevistas, desencadeouse unha campaña de denuncia no seo dos medios de comunicación que freou tal pretensión.

¹⁹⁷ Gustaríanos destacar como exemplo desta circulación entre elites algúns dos resultados dos inquéritos

Son conscientes os profesionais do xornalismo da súa posición respecto ao poder político? Vaíamos por partes e acudindo ás enquisas realizados entre xornalistas. Máis da metade sinalaban nunha investigación levada a cabo en 1995¹⁹⁸ que eles mellor que ninguén representaban a opinión pública, por riba das sondaxes e da minoría política, a que outorgaban escasa representatividade. Deslexitimaban dese xeito tanto a metodoloxía sociolóxica das sondaxes como as propias dinámicas electorais como vías para coñecer os intereses da opinión pública. A lóxica da representatividade era a súa, a das súas conviccións. Seguindo co mesmo estudo ao que nos referimos, outro dato deixaba ver que un 72,1% dos profesionais madrileños consultados considerábanse a si mesmos como líderes de opinión e un 42,7% afirmaba que os líderes políticos dependían ou necesitaban dos medios de comunicación para manter as súas posicións.

En estudos posteriores¹⁹⁹ os resultados van na mesma dirección. Un 45,7% sitúa a razón máis importante do prestixio profesional xornalístico na súa influencia político-social, resultado da súa posición de proximidade ás esferas do poder. Un 44% dos xornalistas que traballan en medios impresos pensan que a razón do seu prestixio está baseado na influencia que exercen na sociedade e nos políticos, porcentaxe que sube ao 51,1% no caso de profesionais do ámbito audiovisual. As seccións máis valoradas polos profesionais son as dedicadas á política nacional e economía, precisamente as vinculadas aos grupos de poder. “Nadie cree que los periódicos consigan dimisiones de políticos o grandes cambios en el ámbito económico, pero sí que a través de su influencia en las élites lectoras se movilice a aquellos que tienen poder para dar vuelcos radicales. Se trata de influencias indirectas²⁰⁰”.

levados a cabo polo sociólogo do organismo público Centre d'étude des mouvements sociaux Jean-Marie Charon entre os xornalistas franceses. Segundo subliñaba en *Cartes de Presse. Enquête sur les journalistes* (Stock, París, 1993) a complicidade e amizade entre políticos e xornalistas débese en moitas ocasións ao paralelismo das súas traxectorias. Trataríase dunha relación que se apoia no tempo. En canto aos responsables de cubrir a información política, Charon destacaba que procedían dos mesmos colexios e universidades que os políticos aos que seguían. A frecuentación provoca mimetismo que se traduce ate na mesma maneira de comportarse ou vestir. Ilustráboo coa testemuña dun xornalista de elite francés: “Resulta imposible ir de viaxe con Mitterrand, Jospin, Chirac, a Rusia ou Alemaña sen un smoking. Cando viaxo en avión con eles, formo parte da delegación francesa. Entón debo ter unha certa prestancia, que se impón polos ritos políticos”. Para Charon esta connivencia e cohabitación redundaban nunha prensa demasiado ligada ao poder político e dependente da información institucional. Neste sentido tamén se expresaba Ignacio Ramonet, director de *Le Monde Diplomatique*, no número de febreiro de 1996. “La prensa que históricamente se ha construido contra el poder político tiende cada vez más a identificarse con él. La convivencia entre los dos roza a veces cotas escandalosas. Este fenómeno contribuye a desarrollar en los ciudadanos una cierta desconfianza hacia los numerosos periódicos que no cumplen su rol de contra-poder, mientras el espíritu democrático retrocede. Frente a todo esto lo que hay que hacer es movilizarse de nuevo para defender la libertad de expresión y la independencia de la prensa”.

¹⁹⁸ Facemos referencia neste punto á *Encuesta sobre periodismo y sociedad en la España de hoy*, realizada por Felix Ortega, Concha Fagoaga e José Luis Dader no ámbito de Madrid e promovida pola Universidade Complutense en 1995.

¹⁹⁹ Ver García de Cortázar, M. García de León, Mª Antonia. *Profesionales del periodismo. Hombres y mujeres en los medios de comunicación*. Centro de Investigaciones Sociológicas/Siglo XXI de España Editores, Madrid, 2000.

²⁰⁰ Del Val, Consuelo. “Relaciones de poder. Relaciones con el poder” en García de Cortázar, M. García de León, Mª Antonia. *Profesionales del periodismo. Hombres y mujeres en los medios de comunicación*. Centro de Investigaciones Sociológicas/Siglo XXI de España Editores, Madrid, 2000, p 129-143

Poderíamos cambiar a palabra intersección por amalgama para referirnos as relacións entre os ámbitos xornalístico e político. Relacións estreitas, confusas e marcadas non poucas veces por sentimentos que abalan entre o respecto e o medo²⁰¹. En calquera esa dependencia mutua que se intensifica no contexto da transición política española semella perdurar na actualidade. Recoñecen os xornais do xornalismo o seu poder? Segundo amosan os estudos de achegamento sociolóxico á profesión, resístense a recoñecer que exercen na sociedade un tipo de poder, porén autoafírmanse como grupo de influencia social. É máis, esa condición motivou o seu ingreso na profesión. “(...) La mayoría de la elite asume el papel de notario de la sociedad, pero con el ingrediente añadido de un cierto sentido mesiánico, herencia quizá del papel que ejercieron en la transición democrática, papel que sublimaron después hasta erigirse, tal vez inconscientemente, en elemento clave del proceso”²⁰².

Os xornalistas buscan intervir na toma de decisións e o que eles denominan influencia social non é máis que outra forma de poder. Poder, que como xa sinalamos en apartados anteriores deste traballo emana das corporacións e institucións nas que exercen a súa actividade. “Resulta relevante el grado de identificación y de orgullo empresarial que alcanzan estos directivos. En primer lugar, resaltan la envergadura y solidez de las empresas para las que trabajan, a lo que hay que añadir el hecho de resaltar la transparencia gestora de las misma, en un intento de contrarrestar posibles acusaciones sobre la existencia de oscuras tramas e intereses económico-financiero tras el negocio mediático”²⁰³. A segunda tarefa máis importante para os xornalistas despois de informar é influír. A posibilidade de influír nos cambios sociais tamén aparece como segunda motivación para o ingreso na profesión despois do gusto pola escrita. Para isto, como xa sinalamos, ademais da súa capacidade intelectual, contan coa infraestrutura, os instrumentos e o apoio da empresa mediática na que desenvolven o seu traballo. Esa influencia poden exercela en diferentes ámbitos e funcións, máis alá do político.

A través das investigacións referidas sabemos que polo menos un grupo de profesionais do xornalismo son conscientes de constituírse nunha minoría influínte, por tratarse de caras, voces e sinaturas coñecidas, por seren personaxes públicos.

²⁰¹ Ver Diezhandino, Mª Pilar; Bezunartea, Ofa; Coca, César. *La élite de los periodistas*. Universidad del País Vasco, Bilbao, 1994, p 125

²⁰² Diezhandino, Mª P.; Bezunartea, O.; Coca, C. *Ibid*, p 135. A traves de sesenta xornalistas de elite que respostaron a un cuestionario de 54 preguntas e, posteriormente, 17 entrevistas persoais en profundidade, os profesores da Universidade do País Vasco e tamén xornalistas, Mª Pilar Diezhandino, Ofa Bezunartea e César Coca debuxaron un retrato desprovisto de calquer morbo –non se publican os nomes dos e das profesionais estudados- da elite profesional xornalística. Unha aproximación a ela que seguíu basicamente os pasos dados por anteriores traballos homologables a este respecto aos profesionais da comunicación en Francia. Neste universo non se incluiu a nengun cargo empresarial, a menos que ademais exercera o xornalismo de maneira directa. Os escollidos, a elite segundo o criterio dos autores vascos, son directores de xornais diarios, directores de publicacións non diarias, directores de servicios informativos en radio e televisión, columnistas, profesionais especializados en economía e condutores de espazos radiofónicos e televisivos.

²⁰³ Ver Del Val, Consuelo. “Relaciones de poder: Relaciones con el poder” en García de Cortázar, M. García de León, Mª A. *Profesionales del periodismo. Hombres y mujeres en los medios de comunicación*. Centro de Investigaciones Sociológicas/Siglo XXI de España Editores, Madrid, 2000, p. 129-143.

Súa é a decisión do que vai ser portada nun xornal ou de con que titulares abrirá un informativo na televisión. Esa exposición pública e esa consciencia de notoriedade implica riscos: o mimetismo do poder, o afastamento dos intereses reais da sociedade e a prepotencia.

Proba da atracción dunha profesión con capacidade de influencia social reside no feito de non considerar como determinante a cuestión da retribución económica como motivación laboral. Non quer dicir que o que se cobra non sexa importante, pero trátase dun grupo de estatus cuxa actividade e as súas repercusións non se pode entender só en clave económica. A distinción e a relevancia social son outro tipo de recompensas. “Son conscientes de que su entrega al mismo es casi total, pero también de que obtienen gratificaciones altas que no encontrarían fácilmente en otras actividades. Podríamos decir que se hallan atrapados dentro de una situación de ansiosa fascinación, que de un lado les lleva a crearse una adicción sin la que ya no pueden vivir, pero que tampoco les deja vivir. (...) Es muy probable que esta necesidad de abandonar la nave no se materialice”²⁰⁴.

O profesional do xornalismo atopa xa que logo as súas recompensas, non tanto na retribución económica, como nas consecuencias sociais derivadas da súa actividade. Son as que dan sentido á súa profesión e configura aquilo que denominamos aquí como “estilo de vida”. Así mesmo esas recompensas corroboran o feito de que se autorrecoñezan como axentes que exercen influencia social en varias direccións: proporcionando imaxes coas que a sociedade poda identificarse, creando líderes sociais e lexitimando ás institucións que operan na sociedade²⁰⁵.

1.4.3 Dinámicas do grupo profesional

Unha profesión complexa de regular, pobre na media de retribucións económicas e que acolle disparidade de posicións sociais; pero tamén unha profesión na que existe unha elite, na que as relacións coas primeiras liñas política e económica son, como pouco, estreitas e que mantén un equilibrio histórico coa audiencia en canto que a

²⁰⁴ Ver Ortega F. “Una profesion voraz” en García de Cortázar, M. García de León, Mª A. *Profesionales del periodismo. Hombres y mujeres en los medios de comunicación*. Centro de Investigaciones Sociológicas/ Siglo XXI de España Editores, Madrid, 2000 (pax.105-128). Sobre a atracción que exerce a profesión e poder que implica gustaríanos citar aquí as memorias de Katherine Graham (1917-2003) herdeira, xornalista e editora do xornal *The Washington Post*. Estas memorias son, ademais dun repaso pola recente historia política estadounidense, unha testemuña das non sempre cordiais relacións entre xornalistas e políticos ao máis alto nivel. Son, ademais, unha amena reflexión da influencia do xornalismo e dalgúns xornalistas escollidos nos conflitos políticos. Pero, sobre todo, *Una historia personal* de Katherine Graham (Alianza Editorial, Madrid, 1998) deixa entrever as consecuencias que ese poder ten sobre a xornalista. Unha xornalista na elite que cando, ao superar os setenta anos, abandona os seus cargos, deixa atrás a favor do seu fillo, a titularidade do poder. “Sin las grandes responsabilidades que acompañaban a mi cargo, tuve que recomponer mi vida, darle nueva forma que no solamente sirviera para llenar mi tiempo sino que le diese verdadero sentido a lo que mi amiga Luvie solía llamar *el ultimo largo*. Para quien deja el poder es duro abandonar ciertas prerrogativas, el asiento de preferencia, las conversaciones secretas, la responsabilidad. Es cierto que muchos de nosotros nos malacostumbramos a las ventajas de nuestro trabajo. Yo, desde luego, lo hice” (p 510)

²⁰⁵ Un exemplo desta capacidade que vai máis alá da transmisión sería a proliferación da *opinión* nun xénero tan particular como as tertulias nos medios radiofónicos e televisivos.

valoración desta sobre o xornalismo abala entre a admiración e o desprezo. Como abordar as dinámicas sociais dun grupo profesional tan diverso nos seus métodos e obxectivos? Intentamos abordar a relevancia das dinámicas de grupo, das traxectorias profesionais e das relacións sociais intra e intergrupais, nos procesos de comunicación pública. En definitiva, estudar ao individuo dentro do grupo, entendendo que a tarefa aporta notas interesantes que afectan ao exercicio do xornalismo hoxe en día.

Non podemos agachar que o debate sobre a consideración profesional da actividade xornalística chega aos nosos días. Recapitulemos sucintamente os elementos máis característicos das profesións e que, en maior ou menor medida, atopamos no xornalismo: o servizo á sociedade e á audiencia, os procesos de aprendizaxe e sistematización de coñecementos, a autonomía profesional, a organización profesional e a cultura profesional. Se ben podemos concordar con outras análises en que determinados elementos gozan de menos desenvolvemento que noutras profesións –referímonos a autonomía ou a cultura profesional–, precisamos sinalar que a actividade xornalística ten desenvolto os seus modelos.

Debemos presupoñer que a competencia profesional queda fóra de dúbida en base ás habilidades e capacidades para a transmisión de información (coñecemento da linguaxe, mecanismos de distribución de opinión e os efectos dos medios) así como co coñecemento das áreas de contido sobre as cales se está a traballar. Podemos asegurar que o camiño está emprendido; a profesionalización do xornalismo, aínda insuficiente, non ten volta atrás a pesar da heteroxeneidade de tarefas, das desigualdades entre os profesionais, e outras eivas, das que destacaríamos unha que ten que ver coa dinámica do grupo: a ausencia dunha responsabilidade profesional necesaria – a ausencia de códigos éticos- para avanzar na categoría profesional do xornalismo²⁰⁶.

“El periodismo es una de la profesiones en las que hay más personas insastifechas, indignadas o cínicamente resignadas en las que es muy común la expresión de ira, la nausea o el desánimo ante la realidad de una profesión que se sigue viviendo como distinta a las demas”²⁰⁷. Nas palabras de Pierre Bordieu atopamos unha das claves sociolóxicas do xornalismo; non só é contemplado como unha actividade extraordinaria desde o exterior, senón que dese xeito é vivenciado polos que desenvolven esta ocupación. No xornalismo converxen, como mínimo, tres factores que han de terse en conta á hora de elaborar unha explicación racional do mesmo: a propia historia da profesión, as biografías dos actores implicados nela e a estrutura da sociedade dentro da cal estes actúan. Recalcamos con esta afirmación o noso argumento de que non se coñece o xornalismo en relación á relevante función social que desenvolve e que, para facelo, débese fuxir exclusivamente de visións románticas tanto como de explicacións estruturais.

²⁰⁶ Sobre esta cuestión incide o alemán Wolfgang Donsbach no seu artigo “Legitimacy through competence rather than value judgements: the concept of journalistic professionalization reconsidered”, publicado na revista *Gazette* (nº 27, 1981). Profesor e director do Departamento de Comunicación da Technischen Universität de Dresden, no período 2004-2005 exerce como presidente da International Communication Association (ICA).

²⁰⁷ Bordieu, Pierre. *Sobre la televisión*. Anagrama, Barcelona, 1997, p 52.

Malia o auxe da socioloxía das profesións nas tres últimas décadas, a investigación sobre a propia profesión xornalística ten unha breve historia, que na península podemos fixar na década dos anos noventa²⁰⁸. Por unha banda, a complexidade que rodea á profesión e, por outro, a resistencia dos propios profesionais á hora de seren interrogados e observados, retarda a aparición de traballos de achegamento á socioloxía do xornalismo. Sen dúbida, algunhas investigacións realizadas nos anos oitenta nos Estados Unidos tiveron notable influencia, non só entre os investigadores españois, senón que obtiveron amplificación en Europa. A mediados dos anos oitenta os sociólogos S. Robert Lichter, Stanley Roberts e Linda S. Lichter entrevistábanse con máis de douscentos profesionais de influentes medios de comunicación norteamericanos atraídos pola idea dunha profesión chea de celebridades e marcada polo efecto pos-Watergate²⁰⁹. En definitiva, polo poder da investigación periodística na sociedade democrática. Quen eran aqueles que ditaban sentencias a través das páxinas dos xornais e da pequena pantalla? Reporteiros, redactores, xefes de sección, xefes de redacción, columnistas, executivos, presentadores e produtores de televisión conformaron o retrato de grupo abordado por este trío de sociólogos. O 95% eran brancos, o 79% eran homes, o 93% graduados universitarios, o 78% superaban os 30.000 dólares de salario anual, o 54% considerábanse liberais e a metade non se adscribía a ningunha relixión²¹⁰.

Estilo de vida, modo de pensar e, o máis importante para a tarefa que nos ocupa, a onde e como se chega no ámbito profesional, seguen sendo aspectos escasamente estudados até o momento. Unha das razóns, tal como indican García de Cortázar e García León²¹¹, reside en que unha das características do xornalismo radica nos modos inespecíficos de forman parte desta profesión. Unha actividade complexa que sobrepasa o que se entende por profesión e na que, a pesar da instauración de estudos formativos de acceso –atributo que caracteriza ás profesións como tales–, o ascenso dentro dela depende, como veremos, de relacións sociais coa estrutura de poder e cos propios compañeiros de profesión.

²⁰⁸ Podemos datar o inicio dos estudos sociolóxicos sobre os xornalistas en España co estudo publicado no ano 1990 pola Asociación Profesional da Prensa de Madrid e realizado por Demoscopia baixo o título *El periodista español. Retrato intermitente*.

²⁰⁹ Lichter, S. R.; Rothman, S.; Lichter, L. *The Media Elite: America's New Power- brokers*. Hasting House, New York, 1986

²¹⁰ Os autores tiñan claro cal era o retrato de grupo desde unha perspectiva demográfica: “The media elite are a homogeneous and cosmopolitan group, who were raised at some distance from the social and cultural traditions of small-town middle America. Drawn mainly from big cities in the northeast and north central states, their parents tended to be well off, highly educated members of the upper middle class. Most have moved away from any religious heritage, and very few are regular churchgoers. In short, the typical leading journalist is the very model of the modern eastern urbanite”. Ibid, p 294. *A elite dos medios de comunicación é un grupo cosmopolita e homoxéneo, que se erixe a algunha distancia das tradicións sociais e culturais dunha cidade pequena media de América. Chegado principalmente de cidades grandes dos estados do nordeste e do norte central, os seus pais teñen unha posición acomodada, e formación superior de clase media alta. A maioría apartouse de calquera tradición relixiosa e moi poucos acuden regularmente á igrexa. En resumo, o xornalista prototipo é o modelo de urbanita moderno do leste*.

²¹¹ García de Cortázar, M. García de León, Mª Antonia. *Profesionales del periodismo. Hombres y mujeres en los medios de comunicación*. Centro de Investigaciones Sociológicas/Siglo XXI de España Editores, Madrid, 2000.

Unha profesión peculiar que se compón non só de habilidade profesional senón de hábitos e actitudes que configuran a vida dos xornalistas en base a orientacións conxuntas. Debúxase dese xeito o espazo global referido por Bordieu cando vincula estilo de vida e clase social²¹². O xornalista actúa como tal en todo momento e a súa personalidade xira ao redor da actividade que exerce. A calquera hora e en calquera lugar. Partindo de que a organización das sociedades contemporáneas contempla a pertenza dun individuo a unha pluralidade de círculos sociais que non esixen compromisos exclusivos, non deixa de ser certo que algúns deses círculos esixen de quen o integran adhesión absoluta. Máis alá da disparidade de circunstancias que rodean á profesión xornalística, existe un denominador común entre quen a exerce: a dispoñibilidade horaria. “Entrar en el periodismo es hacerlo en un círculo absorbente al que se destina la vida entera de sus oficientes. La mezcla precisamente de tareas y rutinas que pueden definirse como profesionales, con esta otra actitud de entrega y compromiso como si se tratase de alguna especie de «misión», es la que proporciona al periodismo un aura especial y le confiere una naturaleza diferente a la de un simple trabajo”²¹³. Os xornalistas sitúan o gusto por este estilo de vida como terceira das motivacións principais para escoller a profesión, despois do gusto por escribir e a posibilidade de influír nos cambios sociais. A capacidade para acceder alí onde non todo o mundo pode chegar, de tratar materias informativas dispares ou a imposibilidade de separar a vida profesional da vida privada son algunhas das características que remarcan a peculiaridade da ocupación. Trátase de somerxerse nunha profesión de alta intensidade e, porén, a taxa de permanencia na profesión é alta: vinte anos de promedio, o mesmo que o grao de satisfacción expresado polos profesionais. Como resulta previsible, a satisfacción increméntase nos estratos máis altos da profesión²¹⁴.

“Vida y trabajo se confunden, provocando efectos diversos. De un lado, la identificación del periodista con lo que hace, que en muchos casos estriba en apropiarse como señas de identidad personales aquellas que se ligan a los proyectos profesionales. Lo que conlleva también una fuerte vinculación afectiva con los colegas, fortaleciendo la endogamia que hemos encontrado en la profesión a propósito de sus mecanismos de funcionamiento. La vida interna de un medio de comunicación es, en no pocas ocasiones, un mundo en pequeño, bastante cerrado para quienes no forman parte de él, pero no menos cerrado para quienes están en él. De manera que estos últimos pueden sentirse tentados a percibir al resto del mundo a partir de las claves de su propio endogrupo”²¹⁵. Segundo sinala este estudo do CIS baseado nun inquérito a 660 profesionais, a endogamia é significativa. Case o 33% dos consultados ten algún xornalista na familia. Destes, nun 32% dos casos é a parella. “Casi toda estrecha relación profesional tiende a convertirse en personal. Entre la causas: el extenso tiempo compartido y la necesidad mutua de estar en la misma red, lo que exige continuas manifestaciones de lealtad recíproca. Casi toda relación personal tiende

²¹² O sociólogo francés Pierre Bordieu (1930-2004) desenvolve esta idea ao longo da súa prolífica obra, pero recomendamos especialmente *La distinción*. Taurus, Madrid, 1988.

²¹³ Ortega, F. “Una profesión voraz” en García de Cortázar, M. García de León, Mª Antonia. *Profesionales del periodismo. Hombres y mujeres en los medios de comunicación*. Centro de Investigaciones Sociológicas/ Siglo XXI de España Editores, Madrid, 2000, p. 105-128.

²¹⁴ Consultar García de Cortázar, M., García de León, M., Ortega, F., Callejo, J. e Val, C. Del. *La galaxia mediática*. Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid, 2000.

²¹⁵ Ortega, F. “Una profesión voraz” en García de Cortázar, M. García de León, Mª Antonia. *Profesionales del periodismo. Hombres y mujeres en los medios de comunicación*. Centro de Investigaciones Sociológicas/ Siglo XXI de España Editores, Madrid, 2000 (p. 105-128).

a convertirse en profesional: la falta de tiempo hace que se vayan abandonando las relaciones menos necesarias profesionalmente como las de los antiguos amigos”²¹⁶.

As relacións dos xornalistas cos seus colegas e con outras elites sociais, económicas e políticas, sitúanos á marxe do *home medio* ao cal pensan que se dirixen e en ocasións substitúen. O corporativismo e a insensibilidade cos suxeitos anónimos son citados como dous dos principais «pecados capitais» da profesión, xunto a outros como a simplicidade e o abrazo ao poder²¹⁷. Ser xornalista as vinte e catro horas e, porén, vivir afastado da realidade que se pretende transmitir; preocuparse máis pola noticia –ese fin que se persigue– que polos seus efectos. Dispoñer ou non de determinadas relacións sociais revélase de novo primordial para abrirse paso no mundo do xornalismo. Ademais da dispoñibilidade horaria e dedicación total á profesión, os xornalistas consideran como un atributo cada vez máis destacado para a súa actividade, dispoñer de boas fontes informativas e posuír facilidade para as relacións sociais²¹⁸. Porén, será difícil que recoñezan que o acceso a círculos privilexiados nos que flúe información relevante para eles e para os seus medios se deba a unha cuestión que vaia máis alá do azar, da boa fortuna, como nos indican as entrevistas realizadas por María Santos Saínz²¹⁹ entre os primeiras espadas dos medios de comunicación franceses. Porén, unha boa parte dos testemuños revelan axuda de axentes próximos na introdución en ambientes sociais selectivos. “Así se crean las solidaridades de grupo y el sentimiento de pertenencia a un mismo ambiente. Luego los favores son devueltos cuando la ocasión lo permite. De esa manera se pone en marcha lo que se denomina en Francia *envoyer l’ascenseur*. Muchos de estos periodistas aparecen como verdaderos estrategas, porque han sabido estar donde había que estar, en el momento adecuado. Y luego han sabido sacar partido de esas ocasiones, a veces únicas, y alimentan con primor esos contactos”²²⁰. A identidade como xornalista adquirese desde o instante que se asina un traballo. Aínda hoxe en día, co desenvolvemento dos medios audiovisuais e a instauración doutros campos de traballo máis alá dos medios, a sinatura impresa convértese na fonte da identidade do profesional.

A partires deste inicio, que significa a traxectoria profesional no xornalismo? O sociólogo Félix Ortega ofrece unha resposta contundente. “Básicamente, los conocimientos profesionales que los profesionales tienen los unos de los otros. Una parte sustancial de la mentalidad de la profesión consiste en sobreentendidos acerca de la valía de sus integrantes. Ciertamente que la misma tiene un fundamento real, por cuanto los periodistas suelen saber el nivel de competencia profesional del resto

²¹⁶ Callejo, J. “Profesionales del periodismo español. A modo de recapitulación” en García de Cortázar, M. García de León, Mª Antonia. *Profesionales del periodismo. Hombres y mujeres en los medios de comunicación*. Centro de Investigaciones Sociológicas/Siglo XXI de España Editores, Madrid, 2000 (p. 247-267)

²¹⁷ Para afondar nesta cuestión é aconsellable consultar o libro de José Luis Dader *El periodista en el espacio público* (Bosch, Barcelona, 1992, p. 159-175) no que o autor intenta profundar na conceptualización da Opinión Pública como disciplina recente. Dader exerce como profesor de Opinión Pública na Facultade de Ciencias da Información da Universidade Complutense de Madrid e o seu campo de investigación está centrado na Socioloxía da Comunicación Xornalística.

²¹⁸ Consultar conclusións en García de Cortázar, M. García de León, Mª Antonia. *Profesionales del periodismo. Hombres y mujeres en los medios de comunicación*. Centro de Investigaciones Sociológicas/Siglo XXI de España Editores, Madrid, 2000, pax. 260.

²¹⁹ Santos Saínz, María. *El poder de la élite periodística*. Fragua, Madrid, 2003.

²²⁰ Ibid. p. 146.

de sus colegas. Mas este saber no es resultado exclusivo de la práctica estrictamente profesional, sino del conjunto de relaciones que rodean a la misma”²²¹.

As vías de acceso á profesión continúan a ser, daquela, particulares, non regulamentadas. O crecemento das empresas de comunicación non vai parello cunha metodoloxía de selección de persoal asentada. Estas eivas provocan o que se denomina dobre vínculo particularista. “Particularista por estar al margen de cualquier criterio conocido, basado solamente en el conocimiento personal. Doble vínculo porque el elegido establece relaciones de un lado con una empresa (con lo que adquirirá su primer troquelado profesional conforme a los usos y prácticas vigentes en la misma), pero de otro con un profesional, que es el que le ha facilitado el acceso y que puede convertirse en su referente profesional”²²².

As lealdades e o sentimento de pertenza a un equipo e, máis aló, a un grupo social, determinan o desenvolvemento da traxectoria do xornalista. Máis que as súas cualidades, segundo se desprende das testemuñas dos propios profesionais. Se non se opta pola dispoñibilidade temporal e dispoñibilidade ao equipo ou empresa, as cualidades persoais e profesionais de pouco valen para ascender. En definitiva, trátase de estar a disposición da empresa, unha circunstancia que bota por terra a frecuente adscripción do xornalismo ás profesións liberais.

Ningún individuo está situado socialmente ao azar, tal como apunta Bordieu²²³. Vínculos profesionais e persoais constitúen a esencia do desenvolvemento da carreira xornalística. Unha carreira de longa duración, a xulgar polas diferentes investigacións levadas a cabo, que estiman unha media de vinte anos na profesión para aqueles que pasan dos 45 anos de idade. Simultanean traballos e experimentan con frecuencia a mobilidade laboral, pero resulta certo que a primeira ocupación outorga un verniz ao xornalista de cara ao seu entorno de relacións profesionais. O medio escollido para iniciar a súa carreira, prensa escrita, radio ou televisión, marcará os pasos posteriores. Esta división aparece como unha das contadas especificidades da profesión.

Con frecuencia o xornalista adscríbese á categoría profesión liberal, aínda que na maioría das ocasións, desenvolven o seu traballo como asalariados. En canto ao prestixio social en comparación con outras profesións, os xornalistas considéranse ao mesmo nivel que os sociólogos e historiadores. Entre as profesións que sitúan nun nivel superior de prestixio que a súa propia, atópanse os notarios, xuíces, médicos, enxeñeiros, economistas e profesores de universidade²²⁴. As tres razóns principais

²²¹ Ortega, Felix. Humanes, Mª Luisa. *Algo más que periodistas. Sociología de una profesión*. Ariel, Barcelona, 2000, p 145.

²²² Consultar Del Val, Consuelo. “Relaciones de poder. Relaciones con el poder” en García de Cortázar, M. García de León, Mª Antonia. *Profesionales del periodismo. Hombres y mujeres en los medios de comunicación*. Centro de Investigaciones Sociológicas/Siglo XXI de España Editores, Madrid, 2000, p 129-143.

²²³ Bordieu, Pierre. *La distinción*. Taurus, Madrid, 1988.

²²⁴ A cuestión do prestixio social visto polos propios profesionais aparece reflexada nos cuestionarios manexados tanto en García de Cortázar, M. García de León, Mª Antonia. *Profesionales del periodismo. Hombres y mujeres en los medios de comunicación*. Centro de Investigaciones Sociológicas/Siglo XXI

que os profesionais do xornalismo consideran que motivan o seu prestixio social son a influencia sobre a sociedade, a proximidade ao poder e a importancia social da función xornalística.

Estes resultados virían confirmar que os xornalistas teñen conciencia da súa influencia sobre a audiencia, é dicir, do seu papel como *gatekeepers* ou creadores da axenda do público. “Noelle-Neumann habla de consonancia irreal para referirse al uso estereotipado que los periodistas hacen del conocimiento del público al que se dirigen: comparten experiencias comunes respecto a lo que creen que tendrá éxito entre la audiencia, lo cual explicaría la coincidencia en los temas seleccionados y el tratamiento dado a los contenidos informativos”²²⁵.

Retomamos a Wolfgang Donsbach, quen deduce que en primeiro lugar os xornalistas nas democracias difiren nos seus sistemas de valores e actitudes políticas respecto ao público. Non representan á sociedade no seu conxunto, senón que máis ben constitúen un grupo social cos seus propios puntos de vista e intereses. Existe, segundo este autor, unha clara complicidade dos xornalistas cos seus colegas como grupo de referencia – o que Dader denomina corporativismo como pecado capital da profesión-. Isto reforza a idea de que forman parte dunha elite que non cumpre co criterio de representación da opinión pública que eles mesmos se teñen autoimposto.

Os profesionais con ampla experiencia recoñecen a súa xestión dunha parcela de poder. Canto? Certamente resulta difícil desvencellar o poder das empresas mediáticas e a actividade xestora dos profesionais da comunicación. Se a empresa é poderosa, os profesionais nos que esta delega parcelas de poder obterán maior notoriedade e máis influencia. Ese poder delegado provoca que se atribúan a influencia sobre a sociedade e os políticos. Un 72% dos profesionais madrileños consideraba en 1995 que en si mesmos eran líderes de opinión²²⁶. A profesión en xeral evita referirse ao poder, aínda que recoñece que o feito de estar preto dos centros de decisións económicos e políticos outorga un enorme valor á profesión. Ese acceso a círculos restrinxidos, ao que xa nos referimos, revaloriza e outorga prestixio a moitos xornalistas, nunha profesión que se caracteriza polo valor das relacións sociais. Cando unha deixa de ser titular delas, o poder pasa a ser unha noción confusa²²⁷.

E cal é a valoración dos aspirantes? Entre os aspirantes a profesionais do xornalismo o convencemento do prestixio, notoriedade e influencia social que se desprende do grupo profesional ao que pretenden incorporarse semella fóra de dúbida. “Grupo de *status* que se define por el prestigio, por el carácter específicamente diluido de sus

de España Editores, Madrid, 2000, como no anterior traballo *Encuesta sobre periodismo y sociedad en la España de hoy*, levado a cabo por Felix Ortega, Concha Fagoaga e José Luis Dader na Universidade Complutense de Madrid no ano 1995. Nesta ocasión realizáronse 401 entrevistas persoais no ámbito de Madrid.

²²⁵ Dader, José Luis. *El periodista en el espacio público*. Bosch, Barcelona, 1992, p 117

²²⁶ Remitímonos de novo ao inquérito levado a cabo co título *Encuesta sobre periodismo y sociedad en la España de hoy*, levado a cabo por Felix Ortega, Concha Fagoaga e José Luis Dader na Universidade Complutense de Madrid no ano 1995.

²²⁷ Ver Ramonet, Ignacio. *La tiranía de la comunicación*. Debate, Madrid, 2000.

normas, por el componente subjetivo (personal e interpersonal) y no tanto por la relación asalariada. Es una de las pocas actividades en donde es posible encontrar un número relevante de actores que no reciben un salario (las denominadas «prácticas», «becas» y otras modalidades similares encubren esta curiosa forma de «voluntariado» periodístico), o donde a pesar de bajos salarios en determinadas categorías, no tiene lugar casi nunca acción reivindicativa alguna. Aunque integrados en un circuito típicamente capitalista, y a pesar de que en él se ha introducido la organización racional en múltiples aspectos, los periodistas, sin embargo, continúan percibiendo su actividad como un servicio público destinado a fines extraeconómicos. Es ésta una importante razón para que perciban su trabajo como una práctica que trasciende ampliamente la esfera de los meros intereses económicos”²²⁸.

O xornalismo e as tarefas que implica non se poden comprender só nas coordenadas de economía e empresa. Ben certo é que os profesionais desenvolven o seu traballo dentro de grupos empresariais e institucións, pero se queremos afondar no coñecemento dos e das xornalistas como grupo, non podemos asimilar completamente a dirección e intereses destes cos das empresas nas que desenvolven as súas tarefas. Certas cualidades asociadas á profesión e cuestións tales como o prestixio social non son imaxes construídas exclusivamente para a audiencia; son imaxes que, atendendo as investigacións sociolóxicas realizadas ao redor deste colectivo, o grupo de xornalistas proxecta sobre si mesmo.

²²⁸ Ortega, F., Humanes Mª Luisa. *Algo más que periodistas. Sociología de una profesión*. Ariel, Barcelona, 2000, p 59-60

Cap. 2. Contexto e xermolos para unha facultade galega

En 1980 a UNESCO definía, co concurso de organizacións internacionais de profesionais como a Federación Internacional de Periodistas e a Organización Internacional de Periodistas ao xornalista como “Calquera persoa de calquera nacionalidade, que teña un emprego fixo remunerado como director, reporteiro, fotógrafo, *cameraman* ou técnico de prensa, radio, televisión ou servizo de noticias filmadas, que exerza a súa profesión cumprindo as normas ético-profesionais e que o costume reconece como verdadeiros profesionais; tal actividade profesional consiste en buscar, recibir ou impartir información, opinións, ideas, estudos ou comentarios en publicacións diarias ou periódicas, axencias de prensa, servizos de radiodifusión, televisión o cine¹”. A formación -xa non só a superior- non contribuía nin un chisco a definir o xornalista no mesmo ano no que a Federación de Asociacións da Prensa de España expuña no anteproxecto de Estatuto profesional –que non chegou a bo porto- que só sería xornalista legalmente aquel que obtivera o título oficial específico na Universidade; aínda hoxe débese xustificar a necesidade da formación e, malia todo, non caracteriza o profesional².

Que acontecía naqueles anos na contorna galega en relación á formación dos profesionais da comunicación? Por unha banda, os centros universitarios focalizados nas facultades de Madrid e Barcelona experimentaban un importante crecemento na demanda dos estudos que non se vía correspondido nin na dotación de recursos materiais e humanos nin no propio alcance da formación, deficiente en boa parte a causa da masificación e dunha concepción docente que non respondía ás necesidades sociais. Como veremos a continuación, as facultades chegarían aos albores dos anos noventa aínda sen estaren lexitimadas nin no ámbito académico nin nun mercado profesional para o cal non era preciso contar cun título universitario específico. A incompreensión e falta de apoio por parte das empresas mediáticas non estarían, nin moito menos, mitigados.

Hai que subliñar, de calquera xeito, que o profesional da Comunicación, especificamente o dedicado ao xornalismo, acadará durante eses anos un prestixio non antes recoñecido. O final da ditadura española supoñerá un cambio radical na estrutura mediática do Estado, ao recoñecer a Constitución a liberdade de expresión e liquidarse o entramado mediático de dependencia estatal. Nesta transformación terán especial peso as novas xeracións de xornalistas, chegados xa ás redaccións cun título universitario. Tamén en Galicia, como sinala o xornalista

¹ Gaborit, Pierre. *Projet de création d'une Commission Internationale pour la protection des journalistes et d'une Conférence Internationale Periodique pour la Protection des journalistes*, París, Unesco, 1980.

² Os Estatutos da Federación Internacional de Periodistas, aprobados en Moscú no congreso que se celebrou do 28 de maio ao 1 de xuño sinalan na súa sección cuarta que poden integrarse na federación os sindicatos de xornalistas. “(...) Es decir, una organización democrática cuyas funciones principales son defender, mantener y promover (especialmente por medio de las negociaciones colectivas) los derechos profesionales, éticos, morales y materiales de los periodistas. Para los fines de esta definición, un periodista es una persona que dedica la mayor parte de su tiempo de trabajo a la profesión del periodismo y que obtiene de ella la mayor parte de sus ingresos, ya sea periodista empleado o periodista independiente”.

Primitivo Carbajo, que analiza o cambio xeracional e de capacidades profesionais. “O xornalismo empeza a deixar de ser desempeñado por persoal pluriempregado, de acreditación a miúdo pelegrina, e a requerir exclusividade laboral e unha capacitación que reborda o anterior «ámbito académico» de cada empresa xornalística e do autodidactismo como vías case exclusivas de formación”³.

2.1. O ascendente do informe McBride

Neste punto e aproveitando á anterior referencia á Unesco, ven acaído comentar algúns dos movementos significativos ao redor da Comunicación como ben social producidos na década dos oitenta e que, con diferentes intensidade, repercutiron nos centros formativos da nosa contorna. En 1980 a Unesco fai público o informe McBride⁴ sendo director xeral da organización das Nacións Unidas o senegalés Amadou Mahtar M´Bow. O informe McBride puxo de manifesto a ameaza que supuña para o desenvolvemento social e cultural mundial a progresiva concentración dos recursos de comunicación nunhas poucas mans, convertendo ás sociedades en vías de desenvolvemento nas máis prexudicadas. O informe puña as bases do que debería ser unha Nova Orde Mundial da Información e da Comunicación fronte ao crecente proceso de liberalización e de concentración, partindo cun concepto de comunicación baseada no intercambio e diálogo libres, fundamental para a harmonía social. A concentración empresarial forma monopolios en canto á almacenamento e difusión da información e actúa, segundo o informe, nas seguintes direccións: integración horizontal e vertical

³ Baixo a dirección do profesor Luis Álvarez Pousa, o xornalista Primitivo Carbajo presenta en 2004 o seu TIT co título *Perfil do xornalista da transición en Galicia (1975-1980)*. É un traballo que recolle as reflexións da profesión durante eses anos, os intentos de organización profesional, as relacións coas empresas e o papel das diferentes asociacións de prensa existentes en Galicia. Carbajo constata a existencia “dun reducido e entusiasta grupo de xornalistas que poderíamos cualificar de elite, con suficiente influencia interna nas súas empresas e importantes conexións na sociedade, os cales manteñen na Transición as pautas e criterios profesionais que animaban as anteriores posicións de ruptura política (...). Cando a xeneralidade dos xornalistas enfatiza en avaliar as súas actuacións contra a ditadura e pola democracia, relegando a cuestión autonómica a un segundo termo na súa interpretación das aspiracións políticas da sociedade, o citado grupo de elite persiste en dar continuidade aos criterios e pautas profesionais da ruptura no tratamento da cuestión autonómica, o que permite gañar teitos de identidade política e cultural para Galicia que de outra maneira non fosen posibles. Se ademais esta mesma elite pelexa na primeira liña da guerra corporativa que acompaña a Transición, defendendo a bandeira dos postulados éticos e deontolóxicos, necesariamente temos que concluír que é a estes xornalistas –unha ducia, menos de dúas en todo caso- aos que lles corresponden os loureiros da gloria que invocaba Ignacio Ramonet para os profesionais de mediados dos anos setenta” (p 121-122). O autor facilitounos unha copia deste traballo de doutoramento para a nosa investigación.

⁴ Elaborado por unha Comisión dirixida polo avogado e político irlandés Sean McBride (Dublín 1904-1988), premio Nobel da Paz 1974, o informe preséntase en febreiro de 1980 e publícase ese mesmo ano 1980 baixo o título *One World, Many Voices*. O informe propugna unha nove orde na comunicación mundial, en beneficio da paz e do desenvolvemento humano. No grupo de traballo atópanse persoeiros como Gabriel García Márquez e Marshall McLuhan. Os Estados Unidos xunto ao Reino Unido lideraron á oposición ao informe con argumentos como que contrariaba os principios de liberdade de prensa e de empresa ao preconizar un acceso ilimitado á información e ás novas tecnoloxías. Os Estados Unidos deixaron de financiar a UNESCO en 1985, aínda que catro anos máis tarde este organismo renunciaba aos principios incluídos no informe McBride. Para o noso traballo manexamos a versión en castelán do informe: McBride, Sean y otros. *Un solo mundo, voces múltiples. Comunicación e información en nuestro tiempo*. Fondo de Cultura Económica, México, 1980.

de empresas informativas e de entretemento, participación de empresas doutros sectores industriais na expansión dos medios de comunicación social e creación de grandes conglomerados polas fusións e interaccións das industrias da información. Este proceso de expansión alteraba o sentido da comunicación como diálogo e intercambio converténdoa nun negocio cuxos obxectivos e contidos eran decididos polos grandes grupos económicos.

“En gran parte del mundo de hoy, las comunicaciones se han convertido en un negocio de muchos millones de dólares, y pocas industrias muestran una tasa de expansión tan enorme como la de los medios masivos. Las ventas de productos culturales y de ocio se han ido por la nubes, los presupuestos de publicidad alcanzan cifras de seis dígitos, y los medios masivos han establecido conexiones entre ellos mismos o con otras industrias para formar conglomerados enormes. Esto plantea muchos problemas, pero el que nos interesa aquí se refiere al contenido de la comunicación. Cuando se empaca y vende como cualquier otro producto, el lado del servicio social de la comunicación tiende a pasar a segundo término”⁵.

Cinco eran as partes xerais nas que se dividía este informe: *Comunicación e sociedade, A Comunicación hoxe, Problemática: preocupacións comúns, Cadro institucional e profesional e A Comunicación mañá*. Nesta última parte o informe McBride elaborou toda unha proposta de alternativas e recomendacións xa que entendía que o desenvolvemento da comunicación non se debía deixar ao azar; recomendacións que xiraban ao redor das políticas de comunicación, do desafío tecnolóxico, da concentración empresarial e da diversidade cultural. Era necesario fomentar modelos comunicativos participativos, diminuír o carácter comercial da información e atender ao atraso tecnolóxico e educativo dos países en desenvolvemento revisando lexislacións, liberando patentes ou promovendo convenios internacionais. “Se requiere de la promoción de condiciones propicias para la preservación de la identidad cultural de todas las sociedades a fin de que puedan disfrutar una interrelación armoniosa y creativa con otras culturas. También deben modificarse las situaciones de muchos países desarrollados y en etapa de desarrollo que padecen la dominación cultural”⁶. Para os poñentes do informe McBride era preciso establecer políticas culturais nacionais que promoveran a identidade cultural e a creatividade, estratexia que precisaba da existencia de medios masivos aos que terían acceso grupos populares e axentes das culturas “non dominantes”.

Cales foron os efectos do informe elaborado pola comisión presidida por Sean McBride e pola proposta dun Novo Orde Mundial da Información e da Comunicación? Sen dúbida a proposta da UNESCO tivo unha grande repercusión aínda que tamén é certo que se veu afectada por aquelas voces que o cualificaron como un intento de inxerencia contrario á libre circulación de información. A

⁵ Bride, Sean y otros. *Un solo mundo, voces múltiples. Comunicación e información en nuestro tiempo*. Fondo de Cultura Económica, México, 1980, p 131-132.

⁶ Ibid, p 221

formulación do informe cuestionaba a doutrina norteamericana proclive á libre circulación da información que era fora asumida tamén pola Unesco ata aquel momento. De feito, este foi o pretexto dos Estados Unidos, e despois do Reino Unido, para abandonar a UNESCO, á que non volverían até 2003, deixando de financiarla en 1985 e manobrando para que o informe non se convertese en recomendación e posición das institucións internacionais, como finalmente aconteceu xa que na fin dos anos oitenta a UNESCO –xa baixo a dirección de Federico Mayor Zaragoza– renunciaba aos postulados do informe McBride. O informe McBride, malia adoeecer de falta de consistencia conceptual nos primeiros apartados, tivo o mérito de poñer enriba da mesa a problemática do chamado Terceiro Mundo respecto dos fluxos mundiais de información. O historiador Roger Heacock, encargado de realizar un informe⁷ no que se analizaron as informacións en medios de comunicación relativas ás conferencias previas ao informe McBride auspiciadas pola Unesco, concluíu que a campaña contra os traballos do organismo internacional estaba concertada por varias organizacións empresariais e profesionais. As máis críticas foron a Asociación Interamericana de Radiodifusión (AIR) e a Sociedade Interamericana de Prensa (SIP), con intereses coincidentes coas dúas axencias de noticias máis importantes e máis cuestionadas pola UNESCO, a Associated Press (AP) e a United Press (UP).

Ramón Zallo subliña o valor educativo que emanou do informe McBride. “Ciertamente aquellas propuestas estaban planteadas, desde un enfoque vertical (Norte-Sur), más en el terreno de los principios que en el plano de las contradicciones internas de los países. De hecho el análisis de los intereses culturales específicos y diferenciados entre las clases y estratos de cada país estaba presente pero no estaba en el centro de las preocupaciones. Sin embargo, pocas veces una capa intelectual ha trabajado con mas denuedo por aplicar aquellos criterios en sus respectivos países con una vocación transformadora ya fuera directamente en política comunicativa (en casos como Perú o Venezuela) o en la lucha ideológica “antiimperialista” (en los más). La vocación de intervención era propia de la clase intelectual desde la consciencia de que si el saber no se aplica en la sociedad, lo harán inevitablemente el poder y el mercado”⁸. Mencionamos xa as reaccións dos Estados Unidos e dos grandes grupos mediáticos, pero que aconteceu nos centros de formación de Comunicación da nosa contorna en relación aos postulados da comisión McBride? As posicións en Europa foron máis tranquilas e reflexivas respecto do informe. Profesionais dos medios, docentes e investigadores, -un grupo incipiente naquela altura- das facultades existentes naquel momento non foron alleos ás conclusións e ás alternativas propagadas no documento. O informe McBride era herdeiro directo do traballo e das reflexións dos teóricos da dependencia⁹, especialmente no escenario latinoamericano, que

⁷ Heacock, Roger. *Unesco and the Media*. Institut Universitaire de Hautes Études Internationales, Genève, 1977.

⁸ Zallo, Ramón. “Una mirada constructiva sobre el Informe McBride” en *XXV Aniversario del Informe McBride. Comunicación internacional e políticas de comunicación*. Quaderns del Consell de l’Audiovisual de Catalunya, nº 21, xaneiro-abril 2005. Consulta da versión en liña: http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q21zallo_ES.pdf 21/08/2010.

⁹ A teoría da dependencia consistiu nunha proposta e resposta teórica por parte das Ciencias Sociais para explicar o atraso económico e social. Precursores da teoría foron o economista estadounidense Paul A. Baran autor do libro *The Political Economy of Growth* (Monthly Review Press, NY, 1957) e o teórico da educación brasileiro Paulo Freire, autor de *Pedagogia do oprimido* (Paz e Terra, Rio de Janeiro, 1969).

cuestionaban os modelos de desenvolvemento auspiciados polos organismos internacionais e en situación de fracaso coa crise económica mundial dos anos setenta. É dicir, un modelo alternativo fronte ao imperante modelo de apoio ao desenvolvemento, que continuaría sendo paradigma de actuación. Porén, a renovación conceptual ao redor da comunicación e do desenvolvemento que supuxo o traballo dos pensadores de América Latina calou –ben é certo que algúns centros foron menos permeables ás novas teorías–, nas aulas de comunicación, e os novos paradigmas uníronse a aqueles clásicos que se viñan explicando aos estudantes desde a entrada dos estudos de Comunicación no ámbito universitario. O espírito McBride tivo influencia no ámbito académico e moi boa acollida na facultade de Ciencias da Información da Universidade Autónoma de Barcelona e, tamén, anos máis tarde, na súa homóloga na Universidade de Sevilla. “La influencia se inició en los ámbitos académicos, para dejarse oír, posteriormente, en los sectores profesionales y políticos. En este sentido hay que valorar el papel mediador de la universidad. Determinados conceptos que hoy son habituales en el lenguaje parlamentario y periodístico, como “espacios de comunicación”, “políticas mediáticas”, “regulación democrática”, “convergencias comunicación-cultura”, etc., son conceptos nacidos del debate y de la reflexión académica posterior al período MacBride. Todavía más, la idea -y valoración- de las “políticas de comunicación” como factor clave de la democracia y de la identidad cultural puede interpretarse, cuando menos en parte, como una herencia de aquel debate”¹⁰. Pero sobre modelos, espellos e liñas de traballo dos centros de formación de Comunicación na universidade do Estado e de Portugal, a contorna xeográfica próxima, tratamos a continuación. Podemos concluír destas liñas precedentes que o proceso de debate internacional desde finais dos anos setenta e ao longo dos anos oitenta situaba á comunicación máis alá dun plano instrumental e informativo formulándoa e repensándoa desde un plano, se se quer, cultural.

2.1.1. Ciencias da Información: alta demanda, baixos recursos

En canto á contorna española e o estado da cuestión no tránsito dos oitenta aos noventa poñemos o foco nos dous polos ou centros de referencia, a Complutense e a UAB; debemos deixar constancia dos perfís dos estudos en Pamplona e, máis tarde en Bilbao, pero é certo que Madrid e Barcelona representaban os dous patróns no ámbito da formación pública que marcaban as costuras do resto dos centros de formación superior. As pontes académicas e persoais entre Madrid e Pamplona remontábanse á propia creación do Instituto de Periodismo navarro en 1958, que nacía coa vontade de estrutura preuniversitaria; no caso da formación no campus de Leioa nacera coa tutela académica da Autónoma de Barcelona. Polo tanto, Madrid e Barcelona preséntanse dentro do Estado como os escenarios de referencia previa para a formación en comunicación en Galicia. Convertéronse

Autores destacados da teoría da dependencia nos anos setenta foron: Andre Gunder Frank, Raul Pebrich, HenriqueCardoso, Edelberto Torres-Rivas e Samir Amin.

¹⁰ De Moragas, Miquel . “El informe McBride: su huella en Cataluña” en *XXV Aniversario del Informe McBride. Comunicación internacional e políticas de comunicación*. Quaderns del Consell de l’Audiovisual de Catalunya, nº 21, xaneiro-abril 2005. Consulta da versión en liña:http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q21_ES.pdf 21/08/2010.

no destino para aqueles xornalistas galegos formados xa na universidade a finais dos anos setenta e principios dos anos oitenta; experiencia da que en termos cuantitativos resulta vencedora a Complutense¹¹. O aspirante a xornalista en Galicia optaba por Madrid e pola rama ou sección de Periodismo, que avantaxaba moi de lonxe en número de alumnado a Publicidade e á Imaxe Visual e Auditiva –esta última non era impartida na Autónoma de Barcelona-. O predominio do Periodismo nese sentido era denominador común en Madrid e Barcelona, cuestión que comezará a mudar a finais dos anos oitenta cun reponte nas outras ramas da titulación.

Había máis cuestións en comúns entre os centros madrileño e catalán na altura dos oitenta, cuestións de calado e grandes preocupacións, como xa mencionamos, nuns anos nos que os estudos universitarios de Xornalismo en Galicia aínda non estaban no estadio de anteproxecto. Como xa se apuntou, as facultades de Ciencias da Información creadas en 1971 foron auspiciadas polo franquismo herdando estruturas que respondían a unha determinada concepción da profesión e da formación do profesional; nesta década, a dos oitenta, as transformacións tecnolóxicas e o crecemento do mercado da comunicación, exemplificado na aparición das televisións privadas en España así como o ambiente social xeral xurdido do remate do franquismo, provoca maior interese pola formación universitaria naqueles aspirantes a profesionais. O mercado dos medios medra e se transforma en boa parte grazas ao desenvolvemento xerado pola confluencias de sectores non aliados até o momento como as telecomunicacións, a informática e as empresas mediáticas.

Porén, as facultades continuában na corda frouxa máis de dez anos alá do seu nacemento; a falta de recursos era evidente en ambos centros de Madrid e Barcelona, tanto no que se refire a infraestruturas como ao cadro de persoal, cun elevado número de docentes non numerarios. As carencias víanse agravadas polo mencionado *boom* na demanda dos estudos, nun momento no que a comunicación era o sector cos mellores presaxios de crecemento a nivel mundial, traducida na masificación dos centros; a Universidade Autónoma de Barcelona impón o *numerus clausus* no curso 1984-85, aceptando 750 alumnos no primeiro curso. O certo é que na metade dos oitenta, concretamente no curso 1984-1985 o número de alumnos da Facultade da Complutense achegábase aos nove mil: en Periodismo, 5.633, en Imaxe 1.801 e en Publicidade 1.385. En Barcelona, no mesmo tempo, cada curso preto de tres mil alumnos presentaban a súa solicitude; máis da metade deles para a rama de Periodismo. O tirón das Ciencias da Información

¹¹ A orde ministerial do 11 de agosto de 1975 rezaba “Los alumnos cuyas residencias familiares radiquen en las provincias de Guipuzcoa, Navarra, Vizcaya, Álava, Logroño, Soria, Huesca, Zaragoza, Teruel, Castellón de la Plana, Valencia, Alicante, Albacete, Murcia, Almería, Lérida, Girona, Tarragona, Barcelona y Baleares, que han solicitado o soliciten en traslado de su expediente académico a la Universidad Complutense de Madrid para iniciar estudios en la Facultad de Ciencias de la Información de la misma, deberán formular su petición a la Universidad Autónoma de Barcelona, excepto para la rama de Ciencias de la Imagen, por existir unicamente en la primera de las Universidades citadas”. (Ver BOE 06/09/1975) . A orde quedaría derrogada polo decreto 1005/1985 ((BOE 27/06/1985) e posteriormente polo 943/1986 (BOE, 09/05/1986) polos que se intentaba adaptar a demanda á dispoñibilidade de recursos de cada universidade.

tamén se reflicte na máis recente facultade de Ciencias da Información da UPV en Bilbao coas dúas seccións de Periodismo e Publicidade; en 1984-85 conta con 3.272 matriculados, dos cales máis de 850 ingresan no primeiro curso.

Que acontece mentres cos cadros docentes das facultades? Respecto dos cadros de persoal docente e investigador podemos afirmar que os polos Madrid e Barcelona non estaban tampouco tan distantes neses aspectos. Ambas facultades contaban cunha moi alta porcentaxe de profesores non numerarios, docentes cunha dedicación á universidade limitada, que contribuíu a non consolidar equipos docentes e de investigación. Os anos setenta foron complexos nese sentido aínda que Barcelona resentíuse máis que Madrid da falta de dotación profesoral. No curso 1975-76 a situación na facultade catalá derivou nunha crise que levou á folga a profesores e alumnos; á falta de recursos humanos sumábase á ausencia de instalacións propias e adecuadas para impartir a titulación e as protestas traducíronse en menos de dous meses lectivos durante o curso. Xa en 1978 abriuse un proceso de convalidacións para asentar academicamente a moitos dos profesionais que estaban a impartir docencia en Ciencias da Información sen contar coa titulación universitaria; este proceso tivo en conta a experiencia profesional dos afectados á hora de convalidar títulos. Habería que esperar á Lei de Reforma Universitaria de 1983 para aclarar e estabilizar a situación do profesorado universitario; no ano 1984 publicase o real decreto 1888/1984 do 26 de setembro que regulaba os concursos para a provisión de prazas dos corpos docentes universitarios de acordo coa LRU e que remata co sistema anterior¹² outorgando maior autonomía aos departamentos universitarios e á propia institución universitaria en xeral en canto á provisión de prazas docentes. Este decreto derrogaba calquera regulamentación anterior de acceso á docencia universitaria e establece os principios constitucionais de publicidade, capacidade e mérito: serían as Universidades as que convocasen as prazas de catedráticos e titulares, previo informe do departamento correspondente e da Xunta de Goberno así como co acordo do Consello Social da Universidade. Ningunha praza podería ocuparse de forma interina durante máis de un ano.

O decreto establecía as áreas de coñecemento, suprimindo os mecanismos de equiparacións e analoxías establecidos até aquel momento, como “aqueles campos do saber caracterizados pola homoxeneidade do seu obxecto de coñecemento, unha común tradición histórica e a existencia de comunidades de investigadores, nacionais ou internacionais”¹³. A partir destas áreas agruparíanse as prazas convocadas polas universidades que serían xulgados por un tribunal composto por cinco membros desas áreas, quedando así as que nos ocupan neste traballo:

¹² A Lei de Reforma Universitaria do 25 de agosto de 1983 apunta na súa introdución que se leva a cabo unha “notable simplificación do actual caos da selvática e irracional estrutura xerárquica do profesorado, totalmente disfuncional”.

¹³ Artigo 2.2. decreto 1888/1984 (BOE, 26/10/1984, p 31051)

Táboa nº 3. Áreas de coñecemento establecidas para Ciencias da Información polo decreto 1888/1984

Periodismo	Comunicación Audiovisual e Publicidade
Estrutura da Información Periodística (Facultade de CC da Información)	Empresa audiovisual (Facultade de CC. da Información)
Historia do Periodismo español (Facultade de CC da Información)	Historia dos medios audiovisuais (Facultade de Xeografía e Historia, Facultade de Filosofía e Letras e Facultade de CC. da Información)
Historia do Periodismo universal (Facultade de CC da Información)	Historia do Cine e outros medios audiovisuais (Facultade de Xeografía e Historia)
Información periodística especializada (Facultade de CC da Información)	Introdución á publicidade (Facultade de CC da Información)
Redacción periodística (Facultade de CC da Información)	Narrativa da imaxe fílmica, televisiva e radiofónica (Facultade de CC da Información)
Tecnoloxía da Información (Facultade de CC da Información)	Tecnoloxía da información (Facultade de CC da Información)
Teoría Xeral da Información (Facultade de CC da Información)	Teoría e historia da publicidade (Facultade de CC da Información)
Teoría e Técnica da Información Audiovisual (Facultade de CC da Información)	Teoría e técnica da información audiovisual (Facultade de CC da Información)
	Comunicación audiovisual (Facultade de CC da Información)

Respecto do profesorado, a Lei de Reforma Universitaria de 1983 contemplaba, ademais das figuras de catedrático e titular, dúas máis: a de profesor asociado e a de profesor visitante. As universidades poderían facer este tipo de contratacións temporais a tempo completo ou parcial. O número total non podería superar o 20% dos catedráticos e profesores titulares en cada universidade. Considerábase profesor asociado ao especialista de recoñecida competencia que desenvolva normalmente a súa actividade profesional fóra da Universidade. O profesor asociado resulta fundamental no devir das facultades de Comunicación, que botarán man desta figura, non só no despegue dos centros, senón durante os anos de desenvolvemento xa que a lexislación permitiu durante anos a contratación a tempo completo e con contratos prorrogables. A Lei de Ordenación Universitaria, que entrará en vigor en xaneiro de 2002, impondrá condicións máis restritivas para a contratación desta figura.

En canto ao acceso á profesión xornalística, o debate está durante os anos oitenta e os primeiros noventa máis vivo que nunca, si se pode dicir, xa que ese debate non esmoreceu ao longo da historia do Xornalismo¹⁴, como xa anotamos

¹⁴ Na súa tese de doutoramento, Juan José Videla Rodríguez, *La formación de periodistas en España: Perspectiva histórica y propuestas de futuro* (Universidade Complutense, Madrid, 2002), sostén o carácter interesado do debate ao longo de anos. “El trabajo del periodista exige un período de formación previo al acceso a las redacciones o a otros ámbitos laborales. Esto que para nosotros es evidente no es así para importantes sectores de lo que comúnmente se conoce por profesión periodística. Periodistas de mayor o menor renombre y poderosos empresarios de la comunicación se han servido de los preceptos constitucionales que establecen la libertad de información y expresión para colegir que cualquier mortal tiene derecho a escribir e un periódico, hablar en una emisora de radio o presentar un programa de

no capítulo anterior. En 1990 ao redor dun 45% dos profesionais que exercen o xornalismo nalgunha das empresas da comunicación existentes naquela altura contan cunha titulación universitaria, non necesariamente xornalística. O resto, a maioría cun 55%, abalan entre o bacharelato e a educación básica. A finais da década dos noventa ese 45% pasa a superar o 98% de profesionais universitarios nas redaccións de medios escritos e audiovisuais¹⁵. Anos antes, o Informe McBride subliñaba na necesidade de adestramento dos profesionais da comunicación nun ámbito que se atopaba en transformación e que estaba chamado a ser o escenario da defensa da diversidade de identidades e culturas. Pero a cuestión dunha formación de tipo universitaria-superior parecía non ser prioridade en ningunha axenda.

Relacionado con esta transformación dos cadros das redacción, débese apuntar que o acceso ao segundo ciclo dos estudos de Ciencias da Información continuaba sendo relativamente cómodo para os universitarios que cursaban o primeiro ciclo de calquera outra licenciatura. En tres ordes do 5 de xuño de 1992 o Ministerio de Educación e Ciencia, só un ano despois de que establecera cales deberían ser as directrices comúns nos plans de Xornalismo, Publicidade e Relacións Públicas e Comunicación Audiovisual, é dicir, definía as materias troncais dos planes de estudo de implantación inminente, regulaba o acceso ao segundo ciclo das tres titulacións mencionadas. Facíao permitindo ese a aqueles alumnos que superaran un primeiro ciclo de calquera licenciatura oficial cursando uns complementos de formación específica cunha atribución de trinta créditos¹⁶. Os decanos de varias facultades de Ciencias da Comunicación do Estado comezaron daquela un recurso contra a orde ministerial e a filosofía emanada da mesma nun proceso que chega até tempos moi recentes e que finalmente avala o concepto do xornalismo como formación de segundo ciclo para estudantes de Historia, Dereito ou Socioloxía¹⁷. A posición queda así a medio camiño entre aqueles que atacan a necesidade de formación universitaria específica para o exercicio da profesión cos vellos argumentos de que *un xornalista nace, non se fai* e os defensores de titulacións específicas completas como mecanismos de acceso ao exercicio profesional. Veremos tamén como, coetáneos ao proxecto galego - que apostou desde o curso inaugural 1991-92 pola formación completa en catro cursos e dous ciclos sendo

televisión si tiene el permiso de la propiedad" (p12).

¹⁵ Pódese consultar o estudo de Ortega, F., Humanes Mª L. *Algo más que periodistas. Sociología de una profesión*. Ariel, Barcelona, 2000.

¹⁶ No caso de Xornalismo poderán acceder aqueles que tendo un primeiro ciclo de estudos universitarios oficiais cursen 12 créditos de Comunicación e Información escrita, 10 en Teoría da Comunicación e Teoría da Información e 8 en Lingua. No caso de Comunicación Audiovisual os complementos son 12 créditos en Comunicación e Información Audiovisual, 10 en Teoría da Comunicación e Teoría da Información e 8 en Lingua. E no caso de Publicidade e RRPP, 12 créditos en Publicidad e Relacións Públicas, 10 en Teoría da Comunicación e Teoría da Información e 8 en Lingua.

¹⁷ A Audiencia nacional fallara en 1994 que os estudos de segundo ciclo tiñan que ser correlativos cos de primeiro ciclo estimando dese xeito o recurso contencioso-administrativo presentado polos oito decanos e catedráticos contra as tres ordes ministeriais de 1992. Ademais do propio Estado, a Universidade Pompeu e Fabra recorreuse o fallo, xa que desde 1992 impartía estudos de segundo ciclo de Periodismo. Finalmente, en 2002 o Tribunal Supremo revoca o fallo da Audiencia Nacional por establecer "criterios limitativos" e avala o acceso ao segundo ciclo dos estudos de Periodismo, Comunicación Audiovisual e Publicidade e Relacións Públicas para alumnos que cursaran un primeiro ciclo de calquera outra titulación universitaria, ou ben sexan diplomados ou licenciados.

o primeiro plano de estudos cuatrimestral-, nacen outros que establecen só o segundo ciclo de estudos de Xornalismo e repararemos nas súas argumentacións.

Antes de subliñar algúns trazos característicos dos centros de ensino universitario do xornalismo na nosa contorna máis próxima no tránsito dos anos oitenta aos noventa hai que lembrar que a reforma dos plans de estudos de 1991 resultado do desenvolvemento da LRU significará un cambio de orientación nos estudos de Comunicación. Planes cuatrimestrais, máis materias, máis formación específica e maior orientación cara ao exercicio profesional. Na entrada á década dos noventa os estudos de xornalismo en España xa perfilan tres tipos de ensino promovidos desde tres instancias e filosofías diferentes: por unha banda, a universidade pública, por outra a universidade privada e, por último, as empresas informativas cos seus *masters* e cursos especializados (exemplo, a Escola de Periodismo de El País que nace en 1986 cun convenio coa Universidade Autónoma de Madrid¹⁸, o *master* do xornal ABC en colaboración coa Universidade Complutense a partir de 1988 ou a Escola de Medios de La Voz de Galicia que pon en marcha en 1993 o *master* de Medios de Comunicación¹⁹ e desde 1999 o *master* en Produción e Xestión Audiovisual, ambos coa cobertura da Universidade da Coruña). Dentro da universidade pública, a opción dos estudos de segundo ciclo non queda orfa neses anos, cos exemplos da Universidade de La Laguna en Canarias.

Se no curso 1980-81 era sete mil os estudantes de Ciencias da Información no Estado, nas universidades públicas e privadas, no curso 1989-90 a cifra ascendía a máis de vinte e un mil oitocentos. Como veremos, esa cifra seguirá medrando considerablemente ao longo da década dos noventa. Á altura de 1990, ademais dos estudos de comunicación nas universidades Complutense, Autónoma de Barcelona e País Vasco, no ámbito público atoparemos as tres ramas das Ciencias da Información na Universidade de Sevilla a partir de 1990 e o segundo ciclo de Xornalismo na Universidade de La Laguna a partir de 1988. A lei catalá 11/1990 do 18 de xuño crea unha nova universidade pública, a Pompeu i Fabra, que comezará a súa andaina con tres escolas universitarias e tres facultades, unha delas a de Ciencias Sociais e da Comunicación, pero a súa posta en marcha será posterior á da facultade de Santiago de Compostela, xa que arranca no curso 1992 co segundo ciclo de Periodismo. No ámbito privado, ademais da pioneira

¹⁸ O mestrado de *El País* naceu co obxectivo de admitir a licenciados de calquera titulación, que despois optarían a unha fase práctica no xornal. O custe do master na súa primeira edición en 1986 era de 250.000 pesetas, o equivalente a 6.000 euros de hoxe en día, segundo o servizo de estatística do Banco de España. *El País* amosouse partidario do libre acceso á profesión. Ben entrados os noventa, Juan Luis Cebrián, conselleiro delegado de PRISA arremetía contra a formación universitaria como única vía de acceso á profesión no seu libro *Cartas a un joven periodista* (Mezquita, Barcelona, 1997).

¹⁹ O 9 de novembro de 1990 a Universidade da Coruña e *La Voz de Galicia* asinaban un convenio sobre “O ensino e a formación especializadas na área do xornalismo, das ciencias da información e da comunicación social”, que se concretou no establecemento e organización de estudos de posgrao conducentes á obtención do título do Máster en Medios de Comunicación. A Xunta de Goberno da Universidade aprobou o Máster o 29 de outubro de 1992 e o primeiro curso escolar púxose en marcha en outubro de 1993. Encargouse da dirección Fernando Garrido Suárez, licenciado en Dereito e promotor do suplemento educativo *La Voz de la Escuela*. Estes e outros datos, así como un balance do máster, pódense consultar en: Sánchez, José Francisco; Garrido, Fernando. “O master en medios de comunicación: balance de dez anos” na Revista Estudios de Comunicación nº 2, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, xuño 2003, p 69-77.

Universidade de Navarra, na Pontificia de Salamanca, institución católica, botan a andar os estudos de segundo ciclo de Periodismo en 1988. Estas eran as opcións existentes para satisfacer a demanda dos universitarios españois interesados na formación en Comunicación á altura de 1990.

2.1.2. A Universidade Complutense e a Teoría Xeral de Información

Durante dúas décadas a Facultade de Ciencias da Información da Universidade Complutense de Madrid foi unha referencia para os aspirantes a xornalistas de toda a península, até o punto, como xa vimos ao inicio deste apartado, que unha orde ministerial do franquismo derivaba á boa parte deses aspirantes cara á Autónoma de Barcelona. Os recursos da facultade madrileña non casaban coa alta demanda de estudantes; calquera referencia á historia e desenvolvemento da facultade de Ciencias da Información da Complutense pasa pola súa consideración de centro “masificado” durante anos. Tras un tempo impartindo aulas na Escola de Cinematografía, o edificio de Ciencias da Información na Avenida Complutense será executado en dúas fases, a segunda delas licítase en outubro de 1974 e ten en conta a alta demanda dos estudos. O ministerio de Educación e Ciencias constata que nos primeiros anos de andaina da facultade a demanda multiplica por dez a que se xeraba na Escola Oficial de Periodismo e compromete máis de douscentos millóns de pesetas en instalacións como unha biblioteca especializada, un taller de artes gráficas, un estudio de televisión, un estudio de radio, unha redacción piloto de periódico diario e unha redacción piloto de axencia de noticias.

Tras a década dos anos setenta marcada polas deficiencias xa indicadas que arrastran as novas facultades de Ciencias da Información, o proxecto da Complutense atravesa os anos oitenta coa vixencia do plan de estudos de 1975 e baixo o decanato de Ángel Benito, unha das figuras claves no proxecto de estudos madrileño, que estivera vinculado entre 1971 e 1977 á facultade sendo vicedecano e que pasara catro anos vinculado á Autónoma de Barcelona á espera da cátedra da Complutense. Anos de conformación dun espazo e de procura de recursos baixo os decanatos do catedrático de Filosofía Adolfo Muñoz Alonso (1971-1973), o catedrático de Dereito, Juan Beneyto (1973-1974), o catedrático de Dereito Juan Iglesias (1974-1975), o catedrático de Economía e Facenda, Gonzalo Pérez de Armiñán²⁰ (1975-1976), o catedrático de Historia Contemporánea de España, Carlos Seco Serrano (1976), o catedrático de Lengua e Literatura Española e Literatura Universal, José Luis Varela (1976), o catedrático de Estrutura da Información Pedro Orive Riva (1977-1978) e o catedrático de Teoría e Historia da Imaxe, Antonio Lara García (1978-1981), deron paso a unha etapa de case dez anos, a de Ángel Benito no decanato.

Con motivo da homenaxe que en forma de libro editado pola Universidade Complutense se lle rendeu en 2001, *Las mil caras de la comunicación. Homenaje al profesor Ángel Benito*, o catedrático Martínez Albertos sinalaría que esta era

²⁰ Falecido en 1992, a súa filla Carmen Pérez de Armiñán García de la Fresca é decana da Facultade de Ciencias da Información da Complutense desde abril de 2009.

máis que merecida por dúas razóns fundamentais “(...) por su aportación como creador de la disciplina Teoría General de la Información, a la que dio nombre en el año 1963, y porque su etapa como decano significó la consolidación y proyección definitiva de la Faculta de Ciencias de la Información de la UCM, al menos en sus perfiles universitarios, en su desarrollo cultural, en su integración social y en la apertura de unas relaciones estrechas con los medios y profesionales de la información²¹”. Para Ángel Benito un plan de estudos de formación xornalística debía contar con aspectos fundamentais como a cultura xeral que exemplificaba na Literatura, na Historia, na Xeografía, na Lingua e nas Ciencias Sociais, un dominio científico das técnicas de traballo tanto nun plano teórico como práctico, un coñecemento polo miúdo das problemáticas do xornalismo e dos medios de comunicación a nivel local e internacional e, ademais, unha formación de base filosófica e, tamén teolóxica²². O que sinalaba a finais dos anos sesenta semella válido para dúas décadas despois, coa salvedade de que a finais dos anos oitenta o profesor Benito xa non acostumaba a referirse ao xornalismo como oficio senón como profesión.

Pero que era a TGI, siglas *institucionalizadas* na Complutense para referirse á *Teoría General de la Información*? A Facultade de Ciencias da Información da Complutense centrou durante máis de dúas décadas a súa aportación teórica nesta liña de investigación e docencia; alí se atopaban os cimentos do discurso científico do centro madrileño. Era unha materia que marcaba a troncalidade nos estudos de Periodismo que, á súa vez, asumían a súa supremacía sobre as outras Ciencias da Información. A obra *Fundamentos de Teoría General de la Información* (Editorial Pirámide, Madrid, 1982) de Ángel Benito converteuse en elemento bibliográfico de referencia para as diferentes promocións de estudantes da Complutense. A principios dos anos sesenta, aínda na vella Escola Oficial de Xornalismo, Benito mudara a nomenclatura da materia “Introducción ao Periodismo” por “Teoría Xeral da Información”. “La Teoría General de la Información es la disciplina más amplia de cuantas se ocupan del hecho social de la información y comunicación colectivas. Es una ciencia nueva, básica, imprescindible para una comprensión acabada del fenómeno contemporáneo que hemos convenido en llamar comunicaciones de masas... Denominé esta disciplina como Teoría General de la Información tras explicar durante varios cursos una Introducción al Periodismo y después de valorar las experiencias académicas que en Europa y en América...se venían haciendo a raíz de la II Guerra Mundial”²³. O discurso da TGI de Benito acudía ao modelo alemán en canto incluía desde décadas atrás o ensino da “ciencia da prensa” para amplialo a outros soportes mediáticos (radio e televisión) e establecer métodos de investigación para o

²¹ Martínez Albertos, José Luis. “Merecido homenaje científico al profesor Angel Benito” en *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, nº 8, Universidad Complutense, Madrid, 2002 p337-340. O libro *Teoría general de la Información: I, introducción*, publicado en 1973, publicado pola editorial Guadiana, foi libro de texto obrigado para os estudantes de Xornalismo. Máis tarde, en 1982, publicárase baixo o título *Fundamentos de Teoría General de la Información*.

²² Benito, Ángel, “Evolución de los estudios de Periodismo en el mundo”, en *Ciencia y enseñanza del Periodismo*, Ediciones de la Universidad de Navarra, Pamplona, 1967.

²³ Benito, Angel. *Concepto, método, fuentes y programa de la Teoría General de la Información*, Madrid , 1972. p253-254.

proceso informativo non tan debedores doutras disciplinas, fundamentalmente a socioloxía, como os adoptados até o momento. Tomando o paradigma de Lasswell e algunhas das aportacións teóricas posteriores a este modelo, Benito concentraba a investigación do proceso informativa no seguinte máxima: *Quen di que, en que canle, como, a quen, con que consecuencias, por que, baixo que condicións e responsabilidade, con que medios auxiliares e en que circunstancia social*. Na análise deses dez elementos atópase a esencia da materia teórica impartida na Complutense e reside a súa consideración de ciencia matriz, segundo Benito, que dará paso a novas disciplinas que se centren en cada un dos elementos. Certo é que aínda nos anos noventa, xa que a reforma dos plans de estudos incluíu de novo a Teoría Xeral da Información como material troncal de segundo curso, os docentes desta e da materia de Teoría da Comunicación mantiveron diversas reunións para intentar rematar co exceso de coincidencias no temario. Felicísimo Valbuena de la Fuente, catedrático da Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade Complutense, defendía a súa vixencia aínda que recoñecía que nos seus enunciados atopábanse explicacións e teoría máis míticas que científicas. “Las Ciencias de la Información y de la Comunicación, como otras ciencias, pasan por una etapa de búsqueda de identidad, aspirando a desprenderse de todos aquellos elementos que son oblicuos y no rectos a las mismas. Si se estuviesen moviendo siempre en el terreno de las aportaciones de otras Ciencias, no adquirirían ni identidad ni terminología propias. El desánimo que esto produce en algunos teóricos es muy comprensible, pero no tiene demasiado fundamento. Se entristecen porque la TGI no siga un ritmo armónico. ¿Y qué ciencia lo ha seguido?”²⁴.

A TGI estaba en crise, a súa formulación e a investigación xerada ao seu redor era amplamente cuestionada desde o propio Departamento III de Periodismo da Complutense, desde onde se proxectaba. O profesor Javier del Rey Morató apuntaba que a investigación ao redor da Teoría Xeral da Información corría o risco de reducirse a comentarios e traducións de traballos académicos estadounidenses. Y nos urge decir que la TGI, impulsada sin duda por las investigaciones norteamericanas, se desarrolló en nuestro país en forma notable —al menos cuantitativamente notable: ahí están los títulos que se publicaran desde la fundación de las Facultades de CCII, en 1972—, pero no siempre consiguió ser mucho más que *un producto colonial*: por momentos daba la impresión de que si los norteamericanos dejaban de pensar, y dejaban de publicar, en nuestro país peligraba la cosecha anual de libros, y las Facultades de CCII podían verse convertidas en grandes discotecas o en alojamientos turísticas para la tercera edad”²⁵. Para investigadores da produción teórica da Comunicación en España, como o profesor Manuel Martínez Nicolás, a troncalidade da TGI na Complutense foi un síntoma da escasa permeabilidade deste centro ás novas investigacións xurdidas en todo o mundo ademais dunha formulación errada que só podería ter validez como concepto matemático²⁶. Volvendo á reflexión do profesor Rey Morató a Teoría Xeral da Información da que Ángel de Benito era axente fundacional

²⁴ Valbuena de la Fuente, Felicísimo. *Teoría General de la información*, Noesis, Madrid, 1997, p16

²⁵ Del Rey Morató, Javier. “No usarás el nombre de la ciencia en vano”. Manifiesto por la Universidad del siglo XXI. Carta abierta a los jóvenes investigadores y a los investigadores no tan jóvenes en Cuadernos de Información y Comunicación nº 3, Universidad Complutense de Madrid, 1997, p 55

²⁶ Ver entrevista Manuel Martínez Nicolás, parte 2.

na Complutense debía abrir os seus horizontes e deixar de teimar en publicar incesantemente para lexitimarse como ciencia. Este profesor propuña o novo estatuto epistemolóxico de interciencia para renovar a *TGI*. “(...)La autonomía de la TGI es una ilusión y otro tanto de lo mismo cabe decir de las ciencias sociales en general; (...) si esa autonomía fuese posible – no lo es en absoluto- es indeseable. (...)La búsqueda de la autonomía no pasa de ser un lamentable empobrecimiento, con el agravante de que es un empobrecimiento consentido por el investigador, pero padecido por el estudiante”²⁷.

Na nosa pescuda dalgúns dos trazos que marcaban a personalidade dos estudos de Ciencias da Información na Complutense durante os anos oitenta, atopamos o que Javier Díaz Noci²⁸ apunta como escola de redacción xornalística. Na Complutense atopamos a algúns dos pioneiros na produción bibliográfica de manuais de redacción en prensa como Gonzalo Martín Vivaldi, cuxo *Curso de Redacción* (Paraninfo, Madrid, 1964) foi referencia ineludible para as primeiras xeracións de estudantes universitarios de xornalismo e José Luis Martínez Albertos, que publica en 1983 *Curso General de Redacción Periodística* (Mitre, Barcelona), convertido en manual da materia. “(...) Se dedica, al menos en un primer momento, a la recepción de la escuela americana -la tradición de las escuelas de Periodismo de Columbia y Missouri, con Melvin Mencher y Curtis McDougall como nombres señeros-, y entronca así con una corriente muy extendida en la enseñanza del periodismo español; ya en los años 30, la pionera escuela de El Debate se nutrió de profesores formados en el centro creado por Pulitzer, especialmente Manuel Graña. Se trata de una escuela que, muy en la tradición estadounidense, incide en la importancia -innegable, por otra parte- de la práctica como manera fundamental de aprendizaje de las técnicas de redacción (lo que podríamos denominar, recuperando un término inventado en Harvard para el estudio del Derecho, pero perfectamente aplicable al del Periodismo, el case study o estudio a partir de supuestos reales)”²⁹.

No relativo á rama do que se denominaba Ciencias da Imaxe Visual e Auditiva, o lonxevo plan de estudos da Complutense tampouco aturou ben as transformacións do sector nun curto prazo. Da era dos medios pasábase á era dos sistemas³⁰. “El desarrollo ulterior que tiene el video: los procesos de descentralización audiovisual –legales o no- (terceros canales de televisión, televisiones locales, radios libres, municipales, videos comunitarios...); la extensión de las nuevas tecnologías, los satélites fundamentalmente, etc, provocan un desfase automático y radical de aquel modelo en que se basó el plan del 75.(...) La Universidad española, una vez más, careció de reflejos a la hora de adaptarse a este cambio del audiovisual, y nuestras facultades siguieron, durante otros diez años, sacando promociones al mercado de trabajo impregnadas de aquella formación escolástica que había

²⁷ Del Rey Morató. Ibid, p 58

²⁸ Díaz Noci, Javier. “La redacción periodística como retórica” en Zer, maio, 1997. En liña: <http://www.ehu.es/zer/zer2/resenas2/lopez2r.html>

²⁹ Ibid.

³⁰ Villafañe Gallego, Justo. Proyecto docente e investigador. Departamento de Comunicación Audiovisual, Facultade de Ciencias de la Información, Universidad Complutense. Referenciado por Ledo Andión, Margarita. *Para un modelo de facultade de Ciencias da Información para Galicia*, 1989.

dado sus frutos en los años sesenta en algunos centros”³¹.

Con apenas modificacións³², a facultade de Ciencias da Información da Complutense entrará nos anos noventa co plan de estudos aprobado en 1975, que derogaba o provisorio establecido en 1974 e común para Madrid e Barcelona. Se naquela proposta provisoria, as tres ramas de Ciencias da Información dispuñan dun primeiro ciclo común, na revisión posterior introdúcense algúns matices diferenciais. O plan de estudos da Complutense, que non mudaría ate mediados dos noventa tras as reformas dos plans de estudos, consistía nun primeiro ciclo centrado en materias xenéricas como Dereito, Lingua, Socioloxía, Literatura, Economía e Historia, en un segundo ciclo, no que sen abandonar o plano teórico, introducíanse materias específicas. O plan establecía, ademais destas, as materias de Relixión, Formación Política e Educación Físicas para os cursos segundo, terceiro e cuarto de cada sección e deixaba aberta á posibilidade de que a Universidade, no caso de ter recursos, ofertase docencia específica complementaria aos alumnos de primeiro ciclo. Os sábados estaban destinados a seminarios e cursos, que completarían as vinte horas semanais de carga lectiva.

³¹ Ibid

³² No ano 1983 a través dunha orde do 23 de setembro inclúese a materia “Historia e Teoría das Liberdades Públicas na Información” no quinto curso das tres seccións (BOE, 06/12/1983)

Táboa nº 4. Plan de Estudos da Facultade de Ciencias da Información da Universidade Complutense de Madrid, 1975³³

Sección Periodismo	Sección Ciencias da Imaxe Visual e Auditiva	Sección Publicidade e Relacións Públicas
Primeiro ciclo	Primeiro ciclo	Primeiro ciclo
<p>1º curso</p> <p>Historia Contemporánea I</p> <p>Introdución á Teoría e Estrutura da Linguaxe</p> <p>Introdución á Economía</p> <p>Teoría da Comunicación Social</p> <p>Historia do Pensamento Político e Social</p> <p>Redacción Periodística I</p>	<p>1º curso</p> <p>Historia Contemporánea</p> <p>Introdución á Teoría e Estrutura da Linguaxe</p> <p>Introdución á Economía</p> <p>Teoría da Comunicación Social</p> <p>Socioloxía</p> <p>Estética</p> <p>Tecnoloxía dos medios audiovisuais I</p>	<p>1º curso</p> <p>Historia Contemporánea I</p> <p>Introdución á Teoría e Estrutura da Linguaxe</p> <p>Introdución á Economía</p> <p>Teoría da Comunicación Social</p> <p>Movementos artísticos contemporáneos</p> <p>Teoría e Historia da Publicidade e das Relacións Públicas</p>
<p>2º curso</p> <p>Literatura Española Contemporánea</p> <p>Introdución ás Ciencias Xurídicas</p> <p>Economía Mundial e de España</p> <p>Teoría e Técnica da Información Audiovisual</p> <p>Redacción Periodística II</p> <p>Tecnoloxía da Información I</p>	<p>2º curso</p> <p>Literatura Española Contemporánea</p> <p>Historia dos Medios Audiov. I</p> <p>Teoría e Historia da Arte</p> <p>Teoría e Técnica da Realización I</p> <p>Teoría e Técnica da Imaxe</p> <p>Teoría e Técnica da Produción</p>	<p>2º curso</p> <p>Literatura Española Contemporánea</p> <p>Psicoloxía Xeral e Diferencial</p> <p>Estruturas Publicitarias e das Relacións Públicas</p> <p>Tecnoloxía dos Medios</p> <p>Introdución ás Ciencias Xurídicas</p> <p>Linguaxe publicitario e das Relacións Públicas</p>

³³ Aprobado por orde ministerial do 18 de outubro de 1975 (BOE, 21/10/1975)

3º curso Historia Contemporánea II Literatura Universal Contemporánea Dereito da Información Socioloxía Redacción Periodística IIII Tecnoloxía da Información II	3º curso Literatura Universal Contemporánea Movementos Artísticos Contemporáneos Historia dos Medios Audiovisuais II Ética e Deontoloxía Profesional Narrativa Fílmica, Televisiva e Radiofónica Teoría e Técnica da Realización II	3º curso Literatura Universal Contemporánea Socioloxía Ética e Deontoloxía Profesional Mercadotecnia Estratexia Publicitaria e das Relacións Públicas Creatividade Publicitaria e das Relacións Públicas
Segundo ciclo	Segundo ciclo	Segundo ciclo
4º curso Teoría da Información Empresa Informativa Estrutura da Información Periodística Opinión Pública Historia do Periodismo Universal	4º curso Psicoloxía Aplicada Dereito dos Medios Audiovisuais Empresa Audiovisual I (Cine) Tecnoloxía dos Medios Audiovisuais II Estrutura da Programación en Radio TV	4º curso Dereito da Publicidade e das Relacións Públicas Estatística Mercadotecnia aplicada Creatividade Publicitaria e das Relacións Públicas II Teoría e Técnica das Relacións Públicas I
5º curso Documentación Información Periodística Especializada Relacións Internacionais Historia do Periodismo Español Ética e Deontoloxía Profesional	5º curso Documentación Teoría e Técnica da Realización III Tecnoloxía dos Medios Audiovisuais Empresas Audiovisuais II (Radio-TV) Relacións Internacionais dos Medios	5º curso Documentación Psicoloxía Aplicada e Métodos de Investigación Mercadotecnia Especial Empresas de Publicidade e de Relacións Públicas Teoría e Técnica das Relacións Públicas II

Para rematar este recoñecemento ao perfil dos estudos de Ciencias da Información nun dos centros de referencia español, o da Complutense, advírtese que non sería até os anos noventa que se rachasen os vínculos académicos e docentes coas estruturas da etapa franquista. Xa vimos en anteriores páxinas cales foron os xermolos que fixeron posible a entrada dos estudos de comunicación no ámbito universitario; o papel do director da Escola Oficial de Xornalismo desde 1969, Emilio Romero, que fora director do xornal *Pueblo* e antes xefe de orientación política da prensa española. Se repasamos a lista de decanos desta facultade, non será até a elección en 1990 do catedrático de Periodismo Especializado Javier Fernández del Moral, que fora director de Comunicación nos Ministerios de Sanidade e Seguridade Social, de Transportes Turismo e Comunicacions e de

Agricultura, Pesca e Alimentación cos gobernos de Adolfo Suárez e de Leopoldo Calvo Sotelo, cando se poda palpar a ruptura coas estruturas académicas do pasado, cuestión que se verá apoiada cos novos plans de estudos a desenvolver a principios dos noventa. Decanos durante o franquismo foron Adolfo Muñoz Alonso, falanxista³⁴; Juan Beneyto, un dos fundadores do periódico falanxista *Arriba*, censor, director xeral de prensa desde 1957 co ministro Arias Salgado e posteriormente da Escola Oficial de Periodismo³⁵, ou o galego José Luis Varela, secretario xeral do Instituto de España en Múnic nos anos cincuenta. O propio Ángel Benito, que tomou posesión como decano en 1981, foi como xa dixemos, *alma mater* xunto a Antonio Fontán, do Instituto de Periodismo da Universidade de Navarra, xermolo en 1958 do centro universitario da comunicación soñado por José María Escrivá de Balaguer, fundador do Opus, outra das organizacións na estrutura política do réxime franquista. Se ben Benito, nun plano máis simbólico, pola súa orixe, que efectivo, participou nas listas electorais do Partido Andalucista, era contrario á militancia política dos xornalistas³⁶. Coa chegada da década dos noventa reforzase o posicionamento desta facultade a respecto do acceso libre á profesión e das reformas dos plans de estudos; Fernández Moral converterase en portavoz do descontento dos decanos españois de Ciencias da Información diante das intencións ministeriais de establecer tres diplomaturas para a titulación e o acceso libre ao segundo ciclo da mesma.

³⁴ Muñoz Alonso foi o primeiro e breve decano da facultade, xa que tomaría posesión como reitor da Complutense o 18 de setembro de 1972, deixando ao cargo da facultade a un sacerdote, José Todolí. Durante o franquismo Muñoz Alonso foi conselleiro nacional do Movemento e procurador en Cortes, Director xeral de Prensa co ministro de Información e Turismo Gabriel Arias Salgado (1951-1962), delegado nacional do Profesorado e Presidente do Instituto de Estudios Sindicales. No seu discurso de toma de posesión como reitor, cargo no que estivo menos dun ano, expuña o seguinte: “El Estado no goza de autoridad legítima para aconsejar —y menos, imponer— a la Universidad, que consienta como profesores o maestros a quienes no demuestren voluntad decidida y claro entendimiento de enseñar “bien y lealmente” los saberes. Pero está moralmente obligado a exigir que sean alejados de la Universidad quienes no manifiesten voluntad y entendimiento de aprenderlos. Con mayor razón la Universidad habrá de alejar de sus claustros a quienes pretendan expropiar a los demás de esta voluntad y entendimiento, aunque la expropiación la postulen o la fuercen en nombre de motivaciones o de fines que quizá puedan parecer como atendibles en los laboratorios clandestinos en los que se elabora la alquimia semántica de los prejuicios políticos, pero que en la limpia convivencia universitaria resultan repudiables, y a la luz de la reflexión académica son inadmisibles”. (Ver *La Vanguardia*, 19/09/1972, p 8).

³⁵ Para o catedrático José Luis Martínez Albertos, Beneyto trátase un dos precursores dos estudos periodísticos na Universidade española: “Para mucha gente de *mentalidad progresista* Juan Beneyto fue un paniaguado protegido por el régimen y sus trabajos poco fiables. Se olvidan, entre otras cosas, que fue uno de los fundadores de la prestigiosa AIERI-IAMCR (Asociación Internacional de Estudios e Investigaciones sobre la Información) y sus colaboraciones en la revista *Publizistik*, de Bremen” en “Notas de un espectador privilegiado entre dos décadas (años 70 y 80)” en *La periodística como disciplina universitaria: Balance y perspectivas*. Gómez Beceiredo, Beatriz.; Hernández Corchete, Sira (eds). Sociedad Española Periodística, Navarra, 2008, p 57-58. No mesmo texto o catedrático da Complutense cuestiona a valoración da obra de Manuel Vázquez Montalbán *Informe sobre la Información* (Fontanella, Barcelona 1963, ampliado 1975), ponderada como pioneira nos primeiros setenta polo profesor da Autónoma de Barcelona, Miquel de Moragas. “Para mi se trata de un trabajo supervalorado por las mismas razones, pero de signo contrario, por lo que es poco apreciada en su conjunto la obra de J. Beneyto. Y estoy en total desacuerdo con que se trate de un libro pionero”. (Ibid, p 58)

³⁶ ABC, 04/08/1982, p31

2.1.3. Estudos en Barcelona e Bilbao

O mesmo que a Universidade Autónoma de Madrid e a Universidade de Bilbao – xermolo do que hoxe é a Universidade do País Vasco- a Universidade Autónoma de Barcelona (UAB) creouse a partir do decreto 5/1968 do mesmo de xuño co ánimo de reestruturar o sistema universitario permitindo un reparto máis equilibrado de titulacións e alumnado e desconxestionar, neste caso, a Universidade de Barcelona. Ademais de ser produto dun decreto, nacía promovida por un grupo de profesores³⁷ que estableceron os principios da facultade: libre contratación de persoal docente, libre admisión de estudantes, aínda que con *numerus clausus*, libre redacción dos plans de estudos e libre administración dos recursos dos que se dispuxera. Rapidamente o concello de Barcelona iniciou o proceso de adquisición de terreos de Bellaterra para poñer en marcha a construción da universidade, que arrancou o primeiro anos cos estudos de Medicina e Letras, para continuar no seguinte con Ciencias e Ciencias Económicas. A titulación de Ciencias da Información coas dúas ramas de periodismo e publicidade e relacións públicas chegaría, en 1971; polo tanto nas propias orixes da Universidade Autónoma de Barcelona.

Desde a súa orixe a UAB foi unha institución comprometida coa autonomía universitaria; neste punto podemos deternos en dous feitos transcendentos promovidos no seo da institución como posicionamento político e social. En primeiro lugar, o “Manifesto de Bellaterra” do ano 1975, xurdido en boa parte pola situación dos profesores non numerarios, numerosos naquela universidade nova, sometidos non só á inestabilidade laboral senón ás maiores cargas lectivas e aos menores salarios. Pero aquel manifesto, asumido institucionalmente naquel momento e integrado como feito relevante na historia da institución, supuña unha declaración de principios sobre o papel e o sentido da universidade. A universidade debía ser un reflexo da sociedade, unha institución pública e popular, autoxestionada aínda que suxeita a mecanismos sociais de control. “A Universidade nos territorios do actual Estado español será estruturada sobre a base do carácter plurinacional destes territorios. Tendo estes territorios o dereito á autodeterminación e, en todo caso, á supervivencia das súas culturas esixen o fomento e desenvolvemento dos seus dereitos culturais específicos, a Universidade terá en conta estas esixencias. En Cataluña existirá unha Universidade nacional catalá (...)”³⁸. Un ano despois a UAB promove a Declaración de Bellaterra, unha declaración de principios e obxectivos para unha universidade autónoma e democrática impulsada polo novo reitor Josep Laporte e en 1978 a UAB acóllese á tutela da Generalitat.

As Ciencias da Información do campus de Bellaterra non eran as mesmas

³⁷ Entre os fundadores da UAB atópanse os catedráticos de Microbioloxía e docente nos EEUU, Ricard Guerrero i Moreno, e o catedrático de Economía Antoni Serra i Ramoneda, que sería ademais reitor entre 1980 e 1984, así como presidente de Caixa Cataluña durante máis de vinte anos (1984-2005). O primeiro reitor da UAB foi o catedrático Vicente Villar Palasí, irmán de José Luis, o ministro franquista de Educación e Ciencia de orientación democristián, que asinou a creación da Autónoma e a lei de reforma educativa do ano 1970.

³⁸ Manifest de Bellaterra (1975). Arquivo Xeral UAB. Consultado en liña <http://arxiu-general.uab.cat> o 23/08/2010.

que as do campus da Moncloa; ademais dunha orientación matizada en canto a plan de estudos e contidos, con permeabilidade a novas teorías e novos escenarios para o periodismo e, sobre todo, para a comunicación, na facultade catalá impartíase boa parte da docencia en catalán. Esta é a razón fundamental, segundo o xornalista e profesor Manuel Vigil y Vázquez (1912-1995) para que estudantes con maior proximidade xeográfica a Barcelona escollesen Madrid para os seus estudos derivando a situación na orde ministerial xa mencionada do ano 1975 que negaba a inscrición en Madrid para os aspirantes procedentes de País Vasco, Navarra, Aragón, as tres provincias de Valencia, Logroño, Murcia, Almería, Albacete e Soria, ademais de Cataluña³⁹. Como no caso da Complutense, os primeiros anos na facultade de Ciencias da Información na UAB nutríronse de xornalistas que tiveran unha licenciatura universitaria, a maior parte deles procedentes de Dereito e de Filosofía e Letras e tamén de profesores que tiveran impartido docencia nas vellas escolas de Xornalismo. Entre os membros daquel primeiro grupo de profesores da facultade que se doutoraron estaban Lorenzo Gomis, Romá Gubern e Robert Coll Vinent, en Dereito, e Miquel de Moragas e Jordi Berrio, en Filosofía e Letras.

A década dos oitenta foi para os estudos de Ciencias da Información da UAB unha década convulsa na loita por contar cunhas instalacións propias e adecuadas para as titulacións impartidas nas que poder acoller a alta demanda de estudantes. No ano 1984 establececese, como xa comentamos no apartado anterior, a admisión máxima de 750 estudantes para o primeiro curso. O catedrático de Teoría Xeral da Información e daquela decano na Facultade de Ciencias da Información de Barcelona, Miquel de Moragas, explicou a decisión nun artigo de prensa. “(...) Por lo que se refiere a los recursos actuales, puede decirse, sin rubor, que la Facultad de Ciencias de la Información ha sido y es la cenicienta de la universidad catalana. Desde su fundación hace ya 14 años la Facultad vive sin edificio propio, realquilada, de un lado para otro buscando espacios para laboratorios; para sus 3.000 alumnos tiene solo cuatro catedráticos y unos cien profesores, etc. (...) A la universidad se le debe exigir que haga el máximo esfuerzo para admitir el máximo número de alumnos posibles. Pero, por otra parte, nadie puede exigir a la universidad que llegue al extremo de convertirse en un parking”⁴⁰. Días despois no mesmo xornal os profesores Mar Fontcuberta e J.M. Pérez Tornero criticaban a decisión que entendían como “el gesto del avestruz: esconder la cabeza para huir del problema”⁴¹. Por fin no curso a Facultade de Ciencias da Información da UAB estrea edificio propio en Bellaterra tras quince anos de aulas nas facultades de Económicas e Dereito, cun investimento de 470 millóns de pesetas e un edificio deseñado polo estudio de arquitectura BCG –que xa deseñara a facultade de Biolóxicas da UAB–, do que formaba parte Juan Antonio Ballesteros, que dirixiu a obra.

³⁹ Vigil y Vázquez, Manuel. *El periodismo enseñado. De la Escuela de “El Debate” a Ciencias de la Información*. Mitre, Barcelona, 1987. p 184

⁴⁰ *La Vanguardia*, 10/10/1984, p. 6

⁴¹ *La Vanguardia*, 18/10/1984, p. 6

Durante os primeiros anos de existencia, o artellamento dos estudos das dúas ramas de Ciencias da Información establecidas en Barcelona, Periodismo e Publicidade, non foi doado; refundíronse materias e contidos da vella escola e algunhas das materias quedaron sometidas á mínima expresión en canto á tempo de docencia. Sen máis medios que un taboleiro nas aulas e instalados noutra facultade –os dous primeiros anos na de Económicas e os restantes quince até a inauguración do novo edificio, en Dereito– a continuidade dos estudos atravesou momentos moi críticos como o xa exposto relativo ao curso 1975-76. Antes da LRU de 1983, a facultade funcionou con tres departamentos: Teoría da Comunicación, Redacción Periodística e Tecnoloxía. Miquel de Moragas é escollido decano no ano 1978, nun primeiro período que dura até o ano 1980; volverá ao decanato no ano 1982 e acadará por oposición a primeira cátedra da facultade en 1983, pero entrementes conséguese a aprobación do plan de estudos de 1981, baixo o mandato na facultade de Nazario González. O plan establecía un conxunto amplo de materias optativas para primeiro e segundo ciclo; no caso do primeiro ciclo, había que escoller tres optativas tanto no primeiro curso como no segundo. Todas as materias constaban de tres horas de docencia semanal, agás a única materia obrigatoria de cuarto curso de Periodismo, Teoría e Técnica da Información Audiovisual II (televisión) que constaba de cinco horas semanais. O plan estivo vixente até o ano 1992, coa reforma xeral dos plans de estudo, con pequenas modificación durante eses máis de dez anos⁴². Malia que, ao igual que o plan vixente naquela altura na Complutense, propuña un tronco común no primeiro ciclo das diferentes seccións, o certo é que o plan da UAB introducía dúas diferenzas importantes respecto de Madrid: a primeira, a entrada en contidos específicos xa no primeiro ciclo, e a segunda, o amplo abano de materias optativas que permitían ao estudante decantarse por afondar no coñecemento xerado ao redor da comunicación polas Ciencias Sociais ou introducir coñecementos complementarios da rama pola que non optara. Ben é certo que á altura de 1981 a precariedade da facultade traducíase na falta de recursos e que o plan establecía, non só que as optativas precisarían de dez matriculados como mínimo para poder desenvolverse, senón que as áreas opcionais e as súas materias quedaban a expensas de obter os recursos necesarios. No caso da UAB estableceuse a necesidade de elaborar unha memoria de licenciatura para obter o título unha vez superado o segundo ciclo.

⁴² O Consello de Universidades acorda o 28 de xullo de 1986 homologar as seguintes modificacións: na área opcional 6 a materia Métodos de Investigación Operacional pasa a denominarse Métodos de Investigación Motivacional e inclúese no segundo curso a asignatura Redacción Periodística I pasando a denominarse a así chamada no terceiro curso Redacción Periodística II. (BOE, 25/11/1986)

Táboa nº5. Plan de Estudos Ciencias da Información Universidade Autónoma Barcelona 1981⁴³

Primeiro Ciclo	Sección Periodismo	Sección Publicidade
1º curso materias obligatorias	Teoría e Estrutura da Linguaxe (Lingua catalá ou castelá) Introdución á comunicación de masas Estrutura da Información periodística	Teoría e Estrutura da Linguaxe (Lingua catalá ou castelá) Introdución á comunicación de masas Teoría e Historia da Publicidade
2º curso materias obligatorias	Teoría Xeral da Información Tecnoloxía da Información I (Prensa Escrita)	Teoría Xeral da Información Mercadotecnia 1
3º curso materias obligatorias	Historia Xeral da Comunicación Teoría e Técnica da Información Audiovisual I (radio) Redacción periodística	Historia Xeral da Comunicación Teoría e Técnica da Información Audiovisual I (radio) Métodos de Investigación Operacional

Materias optativas 1º ciclo	<p>Área 1: Socioloxía Xeral, Metodoloxía das Ciencias Sociais, Estrutura Social de España e Cataluña</p> <p>Área 2: Historia Universal Contemporánea, Historia de España Contemporánea, Historia de Cataluña</p> <p>Área 3: Historia do pensamento político e social, Institucións xurídico-políticas contemporáneas, Réxime político español</p> <p>Área 4: Economía política, Estrutura Económica Mundial e de España, Economía da Información</p> <p>Área 5: Opción A. Para os alumnos que escolleran lingua catalá como obrigatoria de primeiro curso: Teoría e estrutura da linguaxe (Lingua castelá), Lingua catalá II, Literatura española e/ ou Literatura Catalá. Opción B: Para os alumnos que escolleran lingua castelá como obrigatoria de primeiro curso: Teoría e estrutura da linguaxe (Lingua catalá), Lingua catalá II, Literatura española e/ ou Literatura Catalá.</p> <p>Área 6: Teoría e historia da publicidade, Mercadotecnia I, Métodos de Investigación Operacional</p> <p>Área 7: Estrutura da Información Periodística, Tecnoloxía da Información I (Prensa escrita), Redacción periodística</p> <p>Área 8: Lingua catalá instrumental (só se pode cursar en 1º), Documentación (só se pode cursar en 2º ou 3º), Movementos Artísticos Contemporáneos (só se pode cursar en 2º ou 3º), Opinión Pública (só se pode cursar en 3º)</p>
--	--

⁴³ Aprobado por orde ministerial do 6 de xullo de 1981 (BOE 31/08/1981)

Segundo ciclo	Sección Periodismo	Sección Publicidade
4º curso materias obrigatorias	Teoría e Técnica da Información Audiovisual II (televisión)	Creatividade publicitaria Estatística Medios de Comunicación Publicitaria Tecnoloxía dos Medios Audiovisuais en Publicidade
5º curso materias obrigatorias		Empresa Publicitaria e Dereito da Publicidade Mercadotecnia II Teoría e Técnica da Propaganda Política Teoría e Técnica das Relacións Públicas Tecnoloxía dos Medios Impresos

Materias optativas 2º ciclo	Sección Periodismo	Sección Publicidade
	<p>A escoller catro materias en 4º e cinco materias en 5º da relación seguinte:</p> <p>Semiótica da Comunicación de Masas</p> <p>Teoría da Comunicación Social</p> <p>Teoría, Historia e Técnica da Imaxe</p> <p>Teoría e Historia do Cine</p> <p>Historia da Comunicación Social en España e Cataluña</p> <p>Dereito da Información</p> <p>Información Periodística Especializada I</p> <p>Información Periodística Especializada II</p> <p>Tecnoloxía da Información II (prensa escrita)</p> <p>Radio I (medio de información)</p> <p>Radio II (medio de expresión)</p> <p>Televisión como medio de información</p> <p>Teoría e análise da televisión</p> <p>Relacións Internacionais</p>	<p>A escoller en 4º unha das seguintes:</p> <p>Redacción Publicitaria en Catalán</p> <p>Semiótica da Comunicación de Masas</p>

Desde finais dos anos setenta da facultade de Ciencias da Información da Autónoma de Barcelona emanaron unha serie de liñas de traballo e preocupacións ao redor do mundo da comunicación como as consecuencias derivadas da explosión tecnolóxica e a concentración empresarial como un proceso global homoxeneizador. Como xa apuntamos anteriormente, a teoría da dependencia e o informe McBride (1980) tiveron especial repercusión nunha facultade incardinada nun país, Cataluña, que reclamaba o recoñecemento da súa identidade política e cultural nos primeiros anos da democracia. A tese presentábase clara: para acadar a autonomía política era preciso acadar a autonomía dos medios de comunicación⁴⁴. Fito importante na procura dunha liña e dun espazo propios dentro da investigación da comunicación foi o congreso “Comunicación e democracia en Europa e América Latina”, que se celebrou do 1 ao 3 de setembro 1982, imbuído no debate ao redor do informe McBride, no que participaron os profesores da facultade, Miquel de Moragas, Emili Prado, Romá Gubern, Rosa Franquet e Amparo Moreno xunto ao profesor chileno Fernando Reyes Matta –un dos participantes no informe McBride e anos máis tarde diplomático ocupando entre outros cargos a embaixada chilena en China-, o sociólogo e xornalista peruano Rafael Roncagliolo, os italianos Mauro Wolf, un dos máis relevantes estudosos da teoría crítica da Comunicación, Giuseppe Vacca, daquela conselleiro administrativo da RAI e Roberto Grandi, profesor da Universidade de Bologna, entre outros. O congreso “Comunicación e democracia” serviu de antesala do que unha semana máis tarde celebraría en París a International Association for Mass Communication Research (AIERI) e serviu para que no ano 1988 encargáraselle á facultade barcelonesa de Ciencias da Información organizar o 16º congreso desta asociación mundial. “Dos resultados de Democracia e Comunicación -aquí e en París- sairá unha vía de solidariedade anti-USA e de colaboración académica e quizabes que avance en Europa a confianza no McBride, tal e como se asentou en sociedades dependentes ou en foros como o do Movemento de Non Alineados”⁴⁵. O Congreso da AIERI en 1988 organizado pola facultade, puxo de manifesto a preocupación dos investigadores polos efecto irrupción global das novas tecnoloxías, pola ruptura das fronteiras entre as empresas de comunicación públicas e privadas e pola actuación do capital transnacional no ámbito da comunicación.

Como xa se apuntou, os paradigmas clásicos da comunicación foron os que se aplicaron nos anos sesenta e setenta nos estudos universitarios na España da ditadura; a introdución da teoría crítica da comunicación e dos postulados da Escola de Frankfurt foron tardíos e penetraron vía Barcelona, nomeadamente a través da facultade da Autónoma. Profesores como Enric Saperas⁴⁶, docente na UAB desde 1983 até 1991, foron precursores na análise da teoría crítica no

⁴⁴ Do 21 ao 23 de maio de 1979 celébrase na Fundación Joan Miró de Barcelona o simposio “Televisión e autonomía”, organizado pola Facultade de Ciencias da Información. No seu discurso de apertura o naquel momento decano, Moragas i Spá, apuntou esta cuestión. (La Vanguardia, 22/05/1979, p 4).

⁴⁵ Este é un fragmento da crónica que desde Barcelona escribiu para o suplemento Cultura de La Voz de Galicia Margarita Ledo Andión, naquel momento docente na UAB. La Voz de Galicia, 12/11/1982, p 23.

⁴⁶ En 1980 o departamento de Teoría da Comunicación con Moragas i Espá á fronte lanza a revista *Anàlisi. Quaderns de Comunicació i Cultura* co obxecto de abordar a comunicación de masas e os seus grandes fenómenos vinculados directa ou indirectamente cos medios de comunicación, cunha atención particular polo panorama mediático catalán. No primeiro número da revista aparece o artigo titulado “Poder i mitjans de comunicació de masses: l’Escola de Frankfurt”, de Enric Saperas.

Estado, e Miquel de Moragas está considerado como o pioneiro no tratamento da teoría da comunicación cun enfoque propio, introducindo a semiótica nos anos setenta –o seu libro *Semiótica y comunicación de masas* está publicado en 1976, e coa ollada posta en América Latina como escenario da investigación en comunicación, con traballos como *Teorías de la Comunicación. Investigaciones sobre Medios en América y Europa* (Gustavo Gili, 1981).

Tras a consecución do edificio propio para a facultade e o avance paulatino dos acordos con empresas para a realización de prácticas dos alumnos en medios, a facultade de Ciencias da Información foi estabilizando o seu proxecto. As sinerxías da facultade coa súa contorna próximas foron unha constante no período que nos ocupa, tendo como obxectivo a facultade xerar dinámicas coa sociedade en xeral e co mundo profesional da Comunicación en Cataluña, en particular. No ano 1988 ponse en marcha o proxecto *Comarques de Cataluña*, unha experiencia pioneira en rede das emisoras municipais da que participaron unha vintena de docentes da facultade; así mesmo a efervescencia previa ás Olimpíadas do ano 1992 en Barcelona e en toda Cataluña conduciu a crear en 1989 o Centro de Estudios Olímpicos da Universidade Autónoma de Barcelona, dirixido por Moragas i Spa, con financiamento de distintas institucións e aínda vixente hoxe en día. Son só algúns exemplos do dinamismo pretendido por este centro de formación de comunicadores nos últimos anos oitenta e primeiros anos noventa, momentos anteriores á reforma de plan de estudos, en cuxos debates preliminares participa como decana da facultade, xunto aos homólogos de todo o Estado, a profesora Mar Fontcuberta, vinculada á UAB desde 1971. “Los cambios han sido sustanciosos y sustanciales. Hace veinte años no teníamos edificio ni facultad; teníamos solo muchas ilusiones y dificultades y en estos momentos ya puede hablarse de una facultad, que bajo mi punto de vista, es la mejor que hay en todo el Estado español y en bastantes partes de Europa. En este sentido, hay un punto de satisfacción”⁴⁷.

Non queremos pechar a nosa reflexión sobre os estudos de comunicación na UAB até os anos noventa sen abordar o nacemento do Colexio Profesional de Xornalistas de Cataluña en 1985, creado por lei e aprobado no Parlamento autonómico⁴⁸, o colexio pioneiro no Estado apoiado non só desde o ámbito profesional senón desde o académico; nacía como vontade dos xornalistas de afirmar a súa independencia antes os poderes políticos pero tamén como órgano de dereito público que reafirmaba a responsabilidade da profesión. O Parlamento de Cataluña aprobou unanimemente a súa creación o 24 de outubro de 1985 que se reflectiu na lei do 8 de novembro que constataba o empuxe dos estudos no ámbito universitario e a necesidade de prestar un mellor servizo á sociedade. “La creciente trascendencia social de las actividades informativas y el nivel universitario que desde hace años poseen los estudios de Periodismo aconsejan abrir en Cataluña la posibilidad legal para consolidar y ampliar la tarea que, con la defensa de la libertad de expresión, y la autoexigencia profesional, siempre han desarrollado los periodistas desde sus asociaciones. La fructífera

⁴⁷ Declaracións da entrevista con Mar Fontcuberta no libro *A contracorriente: 18 mujeres en primera línea* de Belén Manzano (Fundación Francisco Ferrer, Barcelona, 1992, p 56)

⁴⁸ A súa creación foi obxecto de recurso de inconstitucionalidade polo daquela Defensor del Pueblo Joaquín Ruiz Giménez contra a “obligatoriedade” de colexiarse para todos aqueles xornalistas que actuarán en Cataluña. O Parlamento rectifica e se colexiará quen o solicite (Lei 1/1988)

historia de dichas entidades, con una existencia muy larga, que en el caso de Barcelona ha llegado a los setenta y cinco años de constante actividad, hallará en el Colegio la mejor manera de proyectarse hacia el futuro”⁴⁹. O certo que o Colexio substituíu ás asociacións da prensa na representatividade da profesión, cuestión que non conseguiría case quince anos máis tarde o Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia. Aínda que deste última trataremos máis adiante. O Colexio de Periodistas de Cataluña foi consciente da realidade da profesión que a mediados dos anos oitenta á hora de acreditar a profesión; se ben no artigo 2 apuntábase que se podían colexiar os licenciados en Periodismo así como outros licenciados universitarios con dous anos de prácticas periodísticas, as disposicións transitorias permitían a colexiación daqueles profesionais inscritos nalgunha das asociacións de prensa ou aqueles que puideran acreditar cinco anos de profesión. A colexiación non implicou en ningún caso ningunha obriga para as empresas, que gozaban e gozan de liberdade de contratación de non licenciados e de non xornalistas nas redaccións, pero si se entendeu como un mecanismo de protección para o profesional.

“Con el Colegio, los periodistas catalanes no serán menos que los integrantes de cualquier otra profesión liberal. (...) A diferencia de otras profesiones liberales, el periodista, en caso de perder su puesto de trabajo, quedaría como un profesional sin acreditación oficial ninguna. Hasta ahora era el único caso en que la titulación venía dada por una entidad privada y no por una de Derecho Público, como es un colegio profesional”⁵⁰. No ano 1992 o colexio promove o código deontolóxico da profesión en Cataluña que se converte nun documento de referencia no Estado. O Colexio de Periodistas de Cataluña organízase en demarcacións, cadansúa con xunta propia: Barcelona, Xirona, Lleida e Tarragona, e Terras do Ebro. No ano 2005, cando se cumpría o vintecinco aniversario do seu nacemento, o colexio contaba con 3.653 colexiados, dos que 3.120 pertencían á demarcación de Barcelona.

No ano 1977 constitúese a Universidade de Bilbao, que co paso dos anos daría lugar á actual Universidade do País Vasco; desde o principio o campus de Leioa contou con estudos de Ciencias da Información, aínda que formulados dun modo singular, xa que non se estableceron nunha facultade senón que se trataba da Unidade Delegada de Ciencias da Información, dependente da facultade da Universidade Autónoma de Barcelona. Que significaba na práctica? Os alumnos facían o primeiro ciclo da titulación en Bilbao e debían desprazarse a Barcelona para cursar o segundo nalgunha das ramas de Periodismo ou Publicidade. O profesorado tamén era seleccionado por comisións que integraban os docentes da UAB e segundo os criterios desta institución. O plan de estudos aplicado en Bilbao era o establecido en Barcelona, como xa vimos anteriormente con diferenzas sobre o da Complutense, que se acurtarán na universidade vasca cando a Unidade Delegada se converta en Facultade de Ciencias da Información no curso 1981-1982, por exemplo no peso do audiovisual no plan de estudos de xornalismo, maior que no caso da UAB. Na súa andaina fóra xa da tutela da UAB aprobarase un plan de estudos en outubro de 1982 que estará vixente até 1995. Da acollida dos estudos no País Vasco algo din as cifras de licenciados: no

⁴⁹ Lei 22/1985 do 8 de novembro. (BOE 03/12/1985)

⁵⁰ Do artigo asinado por Carlos Sentís, Presidente da Asociación da Prensa de Barcelona, co título “El Colegio Profesional de Periodistas”. (La Vanguardia 26/10/1985, p 23)

curso 1981-82, 180, no curso 1982-83, 201, no curso 1983-84, 243 e no curso 1984-85, 303. No ano 1989, en pleno debate sobre as Ciencias da Información na universidade española suscitado pola inminencia da reforma dos plans de estudos e polo fervedoiro que supuñan as intencións ministeriais de establecer diplomas de Comunicación para os estudantes que cursaran os primeiros ciclos –idea que se desbotou-, a facultade vasca cambia de nomenclatura pasando a ser a Facultade de Ciencias Sociais e da Comunicación. Acolle outras titulacións como Ciencias Políticas e da Administración e Socioloxía, así como se incorporou a rama de Comunicación Audiovisual, e no ano 1999 xa contaba con máis de seis mil alumnos en total.

2.1.4. Dous esquemas: Sevilla e La Laguna

Non podemos rematar o repaso á situación dos estudos de Comunicación no ámbito universitario español nos momentos inmediatamente anteriores á implantación dos estudos na Universidade de Santiago de Compostela sen recoller os casos de Sevilla e La Laguna. Ambas titulacións botan a andar nun momento no que se está a definir o modelo de estudos universitarios que vai derivar nos novos plans de 1991 e optan por solucións distintas: a universidade andaluza aposta por unha titulación completa de cinco anos para as tres ramas e a universidade de La Laguna, inmersa nun complexo proceso de segregación, por un segundo ciclo. O 6 de novembro de 1989 inaugurábanse os estudos de Ciencias da Información na Universidade de Sevilla con Jorge Urrutia Gómez (Madrid, 1945) como decano e impulsor da titulación. A facultade seguirá o esquema barcelonés en canto ao estudos de Xornalismo e Publicidade por ser un plan de estudos aberto que ofrece un amplo plano de contidos optativos e optará polo modelo madrileño no relativo a Comunicación Audiovisual por considerar que o plan de estudos da Complutense é o único oficial e publicado no BOE⁵¹. Na actualidade catedrático de Literatura, desde 1994, e director do *master* de Herdanza Cultural na Universidade Carlos III, Urrutia, poeta, ensaísta e tradutor –fora Premio Nacional de Tradución en 1972 cos poemas de Paul Eluard-, fora o responsable de organizar nos anos oitenta os congresos internacionais ao redor de Juan Ramón Jiménez e Antonio Machado; durante esa década tamén centra a semiótica como obxecto do seu interese de estudo. Co tempo será responsable do Instituto Cervantes en Lisboa (2000-2002) e máis tarde director académico do Instituto Cervantes (2004-2009). Cando botan a andar os estudos de Comunicación en Sevilla, coas tres ramas completas, é o catedrático de Dereito Constitucional Javier Pérez Royo o reitor da Universidade de Sevilla (1988-1992).

Neste punto convén resaltar de novo a influencia nos centros de formación do Estado a denominada Nova Orde Mundial da Información e da Comunicación (NOMIC) e o informe McBride aprobado pola Unesco en 1980, xa que foi Amadou Mahtar M'Bow o encargado de impartir o discurso inaugural dos estudos en Sevilla. O senegalés, que fora director xeral da Unesco en 1974 e 1987 –viña de ser substituído no cargo por Federico Mayor Zaragoza- centro o seu discurso no NOMIC e na consideración da comunicación como un ámbito fundamental para o desenvolvemento das sociedades nun momento no que a concentración mediática

⁵¹ Entrevista Jorge Urrutia. (ABC 10/06/1989, p 49)

e tecnolóxica ameazaba a pluralidade informativa e cultural. A presenza do ex director xeral da Unesco en Sevilla foi unha aposta de Urrutia, quen manexara como primeiro convidado ao escritor e semiótico Umberto Eco, quen por problemas de axenda non puido abrir o curso. Urrutia, que colocou en primeiro plano o feito de que Amadou Mahtar M'Bow fose unha intelectual procedente do terceiro mundo, situou naquela xornada inaugural o papel da facultade sevillana. "Frente a centros en los que se enseñan formas y modos de producción, en esta enseñaremos producción ideológica"⁵².

Urrutia considerou que a Comunicación –así debería pasar a denominarse a facultade nun curto prazo- debía de ser o centro dos estudos en Sevilla. Formar comunicólogos, non xornalistas, era o seu obxectivo para o cal a pretensión era un plan de estudos cun abano de materias optativas que permitise a docencia en grupos pequenos, dotar axiña á facultade de estudos de terceiro ciclo con profesores convidados doutras universidades así como esixir aos alumnos un nivel determinado de idiomas como requisito para obter a licenciatura, obxectivo máis ideal que práctico que non se plasmou no plan de estudos. O *numerus clausus* impúxose desde o principio en Sevilla: oitenta prazas para Xornalismo, corenta para Publicidade e Relacións Públicas e trinta para Ciencias da Imaxe Visual e Auditiva.

Así en decembro de 1989, tras o acordo do Consello de Universidades, a Universidade de Sevilla publica o plan de estudos do primeiro e segundo curso da Facultade de Ciencias da Información. O plan inclúe as materias obrigatorias para as tres ramas de estudos e establece unha duración de cinco anos para a carreira, en dous ciclos, con 360 créditos necesarios de carga lectiva global, dos que trinta e seis serán de libre configuración. Así mesmo os alumnos de Xornalismo e Publicidade e Relacións Públicas terán que cursar trinta e seis créditos de materias optativas entre as seguintes: no caso de primeiro curso, Socioloxía, Historia Universal Contemporánea, Historia do Pensamento Político e Social, Introducción á Economía, Literatura Española, Lingua Española Instrumental, Teoría e Historia da Publicidade, Estrutura da Información Periodística; no caso de segundo curso, Historia de España Contemporánea, Institucións Xurídico-Políticas Contemporáneas, Estrutura Económica Mundial e de España, Documentación, Movementsos Artísticos Contemporáneos, Mercadotecnia e Tecnoloxía da Información⁵³. En outubro de 1991 publicárase o plan do estudos do terceiro curso das tres ramas da facultade e en abril de 1992 a Xunta de Goberno da universidade sevillana aproba o segundo ciclo para as tres ramas da facultade, establecendo os contidos de cuarto e quinto curso. Porén, e superando a fase provisoria, a promoción que comeza os estudos no curso 1993-94 farao cun plan de estudos de catro anos.

Con anterioridade, no ano 1988 botan a andar os estudos de Xornalismo na Facultade de Ciencias de Información da Universidade de La Laguna, pouco antes de

⁵² "M'Bow relanzó la idea del Nuevo Orden Mundial en su lección inaugural de la Facultad de Ciencias de la Información de Sevilla" (ABC, 07/11/1989, p 49).

⁵³ Plan de Estudios dos cursos primeiro e segundo da Facultade de Ciencias da Información da Universidade de Sevilla (BOE, 30/01/1990 p 2910-2912).

que esta universidade sufrise a transformación derivada do proceso de segregación. A Lei de Reorganización Universitaria de Canarias, aprobada en abril de 1989, estableceu de facto dúas universidades, La Laguna –a única até o momento- e Las Palmas, establecendo un proceso de segregación difícil no que a norma consistiu en adscribir os centros ao reitorado correspondente co criterio da proximidade xeográfica. Os responsables da Universidade da Laguna non aceptaron o criterio por considerar, entre outras, razóns que vulneraba a autonomía universitaria e a LRU. O proceso levouse por diante ao entón conselleiro canario de Educación, Enrique Fernández Caldas, e ao equipo de goberno da Universidade da Laguna, encabezado polo reitor José Carlos Alberto Bethencourt que presentou a súa dimisión no mes de outubro de 1989. Recorreron a lei autonómica ao Tribunal Superior de Xustiza de Canaria, que fallou a favor de La Laguna, sendo finalmente o Tribunal Constitucional que en sentenza 106/1990 considera que a pretensión da lei canaria baséase en principios racionais: que a universidade da Laguna non conte con centros en Gran Canaria e que a recién creada Universidade das Palmas non conte con centros en Tenerife. Este obxectivo, para o Constitucional, no é contrario á autonomía universitaria xa que esta non establece como dereito das universidades contar cuns ou con outros centros imposibilitando as decisións que ao Estado ou ás autonomías correspondan co obxectivo de organizar o sistema universitario.

Como apuntabamos, a facultade da Laguna nace a finais dos anos oitenta ofrecendo estudos de Xornalismo de segundo ciclo e herdeira dunha tradición marcada pola sección canaria da extinta Escola Oficial de Periodismo, creada nas illas en 1963 atendendo ás dificultades que tiñan os aspirantes canarios a xornalistas para estudar en Madrid. Tras diversas situacións no ano 1995 a facultade trasládase a un edificio propio no campus de Guajara, coñecido popularmente como “A Pirámide”. O plan de estudos aprobado en xuño de 1989 para a rama de Periodismo establece un segundo ciclo cunha duración de dous anos, que non inclúen os complementos de formación, e un total de 160 créditos para os dous cursos, dos que trinta e dous son de libre configuración a repartir entre prácticas en empresas, oito ao ano, e materias optativas. Os complementos de formación para acceder ao segundo ciclo suman noventa e catro créditos, parte dos cales poderían ser convalidados dependendo da experiencia profesional ou do estudos cursados por parte dos aspirantes proceden doutras titulacións, e quedaban establecidos coas seguintes materias: Teoría e Técnica da Comunicación Audiovisual, Teoría e Análise das Mensaxes Informativas, Teoría Xeral da Información, Introducción á Publicidade, Teoría e Técnicas das Relacións Públicas, Lingua Española, Historia e Lingua Inglesa, cuxo nivel elemental-medio podía acreditarse fóra do proceso de convalidacións.

A licenciatura de Ciencias da Información, rama Periodismo, da Universidade da Laguna foi a única opción de segundo ciclo no panorama da universidade pública daquel momento respecto aos estudos de Comunicación. A decisión tivo que ver cos medios dispoñibles pero tamén co convencemento de que se trataba dunha fórmula adecuada tanto pola alta demanda de estudos como polo debate que xeraba o estatus dos estudos de Comunicación na universidade española. O catedrático Manuel Fernández Areal, decano naquel momento da facultade de La Laguna, xustificáballo do seguinte xeito: “Mi facultad, la de la Universidad de La

Laguna, ha sido pionera –y lo sigue siendo porque de momento es única en su fórmula- en la modalidad de segundo ciclo. Es decir, ha comenzado abriendo sus puertas a graduados, o a alumnos de otras carreras con tres cursos de licenciatura aprobados: pero, en cualquier caso, unos y otros han de cursar los Complementos de Formación que, apretadamente, exigen un curso entero y actúan como en selectivo. Veintidos licenciados han sido seleccionados ahora para el tercer ciclo – dos cursos y tesis para el doctorado- y tiene además solicitado ya el primer ciclo, los tres primeros cursos de la carrera. El dictamen de los decanos de España va por este camino: si al segundo ciclo completo, no al pase, sin más, a cuarto y quinto curso⁵⁴”.

Obsérvese que malia a xustificación da fórmula, os responsables dos estudos en La Laguna aspiran a acadar o primeiro ciclo da licenciatura. Terá que pasar moito tempo para que a universidade canaria consiga o título completo; practicamente vinte anos, os que transcorren até a reforma de Boloña. O segundo ciclo da facultade canaria revelouse co paso do tempo insuficiente para aqueles estudantes que querían cursar estudos de Comunicación e, como recoñecía uns anos antes de Boloña o decano Humberto Fernández⁵⁵ nunha entrevista, o número de matriculados ía descendendo; se no curso 1997-98 os matriculados no centro eran 290, dez anos máis tarde a cifra descendía até 219. Como elemento a destacar da facultade canaria, debemos apuntar que desde 1998 o departamento de Ciencias da Información edita a revista electrónica de comunicación social Latina, aberta a colaboracións sobre periodismo e comunicación de América Latina.

2.1.5. Portugal: diferentes esferas na formación

A finais dos anos oitenta rexístranse en Portugal as primeiras teses de doutoramento no campo da Comunicación; a primeira en Socioloxía sobre formas de censura oculta na prensa despois de 25 de abril, da autoría de José Manuel Paquete de Oliveira, está datada no ano 1988. Habería que esperar ao ano 1993 para atopar a primeira en Ciencias da Comunicación, da autoría de Rui Cádima sobre os informativos de televisión no tempo de Salazar, realizada na Universidade Nova de Lisboa. Os estudos de Comunicación en Portugal no ámbito universitario tiveron un desenvolvemento tardío respecto do Estado español e, ademais, repartíronse nos dous ámbitos da educación superior: o ensino universitario e o ensino politécnico. O Sindicato Nacional dos Jornalistas en Portugal, constituído en 1936, promoverá os primeiros debates ao redor da necesidade de formación regrada e intentará poñer en marcha algunha iniciativa ao respecto nos primeiros anos corenta; iniciativas que non contarán nin con apoio oficial nin con consensos profesionais. Os investigadores do país veciño sitúan os primeiros intentos firmes de institucionalizar os estudos periodísticos na etapa postsalazarista

⁵⁴ Fernández Areal, Manuel. “Periodismo, carrera de moda” (La Voz de Galicia, 25/05 /1990, p 77).

⁵⁵ “Para unos estudios como Periodismo, cuya regulación brilla por su ausencia, es una buena solución que quienes cursen estos estudios tengan otra titulación, por lo menos para cubrirse las espaldas y garantizarse los garbanzos. El éxito de esta propuesta se aseguró desde un primer momento, sin embargo, comprobamos que cada vez acuden más alumnos vocacionales que quieren hacer Periodismo como sea y desde el primer curso, y estamos perdiendo muchos estudiantes que se van a la Península” (El Día, 03/12/2006, p 52)

con Marcelo Caetano ao fronte do goberno portugués durante o período 1968-1974, sendo o ministro José Veiga Simão o encargado de acometer a reforma educativa⁵⁶. A grande innovación para o marcelismo era o establecemento dun nivel de formación inferior ao universitario e de carácter técnico: os politécnicos. A proposta do Sindicato Nacional de Jornalistas (SNJ) a partir de 1970 aposta pola interacción entre universidade e profesión, deixando atrás o autodidactismo, e foi presentada ao ministro en 1971, sendo debatida no marco do debate da Lei de Prensa na Assembleia Nacional. A lei aprobarase incluíndo un compromiso por escrito por parte do goberno de promover a formación xornalística. Queda posteriormente en mans do goberno esa vontade, aínda que o desinterese, parece evidente xa que en abril de 1974 o proceso continuaba estancado.

Outros movementos estábanse a dar desde o mundo da empresa. Desde 1971 existía, porén, a ESMCS (Escola de Medios e Comunicación Social) promovida por un holding privado, que incluía as empresas editoras do Jornal do Comércio e o Diário Popular. Cinco anos despois da revolución do 25 de abril nacía o primeiro curso de comunicación social na universidade portuguesa. Tivo lugar na Facultade de Ciencias Sociais e Humanas da Universidade de Lisboa e servirá de modelo para outros posteriores; un curso que procuraba unha sólida formación en Ciencias Sociais e en Ciencias da Comunicación. Na mesma institución lisboeta poñerase en marcha axiña o primeiro mestrado en Comunicación Social. Tamén durante a década dos oitenta xurdirían centros de formación promovidos desde outros presupostos: é o caso do Centro de Formação de Jornalistas, que derivou en 1985 na Escola Superior de Jornalismo, impulsada polo Encontro de Jornalistas do Norte, ou o Centro Protocolar de Formação de Jornalistas, en Lisboa, impulsada polo sindicato do sector e patronal. Os primeiros estudos especificamente xornalísticos no ámbito universitario datan de 1993 na Facultade de Letras da Universidade de Coimbra e, posteriormente, en 2000 xorde na Universidade do Porto, acelerando a extinción da Escola existente. Coimbra, en 1998-99, e a universidade do Minho en 2001-2002 poñerán en marcha estudos de posgraduado centrados no Xornalismo⁵⁷.

No curso 1996-97 os docentes e investigadores da universidade de Coimbra, Mário Mesquita e Cristina Ponte elaboraron un estudo para a representación portuguesa na Comisión Europea na que facían un diagnóstico da formación

⁵⁶ Neste punto aprofunda Fernando Cascais, director do Centro Protocolar de Formação Profissional para Jornalistas (CENJOR), un organismo con personalidade xurídica de dereito público que ten como obxectivo a promoción de actividades de formación de xornalistas. Nace en 1987 produto dos acordos entre o Instituto de Emprego portugués, a secretaria de Medios do goberno, asociacións empresariais e Sindicato de Jornalistas. Ver “Ensino do jornalismo em Portugal. História dum fracasso dos jornalistas” en *Media & Jornalismo*. Revista do Centro de Investigação Media e Jornalismo. *Um século de ensino do jornalismo* nº13, ano 8, Outono-Inverno 2008. Consultado en liña: http://www.cimj.org/images/stories/docs_cimj/13artigo5.pdf 22/01/2010

⁵⁷ Ver Pinto, Manuel. “O ensino e a formação na área do jornalismo na área lusa” en *A investigação e o ensino do jornalismo no espaço luso-galego*. Actas do I Congreso Luso-Galego de Estudos Xornalísticos. 29 e 30 de outubro de 2002, Santiago. (Coords: Xosé López e Jorge Pedro Sousa). Consello da Cultura Galega, 2004. O autor sitúa o punto de partida do proceso de expansión da oferta de estudos de comunicación en Portugal a finais dos oitenta, “(...) aliado à imagem socialmente positiva associada às profissões da comunicação e dos media e à pressão da procura neste campo específico, visível, de resto, no rápido preenchimento das vagas e nas médias elevadas que se observam nos cursos do sistema público” (p.30)

impartida nos cursos de Comunicación e Xornalismo en Portugal. No informe conclúan que, se ben, o alto peso das Ciencias Sociais e Humanas emanadas do primeiro plan da Universidade Nova de Lisboa, á súa vez modelo de cursos posteriores, supuña unha resistencia a un concepto puramente profesionalizante da formación, tamén é certo que afastaba o ámbito académico do profesional. Referíanse ao illamento da academia respecto dos debates teórico-prácticos da profesión e constataban no estudio a convivencia na década dos noventa da formación universitaria, do ensino superior politécnico e da promovida polos propios profesionais.

“A área das ciencias da comunicación surgiu no ensino universitário, sob o impulso fundador da Universidade Nova de Lisboa, essencialmente como uma problemática teórica e um domínio de investigação transdisciplinar. O «modelo» introduzido pelo curso da Universidade Nova de Lisboa, no final dos anos 70, apontava para uma competência generalista em comunicação, que permitiria enquadrar um leque diversificado de saídas profissionalizantes. Estes cursos reflectem as características das instituições fundadoras. Ao contrário do que sucede, por exemplo, em Espanha, onde se optou por faculdades autónomas de Ciências da Comunicação, o ensino universitário desta área surgiu, entre nós, em Faculdades de Ciências Sociais e Humanas ou de Letras, que, na maior parte dos casos, olharam com suspeição para esta área sem tradição universitária no nosso País. A localização dos cursos nessas escolas teve, naturalmente, a consequência positiva de assegurar um sólido enquadramento no domínio das ciências sociais e humanas e uma garantia de autonomia perante tropismos corporativos que poderiam conduzir a um ensino puramente profissionalizante e empiricista. Em contrapartida, verificou-se um excessivo alheamento das problemáticas teórico-práticas do jornalismo e instaurou-se um clima de desconfiança mútua entre as instituições académicas e o meio profissional dos jornalistas”⁵⁸.

O diagnóstico que se desprende deste informe reflicte puntos en común co que abordamos respecto dos estudos de Comunicación no Estado español, se ben o asentamento en Portugal é un pouco máis tardío. A alta demanda por parte dos estudantes, as eivas na formación do profesorado, os receos por parte das empresas mediáticas en relación aos estudos superiores de Comunicación e a falta de tradición universitaria son lugares comúns. Se ben débese sinalar o salazarismo non estivo interesado en promover a formación dos xornalistas, como si o estivo o réxime franquista, cuestión que puido repercutir no desenvolvemento posterior dos primeiros curso no ámbito público.

Segundo nos indicaba en 2001 Daniel E. Jones⁵⁹, os estudos teóricos sobre Comunicación non se desenvolveron até tempos moi recentes, en boa parte debido á ditadura salazarista (1929-1974), e destaca na academización do ámbito comunicativo o papel da Universidade Nova de Lisboa. Tamén atreveuse a dar

⁵⁸ Mesquita, Mario; Ponte, Cristina. Situação do Ensino e da Formação Profissional na Área de Jornalismo. Estudo elaborado para a Representação Europeia em Portugal. 1997

⁵⁹ Jones, Daniel E. “Revistas iberoamericanas de comunicación” en Zer nº 11, Universidade do País Vasco, Bilbao, novembro 2001. En liña <http://www.ehu.es/zer/zer11web/jones.htm>

unha nómina dos investigadores en comunicación máis destacados na entrada do século vinte e un: Artur Anselmo, Maria Augusta Babo, Pedro J. Braumann, Francisco Rui Cádima, Tito Cardoso e Cunha, Antonio F. Cascais, Adriano Duarte Rodrigues, José L. de Oliveira García, Raul Junqueiro, Manuel Lopes da Silva, Luis Humberto Marcos, Mário Mesquita, José A. Bragança de Miranda, Graça Racha Simões e Nelson Traquina⁶⁰.

2.2 O xornalismo en Galicia na fin do século vinte

Como é o contexto social e mediático máis próximo, o galego, no momento no que xorde un proxecto como o da Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela nos albores dos anos noventa? Son uns tempos apegados ao desenvolvemento do Estado de Autonomía, mediante o cal se crearan os medios públicos de comunicación en 1985, e tempos de reformas nas titulacións universitarias en todo o Estado que acompañarán o proceso de establecemento os estudos superiores. Se até agora achegamos o zoom á contorna académica peninsular, neste punto abordaremos as circunstancias galegas que rodearon a creación deste centro de formación de profesionais da comunicación. A universidade galega, como practicamente a institución académica en xeral en todo o Estado, procuraba a superación de males endémicos nun novo escenario marcado polo desenvolvemento da Lei de Reforma Universitaria de 1983; preocupaban nos primeiros oitenta, por un lado, a descompensación entre o número de alumnos e de docentes⁶¹ e, por outro, a *cuestión* dos PNNs⁶². Ambas cuestións, estreitamente ligadas, pretendían resolverse a través da LRU.

Apoiámonos na nosa análise en dous eixes: o que se denominará Sistema Universitario de Galicia, por unha banda, e o colectivo de profesionais da comunicación, por outra, para entender cales foron as estratexias de ambas partes ante a posibilidade de establecer en Galicia estudos superiores de Comunicación. Ao longo deste apartado toca, polo tanto, reconstruír e explicar un feito transcendental para a universidade do país como foi a segregación e a creación de tres universidades constituíndo o que se denominaría Sistema Universitario Galego. Transcendental tamén, como referiremos en diferentes momentos, no tocante á academización universitaria da formación en Comunicación. A Lei de Ordenación do Sistema Universitario de Galicia (LOSUGA a partir de aquí), promulgada no ano 1989, configurou un novo mapa universitario que reestruturou as demandas dos estudantes e no que a distribución de titulacións converteuse no cabalo de Troia. Unha delas, ben cobizada polas tres universidades, foi a

⁶⁰ Ibid

⁶¹ No curso 1981-1982 a Facultade de Medicina da Universidade de Santiago de Compostela acollía máis de 4.500 estudantes e contaba con menos de 120 docentes.

⁶² Os Profesores Non Numerarios (PNNs) acadaron un peso importantísimo no cadro de persoal da universidade; no ano 1980 constituían as tres cuartas partes do profesorado universitario, segundo reflicte: Lois González, Ruben C; Piñeira Mantiñán, María José. "A universidade galega durante a segunda metade do século XX: do monopolio compostelán á descentralización". *Educa. Revista Galega do Ensino* 57, Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, Santiago de Compostela, 2009, p 72. Consultada en liña (06/02/2011).http://www.edu.xunta.es/ftpserver/portal/DXPL/revistagalega/rge57/eduga_57_Universidade_Galega.pdf

titulación de Xornalismo.

Posiblemente o colectivo de xornalistas de Galicia respondese hoxe en día de maneira moi parecida a vinte anos atrás ante a pregunta: Cales son as cuestións que lle preocupan da súa profesión? Sen dúbida os baixos salarios e os amplos horarios continuarían sendo os principais motivos de protesta, onte e hoxe. En calquera caso si debemos apuntar determinados movementos e no ámbito empresarial e profesional que se converteron en obxecto de debate naquel momento. Por unha banda, as empresas informativas comezaron a acceder a axudas gobernamentais de contías considerables; a distribución anual de cartos por parte do goberno autonómico foi co tempo establecendo unha dinámica de fondas consecuencias, ademais da permanente lea entre grupos empresariais. Para os profesionais aquela política traducíuse na preocupación polas posibles contraprestacións que se derivasen daquel soporte económico gobernamental. Perfilouse naqueles anos en Galicia unha nova figura profesional vinculada aos estudos de Xornalismo; a do profesional da comunicación corporativa que desenvolvía o seu cometido na administración pública e, tamén, na empresa privada. Tratábase dun perfil que mantiña o carácter de mediador do xornalista, pero desta vez entre a mensaxe corporativa e o profesional dos medios. Un novo mediador no proceso de transmisión da información que se consolida profesionalmente a partir dos últimos anos oitenta.

Teremos oportunidade de analizar ao longo deste apartado o escenario previo á instalación dos estudos de Xornalismo na universidade galega: un escenario de cambios transcendentales. No escenario local atopamos a refundición do sistema universitario galego co nacemento de dúas novas institucións na Coruña e Vigo e a posta en marcha de novas titulacións, proceso non exento dun grande debate político e social xa na década dos oitenta, fomentado xeralmente desde as instancias locais demandantes de maior oferta de educación xeral. No escenario mediático, nas vésperas da posta en marcha da facultade compostelá, vívese un extraordinario crecemento dos grupos empresariais, con estratexias de expansión e multimedia que xerarán unha importante demanda de profesionais da comunicación, tamén en Galicia.

2.2.1. O Sistema Universitario Galego

Como xa apuntamos no anterior capítulo, a universidade galega experimentou nos anos sesenta e setenta un proceso de apertura que incrementou o número de estudantes tal como aconteceu no resto do Estado. Porén, a grande transformación universitaria tería lugar a finais dos anos oitenta, coa promulgación da Lei de Ordenación do Sistema Universitario Galego, herdeira do propio Estatuto de Autonomía de 1981, da estatal Lei de Reforma Universitaria de 1983, e do traspaso á comunidade autónoma das competencias en materia universitaria efectuado en 1987⁶³. A LOSUGA traería consigo o primeiro plan de financiamento universitario, que abranguería o período 1990-1996, e que supuña un fito en canto á estabilidade orzamentaria para unha institución que funcionaba sen previsións e sempre pendente das partidas que o Ministerio de Educación e Ciencia destinase cada ano ás diferentes universidades.

No ano 1985 o goberno da Xunta de Galicia, que presidía naquel momento o conservador Xerardo Fernández Albor da organización política Alianza Popular, presenta no Parlamento un primeiro proxecto de Lei de Ordenación Universitaria sendo conselleiro de Educación Víctor Manuel Vázquez Portomeñe. Aquel proxecto, que propuña creación de cinco campus universitarios, non só non contaba co beneplácito das outras forzas políticas representadas na Cámara senón que non estaba consensuado co equipo de goberno da Universidade de Santiago de Compostela. Naquela altura a USC contaba con ao máis de trinta mil estudantes matriculados nos seus diferentes campus e preto de dous mil traballadores, entre profesorado e persoal de administración. Se ben no ano 1978 foi nomeado José María Suárez Núñez, catedrático de Anatomía e senador da UCD, reitor da USC, non atoparíamos até o ano 1984 un proceso electoral ao uso na universidade galega coa participación de todos os estamentos implicados⁶⁴. Hai que ter en conta que a LRU establecía órganos colexiados na universidade para a toma de decisións, nos que estudantes e persoal non académico participarían cunha representación importante. O claustro, formado por alumnos, profesores e persoal de administración e servizos, sería quen escollería ao reitor.

Así que habería que esperar ao 7 de maio de 1984 para asistir ás primeiras eleccións reitorais establecidas polo sistema democrático e ás que concorreron tres candidatos que dalgún modo trasladaban á universidade as opcións ideolóxicas en pugna no seo da sociedade galega. O primeiro era o catedrático de Química Miguel Angel Ríos, vicerreitor con Suárez Núñez e representante dunha liña continuista de centrodereita; tamén concorría o catedrático e decano da facultade de Física Carlos Pajares, liderando o grupo de renovación formado

⁶³ Real decreto 1754/1987 do 18 de decembro sobre traspaso á Comunidade Autónoma de Servizos e Institucións e medios persoais, materiais e orzamentarios en materia de Universidades (BOE 19/01/1988 p 1798 a 1851).

⁶⁴ Durante o curso 1979-1980 produciuse na Universidade de Santiago de Compostela un dos maiores levantamentos contra o goberno da mesma, do que tomaron parte estudantes e persoal da universidade. A reivindicación de bolsas de axuda para o aloxamento e máis prazas de residencia derivou no peche total da universidade durante boa parte do mes de novembro e nunha forte presenza policial na cidade. Un dos feitos máis graves aconteceu o 28 de novembro coa irrupción da policía nunha asemblea de estudantes na praza da Quintana co resultado de varios estudantes feridos.

por xentes próximas ao PSOE e a outras organizacións de esquerda; o terceiro candidato era o catedrático de Economía Xosé Manuel Beiras, decano na súa facultade e un dos referentes do nacionalismo político en Galicia. O vencedor na segunda volta das votacións resultou ser o candidato Carlos Pajares, con 234 votos a favor fronte aos 167 de Ríos e aos 82 de Beiras. O certo é que do equipo de goberno de Pajares formarían parte destacados persoeiros socialistas como Emilio Pérez Touriño, que ocupou a vicerreitoría de Asuntos Económicos durante algo máis de un ano para ser substituído por Xaquín Álvarez Corbacho, Miguel Cortizo, vicerreitor de Extensión Cultural ou Francisco Candela, que se encargou da xerencia da USC⁶⁵. Unha das súas primeiras encomendas sería promover a elaboración do Estatutos da Universidade de Santiago de Compostela, que serían aprobados en febreiro de 1985.

No programa daquel equipo de *renovadores* ocupaba un lugar prioritario a descentralización universitaria, aínda que naquela altura Pajares optaba por unha única universidade que outorgara autonomía de funcionamento aos diferentes campus. A súa posición variaría ao longo do seu mandado que nacía coa intención de desenvolver os diferentes campus baixo o paraugas único da USC.

A proposta da Xunta de Galicia, na que Vázquez Portomeñe comeza a traballar a finais de 1983 pretende tamén a descentralización xeográfica coa creación de cinco campus: A Coruña-Ferrol, Vigo-Pontevedra, Lugo, Ourense e Santiago de Compostela. A chamada *Louga* establecía unha única universidade pero apuntaba a posible creación de novas universidades se o nivel de desenvolvemento dalgúns dos campus así o aconsellaba e sempre que supuxera unha mellora do servizo. Así mesmo establecía tres niveis de formación: un primeiro de colexios e escolas universitarias, o segundo no que se situarían as facultades e escolas técnicas superiores e o terceiro nivel nos departamentos e institutos universitarios de investigación así como noutros centros destinados á especialización.

Aquel Parlamento de Galicia, aínda situado no Pazo de Fonseca, vivía a recta final da primeira lexislatura cunha bancada na que convivían os deputados de Alianza Popular, o partido máis votado nas eleccións de 1981 con 26 deputados, cos de Coalición Galega e Centristas de Galicia, en realidade organizacións derivadas da extinta UCD que acadara 24 representantes naqueles comicios, cos 16 do PSOE e os 2 de Partido Comunista de Galicia e Esquerda Galega respectivamente⁶⁶. Ningunha destas organizacións políticas aprobaba o proxecto auspiciado polo conselleiro Vázquez Portomeñe, que se atopou con emendas á devolución do mesmo por parte do arco político representado na Cámara. O 23 de abril de 1985 o conselleiro defendía no Parlamento a necesidade de reformar unha universidade ríxida que non daba unha cabida eficaz ao crecente número de

⁶⁵ Nunha entrevista anos despois Carlos Pajares contaba: "Non era militante de ningún partido, aínda que ideoloxicamente son de esquerdas, socialdemócrata para máis datos. Metínme en política fundamentalmente porque vin que o PSOE e o PSDEG estaban mal, e había que axudalos. E a forma de axudarlles era entrando e dando o calo. Despois Emilio Pérez Touriño díxome que entrase na executiva, e accedín encantado" (Pousa, Luis. *El Correo Gallego*, 19/06/2008)

⁶⁶ Lembremos que a coalición electoral Bloque-PSG acadara tres deputados nas eleccións do 20 de outubro de 1981 pero Bautista Álvarez, Lois Diéguez e Claudio López Garrido foron privados dos seus dereitos parlamentarios en novembro de 1982 ao non xurar a Constitución, así que non participaron do resto da lexislatura.

alumnos. Así mesmo apuntaba a ausencia de estudos técnicos e o desequilibrio de infraestruturas e titulacións nas sete cidades que ofertaban educación superior. Engadía que era necesario escoitar aos concellos que demandaban o desenvolvemento universitario nas diferentes cidades. Aquel primeiro proxecto contemplaba a creación dun Consello Social da Universidade asistido por cinco padroados correspondentes aos cinco campus e que estarían presididos por persoeiros nomeados pola Xunta de Galicia. Aquel mesmo 23 de abril finalmente o conselleiro decidiu retirar o texto tras tres votacións referidas ás emendas de devolución que puñan en evidencia a fractura creada polo proxecto⁶⁷. Haberá que esperar a 1989, tras anos de debates e desencontros, para que se aprobe a reforma da universidade galega. Debates centrados case exclusivamente na distribución das titulacións, xa que semella que poucas voces a esas alturas cuestionaban a necesidade de descentralizar o funcionamento da Universidade de Santiago de Compostela. En calquera caso, ese foi o momento concreto no que se acadou un consenso, aínda que nos tempos inmediatamente posteriores esa concordia sería “intermitente”⁶⁸.

2.2.2. O mapa antes da segregación

Que solidez tiña a andamiaxe universitaria en Galicia antes da aprobación da LOSUGA e cal era a súa capacidade de adaptación ás novas realidades? Podemos sinalar que o mapa de titulacións e infraestruturas puxaba por saír do estancamento pero claramente desequilibrado respecto da matriz de Santiago de Compostela. Por unha banda o crecemento de novos polos na década anterior como A Coruña ou Vigo pon de manifesto a necesidade dunha xestión eficiente e, por outra banda, a persistencia dunha baixa porcentaxe de estudantes universitarios galegos respecto da media da contorna, son factores que nos describen unha universidade afuncional. A esta circunstancia habería que sumarlle a pugna política e, neste caso especialmente, as polémicas localistas que chegaron a uns niveis de balbordo e presión mediática máis que salientables; tanto é así que, como teremos oportunidade de subliñar nas páxinas seguintes, non son poucos os axentes universitarios e políticos que aínda hoxe consideran que razóns conxunturais e localistas impediron un mellor proceso de segregación. “Aquela busca do acordo cos poderes locais que demostraba a debilidade da Autonomía e a forza do local, fixo recear da iniciativa a algúns sectores de opinión, especialmente do nacionalismo, e levou a pensar nunha arriscada manobra electoral. Nalgúns ámbitos da universidade compostelá sentou como un xerro de auga fría abrir unha vía que a tradición levaba a interpretar como un harakiri”⁶⁹.

⁶⁷ As dúas primeiras votacións deron o mesmo resultado: 29 votos a favor das enmendadas, 29 en contra e unha abstención. Antonio Rosón (1911-1986), presidente da Xunta preautonómica e presidente do Parlamento naquel momento, era o responsable da abstención, que converteu nun voto en contra das enmendadas na terceira votación. A cambio de mudar o seu voto, pediu a Vázquez Portomeñe a retirada do proxecto.

⁶⁸ Ramón Villares analiza ese momento no artigo “Novos retos para a educación superior” en Grial nº 159, 2003, p 12.

⁶⁹ Rememora o catedrático Lourenzo Fernández Prieto o papel promotor da consellería de Educación na segregación universitaria no artigo “A configuración do sistema universitario galego” Grial 159, Vigo, 2003, p 29.

Segundo o profesor Alberto Vaquero⁷⁰ as motivacións que levarían á aprobación do decreto de segregación responderon fundamentalmente a dous feitos. Por un lado a baixa taxa de escolarización universitaria de Galicia con un 19% de poboación entre 17 e 24 anos matriculada fronte a un 27% de media en España que, porén, non agachaba o fenómeno dun aumento de matriculados que rebordaba a capacidade de xestión dunha Universidade de Santiago centralizada. É dicir, a universidade galega necesitaba medrar e captar a un maior número de rapazas e rapaces que accedieran á educación superior nas mellores condicións para acadar taxas de escolaridade aceptables pero o certo é que a matriculación non parara de medrar desde o ano 1970, así que a Universidade precisaba crear unha estrutura que dese resposta a esa tendencia de crecemento de matriculación. Por outro lado, facíase notoria a falta de centros e titulacións que nos diferentes campus atenderan ás demandas dos estudantes, o cal obrigaba ao desprazamento desde o lugar de residencia (máis do trinta por cento dos matriculados na USC no curso 1987-88 procedían da provincia de Pontevedra e máis do once por cento da de Ourense, así mesmo máis de tres mil estudantes cursaban carreira fóra de Galicia). Hai que ter en conta que a oferta universitaria fóra da capital galega non só era pobre en titulacións senón que obrigaba a moitos estudantes a cursar o segundo ciclo da carreira en Santiago de Compostela. O caso máis sintomático en cifras era o de Ourense onde case un 70% do alumnado estudaba fóra da cidade das Burgas e desa porcentaxe, un terzo facíao fóra de Galicia.

Até o ano 1970 os estudos superiores tiveran un desenvolvemento moi limitado fóra do ámbito xeográfico de Santiago de Compostela e a súa universidade composta de estudos de Medicina, Filosofía e Letras, Dereito, Farmacia e Ciencias. A Facultade de Económicas abriría as súas portas no ano 1967. No resto das cidades galegas a oferta estaba inserida nas escolas de Enfermería da Coruña e Santiago, a de Peritos Agrícolas de Lugo, a de Enxeñeiros Industriais en Vigo e a de Traballo Social, tamén en Santiago. Así mesmo a raíz da Lei Xeral de Educación de 1970 converteu as escolas de Maxisterio en Escolas Universitarias de Formación do Profesorado de Educación Xeral Básica, instaladas en Santiago e nas catro capitais de provincia. A situación xerada polo acceso masivo de estudantes foi en boa parte paliada, ademais de pola adscrición á universidade das escolas non universitarias, pola creación dos Colexios Universitarios de Vigo, A Coruña, Lugo e Ourense potenciados en boa parte polas caixas de aforros locais na década dos anos setenta. Este foi o caso do de Vigo, patrocinado en 1972 pola daquela Caixa de Aforros de Vigo, ou do de Lugo, inaugurado en 1982, auspiciado, ademais de pola deputación provincial, pola Fundación Barrié de la Maza –que tamén financiara a construción da Escola Superior de Arquitectura da Coruña- e a daquela Caja de Ahorros de Galicia. Os colexios foron regulados a partir dos anos setenta e permitiron a milleiros de estudantes cursar os primeiros tres anos de carreira antes de desprazarse a Santiago de Compostela. A partir de 1971, Filoloxía, Economía, Bioloxía e Química en Vigo; a mesma oferta co engadido de Filosofía na Coruña e, no caso de Lugo, Matemáticas, Filoloxía, Química e Bioloxía. Dous anos máis tarde, coa creación do Colexio Universitario de Ourense Xeografía e Historia, Filosofía e Ciencias da Educación, Farmacia e Química e Bioloxía.

⁷⁰ “La creación del sistema universitario actual gallego: algunas notas básicas” en *O sistema universitario galego: balance e perspectivas* (Lago Peñas, Santiago.; Vaquero García, Alberto, coord.) Universidade de Santiago de Compostela, 2002, p 39-42

A histórica universidade compostelá experimentaba tamén nos anos setenta un proceso de “descentralización” de portas para dentro xa que as seis facultades que a conformaban pasaron a ofertar once titulacións distintas. A senlleira Facultade de Filosofía e Letras derivou en tres novas facultades no ano 1974: Xeografía e Historia, Filoloxía e Filosofía e Ciencias da Educación. A Facultade de Ciencias correu parella sorte a partir do ano 1977 con outro parto múltiple: Matemáticas, Químicas, Bioloxía e Física.

Mais os centros de educación superior que avanzarían con antelación o que ía constituír o futuro sistema universitario galego, foron construídos en escenarios alleos a Santiago de Compostela. “(...) o fito máis destacado foi a creación da primeira Escola Técnica Superior de Galicia na Coruña, concretamente a de Arquitectura (1975-1976). Este feito constituíu un primeiro paso cara á descentralización do ensino universitario, que se completaría coa inauguración, no curso seguinte da Escola Técnica Superior de Enxeñería Industrial en Vigo, e coa apertura, en 1984, da Facultade de Veterinaria en Lugo. A creación desta escola en Vigo sentarías as bases para o deseño dunha especialización universitaria, que remataría en 1985 coa posta en marcha da Escola Técnica Superior de Telecomunicacións. Por outra banda, coa estrea da Facultade de Veterinaria, completábase a oferta da Escola Universitaria de Enxeñería Agrícola, antes coñecida como Escola de Peritos Agrícolas”⁷¹.

A masificación de alumnado nas titulacións de Económicas e Dereito na universidade de Santiago, coa constante influencia e presión das administracións e outros axentes municipais, contribuíu á creación de dúas facultades fóra de Compostela: a de Económicas e Empresariais en Vigo e a de Dereito na Coruña, ambas en 1987. No último curso universitario da que foi a única Universidade de Galicia, 1989-1990, o ensino superior estaba distribuído en 14 facultades, 4 Escolas Técnicas Superiores, 22 Escolas Universitarias e 4 Colexios Universitarios. O ritmo da andamiaxe universitaria medrara dun xeito máis ralentizado ao que acontecera co número de universitarios: 25.000 en 1975, 40.000 en 1985 e pasando dos 50.000 no curso 1989-1990.

⁷¹ Lois González, Ruben C; Piñeira Mantiñán, María José. Ibid, p 72

2.2.3 O adeus á universidade única

As conversas promovidas polo conselleiro de Educación Aniceto Núñez ao longo de 1988 co obxectivo de crear dúas novas universidades deron froitos políticos con celeridade. En 1989, -o mesmo ano que o Parlamento autonómico de Galicia abandona a súa sede provisoria no pazo de Fonseca para instalarse de maneira estable na rúa do Hórreo e no que se constitúe, como prevía o Estatuto galego, o Tribunal Superior de Xustiza de Galicia, que terá sede na cidade da Coruña-, apróbase a reforma do sistema universitario galego. O 12 de xaneiro o Consello da Xunta de Galicia aproba a lei promovida polo naquel entón conselleiro de Educación, Aniceto Núñez. O texto recibe en febreiro o beneplácito do Consello de Universidades e a comisión de titulacións⁷² creada a instancias da Consellería de Educación comezou a traballar no mes de maio no que sería o perfil dos campus das futuras universidades. De maneira paralela, as presións locais de políticos e empresarios intensificábanse así como as protestas dos estudantes por outra reforma de calado, a que se impulsara desde o Ministerio de Educación para reestruturar as titulacións universitarias en todo o Estado⁷³. A comisión de titulacións seguindo a filosofía da nova lei, concluía na necesidade de descentralizar servizos, especializar os campus por ofertas, agrupar as titulacións por grandes áreas de coñecemento para rendibilizar máis os recursos persoais e materiais conformando departamentos dinámicos e solventes e transformar fondamente os colexios universitarios nados na década dos setenta.

Para o catedrático e ex reitor da Universidade de Santiago de Compostela Ramón Villares, houbo dous instrumentos que facilitaron a materialización do proceso de segregación da universidade única galega. “O primeiro foi, sen dúbida, a predisposición favorable da vella universidade compostelá que, coa súa decisión adoptada en Claustro en marzo de 1989, facilitou todo o curso da fundación das dúas novas universidades, para achaiar posibles obstáculos corporativos e disipar algúns temores. Como acontecera coa transición democrática duns anos antes, as expectativas de mellora eran superiores ás previsións de perdas, aínda que a confianza con que a Minerva compostelá adoptou o proceso estivo a medio camiño entre a inxenuidade e un certo complexo de superioridade, como se pode albiscar no “manifesto institucional” que a Xunta de Goberno de Fonseca fixo sobre a aprobación unánime polo Parlamento Galego da Lei de creación das novas universidades. O segundo instrumento foi a soldadura dos intereses universitarios cos dos políticos (nomeadamente de ámbito local), o que permitiu lexitimar un proceso cheo de tensións e de intereses en todo caso máis corporativos ca persoais. A argamasa que serviu de amálgama desta situación un pouco magmática foi, sen dúbida, a idea de multiplica-la oferta universitaria creando novos centros e, sobre todo, novas titulacións.

Aumenta-la oferta como mecanismo incentivador da demanda, pero tamén como

⁷² A comisión contaba con seis membros: por parte da consellería, o director xeral de Ordenación Universitaria, Luis Castedo e a xefa de servizo, María del Carmen Vidal; pola Universidade, o vicerreitor de Coordinación e Planificación Alfredo Bermúdez e o membro do claustro Lourenzo Fernández Prieto e polo Consello Social, o avogado Santiago Nogueira e o deputado José Lores.

⁷³ En Galicia foron especialmente notorias as protestas dos estudantes de Bioloxía contra a proposta de reducir a titulación a catro anos en troques dos cinco nos que se estruturaba até aquel momento.

medicina consoladora de posibles doenzas”⁷⁴.

A Lei de Ordenación do Sistema Universitario de Galicia do 20 de xullo de 1989 incluía unha contundente declaración de motivacións. Debemos incidir en que na década dos oitenta e en boa parte dos anos noventa do século pasado produciuse unha masificación de alumnado na universidade galega, que levou a instaurar o *numerus clausus* en moitas titulacións e a establecer un sistema de preinscrición, convertendo a nota media do alumnado nun filtro para o acceso. A intención lexisladora partía dunha oferta universitaria caracterizada “(...) por unha deficiente escolarización universitaria, concretada nunha das máis baixas taxas de escolarización universitaria de Europa. Debe resaltarse o incompleto e deficiente abanico de titulacións que poden cursarse en Galicia; a oferta é especialmente raquíctica nas áreas tecnolóxicas e naquelas máis ligadas coas actuais e futuras demandas laborais. É de destacar a saturación existente nun grande número de centros de ensino universitario así como as deficiencias infraestruturais no referente á docencia, estudo e investigación, e tamén no que atinxe aos recursos humanos, especialmente de profesorado. Hai que sinalar as carencias daqueles servizos universitarios que poden favorecer un fácil acceso das clases sociais máis desfavorecidas ao ensino universitario, contribuíndo a superar as discriminacións económicas e territoriais, así como polo que atinxe a servizos da comunidade universitaria. Finalmente, e incidindo en todo o anterior, hai que resaltar o raquíctico financiamento do actual sistema universitario de Galicia, cun nivel de gasto por alumno moi por debaixo do promedio estatal que é, por outra parte, dos máis deficientes de Europa”⁷⁵.

Este lei, coñecida como LOSUGA e pola cal se creaban as universidades de Vigo e A Coruña, marcouse como obxectivos a formación e capacitación da cidadanía no plano científico-técnico, a mobilidade social ascendente na sociedade galega, a potenciación da innovación científica e técnica, o desenvolvemento cultural a través do sistema universitario e a promoción do galego como idioma vehicular da educación superior en Galicia. As tres universidades serían autónomas: á de Santiago sumariásele o campus de Lugo, á de Vigo os de Pontevedra e Ourense e á da Coruña, o campus de Ferrol. Para equilibrar a dotación de ditos campus establecíase que cada un deles debería contar polo menos con dous centros de rango de Facultade ou Escola Técnica Superior. Sobre o papel a creación e distribución de novos centros e titulacións debía atender a criterios que subsanasen os desequilibrios existentes entre campus tendendo á especialización dos campus, sen que iso significase que no sistema universitario galego non coexistisen as Humanidades e as Ciencias. Tratábase de acordo coa lei, que prevía un plano de financiamento plurianual a seis anos, de agrupar as titulacións por grandes áreas científicas que permitisen un mellor aproveitamento dos recursos e que evitasen multiplicidades disfuncionais. As dúas novas universidades dispuñan dun prazo de dous anos para elixir o claustro universitario que á súa vez escollería reitor e elaboraría os seus estatutos da institución. Provisoriamente a consellería de Educación nomearía por decreto

⁷⁴ Villares, Ramón. “Os estudos de Comunicación na universidade galega (1989-1991)” en Estudos de Comunicación, nº 2, marzo 2003, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, p 24

⁷⁵ Lei 11/1989 do 20 de xullo de 1989 (DOG do 16 de agosto, p 3823)

aos novos reitores⁷⁶.

O resultado das eleccións autonómicas de decembro de 1989 coa vitoria do Partido Popular de Manuel Fraga puxo nas súas mans o desenvolvemento do plan de financiamento plurianual previsto na lei así como a ratificación do mapa de titulacións. Eran conscientes os novos inquilinos da Xunta de Galicia de que a cuestión universitaria era unha das cuestións centrais da lexislatura que estaban a punto de abordar⁷⁷. O Parlamento de Galicia aprobara por unanimidade o plano de financiamento 1990-1996 en outubro de 1989⁷⁸ e, antes de abandonar o pazo de Raxoi, o goberno de Fernando González Laxe sanciona, nunha das últimas resolucións en Consello de Goberno, o decreto polo cal se desenvolve a segregación de centros da Universidade de Compostela⁷⁹. A Universidade da Coruña estaría integrada, no campus da cidade herculina, pola Facultade de Dereito, a Escola Técnica Superior de Arquitectura, as Escolas Universitarias de Formación do Profesorado de EXB, de Empresariais, de Informática e de Arquitectura Técnica, así como polos centros adscritos da Escola de Enfermería e o Instituto Nacional de Educación Física (INEF); o campus de Ferrol contaba coa Escola Universitaria Politécnica. No caso da Universidade de Vigo, integraban o campus desta cidade a Facultade de Económicas, as Escolas Técnicas Superiores de Enxeñería Industrial e Enxeñería de Telecomunicacións, as Escolas Universitarias de Empresariais, Enxeñería Técnica Industrial; no campus de Ourense as Escolas Universitarias de Formación do Profesorado de EXB e de Empresariais e no de Pontevedra a de Formación do Profesorado de EXB. Os centros adscritos que pasaban a integrarse no campus vigués: as Escolas Universitarias de Formación do Profesorado de EXB e de Enfermería, esta última tamén no campus de Pontevedra.

Así mesmo transferíanse ás novas universidades todo un conxunto de centros e servizos de apoio á docencia e á investigación como bibliotecas, unidades administrativas e aulas de informática. O plano de financiamento asociado á nova realidade que emprendía a universidade galega contaba con dúas fontes de ingresos fundamentais: por unha banda, os fondos procedentes da Xunta de Galicia e, por outra, os alleos á administración autonómica como as taxas académicas, as subvencións compensatorias do ministerio de Educación e Ciencias, os fondos FEDER e outros recursos foráneos de apoio á investigación. Nas súas directrices

⁷⁶ No caso da Universidade da Coruña, naquel momento denominada tamén Universidade Norte, sería o primeiro reitor o catedrático de Dereito Constitucional José Antonio Portero Molina, que foi destituído en xullo de 1990 polo Goberno autonómico presidido por Manuel Fraga e con Xoán Piñeiro Permui como conselleiro de Educación. O cese argumentouse por unha xestión deficiente e o substituído nomeado polo goberno autonómico foi o catedrático de Dereito Administrativo Xosé Luis Meilán Gil, ex deputado pola UCD e ex director do Colexio Universitario da Coruña. No caso da Universidade de Vigo ou Universidade Sur, o primeiro reitor foi o catedrático de Enxeñería Química Luis Espada Recarey que sería revalidado no cargo en xullo de 1991 polo claustro recién constituído.

⁷⁷ No libro de Pilar Falcón, *Fraga y Galicia* (Ronsel, Barcelona, 2002) o que fora presidente do tripartito autonómico, o economista Fernando González Laxe, relata o xantar no que transfire a Manuel Fraga como novo responsable do goberno galego a información sobre cuestións pendentes e tarefas que o novo inquilino de San Caetano atoparía sobre a súa mesa, entre elas, as obras das dúas autovías a Meseta, a entrada do gas en Galicia e a construción do Centro Galego de Arte Contemporánea. "(...) Despues de mi parlamento sobre las tareas que se dejan sobre la mesa al siguiente presidente, Fraga me interrogó sobre los asuntos referentes a la financiación de las universidades" (p 234).

⁷⁸ Publicado no Boletín Oficial do Parlamento do 21 de outubro, p 8.420-8.426

⁷⁹ Decreto 3/1990 do 11 de xaneiro. (DOG, 24/01/1990, p 587)

xerais contemplaba a construción de novos centros, a previsión de dez novas residencias universitarias, novos comedores e bibliotecas nos diferentes campus, cinco novos institutos de investigación, sedes reitorais para as universidades da Coruña e de Vigo e un centro de informática –o Centro de Supercomputación no campus de Santiago foi construído no ano 1992-. Aquel plan a seis anos tiña como obxectivo fundamental achegar os fondos necesarios para mellorar as dotacións das universidades da Coruña e Vigo e reducir as diferenzas entre as tres universidades de Galicia, equiparándoas as do resto do Estado.

Sen dúbida, na distribución de novas titulacións, cun mapa que se aproba en 1993, algunhas delas convertéronse nas cabezas de cartel en cada campus; foi o caso de Dereito en Ourense. Tratábase dunha carreira cunha altísima demanda na Universidade de Santiago de Compostela, que comezou a funcionar no ano 1994 en Ourense e que derivaría nunha sección delegada en Vigo centrada na rama económico-empresarial dependente do centro ourensán até 2001. No caso da cidade viguesa, a titulación de Ciencias do Mar, compartindo instalacións con Bioloxía e Química, converteuse nunha das xoias da apertura do mapa de titulacións naqueles primeiros anos noventa cunha relevancia acentuada pola súa inserción nos propios intereses sociais e económicos da cidade e do país. A importancia do medio mariño e da investigación dos seus recursos converteu esta titulación nun importante polo de atracción para alumnos e alumnos de Galicia pero tamén doutras comunidades autónomas e, aínda hoxe en día, Ciencias do Mar é unha titulación única no país. Ademais a partir de 1992, a titulación de Enxeñería de Minas converteuse nunha carreira autónoma na cidade viguesa. No caso da universidade do norte, a Universidade da Coruña, a Escola Técnica Superior de Enxeñería de Camiños, Canles e Portes e a licenciatura de Socioloxía sumáronse en 1992 aos estudos xa implantados na universidade que se acababa de constituír.

E cal era a parte daquela mala de titulacións que se abría correspondente á universidade matriz, á Universidade de Compostela? Sen dúbida dúas titulacións sobre as que se xeraran grandes expectativas: Xornalismo, que ocupará provisoriamente un edificio histórico no casco vello da cidade anteriormente habitado pola titulación de Filoloxía e que rematará nun referente arquitectónico do século vinte e un emprazado no campus Norte, e Ciencias Políticas e da Administración, que será a nova inquilina do campus Sur, cuxo primeiro decano será o catedrático José Vilas Nogueira (1936-2010), antes responsable da Facultade de Económicas das mesma universidade entre 1984-1986. Ambas titulacións arrancarían no curso 1991-1992 cunha estrita e significativa restrición de acceso do alumnado que redundaba no carácter exclusivo daqueles novos estudos en Galicia.

Como xa anotamos, os anos seguintes á aprobación da LOSUGA –podemos cinguirnos aos tres cursos inmediatamente posteriores- foron tempo de grandes leas e debate sobre o modelo de universidades galegas, o seu financiamento e a súa complementariedade. A este proceso circunscrito a Galicia uníase, como xa vimos, unha grande reforma das titulacións universitarias en toda España. Algúns investigadores deste proceso, como o profesor Lorenzo Fernández Prieto, consideran que aos sucesivos gobernos conservadores que ocuparon a

administración galega tocoulles xestionar un modelo no que non acreditaban.

Por outra parte, non eran poucas as voces desde a USC que traducían as aspiracións das dúas novas universidades galegas como un intento de clonar o modelo da centenaria Universidade de Santiago de Compostela e sinalaban que había un aspecto ausente do debate entre políticos e responsables académicos, este era a necesidade de organizar o sistema universitario galego en base a criterios de racionalidade e eficacia. A ambición de duplicar títulos que presuntamente outorgarían ás novas universidades status ou rango de primeira orde parecía máis relevante que a necesidade de reorganizar a universidade galega como un conxunto de recursos que axudara a vertebrar o país.

“O orzamento da universidade galega pasou dos 4.425 millóns de pesetas de 1983 aos máis de 11.000 do ano 1989, último da universidade única, e superou en 1993 os 20.000 millóns para o conxunto do sistema universitario galego. A andaina renovadora completouse coa formación xeneralizada de grupos de investigación articulados en liñas activas, cun esforzo interno considerable, posibilitado pola inxección de fondos para proxectos desde organismos ministeriais, autonómicos ou empresariais, nun volume que se multiplicou por dez entre 1983 e 1993.”⁸⁰. Non sen poucos debates e polémicas –que por outra parte chegan até hoxe en día- cada unha das tres universidades e, notablemente, cada un dos campus foron labrando na súa andaina o bosquejo do seu potencial, a procura dun perfil singular que garantira o seu desenvolvemento. Nesa teima concitaron ao longo destas dúas décadas o apoio de axentes e institucións locais que, con diferentes motivacións e circunstancias, consideran a universidade como unha plataforma necesaria para o crecemento das cidades. Perdeuse algo no camiño? Se atendemos a Fernández Prieto, as perdas da universidade despois da LOSUGA apreciaríanse –ou non- nas páxinas dos xornais nas que a información xerada por esta institución foi mudando de tratamento.

“De recollerse daquela nas páxinas nacionais pasou a ficar relegada nas edicións locais. Unicamente as noticias e especulacións sobre o reparto de titulacións ou conflitos de factura clásica como o da LOU seguen merecendo unha atención informativa supralocal. Isto semella obedecer a unha perda de influencia daquela Universidade idealizada, por heroica, antifranquista e protagonista da Transición, que se foi apagando como faro social. (...) Pero deixalo aí pode ser enganoso, pois esa *reducción ao local* tamén é consecuencia do pulo dos sete campus, capaces de xerar información abonda para encher a diario as páxinas locais. Resulta significativa esta perde de interese mediático que parece reflectir a perda de influencia política da Universidade. Podería dicirse que, ao cabo, a información sobre a Universidade é unha consecuencia da política universitaria galega”⁸¹.

2.2.4 O xornalismo despois da Transición

O perfil do xornalista galego a principios da década dos anos noventa era

⁸⁰ Fernández Prieto, Lourenzo. “A Universidade de Santiago no século XX, da universidade de élites á universidade de masas” en *Gallaecia Fulget 1495-1995. Cinco século de historia universitaria*, Universidade de Santiago de Compostela, 1995, p 442

⁸¹ Fernández Prieto, L. “A configuración do sistema universitario galego” Grial 159, Vigo, 2003, p 36

o dun home de entre 26 e 35 anos⁸², de clase media, crente non practicante e con simpatías políticas que abalaban entre o Bloque Nacionalista Galego e Esquerda Unida; traballaba na prensa escrita e gañaba mensualmente un salario de entre cen mil e cento cincuenta mil pesetas⁸³. Considérase máis honesto que obxectivo e reconece que a maior parte das informacións que produce proceden de comunicados e roldas de prensa⁸⁴. Os estudos sobre a profesión xornalística española baseados en sondaxes eran recentes e escasos; o primeiro realizara a empresa Demoscopia para a Asociación da Prensa de Madrid con inquéritos a setecentos xornalistas vinculados á Federación Española de Asociacións de Prensa⁸⁵, aínda que o Colexio de Xornalistas de Cataluña levara a cabo un estudo uns anos antes no que constataba a xuventude media dos profesionais, cun 60% que non chegaba aos 45 anos, a súa masculinización cunha proporción home-muller de 8 a 2 e un predominio da prensa escrita como opción profesional, con 1 de cada 2 xornalistas traballando nas súas redaccións. Así mesmo constataba que as novas localizacións do traballo do xornalista estaban situadas nas oficinas ou gabinetes de prensa⁸⁶.

As empresas galegas de comunicación viven nestes anos, como abordaremos con máis detalle, unha etapa de expansión e os profesionais do xornalismo incorpóranse masivamente aos medios. Galicia remataría o século vinte cun sistema de medios de comunicación caracterizado polo predominio da empresa de propiedade familiar, por unha certa debilidade empresarial marcada polo incremento da débeda e a dependencia das subvencións, polo liderado no mercado local e rexional fronte aos medios de Madrid, por unha estratexia de atención aos contidos de proximidade e pola escasa presenza da lingua propia nos contidos da maioría dos produtos das empresas privadas. Os profesionais dos medios que

⁸² O informe sobre a situación dos xornalistas en Galicia promovido e publicado en 2011 polo Colexio Profesional de Xornalistas en Galicia en colaboración coa facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela baixo a dirección do profesor Túnuez, reflicte a feminización do perfil do profesional do xornalismo. As mulleres que exercen o xornalismo en Galicia pasan a ser maioría. “O perfil do xornalista galego responde a unha muller licenciada en Xornalismo, que traballa nun medio dos denominados tradicionais (principalmente en prensa escrita) en Santiago de Compostela ou fóra de Galicia e que conta cun contrato a tempo completo. O seu salario sitúase en 1.595,97 euros brutos ao mes e traballa de media 8,1 horas diarias, 5 días á semana. Amósase relativamente satisfeita coas súas condicións laborais, aínda que ten unha percepción moi negativa da situación en xeral que está a atravesar a profesión nestes tempos de crise económica” (*A situación laboral dos e das xornalistas galegos e o impacto da crise no sector* p 161). O informe pode consultarse en liña: <http://www.xornalistas.com/mediateca/publicacions/informecrise.pdf>

⁸³ Ao respecto dos salarios, escribía a xornalista Paola Obelleiro aproximadamente na mesma época: “É unha enorme nebulosa. Saber canto gaña un xornalista na capital galega resulta ser tan complexo como sorprendente, unha incógnita case tabú da que todos se queixan pero da que rara vez se fala. E moito menos a micrófono aberto. A profesión de periodista goza dun prestixio social que, contrariamente ao que pensa a maioría da xente, está moi lonxe de reflexarse na nómina a fin de mes. As diferencias son astronómicas. Traballar nun medio de comunicación público garante unhas condicións laborais e salariais que resultan case unha utopía no sector privado, especialmente en xornais e emisoras de radio”, (“O salario do medo” en *Xornalistas*. Revista da Asociación de Prensa de Santiago de Compostela, nº 3, Verán 1996, p 18-21).

⁸⁴ Túnuez, Miguel. *Da teoría á práctica. Perfil do periodista galego*, Edicións Lea, Santiago de Compostela, 1996.

⁸⁵ “El periodista español. Retrato intermitente”, *Periodistas*, n. 39, Servizo de Publicacións da Asociación da Prensa de Madrid, decembro 1990.

⁸⁶ “La condición periodística a Catalunya” en *Annals del periodisme català* 13, Col.legi de Periodistes de Catalunya, Barcelona, setembro 1987-febreiro 1988.

obtiveran a licenciatura en Ciencias da Información aínda se atopaban en franca minoría fronte a un colectivo numeroso de traballadores dos medios con estudos universitarios, xeralmente no ámbitos das Humanidades e das Ciencias Sociais, e doutro menor, pero moi significativo, de traballadores con experiencia pero sen ningún título universitario⁸⁷.

Teríamos un esquemático perfil do xornalista, mais que acontecía co grupo? Ao longo dos anos oitenta Galicia non foi allea ao rexurdimento da profesión, aos novos escenarios periodísticos derivados do cambio político e aos intentos de autoorganizarse⁸⁸. A finais da década dos setenta xa chegaran ás redaccións galegas as novas promocións de xornalistas titulados tras a morte de Franco. “Estes redactores, ao redor de tres decenas, representaban máis ou menos a cuarta parte dos profesionais que traballaban nos medios galegos nos primeiros anos da Transición. Maioritariamente de esquerdas e bastantes deles próximos ao nacionalismo, acadaron postos de gran responsabilidade nos seus respectivos xornais sendo moi novos, sobre todo nas recentemente creadas áreas de información política”⁸⁹. No ano 1983, os días 12 e 13 de febreiro, celebrábase o *I Congreso de Xornalistas de Galicia* no Pazo de Mariñán⁹⁰. A comisión organizadora estaba formada polos xornalistas Primitivo Carbajo, Xosé Antonio Gaciño, Luis Pita, Manuel Rivas e Santiago del Valle. Naquel encontro iniciático para autoorganización profesional debatéronse fundamentalmente cuestións ligadas á necesidade dun convenio laboral adecuado e propio, véxase aumento salarial e establecemento do descanso semanal, pero tamén outras trabas no exercicio profesional cotiá como a indefinición por parte dos empresarios dos medios das funcións dun xornalista nunha redacción. Naquela reunión propúxose a creación “dun Centro Universitario de Comunicación en Galicia” que contara con segundo e terceiro ciclo e que constituíse a única vía de acceso á profesión. De calquera xeito, reclamábase o recoñecemento dos dereitos laborais daqueles que exercían tarefas informativas nos medios sen contar coa titulación.

⁸⁷ No ano 1991 a Federación de Asociación de Prensa de España (FAPE), na asemblea celebrada en Sevilla, acordara o peche da terceira vía de acceso á profesión, é dicir, aquela que permitía integrarse nas asociacións representativas compensando con cinco anos de experiencia profesional a falta dun título universitario. Segundo relatou o xornalista Manuel Rico, xa ben entrada a década dos noventa comprobouse que boa parte das asociacións de prensa federadas á FAPE nin cumprían nin defendían o acordo adquirido nas súas demarcacións correspondentes. “A voltas co acceso”. Xornalistas. Revista da Asociación de Prensa de Santiago de Compostela, nº 6, Primavera 1997, p 8-10.

⁸⁸ Volvemos a remitirnos ao traballo académico xa mencionada, *Perfil do xornalista da Transición en Galicia (1975-1981)* do xornalista Primitivo Carbajo, no que describe ao detalle, apoiado en documentación inédita e a súa propia participación, os xermolos da organización profesional dos xornalistas no país. Describe polo miúdo a composición e debates das asociacións provinciais de prensa, no seo das cales xordiron movementos críticos que querían promover a reflexión sobre a profesión como o colectivo ManComún na Coruña en 1978, así como os movementos en Galicia da Unión de Periodistas, auspiciada polos sindicatos CCOO e UGT, e da Asociación Española de Licenciados en Ciencias da Información, ambas de ámbito estatal. Así mesmo recolle a constitución o 30 de outubro de 1977 do Sindicato Galego da Información, próximo ao Partido Socialista Galego, impulsado polos xornalistas José Mª García Palmeiro, José Antonio Gaciño, Manuel Rivas, Víctor Fernández Freixanes, Ramón Fernández, Guillermo Campos e Fernando Madriñán.

⁸⁹ Pérez Pena, Marcos Sebastián. *Prensa e Transición política en Galicia. A contribución dos xornais ao proceso de construción identitaria*. Tese de doutoramento. Departamento de Ciencias da Comunicación, USC, 2005 p 407.

⁹⁰ Ver *I Congreso de Periodistas*, Concello da Coruña, 1984.

Seguiríao a este un segundo congreso en Baiona os días 26 e 27 de maio de 1984, no que se abondaría na idea de constituír unha Federación Galega de Asociacións de Prensa e, no referente ao acceso á profesión –o punto máis discutido– recoñecía a acreditación como xornalista profesional a aqueles licenciados que traballasen en medios polo menos durante dous anos e superasen un curso de especialización. Un terceiro congreso de xornalistas tería lugar en Santiago de Compostela os días 28 e 29 de setembro 1985, organizado pola Asociación de Prensa de Santiago e que remataría expresando dezasete conclusións⁹¹. Entre elas, a creación de consellos de redacción, a consideración do segredo profesional como un dereito absoluto, a reivindicación, por vez primeira de maneira explícita, dun colexio de xornalistas e o remate das prácticas empresariais que obrigaban ao xornalista a vender publicidade. Así mesmo acordouse celebrar o cuarto congreso de xornalistas na cidade de Ourense no ano seguinte, pero a iniciativa non chegou a ter lugar. A maioría das asociacións de prensa das cidades galegas entraron nun período de inactividade, provocada en boa parte polas divisións e desacordos, moitos deles asociados á dicotomía entre profesionais licenciados e non licenciados. Habería que esperar ao ano 1997 para que se organizara o cuarto congreso de xornalistas os días 29 e 30 de novembro en Santiago de Compostela, antesala da creación do Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia. Volveremos sobre a posta en marcha deste órgano de dereito público no seguinte capítulo cando abordemos o papel que tivo a Facultade de Ciencias da Comunicación da USC no proceso.

En abril de 1989, nucleadas ao redor das emisoras municipais, as primeiras *Xornadas de Radio Pública Local* en Fene. En xullo do mesmo ano no seminario sobre a situación da prensa diaria en Galicia promovido polo Clube Cultural Adiante, do sindicato CXTG cítase un grupo de xornalistas dispostos a lanzar unha análise en dez puntos do panorama da prensa no país. En forma de manifesto e asinado por profesionais como Gustavo Luca de Tena, Margarita Ledo Andiñ, Xosé Rei, Ramón Fernández Reboiras e Marcos Valcárcel, o diagnóstico aportado chama a atención na súa primeira lectura polo posicionamento frontal contra o que estaban a ser –e viñan sendo desde décadas atrás– as prácticas dos medios xornalísticos. Os asinantes definen a prensa como “provinciana, dependente, pobre e carente de personalidade”⁹²; ao entender deste grupo de opinión a prensa xogaba un papel disgregador na vertebración do país ao estar movida por intereses localistas e caciquís “coa pretensión de facer que o lector de Viana do Bolo se sinta antes ourensán que galego”⁹³. Iso no tocante ao carácter provinciano da prensa diaria; en canto a dependencia, apúntase á prominencia dos opinadores foráneos nas principais páxinas dos xornais. A pobreza da prensa viría dada pola súa incapacidade para xerar información e interpretación de calidade, situación motivada pola degradación da profesión con despedimentos, subcontratación, intrusismo e infrasalarios. Por último, a prensa diaria galega manifestaría, paradoxalmente, a súa ausencia de personalidade ao ocultar a súa

⁹¹ Segundo a crónica de *A Nosa Terra*, no congreso de Santiago de Compostela os días 28 e 29 de setembro participaron cen profesionais. Entre os conferenciantes, o catedrático de Dereito Enrique Gómez-Reino, que catro anos máis tarde sería chamado polo reitor compostelán Carlos Pajares para elaborar unha proposta de estudos universitarios de Xornalismo (ANT, nº 278, 10 outubro 1985).

⁹² Utilizamos a reprodución do manifesto publicada en *A fábrica de noticias. Meios, mentiras e mensaxes*. Cadernos A Nosa Terra de Pensamento e Cultura, Vigo, n 14-15, Febreiro 2003, p 30-33

⁹³ Ibid. p. 30

liña editorial denotando desentendemento por cuestións centrais para o país. O 13 de maio de 1990, nunha liña de continuidade co movemento do Clube Cultural Adiante, constitúese o Sindicato da Información de Galicia no seo da central sindical nacionalista CXTG cun cento de sinaturas de profesionais e cunha táboa reivindicativa que incluía un aumento salarial do 10,5%.

Debemos citar neste punto outros diagnósticos ao redor da profesión. Para algúns estudosos do feito periodístico do país desde o punto de vista de estudo profesional, como o profesor Miguel Túñez⁹⁴, naquela altura os acontecementos nos que se mesturaban o ámbito da prensa e o político daban idea das preocupacións do colectivo profesional. “Por un lado, o nunca aclarado tema das listas negras, coñecidas pouco despois do regreso do Partido Popular ao poder tras a etapa do Goberno tripartito, nas que se facía mención das afinidades políticas de varios periodistas dos medios públicos galegos, aos que se engadía a recomendación de *upar* ou *cesar*. O presidente Fraga negounas, pero as indicacións cumpríronse todas. Por outro lado, a manifestación de preto de medio cento de periodistas polas rúas de Santiago en demanda de maiores cotas de liberdade de expresión nos medios galegos”⁹⁵.

2.2.5 Os medios públicos en Galicia

A curtametraxe do director Chano Piñeiro⁹⁶, *Mamasunción*, inaugura as emisións da Televisión de Galicia o 24 de xullo de 1985. A canle autonómica aparece nos fogares galegos rachando dese xeito o monopolio da televisión pública española, naquel momento con dúas canles recibidas en Galicia, e cinco anos antes da aparición da televisión privada no Estado español. O 29 de setembro dese ano comeza a emisión de maneira estable con 39 horas semanais. A lei do 11 de xullo de 1984 de creación da Compañía de Radio-Televisión de Galicia parte do artigo 33.4 do Estatuto de Autonomía de Galicia no que se establece que a comunidade pode regular, crear e manter a súa propia televisión, radio e prensa e, en xeral, todos os medios de comunicación social para o cumprimento dos seus fins. O Estado outorgará en réxime de concesión á comunidade a utilización dunha terceira canle, de titularidade estatal, que se debe crear especificamente para a súa emisión no territorio de Galicia, nos termos da citada concesión.

No que ten que ver con programación e control, hai que destacar que a lei establece como principios que han de inspirar os medios públicos autonómicos: o respecto á Constitución e ao Estatuto de Autonomía de Galicia e a promoción e difusión da cultura e da lingua galega, así como a defensa da identidade da nacionalidade galega; o respecto á liberdade de expresión, obxectividade,

⁹⁴ Ibid. p 14

⁹⁵ O autor fai referencia a unha protesta que se fixo coincidir co martes de entroido e na que os participantes cubriron as súas caras.

⁹⁶ Nacido en 1954 en Forcarei (Pontevedra) e finado prematuramente no ano 1995, Chano Piñeiro está considerado o pai do cine galego posterior ao franquismo. Poñendo o foco da súa cámara na vida rural, na soedade e na emigración, roda en 1984 no concello de Avión (Ourense) a curtametraxe *Mamasunción*, coa que acadaría un enorme prestixio. A este traballo seguiría a longametraxe *Sempre Xonxa*, estreada en 1989 e pioneira do cine en Galicia.

veracidade e imparcialidade das informacións; a separación entre as informacións e opinións, a identificación de quen sustente estas últimas e a súa libre expresión cos límites do apartado 4 do artigo 20 da Constitución⁹⁷; o respecto ao pluralismo político, relixioso, social, cultural e lingüístico; o respecto á honra, á fama, á vida privada das persoas e cantos dereitos e liberdades reconece a Constitución; a protección da mocidade e da infancia e o respecto aos valores da igualdade recollidos igualmente na Carta Magna. Neste punto é interesante destacar que a lei establece o dereito da antena, de tal maneira que os espazos de radiodifusión e televisión se deben ordenar de tal modo que podan acceder os grupos políticos e sociais máis significativos para tal fin⁹⁸. O Consello de Administración, de acordo co director xeral, terá en conta criterios obxectivos, como representación parlamentaria, implantación política, sindical, social, cultural e ámbito territorial de actuación.

A falta dun modelo estable de televisión pública xunto cunha política laboral non definida⁹⁹ lastrou o desenvolvemento da televisión pública galega converténdoa, no plano político e social, nunha arma arroxadiza para as diferentes organizacións políticas; en canto a programación e contidos, nunha grella ancorada nuns poucos formatos con éxito de audiencia desde, practicamente, a súa posta en funcionamento. Porén, a televisión pública, contribuíu a reforzar a cultura identitaria e a promover a aparición do sector audiovisual xa nos seus primeiros anos de andaina. “A falla dun modelo definido e estable non inutilizou, sen embargo, a capacidade que un medio de comunicación público como a TVG ten, por si mesmo, para contribuír nunha comunidade tan indefensa como a galega ao reforzamento da identidade lingüística e cultural, á aparición de novos fluxos informativos que provoquen unha maior integración social, e ao nacemento no país dunha industria de servizos audiovisuais, coa que se debe coordinar en busca dunha produción propia de Galicia, para o seu propio consumo e para ofrecela á causa común –contra o amigo americano, principalmente- do audiovisual europeo. Non se lle pode negar ese papel, social e culturalmente revitalizador, ideolóxico e politicamente democratizador –no sendo de abrir novas vías de acceso social aos medios de comunicación, e tamén ó mundo das ideas”¹⁰⁰.

Formando parte da estrutura da compañía pública a Radio Galega comezou a emitir en fase de probas o 24 de febreiro de 1985 coincidindo co aniversario da data de nacemento de Rosalía de Castro, iniciando a súa programación regular o

⁹⁷ Este apartado reza que as liberdades teñen o seu límite no respecto aos dereitos recoñecidos no Título I da Constitución “especialmente, no dereito ao honor, á intimidade, á propia imaxe e á protección da mocidade e da infancia”.

⁹⁸ Artigo 17. Lei 9/1984, do 11 de xullo, de creación da Compañía da Radio-Televisión de Galicia (DOG n 148 03/08/1984)

⁹⁹ O 9 de maio de 1992 comeza o proceso de oposicións para persoal laboral fixo da Compañía de Radio Televisión de Galicia nas categorías de locutor, auxiliar de programa, telefonista-recepcionista e técnico electrónico. Non volverá a abrirse un novo proceso até 2011 como concurso oposición excepcional (DOG, 02/02/2011, p 1907-1924)

¹⁰⁰ Álvarez Pousa, Luis. “A televisión” en *Informe da Comunicación en Galicia*, (VVAA. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 1993, p 335-336). Sobre Luis Álvarez Pousa, xornalista e director de Xeral de Cultura da Xunta de Galicia entre 1983 e 1985, abondaremos máis adiante ao tratar o perfil dos primeiros profesionais docentes na Facultade de Ciencias da Comunicación da USC.

29 de marzo do mesmo ano. Outra emisora pública de incidencia en Galicia era Radio Nacional de España en Galicia. O 3 de xuño de 1985 abre a canle Radio Catro, con 17 horas en emisión en galego; en febreiro de 1990 da comezo a programación completa en galego, con informativos propios e independentes dos de Radio 1 de RNE. Un ano despois, o 24 de xullo de 1991 péchase a cadea e a partir de 1994 comeza a súa andaina Radio 5 Todo Noticias con desconexións para información local e autonómica. Nos anos que seguen, tanto desde un punto de vista de contidos como de infraestruturas, a experiencia galega da radio pública estatal vense abaixo¹⁰¹. O proceso do centro territorial da TVE en Galicia, operativo desde 1971, correu unha sorte semellante, cuns informativos que en Galicia foron líderes de audiencia até finais da década dos anos noventa¹⁰². En calquera caso, se do que falamos é de audiencias, a televisión pública española soubo facer fronte tanto á aparición das cadeas autonómicas como das privadas, manténdose durante as últimas dúas décadas como líder de audiencia no noso país.

2.2. 6 Crecemento dos grupos empresariais

O modelo galego de medios de comunicación caracterizouse nas últimas décadas polo acentuado carácter local, especialmente nos medios impresos, e cun importante predominio da información propia fronte á información producida no exterior ou por empresas do exterior. O escenario describe un modelo paradigmático de medios locais que ao longo da historia conseguíu sentar as bases para articular unha forte implantación nos ámbitos de proximidade e unha aceptable sintonía cos usuarios nun mercado presidido por unha tendencia á estabilidade. Nos últimos anos do século vinte, como xa sinalamos, houbo importantes cambios na maioría das empresas, que aproveitaron e definiron novas estratexias para o mercado. O sector experimentou unha importante reestruturación que, lonxe de conducir á penetración dos grandes grupos do

¹⁰¹ A lei de creación da Corporación da RTVE, aprobada en xuño de 2006, marca un fito para a adaptación da radio pública estatal ás circunstancias actuais, cun importante adelgazamento do cadro de persoal e dos presupostos, que limitará ao mínimo os contidos da radio pública estatal en Galicia. As repercusións para o funcionamento da radio pública estatal en Galicia, a pesar de ser esta unha comunidade histórica, non tardaron: minguou notablemente o persoal e minguaron os contidos producidos. O de Galicia resultou un dos centros territoriais máis afectados. As emisoras locais convertéronse en *unidades informativas*, con sede na Coruña, Santiago, Pontevedra, Lugo e Ourense, quedou reducido o persoal á súa mínima expresión, con 3 profesionais na Coruña, 3 en Pontevedra, 5 en Santiago, 2 en Ourense e 2 en Lugo. Por último, a emisora de Radio Nacional de España en Vigo foi pechada, co malestar manifesto do Concello de Vigo, o Club Financiero e a Federación de Asociacións de Veciños, entre outros colectivos locais. No bienio 2006-2008 RNE presenta as cifras máis baixas da historia en Galicia, con apenas 54 000 ouvintes.

¹⁰² Os centros territoriais estiveron a piques de desaparecer no verán de 2006, tal como estaba contemplado no proxecto inicial, pero tras a presión dos sindicatos de TVE e políticos autonómicos mantivéronse en funcionamento aínda que cunha programación de carácter residual, tanto polo espazo de emisión como pola atención dedicada. Estes centros pasaron a converterse desde entón en fornecedores de noticias e imaxes para os distintos programas de TVE, preferentemente de carácter informativo: Telediarios, 24 Horas, informativos do Canal Internacional, etc. En realidade, funcionan como unha produtora que dispón deses 18 minutos para emitir o material residual, mantendo así activa e engraxada a maquinaria de produción. Desta maneira, o mantemento do centro galego parece máis xustificado polas necesidades internas de RTVE que pola elaboración duns informativos de ámbito galego que ata 1998 foron líderes en Galicia e desde entón foron perdendo audiencia paulatinamente.

Estado, conduciu á consolidación dun modelo propio dominado por empresas familiares de Galicia nun contexto global de transnacionalización do capital no ámbito da comunicación.

“En este escenario cambiante, el modelo de sociedades familiares es el que caracteriza el mapa de medios impresos de Galicia, en el que al menos cuatro cabeceras –*Faro de Vigo* (1853), *El Correo Gallego* (1878), *La Voz de Galicia* (1882) y *Diario de Pontevedra* (1887)- llegan a la nueva era con la perspectiva de tres siglos. Sin embargo, la industria cultural, del conocimiento, de la comunicación y de las telecomunicaciones realiza importantes esfuerzos de modernización para adaptarse al nuevo marco competitivo de una economía mundializada. Desde la década de los ochenta, las sociedades editoras ensayaron distintos procesos de crecimiento y diversificación con desigual fortuna, aunque con un mismo objetivo: ocupar espacios para evitar la entrada de otras empresas en el mercado propio. Idéntica estrategia han mantenido en la década de los noventa, aunque ahora con planes más estables para garantizar la transición al nuevo escenario de la Sociedad de la Información”¹⁰³.

Até o ano 1994 Galicia non supera o índice de consumo de prensa que consideraba daquela aceptable a Unesco para zonas desenvolvidas: cen exemplares por cada mil habitantes¹⁰⁴. De calquera xeito, o dato agachaba importantes desequilibrios, xa que o índice de consumo de prensa na provincia da Coruña compensaba o baixo nivel de lectura no resto do país. Mentres a Coruña superaba os cento e vinte catro exemplares por mil persoas as outras tres provincias non chegaban aos cen: Pontevedra un 96,4%, Lugo un 77,2% e Ourense un 72,9%. Tamén é certo que só seis anos atrás o índice de consumo nesta mesma provincia era dun 39% e en Lugo dun 51%; o chimplo fora notable tamén nas provincias máis consumidoras de prensa xa que o índice da Coruña era en 1988 dun 89,6% e en Pontevedra dun 77,6%¹⁰⁵. O crecemento fora significativo en toda Galicia; a estratexia de expansión dos medios así como os hábitos culturais e sociais recuperados tras o fin da ditadura contribuían a que medrase a necesidade de información.

A prensa local de Galicia marcouse como obxectivo nos últimos vinte anos do século pasado ofrecer un produto máis competitivo e máis próximo ós cidadáns. As empresas cambiaron as súas plantas de impresión instalando rotativas modernas e renovando a infraestrutura tecnolóxica das redaccións. Os contidos evolucionaron e deron unha grande importancia á información de servizos, de tal maneira que xornais como *La Voz de Galicia* ensaiaron nos anos noventa fórmulas como abrir o xornal coa sección de Sociedade, na onda do modelo postelevisivo, definido por Margarita Ledo Andión como un modelo que conta

¹⁰³ López, Xosé. “El modelo local de la prensa gallega redefine estrategias para competir en la nueva era”. Revista Zer, nº9, Universidad del País Vasco, Bilbao, 2000. Consultado en liña: <http://www.ehu.es/zer/zer9/9lopez.html> o 23/10/2010

¹⁰⁴ *Tendencias. Comunicación Social*. Fundación para el Desarrollo de la Función Social de las Comunicaciones (Fundesco), Madrid, 1995.

¹⁰⁵ Estes datos extraídos do citado informe Fundesco recópilalos o xornalista Manuel Rico no artigo “A medra pausada da Galicia informativa” en *Xornalistas*. Revista da Asociación de Prensa de Santiago de Compostela, nº 2, Primavera 1996, p 17-21.

cun lector xa informado por outros medios como a televisión e, na actualidade, por internet. As editoras de diarios participaron no concurso de concesión de licenzas de emisoras radiofónicas (Grupo Voz, O Progreso, Grupo Correo Galego e Faro de Vigo conseguen licenzas na adxudicación da Xunta de Galicia en 1998), promoveron canles de televisión (Telelugo do Progreso e Telemiño da Rexión, en funcionamento en 1999) e participaron na implantación do cable. Mentres o Grupo Voz participa, xunto con Caixa Galicia, na constitución da sociedade Telefónica Cable de Galicia, os outros diarios locais (*Faro de Vigo*, *El Progreso*, *La Región*, *El Correo Gallego* e *El Ideal Gallego*) participan no Grupo Galego de Cable Grupo R. Outros cambios significativos no panorama foron a consolidación dun grupo liderado polo Progreso que, ademais do diario que edita para a provincia de Lugo e o semanario *A Comarca do Eo*, en Ribadeo, adquiriu *Diario de Pontevedra*, que era, até aquel momento, a única cooperativa existente até agora no mercado xornalístico do Estado.

Quizais para entender o mapa finisecular dos grupos de comunicación en expansión e en mans familiares en Galicia é preciso subir á máquina do tempo para achar certas claves no pasado non tan afastado. Hai consenso á hora de sinalar os primeiros anos do século XIX como o momento en que nace a prensa en Galicia. E tamén hai consenso á hora de sinalar *O Catón Compostelano* como o primeiro xornal editado, que apareceu o 1 de maio de 1800, aínda sen periodicidade diaria. A mediados de 1808 naceron catro xornais: *Diario de Santiago*, *Diario de la Coruña*, *Telégrafo Político y Literario de la Coruña* e *Gazeta de la Coruña*, cesados coa chegada dos franceses. O Consello da Cultura Galega recuperou recentemente en edición facsímile estes xornais. Considérase o *Diario de Santiago* como o primeiro periódico diario en Galicia, aínda que a súa vida foi breve. O segundo momento clave na produción xornalística correspóndese coa revolución de 1868, aparecen múltiples cabeceiras de carácter republicano, incluso algún republicano-federal; varios xornais satíricos e algúns obreiristas, principalmente na cidade de Ferrol debido á man de obra ocupada na construción naval. Outra nota característica na historia da prensa galega é o abundante número de cabeceiras creadas polos galegos na diáspora, tanto na Habana, como en Buenos Aires e outras capitais iberoamericanas. Títulos representativos da restauración canovista son: *A Resurrección de Galicia*, *A Ilustración Galega e Asturiana* e *O Galego, Todo por España e para Galicia* (Buenos Aires 1879); *O Avisador Galaico* (Cuba 1878); *Airíños dá miña Terra A Habana*; *O Correo Galego*, *A Emancipación*, *A Gaita*, *O Independente*. *Xornal defensor dos intereses de Galicia*, *A fuliada e/ou Unión Galega* de 1883 na Coruña. Expoñente do galeguismo político e do reencontro da nosa intelectualidade coa identidade cultural galega, son unha serie de publicacións bilingües ou integramente en galego. En 1876 aparece o primeiro número de *O Tío Marcos da Portela* de Valentín Lamas Carbajal que dura até 1917 en distintas épocas e con outro corpo de redactores. *A monteira*, *A fuliada*, *O Galiciano*, *A tía Catuxa*, e posteriormente *A Nosa Terra* e *Nós*, que aparece en Ourense en 1920. Consolidouse a prensa comarcal en cidades históricas como Betanzos, Mondoñedo, Tui, e en determinadas vilas como Vilagarcía, Redondela, Ribadeo, Ortigueira, Viveiro, Noia e Marín, todas mariñeiras. Nas poboacións do interior aparecen xornais en Verín, Ribadavia e Monforte. Entre 1900 e 1910 a mobilización agrarista levou a prensa a Pontearreas, Carballo, Ferreira de Valdouro, Entrimo, Allariz, Chantada, etc.

Da semente do século dezanove medran só dúas cabeceiras que se manteñen hoxe en día como as máis relevantes en Galicia entre a prensa diaria; por unha banda, o *Faro de Vigo*, que xorde ligado ás empresas navieras cuxo principal negocio era o transporte de emigrantes a América, e *La Voz de Galicia*, que nace en 1882 da man de Juan Fernández Latorre cos obxectivos de “servizo á rexión galega, defensa e propagación dos ideais políticos do Partido Democrático Progresista e consecución de valores democráticos”¹⁰⁶. A historia de *La Voz de Galicia* desde a guerra civil española (1936-1939) até a actualidade estivo marcada por dúas persoas, Emilio Rey e o seu fillo Santiago Rey Fernández-Latorre. *La Voz de Galicia*, xornal editado na Coruña, mantén a súa estratexia de edicións para as principais localidades do país e segue liderando a difusión e a audiencia cunha clara diferenza sobre os seus competidores. O decano da prensa galega e española, *Faro de Vigo*, que lidera a difusión na provincia de Pontevedra e ocupa o segundo lugar nos diarios galegos, deixou de ser un periódico de propiedade familiar cando en 1986 foi adquirido por Prensa Ibérica aos herdeiros do fundador Angel de Lema. Outras cabeceiras centenarias son *El Correo Gallego*, *El Progreso* e *Diario de Pontevedra*; en cuestión de lonxevidade seguirían *La Región* e *El Ideal Gallego*. Outro feito salientable nos anos que nos ocupan é a creación da Axencia Galega de Noticias (AGN) en 1985, promovida por periódicos locais galegos: *El Progreso* de Lugo, *La Región* de Ourense, *Diario de Pontevedra* e *Atlántico* de Vigo, *El Ideal Gallego* de A Coruña e *El Correo Gallego*. A axencia terá a súa sede en Santiago de Compostela e entre 1990 e 1994 estará dirixida polo xornalista Francisco Campos, a quen atoparemos na posta en marcha da facultade.

Se nos referimos á difusión dos xornais, lembremos que a mediados dos anos noventa os índices de lectura conseguíronse situar nos cen exemplares por cada mil habitantes e que no ano 1997¹⁰⁷, a prensa galega difundía 225.999 exemplares. Aquel crecemento sostido da difusión que se prolongou na década dos anos noventa cobra máis significación se vemos que *La Voz de Galicia* en 1976 non superaba a difusión de 73.670 exemplares, aínda chegando a ser o quinto diario en circulación no Estado español nos anos da transición. Máis rechamante é o caso de *El Correo Gallego*, que en 1976 puña na rúa 5.000 exemplares; en 1996, o mesmo xornal cifraba a súa difusión en 17.034 exemplares. As dúas décadas de expansión terán un contundente freo coa chegada dun novo século¹⁰⁸.

En canto ao deseño e presentación do produto xornalístico, os xornais galegos comezan a aproveitar na década dos oitenta as posibilidades que ofrecen as novas tecnoloxías cun grande protagonismo de integración da imaxe nas páxinas impresas. A infografía e, en xeral, os recursos gráficos, pasan a ser parte fundamental na presentación da información. Como xa anotamos, os medios impresos recollen e adaptan a influencia dos medios audiovisuais, fundamentalmente a televisión. “Polo tanto, observamos que na década dos 80 os xornais galegos inician unha renovación estética, que recibe un forte impulso nos

¹⁰⁶ Ver García González Aurora. *La Voz de Galicia: evolución histórico-empresarial de un periódico regional*(1939-1992). Tese de doutoramento. Universidade de Navarra, Pamplona, 1994. Tamén Fernández, Carlos. *Juan Fernández Latorre: periodista y político coruñés*. Vía Láctea, A Coruña, 1995.

¹⁰⁷ Datos do OJD

¹⁰⁸ No ano 2008 a difusión total da prensa galega, en caída, era de 187.842 exemplares.

90, co fin de conseguir unha maior lexibilidade, unha lectura máis fácil e atractiva nunha cultura marcada polo audiovisual”¹⁰⁹.

A renovación nos medios impresos galegos a partir da década dos oitenta vai máis alá dos aspectos gráficos, xa que nesta época a prensa autonómica asiste a unha nova realidade que muda a estrutura do sistema informativo: o Estado das autonomías. A prensa tamén xogaba como un axente descentralizador; neste momento comezan a formarse grupos de xornalistas dedicados exclusivamente á información política xerada desde as institucións autonómicas. Na procura de novas fontes rómpese co monopolio das axencias de noticias como fornecedoras do material xornalístico e impleméntase nos xornais a dinámica de producir informacións propias sobre a contorna próxima. Galicia configúranse como un espazo xerador de noticias de primeira orde para os medios. Noticias procedentes de todos os ámbitos: política parlamentaria, universidade, sanidade, concellos, etc. O poder político autonómico seguirá con atención o traballo dos equipos de profesionais dos principais xornais galegos. “Non podemos esquecer que a orixe da demisión da totalidade do Goberno galego, no outono de 1986, estivo nunha información publicada polo xornal *Faro de Vigo* o mesmo día que se celebraba un Consello da Xunta. A revelación de datos sobre reunións de conselleiros que analizaban a situación política e buscaban unha saída á crise do Executivo autonómico desencadeou a demisión dos conselleiros, co vicepresidente Xosé Luis Barreiro á cabeza. As informacións sobre esta crise renovaron vellas tensións entre *La Voz de Galicia* e a Xunta, que viviran momentos moi conflictivos na primeira etapa de Gerardo Fernández Albor como presidente da Xunta de Galicia. Unha das mostras máis claras desas tensións que presidiron as relacións entre o Goberno galego e os medios de comunicación –que tiñan en *La Voz de Galicia* o xornal de referencia- foi cando Fernández Albor se deu de baixa no xornal de maior difusión en Galicia polas informacións críticas coa súa xestión”¹¹⁰.

Apuntábamnos o proceso de expansión dos grupos mediáticos galegos desde finais dos anos oitenta e principios dos anos noventa, camiñando cara o que se deron en chamar grupos multimedia. A radio, coas concesións de novas licencias, foi un obxecto de desexo para os empresarios xornalísticos que, nalgún caso significativo, veu neste medio unha oportunidade de expansión máis alá do territorio galego. Este foi o caso de Antena 3 de Galicia, un intento de multimedia promovido, fundamentalmente, polo diario *La Voz de Galicia*, que asocia as súas emisoras ás de Antena 3 en toda España, nunha cobizosa operación de intento de radio comercial desde as novas cadeas de Frecuencia Modulada. O seu director é, do mesmo xeito que o do xornal, Juan Ramón Díaz, e o presidente do Consello de Administración, Santiago Rey. En abril de 1983 comezou a emitir desde A Coruña e, posteriormente, ampliou o seu radio de acción a Viveiro, O Barco e Carballo, con distintas emisoras. Máis tarde instaláronse polas principais cidades galegas, pero a principios dos anos noventa, cesaron as súas emisións, e moitas destas emisoras pasaron a formar parte de grupo Radio Voz, con inicial vocación de implantación

¹⁰⁹ López, Xosé; Galindo, Fermín; García, Berta; Puñal, Belén. “La Voz de Galicia: un xornal en cambio” en *Identidade colectiva e medios de comunicación* (Ramón Maiz, director). Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades, Santiago de Compostela, 2004, p 50

¹¹⁰ Ibid, p 18

no Estado¹¹¹. As dúas cadeas privadas máis importantes do Estado español, SER e Cope, teñen unha implantación relevante en Galicia. A Cadena SER en Galicia é a primeira grande cadea comercial por datos de audiencia e volume de facturación publicitaria. A súa estrutura de propiedade é complexa, cun único centro emisor en Santiago que é propiedade da cadea, mentres o resto das emisoras pertencen a empresas familiares locais de grande arraigamento no negocio da radiodifusión en Galicia que organizan os seus criterios de programacións locais, non poucas veces por riba dos criterios da cadea.

2.2.7 Novos actores da comunicación: os gabinetes

No ano 1985 os profesores Justo Villafañe, Enrique Bustamante e Emilio Prado seguiron durante tres días consecutivos a procedencia das informacións emitidas en tres medios públicos (TVE, RNE, TV3 e a principal emisora radiofónica española privada (SER)¹¹²; máis do 60% das noticias partían de institucións oficiais e organizacións políticas. Até a década dos anos oitenta ningunha empresa galega contaba cun departamento de comunicación, se ben xa nos anos setenta comezábase a recorrer a algúns xornalistas para a emisión de mensaxes corporativas. Xa ben entrados os oitenta comezan a aparecer en empresas e institucións oficinas de prensa, gabinetes de prensa ou asesorías de imaxe e comunicación. A principios de 1992 máis de cen institucións e empresas en Galicia contaban cunha estrutura propia de comunicación, que denominaban gabinete de prensa ou gabinete de comunicación¹¹³. O traballo dos gabinetes de comunicación adquiriu unha considerable relevancia no ámbito xornalístico. Así describía Miguel Túñez, no traballo xa referenciado que denotaba preocupación polo crecente número de información pública procedente dunha fonte única:

“(...) Programan as súas actividades en función das horas de traballo das redaccións informativas. Agás nos casos en que está garantido que os propios xornalistas está interesados nesa información, as conferencias de prensa da mañá case nunca son antes das 11.00 horas, nin despois, como hora límites, das 13.30h”¹¹⁴. O gabinete como mediador e xerador de informacións debía ter en conta á hora de distribuílas os tres soportes principais no momento: prensa,

¹¹¹ Hoxe en día Radio Voz conforma unha rede autonómica de oito emisoras da Corporación La Voz de Galicia.

¹¹² Villafañe, J.; Bustamante, E.; Prado, E. *Fabricar noticias. Las rutinas productivas en radio y televisión*, Barcelona, Mitre, 1987.

¹¹³ Celeiro, Luis. “Os gabinetes de comunicación” en *Informe da Comunicación en Galicia* (VVAA, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 1993, p 377). O xornalista Luis Celeiro (Samos, Lugo, 1955) foi un dos pioneiros no estudo dos gabinetes de comunicación en Galicia; entre 1991 e 1996 exerceu de responsable de comunicación do gabinete da Xunta e nas consellerías de Relacións Institucionais, primeiro, e Cultura, despois, con Víctor Manuel Vázquez Portomeñe á fronte. Entre os seus cometidos, a promoción do Camiño de Santiago e da marca Xacobeo. Xa antes, entre 1984 e 1986 exercera responsabilidades de comunicación en Educación co mesmo político como conselleiro. No ano 1996 reincorpórase á USC como director de comunicación, cargo que continúa exercendo hoxe en día; un ano antes doutorouse coa tese *Os Gabinetes de comunicación en Galicia : portavoces de organizacións, fontes abertas ós medios*, dirixida polo catedrático Octavio Uña Juárez do departamento de Socioloxía e Ciencias Políticas e da Administración da USC. Ademais, é profesor asociado na Facultade de Ciencias da Comunicación da USC.

¹¹⁴ Túñez. M. Ibid. p 79

radio e televisión. Os xornais diarios impresos eran obxectivo prioritario na escala de obxectivos de comunicación; por esa razón en boa medida non se xeraban noticias a partir de primeira hora da tarde. “(...) Así os gabinetes de prensa, principalmente, irromperon até converterse en auténticos promotores e dinamizadores da axenda pública. A situación agrávase nos casos en que a mensaxe elaborada pola fonte chega íntegra e textualmente á audiencia, pero codificada como se fose un traballo elaborado pola redacción”¹¹⁵.

O espallamento dos gabinetes de comunicación e, polo tanto, da figura do xornalista ou comunicador corporativo resposta a unha premisa que empresas e institucións teñen clara: o valor da información e, polo tanto, o valor de xerar información propia. Desde mediados da década dos oitenta, as universidades, as institucións relixiosas, as deputacións, os concellos grandes, os partidos políticos, as organizacións empresariais e, por suposto, os departamentos do goberno, comezaron a artellar mecanismos e estruturas que lles permitiran emitir as súas propias mensaxes cando e como o considerasen oportuno. Por unha banda, a través dunha política propia de comunicación ofrecían ao público unha maior transparencia na súa actividade; por outra banda, controlaban tempos e modos para a emisión da información.

Outra estudosa dos gabinetes de comunicación como estruturas informativas, a profesora Berta García Orosa¹¹⁶, sinala: “En España, o nacemento e consolidación –sobre todo a consolidación– dos gabinetes de comunicación está intimamente ligado á instauración do sistema democrático. Os cambios no sistema político (obriga de transparencia por parte das administracións públicas recollida na nova lexislación de xeito explícito e, nalgún caso, incluso sinalando os instrumentos por medio dos cales se debe levar a cabo), no sistema empresarial (incremento da magnitude, importancia crecente de valores intanxibles como a comunicación e a imaxe) e no sistema mediático (incremento de información, novos medios e, sobre todo, liberdade de expresión) provocaron, en primeiro lugar, unha redefinición da relación entre xornalistas e fontes e, en segundo lugar, unha institucionalización, normalización e normativización desa interacción que deu como resultado a aparición e proliferación dos gabinetes de prensa”¹¹⁷.

“Algunhas institucións ou empresas comezaron coa posta en marcha do Gabinete de Prensa a ter unha mellor e máis eficaz articulación da mensaxe e foron perdendo a estrutura de cogollo para adoptar outra máis aberta e máis rendible. Ás institucións públicas sumáronse, neste afán de establecemento de estratexias de Comunicación, as grandes empresas, moitas delas creando o seu Gabinete, e outras contratando a empresas de Comunicación que xurdiron no noso país a finais dos anos oitenta nas grandes cidades e que hoxe están espalladas por toda

¹¹⁵ Túnuez, M. “O xornalismo na sociedade galega” en *A investigación e o ensino do xornalismo no espazo luso-galego* (López, Xosé: Sousa, Jorge Pedro, Coord. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2004, p 169).

¹¹⁶ Profesora titular na Facultade de Ciencias da Comunicación da USC, Berta García Orosa presentou en 2003 a tese *Os Gabinetes de comuninación na Galicia do século XXI : a renovación tecnolóxica e as novas estratexias de futuro na súa relación cos medios impresos, audiovisuais e electrónica en rede*, dirixida por Xosé López.

¹¹⁷ Ibid, vol. I, p 120

a xeografía”¹¹⁸. O xornalista e profesor Lois Celeiro documenta a transformación do status dos servizos de comunicación dentro da administración autonómica: desde o primeiro goberno os tres presidentes da Xunta contaron co seu gabinete de comunicación que coordinaba, ademais a estratexia informativa de todos os departamentos. No ano 1991, con Manuel Fraga á fronte da Xunta, constitúese a secretaria xeral de Comunicación dependente directamente da Presidencia sendo a encargada de coordinar a estratexia comunicacional de todo o goberno. Será o xornalista Xesús Pérez Varela o seu primeiro responsable entre 1991 e 1996 pasando despois a ser conselleiro de Cultura e Comunicación Social á vez que se instauraba unha secretaria xeral de Relacións cos Medios¹¹⁹.

Celeiro establecía na súa tese tres tipos de gabinetes de prensa: os de institucións públicas, os de organizacións privadas e aqueles gabinetes externos ou empresas-gabinete que traballaban con ambos, sector público e privado. Naquela altura os gabinetes de comunicación aínda non estaban integrados nos organigramas das administracións galegas; tampouco fóra do país, poñamos por caso nos ministerios. Só unha parte mínima dos xornalistas que exercían nas institucións públicas formaban parte do cadro de persoal laboral ou tiñan categoría de funcionarios. A relación contractual máis frecuente para o xornalista contratado nestas institucións era a de persoal eventual de confianza, é dicir, contratado de maneira discrecional e coa duración do seu cometido ligada ao mandato político correspondente. Hai que sinalar que esa dinámica de encargar a comunicación institucional e política a “persoal de confianza” continúa sendo a normal, aínda que este persoal coabite con xornalistas que forman parte do cadro de persoal.

Como teremos oportunidade de apuntar cando abordemos o currículo dos primeiros anos de andaina da facultade galega de Ciencias da Comunicación, a comunicación corporativa e institucional acadará un importante desenvolvemento profesional e, tamén, teórico. Isto aconteceu, se atendemos ás conclusións apuntadas por Luis Celeiro, polos cambios producidos na sociedade galega co consecuente crecemento da produción e da demanda de información; a creación de empresas, dando paso a unha sociedade baseada en relacións organizativas; a creación dunha ampla rede administrativa en Galicia coa consolidación das autonomías; o ingreso na comunidade europea, que leva consigo un alto nivel de demanda de información política e empresarial por parte de quen se introduza nos mercados e a evolución do número de poboación consumidora de información, determinada polo aumento global na sociedade das persoas con estudos universitarios.

¹¹⁸ Celeiro, Lois. Ibid. p 377-378

¹¹⁹ Na súa tese de doutoramento, titulada *Incidencias das rutinas na área política: análise da prensa diaria galega*, dirixida pola catedrática Mar Fontcuberta e lida en 1997 na Autónoma de Barcelona, Miguel Túñez constataba a alta porcentaxe dos comunicados que os departamentos dos gobernos autonómicos emitían como feitos noticiosos e que acababan sendo publicados polos diarios de Galicia. Unha parte relevante sen ningunha mediación do xornalista do medio.

2.2.8 Profesionais pola academización

A demanda dun centro superior de formación de xornalistas en e para Galicia apareceu no debate público ao longo dos anos oitenta do século pasado da man dunha parte da profesión, non tan numerosa como persistente, como xa mencionamos con anterioridade. Unha xeración de profesionais que maiormente acadara a súa formación nas universidades de Madrid e Barcelona. Unha serie de encontros xa referenciais de profesionais ao longo da década dos anos oitenta radiografan en declaracións, documentos e manifestos os altos e baixos da profesión naqueles tempos. A necesidade de formación para os profesionais aparece entre as demandas colectivas, aínda que case sempre nunha segunda liña de prioridades. Centraremos a nosa atención neste apartado en tres feitos nos que conflúen a profesión e a academia e que teñen lugar nos prolegómenos da futura facultade da USC; a elaboración por parte da xornalista e profesora na Autónoma de Barcelona, Margarita Ledo Andión, dunha proposta de centro académico para Galicia; a intersección da Historia e do Xornalismo no departamento de Historia da USC, a creación do Instituto de Estudios da Comunicación (IECO) de breve vida e os movementos profesionais a prol dunha titulación completa que se intensifican tras a vitoria de Ramón Villares nas eleccións a reitor do ano 1990.

En resposta a unha convocatoria da dirección xeral da Xunta para os Medios de Comunicación¹²⁰, a xornalista e profesora na Universidade Autónoma de Barcelona Margarita Ledo Andión elabora en 1989 o informe *Para un modelo de facultade de Ciencias da Información en Galicia*, construído baixo a premisa de que o espazo de formación atopábase na Universidade; fóra dela, as posibilidades de coartar o proceso formativo s través de fórmulas de control ou de desvalorización dos contidos eran maiores. O traballo, que presenta un diagnóstico dos estudos de Comunicación no ámbito superior e que apunta liñas e propostas das que tirar, quer ser unha resposta, desde o seu limiar, á proposta de segundo ciclo de Xornalismo que se estaba a barallar na USC. Unha contraproposta á idea de limitar a formación do periodismo na universidade a dous cursos de pretendida especialización. O estudo de Margarita Ledo Andión fai un diagnóstico das eivas que caracterizan a primeira década de estudos xornalísticos universitarios no Estado español: ensino acumulativo, arredamento entre teorías e prácticas, dependencia das mecánicas produtivas dos medios para desenvolver as materias prácticas e atomización e simplificación das aportacións teóricas.

A proposta da profesora Margarita Ledo Andión, docente naquel momento da Facultade de Ciencias da Información da Autónoma de Barcelona, pivotaba sobre tres escenarios fundamentais que servían de nutrinte para a construción do discurso formativo do xornalismo. Por unha banda banda, as correntes de pensamento e reflexión promovidas pola análise incluída no informe McBride (1980), auspiciado desde a propio Unesco e que abordamos no capítulo anterior, non concibían o estudo da Comunicación sen vinculalo ao conxunto dos procesos sociais; a soberanía das nacións debía ter reflexo na promoción dun sistema de comunicación e información que repercutira no desenvolvemento ético, político, económico e social. De xeito que o que se formulaba era un centro de formación

¹²⁰ Dependente da consellería de presidencia, á fronte da cal estaba Pablo González Mariñas, do Partido Nacionalista Galego, entre 1987 e 1989 esta dirección xeral foi responsabilidade de Manuel Gens Montes.

de comunicadores para Galicia, non se abordaba un modelo universal senón un modelo vinculado a unha sociedade concreta, a un espazo política e culturalmente definido. Naquel momento, como vimos no capítulo anterior, estaba a piques de iniciar andaina a facultade de Sevilla, o primeiro centro universitario de estudos de Comunicación en Andalucía, enfocado con criterios de territorialidade que tiñan en conta, por exemplo, a existencia de medios públicos autonómicos.

Por outra parte, a experiencia da profesora Ledo Andión estaba fondamente inserida no contexto catalán: no ámbito académico das Ciencias da Información pero tamén no terreo da actividade profesional, en constante transformación, seguindo de preto o movemento asociativo e a creación do Colexio Profesional de Xornalistas de Cataluña no ano 1985. O coñecemento da situación laboral dos xornalistas era imprescindible se se quería abordar a súa formación; nesta proposta de formación era ineludible a análise dos *medios e modos de produción*. A produción da información estaba sometida ás regras dunha estrutura xerárquica e empresarial, como ben se encargara de divulgar a socióloga estadounidense Gaye Tuchman¹²¹ uns anos antes obtendo importante eco no ámbito académico europeo. Retomando o concepto de seleccionador de contidos ou *gatekeeper*, na estrutura interior do sistema mediático cada profesional tiña asignada unha función. Nesa rede atopábase o punto de partida da construción da realidade social a través dos medios; unha construción cos seus propios criterios sobre o feito que é considerado merecedor de ser noticia e cal vai ser o tratamento que se lle outorgue á mesma.

“Evidentemente a recorrencia ao contexto de produción e ás condicións de produción son imprescindibles á hora de se plantexar a necesidade da sistematización dos estudos de Ciencias da Información, en calquera Campus universitario en tanto en canto a especificidade dos mesmos xustificárase, en parte, na identidade do Periodista-titulado coa persoa con capacidade intelectual e instrumental acaída –segundo o sistema educacional no que se insire –para desenrolar unha profesión que é paradigmática da unión teórico-práctica do coñecemento –desde o primeiro ciclo da súa formación- e na que esta mesma profesión é tamén modélica dos vencellos entre experiencia e conciencia, entre opinión-actitude”¹²².

Por último, un terceiro escenario sobre o que construír este informe de 1989 atopábase loxicamente en Galicia, naquel momento carente da formación específica no ámbito da educación superior, cunha importante transformación de estratexia empresarial en boa parte dos medios de comunicación e acollendo desde os anos oitenta as arelas dun grupo de profesionais coa teima de autoorganizarse.

¹²¹ *Making News: A Study in the Construction of Reality*, Free Press, New York, 1978. Cinco anos máis tarde publicárase en España, *La producción de la noticia. Estudio sobre la construcción de la realidad*, Gustavo Gili, Barcelona 1983. A profesora da Univesidade de Connecticut Gaye Tuchman centra o seu traballo na socioloxía dos medios, do xénero e da educación; precisamente no ano 1989 estivera convidada durante un mes na facultade de Ciencias da Información, en Barcelona.

¹²² Ledo Andión, Margarita. *Para un modelo de facultade de Ciencias da Información para Galicia*. Copia depositada na Biblioteca Xeral da Universidade de Santiago de Compostela, p 83.

No tocante á relación coas empresas de comunicación, a profesora Ledo Andión contemplaba claramente a necesidade de colaboración que tería que desenvolverse entre ambas partes, a facultade e a empresa; a vontade de regulamentar a relación entre facultade e medios será, como veremos en adiante, un dos alicerces do centro que se inaugurará na USC dous anos máis tarde. Esta constatación non era impedimento para que o informe se fixese eco das reivindicacións profesionais realizadas nos anos precedentes ante os medios galegos: un cadro de persoal mínimo nas redaccións, descanso semanal de un día e medio, definición das funcións do redactor, formación profesional, salario digno e convenio galego. Púñase a énfase en coñecer e afondar na situación laboral dos xornalistas en Galicia para emprender o salto cualitativo que debería significar para a profesión nun futuro próximo a academización dos seus estudos. Sen abandonar a posición dos propietarios dos media fronte aos profesionais, a autora da proposta marca outro punto negro na irrupción dos medios na formación dos futuros xornalistas a través de mestrados asinados coas propias universidades. A análise non se cingue a Galicia –até o ano 1992 *La Voz de Galicia* non poñerá en marcha a súa Escola de Medios en colaboración coa Universidade da Coruña– senón que se apoia sobre todo nos recentes casos naquela altura dos *másters* de El País e de ABC en colaboracións coas universidades Autónoma de Madrid e Complutense de Madrid respectivamente. “Trátase xa que logo, de estabilizar e garantir o perfil profesional que interesa no mundo dos Medios, dende enriba, e de facilitar a empresarios e futuros traballadores unha mecánica *ligh* de escolla dentro da canteira profesional. A pasaxe polo Master ou pola Escuela de Prácticas exime, cando mesmo, dos períodos usuais de proba e a empresa sempre sae gañando porque, asemade, é o candidato a traballador quen paga este seu período de observación e condución cara os parámetros informativos que rexen na empresa en cuestión”¹²³.

Cal era o patrón que se propuña no informe de 1989 para aquela futura facultade universitaria de estudos de Xornalismo? Aquel patrón formativo movíase en dúas variables: a nacional e a mediática. Alimentábase no seu programa do concepto de interdisciplinariade fronte ao de acumulación ou xustaposición de contidos e articulábase en resposta a tres necesidades: formación de base polivalente, especialización segundo rol profesional, soporte, espazo, tratamento da mensaxe, etc, e coñecemento e utilización das novas tecnoloxías na información. A converxencia dos contidos e obxectivos curriculares debía superar o debate entre *profesionalistas* e *comunicólogos* para acadar unha posición de síntese. Esta posición, no xuízo da autora, estaba adecuadamente expresada no proxecto docente e investigador do departamento de Periodismo da Facultade de Ciencias da Información da Universidade Autónoma de Barcelona defendido polo profesor Héctor Borrat. Do centro catalán tiraba Margarita Ledo Andión outras leccións a ter en conta na posta en marcha dun proxecto formativo como o que nos ocupa; entre elas, aquela que apuntaba que contar con infraestruturas propias nas facultades non só contribuía a ofrecer unha formación integral senón que outorgaba independencia fronte ás empresas informativas, normalmente as fornecedoras de infraestruturas á universidade.

¹²³ Ibid, p 97

Moi fresco aínda o debate ao redor da primeira facultade de Ciencias da Información andaluza, abórdase a necesidade dun centro singular, autónomo e progresista. Ledo Andiñón subscibe a reflexión de que os novos centros de Ciencias da Información formarían xornalistas para todos os medias, documentalistas, publicitarios, relacións públicas, mais tamén profesores, investigadores, promotores culturais e expertos en comunicación. Cun cometido de tal magnitude, os estudos non se poden artellar nun nivel de primeiro ciclo e tampouco comprimir como especialización nun segundo ciclo. O modelo resolto combinaría materias teórico-prácticas desde o primeiro curso depositando o peso da especialización profesional –non só por soportes senón tamén por públicos ou destinatarios¹²⁴– no segundo ciclo, nunha liña que continuaría nos programas de doutoramento. No caso de Galicia, a autora do informe considera o modelo proposto como posibilidade obxectiva de realización grazas ao aval da Lei de Ordenación do Sistema Universitario e coa estabilidade que se presupoñía do anunciado plano de financiamento plurianual 1990-1996. Un proxecto “plural, aberto, independente e crítico”¹²⁵, que esixía a consideración de experimental no seo da universidade, debería contar con equipamento material que se traducía en hemeroteca e biblioteca especializadas, fonoteca, fototeca, arquivo audiovisual e publicacións periódicas de interese na docencia e na investigación. O convencemento da autora, tanto sobre as posibilidades materiais de levar a cabo o novo proxecto, como de que a súa existencia era reclamada desde diferentes sensibilidades sociais, non presenta ningunha dúbida ao longo das páxinas deste traballo de conceptualización presentado hai xa máis de dúas décadas.

Como anotabamos ao emprender este punto, atopamos unha das sementes do xornalismo universitario nos programas de doutoramento doutros departamentos da Universidade de Santiago de Compostela a finais dos anos oitenta e baixo o mandato reitoral de Carlos Pajares. Reséñao o catedrático Ramón Villares cando rememora as primeiras pedras daquel edificio que sería a Facultade de Ciencias da Comunicación: “En primeiro lugar, preparouse o que daquela se chamaba algo pomposamente un “plan de formación de profesores en áreas de difícil captación”, nas que entraba obviamente Xornalismo, que non dispuña de ningún especialista dentro do cadro de persoal docente da Universidade de Santiago. Fomentouse, en consecuencia, a acollida en cursos de doutoramento de facultades como Historia e Filoloxía de titulados en xornalismo que aspiraban a se integraren, no seu día, como profesores na futura titulación. As primeiras teses de doutoramento lidas na universidade compostelá procederon xustamente deste ámbito”¹²⁶. Profesionais que serían docentes pioneiros na futura facultade como Francisco Campos, Xosé López ou Luis Álvarez Pousa¹²⁷ doutoráronse na Facultade de Xeografía e Historia. Xa no ano 1981, a propia Margarita Ledo Andiñón, que se convertería na primeira

¹²⁴ Na proposta de Margarita Ledo Andiñón subliñase a idea de traballar con novas material e clasificacións como a comunicación rural ou a comunicación institucional (p. 151).

¹²⁵ Ibid, p 137

¹²⁶ Villares, Ramón. “Os estudos de comunicación na universidade galega (1989-1991)”. Revista Estudos de Comunicación nº 2, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, xuño 2003, p 25

¹²⁷ En canto a Francisco Campos e Xosé López, doutoráronse no departamento de Historia II con teses dirixidas en ambos casos por Barreiro Fernández e Ledo Andiñón; no caso de Álvarez Pousa, no departamento de Historia Contemporánea e de América coa dirección, tamén de Ledo Andiñón, xunto co historiador Xusto González Beramendi.

decana, fixera a súa tese de licenciatura baixo a dirección do historiador Xosé Ramón Barreiro Fernández quen, á súa vez e no seo da súa fecunda obra de investigación, outorga á historia da prensa galega un papel central para analizar e comprender a historia do país. Teremos oportunidade de volver no seguinte capítulo, cando entremos de cheo no nacemento e posta en marcha da facultade, na relevancia da investigación historicista da prensa no proxecto de estudos de Comunicación da USC. Os profesores da Facultade de Ciencias da información da Complutense de Madrid, Julio Montero Díaz e José Carlos Rueda Laffond¹²⁸, subliñan a importancia dos traballos pioneiros promovidos en España desde os anos setenta polo catedrático de Historia Contemporánea Manuel Tuñón de Lara ao redor da investigación da prensa ou de títulos como *Historia del Periodismo Español* (1967) de Pedro Gómez Aparicio. “Esta producción era reflejo del importante incremento de monografías que servían de basamento previo. Han trazado las líneas básicas de la evolución periodística, y han permitido insertar al medio en su significado y coordenadas históricas. Ello exigía, evidentemente, desbrozar el universo –legal, técnico, organizativo y de contenidos- presente en su desarrollo durante los dos últimos siglos. Asimismo, resulta evidente, este conjunto de obras superaba aquella concepción que hacía de la prensa una fuente instrumental secundaria”¹²⁹.

Ao abeiro da Universidade galega un grupo de profesionais levaba tempo movéndose e desexito, nucleados en torno ao daquela xefe de prensa da institución compostelá, Lois Celeiro, integran unha estrutura a principios do ano 1989 que lle permita dotarse de mecanismos formativos cun revestimento académico¹³⁰. Será o Instituto de Estudos da Comunicación (IECO) que, seguindo o modelo doutros organismos nados no seo das universidades europeas, trataría de promover o debate ao redor dos medios de comunicación e das vías de formación dos profesionais. Do seguinte xeito lembra a experiencia o profesor e xornalista Xosé Ramón Pousa: “Uns anos antes, a mediados dos anos oitenta, créase por parte dun grupo de xornalistas unha cousa que se chama IECO, Instituto de Estudos da Comunicación, e penso que aí se atopa o mecanismo de presión fronte ao reitorado para crear os estudos de comunicación en Galicia. Este IECO está integrado por unha serie de profesionais, eramos unhas vinte persoas, eu estiven na directiva, tamén Luis Celeiro, quen quizais foi a persoa con máis peso dentro deste proxecto. Pero tamén estaban practicamente todos os que hoxe impartimos docencia na facultade. Chegamos a ter unha sede física fronte ao reitorado, na praza da Fonseca. Fixéronse xornadas, editáronse materiais e reivindicouse a necesidade dun centro en Galicia para a formación de xornalistas”¹³¹. Presidido por Celeiro, o IECO puña o acento na necesaria posta ao día dos profesionais dos medios galegos; amais diso propuña unha reflexión sobre os contidos dos medios co obxectivo de renovalos e unha análise crítica ao respecto que permitise unha visión global da comunicación no país¹³².

¹²⁸ *Introducción a la Historia de la Comunicación Social* (Ariel, Barcelona, 2001).

¹²⁹ *Ibid*, p 82

¹³⁰ Forman parte da xunta directiva: Lois Celeiro, presidente; Diego Bernal, vicepresidente; Xosé Ramón Pousa, secretario; Elena Goyanes, vicesecretaria; Concha Pino, tesoureira; Juan Soto, Julio Álvarez Fariñas, Afonso Eiré, Xavier Navaza, Margarita Ledo e Francisco Campos como vocais.

¹³¹ Ver entrevista Xosé Ramón Pousa realizada para esta investigación.

¹³² Así no ano 1990 organiza baixo o paraugas do tema “Novas linguaxes nos Medios de Comunicación en Galicia” dous seminarios dirixidos aos profesionais. Os días 31 de marzo e 1 de abril de 1990 celébrase

o seminario” A linguaxe dos medios de comunicación escritos en Galicia” no mosteiro dos Milagres de Ourense; participan entre outros os filólogos Guillermo Rojo e Francisco Fernández Rei, Roxelio Martínez e o xornalista Francisco Campos Freire. Dentro do mesmo proxecto, que contaba co apoio da Deputación Provincial de Ourense, de Caixa Ourense e de RNE en Galicia, celébrase un segundo seminario no mosteiro de Poio no mes de xuño. Denóminase “Os límites do dereito á información: Xornalistas ante a lei” e participan o catedrático José Manuel Lorenzo Salgado, o xornalista e director de *A Nosa Terra* Alfonso Eiré e o xuíz Luciano Varela Castro. As intervencións de ambos seminarios foron publicadas por Edicións Lea, en 1991. Esta editorial naceu parella á Facultade de Ciencias da Comunicación e especializouse en textos sobre comunicación en Galicia. Entre os primeiros títulos publicados por esta editorial atópanse *A prensa local en Galicia* de Xosé López (1992), *A información nas institucións da Comunidade Europea* de María Méndez (1993), *Influencia da TVG na promoción do galego* de Arturo Maneiro (1993) e *Pública e local: radio municipal en Galicia* de Henrique Sanfiz (1993).

Parte 2. Estudo de caso. A Facultade de Ciencias da Comunicación na Universidade de Santiago de Compostela

3. A implantación dos estudos de Xornalismo

A Universidade de Santiago de Compostela despedíase como universidade única en Galicia no curso 1989-1990, tras a aprobación da Lei 11/ 1989 do 20 de xullo de Ordenación do Sistema Universitario en Galicia (LOSUGA) e o decreto posterior 3/1990, do 11 de xaneiro, de segregación de centros e servizos. Neste último curso como única universidade galega o número de alumnos foi de 51.224, repartidos entre os campus de Santiago de Compostela (28.222), A Coruña-Ferrol (9.089), Vigo-Pontevedra (8.675), Lugo (3.935) e Ourense (1.303). A Universidade de Santiago de Compostela acollía 14 facultades, 4 Escolas Técnicas Superiores, 22 Escolas Universitarias e 4 colexios universitarios. No curso 1990-1991 botarían a andar dúas novas universidades no país: a Universidade de Vigo (UVI) e a Universidade da Coruña (UDC).

3.1. O primeiro proxecto

Como xa se explicou no capítulo anterior, a segregación da USC foi acompañada dun Plan de Financiamento –aprobado o 17 de outubro de 1989 no Parlamento- para o período comprendido entre 1990-1996 que pretendía acelerar o desenvolvemento das dúas novas universidades e, dese xeito, compensalas respecto da Universidade de Santiago de Compostela. O plan, elaborado polo goberno tripartito que presidía Fernando González Laxe e cuxo conselleiro de Educación e Ordenación Universitaria era Aniceto Núñez contempla a construción de novos centros, servizos, residencias e, en xeral, infraestruturas. E, como motor de desenvolvemento do sistema universitario, a implantación de novas titulacións. Xa apuntamos con anterioridade que a LOSUGA inaugura unha etapa de deseño do novo mapa universitario galego; a comisión de titulacións creada pola Consellería de Educación tras a aprobación da lei establece novas titulación de inminente implantación: a Universidade de Vigo contaría con Enxeñería de Minas e Ciencias do Mar no campus vigués e con Dereito no ourensán; a Universidade da Coruña acollería Enxeñería de Camiños e Socioloxía e a Universidade de Santiago de Compostela implantaría Ciencias Políticas e da Administración e

Xornalismo. A fonda transformación e o intenso traballo que estaba a desenvolver o Sistema Universitario de Galicia a raíz da descentralización entre os anos 1989 e 1990 coincide, tamén, co cambio de cor política na Xunta de Galicia debido ao resultado das eleccións de decembro de 1989 a raíz das cales Manuel Fraga é nomeado presidente da Xunta de Galicia e Juan Piñeiro Permuy, novo conselleiro de Educación e Ordenación Universitaria. As cuestións fundamentais derivadas da LOSUGA, do seu plan de financiamento e proposta de titulacións respectaranse.

Na Universidade de Santiago de Compostela, o reitor Carlos Pajares púxose mans á obra no que respecta á nova titulación de Xornalismo. O traballo non estaba exento de problemas xa que se trataba dun título de nova creación para o cal non existían no cadro de persoal da USC docentes especializados. Esta realidade explica en boa parte a aposta por un plan de estudos que só contemplaba o segundo ciclo e no que as materias xornalísticas ían ter carácter optativo. O departamento de Historia Contemporánea da USC comezou a acoller a titulados de Xornalismo nos seus cursos de doutoramento contemplando o previsible horizonte de necesidade de docentes e, por encargo do reitorado, o catedrático de Dereito Administrativo da Universidade Complutense de Madrid, Enrique Gómez-Reino Carnota (Santiago de Compostela, 1940) comeza a traballar no deseño do plan de estudos de Xornalismo. Gómez-Reino Carnota fixo os seus estudos universitarios na Complutense, alí doutorouse e alí acadou a cátedra en Dereito Administrativo. Cando o equipo de Pajares lle encomenda comisariar os estudos de Xornalismo en Santiago de Compostela é xa un experto en Dereito da Información e responsable da edición de *Legislación básica de Derecho de la información* (Tecnos, Madrid, 1985). No momento no que se lle encarga pilotar o plan de estudos de Xornalismo para a USC era vocal do Tribunal de Defensa da Competencia¹, posto que desempeñou de marzo de 1986 a marzo de 1990.

¹ O Tribunal de Defensa da Competencia que, pola lei 15/2007 do 3 de xullo, transformouse na Comisión Nacional da Competencia, é un organismo público “encargado de preservar, garantir e promover a existencia dunha competencia efectiva nos mercados no ámbito nacional, así como de velar pola aplicación coherente da Lei de Defensa da Competencia mediante o exercicio das funcións que se lle atribúen na mesma e, en particular, mediante a coordinación das actuacións dos reguladores sectoriais e dos órganos competentes das Comunidades Autónomas, así como a cooperación cos órganos xudiciais competentes”.

3.1.1 O plan de segundo ciclo

O 22 de maio de 1990 o vicerreitor de Organización Académica Manuel López-Rivadulla Lamas presenta en Xunta de Goberno –a última que preside Carlos Pajares como reitor- a proposta para Plan de Estudos de Xornalismo. Poderían incorporarse aos estudos de Xornalismo diplomados doutras titulacións e o plan prevía un acceso maioritario de alumnas e alumnos procedentes de Humanidades e Ciencias Sociais e unha parte menor das Ciencias Experimentais e de Tecnoloxía. O equipo de goberno amosa présa na posta en marcha dos estudos, que sitúa xa no curso 1990-91 sendo consciente de que precisará ocupar aulas de centros do Campus Sur para poñela en marcha xa que non está previsto o traslado de Filoloxía da praza de Mazarelos ao Campus Norte até o ano 1991. Esta foi a proposta de plan de estudos presentada na Xunta de Goberno o 22 de maio de 1990²:

Táboa nº 6. Proposta plan de Estudos 2º ciclo Xornalismo. Universidade de Santiago de Compostela, 1990

PRIMEIRO ANO

TRIMESTRE DE ADAPTACIÓN - Institucións Xurídico-Políticas (t4) - Historia das Ideas e Pensamento Político (t4) - Socioloxía (t4) - Economía política e do Sector Público (t4)	ÁREA DE COÑECEMENTO - Dereito Constitucional e Ciencia Política - Ciencias Políticas e Historia Contemporánea - Socioloxía - Economía política e Economía Aplicada
DISCIPLINAS OBRIGATORIAS - Literatura contemporánea (t8) - Teoría da comunicación (t8) - Tecnoloxía da Comunicación (t8) - Lingua e Literatura Galega (t8) - Semiótica da Comunicación Social (t8)	ÁREA DE COÑECEMENTO - Filoloxía Española - Socioloxía - Teoría do Sinal - Filoloxía Galega - Socioloxía e Filoloxía Española
DISCIPLINAS OPTATIVAS - Socioloxía da Comunicación (t8) - Opinión Pública (t8)	ÁREA DE COÑECEMENTO - Socioloxía - Socioloxía

² O plan de estudos está incluído como anexo da acta realizada pola secretaria xeral da USC da Xunta de Goberno do 22 de maio de 1990. Pode consultarse no Arquivo Histórico da USC.

SEGUNDO ANO

DISCIPLINAS OBRIGATORIAS <ul style="list-style-type: none">- Métodos de Investigación en Comunicación (Teóricos 4 p6)- Economía política de la Comunicación (t8)- Historia da Comunicación Social (t8)- Prensa Escrita (t8)- Dereito público da comunicación (t8)	ÁREA DE COÑECEMENTO <ul style="list-style-type: none">- Socioloxía- Economía aplicada- Historia contemporánea- Historia contemporánea e periodismo- Dereito administrativo
DISCIPLINAS OPTATIVAS <p>Periodismo especializado:</p> <ul style="list-style-type: none">- Científico (t4)- Económico (t4)- Sanitario (t4)- Rexional (t4)- Deportivo (t4)- Agrario e Pesqueiro (t4)- Medio Ambiente (t4)- Consumidores (t4)- Empresa informativa (t4)- Relacións internacionais (t4)- Institucións económicas: internacional, estatal e rexional (t4)	ÁREA DE COÑECEMENTO <ul style="list-style-type: none">- Periodismo- Periodismo e Economía Aplicada- Dereito Internacional e Relacións- Internacionais- Economía Aplicada

t=teóricos p=prácticos

Como dedicamos outro apartado específico a coñecer as liñas e orientación dos estudos de Comunicación no resto do Estado no momento da implantación de Xornalismo en Galicia, só nos centraremos no plan de estudos de Periodismo da Universidade Complutense de Madrid vixente naquela altura³. O trimestre de adaptación formulado polo catedrático Gómez-Reino Carnota para a Universidade de Santiago de Compostela recolle catro materias espalladas no primeiro ciclo da Complutense e as materias obrigatorias seguen o esquema reflectido no segundo ciclo madrileño, aínda que con matices como a fragmentación do xornalismo especializado en diferentes materias optativas na USC.

Tamén podemos comparar a outra proposta de segundo ciclo, o plan de estudos vixente á altura de 1990 na Facultade de Ciencias de Información da Universidade de La Laguna⁴, nacida en 1988 co obxectivo de captar estudantes formados noutras titulacións, como explicaba o seu decano naquel momento. En cuarto e quinto curso o alumnado debía cursar dezaseis créditos mínimo en cada un dos cursos. A que aquí se inclúe é a relación de optativas proposta no curso de apertura do segundo ciclo de Periodismo na universidade canaria; todas as materias coa mesma carga lectiva práctica e teórica e todas elas de oito créditos.

³ Ver páxina X. Plan de estudos de Xornalismo vixente en maio de 1990 na Universidade Complutense de Madrid (Orde ministerial do 18 de outubro de 1975. BOE, 21/10/1975).

⁴ A resolución do 7 de xuño de 1989 da Universidade de La Laguna co acordo sobre o plan de estudos da titulación de segundo grado de Periodismo está publicada no BOE, num.202, 24/08/1989.

Táboa nº7. Complementos de formación e materias de segundo ciclo de Xornalismo na Universidade de La Laguna curso 1990-1991

Complementos de Formación

Teoría e Técnica da Comunicación Audiovisual	19
Teoría e Análise das Mensaxes Informativas	19
Teoría Xeral da Información	8
Novas Tecnoloxías da Información	8
Introdución á Publicidade	8
Teoría e Técnicas das Relacións Públicas	8
Lingua Española	16
Historia	8
Lingua Inglesa	

Cuarto curso

Tecnoloxía en Xornalismo Impreso	8
Análise das Mensaxes no Periodismo Impreso	8
Teoría da Xeral da Comunicación	8
Periodismo científico	8
Dereito da Información	8
Empresa Informativa	8
Fundamentos Deontolóxicos da Comunicación	8
Estruturas Económicas	8

Quinto curso

Tecnoloxía en Periodismo Audiovisual	8
Análise das Mensaxes no Periodismo Audiovisual	8
Historia da Comunicación	8
Opinión pública	8
Documentación Periodística	8
Comunicación Institucional e Empresarial	8
Dereito Comunitario, Fiscal e Marítimo	8
Relacións internacionais	8

Materias optativas

Metodoloxía das Ciencias do Comportamento
Medios Audiovisuais
Teoría e Técnica da Publicidade
Evolución do Periodismo en Canarias
Evolución das Relacións Públicas
Teoría e Historia do Cine
Periodismo Administrativo
Periodismo Turístico
Periodismo Escolar

A proposta para Santiago de Compostela establece que durante os dous cursos académicos deberán realizarse trinta e dous créditos de prácticas. O número de alumnas e alumnos que se admitirán será de oitenta, en dúas cotas: unha para Humanidades e outra para Ciencias, setenta e dez respectivamente. Os criterios de acceso quedan pendentes de fixación, aínda que non se descartan nin o baremo académico nin a entrevista persoal. As discrepancias que se manifestan van desde o escaso arraigo

na sociedade galega que denota o plan de estudos até a ausencia de consulta sobre o mesmo; no referente á adscrición de materias ás áreas de coñecemento, a Xunta de Goberno delega nos decanos máis críticos a responsabilidade de presentar unha nova proposta: o de Filoloxía, Darío Villanueva⁵, o de Xeografía e Historia, Ramón Villares, e o de Económicas, José Carlos de Miguel máis o comisario de periodismo, Enrique Gómez-Reino e o propio vicerreitor Manuel López-Rivadulla Lamas. Anos despois, Darío Villanueva, que sería reitor da USC entre 1994 e 2002, apunta a que o plan Gómez-Reino aproveitaba unha estrutura xa existente coa idea de non partir de cero⁶. Ramón Villares, tamén futuro reitor da USC, lembra que o debate foi amplo. “O resultado foi que se acordou constituír unha Comisión co mandato de elaborar un plan cunhas optativas axeitadas e tamén fixar as adscricións das materias as áreas. Dado que eu mesmo formaba parte desa Comisión, podo dicir que nun cumpriu o mandato, por atoparse daquela a Universidade compostelá envolta no proceso de elección de reitor que tivo lugar a fins de xuño de 1990. Aquí remataría a primeira fase do recurso institucional que logo envorcaría na implantación dos estudos de Xornalismo”⁷.

3.1.2. Convocatoria de prazas 1989-1990

Como afirma o que foi reitor da USC entre 1990 e 1994, Ramón Villares, aquel plan de segundo ciclo de Xornalismo non foi adiante, mais o que si é certo é que a aquela altura xa estaban en marcha os mecanismos para dotar de docencia aqueles estudos. O primeiro en optar ao traslado a Santiago de Compostela foi o comisario do proxecto, o catedrático Enrique Gómez-Reino Carnota, chamado a ser o decano do novo centro da USC. O 20 de decembro de 1989 a USC resolve convocar varias prazas, entre as que se atopa a 832/1989, un concurso de méritos para un catedrático de Universidade da área de coñecemento de Dereito Administrativo para o Departamento de Dereito Público e Teoría do Estado. O 22 de xuño do seguinte ano, a poucos días de que o reitor Carlos Pajares deixe o seu cargo, a USC resolverá o concurso a favor de Enrique Gómez-Reino Carnota.

⁵ O 18 de maio desde mesmo ano a catedrática de italiano Isabel González fora escollida decana da Facultade de Filoloxía –a primeira muller decana na historia da USC-, pero na Xunta de Goberno do 22 de maio á que facemos mención aínda participa Darío Villanueva como decano deste centro xa que González non tomara posesión do cargo. Faríao o 5 de xuño de 1990.

⁶ Ver entrevista Darío Villanueva realizada nesta investigación.

⁷ “Os estudos de Comunicación na universidade galega (1989-1991)” en Revista Estudos de Comunicación, nº 2, xuño 2003. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela.

Se cadra máis complexos resultan os concursos abertos nos que se viron afectados outros docentes; tanto por ver retrasadas as resolucións, en boa parte, polo cambio de goberno da universidade compostelá como por un traslado a unha titulación cuxo deseño do plan de estudos pasou de estar nun *impase* a mudar radicalmente de concepción. Na xunta de goberno da USC do 22 de maio de 1990 acórdase a convocatoria de varios concursos, entre eles aqueles que afectarían á nova titulación. Así o 31 de maio a USC, nove días despois de que a Xunta de Goberno encomendara a revisión do plan Gómez-Reino e aínda baixo o mandato do reitor Carlos Pajares, convoca un concurso de prazas que inclúe a praza número 908/90 para catedrático de Universidade na área de coñecemento de Socioloxía e para o departamento de Socioloxía e Ciencia Política e da Administración. A actividade a realizar por quen obteña a praza será impartir Teoría da Comunicación. Por outra parte, convócase tamén a praza número 912/90, para titular de Universidade, da área de coñecemento de Socioloxía e tamén do departamento de Socioloxía e Ciencias Políticas e da Administración. As actividades a realizar por quen obteña a praza serán impartir Teoría da Comunicación e Métodos de Investigación na Comunicación na universidade compostelá.

A praza de catedrático resolveríase o 1 de abril de 1991, xa coa sinatura de Ramón Villares como reitor da USC, a favor de Octavio Uña Juárez. Procedente da Universidade Complutense de Madrid, o zamorano Octavio Uña, recoñecido poeta castelán nos anos setenta, tiña cinco licenciaturas: Filosofía e Letras, Psicoloxía, Ciencias Políticas e Socioloxía pola Universidade Complutense e Filosofía e Ciencias Humanas e Teoloxía pola Universidade de Comillas. Entre as súas obras máis destacadas naquel momento atopábanse *Conocimiento y comunicación* (Montesinos, 1989) e *Teoría sociológica y comunicación* (AHS, 1991). Encargaríase de impartir a materia de Comunicación de Masas e Sociedade do primeiro curso de Xornalismo, xa no plan deseñado na etapa de Ramón Villares como reitor, unha materia troncal de oito créditos. Uña Juárez retornaría a Madrid tras unha breve experiencia na USC e actualmente é catedrático de Socioloxía, director do Departamento de Ciencias Sociais e director do “Master universitario en xestión e investigación da comunicación empresarial” da Universidade Rey Juan Carlos.

A que si permaneceu na Universidade de Santiago de Compostela, tamén procedente da Complutense e titular da USC por concurso de traslado resolto o 1 de abril de

1991, foi María Antonia Arias Fernández. Foi a responsable de impartir a materia de Estrutura Social no primeiro curso 1991-92 da primeira promoción de Xornalismo, unha materia troncal de catro créditos. Actualmente é profesora de Métodos de Investigación e Teoría Sociolóxica Contemporánea na Facultade de Ciencias Políticas onde exerce o cargo de secretaria. Eis o perfil dos tres docentes, Gómez-Reino Carnota, Uña Juárez e Arias Fernández, cuxas prazas tiñan como destino o plan de estudos de segundo ciclo de Xornalismo da USC que nunca se chegou a poñer en marcha. De todos xeitos, os tres impartirían docencia na nacente facultade no curso 1991-1992.

3.2. Unha titulación completa: os promotores

Cando o que acababa de ser elixido reitor da USC, Ramón Villares, se atopa cun proxecto de estudos de Comunicación enriba da súa mesa sometido a un *impase*, decide contactar co catedrático do departamento de Comunicación Audiovisual e Publicidade da Universidade Autónoma de Barcelona, o galego Emili Prado Pico (Cospeito, Lugo, 1953) para que pilotase a posta en marcha da nova facultade⁸. Doutor pola UAB desde 1981 cunha tese sobre a estrutura radiofónica en España, Prado Pico traballara en diversos medios audiovisuais desde os primeiros anos setenta, centrando o seu interese na radio. Antes da súa chegada a Santiago de Compostela, Emili Prado ocupara diferentes cargos na facultade catalá: vicedecano e director do departamento de Comunicación Audiovisual. Así mesmo asesoraba xa a diferentes empresas e administracións no ámbito audiovisual e puxera en marcha en 1989 un observatorio de televisión europea chamado Euromonitor. El será o responsable de poñer en marcha o proxecto de Ciencias da Información na Universidade galega co obxectivo claro de implantar unha titulación completa que reflectise un novo modelo pedagóxico.

3.2.1 A comisión de expertos

Para a encomenda feita pola USC a Emili Prado, este apoiouse en tres especialistas que representaban as tres facultades de Ciencias da Información do Estado español, o catedrático Miquel de Moragas, decano antes que el na Facultade de Ciencias da

⁸ En Xunta de Goberno, a Universidade de Santiago acorda o 4 de abril de 1991 a proposta de contratación urxente do profesor Emilio Prado Pico por un período de un ano, no curso 1991-1992 para impartir docencia na área de Comunicación Audiovisual e Publicidade na Facultade de Ciencias da Información.

Información da UAB (en dous períodos, 1978-1980, 1982-1984) e naquel momento vicerreitor de Investigación da mesma universidade, Enrique Bustamante, que desde 1989 a 1993 dirixiu o departamento de Comunicación Audiovisual e Publicidade I da Universidade Complutense de Madrid, e José Antonio Mingolarra, vicedecano da Facultade de Ciencias Sociais e da Información da Universidade do País Vasco naquela altura e con anterioridade asesor de Cultura do Goberno Vasco entre 1981 e 1985 co encargo de poñer en marcha a ETB a finais de 1982⁹. O quinteto de persoas que conformaban a comisión académica presidida por Prado completábao a profesora Margarita Ledo Andión, profesora titular da UAB que por concurso de méritos se traslada á universidade galega celebrándose o acto de posesión do seu cargo o 5 de novembro de 1991. Polo seu papel fundamental no nacemento e no desenvolvemento dos estudos de Comunicación na USC, sendo a primeira decana elixida da facultade, merece que reparemos na súa traxectoria nun espazo aparte.

A traxectoria de Emili Prado Pico, veciño de Barcelona desde neno, conxugaba as vertentes profesional e académica cun interese en primeiro termo polo mundo da radio que despois se espallou ao sector audiovisual no seu conxunto, converténdose nun dos expertos neste terreo dentro do Estado español. Na década dos anos oitenta pasa de centrarse nas súas investigación no ámbito da radiodifusión española e internacional a ampliar o campo de estudo ao impacto das novas tecnoloxías nos medios audiovisuais e á análise das políticas europeas en relación aos medios de comunicación. Tivo un papel central na posta en marcha dos estudos de Comunicación na Universidade do País Vasco. No ano 1977 comezaba a súa andaina a Unidade de Ciencias da Información no campus de Leioa (Bilbao), dependente da Universidade Autónoma de Barcelona aplicando xa que logo o seu plan de estudos, e catro anos máis tarde constituíase en Facultade de Ciencias da Información da Universidade do País Vasco nun proceso que contou co papel destacado de Prado na implantación do programa académico. Este é un argumento decisivo á hora de contar con Emili

⁹ Se a traxectoria destes tres especialistas estaba fóra de dúbida naquela altura, na actualidade continúan a ser referencias indiscutibles no ámbito da investigación en comunicación. Miquel de Moragas (Barcelona, 1943), autor de *Semiótica y comunicación de masas* (Península, Barcelona, 1976) e catedrático desde 1984, é membro fundador da *Asociación Española de Investigación de la Comunicación*, que preside desde febreiro de 2008. Enrique Bustamante (Málaga, 1949), quen publicara un libro de referencia nos primeiros oitenta, *Los amos de la información en España* (Akal, Madrid, 1982) foi nomeado Catedrático de Comunicación Audiovisual e Publicidade na Universidade Complutense de Madrid en 1992. José Antonio Mingolarra foi nomeado Catedrático da UPV o 15 de abril de 1994 e exerceu como decano da Facultade de Ciencias Sociais e da Comunicación da universidade vasca entre 1994 e 1997. Naquel primeiro curso 1991-92 da Facultade de Ciencias da Información de Santiago de Compostela impartiu a materia obrigatoria de Sistemas de comunicación.

Prado desde o reitorado da USC para a implantación dos novos estudos de cara ao curso 1991-92. Entre a súa abondosa produción editorial dos primeiros anos noventa, destacaban traballos como *Estructura de la información radiofónica* (Mitre, Barcelona, 1985) e o asinado xunto a Justo Villafañe e Enrique Bustamante *Fabricar noticias. Las rutinas productivas en radio y televisión* (Mitre, Barcelona, 1987).

Malia desenvolver a súa carreira profesional e académica en Cataluña, os vínculos de Emilio Prado co seu país de orixe non esmoreceron e así xa en 1982 pódese coñecer o seu argumentario a favor dun centro de formación de xornalistas en Galicia¹⁰. Prado apostaba por un modelo que redimensionase os contidos prácticos e teóricos no que ía ser a formación dos futuros xornalistas galegos; un modelo e un plan de estudos que empataba co proposto para a facultade homóloga da Universidade Autónoma de Barcelona, que naquela altura reformaba o seu plano cunha carga lectiva global de 320 créditos, a mesma que se estipularía en Santiago de Compostela, distribuídos en catro cursos. Se o 6 de abril de 1992, no mesmo curso inaugural dos estudos de Xornalismo, a Xunta de Goberno da USC aprobaba o plan de estudos da titulación completa, na Universidade Autónoma de Barcelona a comisión de ordenación académica fixera o propio o 13 de marzo, coa diferenza entre partir de cero en Galicia e poñer en marcha en Cataluña un plan que tombaba o vixente de 1981 retocado en 1986. Abondaremos de seguido, tras a presentación dos actores do proxecto galego, na filosofía e contidos dos estudos de comunicación até aquel momento vixentes no Estado, con dous espellos situados na Universidade Complutense de Madrid e na Universidade Autónoma de Barcelona.

A concepción que Emilio Prado ideara para o centro a poñer en marcha en Santiago tiña unha orientación experimental que debía atender a un campo en constante transformación. Partidario de superar a dicotomía entre teoría e técnica, establecía no modelo contidos prácticos e contidos teóricos ao cincuenta por cento posibilitando a obtención de créditos a través das prácticas en empresas do sector, un dos trazos anovadores daquel primeiro plan de estudos. “Xa que logo, as características do deseño que estamos a presentar obriga a saír dos vellos moldes pedagóxicos, que dende a antigüidade clásica deica os nosos días veñen dividindo a

¹⁰ Ver “Un centro de formación de comunicadores para Galicia” en La Voz de Galicia, 4 de xaneiro de 1982, no suplemento especial 100 aniversario do xornal coruñés. Anos antes, Emili Prado colaboraba habitualmente desde Barcelona no semanario *Teima*, dirixido por Anxel Vence, cuxa andaina durou de setembro de 1976 a agosto de 1977.

arefa intelectual entre cultura e técnica. A pesares de que aínda resten algúns escravos do espellismo dunha Facultade de Ciencias da Información que pretendía cinguirnos de xeito excluínate a uns contidos máis humanísticos que tecnolóxicos, cun gran predominio das materias xeralistas sobre as específicas, hoxe queda claro que estes centros non deben suplir o posible déficit de modernas Facultades de Ciencias Sociais, que por outra banda está a cubrirse coa progresiva creación deses centros”¹¹. Á vez que o reitor Ramón Villares intentaba convencer aos representantes dos medios de comunicación galegos da pertinencia e adecuacións dos futuros estudos universitarios de comunicación ás necesidades sociais e empresariais¹², Emili Prado encargábase de disipar diante do propio Villares as moitas dúbidas que lle suscitaba a orientación da nova Facultade de Xornalismo; se ben ao reitor parecíalle máis adecuada a nova vía aberta pola comisión de especialistas presidida por Prado que aquela xa desbotada e promovida polo ex reitor Carlos Pajares, receaba do importante peso dos contidos prácticos da titulación.

3.2.2 De Barcelona a Santiago de Compostela

O papel asignado a Emili Prado na instauración dos estudos de Xornalismo na Universidade de Santiago de Compostela implicaba o compromiso de permanecer durante aquel primeiro curso inaugural no centro a estrear. En febreiro de 1992 a Universidade Autónoma de Barcelona concede a comisión de servizos necesaria para que Prado Pico exerza como profesor visitante en Santiago e sexa ratificado como decano-comisario no novo centro. Porén, tratábase dun compromiso tan necesario como provisorio que situaba como responsable natural dos desígnios da nova facultade a unha das integrantes da Comisión de Expertos que deseña a titulación e, ademais, única profesora titular universitaria do campo específico da comunicación no momento de arrancar o centro. Se o rol de Prado Pico na posta en marcha da facultade esixía a estadía do catedrático durante o primeiro curso, Margarita Ledo Andión (Castro de Rei, Lugo, 1951), titular na Autónoma de Barcelona desde 1987

¹¹ Declaración incluída no resumo da memoria presentada pola Comisión de Expertos presidida por Emilio Prado entregado aos alumnos da primeira promoción 1991-92 o 28 de outubro de 1991, con motivo da lección inaugural de Manuel Vázquez Montalbán no edificio da praza de Mazarelos.

¹² Cando un ano antes, o 2 de marzo de 1989 o catedrático Ramón Villares fora reelegido decano da facultade de Xeografía e Historia fixera unha declaración de intencións na que sinalaba que a facultade de Xeografía e Historia non debía quedar á marxe das novas titulacións afíns que se aprobasen no novo catálogo de titulacións, poñendo como exemplo a futura Facultade de Xornalismo.

desvinculouse por completo da institución catalá para, a través dun concurso de méritos, integrarse na Universidade de Santiago en outubro de 1991.

Non foi unha decisión doada para alguén que, malia manter unha conexión permanente con Galicia, desenvolvera boa parte da súa traxectoria fóra do país. No curso 1969-1970 comeza os seus estudos de Xornalismo na Escola Oficial de Barcelona e é na cidade catalá onde escribe o seu primeiro poemario *Parolar cun eu, cun intre, cun inseuto* (1970) e comeza a súa militancia política na UPG. Ao rematar os estudos comeza a traballar en *El Ideal Gallego* aínda que meses despois a loita política motiva o seu traslado a Portugal. Alí traballa como lectora de galego na Facultade do Porto até que no ano 1976 retorna a Galicia onde promoverá no seo da UPG o rexurdimento da cabeceira nacionalista histórica *A Nosa Terra*. “Foi a mellor época da prensa militante. A novidade nosa consistía en non ser un periódico de encubrimento, senón un periódico de opinión. Houbo tempos cheos de urxencias, tempos de acusacións gravísimas, problemas a treu. Pero conseguímo-lo e moita xente profesionalizouse a través dese xornal”¹³. A finais de 1980 dimitte como directora desta publicación tras fondos desacordos coa organización política na que milita atravesando unha fase que ela cualifica como “máis violenta ca propia clandestinidade”¹⁴. Durante este tempo constatou as dificultades para proseguir a súa carreira xornalística en Galicia polo que decidiu volver a Barcelona. Alí convalidou os seus estudos de Xornalismo e acadou a licenciatura na Facultade de Ciencias da Información no ano 1981 cunha tese de licenciatura sobre prensa e galeguismo dirixida por Xosé Ramón Barreiro Fernández; no transfundo daquel traballo académico atopábase a necesidade de crear medios propios que chegasen a un grande público. Vertíanse naquel traballo reflexións vinculadas á aínda recente experiencia *A Nosa Terra*¹⁵. Margarita Ledo Andión sería doutora cinco anos máis tarde coa tese *Foto-xoc e xornalismo de crise*, baixo a dirección de Emilio Prado. Escolle “a partir dun determinado momento, a imaxe como distinción, a

¹³ Mulleres. Ursula Heinze. Xerais, Vigo, 1981. Entrevista a Margarita Ledo (p. 58-59)

¹⁴ Ídem (p. 59)

¹⁵ A propósito da edición deste traballo: *Prensa e galeguismo. Da prensa galega do XIX ao primeiro periódico nacional*, Edicións do Castro, O Castro, Sada, 1982, apuntaba o xornalista Xosé Antonio Gacío: “Hai un reproche continuo, ao longo do libro, á falta de visión dos nacionalistas por non acometer a tarefa –que si tentaron de levar adiante con periódicos que Margarita Ledo chama *prenacionais*- de chegar ao periódico de masas, aos entón incipientes periódicos informativos e comerciais, e manterse na parcela minoritaria do periodismo ideolóxico. (...) O libro de Margarita Ledo é, en realidade, un repaso crítico á historia do que ela considera o primeiro periódico galego con conciencia nacional, *A Nosa Terra* (...). Neste sentido hai tamén unha sorte de autocrítica e autoxustificación na que se plantexa a tensión entre a profesionalidade periodística e o compromiso político, tensión que se dou moi claramente na autora do libro que, no momento en que dirixiu *A Nosa Terra*, era tamén militante do Bloque”. (“O papel político da prensa”, *La Voz de Galicia*, 02/09/1982, p 31)

imaxe en relación coas teorías da comunicación e da cultura, coa creación, cos usos profesionais, coa produción, a percepción e a representación comunal, a imaxe como peza nodal desas *imagined communities* coas que facemos o mundo máis lexíbel, máis visíbel, máis comprensíbel”¹⁶.

En 1987 obtén unha praza de profesora titular converténdose en funcionaria da Universidade Autónoma de Barcelona. Porén, a súa residencia en Cataluña coa posterior estabilidade profesional que comportou non evitou o seu posicionamento desde o exterior como escritora e xornalista galega. Por unha banda, débese á súa produción literaria en galego con obras narrativas como *Mamá-Fé* (1983), *Trasalba ou Violeta e o militar morto* (1985) e *Porta Blindada* (1990) e xa adherida á poesía social do país desde *Parolar cun eu, un intre, un inseuto* (1970) e *O corvo érguese cedo* (1973). Por outra parte, colaboracións coa súa sinatura foron publicadas no suplemento cultural de *La Voz de Galicia* que coordinou Luís Álvarez Pousa até 1984; en 1989 elabora o informe *Facultade de Ciencias da Información para Galicia* atendendo a unha convocatoria da Dirección Xeral de Medios de Comunicación da Xunta de Galicia e ese mesmo ano participa no seminario “A situación da prensa diaria” organizado polo Club Cultural Adiante do sindicato CXTG. Pouco despois pasa a formar parte, desde o seu nacemento no ano 1990, do consello de redacción da revista *A Trabe de Ouro*¹⁷, que se define como *revista galega de pensamento crítico* e está impulsada por outro galego en Barcelona, o editor Olegario Sotelo Blanco. A través das mencionadas pontes con Galicia, Margarita Ledo Andiñón trasladou ao país moitas das preocupacións ao redor do campo da comunicación, debatidas e abordadas no seo da sociedade e da universidade catalás. Da participación no mencionado seminario da CXTG en 1989 sae o “Manifesto sobre a situación da prensa diaria”¹⁸, un documento con dez puntos de análise e diagnóstico sobre o panorama mediático no que unha das receitas propostas é a creación dunha Facultade de Ciencias de Información para Galicia.

¹⁶ Ledo Andiñón, Margarita. “Indicios de desaparición e tres fotografías dende onde o mundo se chama Galicia”. Discurso inaugural lido na solemne apertura do curso académico 2011-2012. Santiago de Compostela, 2011. p 19

¹⁷ En vésperas da apertura da facultade, Margarita Ledo Andiñón publica en *A Trabe de Ouro* unha réplica a un artigo de Marcos Valcárcel. O historiador ourensán escribira un artigo titulado “Nacionalismo e información: *A Nosa Terra* (1977-1989)” en *A Trabe de Ouro*, nº 5, Xaneiro-Febrero-Marzo 1991 (p.49-p.63). Neste artigo o Valcárcel analiza as que son segundo el as tres etapas na segunda xeira de ANT, caracterizando a etapa de Margarita Ledo como directora de “partidista e sectaria”. Na súa resposta (“Réplica a «Nacionalismo e Información»”, *A Trabe de Ouro* nº 7, Xullo-Agosto-Setembro 1991, p. 91-95) Margarita Ledo defende o papel de ANT daquela entendendo a prensa como suxeito da historia e non como reflexo da mesma, unha prensa opinativa e mobilizadora fronte á prensa do “encubrimento”.

¹⁸ Foi publicado íntegro en *A fábrica de noticias. Meios, mentiras e mensaxes*. Cadernos A Nosa Terra de Pensamento e Cultura nº 14-15, Febreiro 1993 (p. 30-33)

Margarita Ledo forma parte da delegación de xornalistas que, poucas semanas despois do seu triunfo como reitor da USC, Ramón Villares recibe no reitorado e que lle expón a súa preocupación polo modelo de formación xornalística a implantar na universidade galega. O plan de estudos de segundo ciclo promovido polo ex reitor Carlos Pajares, naquel momento en *stand by*, non era o esperado por este grupo de profesionais. Margarita Ledo estaba convencida que se a Universidade de Barcelona inspirara e amparara a creación dos estudos de Comunicación na Universidade do País Vasco, ben podía iniciarse un proceso en Galicia que conducira a un modelo propio, adaptado ás necesidades do país fronte ás correntes dominantes da información mundial. Anos máis tarde, en 2003, rememora eses momentos previos á posta en marcha da nova facultade do seguinte xeito: “Innúmeras veces, acó e aló, temos discutido e publicado artigos sobre un novo perfil profesional que anula a un tempo a cultura xornalística e a profesión ao subsumir a súa cerna: a independencia, a cláusula de conciencia, o segredo profesional, e que se ampara no xornalista feito de présa, con escasa formación e de conciencia inxénua, que os asesores de Reagan escollían para facer pasar determinados falsos e denominaban . Por iso a Universidade Pública de Galiza non podía xustificar unha eiva como o era a ausencia de formación nas diferentes licenciaturas das Ciencias da Comunicación e por iso a comén dos noventa dende o Rectorado da USC se nos encargou formalizar un proxecto para a implantación dos seus estudos regrados no Campus”¹⁹. Os debates xerados a raíz da Nova Orde Mundial da Información reivindicado polos países non aliñados en 1970 e o posterior informe McBride da Unesco en 1980 que preconizaba a necesidade cultural de escoitar as voces daquelas sociedades menos desenvolvidas, estaban moi presentes na Facultade de Ciencias da Información da Autónoma de Barcelona. Os xornalistas cataláns contaban desde 1985, por lei, cun colexio profesional absolutamente pioneiro no Estado e na súa sede precisamente celebráronse algunhas das reunións entre o reitor Villares e a comisión de expertos nos meses previos á posta en marcha da Facultade de Ciencias da Comunicación de Santiago de Compostela.

3.2.3 As primeiras incorporacións

Emili Prado e Margarita Ledo xunto co reitor Ramón Villares tiñan que darlle corpo a aquela facultade que xurdía no seo da USC en 1991; o grupo docente debía

¹⁹ Discurso de gabanza de Margarita Ledo Andión na concesión do *Honoris Causa* a Ignacio Ramonet o 26 de xuño de 2003. En liña: <http://firgoa.usc.es/drupal/node/27780>. Pódese visionar todo o acto de investidura en <http://tv.usc.es/serial/index/id/57>

conformarse de acordo cos obxectivos marcados no plan de estudos. Creouse un corpo estable mínimo do que formaba parte como profesor axudante, xunto aos citados Prado e Ledo, Xosé Soengas (Lugo, 1964), que obtivera a licenciatura na Autónoma de Barcelona onde comezara o seu doutoramento. Naquel primeiro curso un dos integrantes da comisión de expertos, José Antonio Mingolarra, e o catedrático de Comunicación Audiovisual da Universidade do País Vasco, Ramón Zallo (Gernika, Bizkaia, 1948) impartirán aulas en calidade de profesores convidados co obxectivo de asentar contidos nas materias de Sistemas de Comunicación e Políticas de Comunicación respectivamente. Así mesmo materias obrigatorias non específicas vinculadas ás Ciencias Sociais, como Estrutura Económica Mundial (obrigatoria, 1º curso), Estrutura Económica de Galicia (obrigatoria, primeiro curso), Historia contemporánea de Galicia (obrigatoria, 1º curso) e Historia do Mundo Actual (tronal, 1º curso) eran impartidas por dous catedráticos da USC: Xosé Manuel Beiras Torrado (Santiago de Compostela, 1936) e Xosé Ramón Barreiro Fernández (Ribeira, A Coruña, 1936).

Deteñámonos un instante nas figuras de ambos catedráticos da Universidade de Santiago de Compostela encargados de impartir a docencia de materias relacionadas coas Humanidades e as Ciencias Sociais; dúas delas centradas en Galicia e que respondían ao convencemento dos redactores do plan de estudos de que este debía atender ás esixencias da contorna social na que se incardinaba²⁰. O catedrático de Economía Xosé Manuel Beiras Torrado era naquela altura portavoz do Bloque Nacionalista Galego²¹ e deputado no Parlamento autonómico. Testemuña e protagonista do movemento político galeguista desde moi novo por razóns familiares, Beiras Torrado, tras rematar Dereito en Santiago, viaxa a Francia no ano 1958 apoiado polo grupo Galaxia²² para emprender estudos de Economía, estadia que aproveitará para afondar na lingua e na literatura francesas. Será a finais dos sesenta canto volta a

²⁰ Das quince materias propostas para o primeiro curso de Xornalismo, catro delas, con catro créditos de carga lectiva cada unha, están centradas en Galicia: Estrutura Económica de Galicia, Estrutura Social de Galicia, Historia Contemporánea de Galicia e, tamén, Lingua Galega. A Plataforma Universitaria Progresista (PUP) emitía un comunicado con data 22 de outubro de 1991 no que sinalaba que a facultade de Xornalismo nacía cun sino ideolóxico propio. Cualificaba o plan de “fantasmagórico, anómalo e imposto” e baseaban as acusacións en que estaba adicado a “asignaturas especificamente galegas convertendo o particular en universal e fundamental”. (La Voz de Galicia, 23/10/1991, p 60).

²¹ O Bloque Nacionalista Galego constitúíuse como fronte política o 26 de setembro de 1982 agrupando a Asemblea Nacional-Popular Galega (AN-PG), a Unión do Povo Galego (UPG), o Partido Socialista Galego (PSG) e outros colectivos e militantes. Tras as eleccións autonómicas de 1985, Xosé Manuel Beiras sería o único deputado desta formación no Parlamento galego; no ano 1989 consegue xa cinco escanos formando grupo propio na Cámara galega.

²² Ao redor do intelectual Ramón Piñeiro e tras a súa saída da cadea en 1949 organizouse un grupo de persoeros co cometido de levar adiante unha estratexia cultural galeguista que se estruturou ao redor da editorial Galaxia, fundada en 1950 e radicada na cidade de Vigo.

Galicia para incorporarse como profesor na facultade de Económicas da USC. En 1972 publicará a súa obra *O atraso económico de Galiza* (Galaxia, Vigo)²³ e accederá á cátedra de Estrutura Económica en 1980. No ano 1963 participou na fundación do Partido Socialista Galego, que abandonaría en 1977, participando na constitución do Bloque Nacionalista Galego en 1982, ano no que sería elixido decano da facultade de Ciencias Económicas fronte á candidatura doutro profesor, Abel Caballero, que sería ministro de Transportes, Comunicacions e Turismo entre 1985 e 1987 co goberno de Felipe González. Tal como apuntamos en páxinas anteriores ao referírmonos ao contexto previo á segregación da universidade galega, en 1984 Beiras Torrado presentárase como candidato ao reitorado da USC tendo como contrincantes ao catedrático de Química Física, Miguel Ángel Ríos, que anos despois, sendo presidente da Xunta de Galicia Manuel Fraga, ocuparía a secretaría xeral de Investigación e Desenvolvemento, e ao catedrático de Física Carlos Pajares, que finalmente foi elixido reitor contando no seu equipo con profesores como Emilio Pérez Touriño, futuro presidente da Xunta de Galicia, e Miguel Cortizo, contrincante deste último e perdedor na carreira cara á secretaria xeral do PSOE en Galicia en 1998. Desde o ano 1985 até o ano 2005, no que toma o relevo Anxo Quintana, Xosé Manuel Beiras Torrado foi o candidato á presidencia da Xunta de Galicia por parte do BNG conseguindo no ano 1997 situar á organización nacionalista con 18 deputados como segunda forza política galega detrás do PP.

O catedrático Xosé Ramón Barreiro Fernández, nacido o mesmo ano que Beiras Torrado, procedía do departamento de Historia Contemporánea, no que era catedrático desde o ano 1987 e no que cursaron estudos de doutoramento algúns dos xornalistas que impartirían docencia na nova facultade de Xornalismo. Doutor en Dereito Canónico pola Universidade Gregoriana de Roma e en Historia pola USC cunha tese sobre o campesiñado galego, publicara en 1982 unha das súas obras fundamentais *Historia Contemporánea de Galicia* (Gamma, A Coruña). Ocupou a vicerreitoría de Asuntos Culturais coa chegada de Ramón Villares ao reitorado compostelán en 1990. Ademais de ser decano da facultade de Xeografía e Historia, foi membro do Consello da Cultura Galega desde a súa creación. Anos máis tarde, en decembro de 2001 é elixido presidente da Real Academia Galega en substitución de Francisco Fernández

²³ Trátase dun ensaio fundamental de análise económica do país que creou escola no estudo do modelo produtivo de Galicia. Beiras Torrado desenvolvía o concepto de colonialismo interior para explicar que boa parte dos problemas económicos galegos viñan derivados das estruturas de goberno españolas. Abordaba ademais os efectos da emigración e da perda demográfica no sistema produtivo de Galicia e, nomeadamente, na economía do agro, así como a espoliación e perda de recursos propios do país.

del Riego; deixa o cargo a finais de 2009 sendo unha das últimas accións públicas da RAG baixo o seu mandato a elaboración dun manifesto en maio dese mesmo ano sobre as actuacións do goberno da Xunta de Galicia presidido por Alberto Núñez Feijoo en materia lingüística, considerándoas restritivas para a normalización do galego no ensino e na sociedade.

O cadro da nova Facultade de Xornalismo da USC completábase cun primeiro grupo de docentes aos que se lles encomendaban as materias de carácter práctico e nos que se procuraba un perfil profesional, para o cal se botou man da figura do profesor asociado. Esta categoría docente acadou un importante peso nos departamentos de Ciencias da Comunicación das universidades públicas españolas xa que o perfil dun experto que desenvolva a súa carreira profesional fóra do ámbito académico e que poda aportar os seus coñecementos prácticos axustábase á idea duns estudos de xornalismo conectados coa realidade. Para as facultades de Ciencias da Comunicación aquela figura constituía unha ferramenta para poder poñer en marcha un plan docente cunha importante compoñente profesional ou práctica. Anos máis tarde, a situación mudou; a Lei Orgánica de Universidades (LOU) de 2001 estableceu que os asociados serían contratados de maneira temporal e a tempo parcial limitando dese xeito o peso dos investigadores e docentes contratados dentro das facultades²⁴.

Os tres primeiros profesores asociados cos que contou a Facultade de Xornalismo da USC foron Luís Álvarez Pousa (Viladerrei, Trasmiras, Ourense, 1948) e Francisco Campos Freire (Castro de Rei, Lugo, 1952) para as materias de redacción xornalística,

²⁴ O artigo 53 da Lei Orgánica 6/2001, de 21 de decembro, de Universidades indicaba na súa disposición transitoria quinta: “Quienes a la entrada en vigor de la presente Ley se hallen contratados en Universidades públicas como profesores asociados podrán permanecer en su misma situación, conforme a la legislación que les venía siendo aplicable, hasta la finalización de sus actuales contratos. No obstante, dichos contratos podrán serles renovados conforme a la legislación que les venía siendo aplicable, sin que su permanencia en esta situación pueda prolongarse por más de cuatro años a contar desde la entrada en vigor de la presente Ley. A partir de ese momento sólo podrán ser contratados en los términos previstos en la presente Ley. No obstante, en el caso de los profesores asociados que estén en posesión del título de Doctor, para ser contratados como profesor ayudante doctor no les resultará aplicable lo dispuesto en el artículo 50 sobre la desvinculación de la Universidad contratante durante dos años” (BOE, 24 decembro 2001). A alta porcentaxe de profesores asociados a tempo completo na universidade española motivou o Real Decreto Lei 9/2005 do 6 de xuño (BOE, 7 xuño 2005) polo que se ampliaba o límite para manter a situación anterior até o comezo do curso académico 2008-2009. Finalmente a Lei Orgánica 4/2007 do 12 de abril que modifica a de 2001 establece no artigo 53: “La contratación de Profesoras y Profesores Asociados se ajustará a las siguientes reglas: a) El contrato se podrá celebrar con especialistas de reconocida competencia que acrediten ejercer su actividad profesional fuera del ámbito académico universitario. b) La finalidad del contrato será la de desarrollar tareas docentes a través de las que se aporten sus conocimientos y experiencia profesionales a la universidad. c) El contrato será de carácter temporal y con dedicación a tiempo parcial. d) La duración del contrato será trimestral, semestral o anual, y se podrá renovar por períodos de igual duración, siempre que se siga acreditando el ejercicio de la actividad profesional fuera del ámbito académico universitario” (BOE, 13 abril 2007).

e Xosé Ramón Pousa Estévez (Santiago de Compostela, 1953) para a de Medios Audiovisuais. Todos eles profesionais cunha traxectoria de entre dez e quince anos pero xa formados nas primeiras promocións das facultades de Madrid e Barcelona, con publicacións no seu currículo, no caso de Álvarez Pousa, ou xa realizados os cursos de doutoramento, no de Campos Freire e Pousa Estévez. Non chegaron a unha ducia os profesionais que se presentaron ás mencionadas tres prazas de docentes asociados. Porén, as protestas do sindicato CCOO e da Plataforma Universitaria Progresista, a súa amplificación nos medios de comunicación²⁵ e dous recursos particulares provocaron unha revisión xurídica da convocatoria que finalmente se resolveu cos tres nomes mencionados. A comisión que valorou os méritos dos profesionais solicitantes estaba formada por Emilio Prado como presidente, Margarita Ledo Andiñ, secretaria e Enrique Bustamante, vocal, que xa formaran parte da comisión de expertos para a nova titulación; os outros dous vocais foron o decano da facultade da Autónoma de Barcelona, Enric Marín Otto –entre 2004 e 2006 sería secretario de Comunicación da Generalitat no goberno tripartito presidido por Pasqual Maragall-, e o membro da Xunta de Goberno, Francisco Fernández Rei, responsable do departamento de Filoloxía Galega. Todos eles resolveron o 15 de outubro de 1991 tres prazas de asociados e unha de axudante para a Facultade de Ciencias da Comunicación.

Luís Álvarez Pousa levaba máis de dez anos vinculado ao Grupo *La Voz de Galicia* cando se presentou á praza de asociado na USC; foi cronista político desde os anos da Transición e tamén impulsor do primeiro suplemento cultural do xornal cabeceira do grupo nos anos oitenta. Chamado por Xosé Luís Barreiro Rivas, daquela vicepresidente da Xunta de Galicia presidida por Manuel Fraga, asumiu o cargo de Director Xeral de Cultura durante un tempo breve, pouco máis dun ano entre 1983 e 1985, pero intenso no que se crearon o Centro Dramático Galego e o Arquivo da Imaxe. Doutorárase en 1998 no departamento de Historia Contemporánea da USC cun traballo titulado *Prensa e identidade na sociedade da información : estratexias e funcións dos xornais no sistema galego de comunicación*, que dirixiron Margarita Ledo Andiñ e Xusto González

²⁵ Aínda que a relación da facultade de Ciencias da Comunicación da USC cos medios de comunicación do país, especialmente nos seus xermolos e singularmente no que ten que ver coa prensa escrita, trátase de maneira máis detallada noutro punto deste traballo, neste punto resulta inevitable referirse a ela. A posible irregularidade na solicitude de cambio de praza no prazo de rectificación feita polo xornalista Gustavo Luca de Tena, candidato mellor valorado nunha das prazas á profesor de redacción xornalística, motivou entre o 15 de outubro e 26 de outubro de 1991 oito informacións en *La Voz de Galicia* e seis en *El Correo Gallego*. Tras a decisión reitoral de atender os recursos interpostos polos candidatos Francisco Campos Freire, que finalmente se fixo coa praza, e Luís Celeiro, naquel momento xefe de gabinete da consellería de Relacións Institucionais da Xunta de Galicia, *El Correo Gallego* e *La Voz de Galicia* continuaron en varios artigos abordando o tema do que eles entendían unha escolla de docentes que atendía a criterios ideolóxicos.

Beramendi e acadaría a praza de profesor titular da Universidade de Santiago de Compostela en maio de 1999.

No caso de Francisco Campos Freire, no momento de presentarse á praza de asociado, era o director da Axencia Galega de Noticias (AGN), unha empresa promovida na década dos anos oitenta por varios xornais do país. Nos anos anteriores Campos exercera cargos de responsabilidade en periódicos como *La Región* e *La Voz de Galicia*. Por el agardaba no futuro próximo a dirección xeral da Compañía de Radio e Televisión de Galicia (CRTVG), cargo que ocupará durante máis de dez anos, entre 1994 e 2005. Lería a súa tese, dirixida por Xosé Ramón Barreiro Fernández e Margarita Ledo Andión, en 1993 e acadaría a titularidade en 1996. O último deste primeiro equipo de profesionais que botarían a andar a facultade, Xosé Ramón Pousa, coincidira con Emili Prado na Facultade de Ciencias da Información da Autónoma de Barcelona nos seus tempos de estudante e en 1991 dirixía Antena 3 Radio en Galicia ademais de traballar como redactor no xornal *La Voz de Galicia*. Antes, na recta final dos anos setenta formara parte do cadro de *A Nosa Terra* baixo a dirección de Margarita Ledo Andión. Doutorouse en 1994 en Barcelona cun traballo sobre o sistema radiofónico galego dirixido por Emili Prado e foi nomeado profesor titular da USC en 1996. Durante sete anos, entre 1993 e 2000, sería vicedecano da facultade de Ciencias da Comunicación.

3.2.4 O contexto de reforma dos plans universitarios

Boa parte do ano 1990 pasárona os decanos das facultades españolas de Ciencias da Información presionando ao Consello de Universidades para que non consolidase a formación en Comunicación como unha opción de segundo ciclo á que puidera acceder calquera universitario sen ningún tipo de pasarela ou complemento de formación. Trabállase intensamente a reforma dos plans de estudos e os decanos das facultades consideraron que debían posicionarse firmemente a prol das titulacións completas e da restrición de acceso ao segundo ciclo das mesmas. Era un momento de grande importancia para o futuro dos estudos de Comunicación dentro do ámbito universitario e para clarear a vontade destes de reivindicar un espazo na academia de pleno dereito. Unha situación que se derivaba da Lei de Reforma Universitaria de 1983 e que quedou plasmada legalmente en decreto de 1987 que establece as directrices dos

plans de estudos²⁶. Tras abordar o réxime estatutario da Universidade, a organización departamental e o réxime de profesorado, tocáballe á ordenación académica do ensino a través dos plans de estudos. Por unha banda, apóstase pola flexibilidade e adaptación ao entorno social e profesional sen por iso renunciar a obxectivos básicos da institución académica como a transmisión de coñecemento e a investigación. A reforma dos plans de estudos quere “rendabilizar” a oferta académica cunha estrutura das titulacións en dous ciclos que alixeiraría os contidos formativos considerados naquel momento excesivos. Por outra parte, a reforma propón tres bloques de materias: as troncais, aquelas que serán establecidas nas directrices xerais de cada plan de estudos; as non troncais, podendo ser optativas ou obrigatorias, establecidas por cada universidade, e as materias de libre configuración, que permitirían ao estudante configurar parte do seu currículo. Pretendíase favorecer a comunicación entre titulacións de campos científicos afíns.

A vontade de flexibilidade dos estudos marcaba o crédito como medida do haber académico; os novos plans de estudos cuantificaríanse en créditos. O peso das materiais troncais non podería ser menor ao 30% da carga lectiva global no primeiro ciclo e do 25% no segundo ciclo. Os créditos de libre configuración deberían supoñer polo menos un 10% da carga lectiva global. Tratábase xa que logo de romper a rixidez do currículo universitario existente até aquel momento, flexibilizándoo e adaptándoo ás necesidades sociais nas que estaban incluídas, obviamente, as necesidades do mercado. A Universidade debía certificar profesionalmente aos seus estudantes e adaptar a docencia e a investigación ao sistema produtivo; ambas ideas quedan patentes xa en 1983 coa Lei de Reforma Universitaria. O ministro de Educación encargado de emprender o labor de reforma dos plans de estudos, José María Maravall, propugnaba a necesidade dunha universidade que atendera ás innovacións sociais e que, polo tanto, xustificase o investimento público do que era obxecto. A reforma pretendía acurtar as titulacións distribuíndo os 300 créditos entre catro anos no caso das licenciaturas, exceptuando algún caso como o de Medicina, 180 créditos no caso das diplomaturas e de 120 a 180 créditos nas titulacións de segundo ciclo. As protestas estudantís xurdidas nese tempo tiñan como un dos motivos principais o posible prexuízo que podía carrexar para algunhas titulacións acurtar o tempo para a súa obtención, que podía concretarse nunha menor consideración de dita titulación. En 1990 o Consello de Universidades, o órgano de planificación e coordinación creado pola LRU, acorda

²⁶ Real decreto 1497/1987 de 27 de novembro polo que se establecen directrices xerais comúns dos plans de estudos dos títulos universitarios de carácter oficial e validez en todo o territorio nacional.

que, en canto á duración das diferentes carreiras, sexa cada universidade a que a decida poñendo sobre a mesa a competencia entre institucións, cuestión implícita no principio de autonomía universitaria propugnado pola LRU. De calquera xeito, posteriores decretos en 1994, 1996, 1997 e 1998 matizaron considerablemente o de 1987 e os posibles desequilibrios entre titulacións e universidades, así como outros desaxustes do tipo da carga lectiva do crédito ou da atomización de materias.

No proceso de traballo e debate xurdido tras o decreto de 1987 adquiriron notable protagonismo as conferencias de decanos. Practicamente todas as titulacións uniron forzas a través de conclave dos seus máximos responsables académicos co ánimo de facer chegar as súas propostas e reivindicación ao Consello de Universidades, do que forman parte os reitores das universidades españolas. As oito facultades de Ciencias da Información do Estado tamén canalizaron as súas propostas a través da conferencia de Decanos e en marzo de 1990 entrevistábanse coa secretaria do Consello de Universidades, Elisa Pérez Vera, co ánimo de modificar o borrador de plan de estudos para as titulacións de Xornalismo, Publicidade e Comunicación Audiovisual. Os decanos queixábanse de que as tres titulacións considerábanse na reforma como de segundo ciclo, permitindo o acceso desde outras titulacións de campos científicos non afíns e, ademais, propoñendo na reforma a posibilidade dunha diplomatura de Comunicación e Información. Mar Fontcuberta, decana da Facultade de Ciencias da Información da universidade autónoma de Barcelona desde decembro de 1989, e Javier Fernández del Moral²⁷, homólogo na Complutense de Madrid desde febreiro de 1990, lideraron as reivindicacións desta conferencia polo que consideraron unha degradación das titulacións e das profesións derivadas destas.

A partir de 1990 foron aprobándose en Consello de Ministros os novos títulos universitarios e as súas directrices. O debate trasladábase ás universidades, que

²⁷ Nunha entrevista concedida pouco despois de ser elixido decano, Fernández del Moral explicaba o seu posicionamento: “Cuando los periodistas han dicho tradicionalmente que la mejor ley de información es la que no existe, lo que hacen es gala de una libérrima voluntad de ejercer ellos su propia responsabilidad. Y la única forma de controlar eso es dando mayor capacidad profesional a esos individuos, para saber distinguir hasta donde su responsabilidad exige una formación y una preparación. Pero si desprofesionalizamos, si vamos dando barnices de lo periodístico, con qué cara vas a defender tú, siendo un profesional de la especialidad que sea, una independencia de juicio. Ninguno tiene independencia de juicio. Yo no creo en un periodismo económico que lo haga un economista; en un periodismo científico que lo haga un científico; en un periodismo cultural que lo haga un cineasta o un pintor. Es absolutamente falso que los periodistas tengan que formarse previamente en una carrera concreta para después ejercer el periodismo con objetividad. Es mentira. La objetividad de la profesión periodística la da las ciencias de la información, sobre la que después, en terceros o cuartos ciclos tendremos que ir a orientar una formación específica en campos de especialización”. (ABC, 06/03/1990, p 69)

debían confeccionar os novos planos de estudos respectando o 30% de troncalidade regulado por decreto. Non se contemplaba financiamento específico para aquela nova estrutura curricular de materias obrigatorias e optativas e o proceso de traballo nos claustros foi tenso e intenso.

En 1991 decréitanse os títulos oficiais e as directrices xerais dos planos de estudos de Xornalismo e Comunicación Audiovisual mediante os decretos 1427/1991 e 1428/1991²⁸. Un pouco antes fixérase o propio coa titulación de Publicidade e Relacións Públicas²⁹. Establécense en licenciaturas de primeiro e segundo ciclo, estruturadas en catro ou cinco anos, con polo menos 300 créditos de carga global e 120 mínimos por cada ciclo nas dúas titulacións. Déixase a porta aberta ao acceso directo ao segundo ciclo de ambas apelando aos complementos de formación. Así mesmo o decreto recomenda que se inclúan en ambos plans de estudos contidos correspondentes aos campos da Economía da Información e Empresa informativa e Psicología da Comunicación e que o primeiro ciclo sexa común para Xornalismo, Comunicación Audiovisual e Publicidade e Relacións Públicas. O decreto establece as materias troncais, aquelas que deberían contemplar todos os centros do Estado á hora de elaborar os seus plans de estudos.

²⁸ Publicados no BOE do 10/10/1991

²⁹ Decreto 1386/1991 do 30/08/1991 publicado no BOE o 30/09/1991

Táboa nº8. Materias troncais 1º ciclo Xornalismo, Publicidade e Relacións Públicas e Comunicación Audiovisual, decreto 1386/1991³⁰

Materias troncais	Créditos teóricos	Créditos prácticos	Total	Áreas de coñecemento
Análise do entorno social e da súa evolución histórica: Afondar nas realidades do mundo contemporáneo nas súas dimensións políticas, económica e social. Evolución histórica.	7	1	8	"Ciencia Política e da Administración" "Historia Contemporánea" " Historia do Dereito e das Institucións" "Historia do Pensamento e dos Movementos Sociais e Políticos" "Historia e Institucións Económicas" "Socioloxía"
Comunicación e Información audiovisual: Estudio e capacitación na tecnoloxía, a análise e a expresión de formas e medios audiovisuais.	6	6	12	"Comunicación Audiovisual e Publicidade" "Periodismo"
Comunicación e información escrita: Estudio e capacitación na tecnoloxía, a análise e a expresión de formas e medios audiovisuais.	6	6	12	"Comunicación Audiovisual e Publicidade" "Periodismo"
Documentación informativa: Estudo e análise dos sistemas de documentación utilizados nos medios de comunicación.	3	3	6	"Biblioteconomía e Documentación" "Comunicación Audiovisual e Publicidade" "Periodismo"
Lingua: Introducción teórico-práctica ao coñecemento e uso da lingua española ou da outra lingua oficial propia da Comunidade Autónoma onde radique a Universidade, a elección do alumno.	4	4	8	Filoloxía correspondente
Publicidade e Relacións Públicas: Introducción teórica e práctica á publicidade e as relacións públicas e ás súas estruturas organizativas.	6	6	12	"Comunicación Audiovisual e Publicidade"
Teoría da Comunicación e Teoría da Información: Estudos dos elementos, formas, procesos e estruturas da comunicación, así como dos métodos de investigación en comunicación. Evolución histórica.	8	2	10	"Comunicación Audiovisual e Publicidade", "Periodismo", "Psicoloxía Social" e "Socioloxía"

³⁰ Fontes: BOE do 30/09/1991 p 31776-31777 e BOE do 10/10/1991 p 32902-32903

Táboa nº9. Materias troncais 2º ciclo Publicidade e Relacións Públicas (decreto 1386/1991)

Materias troncais	Créditos teóricos	Créditos prácticos	Total	Áreas de coñecemento
Creatividade publicitaria: Estudo das estratexias e procesos encamiñados á creación e realización de mensaxes publicitarias nos distintos soportes e medios de comunicación.	5	5	10	Comunicación Audiovisual e Publicidade
Planificación e medios publicitarios: Análise de audiencias. Motivacións e marketing. Análise e selección de soportes e medios para a planificación da difusión publicitaria.	5	5	7	"Comercialización e investigación de mercados", "Comunicación Audiovisual e Publicidade" "Socioloxía"
Sistemas e procesos da Publicidade e das Relacións Públicas: Descrición e investigación dos procesos de comunicación e interrelacións entre os suxeitos das actividades publicitarias e de relacións públicas: anunciantes, institucións, empresas, soportes e receptores.	5	5	10	"Comunicación Audiovisual e Publicidade", "Periodismo", "Psicoloxía Social", "Socioloxía"
Teoría e técnica das Relacións Públicas: Deseño, establecemento e desenvolvemento das estratexias e aplicacións das políticas de comunicación persuasiva nas institucións e empresas públicas e privadas.	5	5	10	"Comunicación Audiovisual e Publicidade", "Periodismo", "Psicoloxía Social", "Socioloxía"

Táboa nº10. Materias troncais 2º ciclo Comunicación Audiovisual (decreto 1427/1991)

Materias troncais	Créditos teóricos	Créditos prácticos	Total	Área de coñecemento
Dereito da Información: Información e dereitos fundamentais. Translación na Constitución Española. Réxime xurídico da información e a comunicación. Estudo teórico e supostos prácticos en mensaxes, medios e suxeitos.	5	2	7	“Dereito Administrativo” “Dereito Constitucional”
Estrutura do Sistema Audiovisual: Descrición e investigación da natureza e interrelacións entre os suxeitos da comunicación audiovisual: autores, institucións, empresas, medios, soportes e receptores.	4	4	8	“Comunicación Audiovisual e Publicidade”, “Organización de empresas” e “Periodismo”
Narrativa audiovisual: Sistemas e procesos de construción e análise dos relatos audiovisuais.	4	8	12	“Comunicación Audiovisual e Publicidade”, “Periodismo”
Produción e Realización Audiovisuais: Técnicas e procesos de creación e difusión audiovisuais nas súas diversas fases	4	9	13	“Comunicación Audiovisual e Publicidade”
Teoría da Comunicación Audiovisual: Conceptualización e análise das representacións icónicas e acústicas e de evolución histórica	5	2	7	“Comunicación Audiovisual e Publicidade”, “Periodismo”

Táboa nº11. Materias troncais 2º ciclo Periodismo (decreto 1428/1991)

Materias troncais	Créditos teóricos	Créditos prácticos	Total	Áreas de coñecemento
Dereito da Información: Información e dereitos fundamentais. Translación na Constitución Española. Réxime xurídico da información e a comunicación. Estudo teórico e supostos prácticos en mensaxes, medios e suxeitos.	5	2	7	“Dereito Administrativo” “Dereito Constitucional”
Periodismo especializado: Procesos, teoría e técnicas de información especializada desde os ámbitos máis próximos ao especialista até a comunicación colectiva.	4	8	12	“Periodismo”
Produción periodística: Procesos de creación e elaboración da comunicación periodística a través de medios escritos, audiovisuais e electrónicos. Teoría e práctica da organización e xestión da empresa informativa.	6	8	14	“Comunicación Audiovisual e Publicidade”, “Organización de empresas” e “Periodismo”

Tecnoloxía da información: Estudio das técnicas e procesos de materialización da información en soportes e medios de comunicación	4	6	10	“Comunicación Audiovisual e Publicidade” “Periodismo”
Teoría e historia do periodismo: Conceptualización e análise das mensaxes da comunicación periodística e da súa evolución histórica	5	4	9	“Comunicación Audiovisual e Publicidade” “Periodismo”

Entre os trazos a destacar da proposta ministerial respecto de Xornalismo atoparíanse o menor peso en xeral das materias non específicas – se ben en casos como o de Santiago de Compostela incluíríanse como obrigatorias-, un conxunto de materias específicas con equilibrio entre práctica e teoría, a integración das prácticas laborais no currículo e por primeira vez incluíanse os métodos de investigación en comunicación no plan de estudos, aínda que insertos na materia de Teoría da Comunicación e Teoría da Información. Durante o primeiro ciclo percíbíanse dous bloques de materias específicas: un con Teoría da Comunicación e Teoría da Información, analizan os procesos comunicativos e a súa evolución histórica, e outro formado pola Comunicación e Información Escrita, Comunicación e Información Audiovisual, Documentación e Publicidade e Relacións Públicas, un bloque en contacto con ámbitos concretos dos procesos de comunicación. En canto ao segundo ciclo, cuxo obxectivo no papel era potenciar a preparación profesional, a proposta de materias troncais no caso de Xornalismo non supuña unha transformación profunda dos contidos dos anteriores plans de estudos.

“En resumen, podemos afirmar que la reforma de los planes de estudio de Periodismo se ha llevado a cabo bajo dos tipos de condicionantes. Por un lado, los problemas heredados de la etapa anterior: masificación, falta de recursos materiales y humanos y, sobre todo, el desarrollo de métodos didácticos poco adecuados a la formación de periodistas. Por otro lado, las facultades tendrán que dar respuesta a cuestiones planteadas desde distintos ámbitos. En primer lugar, los programas deberán ser flexibles para poder ajustarse a los cambios extremadamente rápidos que se están produciendo en el sistema de los medios y en general en las sociedades actuales”³¹.

³¹ Ortega, Felix; Humanes, Mª Luisa. “Periodistas del siglo XXI. Sus motivaciones y expectativas profesionales” en Cuadernos de Información y Comunicación nº 5, Universidad Complutense de Madrid, 2000. p 153-170

Se ben as negociacións e as presións, especialmente as exercidas polos decanos das facultades de Ciencias de Información, acadaron que o Consello de Universidades propuxera tres titulacións distintas evitando as diplomaturas e recomendando primeiros ciclos comúns, como xa indicamos os decretos deixaban aberta a posibilidade de acceder aos segundos ciclos a través dos complementos de formación ou *pasarelas*. Poderían entón acceder diplomados ou titulados de carreiras diferentes aos segundos ciclos de Ciencias da Información? E, o máis relevante, que se lles fía esixir? En xuño de 1992 –o curso inaugural de Xornalismo na Universidade de Santiago de Compostela estaba a piques de rematar– quedaban establecidas mediante unha orde ministerial as titulacións e estudos previos así como os complementos de formación mediante os cales se podería acceder aos segundos ciclos das ramas de Ciencias da Información³². No caso de Xornalismo poderán acceder aqueles que tendo un primeiro ciclo de estudos universitarios oficiais cursen 12 créditos de Comunicación e Información escrita, 10 en Teoría da Comunicación e Teoría da Información e 8 en Lingua. No caso de Comunicación Audiovisual os complementos son 12 créditos en Comunicación e Información Audiovisual, 10 en Teoría da Comunicación e Teoría da Información e 8 en Lingua. E no caso de Publicidade e RRPP, 12 créditos en Publicidade e Relacións Públicas, 10 en Teoría da Comunicación e Teoría da Información e 8 en Lingua.

Os decanos Fernández del Moral, na Complutense, e Enric Marín i Otto, na Autònoma de Barcelona, serán as cabezas visibles do recurso contencioso-administrativo contra esta orde que na práctica permitía a calquera estudante universitario que tivera rematado un primeiro ciclo acceder ao segundo de Ciencias da Información sen cursar materias consideradas troncais. O recurso será apoiado polas universidades de País Vasco, Navarra, Pontificia de Salamanca, La Laguna, Sevilla e Ceu-San Pablo de Valencia. O litixio alongouse no tempo e tiña especial relevancia para os estudos de Ciencias da Información na Universidade Pompeu i Fabra, creada por lei en 1990, nados exclusivamente como segundo ciclo. O decano desta facultade catalá, Josep María Casasús, mantíña unha posición que claramente difería dos postulados das facultades litigantes³³. Malia que unha sentenza da Audiencia Nacional de 1994 anulaba a orde

³² Orde do 05/06/1992 publicada no BOE do 12/06/1992

³³ Interrogado sobre a cuestión na revista *Anàlisi* en 2002 resumía cales eran para el os criterios sobre os que debían pivotar os planes de estudos de Comunicación na Universidade: a selectividade previa para o acceso á licenciatura con probas de acceso equivalentes ás de Belas Artes, a experimentalidade intensiva co exemplo de Medicina, a utilización de modelos como complemento desa experimentalidade co exemplo de Arquitectura e a especialización profesional temática que debía adquirirse noutras facultades específicas, cuestión facilitada pola orde ministerial de xuño de 1992. “Algunos cargos de facultades con estudios de comunicación, en universidades públicas y en centros privados, liderados por los entonces decanos de la Complutense de Madrid, Fernández del Moral, y de la Autónoma de

ministerial de 1992, sería o Tribunal Supremo, tras recurso da Pompeu i Fabra e do ministerio de Educación, xa na altura de 2002, quen pechara o litixio avalando as titulacións de segundo ciclo e o acceso cos complementos de formación establecidos.

Sen dúbida, todo o proceso que rodeou á reforma de plans de estudos na universidade española desde que se pon en marcha coa publicación do decreto correspondente en 1987, cos debates, propostas e negociacións, incidiría na posta en marcha da facultade de Xornalismo na Universidade de Santiago de Compostela. Un centro que tivo carácter pioneiro á hora de aplicar as directrices emanadas desta reforma ao ser a primeira facultade de Comunicación no Estado que estreou o sistema de créditos e a titulación de catro anos en dous ciclos. Como xa detallamos, a comisión de expertos encargada de dar forma a este plan convenceu ao responsable de goberno da USC de que esta era a fórmula adecuada malia que no reitorado había receos. "(...) O segundo punto a discernir foi se segundo ciclo ou un primeiro ciclo máis común e un segundo especializado. Isto xa tivo máis que ver cun debate doutro calibre que tivo lugar no Consello de Universidades e coa presión corporativa das propias facultades existentes xa. E, tamén, cun efecto colateral procedente das titulacións de carácter técnico, nas que estaba habendo moitas dificultades para establecer as pasarelas entre as titulacións de grao medio a unha titulación superior. Os enxeñeiros e os arquitectos tiñan, penso que aínda seguen tendo, bastantes reticencias a que haxa un transvase fácil entre aqueles que optan por un primeiro ciclo e aqueles que optan desde o principio por unha carreira superior. Se se quere ser enxeñeiro, poñamos, de Montes, pois ou se opta por selo desde primeiro curso ou se opta por ser, nun primeiro momento, un enxeñeiro técnico forestal e despois pasarse a un segundo ciclo superior de Enxeñeiro de Montes. Este é un debate que coido que en España está moi transido de corporativismo; persoalmente estaba e estou en contra desas reticencias esaxeradas que os enxeñeiros superiores tiñan sobre os enxeñeiros de tipo medio. Pero como efecto colateral deste asunto e da propia presión das facultades de Comunicación, -tamén influíu moito aquí Pedagogía polo tema de cómo pasaban os mestres a esta titulación, se si ou non, se comodamente ou de maneira difícil-, derivou no que desde principios dos anos noventa en España até agora é case un dogma; é dicir, un rapaz ou unha rapaza ten que decidir aos dezaioito anos o que vai ser toda a súa vida. Empezar

Barcelona, Marín, reaccionaron activamente, apelando a los tribunales, contra esta disposición del gobierno socialista, disposición de política educativa que yo comparto plenamente, puesto que promueve el progreso de los planes de estudio en una dirección que los homologa con las fórmulas de enseñanza desarrolladas en los países democráticos avanzados". ("Encuesta: ¿vive la comunicación periodística un cambio de paradigma?". Anàlisi 28, Barcelona, 2002, p 178)

en primeiro unha carreira sen poder despois moverse a outro sitio. O de Xornalismo foi un subproduto, un produto ou un efecto colateral desta dinámica”³⁴.

3.2.5 O plan de estudos de catro anos

Na xunta de goberno da Universidade de Santiago de Compostela do 29 de xullo de 1991 o reitor Ramón Villares pon de manifesto a présa por iniciar o primeiro ciclo dos estudos de Xornalismo axiña aínda que haxa que reconvertelo para adecualo as directrices xerais das novas titulacións³⁵. A dilixencia ven dada porque non se poderán cubrir as prazas de profesorado de Xornalismo sen ter aprobado antes, polo menos, o plan de primeiro curso, segundo explica aos presentes a vicerreitora de Profesorado Rosario Álvarez Blanco, quen solicita que se conceda á comisión de Ordenación Académica e Profesorado autorización en branco por se fose preciso crear algunha praza máis despois do reaxuste de áreas. Malia que a proposta da comisión técnica non pasara pola comisión de Titulacións, a proposta do equipo de goberno sae adiante e preséntase o plan do primeiro curso de Xornalismo.

Táboa nº 12. Plan de estudos de 1º Xornalismo. Materias obrigatorias curso 1991-1992³⁶

TRONCAL	OBRIGATORIAS	CRÉDITOS	ÁREA DE COÑECEMENTO
Teoría da Comunicación e Teoría da Información	Comunicación de Masas e Sociedade	8 (5,t 3 p*)	Comunicac. Audiov. Xornalismo Socioloxía
Análise do Entorno Social e da súa Avaliación Histórica	Estructura Social de Galicia Estructura Política de Galicia Historia Contemporánea de Galicia	4 (3 t, 1p) 4 (3t, 1 p) 4 (3t, 1p)	Socioloxía CC. Políticas e da Admon Historia Contemporánea
Lingua	Lingua Galega Lingua Española	8 (4t, 4p) 8 (4t,4p)	Filoloxía Galega Filoloxía Española
Comunicación e Información Audiovisual	Redacción en Medios Audiovisuais Teorías e técnicas da expresión oral nos medios audiovisuais	4 (2t, 2p) 4 (2t,2p)	Comunicac. Audiov. Comunicac. Audiov.
Comunicación e Información Escrita	Redacción en medios impresos	8 (4t, 4p)	Xornalismo

³⁴ Ver entrevista Ramón Villares que se inclúe nesta investigación.

³⁵ Estas serían publicadas pouco despois no decreto 1427/1991 e 1428/1991 de directrices xerais dos planos de estudos de Xornalismo (BOE 10/10/1991 p 32902-32903)

³⁶ Recollido da acta da Xunta de Goberno do 29/07/1991 depositada na Secretaría Xeral da Universidade.

OBRIGATORIAS DA UNIVERSIDADE	CRÉDITOS	ÁREA DE COÑECEMENTO
Configuración e Aplicación das Tecnoloxías Audiovisuais	4 (2t, 2p)	Comunicación Audiovisual
Estructura Económica de Galicia	4 (3t, 1p)	Economía Aplicada
Historia do Mundo Actual	4 (3t, 1p)	Historia Contemporánea
Sistemas de Comunicación	4 (3t, 1p)	Comunicación Audiovisual Xornalismo
Teoría da Comunicación Visual	4 (3t, 1p)	C. Audiovisual
Xéneros Xornalísticos I (Información)	4 (2t,2p)	Xornalismo

*t (teóricos), p (prácticos)

Efectivamente haberá algún reaxuste até que o 6 de abril de 1992 se aprobe en Xunta de Goberno o plan de estudos de Xornalismo, solicitando a súa homologación ao Consello de Universidades. A Comisión académica deste órgano acordará homologalo o 28 de setembro dese mesmo ano³⁷. Hai que ter en conta que, malia o proceso de homologación posterior, o plan está deseñado cando comeza o o primeiro curso o 28 de outubro de 1991 e ese mesmo día entrégaselle aos alumnos a indicación dos contidos que desenvolverán ao longo dos catro anos, co número de créditos teóricos e prácticos de cada materia. “A propia dimensión do centro e das súas disciplinas obriga a afondar no coñecemento teórico e científico dos medios de comunicación e información, sobrepasando as lindes da práctica e da formación profesional. O obxectivo que se está a perseguir con este aporte teórico ao exercicio do xornalismo e da comunicación é o de capacitar o profesional para renovar permanentemente o proceso comunicativo no que terá un papel relevante, pero ademais debe permitirlle a reflexión sobor da práctica”³⁸.

A intención era formar comunicadores con sentido expresivo na escrita e no audiovisual, que dominasen as técnicas da expresión oral e visual. Ademais debían dominar a redacción adaptada a cada un dos soportes e controlar as tecnoloxías

³⁷ O plan será publicado no BOE do 05/04/1993 (10069 a 10080)

³⁸ Recollido do documento coas liñas mestras do proxecto de plan de estudos da Facultade de Ciencias da Información da Universidade de Santiago de Compostela entregado aos estudantes o 28 de outubro de 1991, na inauguración oficial do primeiro curso.

dispoñibles para tirarlle o máximo rendemento na produción informativa e comunicativa, “máxime cando neste intre o mercado reclama un xornalista compacto que xungue ás funcións tradicionais do informador ás do deseñador-operador-mixturador-realizador, un profesor capaz de manexar os equipos de xeito que sexa o autor integral da mensaxe”³⁹. Había outras funcións que non se debían esquecer : a investigación capaz de orientar as políticas de comunicación, as estratexias comunicativas, a xestión dos proxectos, as implantacións das tecnoloxías, a mellora das linguaxes, o descubrimento de novos xéneros, a crítica e a análise da praxe dos medios e a especulación teórica. Estes obxectivos da facultade completaban un perfil que quería contribuír ao desenvolvemento da sociedade e da cultura así como responder ás demandas sociais e do mercado.

Movíase xa que logo aquela nova facultade entre a necesidade dunha formación xeral de base ampla e a urxencia dunha formación específica que atendera á realidade da industria da información. Máis dunha década antes o decano da Facultade de Artes e Ciencias de Harvard, Henry Rosovsky, establecera cales eran as características que debía reunir un profesional formado nas facultades de Xornalismo: debía ser unha persoa capaz de pensar e escribir con claridade e precisión, debía afondar nalgún campo do saber e exercitar as capacidades de razoamento e análise, ter un xuízo formado que lle permitise tomar decisións atinadas e non debía ser ignorante respecto a outras épocas e culturas⁴⁰. As aptitudes requiridas achegan ao futuro xornalista a un perfil de grande responsabilidade social e peso moral. En calquera caso, as empresas decantábanse a finais do século vinte por profesionais que tiveran coñecementos sobre os aspectos máis diversos; os ámbitos temáticos especializados encargábanse precisamente a expertos alleos aos medios.

Para o profesor Juan José Videla o criterio das empresas debe tomarse como referencia á hora de confeccionar os plans de estudos. “O catálogo de materias vaise confeccionar a partir dunha atenta análise das necesidades das empresas e das esixencias docentes. A interrelación entre as empresas informativas e os centros de formación é o xeito máis eficaz para que a Universidade aplique de forma máis efectiva os cambios que se suceden nas empresas de comunicación, destino último da maioría dos estudantes. As facultades precisan do diálogo coas empresas para

³⁹ Ibid

⁴⁰ Giner, Juan Antonio. *La revolución empieza en Harvard y otras crónicas americanas*. Eunsa, Pamplona, 1990, p 39

poder actualizar e modernizar a súa oferta. A cooperación entre a Facultade e a empresa debería ser considerada vital para ambas partes. Para as universidades, porque estarán en condicións de preparar máis axeitadamente os seus alumnos; para as empresas, porque poderían dispoñer de profesionais rigorosos, coñecedores dos problemas cos que se van encontrar”⁴¹. En calquera caso e malia que os membros da comisión promotora da Facultade de Xornalismo de Santiago de Compostela así como o reitor Ramón Villares, mantiveron numerosas reunións con responsables dos medios de comunicación galegos antes e despois da inauguración do centro, o plan de estudos estaba máis marcado por modelos universitarios de referencia que por demandas concretas dos medios. Nese sentido tamén o profesor Videla apunta que as demandas empresariais non deben colisionar co carácter científico dos centros universitarios. “A Universidade debe esixirlles ás empresas que as demandas de formación específicas non sexan conxunturais, porque entón pérdese a efectividade da relación e os plans de estudo transfórmanse nun catálogo de materias alleas ao carácter científico que é propio dos centros de estudos universitarios. Non por encher o programa de microcursos se conseguen estudantes mellor preparados”⁴².

Unha visión excesivamente vinculada ás necesidades empresariais podía converter á formación na nova facultade nun conxunto de coñecementos instrumentais de carácter profesional que a retrotraeran á consideración de oficio. Precisamente de aquilo que se quería superar coa inauguración da facultade. O plan de estudos de catro anos, iso si, garantía certa polivalencia útil no acceso ao mercado de traballo ao proporcionar a oportunidade ao estudantado de contacto con diferentes soportes aínda que o plan outorgase relevancia á produción de saber para coñecer e interpretar os discursos da comunicación. “O que está claro e o que percibimos todos é que, aínda introducindo mecanismos de crítica universitaria nos plans de estudo, ou o ensino do xornalismo comezaba a encadrarse no perfil esperado polo mercado de traballo, ou quedaría á marxe deste. O xornalismo é unha actividade profesional en que o resultado é un produto ou un servizo e, dende sese punto de vista, o plan de estudos debía configurar un curso de periodismo onde a profesión fose ensinada de forma integral”⁴³.

⁴¹ Videla, Juan José. “Apuntamentos para a formación dos comunicadores audiovisuais” en *Actas do II Congreso Galego Audiovisual*. López, Xosé; Quintas, Mamen; Pego, Susana (Coords). Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2007, p 187-188

⁴² *Ibid*, p 188

⁴³ Pousa, Xosé Ramón “A formación de xornalistas en Galicia” en *A investigación e o ensino do xornalismo no espazo luso-galego*. *Actas do I Congreso Luso-Galego de Estudos Xornalísticos* 29 e 30 de outubro de 2002, Santiago. (Coords. Xosé López e Jorge Pedro Sousa). Consello da Cultura Galega, 2004, p 157

Táboa nº13. Plan de estudos conducentes título Xornalismo. Universidade de Santiago de Compostela 1992

	Materias troncais	Créditos	Materias obrigatorias	Créditos	Materias optativas	Créditos
1º curso	Estrutura social	3t+1p*	Estrutura económica mundial	3t+1p		
	Historia do mundo actual	3t+1p	Estrutura económica de Galicia	3t+1p		
	Teoría política	2t+2p	Estrutura política de Galicia	3t+1p		
	Teoría e técnica da expresión oral e da redacción nos medios audiovisuais	2t+2p	Historia contemporánea de Galicia	3t+1p		
	Configuración e aplicación das tecnoloxías audiovisuais	2t+2p	Sistemas de comunicación	2t+2p		
	Redacción en medios impresos	4t+4p	Teoría da comunicación visual	3t+1p		
	Lingua galega / española	4t+4p	Xéneros periodísticos I (Información)	2t+2p		
	Comunicación de masas e sociedade	5t+3p				

t: (teóricos) p: (prácticos)

	Materias troncais	Créditos	Materias obrigatorias	Créditos	Materias optativas	Créditos
2º curso	Linguaxe radiofónica	2t+2p	Estrutura social de Galicia	3t+1p	Estatística aplicada	2t+2p
	Linguaxe televisiva	2t+2p	Fotoxornalismo: xéneros	2t+2p	Literatura galega	3t+1p
	Deseño gráfico e tipografía en prensa	2t+2p	Historia da comunicación	3t+1p	Psicoloxía social	3t+1p
	Organización e estrutura de fondos documentais	3t+3p	Lingua galega oral	4t+4p	Socioloxía do consumo	3t+1p
	Comunicación publicitaria	2t+2p	Teoría e técnica da información radiofónica	2t+2p		
	Estrutura da publicidade e das RRPP	2t+2p	Teoría e técnica da información televisiva	2t+2p		
	Fundamentos da comunicación corporativa	2t+2p	Xéneros xornalísticos II (Opinión e análise)	2t+2p		
	Métodos de investigación en comunicación I	5t+3p				

	Materias troncais	Créditos	Materias obrigatorias	Créditos	Materias optativas	Créditos
3º curso	Dereito da información	5t+2p	Construción e tipoloxía da entrevista para prensa	2t+2p	Expresión e edición fotográfica na prensa	2t+2p
	Produción da información en prensa	2t+2p	Teoría e técnica da reportaxe radiofónica	2t+2p	Industrias culturais	3t+1p
	Produción da información nos medios audiovisuais	2t+2p	Teoría e técnica da reportaxe en prensa	2t+2p	Información e novos soportes	2t+2p
	Tecnoloxía, deseño e composición visual na prensa	2t+2p	Teoría e técnica do documental e da reportaxe televisiva	2t+2p	Métodos de investigación en comunicación II	3t+5p

	Teorías da comunicación	4t+2p	Xéneros dialogais da información radiofónica	2t+2p	Psicoloxía da comunicación	3t+1p
			Xéneros dialogais da información televisiva	2t+2p	Tecnoloxía, comunicación e sociedade	3t+1p
					Teoría e análise da televisión	3t+1p
					Seminario de cuestións actuais de comunicación	4 máximo

	Materias troncais	Créditos	Materias obrigatorias	Créditos	Materias optativas	Créditos
4º curso	Xornalismo especializado	4t+8p	Información especializada nos medios audiovisuais	2t+2p	Comunicación e identidade cultural	3t+1p
	Produción e xestión de medios audiovisuais	2t+2p	Teoría e técnica dos programas informativos I (radio)	2t+4p	Contextos de recepción e construción da opinión pública	3t+1p
	Proxección e xestión de medios impresos	2t+2p	Teoría e técnica dos programas informativos II (televisión)	2t+4p	Deseño e composición visual nas publicacións periódicas	2t+2p
	Edición de publicacións periódicas e diarias (Libro de estilo)	2t+4p			Infografía e ilustración	2t+2p
	Historia comparada do periodismo na prensa, radio e televisión	4t+2p			Políticas de comunicación	3t+1p
					Producción editorial	2t+2p
					Teoría e historia do cine	3t+1p
					Teoría e técnica das retransmisións	2t+2p
					Seminario de cuestións actuais de comunicación	4 máximo

					Traballos fin de carreira	10 máx
					Teoría e técnicas da programación en RTV	2t+2p
					Docudrama	2t+2p
					Innovacións tecnolóxicas e creatividade audiovisual	2t+2p

O cambio de modelo era palpable no número de materias; os estudos de Xornalismo pasaban de pouco máis de vintecinco materias durante toda a carreira a superar as sesenta en catro anos. O estudantado que accedeu á titulación en Santiago de Compostela a principios dos anos noventa tiñan unha formación presencial intensa; as aulas desenvolvíanse de luns a venres en horario de mañá e tarde. Para o decano-comisario Emilio Prado aquela formación intensa era precisa para ser capaz de garantir unha formación equivalente á das mellores universidades europeas. O novo modelo pedagóxico esixía ás persoas que pretendían titularse dedicación exclusiva á Universidade.

O plan de estudos de Xornalismo, o primeiro da súa especialidade que articulou o ano académico en dous cuatrimestres, establecía a necesidade de cursar 320 créditos, dos cales 184 eran teóricos e 156 prácticos. Así mesmo as porcentaxes por sectores de capacitación eran os seguintes: un 25% para contidos relacionados coa contorna social e a expresión lingüística, un 23% para teorías específicas e investigación e un 52% para a teoría e técnica da produción informativa. Así mesmo o plan establecía polo menos un 10% da carga lectiva global en créditos de libre configuración, dezasete deles en prácticas en empresas, e aconsellábase aos estudantes que polo seu carácter complementario cursasen unha relación de materias: Inglés, Historia das Ideas económicas, Movementos artísticos contemporáneos, Correntes literarias contemporáneas, Ciencias ambientais e Institucións políticas.

Táboa nº14. Distribución de créditos plan de estudos Xornalismo, Universidade de Santiago de Compostela 1992

Curso	Materias troncais	Materias obrigatorias	Materias optativas	Créditos libre configuración	Totais
1º	44	28	0	6	78
2º	38	32	8	7	85
3º	25	24	16	10	75
4º	32	16	24	10	82
					320

Para acceder ao segundo ciclo desde o primeiro ciclo era necesario ter superados como mínimo o 75% dos créditos troncais e obrigatorios deste. Fixábase unha secuencia temporal entre materias de maneira que era preciso superar Teoría e Técnica da información radiofónica e Teoría e Técnica da Información Televisiva, obrigatorias de segundo curso, para poder examinarse de Teoría e Técnica dos Programas Informativos (Radio) e Teoría e Técnica dos Programas Informativos (Televisión), obrigatorias de cuarto curso, respectivamente. Así mesmo o período de escolaridade mínimo para obter a licenciatura era de catro anos aínda que non establecía o número de créditos límite por curso académico.

O plan de estudos estará en vixencia até o curso 1999-2000 no que experimenta unha importante transformación co establecemento dos itinerarios. Un dos primeiros docentes e ex decano da facultade, Xosé López, refírese a certos erros de principiantes no plan de 1992, que sintetiza en tres deficiencias: delimitación conceptual de cada unha das materias, tempo asignado para a súa explicación e a situación da materia no itinerario de formación do alumnado⁴⁴. As seguintes reformas, como veremos no seguinte capítulo, tratarán de superar as eivas con medidas como o alixeiramento da carga lectiva.

⁴⁴ López, Xosé. “Los periodistas de los nuevos tiempos: profesionales preparados para la era digital y para la divulgación del conocimiento” en *La comunicación: industria, conocimiento, profesión*. (Eds. Carlos Barrera del Barrio, Marcial García López, Fernando Martínez Vallvey).Edipo, Madrid, 2003 p 503

3.3 Os primeiros pasos en Mazarelos

Se ben o proceso de implantación dos estudos de Xornalismo na Universidade de Santiago de Compostela experimentou unha fonda e acelerada transformación na súa fase final, o resultado, se atendemos á acollida da nova entre aos aspirantes á universidade naquel curso 1991-1992, non adoeceu de precipitación. Aquele mes de xuño de 1991 dous milleiros de estudantes que aprobaran a selectividade optaron polos estudos de Xornalismo como primeira opción das cinco a escoller. Só un cento deses aspirantes –exactamente foron 112, 77 mulleres e 55 homes- terían a opción de inaugurar aquela nova titulación no mapa universitario galego. Aquele facultade de Ciencias da Información, que nacía con mala prensa como teremos oportunidade de explicar, gozaba, porén, dunha grande capacidade de atracción sobre os futuros universitarios. As notas de corte de Xornalismo situárona a par de titulacións como Medicina en Santiago ou Tradución e Interpretación en Vigo en canto ás esixencias académicas para ingresar nelas. Só unha elite, a do alumnado con notas excelentes, podía ingresar no novo centro de formación universitaria.

Con aquel excelso grupo de estudantes e un cadro docente composto por un pequeno grupo de destacados catedráticos que aportaban a formación xeral e un non tan pequeno de profesionais dos medios que se dedicaban a tempo parcial á docencia en canto profesores asociados, arrancou a titulación. Traballouse arreo para medrar e constituír un departamento propio –até 1996 dependeu administrativamente do Departamento de Filoloxía Galega- e fíxose nun edificio do século dezoito situado na praza de Mazarelos escasamente preparado para as necesidades da titulación. As deficiencias nos primeiros cursos foron obvias: un horario excesivo de docencia no que concentrar os créditos necesarios, a inexperiencia dun profesorado que, á súa vez, tamén se estaba formando para aquela misión e as dificultades para mellorar recursos humanos e materiais. Os primeiros fondos bibliográficos que adquiriu a facultade fóronse concentrando na biblioteca da facultade de Xeografía e Historia, onde debían ir os estudantes de Xornalismo se os querían consultar.

A facultade de Ciencias da Información de Santiago de Compostela ten ante si dous retos fundamentais unha vez abre as súas portas vinculados á súa función social. Por unha banda, dotar aos futuros xornalistas de Galicia de ferramentas para que se convertan en pezas motrices no sistema da comunicación do país, cunha formación

sólida en cultura, sociedade e política e familiarizándoos coas claves nas rutinas de produción informativa. Tratábase de subministrarlle ao alumnado “saber e “saber facer”. Por outra, conquistar a confianza dos medios de comunicación galegos respecto aos profesionais que resultaran dese novo espazo formativo. A posición dos medios de comunicación no seu conxunto respecto do ingreso do Xornalismo na Universidade galega estivo lonxe da congratulación, incluso chegou a ser hostil no caso dos principais periódicos que non dubidaron en manifestalo publicamente. Terán que transcorrer algúns anos e, con eles, a constatación de que os futuros profesionais saídos da facultade compostelá adquiriran as competencias necesarias para ingresar no mercado laboral dos medios, antes de que a relación facultade-empresas estea normalizada. Os convenios de prácticas nas empresas informativas promovidos pola facultade e pola Universidade de Santiago, como veremos unhas páxinas máis adiante, terán moito que ver nesa integración da facultade e os medios de comunicación.

Durante os primeiros oito anos de andaina, a facultade terá que configurar un corpo docente capaz de levar adiante un proxecto académico como este. No seu arranque, como acontecía nas facultades de Ciencias da Comunicación da contorna, a docencia nítrese doutros campos disciplinares, que terán o seu espazo dentro do proxecto. Tratábase dunha necesidade para estudos creados ex novo que requirían soporte académico de áreas de coñecemento xa existentes para dar os primeiros pasos; co tempo, como teremos oportunidade de analizar, desenvolveranse con maior forza as materias específicas. Pola súa parte, os profesionais da comunicación que se comprometen coa nova facultade como docentes terán que optar pola carreira académica ante a xornalística. Un centro universitario precisa persoal docente e investigador a tempo completo; non pode consolidarse só con profesionais a tempo parcial que non dispoñen de tempo para a actividade investigadora. Durante eses primeiros anos terán que ler a tese de doutoramento como paso previo á titularidade. A facultade non só ten que “facer” futuros profesionais do xornalismo entre os alumnos senón que ten que “facer” un corpo sólido de docentes e investigadores comprometidos co proxecto. As esixencias académicas derivadas da inserción no ámbito universitario son contempladas polos promotores da facultade. No curso 1992-1993 comezan os cursos de doutoramento e en 1995 organízase o I Congreso Internacional de Comunicación na Periferia Atlántica no Pazo de Congresos de Santiago de Compostela, un evento que manifesta a vontade da facultade por intervir nas transformacións que estaba a experimentar o eido da comunicación e por posicionarse como entidade investigadora.

Se ben a dotación de recursos materiais e humanos á facultade non demostrou un compromiso firme por parte da universidade até ben pasado o primeiro lustro de funcionamento, o comezo do século vinte e un marca un punto de inflexión na andaina do noso proxecto. A importante reforma do plan de estudos en 1999 e a apertura dunha nova sede, obra de Álvaro Siza, no campus Norte, asentan a titulación de Xornalismo que conta con departamento propio de Ciencias da Comunicación desde 1995. Antes de recibir o ano 2000, dez docentes acadaran a titularidade na Universidade de Santiago de Compostela e formaban un corpo a tempo completo traballando nunhas novas instalacións á cabeza das existentes no ensino universitario español do Xornalismo. Pola súa parte, boa parte do estudantado preuniversitario galego continuaba desexando ser xornalistas malia a restrición do acceso; a facultade de Ciencias da Información comezou o novo milenio cunha nota de corte de 7,91, só por baixo do 7,95 de Tradución e Interpretación en Vigo e medio punto por riba de Medicina en Santiago de Compostela⁴⁵.

3.3.1 Un centro de alumnado escollido

Preguntábase algúns anos atrás o xornalista e profesor Xosé Ramón Pousa: “Que é o que pasa na sociedade española e particularmente na galega para que cada ano preto da cuarta parte dos estudantes que superan a selectividade queiran facerse xornalistas e fagan cola ante as portas da facultade até subir a nota mínima de entrada a niveis superiores aos esixidos polas carreiras de elite? Por que tanto interese en estudar unha profesión que non é obrigatoria e posúe uns niveis salariais, salvo excepcións, que figuran nos niveis medio-baixos da escala laboral? Son algunhas das interrogantes que, de portas para dentro da facultade, nos facemos cando unha nova promoción se apresta a comezar os estudos de Xornalismo”⁴⁶.

Xa encetado o século vinte e un os estereotipos ao redor da figura do xornalista continúan pesando nos universitarios aspirantes a profesionais. Dez anos despois da apertura da facultade, un dos seus profesores, Miguel Túñez, sinalaba: “A profesión

⁴⁵ Fonte: Comisión Interuniversitaria de Galicia (CIUG). Consultado en liña: <http://ciug.cesga.es/notascorte.html>

⁴⁶ Pousa, X.R. “A formación de xornalistas en Galicia” en *A investigación e o ensino do xornalismo no espazo luso-galego. Actas do I Congreso Luso-Galego de Estudos Xornalísticos*. López García, Xosé; Sousa, Jorge Pedro (Coords). Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2004, p 156.

proxéctase cara á sociedade a través de estereotipos que destacan o xornalismo como unha actividade trepidante en continua renovación de situacións e con protagonistas metidos en arriscadas aventuras con final feliz”⁴⁷. No ano 1999 dous profesores preguntaban a 190 estudantes de Xornalismo da Universidade Complutense de Madrid e da Pontificia de Salamanca polas motivacións e polas expectativas que os conduciran até estes estudos. Un dos aspectos que interesaba especificamente aos investigadores estaba relacionado coa posición social que os estudantes outorgaban aos xornalistas e aos medios de comunicación. “Los estudiantes han asumido plenamente el papel de los medios: los periodistas son líderes de opinión para el 70%, pero además son quienes crean a los otros líderes sociales y políticos y les mantienen como tales. Éstos parecen depender totalmente del sistema mediático para sobrevivir, no pueden prescindir de él, porque junto a la capacidad de liderazgo, los periodistas también son los mejores representantes de la opinión pública para más de la mitad de los encuestados”⁴⁸.

Como xa sinalamos, malia os dous milleiros de solicitudes de ingreso que recibiu a Facultade de Ciencias da Información, esta arrancou no curso 1991-1992 con exclusivamente 77 alumnas e 55 alumnos matriculados. Formaron parte da primeira promoción de licenciados da facultade no ano 1995 sesenta e dous novos xornalistas, sendo esta a cifra máis baixa de licenciados nos primeiros dez anos de historia da titulación.

Táboa nº15. Estudantes licenciados en Xornalismo, Universidade de Santiago de Compostela 1995-2001

Promoción	Total estudantes licenciados en Xornalismo
1994-95	62
1995-96	87
1996-97	94
1997-98	95
1998-99	81
1999-2000	125
2000-2001	112

Fonte: Universidade de Santiago de Compostela

⁴⁷ “O xornalismo na sociedade galega” en *A investigación e o ensino do xornalismo no espazo luso-galego. Actas do I Congreso Luso-Galego de Estudos Xornalísticos* (29 e 30 de outubro de 2002, Santiago). Coordinadores: Xosé López e Jorge Pedro Sousa. Consello da Cultura Galega, 2004, p 163

⁴⁸ Ortega, Félix; Humanes, Mª Luisa. “Periodistas del siglo XXI. Sus motivaciones y expectativas profesionales” en Cuadernos de Información y Comunicación, nº5, Universidad Complutense de Madrid, 2000, p 170

A adopción do *numerus clausus*, hoxe en día asumido no conxunto da universidade galega e da española en xeral, non tivo dúbidas por parte do equipo promotor da Facultade de Ciencias da Información da USC. Tomouse nota da experiencia da Universidade Complutense, cunha facultade masificada desde a súa orixe, e tamén de modelos máis próximos conceptualmente como as facultades de Ciencias da Información da Universidade Autónoma de Barcelona e da Universidade do País Vasco. O centro catalán padecera graves penurias desde o seu comezo e na década dos anos oitenta comezou a restrinxir o acceso dos estudantes a través das notas. A principios dos anos noventa os matriculados na universidade española xa eran máis do 40% dos homes da súa idade e as matriculadas case o 50% das mulleres dos seus anos. A universidade no seu conxunto tiña dificultades para corresponder cos recursos necesarios á alta demanda de ingreso por parte dos estudantes. De aí xa xurdira boa parte do espírito da Lei de Reforma Universitaria de 1983. O *numerus clausus* na facultade compostelá favorecería ademais o arranque dun proxecto que tiña dificultades para formar o grupo docente e contaba provisoriamente –finalmente até o ano 2000- cunha sede que non se adecuaba ás necesidades reais da formación. Acoller exclusivamente aos mellores expedientes académicos outorgaba, como valor engadido, un plus de prestixio aos novos estudos e daba perspectivas profesionais máis optimistas aos futuros xornalistas.

Quen eran os estudantes que ingresaban naquela nova facultade? Alumnas, maioritariamente⁴⁹, que superaran a selectividade cunha alta nota de ingreso, interesadas na súa contorna social e cuxas opinións sobre a profesión xornalística non distaban demasiado das que acabamos de mencionar referidas aos estudantes de Madrid e Salamanca. Se atendemos a unha enquisa realizada en novembro de 1994 e durante o curso 1995-1996 entre os estudantes de primeiro curso para coñecer as actitudes dos estudantes respecto do uso do galego veremos que un 70% do estudantado procedía dunha contorna urbana -un 50% de cidades e un 20% de vilas-, e un 13% do rural. A porcentaxe restante, un 17%, procedía de fóra de Galicia⁵⁰. Estudantes que continuaban, na súa maior parte, a senda das boas cualificacións unha vez comezada a carreira de Xornalismo. Seren esixentes se lles presupoñía. O profesor

⁴⁹ A feminización da facultade é un feito a xulgar polos datos dos estudantes durante a primeira década. Un 73,5% das persoas que obtiveron o seu título nas oito primeiras promocións eran mulleres. O curso que contou con máis homes foi o de 1998-1999, cun 34,9%. O que menos o curso 1995-1996 cun 22%.

⁵⁰ Ver Castro Tarrío, Rocío. "Usos e actitudes con respecto á lingua na Facultade de Ciencias da Información" en *A lingua galega: historia e actualidade. Actas do I Congreso Internacional, 16-20 de setembro de 1996*. Álvarez Blanco, Rosario; Fernández Rei, Francisco; Santamarina, Antón (Editores). Instituto da Lingua Galega e Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2004, Vol.1, p 189-197

Miguel Túñez dirixiu unha investigación dez anos despois da apertura da facultade co obxectivo de coñecer cal era a situación actual das primeiras oito promocións de licenciados saídos da facultade. Indagar na súa situación profesional, preguntando á mostra seleccionada (381 persoas sobre 750 licenciados en total) por relacións contractuais e niveis salariais, pero tamén na valoración do coñecemento adquirido na facultade. As persoas interpeladas na investigación, licenciados e licenciadas en Xornalismo entre o ano 1995 e o 2002, non eran xenerosas nas súas valoracións nin ao cadro docente nin á formación impartida. Para practicamente a metade das persoas entrevistadas a formación recibida non pasaba de regular; a valoración da carreira daba un resultado de 3,3 sobre 5 de media aínda que as primeiras promocións puntuaban mellor a formación que as últimas. No outro extremo das valoracións, eran as prácticas en empresas o elemento da carreira que mellor puntuaba entre os licenciados.

“Os licenciados en Xornalismo están razoabelmente satisfeitos coa carreira. É certo que en xeral non lle conceden máis que un aprobado moi axustado, pero si recoñecen que a licenciatura lles foi “moi” ou “bastante” útil para acadar un posto de traballo ou desenvolver o seu labor. Mais as críticas son numerosas, claras e explícitas. Os enquisados apuntan en primeiro termos aos profesores (costume estendido en todos os eidos), aos que algúns botan en cara unha falta de coñecementos da materia que imparten, mentres que outros acúsannos de non ser capaces de trasladarlles axeitadamente os seus coñecementos aos seus alumnos, e outros tantos quéixanse dunha suposta “falta de dedicación ás clases” e de compromiso co seu cometido docente. (...) O traballo dos docentes pode ser bo pero en todo caso é a impresión que queda nos seus alumnos”⁵¹.

Certo é que as primeiras promocións padeceron as deficiencias propias dun novo centro de formación con dificultades para formar un cadro docente sólido e para plasmar de maneira eficaz e racional os contidos docentes nun plan de estudos. A estas deficiencias uníuselle ademais a falta de recursos materiais debida, en boa parte, á instalación da facultade nun edificio histórico. Durante o primeiro curso 1991-1992 a Universidade de Santiago de Compostela contemplaba entre as accións prioritarias

⁵¹ Túñez, Miguel; Pérez Pena, Marcos; Gómez Limia, Rosa. *Da Facultade ao Mercado Laboral. Estudo e análise das saídas profesionais da licenciatura de Xornalismo (1995-2002)*. Facultade de Ciencias da Comunicación, Universidade de Santiago de Compostela, 2002, p 87.

en canto á mellora de edificios acondicionar os locais do soto do edificio de Mazarelos para estudos de televisión que permitisen as prácticas dos estudantes. Aquele ano 1992 a distribución de créditos aos centros outorgoulle á nacente Facultade de Ciencias da Información 3.290.158 pesetas, das que dous millóns e medio destinábanse ás obras no edificio e aos materiais necesarios para impartir docencia. O seguinte curso 1992-1993 a xa decana Margarita Ledo Andiión expuxo ante a Xunta de Goberno da Universidade de Santiago de Compostela a necesidade contar con estudos de radio, que finalmente instaláronse cun raquíτικο orzamento e moita vontade por parte do centro. Unha sala de redacción con quince postos de ordenadores *mac* completou a oferta de áreas de prácticas destinadas aos estudantes naqueles primeiros cursos desta andaina.

Unha de cada tres persoas entrevistadas nesta investigación levada a cabo en 2002 ampliara estudos tras rematar a carreira de Xornalismo⁵². Porén, os resultados daquela investigación mostraban que tres cuartas partes dos licenciados en Xornalismo traballaban neste ámbito, mentres que unha porcentaxe dun 8,4% estaba en paro, un 6,8% estudando e un 10% dedicada a unha actividade profesional distinta do xornalismo. Os datos de inserción laboral non eran malos indicadores; si o eran o feito de que os salarios non pasasen en ningún caso dos 900 euros mensuais para os novos xornalistas e que a maior parte deles quixesen cambiar de traballo por cuestións económicas. Quizais o estereotipo do xornalista intrépido que se desprazaba comodamente por calquera esfera social, imaxinario que acompañaba aos estudantes no seu ingreso na facultade, fora esvaéndose cando estes saíron dela co título conseguido.

O *numerus clausus* seguiu dotando á facultade compostelá dunha imaxe de ingreso selectivo e exclusividade ao longo da súa andaina, cuestión que continúa sendo altamente atractiva para estudantes de éxito académico. Vala de exemplo dicir que as notas de corte de Xornalismo continuaron sendo considerablemente altas unha década despois da posta en marcha da titulación. No curso 2001-2002 Xornalismo era a titulación universitaria galega con nota de corte máis alta, un 7,95, seguida

⁵² Unha investigación levada a cabo anos despois na Universidade Complutense de Madrid revelaba que un 53% dos estudantes de Xornalismo cambiaran ou quixeran cambiar nalgún momento de estudos. No caso de Comunicación Audiovisual isto aconteceralle a un 19% e no de Publicidade e Relacións Públicas a un 29%. García Nieto, María Teresa. "La dimensión comunicativa de las inteligencias múltiples". Cuadernos de Información y Comunicación, vol. 14, Madrid, 2009, p 141-157

de Fisioterapia na Universidade da Coruña, Tradución e Interpretación, en Vigo, e Medicina na de Santiago de Compostela; no curso seguinte repetía o mesmo posto no *ranking* cun 7,92. Hoxe en día Xornalismo xa non se atopa entre as cinco notas de corte máis altas do Sistema Universitario Galego, pero supera o 7⁵³. O número de matriculados en Xornalismo foi estabilizándose, cando non baixando o ritmo, nun fenómeno xeral en todo o Estado. “(...) El número de estudiantes de Periodismo ha sufrido un estancamiento, que puede deberse a que esté dejando de ser una titulación de “moda” y los estudiantes estén tomando conciencia de la realidad profesional a la que se enfrentan en el mercado laboral y, por ello, se decanten por otras opciones formativas como los estudios en Comunicación Audiovisual o Publicidad y RR.PP. que van ganando terreno al Periodismo”.

Táboa nº16. Número persoas matriculadas na Facultade de Ciencias da Comunicación, Universidade de Santiago de Compostela entre o curso 1994-1995 e 2010-2011⁵⁴

	Xornalismo	Comunicación Audiovisual
1994-1995	428	
1995-1996	475	
1996-1997	505	
1997-1998	511	
1998-1999	516	
1999-2000	547	
2000-2001	517	
2001-2002	529	
2002-2003	501	
2003-2004	515	

⁵³ Segundo os datos da Comisión Interuniversitaria Galega (CIUG), no curso 2009-2010 a nota de corte de Xornalismo na USC nas probas de acceso de Xuño era un 7,10, ocupando o sétimo posto no SUG. A titulación de Comunicación Audiovisual impartida na facultade compostelá ocupaba o quinto posto cun 7.35.

⁵⁴ O curso 1994-1995 foi o primeiro no se completaron no centro os catro cursos da titulación de Xornalismo.

2004-2005	544	158
2005-2006	545	168
2006-2007	545	200
2007-2008	535	198
2008-2009	479	226
2009-2010	363	154
2010-2011	260	127

Entre as primeiras promocións de estudantes que ingresaron na Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela, como acontecía noutros centros da contorna, as preferencias decantábanse maiormente pola prensa escrita seguida do medio televisivo. A maioría dos alumnos e alumnas declaraban a súa afección á lectura e á escrita. Porén, o consumo de prensa escrita tamén foi decaendo co paso de tempo e algúns feitos, como o desleixo xeral antes a posibilidade de acceder de maneira gratuíta a algúns dos xornais máis importantes do país que cedían exemplares á facultade, contradicían a suposta paixón lectora do estudantado⁵⁵. Tampouco era unha tendencia exclusiva do centro compostelán. O profesor Javier Sánchez Erauskin, da Facultade de Ciencias Sociais e da Comunicación da Universidade do País Vasco, realizou un test entre trescentos estudantes de primeiro nos cursos 1995-1996, 1996-1997 e 1997-1998. Os resultados do estudantado de Xornalismo achegábanse aos da universidade en xeral en canto a unha evidente crise de lectura e puñan de manifesto un predominante perfil audiovisual. “Los futuros profesionales de la comunicación llegan pues a la Universidad marcados por el imperio de la imagen con un perfil cada día menos «tipográfico» y más audiovisual, y por lo mismo más cercanos al anunciado «hombre digital” del siglo XXI. Acosados desde la infancia por una batería de instancias audiovisuales (televisión en el hogar y en el dormitorio, escuelas dotadas de ordenadores, CD Rom educativos y de entretenimiento, juegos electrónicos, acceso a las simulaciones virtuales, ordenador personal, multimedia, novedades, ciber-ocio, internet, etc), se enfrentan de pronto al reto de unos estudios

⁵⁵ No segundo cadrimestre do curso 2004-2005 o xornal *La Vanguardia* enviaba cincuenta exemplares gratuítos diarios a disposición do estudantado no moble do receptor destinado ás publicacións.

universitarios enmarcados en la tradicional cultura del texto, del libro y de la biblioteca, de los trabajos escritos, de la clase magistral y del protagonismo de la palabra escrita o hablada. Es lógico pues que se produzcan desacoples que afectan a las relaciones de los jóvenes con su nueva Institución, agudizando el, por otra parte, clásico conflicto de distanciamento generacional entre enseñantes y enseñados (profesores-alumnos)⁵⁶. Pola súa parte o profesor da facultade compostelá Fermín Galindo relacionaba a ausencia de interese dos lectores novos na prensa galega pola ausencia de xornalistas novos que puidense expresar opinións de referencia para o público menor de vintecinco anos⁵⁷.

Garante unha alta nota na selectividade unha travesía exitosa na titulación? Claramente non, se atendemos á valoración dos docentes da Facultade de Ciencias da Comunicación de Santiago, nomeadamente na titulación de Xornalismo⁵⁸. A porcentaxe de estudantes que non atopa o que procuraba e que desiste durante ou ao remate da titulación é considerable. Chegou a ser preocupante para os cargos académicos e para os docentes, algúns dos cales matinaron na proposta de establecer unha proba de ingreso na facultade. Fronte a eles, os que argumentaron que, malia as deficiencias no acceso, a facultade debía xogar coas regras da institución universitaria pública, consideradas convencionalmente como as que mellor atendían ao principio de igualdade de oportunidades⁵⁹.

⁵⁶ Sánchez Erauskin, Javier. "Estudiantes de Periodismo. Del homo tipograficus al homo videns" en Revista Zer, nº 5, Novembro 1998, Universidad del País Vasco. Consultado en liña: <http://www.ehu.es/zer/zer5/11erauskin.html> o 05/06/2011

⁵⁷ Galindo Arranz, Fermín. *Las nuevas firmas de la prensa gallega*. Tórculo, A Coruña, 1999.

⁵⁸ Hai que subliñar que o cuestionamento das probas de acceso universitario é unha constante nas últimas dúas décadas. Se nos cinguimos á etapa abordada, debemos lembrar que o 17 de xuño de 1992 a Universidade de Santiago suspende as probas de selectividade realizadas por máis de dez mil alumnos debido ás evidencias de filtracións de exames; doce días máis tarde repítese as probas de selectividade de Filosofía, Inglés e Análise de Texto malia as intensas protestas dos estudantes. Por outra parte, o 14 de xuño de 1993 María Luisa Rodicio García le na Universidade de Santiago a tese *El acceso a la Universidad en Galicia: análisis de las disfuncionalidade de la prueba de Selectividad y alternativas* dirixida polo profesor Felipe Trillo. Na tese sinálase que: "Nin o expediente nin o exame son elementos fiables para garantir o éxito / fracaso á hora de cursar unha determinada carreira" (p 381). A autora apuntaba que parecía recomendable achegarse aos modelos doutros países da contorna rebaixando o peso específico do expediente nas probas de acceso universitario. A tese de doutoramento xurdira a partir dun encargo realizado en 1987 polo reitorado da USC ao departamento de Didáctica e Organización escolar.

⁵⁹ As facultades españolas de carácter público non contan con probas de admisión específicas. A Universidade de Navarra si as contempla no ingreso dos estudantes de Comunicación, constando o exame de admisión na actualidade de dúas partes: proba de cultura e lingua e comprensión lectora e proba de razoamento lóxico, verbal e numérico. Ademais inclúese como requisito a entrevista persoal cun profesor doutor da facultade. A nota media do bacharelato conta un 60%, as probas un 40% e a entrevista ten a intención de obter información de contexto do estudante. A selectividade é obrigada pero non se ten en conta a nota obtida. No sistema universitario galego a Facultade de Belas Artes da Universidade de Vigo, que empezou a funcionar o mesmo ano que Periodismo en Santiago de Compostela, estableceu probas de admisión para os aspirantes ao ingreso. Nos anos oitenta as facultades españolas de Belas Artes obtiveron autorización para realizar probas específicas de acceso; os motivos argumentados eran que a formación artística non tiña peso no bacharelato e que, polo tanto, as notas de selectividade non servían como único criterio de admisión. A reforma de Boloña eliminou as probas de ingreso nos estudos de Belas Artes

3.3.2 A estrutura docente

En abril de 1992, cando xa ía máis que mediado o primeiro curso da Facultade de Ciencias da Información en Santiago de Compostela, un xornalista preguntou ao decano Emili Prado como ía solventar os problemas de cantidade e calidade do profesorado. “Por un lado nutriéndonos de periodistas en activo y, por otro, consolidando un staff profesoral que se dedique como primera profesión a la Universidad. Esto lo conseguiremos con tiempo y dinero, a través de la puesta en marcha de los cursos de doctorado el próximo curso y del establecimiento de unas becas de formación de profesorado”⁶⁰.

A formación do cadro docente era unha das prioridades dos promotores do centro compostelá, non exenta de dificultades á hora de atopar un equilibrio entre os perfís académicos e os profesionais que requiría a nova titulación. Non se trataba en todo caso dun problema circunscrito ao centro galego. O investigador Daniel E. Jones facía a seguinte reflexión en 1998: “Las cuatro facultades de Ciencias de la Información heredadas del periodo franquista –Madrid, Bellaterra, Pamplona y Lejona-, que aglutinaban conjuntamente a unos cuatro o cinco mil estudiantes y a medio millar de profesores a mediados de los años setenta, se han quintuplicado en estas dos décadas, alcanzando en la actualidad a una veintena de centros universitarios específicos, unos veinte mil estudiantes matriculados y aproximadamente dos mil profesores de diversas categorías académicas. (...) Al aumentar el número de facultades y el de estudiantes fue necesaria la contratación de nuevo personal docente –preparado academicamente o no, hecho que ha llevado a un crecimiento exponencial del número de personas que se dedican profesionalmente –en exclusividad o a tiempo parcial- a este ámbito de estudios. Como resultado, tenemos en estos momentos un colectivo –ya especializado o en vías de serlo, muy numeroso, que constituye una cantera que tarde o temprano podría dar lugar al surgimiento de teóricos capaces de hacer aportaciones sustanciales en el panorama internacional de la especialidad. Actualmente existen algunos expertos que pueden equipararse con sus principales colegas extranjeros, pero también hay que reconocer que las investigaciones realizadas aquí pocas veces trascienden las fronteras nacionales, con la excepción quizá del mercado latinoamericano y, más recientemente, el europeo”⁶¹.

⁶⁰ “El plan de estudios de Periodismo es un proyecto intelectual, no ideológico”. Caballero, Félix. Entrevista con Emili Prado. *La Voz de Galicia*, 05/04/1992, p 39

⁶¹ Jones, Daniel E. Investigación sobre comunicación en España. Evolución y perspectivas. *Revista Zer*, nº 5, Universidade do País Vasco, novembro 1998. Consultado en liña: <http://www.ehu.es/zer/zer5/1jones.html> o 25/06/2011

A estruturación da docencia no momento no que arranca a Facultade de Ciencias da Información da USC respondeu ao que o profesor Xoán Xosé Videla denomina tres bloques de formación. Por un lado a formación cultural, que se nutriría dos profesores das facultades universitarias coas que convive; por outro lado, a formación de contidos, exposta por aqueles licenciados en xornalismo que cultivan a teoría da información e a súa influencia sociolóxica e, por último, a formación de formas, a cargo de profesionais en activo “que duplican la eficacia de sus enseñanzas con el trabajo de cada día”⁶². Non se pode obviar que a facultade compostelá abre as súas portas nun momento de cambio de paradigma no ensino do xornalismo en todo o Estado; aquelas primeiras facultades nadas como herdeiras das escolas oficiais franquistas estaban en crise. As reformas dos plans de estudos era máis que iso; as facultades debían asumir a formación integral dos futuros comunicadores. Até aquel momento a formación práctica dos xornalistas estaba integramente nas mans das empresas informativas.

Podemos dicir que a Facultade de Ciencias da Información de Santiago de Compostela supuxo un centro formativo central para estudantes e para docentes. A facultade debía autoalimentarse, primeiro plantando as sementes e despois facendo medrar o seu cadro docente. Aqueles primeiros profesores asociados deviñeron en profesores titulares durante a primeira década de existencia da facultade seguindo un proceso que arrancou coa lectura da tese de doutoramento. Os tres primeiros docentes a tempo parcial foron, como xa se relatou, Xosé Ramón Pousa, Francisco Campos Freire e Luis Álvarez Pousa. No seguinte curso sumaríanse á facultade o delegado de *La Voz de Galicia* en Santiago de Compostela, Xosé López, e o escritor, columnista e daquela a punto de asumir o mando de Anaya, Víctor Freixanes⁶³, que asumiría Historia da Comunicación. Fóronse incorporando para as materias prácticas profesionais da televisión como Xabier Vaz e Marcelo Martínez, da fotografía como Valentín Carrera, da publicidade como Alejandro Vázquez, da radio como Severino Cagide e multimedia como Antón Galocha, director hoxe en día de Diario de Pontevedra, que impartía no segundo curso a materia Deseño gráfico e tipografía en prensa, e Carlos Carballo,

⁶² Videla, X.X. *La formación de periodistas en España. Perspectiva histórica y propuestas de futuro* (Tese doutoramento), Universidade Complutense, Madrid 2002, p 430

⁶³ Víctor Fernández Freixanes incórpórase a facultade no curso 1992-1993 cando ocupaba o posto de director de Edicións Xerais, con sede en Vigo e estaba a piques de asumir responsabilidades no grupo Anaya en Madrid. Xerais é unha das editoriais de referencia en Galicia. Fundada en 1979 e integrada no grupo Anaya, Freixanes asume a súa dirección en 1989. Tras a súa marcha a Madrid en 1994, será Manuel Bragado quen ocupe o cargo de director xeral da editorial. Ese mesmo ano Freixanes le a súa tese de doutoramento na Facultade de Filoloxía titulada *A Lingua galega nos medios de comunicación : proposta de análise dos aspectos simbólicos e comunicacionais da lingua a través das institucións de socialización*, dirixida por Antón Santamarina, responsable do Instituto de Lingua Galega entre 1991 e 2005.

naquel momento da TVG. Da televisión, neste caso da autonómica, procedía tamén Antón Dobao, onde traballaba como lingüista: incorporouse á facultade para facerse cargo da materia de Libro de Estilo.

Aquel conxunto completábase con persoeiros de groso perfil académico como Emili Prado, José Antonio Mingolarra, Xosé Ramón Barreiro Fernández e, no caso de Xosé Manuel Beiras, tamén político. Durante os primeiros anos expertos académicos como Ramón Zallo, no ámbito dos sistemas de comunicación, da Universidade do País, Vasco e Mar Fontcuberta, nos xéneros xornalísticos, da Universidade Autónoma de Barcelona, impartiron aulas na facultade. De impartir a materia de Métodos de Investigación, tamén procedente da Universidade do País Vasco, encargouse un doutor novo, Fermín Galindo Arranz e da Historia comparada do Xornalismo e Historia do Cine o profesor da Universidade Complutense de Madrid Juan Hernández Les⁶⁴ que, animado polo catedrático de Historia Xosé Ramón Barreiro Fernández, incorpórase ao centro compostelán. Ademais participaron na docencia dous profesores vinculados co proxecto de segundo ciclo preparado por Enrique Gómez-Reino baixo o mandato universitario do reitor Carlos Pajares como Octavio Uña Juárez, que se facía cargo da materia anual de primeiro Comunicación de masas e sociedade, e María Antonia Arias, de Estrutura Social. O propio catedrático de Dereito Administrativo Gómez-Reino tivo oportunidade de explicar a materia troncal Dereito da Información aos estudantes de terceiro curso. Da universidade tamén procedían outras dúas profesoras que se incorporaron no primeiro e no segundo curso respectivamente: Carme Hermida, procedente do Instituto da Lingua Galega e encargada de impartir galego e Blanca Roig Rechou, que se encargaría da docencia de Literatura Galega durante os primeiros catros anos de andaina da facultade. Roig Rechou era daquela profesora na Escola Universitaria de EXB en Santiago; anos máis tarde sería vicerreitora de Estudantes no equipo de goberno de Darío Villanueva.

De maneira que o grupo docente co que a facultade emprende os seus primeiros cursos de andaina adáptase ao modelo que mencionaba o profesor Videla con tres bloques de formación e, polo tanto, de tres tipoloxías de docentes: aqueles centrados na formación cultural, neste caso Historia, Economía ou Literatura Galega, aqueles expertos en comunicación con preocupacións sociolóxicas e aqueloutros profesionais

⁶⁴ Hernández Les era doutor en Historia do Cine pola Universidade de Santiago, onde dirixirá a súa tese sobre Elías Querejeta o catedrático Angel Hueso.

que asumían as materias prácticas emprendendo tamén a súa propia experiencia formativa na Universidade. Enfoques distintos para unha mesma titulación que debía formar profesionais e potenciar a investigación e reflexión sobre os problemas da comunicación, segundo a súa declaración de intencións. Era ben importante formar doutores entre os profesionais da comunicación que exercían de profesores asociados, pero aquela non era unha tarefa de hoxe para mañá. Como outros centros dedicados ao ensino superior do Xornalismo a figura do asociado foi fundamental, non só para arrancar, senón para desenvolver o proxecto. As posibilidades de prorrogar os contratos dos asociados atoparon límites importantes, como xa explicamos con anterioridade, na Lei Orgánica de Universidades (LOU) de 2001, que estableceu que os asociados serían contratados de maneira temporal e a tempo parcial limitando dese xeito o peso dos investigadores e docentes contratados dentro das facultades. Na década dos anos oitenta a porcentaxe de profesorado contratado na universidade española superaba o 50% do profesorado total.

O profesor Manuel Martínez Nicolás refírese ao período comprendido entre 1980 e 1995 como o de “explosión”⁶⁵ nos estudos de Comunicación no Estado español, coa conseguinte proliferación de centros universitarios e, polo tanto, coa necesidade de contratación de docentes, que se alimentará xa dos primeiros licenciados nas facultades de Ciencias da Información españolas. “No obstante –y, de nuevo, esto no deja de ser unha hipótesis, por plausible que sea-, la necesidad de reclutar a marchas forzadas profesorado para atender la creciente demanda de acceso a estas titulaciones autoriza a pensar que, entre aquellas primeras promociones de licenciados que van incorporándose a la docencia y a la investigación universitarias –los autores del *boom* doctoral de los ochenta- podrían distinguirse al menos dos perfiles, o dos *trayectorias vitales*, si se quiere. De una parte, aquellos licenciados y doctores quye desde un primer momento optan por hacer carrera académica; y, de otra, aquellos, la mayoría, que proceden del mundo profesional y que son atraídos a la vida universitaria en aquel proceso de reclutamiento destinado a satisfacer el crecimiento de la oferta/demanda de estudios de Comunicación desde mediados de los ochenta”⁶⁶.

⁶⁵ “La investigación sobre comunicación en España. Evolución histórica y retos actuales” en Martínez Nicolás, Manuel (Coordinador). *Para investigar la comunicación; propuestas teórico metodológicas*. Tecnos, Madrid, 2008

⁶⁶ Martínez Nicolás, Manuel. *Ibid.* p 29

Había, polo tanto, que formar docentes e investigadores á par que se formaban alumnos. A creación dun departamento propio e o futuro da propia facultade necesitaba de profesores titulares, ou sexa, funcionarios. Entre os primeiros asociados da Facultade de Ciencias da Información de Santiago de Compostela atopábanse profesionais que iniciaran os cursos de doutoramento, así que foron animados a emprender a carreira académica. A Xunta de Goberno da Universidade correspondíalle aprobar a constitución de novos departamentos, que precisaban dun número mínimo de profesores con dedicación a tempo completo e informe previo das áreas de coñecemento afectadas. En decembro de 1993 as áreas de coñecemento de Xornalismo e Comunicación Audiovisual foron adscritas ao departamento de Filoloxía Galega de maneira provisoria, até que se constituíse departamento propio, en 1996. A facultade foi posicionándose xa desde o segundo curso e soltando algunhas ancoraxes como a adscrición de materias vinculadas á Comunicación a outras áreas de coñecemento⁶⁷.

Margarita Ledo Andión, oficialmente decana da facultade desde o segundo curso da mesma, foi nomeada catedrática da Universidade de Santiago de Compostela ao rematar este, en xuño de 1993. A primeira praza de profesor titular que se convoca é a destinada a impartir Linguaxe Radiofónica e para a cal será nomeado Xosé Soengas Pérez, até aquel momento contratado como profesor axudante e que viña de presentar a súa tese de doutoramento na Autónoma de Barcelona –dirixida por Emili Prado–, cumprindo o requisito académico necesario para poder gañar a titularidade⁶⁸. Adscrita á mesma área, Comunicación Audiovisual e Publicidade, ao ano seguinte, en outubro de 1994, convócase unha nova praza de titular con perfil de docencia de Linguaxe Televisivo cuxo concurso gañará o profesor Marcelo Martínez Hermida⁶⁹, profesional de canles como TVE e Canal Plus, que acababa de ler a súa tese sobre televisión e vídeo en Galicia, dirixida por Mariano Cebrián Herreros na Universidade Complutense de Madrid.

⁶⁷ Na Xunta de Goberno da Universidade de Santiago de Compostela do 16 de xullo de 1993 acórdase rexeitar o recurso presentado polo director do departamento de Socioloxía contra a decisión adoptada pola facultade de Ciencias da Información de mudar o encargo da disciplina de Comunicación de Masas e Sociedade do departamento de socioloxía á área de Comunicación Audiovisual. A facultade tomara a decisión o 11 de marzo xa que consideraba que estivera adscrita á Socioloxía só por razóns de cadro de persoal. Pola súa parte, o director do departamento de Socioloxía alega a incapacidade do centro para impartila xa que non existe profesorado adecuado.

⁶⁸ A comisión titular que xulgou o concurso para a praza 1167/1993 estaba formada por Emili Prado Pico como presidente, Margarita Ledo Andión como secretaria e como vogais Mariano Herreros Arconada, catedrático da Universidade Autónoma de Barcelona, Angel Rodríguez Bravo, tamén da Autónoma e Jesús González Requena, da Universidade Complutense de Madrid.

⁶⁹ A comisión que xulgou a praza 1266/1994 estivo presidida por Margarita Ledo Andión, exercendo de secretaria a profesora da Universidade Autónoma de Barcelona, Montserrat Llines Soler e de vogais, a catedrática da universidade catalá Rosa Franquet e os profesores Juan Benavides Delgado, da Complutense de Madrid e Juan José Perona Páez, tamén da Autónoma de Barcelona.

A partir de 1994, con Darío Villanueva no reitorado, as relacións entre o decanato da facultade de Ciencias da Información e o goberno da USC non dan os froitos desexados para un proxecto que atravesaba os seus anos de despegue. A dotación de profesorado era urxente; había que convocar prazas pero, o máis importante, había que dispor de perfís que puidesen concursar a elas. A finais do curso 1994-1995, cando a primeira promoción de xornalistas formados en Galicia estaba a piques de saír á rúa, a facultade a través do departamento de Filoloxía Galega presenta unha proposta de concurso para seis prazas de profesorado titular, das que o goberno da universidade acorda aprobar catro delas.

Táboa nº17. Acordos en materia de profesorado titular Facultade de Ciencias da Información. Xunta de Goberno da Universidade de Santiago de Compostela do 2 de xuño de 1995

Referencia praza	Referencia concurso	Código Departamento	Area de coñecemento	Perfil	Acordo
TV		022	Comunicación Audiovisual e Publicidade 105	Teoría e técnica dos programas informativos II (TV)	Denegada
TV-1049	1317/95	022	Comunicación Audiovisual e Publicidade 105	Configuración e aplicación das tecnoloxías audiovisuais	Aprobar a comisión e remitir ao BOE
Tv-1048	1318/95	022	Comunicación Audiovisual e Publicidade 105		
TV		022	Xornalismo 675	Métodos de investigación en comunicación I	Denegada
Tv 1052	1319/95	022	Xornalismo 675	Producción da información en prensa	Aprob. a comisión e remitir ao BOE
TV 1053	1320/95	022	Xornalismo 675	Redacción dos medios impresos	Aprob. a comisión e remitir ao BOE

A facultade procuraba cubrir a través da súa proposta a área de Xornalismo con materias prácticas pero tamén con metodoloxía, cuxa praza proposta foi denegada. En canto á área de Comunicación audiovisual e Publicidade, aprobáronse dúas prazas, aínda que unha delas, a 1318/95 quedaría deserta finalmente. O resultado deste intento foron tres novos docentes titulares nomeados pola Universidade de Santiago no verán de 1996: Francisco Campos Freire, que gañaría a praza 1319/95⁷⁰ dous anos despois de ser nomeado director xeral da Compañía da Radio Televisión de Galicia, cargo que ocupou até 2005 e que o obrigou a restrinxir a súa actividade na facultade ao terceiro ciclo; Xosé López García, que deixaba de lado a súa carreira profesional para converterse nun dos puntais da facultade como docente e investigador na área de Xornalismo pero tamén no aspecto de xestión académica xa que en xullo de 1996 substitúe a Margarita Ledo como decano da facultade e no mes de setembro deixa definitivamente o seu posto de delegado de *La Voz de Galicia* en Santiago de Compostela; por último, é Xosé Ramón Pousa quen, tras ler a súa tese e tomar a decisión de abandonar o grupo Voz, converterase en profesor titular da área de Comunicación Audiovisual e Publicidade⁷¹.

Cos primeiros cinco profesores titulares da facultade e a catedrática Margarita Ledo constituírase en 1996 un departamento propio, o de Ciencias da Información, sobre o que volveremos ao analizar os plans de estudo. Até o cambio de milenio, co importante simbolismo que tivo para a facultade comezar o ano 2000 na nova sede deseñada polo arquitecto Álvaro Siza no campus norte, foise configurando unha mínima estrutura de profesores funcionarios. A titularidade de Manuel Martínez Nicolás no curso 1996-1997, procedente como axudante doutor na Universidade Autónoma de Barcelona, servía para cubrir materias da Área de Comunicación Audiovisual e tamén para dotar de investigadores o cadro titular; a el seguíronlle Juan Antonio Hernández Les, ao que se lle asignou a Historia comparada da prensa, radio e televisión na área de Comunicación Audiovisual, Miguel Túnñez López, Luís Álvarez Pousa e Víctor Fernández Freixanes, os tres na área de Xornalismo⁷². Estes tres últimos profesores

⁷⁰ A praza foi xulgada pola catedrática da Universidade Autónoma de Barcelona, Mar Fontcuberta, sendo secretario o profesor da mesma universidade Luis Alberto Chillón e vogais o catedrático Iván Tabau e o profesor Josep Lluís Gómez Mompert, ambos da facultade catalá, e Jesús González Bedoya, da Complutense de Madrid. Fontcuberta, Chillón e González Bedoya tamén xulgaron a praza 1320/95, que foi adxudicada a Xosé Lopez; a comisión nese caso completouse con Amparo Tuñón, catedrática na Autónoma de Barcelona, e Norberto González Gaitano, profesor na Universidade da Laguna.

⁷¹ No seu caso presidiu a comisión da praza Margarita Ledo, actuando como secretario Xosé Soengas e como vogais o catedrático José Antonio Mingolarra, o profesor da Complutense Emilio Martínez Ramos e o profesor da Universidade de Sevilla, Carlos Antonio Colón Perales

⁷² No caso do profesor Freixanes, a praza de titular que gañou no ano 1999 estaba adscrita á área de Comunicación Audiovisual pero posteriormente solicitou o cambio de área obtendo o ditame favorable da USC en maio de 2009.

asociados antes que titulares; no caso de Luís Álvarez Pousa, nomeado titular en 1999, desde o curso inaugural da facultade, e Túnñez e Freixanes incorporáranse á facultade no seu segundo ano de vida.

Durante o mandato de Darío Villanueva como reitor foise reducindo paulatinamente o peso cuantitativo dos profesores contratados no conxunto do persoal docente e constituíndo un corpo de profesores titulares para as dúas áreas de coñecemento específicas. De calquera xeito, a situación non era óptima e varias circunstancias bloqueaban os avances da facultade. O goberno universitario amosábase remiso a dotar de prazas á facultade; esta, pola súa parte, tiña dificultades para atopar os perfís adecuados aos obxectivos do centro e, para máis, algúns conflitos, como o mantido durante anos co profesor asociado Valentín Carrera⁷³, incidían nun funcionamento

⁷³ Valentín Carrera exerceu como profesor asociado desde o ano 1992, co encargo de docencia da materia Publicidade e Relacións Públicas; a súa non renovación de contrato ao ano seguinte daría lugar a un longo proceso do profesor primeiro contra unha parte dos docentes da facultade e posteriormente contra a maioría, tanto a través dos órganos universitarios como nos medios de comunicación e, incluso, nos xulgados. Reconstruímos o conflito coa axuda da dilixencia asinada polo vicerreitorado de Profesorado na Xunta de Goberno da USC o 24 xullo de 1997 e que puidemos consultar na Secretaría Xeral da Universidade:

Feitos:

Praza 2034/92-93

Aquí Valentín Carrera é nomeado profesor asociado da USC e posteriormente os profesores da Facultade de Xornalismo das áreas propias, solicitaron a non renovación do seu contrato.

Como consecuencia V.C. foi sucesivamente recusando nos seguintes concursos aos membros que participaron na reunión onde se acordou a non renovación do seu contrato, así como contra a decana, contra a que presentou unha querela criminal diante dos tribunais de xustiza.

Praza 2049/95-96

Con esa data convócase praza de profesor asociado (B) T3-P3 da área de Comunicación Audiovisual e publicidade, á que V.C. concursa

Con data 21/08/95 presenta recusación contra os membros da comisión: Margarita Ledo, Severino Cagide, Antón Galocha e Xosé Ramón Pousa

Con data 01/09/95 publícase a resolución reitoral pola cal se admite recusación e se procede ao nomeamento dunha nova comisión xulgadora.

Con data 26/09/95 a comisión xulgadora fai a súa proposta. V.C. acada o terceiro posto con 9,79 puntos.

Con data 29/09/95 V.C. presenta reclamación á comisión de revisión.

Esta require á comisión xulgadora que se volva a reunir elevando unha nova proposta o 20/11/95 figurando V.C. no terceiro posto con 9,88.

Con data 02/01/96 publícase resolución reitoral segundo proposta da comisión de revisión, que mudou a orde de provisión da comisión xulgadora, propoñendo para a praza a V.C.

Con data 28/02/96 interponse recurso contencioso administrativo por parte da Xunta de Persoal Docente e do candidato afectado, D. Xosé María García Palmeiro.

O Departamento acorda, a proposta dos profesores da área, non renovar o contrato da praza de profesor asociado.

Praza 1051/96-97

Con data 08/06/96 aprobouse a praza de Profesor Asociado (B) T3-P3 da área de Comunicación Audiovisual e Publicidade.

Con data 27/08/96 V.C. presenta recusación contra os membros da comisión xulgadora: Margarita Ledo, Rosario Álvarez Blanco, Víctor F. Freixanes, Antón Galocha, Xosé Ramón Pousa, Marcelo Martínez, Xosé López García, Miguel Túnñez, Luís Álvarez Pousa e Xosé Manuel Outeiriño Gallego.

Con data 06/09/96 publícase unha resolución reitoral na que se admite a recusación de V.C. contra M.Ledo, Antón Galocha, X.R.Pousa e Marcelo Martínez. E determínase suspender o procedemento selectiva ata que non se produza o nomeamento dunha nova comisión xulgadora.

A nova comisión presidida por Manuel Fernández Areal (Universidade de Vigo) réunese en dúas ocasións (24 de setembro e 8 de outubro) facendo pública a súa proposta de provisión o día 10/10/96, na cal figura V.C. no segundo posto con 24,85 puntos.

anómalo da facultade, tanto interno como nas súas relacións co goberno da USC. A situación chegou a ser difícil de abondo ao quedar o profesorado da facultade excluído das comisións xulgadoras de prazas, nun xesto que desde a facultade se entendeu como un posicionamento do reitor a favor daqueles que pleiteaban bloqueando o desenvolvemento normal do centro⁷⁴.

A facultade de Ciencias da Comunicación afronta o cambio de milenio, o cambio de sede física e o cambio de plan de estudos cun grupo de profesores funcionarios – incluída a catedrática Margarita Ledo Andión- dos que sete están adscritos á área de Comunicación Audiovisual e Publicidade e catro a Xornalismo. Naquel grupo atopábanse os primeiros profesionais que se vincularon á facultade cando ocupaban postos de responsabilidade en diferentes grupos mediáticos. Cales son as motivacións que trasladaron a profesionais de mediada e destacada traxectoria dos medios á universidade? Sabemos por eles mesmos que as condicións salariais nada tiñan que ver entre unha opción e outra xa que os ingresos dun profesor asociado supuña unha

Con data 27/09/96 V.C. presenta recurso ante o reitor. Con data 18/12/96, resolución reitoral na que se declara a non provisión da praza por terse incumplido por parte da comisión xulgadora o establecido no art. 23 da normativa, o que invalida as súas actuacións. O conflito estendarase no tempo, até o curso 2000-01 no que o departamento de Ciencias da Comunicación propón a non revación dos contratos de asociados a tempo parcial na súa proposta de Plan de Organización Docente, o cal significa que o profesor Carrera queda sen docencia. O recurso do docente é desestimado pola Xunta de Goberno da Universidade. O departamento, reunido en consello o 24 de xaneiro de 2000, alega que desaparece a materia que impartía, xa que era unha das materias duplicadas coa coexistencia de dous plans de estudos, o vello e o novo e decide encargarlle ao profesor Alejandro Vázquez a nova materia de publicidade, argumentando que está vinculado profesionalmente ao mundo da publicidade desde anos atrás, mentres que Carrera non ten titulación específica xa que é licenciado en Filosofía e Letras e doutor en Belas Artes. Carrera alega no seu recurso que existe no departamento unha “conducta sectaria e endogámica”, refírese a “técnicas estalinistas de ostracismo, practicadas polo núcleo director do departamento” e apunta “inimizade manifesta” por parte dos profesores Luis Álvarez Pousa, Margarita Ledo Andión, Xosé Soengas, Xosé Ramón Pousa, Xosé López e Xabier Vaz.

⁷⁴ A imposibilidade de cubrir unha praza de asociado levou ao equipo de goberno da USC a inabilitar a un grupo de docentes da facultade para facer a selección de profesorado. Recorremos á acta da Xunta de Goberno da USC do 23 de xullo de 1997 para reconstruír o conflito: No punto sete da orde do día expónse por parte do vicerreitorado de profesorado a necesidade de modificar o procedemento previsto na normativa xa que desde o ano 1992 non se pode prover unha praza de asociado a tempo parcial na facultade de Xornalismo por razóns que teñen que ver con procedementos xurídicos, defectos formais e recusacións. O vicedecano Miguel Tüñez agradece que se busquen solucións pero apunta que a exclusión dos profesores das áreas de Comunicación Audiovisual e Xornalismo fai que non haxa especialistas na comisión, polo que propón que se nomee unha comisión de catedráticos e titulares das áreas de Comunicación Audiovisual e Xornalismo do Estado “para zanxar o tema”. O vicerreitor Miguel Anxo Santos Rego non está de acordo en recorrer a unha comisión externa á universidade e propón unha composición diferentes da comisión da que se contempla con carácter ordinario para a selección de persoal docente e interino. A comisión estará formada por un membro da área de Comunicación Audiovisual e Publicidade, ou no seu caso, Xornalismo que non participe en procesos anteriores e non estea afectado por recusación, que actuaría como secretario; un profesor numerario con docencia na facultade, pero non adscrito ás dúas áreas, exercería de presidente. Eses mesmos requisitos estableceríanse para os vocais. A ex vicerreitora de Profesorado Rosario Álvarez Blanco estima que o problema está centrado nunha persoa que sistematicamente recorre as decisións da comisión e recusa aos membros das mesmas, en descrédito dos profesionais destas áreas e apoia a proposta do departamento. O vicerreitorado afirma que non se ampara a ningún candidato senón que se garante o dereito a defenderse e reclamar os seus dereitos. A proposta do equipo de goberno da USC sae adiante con 24 votos a favor; 3 a favor da proposta departamental e 3 en branco.

terceira parte dos de calquera posto de responsabilidade en medios. Entón, por que a mudanza? Como veremos na última parte desta investigación de doutoramento, cando abordemos as memorias individuais dos membros deste grupo, a mudanza requiriu reflexión. As razóns para levala a cabo, varias. A convicción de participar nun proxecto único como era a primeira facultade de Comunicación do país, o prestixio profesional como docente e investigador outorgado pola Universidade e a conveniencia dun punto final nuns medios que, naquel momento concreto, presentábanse excesivamente vinculados ás políticas de comunicación do goberno autonómico.

3.3.3 A acollida na contorna mediática

Sinalaba John Pulitzer máis dun século atrás que os críticos coa facultade de Xornalismo que el promovera na Universidade Columbia argumentaban a súa postura cunha serie de obxeccións. O xornalista nace, non sei fai; como profesional nato a súa experiencia debe darse exclusivamente dentro da redacción do xornal; que a formación pode canalizarse exclusivamente a través dun departamento universitario especializado; que a facultade crea diferenzas de clase na profesión e que ten moitas dificultades para atopar un cadro docente⁷⁵. As crítica chegaronlle a Pulitzer desde fronteiras diversas, como a propia universidade pero sobre todo desde o ámbito dos medios, dos propietarios e dos profesionais. “Pocos hombres de la administración de un periódico saben algo de los principios del periodismo. El mismo dueño no tiene por qué ser un periodista. Podría serlo si fuera capaz de comprender los temas sociales, sopesar los intereses de la audiencia y desempeñar un servicio público. O si está en contacto con el sentir público y es consciente de sus deberes, si se solidariza con el bienestar social y si es capaz de presentar sus ideas al mundo a través de su propia pluma o de las de otros. Pero cabe imaginar que a algunos propietarios se les den bastante mal estas tareas”⁷⁶.

Ao mergullarnos vinte anos atrás na hemeroteca, no momento da inauguración da facultade compostelá, comprobamos que a posición das empresas da comunicación en relación ao carácter universitario dos estudos xornalísticos non variara substancialmente da descrita por Pulitzer. Na contorna, e xa a finais do século vinte, tampouco foi a experiencia compostelá unha excepción. “La actitud refractaria

⁷⁵ Pulitzer, Joseph. *Sobre el periodismo*. GalloNero Ediciones, Madrid, 2011.

⁷⁶ Ibid, p 55

(nos medios) a la formación científica de los periodistas ha constituido un gran obstáculo para el desarrollo y consolidación de los estudios de Periodismo que, sin embargo, han ido abriéndose un hueco en el panorama académico en España. Para lograrlo han tenido que afrontar las críticas a las primitivas facultades de Ciencias de la Información. Así se ha dicho que eran herederas de las escuelas creadas por el franquismo para controlar el acceso a la profesión, que los conocimientos necesarios para ser periodista se adquieren en las redacciones y no en las aulas de las facultades o, en último término, que los programas de estudio no eran los adecuados para formar convenientemente a los futuros periodistas”⁷⁷.

Lembra o xornalista e escritor norteamericano Gay Talese as súas vicisitudes para que o admitisen na universidade cando rompía a década dos cincuenta; a ducia de negativas en forma de cartas por parte das escolas de xornalismo para admitilo. Convencido de que precisaba a formación, Talese, que conseguiu que o admitiran na Universidade Alabama, era un dos artífices do momento do Novo Periodismo. Naquel contexto as ferramentas literarias e a descrición precisa dos detalles atopábanse en primeiro plano á hora de construír longas e intensas reportaxes, que el xa comezara a publicar nun periódico local. “Recibí numerosas llamadas telefónicas y cartas de felicitación de lectores de sitios tan lejanos como Trenton y Filadelfia, así como comentarios del editor de Área Suburbana como del de mi isla, en los que sugerían que podría tener futuro en algún área del periodismo o las letras. Ninguno de ellos había cursado estudios superiores, datos que yo les había sonsacado cuando empecé a ser claro que ése también iba a ser mi destino. Pero en sus casos no había sido el «destino», según lo subrayaban: como tantos otros periodistas de su generación, habían rehuido la universidad por elección, en la creencia de que ésta imbuía cierto afeminamiento en una ruda profesión que en ese entonces estaba contagiada del espíritu farolero de la «Primera Plana», de reporteros que hablaban como detectives de la gran ciudad y que escribían a máquina, si acaso, con dos dedos”⁷⁸.

Pero veñámonos máis preto no tempo e no espazo. O estereotipo do xornalismo como unha vocación, con máis trazos dun oficio que dunha profesión que requirise formación superior e pouco susceptible de adaptarse ao rigor académico procedeu dos propios profesionais. Xornalistas de longas e reputadas traxectorias hoxe en día

⁷⁷ Videla, X.X. *Ibid.* p 13

⁷⁸ Talese, Gay. *Retratos y encuentros*. Alfaguara, Madrid, 2010, p 277

mostraban até hai poucos anos os seus receos sobre a aprendizaxe do periodismo nas aulas universitarias ou, en calquera caso, a súa convición da falta de necesidade da formación académica. O hoxe director de *El Mundo*, Pedro J. Ramírez, consideraba que o profesional dun periódico podía adquirir os seus coñecementos na facultade específica ou noutra calquera e un xornalista metido de cheo nas ocupacións empresariais como Juan Luis Cebrián⁷⁹ manifestaba nas súas *Cartas a un joven periodista* (1997) que a escola do xornalismo estaba nas rúas e nas redaccións.

A indefinición do sistema de acceso á profesión, postura tan estendida entre propietarios de medios e altos directivos, influía directamente na definición da figura do xornalista. Outorgaba esa condición automaticamente o traballo nunha empresa informativa? Eran precisos carnés ou certificados emitidos por un organismo público para adquirir esa condición, como acontecera durante todo o franquismo? Ou só se consideraba xornalista aquel que posuía a licenciatura en Ciencias da Información? En 1994, a Comisión Constitucional do Congreso dos Deputados pretendeu afondar na cuestión a conta do debate das leis do segredo profesional e da cláusula de conciencia. O xornalista era o beneficiario de tales dereitos, pero a quen se podía denominar xornalista?. A indefinición, cando non oposición aberta á inxerencia parlamentaria, caracterizou as respostas dos catorce persoeiros chamados pola comisión do Congreso. Tal foi así que o deputado do PSOE Joan Manuel del Pozo i Álvarez concluíu: “Acepto lo que todos los comparecientes casi unánimemente y los propios compañeros de la Comisión estamos constatando, que es imposible e indeseable intentar dar una definición de periodista⁸⁰.”

⁷⁹ Nacido en 1944 en Madrid graduouse na Escola Oficial de Periodismo desta cidade a principios dos anos sesenta. Fillo de Vicente Cebrián, director do diario falanxista Arriba, foi un dos fundadores de *El País* en 1976 e o seu primeiro director. Actualmente é conselleiro delegado do grupo Prisa.

⁸⁰ Recollido no Diario de Sesións do Congreso dos Deputados e refenciado por Enrique de Aguinaga en “El periodista en el umbral del siglo XXI”. Estudios sobre el mensaje periodístico nº 8, Universidad Complutense de Madrid, 2002, p 158-170. Os catorce homes consultados son os seguintes aos que acompañamos das súas respostas: -“Problema gravísimo, definición moi confusa que quedou en mans da empresa e que hai que deixar para máis adiante” – Miguel Ángel Aguilar, comentarista de “El País” -Cuestión espíñosa na que non entrarei – José Luis Gutiérrez, nese momento director do desaparecido “Diario 16”. -Pareceríame unha catástrofe que desta iniciativa lexislativa se derivase calquera tipo definición restrictiva do que é unha xornalista – Pedro José Ramírez, director de “El Mundo”. -Un profesional – José María García, nese momento director de deportes da COPE. -Non o sei – Iñaki Gabilondo, director de “Hoy por Hoy” da cadena SER. -Intentar definir ao xornalista nestes momentos paréceme que é absolutamente imposible. Segundo a Constitución española todos os cidadáns son xornalistas – Jesús de la Serna, nese momento presidente da Federación de Asociacións da Prensa en España. -Todo señor que escribe nun xornalismo o que fala pola radio habitualmente e que fai, máis ou menos, unha profesión delo – Eugenio Galdón, nese momento conselleiro delegado da COPE. -Os debates sobre a definición profesional do xornalismo están introducidos en dialécticas decimonónicas – Javier Fernández del Moral, nese momento decano da Facultade de Ciencias da Información da Universidade Complutense de Madrid.

Sigamos indagando nas causas polas que desde as cúpulas do poder mediático mostrouse indiferenza, cando non hostilidade, cara á formación superior dos xornalistas por non considerala necesaria para exercer a profesión. “Estas posiciones esconden los verdaderos motivos por los cuales se oponen a la formación universitaria de los periodistas: la pretensión de establecer quién puede trabajar en un medio de comunicación y quién no. La identificación de la preparación universitaria con la expedición del título es una reducción del objeto de la cuestión que viene muy bien a los que critican los estudios superiores de Periodismo. Prueba de ello es que abundan las empresas periodísticas que han creado sus propios cursos, con el amparo de las universidades, de los cuales nutren sus redacciones”⁸¹. Un ano despois de abrir as súas portas a facultade de Ciencias da Comunicación en Santiago de Compostela, *La Voz de Galicia* puña en marcha o seu propio master de xornalismo en 1992 en colaboración coa Universidade da Coruña, que aspiraba a obter a titulación e cun apoio en forma de bolsas para os aspirantes da Fundación Barrié de la Maza, vinculada ao Banco Pastor. O master do periódico de maior difusión en Galicia ofreceu un hábil proceso de selección para a empresa, que tiña nesa canteira aos futuros profesionais do grupo multimedia. Os anos noventa, como xa tratamos, foron anos de crecemento e expansión para as empresas xornalísticas galegas. Actualmente a denominada Escola de Medios de *La Voz de Galicia* ofrece dous mestrados: o de Edición Periodística e o de Producción Audiovisual.

Unha investigación ao redor da prensa autonómica publicada en 1997 sinalaba que “aunque no existe una norma fija de contratación, la vía más extendida en todos los diarios es la de conformar la plantilla a partir del reclutamiento de personas que realizan prácticas temporales. Dos de los periódicos de la muestra, *El Correo* y *La Voz de Galicia*, son los únicos periódicos regionales que tienen sus propias Escuelas de Periodismo, apoyados polas universidades de su Comunidad Autónoma, organizando de esta manera sus propios cursos de post-grado y *masters* especializados en prensa

-Untema enormementocomplejo – Marc Carrillo, nese momento Letrado e membro da Xunta Electoral Central.
 -Non teño unha definición de xornalista – Juan Luis Cebrián, conselleiro delegado de PRISA.
 -Para min, son xornalistas os que obteñen información para comunicalo por calquera medio – Jesús Santaella, nese momento decano do Servicio Xurídico da Asociación da Prensa de Madrid.
 -A lei non ten por que definir quen é xornalista – Josep Pernaut, nese momento decano do Colexio Profesional de Xornalistas de Cataluña.
 -Non temos un consenso suficiente que resolve o problema nunca resolto de quen é xornalista – Antonio Petit, nese momento responsable da Comisión Deontolóxica da FAPE.
 -Están ben as definicións que profesan as dúas proposicións de lei – Pascual Sala, nese momento presidente do Consello Xeral do Poder Xudicial, referíndose ás proposicións de lei do segredo profesional e da cláusula de conciencia.

⁸¹ Videla, XX. Ibid, p 13

escrita. Obviamente estos periódicos, y el caso de El Correo, los de su grupo, recurren a los egresados en sus propias Escuelas, aunque no exclusivamente. El 64% de los periódicos entrevistados reconocen que también se nutren de su red de colaboradores y solamente el 29% de los periódicos ha recurrido al fichaje de profesionales destacados para su staff directivo”⁸².

Como xa se apuntou no capítulo anterior, arrancando os anos noventa, os licenciados universitarios en Xornalismo aínda estaban en minoría nas redaccións dos medios galegos; o groso do grupo de profesionais estaba formado por graduados na escola oficial franquista, por universitarios sen estudos específicos e, aínda, por xornalistas autodidactas. Aínda que anos despois esa composición mudou de raíz, naquel momento de crecemento semellaba que a formación específica non era determinante nos departamentos de recursos humanos dos medios. En 1990 o 45% dos profesionais dos medios posuían estudos universitarios, aínda que a maior parte non específicos de Comunicación, e un 30% procedían das escolas oficiais. Sete anos máis tarde, en 1997, o panorama xa distaba moito daquel debuxo: atopabamos a un 98,3% de profesionais con titulación universitaria e un 75% ademais con título específico de Comunicación. A facultade tamén nacía para dar resposta ás carencias formativas dos profesionais en activo, aínda que non fose entendido así nun primeiro momento. Sexa polo temor ás capacidades dos novos licenciados sexa porque estaban convencidos de que a única escola posible era a do traballo nas redaccións, destacados xornalistas do país preguntábanse por que era necesaria unha facultade de Xornalismo.

A posibilidade de que o título específico fose co tempo condición *sine qua non* para acceder á profesión levantou opinións contrarias á facultade por parte de cargos dos medios de comunicación. O xornal local de Santiago de Compostela, *El Correo Gallego*, e o de maior difusión do país, *La Voz de Galicia*, acolleron o nacemento da facultade sen pinga de entusiasmo, máis ben ao asexo escéptico do proxecto que alí se puidese desenvolver. O creador do detective Pepe Carvalho, o escritor Manuel Vázquez Montalbán, inauguraba o primeiro curso o 28 de outubro de 1991. O acto estaba precedido por unha semana profusa en informacións publicadas ao redor da facultade. O proceso selectivo dos primeiros profesores asociados coas reclamacións de dous dos aspirantes nunha das prazas destinada a Redacción Periodística, moveu

⁸² Bilbao Fullaondo, J; Cheval, JJ; Desvois, J.M; Garitaonandía, C; López, S; de Miguel, J. C. “Empresas, periódicos y periodistas en las autonomías”. Revista Zer, Universidade do País Vasco, nº 2, maio 1997. Consultado en liña: <http://www.ehu.es/zer/zer2/4artbilb.html> o 24/06/2011.

aos xornais a facer unha ampla cobertura do feito. Xa se sabía naquela altura que Xosé Manuel Beiras, portavoz do Bloque Nacionalista Galego, impartiría aulas de Economía no novo centro. As conclusións ás que chegaron medios e profesionais non tardaron en ser publicadas e, dalgún modo, marcaron as relacións bilaterais durante os primeiros anos de andaina da facultade⁸³. Os medios aliñáronse coas críticas vertidas polo grupo opositor ao equipo reitoral, a Plataforma Universitaria Progresista, e polo sindicato CCOO. Durante o primeiro curso os medios abundaron na idea dunha facultade con demasiados contidos, estruturados de maneira deficiente e centrados exclusivamente en Galicia⁸⁴. Naqueles primeiros anos a facultade foi obxecto informativo en múltiples ocasións e retratada como fonte de conflitos, especialmente nos medios escritos.

⁸³ Como xa indicamos nun apartado anterior o concurso para os primeiros profesores asociados na facultade suscitou entre o 15 de outubro e 26 de outubro de 1991 oito informacións en *La Voz de Galicia* e seis en *El Correo Gallego*. Ademais neste último xornal as críticas á facultade acadaron tintes máis fondos coa alusión a unha “facultad de mandarines”, expresión acuñada polo xornalista Carlos Luis Rodríguez, editorialista do xornal e pola publicación dun artigo asinado polo xornalista Caetano Díaz e titulado “Periodismo: la guerra de los mandarines en la facultad artificial de flanin el niño” (Revista de *El Correo Gallego*, 27/10/1991, p. 7). Entre outras afirmacións dicíase: “El proyecto que está a punto de nacer respeta muy pocas de las líneas maestras trazadas en la época del rector Pajares, que alentó y defendió –con sensatez y racionalidad propias de un físico– la filosofía de unos estudios de segundo ciclo. La comunicación tiene en la especialización una de sus principales fuentes de energía. La Universidad de Santiago ha despreciado este principio, ha dinamitado el segundo ciclo y ha sentado las bases para convertir Periodismo en una frustrante fábrica de parados. Para entendernos, se ha optado por profundizar en la historia económica de Galicia –ahí están el plan de estudios y el catedrático Beiras Torrado para confirmarlo– en lugar de enseñar las técnicas del periodismo económico”. Engadía: “La universidad de Santiago se ha empeñado en trabajar de espaldas a la sociedad. Es un lujo que nos costará muy caro”.

Unha década despois da apertura da facultade, será tamén o xornalista Caetano Díaz o encargado de elaborar unha crítica contra os contidos do primeiro número da revista Estudos de Comunicación, promovida polo Consello da Cultura Galega en colaboración coa facultade compostelá sendo o seu director o profesor Xosé López. Naquela ocasión un informe sobre a cobertura das eleccións do 21 de outubro de 2001, asinado por outro profesor da facultade, Xosé Antón Neira Cruz, provocou a reacción do xornal. Segundo Díaz a afirmación no texto de Neira Cruz de que *El Correo Gallego* dedicara máis páxinas a informacións relacionadas co Partido Popular que a informacións xeradas polos grupos políticos na oposición era falsa e calificaba ao autor de “matarife” e “indocumentado” (“Los padrinos del matarife delirante” en *El Correo Gallego*, 17/07/2002, p. 69). Na información que compartía páxina co artigo de Caetano Díaz, asegurábase que a dirección de *El Correo Gallego* enviara ao presidente do Consello da Cultura a colección completa das páxinas eleitorais publicadas entre o 1 e o 28 de outubro de 2001.

⁸⁴ *El Correo Gallego* publicaba na páxina 43 do xornal do 1 de novembro de 1991, dous días despois de comezar o primeiro curso, que “se quejan (los alumnos) de que el plan de estudios está demasiado centrado en Galicia”. *La Voz de Galicia* publicaba no suplemento “Aula Magna” do 31 de marzo de 1992 unha reportaxe titulada “Ilusiones perdidas en un mar de asignaturas”. O 5 de abril de 1992 *El Correo Gallego* publicaba unha entrevista co decano Emili Prado (“El plan de estudios de Periodismo es un proyecto intelectual, no ideológico”, páxina 39) da que xa fixemos mención no anterior apartado. Entre as preguntas realizadas polo xornalista Félix Caballero atopamos algunhas das cuestións que resaltaban os medios respecto do novo centro: -¿Está convencido de la necesidad de los estudios de periodismo? Veinte años despues de llevarlos a la universidad detecto cierto escepticismo en las sucesivas promociones. -¿No embrutece el ejercicio profesional al periodista licenciado? ¿No se encuentra este con que la primacía de características de oficio sobre las de profesión le impide desarrollar capacidades críticas? -Con todo, existe otro problema, el libre acceso a la profesión, que puede crear desazón en los estudiantes y licenciados universitarios. -Entodocas para que la exigencia de sumar 320 créditos se ha forzado una inflación de asignaturas y horas lectivas. -Pero esta segregación de la que habla parece que se va a producir. A Coruña y Pontevedra han solicitado Publicidad. Imagen podría recalar en Pontevedra. Ya se han empezado a hacer las cosas mal... -¿No es excesivamente práctico y localista el plan de estudios de la Facultad, aprobado el pasado lunes? -¿Cómo va a resolver las dificultades originadas por la falta de cualificación del profesorado? -¿Se ha tornado en decepción la ilusión de los alumnos de esta primera promoción?

As relacións entre a facultade e os directivos das empresas informativas fóronse destensando co decorrer dos anos. Dous factores foron, á vez, causa e resultado dese proceso de normalización de relacións. Por un lado, a diversa procedencia dos profesionais que exercen de profesores asociados na facultade, practicamente de todos os medios de referencia de Galicia. Por outro, á extraordinaria integración dos estudantes da facultade nas empresas informativas a través, nun primeiro chanzo, dos convenios de prácticas asinados entre ambas partes.

3. 4 A proxección da facultade

Como vimos nos seus obxectivos primeiros, a facultade de Ciencias da Información nacera con vontade de atender a demandas xurdidas na súa contorna. Mellorar os procesos informativos a base da profesionalización das futuras xeracións de xornalistas e introducir a reflexión sobre os problemas da comunicación que non deixaban de ser problemas da sociedade no seu conxunto. Proxectarse, influír, crear corpo teórico. A facultade tiña, como acabamos de ver no anterior apartado, unha tarefa múltiple e diversa por diante.

Durante a primeira década de andaina a facultade tiña ante si dous retos importantes. Un deles, como xa abordamos, o de formar e consolidar un grupo docente que desenvolvese o proxecto académico. O outro, demostrar á sociedade a capacidade para formar a profesionais dispostos a integrarse no mercado laboral e responder ás demandas de empresas e públicos. Aquela facultade, na súa declaración inicial de intencións, describíase como un centro conectado coa realidade profesional e fuxía do mal endémico das facultades de referencias en España, centros masificados nos que o estudante apenas conseguía ter contacto coas empresas informativas durante os anos de formación. Desde o reitorado da Universidade de Santiago de Compostela, en estreita colaboración cos promotores daquela nova facultade, realizouse un intenso traballo de introdución nos grupos mediáticos galegos, públicos e privados. Os convenios de prácticas, como veremos, permitiron que dous milleiros de estudantes en dúas décadas integraran na súa titulación as prácticas profesionais como parte do seu proceso de aprendizaxe.

A vontade daquela nova facultade de Xornalismo por inserirse na súa contorna tiña

tamén un dobre escenario no que despregarse. O contexto empresarial e profesional representaba unha parte da necesaria proxección da facultade; unha parte na que se traballou na dirección de formar novos profesionais competentes pero tamén de contribuír a articular a profesión desde o plano da autoridade académica. Así a facultade e, en concreto, algúns dos seus docentes xogaron un importante papel no impulso e creación do Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia en 2000 tras sucesivos intentos frustrados de diversos colectivos profesionais desde principios dos anos oitenta. Ademais de proxectarse sobre o grupo profesional, a nova facultade debía proxectarse no propio ámbito universitario, no seo do cal nacía. Lexitimarse no terreo das Ciencias Sociais e facerse un oco na centenaria universidade compostelá requiría a produción de investigación e, polo tanto, a formación de investigadores. Os promotores daquel novo centro foron conscientes desde o primeiro momento que atender a aquela necesidade non debía sufrir demora; os primeiro programa de doutoramento poñerase en marcha no ano 1993 e a primeira tese de doutoramento dirixida desde o departamento de Ciencias da Comunicación será lida no ano 1997⁸⁵. Así mesmo en novembro de 1995, xa coa primeira promoción de novos xornalistas formados en Santiago de Compostela na rúa, a facultade organiza o seu primeiro congreso internacional, *Comunicación na periferia atlántica*, “porque , obviamente, tampouco neste campo o mercado poderá ocuparse de todo nin deberá a Universidade permanecer á marxe das transformacións no Sistema dos Media (como forma de produción, como tecnoloxía, como institución social) nin de discutir modelos que configuren e mesmo pervertan a tan publicitada Sociedade da Información”⁸⁶.

3.4.1 Os convenios de prácticas

A Universidade de Santiago de Compostela decidiu en 2008 unificar criterios en relación aos diferentes sistemas de prácticas desenvolvidos nas diferentes facultades e centros de ensino. Hai que subliñar que a ANECA viña de publicar en 2007 o documento *Los Criterios e Indicadores de Calidad para la autoevaluación de las actividades de empleo que Gestionan las Universidades*, que servía como referente de boas prácticas para a xestión dos acordos coas empresas. Os convenios de prácticas da facultade de

⁸⁵ Dirixida por Margarita Ledo Andión, a tese titúlase *Fotoxornalismo performativo : o servizo de fotonoticia da Agência Lusa de Informação e foi realizada por Jorge Pedro Almeida Silva e Sousa e foi lida o 1 de xaneiro de 1997*. O doutorando fora alumno do primeiro programa de doutoramento na facultade compostelá 1993-1995.

⁸⁶ Ledo Andión, Margarita. *Comunicación na periferia atlántica. Actas do I Congreso Internacional*. Universidade de Santiago de Compostela, 1996, p 14

Ciencias da Comunicación deberon axustarse á Normativa de Prácticas Externas en Empresas e Institucións acordada en Xunta de Goberno o 30 de maio de 2008⁸⁷. Esta normativa establece a necesidade dun coordinador de prácticas en cada centro así como o dereito de cada estudante a contar cun titor académico pertencente ao cadro docente da titulación. O certo que é a adaptación ao Espazo Europeo de Educación Superior supón na práctica que a formación académica estea apoiada pola realización de prácticas externas, se é que se poden seguir denominando así a unhas actividades que pasan a converterse en materias obrigatorias e necesarias para obter os novos títulos de grao. De calquera xeito, a realización das prácticas en empresas por parte dos estudantes universitarios de Comunicación eran unha actividade amplamente desenvolvida antes das reformas introducidas por Boloña. Un estudo levado a cabo en Madrid no mes de xullo de 2009⁸⁸ apuntaba que un 79,3% dos xornalistas en activo consultados realizara prácticas antes de incorporarse ao mercado laboral, dos que máis dun 97% outorgáballes unha valoración positiva. Así mesmo esta investigación sinalaba que a realización de prácticas era a terceira vía de acceso a un posto de traballo.

O primeiro plan de estudos da facultade de Ciencias da Comunicación de Santiago de Compostela, aprobado en 1992, introducía unha novidade que se convertería nun dos principais trazos do proxecto académico. Os estudantes tiñan a oportunidade de incorporar ao seu expediente ás prácticas realizadas en medios de comunicación en forma de créditos optativos ou de libre configuración⁸⁹, cun máximo de dezasete. Se ben, a reforma dos estudos universitarios desde 1987 contemplaba a incorporación da formación externa na configuración curricular dos estudantes, a facultade compostelá

⁸⁷ Esta normativa pretende adaptarse ao Espazo Europeo de Educación Superior e á regulación das prácticas establecida no Real Decreto 1393/2007 do 29 de outubro polo que se establece a ordenación das ensinanzas universitarias oficiais (BOE, 30/10/2007, p 44037- 44048). Este real decreto sinala na súa exposición de motivos que: "La posibilidad de introducir prácticas externas viene a reforzar el compromiso con la empleabilidad de los futuros graduados y graduadas, enriqueciendo la formación de los estudiantes de las enseñanzas de grado, en un entorno que les proporcionará, tanto a ellos como a los responsables de la formación, un conocimiento más profundo acerca de las competencias que necesitarán en el futuro".

⁸⁸ Referímonos ao inquérito levado a cabo pola empresa Demométrica para a Asociación de Prensa de Madrid. Os datos son reflectidos e analizados no traballo "Panorama de los estudios de periodismo en España ante el Espacio Europeo de Educación Superior" dos investigadores da Universidade de Málaga Pedro Farias Batlle, Marisol Gómez Aguilar e Francisco Javier Paniagua Rojano e incluído en Sierra Sánchez, Javier (coord.) *Los estudios de Ciencias de la Comunicación en EEES*. Fragua, Madrid, 2010 (p 19-38).

⁸⁹ Se nun principio os créditos resultantes da realización de prácticas en empresas eran imputados no expediente como créditos optativos, unha resolución da Xunta de Goberno da Universidade de Santiago de Compostela do 25 de outubro de 1995 permitiu que se contabilizasen como créditos de libre configuración unha vez o estudante xa reunise os 17 créditos optativos máximos que o plan establecía no epígrafe "prácticas en empresas" ou se o estudante xa realizase todos os créditos optativos esixidos polo plano de estudos cursando materias optativas polo valor total dos mesmos.

foi pioneira no seu modelo. As primeiras promocións de estudantes dispuxeron desta opción ao finalizar o segundo curso de xornalismo durante a época de verán, de xeito que no verán de 1993 sesenta alumnos e alumnas incorporáronse aos medios que xa asinaban convenios coa Universidade de Santiago de Compostela⁹⁰. As practicas non só retribuían créditos aos alumnos senón tamén uns honorarios, que a universidade estableceu nun mínimo de 50.000 pesetas mensuais que as empresas debían abonar aos estudantes⁹¹. Ademais de Emili Prado e Margarita Ledo, naquel momento implicáronse de maneira determinante na consecución dos convenios de prácticas cos diferentes grupos empresariais algúns dos primeiros docentes da facultade como Xosé Ramón Pousa ou Francisco Campos, que ocupaban cargos directivos en medios.

Os primeiros convenios asinados polas empresas de comunicación galegas e a Universidade de Santiago de Compostela establecían un número máximo de horas de traballo por parte do estudante, a retribución mínima e a necesidade de dispor dun titor dentro dos medios de comunicación que realizase o seguimento do alumnado. Contemplábase que estes titores externos á Universidade recibisen pola súa labor unha mención como “profesores colaboradores” da facultade, cuestión que non se chegou a desenvolver. Durante as primeiras convocatorias permitiuse que o alumnado de segundo curso puidese optar á realización de prácticas que, no papel, estaban pensadas para os estudantes de segundo ciclo. Así mesmo, se a relación entre medio e estudante resultaba satisfactoria para ambos, o segundo podía optar á realización de prácticas durante outro ano consecutivo.

Xunto coa dimensión práctica das materias incluídas no plan de estudos, as prácticas realizadas en empresas resultaron ser o aspecto máis valorado polos estudantes da Facultade de Ciencias da Comunicación de Santiago de Compostela, atendendo aos inquéritos dirixidos polo profesor Miguel Túñez. “Unha das actividades que recibe unha valoración máis positiva entre as desenvolvidas nos anos que dura a carreira é a formación recibida a través das prácticas realizadas en empresas a través dos diversos concertos establecidos coa Facultade, que non só están retribuídos senón que computan

⁹⁰ Esta medida foi certamente excepcional e pioneira xa que o decreto 1497/1981 do 19 de xuño (BOE 23/07/1981) de cooperación educativa, naquel momento vixente, establecía as prácticas nos dous últimos cursos da titulación. Será o decreto 1845/1994 do 9 de setembro (BOE 18/10/1994), que actualizou o anterior, o que sinala no seu artigo segundo que “os programas de cooperación educativa poderán establecerse coas empresas para a formación dos alumnos que superaran o 50 por cento dos créditos necesarios para obter o título universitario cuxo ensino estivera cursando”.

⁹¹ Esta cantidade era o mínimo establecido pola Universidade, ao cal se acolleron a maioría das empresas, se ben nos gabinetes de comunicación da Xunta de Galicia optouse por retribuír aos estudantes con 66.000 pesetas mensuais.

no expediente como créditos de materias optativas ou de libre configuración. Nove de cada dez licenciados (87,9%) opinan que as prácticas en empresas foron «importantes» para a súa formación como xornalistas e só un 6,5% cre que non contribuíron demasiado á súa formación. Este destaque das prácticas en empresas está directamente relacionado co recoñecemento que fan os enquisados de que eses períodos de aprendizaxe nas empresas son o primeiro contacto coa práctica real do xornalismo e unha das principais portas de acceso dos licenciados no mundo laboral⁹².

Táboa nº18. Estudantes que realizaron prácticas. Curso 1992-1993 / Curso 2010-2011

CURSO ACADÉMICO	ALUMNOS XORNALISMO		ALUMNOS COM. AUDIOVISUAL		TOTAL
	HOMES	MULLERES	HOMES	MULLERES	
1992 - 1993	14	46	0	0	60
1993 - 1994	17	55	0	0	72
1994 - 1995	23	52	0	0	75
1995 - 1996	20	60	0	0	80
1996 - 1997	19	87	0	0	106
1997 - 1998	26	75	0	0	101
1998 - 1999	26	76	0	0	102
1999 - 2000	32	109	0	0	141
2000 - 2001	34	87	0	0	121
2001 - 2002	29	119	0	0	148
2002 - 2003	35	104	0	0	139
2003 - 2004*	32	116	0	2	150
2004 - 2005	39	96	2	11	148
2005 - 2006	32	121	4	16	173
2006 - 2007	29	128	15	26	198
2007 - 2008	27	117	11	27	182

⁹² Túñez, M; Pérez Pena, M; Gómez Limia, R. *Da facultade ao mercado laboral. Estudo e análise das saídas profesionais da licenciatura de Xornalismo (1995/2002)*. Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela, 2004, p 63

2008 – 2009	35	108	4	16	163
2009 – 2010	38	115	12	22	187
2010 – 2011	42	115	16	22	195
TOTAL	549	1786	64	142	2541
TOTAL HOMES (ambas titulacións)	613				
TOTAL MULLERES (ambas titulacións)	1928				

Fonte: Oficina de seguimento de prácticas de Comunicación. Universidade de Santiago de Compostela

*No curso 2003-2004 os estudantes de segundo ciclo da titulación de Comunicación Audiovisual comezan a participar nas convocatorias de prácticas

Táboa nº19. Distribución estudantes prácticas segundo tipo de entidades 1992-2011

	Radio	Televisión	Prensa	Axencias	Gabinetes	Productoras	Multimedia	Marketing- publicidade
92-93	12	7	26	1	15			
93-94	7	10	40	1	14			
94-95	4	16	34	4	17			
95-96	5	19	27	12	17			
96-97	15	11	44	14	22			
97-98	16	13	31	8	33			
98-99	17	2	58	5	20			
99-00	20	21	70	7	20		2	1
00-01	28	11	53	7	20		2	
01-02	28	25		14	20	1	2	1
02-03	30	31	52	10	12		4	
03-04	31	22	61	15	12	2 cav*	5	2
04-05	30 4cav	23 6cav	45	20	14	2cav	3 1cav	
05-06	30 2cav	32 7cav	54 1cav	19	11	1 9cav	4 1cav	2
06-07	32 4cav	32 11cav	59 1cav	12	14 6cav	2 12cav	4 7cav	2
07-08	30 3cav	26 12cav	57 3cav	8	19	9cav	4 4cav	
08-09	32 3cav	22 7cav	53 1cav	8	21 3cav	6cav	6	1

09-2010	25 7cav	29 16cav	62 1cav	9	21 4cav	1 6cav	4	2
2010-11	25 11cav	28 14cav	74 8cav	5	22 4cav		3 1cav	

Fonte: Oficina de seguimento de prácticas de Comunicación. Universidade de Santiago de Compostela

*cav: estudantes da titulación de Comunicación Audiovisual da USC

Os convenios foron axustándose coa chegada de novas promocións de estudantes e a incorporación de novas empresas ao sistema de prácticas. Desde a facultade evitábase caer no erro de dotar de recursos humanos aos medios de comunicación que substituísen os existentes ou frustrasen a posibilidade de novas contratacións. As prácticas estaban concibidas como un período de formación; en ningún caso de maneira intencional pretendíase funcionar como un empresa de recursos humanos que, ademais, enfrontaría á propia facultade cos profesionais dos medios e as centrais sindicais. O certo é que na facultade eran conscientes de que os convenios de prácticas podían desvirtuarse se atendían exclusivamente ao interese das empresas e aínda en 2003 a Conferencia de decanos das facultades de Ciencias da Comunicación de todo o Estado asinaban un acordo co ánimo de regular as prácticas dos estudantes e evitar as posibles prácticas abusivas por parte das empresas. O documento titulado “Proposta de dez puntos para harmonizar as prácticas externas dos alumnos das facultades de Ciencias da Comunicación e da Información”⁹³ establecía períodos máximos de catros meses consecutivos para a realización das prácticas, preferiblemente durante o período lectivo, e solicitaba que estas non fose obrigatorias senón que atendesen ás necesidades que tivera cada estudante. No curso 2004-2005 a facultade compostelá puxo en marcha a Oficina de Seguimento de Prácticas cos seguintes cometidos: dar asistencia informativa e xestión administrativas aos estudantes solicitantes de prácticas así como aos delegados ou titores nas empresas, vixiar e controlar o cumprimento dos convenios asinados, incorporar a novas entidades colaboradoras, avaliar de maneira continua o regulamento interno do sistema de prácticas e recoller e analizar as valoracións do estudantado a través de memorias e cuestionarios.

Por parte das empresas colaboradoras o grao de satisfacción polos convenios asinados é alto, se atendemos a que practicamente o 100% manteñen a súa participación desde que subscriben o primeiro acordo. A Oficina de seguimento de prácticas tiña rexistrados no curso 2010-2011 máis de cen convenios con empresas.

⁹³ O documento foi aprobado na xuntanza de decanos do 20 de xuño de 2003 en Barcelona

Os estudantes espállanse desde a facultade a medios de comunicación e gabinetes, pero tamén a entidades sociais, financeiras e empresariais.

Táboa nº20. Empresas con convenios de realización de prácticas coa Facultade de Ciencias da Comunicación, Universidade de Santiago de Compostela

A Mesa pola Normalización Lingüística	Condado Comunicación y Prensa	Galicia en Páxinas	Radio Galicia-Cadena Ser
A Nosa Terra	Consello da Cultura Galega	Gerencia de Medios	Radio Lugo-Cadena ser
ABC	Consortio Audiovisual de Galicia	IB Cinema	S.A. para o Desenvolvemento Comarcal de Galicia
Adivina Producciones	COPE	Ibisa TV	Sar Comunicación XXI
AGAPI	Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia	Impulsa Iniciativas y Medios	Seminario Galego de Educación para a Paz
AGN	CRTVG	Incolsa-Film Commission	Telelugo-El Progreso
Antena 3 TV	Depor Sport	Isonor Quality	Todo Grove Comunicación
Antigos Alumnos USC	Diario As	La Nuestra Comunicación Publicitaria	Torres y Carrera Consultores
Arvis&Baumann	El País	La Opinión	TV Mancomunidad Salnés
ASGATEL	Dinaweb	La Región	Unión de Televisións Gallegas
Asociación Galega de Editores	Editorial Compostela	La Voz de Asturias	Unións Agrarias
Asociación Hostelería Compostela	Editorial Galaxia	La Voz de Galicia	Uniprex-Onda Cero
Atlántico Diario	Editorial La Capital	Lérez Ediciones	Vía Láctea Filmes
Bolanda Edicións e Marketing	Eganet	Media Articket	Vieiros
Cadena Noroeste-Radio Líder	Ekinocio Comunicación	Mediasiete Publicaciones-Santiago Siete	World Fishing Exhibition Tour
Caixagalicia	El Progreso	Merlín Comunicación	Xornal de Galicia
Canle 60 TV	Emisoras Municipais Galegas	Movements polos Dereitos Cívicos	Xornal.com
Casa de Tolos	Es. Comunicación profesional	Mr. Misto Films	Xunta de Galicia
Centroña Producións	España Exterior Publicaciones	Netex Knowledge Factory	Zopilote
Chantada Comunicación Tele 20	Estrategia y Gestión Ambiental	Octo Europa	
Ciudadano Frame S.L	Europa Press	Osabe Informática	

Club Fluvial de Lugo	Faro de Vigo	Parque Tecnolóxico de Galicia	
Cluster do Audiovisual Galego	FM Publicidade	Páxinas Galegas	
Código Cero Comunicación	Fundación Araguañey	Pórtico de Comunicaciones	
Concello de Ames	Fundación Caixa Galicia	Productora Faro	
Concello de Ourense	Fundación EFE	Quattro	
Concello de Sanxenxo	Fundación Estudos e Análises	R-Cinfo Contenidos	

Na actualidade o alumnado da Facultade de Ciencias da Comunicación debe solicitar a súa participación no programa de prácticas, que practicamente se estende ao longo do ano en tres convocatorias: de novembro a abril, de maio a outubro e de xullo a setembro. Para que os estudantes podan compaxinar estudos e prácticas en empresas, durante o período lectivo a oferta límtase á entidades de Santiago de Compostela e arredores ou, en calquera caso, a actividades que non impidan a compatibilidade das dúas encomendas dos estudantes. A denominada compensación económica ou bolsa de formación está dotada de 380 euros cando a dedicación do estudante é completa, por exemplo no caso do verán, e de 190 euros durante o período de aulas. Os convenios establecen un límite de trinta horas semanais no primeiro caso e de quince no segundo. Os estudante da titulación de Xornalismo poderán imputar ás prácticas, que requiren un proceso de matriculación, ata un máximo de 12 créditos optativos e 17 de libre elección, ou o que é o mesmo 360 horas e 500 horas respectivamente. O alumnado de Comunicación Audiovisual, pola súa parte, poderá imputar ás prácticas un máximo de 30 créditos de libre elección (900 horas).

Respecto das empresas e, a solicitude das mesmas, permítese que as que así o desexen establezan probas de selección. Dese xeito, o estudante ten dúas vías para realizar as prácticas: nunha delas, aquela na que a empresa non require proba selectiva, a selección depende da súa nota media e do feito de que xa realizara ou non prácticas. Ten preferencia este último caso. En canto ás entidades que prefiren realizar un proceso de selección de estudantes, estes últimos non dependen das súas cualificacións senón de diferentes probas como entrevistas persoais, redacción e locución en cámara, redacción de noticia a partir de teletipos ou a gravación e edición

de colas para informativos⁹⁴. A empresa ten a obriga de enviar á facultade unha certificación da correcta –ou non- realización das prácticas por parte do estudante, de cara a consideralas aptas ou non aptas para proceder o recoñecemento dos créditos.

3.4.2 Primeiros traballos académicos

O primeiro programa de doutoramento da facultade arrancou no curso 1993-1994. Un dos docentes chamados a impartir aulas de terceiro ciclo foi o xornalista Ignacio Ramonet. Sen dúbida unha figura cun grande ascendente, aló do simbólico, na filosofía sobre a que se puña en marcha o proxecto da facultade de Comunicación en Santiago de Compostela⁹⁵. Aquela nova facultade debía facer que agromase unha pola dedicada á investigación dentro da oferta de terceiro ciclo da Universidade de Santiago de Compostela. Non existía departamento propio constituído, de tal maneira que articulouse un primeiro programa de doutoramento no marco do Instituto para o Desenvolvemento Económico de Galicia, do IDEGA. Os obxectivos daquel primeiro programa de terceiro ciclo eran: “Coñece-las transformacións e configuración do sistema comunicativo, a redefinición de obxectivos e estratexias para as empresas da información e a nova cultura profesional. Coñecemento dos aspectos e axentes principais da mutación comunicativa e introdución ás tendencias actuais na investigación sobre políticas de comunicación e técnicas de análise”⁹⁶. Aquele programa de doutoramento 1993-1995, titulado “O espazo da comunicación: novos paradigmas e implicacións socioeconómicas”, dispuña dun número máximo de prazas, quince, e os criterios de admisión basearíanse no expediente académico, singularmente nas materias que se correspondesen coas áreas de coñecemento, no currículo investigador e nas competencias en idiomas.

⁹⁴ Collimos como referencia a convocatoria novembro 2011-abril 2012. En liña: http://facultadecomunicacion.org/practicas/convocatoria_novembroabril2012.pdf

⁹⁵ O xornalista e profesor Ignacio Ramonet foi investido doutor honoris causa da Universidade de Santiago de Compostela a proposta da Facultade de Ciencias da Comunicación o 26 de xuño de 2003. Así mesmo foi o encargado de inaugurar o curso de verán que ao redor da guerra do Golfo celebrouse en agosto de 1991 na universidade compostelá como antesala á apertura da facultade. Así o lembraba Margarita Ledo Andión no seu discurso de gabanza na concesión do honoris causa: “Estabamos de cheo nos efectos inmediatos da primeira Guerra do Golfo; formabamos parte, con colegas da Universitat Autònoma de Barcelona e xornalistas, da fronte de oposición ao que nun libro colectivo rotulamos como Las Mentiras de una Guerra, e dende Barcelona -a cidade na que eu mesma estudara- telefonei a Ignacio Ramonet. Procuraba, dalgún xeito, unha desas persoas públicas que axudaran a presentar o novo emprendemento en sociedade. Non coñecíamos na altura ao doutorando se non polo que publicaba e nin sabíamos que compartíamos amigos comúns. Pero o Ramonet dixo, sen máis, si. E no verán do 1991, como proemio á creación da Facultade de Ciencias da Comunicación e do comezo do primeiro curso da licenciatura de Xornalismo, Ignacio Ramonet daba a lección inaugural do curso e fica vencellado a nós, dende entón, noutras actividades que teñen que ver coas cuestións máis determinantes e cos aspectos máis a cuberto do universo dos Media”.

⁹⁶ *Programas de doutoramento. Cursos 1993-94, 1994-95*. Universidade de Santiago de Compostela, 1993, p 284

Táboa nº21. Seminarios do primeiro programa de doutoramento da Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela, curso 1993-1994. “O espacio da comunicación: novos paradigmas e implicacións socioeconómicas”

1º curso

Tipo	Seminario	Créditos	Carácter
A	1. Teoría de xogos e estratexia I	1	Optativo
	2. Newsmaking	2	Optativo
	3. Xornalismo, publicidade en Barcelona na II República	2	Optativo
	4. Fontes documentais na historia da comunicación social en Galicia	2	Optativo
B	1. Estruturas e políticas culturais de comunicación I	2	Optativo
	2. Transnacionalización e espazos nacionais de comunicación	4	Optativo
	3. O novo mapa audiovisual europeo	4	Optativo
	4. A información como mercado o caso das campañas I	2	Optativo
	5. A información como produto: o visual	4	Optativo
	6. A aplicación das novas tecnoloxías audiovisuais	4	Optativo
	7. A retórica televisiva	2	Optativo
	8. Tendencias internacionais da programación televisiva	2	Optativo
	9. A investigación de audiencias: un enfoque estadístico	2	Optativo
C	1. Políticas públicas de apoio á innovación na comunicación	2	Optativo
	2. Industrias culturais: o caso do cine	2	Optativo
	3. 1989: A fin do século XX	1	Optativo

2º curso

Tipo	Seminario	Créditos	Carácter
A	1. Teoría de xogos e estratexias informativa II	1	Optativo
	2. Análise do discurso	2	Optativo
	3. Credibilidade nos medios audiovisuais	2	Optativo
	4. Os titulares na prensa	2	Optativo
B	1. Estruturas e políticas culturais de comunicación II	2	Optativo
	2. Políticas de comunicación en Europa	2	Optativo
	3. Introducción á economía das comunicacións	2	Optativo
	4. Evolución tecnolóxica dos medios de comunicación en Galicia	2	Optativo
	5. A información como mercado: o caso das campañas II	2	Optativo
	6. A información como produto: a irrupción da infografía	2	Optativo
	7. A comunicación corporativa	2	Optativo
	8. Creatividade e televisión interactiva	2	Optativo
C	1. A transnacionalización da economía e os fluxos da información	2	Optativo
	2. A crítica cinematográfica	2	Optativo

O programa contemplaba, ademais, a posibilidade de realizar traballos de investigación e establecía como titores no programa a Margarita Ledo Andión, a José M. Riobóo Almanzor, catedrático de Economía Aplicada da Universidade de Santiago de Compostela, e a Mª Xosé Rodríguez Espiñeira, catedrática de Lingua Española na mesma universidade. Pero quen eran os docentes que abriron o terceiro ciclo de Xornalismo na universidade de Santiago? Os catro docentes doutores naquela altura⁹⁷ e un grupo de profesores convidados doutras universidades.

Táboa nº 22. Cadro de docentes do primeiro programa de doutoramento. Facultade de Ciencias da Comunicación USC 1993-1995*

	Cursos tipo A	Cursos tipo B	Cursos tipo C
1º curso	<ol style="list-style-type: none"> 1. Xosé Luis Quiñoá López 2. Fermín Galindo 3. Enric Marin i Otto 4. Xosé Anxel Fernández Canosa 5. Joan Manuel Tresserras 6. Xosé Armas Castro 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ramón Zallo 2. José Manuel Morán 3. Xosé Soengas 4. Héctor Borrat 5. Margarita Ledo 6. Hipólito Vivar 7. Xosé Soengas 8. Ignacio Ramonet 9. Margarita Ledo 10. Emilio Prado 11. Xosé Soengas 12. J. María Riobóo Almanzor 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Xavier Vence 2. Juan Hernández Les 3. José Manuel Folgar
2º curso	<ol style="list-style-type: none"> 1. Xosé Luis Quiñoá López 2. Fermín Galindo 3. Armand Balsebre 4. José Luis Gómez-Mompart 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ramón Zallo 2. Josep Gifreu 3. Antonio Pasquali 4. Xosé Soengas 5. Hector Borrat 6. Margarita Ledo Andión 7. Justo Villafañe 8. Emilio Prado 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Xaquín F. Leiceaga 2. Juan Hernández Les

*Os números asignados aos docentes correspóndense cos asignados aos seminarios na táboa nº 21

Para formar este había que botar man de profesorado da propia universidade, así que especialistas en Historia e Economía completaban o cadro de docentes procedentes da institución compostelá. Eran historiadores como Xosé Armas Castro –que coordinaba a área de didáctica das Ciencias Sociais no Instituto de Ciencias da Educación da USC-, Xosé Anxo Fernández Canosa e o especialista en cine José María Folgar. Procedían da facultade de Económicas o profesor Xosé Luis Quiñoá López, Xaquín Fernández Leiceaga –naquel momento vicerreitor de Asuntos Económicos no equipo de Ramón Villares- e Xavier Vence, que dirixía o Idega. Mais quen outorgaba peso específico ao programa de terceiro ciclo eran os especialistas no campo da

O regulamento dos estudos do Terceiro Ciclo da USC naquel momento establecía no seu artigo 3 que “os estudos de terceiro ciclo serán dispensados exclusivamente por profesores doutores”.

Comunicación que, desde outras facultades do Estado, exerceron a docencia nos cursos. Enric Marin i Otto era naquel momento o decano da facultade de Ciencias da Información da Universidade Autónoma de Barcelona, centro no que tamén impartían aulas Joan Manuel Tresserras⁹⁸, Hector Borrat, Armand Balsebre e o propio Emili Prado; na Pompeu i Fabra exercía Josep Gifreu mentres que Gómez Mompart era profesor na Universidade de Valencia. Da Universidade Complutense de Madrid participan neste primeiro programa Hipólito Vivar e Justo Villafañe mentres que Ramón Zallo, que no curso seguinte 1994-1995, sería profesor convidado impartindo a materia Políticas de Comunicación de cuarto curso, pertencía á Universidade do País Vasco. Percíbese no programa de doutoramento un primeiro intento de tender pontes co ámbito latinoamericano coa presenza de profesores como José Manuel Morán, da Universidade de Sao Paulo, ou Antonio Pasquali, catedrático da Universidade Central de Caracas en Venezuela, consultor internacional en medios e procesos de comunicación e un dos introdutores dos presupostos da escola de Francfort en América Latina.

Se o primeiro programa de doutoramento constatou a firme decisión que a dirección da nova facultade tiña por situarse no campo da investigación e da produción teórica, a rede comezou a tecerse co Congreso Comunicación na Periferia Atlántica, que tivo lugar entre o 8 e o 10 de novembro de 1995 no Pazo de Congresos de Santiago de Compostela. Aquele congreso, primeira iniciativa internacional proxectada desde a nova facultade e enmarcada nos actos do quinto centenario da universidade compostelá, contou coa presenza no acto inaugural do presidente da Xunta de Galicia, Manuel Fraga, e do reitor da USC, Darío Villanueva, quen destacou a potencialidade daquel novo centro de formación de comunicadores. Do comité científico daquel congreso formaban parte, ademais de Margarita Ledo Andión, os profesores Teun A. van Dijk, da Universidade de Amsterdam, Armand Mattelart, da Universidade de Rennes 2 na Bretaña, José Antonio Mingolarra, da Universidade do País Vasco, Francisco Pinto Balsemão, da Universidade Nova de Lisboa, Emili Prado Pico, da Universidade Autónoma de Barcelona, e Philip Schlesinger, da Universidade de Stirling, en Escocia.

Como sinala o profesor Manuel Martínez Nicolás durante os anos oitenta e noventa

⁹⁸ O profesor Tresserras será conselleiro de Cultura e Medios de Comunicación da Generalitat entre 2006 e 2010 no goberno tripartito de PSC, Iniciativa Per Catalunya-EU e Esquerra Republicana, organización na que militaba. Durante este período, concretamente coa sinatura da Declaración de Compostela o 10 de decembro de 2007, os departamentos de Cultura dos gobernos galego, vasco e catalán impulsarán unha estratexia de cooperación.

desenvólvese un período de explosión para os estudos de comunicación; explosión no sector da comunicación, cunha fonda transformación do sistema mediático, en España pero tamén a nivel mundial, e tamén explosión no contexto institucional co nacemento de novos centros universitarios nos que agroma a investigación. Sen dúbida, a filosofía daquel primeiro congreso de Comunicación na Periferia Atlántica enmarcarase nas orientacións xerais da investigación naquel contexto. “(...) El extraordinario desarrollo del sistema comunicativo español en estos años y la repercusión de la nueva estructura del Estado en el ámbito de la cultura van a influir, obviamente, en la investigación sobre comunicación, y es entonces cuando se inicia el interés sistemático por el análisis de las *políticas de comunicación* y, allí donde haya un fuerte componente ideológico nacionalista, por los llamados *espacios nacionales de comunicación*”⁹⁹.

A identidade era, sen dúbida, un dos eixes que movía aquel congreso; a identidade en relación á produción de contidos simbólicos e de información. Así o sinalaba a profesora Margarita Ledo Andión na sesión inaugural: “Tanto os uns coma os outros sabemos, porén, que non é posíbel pensar nin a Identidade, nin a Cultura sen os Media, sen os modos de produción industrial ou nas marxes dos vieiros que irán confluír nas Autoestradas da Información. Quizabes por iso mereza a pena discutirmos, tal e como se fará en cada panel, aspectos económicos, tecnolóxicos, políticos, de aplicacións e de investigacións. Porque estamos certos que o modo de se inserir pequenos países, nacións sen estado e rexións nun proxecto xeral, contribuirá dun ou doutro xeito a acadar fórmulas de éxito, para a produción e a difusión e, en curto, para a democratización dos espazos de comunicación”. Participan naquel congreso investigadores de Galicia, Finlandia, Portugal, Islandia, Escocia, Irlanda, Inglaterra, Suecia, Dinamarca, Bretaña, Cataluña, País Vasco e Quebec.

Identidade. Políticas de Comunicación. Sector Audiovisual. Eses foron os tres eixes que articularon os contidos e obxectivos daquel primeiro congreso de Comunicación na Periferia no que se recoñecía a importancia da comunicación como vertebradora da sociedade da información. A existencia de medios audiovisuais propios nas nacionalidades históricas como Galicia propiciaban a posibilidade de desenvolver políticas de comunicación que vinculasen ao sector con outros países europeos na

⁹⁹ La investigación sobre comunicación en España. Evolución histórica y retos actuales” en Martínez Nicolás, Manuel (Coordinador). *Para investigar la comunicación; propuestas teórico metodológicas*. Tecnos, Madrid, 2008, p 33

construción dun modelo alternativo ao dominante, representado fundamentalmente polo audiovisual estadounidense. O novo contexto, tal como sinalaba o profesor Ramón Zallo naquel congreso, propiciaba a aparición do conflito cultural. “El riesgo de dilución y clonación de las culturas, la emergencia de nuevos espacios supranacionales que desdibujan los viejos Estados-nación, la falta de correspondencia entre las naciones políticas y naciones culturales y el interés de las comunidades en gestionar los espacios cercanos, han reabierto el conflicto sobre los parámetros fundacionales de la sociabilidad y de la relación entre territorios y poderes en buena parte del mundo”¹⁰⁰. O sector audiovisual atopábase no cerne daquel conflito cultural ao que se refería o profesor vasco; as fórmulas de coprodución, os programas comunitarios de cohesión da produción europea, os novos estándares técnicos e aplicacións tecnolóxicas, etc, foron algúns dos temas obxecto de debate naquel primeiro congreso internacional promovido desde a facultade compostelá, que quería participar na definición das novas relacións de produción e intercambio do mercado audiovisual en Europa. A periferia xa non era tal, sinalaba a profesora Margarita Ledo Andión. “Poida que a necesidade de coordinar instancias político-administrativas, académicas e económico-empresariais nos faga, agora si, aceptar a complexidade como pétala da contemporaneidade fronte a dicotomías, pares de contrarios, que non rematan por dar muito de sí como aquela de Centro/Periferia, de Privado/Público, de Concentración/Pluralismo, de Suxecto e Obxecto”¹⁰¹.

Naquel congreso fraguouse un proxecto relevante para a nova facultade; un proxecto que implicaba a tres universidades e tres televisións públicas. “Televisión e interculturalidade na Bretaña, Galicia e o País de Gales” supuña unha iniciativa conxunta das Universidades de Santiago de Compostela, Haute Bretagne e Aberystwyth¹⁰². Aquele proxecto está estreitamente vinculado ao posterior Observatorio do Audiovisual que, coordinado por Margarita Ledo Andión, nace en 1998 no seo do departamento de Ciencias da Comunicación co ánimo de editar un informa bianual sobre o sector en Galicia e continuar as investigacións iniciadas encol daquela “triple nacionalidade” audiovisual. “Por historia e porque os procesos na historia son tan variados como esta triple nacionalidade, Bretaña-Galicia-Gales participa dunha certa ilusión de

¹⁰⁰ Zallo, Ramón. “La cultura y la comunicación-mundo en crisis” en Ledo Andión, Margarita (Ed.). *Comunicación na Periferia Atlántica*. Universidade de Santiago de Compostela, 1996, p 53

¹⁰¹ Ledo Andión, Margarita (Ed.). *Comunicación na Periferia Atlántica*. Universidade de Santiago de Compostela, 1996, p 17

¹⁰² Ademais de por Margarita Ledo, aquel proxecto estaba coordinado polo profesor Jacques Guyot, do departamento de Ciencias da Información e da Comunicación da Universidade de Haute Bretagne e polo profesor Ioan Willians, do departamento de Teatro, Cine e Televisión da Universidade de Aberystwyth.

semellanza que impregna aos países da periferia atlántica, países morfoloxicamente transferíbeis, coa mesma poboación (preto de 3 millóns), con emigración, con formas expresivas parellas na música, na literatura, nos mitos e mesmo nalgo tan material como a tipoloxía das empresas do audiovisual: pequenas, cunha ou dúas persoas fixas, son un arquetipo de flexibilidade laboral. Adoito formalizadas como sociedades limitadas e adicadas de preferencia á produción, o seu cliente nodal son as institucións e a tele pública, tele pública que asemade, adoita ter os dereitos de difusión amáis de funcionar como distribuidora no mercado exterior”¹⁰³.

A comunicación audiovisual continuaría marcando as liñas de traballo da facultade durante a súa primeira década de andaina. Tras a celebración do primeiro Coloquio Brasil-Estado Español no ano 1996 na cidade brasileira de Londrina¹⁰⁴, a encomenda de organización do segundo recaeu na facultade compostelá e máis concretamente en Margarita Ledo Andión. O Coloquio tivo lugar entre o 23 e o 25 de novembro de 1998 e nel participaron, ademais dos investigadores brasileiros, representantes da Universidade Complutense de Madrid, Autónoma de Barcelona, Universidade de La Laguna, Universidade de Málaga, Universidade do País Vasco, Universidade Pompeu i Fabra, Universidade de Salamanca e Universidade de Sevilla. Se os obxectivos en canto ao eixo temático –a comunicación audiovisual– ían botando prometedores gromos, no relativo ao eixo xeográfico parecía claro que a facultade quería posicionarse en cabeceira no tocante aos centros universitarios estatais e tecer redes cun ámbito co que entendía que compartía retos; por unha bandas, países sen estado da Europa Atlántica, por outra banda o ámbito lusófono.

Durante aqueles primeiros anos de asentamento da facultade puxéronse en marcha outros proxectos que apuntaban á necesidade de complementar os estudos de licenciatura e formar especialistas no terreo audiovisual. Así a xunta de goberno da universidade compostelá aprobaba o 3 de xullo de 1996 o curso “O guión e o estilo documental”, en parcería coa Universidade Autónoma de Barcelona, a Universidade de Trieste e o Instituto Superior de Artes de Cuba, baixo a dirección académica de Margarita Ledo Andión, que estaría acompañada de Román Gubern, un dos maiores

¹⁰³ Ledo Andión, Margarita. “Triple nacionalidade: Galicia, Bretaña e País de Gales” en Ledo Andión, Margarita; Krohling Kunsch, Margarita (eds). *Comunicación audiovisual, investigación e formación universitarias : Actas do II Coloquio Brasil-Estado Español de Ciencias da Comunicación : (Santiago de Compostela, 23-25 de novembro de 1998)*. Universidade de Santiago de Compostela, 1999, p 38-39

¹⁰⁴ Celebrouse os días 2 e 3 de setembro de 1996 co título “Ciencias da Comunicación: Identidades Brasileiras e Españolas” e o profesor Marcelo Hermida asistiu en representación do decanato.

especialistas en cinematografía dentro da academia¹⁰⁵. O curso estaba dirixido a licenciados en Ciencias da Información, profesionais do audiovisual e traballadores da CRTVG¹⁰⁶. Desenvolveríase entre febreiro e maio de 1997 e estruturábase en vinte e cinco créditos cos seguintes seminarios: Dirección e produción, Fotografía e iluminación, Guión e dramatización, Montaxe e banda sonora, Dirección de Arte e Realización de Documentais. Establecíase un obxectivo adicional cun enorme atractivo para as persoas interesadas: realizar cinco documentais con cinco prestixiosos realizadores a emitir pola TVG e as cadeas asociadas á FORTA¹⁰⁷ ao redor da capitalidade cultural de Santiago de Compostela que se celebraría no ano 2000. En marzo de 1997 asinárase con tal motivo un convenio entre a Universidade de Santiago e a CRTVG, dirixida naquel momento por Francisco Campos, á sazón profesor titular da facultade e naquel ano 1997 presidente da FORTA por quenda rotatoria. Os realizadores convidados non eran outros que Basilio Martín Patino (asinou *Kompostela kapital bravú*), Patricio Guzmán (*Retratos*), Belkis Vega (*Quintana, sinfonía de Compostela*), Llorenç Soler (*Pegadas*) e Joao Botelho (*Érase unha vez en Compostela*)¹⁰⁸.

3.4.3 A creación do Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia

Nun apartado anterior describimos os movementos asociativos entre profesionais, previos e tamén coincidentes no tempo, coa apertura da facultade de Xornalismo en Santiago de Compostela. Fixémolo de maneira sintética ao referirnos aos tres congresos de xornalistas consecutivos que, porén, deron lugar a un ermo, en canto a iniciativas conxuntas dos profesionais, que durou máis dunha década. Apareceron novas asociacións de profesionais nos anos noventa que puñan de manifesto as

¹⁰⁵ Román Gubern (Barcelona, 1934) é catedrático da Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade Autónoma de Barcelona desde o ano 1982, pero a súa basta traxectoria abrangue a crítica de cine, a elaboración de guións, a produción ensaística ou o asesoramento a canles de televisión.

¹⁰⁶ A matrícula do curso de posgrao custaba 250.000 pesetas. Para levar a cabo o proxecto contratouse a dúas persoas licenciadas na primeira promoción de Xornalismo no ano 1995: Berta García Orosa, na actualidade profesora titular da facultade, e Roberto Castro Sieiro, hoxe en día integrante do gabinete de comunicación da USC.

¹⁰⁷ A Federación de Organismos de Radio e Televisión Autonómicos fundouse en abril de 1989.

¹⁰⁸ Trátase dun grupo de documentalistas moi representativos do cine experimental e social. Tal é o caso de Basilio Martín Patino (Salamanca, 1930), gañador da Cuncha de Prata de San Sebastian por *Nueve cartas a Berta* en 1966 e desde aquela de incesante actividade na pequena e gran pantalla, ou Patricio Guzmán (Santiago de Chile 1941), realizador de a emblemática *La batalla de Chile*, triloxía histórica realizada entre 1972 e 1979 ao redor dos acontecementos políticos do seu país coa caída de Salvador Allende e a ditadura de Augusto Pinochet. Pola súa parte, Joao Botelho (Lamego, 1949) é un dos máis veteranos e prolíficos documentalistas portugueses, o mesmo que poderíamos aplicar a Llorenç Soler (Valencia, 1936) dentro do Estado español. A vinculación de Soler con Galicia xa viña de vello con traballos como *Autopistas, unha navallada á nosa terra* (1977) ou *O monte é noso* (1978). Por último, Belkis Vega (La Habana, 1951) é unha das realizadoras máis relevantes e prolíficas de Cuba, que dedica boa parte do seu tempo á docencia; no curso 1994-1995 incorpórase á facultade compostelá como profesora visitante para impartir a materia Docudrama.

diferenzas de fondo entre as distintas entidades locais e que tampouco poden agachar a apatía xeral dos traballadores dos medios en Galicia. Resoaban os ecos daquel colexio do que se viña falando desde os primeiros congresos de xornalistas; aquel era un obxectivo prioritario para profesionais de diferentes liñas ideolóxicas pero poñelo en marcha requiría un consenso difícil de acadar entre as asociacións. Finalmente o proceso contou cun consenso de mínimos, tan mínimos que serviron para poñer en marcha o Colexio pero non para cohesionar ás diferentes correntes posteriormente.

Foi a creación do Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia unha consecuencia da posta en marcha dos estudos de Comunicación na universidade galega? A Facultade de Ciencias da Comunicación estivo moi presente en todo o proceso, tanto no fondo como na forma. No fondo porque a súa existencia supuña pechar dunha vez o debate do intrusismo profesional establecendo a titulación como requisito para colexiarse. Os estudos universitarios ofrecían xa a posibilidade de formarse en Galicia e, polo tanto, reforzaban a idea dunha profesión regrada. Na forma porque a facultade participou no proceso de debate e creación do Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia de maneira activa, participativa e non en poucas ocasións determinante. O papel da facultade foi asumido pola maior parte das asociacións como un aval necesario á hora de elaborar un proxecto e presentalo ante o Parlamento de Galicia.

O cuarto congreso de xornalistas, realizado en novembro de 1997, foi o punto de partida para que o proxecto de colexio profesional botara a rodar coa firme intención de chegar a porto. Como sinalamos, a súa tramitación non rematou coas grandes diferenzas entre asociacións, pero conseguiuase poñer en marcha en 2000 con 1.035 solicitudes de ingreso, unha cifra que demostraba a súa demanda e que sobordaba con moito a participación dos profesionais nos congresos de xornalistas anteriores¹⁰⁹. Participaron no proceso, en maior ou menor medida, oito asociacións: as asociacións de prensa de A Coruña, Vigo, Santiago de Compostela e Lugo, a asociación de Xornalistas de Vigo, a asociación profesional de Xornalistas da Coruña, a asociación de Periodistas de Galicia e a xestora da asociación de Ourense. Así mesmo formaban parte da comisión saída do cuarto congreso co obxectivo de levar a cabo o proxecto constituínte do colexio a Asociación de Licenciados e Doutores de Galicia e a Facultade

¹⁰⁹ Segundo relata Arturo Maneiro no cuarto congreso celebrado en Santiago de Compostela inscribíronse ao redor de 300 profesionais, a participación real e presencial estivo nos 200 xornalistas, dos que acabaron votando menos de 150.

de Ciencias da Información. Por parte da facultade, o representante na comisión era o profesor Miguel Tüñez López.

Cales eran xa que logo as diferenzas de calado entre as asociacións ás que se fixo referencia? Había claramente distintos perfís ideolóxicos, entre aquelas asociacións promovidas en boa parte por directivos dos medios e aliñadas co conservadorismo como podía ser o caso da Asociación de Periodistas de Galicia, promovida en 1995 por Arturo Maneiro e Alfonso Cabaleiro, entre outros, e asociacións, tamén de novo cuño, formadas por profesionais novos que facían fincapé en denunciar as condicións laborais dos xornalistas e o control político dos medios, como a Asociación de Xornalistas de Vigo, que vía no colexio unha excelente oportunidade para promover un sindicato de xornalistas en Galicia. Pero a cuestión que motivou máis *encontronazos* entre as asociacións promotoras do colexio era a que tiña que ver coas condicións de ingreso no mesmo. Ao cuarto congreso celebrado en Santiago chegarase con consenso na seguinte proposta:

Artigo 2

- 1. Poderá ser membro do Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia quen estea en posesión do título de licenciado en Ciencias da Información.*
- 2. Quen estea cursando estudos do 2º ciclo de Ciencias da Información poderá inscribirse no Colexio, pero non adquirirá os dereitos de colexiado ata que non remate os seus estudos.*

Disposición Transitoria Segunda

Tamén poderán formar parte do Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia:

- a) Os periodistas inscritos no Registro Oficial de Periodistas da Federación de Asociaciones de la Prensa de España (FAPE) con anterioridade á creación do Colexio.*
- b) Os profesionais que demostren o exercicio da actividade xornalística dende antes do ano 1992, data de creación da Facultade de Xornalismo de Santiago. Unha comisión creada ó efecto estudiará, de xeito individual, o cumprimento dos requisitos de ingreso. A comisión abrirá un prazo de seis meses para a recepción das solicitudes de ingreso, a partir do momento da aprobación da lei.”¹¹⁰*

¹¹⁰ Recólleo Arturo Maneiro “El asociacionismo profesional de los periodistas en Galicia” na revista Comunica nº 2, Asociación de Periodistas de Galicia, Santiago de Compostela, 2004

No transcurso do congreso e, a través dunha emenda presentada pola Asociación de Xornalistas de Vigo, cambiouse o criterio do ano de creación da Facultade de Xornalismo de Santiago por un máis flexible. Así serían admitidos “os profesionais que demostren o exercicio da actividade xornalística na data de publicación no DOG da Lei de creación do colexio de Xornalistas de Galicia”. A facultade apoiou esta opción malia o seu achegamento á Asociación de Prensa de Santiago de Compostela, cunha postura contraria a que fosen admitidos profesionais non titulados, aínda que finalmente sentiuse obrigada a apoiar a emenda. No caso da Asociación de Prensa de Vigo, situado no polo oposto da Asociación de Xornalistas da mesma cidade, o posicionamento foi contrario á proposta de Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia. A asociación viguesa defendía a admisión exclusiva no colexio de licenciados en Periodismo e foi a que amosou maior resistencia xa que, en realidade, non compartía a idea do colexio profesional en xeral. Co xornalista Fernando Ramos á fronte, a asociación, malia asinar a proposta de consenso saída do cuarto congreso, elaborara unha alternativa que chegou a presentar a algúns representantes políticos. A Federación de Asociacións de Prensa de España, na que estaban integradas as principais asociacións galegas, pechara no ano 1991 a chamada terceira vía de acceso, ou o que é o mesmo, o exercicio profesional como feito lexitimador da colexiación. A decisión afectaba a todas as asociacións federadas, aínda que a medida non chegou a cumprirse de maneira estrita en boa parte delas¹¹¹. No cuarto congreso de xornalistas de Galicia 127 persoas votaron a favor de abrir a porta ao acceso de profesionais non titulados, 7 en contra e 4 abstencións.

Cun feble acordo e con movementos das diferentes asociacións, que facían difícil pensar na desaparición das mesmas ao constituír un colexio¹¹², o proxecto de lei de creación deste órgano foi aprobado polo goberno da Xunta de Galicia en abril de 1998. En outubro dese mesmo ano constituíuse no Parlamento a ponencia que ía estudar o proxecto e que ía debater as emendas presentadas por PSOE e Bloque Nacionalista Galego. A comisión xestora saída do cuarto congreso solicitou dos parlamentarios

¹¹¹ Na asemblea da FAPE de 1996, celebrada en Donostia, sete asociacións admitiron que permitían a terceira vía para asociarse: cinco anos de experiencia profesional. Ver o artigo “A voltas co acceso” de Fernando Varela na Revista Xornalistas nº3. Asociación de Periodistas de Santiago de Compostela, 1996.

¹¹² A Asociación de Periodistas de Galicia, con Arturo Maneiro ao fronte, acusaba á Asociación de Prensa de Santiago de Compostela, presidida polo xornalista Fernando Varela, de interferir no proceso de diálogo cos grupos parlamentarios coa apoio da Facultade de Xornalismo. A Asociación de Periodistas de Galicia proclamábase promotora principal do colexio. Pola súa parte, as Asociacións de Xornalistas de Santiago e de Vigo acusaban ao representante da Asociación de Prensa de Vigo, Fernando Ramos, de bloquear o proxecto. Desde Santiago acusaron a Ramos de defender nas reunións da FAPE unha federación de asociacións e en Galicia un colexio profesional.

o compromiso de non modificar puntos tan “conflitivos” como a admisión dos colexiados. O BNG propuña que os aspirante non titulados en Xornalismo tiveran que acreditar tres anos de actividade profesional mentres que o PSOE propuña dous anos.

O 9 de febreiro de 1999 o Parlamento aproba a lei de creación do Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia tal como a concibiran as asociacións do país, sen cambios no referido ao acceso. Respecto á principal vía de acceso, a licenciatura en Ciencias da Información, matizábase que “tamén poderán ser membros os licenciados en imaxe ou comunicación audiovisual, sempre que acrediten que están a desenvolver labores informativos”¹¹³. O texto final foi un texto sinxelo con tres artigos, unha disposición adicional, dúas transitorias e unha final. A disposición transitoria primeira aceptaba a terceira vía como vía de acceso para aqueles profesionais que demostrasen a actividade informativa no momento no que o boletín do Parlamento publicara o proxecto de creación do colexio. De calquera maneira, establecíase que “unha comisión creada para o efecto estudará, de xeito individual, o cumprimento dos requisitos de ingreso. Logo da súa publicidade, a comisión abrirá un prazo de seis meses para a recepción das solicitudes de ingreso, a partir do momento da aprobación da lei. Transcorrido o dito prazo sen presenta-la pertinente solicitude, quedará pechada esta vía de colexiación”. A comisión xestora do mesmo contaba con representantes das asociacións e tamén da Facultade de Xornalismo con Luis Álvarez Pousa como titular e Xosé Ramón Pousa como suplente. O 26 de marzo de 1999 abriuse o prazo para o ingreso no Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia e o 30 de setembro do mesmo ano pechouse a terceira vía como forma de colexiación. En xaneiro de 2000 recibíranse máis de mil solicitudes de ingreso, das que 399 procedían de Santiago, 185 da Coruña e 155 de Vigo. Un 65% das solicitudes acollíanse á disposición transitoria e un 35% pertencían a licenciados en Ciencias da Información. Malia que a facultade participou activamente na creación do colexio, entre os colexiados non se deixou notar a afluencia dos seus titulados.

O Colexio bota a andar tras a asemblea constituínte do 8 e 9 de abril de 2000 que, como era previsible, presentou dúas candidaturas de goberno. Unha delas vinculada á Asociación de Prensa de Santiago de Compostela, con Xosé María García Palmeiro á cabeza, e outra da Asociación de Periodistas de Galicia, con Arturo Maneiro, até pouco antes director da Radio Galega e antes director da televisión autonómica, como

¹¹³ Artigo 3. Lei de Creación do Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia. Diario Oficial de Galicia, 09/03/1999.

candidatos a presidir o colexio. Dos 685 votos emitidos, 482 foron para a candidatura de Palmeiro e 185 para a de Maneiro. A primeira xunta de goberno do Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia estivo composta, ademais de polo propio García Palmeiro, por Xosé Luis Muñoz Portabales como vicedecano, Isabel Quintairós como secretaria, Xosé de Cora como tesoureiro e Manuel Rivas, Antón Luaces, Fernando Varela, Amaia del Olmo, Francisco Xosé González Sarria, Xosé Hermida, Darío Janeiro e Eva Fernández como vocais.

Os xornalistas e membros da APSC narran así os motivos da desconfianza cara o colexio dalgunhas das asociacións. “La APSC por la firme intención de su directiva de apostar por la defensa de la titulación para ejercer el periodismo, ya que consideraba que el Colexio no defendía esta condición. La Asociación de A Coruña por considerar que la entidad colegial era demasiado partidista y para velar por la personalidad y por el patrimonio conseguido a lo largo de su existencia. La Asociación de la Prensa de Lugo por mantener también su identidad y su patrimonio. Por su parte, la Asociación de la Prensa de Vigo -a pesar de haber dejado de pertenecer a la FAPE- siguió manifestando su postura contraria a la *tercera vía*, tal y como se contempló en el proceso de constitución del CPXG”¹¹⁴. As asociacións non se disolveron coa creación do colexio, nin sequera aquelas que promoveran este órgano como un chanzo para a superación e progresiva desaparición das asociacións de prensa.

A Facultade de Ciencias da Información acompañou durante anos o proceso de creación do colexio, proxecto que apoiou firmemente. “O Colexio é un instrumento necesario neste momento para buscar e crear un marco de actuación desde onde a profesión poida defende-los seus intereses e poida manter as negociacións cos distintos interlocutores”. Así o sinalaba o decano da facultade, Xosé López, nas vésperas do cuarto congreso de 1997¹¹⁵. O colexio naceu con ímpeto e cun amplo espazo ante si para intervir; nos seus primeiros pasos manifestou unha especial preocupación polas condicións laborais dos profesionais dos medios de comunicación en Galicia así como polas estratexias de control da información por parte das empresas informativas e tamén por parte dos propios xornalistas. Naqueles primeiros tempos de andaina, o Colexio despregou unha intensa actividade co obxectivo de que se coñecesen as

¹¹⁴ “El asociacionismo profesional de los periodistas en Galicia” na revista Comunica nº 2, Asociación de Periodistas de Galicia, Santiago de Compostela, 2004, p 145

¹¹⁵ Entrevista de Xoán Freire con Xosé López na revista Xornalistas. Asociación de Prensa de Santiago de Compostela, nº5, 1997, p 15

condicións nas que se desenvolvía o exercicio do xornalismo e, polo tanto, posicionouse non en poucas ocasións fronte ás empresas e os mandatarios autonómicos¹¹⁶.

Así o primeiro informe laboral dos xornalistas en Galicia promovido polo Colexio –o primeiro estudo que promoveu tras a súa creación- e coordinado polo profesor da facultade Miguel Túñez sinalaba que ademais dos baixos salarios había outras formas de precarización que ameazaban a esencia da profesión. “Dáse cando o xornalista ten interiorizada a dependencia ideolóxica ou económica do medio ata o punto de que xa non se enfronta aos acontecementos cunha visión puramente profesional senón pensando no que será noticia para a súa empresa (...)”. Por outra parte, este primeiro estudo, que tiña como obxectivo facer unha radiografía da profesión, concluíu que o perfil do colexiado galego era predominantemente masculino aínda que cunha crecente presenza das mulleres nos segmentos de menor idade. A liña de colaboración aberta entre a facultade e o colexio continuou nos últimos anos en forma de cursos e publicacións. Ambas institucións puxeron en marcha un proxecto de formación continua para profesionais co obxectivos de posta ao día e de incorporación de novas materias de análise que, porén, foise reducindo cos anos. Ademais nacen iniciativas como o Observatorio Galego dos Medios, unha ferramenta creada en 2004 para detectar e denunciar as distorsións dos procesos informativos que, integrada no Colexio, estará dirixida polo xornalista Luis Álvarez Pousa.

¹¹⁶ En setembro de 2001, o propio presidente da Xunta de Galicia, Manuel Fraga, interveu nun destes conflitos. O conselleiro de Política Territorial, Xosé Cufía, insultara ao xornalista Manuel Rico chamándolle “pioloso” e “malnacido” tras a publicación no semanario *Interviu* dunha información sobre o patrimonio do político. Segundo recolle Xornal.com o 27 de setembro Fraga apoiou a actitude do conselleiro e preguntou en alta voz: “Cantas persoas saben en Galicia o que é o Colexio de Periodistas, se falamos en serio?”. Desde o Colexio esixiuse ao presidente da Xunta que retirara as súas palabras.

4. Segunda década: asentamento da Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela

Xosé López, seis meses despois de ser elixido decano o 23 de setembro de 1996¹, respondía á pregunta sobre os proxectos inmediatos da facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela. “Esta facultade está consolidada, recibimos un gran traballo feito nos últimos anos. O obxectivo é manter ese modelo de facultade que basea fundamentalmente en intentar contar cun grupo reducido de alumnos, agora mesmo non superamos os cincocentos. O obxectivo é manter ese límite de entrada pese á gran demanda de acceso. Tratar de ofrecer unha formación de calidade e sobre todo achegar a facultade á sociedade e ao sector para que entre todos poidamos establecer debates, analizar o que pasa nos medios, como se poden formar mellor os medios e, sobre todo, traballar no campo da investigación”².

Uns anos máis tarde, a ex decana Margarita Ledo Andión describía así o estado daquel proxecto académico en desenvolvemento que era a facultade: “A Facultade de Ciencias da Comunicación é das máis novas do Campus. Tocáronlle tempos de mudanza e de conflito no sistema universitario pero situouse entre as mellor identificadas do Estado e estableceu cedo relacións científicas e académicas con centros da área atlántica, co bloque de países de expresión portuguesa e con América Latina. Neste intre a Facultade esfórzase en atender as demandas dunha nova titulación; está pendente das transformacións que trae canda si un novo sistema universitario europeo; participa en intercambios de docentes-pesquisadores e recibe ou achega máis de medio centenar de estudantes *erasmus* a Universidades de Francia, Finlandia, Gales, Italia, Inglaterra, Alemaña, Polonia, Portugal ou Chequia. Temos, tamén, participado en varios proxectos inter-europeos e fundado o Observatorio do Audiovisual, que mantén aberta a consulta pública a meirande base de datos -fiábel e contrastábel- do sector en Galiza”³.

¹ López, que acababa de ser nomeado profesor titular da USC, tivo como opoñente nas eleccións ao decanato ao catedrático de Dereito Administrativo Enrique Gómez Reino, que logrou 11 votos fronte os 42 conseguidos por el. Xosé López era até aquel momento delegado de *La Voz de Galicia* en Santiago, cargo que deixou.

² Entrevista con Xoán Freire. *Xornalistas*. Revista da Asociación de Prensa de Santiago de Compostela, nº 5, Inverno 1997, p 15

³ Discurso de gabanza de Margarita Ledo Andión na concesión do *Honoris Causa* a Ignacio Ramonet o 26 de xuño de 2003. En liña: <http://firgoa.usc.es/drupal/node/27780>. Pódese visionar todo o acto de investidura en <http://tv.usc.es/serial/index/id/57>

Seguindo o fío cronolóxico, xa en tempos máis recentes, a mesma profesora atópase con síntomas de preocupación respecto da facultade que derivarían do papel desenvolvido pola Universidade no conxunto social e que estarían representados polos “camiños diversos que seguen as nosas derradeiras promocións, representadas en rapaces e rapazas que foron cara a fóra, por exemplo, cara a Londres, unha cidade que polas néboas é como Monforte –mantivo Pereiro-, porque quen tira dos fíos que determinan as relacións Universidade-Sociedade entre nós considera ou ben que non son as persoas necesarias ou que como país cun sistema de mediacións que crea espazo público, rendibilidade sostíbel e produción simbólica, Galiza ten os días contados”⁴.

Sen dúbida, aquel panorama da comunicación en cambio no cal nacera a facultade no ano 1991 continuou unha carreira de grandes transformacións ao longo das últimas décadas. O novo século comezou cun cambio de denominación que apuntaba a complexidade do campo científico da Comunicación. As facultades de Ciencias da Información pasaron a chamarse facultades de Ciencias da Comunicación; no caso de Santiago de Compostela o cambio de nome responde a unha petición unánime da xunta de Facultade de 1998 nun momento que se considera apropiado. Xustifícase esa solicitude en base aos informes da UNESCO e por un acordo dos decanos de toda España. O cambio oficialízase cando o Consello Universitario de Galicia o acorda o 30 de xullo de 2001 e a Xunta de Galicia ratifícao⁵.

Ao longo deste cuarto capítulo estudaremos as mudanzas e adaptacións experimentadas polo proxecto académico e social, nacido en 1991 na USC, durante a súa segunda década de andaina. A reforma do plan de estudos de Xornalismo, a consecución dunha nova e excepcional sede na campus norte de Santiago e a implantación dunha segunda titulación, Comunicación Audiovisual, apuntalan o camiño cara o que será a reforma universitaria de Boloña coa instauración dos graos. O papel desenvolvido polo departamento de Ciencias da Comunicación da

⁴ Ledo Andión, Margarita. “Indicios de desaparición e tres fotografías dende onde o mundo se chama Galicia”. Discurso inaugural lido na solemne apertura do curso académico 2011-2012. Santiago de Compostela, 2011. p 10

⁵ Decreto 245/2001, do 20 de setembro, (DOG do 4 de outubro p 13.094). O cambio autorízase en base á xustificación exposta no expediente presentado pola USC que sinala que “na actualidade son as telecomunicacións, as redes tecnolóxicas e a informática os sectores que converxen na industria multimedia e nas autoestradas da información, con interacción entre imaxe, texto, gráfica e son. Polo tanto, a nova denominación reflicte con máis exactitude o que é o ámbito actual propio destas ensinanzas”.

USC no terreo da investigación e as diferentes interaccións impulsadas desde a nova residencia do barrio de Vite axudaranos a comprender mellor os obxectivos e consecucións deste proxecto.

4.1. Novos itinerarios no plan de estudos

A elaboración da reforma do plan de estudos concibiuse como a oportunidade para reestruturar e redistribuír contidos –alixeiouse a carga lectiva a trescentos créditos- de maneira que se configurase un plan de estudos sen débedas académicas dentro da Universidade. Era o momento de dar pulo ás liñas de traballo do departamento fomentando un espazo propio e específico dentro da institución –isto víase acompañado dunhas novas infraestruturas para a titulación-, tanto desde o punto da docencia como da investigación. En canto aos contidos do plan, a liña divisoria entre o primeiro e o segundo ciclo marcouse máis claramente coa posta en marcha de tres itinerarios formativos para os estudantes: Xornalismo Electrónico, Xornalismo Audiovisual e Fotoxornalismo e Imaxe Documental, sendo o primeiro unha forte aposta do centro, o segundo un apunte do que podería ser contar coa titulación completa de Audiovisual e o terceiro, o itinerario articulado polo fotoxornalismo o que non obtivo nin o acomodo nin os recursos procurados. Establecíase unha secuencia temporal entre a materia troncal de primeiro curso Redacción Periodística para poder examinarse da obrigatoria de segundo curso Xéneros interpretativos de opinión na escrita; en segundo curso, ademais, había que superar a obrigatoria Linguaxe Audiovisual para poder examinarse das materias Información radiofónica e Información televisiva. Estas dúas prelacións, de calquera xeito, foron suprimidas no curso 2005-2006⁶.

Tratábase xa que logo de corrixir os erros dos plan experimental ou de principiante⁷ e atender á evolución dos perfís profesionais. “En los últimos años hubo una evolución de los perfiles profesionales para la Sociedad de la Información y el Conocimiento, que en el hipersector de la comunicación ha

⁶ Resolución do 11 de outubro de 2005 da Universidade de Santiago de Compostela (BOE 04/11/2005, p 36378)

⁷ López, Xosé. “Los periodistas de los nuevos tiempos: profesionales preparados para la era digital y para la divulgación del conocimiento” en *La comunicación: industria, conocimiento, profesión*. (497-503) Edición a cargo de Carlos Barrera del Barrio, Marcial García López, Fernando Martínez Vallvey. Edipo, Madrid, 2003.

conducido hacia un modelo caracterizado por la polivalencia tecnológica –una necesaria capacidad de adaptación al cambio tecnológico en marcha de la mano de las Tecnologías de la Información y la Comunicación-. A esta característica general se ha sumado, en el caso del periodismo, la aparición de nuevos perfiles –cometidos especializados- para atender las necesidades del entramado productivo en los distintos soportes”⁸.

4.1.1. Xornalismo electrónico, audiovisual e fotoxornalismo

Na Xunta de Goberno da Universidade de Santiago de Compostela celebrada o 11 de febreiro de 1999, o decano da facultade de Ciencias da Comunicación, Xosé López, explicaba e defendía antes os membros da mesma a reforma levada a cabo no plan de estudos de Xornalismo. Sinalaba que os obxectivos eran corrixir erros do pasado e abrir o plan a novos eidos; a Xunta de Goberno aceptaba a proposta de reducir de 75% a 60% os créditos necesarios para acceder ao segundo ciclo⁹. As materias troncais concentrábanse en primeiro e terceiro curso, reducíase o peso das obrigatorias da Universidade –que pasaban de 100 a 80 créditos- e procurábase unha maior definición dos estudantes a través das optativas. En cada itinerario o estudante debía superar vintecatro créditos das optativas desa orientación así como unha materia ponte, unha optativa de matrícula obrigatoria, que se situaba en terceiro curso. Tratábanse das materias que se consideraban definitivas na transición cara os itinerarios. Era a materia Xornalismo Electrónico no caso do itinerario do mesmo nome; Programación e audiencias en radio e TV no caso da orientación Xornalismo Audiovisual e a materia Foto e tecnoloxía dixital no caso de Fotoxornalismo e Imaxe Documental. En terceiro o estudante decantábase por unha especialización utilizando esas materias como ramplas de acceso. A maiores, en cuarto curso debían superar polo menos doce dos créditos distribuídos entre as materias comúns aos tres itinerarios.

⁸ López, Xosé. Ibid, p 502

⁹ Acta da Xunta de Goberno da USC do 11 de febreiro de 1999. Depositada na Secretaría Xeral da USC.

Táboa nº23. Plan de estudos conducentes título Xornalismo. Universidade de Santiago de Compostela 1999

	Materias troncais	Créditos	Materias obrigatorias	Créditos	Materias optativas	Créditos
1º curso	Historia do mundo actual	4,5t+0,5p*	Estrutura da Economía Mundial	4,5t+1,5p		
	Ciencia Política	4,5t+0,5p				
	Comunicación e Información Audiovisual	6t+6p				
	Comunicación e Información escrita	6t+9p				
	Lingua galega / española	4t+4p				
	Publicidade e Relacións Públicas	6t+6p				
	Teoría da Comunicación e Teoría da Información	4,5t+1,5p				
	Créditos troncais 1º curso		Créditos optativas 1º curso			

t (teóricos) p (prácticos)

	Materias troncais	Créditos	Materias obrigatorias	Créditos	Materias optativas	Créditos
2º curso	Teoría da Comunicación e Teoría da Información	4,5t+1,5p	Fotoxornalismo	3t+3p	Estatística aplicada á comunicación	3t+3p
			Xéneros interpretativos e de opinión na prensa	3t+9p	Estrutura económica de Galicia	4,5t+1,5p
			Información radiofónica	3t+3p	Estrutura social de Galicia	4,5t+1,5p
			Información televisiva	3t+3p	Historia contemporánea de Galicia	4,5t+1,5p
			Lingua galega oral	3t+3p	Literatura galega e Xornalismo	4,5t+1,5p
			Linguaxe audiovisual	3t+3p		
			Teoría da comunicación visual	3t+3p		

	Materias troncais	Créditos	Materias obrigatorias	Créditos	Materias optativas	
3º curso	Dereito da Información	5t+2p	Documental Televisivo	3t+3p	Historia do Cine	4,5t+1,5p
	Xornalismo especializado	4t+8p	Xéneros radiofónicos e televisivos	6t+8p	Industrias Culturais	4,5t+1,5p
	Xestión da Empresa Informativa	3t+3p	Políticas de Comunicación e Identidade Cultural	4,5t+1,5p	Seminario da Investigación na Comunicación	1,5t+4,5p

	Materias troncais	Créditos	Materias obrigatorias	Créditos	Materias optativas	Créditos
4º curso	Producción da Información	3t+5p				
	Libro de Estilo en Prensa, Radio e Televisión	3t+3p				

	Optativas Orientación Fotoxornalismo e Imaxe Documental	Créditos	Optativas Orientación Xornalismo Audiovisual	Créditos	Optativas Orientación Xornalismo Electrónico e Multimedia	Créditos
3º curso	Foto e Tecnoloxía Dixital	3t+3p	Programación e Audiencias en Radio e Televisión	3t+3p	Xornalismo Electrónico	2t+4p
4º curso	Documentalismo Fotográfico e Cinematográfico	4,5t+1,5p	Guión Audiovisual	4,5t+1,5p	Creación de Produtos na Rede	3t+3p
	Guión Audiovisual	4,5t+1,5p	Produción e Difusión Audiovisual	4,5t+1,5p	Linguaxe e Guión Multimedia	3t+3p
	Historia da Fotografía	4,5t+1,5p	Radio Dixital	2t+4p	Xornalismo de Precisión	4,5t+1,5p
	Taller de Técnicas e Expresividade Fotográfica	6p	Teoría e Análise da Televisión	4,5t+1,5p	Sistemas e Innovacións Tecnolóxicas	2t+4p
	Tendencias fotográficas	4,5t+1,5p	Teoría e Técnica das Retransmisións	3t+3p	Taller de Aplicacións na Rede	6p
	Comunicación Local	3t+3p	Comunicación Local	3t+3p	Comunicación Local	3t+3p
	Infografía e Ilustración	2t+4p	Infografía e Ilustración	2t+4p	Infografía e Ilustración	2t+4p
	Talleres de Cuestións Actuais en Comunicación	6p	Talleres de Cuestións Actuais en Comunicación	6p	Talleres de Cuestións Actuais en Comunicación	6p

Elaboración propia a partir da publicación do Plan de Estudos Conducetes ao Título de Licenciado en Xornalismo, no BOE do 16/06/1999 (p 23150-23158)

4.1.2. A redución de créditos

As decisións non puideron evitar ser obxecto de críticas no seo universitario por parte de representantes de áreas de coñecemento e departamentos afectados pola redefinición e tamén causaron conflitos laborais internos¹⁰. A redución de créditos foi un dos obxectivos do reformado plan de estudos de Xornalismo e 300 créditos supuñan unha remodelación importante. Era necesario adelgazar a presenza doutros áreas de coñecemento no plan. A redución de créditos presentouse como unha argumentación abondo para reducir o peso das materias afíns e consolidar as dúas áreas de coñecemento presentes no departamento de Ciencias da Comunicación. Co novo plan, era posible cursar non máis de seis materias simultaneamente.

Materias obrigatorias de primeiro curso no plan de 1992 como Estrutura Económica de Galicia, Historia Contemporánea de Galicia ou segundo curso como Estrutura Social de Galicia, pasan a ser materias optativas de segundo curso. Optativas como Estatísticas Aplicada e Literatura Galega pasarán a denominarse Estatística Aplicada á Comunicación e Literatura Galega e Xornalismo. A docencia de metodoloxía da investigación tamén tiña que sacrificarse xa que perdía catro créditos respecto do plan anterior, se ben o novo plan botaba man de novas materias como a optativa de segundo ciclo Xornalismo de Precisión, vinculado

¹⁰ Antón Dobao incorporárase como asociado á facultade no curso 1994-1995 e perdería a docencia no curso 2000-01, como consecuencia dun novo plan de estudos que procuraba maior especificidade en docencia e investigación. A materia Libro de Estilo pasaba a denominarse Libro de Estilo en Prensa, Radio e Televisión asignándolle a docencia a Víctor Fernández Freixanes. Porén, o afectado argumentaba no seu recurso (ver documento anexo á acta da Xunta de Goberno da USC do 5 de maio de 2000) que non existía diminución de docencia, senón que se acumulaba noutros profesores e se facían contratacións de profesores visitantes, que se debían ter en conta criterios de antigüidade, que se estaba sendo discriminatorio coa titulación de Filoloxía, que no curso 1999-2000 asignaráselle Xornalismo Especializado para o cal non tiña formación e que o plan de organización docente 2000-01 tivera pouca aceptación no departamento con 8 votos a favor, 6 abstencións e 3 en contra. A experiencia na facultade deixoulle un sabor agridoce ao docente, que o explicaba deste xeito anos máis tarde: "En 1995 preséntome a unha praza de profesor asociado na Facultade de Ciencias da Información da Universidade de Santiago. Ó cabo de voltas e contravoltas, este lingüista (dun medio de comunicación, si, pero lingüista) faise profesor asociado de Libro de Estilo contra o desexo do gremio. S ó cinco anos. Ata que se decide non me renovar contrato por non ser xornalista pois, ó parecer, a miña formación inhabilitábame para ensinar comunicación. Voume, pero non me borran o enriquecemento na relación cos alumnos, o ensaio de observar con eles a realidade e as súas mediacións cunha ollada radical e crítica. Unha ollada que entre o profesorado da Facultade, quitadas honradísimas e queridas excepcións, non existe, evítase. Hoxe vexo os meus alumnos traballando xornadas interminables por catro pesos. É a función da facultade: formar man de obra moi barata, reprodutores do sistema de control". (Biblioteca Virtual Galega. Ficha de autor: Xaneiro 2002. Consultada en liña: http://bvg.udc.es/ficha_autor.jsp?id=xoalopez&alias=X.+Ant%F3n+L.+Dobao&solapa=biografia o 23/06/2011).

“a la aplicación de métodos científicos de investigación social y comportamental a la práctica del periodismo; responde a un cambio metodológico utilizando técnicas de cruce de datos por ordenador y análisis socioestadísticos, así como bancos de datos en cada una de las áreas de especialización temática, se centra fundamentalmente en los sondeos de opinión e información socioestadística; en el llamado *database journalism* o periodismo de rastreo de datos por ordenador”¹¹. A especialización temática continuou manténdose como unha troncalidade, Xornalismo Especializado, de segundo ciclo –no novo plan en terceiro curso- con doce créditos de carga lectiva, supoñendo pouco máis que un 8% da carga lectiva total do plan. A flexibilidade na formación -a mesma que as empresas procuraban nos futuros profesionais-, continuaba a ser unha marca do plan se ben a diferenza respecto do plan de 1992 residía nun novo obxectivo: deseñar perfís nun modelo de xornalismo xeralista.

Táboa nº 24. Distribución de créditos por materias e cursos plan estudos Xornalismo USC 1999

Ciclo	Curso	Materias troncais	Materias obrigatorias	Materias Optativas	Créditos Libre Config.	Traballo fin de carreira	Totais
1	1º	69 63T+6A	6	0	0		75
1	2º	6 5T+1A	48	12	6		72
2	3º	40 39T+1A	26	12	0		78
2	4º	14 13T+1A	0	36	25		75
							300

¹¹ Galindo, Fermín. “Propuesta de periodización histórica y evolución conceptual de Periodismo de Precisión” en Estudios sobre el Mensaje Periodístico nº 10, Universidade Complutense de Madrid, 2004, p 103. O auxe do Xornalismo de Precisión está unido á dixitalización da sociedade e, segundo o autor do artigo, a institucionalización académica da materia na universidade española veu da man do libro de José Luis Dader *Periodismo de precisión. Vía socioinformática de descubrir noticias* (Síntesis, Madrid, 1997).

4.1.3. Unha nova contorna

Aquela reforma apostaba por unha nova contorna e centraba as transformacións nos novos soportes e na produción de contidos para estes. De acordo co profesor e daquela decano Xosé López: “En un escenario caracterizado por la revolución tecnológica en marcha y por la concentración empresarial, con grandes desafíos comunicativos, parece evidente que los profesionales que elaboran los contenidos, especialmente los periodistas, no podrán vivir al margen del nuevo paradigma empresarial, el multimedia, y el nuevo paradigma de comunicación glocal y total, Internet. La red de redes se ha convertido no sólo en una buena fuente de información, sino que es un nuevo medio de transmisión y un nuevo medio de comunicación. Por lo tanto, Internet ha alcanzado la categoría de herramienta imprescindible para los periodistas y de herramienta útil para importantes sectores de la sociedad”¹². A aplicación das novas tecnoloxías da información e da comunicación incorporábase de maneira decisiva ao plan. “La actualización de los programas docentes ha estado guiada por la necesidad de que los nuevos periodistas aprendan a trabajar en clave multimedia”¹³. O itinerario de Xornalismo Electrónico e Multimedia funcionou como *avant-garde*, tanto dentro da facultade, como na contorna próxima de facultades homólogas, onde nacía para consolidarse un novo campo de docencia e investigación¹⁴. No curso 2001-

¹² López, Xosé. “Nuevos perfiles de periodistas en la sociedad de la información” en Revista Ámbitos nº 7-8, Universidade de Sevilla, 2002, p 11

¹³ López, Xosé. Ibid, p 13

¹⁴ Do seguinte xeito o analizaba o profesor Javier Díaz Noci cinco anos despois da posta en marcha do plan de estudos en Santiago no artigo “Ciberperiodismo, profesión y academia. Medios digitales españoles en internet” (Telos nº 59, 2004. En liña: <http://sociedadinformacion.fundacion.telefonica.com/telos/articulocuaderno.asp?idarticulo=5&rev=59.htm>). “La presencia de asignaturas específicas es muy irregular en las cada vez más numerosas facultades de comunicación de la Universidad española. Las más antiguas, y pobladas –la Complutense de Madrid y la Autónoma de Barcelona–, son, paradójicamente, las que menor oferta tienen en este sentido. La del País Vasco, otra de las facultades con “solera”, cuenta con algunas asignaturas optativas y de libre elección, a falta de poder reformar el programa de estudios como el mercado demanda. Lo mismo ocurre con la Universidad de Navarra, pionera por cierto a la hora de incluir los estudios sobre ciberperiodismo en su curriculum. De momento, y al igual que ocurre en otras facultades, esa enseñanza se refugia fundamentalmente en el programa de asignaturas “tradicionales” como la Tecnología de los Medios... Impresos. Otras universidades, en cambio, han sido más ágiles a la hora de incluir en su línea curricular asignaturas directamente relacionadas con el ciberperiodismo: cabe así mencionar –la lista no pretende ser exhaustiva ni excluyente– a la Universidad de Santiago, con el activo grupo encabezado por Xosé López a la cabeza; la Universidad Pompeu Fabra de Barcelona, con dos asignaturas sobre la cuestión; la Universidad de Málaga; la Universidad Carlos III de Madrid, con varias asignaturas específicas impartidas por Obdulio Martín Bernal y Teresa Sandoval, universidad que cuenta además con el pionero de los estudios sobre hipertexto en este país, Antonio Rodríguez de las Heras

2002 botaba a andar ademais o curso de posgrao “Xornalismo electrónico. Nova forma de comunicación” dirixido polo profesor Xosé López.

Debuxábase unha nova paisaxe e a facultade compostelá procurouse un papel de liderado na produción teórica e na investigación aplicada ao redor das chamadas novas tecnoloxías. Decía o profesor Xosé Ramón Pousa que “a realidade do panorama profesional en Galicia suxire un novo paradigma na formación dos graduados e que ese novo paradigma pasa pola calidade. Un novo enfoque que dote ao futuro profesional da comunicación dunha formación flexible e axeitada para un mercado de traballo en constante mudanza, con tendencia a ser cada vez máis dinámico, en función dos avances tecnolóxicos, da competencia entre soportes e no xurdimento de novos medios”¹⁵. As ferramentas ofrecidas polos avances tecnolóxicos convertéronse en motores dun cambio de perfil do profesional da comunicación; cambio que afectaba de pleno o modelo de formación. “(...) Tende a desaparecer a fronteira entre técnicos e xornalistas porque o novo escenario esixe técnicos con coñecementos xornalísticos e xornalistas con coñecementos técnicos. As novas tecnoloxías, o seu coñecemento e dominio, determinan xa o novo tipo de informador, capaz de informar empregando os sistemas tecnolóxicos. Especialmente significativo como campo de actividade en crecemento é o xornalismo en internet, que require un profesional que domine esta tecnoloxía de vangarda e que, a un tempo, sexa autoempresario para colocar as súas reportaxes, entrevistas, etc. Está de máis dicir que as materias que se ocupen da tecnoloxía teñen que ser eminentemente prácticas”¹⁶.

Non significaban aquelas mudanzas no contexto social e comunicativo que se simplificase o papel do xornalista; ao contrario, o perfil do comunicador adquiría unha maior complexidade. “La saturación o sobrecarga informativa, en la que los ciudadanos del ciberespacio se sumergen, asemeja poner en tela de juicio la

(véase en la edición de *Telos en Internet su experimental Libro de arena*); y la Universidad de Valencia, que cuenta con uno de los más recientes planes de estudio de Periodismo”.

¹⁵ Pousa, Xosé Ramón. “A formación de xornalistas en Galicia” en *A investigación e o ensino do xornalismo no espazo luso-galego. Actas do I Congreso Luso-Galego de Estudos Xornalísticos* 29 e 30 de outubro de 2002, Santiago. (Coords. Xosé López e Jorge Pedro Sousa). Consello da Cultura Galega, 2004 p 161

¹⁶ Videla Rodríguez, Juan José. “Apuntamentos para a formación dos comunicadores audiovisuais” en *Actas do II Congreso Galego Audiovisual*. Coordinadores: Xosé López, Mamen Quintas e Susana Pego. Consello da Cultura Galega, Academia Galega do Audiovisual, Santiago de Compostela, 2007, p 188

tendencia a erigir como fenómenos noticiables realidades falseadas por intereses sin verificar y que, al mismo tiempo, se convierten en instrumentos de dominio y en juicios de valor que encuadran estereotipos morales, Esta perversión del discurso informativo o bien forma parte del compromiso social del periodista”¹⁷.

4.2. Do Burgo das Nacións á facultade de Álvaro Siza

Cando Manuel Vázquez Montalbán inaugurou o 28 de outubro de 1991 o primeiro curso da Facultade de Ciencias da Información fíxoo na planta baixa, na aula principal do edificio da praza de Mazarelos, tamén coñecida como praza da Universidade. Até o curso anterior aquel edificio histórico protexido acollera a Facultade de Filoloxía desde que en 1973 deixara de formar parte da Facultade de Filosofía e Letras. Esta vella construción foi promovida polos xesuítas e erguida entre 1734 e 1737¹⁸. Con catro alturas máis soto e oito mil metros cadrados de superficie –a facultade ocuparía cinco mil debido á coexistencia co Instituto de Ciencias da Educación e coa CIUG- este inmovible histórico retocado para acoller aos aspirantes a xornalistas non se adaptaba ás súas necesidades. Desde un primeiro momento, aquel inmovible adoptouse como unha solución provisoria para o centro por parte dos impulsores do mesmo. Nin as alturas dos espazos nin a estrutura en xeral podían acoller estudos de televisión nos que se puidese traballar coas fontes lumínicas adecuadas; tampouco había espazos adecuados para poder establecer zonas comúns, como redaccións ou laboratorios de audio. A necesidade dun novo edificio era un dos eixes sobre os que pivotaba aquela facultade que acababa de nacer.

O desenvolvemento do proxecto dun novo edificio universitario para os estudos de Comunicación en Galicia no seo da Universidade de Santiago de Compostela veu marcado por tres elementos que definiron a súa magnitude. En primeiro lugar, a

¹⁷ López, Xosé; Otero, Marita. “La formación de periodistas en la era digital” en Latorre, Jorge; Vara, Alfonso; Pérez-Latre, Francisco Javier (Editores). *Profesionales para un futuro globalizado. Actas del XVII Congreso Internacional de Comunicación*. Facultad de Comunicación, Universidad de Navarra, Ediciones Eunate, Pamplona, 2003

¹⁸ Na información da Universidade de Santiago de Compostela relativa á taxación económica do seu patrimonio, a data de construción deste edificio sitúase en 1800. Porén, a súa construción realizouse na década de 1730 por encargo do arzobispo Yermo y Santibañez para destinala a colexio de exercicios do clero e coa idea de que albergase a escola de gramática, fundada a finais do século XVI polo arzobispo San Clemente. A expulsión dos xesuítas en 1767 por Carlos III provocou que este inmovible, a Igrexa veciña e o solar onde se levantou o edificio da Universidade, hoxe Xeografía e Historia, pasaran a mans da Universidade de Santiago. Ver *El patrimonio histórico de la Universidad de Santiago*, de María Dolores Vila Jato (Coord.), USC, Santiago de Compostela, 1996. Desde novembro de 2006 e, tras unha reforma integral, o edificio acolle a Facultade de Filosofía.

escolla dun autor como Álvaro Siza (Matosinhos, Portugal, 1933), naquela altura xa premio Pritzker, galardón que outorga a estadounidense Hyatt Foundation e considerado o de maior prestixio no campo mundial da arquitectura. En segundo, un orzamento que, se ben finalmente resultou axustado para o proxecto do autor, supuña un alto investimento no ámbito das infraestruturas universitarias e, polo tanto, deixaba entrever o obxectivo de que o edificio e a súa significación fosen un elemento central na proxección da USC no século vinteún. E, por último, a postulación da universidade compostelá para acoller a titulación de Comunicación Audiovisual, que atopamos xa nas vésperas da posta en marcha da titulación de Xornalismo. O programa plurianual 1991-1994 da Universidade de Santiago presentado en febreiro de 1991 prevé a elaboración dun plan de estudos de Comunicación Audiovisual, cuxa titulación podería poñerse en marcha entre 1992 e 1994 como un segundo ciclo.

4.2.1. O enlace portugués

En 1993 Margarita Ledo Andión establece o primeiro contacto co estudo de Álvaro Siza para convidar ao arquitecto en nome da Universidade de Santiago de Compostela a pensar un edificio para a Facultade de Ciencias da Comunicación que recentemente botara a andar. Na capital galega, o rexedor tamén era arquitecto. En efecto, Xerardo Estévez, alcalde de Santiago de Compostela desde 1983 a 1998 –exceptuando un período entre 1986 e 1987 debido a unha moción de censura-, exerce a arquitectura e o urbanismo desde os primeiros anos setenta. Xa instalado na alcaldía convértese nun impulsor da arquitectura de autor e de marca na cidade de Santiago encomendando a filosofía do plan especial de protección e conservación do casco histórico a Josef Paul Kleihues¹⁹ no ano 1989, pouco despois de que o alemán realizase o proxecto de pavillón San Clemente. Así mesmo encargou ao británico Norman Foster en 1994 o deseño dunha torre de telecomunicacións para o monte Pedroso que nunca se chegou a realizar e a Álvaro Siza a remodelación do parque de Bonaval. Apoia o primeiro traballo de Siza en Galicia, o encargo por parte da Administración Autonómica

¹⁹ Nacido en 1933 e finado en 1994, o alemán Kleihues fora a partir dos anos sesenta un dos artífices da concepción urbanística da cidade de Berlín, en boa parte destruída tras a segunda guerra mundial, poñendo en marcha a “reconstrución crítica” e a “racionalidade poética”.

do Centro Galego de Arte Contemporánea, proxectado e construído entre 1988 e 1993²⁰. Primeiro traballo que chega á execución pero non primeiro encargo recibido polo arquitecto portugués desde esta beira do Miño. O alcalde de Vilanova de Arousa en 1988, José Vázquez, convida a Siza a que idee un proxecto de polideportivo na área do Vao, unha zona sensible á entrada da Illa de Arousa – integrada no concello de Vilanova até que se produciu a segregación en 1997 como municipio independente- e ao pé da ría. O que puido ser o primeiro edificio de Siza en Galicia e en todo o Estado non pasou dunha maqueta. O prestixio do arquitecto engrandeceuse co Pritzker de 1992, que recoñeceu a súa traxectoria desde os anos setenta destacando proxectos como o distrito da Malagueira en Évora, a recuperación do barrio do Chiado en Lisboa ou a Biblioteca de Aveiro. A entrada en funcionamento do CGAC, o 28 de outubro de 1993, tirou proveito da sona do galardoador autor, que naquel momento vía xa construída a Escola de Arquitectura de Porto e ideaba unha Facultade de Ciencias da Información para Santiago de Compostela na que superar algúns atrancos²¹.

Entre 1993 e 1994 o arquitecto elaborou o estudo previo e o proxecto básico. O 25 de marzo de 1994 infórmase en Xunta de Goberno da USC que o proxecto está encargado e que se trata dunha “acción encamiñada a dotar dun edificio exento, pero situado nas proximidades da Facultade de Filoloxía, aos estudos actuais de Xornalismo e aos que complementariamente no futuro poidan sumárselle”²². Formalízase entón o contrato co arquitecto. Eran os anos inmediatamente posteriores á segregación da Universidade de Santiago e da constitución dun Sistema Universitario Galego con dúas novas universidades á súa sombra pero dispostas a acoller titulacións e infraestruturas que as emparellaran coas demandas da sociedade do fin de século vinte. A monumentalidade santiaguesa,

²⁰ Segundo explica Manel Somoza autor do libro de entrevistas con Siza *Conversas no Obradoiro* (Verlibros, 2007), no caso do CGAC, o alcalde defendeu a proposta do arquitecto de levar o edificio cara adiante, cara á rúa, quedando a escasos metros do antigo convento de Bonaval. O arquitecto Siza definiu a tarefa de Estévez naqueles anos como “a procura da Nova Cidade Histórica” (Galegos na Escalera, Xurxo Lobato. Fundación Caixa Galicia, 1995, p.50).

²¹ En resposta á pregunta de Carlos Seoane sobre se o feito de ser a Facultade de Ciencias da Comunicación un edificio social debido aos seus amplos espazos de encontro responde ao carácter docente do espazo, o arquitecto sinala que non. “Simplemente responde a un cambio de cliente, un cambio maravilloso. Por exemplo, en mi proxecto de la Facultad de Arquitectura de Oporto, sólo se me permitía un 30% del área para espacios de circulación, aseos, espesor de muros, estructura. Ello en una escuela es una restricción inaceptable, porque en una escuela los espacios comunitarios son probablemente la parte más importante de la formación”. (Siza, Alvaro, Seoane, Carlos y Muñoz, Luis. *Facultad de Ciencias de la Información*. Labirinto de Paixóns, A Coruña, 2002, p 51).

²² Recollido no resumo da Xunta de Goberno do 25/03/1994 depositado na Secretaría Xeral da Universidade.

da que carecían os campus das novas universidades, falaba de historia e prestixio, pero a segregación derivou en competitividade. A Universidade de Santiago de Compostela destacaba por un patrimonio arquitectónico extraordinario pero había que amosar que estaba preparada para afrontar novos retos. Nos catros anos de mandato do reitor Ramón Villares puxéronse en marcha os proxectos de Institutos Universitarios do Campus Sur de Santiago (1996), obra de Manuel Gallego Jorreto, e a Biblioteca Intercentros e de Servizos Administrativos do Campus de Lugo (1998), de Santiago Catalán. A Facultade de Ciencias da Comunicación aparecía como a oportunidade para entrar no século vinteún cun edificio de autor que arroupaba unha titulación innovadora no campus que, ademais, aspiraba a medrar con Comunicación Audiovisual. Por outra parte, o equipo reitoral facía un xesto á cultura portuguesa co nome dun arquitecto incontestable que axudaría a incidir favorablemente nunha área da cidade como era o barrio de Vite.

O cambio no reitorado en xuño de 1994 non afectará ao futuro do proxecto aínda que inflúe no ralentí do mesmo, sumado ás dificultades e axustes orzamentarios. O quinto centenario da Universidade de Santiago de Compostela, cuxos actos conmemorativos tiveron lugar en 1995, e o cambio no decanato de Xornalismo en xullo de 1996, coa elección de Xosé López, tiveron lugar nos primeiros dous anos daquel novo reitorado. Darío Villanueva, no goberno da USC, respectou o compromiso co arquitecto portugués, confirmou o encargo e axiña tivo que levar a cabo un dos primeiros pasos dos que requiría a construción: o derrube dos últimos pavillóns estudiantís do Burgo das Nacións²³. O 13 de marzo de 1995 o reitor da USC

²³ Foron corenta e sete os pabellóns construídos no seo do plan xeral de ordeación urbana do ano 1965 como albergues provisorios para peregrinos coa denominación común do Burgo das Nacións. Os pabellóns montábanse cunha estrutura metálica e paneis de escaiola e cartón, todo cuberto cun tellado a dúas augas de uralita. En 1979 os pavillóns dependían do Ministerio de Comercio e Turismo e a USC comezou a utilizalos como residencia universitaria tras as intensas protestas estudiantís que tiveron lugar ese curso. Segundo crónica do xornalista Perfecto Conde naquel momento: “Ocho pabellones están ocupados como viviendas provisionales de la policía. En otros dos viven posgraduados y personal docente de la Universidad; tres son almacenes; uno, mecanización, y el pabellón central está habilitado como guardería universitaria y como escuela de enfermería. Otros veintiséis están cerrados, totalmente vacíos y abandonados, con serios riesgos de destrucción definitiva. Según la coordinadora que reivindica el uso del Burgo, quince pabellones podrían ser abiertos en quince días y ofrecer 620 plazas en habitaciones con calefacción central, moqueta y sala de baño”. No curso académico 1986-87 iniciáronse as obras dunha nova residencia, que remataron en 1992-93. A primeira fase da demolición ten lugar nos primeiros anos oitenta, deixando un solar destinado á expansión da Universidade de Santiago. Entón Felipe Peña prepara un plan de urbanización da zona de carácter urbano, que prevía un edificio de grande volume con patios centrais para acoller distintas facultades. Neste plan se incluíría a construción da Facultade de Filoloxía (1988-1991) deseñada por Alberto Noguerol e Pilar Díez que supuxo a ruptura da idea dun único edificio universitario. Tras o levantamento da facultade de Filoloxía e da nova residencia estudiantil do Burgo e cos estudantes residentes mobilizándose contra o desafuizamento, en 1996 tiráronse os últimos pabellóns. A finais de 2009 aínda se podía ver un deles, na Choupana, utilizado como local veciñal.

Darío Villanueva presenta o anteproxecto da nova Facultade de Xornalismo, acto no que reitera a demanda da titulación de Comunicación Audiovisual para Santiago. O claustro da Universidade da Coruña acorda tamén nese mesmo mes solicitar a titulación.

Na programación plurianual 1995-98 que o equipo de goberno presenta en abril de 1995 consta que o novo edificio ten como finalidade “satisfacer as necesidades docentes e investigadoras da Facultade, actualmente situada na Praza de Mazarelos. A superficie construída será aproximadamente de 13 mil metros cadrados e estará situada no Campus Norte nas proximidades da Facultade de Filoloxía. O proxecto básico e de execución foi entregado polo arquitecto Álvaro Siza á Universidade. O presuposto inicial das obras ascenderá aproximadamente a 1.000 millóns de pesetas e a construción desenvolverase nas anualidades 1995, 96 e 97”²⁴. Finalmente entrégase o proxecto de execución en maio de 1996 e a construción desenvólvese nas anualidades de 1997, 1998 e 1999²⁵.

O venres 5 de setembro de 1997 ás sete da tarde coa presenza de Manuel Fraga, presidente da Xunta de Galicia, colocábase a primeira pedra nun acto que coincidía coa precampaña para as eleccións autonómicas do 19 de outubro. Darío Villanueva, naquel momento reitor, outorga unha grande importancia á presenza do máximo mandatario autonómico naquel acto simbólico de arranque do proxecto. Para Villanueva a participación de Fraga naquel acto simbolizaba unha postura de forza fronte ás aspiracións da Universidade da Coruña. Na xunta de Goberno da USC do 3 de outubro dese ano infórmase aos seus membros de que as obras xa comezaron. Atrás quedaba un ano intenso de demanda de comezo das obras diante da Administración Autonómica.

4.2.2.Os orzamentos do novo edificio

²⁴ Recollida na acta do 27/04/1995 depositada na Secretaría Xeral da Universidade

²⁵ Nos orzamentos da USC correspondentes ao ano 1997 sinálase que as obras “absorberán un total de 1.430 millóns de pesetas, imputadas pola Consellería de Educación e Ordenación Universitaria ao capítulo VI dos orzamentos universitarios”. O 21 de xullo dese mesmo ano a USC adxudica con expediente 410/97 as obras do edificio de Ciencias da Información á Construtora San José a través dun concurso aberto cun orzamento base de licitación de 1.429.951.258 pesetas.

En canto á concreción da parte económica, partíase dun orzamento pechado considerado alto no ámbito da Universidade –en cada unha das anualidades de 1998 e 1999 o gasto asignado en previsión foi de 615 millóns- e asumido pola Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, cuxo titular era Celso Currás Fernández, aínda que xestionado mediante convenio pola universidade. O propio arquitecto Álvaro Siza reconece a importancia que tivo o control dos custes no proxecto. “En la Facultad fue un presupuesto cerrado. Desde el principio sabíamos que no podía costar más que aquella cantidad. Por otra parte, el museo también normalmente está asociado a la idea de lo atemporal, de calidad. En la Facultad hubo gran disciplina económica por parte de todos. Sabíamos desde el principio que no podíamos pensar en ningún revestimiento más caro que el revoco; entonces la opción ha sido la de tener un basamento más estable desde el punto de vista físico en el que se utilizó granito aplacado y en la parte superior un revoco”²⁶. O arquitecto considera que con “catro o cinco detalles se ha resuelto todo el proyecto”²⁷ e que se optaron sempre polas solucións máis económicas posibles excepto nos zócalos como recursos que o proxecto arquitectónico considerou fundamentais na defensa do edificio.

Ao arquitecto Carlos Seoane foille asignado o papel de enlace como arquitecto local e xefe de proxecto, responsabilidade compartida con Marco Rampulla, arquitecto cordobés colaborador habitual do portugués Siza. Con eles, como arquitectos colaboradores no proxecto participan Cristina Ferreirinha, Edison Okumura, Gonzalo Benavides, Javier Molia, Lia Kiladis e Luis Diaz-Mauriño. A Universidade de Santiago, pola súa banda, asignou para a dirección da obra a Arturo Campanero, responsable da oficina técnica da USC, a Ubaldo López e a Manuel Blanco. A consellería de Educación estaba representada na dirección de obra por Raul Freire e Eduardo Mosquera. A construtora San José, responsable de levar arriba aquel proxecto como con anterioridade fixera con outro deseñado por Siza, o Centro Galego de Arte Contemporánea, designou como xefe de obra a Juan Benito González.

²⁶ Siza, Alvaro; Seoane, Carlos ; Muñoz, Luis. *Facultad de Ciencias de la Información*. Labirinto de Paixóns, A Coruña, 2002, p. 35. Na entrevista sinala que o edificio foi resolto coas solucións máis económicas e que só se permitiron algúns “momentos de pracer” como a lámpara de acceso ou a reixas de alarma que producen a figura humana.

²⁷ Ibid., p 35

Xosé Ramón Pousa Estévez, vicedecano da facultade entre 1993 e 2000, encargouse de facer o seguimento de todo o proceso da obra, que comezara cunha declaración de necesidades mínimas; precisábase un *plató* de cine, dous *plató*s de televisión para a realización de informativos, dous estudos de radio, un salón de actos multifuncional e unha rede de voz, imaxes e datos que interconectara todo o edificio. Eran necesarias ademais salas de redacción equipadas, espazos para o visionado e laboratorios de posproducción. E, por suposto, aulas amplas para acoller as clases teóricas, que chegan a reunir a máis dun cento de estudantes. A formulación por parte da Universidade de Santiago de Compostela en canto á nova facultade abalaba entre a necesidade dun edificio práctico e a oportunidade que supuña traballar con Álvaro Siza. Pretendíase, polo tanto, funcionalidade e brillantez en beneficio da cinco veces centenaria Universidade de Santiago de Compostela. Nun dos encontros de traballo mantidos en 1994 entre a decana comisaria Margarita Ledo e o arquitecto, este referíase á necesidade de “dominar os problemas funcionais e sobrepasalos creando un todo, un organismo”²⁸. As previsións orzamentarias establecidas en 1995 non eran as mesmas no momento no que as obras comezaron aumentando o custe total do proxecto en máis dun terzo e o equipo de goberno da universidade, encabezado polo reitor Darío Villanueva, despregou un intenso traballo de negociación coa Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, tanto na etapa de Juan Piñeiro Permuy de titular (1990-1996) como na de Celso Currás Fernández (1996-2005).

Paralelamente ao desenvolvemento deste proxecto que dotaría aos estudos de Comunicación na USC dun espazo de referencia, continuou a presión por parte da Universidade da Coruña que aspira a implantar a titulación de Comunicación Audiovisual a curto prazo. A posta en pé do edificio de Álvaro Siza convértese nun poderoso argumento a favor da universidade compostelá na súa vocación de acoller unha segunda titulación das Ciencias da Comunicación. A inclusión nos planos do proxecto de instalacións profesionais para a produción audiovisual interpretouse na Universidade da Coruña como a implantación *de facto* dos estudos de Comunicación Audiovisual no campus compostelán, preocupación que levou ata o Consello Galego de Universidades e que secundaron outras instancias

²⁸ Ledo Andión, Margarita. *As pernas do ciclista*. Entrevista con Álvaro Siza. Revista Obradoiro, nº 23, Colexio Oficial de Arquitectos de Galicia, Santiago de Compostela, 1994.

da cidade herculina²⁹. Deixando de lado a aposta das tres universidades por unha nova titulación, cuestión que abordaremos máis adiante, hai que apuntar que a obra final non rebaixou en número os espazos e servizos demandados pola USC e previstos no proxecto, destacando nesta tarefa a firmeza ante a Xunta de Galicia do vicerreitor de Asuntos Económicos naquel momento, Manuel Castro Cotón. Os recortes finais necesarios para axustar o proxecto en relación ao orzamento, como veremos a continuación, terán que ver coa calidade dos espazos e non coa cantidade.

4.2.3. Espazo e distribución

Ademais da importante tensión proporcionada pola cuestión orzamentaria, Álvaro Siza traballou en base á topografía e á urbanización da área onde se ía construír a facultade³⁰, na que non atopou ningún elemento que puidera condicionar a estrutura do novo edificio, se exceptuamos a Facultade de Filoloxía (Noguerol e Díaz, 1991). Como ocupar o espazo veciño a esta construción foi unha das primeiras preocupacións de Siza. A organización respecto da contorna estudouse sobre unha primeira maqueta urbanística na que se propuxeron até unha ducia de variantes. Siza atopábase fronte a unha parcela en Vite coa carga histórico-simbólica do Burgo das Nacións, o complexo estudantil no que no ano 1972 o seu paisano Jose Afonso entoara o *Grándola, vila morena*, canción emblema daquela *revolución dos cravos* que estaba a chegar³¹.

²⁹ Tanto o reitor daquela Darío Villanueva como o vicedecano Xosé Ramón Pousa destacan a presión exercida pola UDC en diferentes foros contra o novo edificio para Ciencias da Comunicación. Villanueva refírese a “unha operación de boicot e torpedeamento sistemático”.

³⁰ Julio Cano Lasso (Madrid 1920-1996) foi o encargado de deseñar o polígono de vivendas sociais de Vite nos anos setenta e asinou anos máis tarde, en 1986, o Auditorio de Galicia. A finais da década dos sesenta comezouse a proxectar o que hoxe se coñece como Campus Norte aproveitando a accesibilidade que supuña a rúa Xoán XXIII. A Escola de Maxisterio, inaugurada en 1971 e deseñada por Fernando Moreno Barberá, e a Facultade de Ciencias Económicas, aberta en 1976 e proxectada por Desiderio Pernas Martínez, son os primeiros edificios universitarios asentados nesta área urbana.

³¹ O cantor portugués Jose Afonso (1929-1987) tivo unha estreita relación con Galicia, cultivando a amizade con artistas e escritores. O recital no Burgo das Nacións tivo lugar o 10 de maio de 1972 e o mesmo día do ano 2009 a corporación municipal de Santiago de Compostela inauguraba o parque Jose Afonso nesta mesma área. Aquele recital do ano 1972 tivo unha grande repercusión; celebrábase ao abeiro dos movementos estudantís antifranquistas na Universidade e, ademais, foi a primeira vez que o artista portugués interpretaba *Grándola, vila morena*. Jose Afonso considerábo un dos mellores recitais da súa vida. Acompañábo na guitarra o músico galego Benedicto. Foron varios os centos de mozas e mozos que acudiron a aquel acto, presentado polo presidente da comisión de estudantes de Económicos, o futuro presidente da Xunta de Galicia Emilio Pérez Touriño.

A parcela estaba situada nunha área cuxo desenvolvemento urbanístico fora lento e estaba lonxe de estar concluído: as propostas racionalistas de Julio Cano Lasso, por un lado, e o plan de Felipe Peña para o Campus Norte, por outro. “A outra escala, a idea visual para a Facultad tamén responde a las diferencias del contexto inmediato en una negociación sutil entre las ideas del Polígono de Vite y las de Peña. Peña proponía el edificio para la Facultad como un edificio internalizado hacia un patio central similar a la Facultad de Filología adyacente. Siza descarta el patio y como consecuencia el volumen total ocupado por la facultad disminuye considerablemente, cambiando radicalmente la relación del edificio con la calle, particularmente con Avenida Castela. En lugar de una fachada fuertemente urbana –como la adyacente de Noguerol y Díaz– los pabellones menores de la propuesta de Siza crean una serie de patios pequeños abiertos, que crean un borde mucho más suave. Este tipo de borde urbano recupera para la Facultad las ideas de Cano reconociendo una tradición en la zona que Peña descartaba. Hacia el sur, sin embargo, Siza respeta las proporciones institucionales de Peña y la alineación con el edificio de Filología”³².

Alén dos recursos derivados do plano inmaterial e simbólico, cuxo valor vai máis alá do que marca o mercado, o edificio ten un prezo como ben inmovible e este é, segundo a taxación que a USC manexa desde decembro de 1999, 12.020.242 euros por 11.194 metros cadrados. A construción da facultade durou dous anos e tanto para o arquitecto e o seu equipo como para a empresa construtora resultou ser un proveitoso exercicio de axuste entre o ideal e o posible. Como xa sinalamos con anterioridade, Siza non distingue entre arquitectura e construción sendo esta última parte central do seu proxecto ao facer realidade unhas propostas nas que as indicacións de material son claras e precisas. Así o arquitecto fixo valer unha estrutura de muros de formigón en troques dunha estrutura na que se utilizarían piares metálicos e concibiu unha edificio en forma de espiña na que espazos definitorios de actividade distribúense en volumes perpendiculares ao volume principal, tres cara o norte e un cara o sur. Este último módulo é o que acolle a mediateca e comportou unha maior dificultade co resto ao quedar suspendido na horizontal sobre a propia entrada da facultade conformándose como centro espacial de todo o edificio. Tanto desde a ollada exterior como a interior, a mediateca cun lucernario que xoga coa luz natural, é á Facultade de Ciencias da

³² Siza, Álvaro; Seoane, Carlos; Muñoz, Luis. Ibid., p 19

Comunicación o que o Dobre Espazo³³ ao Centro Galego de Arte Contemporánea: un espazo heterodoxo que, ao requirir unha solución construtiva singular, funciona como reto para o arquitecto e que, no interior do edificio, semella unha fonte de alimentación para o resto do edificio. Tanto desde un punto de vista estético como de función, a mediateca da facultade é unha marca de autor³⁴.

O volume principal consta de tres niveis: planta baixa e dous pisos na metade oeste e soto, planta baixa e primeira na outra metade. Os tres volumes perpendiculares ao principal que conectan coa parte norte da cidade están ocupados polo auditorio e polos estudos e laboratorios que se distribúen ao redor dun patio interior en forma de *u* completamente cegados ao exterior para o seu correcto funcionamento. A facultade conta con dous estudos de radio, dous *platós* de televisión, un dedicado a informativos con 139 metros cadrados e outro destinado a outros xéneros con 124 metros cadrados, un *plató* de cine, unha aula de redacción televisiva informatizada, equipada para a edición televisiva, sete cabinas dedicadas á edición, conversión de formato e visionado e unha sala de dobraxe. Nove aulas xerais, que se distribúen no volume lonxitudinal do edificio poboado no terceiro andar pola secretaría do departamento e os despachos dos docentes. Tres aulas de visionado e cinco aulas de informática completan a lista de espazos e servizos destinados á formación do alumnado. A rede de cabo de fibra óptica converteuno nun dos espazos de maior velocidade de conexión do país. O auditorio estivo chamado a converterse nun recurso importante para a proxección social e académica da facultade; un espazo con capacidade para trescentas trinta persoas dotado de cabinas de traducións simultánea e de

³³ O Dobre Espazo é dentro do museo un exercicio escultórico do propio arquitecto. Trátase dunha sala de exposición de planta cadrada cunha altura que duplica a súa largura conectando a primeira planta coa baixa e atravesada por unha pasarela sen uso que conecta a unha porta exterior. Esa pasarela que marca unha dirección ao exterior tería a súa equivalencia na facultade coa lámpara-barandilla que Siza idea para acceder ao primeiro andar da mediateca. Para máis información ver *A Guía CGAC*. Consellería de Cultura e Deporte, Xunta de Galicia, Santiago de Compostela 2008.

³⁴ Na memoria realizada pola facultade en 1996 para reclamar a titulación de Comunicación Audiovisual describíase así a futura mediateca: “Trátase do primeiro centro concibido en Galicia para a consulta de materiais impresos e audiovisuais en tódolos soportes: papel, disco e cinta magnética, informático, vídeo, cine, fotografía, etcétera. Dispón de máis de 400 metros de espazo acondicionado acústica e termicamente, dividido en tres plantas, capaz de almacenar e ofrecer ao público traballos en tódolos soportes mencionados. Consta de arquivo dos diferentes soportes, espazo de consulta dos índices de documentos, mostrador de empréstitos, e espazos de consulta en cada un dos soportes, dotados dos equipos de lectura dos documentos segundo o soporte do que se trate. Formando parte da Mediateca estruturábase un espazo destinado especificamente á Biblioteca da Facultade de Ciencias da Información, con almacén e sala de lectura, Licenciatura de Comunicación Audiovisual: memoria. Facultade de Ciencias da Información, Universidade de Santiago de Compostela, 1996, p 84.

proxeción audiovisual no que poder afondar nas propias liñas de traballo do centro ao mesmo tempo que acoller iniciativas do exterior. Para este espazo o arquitecto adaptou algunhas das solucións postas en práctica no auditorio do CGAC como os asentos. O soto do edificio tamén acolle desde a súa apertura a Fonoteca da Universidade, con dúas salas de audición, unha con vinte postos individuais e outra con capacidade para cincuenta persoas.

Todos os axentes implicados no desenvolvemento da obra, comezando polo arquitecto, coinciden á hora de sinalar que as solucións aplicadas na obra foron tan adecuadas como austeras. Desde o muro con núcleo de formigón e capas de polistireno e malla de fibra de vidro que serve de fachada do edificio até o tratamento acústico dos espazos³⁵. Trátase dun edificio afastado do carácter monumental doutras obras do mesmo autor e deseñado coa vontade de integración na contorna, sendo difícil advertir toda a súa estrutura volumétrica a simple vista. Porén, está considerada unha obra relevante na traxectoria do autor da que destacan os volumes independentes integrados na paisaxe e a distribución equilibrada entre espazos teóricos e prácticos na que amplos espazos comunitarios na planta baixa e na primeira funcionan como nós de distribución.

4.2.4. O valor da autoría

A marca de auga de Siza, a súa sinatura, atópase desde mesma a entrada do edificio, concibida como gran patio para o encontro, até nos deseños de obxectos especificamente pensados para a facultade como as lámpadas, cinceiros, paraugueiro exterior ou banco de xardín. O edificio foi galardoado co premio Secil 2000, a distinción portuguesa máis importante en canto á arquitectura -ao pouco tempo de

³⁵ Higini Arau, un dos maiores expertos no deseño da acústica dos espazos en Europa, encargouse das solucións acústicas da facultade unificando as necesidades dos diferentes espazos. Os resultados nunca foron de todo satisfactorios e, segundo explica Xosé Ramón Pousa, vicedecano naquel momento, débéronse á utilización por razóns orzamentarias dos teitos de escaiola en troques das superficies absorbentes propostas por Siza. O arquitecto era consciente das deficiencias acústicas, que requiriron intervencións posteriores, preocupación que manifestou o mesmo día da inauguración do edificio, segundo conta o xornalista e ex estudante do centro Pancho Tristán na crónica "Alvaro Siza impregna de «ironía y alegría» la facultad de Periodismo de Santiago" (*El Mundo*, 1 de marzo de 2000). Ao longo do mes de setembro de 2005 realizáronse as obras de tratamento acústico para mellorar o son no seu interior e diminuír o eco que se producía.

abrir as súas portas-, polo carácter de ruptura e innovación da obra. O valor desta obra é asumido desde a apertura do edificio como un compromiso coa autoría por parte dos diferentes equipos directivos da facultade, querendo significar isto que non se poden efectuar reformas significativas sobre o deseño arquitectónico, a sabendas de que, ademais do carácter simbólico do edificio dentro da USC, este é o atractivo polo que axentes externos solicitan a cesións de espazos como o auditorio da facultade pagando o aluguer establecido pola USC nos orzamentos anuais. Por resolución reitoral, en 2004 estableceuse a tarifa de novecentos euros polo aluguer a xornada completa do auditorio da Facultade de Ciencias da Comunicación fronte aos seiscientos de salóns de actos, aulas magnas e similares nos outros centros, nun exercicio no que se aumentou o 33,14% os ingresos por aluguer de espazos universitarios respecto a 2003. As *Normas de Cesión Temporal de Espazos da USC*, aprobadas pola Xunta de Goberno da USC o 21 de decembro de 2009, acordan a tarifa para os salóns de actos de todos os centros, exceptuando o auditorio da Facultade de Veterinaria de Lugo, fixándoa en seiscientos cincuenta euros pola xornada completa. Así mesmo a facultade ofrece a posibilidade de solicitar outros espazos como o *plató* de televisión ou os estudos de radio seguindo os criterios establecidos pola Universidade. Até agora foron contados os retoques sobre o deseño de Siza; o primeiro deles, consensuado co arquitecto, consistiu en pechar a conserxería que o portugués concibira como un espazo aberto ao estilo dun museo como o CGAC pero que resultaba incómodo para os traballadores debido á temperatura xa que os espazos comúns do edificio, como o gran vestíbulo de entrada, non dispoñen de calefacción. Así mesmo en 2009 dividiuse unha pequena sala que funcionaba como almacén cunha tarima de aceiro común por necesidades da propia facultade e aproveitando que se trataba dun espazo pechado. De calquera xeito, calquera obra no edificio, por menor que sexa, tal como se indica desde o equipo decanal, non deixa de ser ollada con lupa e discutida a nivel interno; todos son conscientes das vantaxes e inconvenientes da arquitectura de autor.

As portas da facultade abríronse oficialmente o 29 de febreiro de 2000 aínda que desde semanas antes xa foran convidados a visitalo de maneira privada arquitectos e representantes dos medios de comunicación de Galicia. Ao acto inaugural asistiron o presidente da Xunta Manuel Fraga Iribarne, o conselleiro de Educación Celso Currás que, xunto ao reitor Darío Villanueva e o decano Xosé López, deixáronse guiar polas explicacións do arquitecto Álvaro Siza sobre a distribución dos espazos,

o deseño do mobiliario e, especialmente, pola relación do edificio coas persoas que o fan habitar. Tamén foi convidado o ex reitor Ramón Villares, baixo cuxo mandato fixérase o encargo do proxecto, sendo notorio que era o responsable en primeira instancia do proxecto universitario de Siza en Galicia. Asistiron representantes da maioría das facultades de Ciencias da Comunicación do Estado así como da política e da cultura galegas. O edificio deseñado por Siza abriu á Facultade de Ciencias da Comunicación á súa contorna malia ter desprazado os estudos de Xornalismo do centro histórico da cidade ao Campus Norte. Os máis de once mil metros cadrados con marca de autor permitiron aos responsables do centro converterse en anfitrións e colaboradores das institucións e empresas que requiriron participar deste novo espazo, que permitía a interacción coa sociedade en xeral e co mundo da empresa en particular. E, por suposto, contribuíu de maneira rotunda a visualizar e compartir as liñas de traballo emprendidas por este centro.

Alí celebrouse o Congreso *15 anos de Ciencias da Comunicación en Galicia* do 20 ao 24 de novembro de 2006 e, cunha especial significación polo que supuxo de recomposición do ámbito da investigación en Comunicación en España, o congreso fundacional da Asociación Española de Investigación de la Comunicación, do 30 de xaneiro ao 1 de febreiro de 2008. Ademais, hai que subliñar os usos das novas instalacións por parte de entidades externas. Xornadas, ciclos de cine, presentacións, conferencias, cursos, encontros profesionais e corporativos e exposicións converten a facultade nun espazo en continua actividade, constatando o salto cualitativo que supuxeron as novas infraestruturas para os estudos de Comunicación na Universidade de Santiago e para o ámbito galego da comunicación en xeral.

Táboa nº 25. Actividades externas realizadas na facultade de Ciencias da Comunicación do curso 2004-2005 ao curso 2009-2010

	2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010
Outubro			Curso dirección de fotografía. Consorcio Audiovisual de Galicia. 2 ao 15 outubro		Obradoiro de Análise da Linguaxe Cinematográfica do Documental Árabe. Festival Amal. 27-31 outubro	
Novembro	<p>Presentación documentais Prestige. RTVE en Galicia. 11 novembro</p> <p>Exposición fotográfica "Terra" de Sebastiao Salgado. Amarante. Segunda quincena novembro</p>	<p>Seminario "A comunicación no sector turístico". CETUR. 11,18 e 25 novembro</p> <p>Proxección documental "Carrilanos". Centro Territorial RTVE. 23 novembro</p> <p>Presentación libro "El látigo y la pluma" de Fernando Olmeda. 24 novembro</p> <p>I Xornadas de Comunicación de Galicia. Secretaría Xeral da Comunicación da Xunta de Galicia e Club Internacional de Prensa. 30 novembro, 1 decembro</p>	<p>XXV Xornadas de Debate sobre a Sanidade Pública. Asociación Galega para a Defensa da Sanidade Pública. 24 novembro</p>			<p>Xornadas técnicas. RedIRIS. 23 ao 27 novembro</p>
Decembro	<p>Cine alemán. Cineclub Compostela. 21 e 22 decembro</p>	<p>V Asemblea Xeral. Colexio Profesional Xornalistas Galicia. 17 decembro</p> <p>Presentación serie documental "25 anos de autonomía". Centro Territorial RTVE. 19 decembro</p>	<p>II Encontro Internacional sobre Educación Audiovisual. Consorcio Audiovisual de Galicia. 4, 5 e 6 decembro</p> <p>Xornadas de Prácticas Radiofónicas dirixidas pola artista Julia Montilla. CGAC. 11 ao 16 decembro</p>			<p>Claustro extraordinario. USC. 1 e 2 decembro</p> <p>Foro de Marketing e Comercialización Audiovisual. Agapi. 3 e 4 decembro</p> <p>Clase Maxistral de Fred Martins. "Sambas e outras bossas". Central Folque. 2,3,4 decembro</p>

Xaneiro	<p>Presentación propostas e debate dun novo modelo de medios públicos galegos. CPXG. 22 xaneiro</p> <p>Charla "Aspectos sociais da Constitución Europea". Movemento polo Cambio. 26 xaneiro</p>		<p>Convención de comerciais. Empresa R. 12 xaneiro</p> <p>Foro Compostela sobre a Muller en investigación e sociedade. Grupo Compostela de Universidades. 25 e 26 xaneiro</p>	<p>Homenaxe a Siro. CPXG. 24 xaneiro</p> <p>I+C. Investigar a Comunicación. Congreso Internacional Fundacional. Asociación Española Investigadores da Comunicación. 30, 31 xaneiro e 1 febreiro</p>		
Febreiro	<p>Exposición fotográfica Luis Valtueña. Médicos do Mundo. Primeira quincena febreiro</p>	<p>Presentación do Informe Anual da Profesión Xornalística en España. FAPE. 20 febreiro</p>				<p>Actividade da editorial Santillana</p> <p>Actividade do laboratorio farmacéutico Pfizer</p>
Marzo	<p>Presentación documental Bagdad Rap. Arturo Cisneros. 10 marzo</p>	<p>Xornadas "Comunicación Identitaria". Club Internacional de Prensa. 6-10 marzo</p> <p>Xornadas "Cidadanía, participación e emprendemento. Oficina do Voluntariado da USC. 28 e 29 marzo</p>	<p>Presentación do libro "Crónicas inconformistas" de Isaac Díaz Pardo e anuncio do veredicto do premio Roberto Blanco Torres de Xornalismo. Concello de Cuntis. 21 marzo</p> <p>Charla sobre o simposio "Pobre Mundo Rico". Club Internacional de Prensa. 22marzo</p>			<p>Debates cos fotoxornalistas Miguel Riopa, Emilio Morenatti e Javier Baulu. Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia. 3 marzo</p> <p>XXV Encontro de Educación para a Paz.Seminario Galego de Educación para a Paz. 11 ao 13 marzo</p>
Abril	<p>VI Encontro de Danza Contemporánea. USC. 15 abril</p> <p>Presentación libro Á marxe de Carlos Casares. Editorial Galaxia. 15 abril</p> <p>Presentación filme <i>Habana Blues</i> de Benito Zambrano. 27 abril</p>	<p>Lusocom 2006. Lusocom. Directora:Margarita Ledo Andión. 21 e 22 abril</p>	<p>Exposición fotográfica pobo Gumuz. USC. 19 abril inaug.</p> <p>Obradoiro de prácticas escénicas. Consorcio do Audiovisual de Galicia. Abril-Xullo</p>	<p>Presentación filme A outra margem de Luis Filipe Rocha. Instituto Camões. 24 abril</p> <p>Charla. Consello Asesor da RTVE en Galicia. 24 abril</p> <p>Xornada OJD. Oficina de Xustificación da Difusión. 23 abril</p>		<p>Party&Co. Xogo de mesa. Best Relations. 8 abril</p> <p>Xornadas internacionais sobre Economía, Dereitos Humanos e Comunicación. Amarante Setem. 23 ao 25 de abril</p> <p>Curso de Cultura Contemporánea Galega. Asociación Galega da Lingua. 29 abril</p>

Maio	II Mostra de Teatro D-Mente. 23 ao 26 maio Reunión científica. Sociedad Española de Periodística. 27 e 28 maio	I Xornadas sobre a regulación da profesión xornalística. Sindicato de Xornalistas de Galicia. 6 maio	Charla do cura Enrique Castro. Club Internacional de Prensa. 2 maio Exposición fotográfica presas cárcere Teixeiro. Primeira quincena maio. Proxección e coloquio con Nacho Vigalondo. Consorcio do Audiovisual de Galicia. 8 maio	Seminario "Como se deseña un plan de comunicación". CPXG Obradoiro "Outro xornalismo é posible... tamén na televisión". Club Internacional de Prensa, 5 ao 8 maio	Charla André Martins e Xurxo González. Filminho. 12 maio	Visita Xabarán. 25 anos da CRTVG. 5 maio I Xornadas Mocidade Galega. Mocidade Socialista Galega. 6 ao 8 maio Obradoiro de Stop Motion. Festival Cortocircuito. 24 ao 28 maio
Xuño	Exposición "Cinematógrafos de Galicia". CGAL. Primeira quincena xuño Festival de danza En pé de pedra. Matarile Teatro. 24 e 26 xuño	TechBusiness Week. Foro e-Gallaecia. 14 ao 16 xuño				
Xullo					II Foro de Expertos en Novos Medios e Contidos Audiovisuais. Agapi. 9 e 10 xullo	
Setembro			I Foro Ciencia e Comunicación. CPXG. 27 e 28 setembro			

4.3 A licenciatura en Comunicación Audiovisual

O 21 de xullo de 2003 os reitores da Universidade de Vigo e da Universidade de Santiago de Compostela, Domingos Docampo e Senén Barro respectivamente, asinaban un convenio de colaboración para a aprobación do plan de estudos da licenciatura en Comunicación Audiovisual. As dúas universidades emitirían un título conxunto outorgándolle un cariz ás relacións interuniversitarias inédito até aquel momento en Galicia e que respondía ao interese compartido polas dúas universidades en facerse coa titulación. O desbloqueio do mapa de titulacións universitarias posibilitaría que no curso 2003-2004 comezara a impartirse en ambas universidades o primeiro e o segundo ciclo da titulación con itinerarios curriculares diferenciados e xestión independente; tamén na Universidade da Coruña poñeríase en marcha ese mesmo curso a titulación, aínda que neste caso

só establecendo o segundo ciclo³⁶.

A demanda da titulación universitaria de Comunicación Audiovisual por parte das tres universidades remóntase practicamente ao momento da segregación do sistema universitario galego en 1989. No caso da Universidade da Coruña converteuse nunha das súas solicitudes fundacionais por parte do seu reitor José Luis Meilán Gil que a consideraba central no seu proxecto de deseño académico para a institución que dirixía; no caso da Universidade de Santiago de Compostela entendeuse como un paso lóxico tras a aprobación por parte da Xunta de Galicia en 1990 da creación da Facultade de Ciencias da Información. A titulación universitaria de Audiovisual centrou demandas, polémicas, debates e incidiu na proxección da rivalidade entre universidades. A propia decisión de implantala nas tres universidades no ano 2003, aínda cun título conxunto no caso de Santiago e Vigo e unicamente o segundo ciclo na Coruña, non satisfacía os obxectivos de ningún dos centros.

Para entender o interese pola formación superior dos comunicadores audiovisual, non se pode obviar que o sector audiovisual galego experimenta un importante auxe co comezo do século vinteún. Pasa a ser considerado un hipersector, pola súa dimensión e complexidade, e convértese nun sector estratéxico apoiado por lei³⁷. A Xunta de Galicia reconece “o carácter estratéxico e prioritario do sector audiovisual pola súa importancia cultural, social e

³⁶ Decreto 265/2003 do 15 de maio polo que se concede autorización para implantar estudos conducentes ás titulacións que se citan no Sistema Universitario de Galicia (DOG 23/05/2003, p 6623-6625). O decreto sinalaba que tras a consolidación do sistema universitario galego xordido da LOSUGA de 1989 chegara o momento de proceder a implantación de novas titulacións. Así se concedían, no caso da Universidade de Santiago, os estudos de Comunicación Audiovisual compartidos coa de Vigo, a titulación de enxeñeiro técnico en informática de sistemas e os títulos de enxeñeiro técnico en topografía e enxeñeiro técnico en obras públicas, especialidade en transportes e servizos urbanos, estes dous últimos no campus de Lugo. Para a Universidade da Coruña concedíase a implantación do segundo ciclo de Comunicación Audiovisual a impartir na Facultade de Ciencias da Educación, a titulación de enxeñeiro técnico en obras públicas, especialidade en construcións civís e a licenciatura en Documentación, a impartir na Facultade de Humanidades do campus de Ferrol. Por último, na Universidade de Vigo, a Facultade de Ciencias Sociais do campus de Pontevedra pasaba a denominarse Facultade de Ciencias Sociais e da Comunicación e impartiría a titulación de Comunicación Audiovisual, compartida con Santiago; ademais concedíanse no campus de Vigo os títulos de enxeñeiro técnico de telecomunicacións, especialidade en sistemas de comunicación e especialidade en son e imaxe, e no de Ourense a diplomatura de Turismo.

³⁷ Os tres grupos parlamentarios galegos, PP, PSOE e BNG, consensuan a Lei 6/1999 do 1 de setembro do Audiovisual Galego (DOG 08/09/1999). O texto legal sinalaba que: “Tódolos elementos que conforman o campo do audiovisual estanse situando nun primeiro plano dentro dos sectores industrial e económico en todo o mundo, xerando nas últimas décadas un gran volume de negocio e de emprego directo e indirecto, así como desenvolvendo de forma paralela novos sectores do ensino universitario, profesional e de investigación; por iso, dentro da Comunidade Autónoma de Galicia estes acontecementos teñen que terse en conta e regularse por unhas liñas fundamentais que poidan servir como marco normativo, para o seu posterior desenvolvemento regulamentario”.

económica, como instrumento para a expresión do dereito á promoción e divulgación da súa cultura, da súa historia e da súa lingua, como datos de autoidentificación”³⁸. Para moitos dos axentes implicados no sector audiovisual galego, o momento álxido queda representado polo éxito da película *O bosque animado* (2001), película pioneiro do campo da animación en 3D en Europa, realizada integramente na Coruña, sede da produtora Dygra³⁹. “Neste sentido, ata hai practicamente unha decena de anos, Galicia era unha comunidade que se atopaba, no sentido competitivo e con respecto a outros escenarios do mercado nacional e internacional, na *prehistoria* audiovisual. Se tomamos como referencia o desenvolvemento desta mesma industria noutras comunidades españolas neste mesmo período, poderíamos afirmar que o audiovisual de produción galega levou a cabo unha auténtica revolución e que se encontra, actualmente, nunha posición de privilexio que a sitúa nos primeiros lugares. A súa industria é exportadora de contidos, de calidade recoñecida e, ademais, conta coas estruturas necesarias para competir digna e solventemente”⁴⁰.

O crecemento dun sector, clave ademais á hora de difundir a cultura e a lingua, precisaba nos albores do século vinte e un de novos perfís profesionais que se ocupasen de todas as fases e tarefas implicadas, así como dunha reciclaxe e reactualización dos profesionais ocupados no audiovisual. Entendíase que un centro de formación instalado no ámbito educativo superior reforzaría o sector, axudaría a reorganizalo e facelo máis eficiente⁴¹. Nestes parámetros non é difícil imaxinar a pugna pola titulación por parte das universidades, pero tamén a alta demanda por parte do alumnado para ingresar nesta titulación, cuxo límite de prazas incidirá na restrición do acceso á mesma. Comunicación Audiovisual na

³⁸ Artigo 5 da lei 6/1999 do Audiovisual de Galicia

³⁹ A película conseguiu dous premios Goya, mellor película de animación e mellor canción orixinal, e entrou na preselección de filmes de animación aspirantes ao Oscar. Conseguiu unha audiencia nos cines españois de máis de medio millón de persoas. A produtora coruñesa Dygra Films, conducida por Manuel Gómez, chegou a ter setenta empregados nestes anos de expansión, se ben en 2009 presentou un ERE que afectaba á metade do seu cadro de persoal.

⁴⁰ Pena Rodríguez, Alberto. “A industria audiovisual e a formación de comunicadores para o sector en Galicia” en Estudos de comunicación, nº3/4, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2005, p 41

⁴¹ En xaneiro de 1996 a Facultade de Ciencias da Información elaborou unha memoria de demanda da titulación na que sinalaba que: “(...) A organización interna das empresas do sector non atende (aínda que agora estean nun proceso de transformación da súa filosofía de partida) ao criterio habitual de produción, senón o de “facilities” (servicios), polo que, tanto a tecnoloxía como a división do traballo e a formación de rutinas productivas, comporta un xeito de facer (tamén uns obxectivos de carteira) que coartan a propia creación, distribución e exhibición”. Licenciatura de Comunicación Audiovisual: memoria. Facultade de Ciencias da Información, Universidade de Santiago de Compostela, 1996, p 64

Universidade de Santiago, como teremos oportunidade de ver, acadará as notas de corte máis altas de todo o sistema universitario galego.

4.3.1. O auxe do sector audiovisual

Noutro momento deste traballo, cando abordamos os primeiros pasos académicos da facultade compostelá, sinalamos a importancia do proxecto promovido por Margarita Ledo Andión titulado a “Televisión e interculturalidade na Bretaña, Galicia e o País de Gales”, como unha iniciativa conxunta das Universidades de Santiago de Compostela, Haute Bretagne e Aberystwyth, e a posterior posta en marcha do Observatorio do Audiovisual en 1998. O certo é que o desenvolvemento a partir dos anos oitenta dunha política comunitaria europea que pretendía constituír un espazo audiovisual propio impulsou o estudo e a investigación do potencial do sector en diferentes nacionalidades e comunidades⁴². A dimensión social, económica e cultural do audiovisual, especialmente da televisión, no desenvolvemento das diferentes comunidades comezou a ser obxecto de atención por parte das institucións académicas. Neste ámbito, no Estado español, foi pioneiro o traballo de investigación levado a cabo polos profesores Miquel de Moragas, da Universidade Autónoma de Barcelona, e Carmelo Garitaonandía, da Universidade do País Vasco, entre os anos 1991-1994 baixo o título “Las televisiones en las regiones de la Comunidad Europea”. Auspiciado por ambos nace o grupo EURORETV en 1992, no que se incorporan outros investigadores europeos co ánimo de estudar as canles televisivas de rexións e pequenos países europeos⁴³.

O propio Consello de Europa publicara no ano 1988 *El rol de la comunicación en el desarrollo regional* como resultado dunha serie de seminarios; antes en 1983 trescentas televisións rexionais de Europa formaran a asociación CIRCOM Rexional co obxectivo de examinar as televisións rexionais desde unha perspectiva innovadora e práctica e contribuír ao desenvolvemento de culturas e identidades.

⁴² A directiva de Televisión sen Fronteiras do 3 de outubro de 1989, do Consello Europeo, marcaría boa parte do camiño a percorrer a partir daquel momento establecendo o papel motor das televisións respecto da creación audiovisual e potenciando a difusión da produción europea.

⁴³ Ambos profesores presentan en Bruxelas en marzo de 1994, diante da Comisión de Política Rexional, Ordenación do Territorio e Relacións cos Poderes Rexionais e Locais do Parlamento Europeo, o documento *El papel de las televisiones regionales*.

Posteriormente da Unión Europea emanan programas de apoio e axuda á produción audiovisual: MEDIA (Mesures pour Encourager le Développement de l'Industrie Audiovisuelle), *Eurimages* e *Eureka Audiovisual*. O primeiro deles, da Unión Europea, nace en 1991 e ten como áreas de acción o desenvolvemento de obras cinematográficas, audiovisuais e multimedia, a distribución de obras, a promoción e acceso ao mercado europeo das mesmas, o apoio aos festivais, a formación de profesionais e a axuda a proxectos pilotos. Os fondos de *Eurimages* –programa nacido tres anos antes, en 1988-, procedentes do Consello Europeo, destínanse á coprodución, distribución e exhibición de cine europeo, aínda que non exclusivamente de países comunitarios. No caso do *Eureka Audiovisual* son 33 membros os que participan del xunto coa Unión Europea e o Consello de Europa e no 1993 promove a creación do Observatorio Europeo do Audiovisual. O desenvolvemento destes programa tivo unha incidencia moi relevante no auxilio dunha industria europea do cine; unha industria que tamén tiña unha dimensión rexional.

Así o percibía o profesor Garitaonandía: “Pero la televisión regional, obviamente, no debe considerarse como un sector exclusivamente industrial, sino como un sector clave de la articulación entre la industria y la cultura. Como ya no pueden desvincularse el cine y la televisión, tampoco pueden desvincularse de la industria audiovisual otros sectores tan importantes para la cultura como son la educación, el teatro o la música. El papel cada día más importante que las televisiones regionales pueden asumir en el panorama informativo europeo se enfrenta, por una parte, con el incremento constante de los costes reales que caracteriza a la actividad televisiva, y por otra, a la búsqueda de formatos y de géneros televisivos distintivos, de interés regional. Las televisiones regionales necesita buscar economías de escala y socios con quienes repartir costos. Eso significa disponer de una red de relaciones, ya sea con otras televisiones regionales, ya sea con instituciones o entidades interregionales (teatros, universidades, sociedades deportivas, administraciones públicas, etc.) e intersectoriales (periódicos, empresas de cable, etc.) para establecer formas de coproducción y de cooperación permanentes”⁴⁴.

⁴⁴ Garitaonandía, Carmelo. “Las televisiones regionales en Europa” en revista *Mediatika* nº 6, Universidade do País Vasco, 1997, p 103-104.

A Televisión de Galicia tiña entre as súas funcións, ademais de programar producións realizadas no país, apoiar o seu desenvolvemento a través da produción allea, a compra directa de produtos audiovisuais para a súa emisión ou do apoio financeiro con outras fórmulas colaborativas. As expectativas facíana depositaria dun papel motor no sector audiovisual; a televisión autonómica revelábase, ademais, como un potente elemento de construción dun imaxinario colectivo e de difusión da lingua, dentro e fóra do país⁴⁵. A canle dunha pequena área xeográfica tiña a capacidade, grazas ás novas tecnoloxías, de colocar o local nun escaparate global. En todo caso, o ente público galego estaba chamado a converterse nun elemento imprescindible para apoiar unha industria de enorme potencial e que a Lei do Audiovisual de 1999 considerara sector estratéxico. A principios da década dos noventa, desde a facultade de Ciencias da Información da USC, analizábase o desenvolvemento deses obxectivos por parte do ente televisivo autonómico. “A TVG estableceu unha división clara no audiovisual: están as empresas coas que traballa, divisións audiovisuais dos grupos de prensa (información) e grandes empresas de infraestruturas e entretemento (que cobren as carencias de espazo material e de espazo de emisión da TVG) e están as empresas que presentan proxectos de programas nunha relación de dependencia ou de subsidiariedade”⁴⁶. Porén, desde unha ampla representación do sector considerábase que a Televisión de Galicia

⁴⁵ Foi a primeira das canles autonómicas en realizar unha transmisión vía satélite cara América en decembro de 1994 no espazo “Galeguidade”. A partir de 1997, tras abandonar a entente Galeusca con ETB e TVC, comezou en solitario emisións regulares a América e Europa a través da canle Galicia TV. Os seus obxectivos: proxectar a realidade galega, resaltar os atractivos de Galicia nos niveis social, económico, cultural, turístico, e soterrar os tópicos.

Na tese do profesor da facultade Marcelo Martínez Hermida, lida na Universidade Complutense de Madrid en 1994 baixo a dirección de Mariano Cebrián Herreros e baixo o título *Televisión y video en Galicia. La intervención de la institución autonómica en el sector audiovisual*, o autor entrevistaba a políticos, xestores e profesionais do sector audiovisual. As conversas cos profesionais revelaban as aspiracións respecto da canle autonómica: “El discurso de los profesionales tampoco es un discurso técnico, a pesar del peso tecnológico que mantienen las empresas en Galicia. La preocupación de los profesionales es, fundamentalmente, la potenciación de un mercado interior adecuado que no solo tenga como canal de demanda la televisión pública. Es interesante la visión de cliente que tiene de la propia institución autonómica, al tiempo que de potenciadora de una posible política audiovisual global” (p 128). En liña: <http://eprints.ucm.es/tesis/19911996/S/3/S3015601.pdf>

⁴⁶ Martínez Hermida, Marcelo; Martínez, Emilio. “As industrias audiovisuais en Galicia” en Ledo Andión, Margarita (ed.) *Comunicación na periferia atlántica : actas do I Congreso Internacional (Santiago de Compostela, 8-10 de novembro de 1995)*. Universidade de Santiago de Compostela, 1996, p 116-117. Algunhas das empresas que colaboraban de maneira máis estreita coa TVG foron: CTV, produtora que en 1986 montaría o chamado plató 1000 en Montouto (Teo), FARO, empresa nacida en 1985 á par que a propia televisión pública e que se encargaría da produción informativa de Vigo e o sur de Pontevedra para a canle autonómico e as produtoras do Grupo Voz , Video Voz, constituída tamén no ano 1985, e do Grupo El Correo Gallego, que a partir de 1995 produciría a serie de ficción *Pratos Combinados*.

dera as costas durante moito tempo ao sector⁴⁷.

Do 17 ao 19 de xuño de 1993 celébrase o I Congreso Galego do Audiovisual, promovido pola consellería de Cultura e Comunicación Social co obxectivo de facer unha radiografía daquel sector que comezaba a organizarse e dar un impulso aos programa internacionais, fundamentalmente o MEDIA, na nosa comunidade. As seccións daquel congreso foron as seguintes: Formación, Patrimonio, Difusión Cultural, Televisión, Administración, Exhibición e distribución cinematográficas, Produción e distribución e Promoción en televisión e vídeo. Se ben a principios dos noventa asistíamos a un crecemento sostido do mesmo cun incipiente protagonismo das produtoras audiovisuais creadas polos grupos de comunicación galegos no seu proceso de transformación multimedia e coa TVG como un cliente principal, o decorrer da década deulle algo máis de pouso á industria do sector.

Once anos despois daquel primeiro congreso do sector celébranse o segundo, do 16 ao 18 de decembro de 2004 en Santiago de Compostela, estruturado nas seguintes áreas: Novos Media, Perfiles Profesionales, Contidos, Cadea de Valor, Industrias Culturais e Patrimonio Histórico. O congreso reflectía un sector cobizoso, convencido das súas potencialidades e que se integraba nas denominadas industrias culturais⁴⁸. Unha das ferramentas do sector, contemplada na lei do Audiovisual de 1999, é o Consorcio Galego do Audiovisual, constituído o 21 de novembro de 2002 con representantes da CRTVG, das consellerías de Cultura e Economía e Facenda máis das catro deputacións provinciais; o seu cometido é xestionar ás axudas ao sector para a realización de longametraxes, *tv movies*, documentais, videocreacións ou traballos multimedia. Entre os anos 2002 e 2004 o Instituto de Crédito Oficial, a CRTVG e as dúas asociacións de produtoras audiovisuais de Galicia asinan convenios para poñer en marcha liñas de préstamo e financiamento a baixo interese. Unha delas, a Asociación Galega de Produtoras Independentes (AGAPI) elabora un plan estratéxico para o audiovisual 2002-2005

⁴⁷ Consultar no mesmo volume a análise da Agapi sobre o papel motor do audiovisual da TVG a través do texto asinado por Pancho Casal e Belen Legerén (p 299-302)

⁴⁸ A denominación de industria cultural foi utilizada por vez primeira pola escola de Francfort reflectindo o cambio que se estaba a producir na produción cultural. Un dos expertos en políticas culturais e da comunicación no Estado, o profesor Ramón Zallo, defínea como un conxunto de ramas, segmentos e actividades auxiliares industriais produtoras e distribuidoras de mercadorías con contidos simbólicos, concibidas por un traballo creativo, organizadas por un capital que se valoriza e destinadas finalmente aos mercados de consumo cunha función de reprodución ideolóxica e social. (Zallo, R. *El mercado de la cultura*. Gakoa, Donostia, 1992).

e impulsa o Clúster do Audiovisual Galego. Durante ese período o sector tamén tivo acceso ás axudas da Comisión Europea de impulso ás producións en galego e vese beneficiado polas accións de promoción do audiovisual auspiciadas pola Xunta de Galicia. O Instituto Galego de Promoción Económica (IGAPE) establece un plan de mellora da competitividade que abrangue as seguintes áreas: Estratexia e xestión empresarias, Recurso humanos –coa adecuación da oferta formativa ás necesidades da empresa-, Financiamento, Acceso aos mercados e Infraestruturas, instalacións, equipos e servizos⁴⁹.

O sector xera actividade económica e emprego; no ano 2001 constitúe o 5% do PIB de Galicia e ocupa a dous mil novos traballadores. Estamos no momento no que eclosiona, consegue triplicar o seu volume de negocio no primeiro lustro do século vinte e un. Porén, o *boom* ten claroscuros, como a atomización do sector. “Desde 1994 el audiovisual gallego lleva experimentado un notable crecimiento tanto en número de empresas como en volumen de negocio y empleo. Los datos del año de constitución de las empresas delatan la juventud de esta industria dentro de la estructura económica gallega siendo, el sector de la exhibición cinematográfica, el de mayor antigüedad. La edad media de las empresas se aproxima a los 8 años produciéndose el mayor número de incorporaciones, en la segunda mitad de la década de los noventa, con un ritmo, en ese quinquenio, de 11,4 nuevas empresas por año. También se observa una cierta ralentización en el número de incorporaciones a partir del 2000(...) El subsector de la producción se caracteriza por tener una estructura fragmentada y atomizada. El 79% de las empresas (para una muestra de 150) obtienen, para el 2001, unos ingresos de explotación menores a los 600.000 euros, de las cuales, el 62% no llegaron a 100.000 euros. El 17,7% generaron una facturación entre 600.000 y 3.000.000 de euros y, solamente, un 2,7% (3 empresas) superaron los 3.000.000 de facturación”⁵⁰. O Observatorio do Audiovisual Galego, dirixido por Margarita Ledo Andión na USC, advertía tamén nese mesmo período que a produción no bienio 2001-2002 caíra tanto no relativo a investimentos como ao número de

⁴⁹ O Igaape participará en empresas do sector como Dygra Films, Brent Entertainment ou Continental a través da sociedade de capital risco Xesgalicia

⁵⁰ Rodríguez Campo, Lorena; García Álvarez, María Teresa; Mariz Pérez, Rosa María; Juanatey Boga, Oscar. Comunicación “El crecimiento dispar del sector audiovisual: el ejemplo de Galicia frente a Extremadura” na XIX Reunión Anual da Asociación Internacional de Economía Aplicada, Badajoz, 2005. En liña: <http://www.asepelt.org/ficheros/File/Anales/2005>

títulos realizados, de 107 a 75 e analizaba a relación do audiovisual coa rede, concluíndo que só un 6% dos produtos facturados eran explotados na rede.

Aquela eclosión do audiovisual non podía agochar as moitas fendas do sector, como as dificultades de financiamento e internacionalización⁵¹. Nun estudio publicado en 2005 polo profesor da Universidade do País Vasco Miguel Ángel Casado sobre o desenvolvemento do audiovisual nas comunidades autónomas de Cataluña, Valencia, Euskadi, Andalucía e Galicia, no último caso sinalábanse como ameazas a competencia asiática no sector da animación e como fortalezas os baixos custes de produción en comparación con outras comunidades⁵². O profesor Xosé Fariña analizaba a cuestión na súa tese de doutoramento lida en 2006. “Os produtos audiovisuais elaborados en Galicia teñen un éxito aceptable dentro das fronteiras pero insignificante fóra delas. En Galicia estanse a facer produtos audiovisuais que, como norma xeral, non son consumidos polo público. Isto supón un grave problema que debe ser identificado e resolto polo sector, máximo responsable desta situación. A este respecto manéxanse cifras de consumo que fan insostible de seu calquera intento de colocación de produtos audiovisuais galegos dentro das rutinas de consumo propostas pola Sociedade da Información, polo que neste caso, ademais das iniciativas dos actores produtivos do sector, é importante o apoio da Administración cara as axudas á difusión, dentro dunha estratexia a medio e longo prazo”⁵³.

Un dos eixes temáticos do xa mencionado II Congreso Galego do Audiovisual constituírono os novos media e a televisión dixital. A mediados da década dos noventa a converxencia de tecnoloxías e ferramentas nos distintos soportes xa era unha realidade. A expansión de internet e das técnicas de dixitalización e de compresión posibilitaban a circulación de produtos audiovisuais dun

⁵¹ O daquela director xeral da CRTVG, Francisco Campos, analizaba así a situación do sector: “Neste momento, o sector audiovisual galego dispón do marco institucional de recoñecemento e apoio máis completo de España, con Lei propia, axudas oficiais directas e indirectas, forte implicación de TVG e un instrumento financeiro específico a través do IGAPE. Os seus puntos febles está na súa excesiva dependencia do financiamento público, a fragmentación do sector en empresas pequenas e pouco competitivas, o risco da autocompracencia polo xa logrado e o conformismo e a rutina”(VVAA. *Audiovisual galego 2003*, Xunta de Galicia, Santiago de Compostela, 2003, p 101.

⁵² Casado, Miguel Angel. “Nuevas estrategias para el desarrollo del sector audiovisual en las comunidades autónomas” en revista *Ámbitos* nº 13-14, Universidad de Sevilla, 2005 (p 109-131)

⁵³ Pereira Fariña, Xosé. *O sector audiovisual e a Sociedade da Información en Galicia. Situación e perspectivas* (Tese de doutoramento. Dir: Margarita Ledo Andión). Universidade de Santiago de Compostela, 2006, p 214. Recurso electrónico Biblioteca USC

modo inédito até aquel momento e remataba paulatinamente coa división en compartimentos estancos das técnicas de radio, televisión ou cine. As canles de TV e as emisoras de radio comezaban a facer uso das posibilidades da *world wide web*, sendo protagonistas da avanzada os Estados Unidos, subindo xa á rede produtos informativos con vídeos incorporados ou facendo autopromoción da canle aproveitando as posibilidades da internet. A revolución dixital no sector audiovisual estaba en marcha, apuntaban os profesores Rosa Franquet e Emili Prado, -quen estudaban de preto o caso estadounidense- observando que malia o liderado do mercado a Administración “no puede, ni quiere abstenerse”⁵⁴. Os avances da década dos noventa permitían novas formas no tratamento e codificación da información, novos sistemas de transporte e distribución de datos e voz, novos equipos e terminais como ordenadores e móbiles e unha chea de ferramentas de software que modificaban o tratamento da imaxe e do son. Tratábase dun paso máis alá, de alcance indefinido en canto ao futuro do produto audiovisual, e unha cuestión que se revelaría central na formación do especialista no sector, dentro e fóra do ámbito universitario.

4.3.2. A formación dos profesionais do audiovisual

Parecía evidente, cando non necesario, que a implantación da Comunicación Audiovisual nas, até os anos noventa, denominadas Facultades de Ciencias da Información daba verdadeiro sentido a aqueles centros así como consolidaba a súa labor docente e investigadora. As facultades requirían do Audiovisual para seren completas. Se no caso da implantación de Xornalismo na universidade galega, as reaccións foron contrarias de parte dunha ampla representación empresarial e profesional, no caso da formación dos comunicadores audiovisuais os debates, se ben non foron semellantes, non perderon intensidade. O perfil da formación en audiovisual estaba condicionado polas tensións localistas, a existencia doutros niveis de formación moi consolidados en Galicia e os desacordos sobre cales eran os profesionais que o sector precisaba naquel momento de expansión.

“Nas facultades de Ciencias da Comunicación conviven estudantes que queren ser xornalistas, produtores audiovisuais, realizadores, guionistas, animadores

⁵⁴ Prado, Emili. Franquet, Rosa. “Convergencia digital en el paraíso tecnológico: claroscuros de una revolución” en Zer nº 4. Universidade do País Vasco, maio 1998. En liña: <http://www.ehu.es/zer/>

ou deseñadores multimedia –por aludir só a algúns grupos de especialistas que necesitan un ensino específico para a súa función como comunicadores audiovisuais.(...) Unha vez fixados os piares da formación, é necesario pasar a unha segunda fase: a do artellamento das materias. Hai que ter moi claros os obxectivos que se desexan acadar para que os plans de estudo se deseñen e organicen de tal xeito que o estudante abandone as aulas debidamente preparado. A comunicación audiovisual abrangue un amplo abano de actividades difícil de unificar nun plan docente”⁵⁵.

Cando os estudos de Ciencias da Información chegan á universidade española no ano 1971 farano distribuíndose en tres ramas ou seccións, aínda que só un título universitario. A rama de Ciencias da Imaxe Visual e Auditiva, posteriormente denominada Imaxe e Son e nun primeiro momento unicamente implantada na Universidade Complutense de Madrid⁵⁶, sen ter tanta capacidade de sedución como Xornalismo, absorbía a un 20% dos estudantes que solicitaba o seu ingreso na facultade. Como vimos no segundo capítulo, o plan de estudos provisorio instalado coa inauguración da facultade establecía un primeiro ciclo común ás tres seccións, aínda que despois introduciría algunhas materias propias nos tres primeiros cursos (Tecnoloxía dos medios audiovisuais I, Historia dos Medios Audiovisuais I, Teoría e Historia da Arte, Teoría e Técnica da Realización I, Teoría e Técnica da Imaxe, Teoría e Técnica da Produción, Movementos Artísticos Contemporáneos, Historia dos Medios Audiovisuais II, Ética e Deontoloxía Profesional, Narrativa Fílmica, Televisiva e Radiofónica, Teoría e Técnica da Realización II) ao aprobarse en 1975 un plan definitivo⁵⁷. Este plan permanecería vixente, con modificacións, até a década dos noventa.

A finais dos anos oitenta agromaban novas fórmulas de formación audiovisual fóra do ámbito universitario, principalmente privadas, pero tamén de carácter público ou concertado no seo da formación profesional ou FP. Ese foi o caso da

⁵⁵ Sanjuán Pérez, Antonio; Videla Rodríguez, Xosé. “A formación audiovisual: demandas da sociedade e do mercado” en Estudos de Comunicación, nº3/4, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2005, p 48-49

⁵⁶ A Universidade Autónoma de Barcelona desenvolvería desde 1971 as ramas de Xornalismo e Publicidade e Relacións Públicas até a mudanza da plans de estudos de 1992 na que a facultade pasaría a impartir as tres licenciaturas.

⁵⁷ Aprobado por orde ministerial do 18 de outubro de 1975 (BOE, 21/10/1975)

Escola de Bemposta en Ourense cun ciclo de FP 2, promovida desde a Cidade dos Muchachos⁵⁸, na que se formaron centos de profesionais en Galicia cando as calquera outra opción de formación audiovisual pasaba por saír de Galicia. En 1991 abriría as súas portas outro referente formativo: a Escola de Imaxe e Son da Coruña e cinco anos máis tarde converteríase no IES Imaxe e Son impartindo os ciclos superiores da Formación Profesional da familia “Comunicación, Imaxe e Son”. Este centro de formación, con amplo recoñecemento entre o sector e os profesionais do mesmo, converteríase nun dos argumentos de peso daqueles axentes que desde a Coruña solicitaban o título universitario de Audiovisual. Segundo o seu director desde a apertura até 1998, Manuel González, a súa creación foi un fito “que apostou decisivamente pola construción dun tecido laboral audiovisual mediante unha proposta anovadora que, en parte, sería recollida no deseño dos ciclos formativos de grao superior –familia profesional de Imaxe e Son- e sería a base para o xurdimento posterior de numerosos centros especializados en audiovisual por toda a Península”⁵⁹. A Escola contribuíu á cualificación profesional dun sector en crecemento a través da formación de técnicos cualificados. A rama de Imaxe e Son, na Formación Profesional de segundo ciclo, distribuíase nas especialidades de Medios Audiovisuais, Operacións de Radio e Televisión e Imaxe Fílmica. No ano 1990 unha orde ministerial aprobaba a implantación de novos módulos experimentais de Formación Profesional⁶⁰ de nivel 3, con mil cen horas mínimo, como Mantemento e Operación Técnica de Equipos de Radio e Televisión e Operacións de Imaxe e Son. O perfil deste último módulo procuraba formar un profesional cunha elevada competencia técnica e artística así con un alto grao de adaptación, é dicir, polivalencia. Estaría preparado unha vez rematada a formación para “incorporarse al organigrama de la empresa a nivel de técnico intermedio, con base polivalente y niveles significativos de especialización. Poseer una visión de conjunto y coordinada de los diferentes sistemas y formatos de producción audiovisual. Desarrollar su actividad profesional de forma autónoma , con responsabilidades de coordinación y programación de equipos técnicos y humanos. Integrarse en un

⁵⁸ Fundada polo cura Xesús Silva (1933-2010), a experiencia da Cidade dos Muchachos en Bemposta (Ourense) articulouse ao redor dunha escola de circo para expandirse posteriormente noutras actividades formativas. Se ben a idea inicial do proxecto de Silva tiña como destinatarios os rapaces de familias con poucos medios, a implantación de estudos como os de Imaxe e Son atraeron a Bemposta a estudantes de toda Galicia.

⁵⁹ González, Manuel. “Notas sobre a formación audiovisual en Galicia” en Estudos de Comunicación, nº3/4, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2005 ,p 33

⁶⁰ Orde do 15 de febreiro de 1990 (BOE 23/02/1990, p 5435-5456)

equipo de trabajo altamente especializado en el manejo y operación de equipos audiovisuales complejos”⁶¹. A dimensión profesional técnica, necesaria no sector, estaba cuberta nos obxectivos curriculares da FP.

As tres universidades galegas que reclamaban un título superior de Comunicación Audiovisual entendían que era necesario completar o mapa formativo audiovisual cunha proposta híbrida, conceptual e práctica, dentro do ámbito académico. Unha proposta académica que, ademais respondera aos novos perfís demandados polo sector en expansión. Segundo o *Estudo de necesidades formativas no sector audiovisual de Galicia*, publicado pola Xunta de Galicia en 2002, percibíanse eivas en coñecementos transversais como os idiomas, o financiamento e as vendas en mercados internacionais así como as áreas de fotografía, son, dirección escénica e interpretación”. Na análise do realizador e profesor Xaime Fandiño dificilmente a Formación Profesional podía formar con excelencia realizadores e produtores xa que estas categoría pertencían aos grupos de decisión no sector e, ao seu entender, requirirían unha formación de maior calado conceptual⁶². Para os profesores da Universidade da Coruña Xosé Videla e Antonio Sanjuán, a inserción dun programa de Comunicación Audiovisual no ámbito universitario levaba consigo os seguintes eixes: coñecementos técnicos e tecnolóxicos aplicados, formación científica sobre a comunicación como fenómeno social e económico e a análise da responsabilidade do profesional da comunicación⁶³.

O caso é que en Galicia tamén existía a posibilidade de realizar estudos de Audiovisual no ámbito superior antes da implantación das dúas licenciaturas, a compartida entre Pontevedra e Santiago e a de segundo ciclo na Coruña. A Universidade da Coruña aprobara en xuño de 1999 a creación do Master en Producción e Xestión Audiovisual, organizado con *La Voz de Galicia*. Aquel curso de posgrao nutriríase na súa maior parte de profesionais, técnicos saídos da Formación Profesional e outras persoas procedentes de estudos de Comunicación seguidos de máis de un 25% de estudantes de Humanidades e un 20% do ámbito

⁶¹ Ibid, p 5446

⁶² Fandiño, Xaime. “Ingreso e especialización universitaria nos estudos de Comunicación Audiovisual” en Estudos de Comunicación, nº3/4, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2005, p23-31

⁶³ “A formación audiovisual: demandas da sociedade e do mercado” en Estudos de Comunicación, nº3/4, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2005, p47-53

xurídico-empresarial. O *master* estruturábase en catro módulos coa pretensión de abranguer a complexidade profesional do sector: Produción, Xestión, Narrativa Audiovisual e Técnicas.

4.3.3. A carreira pola titulación

No proceso de segregación do sistema universitario galego, efectivo a partir do curso 1990-91, atopamos a raizame das tensións entre as tres universidades pola implantación de Comunicación Audiovisual. Nos seus primeiros pasos, as dúas novas universidades querían definir e consolidar os seu modelo. No caso da Universidade de Santiago de Compostela, esta non agachou a súa aspiración a desenvolver esta titulación desde o momento no que botou a andar a de Xornalismo. Os promotores desta titulación contaban con redondear a proposta nun curto prazo coa formación de Audiovisual. O 28 de febreiro de 1991 o reitor Ramón Villares informaba en Xunta de Goberno universitaria do programa plurianual 1991-1994; até o ano 1992 prevíase a elaboración de estudos para implantar as titulacións de Xornalismo, Ciencias Políticas e da Administración, Ciencia e Tecnoloxía dos Alimentos, Humanidades e Enxeñería de Montes. Para o bienio 1992-1994 o obxectivo era un segundo ciclo de Comunicación Audiovisual.

Houbo que agardar até o curso 2003-2004 para que a titulación botara a andar no campus compostelán; ao bloqueo do mapa de titulacións impedindo a súa implantación uníronse as disputas entre universidades, coa participación doutros estamentos das respectivas cidades. Durante máis dunha década prolongouse a pugna pola titulación, o cal orixinou unha longa cadea de declaracións, xestións e estratexias para non perder pé. Ese proceso tivo dous momentos álxidos; o primeiro deles derivado da posta en marcha da licenciatura de Publicidade e Relacións Públicas no ano 1994 na Universidade de Vigo. A decisión de autorizar a titulación no campus de Pontevedra non foi entendida pola facultade compostelá, que percibiu o novo centro máis como unha facultade de Xornalismo que de Publicidade. O arquitecto Álvaro Siza entregou o proxecto básico e de execución da facultade compostelá na primavera de 1995 e a Universidade de Santiago de Compostela reactivou entón a súa demanda de Comunicación Audiovisual.

Na memoria presentada pola USC en 1996 demandando o título, sinalábase: “Cos seus alicerces á vista, e se temos en conta as análises e directrices dos organismo europeos verbo do sector audiovisual, definido como estratéxico a nivel económico e cultural, o capítulo de formación –xunto co regulamentario que iniciou a directiva “Televisión sen Fronteiras”, a creación de circuitos de distribución e de fórmulas financeiras de éxito- é un dos piares sobre os que se sosteñen os Programas Europeos de Política Audiovisual que, cada día máis, poñen o seu punto de mira na diversidade lingüística e cultural, no apoio á produción independente en cada territorio, e na renovación das linguaxes desde o campo da creación. Temos, pois, en Galicia, expectativas favorables para un desenvolvemento sostido e significativo do sector, sempre que ningunha das variables interdependentes desvirtúe o seu cometido e funcións”⁶⁴.

Apuntouse tamén a Universidade da Coruña, se ben hai que dicir que a reivindicación xa viña de antes formando parte do discurso estrutural do reitor Xosé Luis Meilán Gil. O goberno da universidade coruñesa argumentaba a súa solicitude na existencia de centros de formación, empresas e institucións como o Centro Galego de Artes da Imaxe (CGAI), que abriu as súas portas o 15 de marzo de 1991. Creado polo decreto 210/89, este organismo de carácter público nacía co obxectivo prioritario de recuperar, catalogar, custodiar e difundir o patrimonio audiovisual e fotográfico galego⁶⁵.

A reputación da Escola de Imaxe e Son xa ligara á cidade da Coruña co ámbito audiovisual converténdose nun aval na demanda da titulación universitaria⁶⁶. De calquera maneira, a demanda da UDC tiña unha desvantaxe respecto de Santiago xa que na Coruña precisábase un edificio mentres que a nova facultade proxectada por Siza para a USC albergaría unha nova titulación sen problemas. Audiovisual tamén era prioritaria para Santiago, que pretendía consolidar a facultade de Ciencias da

⁶⁴ Licenciatura de Comunicación Audiovisual: memoria. Facultade de Ciencias da Información, Universidade de Santiago de Compostela, 1996, p10

⁶⁵ A través do decreto 131/2007 do 21 de xuño modifica a inclusión deste organismo na Consellería de Cultura pasando a estar integrado na Dirección Xeral de Comunicación Audiovisual da Secretaría xeral de Comunicación da Xunta de Galicia. A estrutura de consellerías e o reparto de responsabilidades acordado no goberno bipartito PSOE-BNG entre 2005 e 2009 deixara o Audiovisual fóra do departamento de Cultura. Así que se deron dúas liñas de traballo, unha de promoción por parte de Presidencia co Consorcio Galego do Audiovisual como ente operativo, e outra de produción por parte da consellería de Cultura, que constituíu a Axencia Galega do Audiovisual con Manuel González á fronte co ánimo de dinamizar á nova creación audiovisual.

⁶⁶ Ver a noticia “El director de Imaxe e Son critica la postura de Margarita Ledo” en *La Voz de Galicia* do 15/03/1995, p 34

Comunicación e rendibilizar socialmente un proxecto arquitectónico daquel alcance. Ademais, a universidade compostelá facía fincapé na parte docente do proxecto argumentando contar con profesorado xa preparado para incorporarse á titulación. “A área de coñecemento de Comunicación Audiovisual e Publicidade, CAP, é a que conta con maior número de docentes na facultade de Ciencias da Información, con perfís que abranxen as Teorías e a Investigación en Comunicación, a Produción e a Tecnoloxía, as Linguaxes, a Expresión, os Soportes, os Xéneros e a Recepción. O profesorado da área de Comunicación Audiovisual e Publicidade, CAP, da Facultade de Ciencias da Información levou adiante nestes catro anos un traballo intensivo tanto de afondamento da súa formación e de adaptación ás necesidades do Plano de Estudos como de consolidación científica, que se traduciu na lectura de catro teses de doutoramento nas Universidades Complutense, Autónoma de Barcelona e de Santiago de Compostela, acadando todas elas a máxima cualificación, e na realización en curso de cinco novas teses de doutoramento con temas de fotografía, publicidade, deseño gráfico e infografía. A área de coñecemento de CAP é a que conta, asemade, cos únicos profesores funcionarios ata a data, 1 catedrático e 2 titulares, e 3 titularidades máis en concurso público que se resolverán neste ano académico, pasando a contar de seguido, cunha cátedra e cinco numerarios. No seu cadro de persoal cóntanse, asemade 1 profesor axudante e 9 asociados”⁶⁷. Este profesorado, segundo a dirección da facultade, non só podería impartir aulas no primeiro ciclo, senón que estaba preparado para incorporarse ao segundo ciclo da titulación de Audiovisual, aínda sendo esta específica. Na facultade impartíase desde o curso 1997-1998 o curso de especialización “Comunicación Audiovisual na era dixital”, dirixido por Xosé López e Xosé Soengas

Naquel momento a titulación era reclamada como unha consecuencia lóxica da implantación de Xornalismo; lóxica que, dalgún modo, racha ao inaugurar Publicidade e Relacións Públicas no campus de Pontevedra. A USC argumentaba que as facultades de Ciencias da Información máis veteranas no Estado crearan a titulación de Comunicación Audiovisual tras a de Xornalismo e que a distribución

⁶⁷ Licenciatura de Comunicación Audiovisual: memoria. Facultade de Ciencias da Información, Universidade de Santiago de Compostela, 1996. P 11. Margarita Ledo Andión era a catedrática, Xosé Soengas e Marcelo Martínez eran os titulares e as tres prazas que se resolverían nese curso académico serían as que obterían: Xosé Ramón Pousa, Francisco Campos e Xosé López.

e demanda do alumnado facían aconsellable facer medrar a facultade⁶⁸. Ademais, os argumentos de Santiago de Compostela tamén incluían a previsión de creación de novas empresas audiovisuais na contorna da capital galega, preto dun centro de produción tan relevante como a TVG, coa que a facultade mantiña unha “estreita relación”⁶⁹, e os convenios asinados entre a facultade e as empresas para a realización de prácticas por parte do alumnado.

Coa titulación atrancada por razóns político-institucionais, outro punto álxido de fricción produciuse cando o novo edificio de Xornalismo, deseñado por Siza para o campus norte da universidade compostelá, tomaba forma. E a forma era cobizosa; as instalacións poderían albergar unha nova titulación en Santiago xa que os medios proxectados para Xornalismo tiñan en conta a necesidade prácticas de formar profesionais da televisión e da radio. Neste punto, tanto desde o reitorado compostelán como desde o equipo de dirección de Xornalismo apúntase á campaña de Meilán Gil ante a Xunta de Galicia para obstaculizar a construción da facultade do barrio de Vite deseñada por un dos máis prestixiosos arquitectos en Europa. Darío Villanueva, reitor naquel momento, considera que a Universidade da Coruña puxo en marcha unha operación para impedir a materialización do proxecto; o equipo directivo da facultade temeu que, dalgún xeito, saíse recortado. As relacións entre ambas universidades estaban completamente deterioradas, a nivel funcional, pero fundamentalmente institucional. O profesor Xosé Ramón Pousa, vicedecano naquel momento e encargado na facultade do seguimento das obras do edificio de Siza, subliña o traballo de argumentación que houbo que desprezar desde a facultade para evitar a amputación do proxecto arquitectónico. “Non se pode negar a existencia de presións sociais e universitarias de todo tipo pola titulación de Comunicación Audiovisual nos doce anos de paralización do mapa de titulacións –que foron amplamente recollidas polas prensa galega e que estaban plenamente xustificadas pola necesidade social dos devanditos estudos-. Cabe recordar, neste sentido, o intento, en 1998, de paralización parcial do proxecto de construción da nova facultade de Ciencias da Comunicación en Santiago. As presións do reitor da Universidade da Coruña, Meilán Gil, forzaron

⁶⁸ No curso 1995-1996, tras a selectividade de xuño, 644 estudantes en Galicia escolleron como primeira opción para matricularse a titulación de Xornalismo. A nota de corte quedou nun 7,38.

⁶⁹ Licenciatura de Comunicación Audiovisual: memoria. Facultade de Ciencias da Información, Universidade de Santiago de Compostela, 1996, p 96. Neste documento apúntase tamén a posibilidade de procurar profesores asociados para a nova titulación entre os profesionais da TVG.

a actuación da Consellería de Educación, tratando de impedir a execución dos *platós* e dos estudos de radio no edificio en construción, dirixido por Álvaro Siza. A Universidade de Santiago tivo que alegar que a titulación de Xornalismo, con ensino en tres soportes tradicionais –prensa, radio e televisión- requirían destas instalacións para as materias prácticas”⁷⁰. Como vimos no apartado anterior, a Universidade da Coruña aprobou en xuño de 1999 a creación do *Master* en Produción e Xestión Audiovisual, con *La Voz de Galicia*⁷¹.

O equipo de goberno da institución compostelá insistía en que había tres criterios fundamentais para desenvolver unha nova titulación no sistema universitario: demanda en Galicia e no resto do Estado, facilidades de implantación desde o punto de vista das infraestruturas e recursos humanos e complementación doutros títulos dentro da USC e da universidade galega en xeral, na que non debería existir xa o título. Reiterábase o cumprimento por parte da USC de todos os requisitos pero xa se presentaba difícil a concesión dunha titulación única para Santiago. A universidade compostelá achegouse á de Vigo cunha proposta de colaboración futura para non quedar fóra da carreira pola titulación de Audiovisual, xa que a expectativa é que só fose concedida a unha única universidade. No seu discurso de apertura do curso académico 1998-1999, o reitor Darío Villanueva mostraba o seu convencemento de que as tres universidades non podían ser institucións clónicas nun contexto de mobilidade de estudantes, profesores, proxectos e recursos, no que “non sería impensable o establecemento dalgunhas titulacións conxuntas”⁷². En 2001 Villanueva e o seu homólogo na Universidade de Vigo, Domingo Docampo, asinarían un acordo para optar de maneira conxunta á titulación universitaria de Comunicación Audiovisual; as tres solicitudes quedaban en dúas e para o reitor compostelán era a única vía de consecución do título. O 31 de xaneiro de 2003 o Consello Universitario informou favorablemente da implantación de once novas titulacións nas universidades galegas, informe que a Xunta de Galicia ratificou; optou no caso de Comunicación Audiovisual por unha decisión que contradecía o compromiso

⁷⁰ Pousa, Xosé Ramón. “O ensino da Comunicación Audiovisual e Galicia como diversidade cultural” en *Estudios de Comunicación*, nº3/4, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2005, p 55-56

⁷¹ Ese mesmo ano, entre o 3 e o 18 de maio, a Facultade de Socioloxía da Universidade da Coruña acolle as Xornadas sobre a Comunicación Audiovisual, coordinadas por Vicente González Radío, nomeado catedrático de Socioloxía en 2003.

⁷² Villanueva, Darío. *Discurso do rectorado (1994-2002)*. Consello Social, Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela, 2003, p 266

de non duplicación de titulacións ao concederlla á Universidade da Coruña cun segundo ciclo e ao tándem Santiago-Vigo⁷³.

4.3.4. O título compartido en Santiago e Vigo

Na práctica, a titulación conxunta funcionou de maneira independente desde o primeiro curso 2003-2004, algo que xa se contemplaba nos documentos asinados. Compartíanse as materias do primeiro ciclo e establecíanse dúas especializacións en segundo ciclo: Guión e Dirección Cinematográfica no caso da Universidade de Santiago de Compostela e Realización e Produción Audiovisual na Universidade de Vigo. O acordo subscrito polas dúas universidades apuntaba a unha plan de estudos conxunto a impartir integramente por cada universidade, con itinerarios curriculares diferenciados e especializados, e sería xestionado de maneira independente con materias adscritas a cada campus. Na práctica, o estudante obtería un título emitido por dúas universidades pero podía completar os seus estudos nunha soa. Tiñan, iso si, a posibilidade de matricularse de materias en ambas facultades, recoñecéndose as cualificacións na súa universidade de matrícula e incluíndo as materias no seu expediente, xerando un proceso administrativo e de xestión singular nos departamentos e nas unidades de xestión académica da universidade.

A comisión mixta que elaborou o anteproxecto de plan de estudos de Comunicación Audiovisual como título conxunto das universidades de Santiago de Compostela e Vigo estivo formada por parte da USC, polo decano Xosé López, o director do departamento de Ciencias da Comunicación, Xosé Ramón Pousa, a catedrática Margarita Ledo Andión e Francisco Campos Freire, director da TVG e profesor; pola Universidade de Vigo integrábanse na comisión Alberto Pena Rodríguez, decano da Facultade de Ciencias Sociais, o profesor e coordinador de área Xaime Fandiño, o profesor Daniel Martí Pellón e o director da produtora Continental, localizada na Coruña, Francisco Casal. Tras a aprobación por parte do goberno da Xunta de Galicia, a titulación conxunta Santiago de Compostela-Vigo, as dúas universidades están dispostas a comezar coa implantación do segundo ciclo, o mesmo que a Universidade da Coruña. Malia a concesión

⁷³ Decreto 265/2003 do 15 de maio (DOG 23/05/2003, p 6623-6625), que xa mencionamos neste mesmo apartado.

da titulación completa, as dúas universidades teñen intención de ofertar o segundo ciclo exclusivamente para captar a todo aquel alumnado que, aínda cursando Xornalismo ou Publicidade, no que realmente estaba interesado era na Comunicación Audiovisual. Tratábase dunha estratexia fronte ao desinterese do reitor Meilán Gil polo primeiro ciclo da titulación centrándose nun segundo, que aforraba recursos e captaba estudantes de toda Galicia. Aínda que as escusas nun primeiro momento foron de índole económica⁷⁴, as dúas universidades teimaron até conseguilo en implantar o segundo ciclo ao mesmo tempo que a Coruña para contrarrestar o efecto chamada que podía producirse se a cidade herculina supuña a única posibilidade en Galicia.

O plan de estudos conxunto, cunha carga lectiva de trescentos créditos, foi feito público nunha resolución do 22 de decembro de 2003 tras pasar os trámites pertinentes de homologación por parte do Consello de Coordinación Universitaria. O tronco compartíase coa titulación de Xornalismo, a maior das dúas *irmás* que convivirían na facultade deseñada por Álvaro Siza, e a oferta da licenciatura marcaba o seu carácter con dúas especialidades de carácter orientativo erguidas cun amplo abano de materias optativas. A de Guión e Dirección Cinematográfica e Audiovisual impartiríase en Santiago de Compostela e a de Realización e Produción Audiovisual no campus de Pontevedra. A Universidade da Coruña apostou por enfocar a titulación cara o audiovisual multimedia. Definíanse “por un criterio de medios para o concreto e por un criterio de globalidade no xeral” que promovese “comunicadores na máis ampla concepción do termo, profesionais multimedia no seu senso etimolóxico, cunha percepción global do proceso comunicativo e coa flexibilidade que, en todo caso, lles esixirán no mundo laboral”⁷⁵. O plan de

⁷⁴ Cando varios membros da Xunta de Goberno preguntan ao reitor porque só se empeza en terceiro curso e porque só se vai admitir o acceso de corenta estudantes, este responde que o financiamento do curso 2003-2004 só permite a apertura dun curso e, dado que os estudantes de Xornalismo da USC podían acceder directamente ao segundo ciclo de Comunicación Audiovisual e dada a demanda da titulación, era oportuno comezar en terceiro curso. A necesidade de compartir recursos materiais con Xornalismo e coa Universidade de Vigo fai aconsellable ser prudentes inicialmente co número de estudantes admitidos, afirmou o reitor Senén Barro. Finalmente, malia a esixencia da Xunta de Galicia de comezar en primeiro curso, as dúas universidades apostan finalmente por comezar cos dous ciclos simultaneamente como estratexia conxunta.

⁷⁵ Sanjuán Pérez, Antonio; Videla Rodríguez, Antonio. “A formación audiovisual: demandas da sociedade e do mercado” en Estudos de Comunicación, nº3/4, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2005, p. 51. Os autores valoran que: “Naturalmente, outros modelos poden ser igualmente válidos. Por exemplo, existe a opción de fixar o concreto nos oficios: plans de estudos encamiñados a formar realizadores, directores de fotografía, produtores executivos ou deseñadores de produción –pero non de cine–, presentador de informativos, texturizador de 3D, etc. Son opcións totalmente defendibles aínda que na nosa opinión, entrariamos máis na especialización posgrao ca o nivel de grao”.

segundo ciclo na Universidade da Coruña⁷⁶ conta cunha carga lectiva de 150 créditos repartidos a partes iguais entre terceiro e cuarto curso.

Táboa nº26. Plan de estudos licenciatura Comunicación Audiovisual Universidades de Santiago de Compostela e Vigo 2003⁷⁷

	Materias troncais	Créditos	Materias obrigatorias	Créditos	Materias optativas	Créditos
1º ciclo	Análise do Entorno Social e Político I	4t+0'5p	Dirección e Xestión das Empresas Audiovisuais	3t+3p	Comunicación Política e Procesos Eleitorais	4,5t+1,5p
	Análise do Entorno Social e Político II	4t+0'5p	Deseño Gráfico e Animación en Entornos Audiovisuais e Multimedia	9t+3p	Dirección de Fotografía e Técnicas de Iluminación	3t+3p
		6t+6p	Expresión Sonora e Estilos Musicais	3t+3p	Economía dos Servizos	4,5t+1,5p
		6t+6p	Teoría e Historia dos Xéneros no Cine, na Radio e na TV	9t+3p	Estatística Aplicada á Comunicación Audiovisual	3t+3p
		3t+3p	Teoría e Técnica da Argumentación e das Artes Escénicas e do Espectáculo	6t+6p	Estrutura Económica de Galicia	5t+1p
		5t+4p	Teoría e Técnica da Fotografía	3t+3p	Estrutura Social de Galicia	5t+1p
		6t+6p	Teoría e Técnica do Documental	3t+3p	Estrutura e Análise da Produción Audiovisual en Galicia	3t+3p
		8t+2,5p			Historia Contemporánea de Galicia	4,5t+1,5p
					Industrias Culturais no Audiovisual	3t+3p

⁷⁶ O plan de estudos foi publicado por resolución da Universidade da Coruña o 11 de marzo de 2004 (BOE 13/04/2004, p15103-15108). O carácter multimedia do plan de estudos queda reflectido na secuencia de materias. En terceiro curso: Estrutura da Comunicación Audiovisual, Narrativa audiovisual e multimedia, Teoría da Comunicación Audiovisual, Grafismo dixital, Fundamentos tecnolóxicos do Multimedia, Animación Dixital, Optativas e Libre elección. En cuarto: Fotografía, video e audio, Dereito da Información, Produción e Realización de Audiovisuais, Guión, Deseño Aplicado, Deseño de Produción e Dirección Artística, Optativas, Libre Elección e Proxecto Final.

⁷⁷ O plan publícase no BOE do 15/01/2004 (p 1710-1717) tras ser homologado polo Consello de Coordinación Universitaria o 31/10/2003.

					Informática Aplicada ao Deseño en Internet	4,5t+1,5p
					Institucións Políticas Contemporáneas	3t+3p
					Introdución ao Marketing Audiovisual	3t+3p
					A Construción Europea	4,5t+1,5p
					Xornalismo Audiovisual	4,5t+1,5p
					Redacción e Locución nos Medios Audiovisuais	3t+3p
					Réxime Tributario das Telecomunicacións e a Comunicación Audiovisual	
					Sistemas de Xestión da Documentación Audiovisual	
					Socioloxía da Comunicación e dos Medios Audiovisuais	
					Tratamento Informativo da Imaxe e do Son	
2º ciclo	Dereito da Información	5,5t+2p	Guión e Edición Audiovisual	6t+6p		
	Estrutura do Sistema Audiovisual	4,5t+4,5p	Políticas Europeas do Audiovisual	4,5t+1,5p		
	Narrativa Audiovisual	4t+8p	Programación e Recepción de Audiencias	3t+3p		
	Teoría da Comunicación Audiovisual	4t+9,5p				
		5,5t+2p				

t (teóricos) p (prácticos)

Materias optativas especialidade intracurricular: Dirección e Guión Cinematográfico e Audiovisual

Optativas xerais	Créditos	Optativas de orientación	Créditos
Guión e Montaxe Cinematográfica	3t+3p	Dirección Artística	3t+3p
Cine de Autor	3t+3p	Dirección e Interpretación	3t+3p
		Documental Contemporáneo	3t+3p
		Análise do guión e Adaptación	3t+3p
		Cinematográfica	3t+3p
		Análise e Técnicas do Diálogo nos Medios	3t+3p
		Audiovisuais	3t+3p
		Banda Sonora e Tratamento do Son	3t+3p
		Crítica Audiovisual Contemporánea	3t+3p
		Dirección de Fotografía e Iluminación	3t+3p
		Dobraxa e Tratamento da Voz na Produción Audiovisual	3t+3p
		Laboratorio de Innovacións Tecnolóxicas e Aplicacións Audiovisuais	3t+3p
		Movimentos Cinematográficos e Cine Realidade	3t+3p
		Proxecto Audiovisual	3t+3p
		Taller de Realización e Investigación de Produto	
		Valoración e Promoción da Obra Audiovisual	

Materias optativas especialidade intracurricular: Produción e Realización Audiovisual

Materia	Créditos	Materia	Créditos
Desenvolvemento, Comercialización, Promoción e Distribución de Produtos Audiovisuais	3t+3p	Dirección Sonora: a Industria do Son	3t+3p
Dirección Artística e Iluminación	3t+3p	Cultura Política na Sociedade da Información	4,5t+1,5p
Dirección Escénica e Interpretación	3t+3p	Desenvolvemento de Habilidades Directivas	3t+3p
Procesos de Contratación Audiovisual	3t+3p	Ética e Deontoloxía da Comunicación Audiovisual	4,5t+1,5p
Produción e Realización de Ficción en Cine e Televisión	3t+3p	Historia do Cine	4,5t+1,5p
Produción e Realización de Formatos Televisivos de Información e Entretenemento	3t+3p	A Cadea de Actividades Empresariais do Audiovisual en Galicia	4,5t+1,5p
		Multimedia e Redes no Ensino	3t+3p
		Produción de Contidos	3t+3p
		Audiovisuais para a Industria e a Formación	3t+3p
		Produción sonora: A Industria do Son	3t+3p
		Produción e Realización das Transmisións	4,5t+1,5p
		Propaganda en Cine, Radio e Televisión	3t+3p
		Taller de cuestións actuais	4,5t+1,5p
		Técnica Cinematográfica	3t+3p
		Videocreación e Novas Propostas Audiovisuais	3t+3p

Na orientación denominada 01, Guión e Dirección Cinematográfica e Audiovisual o estudante debía cursar obrigatoriamente as materias de Dirección Artística, Dirección e Interpretación e Documental Contemporáneo. Ademais debía facer outras catro optativas da especialidade e 12 créditos de optativas xerais. No caso da orientación 02, Realización e Produción Audiovisual, o alumno

debía cursar as seis establecidas de orientación e tres optativas xerais do segundo ciclo da titulación. A distribución dos créditos por cursos quedaba do seguinte modo:

Táboa nº27. Distribución créditos Licenciatura en Comunicación Audiovisual Universidades de Santiago de Compostela e Vigo 2003

Curso	Materias Troncais	Materias Obrigatorias	Materias Optativas	Libre Configuración	Total
1º	70,5	0	0	0	70,5
2º	0	60	12	0	72
3º	49,5	24	0	6	79,5
4º	0	0	54	24	78
Totais	120	84	66	30	300

O conxunto de materias que configuraban o primeiro ciclo eran materias vinculadas á Comunicación Social e centradas no contexto, desenvolvendo as directrices comúns marcadas polo Ministerio para as tres titulacións derivadas das Ciencias da Comunicación. A especialización e experimentalidade chegaba no segundo ciclo. A receita ensaiada coa titulación de Xornalismo, na que a relación teoría-práctica era un dos seus distintivos, probábase tamén con Audiovisual.

A titulación de Comunicación Audiovisual na Universidade de Santiago de Compostela, debido ao seu restritivo acceso, acadaba unhas notas de corte verdadeiramente altas para a media do alumnado universitario galego. Entre o curso 2003-2004 e o curso 2008-2009, que deixará paso á implantación do grao en substitución da licenciatura, esta titulación situárase entre as tres de maior nota de corte na universidade galega, excepto no ano 2008-2009, que descenderá a un cuarto posto, se ben no curso 2004-2005 fora a primeira do *ranking* desta desprazando a titulacións como Medicina ou Fisioterapia. A partir da implantación de Comunicación Audiovisual na USC, a titulación de Xornalismo abandona o seu liderado en canto a notas de corte aínda que continúa entre as

cinco licenciaturas de maior esixencia académica⁷⁸.

Táboa nº28. Notas de corte licenciatura Comunicación Audiovisual probas de acceso xuño e opción preferente 2003-2009

Curso académico	Nota de corte
2003-2004	7,55
2004-2005	7,90
2005-2006	7,83
2006-2007	8,05
2007-2008	8,12
2008-2009	7,59

Fonte: Comisión Interuniversitaria Galega (CIUG)

4.4. Perspectivas e novos ámbitos para a Comunicación

A instalación nun edificio que colmaba sobradamente as necesidades e a suma da titulación de Comunicación Audiovisual supuñan un punto de despegue importante para a facultade. A consolidación dun equipo docente abondaba na maior capacidade para xerar produción científica e impulsar a investigación. O 28 de abril de 2004 Miguel Túñez é elixido decano da facultade sucedendo no cargo a Xosé López e, ese mesmo ano, en novembro, Xosé Soengas pasa a ser director do departamento de Ciencias da Comunicación substituíndo a Xosé Ramón Pousa. En canto ao feito de espallar as titulacións, nomeadamente a cuestión de Audiovisual, malia considerarse desde a Universidade de Santiago de Compostela como unha decisión desatinada e ineficaz, serviu para perfilar cadanseu camiño nas diferentes facultades. Non se pode cualificar de malo o balance en Santiago de Compostela se nos fixamos nas notas de corte de acceso á titulación e ao feito de

⁷⁸ No curso 2004-2005 os límites establecidos nas dúas licenciaturas implantada na Facultade de Ciencias da Comunicación da USC eran os seguintes: na licenciatura de Xornalismo había 100 prazas para primeiro ciclo e no segundo ciclo reservábanse cinco, tres para persoas que completaran o primeiro ciclo dunha licenciatura de Comunicación ou tiveran o título, e dúas para aqueles estudantes procedentes doutras titulacións nas mesmas circunstancias. Ademais había outras cinco prazas reservadas mediante convenio para estudantes procedentes da titulación de Lic. en Publicidade e Relacións Públicas da Universidade de Vigo. En Comunicación Audiovisual convocábanse 40 prazas en primeiro e 4 para acceso ao segundo ciclo: tres de licenciaturas ou primeiros ciclos de Comunicación e 1 para outros estudos. Abríanse ademais dúas prazas para traslados, unha nacional e outra internacional.

que ao equipo da facultade uníronse dous docentes procedentes da Universidade de Vigo: Xaime Fandiño, que fora decano da Facultade de Ciencias Sociais e da Comunicación, e Xosé Luis Castro de Paz, historiador do cine que exercía a docencia tamén no campus de Pontevedra e que foi nomeado catedrático na área de Comunicación Audiovisual e Publicidade da USC en 2008.

En canto ao alumnado, a feminización é un dato constatable ao longo dos vinte anos de andaina da facultade de Ciencias da Comunicación da USC, fenómeno extensible ás outras facultades galegas de Comunicación. Segundo a información analizada polo profesor Miguel Tüñez⁷⁹, no curso 2006-2007 na facultade compostelá estaban matriculados en Xornalismo 410 mulleres e 135 homes, en 2007-2008, 400 mulleres e 135 homes e en 2008-2009, 357 mulleres e 112 homes. Nas tres facultades galegas, 1537 mulleres fronte a 399 homes en 2006-2007; 1160 mulleres fronte a 409 en 2007-2008 e 1.065 mulleres e 417 homes en 2008-2009. “Hai unha feminización constante das aulas e da profesión. No 2008, por exemplo, había matriculadas bastante máis do dobre de mulleres (71,86%) que de homes (28,13%) e por cada home licenciado houbo tres mulleres (76,43%) que remataron a carreira. Nese mesmo ano, no doutoramento a taxa de mulleres inscritas é aínda superior (79,16%)”⁸⁰.

Os estudantes da facultade de Ciencias da Comunicación van progresivamente apuntándose á posibilidade de completar estudos fóra da USC. A facultade convértese nun centro dinámico en canto a intercambio de alumnado. Entre 2004 e 2008 a Facultade de Ciencias da Comunicación recibe a 78 estudantes do programa de convenios bilaterais con universidades de América, Asia e Australia, ademais de alumnos erasmus pero, no fluxo contrario, é certo que 102 estudantes compostelás do programa erasmus completarán fóra da capital galega os seus estudos. Tamén o farán unha ducia en virtude dos convenios bilaterais. Os estudantes galegos procuran países europeos nos que aprender idiomas e complementar o proxecto formativo. O incremento da mobilidade estudantil é un fenómeno global que a USC experimenta na dobre dirección: enviando e recibindo estudantes e investigadores. Segundo o equipo de goberno, a tendencia da USC era ser centro receptor, con especial poder de atracción para

⁷⁹ “A formación (universitaria) en Comunicación 2006-2009” en *A comunicación en Galicia 2010* (López García, Xosé; Aneiros Díaz, Rosa. Coords.). Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2010, p 174-175

⁸⁰ Ibid. p 186. http://www.boe.es/aeboe/consultas/bases_datos/doc.php?id=BOE-A-2006-3961

estudantes procedentes de” economías emerxentes como México, Brasil, Chile ou Costa Rica”⁸¹.

A facultade experimentou durante a segunda década de andaina un importante empurrón a consolidación dun cadro docente que debía atender á necesidades específicas dos estudos de Comunicación nun centro que ofertaba dúas titulacións e estudos de terceiro ciclo. Aínda que a convocatoria de prazas de titulares no período 2000-2010 seguiu, se cadra, un ritmo máis lento que na primeira andaina da facultade. O proceso de funcionarización do profesorado de Ciencias da Comunicación en Galicia responde, en boa medida, á xuventude dos estudos na comunidade⁸². Na última década incorporáronse ao grupo de profesores funcionarios no departamento de Ciencias da Comunicación: Xavier Vaz⁸³, Fermín Galindo Arranz⁸⁴, María Luisa Otero⁸⁵, Antía López⁸⁶, Enrique Castelló Mayo⁸⁷, Xosé Pereira⁸⁸ e Berta García Orosa⁸⁹, estes dous últimos licenciados da cuarta e da primeira promoción de Xornalismo respectivamente na universidade compostelá. Tamén o farían os profesores Xaime Fandiño, en 2009, e Xosé Luis Castro de Paz, nomeado catedrático en 2008, procedentes da universidade de Vigo⁹⁰. En calquera caso, durante esta década conformouse un grupo docente de preto de setenta persoas entre catedráticos, titulares, contratados doutores, asociados e bolseiros xunto, obviamente, aos procedentes doutras áreas e departamentos da USC, que constitúen un terzo do cadro.

⁸¹ Dese xeito analizou os datos o daquela vicerreitor de Relacións Institucionais Lourenzo Fernández Prieto na Xunta de Goberno da USC do 22/12/2008. Entre 2004 e 2008 a universidade compostelá recibirá un total de 3.883 estudantes en virtude dos programas bilaterais e *erasmus*.

⁸² Sinala Xosé Soengas que as tres universidades suman cen profesores, dos que só un 32% son funcionarios: catro catedráticos, todos da USC, e vinte e oito titulares, quince en Santiago, once na Universidade de Vigo e dous na Universidade da Coruña.

⁸³ Resolución da USC do 23 de maio de 2001. (BOE 08/06/2001, p 20289)

⁸⁴ Resolución da USC do 17 de decembro de 2001. (BOE 14/01/2002, p 1621)

⁸⁵ Resolución da USC do 5 de xullo de 2002 (BOE 24/07/2002, p 27277)

⁸⁶ Resolución da USC do 14 de novembro de 2003 (BOE 02/12/2003, p 42853)

⁸⁷ Resolución da USC do 22 de febreiro de 2006 (BOE, 06/03/2006, p 9038)

⁸⁸ Resolución da USC do 17 de abril de 2009 (BOE 30/04/2009, p 37987)

⁸⁹ Resolución da USC do 1 de marzo de 2010 (BOE 19/03/2010, p 27065)

⁹⁰ Xosé Luis Castro de Paz, historiador de cine, acadou a titularidade na Universidade de Vigo, impartindo aulas primeiro na Facultade de Humanidades de Ourense, á que estivo vinculado case quince anos como asociado e como titular, e despois na Facultade de Ciencias Sociais e da Comunicación da Universidade de Vigo a partir do ano 2004. Posteriormente incorporouse ao proxecto compostelán obtendo a cátedra. Pola súa parte, Xaime Fandiño, alumno da primeira promoción de Xornalismo da USC, acadara a titularidade na Facultade de Ciencias Sociais e da Comunicación do campus de Pontevedra en febreiro de 2003 e no mes de outubro foi elixido decano do centro susbtituíndo a Alberto Pena.

A formación dos grupos de investigación nos que se integraron a maioría dos docentes e investigadores da facultade estruturaron e marcaron as liñas dos traballos de pesquisas e de produción científica. Articular o esforzo investigador a través do establecemento de grupos resultou imprescindible para captar o interese e os fondos da administración pública así como para entrar nas catalogacións oficiais. A Xunta de Galicia aprobou no ano 2006 o Plan Galego de Investigación, Desenvolvemento e Innovación Tecnolóxica 2006-2010, coñecido como In.Ci.Te⁹¹ e dous anos máis tarde crea o catálogo de grupos de investigación pertencentes ao sistema público de I+D+I de Galicia dirixido “nomeadamente a grupos pertencentes ás universidades galegas, aos centros de investigación da rede sanitaria e dos organismos públicos de investigación radicados en Galicia. Este catálogo, permanentemente aberto, facilitará a identificación dos grupos de investigación do sistema público de I+D e as súas liñas de investigación sendo unha ferramenta imprescindible para a Dirección xeral de I+D+I no seu obxectivo de estruturar e consolidar as unidades de investigación do sistema público de investigación”⁹².

Tres son os grupos de investigación do departamento de Ciencias da Comunicación, que agromaron desde finais dos anos noventa: o grupo de *Estudos Audiovisuais* con Margarita Ledo Andión á fronte, o grupo *Novos Medios*, focalizando o interese nos medios e linguaxes xornalísticos emerxentes, con Xosé López, e o grupo *Cidacom*, con Marcelo Martínez Hermida, centrando as pesquisas na comunicación social e participativa. As liñas de traballo e os obxectos das pesquisas responden a un amplo abano de temas, feito que, segundo a análise do catedrático Xosé Soengas, dificulta a internacionalización das investigacións e contraponse á tradición nas ciencias puras de traballo continuo ao redor do concreto⁹³. A este respecto, hai que ter en conta as mudanzas no contexto epistemolóxico da Comunicación desde os anos noventa no que, de acordo co profesor Manuel Martínez Nicolás solápanse ideas e propostas teóricas sobre redes, risco, multiculturalidade, globalización e outras nunha sorte de opulencia do

⁹¹ A Lei 12/1993 do 6 de agosto de Fomento da investigación e desenvolvemento tecnolóxico de Galicia crea os plans plurianuais.

⁹² Orde do 10 de xuño de 2008 (DOG 27/06/2008, p 12673)

⁹³ Soengas, Xosé. “A investigación en Comunicación en Galicia” en *A comunicación en Galicia 2010*. López, Xosé; Aneiros, Rosa (Coords.). Consello Galego da Cultura, Santiago de Compostela, 2010

coñecemento. Un contexto cambiante, no que non abunda o coñecemento perdurable. “Época de *aggiornamento* constante, en donde el concepto de moda en la epistemología es el de una *complejidad* (Edgar Morin) para la que no se avista más respuesta que la *hibridación*, eso que transpira lo más actualizado de la actitud científica vigente: multiparadigmatismo, interdisciplinariedad, comparatismo, triangulación metodológica... Época, pues, de alto riesgo epistemológico, propicia para malbaratar la divisa feyerabendiana del *todo vale* –todo tiene *valor* en la empresa de generar conocimiento– y convertirla en justificación para confundir falazmente la necesaria apertura de miras científica con un *passe-partout* que dé por bueno cualquier pastiche teórico-metodológico. Nada nuevo, sin embargo: a río revuelto...”⁹⁴.

Durante o decanato de Xosé López (1996-2004), acadáronse dous obxectivos fundamentais: estrear a nova facultade de Ciencias da Comunicación no campus norte e implementar a titulación de Comunicación Audiovisual, nun primeiro momento compartida coa Universidade de Vigo. A facultade foi consolidando o seu papel de centro investigador e produtor de contidos científicos e estabilizando un corpo docente que arrastraba déficits tanto numéricos como de perfís necesarios. Así mesmo, e relacionado co anterior, as relacións co goberno da USC durante o reitorado de Darío Villanueva pasaron dunha aberta confrontación a unha comunicación correcta desde o punto de vista institucional, necesaria para que a facultade medrase. Unha sintonía moito máis óptima estableceríase co reitor Senén Barro (2002-2010), especialmente durante o seu segundo mandato⁹⁵ e baixo o decanato de Miguel Túñez.

A oferta formativa consolidouse durante a segunda década de andaina da facultade atendendo principalmente a dous eixes no caso da formación de

⁹⁴ “La investigación sobre comunicación en España. Evolución histórica y retos actuales” en *Revista Latina de Comunicación Social*, 64. Universidade de La Laguna (Tenerife), 2009 (p 1-14)

⁹⁵ Durante a campaña que o levou ao reitorado en 2002, Senén Barro enfrentouse ao catedrático de Psicoloxía Social Xosé Manuel Sabucedo, que levaba no seu equipo ao vicedecano de Xornalismo, Xosé Ramón Pousa, que se perfilaba como futuro vicerreitor e que, ademais, encargábase da comunicación do candidato. Asistíano nesta tarefa o profesor Xosé López e os bolseiros Xosé Pereira e Manuel Gago. Na seguinte convocatoria de eleccións na USC, asesorado polo decano Miguel Túñez. Senén Barro integra no seu equipo de comunicación a Xosé Pereira e a Berta García Orosa sendo o responsable da súa campaña Xosé López. Por outra parte, os días 1 e 2 de decembro de 2009, o Auditorio da facultade acolleu por vez primeira a celebración dun claustro universitario, neste caso extraordinario para debatir a reforma estatutaria.

posgrao: a comunicación audiovisual e o xornalismo na rede. Malia que non é un polo desenvolvido plenamente polo centro, os cursos de formación continua con posibles destinatarios entre os profesionais de comunicación tamén teñen un oco na oferta da facultade. Nos últimos anos a facultade tamén puxo en marcha dous *masters*. No seguinte cadro reflíctese a oferta propia, os congresos, cursos, xornadas e foros organizados desde dentro da facultade máis alá do programa das titulacións e de doutoramento.

Táboa nº 29. Congresos, Xornadas, Foros, Cursos organizados desde a facultade, departamento ou grupos de investigación do curso 1999-2000 ao 2009-2010

1999-2000	2000-2001	2001-2002	2002-2003	2003-2004
Curso de Especialización en Comunicación Audiovisual na Era Dixital. Departamento de Ciencias da Comunicación. Dir: Xosé López e Xosé Soengas	Curso de Especialización en Comunicación Audiovisual na Era Dixital. Departamento de Ciencias da Comunicación. Dir: Xosé López e Xosé Soengas	Curso de Especialización en Comunicación Audiovisual na Era Dixital. Departamento de Ciencias da Comunicación. Dir: Xosé López e Xosé Soengas	Curso de Especialización en Comunicación Audiovisual na Era Dixital. Departamento de Ciencias da Comunicación. Dir: Xosé López e Xosé Soengas	Congreso "A información radiofónica no ámbito profesional e académico. Evolución histórica, situación actual e perspectivas de futuro". Facultade de CC. da Comunicación. Dirección: Xosé Soengas 20 e 21 novembro
Congreso "A formación de comunicadores no século XXI. Tendencias e perspectivas de futuro". Departamento de Ciencias da Comunicación. Dirección: Xosé López e Xosé Soengas 22 e 23 de novembro		Curso de posgrao "Xornalismo Electrónico. Nova Forma de Comunicación. Dir: Xosé López	Curso de posgrao "Xornalismo Electrónico. Nova Forma de Comunicación. Dir: Xosé López	Curso de posgrao "Xornalismo Electrónico. Produción de contidos para a rede". Dir: Xosé López
Comunicación audiovisual: investigación e formación universitarias. Facultade. 23 ao 25 novembro		I Curso de Información e Relacións Internacionais. "Islam, identidade e conflito". 8-19 abril. Codirección: Luis Álvarez Pousa. En colaboración coa Facultade de Ciencias Políticas e o IGADI	Xornadas de Comunicación e Cultura Contemporáneas. As televisións locais en Europa. 23-26 outubro	Curso de Especialización en Comunicación Audiovisual na Era Dixital. Departamento de Ciencias da Comunicación. Dir: Xosé López e Xosé Soengas
			II Curso de Información e Relacións Internacionais. "O futuro de Europa". 1-10 abril. Codirección: Luis Álvarez Pousa. En colaboración coa Facultade de Ciencias Políticas e o IGADI	Curso Información e Relacións Internacionais. "Guerra e información". 20-30 abril. Codirección: Luis Álvarez Pousa. En colaboración coa Facultade de Ciencias Políticas e o IGADI.

2004-2005	2005-2006	2006-2007	2007-2008	2008-2009	2009-2010
Congreso "Programación e audiencias en radio e televisión". Departamento. 27-29 outubro. Dirección: Xosé Soengas	Curso Formación continua perfeccionamento."Ciberxornalismo. Produción de Contidos para a Rede". Grupo Novos Medios. Dirección: Xosé López e Marita Otero. 27 outubro-26 xaneiro	Curso de Formación Continua para Xornalistas (Iniciación). Ciberxornalismo. Produción de Contidos para a Rede. Outubro-Xaneiro	Curso de formación continua. "Ciberxornalismo. Produción de Contidos para a Rede".	Curso de ciberxornalismo. Produción de contidos para a rede. Novos medios. Dirección: Xosé López e Marita Otero	Posta en marcha do Master en Comunicación e Industrias Creativas. Coordinador: Xosé Soengas
Seminario edición non lineal AVID. Facultade. Coordinador: Xabier Vaz. 2-15 novembro	Xornada "Comunicar os resultados da ciencia". Grupo Novos Medios. Dirección: Xosé López e Xosé Pereira. 8 novembro	II Foro da Cidadanía e da Comunicación. O documental. Grupo Cidacom. 26 e 27 outubro	III Foro Cidadanía e Comunicación. "A prensa do terceiro sector". Grupo Cidacom. 9 e 10 novembro	Congreso "Galicia pola radio. Desde os anos 30 á actualidade". Departamento. Dirección: Xosé Soengas. 6-8 novembro 2008	Foro "A comunicación e o ben público". Grupo Cidacom. Coordinador: Manuel Outeiriño. 9-11 novembro
Congreso Iberoamericano de Xornalismo Dixital. Facultade. 29 e 30 novembro	Foro "O terceiro sector do audiovisual". Grupo Cidacom. Dirección: Marcelo Martínez, 10 e 11 novembro	Congreso "15 anos de Ciencias da Comunicación en Galicia. Prensa, foto, cine, radio, televisión e internet". Departamento. Dirección: Xosé López, Xosé Soengas, Miguel Tüñez. 20-24 novembro	Obradoiro de locución audiovisual. Departamento. 2-4 abril	IV Foro Cidadanía e comunicación. Cidade e comunicación. Grupo Cidacom. 13-15 novembro	Curso "Comunicar a ciencia". Grupo Novos Medios. 13 novembro
Curso de formación continua para xornalistas.	Curso "Novas tendencias do cinema arxentino". Departamento. 20-24 febreiro	Obradoiro de locución audiovisual. Departamento. 16- 20 abril		Curso de formación continua "Gabinetes de comunicación. Comunicación estratéxica". Dirección: Miguel Tüñez e Carmen Costa. 8 maio-26 xuño	Curso formación continua Xornalismo deportivo. Departamento. Dirección: Luis Álvarez Pousa. Febreiro-Maio 2010
Curso de posgrao "Xornalismo Electrónico. Nova Forma de Comunicación. Dir: Xosé López	Curso "Información e Relacións internacionais. Terrorismo e Comunicación". Facultade. Codirección: Luis Álvarez Pousa. 27 abril-10 maio.	Curso formación continua. Comunicación de crise. Grupo Novos Medios. Dirección: Miguel Tüñez. 4 maio a 29 xuño			Seminario "Galicia en NO-DO". Grupo Estudos Audiovisuais. Dirección: Xosé Luis Castro de Paz. 11 marzo
Curso de Especialización en Comunicación Audiovisual na Era Dixital. Departamento de Ciencias da Comunicación. Dir: Xosé López e Xosé Soengas	Obradoiro de locución audiovisual. Departamento. 9,10 e 11 Marzo				II Xornadas sobre Información e Xénero. Grupo Cidacom. Dirección: Luis Álvarez Pousa e Belén Puñal. 26 ao 30 abril

Cursos de iniciación e perfeccionamento en Edición Dixital de Audio para Radio.	Curso de formación continua "Comunicación de crise". Grupo Novos Medios. Abril-Xuño 2006				Obradoiro de radio. Facultade. Miguel Túñez e Xosé Soengas. Marzo, abril, maio
Curso "Weblogs". Facultade. Coordinadora: Berta García Orosa. 8 marzo-13 abril					Curso de formación continua "Gabinetes de comunicación. Comunicación estratéxica". Novos Medios. 21 maio a 2 xuño.
Curso Información e relacións Internacionais. "O rexurdir de China". Facultade. Dirección: Luis Álvarez Pousa. 4-14 abril. En colaboración coa Facultade de Ciencias Políticas e o IGADI.					Foro internacional sobre economía e xestión da información. Dirección: Francisco Campos. 13 a 16 xullo
Xornadas de "Cinexornalismo". Coordinador: Xosé Antonio Neira Cruz. 10-13 maio					
Curso de verán "Outros xornalismo, outras literaturas. Dirección: Xosé Antonio Neira Cruz. 15-30 xuño					
Curso "Marketing político". Coordinador: Miguel Túñez. 3-17 xuño					

Fonte: Elaboración propia a partir do portal web da facultade, currículos docentes e medios de comunicación.

4.4.1. Competitividade na universidade emprendedora

Non podía negar aquela facultade a súa vocación fundacional de observadora da realidade dos media; un tipo de observación vixilante que desenvolvería o espírito crítico do estudantado. Un dos padriños inspiradores daquel proxecto formativo, como xa sinalamos, foi Ignacio Ramonet a quen a primeira decana Margarita Ledo Andi3n definiu como unha “referencia-tipo do intelectual contempor3neo e do profesional dos medios, desde e contra o sistema blindado dos medios”⁹⁶. Pero como desenvolver unha pol3tica formativa que permita estar contra os medios desde os propios medios? De que xeito estimular a capacidade cr3tica e anal3tica dos futuros profesionais dos medios sen explicar as rutinas implantadas nas empresas de comunicaci3n, aquelas que o estudantado deber3a adquirir como habilidades?

Durante os 3ltimos dez anos, os axentes implicados no proxecto de estudos de Comunicaci3n da Universidade de Santiago de Compostela traballaron para adecuarse a un contexto social, econ3mico e pol3tico no que predominaba un axioma: a competitividade. Ademais de medrar no 3mbito cient3fico, hab3a outros requirimentos do modelo de universidade emprendedora que afectaban a axentes externos como empresas⁹⁷. Establecer redes colaborativas e alianzas, ofrecer servizos nos que aplicar a labor investigadora e conseguir financiamento externo. A universidade que cami3aba cara Bolo3a pero, sobre todo, a mesma universidade que se ve afectada polo contexto de crise global, anima aos seus centros a que se convertan en unidades fotovoltaicas que fagan circular enerx3a polo sistema. A proxecci3n social dos centros universitarios, da que xa tratamos ao describir o nacemento da facultade, deb3a significar algo m3is que unha declaraci3n de intenci3ns⁹⁸. A innovaci3n precisa dun proceso en rede no que participen diferentes axentes econ3micos e sociais cuxas voces insisten en que

⁹⁶ Discurso de gabanza de Margarita Ledo Andi3n con motivo da conces3n do honoris causa a Ignacio Ramonet o 26/06/2003. P3dese consultar completo na canle de tv on line da USC: <http://tv.usc.es/mmobj/index/id/380>

⁹⁷ O modelo de universidade emprendedora do que se empeza a falar hai algo m3is de trinta nos estar3a caracterizada por implicarse m3is nos servizo 3 comunidade, comprometida coa investigaci3n aplicada e a inserci3n laboral do estudantado e atenta 3s demandas sociais.

⁹⁸ Na xunta de goberno da USC do 19 de novembro de 2009, cando a crise econ3mica a3nda non chegara as cotas m3is altas de desemprego e debacle financeiro en Espa3a, a vicerreitor3a de Cultura, responsabilidade naquel momento de Elvira Fidalgo, anuncia que non vai sufragar os cursos de ver3n e anima aos directores dos mesmos a buscar financiamento. Tam3n decide non asumir ningunha proposta de doutoramento honoris causa a curto prazo.

a universidade debe adaptar as súas dinámicas a un escenario complexo. Un escenario na que os proxectos se encaran desde unha óptica multidisciplinar e interdisciplinar. En todo caso, converteuse en axioma que a universidade debe reverter beneficio sobre a sociedade que a financia. Ou o que é o mesmo, debe transferirlle coñecemento e se presenta este aplicado, mellor. A universidade xa non só está lexitimada para rendibilizar os resultados das investigacións, senón que está obrigada.

Desde a década dos anos setenta e debido á ralentización do crecemento económico a nivel mundial, as universidades e as investigacións desenvolvidas no seu seo comezaron a ser cuestionadas por institucións públicas e empresas. Fomentouse a interacción entre a empresa e a universidade, de maneira que a transferencia de coñecemento fose efectiva. Estados Unidos escenificou a tendencia promovendo un marco legal que favorecese a interacción e, ademais, protexese a propiedade intelectual das investigacións. “También en Europa, en este período, los gobiernos han incrementado las presiones sobre las universidades para que centren su investigación en prioridades económicas de ámbito nacional y regional, lo que ha estimulado la intensificación de las relaciones universidad-empresa y la explotación comercial de la investigación universitaria.(...) El establecimiento de colaboraciones para efectuar la creación y transferencia de conocimiento científico y tecnológico a la industria ha ido adquiriendo peso como indicador de competitividad, que es tenido en cuenta, cada vez más, a la hora de asignar recursos financieros entre las universidades”⁹⁹. Se comerciar coa investigación non se consideraba misión da universidade, cuxa tradición era xerar coñecemento para sí mesma, podemos apreciar un cambio de orientación a partir da década dos noventa. “Las limitaciones presupuestarias de los gobiernos han conducido a la necesidad de buscar fuentes alternativas de financiación. Los gobiernos también han presionado para que las universidades muestren a la sociedad las actividades que desarrollan. Como consecuencia de todo ello, las universidades se han visto impelidas a desarrollar actividades de transferencia de tecnología y de contactos con la industria, en general”¹⁰⁰.

⁹⁹ Beraza Garmendia, José María; Rodríguez Castellanos, Arturo. “La evolución de la misión de la universidad”. Revista de Dirección y Administración de Empresas, nº 14, Universidade do País Vasco, decembro 2007, p 35

¹⁰⁰ Ibid, p 36

Táboa nº 30. Contratos con empresas, informes, entidades sen ánimo de lucro, outros contratos. Departamento de Ciencias da Comunicación da USC curso 2001/2002- curso 2009/2010*

2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
<p>Convenio. A comunicación nas institucións sen ánimo de lucro. Análise comparado para mellorar a eficiencia” Fundación CaixaGalicia Xosé López García 18.030, 36€ Outubro 2001-Setembro 2002</p>	<p>Mantemento do portal culturagalega.org Consello da Cultura Galega Xosé López 91.894€ Xaneiro 2003</p>	<p>Posta en marcha do Observatorio de Ciberxornalismo. Fundación Caixa Galicia Xosé López García. 6.000€ Novembro 2003</p>	<p>Produción de contidos para culturagalega.org Consello da Cultura Galega Xosé López 86.406€ Xaneiro 2005</p>	<p>Produción de contidos para culturagalega.org Consello da Cultura Galega Xosé López García Xaneiro 2006 86.406,6€</p>
<p>Desenvolvemento de contidos divulgativos, periodísticos, gráficos e infográficos na área de comercio electrónico. Centro de Supercomputación de Galicia Xosé López García 22.213€,4 Novembro 2001</p>	<p>Asistencia técnica para a promoción da cidade entre os decisionmakers e foros de profesionais do sector cinematográfico e para atender as demandas das produtoras á hora de escoller escenarios para a gravación de curtametraxes e rodaxes publicitario. Concello de Santiago de Compostela Marcelo Antonio Martínez Hermida. Abril 2003</p>	<p>Coordinación do Informe sobre a situación do idioma galego nos medios de comunicación. Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia. Miguel Tüñez López. 6.012,12€. Decembro 2003</p>	<p>Mellorando as técnicas de comunicación. Unión Fenosa Xosé López García 12.000,00 € Marzo 2005</p>	<p>Acordo marco de colaboración desenvolvemento da Sociedade da Información en Galicia e o hipersector dasTIC. INEO (Asociación Multisectorial de Novas Tecnoloxías da Información e Comunicación) Xosé Ramón Pousa Estévez. 18.000€ Xaneiro-Decembro 2006</p>
<p>Situación laboral dos xornalistas en Galicia. Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia. Miguel Tüñez. 10.818,22€</p>	<p>Curso Interpretación ante a cámara. G-Conta Asesoría y Gestión de Empresas S.L. Francisco Javier Vaz Guerrero.</p>	<p>30 anos de Televisión en Galicia. Consello da Cultura Galega José López García. Decembro 2003</p>	<p>Análise da imaxe corporativa e abastecemento de contidos para o Grupo Puentes. Grupo Puentes Xosé López García 1.000,00 €</p>	<p>Mellorando as técnicas de comunicación. Unión Eléctrica Fenosa, S.A. Xosé López García 12.000,00 €</p>

<p>Elaboración e mantemento do portal Culturagalega.org Consello da Cultura Galega Xosé López García 85.133,33€ Xaneiro 2002</p>	<p>Canal Noticias ARDÁN-GALICIA. Consorcio Zona Franca de Vigo Víctor F. Freixanes 42.073€</p>	<p>Produción de contidos para culturagalega.org Consello da Cultura Galega Xosé López 96.000€ Xaneiro 2004</p>	<p>Creación e posta en marcha dunha redacción dixital. Consorcio da Zona Franca de Vigo. Xosé Ramón Pousa Estévez. 90.000€. Febreiro 2005-Xaneiro 2006</p>	
<p>Convenio de colaboración. Desenvolvemento dun programa de conferencias denominado Claves para comunicar mellor no Século XXI. Unión Fenosa Xosé López García. 18.030,36€. Xaneiro 2002-Xaneiro 2004</p>		<p>Claves para comunicar mellor no século XXI. Unión Fenosa. Xosé López. 12.000€. Xaneiro 2004- Decembro 2005</p>	<p>Estudo. "Prensa XXI: cómo conservar, satisfacer e gañar lectores en Galicia" Editorial Compostela Xosé López 103.448,28€ Xuño 2005-Octubre 2008</p>	
			<p>A lectura e as tendencias da prensa na sociedade actual. El Progreso de Lugo. Xosé López. 60.000€. Xullo 2005-Decembro 2006</p>	

2006-2007	2007-2008	2008-2009
As industrias culturais en Galicia Fundación Caixa Galicia Víctor Fernández Freixanes 57.100,00 € Marzo 2007	Estudo sobre as actitudes e hábitos de consumo de prensa da xuventude galega. Secretaría Xeral de Comunicación Miguel Túniz López 24.000,00 € Outubro 2007	Estudo da Internacionalización da Comunicación nas pequenas e medianas empresas. Igape Francisco Campos Freire 36.000,00 € Setembro 2008
Mellorando as Técnicas de Comunicación Unión Fenosa S.A. Xosé López García 12.000,00 € Marzo 2007	Realización dunha acción de investigación sobre os novos modelos de televisión e audiovisual. Secretaría Xeral de Comunicación Xosé Soengas Pérez 10.344,83 € Outubro 2007	Creación e posta en valor da imaxe do Proxecto PRM, a través de diferentes servizos e actividades de comunicación e promoción Instituto del Mar de Perú Pousa Estévez, Xosé Ramón 8.620,69 € Setembro 2008
Desenvolvemento do programa de carácter formativo e participativo sobre 'Comunicación, Cidadanía e Xornalismo Social'. Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia Luis Álvarez Pousa Marzo 2007	O impacto da responsabilidade social corporativa en Galicia. Fundación Caixa Galicia – Claudio Sanmartín Francisco Campos Freire 69.600,00 € Outubro 2007	Mantemento e elaboración do boletín de información da Sociedade Española de Cardiología. Sociedad Española de Cardiología José Pereira Fariña 3.680,00 € Setembro 2008
Realización dun informe para o redeseño integral do sitio web Xacobeo.es. S.A. de Xestión do Plan Xacobeo Xosé Pereira Fariña 10.000 euros Marzo 2007	Actualización e mantemento da páxina web da Facultade de Ciencias da Comunicación. USC Xosé Pereira Fariña 3.000,00 € Outubro 2007	Proxecto de centro de interpretación da imprenta e da prensa local galega (o modelo de Ortigueira). Dirección Xeral de Turismo José Luis Celeiro Álvarez, 0,00 € Setembro 2008
Subministro de contidos para o Grupo Puentes e análise da súa eficiencia. Grupo Puentes Xosé López García 6.000,00 € Marzo 2007	Elaboración dun prototipo dunha plataforma informativa na web. Consellería de Innovación e Industria Xosé Ramón Pousa Estévez 34.800,00 € Outubro 2007	Elaboración do informe 'Coas nosas mans' e páxina web da Fundación Dieta Atlántica. Fundación Dieta Atlántica José Pereira Fariña 4.400,00 €
Contrato Rede de Apoio á Promoción da Arquitectura Realizada en Granito. Consorcio da Zona Franca de Vigo; COAG; Asociación Galega de Graniteiros; Tres Universidades galegas; Fundación Instituto Tecnolóxico de Galicia; Fundación Centro Tecnolóxico do Granito de Galicia. Xosé Ramón Pousa Estévez Xuño 2007	Curso Edición de vídeo dixital AVID. Fundación Formación e Emprego de Galicia (FOREM Galicia) Francisco Javier Vaz Guerrero 7.020€ Outubro 2007	Divulgación do filme ProDigi nas tres cidades que participaron no Proxecto: Santiago, Dublín e Lisboa, incluído na promoción do audiovisual galego. Consellería de Cultura e Deporte Margarita Ledo Andión 5.172,41€
Evolución dos Blogs en Galicia e do ciberxornalismo. Secretaría Xeral de Comunicación Xosé López García 10.344,83€ Xuño 2007	Curso de novos formatos e novas audiencias para a comunicación corporativa. Fundación para o Fomento da Calidade Industrial e o Desenvolvemento Tecnolóxico de Galicia-Cis Madeira Manuel Gago Mariño 1.500,00 € Abril 2008	Creación e posta en valor da imaxe do Proxecto PRM, a través de diferentes servizos e actividades de comunicación e promoción. Clúster da Madeira de Galicia Xosé Ramón Pousa Estévez 8.620,69 € Decembro 2008
Creación e posta en valor da imaxe do Proxecto PRM (prescriber relationship management). Clúster da Madeira de Galicia Pousa Estévez, Xosé Ramón 14.655,17 € Xuño 2007	Acordo co Grupo Novos Medios (USC) para a realización dun Plan de Comunicación para a USC. USC José Miguel Túniz López 10.000,00 € Xuño 2008	Subministro de contidos para o Grupo Puentes e análise da súa eficiencia. Grupo Puentes Xosé López García 12.000,00 € Decembro 2008

Accións formativas para profesionais: Curso de sinal de video (013). Curso de composición multicapa: After effects vs combustion (005). Federación Estatal de Comunicación y Transporte de CC.OO. Francisco Javier Vaz Guerrero 14.016€. Xuño 2007	Creación e posta en valor da imaxe do Proxecto PRM, a través de diferentes servizos e actividades de comunicación e promoción. Clúster da Madeira de Galicia Xosé Ramón Pousa Estévez 6.465,52 € Xuño 2008	A penetración e influencia da web 2.0 en Galicia. Caixanova Francisco Manuel Campos Freire 60.368,00 € Decembro 2008
	Cursos FOREM 2007. Prootools. Experto en comunicación e xénero. Federación de Comunicación e Transporte de CC.OO. de Galicia Francisco Javier Vaz Guerrero	Estudio sobre os métodos de comunicación en Galicia. Secretaría Xeral de Análise e Proxección Fermín Galindo Arranz 24.000,00 € Decembro 2008
	Curso AVID avanzado. Fundación Formación e Emprego de Galicia (FOREM Galicia) Francisco Javier Vaz Guerrero 7.020,00 €	Mellorando as técnicas de comunicación 2009 Unión Fenosa S.A Xosé López García 12.000,00 € Marzo 2009
		Emisión da curtametraxe titulada 'Plastic Made Eyes' Televisión de Galicia S.A Margarita Ledo Andión 4.000,00 Maio 2009
		Actualización, redeseño e mantemento do sitio web do Consello Asesor de RTVE en Galicia Consello Asesor RTVE Xosé Pereira Fariña Xullo 2009
		Estudio sobre as actitudes e hábitos de consumo de información da muller rural en Lugo e o seu nivel de alfabetización dixital Instituto Lucense de Desenvolvemento Económico e Social (INLUDES) José Miguel Túniz López 60.000€ Xullo 2009
		Informe Blogs e redes sociais en Galicia (2009) Secretaría Xeral de Comunicación Xosé López García 10.344,83€ Xullo 2009
		Produción e posproducción en HD FOREM Galicia Francisco Javier Vaz Guerrero 6.000,00 Xullo 2009

*Cítase o título do acordo, a entidade coa que se asina acordo, o nome do investigador responsable, a contía económica do acordo, nos casos nos que dispoñemos do dato, e as datas nas que se aproba ou período no que se desenvolve. Fonte: Universidade de Santiago. Actas das xuntas de goberno.

Se atendemos a contratos, convenios e colaboracións emprendidos pola facultade de Ciencias da Comunicación vemos, por unha banda, un predominio de socios e clientes institucionais. A través da colaboración e financiamento das institucións pública, aplícanse desde a facultade coñecementos na prestación de servizos. A implicación menor de capital privado na actividade da facultade responde, por outra banda, a unha situación xeralizada na universidade. Á beira dos traballos realizados coa patronal graniteira, madeireira, con construtoras como o Grupo Puentes e eléctricas como Unión Fenosa, destacamos as dúas colaboracións con grupos de comunicación privados como son *El Correo Gallego* e *El Progreso*, xa que exemplifican o cambio de carácter das relacións entre a facultade de Ciencias da Comunicación e as empresas mediáticas galegas, nomeadamente no caso do xornal compostelán, que tan belixerante se amosara ante a apertura do centro de ensino. O acordo coa facultade no curso académico 2004-2005 establecía o papel da facultade como asesora do medio de comunicación.

4.4.2. A investigación en Comunicación na USC

Na reunión científica da Sociedade Española de Periodística que se celebra en Santiago de Compostela os días 27 e 28 de maio de 2005, Miquel de Moragas analizaba a situación da investigación en Comunicación no ámbito académico español. Os datos, referidos aos proxectos de investigación do Plan Nacional (2003-2005) en relación ás Ciencias Sociais, apuntaban a que a maior parte de investigación en Comunicación capaz de rachar cos filtros das publicacións científicas de referencia procedía de departamentos universitarios distintos ao de Comunicación. Malia o crecemento da produción científica, a investigación en Comunicación arrastraba a súa propia xuventude tras de si, tamén desde o punto de vista da Historia da Comunicación onde xa desenvolvera un vasto traballo.

“La actitud, por tanto, de la ciencia histórica frente a los procesos de información y comunicación ha sido, más bien, de tipo aristocrático, y en consecuencia, por ejemplo, la historia de la literatura ha prescindido habitualmente de la literatura periodística al considerarla un objeto menor, de forma parecida a lo sucedido con los medios audiovisuales (cine, radio, televisión) por la razón de que eran supuestamente productos

de inferior categoría respecto al libro. Un académico se puede sentir a gusto y además decir con orgullo en los foros de mayor prestigio que es especialista en Shakespeare o en Cervantes, o en la tradición libresca, pero afirmar que uno es especialista en un tipo de periodismo o de periodistas, no necesariamente ni el más trivial o el más ligero, es algo casi vergonzante, o cuanto menos no da lustre”¹⁰¹.

Segundo os datos que manexaba o catedrático Moragas, no período 2003-2005 no marco do Plan Nacional de Investigación en Ciencias Sociais leváronse a cabo 144 proxectos, dos cales catro tiñan temática de comunicación e dous destes foran realizados en facultades de Ciencias da Comunicación; en canto á publicación de traballos científicos en cabeceiras internacionais de referencia, no período 2002-2005, o número era de vintenove, das cales seis procedían de departamentos ou facultades de Ciencias da Comunicación. No referido ás principais revistas de comunicación do ámbito español os traballos publicados céntranse maiormente no estudo do xornalismo desenvolvido nos medios escritos. Así é constatado polos profesores Enric Saperas e Manuel Martínez Nicolás nun recente estudo sobre as catro revistas científicas destacadas no eido da comunicación no Estado español: *Anàlisi* (Universidade Autònoma de Barcelona), *Comunicación y Sociedad* (Universidade de Navarra), *Estudios sobre el Mensaje Periodístico* (Universidade Complutense de Madrid) e *Zer* (Universidade do País Vasco).

“Esta preeminencia del periodismo en prensa y de la información periodística escrita como objeto de estudio probablemente sea consecuencia de algunas características singulares del contexto institucional en el que ejerce su trabajo la comunidad científica española dedicada a la investigación sobre comunicación. En primer lugar, la posición destacada que desde la fundación de las facultades de Ciencias de la Información a comienzos de los setenta ha tenido el periodismo y la formación de periodistas en los estudios de Comunicación en España. Aquellas facultades nacen, como ya comentamos, para sustituir a las antiguas escuelas profesionales, pero por impulso principal de las de Periodismo, cuyos

¹⁰¹ Gómez Mompert, Josep Lluís. “Historia de la comunicación e historia del periodismo: enfoques teóricos y metodologías para la investigación” en Martínez Nicolás, Manuel (Coordinador). *Para investigar la comunicación; propuestas teórico metodológicas*. Tecnos, Madrid, 2008, p 95

integrantes comandarán ampliamente la transformación de aquéllas en facultades universitarias. Eso otorgará una especie de impronta periodística a estos centros, que sólo empezará a remitir con la institución de tres titulaciones autónomas – Periodismo, Comunicación Audiovisual, y Publicidad y Relaciones Públicas– en los primeros noventa”¹⁰².

Retomando a diagnose feita polo catedrático Moragas, para o profesor Manuel Martínez Nicolás, é momento de tirar conclusións. “Podemos ser complacientes, e interpretar esta situación en clave de poder y agravio. Y así solemos argumentar que el problema es que, a estos efectos de apoyo pecuniario a la investigación y reparto de subvenciones, Comunicación juega en terreno minado, el de las Ciencias Sociales y Humanidades, donde quiénes deciden la asignación de recursos son gentes de «de otras áreas de conocimiento». Y es así, más aún, que para remediar la situación reclamamos *autonomía, especificidad, reconocimiento* como área particular, etc. En fin, que seamos nosotros mismos –gentes de nuestras «áreas de conocimiento»- quienes decidamos qué merece y qué no la gracia de la subvención. Y no nos parece mal, ciertamente. (...)Pero nos parecería mejor si, además de las apelaciones a la especificidad y al reconocimiento, y del recurso al agravio que no cesa, sacáramos las conclusiones pertinentes de estos otros datos que también presenta Moragas, referidos en este caso a la inclusión de artículos de autores adscritos a centros universitarios españoles en revistas científicas internacionales del campo de la Comunicación. Con todas las cauciones que exige este indicador de las revistas internacionales de impacto –no debe ser fácil colocar un análisis de la comunicación local en Galicia en el *Journal of Communication*, pongamos por caso; mientras que nos obligamos a leer una reflexión sobre la distribución territorial de los estudios sobre Relaciones Públicas en España en el *Public Relations Review*–; con todas las cauciones, decimos, los datos indican que, en el periodo 2002-2005, sólo el 20% de aquellos textos llevan la firma de investigadores adscritos a departamentos de Comunicación”¹⁰³.

¹⁰² Martínez-Nicolás, M; Saperas-Lapiedra, E.: “La investigación sobre Comunicación en España (1998-2007). Análisis de los artículos publicados en revistas científicas”, en *Revista Latina de Comunicación Social*, 66 . Universidade de La Laguna (Tenerife), 2011, p 101-129

¹⁰³ Martínez Nicolás, Manuel. “La investigación sobre comunicación en España. Evolución histórica y retos actuales” en Martínez Nicolás, Manuel (Coordinador). *Para investigar la comunicación; propuestas teórico metodológicas*. Tecnos, Madrid, 2008, p 41-42

Como xa apuntamos no capítulo anterior, na facultade de Ciencias da Comunicación da USC, desde os seus primeiros pasos, apostouse por desenvolver un proxecto sólido de terceiro ciclo. Ao bienio 1993-1995 pertence o primeiro programa de doutoramento. Entre o ano 1997, no que se leu a primeira tese de doutoramento na facultade, até 2010, trinta e un doutorados leron a súa tese; os obxectos de estudo responden ás diferentes liñas de traballo do departamento de Ciencias da Comunicación. A investigación sobre a prensa, como produto e como axente social, é o obxecto central en nove teses, a comunicación audiovisual en trece, comunicación organizacional en catro e fotografía e fotoxornalismo en tres delas. Os catedráticos Margarita Ledo Andión, Xosé Soengas e Xosé López xunto ao profesor Manuel Túñez foron os que dirixiron durante este período máis teses de doutoramento.

Táboa nº31. Teses presentadas no departamento de Ciencias da Comunicación da USC 1997-2010

	Autor	Título	Dirección
1997	Jorge Pedro Almeida Silva e Sousa	Fotoxornalismo performativo : o servizo de fotonoticia da Agência Lusa de Informaçã	Margarita Ledo Andión
1998	Mário José Ferreira	A Importância das ciências da informação numa civilização mediática	Xosé Soengas
	María del Carmen Varela Rodríguez	La Infraestructura tecnológica en los informativos de televisión de Galicia, usos y aplicaciones en la realización delos informativos diarios	Xosé Soengas
	Aurora Peregrina Varela Rodríguez	Las Audiencias de las retransmisiones y programas de deportes de televisión de Galicia desde 1990 hasta 1996	Francisco Campos
1999			
2000	Manuel Rodríguez Fernández	Os Contidos dos espazos informativos de circuíto na radio en Galicia (1996-1997)	Xosé Soengas
	Aníbal José Ribeiro de Oliveira	A Educação no limiar do século XXI, a escola global, análise das problemáticas da galáxia audiovisual e das novas tecnoloxías da información e comunicación	Xosé Soengas
	Mª Antonia Pérez Rodríguez	Luís Seoane e os media : a documentación xornalística como fonte de información para o estudo da recepción da imaxe	Margarita Ledo Andión
2001	Jorge Marinho	Ação psicológica através dos mass media, (des)montagem de um processo de comunicação encoberta dirigida especialmente a um receptor : perspectivas semióticas, psicossociológica, ético, deontológica e jurídica	Salvato Trigo Xosé Soengas
	Sonia Fernández Parrat	A reportaxe de prensa en Galicia (1960-2000)	Xosé López
	Xosé Antonio Neira Cruz	Prensa infantil e escolar en Galicia	Xosé López

	Ana Isabel Rodríguez Vázquez	Os Informativos diarios nas televisións locais de Galicia : a información televisiva no espacio local	Xosé Soengas
2002	Fernando Redondo Neira	Carlos Velo, discurso informativo e didáctico no cine documental da II República	Xosé Ramón Pousa
	Odete Martins de Almeida	A Imprensa de empresa como um instrumento de comunicação empresarial favorável ao desempenho das organizações	Francisco Campos
2003	Vítor Vaqueiro Foxo	A obra fotográfica dos Pacheco no período 1909-1936, a través de dúas publicacións viguesas, El Pueblo Gallego e Vida Gallega	Margarita Ledo Andión
	Berta García Orosa	Os Gabinetes de comunicación na Galicia do século XXI : a renovación tecnolóxica e as novas estratexias de futuro na súa relación cos medios impresos, audiovisuais e electrónicos en rede	Xosé López
2004	Bettina Kohlhaas	Aproximación al concepto de control y garantía de calidad en prensa, el caso de La Opinión A Coruña : (Grupo Editorial Prensa Ibérica)	Fermín Galindo
2005	Marcos Pérez Pena	Prensa e transición política en Galicia : a contribución dos xornais ao proceso de construción identitaria	Luís Álvarez Pousa
2006	Antonio Isasi Varela	La Construcción del Derbi futbolístico Real Madrid C.F. -FC. Barcelona en el discurso periodístico de El País y La Vanguardia entre 1996 y 2004	Xosé Soengas
	Xosé Pereira Fariña	O Sector audiovisual e a sociedade da informacion en Galicia : situación e perspectivas : Tese de doutoramento	Margarita Ledo Andión
	Fábia Isabel Ortega Borges	Feedback na comunicación organizacional interna : estratégias de comunicación das organizacións geograficamente dispersas	Miguel Túñez López
2007	Xosé Manuel Baamonde Silva	As Feiras como espazos de Comunicación profesional, referencias de innovación e comunicación en entidades, certames e congresos	Fermín Galindo
2008	Roberto Ribao Fernández	A fotografía na revista Vida Gallega : un silandeiro universo de sentido	Margarita Ledo
	Jorge Campos	A Lógica das imágens : viagem pelo(s) documentário(s)	Margarita Ledo
	Marta Pérez Pereiro	Modalidades humorísticas na comedia televisiva galega, humor e ideoloxía na fórmula televisiva da comedia desituación	Marcelo Martínez
	Nara Espiñeira Lemos	Os Jovens na publicidade, representacoes sociais namensagem e recepção	Xosé Antonio Neira Cruz
	Ana Paula de Azevedo Arriscado Ribeiro	Comunicação integrada e imagem de marca : pontos de contacto com o consumidor contemporâneo no sector automóvel	Miguel Túñez López
2009	María José López Hidalgo	Televisión e cultura : os programas culturais da Televisión de Galicia (1985-2005)	Enrique Castelló Mayo
	Carmen Costa Sánchez	A comunicación hospitalaria en Galicia : bases para unha comunicación orientada ao usuario hospitalizado	Miguel Túñez
	Melitón Guevara Castillo	Información política y opinión pública en la prensa: actores, polifonía y estrategias en la construcción del temario	Miguel Túñez

2010	Ana López Cepeda	Órganos de control e xestión da radiotelevisión pública estatal e autonómica en España	Francisco Campos
	Manuel Gago Mariño	Deseño editorial e arquitectura da información nos cibermedios internacionais de referencia	Xosé López, Francisco Campos
	Raul Quián Pérez	O tratamento dos sucesos nos informativos diarios de A3, T5, TVG e TVE no ano 2003 : a oferta que recibe o telespectador galego	Xosé Soengas

Daquel primeiro congreso internacional de 1995, Comunicación na Periferia Atlántica, saíran os xermolos do grupo de investigación de Estudos Audiovisuais, nome corto de Comunicación Audiovisual, Formatos e Tecnoloxía con código GI-1786 no catálogo de grupos de investigación da USC. O programa de investigación que alí callou ao redor da Televisión e interculturalidade, a tres bandas nun primeiro momento coas universidades de Haute Bretagne e Aberystwyth, promoveu a creación do Observatorio do Audiovisual en 1998. Neste equipo, que asumiu como un das súas principais tarefas a elaboración dun informe bianual sobre o sector en Galicia¹⁰⁴, atopamos o primeiro estadio deste grupo. As súas liñas de investigación son: políticas de comunicación e cultura, espazos xeo-lingüísticos de comunicación, produción de contidos: interactividade e interculturalidade, contidos informativos en medios audiovisuais, produtos e tecnoloxías para televisión, audiencias e programación, o cine documental e a análise fílmica e a fotografía cos seus usos e discursos. A coordinadora do grupo é a profesora Margarita Ledo Andión e son membros do grupo: Enrique Castelló, José Luis Castro de Paz, Xaime Fandiño, Rubén García Díaz, Antía López, Marta Pérez Pereiro, Fernando Redondo Neira, Euloxio R. Ruibal, Ana Isabel Rodríguez Vázquez, Xosé Soengas, Vítor Vaqueiro e Xabier Vaz.

O grupo Novos Medios – con código GI-1641-, con Xosé López como investigador principal, comeza a fraguarse a mediados da década dos noventa¹⁰⁵. As súas liñas de investigación son as seguintes: -Investigación das demandas dos novos consumidores, anunciantes e audiencias con especial atención aos lectores e sectores económicos emergentes; estudo das perspectivas e tendencias no ámbito

¹⁰⁴ O Observatorio do Audiovisual presentou tres informes relativos aos bienios 1997-1998, 1999-2000, 2001-2002, nos que facían un exhaustivo chequeo ao sector a través da análise das políticas audiovisuais e da estrutura empresarial. Como socios neste proxecto contaban coa CRTVG, entidade financiadora, e o Consello da Cultura Galega, cuxa sección de Comunicación publicou os resultados.

¹⁰⁵ Na actualidade son membros deste grupo de investigación: Francisco Campos, Lois Celeiro, Víctor F. Freixanes, Xosé Ramón Pousa Estévez, Berta García Orosa, Miguel Túñez, Xosé Pereira, Marita Otero, Manuel Gago, Xosé Antonio Neira Cruz, Moisés Limia, Carlos Toural e Teresa de la Hera.

da comunicación na Unión Europea; laboratorio de proxectos e de elaboración da información., con especial atención á arquitectura da información; estudo continuo dos medios electrónicos e impresos; observatorio europeo de comunicación local e análise permanente dos produtos informativos dos mercados globais e locais. En decembro de 2008 o grupo Novos Medios é inscrito no catálogo de grupos de investigación pertencentes ao sistema público de I+D+I de Galicia.

O Foro da Cidadanía e Comunicación e o evento que visibiliza anualmente a tarefa do grupo Cidacom, que dirixe Marcelo Martínez Hermida e que se identifica no catálogo da universidade como GI-1927. Os seus tres eixes de investigación son a creación de espazos de comunicación, a participación cidadá nas ferramentas comunicativas e a consecución da representatividade da cidadanía nos medios, cun interese centrado no sector audiovisual. O foro da Cidadanía, de convocatoria anual, pretende consolidar as relacións do grupo con outras entidades e institucións sociais. Ademais do profesor Martínez Hermida, son membros do grupo: Luis Álvarez Pousa, Paulino García Baamonde, Juan Antonio Hernández Les, Xosé Manuel Outeiro, Xoan Xosé Piñeiro Cochón e Alejandro Vázquez Fernández.

Táboa nº 32. Proxectos de investigación de convocatoria pública dos grupos de investigación do departamento de Ciencias da Comunicación da USC 1998-2011*

Estudos Audiovisuais	Novos Medios	Cidacom
<p>Televisión e interculturalidade: Galicia, Bretaña e País de Gales Contratos coa UE 12/05/1997 - 11/05/1998 Margarita Ledo Andión</p> <p>Towards an integrated European Minority Language Television Contratos coa UE 01/06/1998 - 31/05/1999 Margarita Ledo Andión</p> <p>A comunicación na periferia atlántica Proxectos Xunta 20/07/2001 - 19/07/2003 Margarita Ledo Andión</p> <p>Os contidos dos informativos de radio e de televisión. Tratamento informativo, estético e de linguaxe Proxectos Xunta 15/07/2003 - 14/07/2005 Xosé Soengas Pérez</p> <p>Lusofonía, interactividade e interculturalidade Proxectos Xunta 31/10/2008 - 31/10/2010 Margarita Ledo Andión</p> <p>Galicia en NO-DO: Comunicación, cultura e sociedade (1942-1981) Proxectos Xunta 06/08/2009 - 04/12/2011 Xosé Luis Castro de Paz</p> <p>Cine, diversidade y redes Plan Nacional 01/01/2010 - 31/12/2012 Margarita Ledo Andión</p>	<p>Perspectivas xerais e de consolidación dos periódicos galegos na sociedade da información. estudio continuado dos medios electrónicos e impresos Proxectos Xunta 22/07/1997 - 22/07/2000 Xosé López García</p> <p>A audiencia da radio en Galicia Proxectos Xunta 22/07/1997 - 22/07/1999 Xosé Ramón Pousa Estévez</p> <p>Análise dos contidos textuais e dos aspectos formais dos diarios galegos Proxectos Xunta 18/08/2001 - 17/08/2004 López García, Xosé López García</p> <p>Análisis de contenidos, organizacional y formal de los medios de comunicación en línea en Galicia: experiencias y alternativas Plan Nacional 28/12/2001 - 27/12/2004 Xosé Ramón Pousa Estévez</p> <p>El impacto de internet en los medios de comunicación en España - Radio Plan Nacional 01/11/2002 - 30/10/2005 Xosé López García</p> <p>Convergencia digital den los medios de comunicación - Medios.(Subproyecto) Plan Nacional 01/10/2006 - 30/12/2009 Xosé López García</p> <p>Tendencias na converxencia dos medios de comunicación en Galicia 2007-2010. Proxectos Xunta 30/10/2007 - 31/10/2010 Xosé López García</p> <p>Plataforma de xestión dixital da cultura galega Proxectos Xunta 06/08/2009 - 04/12/2012 José Miguel Túniz López</p> <p>DIVINCIENCIA.Comunicar a ciencia: os medios de comunicación e divulgación do coñecemento Outros proxectos autonómicos 13/11/2009 - 13/11/2009 Xosé López García</p> <p>Evolución de los cybermedios españoles en el marco de la convergencia - Arquitectura de la Información (coordinado y subproyecto) Plan Nacional 01/01/2010 - 31/12/2012 Xosé López García</p> <p>CampUSCulturae (CLT2011/Vol11/ campUSCulturae) Contratos coa UE 02/05/2011 - 01/05/2016 Xosé Antonio Neira Cruz</p>	<p>Banco de datos da televisión local Proxectos Xunta 28/07/2000 - 27/07/2002 Marcelo Antonio Martínez Hermida</p> <p>Axuda para formación de grupo: Axuda preparatoria Proxectos Xunta 14/08/2002 - 13/08/2003 Marcelo Antonio Martínez Hermida</p> <p>Periodismo de opinión y periodismo de creación en la prensa periódico de Galicia (1800-2000). Perspectiva histórica, social, cultural, literaria y periodística Plan Nacional 01/12/2002 - 30/10/2003 Luis Álvarez Pousa</p> <p>Os medios de comunicación galegos na sociedade do coñecemento: A presenza dos expertos e líderes de opinión no discurso xornalístico da prensa, radio, TV e Internet Proxectos Xunta 04/06/2004 - 03/06/2006 Luis Álvarez Pousa</p> <p>O tratamento da violencia de xénero nos medios de comunicación galegos. A declaración de Compostela e o seu cumprimento nas redaccións galegas Outros proxectos autonómicos 27/11/2007 - 26/12/2007 Luis Álvarez Pousa</p> <p>Estudo 'Análise lonxitudinal da abordaxe da violencia de xénero nos medios de comunicación galegos' Outros proxectos autonómicos 01/01/2008 - 30/11/2008 Luis Álvarez Pousa</p>

*Cítase por orde título do proxecto, administración financiadora, datas de desenvolvemento e investigador principal. Fonte: Universidade de Santiago de Compostela. Catálogo grupos de investigación

A investigación realízase fundamentalmente a través de grupos pequenos. Esta é, segundo o profesor Xosé Soengas, unha particularidade da investigación en Comunicación en Galicia, que dificulta levar a cabo proxectos complexos ou traballos de campo amplos. “No conxunto dos proxectos vinculados á comunicación concedidos a investigadores nas universidades galegas, a media de membros que figura en cada proposta é de 5 persoas, cando nos proxectos do ámbito das ciencias puras, habitualmente, participan en cada investigación 10 persoas como mínimo”¹⁰⁶. Outra característica da investigación galega, non só cinguida ao centro compostelán, senón tamén ás outras dúas facultades de Comunicación en Pontevedra e A Coruña, sería, segundo o profesor da USC, “a falta de especialización continuada e o cambio constante das temáticas sobre as que se investiga”¹⁰⁷.

Para o profesor Manuel Martínez Nicolás, a investigación en Comunicación debe afrontar os seguintes retos: potenciar a investigación empírica, fortalecer a formación científica en Ciencias Sociais, reformular os programas de doutoramento apostando pola especialización temática e polo traballo interdepartamental e pluridisciplinar, construír un novo marco institucional para a investigación abrindo a posibilidade de que os investigadores estean adscritos a centros e institutos autónomos, unificar as áreas de coñecemento nunha soa de Comunicación e prestixiar as edicións universitarias achegándoas ás revistas de impacto ¹⁰⁸.

Sobre publicacións, no caso da facultade compostelá, o certo é que se promoveu a posta en marcha da revista *Estudios de Comunicación*, a través do Consello da Cultura Galega cuxa sección de comunicación coordina o profesor Xosé López. O número cero da única revista académica galega do campo da Comunicación sae en xuño de 2001, cando se cumprían dez anos da apertura da facultade compostelá. A publicación, que recolle artigos de expertos académicos e profesionais, non

¹⁰⁶ Soengas, Xosé. “A investigación en Comunicación en Galicia” en *A comunicación en Galicia 2010*. López, Xosé; Aneiros, Rosa (Coords.). Consello Galego da Cultura, Santiago de Compostela, 2010, p 193

¹⁰⁷ Ibid, p 194

¹⁰⁸ Martínez Nicolás, Manuel. “La investigación sobre comunicación en España. Evolución histórica y retos actuales” en Martínez Nicolás, Manuel (Coordinador). *Para investigar la comunicación; propuestas teórico metodológicas*. Tecnos, Madrid, 2008, p 13-52

acadou unha repercusión social, académica ou cultural notable na súa contorna¹⁰⁹ e o seu último número data de 2005. Precisamente ao ano seguinte, en 2006 máis de trescentas persoas participan no Congreso “15 anos de Comunicación en Galicia” que se celebrou do 20 ao 24 de novembro na facultade baixo a dirección de Xosé López, Xosé Soengas e Miguel Túniz e que foi inaugurado polo presidente da Xunta de Galicia, Emilio Pérez Touriño. Naquela altura xa se puxera en marcha a Asociación Galega de Investigadores e Investigadoras en Comunicación, Agacom, unha estrutura que quería visibilizar a laboura de pesquisa neste campo específico e que, con sede na facultade, estaba presidida por Margarita Ledo Andión. Os antecedentes atopámoslos na celebración en novembro de 1998 do “II Coloquio Brasil-Estado Español de Ciencias da Comunicación” en Santiago de Compostela. Daquel congreso saíu a recomendación de estreitar vínculos entre a produción cultural de Brasil, Portugal e Galiza. Sen dúbida, desde a facultade había un interese clave en moverse nesa contorna; manter unha presenza activa no ámbito lusófono, e así a asociación galega integrárase na Federação Lusófona de Ciências da Comunicação LUSOCOM, que a propia catedrática da USC vai presidir no bienio 2006-2008, e que celebrará o seu sétimo congreso na facultade compostelá os días 21 e 22 de abril de 2006¹¹⁰.

Desde a facultade de Ciencias da Comunicación da USC tampouco se perde a oportunidade de participar nun ámbito de interese como é o de América Latina, onde a investigación en comunicación social experimentou un enorme auxe nos últimos quince anos. A de Santiago foi facultade pioneira no Estado español en integrarse como asociada na Federación Latinoamericana de Facultades de Comunicación Social (Felafacs), organización nacida en 1981, recoñecida pola Unesco en 1987 e da que forman parte na actualidade máis de catrocentas facultades e escolas. Desde Santiago, cun traballo desenvolvido especialmente polo grupo Novos Medios, espertou un especial interese a análise dos plans de estudos e formación

¹⁰⁹ Ver Jones, Daniel. E. “Las revistas de comunicación en España” en revista Telos 64. Fundación Telefónica, Madrid, Xuño-Setembro 2005. O autor aprecia ademais na maioría das publicacións especializadas en comunicación social repetición de temas sen avances en investigación que “podría ser atribuíble a una escasa documentación previa por parte de los articulistas y a una gran dispersión de fuentes y esfuerzos”. En liña: <http://sociedadinformacion.fundacion.telefonica.com/telos/articulorevista.asp?idarticulo=1&rev=64.htm>

¹¹⁰ Forman parte da Lusocom as seguintes asociacións: SOPCOM Associação Portuguesa de Ciências da Comunicação, INTERCOM Sociedade Brasileira de Estudos Interdisciplinares da Comunicação, ANGOCOM, Associação Angolana de Estudos da Comunicação, AMESCOM Associação Moçambicana de Estudos da Comunicação e ASGIC Asociación Galega de Investigadores en Comunicación.

dos profesionais da comunicación nos centros de América Latina, que adoecen do número necesario de docentes doutores. No ano 2004 a Universidade de Santiago asina un convenio coa mexicana Universidade de Tamaulipas para poñer en marcha un programa de doutoramento interuniversitario semipresencial en Comunicación e Xornalismo; en 2007 farase o mesmo coa Universidade de Loja, en Ecuador. Son os docentes da USC os que acoden ás citadas universidades a impartir os cursos de doutoramento establecendo posteriormente unha dinámica de traballo a distancia que ten para eles un obxectivo: conseguir que, polo menos, unha parte do estudantado decida emprender a vía da investigación a través da realización de teses de doutoramento.

Referímonos ao contexto galego, lusófono e latinoamericano, pero cal é rol xogado pola facultade no ámbito da investigación da Comunicación en España? Debemos referirnos ao papel destacado de Santiago de Compostela na recomposición da estrutura da investigación no Estado; o certo é que o congreso fundacional da Asociación Española de Investigación en Comunicación (AE-IC) celebrado na facultade compostelá en 2008 supuxo un empurrón para os investigadores galegos, tanto polo papel promotor na posta en marcha da asociación como pola propia organización do congreso, que correu a cargo da facultade compostelá, coa colaboración do Instituto da Comunicación (InCom) da Universidade Autónoma de Barcelona, e que se desenvolvía en vésperas da implantación de Boloña baixo o lema *I+C Investigar a comunicación*. Non era un congreso máis xa que acolleu máis de catrocentas ponencias e comunicacións; marcaba un punto de inflexión na vontade de articular a investigación específica en Comunicación sumando os esforzos individuais que até aquel momento intentaran “rachar coa pesada tradición autárquica que nos afastou durante tantos anos do progreso das ciencias da comunicación internacionais”¹¹¹. Os compromisos da AE-IC eran fomentar a calidade e o rigor nas investigacións, fomentar a formación de equipos e a cooperación científica, rachar coas rutinas e burocracias académicas e estimular a innovación. Tras a celebración do congreso, convocouse unha asemblea xeral extraordinaria da que saíu elixida a xunta directiva con Miquel de Moragas como presidente e Margarita Ledo como vicepresidenta primeira.

¹¹¹ Discuso de Miquel de Moragas, lido por Enrique Bustamante, na sesión inaugural do congreso. En liña: <http://www.ae-ic.org/santiago2008/contents/pdf/ponencias/ina3.pdf>

4.4.3. A comunicación galega nun contexto de crise global

Hai un aspecto vinculado á espiña dorsal do proxecto desde os seus inicios: o galego como lingua vehicular da docencia e, como consecuencia disto, o galego como idioma de uso estendido entre o estudantado. Este feito non estivo sometido a mudanzas ao longo dos últimos anos. O 14 de maio de 2009, o vicerreitor de oferta docente, Máximo Plo, informaba en xunta de goberno da universidade que en toda a documentación xerada en lingua galega para a creación do novo *Grao de Xornalismo* da USC, aparece denominado como *Grao en Periodismo*. Sendo correcta a acepción de *Periodismo* en galego, o vicerreitor sinala que dende o decanato da Facultade de Ciencias da Comunicación entenden que a acepción máis axeitada sería a de *Grao en Xornalismo*, polo que, o Consello de Goberno, acorda a substitución en toda a documentación redactada en galego da nomenclatura de *Grao en Periodismo* pola de *Grao en Xornalismo*. A revalorización do idioma, como lingua central para o sistema de comunicación social galego, estivo nas esencias do proxecto. “Informar en galego e nun medio galego escrito en galego supón concibir un modelo de comunicación identificado coas demandas informativas da colectividade que utiliza esa lingua como medio de expresión e comunicación interna. Significa, pois, analizar os recursos propios da lingua, porque é necesario saber como falan entre si os integrantes dunha colectividade para poder falarlle ó conxunto, pero significa, tamén, incorporar ó modelo as prioridades da demanda informativas das audiencias”¹¹². O paso do tempo non minguou o compromiso por parte do equipo directivo da facultade cun modelo de comunicación para Galicia e en galego que non só se mantén senón que se corrobora. A lingua é un elemento central de identidade deste centro, que considera o sistema de comunicación como plataforma vital para o futuro do galego. Dúas semanas despois de ser elixido decano da facultade, Xosé Pereira sinalaba: “Non é un segredo, non ocultamos nada. Cal é a clave? Pois que polo noso traballo temos que traballar coa lingua e con elementos con moita repercusión social como son os medios de comunicación. Se xuntamos o noso compromiso co idioma e esta repercusión á que temos acceso, sentímonos na obriga moral de tentar inculcar e defender o galego para que o estudantado se converta, no seu futuro profesional, nunha peza

¹¹² Tüñez, Miguel. “As estratexias lingüísticas dos medios galegos: análise da actitude de xornais e xornalistas” en *A lingua galega: historia e actualidade. Actas do I Congreso Internacional, 16-20 de setembro de 1996*. Álvarez Blanco, Rosario; Fernández Rei, Francisco; Santamarina, Antón (Editores). Instituto da Lingua Galega e Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2004, Vol.1

clave para o avance do noso idioma”¹¹³.

Os usos lingüísticos do estudantado, que se integra nunha facultade cun contexto máis que favorable cara o uso do galego, non difiren, porén, dos usos xerais dos universitarios galegos en xeral. A xornalista Rocío Castro –naquel momento alumna da facultade- levaba a cabo un inquérito nos cursos 1994-1995 e 1995-1996 entre o estudantado de Xornalismo na USC para coñecer os usos e actitudes das alumnas e alumnos dun centro no que o galego era percibido como “lingua de poder”¹¹⁴. O 65% dos estudantes entrevistados tiveran o castelán como lingua materna, o 19% o galego e un 10% sinalaba que ambas. Case a metade dos estudantes, un 47%, utilizaba o galego e castelán na redacción dos traballos a entregar na aula, un 42% o galego e un 13% empregaba exclusivamente o castelán. O uso do galego entre o alumnado víase reforzado pola instalación da docencia nese idioma, aínda que os niveis eran claramente inferiores respondendo á situación xeral da lingua entre a mocidade. A tendencia dos últimos anos apunta a un estancamento e, incluso, lixeiro descenso do uso por parte dos estudantes¹¹⁵, pese a que a docencia sexa impartida maioritariamente en galego constituíndo o departamento de Ciencias da Comunicación un caso máis que salientable no conxunto da universidade galega, en xeral, e da compostelá, en concreto.

¹¹³ “Queremos que o estudantado de Ciencias da Comunicación se converta nunha peza clave para o avance do noso idioma”. Romero Varela, Duarte. Entrevista con Xosé Pereira en O cartafol, revista do Servizo de Normalización Lingüística da USC, 25/11/2009. En liña: http://ocartafol.usc.es/cartafol/contidos/novas/novas_0007.html. Consultada o 25/09/2011

¹¹⁴ Castro Tarrío, Rocío. “Usos e actitudes con respecto á lingua na Facultade de Ciencias da Información” en *A lingua galega: historia e actualidade. Actas do I Congreso Internacional, 16-20 de setembro de 1996*. Álvarez Blanco, Rosario; Fernández Rei, Francisco; Santamarina, Antón (Editores). Instituto da Lingua Galega e Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2004, Vol.1, p 189

¹¹⁵ Na mencionada entrevista de, Duarte Romero Varela co decano Xosé Pereira na revista O cartafol do Servizo de Normalización Lingüística da USC, este manifestaba preocupación porque “o volume de traballos escritos ou audiovisuais que se nos presentan en galego reduciuse sensiblemente a favor do castelán”. En liña: http://ocartafol.usc.es/cartafol/contidos/novas/novas_0007.html. Consultada o 25/09/2011

Táboa nº33. Uso do galego e do castelán na docencia na Universidade de Santiago de Compostela e, en particular, no departamento de Ciencias da Comunicación

	USC xeral	Depto. de Ciencias da Comunicación
2003-2004	17,6% Galego 82,4% Castelán	70,32% Galego 29,68% Castelán
2004-2005	17,21% Galego 79,78% Castelán	74,86%Galego 24,16%Castelán
2005-2006	20,14% Galego 77,55% Castelán	91,64% Galego 8,36%Castelán
2006-2007	20% Galego 75% Castelán	85,19% Galego 14,81% Castelán
2007-2008	20,16% Galego 74,87% Castelán	87,66% Galego 12,34% Castelán
2008-2009	20,40% Galego 75,95% Castelán	89,96% Galego 10,04% Castelán

Fonte: Servizo de Normalización Lingüística da USC

O estudantado adquire competencia en galego, non só a través da docencia conducida nese idioma, senón con materias de lingua galega en primeiro, troncal, e segundo curso, obrigatoria, no caso da licenciaturas de Xornalismo, e como troncal de nove créditos no primeiro ano de Comunicación Audiovisual. Os contidos da materia en primeiro curso de ambas licenciaturas fan énfase na corrección gramatical e ortográfica, dedicando unha parte mínima ao uso do galego na comunicación social; en Lingua galega oral, obrigatoria de segundo curso de Xornalismo, os contidos achegan ao estudantado ás características específicas dos textos mediáticos, os modelos lingüísticos nos medios de comunicación, a dobraxe e a linguaxe informativa¹¹⁶. A profesora Carme Hermida Gulías, do departamento de Filoloxía Galega da USC e docente na facultade de Ciencias da Comunicación desde o seu nacemento, resumía o modelo lingüístico idea nos medios de comunicación xeneralistas: este deben empregar unha lingua que respecte o sistema lingüístico, que teña en conta as consideracións normativas e que opte pola variedade estándar fronte

¹¹⁶ Os novos graos reducen a presenza do galego no seu programa. No caso de Xornalismo, Lingua Galega pasa a ser unha materia de Formación Básica no segundo curso con seis créditos e a súa docencia pretende vincular todos os contidos coa práctica nos medios de comunicación.

á variedades xeracionais, diatópicas, diafásicas e diastráticas¹¹⁷.

Pero traballan os novos profesionais en galego? Tanto se atendemos ao que eles mesmos declaran¹¹⁸ como aos estudos de uso do idioma nos medios debemos concluír que non. Só cinco de cada cen páxinas dos medios impresos galegos publícanse nesa lingua, sumando información e publicidade¹¹⁹. A febleza mediática do galego, instalado sólida, pero exclusivamente, nos medios públicos, púxose de manifesto no contexto da crise económica mundial até o punto de producirse un ermo no que se refire a medios impresos. No ano 2010 pechaba a cabeceira histórica *A Nosa Terra*¹²⁰, semanario nacionalista no que se formara boa parte do cadro inicial de profesorado da facultade; no ano 2011 pecharán dous xornais diarios: *Galicia Hoxe*¹²¹, elaborado integramente en galego, e *Xornal de Galicia*¹²² que presentaba boa parte dos seus contidos neste idioma. A crise non só

¹¹⁷ Hermida Gulías, C. "Un modelo de lingua para os medios de comunicación de masas" en Álvarez, Rosario; Vilavedra, Dolores (coord.): *Cinguidos por unha arela común: homenaxe ó profesor Alonso Montero*. Universidade de Santiago de Compostela, 1999, p 501-518.

¹¹⁸ Ver Túñez, Miguel (Dir.). *A situación laboral dos e das xornalistas galego e o impacto da crise no sector*. Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia, Santiago de Compostela, 2011. En liña: <http://www.xornalistas.com/mediateca/publicacions/informecrise.pdf>. No inquérito realizado aos colexiados e aos licenciados en Xornalismo na facultade de Ciencias da Comunicación sitúan a súa capacidade de decisión sobre a lingua na que publicar por debaixo do aprobado.

¹¹⁹ Túñez, Miguel; López, Xosé (Coord.). *A lingua das novas*. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2009. Esta investigación é produto dun convenio entre o Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia, o Consello da Cultura e a Consellería de Asuntos Sociais, Emprego e Relacións Laborais.

¹²⁰ Polas mesmas datas deixaron estar activos outros medios como o comarcal *A Peneira* e o dixital *Vieiros*, símbolo da potencialidade da comunicación en galego na rede e durante catorce anos referencia para milleiros de lectores. Pero o caso de *A Nosa Terra* e o seu peche adquire nesta investigación unha importante significación por ser, ademais, escola de boa parte dos primeiros docentes da facultade. Por alí pasaron, ademais de Margarita Ledo como directora, Xosé Ramón Pousa, Xosé López, Antón Galocha, Lois Celeiro e Marita Otero. *A Nosa Terra* aturou os anos do franquismo como cabeceira no exilio e saíu adiante na transición pese ao afogo económico e aos procesos xudiciais contra os seus directores, Margarita Ledo Andión e posteriormente Alfonso Eiré. Durante os sucesivos gobernos de Manuel Fraga converteuse nunha voz disoante, enfrontada non en poucas ocasións aos grupos mediáticos e financeiros galegos; conseguiu entrar no século vinte e un malia manter durante anos o mesmo número de suscritores e cunha presenza da publicidade variable e irregular. Porén, foi vítima do seu propio crecemento e a entrada dun accionista maioritario marcou o declive deste medio de comunicación. O Grupo San José fíxose co 51% do semanario en 2007, ano do seu centenario. O formato do xornal mudou, cun deseño que o achegaba ás revistas, coa incorporación plena da cor e cun tratamento da información que reducía o tamaño das noticias en favor dunha maior variedade de temas. A redacción central medrou con novas contratacións de profesionais do xornalismo e ensaiouse unha delegación en Santiago, que axiña fracasou. En setembro de 2010 deixaba de publicarse o semanario por decisión do seu propietario, debido ás perdas económicas.

¹²¹ *Galicia Hoxe* foi unha continuación de *O Correo Galego*, nacido o 6 de xaneiro de 1994 da man do Grupo *El Correo Gallego* presidido por Feliciano Barrera. Dirixido por Caetano Díaz desde o principio, sae a rúa o 17 de maio de 2003; tras poñer en marcha un Expediente de Regulación de Emprego (ERE) en *El Correo Gallego*, os responsables empresariais deciden pechar *Galicia Hoxe*, que publica o seu último número o 28 de xuño de 2011.

¹²² O primeiro exemplar impreso de *Xornal de Galicia* chegou aos quioscos o 9 de decembro de 2008. Este medio foi promovido polo grupo construtor San José, presidido polo empresario Jacinto Rey, e dirixido até abril de 2011. Este cambio coincide coas mudanzas do consello de administración coa incorporación de Alfonso Paz Andrade como presidente. Finalmente, o 4 de agosto sairá o último número da edición

afectou aos medios que apostaban polo galego; sendo estes as primeiras vítimas dun nova xeira de reestruturacións, todos os grupos mediáticos galegos tomaron medidas para facer fronte a un período de transición cara un novo modelo de negocio. As medidas pasan na maioría das ocasións pola redución dos cadros de persoal a través de prexubilacións, EREs ou simplemente a non renovación de contratos eventuais; esta reestruturación sen dúbida ten repercusión na calidade do produto final.

Mostran as evidencias que a puxanza empresarial naquel sistema de comunicación dos anos noventa deixou pasou a un escenario no que os grupos mediáticos son máis vulnerables e que se marcan como prioridades a redución de custos e a reorganización interna. O crecemento deixou paso ao endebedamento. Segundo a profesora da Universidade Carlos III Rosario de Mateo¹²³, nos últimos anos estase a dar unha tendencia de entrada de fondos de investimento nos grupos de multimedia españois e a súa xestión en mans de inversores estranxeiros. A tendencia estaría exemplificada polo Grupo Prisa, que tras anos de expansión e de aposta polo sector audiovisual, rematou a primeira década do século vinte e un desenvolvendo unha estratexia de desinvestimentos e permitindo a entrada no accionariado de Liberty Acquisitions Holding Corp, compañía que representa a un grupo de inversores de Wall Street. Torres máis altas caeron, dinos o profesor da USC Francisco Campos ao referirse ao caso do grupo The New York Times Co cuxo buque insignia, o xornal do mesmo nome, hipotecou o seu edificio en 2008, conxelou salarios, renunciou a repartir beneficios entre os accionistas e ampliou o seu capital social mediante un empréstimo do mexicano Carlos Slim, o segundo maior accionista do grupo¹²⁴. En definitiva, respecto á labor xornalística o escenario é ben diferente ao de vinte anos atrás e asistimos ao que o profesor Rosental C. Alves denomina unha revolución con poucos precedentes históricos que ten que desorganizar para construír un novo ecosistema de medios. “Estamos pasando de los medios de masas a la masa de medios. Pasamos del sistema *media-céntrico* al *yocéntrico*, donde el individuo se transforma en un microorganismo al

impresa e en outubro cesará a actividade na dixital.

¹²³ “La crisis económica del Grupo Prisa: perspectivas y estrategias empresariales”. Comunicación presentada no III Congreso Latina de Comunicación Social celebrado do 5 ao 9 de decembro de 2011 na Universidade de La Laguna (Tenerife). En liña: http://www.revistalatinacs.org/11SLCS/actas_2011_IHICILCS/185_Rosique.pdf. Consultado o 20/12/2011.

¹²⁴ Campos, Francisco. “Grupos de comunicación: reestruturacións, novos modelos de negocio e mellores prácticas” en López García, X; Aneiros Díaz, R (Coord.). *A comunicación en Galicia 2010*. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2010, p 13-42

tener el poder de comunicarse, de intercambiar información, de redistribuir, de mezclar cosas, de hacer sus propios vídeos y colgarlos para que los vean miles de personas. El periodismo va a sobrevivir a eso, pero de una forma diferente. Cuando antes pueda adaptarse, mejor”¹²⁵. Os futuros profesionais da información moveranse nun contexto dixital no que as rutinas dominantes apuntan a un xornalismo *líquido*, na liña da sociedade *líquida* que analiza Zigmunt Bauman¹²⁶. Os perfís sobre os que traballaban e estruturaban os contidos formativos as facultades de Comunicación en todas as titulacións foron transformándose nos últimos anos nun contexto dixital e nun proceso que semella non ter punto final. A formación regrada no ámbito académico compite por non quedar atrás na construción de novos perfís profesionais que abranguen campos diversos e que atenden á unha trepidante dinámica do mercado da comunicación. “Es obvio que los futuros profesionales de la comunicación digital que aparecen como consecuencia de los impactos directos de Internet no tienen un corpus de competencias académicas institucionalizado(...) No existe un perfil de base desde el que partir, ya que los puntos de entrada son muy diferentes: ingenieros, informáticos, diseñadores, documentalistas, publicistas y un largo etcétera. No obstante, podemos constatar que es el propio mercado el encargado de formar a sus profesionales, actualizándose continuamente con su desempeño en el puesto

¹²⁵ Elola, Joseba. “Los medios deben aparcarse su arrogancia”. Entrevista con Rosental C. Alves. *El País*, 05/09/2010. Suplemento Domingo p 8-9. Considerado un gurú da comunicación dixital, o brasileiro Rosental Calmon Alves (Rio de Janeiro, 1951) comezou a súa carreira académica en 1996 despois de preto de trinta anos dedicado profesionalmente ao xornalismo, a maior parte deles no Jornal do Brasil, no que botou a andar a edición electrónica en 1995. Na actualidade é profesor na Universidade de Texas en Austin (EEUU), onde impulsou a materia de xornalismo en internet no ano 1997. Asesora a diversos grupos mediáticos en relación ao salto dixital e organiza anualmente o Simposio Internacional de Xornalismo on line en Texas. Foi profesor visitante da facultade de Ciencias da Comunicación da USC no curso 2004-2005 impartindo a materia de cuarto curso “Linguaxe e Guión Multimedia”.

¹²⁶ Filósofo e sociólogo, profesor emérito na universidade británica de Leeds, Zigmunt Bauman (Polonia, 1925) acuñou o concepto de “modernidade líquida”, na que as identidades persoais e colectivas mudan para facer fronte aos cambios sociais. Bauman publicou o libro de título *Modernidad Líquida* (Fondo de Cultura Económica, Buenos Aires, 1999) describindo unha sociedade chea de incertidumes, individualista e regulada por un mercado completamente liberalizado. O concepto de liquidez aplicouse a diversas categorías a raíz do traballo de Bauman. Sobre o xornalismo líquido escribiu o profesor e xornalista arxentino Miguel Wiñazki: Como explica Zygmunt Bauman en su texto, “Modernidad Líquida”; “Los fluidos se desplazan con facilidad. ‘Fluyen’, ‘se derraman’, ‘se desbordan’, ‘salpican’, ‘se vierten’, ‘se filtran’, ‘gotean’, ‘inundan’, ‘rocean’, ‘chorrean’, ‘manan’, ‘exudan’, a diferencia de los sólidos no es posible detenerlos fácilmente... La extraordinaria movilidad de los fluidos es lo que los asocia con la idea de ‘levedad’... Los flujos noticiosos tienen esas mismas características y efectos análogos. Todo lo que es sólido parece, como diría Bauman, ‘condenado a la licuefacción’. La velocidad de los cauces informativos desvanece la consistencia de cualquier hecho, volviéndolo pasajero, efímero, derrotando los hitos sólidos de la historia, sin otro poder de conmoción, que el que determina la cultura como espectáculo”. (Clarín, 21/06/2005. En liña: <http://edant.clarin.com/diario/2005/06/21/conexiones/t-999397.htm>. Consultado o 20/12/2011). Retoma o concepto o tamén profesor universitario arxentino Martín Becerra: “El periodismo líquido contiene, en sus condiciones de producción, un apotegma: la economía de recursos. Las personas, el tiempo y el estudio necesarios para comprender y explicar complejas situaciones sociales son reemplazados por el principio de instantaneidad irreflexiva. El periodismo líquido es antiintelectual por definición” (Página 12, 23/03/2009. En liña: <http://www.pagina12.com.ar/diario/mitologias/27-121955-2009-03-23.html>. Consultado o 20/12/2011)

de trabajo. En este ámbito laboral, se tiende al equilibrio entre trabajo y salario y es significativa la flexibilidad contractual. La capacitación académica de los nuevos perfiles profesionales que precisan de nuevas capacidades y habilidades en los sectores tradicionales de los medios, sí que se ofrecen por medio de una amplia oferta de másters y cursos de especialización, incluso con la llegada de los nuevos grados. Los recién titulados adquieren el conocimiento en las nuevas formas de comunicación y distribución de contenidos digitales¹²⁷.

Como se desenvolve o papel das facultades de Comunicación como formadoras fronte a un mercado en recesión que demanda e crea novos perfís profesionais na xestión da información? A comunidade universitaria ten tres opcións: negarse a ver a transformación no ámbito da comunicación, adaptarse a unha nova situación que supón, non só a actualización dos docentes nas titulacións en Comunicación, senón de todo o conxunto docente e, por último, liderar o proceso de cambios a través da docencia e da investigación¹²⁸. Respecto do xornalismo, o contexto dixital ofrece un campo aberto á docencia universitaria xa que, de acordo cos profesores Díaz Noci e Meso, a escritura continúa a ser unha ferramenta fundamental, un vehículo para afrontar o reto de formar profesionais que saiban manexar ferramentas en todos os medios e para todos os medios. Ese precepto atoparíase xa explícito en moitos dos plans de estudos das facultades españolas antes das reformas de grao de Boloña¹²⁹, aínda que as mudanzas epistemolóxicas e profesionais derivadas do dinámico escenario da comunicación dixital atopan o seu acomodo en *masters* e cursos de especialización. Os plans de estudo adaptáronse ás novas formas de comunicación e de distribución da información pero non poden atender á construción dos variados perfís profesionais xurdidos na última década neste ámbito. Sinala o catedrático da Escola Técnica de Telecomunicacións da Universidade Politécnica de Madrid Jorge Pérez Martínez que a evolución de internet xera novos perfís para os que non existe un corpus de

¹²⁷ Viver Zurita, Hipólito. "Nuevos perfiles profesionales para una comunicación digital" en Telos nº 87, Fundación Telefónica, Abril-Xuño 2011. En liña: http://sociedadinformacion.fundacion.telefonica.com/DYC/TELOS/SOBRETELOS/Nmerosanteriores/Nmero87_87TELOS_PRESENTACION/seccion=1268&idioma=es_ES&id=2011051310560001&activo=6.do. Consultada o 25/11/2011

¹²⁸ Ver Parra Valcarce, David. "De Internet 0 a Web 3.0: un reto epistemológico". En *Anàlisi* nº 36. Universidade Autònoma de Barcelona, 2008, p 65-78

¹²⁹ Meso, Koldo; Díaz Noci, Javier. «Perfil profesional de los periodistas». En: Salaverría, R. (Coord.). *Cibermedios Comunicación Social*. Sevilla, 2005, p. 257-278

competencias académicas institucionalizado polo que o desempeño do posto de traballo é a principal fonte de capacitación, cobran gran relevancia competencias non académicas como habilidades laborais, sociais e de desenvolvemento persoal así como os coñecementos técnicos ao redor da web 2.0. “Como mercado de traballo, funciona en alguna medida seguindo la teoría neoclásica. Es un mercado muy desregulado con tendencia hacia el equilibrio entre la oferta de trabajo y su precio (salario) que garantiza el pleno empleo. En este ámbito laboral aparecen con facilidad modalidades de ejercicio profesional y contractual más flexibles. La oferta de formación más extendida la proporcionan consultoras y empresas especializadas, que reclutan el profesorado de expertos del mundo empresarial para impartir cursos cortos de especialización en los perfiles que se demandan en cada momento”¹³⁰.

A facultade de Ciencias da Comunicación da USC non é nin moito menos allea aos novos marcos de actuación; non en van foi pioneira no Estado en establecer liñas de traballo ao redor do ciberxornalismo, tanto desde un achegamento epistemolóxico como desde a perspectiva do cambio de rutinas e ferramentas profesionais. Cando fai vinte anos a facultade de Ciencias da Comunicación debe enfrentarse ademais a unha realidade constatada polos seus propios investigadores. Un de cada tres licenciados en Xornalismo na Universidade de Santiago de Compostela no período 2001-2010 atopábase no paro en 2011¹³¹. O sector audiovisual, destino natural para moitos dos estudantes da segunda titulación da facultade, tamén foi vítima do contexto global de crise e dun cambio das políticas institucionais, despois de anos de crecemento sostido¹³². En definitiva, a transformación dos modelos de negocio no sector da comunicación repercute no que acontece e acontecerá nos próximos anos nas facultades de portas para dentro. No caso compostelán, un dato destacado é que un 19% dos

¹³⁰ Pérez Martínez, Jorge. “Nuevos yacimientos de empleo y formación” en Telos nº 87, Fundación Telefónica, Madrid, Abril-Xuño 2011. En liña: http://sociedadinformacion.fundacion.telefonica.com/seccion=1268&idioma=es_ES&id=2011051112430001&activo=6.do. Consultado o 18/12/2011

¹³¹ Túniz, Miguel (Dir.). *A situación laboral dos e das xornalistas galego e o impacto da crise no sector*. Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia, Santiago de Compostela, 2011, p 110. En liña: <http://www.xornalistas.com/mediateca/publicacions/informecrise.pdf>

¹³² O Cluster do Audiovisual Galego sinalaba que entre 2002 e 2007 a facturación do sector medrara un 61,15% e o emprego un 74,72%. Ver Pérez Pereiro, Marta. “Outras voces, outros ámbitos. Audiovisual en Galicia no período 2007-2009” en López García, Xosé; Aneiros Díaz, Rosa (Coords). *A comunicación en Galicia 2010*. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2010, p 91-98

licenciados en Xornalismo nos últimos dez anos –case unha quinta parte- traballa fóra de Galicia. Polo tanto non é estraño que a catedrática Margarita Ledo Andión faga un chamamento á recuperación da valía dos comunicadores formados na USC e, á hora de representar os vieiros seguidos polas últimas promocións de estudantes, escolla o conxunto de rapazas e rapaces que saen do país.

5. A memoria oral da Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela

Introdución

A asunción por parte das Ciencias Sociais da entrevista como técnica de traballo está vinculada á expansión da prensa como un medio de masas e á consolidación da entrevista como técnica de presentación dunha información¹. Son numerosos os investigadores que consideran a primeira entrevista de prensa da Historia a realizada en 1836 por James Gordon Bennett a unha prostituta por un caso de asasinato e publicada no xornal *The New Herald*. Gustaríanos neste punto destacar algunhas das investigacións coas que nos atopamos e nos que destaca o uso da entrevista en profundidade como técnica de traballo. En primeiro lugar aquelas centradas no estudo da situación socio-económica e das perspectivas dos xornalistas e que afloraron no Estado nas últimas dúas décadas, en boa parte herdeiras do traballo de David H. Weaver e Cleveland Wilhoit: *The American Journalist*, Indiana University Press, 1986. Debemos citar un libro ao que recurrimos desde o primeiro momento na elaboración do traballo: *Profesionales del periodismo: Hombres y Mujeres en los medios de comunicación*. (Marisa García de Cortázar e María Antonia García de León, coord, Centro de Investigaciones Sociológicas, Colección «Monografías». Madrid, 2000,). Aínda que tamén debemos dicir que a investigación utiliza a entrevista en profundidade como unha fonte de información secundaria ou complementaria. Máis peso ten a entrevista como técnica de obtención de información e elaboración de conclusións na tese de doutoramento do profesor Luis García Tojar, *El factor humano. Socioanálisis de los productores de la información periodística en España*, Universidad Complutense de Madrid, 1999. Para a súa investigación García Tojar realiza sesenta entrevistas en profundidade a outros tantos xornalistas. Sen saír das propostas de retrato da profesión citamos tamén outra obra de grande incidencia na nosa investigación: Diezhandino, M., Bezunarte, O. e Coca, C. (1994): *La elite de los periodistas*, Bilbao: Universidad del País Vasco, que como xa apuntamos en páxinas anteriores baséase en entrevistas realizadas a directores e xefes de sección dos medios de comunicación. En canto ao

1

profesor da Universidade de Santiago de Compostela, Miguel Túnuez, que desenvolve unha liña de traballo ao redor das condicións profesionais dos xornalistas galegos, tamén recorreu á entrevista en profundidade como técnica no *Estudio sobre a situación dos e das xornalistas en Galicia*, publicado polo Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia en 2009, conformando un panel de trece expertos. As entrevistas entendíanse como un marco valorativo dos datos cuantitativos recollidos a través de inquéritos².

As entrevistas en profundidade

Se este traballo de doutoramento versa sobre o papel dun centro universitario formador, entre outros profesionais, daqueles que van ter relación directa cos medios de comunicación e moi especialmente coa prensa, un dos xéneros xornalísticos de referencia, quixemos asumir a entrevista como ferramenta principal. “Las entrevistas en profundidad suelen ser un material tradicionalmente un tanto infravalorado en la metodología sociológica (nunca por la antropológica, por ejemplo), en aras de una especie de gigantismo metodológico protagonizado por la gran encuesta y alentado por la ambición cuantitativista de conocerlo *todo*, todo un universo. En nuestra opinión, unas Ciencias Sociales que aspiren a un tratamiento complejo y sofisticado de una realidad social, es decir, a tratarla como es, compleja y cambiante, no pueden conformarse con una sola vía de conocimiento, sino aunar las más posibles. Por ejemplo, incluso a la entrevista (de magnetofón) le faltaría lo visual: actitudes corporales, presencia, comunicación no verbal. Si bien el lenguaje espontáneo oral es ya bastante expresivo con sus reiteraciones, adjetivaciones impensadas, etc, *quasi* material freudiano”³.

² Algúns artigos de investigación cuxos resultados baseáronse en entrevistas ao redor da profesión xornalística e que chamaron a nosa atención son: “El periodista polivalente. Transformaciones en el perfil del periodista a partir de la digitalización de los medios audiovisuales catalanes” (Carlos Alberto Scolari, Josep Lluís Micó Sanz, Héctor Navarro Guere e Hugo Pardo Kuklinsk, ZER 13, 2008, p 37-60), Almirón Roig, N. “La regulación del pluralismo en Francia. Contexto, análisis e interpretación”, en *Revista Latina de Comunicación Social* Universidad de La Laguna, Tenerife, 2010, páginas 472 a 487. Galán Cubillo, Esteban. “El trabajo del presentador de televisión en un escenario virtual” en *Revista Latina de Comunicación Social* nº 69 Universidad de La Laguna, Tenerife. Valarezo, Karina; Túnuez, Miguel. “La comunicación de la RSC debe fundamentarse en la ética y veracidad”. *Actas del I Congreso Internacional Latina de Comunicación Social, Universidad de La Laguna, Tenerife, 2009* Deixando de lado á profesión atopamos textos que procuran o retrato dunha organización a través das entrevistas coas súas elites, é o caso de *Torres Alberó, C. (ed). Entrevistas a sus directores y presidentes, CIS, Madrid, 2003* ou o xa mencionado libro da xornalista María Antonia Iglesias, *Memoria de Euskadi* (Aguilar, Madrid, 2009). Por último, sen ser referencia nin temática nin metodolóxica para a nosa investigación, citamos aquí unha tese de doutoramento presentada no departamento de Socioloxía da Facultade de Ciencias Políticas da USC: *Orden social e loucura en Galicia* (Torres Cubeiro, Manuel, 2009). Realizada entre os anos 1995 e 2009 a investigación apóiase na entrevista e na observación participantes como voluntario nunha ONG de apoio aos enfermos mentais. A segunda parte da tese artículase a través de narracións biográficas obtidas pola técnica da entrevista.

³ García de León, María Antonia. “Trayectorias vitales” en García de Cortázar, M. García de León, Mª A. *Profesionales del periodismo. Hombres y mujeres en los medios de comunicación*. Centro de Investigaciones Sociológicas/Siglo XXI de España Editores, Madrid, 2000, p 206.

A entrevista é, máis aló do xénero, unha ferramenta ao servizo do coñecemento. O profesor da Universidade de Sevilla Antonio López Hidalgo sitúa a súa orixe remota no Exipto de hai catro mil anos cando un funcionario escribiu as Instrucións de Ptah-Hotep, un manual para aprender a conversar, así como nos diálogos de Platón, vintecinco séculos antes, nomeadamente nos que participa Aristóteles, nos que se procuraba a verdade a través do procedemento da interrogación e da posta en evidencias das contradicións entre aqueles que participaban da conversa⁴. Pola súa parte, o profesor Javier Díaz Noci pon o foco na tradición anglosaxona da entrevista con antecedentes tan significativos como as *Conversations with Ben Johnson de William Drumond*, escritas en 1619⁵. Drumond interpela ao dramaturgo Ben Johnson sobre outros escritores como Shakespeare -do que era amigo e que falecera non había moito-, Homero, Virxilio e Petrarca. Até finais do século dezasete non se editarían completas estas conversas pioneiras do xénero da entrevista -non só da estritamente xornalística-, nas que se puña de manifesto o desinterese do entrevistado por emitir a súa opinión co obxectivo de obter toda a información posible así como as valoracións oportunas do personaxe interpelado.

O profesor e investigador social estadounidense Michael Quinn Patton⁶ establece catro tipoloxías de entrevista como técnica de investigación cualitativa. En primeiro lugar a entrevista ou conversa informal, sen selección previa de temas nin redacción anticipada de preguntas; en segundo lugar, a entrevista articulada cun guión que establece temas que se poden ordenar de distintas modos segundo as necesidades xurdidas durante a conversa; en terceiro lugar, a entrevista estandarizada aberta nas que aínda que a resposta é libre, a redacción e orde das preguntas permanece inalterable e, por último, a entrevista estandarizada pechada, con resposta pechada. A entrevista que empregamos na investigación social enmárcase na tradición de entrevistas profesionais tales como as que teñen lugar entre médico e paciente ou avogado e cliente⁷ e, en concreto, o modelo escollido na nosa investigación encádrase no segundo tipo establecido por Patton: a entrevista articulada ao redor dun guión

⁴ López Hidalgo, Antonio. *La entrevista periodística. Entre la creatividad y la información*. Madrid, Ediciones Libertarias, 1997, p 84. Estas e outras aportacións teóricas sobre a entrevista como xénero xornalístico poden consultarse en Galindo Arranz, Fermín en "Aproximación periodística al estilo del entrevistado. El caso de Ramón María del Valle-Inclán" en *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, nº 14, 2008, p 404.

⁵ Díaz Noci, Javier. "Las raíces de los géneros periodísticos interpretativos: precedentes históricos formales del reportaje y la entrevista" en *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, 2000, nº6.

⁶ Patton, MQ. *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Sage, London, 1990.

⁷ Vallés, Miguel S. *Técnicas cualitativas de investigación social*. Síntesis, Madrid, 1999, p 182.

formulada coa flexibilidade, é dicir, sen alterar a orde do discurso establecida pola persoa entrevistada.

Nútrese o modelo polo que optamos do concepto de entrevista focalizada⁸, aquela que ten como principal función centrar a atención da persoa entrevistada sobre un proceso ou experiencia concretos e para a cal é necesaria a redacción previa dun listado de temas ao redor dos cales xirará, con flexibilidade como xa apuntamos, a conversa. Neste tipo de entrevista xeralmente do que se trata é de probar hipóteses. Xa hai tres décadas que o sociólogo e ex asesor de Nacións Unidas e Unesco, o arxentino Ezequiel Ander, consideraba adecuada a entrevista focalizada con grupos de persoas que participaran dunha mesma situación, na análise de cambios de orientación e actitude en sistemas culturais ou educativos e na abordaxe de problemas pouco coñecidos para a persoa que investiga⁹.

Interésanos tamén á hora de explicar a nosa opción o concepto de entrevista especializada e a elites, termo acuñado por Lewis A. Dexter, no que prevalece o carácter de experto/a da persoa interpelada¹⁰. Nese caso o entrevistado goza dunha ampla marxe para estruturar o relato ademais de para indicar cales son para el as cuestións relevantes en base ao guión proposto. En canto ao concepto elite, abordado xa no primeiro capítulo desta tese, e ao seu estudo, retomamos neste punto as recomendacións de Tuñón de Lara: para o estudo dos equipos de dirección –e ese é o caso que nos ocupa a través das entrevistas realizadas- debemos conxugar cronoloxía e funcións exercidas coa orixe social e xeográfica, profesión, medio educacional e cultural, etc.

Indicabamos con anterioridade que o propósito nestas páxina era en boa parte xustificar a conveniencia de introducir un grupo de entrevistas como contido significativo na interpretación e análise do proxecto da compostelá Facultade de Ciencias da Comunicación. Iso non nos pecha os ollos as limitacións que pode implicar esta técnica, sinaladas en diferentes estudos ao redor da metodoloxía nas Ciencias Sociais e que resumiremos en: limitacións de tempo á hora de realizar a entrevista, problemas de reactividade, fiabilidade e validez derivados de contexto e da actitude do entrevistado ou do entrevistador, a ausencia de observación directa dos feitos

⁸ Merton, R.K; Fiske, M; Kendall, P.L. *The focused interview*, Glencoe, Ill., Free Press, 1956

⁹ Ander, Egg. *Técnicas de investigación social*. Humanitas, Alicante, 1982.

¹⁰ Dexter, L. A. *Elite and specialized interviewing*. European Consortium for Political Research, 2006. O texto orixinal foi publicado en 1970 por Northwestern University Press pero nós consultamos a posterior reedición.

reconstruídos e a falta de estimulación grupal ou, se se quer, a ausencia de interacción propia dos grupos de discusión. Queremos en calquera caso introducir matices a estas dificultades co ánimo de reforzar a nosa escolla ao considerala acaída para o obxecto de estudo desta investigación.

En primeiro lugar, tratamos de que en cada unha das conversas, articuladas ao redor dun guión, non houbera limitacións temporais, polo menos por parte da entrevistadora que puxo a disposición das persoas entrevistadas o tempo que precisasen para expoñer as súas análises e reflexións. Nalgún caso, cando resultou necesario, a entrevista estruturouse en dúas sesións. En segundo lugar, aínda que non podemos solucionar a cuestión da validez dos testemuños en canto son persoais e subxectivos si é certo que se atopan con dous polos de contraste. Por un lado, o que ten que ver con toda a labor de compilación, lectura e procesamento de documentación oficial e, tamén, hemerográfica. Por outro lado, o contraste que aportan as testemuñas daquelas outras persoas seleccionadas para seren entrevistadas. Apúntao Maurice Halbwachs: “Cada persona, sin duda, tiene su propia perspectiva, que, sin embargo, se encuentra en correspondencia tan estrecha con la de otros que si sus recuerdos se deforman, basta con ubicarse en el punto de otros para rectificarlos”¹¹. En terceiro lugar atopamos coa dificultade apuntada de non ser observador participante, cuestión relativamente certa tendo en conta que a entrevistadora foi alumna do centro obxecto de estudo en dúas etapas diferenciadas: durante os primeiros catro anos de andaina do mesmo para a obtención da licenciatura universitaria e a partir de 2005 como estudante de terceiro ciclo.

En cuarto lugar, efectivamente non se recorreu no traballo de campo á técnica da discusión grupal optando por centrarse nas diferentes testemuñas cun tratamento individualizado. En calquera caso, cómpre matizar que, ao xirar á conversa ao redor dun guión semellante en todas as entrevistas, configurouse unha sorte de relato polifónico no que é posible contrastar as diferentes explicacións das mesmas materias dadas polos entrevistados sendo as veces contraditorias, non en poucas ocasións complementarias e, de maneira destacada, convertendo os interrogantes formulados por algunhas das persoas en respostas por parte de outras. Respecto disto recuperamos de novo aquí as reflexións do catedrático de Filosofía Social e Política, Daniel Innerarity: “Las memorias no sólo se complementan: también se

¹¹ Halbwachs, M. Ibid, p 68.

corrigen y contradicen, convirtiéndose así en expresión de los conflictos sociales y políticos. (...) No discutimos de los mismos hechos, sino, muchas veces, sobre cuáles debemos considerar los hechos historicamente significativos. Un sociedad es un conjunto de recuerdos y vivencias, generalmente en conflicto, sobre lo que nos ha sucedido”¹². Por último, somos conscientes de que a entrevista ao ser editada xa non é a reprodución natural dunha conversa, senón que pon de manifesto a mediación de quen entrevista. “Mientras la conversación cara a cara tiene lugar en un tiempo y espacio determinados, comunes a los interlocutores, la conversación escrita separa a quien ha hecho el texto (y quien ha realizado las declaraciones) y el lector, que por tanto no comparten un mismo contexto físico. La prosodia oral se pierde, y también los rasgos paralingüísticos y extralingüísticos: elementos cinésicos (gestos) y proxémicos (disposición de los cuerpos en el espacio”¹³. A este respecto debemos alegar –abondaremos nisto unhas páxinas máis adiante- que, agás no relativo a erros de datos e incorreccións lingüísticas así como a necesidade de introducir *ladiños* que faciliten a lectura e comprensión dos testemuños, respectouse de maneira escrupulosa o discurso das persoas entrevistadas.

As entrevistas incluídas neste traballo puxeron enriba da mesa variables, relacións e aspectos que non tiveramos en conta cando deseñamos a investigación e que enriqueceron considerablemente a nosa análise. Tamén reforzaron os puntos fortes ou núcleos centrais que nós escolleramos para estruturar o traballo e explicar o obxecto de estudo. O contraste horizontal entre as entrevistas realizadas trazou unha serie de temas repetidos; esa reiteración sinalounos que os puntos quentes ou de inflexión nos vinte anos de andaina da Facultade de Ciencias da Comunicación, aqueles momentos, circunstancias e feitos que a foron transformando, se atopaban aí, nesas pautas comúns nas entrevistas.

Fomos sabedores desde o comezo da nosa investigación de que dous dos presupostos nos que se recomenda de maneira unánime a utilización desta técnica cumpríanse: en primeiro lugar, a abordaxe dun proceso achegado no tempo e, polo tanto, aínda orfo de reflexión e documentación convencional e, en segundo lugar, a presuposición de que existía unha información confidencial e inédita que non atoparíamos na inxente

¹² Iglesias, María Antonia. *Memoria de Euskadi*. Aguilar, Madrid, 2009, p 58.

¹³ Díaz Noci, Javier. Las raíces de los géneros periodísticos interpretativos: precedentes históricos formales del reportaje y la entrevista” en *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, 2000, nº6, p 137.

documentación consultada. A nosa intención a través destas conversas formais non era outra que a que se entende propia da técnica da entrevista na investigación social: obter información dun discurso individual para analizar un proxecto social, colectivo, comunitario. Non abondaremos aquí nun punto que xa explicamos unhas páxinas máis atrás ao referirnos á importancia da narración oral individual na reconstrucións histórica. Si recalcaremos a idea de que o noso obxectivo á hora de formular a entrevista e deseñar o guión da mesma tiña unha dobre dirección: por unha banda, reconstruír o proceso de desenvolvemento dun proxecto acontecido nun tempo recente, e por outra, afondar nas motivacións e reflexións das persoas entrevistadas respecto dese proxecto. A interacción de cada unha das persoas entrevistadas co proxecto e co resto do grupo promotor do mesmo revelounos información básica sobre a concepción, estrutura e devir do obxecto de estudo.

Como explicaremos no seguinte apartado deseñáronse dous modelos de guión atendendo a dous grupos diferenciados dentro da selección de persoas entrevistadas. Formulouse sempre, tras o contacto inicial e o establecemento dun contrato comunicativo entre entrevistadora e entrevistado/a, un modelo de conversa flexible ao redor de temas comúns. A intervención da entrevistadora ao longo da conversa resultou mínima limitándose a expoñer os temas do guión e a facer disgresións ou xiros cando a situación o requiría ben porque a persoa entrevistada daba por finalizado un tema ben porque se producía unha situación de bloqueo ou interrupción. Para a investigación resultaba fundamental a comodidade da persoa entrevistada, que se sentise libre á hora de reflexionar e que puidese enfatizar aqueles aspectos que, na súa opinión, constituían as claves para a nosa investigación. Todas as entrevistas foron concertadas en primeira instancia por correo electrónico e na maior parte dos casos cunha confirmación telefónica ou persoal posterior; en calquera caso, con tempo de abondo para que o entrevistado/a tivese posibilidade de consultar o guión axudándolle isto a estruturar de maneira máis óptima o seu discurso na data de realización da entrevista. Todas as conversas foron rexistradas nunha gravadora electrónica, o cal nos axudou a transcribilas con fidelidade; a todas as persoas entrevistas ofrecéuselles a posibilidade de revisar os seus testemuños unha vez se traspasasen ao papel. Malia agradecelo, todas elas declinaron a oferta.

Selección de entrevistas: perfís

Apuntaba o historiador Tuñón de Lara como indicadores para detectar as elites dentro dun grupo ou institución factores tales como: postos de dirección, postos de poder político ou alta administración, funcións exercidas na prensa e o prestixio e obra profesional cando incide no grupo. “(...) Es indispensable estudiar la interrelación entre la teoría y la práctica del grupo, incluso en aquellos cuya teoría no pase de ser un simple repertorio de doctrina o un programa empírico. La aplicación o no aplicación de decisiones, la práctica de ellas y las consecuencias, nos acercarán verdaderamente al conocimiento de la función histórica de cualquier grupo social”¹⁴. Como xa se deixou notar, o noso propósito é, a través da entrevista como metodoloxía cualitativa, reconstruír unha determinada realidade coas testemuñas dos actores principais da mesma, complementando de maneira determinante outras técnicas como a observación e a análise de documentos. Procuramos entender o contexto e a finalidade e os puntos de vista dun conxunto de actores porque a nosa hipótese de partida así nolo esixe. O obxectivo a interpelar é o grupo de poder ou grupo de influencia respecto do noso obxecto de estudo: a Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela. Cales serán os criterios de inclusión nese grupo?

Como en calquera estudo de caso, as cuestións xiran sempre ao redor do *por que* e do *como*. A pescuda bibliográfica, a consulta, análise e procesamento de fontes documentais (actas, lexislación, acordos e documentos periodísticos) e as testemuñas de ducias de persoas constrúen a nosa investigación intentando, por unha banda, explicar a causalidade na orixe deste obxecto de estudo e, por outra, as circunstancias do seu desenvolvemento. A nosa investigación debía contar co concurso daqueles axentes que planificaron e xestionaron o proxecto dun centro de formación superior para os comunicadores galegos desde os seus inicios, poñendo o seu relato nun primeiro plano da investigación. Facendo uso da entrevista en profundidade tiñamos que delimitar a mostra á que nos debiamos dirixir para obter as respostas precisas. A selección debía ser representativa atendendo ao obxectivo: obter un relato intramuros o máis completo posible sobre o *por que* e o *como* da facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela. O factor temporal obtiña grande relevancia así que un primeiro grupo de entrevistas estivo dirixido a aqueles docentes e investigadores cuxos vínculos coa facultade databan dos inicios

¹⁴ Tuñón de Lara, M. Ibid, p 115-116.

da mesma. Fixamos a selección nos primeiros en acadar a titularidade da mesma delimitando o tempo até o ano 2000, entendendo que o cambio no plan de estudos e a mudanza de situación física do centro reforzaban o noso límite temporal. Nese grupo incluímos, como non podía ser doutra maneira, a dúas persoas, que sendo xa titulares no nacemento da facultade, exerceron de impulsores da mesma.

A mostra non podía prescindir dunha instancia superior en canto ao goberno dunha facultade universitaria; esta referíase claramente ao goberno da institución universitaria, aquela que exerce a responsabilidade última na toma de decisións do centro docente e investigador. Aquela que dá luz verde ou vermella as decisións tomadas na facultade e que decide sobre recursos e posibilidades de desenvolvemento dun proxecto coma este. Atendendo ao criterio temporal, era preciso incluír aos tres reitores da Universidade de Santiago de Compostela que rexeran o destino da institución e, polo tanto, do centro obxecto de estudo, nas últimas dúas décadas. Veremos ao longo das entrevistas como a relación facultade/decanato coa universidade/ reitorado é unha dinámica constante no desenvolvemento do proxecto e, concretamente, leremos como máis dun axente entrevistado sinala o papel decisivo dun reitor, Ramón Villares, na posta en marcha da titulación de Xornalismo en Galicia.

Por último debuxouse un terceiro grupo de docentes e investigadores que, sen pertencer a aquel que obtivera a titularidade durante a primeira década de andaina da facultade, si respondía ao presuposto de estar vinculado a ela desde o seu nacemento. Este terceiro bloque de entrevistados estaba composto polos tres únicos profesores titulares da facultade que, ademais, obtiveron a licenciatura nela. É dicir, aqueles que coñeceran o proxectos desde os seus primeiros pasos desde unha perspectiva distinta, a de estudante, pasando co tempo a converterse en axentes formadores do mesmo centro no que eles mesmo se formaran. Tratábase, xa que logo, dun ángulo que a nosa investigación quixo incorporar ás entrevistas en profundidade porque atendían a ese criterio de vínculo temporal ao que fixemos referencia.

Táboa nº34. Relación das dezaseis persoas entrevistadas e datas da entrevista

Ramón Villares Paz	Reitor 1990-1994	22/12/2009
Darío Villanueva Prieto	Reitor 1994-2002	27/01/2010
Senén Barro Paz	Reitor 2002-2010	18/03/2010
Emili Prado Pico	Decano-comisario 1991-1992	12/11/2010
Margarita Ledo Andión	Catedrática de Comunicación Audiovisual e Publicidade (2003)	10/03/2010
Xosé López García	Catedrático de Xornalismo (2008)	21/12/2009
Miguel Túñez López	Profesor titular (1998)	8 e 15/10/2009
Xosé Pereira Fariña	Profesor titular(2008)	1/12/2009
Xosé Soengas Pérez	Catedrático de Comunicación Audiovisual e Publicidade (2007)	28 e 29/09/2009
Xosé Ramón Pousa Estévez	Profesor titular (1996)	23 e 28/10/2009
Francisco Campos Freire	Profesor titular (1996)	25/01/2010
Manuel Martínez Nicolás	Profesor titular (1996)	5/11/2009
Juan Antonio Hernández Les	Profesor titular (1997)	14/10/2011
Luis Álvarez Pousa	Profesor titular (1999)	9/03/2010
Víctor Fernández Freixanes	Profesor titular (1999)	7/06/2011
Berta García Orosa	Profesora titular (2010)	1/06/2010

Unha vez deseñado o panel de entrevistas que incluíamos na investigación, non como fontes complementarias, senón como fontes principais para a nosa tese destinadas a ser transcritas na súa totalidade, foi necesario deseñar o guión para a conversa formal. Optamos por dous modelos: un primeiro modelo dirixido aos axentes docentes e investigadores que desenvolven a súa labor dentro da facultade e dos que podíamos obter información en detalle sobre o caso a estudar, e un segundo

modelo para os reitores, que fixese incidencia nas decisións de política universitaria que afectaran á vida do centro nas dúas últimas décadas.

Modelo1. Guión empregado entrevistas a docentes e investigadores da Facultade de Ciencias da Comunicación-Universidade de Santiago de Compostela

1. Xénese e nacemento dos estudos de xornalismo no ámbito da USC
 - 1.1. Dun segundo ciclo vinculado a Socioloxía a un modelo novo e propio
 - 1.2. Primeiros anos en Mazarelos. Recursos.
 - 1.3. Acolida no contorno mediático galego
 - 1.4. Protagonistas: Profesores asociados e alumnos seleccionados.
2. Modelo e identidade da facultade
 - 2.1. Entroncamento co galeguismo
 - 2.2. A xeración de coñecemento e capacidade de influencia noutras institucións
 - 2.3. Singularidade e trazos característicos do centro galego de referencia para o ensino universitario das Ciencias da Comunicación. O equilibrio entre teoría e práctica.
3. O contorno xornalístico, social e político do centro desde 1991 até a actualidade
4. Os plans de estudos e as súas reformas.
5. As relacións internacionais, proxección da facultade e ámbitos de investigación
6. Un edificio propio para a Facultade de Ciencias da Comunicación. O proxecto de Alvaro Siza para o campus Norte e a necesidade de infraestruturas
7. Motivacións na carreira profesional do profesorado da Facultade de Ciencias da Comunicación. A aposta pola carreira académica.
8. O futuro dos xornalistas formados no centro. Imaxe idílica e vocacional versus a realidade da profesión.

Modelo 2. Guión empregado cos tres reitores

1. Situación na chegada ao reitorado da Universidade de Santiago de Compostela. Panorama xeral: titulacións e número de estudantes. Os estudos de Comunicación na USC.
2. Desenvolvemento da titulación de Xornalismo na USC. Dotación de profesorado e estabilización do proxecto.
3. O edificio de Álvaro Siza no Campus Norte. Proxección, execución, valor funcional e valor simbólico.
4. A titulación de Comunicación Audiovisual. O seu reparto nas universidades galegas e a alianza coa Universidade de Vigo.
5. Valoración sobre o modelo de centro, o seu asentamento e a súa proxección.

O grupo de interese para ser entrevistado está composto por dúas mulleres e dezaseis homes. Das dezoito persoas entrevistadas que conforman o capítulo final da nosa tese, dezasete son galegas e só unha, o profesor Manuel Martínez Nicolás, non. En canto á idade, dez delas teñen superan os cincuenta anos; seis están na corentena e dúas, as máis novas, o decano Xosé Pereira Fariña e a profesora Berta García Orosa, naceron na década dos anos setenta. Se temos en conta a procedencia xeográfica, é destacable o dato de que nove entrevistados, a metade, incluídos dous dos reitores, proceden da provincia de Lugo.

Se nos centramos exclusivamente na selección de profesores titulares da Facultade de Ciencias da Comunicación de Santiago de Compostela, veremos que dos quince entrevistados, só dous non son titulados en Xornalismo: o profesor Juan Antonio Hernández Les é historiador e o profesor Víctor Fernández Freixanes licenciouse en Filoloxía en Santiago de Compostela na daquela Facultade de Filosofía e Letras. Comezou na Universidade Complutense anos máis tarde a carreira de Xornalismo sen rematala. Hai que sinalar que en ambos casos o vínculos cos medios remóntase aos anos setenta xa que Freixanes escribiu en boa parte dos xornais de Galicia e tamén de fóra desde esa época e Hernández Les exerceu como crítico de cine en Madrid en diferentes publicacións.

Dos trece profesores titulares que son licenciados en Xornalismo, seis deles formáronse na Universidade Autónoma de Barcelona; entre eles, a catedrática Margarita Ledo Andión fíxoo na vella Escola Oficial de Periodismo para despois convalidar os seus estudos na

facultade que acababa de crearse. Catro dos entrevistados licenciáronse na Universidade Complutense e tres na Universidade de Santiago de Compostela. A práctica totalidade dos trece –exceptuando a Manuel Martínez Nicolás– exerceron a profesión de xornalista fóra do ámbito académico antes de acadar a titularidade, aínda que a actividade profesional ten diferente peso en cada un dos currículos. Hai que destacar que os tres primeiros profesionais que acadan a praza de profesores asociados na facultade compostelá, Francisco Campos Freire, Xosé Ramón Pousa Estévez e Luis Álvarez Pousa ocupaban cargos de responsabilidade nos seus respectivos medios: a Axencia Galega de Noticias, no caso de Campos, e *La Voz de Galicia* e Antena 3 Galicia nos casos de Pousa Estévez e Álvarez Pousa. Os tres tiñan unha traxectoria profesional de máis de quince anos cando a facultade abre as súas portas.

Pola súa banda, a primeira decana, Margarita Ledo Andión, era titular da Autónoma de Barcelona desde 1987 pero desde os primeiros anos setenta exercera o xornalismo nos medios, chegando a ser a directora do daquela quincenal *A Nosa Terra*. Outros como Xosé López, que se incorporou como asociado na facultade no segundo curso da mesma, tamén colaborara nese medio de comunicación –como Pousa Estévez– aínda que no momento no que se integra na facultade era delegado en Santiago de Compostela do diario *La Voz de Galicia*. Un perfil profesional destacado posúe tamén Xaime Fandiño Alonso, no seu caso como realizador de televisión, medio do cal procede tamén Marcelo Martínez Hermida cando comeza a impartir aulas en Santiago.

A construción dun proxecto como a Facultade de Ciencias da Comunicación de Santiago de Compostela supón tamén a construción dos perfís académicos que fixeron posible levar adiante o proxecto. Arranca o centro cun corpo mínimo estable de persoal vinculado á academia e cun grupo, o máis numeroso, de profesionais dos medios que ingresan na facultade a través da fórmula do profesorado asociado poñendo ao servizo do alumnado a súa experiencia práctica. A formación superior esixirá deles un proceso de academización, unha escolla persoal e un cambio de perfil que os conduza inexorablemente cara á Universidade. Ese proceso e esa transformación, individuais, debuxan o retrato dunha facultade que foi mudando ao longo dos anos desde aquel 28 de outubro de 1991 no que abriu as súas portas converténdose no primeiro centro de formación superior para os futuros xornalistas galegos. As experiencias, os puntos de vista e as valoracións das dezaioito persoas entrevistadas constitúen material de primeira orde para entender o *por que* e o *como* da Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Compostela.

5.1 Entrevista a D. Ramón Villares Paz

Como reitor da Universidade de Santiago de Compostela entre 1990 e 1994, Ramón Villares (Xermade, Lugo, 1951) foi o responsable de promover a titulación completa de Xornalismo, posta en marcha en 1991 tras encargar a estruturación dos estudos a un grupo de expertos encabezado por Emili Prado. Doutor en Historia en 1980 e Catedrático de Historia Contemporánea desde 1987, exerceu como decano da Facultade de Xeografía e Historia da USC entre 1986 e 1990. Especialista en Historia agraria, Historiografía e Historia xeral de Galicia, a súa produción bibliográfica abrangue ao redor de setenta títulos. É membro do Consello da Cultura Galega desde 2003, cando comezou a dirixir o seu Arquivo da Emigración Galega e a Sección de Cultura Galega no Exterior, e desde 2006 o seu quinto presidente en substitución de Alfonso Zulueta Haz. Membro do padroado do Museo do Pobo Galego e do Centro Galego de Arte Contemporánea, Villares é tamén membro da Real Academia Galega.

O cambio de orientación na titulación

Hai dous aspectos distintos en canto á creación dos estudos de Xornalismo na Universidade de Santiago. Un é a inexistencia en Galicia de estudos de Comunicación no ámbito universitario, que era unha demanda relativamente antiga. Moitos estudantes de Galicia estudaban ben en Navarra, ben en Madrid, incluso en Barcelona. Non existía esa oferta en Galicia. Desta oferta comezou a fálarse no proceso de construción das dúas novas universidades, no ámbito da transferencia en materia de universidades á comunidade autónoma, a partir dos anos 1988 e 1989. Na creación das dúas universidades da Coruña e de Vigo había, por un parte, un plan de financiamento que foi o que seguiu no Parlamento e, por outra, un plan de novas titulacións que deberían estar acompañando o proceso de segregación. Para este plan houbo propostas de Dereito, Socioloxía, Ciencias Químicas, etc, sobre todo daquelas titulacións que non existían na comunidade autónoma. Unha delas foi xustamente a de Xornalismo. Naquela altura, estouche falando de finais de 1989 e principios de 1990, o reitor de Santiago, Carlos Pajares, encargoulle a un profesor de Dereito Administrativo que estaba na Universidade de Madrid, especializado en Xornalismo, Enrique Gómez-Reino, que pilotase a organización dun plan de estudos para unha futura titulación de Xornalismo en segundo ciclo. Daquela esa opción era relativamente pacífica desde

o punto de vista dos profesionais porque se consideraba que era mellor unha opción de segundo ciclo que comezar a carreira desde o principio. En fin, había certo debate sobre isto, incluso fóra de Galicia, e había un número importante de profesionais e reitores doutras universidades que opinaban nesta dirección.

O resultado foi que se fixo aquel plan de estudos e foi sometido á Xunta de Goberno da Universidade de Santiago bastante tardiamente, no mes de maio de 1990. Fixéronse bastantes críticas e, sen ser retirado, foi aparcado. Aí quedou a cousa. No medio, chegaron as eleccións a reitor nas que eu fun elixido. Este foi un dos moitos asuntos que atopei enriba de mesa. Inicialmente, dado que estaba aparcado, tampouco lle dimos unha prioridade alta, pero si que empezamos a pensar no que debíamos facer respecto dese punto. Penso que aquí se abrían, non sei se se seguen abrindo, dous camiños respecto do xornalismo: un xornalismo máis achegado ás materias de contidos ou un xornalismo máis achegado ás materias de prácticas e de formación técnica. O plan proposto con anterioridade coido que pecaba de contidos e había, como daquela dixo un decano que despois foi reitor, un certo “imperialismo sociolóxico”. Nós, ao repensar esta titulación, orientámola, quizais por influencia do grupo da Universidade Autónoma de Barcelona co que nos puxeramos en contacto, inicialmente con Emili Prado, cara á formación técnica. Eu, persoalmente, creo que son dous extremos. Críao daquela e sigo crendo agora pero, ante a dúbida, había que optar e optouse por esta última proposta. Isto explica a orientación que levaron estes estudos até hoxe, na que non entro porque non son responsable.

O segundo punto a discernir foi se un segundo ciclo ou un primeiro ciclo máis común e un segundo especializado. Isto xa tivo máis que ver cun debate doutro calibre que tivo lugar no Consello de Universidades e coa presión corporativa das propias facultades existentes xa. E, tamén, cun efecto colateral procedente das titulacións de carácter técnico, nas que estaba habendo moitas dificultades para establecer as pasarelas entre as titulacións de grao medio a unha titulación superior. Os enxeñeiros e os arquitectos tiñan, penso que aínda seguen tendo, bastantes reticencias a que haxa un transvase fácil entre aqueles que optan por un primeiro ciclo e aqueles que optan desde o principio por unha carreira superior. Se se quere ser enxeñeiro, poñamos de Montes, pois ou se opta por selo desde primeiro curso ou se opta por ser, nun primeiro momento, un enxeñeiro técnico forestal e despois pasarse a un segundo ciclo superior de Enxeñeiro de Montes. Este é un debate que coido que en España

está moi transido de corporativismo; persoalmente estaba e estou en contra desas reticencias esaxeradas que os enxeñeiros superiores tiñan sobre os enxeñeiros de tipo medio. Pero como efecto colateral deste asunto e da propia presión das facultades de Comunicación, -tamén influíu moito aquí Pedagogía polo tema de cómo pasaban os mestres a esta titulación, se si ou non, se comodamente ou de maneira difícil-, derivou no que desde principios dos anos noventa en España até agora é case un dogma. É dicir, un rapaz ou unha rapaza ten que decidir aos dezaioito anos o que vai ser toda a súa vida. Empezar en primeiro unha carreira sen poder despois moverse a outro sitio. O de Xornalismo foi un subproduto, un produto ou un efecto colateral desta dinámica.

Isto sucedía no curso 90-91, polo tanto nós realmente xa fomos cambiando de cabalo porque estaban previstos uns estudos de segundo ciclo e chegamos ao Consello Universitario de Galicia cun proposta de primeiro ciclo. Aquilo foi aprobado no Consello Universitario non sen algunha reticencia das outras universidades que alegaban, penso que non sen razón, que estabamos a propor unha cousa distinta da aprobada previamente. En favor noso, tiñamos que dicir que mudara a perspectiva xeral no Consello de Universidades en España. O resultado foi ese e, polo tanto, cando xa presentamos o primeiro plan de estudos e abrimos a titulación en outubro de 1991 xa era con primeiro e segundo ciclo e, no segundo, só a titulación de Xornalismo. Daquela non se podía facer máis. Xa dun segundo ciclo derivamos nunha titulación completa con cal era impensable pensar nas tres titulacións posibles de Comunicación. A partir de aí houbo outras incidencias, pero a razón de ser do primeiro ciclo veu determinada por un movemento xeral e a razón de mudar o plan anterior e polo tanto a orientación da facultade veu dada, non podo negar, pola chegada dun novo equipo reitoral. Optamos por esta vía, que nos parecía máis innovadora, máis útil para formar bos profesionais en Galicia. Con reservas, como xa mencionei antes, debido ao exceso de contidos prácticos xa que a min me parece en xeral, nesta e en todas as titulacións universitarias, un aspecto discutible. Sempre digo que a universidade non está para que a xente aprenda a apertar parafusos. E non o digo só en referencia aos estudos de Xornalismo, senón aos estudos universitarios en xeral. Ten que haber outra finalidade, pero como este é un debate que excede o marco no que estamos déixoo aquí.

As entrevistas e reunións previas

Que houbo tensións e críticas bastante destempladas -algunhas coido que moi

inxustas por parte de varios medios de comunicación tanto de Santiago como de fóra de Santiago-, respecto da opción e do modelo seguido, é verdade. Aí están as hemerotecas e que cada pau aguante a súa vela. Eu procurei responder con feitos daquela altura non entrando en demasiadas polémicas. En canto ao proceso en xeral, hai que dicir que foi aberto e bastante participativo. É evidente que había un cambio de modelo, pero en dous sentidos: ao incorporar un primeiro ciclo e ao mudar o enfoque da titulación. Para que? Para formar bos profesionais, non para que so houbera un verniz de xornalismo na carreira. Aos que apoiaban o modelo anterior non lles gustou, claro, era lexítimo. Pero eu gañei as eleccións para algo, non para deixar as cousas como estaban senón para facer cousas distintas nesta universidade. Creo que fixemos algunhas importantes e aí están. Tivemos neste caso unha asesoría de especialistas e unha asesoría de profesionais dos medios. Entre os especialistas, xente das tres facultades importantes que había naquel momento: Barcelona, Bilbao e Madrid. Xente como Moragas, Bustamante ou Mingolarra, polo tanto, non fixemos unha trangallada e contamos con xente moi representativa e moi sólida dentro dese sector.

Cos medios de comunicación de Galicia, eu tiven entrevistas con todos, fosen comidas, ceas ou encontros. Con todos, impresos e audiovisuais. En xeral todos che dicían o mesmo: “Home, hai que coidar moito isto. Ten que saír xente moi ben formada. Hai que poñer *numerus clausus*”, etc. Cando a facultade empezou a funcionar, uns estiveron máis de acordo e outros máis en contra. Pero iso parecía inevitable. A verdade é que en relación ao *numerus clausus* hai que dicir que foi tanto unha recomendación dos técnicos, dos profesionais, como dos expertos académicos. Que foi moi alto ou moi baixo? Eran carreiras que comezaban. Daquela Xornalismo comezou coetaneamente con Ciencias Políticas, e Políticas, tamén con *numerus clausus*, foi unha historia completamente distinta, levou outra orientación, incluso poderíamos dicir que outra filosofía. Tivo o seu percorrido. Nós, unha vez desencadeado o proceso, tamén confiamos nos profesionais. No caso de xornalismo, nos asesores académicos xa mencionados, no decano comisario e en Margarita Ledo, que quedou como substituta de Emili Prado, quen permaneceu en Santiago durante un ano. No caso de Políticas seguiu unha vía distinta. Penso que os procesos foron plurais dentro da Universidade de Santiago.

Se os medios querían que houbera máis ou menos titulados, eu aí non entro, non o sei. Ben é verdade que os medios son empresas e gústalles que os titulados

sexan deles por controlar o propio recrutamento. A Universidade é unha institución pública e, en calquera caso, non pode estar ao albor de que algún medio diga que quere isto así ou doutra maneira. Xa creo que bastante esforzo fixemos por dotar de dignidade e recursos esta titulación creada *ex novo*. Crear unha titulación, crear un corpo docente, crear unha estrutura de organización e investigación, supón décadas. Décadas. Hoxe os laboratorios que vemos de Químicas, de Física, de Filoloxía, de Historia, etc, son froito de vinte, trinta ou corenta anos. Tampouco podíamos pedir que nuns estudos acabados de crear como os de Xornalismo tivéssemos todo solucionado, uns profesionais extraordinarios, uns equipos de investigación perfectos e que teña o funcionamento dunha estrutura asentada. Dentro do que cabe, a cousa saíu bastante ben. Do que estou máis satisfeito foi da confianza de moitos alumnos e alumnas galegos nestes estudos, aos que optaron en alto número. Tiven a oportunidade de impartir aulas neste centro durante un tempo e, polo tanto, de comprobar que era xente extraordinariamente motivada. Estou convencido de que isto mellorou moito os medios de comunicación en Galicia e contribuíu á creación dun espazo galego de comunicación moi importante.

A galeguidade desta facultade, a súa vinculación co país, contou co apoio do equipo reitoral daquela pero foi unha decisión dos profesionais que entraron na facultade. Profesores que tiñan xa un currículo académico, que fixeran a tese en Barcelona ou Bilbao, ou profesionais que traballaban nos medios e que se foron incorporando pouco a pouco á facultade. Creo que aquí houbo unha converxencia extraordinariamente fecunda e un compromiso coa lingua e coa cultura galega que non hai en ningunha outra facultade, xa non da Universidade de Santiago, senón de toda a universidade galega, incluídas as filoloxías. Nese sentido paréceme un exemplo de encontro de forzas diversas, de reflectir o que se sentía dentro da propia Xunta de Goberno da Universidade pero tamén dun compromiso dos profesionais incluso daqueles que non estaban instalados orixinariamente na cultura galega. Non houbo ningún tipo de segregacionismo nin nada semellante, o cal é moi de agradecer. Nese sentido a facultade cumpriu os obxectivos para os que estaba previsto. Creou un bo e nutrido grupo de profesionais para fóra e consolidou un grupo de profesorado que é o máis difícil. Con moitas dificultades, porque moito do profesorado foi recrutado do exercicio da profesión e na Universidade investigar é unha cousa e desenvolver unha profesión, sexa avogado, médico ou arquitecto, é outra. Pouco a pouco foise consolidando esa estrutura e penso que case vinte anos despois de dar os primeiros pasos só se pode

facen un balance positivo. Hai que ter en conta as dificultades derivadas de seren uns estudos moi próximos ao mundo empresarial, á opinión, a un contexto cambiante. Non quero dicir que sexa un centro perfecto pero os pasos foron ben dados.

Os cimentos da nova sede

No noso equipo reitoral as decisións tomáronse colexiadamente pero finalmente sempre ten que haber unha persoa, neste caso, que adopte a resolución final. Nese sentido podo dicir que fun un pouco visionario e que tiña a idea de dignificar arquitectonicamente o campus. Eu estaba moi influído polo valor que tiñan algúns edificios monumentais en Santiago, incluso polo deseño do propio campus universitario e como ese campus, con aquelas facultades novas como Farmacia, foise degradando. Eu tiña a obsesión de contar con edificios de autor. De feito os máis importantes que se executaron na miña etapa eran edificios de autor: os de investigación, que agora parecen que levan no campus toda a vida, obra de Manuel Gallego Jorreto, outro en Lugo, o edificio intercentros e biblioteca, de Santiago Catalán, un arquitecto de Lugo moi sólido e o de Ciencias da Comunicación, de Álvaro Siza, que foi unha chiscadela en varias direccións: á cultura portuguesa, por un lado, e á propia facultade, dicindo “imos apostar ao grande por isto porque paga a pena”. Foi tamén unha chiscadela a esa parte norte da cidade que necesitaba un edificio de referencia. É verdade que xa había un edificio de Siza na cidade, o CGAC, pero honradamente creo que a facultade é un edificio máis logrado. Ten outra dimensión.

Eu estiven no seu estudo do Porto un par de veces; el estivo aquí. Cando eu deixei o reitorado só estaba feito o deseño do edificio da facultade, a realización xa foi responsabilidade de Darío Villanueva como reitor contando co esforzo que fixo a Consellería de Educación tanto na época de Juan Piñeiro Permy como na de Celso Currás. Porque Siza é un arquitecto brillante pero complicado. Nunha das miñas visitas ao Porto, eu trataba moito co que era daquela reitor da Universidade do Porto Alberto Amaral e fun visitar con el a Escola de Arquitectura, que está na marxe dereita do Douro, obra de Siza. Díxome que fixeramos unha boa escolla co arquitecto pero tamén que teríamos máis dunha dor de cabeza. Mostrábame unhas escaleiras que houbera que refacer tres veces, portas que houbera que mudar, etc. Pero esa é a grandeza dos xenios, os verdadeiramente xenios como Siza Vieira, como se pode ver nas súas obras, desde a Casa do Chá até os últimos proxectos. Dígoo sen desprezo

para ningún dos outros arquitectos que colaboraron coa universidade, tan grandes como Gallego Jorreto, César Portela ou Carlos Ferrater, que foi o autor do proxecto de Xardín Botánico, que nunca se fixo, pero no que investimos, lémbrome, corenta millóns de pesetas para aquel concurso. Sen ser experto, tiven unha atención e un interese especial na arquitectura e o de Siza ten a explicación de ser unha obra de autor para uns estudos novos nun campus norte que contaba cunha facultade feita un pouco ás presas, que é a de Filoloxía, tamén de autor, e que precisaba un edificio de referencia para consolidar aquel espazo.

O perfil dos campus

O de Comunicación Audiovisual é unha mostra de cómo as cousas poden saír facilmente ou non poden saír nunca. Depende das circunstancias e da propia obstinacións que ás veces temos as persoas. Aquela reunión, un xantar na primavera de 1991, na que participamos os tres reitores, o conselleiro e os presidentes dos consellos sociais das tres universidades, xurdiu a efectos de resolver un problema no que coido que tiñan razón as universidades da Coruña e de Vigo. A Universidade de Santiago, por aquel prurito de ser a universidade nai, non o entendía. Custounos un certo esforzo. O asunto era o seguinte: moi ben, fixemos dúas universidades novas pero agora resulta que temos aquí a herdanza duns colexios universitarios con titulacións de primeiro ciclo. O problema focalizábase en Química, tamén en Bioloxía, pero o cabalo de batalla era Química, e polo tanto as universidades demandaban unha titulación superior porque non querían que os seus alumnos tivesen que ir á Universidade de Santiago para rematar a carreira. Como iso non se resolveu no seu momento, é dicir, cando se creou a Universidade de Vigo, por exemplo, o que se tiña que facer era pechar o colexio universitario e facer unha aposta por algo, poñamos por caso Física, Química, Ciencias do Mar ou Bioloxía. E o resto péchase. O problema quedou para despois e, por exemplo, a Universidade da Coruña, presionaba moito nesa dirección e a Universidade de Vigo presionaba noutra dirección, xa que por razóns internas non apostaba polos segundos ciclos. Tiña Ciencias do Mar e, por razóns de política interna, prefería ter parado o desenvolvemento de Químicas. Todo isto creou unha tensión bastante grande no Consello Universitario de Galicia cunhas votacións moi apertadas e moi duras.

No marco de todo isto, o reitor Meilán, que era un negociador moi difícil, intentou buscar solucións e fixo unha proposta que non chegou a consolidarse. Na Universidade

de Santiago, no equipo reitoral, tiñamos un mandato moi ríxido respecto ao non permitir as duplicacións. Eramos os campións das non duplicacións! Mira onde foi dar toda aquela resistencia! Como non queriamos que nada se duplicase, estabamos en contra de poñer Químicas en Vigo e na Coruña, o mesmo con Bioloxía. Unha forma de saír daquel conflito era sentarnos e ver outras alternativas. Estando nese xantar unha das posibilidades que xurdiu foi que Santiago admitise aquilo e collese outras titulacións. Barallábanse dúas: Comunicación Audiovisual e Enxeñería Informática. As outras universidades non dixeron que non, o que non podo dicir é se a Universidade de Santiago o tería admitido. Dunha forma indirecta, a Enxeñería Informática agora está e ao longo do meu mandato acadei que se abrirea Enxeñería Química, creada en 1993. Naquel ano xa cambiaran moitas cousas, xa se aceptaran duplicacións e triplicacións, xa estaba Física en Ourense. Mudara a propia posición das universidades, incluso a dos seus departamentos. En resumo, o de Comunicación Audiovisual foi unha posibilidade, queda para a historia daquela etapa vinculada á creación dunha facultade de Comunicación. Non pasou de aí, pero é verdade que ao mellor por manter unha coherencia perdemos unha oportunidade. Finalmente rematou nas tres universidades, como rematou Químicas.

Para a Universidade de Santiago a obstinación na non duplicación de títulos era un dos últimos rasquizos que lle quedaba para demostrar que era a Universidade, e as outras non. Creo que é unha visión un pouco cortopracista, pero era un sentir bastante arraigado nesta universidade. Non era unha visión do equipo reitoral de entón, no equipo reitoral había visións distintas e desde logo estabamos os que considerabamos que había que ter certa flexibilidade. Pero recordo que aquela tensión era forte e coincidindo coa toma posesión de novo decano de Químicas en Santiago, houbo un alegado de departamentos e docentes a favor da non duplicación. Eu, como reitor estaba en xeral a favor de que non se duplicase. Conceptualmente era o lóxico, pero para todo e apostando pola especialización das universidades. E, na medida que foi posible, o campus de Lugo foi deseñado seguindo esa orientación, especializada e integral. Esa batalla puidémola gañar, fixemos unha escola única para sete titulacións, cinco de grao medio e dúas superiores, Enxeñeiro Agrónomo e Enxeñeiro de Montes. Detrás do debate que sempre acompaña o reparto de titulacións, como noutros debates sociais, non está a cuestión de en que medida podo ofrecer o mellor ou en que medida o perfil se adecúa ás demandas da sociedade. Iso case nunca se formula. Vese como unha drenaxe de recursos públicos para un lugar determinado, como antigamente se pedían

destacamentos militares porque tiñan unha banda para tocar nas festas e os soldados que pasaban o ano alí daban cartos ao lugar. As cidades tiran polas facultades non porque acrediten no ensino superior ou na capacidade da investigación. Iso tráelles ao pairo. Despois que? Os centros inaugúranse e que hai dentro?

5.2 Entrevista a D. Darío Villanueva Prieto

O 28 de xuño de 1994 Darío Villanueva (Vilalba, Lugo, 1950) era elixido reitor da Universidade de Santiago de Compostela tras uns comicios que o enfrontaban á candidatura de Ramón Villares, reitor desde 1990. Até o ano 2002, Villanueva ostentou o cargo nunha etapa de desenvolvemento e consolidación dos estudos de Comunicación no seo da USC sendo o encargado de executar e inaugurar o edificio deseñado por Álvaro Siza. O ex reitor fixo os seus estudos de Filoloxía na universidade compostelá e doutorouse en 1976 en Filoloxía Hispánica na Universidade Autónoma de Madrid. Catedrático de Teoría da Literatura e Literatura Comparada na USC desde 1987 e foi decano da Facultade de Filoloxía desde ese ano até 1990. Conta no seu currículo con numerosos ensaios, nomeadamente centrados na análise da literatura española. Desde xullo de 2007 é membro numerario da Real Academia Española e en decembro de 2009 foi escollido secretario desta institución.

Os dous mandatos no reitorado

Eses oito anos da miña etapa como reitor, non o digo porque fose eu o protagonista, foron fundamentais no desenvolvemento dos estudos de Comunicación en Santiago. A facultade estaba creada e na súa creación deuse un cambio de estratexia considerable motivado polo resultado das eleccións do ano noventa. O proxecto que tiña o reitor Pajares era moi distinto. Houbo un cambio tanto na configuración da titulación como na inspiración ideolóxica do proxecto. Pero eu cando lle gañei as eleccións a Villares a facultade xa estaba en marcha e o que se atopaba sen desenvolver era o proxecto de novo edificio. Había un compromiso con Siza que eu podería ter anulado pero non o fixen porque eu era un grande admirador da obra de Siza e parecíame unha boa ocasión de darlle á facultade un *pedigree* arquitectónico como nova facultade que era.

Eran uns estudos que acababan de chegar a unha universidade na que estabamos preparando o quinto centenario e había opinións encontradas no seo daqueles que tiñan unha visión tradicional da universidade. A min parecíame que un forma de resolver esta cuestión era arroupar a facultade cun proxecto que ennobrecía máis a fasquía arquitectónica da universidade; edificios do século dezaseis como Fonseca e, tamén do século vinte e un, cunha nova facultade asinada por un dos grandes da arquitectura. Desde ese punto de vista, foi un éxito total. Independentemente dalgunhas

voces críticas entre os estudantes sobre a funcionalidade dalgúns aspectos, pero creo que resultado foi extraordinario e un punto de referencia para moitos arquitectos que veñen visitala. Para a universidade foi un xeito de incidir na idea dunha institución na que se combinaban os estudos históricos cos estudos modernos. Si, foron oito anos como reitor con moita problemática universitaria en xeral e tamén no que concirne a Comunicación. Poderíase escribir un libro pero hai moitas cousas que non se poden contar polo de agora...Cousas gravísimas que me afectaban a min de maneira directa.

En canto ao *pre-proxecto* do reitor Pajares, hai que dicir que era bastante diferente ao que callou finalmente. Houbo unha persoa que practicamente veu de Madrid para aquí para ser o primeiro comisario desa facultade, que é o profesor Enrique Gómez-Reino Carnota, catedrático de Dereito Administrativo pero especialista en Dereito da Información. Isto xa indicaba un pouco por onde ían as cousas. Era unha idea que partía da estrutura universitaria existente para acoller os estudos de Comunicación cun catedrático de Dereito como comisario. Debatíase se licenciatura de segundo ciclo ou licenciatura completa aínda que naquel equipo reitoral apostábase pola primeira opción. A formación dos xornalistas tornábase especializada unha vez viñesen dunha formación aberta nun primeiro ciclo ou dunha licenciatura completa. Esa era a opinión maioritaria, que filólogos, avogados, etc, fosen xornalistas a través dun segundo ciclo. Villares era un reitor de clara inspiración nacionalista e os vieiros polos que a facultade comezou a súa andaina estiveron vinculados a esta idea e simplemente hai que ver as persoas que tomaron o espazo de dirección neste centro.

O edificio como argumento

Do meu tempo como reitor lembro os problemas que deu o edificio. Un dos primeiros conflitos que tiven, podemos dicir que case de orde pública, foi tirar os pavillóns do Burgo que aínda estaban en pé e que, na miña opinión, eran totalmente anacrónicos e insalubres, para así poder construír a nova facultade. Houbo moito rebumbio, moitas manifestacións, etc. Houbo que confirmarlle a Siza o encargo; despois revisar con el o proxecto, coas dificultades que ten a personalidade dun arquitecto como Siza, moi seguro de si mesmo defendendo as súas razóns. E, ademais, estaba o problema financeiro. A ambiciosa facultade que el concibira podía facilmente desbocarse desde o punto de vista orzamentario e facerse inaccesible. Tiñamos que atopar quen podía construíla ao prezo que nós podíamos pagar. Se non lembro mal, o orzamento inicial era moi alto, ao redor de setecentos millóns de pesetas. Daquela para unha facultade

nova con *numerus clausus* era moitísimo diñeiro. Pero as cousas importantes, se non se fan así arriscando, sempre pode vir o tío Paco coa rebaixa e quedar en nada. Hai que afrontalas cun pouco de ambición.

Iso por unha parte. A maiores houbo un mar de fondo político terrible. A Universidade da Coruña, estimulada de máis polo contorno do coruñesismo e por algún medio de comunicación potente en Galicia que ten a súa sede alí, puxo en marcha unha operación de boicot e torpedeamento sistemático, primeiro, do proxecto de edificio, e, en segundo lugar, na loita desapiadada para que a titulación de Comunicación Audiovisual nunca viñese a Santiago. Que podíamos facer fronte a isto? Tiña que ver co que mencionaba antes do orzamento do proxecto. O que eu quería era facer un edificio que en si mesmo fose un argumento imposible de obviar á hora de decidir onde tiña que estar Comunicación Audiovisual. Lembro que incluso convidei á plana maior de *La Voz de Galicia* a visitar o edificio cando estaba xa practicamente rematado, un pouco para que visen que aquela loita non tiña moito sentido. Os feitos impóñense por si mesmos. De todos modos eu, facendo política universitaria pensei se, en vez de adoptar unha política numantina, non sería mellor que nós, Santiago, abrísemos a posibilidade dunha titulación compartida? Encaixaba moi ben na miña estratexia xa que coas dotacións do edificio: estudos, *platós*, fonoteca, etc, evidentemente a matriz ía estar aquí. Polo tanto estabamos na posición de ser xenerosos cos demais e ofrecer que a titulación fose aberta ás tres universidades. Agora que se di tan alto o da unión das universidades debo lembrar que eu xa dixen nun discurso inaugural de curso, en acto conxunto cos tres reitores e diante do presidente da Xunta, que desde a USC ofreciamos a posibilidade de traballar conxuntamente, coa titulación de Comunicación Audiovisual compartida. Evidentemente A Coruña dixo que non pero Vigo si, e comezamos a preparar o tema, non só coa participación de ambos reitores, senón dos equipos decanais. A concesión da titulación foi posterior á miña saída do reitorado e polo tanto xa non estou alí cando se toma a decisión absurda de implantala nas tres universidades... Polo menos Santiago non perdeu Comunicación Audiovisual.

Todo este proceso hai que velo no contexto dunha situación moi dura para min como reitor da Universidade de Santiago durante eses oito anos motivada polos duros ataques da Universidade da Coruña contra a de Santiago rompendo o que era o pacto do sistema universitario de Galicia e intentando que prevalecesen sempre os seus

intereses. O cal era, por outra parte, unha quimera. Que unha universidade nacida no ano noventa bote abaixo a unha universidade tan sólida como a de Santiago é unha cousa absurda. Pero é certo que pode dar rabuñazos e así o fixeron. Todo isto unido a unha clarísima polarización coruñesista fronte a Compostela e, en parte, ao conxunto de Galicia. Isto forma parte dunha política particular, cunha personalidade como o alcalde Paco Vázquez, os medios de comunicación, especialmente aquel que xa coñecemos, o poder empresarial a través da Confederación de Empresarios de Galicia, unha parte do poder financeiro, etc. Todo xunto formaba un bloque; o presidente do Consello Social da Universidade da Coruña era o director xeral de Caixa Galicia¹.

Poñer chatas, non colaborar, negarlle todo a Santiago... Durante un tempo tratouse diso utilizando ademais a vinculación política do reitor co partido do goberno, que non era o meu caso, claro, nin o de Vigo. A Xunta foi bastante equilibrada malia todo e resistiu ás presións. As labazadas viñeron todas a parar ao reitorado de Santiago. Eu pensaba que facer un edificio como o que finalmente fixemos era unha forma de consolidar os estudos de Comunicación, aos que eu lle cambiei a denominación, deixando de ser Ciencias da Información, coa oposición da Coruña tamén. A anterior denominación era reducida, remite a unha pequena facultade na que só se forman xornalistas, así que as Ciencias da Comunicación van englobar outras concepcións. Se eu tiña claro que o edificio era un argumento moi poderoso, na Coruña entenderon a xogada e o que intentaron foi, por todos os medios, que o edificio non se construíse. Dese xeito, dinamitaban os argumentos na estratexia do reitor de Santiago. Para iso recorreron a cousas que non se poden contar neste momento, gravísimas, que non sei como conseguimos parar e chegamos á inauguración do edificio no ano 2000.

Non foi sen tempo. Os primeiros encargos a Siza tiveron lugar durante o mandato de Villares ao redor de 1993. Nós conseguimos que o orzamento non se disparase e conseguimos conter o gasto, algo ao que contribuíu moito a comprensión da empresa construtora, San José, que entendeu tamén a importancia do proxecto. Eu quixen que o presidente da Xunta estivese presente na colocación da primeira pedra; era unha maneira de blindar todo o proceso. Estamos falando de comunicación así que os signos tiñan máis importancia se cabe. E, ademais, Fraga era un home que desde a súa etapa de ministro de Información e Turismo tiña un especial interese polo mundo da comunicación. Así que el entraba bastante ao trapo do proxecto de Santiago, aínda

¹ Refírese a José Luis Méndez López, que deixou a presidencia do Consello Social da Universidade da Coruña en 2003 e foi nomeado doutor honoris causa por esta institución en 2002.

que había suspicacias de tipo político por ese enfoque nacionalista que a facultade tivo nos seus momentos iniciais. Como eu non son nacionalista, comigo suavizáronse desde a Xunta; viron que, sen ser un reitor nacionalista, eu seguía traballando polo proxecto e deulles garantías para non velo como un proxecto politicamente perigoso.

A relación entre reitorado e decanato

Dous non rifan se un non quere. Hai un momento moi interesante que se pode documentar a través das consecuencias que tivo e é que eu me entendín moi ben co decano Xosé López. Con relación a min, como reitor, adoptou unha postura totalmente institucional. En cambio, na etapa anterior a el as cousas non foran así. Eu gañei as eleccións dun xeito moi disputado e gañeillas ao reitor naquel momento. Houbo persoas que xogaron moi forte á carta do reitor Villares e a min consideráronme unha especie de intruso por gañar as eleccións. Eu non estaba predispuesto a ter malas relacións con ninguén, era o reitor de todos pero atopeime nalgúns casos con auténticas actitudes hostís. O primeiro ano, contra o que sería de esperar, foi un ano de ataques públicos contra min polo único pecado de gañar as eleccións. Había moitas expectativas en que o goberno da universidade fose de determinado sino e que Darío Villanueva rachase iso causoulles un *shock*. Sentínme acosado sen que me deixasen traballar. Todo o que se montou co sistema de residencias e como seu utilizou o derrube do Burgo naquel tema.

Despois, cos anos de experiencia, comprobei que nun pulso entre un reitor e un decano, sempre gaña o reitor; pode tardar máis ou menos, pero normalmente é así. Os centros, cando están no ollo do furacán, no medio dunha tensión entre o reitorado e a dirección, xeran uns anticorpos para o cambio, porque se decatan de que por esa vía van moi mal. Eles mesmo provocan o cambio. Quizais foi o que pasou no caso da Facultade de Ciencias da Comunicación. Que se perciban dúas etapas na relación da facultade comigo como reitor non é algo que estivese previamente estipulado na miña política de goberno universitario, senón que é o froito da reacción do diálogo (ou da falta del) entre facultade e reitorado. Como proba o feito de que no momento no que houbo un cambio de decanato, as cousas cambiaron. O que proba que na facultade se actuou de forma intelixente.

Asentamento na Universidade

Eu non son fundamentalista na miña opinión sobre como se instalaron os estudos de Comunicación na Universidade de Santiago de Compostela. O proxecto que se frustrou e o que finalmente se levou a cabo supuñan dúas posibilidades lexítimas e viables para a integración de Xornalismo no ámbito universitario. A primeira era unha solución gradualista e implicaba non ter que partir de cero en todo: contar xa, en primeiro lugar, cos estudantes, ao tratarse dunha licenciatura de segundo ciclo. Ao mellor fóiselles a man ao introducir demasiados estudos non especificamente xornalísticos pero tiña a súa razón de ser. A segunda solución, a que se fixo realidade, tamén resulta lexítima. Eu agora son profesor da Facultade de Ciencias da Comunicación. Podería selo nunha liga e na outra; aquela decisión foi produto de determinadas circunstancias e a min non me desacougou especialmente que finalmente Xornalismo optase por aquel segundo plan de estudos.

Tamén hai que ter en conta neste punto a mentalidade universitaria. A incorporación dos estudos de Ciencias da Comunicación é moi recente. Anteriormente era unha carreira eminentemente profesional e resolta, primeiro a través dun carné profesional, e despois, dunha escola de Xornalismo. Ademais está unha universidade privada, que foi pioneira nisto, que é a de Navarra e a rebufa, a partir da Lei Xeral de Educación do ano setenta, empézase a pensar na posibilidade de incorporar o xornalismo á universidade. É cando os estudos de Enxeñería, que estaban fóra da Universidade, incorpóranse a ela. A mentalidade universitaria, digamos, máis xenuína, non deixaba de ver isto como algo sospeitoso. Unha universidade con Dereito, Medicina, Farmacia, Ciencias, Letras, etc, pero que papel ían ter aqueles estudos nunha institución tan asentada? E, ademais, estaba vixente a discusión sobre se se podía ensinar a ser xornalista. Se ten que ser unha persoa formada e práctica, non hai doutrina ou contido científico específico para impartir. Este debate sempre esta aí porque a verdade é que hai moita xente que triunfou no mundo xornalístico e carecía de estudos específicos. Se isto o trasladamos á Medicina, axiña se fala de intrusismo. Mais na televisión presentan a cotío a persoas como xornalistas, cando en realidade non o son.

Estes receos existían, máximo nunha universidade como a de Santiago que é unha universidade histórica, tradicional. Na historia das institucións hai que contar tamén coa historia das mentalidades; é unha dimensión igual que a ideolóxica, a organizativa ou educativa de artellamento dos plans de estudos, a que atinxe á política universitaria

e á política da comunidade autónoma, na que entran as tensións entre universidades e cidades, etc. Todo iso marca un escenario, engadindo o aspecto económico, dunha grande complexidade no caso do que falamos.

Ao rematar o meu período de reitor volvíñ á docencia plena, só mantivera nese tempo a docencia no doutoramento xa que era imposible atender as aulas. Cando retornei quería facer algo novo e tiveron a sorte de que se crease unha materia en Ciencias da Comunicación de Análise do Guión e Adaptación Cinematográfica, que analiza a relación da literatura e do cine, algo sobre o que eu xa traballara. Víñame como anel o dedo. Agora teño a experiencia, moi grata, de ser profesor alí, de coñecer a facultade desde esoutra óptica, fundamentalmente a través da relación cos alumnos e polo trato que tiveron co anterior decano, Miguel Túñez. Para min foi moi satisfactoria a acollida que tiveron nesa facultade xa que independentemente dos problemas que tiveramos, se ao final de oito anos de mandato a facultade acollíame como profesor tratándome moi ben, é que chegara a normalidade, que é o mellor que un pode pretender.

Desde logo a historia deste proxecto é complicada. Hai feitos, hai datos e, tamén, hai cousas que non se poden contar aínda. Ao mellor chega o día. Non me refiro a nada interno da Universidade de Santiago, máis ben a outra dimensión. Eu son filólogo e teórico da Comunicación desde a faceta máis literaria. Eu sempre crín na Facultade de Ciencias da Comunicación, para min era a guinda para unha universidade cinco veces centenaria. Unha universidade completa non pode ter esa carencia, eu non formaba parte dos reticentes, todo o contrario. Ese era o meu talante, xa nos anos últimos da década dos oitenta, sendo decano da facultade de Filoloxía e participando das xuntas de goberno da universidade, estaba a favor. Eu non son un convertido, xa tiña esa convicción persoal. Despois tiveron a sorte de atoparme no lugar oportuno no momento oportuno para contribuír a que isto chegase onde está. Aquelas eivas que eu vía na facultade que coñecín ao chegar ao reitorado e que intentei resolver, penso que en boa parte foron superadas nunha dirección positiva. Algunhas eran propias de calquera centro novo, como pode ser a insuficiente dotación de persoal. Había que improvisar, son estudos cun compoñente profesional moi marcado. Non se podían soste a base de profesionais reciclados, desde o punto de vista da investigación. A idea do profesor asociado é que veña a aportar a súa experiencia profesional e ese non é exactamente o perfil dun profesor que xere investigación sobre a materia. Isto precisa tempo e a selección axeitada, onde prime a competencia das persoas que se incorporan ao cadro de persoal. Agora xa é un centro que ten catedráticos propios; cando comezou, os que

había procedían das outras disciplinas. Este é un bo indicio.

Penso tamén que unha facultade de Ciencias da Comunicación ten que ser plural no sentido intelectual, metodolóxico, no sentido das procedencias de cadaquén; non poder ser monolítica xa que é contradictorio coa apertura propia das Ciencias da Comunicación. A min paréceme que niso gañouse moito cos anos. En canto á presenza social, a facultade ten uns vimbios para facer un cesto magnífico xa que os propios egresados pasan a formar parte dos medios, ese é un capital que esta aí. Temos un cadro de persoal, un magnífico edificio, conseguíuse unha titulación como Comunicación Audiovisual e vaise captando á xente de fóra, como é o caso dun catedrático de Historia do Cine que estaba na Universidade de Vigo. Sempre vexo ben contar con persoas de procedencias distintas. E, por outra banda, unha serie de promocións de estudantes que xa están actuando no exterior vinculados sempre a esta facultade. Sen facer ningún tipo de triunfalismo, síntome congraciado, o esforzo pagou a pena. E queda o futuro. Vinte anos é un tempo considerable, pero queda moito por diante. Todo enlaza con todo. Se a unha facultade que nace de maneira excesivamente innovadora, súmaselle unha certa conflitividade co reitorado, aparece un freo para a súa consolidación. Unha vez superados os problemas, a súa consolidación, ademais cun edificio como este que é a envexa dentro e fóra da Universidade, é unha realidade. O seu prestixio incrementouse e actualmente goza do recoñecemento da comunidade universitaria. Non está nada mal.

5.3 Entrevista a D. Senén Barro Ameneiro

Catedrático da área de Ciencia da Computación e Intelixencia Artificial da Universidade de Santiago de Compostela desde 1995, Senén Barro (As Pontes, A Coruña, 1962) gaña as eleccións ao reitorado en xuño de 2002, sendo o sucesor de Darío Villanueva. Antes de exercer de reitor fundou o grupo de investigación de Sistemas Intelixentes e dirixiu o departamento de Electrónica e Computación da USC desde 1993 a 2002. No primeiro proceso electoral para o goberno da USC enfrontouse ao catedrático de Psicoloxía Social, Xosé Manuel Sabucedo Cameselle, en cuxa candidatura estaba integrado o ex vicedecano en Ciencias da Comunicación, Xosé Ramón Pousa. Catro anos máis tarde, en maio de 2006 Senén Barro é reelixido reitor da Universidade de Santiago de Compostela co apoio das principais plataformas de profesorado: *Universidade Aberta*, *Converxencia Universitaria* e *Plataforma Universitaria Progresista*, á que el pertence. Naquela altura Senén Barro contou para a súa campaña cunha estratexia de comunicación deseñada por persoal da facultade. O seu rival electoral entón foi o catedrático de Enxeñería Química Juan José Casares Long. En marzo de 2009 *Universidade Aberta* abandona a coalición de goberno coa renuncia dos cinco vicerreitores desta plataforma obrigando a Barro a reformar equipo e afrontar a súa última etapa como reitor, que remata co proceso electoral de maio de 2010.

A oferta dunha universidade cinco veces centenaria

Somos unha universidade con máis de cincocentos anos pero o certo é que, aparte do que son estudos centenarios como os de leis ou os de Farmacia, a universidade constrúese na segunda metade do século pasado. Tampouco se pode dicir que as titulacións que teñen quince ou vinte anos desentoen pola súa xuventude no contexto desta universidade cinco veces centenaria. Insisto na idea porque esta universidade constrúese na súa grande medida no século vinte. Si que é verdade, aínda que cada vez menos, que se acostuma a asociar este tipo de universidades, e a nosa en particular, cun perfil máis humanístico e artístico, o perfil co que naceron. Isto xunto cunha longa idade provoca que non sexamos identificados con estudos máis modernos, con cuestións máis apoiadas nas tecnoloxías da Información e da Comunicación. Para min non é nada atípico considerar os estudos de Comunicación na USC dunha extraordinaria relevancia. O que sería estraño nunha universidade como esta é non ir dando pasos cara novas ofertas formativas, atractivas, cun impacto mundial enorme

como acontece con todo o que ten ver coas Ciencias da Comunicación, unha cuestión omnipresente e moi poderosa. Crea opinión, move vontades, move moitos recursos e economicamente é moi potente.

Para unha universidade como a nosa, unha universidade completa con oferta en todos os ámbitos do saber e desenvolvemento de investigación tamén en todos eles, estas dúas titulacións, Xornalismo e Comunicación Audiovisual, co prestixio que teñen, resultan moi atractivas. Eu síntome especialmente satisfeito e creo que en Galicia non hai unha oferta docente e de investigación no ámbito da Comunicación como a que temos aquí. Iso vai en sintonía con esa universidade decana que, por ser decana, non renuncia -senón todo o contrario, ten un plus de responsabilidade-, a ser líder nas distintas disciplinas que poñamos en marcha.

O primeiro e o segundo ciclo de Comunicación Audiovisual

A lectura que pode ter hoxe o reparto feito con Comunicación Audiovisual a nivel de sistema universitario galego non o sei. O que si sei e podo contar foi o que pasou. No ano 2003 foi a última vez que se abriu o mapa de titulacións. Podemos dicir que agora se abriu de novo coa adaptación dos estudos ao Espazo Educativo Europeo porque efectivamente non foi durante estes últimos anos un mero proceso de tradución das licenciaturas en graos, etc, houbo cambios significativos e incluso a aparición de títulos novos, pero todo isto vai ligado a un proceso de transformación. Fóra diso, a última vez que se abre a oferta docente no mapa universitario galego ten lugar en 2003. Eu levaba un ano como reitor e a Universidade de Santiago de Compostela tiña solicitadas máis de vinte titulacións nos anos previos para poder implantar.

Era evidente que había que escoller e aínda que o Consello de Goberno aprobase todas aquelas peticións, só se ían repartir un ou dous títulos novos por campus. Nese proceso eu tiven claro que dentro dese número de solicitudes, todas elas con argumentos, interesantes, atractivas, había algunhas que eran prioritarias para esta universidade. Tiñan que ser apostas rotundas onde puxésemos toda a énfase e todos os argumentos. E unha era Comunicación Audiovisual. Basicamente por tres razóns. A primeira ten que ver con algo xa dito, son uns estudos tremendamente atractivos, unha oferta cunha gran demanda xa naquel momento, cunha grande capacidade de penetración moi importante en todo o tecido socioeconómico, cultural, político, etc. É moi atractiva como oferta novidosa para unha universidade cun perfil histórico.

Se o título de Comunicación Audiovisual é un título absolutamente estratéxico para calquera universidade, para esta éo máis que para ningunha. A segunda razón é que era necesario para consolidar a nosa Facultade de Ciencias da Comunicación, que xa tiña un título prestixioso e ben valorado, pero necesitaba unha consolidación plena. En terceiro lugar tiñamos un cadro de profesorado reducido pero potente, con profesionais de prestixio, catedráticos, etc, con moito dinamismo, ganas de facer cousas novas e unha forte interrelación co sector. Os recursos humanos, se non eran abondo en número, si eran de excepcional calidade. Sempre pasa igual; cun bo xermolo o que se vai ir agregando cando tes recursos vai ir normalmente en sintonía con ese perfil academicamente potente. Ademais a xente boa tamén sabe formar mellor á xente nova e podemos esperar que as novas xeracións xa formadas dentro sexan profesionais altamente competitivos. Temos o exemplo co actual decano, o primeiro que sae das nosas titulacións. Un home moi novo pero enormemente brillante, dinámico e ben formado.

Aínda por riba tiñamos unhas instalacións soberbias. Non falo só dun edificio arquitectonicamente impecable, que tamén resulta moi atractivo cando falamos do mundo da comunicación e do audiovisual. Non é un elemento menor, pero sobre todo tiñamos unhas instalacións soberbias desde o punto de vista do espazo, da adecuación, de infraestruturas, etc. Non podíamos desperdiciar iso. Para min era obvio que aquela era unha aposta ineludible. O que non controlo, porque non está nas miñas mans, é a decisión de tipo político que lle corresponde á Xunta, que é a que decide crear na Coruña, Santiago e Vigo a titulación. Non é bo crear de golpe por triplicado nas tres universidades do Sistema Universitario Galego as tres titulacións, por moita demanda que exista da que ademais sabemos que ten picos e que flutúa. E, ademais, atenderémola con menor calidade. Porque ao final o que importa son os recursos cos que contes, o persoal docente investigador non sae da chisteira. Triplicar persoal e infraestruturas non é a mellor decisión, pero iso xa me transcende a min. Pola miña parte foi unha aposta irrenunciable e traballei a prol diso; se en paralelo o Goberno da Xunta de Galicia decide outra cousa, á Universidade xa non lle queda máis nada que facer. Argumentaremos que non é unha boa opción pero xa non temos máis mecanismos aos que agarrarnos.

En todo caso, vou contar algo que nunca se dixo. O reitor da Coruña, o profesor Meilán Gil, só quere o segundo ciclo da titulación. Non quere o primeiro e o segundo curso. Iso significaba que as universidades de Vigo a través de Publicidade e Relacións Públicas,

e Santiago, a través de Xornalismo, íamos alimentar Comunicación Audiovisual de segundo ciclo na Coruña. Meilán xa xogaba con esa idea, xa tiña os alumnos. Era a súa estratexia. Eu propúxenlle ao reitor de Vigo que era importante, xa que tiñamos concedida a titulación definíndoa como compartida para tratar de rendibilizar recursos, que os nosos alumnos tivesen a opción de continuar os seus estudos nas nosas respectivas universidades. Ou sexa, empezar coa implantación do terceiro curso, dando lugar xa a un segundo ciclo e que a única opción para que os nosos alumnos non fosen á Coruña. Houbo tal presión para que non puidésemos facer iso, que a Xunta nos impuxo comezar por primeiro curso apoiándose nunha normativa propia na que entender o sentido no que concedesen a titulación. Un pouco o razoamento de “porque si”. Entón eu díxenlle ao reitor de Vigo: “Está claro que a lei hai que cumprila, faltaría máis. Non entenderamos que tiñamos que empezar en primeiro por imperativo legal. Agora xa o sabemos. Pero que nos di que non podamos empezar en primeiro e terceiro simultaneamente?”. Así o fixemos. Abrimos con primeiro e terceiro, e no curso posterior, segundo e cuarto. Esa é a explicación de algo que a moita xente lle pareceu raro no seu momento. Fomos quen de atender aqueles alumnos nosos que querían seguir con nós pasando de Xornalismo a Comunicación Audiovisual e fomos quen de sacar titulados no mesmo momento que a outra universidade. Xa que a Xunta decidiu que houbera tres, pois moi ben, pero nós non íamos quedar atrás.

Como xa dixen, para min foi unha aposta estratéxica e prioritaria. Eu sabía que esa facultade tiña que contar con eses estudos. Non tiña unha bola máxica e incluso sería posible demandar unha titulación en exclusiva e esquecernos de Audiovisuais, pero sabía que os de Santiago ían ser os estudos de referencia. Fixen todo o posible e síntome moi contento nese sentido. A saída que a Xunta quixo dar para poder xustificar aquel reparto foi adxudicarnos a Vigo e Santiago a titulación compartida. Como eu o interpreto: eles pensaron que para vendelo publicamente non podían ser tres titulacións exactamente, senón unha compartida e un segundo ciclo na Coruña. En senso estrito non se pode falar de tres titulacións; esa foi a maneira de vestir a decisión.

O carácter emprendedor da Universidade

Cando digo na toma de posesión de Xosé Pereira como decano que o equipo de goberno da USC mantén unha sintonía excepcional coa Facultade de Ciencias da Comunicación refírome a unha sintonía académica e institucional que, en ocasións,

xa se sabe que acaba fraguando tamén unha sintonía persoal. Non é unha relación causa-efecto, senón que as veces fúndese todo. Eu convivín con tres decanos, Xosé López, Miguel Túniz e Xosé Pereira e a verdade é que cos tres houbo unha magnífica relación. Máis alá da sintonía persoal, o que sentín é que os tres eran moi conscientes de que representaban a facultade. As súas decisións, o seu talante, a súa relación co equipo de goberno, as súas demandas, as súas ambicións, etc, eran o reflexo, senón do cento por cento, da inmensa maioría do persoal desa facultade. Sendo así houbo unha coincidencia case plena coas ambicións que tiña o propio equipo de goberno da USC para o conxunto da universidade e en particular para esa facultade. As iniciativas en canto á mobilidade do estudiantado, a apertura da facultade, intensificar as relacións cos medios, facela máis permeable, acadar proxección internacional e cooperación naquel ámbito xeográfico máis afín, como Latinoamérica, a participación en proxectos de investigación, etc.

Sempre atopei unha facultade coa que foi tremendamente fácil traballar porque nela vin esa universidade que procuro, con soleira, con prestixio, que asume que ten un plus de responsabilidade, etc. Sempre digo que o que entra na USC ten que dar un pouco máis que noutras universidades. É como se te fichasen nun club grande. Tes que aportar novas iniciativas, ser emprendedor, ambicioso, colaborar co sector produtivo, etc. Foi o que vin nesta facultade, con todos os decanos. E isto non ten que ver con que a segunda vez que concorrín ás eleccións a reitor houbo un apoio importante por parte da facultade na campaña e despois, por certo, un apoio moi significativo a nivel de voto. Pero eu creo que iso responde aos catro primeiros anos de mandato, nos que a facultade e o equipo de goberno da universidade viron que compartían en boa medida un proxecto en común. Así que estou moi orgulloso de que a facultade, a pesares da triplicación de títulos e con todos os respectos para os demais, é de lonxe o buque insignia da comunicación en Galicia e unha das primeiras de España.

5.4 Entrevista a D. Emili Prado Pico

O catedrático de Comunicación Audiovisual e Publicidade Emili Prado Pico (Cospeito, Lugo, 1953) foi o encargado de pilotar hai vinte anos a posta en marcha da nova facultade de Xornalismo da Universidade de Santiago de Compostela. Doutor pola Universidade Autónoma de Barcelona (UAB) desde 1981 cunha tese sobre a estrutura radiofónica en España, Prado Pico traballou en diversos medios audiovisuais desde os primeiros anos setenta, centrando o seu interese na radio. Antes da súa chegada a Santiago de Compostela, Prado Pico ocupara diferentes cargos académicos na facultade da UAB: decano, vicedecano e director do departamento de Comunicación Audiovisual. Así mesmo asesoraba xa a diferentes empresas e administracións no ámbito audiovisual e puxera en marcha en 1989 un observatorio de televisión europea chamado *Euromonitor*. A traxectoria de Emili Prado Pico, veciño de Barcelona desde neno, conxugaba as vertentes profesional e académica cun interese en primeiro termo polo mundo da radio que, despois, estendeuse ao sector audiovisual no seu conxunto, converténdose nun dos expertos neste ámbito dentro do Estado español. Na década dos anos oitenta pasa de centrar as súas investigacións no ámbito da radiodifusión española e internacional a ampliar o campo de estudo ao impacto das novas tecnoloxías nos medios audiovisuais e á análise das políticas europeas en relación aos medios de comunicación.

Emili Prado tivo un papel central na posta en marcha dos estudos de Comunicación na Universidade do País Vasco. Este é un dos argumentos fundamentais á hora de contar con Emili Prado desde o reitorado da USC para a implantación dos novos estudos de cara ao curso 1991-92. Entre a súa abondosa produción editorial nos primeiros anos noventa, destacaban traballos como *Estructura de la información radiofónica* (Mitre, Barcelona, 1985) e o asinado xunto a Justo Villafañe e Enrique Bustamante *Fabricar noticias. Las rutinas productivas en radio y televisión* (Mitre, Barcelona, 1987).

A observación da contorna

Esta é unha investigación da memoria e vou falar do que teño realmente na memoria, que non é o mesmo que se tivese documentos diante. A primeira consideración que quero facer. No Estado había máis facultades que Madrid e Barcelona e a miña experiencia levárame a ter que ver coa implantación dos estudos na Universidade do País Vasco, primeiro como unha unidade dependente de Barcelona. A aposta de Barcelona é unha aposta na que se mestura a teoría coa práctica, nese momento xa cun modelo moi definido. Era unha aposta sentida como resposta a unhas necesidades de desenvolvemento das industrias culturais e dos medios de comunicación. Non creo que se nos poda atribuír no caso de Santiago de Compostela unha escolla entre os modelos do existentes no Estado; de feito a aposta que se leva adiante suma tamén a experiencia de modelos de Europa e América do Norte. Eu empezo a deseñar o modelo estando de profesor na universidade de Quebec, en Montreal. Os elementos que se conxugan no deseño do modelo de facultade que finalmente se implanta na USC beben da experiencia do modelo norteamericano, canadense, do modelo francés, do modelo inglés e, tamén, da experiencia da formación no Estado español naqueles intres.

Outro dos factores diferenciais é que non hai que esquecer que neses momentos estase inaugurando tamén un período de reforma dos plans de estudo no sistema universitario. De feito, a Universidade de Santiago é a primeira que elabora un plan de estudos xa con arranxo ás esixencias do novo modelo. Se o lembrás, foi un cambio bastante radical: pasar dun estudos planificados en cursos que duraban un ano académico ao modelo de ensino semestral e cunha multiplicación de materias en canto á súa situación no plan de estudos. Ademais, coa posibilidade de pasar de cinco anos de carreira a catro. Este é un elemento a ter en conta. E o outro elemento diferencial neste proxecto e que nese momento xa resulta previsible é a extraordinaria transformación que ía sufrir o que chamabamos xa o hipersector da comunicación. Pasamos dun modelo de facultades moi ligadas a unha profesión específica, que se declinaba en xornalismo na radio, xornalismo na prensa e xornalismo na televisión, a unha concepción na que nos parecía evidente que había que construír unha facultade que respondera aos novos requirimentos que tiñan lugar no campo da comunicación mediado tecnoloxicamente. Ese foi un dos vectores que deu forma ao proxecto da Universidade de Santiago de Compostela que se beneficiou de que era a recién chegada e púxose por diante da reforma do plan de estudos fronte ás outras facultades preexistentes no sentido de adaptarse aos novos requirimentos do contexto.

Así que neste modelo confluíron o coñecemento e análise das traxectorias históricas dos estudos noutros lugares; influíu que eu estivera nos Estados Unidos no ano noventa, a miña experiencia en Canadá, en Francia, en Italia, en Inglaterra, et. Máis o que fora o meu compromiso de pensar na formación de comunicadores para trasladalo aos planos de estudos e ás diferentes reformas na Universidade Autónoma de Barcelona e, tamén, o meu compromiso coa Universidade do País Vasco. Todo iso influíu. Simplificando; non creo que se poida facer unha vecindaxe clara do modelo pero desde logo co que máis vecindaxe ten é co da Autónoma de Barcelona. Que ademais era unha aposta por un modelo de facultade comprometido coa contorna, coa sociedade, coa cultura e coa industria, cos medios de comunicación existentes ao redor. Respondendo ás necesidades dos medios xa existentes e intentando formar profesionais capaces de influír na configuración do hipersector da comunicación en todas as oportunidades que había. Esa sería para min a síntese do que se pensou como modelo. Sen o reitor naquel momento non se tería levado a cabo o proxecto.

O numerus clausus

Hai que deixar moi claro que o *numerus clausus* non tivo nada que ver con facerlle ningunha concesión aos medios de comunicación galegos. O establecemento dunha limitación no acceso responde a unha concepción do modelo e non a unha imposición dos medios. Eu non tiven esa percepción. A formulación do plan de estudos e do modelo de facultade faise facendo abstracción da propia historia interna da Universidade de Santiago con respecto aos intentos de poñer estudos de comunicación. O encargo do reitor é un encargo que dá liberdade de creación; é un acto de confianza, convencido de que estaba escollendo ás persoas adecuadas para o proxecto, con criterio académico e co convencemento que se ía establecer un modelo que se relacionaría coa sociedade, co país e coa industria. A primeira cousa que fixemos nese proxecto ☐ non te podería dicir os nomes de todos os medios e de todos os profesionais que foron consultados no proceso previo ao establecemento final do modelo- foi establecer mesas de debate, facer entrevistas, grupos de discusión, con todos os segmentos da industria da comunicación de Galicia. Organizáronse eses encontros de forma sistemática así que teñen que constar no dietario do departamento de comunicación na universidade. Pero actuouse con absoluta independencia respecto do que son os intereses lexítimos de cada empresa, institución ou dos propios departamentos da universidade implicados. Tiñamos a garantía de crear un modelo *ex novo* sen ter que pagar as peaxes dunha historia establecida na que pode haber intereses persoais,

intereses de grupo. O que fixo o reitor é blindar ese modelo das influencias externas dando autonomía para un modelo que, será bo ou será malo, pero que foi feito desde unha concepción académica que non se deixaba, para entendernos, contaminar de pequenas miserias que intentaran influílo

Iso non quere dicir que non fose un modelo que escoitase, non foi un modelo autista. Todo o contrario, houbo interacción. Podo dicir que non sentín en ningún momento en todo ese proceso que os medios foran pouco permeables. Todo o mundo conviña coa necesidade de que a formación se axeitase ás necesidades das industrias existentes no país, que fose un elemento de potenciación. Era o que se quería, un obxectivo marcado. O punto de ruptura que supón crear este modelo *ex novo* respecto do prediseño que había era xustamente poñelo en contacto coas necesidades da industria, do país directamente. O *numerus clausus*, a necesidade de restrinxir o acceso á titulación, non ten que ver con ningunha esixencia por parte dos medios. Non se pode formar nunha profundidade como a que se lle quería dar a aquela combinatoria teoría-práctica a un número máis elevado de estudantes. Tampouco tiña sentido xa que, desde o punto de vista dos recursos públicos, tiña que redimensionarse o proxecto. O *numerus clausus* non se establece como resposta á pregunta, ¿cantos xornalistas necesitan anualmente os medios galegos? Dez, vinte? No. Non se tratou diso.

O proxecto pretendía desenvolver adecuadamente o modelo teoría-práctica, de maneira equilibrada. Precisábanse novas infraestruturas, un corpus de profesorado cos coñecementos adecuados para levar aquilo adiante, et. Non é posible nin xustificable desde un punto de vista ético e estético, facer unha facultade que necesite unhas infraestruturas de radio, de televisión ou de prensa que serían maiores que as existentes na industria. Por tanto, a idea do *numerus clausus* está xa na concepción do proxecto e si ten que ver coa experiencia de Barcelona, onde historicamente fomos pasando de máis alumnos a menos respondendo xustamente a isto. Conforme a facultade da Autónoma foi mellorando o deseño dos estudos dun modelo extraordinariamente ancorado nun modelo de coñecemento teórico-abstracto a unha aterraxe nunha boa combinatoria de teoría e práctica que respondía ás necesidades dunha industria da comunicación cada vez máis complexa, foise reducindo o número de alumnos e investindo en infraestrutura.

Aquí esa experiencia xa arrancou así. Era evidente que se queriamos ter unha facultade como a que temos hoxe non se podía facer cun número ilimitado de estudantes.

Pódoche dicir que o número de persoas admitidas foi finalmente máis elevado do que eu quería. Era un xeito de garantir a calidade. Os estudantes de Comunicación en Galicia ou en Cataluña son a xente que ten as mellores notas. Xa sabemos que a nota é só un dos parámetros que nos sinalan a capacidade dun individuo. Ese sistema ten unha certa perversión e é que como non se complementa con ningún outro. É dicir, podes estar deixando fóra a xente que na súa madurez fose un extraordinario profesional, pero como o único criterio existente é ese pois podemos dicir que a xente que accede aos estudos de Comunicación desde logo naquel momento era evidente e coido que o segue sendo hoxe- é moi boa. É un elemento de autoesixencia moi forte; ti non podes acceder a uns estudos nos que está coa xente cos mellores resultados académicos e non dar o nivel que responda ás capacidades destas persoas. E para facer ben iso, ten que haber pouca xente polas características específicas dos nosos estudos. Se ti queres poñer en pé uns estudos cun compoñente experimental elevado, sempre relacionado coa teoría, non como un mundo escindido. O plan non os concibía como dous mundos segregados, teoría e práctica, senón como unha interacción entre as dúas cousas. Hai materia exclusivamente teóricas pero as materias prácticas están organizadas por un sistema de regras e de coñecementos que son teoría ao mesmo tempo. Se ti queres facer iso dun xeito activo, con capacidade de seguir cada proxecto, co seu avance e rendemento, se non limitas o acceso non o podes facer. Esa era a matriz que levou a establecer un *numerus clausus*. Pódoche garantir que non houbo ningunha indicación nin reparo por parte dos medios de comunicación. Sorpréndeme esa posible lectura porque eu non o percibín así.

A selección docente

Aquí xa tiñamos na mesma concepción dos estudos un modelo de configuración do profesorado que tiña tres apartados claros de procedencia. Por un lado, o que serían os académicos do campo da Comunicación que tiñan que formar o eixo central sobre o que se ía construír o futuro dos estudos. Como un complemento claro, estaban os profesionais en activo que daban o perfil da experiencia. E así, con esa suma, facíase a base sobre a que se construía o modelo. Unha terceira parte formábana os estudos alimentados das materias non específicas que respondían a esa premisa que tiña o modelo de que para facer bos comunicadores que respondesen ás necesidades dun contorno específico, pois hai que coñecelo. Aí estaban as materias de coñecemento do contexto: economía, estrutura social, etc, etc. Esta era unha aposta moi importante, o reitor respondeu como non podía ser doutro xeito, comprometido e entusiasta,

para que o corpus de profesores que ían impartir esas materias e que procedían de departamentos doutras especialidades, que non da Comunicación, fosen, para entendernos, primeiros espadas. Non quero dicir que un profesor con menos percorrido académico tivese peor rendemento, pero era tamén unha cuestión de sinalar o compromiso que tiña o modelo con esas materias. Non eran materias *marías* que se incluían por poñer un pouco de Ilustración aos estudos de Comunicación, como se estes fosen secundarios para a universidade

En todo proceso de construción das bases dun modelo, acertar coa escolla das persoas é unha cuestión central. Como sempre acontece, a algúns parécelles mellor e a outros peor o resultados dos procesos selectivos que se levaron a termo. Para min esa era unha grande preocupación porque as institucións teñen unha vida autónoma das persoas que as habitan pero con frecuencia as persoas que as habitan inflúen decisivamente nos resultados que obteñen esas institucións. Así que o proceso selectivo tiña ese norte; que fose unha xente competente cada un na súa vertente e que tivesen capacidade de adaptarse e medrar na universidade. Que houbese fundamento para o futuro. Iso era moi importante porque estaba claro desde o inicio que eu non me ía quedar aquí. Non tiña sequera a idea de que fose necesario para que as cousas fosen ben. Había que pensar en xente de futuro que puidese consolidar o modelo. Aí houbo está nos medios polo tanto non se pode esquecer- algún conflito no relacionado coa escolla e por parte de xente que non resultou escollida no proceso selectivo do primeiro ano de convocatoria pero que tiña moitas expectativas. Iso mesturouse cun rebote que dalgún xeito creou unha tensión innecesaria e externa que atribúe á escolla de docentes na facultade a unha intención de sectarismo ideolóxico de tipo nacionalista. Debo dicilo e ademais creo que a historia nos deu a razón aos que defendemos que esa non era a orientación que se lle daba aos procesos selectivos. A comisión valorou un méritos de carácter académico para aquelas materias que debiamos comezar a impartir. Algúns dos que non obtiveron a contratación nesa fase tiñan un perfil que se adaptaba mellor a materias dos seguintes cursos, e de feito algúns en procesos selectivos posteriores pasaron a formar parte do corpus do profesorado.

Esa micropolitización do momento para min foi algo sorprendente e que me fixo sentir dalgún xeito que se instrumentalizaba como algo político, que para min é moi serio por outra parte, a implantación dun modelo para Galicia con criterios académicos. Isto garantíase porque a miña experiencia no proxecto era como unha sorte de compromiso intelectual que non me ía reportar ningunha vantaxe de tipo

profesional no sentido de que eu xa era catedrático, así que aí non había nada que gañar. Non me ía quedar; a miña traxectoria profesional xa me levara a estar no decanato en Barcelona. Creo que a escolla dunha persoa, neste caso eu, que non ía ter intereses minúsculos no proxecto estaba garantindo ante o reitor que as decisións que se tomaban eran consideradas as mellores. Acertando ou non, pero respondendo a ese convencemento. E, por suposto, si era un modelo que quería comprometerse co país para darlle resposta ás súas necesidades. Non hai dúbida. Se non responde ás necesidades específicas da industria, da cultura, do contorno, etc, para que queremos unha facultade no país?

Hai que dicir que a universidade e os seus directivos, especialmente o reitor neste caso, tivera claro que quería facer unha facultade modélica que respondese, non só ás necesidades específicas da propia universidade e do país en canto a cubrir a formación de comunicadores, senón que fose unha facultade que se inspirase nas mellores praxes académicas. A Universidade de Santiago non regateou esforzos para que iso fose así. De feito, penso que os resultados de hoxe certifican que as apostas que fixo a USC, aquel reitorado e os seguintes, foron acertadas. O crédito que ten hoxe a facultade de Santiago de Compostela no conxunto das facultades españolas certifica que ese modelo que puxo acento na academia pero que en atención ao que se movía na industria é un proxecto moderno, cun grupo de docentes que se constituíu con solidez e que ten o recoñecemento de modélico por parte da colectividade. E nesa proliferación de centros que se produciu en diferentes comunidades autónomas, este foi un modelo de referencia con valores académicos a imitar.

O esforzo da universidade en investimentos para estes estudos non foi calquera cousa. Recorda que empezamos nun edificio nobre coas súas dificultades de infraestruturas pero xa se acometeron obras no primeiro ano para que desde a primeira promoción puidésemos dar resposta ás necesidades formativas, cunha visión práctica anterior ao deseño do novo edificio. Houbo unha aposta decidida por parte da universidade. E os conflitos que se deron tiveron que ver con algúns segmentos que contaban con altofalantes. Pero xa sabemos que a sensibilidade social non é a mesma cando pos en marcha uns estudos, poñamos o caso, de bioloxía que cando falamos de medios de comunicación.

As prácticas nos medios si que son unha translación mecánica da nosa experiencia en Barcelona. Estando eu no decanato, a finais dos anos setenta, fixéronse os

primeiros convenios, cos diarios e coas axencias de información nos que se establecía ese modelo. A existencia do convenio era vital para estruturar as prácticas, garantir que formaban parte dun proceso formativo e non eran un complemento da redacción dun medio . Así mesmo o medio tiña relación cos futuros profesionais botándolles unha ollada de cara a unha posible escolla. Neste punto si que hai un convencemento experimentado previamente en Barcelona como unha boa medida e que en 1991 xa se fora estendendo a todos os segmentos da industria da comunicación.

As necesidades do sector

Nos momentos históricos determinados hai que responder aos desafíos dese momento. Filosoficamente a preocupación nunha facultade de Ciencias da Comunicación é a mesma daquela que agora; analizar o contorno, identificar cales son os desafíos e explicalos, cales son as estruturas existentes e as súas necesidades relevantes. E darlle resposta a esas necesidades. Un dos xeitos de prestar o mellor servizo é identificar ben as estruturas. Xa o proceso de predominio das fontes institucionais, nese sentido de gabinetes de comunicación das empresas, das institucións e de diferentes grupos sociais para entrar no circuíto de distribución dos medios de masas tiña un rol moi claro naquel momento. Pero digamos que esa non era unha preocupación especial senón que se derivaba do diagnóstico dun proceso de xeración e de flutuación da información escollida para circular nos medios informativos. Tendo en conta que se algunha cousa situaba o modelo en punta de lanza era a clara percepción da transcendencia que ía ter a tecnoloxía en canto á distribución e circulación da información. A idea de fondo, que penso que está nos documentos, -estou case visualizando o esquema da conceptualización dos estudos- e que se non recordo mal utilicei claramente esa referencia á novas necesidades e oportunidades que se derivaban dese hipersector que mencionabamos antes. Todo un mundo de esixencias e oportunidades. Xa non se trataba só de formar a xornalistas para medios de comunicación tradicionais senón que os mesmos gabinetes de comunicación son alimentados con profesionais que se dedican a elaborar esa información institucional. Ademais as novas ferramentas abrían xa naquel momento novos campos para os que había que contar con novas capacidades, con novas respostas.

É dicir, o nacemento e desenvolvemento dos gabinetes de comunicación máis que ser unha preocupación específica, illada nunha lista de obxectivos, dérívase da actitude de facer un centro dinámico, capaz de irse adaptando sen moito esforzo ás

esixencias que se derivan da propia evolución do sistema de medios e do sistema de comunicación en xeral. A estrutura universitaria española é unha estrutura moi ríxida, e xera preocupación, xa que a capacidade de modificación de estudos está moi ligada a grandes transformacións e permite pouco a adaptación dinámica ás necesidades. Ou sexa, a vida segue mentres que para cambiar un plan de estudos hai que aterse a un proceso determinado. Nós tiñamos a vocación de que, instalando esa perspectiva de querer estar respondendo dinamicamente ás necesidades que se ían xerando, a propia confección do plan de estudos tivera materias con enunciados abertos á súa actualización e que permitisen responder a a (á) demanda que a sociedade estaba facendo aos profesionais. Non aceptaría o encargo se non houbo un compromiso por parte da USC de contar coas infraestruturas adecuadas. Eu puxen varias condicións e desde logo esa foi a primeira da lista.

As esixencias académicas

A esas alturas, principios dos noventa, podemos dicir que a lexitimidade de campo específico estaba adquirida ou, se ti queres, tiña un recoñecemento pasivo que non tivera antes. A xente que nos dedicabamos á pescuda en comunicación nos anos setenta no contexto universitario eramos como exemplares raros. A universidade española estaba aínda nun proceso de negarlle o estatuto científico aos estudos de Comunicación. Nos anos noventa iso se daba en menor medida e por suposto que se consolidaron nos últimos anos os estudos científicos da comunicación na academia española. A vantaxe da facultade da USC estribaba en que nacía sen complexo de inferioridade respecto do estatuto científico da Comunicación. A miña experiencia persoal como académico e profesional permitíame ter unha visión ampla, de coñecer cales eran as necesidades específicas da industria, coñecía desde dentro os medios de comunicación, as súas rutinas, as súas praxes, etc. E ao mesmo tempo o feito de que eu desenvolvera unha carreira académica como investigador con presenza en universidades de toda España e en grupos de investigación internacional transmitía a mensaxe de que non había ningún complexo.

E non se actuou con ningún complexo. Quero dicir tamén que o recoñecemento dese estatuto parte institucionalmente da universidade de acollida, para entendernos do reitor. Estábase a poñer en marcha un proxecto que contemplaba os estudos de terceiro ciclo coa percepción de que había que formar un corpus de xente preparada en investigación, acabara na vía académica ou non, porque xa neses intres se percibe

con nitidez que o campo da investigación sobre comunicación cada vez está máis inserido na sociedade e que incluso se percibe como un campo de saída profesional para aqueles que non estaban tan interesados na praxes de produción mediática como no coñecemento sobre a comunicación aplicado a diferentes instancias da sociedade que se ven involucradas en procesos de comunicación. Aí xa hai un horizonte, limitado en número, pero animado a xerar unha masa crítica de investigadores formados en Galicia que tivesen unha capacidade de actuar no contexto do país e que servisen para armar desde o inicio o sedimento teórico, sólido, dos procesos de comunicación. En xeral, a idea da formación de terceiro ciclo desde o inicio tiña que ver coa idea de solidificar a formación da xente comprometida cos valores académicos, coa concepción da investigación como unha actividade que tiñamos que consolidar e que, ao mesmo tempo, fose unha canteira de construción de xente que tivese capacidade de seguir no proxecto e incorporarse como profesorado da facultade. Era unha necesidade, para seguir os obxectivos de investigación que había no campo e, en particular, para formar xente no país que puidese abordar o desafío de formar un corpus académico para consolidar o proxecto de centro de estudos.

A tecnoloxía e as habilidades

A definición do xornalista que se pretendía que saíra da facultade, que podemos atopar na xénese do proxecto, era unha definición que podía perdurar, porque era unha actitude. Varía a adaptación a cada momento. Naquel momento quen chegaba a universidade tiña un coñecemento dunha serie de software instrumental, na etapa previa chegabas á facultade e podías ou non saber escribir a máquina...Nese sentido o único que creo que hai que facer é actualizar constantemente esa achega, esa actitude. O xornalista de hoxe conta cunha serie de ferramentas de software que multiplican a súa capacidade de consulta, unhas ferramentas que permiten procesar esa información de maneira máis rápida pero ao mellor tamén ten que declinar máis no produto. Non necesariamente todas esas ferramentas que obxectivamente permitirían facer unha información máis profunda, máis contextualizada, consultando máis fontes, con máis contraste, inciden niso, porque o proceso de comunicación leva a que o xornalista que liberou tempo na procura de fontes, debeo dedicar a facer versións para a radio, para a web, etc.

A tecnoloxía creou unha ferramenta cunhas utilidades. Igual que hoxe xa todo o mundo chega á facultade sabendo utilizar un paquete de *office* no seu conxunto, pois as

xeracións que veñen detrás xa van alfabetizadas dixitalmente, polo tanto a dimensión de ferramenta é clara. Hai momentos de transición nos que a nova ferramenta pasa a ser un elemento central na súa actividade porque até que a dominas, domínate ela a ti. Entón parece que hai que sometelo a un coñecemento regrado e introducilo nun plan de estudos. Ese é un bo exemplo para entender o que a nós nos preocupaba e que nos debe seguir preocupando. Non podemos converter matematicamente as esixencias do momento nun elemento definitorio do modelo. O modelo ten expresar a capacidade de integrar cada unha das unidades, dándolle o lugar que teñen en cada momento. Nun momento poden ser máis fondas, noutro máis superfluas. De editar nos sistemas de edición de vídeo que tiñamos nos anos noventa a traballar cos equipos de agora case non hai diferenza! Foi un cambio, está claro. Pero o coñecemento da edición como configuradora dun sentido forma parte dun coñecemento permanente e ese é o que hai que transmitir. Non se hai que premer tres botóns nunha consola para obter un resultado ou se agora o podemos facer cun portátil ou co teléfono móbil. Levo aquí comigo un programa de edición de vídeo que ten máis posibilidades que calquera programa de edición de vídeo analóxica coa que traballamos nos anos noventa. E que? Este non é o tema. A preocupación desde aquela foi distinguir entre o coñecemento do noso campo, que vai variar constantemente porque estamos nun campo en permanente innovación.

Despois están o que serían complementos, que si teñen, por suposto, un pouso de formalización que pode derivar na pescuda e converter a experiencia en coñecemento transferible. Nun proceso educativo esa é a base. Esa era tamén a orientación do contacto cos profesionais ao proxecto, cando entraban na facultade non se lles reclamaba que viñesen explicar as anécdotas da súa experiencia senón que queríamos dotar de formalización á súa experiencia para que poida ser coñecemento e como tal transferida aos estudantes. Non era unha ilustración, senón un proceso de transferencia esquematizado. Esa lóxica non tiña nada que ver con instalarse en coñecementos superfluos.

As experiencias previas

Non hai ningún paralelismo entre o proxecto de implantación dos estudos de Comunicación no País Vasco co de Santiago de Compostela. A diferenza do momento histórico é moi importante. Falamos de finais dos anos setenta; nese intre hai só dúas facultades públicas en España, Madrid e Barcelona. E ademais había como unha

especie de reparto da península no que, de xeito natural, a metade dos estudantes ían para Madrid e a outra para Barcelona. E polo tanto nós tiñamos na Autónoma un núcleo importante de estudantes do País Vasco, que foron realmente os promotores, os que pediron á UPV que acollese unha unidade de Ciencias da Información dependente da Autónoma co grupo de estudantes vascos matriculados alí e eles mesmos se comprometían a buscar o financiamento cunha das caixas de aforros de Euskadi. Para entendernos, financiaban o gasto extra que representaba o traslado de profesores de Barcelona, a titorización dos estudos, que houbera unha pequena unidade administrativa que levase os expedientes que se xeraban, etc. Foi o xermolo do deseño do novo centro, no que estiven implicado desde o decanato de Barcelona. Xa che digo que foi un proceso natural, pilotado por unha demanda dos propios implicados que tivo unha acollida boa por parte da Universidade do País Vasco, que viu unha oportunidade para poñer os estudos en marcha e pola nosa parte era un xeito de colaborar no establecemento dun centro que, en certa medida, descargábanos da demanda de estudos en Barcelona que neses momentos estaba masificada. E o noso obxectivo era ir reducindo. Se nalgunha circunstancia podemos comparar procesos diría que en canto á necesidade dun centro de comunicadores polo que ten de relación coa sociedade e a cultura, -ao final a comunicación é unha industria cultural- é que nos ámbitos cunha cultura e cunha lingua propias, diferenciadas, a necesidade de formar comunicadores integrados nesa lóxica cultural é un xeito de responder ás necesidades da industria. É evidente que no País Vasco se daba esa circunstancia e é evidente que se daba aquí, en Galicia. Ese é o paralelismo.

5.5 Entrevista a Dona Margarita Ledo Andión

O primeiro de outubro de 1991 a Universidade de Santiago resolvía nomear profesora titular da área de coñecemento de Comunicación Audiovisual e Publicidade, do departamento en constitución a Margarita María Ledo Andión (Castro de Rei, Lugo, 1951). Significaba para ela deixar atrás a súa etapa como titular desde 1987 na Universidade Autónoma de Barcelona e apostar pola novo proxecto da USC. Margarita Ledo Andión comezou estudar na Escola de Xornalismo de Barcelona no curso 1969-1970, momento no que tamén se estreia na poesía coa publicación de *Parolar cun eu, cun intre, cun inseuto* (Xistral, Monforte de Lemos, 1970), feito este que supón o contacto co editor e poeta Manuel María e coa militancia política. Ao remate dos estudos traballa como xornalista en Galicia e posteriormente trasládase a Portugal onde ademais do seu traballo político exerce de lectora de galego na Universidade do Porto. É en 1977 cando pon en marcha a cabeceira histórica de *A Nosa Terra* que dirixe até finais de 1980.

De novo Barcelona aparece como espazo central no que convalida os seus estudos xa na Facultade de Ciencias da Información no ano 1981 cunha tese de licenciatura sobre prensa e galeguismo dirixida por Xosé Ramón Barreiro e onde se doutora cinco anos máis tarde coa tese *Foto-xoc e xornalismo de crise*, baixo a dirección de Emili Prado. Antes da posta en marcha de Xornalismo na USC, xa elaborara en 1989 o informe *Para un modelo de facultade de Ciencias da Información en Galicia*. Dirixe a facultade desde 1992 a 1996 sendo nomeada catedrática da USC en 1993. Nesta nova etapa en Galicia realiza filmes documentais como *Santa Liberdade* (2004) e *Liste, pronunciado Lister* (2007). É vicepresidenta primeira da Asociación Española de Investigación da Comunicación desde 2008, ano no que a Xunta de Galicia lle concede o Premio Nacional da Cultura na categoría de audiovisual. En febreiro de 2009 ingresa na Real Academia Galega.

Concurso e traslado

Aquel documento, *Para un modelo de facultade de Ciencias da Información en Galicia*, respondía a unha convocatoria dunha dirección Xeral da Xunta, a que levaba Manolo Gens, a de Medios de Comunicación, que dependía de Presidencia. Era un tema que está latente durante os anos oitenta. Desde a Universidade Autónoma de Barcelona déraselle cobertura académica e científica á Facultade do País Vasco. Había un espírito, dentro desa filosofía dos anos oitenta que se xerou a partir do informe McBride, polo cal formación pasaba a ser un punto fundamental na comunicación que, dalgún xeito, territorializábase a nivel nacional. Era o gran debate, o da soberanía; que os países decidisen estar sometidos aos fluxos dominantes da información ou non. Nesta secuencia da formación, cando sae esta convocatoria da dirección xeral, fago este estudo que tiña a idea de manter en pé unha filosofía mantida desde o pensamento crítico. Anos antes, chegaranos un contacto de xente da Facultade de Económicas para ver como podíamos ir xuntando eses dous sectores das Ciencias Sociais. A razón dese documento era seguir mantendo a idea da formación en Comunicación e levala ao presente.

Sen o cambio de goberno universitario, sen Ramón Villares como reitor, non existiría esta facultade. Nin co reitor anterior, Carlos Pajares, moi belixerante e aí están as declaracións públicas que fixo incluso meténdose en aspectos dos que non dispuña información como cando dixo que non tiñamos persoal doutor. Desde logo tiñamos un *plantel* nese sentido mellor que outras facultades que naceron á par como Ciencias Políticas. Nin teríamos a facultade tampouco co seguinte, con Darío Villanueva. Probas documentais do proceso? Hai unha primeira reunión do daquela sindicato de xornalistas, con Gustavo Luca de Tena, Manolo Rivas e mais eu, co reitor da Universidade, no verán de 1990. Debía de levar o reitor no cargo un mes. Fomos formularlle a preocupación de que a profesión, a liberdade de prensa, etc, precisaba dun modelo de formación que a Universidade tiña que amparar. Levámoslle algunha documentación realizada no sindicato, que non lembro ben agora se estaba vinculado á CXTG. Creo que as reunións que fixeramos foran en aberto e hai unha representación dos xornalistas que acode a aquel encontro co reitor. Era unha entrevista desde a profesión, preocupada polo modelo de formación que podía implantar a universidade. Durante o curso 1990-91, Villares directamente exponme a cuestión de que o proxecto vai adiante se eu me comprometo a mudarme desde Barcelona por un concurso de méritos. Que significa para min o traslado absoluto; así como Emilio ven como

visitante sen despegarse da Autónoma, eu tiña que decidir o cambio. Levoume tempo, todo o ano, sen consultalo con ninguén para non ter a quen botarlle a culpa se a cousa non saía ben. Porque eu cortaba a miña relación coa Autónoma voluntariamente. Eu era funcionaria e vinme aquí por un concurso de méritos. O feito ten lóxica en canto había que garantir que alguén tirase daquilo.

En Emilio pénsase rápida e obviamente por razóns de peso; a súa traxectoria académica, a súa vinculación con Galicia, por levar a mesma filosofía, etc, e é o segundo paso a dar para garantir do proxecto. A partir de aí, co compromiso de Emilio e o meu con Villares, con reunións en Barcelona nesta primeira fase aproveitando algunha visita á cidade do reitor, acórdase a creación dunha comisión do plan de estudos. Xa se estaba dando o cambio de nome daquela de Ciencias da Información á Ciencias da Comunicación. Isto hai que aclaralo. As Ciencias da Información comezan a nivel público a asimilarse a centros con outro tipo de formación, coas enxeñerías; para entendernos, con estudos centrados no almacenamento e transmisión de datos, e non co concepto de información como elaboración de noticias desde determinados paradigmas e convencións. Ábrese entón a palabra *comunicación*, que engloba esta práctica e aqueloutras que teñen que ver coa produción informativa pero poden ser máis ficción, pezas que poden responder a outros modelos. Entón articúlase unha comisión e reunímonos no Colexio de Xornalistas de Cataluña nas Ramblas. Nesa comisión hai unha representación territorial, das distintas facultades públicas, que era o modelo no que nos inseríamos, con José Antonio Mingolarra da Universidade do País Vasco, Miquel de Moragas da Autónoma de Barcelona e Enrique Bustamante da Complutense. De aí sae o esquema de plano de estudos.

O cadro de persoal

Foi a primeira titulación en inaugurar o esquema dos catro anos e das materias cuatrimestrais. Tocounos abrir unha facultade e un plan de estudos que era completamente anovador no panorama universitario español. Estabamos nós e a Pompeu. Previamente ao comezo dos estudos, aquel verán de 1991, fixemos un curso de verán sobre a guerra do Golfo. Se mal non lembro, estou eu como secretaria do curso, Emilio Prado como director e xa abrimos unha vía de vínculos coa facultade. Foi o caso de Ignacio Ramonet, co que despois contamos no primeiro curso de doutoramento. O tema a tratar eran os medios de comunicación e a Guerra do Golfo. Para comezar o curso e formar un cadro de persoal non tivemos máis dificultades

que as que teñen outras facultades que nacen, exceptuando claro outras que xa veñen da tradición académica, que xa estaban desenvolvidas como subseccións, que xa existen e que xa teñen un corpo docente formado. Nese caso é moito máis doado. Esa tradición no noso caso non existía, as Ciencias da Comunicación non existían como área de coñecemento nun senso amplo. O que se fai é unha fórmula estándar e probada noutras situacións: un corpo mínimo estable, que é o caso de Emilio, o meu, e o dun axudante, que era Xosé Soengas; unha serie de visitantes ligados ás Ciencias da Comunicación e ademais de primeiro nivel, o caso de José Antonio Mingolarra, o caso de Ramón Zallo, que responde a unha fórmula de ir creando contidos para ir buscando persoas e convocando prazas, e despois incorporar unha figura que foi moi significativa e maioritaria nos departamentos de Ciencias da Comunicación, aínda que posteriormente por razóns legais se foi reducindo, que é a do profesor asociado. Unha persoa que está no ámbito profesional e que polo tanto traslada o seu coñecemento profesional a determinadas materias fundamentalmente cunha vertente práctica.

Partíase nisto dunha situación de certa vantaxe. Existía unha tradición de estudo dos medios de comunicación en Galicia. É dicir, había un grupo de persoas que sen deixar a profesión e desde elas mesmas decidiran estudar o ámbito da comunicación, algúns deles fixeran os cursos de doutoramento e por aí xa se podía ir formando un corpo de doutores. Aqueles cursos estaban inseridos no departamento de Historia Contemporánea da USC, que era un departamento que traballaba moito sobre a prensa. Polo tanto tiñamos obxectivamente unha paisaxe que non era desfavorable. Porque incluía ao asociado como o típico profesional que traía un coñecemento para aplicalo pero cun currículo que incluía publicacións, estudos, e mesmo os cursos de doutoramento que apuntaban unha capacidade investigadora. En xeral, as persoas que entran coa categoría de asociados nestas primeiras roldas son estes profesionais e, tamén, en xeral, son as primeiras persoas que despois acadan a titularidade. A partir da propia ideación e esquema do modelo vaise cubrindo o cadro de persoal dunha maneira bastante natural, coa súa propia evolución interna.

Houbo reunións con todos os sectores antes de abrirse a facultade. Se viches as hemerotecas, xa hai un proceso previo belixerante que ten lugar nos medios a través de artigos de opinión e de informacións dirixidas contra as persoas, etiquetando por razóns ideolóxicas ou por cuestións como participar nunha manifestación algunha vez. Non merecían maior comentario se non é porque foron publicadas, case sempre con pseudónimo. Houbo unha rolda de entrevistas nas que ao mesmo tempo que se

ía presentando a facultade, íase labrando o terreo para os convenios de prácticas, que eran moi importantes para nós. O que pasou nestas reunións como acontece con moitas outras situacións na vida é que a medida que vas falando, aínda que teñas unha posición afastada, incluso antagónica respecto do teu interlocutor, obviamente se se está dentro da razón e non hai intereses de asalto ao poder, chéganse a puntos de confluencia, que penso que foi o que pasou. De feito, conséguese unha cousa moi importante ademais: un convenio de prácticas, o primeiro naquel momento no Estado, polo que as prácticas teñen remuneración económica. De aí nunca nos baixamos. Os plans de estudo abríranse as prácticas e estas contaban como créditos. Pero até nunha facultade como a Autónoma de Barcelona, que non podía ser tachada de conservadoras, as prácticas eran gratuítas. A Pompeu abre con prácticas gratuítas e argumentaban que había moita competencia, que os medios non querían a máis xente á que tiveran que pagar, etc. E nós abrimos con prácticas remuneradas. A partir dun momento, houbo épocas cos seus máis e os seus menos nesa relación coas empresas, con conflitos puntuais que as veces tiñan que ver coas eleccións ao claustro como aconteceu co peche de alumnos que tivo lugar na facultade, cando se creara unha comisión chamada *O Grupo dos Nove*, que sacaran dous claustrais e nunca se volveu saber deles. Fixeron unha reunión, viñeron xunto a decana e nunca máis. Aquilo estaba vinculado a conseguir representación no claustro. Era a segunda promoción, xa conflúen bastantes alumnos na facultade, co comezo das clases prácticas e con problemas vinculados ao espazo no que estabamos situados. Problemas que son difíciles de resolver sobre a marcha e dan pé a determinadas situacións de conflito. Pero era tanta a dependencia de obter representantes no Claustro que, despois das eleccións, nunca máis se volveu saber do tema. Aqueles puntos que reivindicaron nunca os volveron formular. Absolutamente cero. Pero estas cousa daban pé aos medios para reabrir temas interesados e que, por outra banda, son bastante xerais a outros ámbitos.

A segunda fase

Non teño ese tipo de memoria na que lembre unha relación conflitiva do equipo decanal que eu dirixía co equipo reitoral de Darío Villanueva. El recolle unha facultade que responde a un reitor co que el se enfronta directamente e co que non comparte o modelo de facultade. O enfrontamento electoral logo vai pesar na cultura da relación que mantén coa facultade e, en concreto, comigo. Pero respecto ao modelo do centro, a facultade xa estaba encamiñada. Se fosemos a puntuar todo o que pasou É verdade que se complicaron cousas e incluso hai un momento que se aceptan determinadas

recusacións, o que dá lugar a que se formen comisións de selección do profesorado que non inclúen a ningún do departamento. Isto é algo anómalo porque non hai ningún das áreas específicas que avalíe as convocatorias de profesorado que debían determinar esas comisións. Quizais isto responda á casuística que se pode sacar de todo. O certo é que a altura de 1995, a facultade xa estaba encamiñada. Un dos primeiros actos de Villanueva como reitor en relación á facultade foi a inauguración do Congreso Comunicación na Periferia Atlántica, era o primeiro que nós facíamos. Era a nosa apertura internacional ao mundo da investigación. Trouxemos a determinadas persoas cun temario interesante a debater -sen dúbida este congreso foi importantísimo-, que tiñan que ver coa nosa inserción na área atlántica para diferenciarnos tamén da área mediterránea, na que había moitas facultades, sobre todas elas a da Autónoma de Barcelona, que a representaba dalgún xeito. Por razóns culturais e de tipo de país emprazábanos nunha área moi plural, plurilingüista e na que nos achegabamos moito a Portugal.

Coido por esa época tamén tivo lugar a convocatoria de todos os decanos de Comunicación do Estado na nosa facultade. Este era un acto fundamentalmente académico. E tamén naquel momento abrimos o programa de doutoramento. En concordancia cos nosos obxectivos, comezabamos a formar doutores. A facultade xa entrara nunha segunda fase, na que estabamos xa moi cubertos desde fóra, que é a que eu concluí. E eu considerei que non era necesaria xa como decana e que podía facilitar a relación co reitorado se había outra persoa ao fronte da facultade. Na universidade tamén se fai política. Falouse co profesor Xosé López, que naquel momento estaba na facultade como asociado para que pasase a ser unha figura a tempo completo e reformulando o seu interese por vincularse á universidade, el puidera ser esa persoa. Podería ter sido outra, pero deuse esa posibilidade naquel intre.

Sobre esa xa segunda fase da facultade, o que resulta máis inexplicable é o tema da titulación compartida. Se algo combatemos desde o principio foi ese afán de división por parte da política da Xunta a través dos localismos, que afectaba á propia formación. Levar Publicidade para un lado e deixar só Xornalismo aquí, primeiro. E, despois, levar para A Coruña Comunicación Audiovisual. Aí estivo o reitor desta universidade, Meilán Gil, presionando na Xunta de Galicia para que non nos financiasen a construción deste edificio, argumentando que non era precisa tanta cousa para Xornalismo. Tivemos que lembrarlle a través dun documento público que tamén foi reflectido pola prensa, que existía o xornalismo audiovisual e que naquela altura en calquera facultade de

Comunicación xa debiamos todos os espazos e equipamentos necesarios. De feito, en Mazarelos lembraráis que xa estaban todos aqueles síntomas desde o primeiro día: unha aula de informática, un plató e un estudio de radio. Había xa como un miniprograma do que ía ser o novo edificio. Meilán solicitaba que se paralizase o proxecto, que se eliminase toda a parte destinada a laboratorios. Estou falando de que isto xa ven de tempos de Villares; a Xunta de Galicia por eses días foi medalla da Universidade da Coruña e toma distancia do proxecto da USC. Aí todo este mar de fondo e nós entendiamos que non nos importaba que existisen todas as ofertas que se quixese pero que a nosa facultade tiña que ir cara a Comunicación Audiovisual e que en Santiago estaban os medios públicos, onde os nosos alumnos tamén facían prácticas.

Nós xa fixeramos a memoria explicativa e xustificativa do proxecto para a titulación na época de Villares. Cando se reabre o tema das titulacións por parte da Xunta, e isto terá que explicalo Senén Barro porque algún día deixou caer nun acto da facultade que “algún día haberá que explicar o que pasou coa titulación compartida de Comunicación Audiovisual”, decídese ese reparto político. E eu creo que esta foi unha decisión xa acordada polo reitorado de Darío Villanueva e a Xunta de Galicia; a miña interpretación é que o reitor nunca quixo que Comunicación Audiovisual viñese para aquí con nós como únicos responsables da formación. Sobre iso tamén terá que contestar Senén Barro. Na miña hipótese, a responsabilidade non foi exclusivamente da Xunta de Galicia, non tería sentido. Porque, ademais, esa cohabitación con Pontevedra non funcionou; non por nada, eramos modelos moi distintos desde a orixe e corpos docentes completamente diferentes. Que está pasando agora neste momento? Que a xente que ten que ver coa Comunicación Audiovisual ven para aquí. Na miña opinión, Pontevedra tiña que ter camiñado cara a Publicidade e as Relacións públicas e foi unha facultade que non fixo santo e sinal disto. Pretendeu orientarse cara o ámbito xornalístico. Esa é a miña análise mentres non se me demostre claramente o contrario. Aquela titulación compartida era un modo de quitarnos poder e foron contra algo que non era un interese noso particular, senón que era o interese dun campus, que dese xeito continuaba, complementaba os ámbitos completamente híbridos das Ciencias da Comunicación. E obrigounos a asinar un tratado cando ningunha das dúas partes quería. De feito, os resultados foron absolutamente nulos, por non falar de catastróficos se temos en conta os obxectivos que se declararon e os resultados obtidos. As persoas ían dun lado para outro con materias e contidos completamente diferentes. Cada lugar finalmente tivo que perfilar o seu propio terreo, o cal é moi positivo. Nestes

momentos nós temos unha moi boa relación con Pontevedra, non temos practicamente relación coa Coruña pero tamén ten que ver con que se especializaron máis nunha área que se mantén illada das outras e só de cando en vez participamos nalgunha acción conxunta. No campo da investigación hai relación entre as tres universidades. Seguimos coa rutina do que é a relación académica e a relación científica cando así se presenta a oportunidade, pero a nivel de docencia aquel non foi un modelo exitoso. E os responsables non fomos nós.

A arquitectura de Álvaro Siza

Álvaro Siza acababa de facer o CGAC e se non me lembro mal o seu nome xa estaba na mente do equipo de Villares e eu non tiven que ver nesa decisión. O que si é certo é que eu xa coñecía a Siza dunha estadía portuguesa no ano 1975, unhas conversas que houbera sobre arquitectura e acudira moito arquitecto de Galicia. Era ao redor dun programa de vivenda social xurdido do 25 de abril. Entrevisteino ao redor do ano 1982 para o suplemento cultural que dirixía Álvarez Pousa, unha entrevista que desde o propio título, *“Amar a Siza”*, era unha adhesión. Aínda citei moitas veces cousas que me dixo nesa entrevista. Así que para min o seu nome, a súa elección, foi unha beizón. Un agasallo moi forte. O problema foi coma sempre a dificultade que ten traballar con Siza. A min tocábame poñerlle o axóuxere, como a un gato. O primeiro paso foi traballar no programa, na especificidade, para que se quere o edificio, que estrutura se vai concibir, etc.

A parte central tiña que ser común; unha parte que ía ser unha área de exposición antes da cantina, un espazo para debates e exposición que correspondía coa área na que estaría a Cátedra Alejo Carpentier, que se atopaba en Mazarelos até que Villanueva a levou para Filoloxía. Viñera inaugurala Gallego Fernández⁹ cunha exposición de Delmi Álvarez sobre Cuba, lembro a carta de Lilia, a viúva de Alejo Carpentier e se ía especializando con todo o que tiña que ver coa importantísima obra desenvolvida por Carpentier. E, sen máis nin máis, a cátedra desapareceu de alí e despois apareceu adherida á Filoloxía. Aquel espazo destinado á Cátedra nun primeiro momento como espazo de debate sobre xornalismo internacional, a posibilidade de traer a figuras do xornalismo en América Latina, etc, desaparece do proxecto. Estaba pensado que a área de investigación estivese xunta nunha parte, os laboratorios e estudos para abaixo e no outro lateral do edificio, aulario e despachos. Ademais, o auditorio con saída ao barrio e equipado para cinema.

Lembro que lle digo a Siza, fágoo pola confianza que teño con el, que non pode ser un edificio de pedra, debe ser un edificio pintado. Dígolle que un edificio público coma este non debe ser de pedra, con tantos mármoreos como el lle metía naquel momento. El ríase e preguntábame se en todo caso podía levar un zócalo. En fin, que si se utilizaron materiais nobres como a madeira, pero prescindíuse doutros que coido non eran tan necesarios naquela obra. Era unha cuestión de estética e tamén da miña ousadía ante o arquitecto. Con persoas do equipo de Darío Villanueva, como o vicerreitor de Asuntos Económicos Manuel Castro Cotón houbo unha boa relación e visitei un par de veces o estudio de arquitectura no Porto, antes xa fora unha vez con Xaquín Leiceaga, cando era vicerreitor con Villares. Ao arquitecto díxoselle nalgún momento que tiña que haber un punto de encontro, un lugar no que puideramos estar todos os habitantes da facultade. Unha das cousas que criticabamos da Autónoma co novo edificio que se fixo *ex profeso* para Ciencias da Comunicación era a distribución dos espazos. O maior era a aula magna con capacidade para catrocentas. E o espazo común deseñado por Siza responde a esa idea de lugar no que nos cruzamos todos, un lugar de transición.

En paralelo, aínda non está o proxecto, encárganme unha entrevista con Siza, que está publicada na revista de arquitectura Obradoiro e que se titula «As pernas do ciclista». O que despois pasaba era un problema que se da moito nas obras de Siza: as voltiñas, os retrasos, e aí si que hai un momento no que lle digo a Siza nunha visita: ou está en dúas semanas o programa listo ou busco outra solución. Non podíamos estar tempo sen fin por un edificio fastoso mentres a xente estaba nun lugar no que xa non cabíamos. Cada vez era máis penoso. O mundo da comunicación xa anunciaba unhas tendencias moi fortes como para poder resistir máis tempo alí. E nese momento el entendeu perfectamente que tiña que ser así.

Os contactos

O de nacer como un centro para un país traduciuse non só nunha liña de traballo, senón en materias regradas do plan de estudos. Esta facultade continúa a ser no uso do galego a que o utiliza maioritariamente, moi despegadas nese sentido do resto dos centros desta universidade. Para min é moi importante subliñar que a facultade nace cunha vinculación coa súa contorna e co galego oral como material obrigatoria. Houbo algunhas rifas. Lembro a unha alumna asturiana que quería reclamar. Eu falei con ela e díxenlle: «Ben, se reclamas, seguro que consigues que che digan que

non tes que estudar o galego. Agora ben, pensa simplemente unha cousa. Ao mellor nestes catro anos que pasas aquí botas un mozo, interésache quedar algún tempo máis e ao mellor preséntaseche a oportunidade de traballar nun medio público como a TVG. Conviríache moito aprender galego¹. Esta rapaza empeza a facer prácticas efectivamente na Televisión de Galicia, con directos durante algún tempo. Eran casos nos que nós mantiñamos a coherencia sobre o que era a diversidade, agora amparada mesmo por documentos da Unesco. Era política da universidade que se vas estudar a un sitio, aprendas a comunicarte desde esa posición, sen que teñas que abandonar nin o teu idioma nin a túa orixe.

Ábrese moi axiña nesta facultade a formación de investigadores, a asistencia a congresos e seminarios, a organización dos mesmos, as relacións internacionais, etc, e aqueles primeiros contactos se manteñen. Nós mantemos contactos con universidades que acudiron ao congreso da periferia atlántica, fixemos proxectos posteriormente con algunhas como é o caso do que se levou a cabo sobre Televisión e Multiculturalismo, con Bretaña e Gales. Alí, nese congreso, abríronse liñas que continuaron despois como a que derivou nunha xornadas no Consello da Cultura Galega sobre Galicia e Finlandia. Con Portugal obviamente afianzouse todo o que é a área da lusofonía, que foi o segundo pico noso nese sentido. En 1995, Comunicación e Periferia Atlántica; no ano 1998 segundo coloquio do Estado español das Ciencias da Comunicación, é dicir, o segundo realízase aquí. Temos unha magnífica relación con outras universidades. Eu agora mesmo estou cun proxecto do Plan Nacional de I+D que inclúe a Brasil, a Arxentina e a Uruguai e con outro de In.Ci.Te¹, do Plan Galego de I+D+I, que inclúe a Portugal, Brasil e Guinea Bissau. Un proxecto vai cara a diversidade e outro cara a lusofonía. Todas estas cuestións non se levaron só a cabo por aquilo de dicir que eramos capaces, senón pensando naquilo no que nós podíamos traballar mellor, no que podíamos aportar un tipo de variantes que outras universidades non podían ou non querían. Estamos nun país cunha lingua que nos introduce nunha área xeolingüística moi significativa. Esa foi unha liña pola que tirar. E a outra, que concibe a universidade europea como un valor en si. E aí está, sen que o idioma teña constituído ningún problema. O cambio de plano de estudos do ano 1999 tamén é clave porque recolle aquelas liñas e tendencias sobre as que xa estabamos traballando. No que ten que ver co documental, xa fixeramos o primeiro programa piloto de posgrao de guión e estilo documental ao que se incorporan

¹ Este día foi instituído pola ONU en 1993. Celébrase o 3 de maio.

directores profesionais a traballar con alumnos. De aí saíron cinco películas. Son programas pioneiros no Estado.

A docencia

Hai uns anos impartía aulas en primeiro e segundo curso, hoxe xa estou dando só aulas en cuarto e en Comunicación Audiovisual e xa non teño tanto contacto cos rapaces e rapazas que acaban de chegar á facultade. Pero si que é verdade que moitos deles chegan aquí sen saber moi atinadamente en que se van formar. Este tipo de oferta ten unha imaxe pública moi determinada, que funciona máis como icona e coas iconas o que acostuma pasar é que non sabes que hai detrás, non sabes de que están feitas. Tampouco pensas que pode haber tanta rutina detrás e que hai que pasar por moitas operacións para aprender determinados aspectos. Ademais os cambios son fortes e as propias camadas entran con novos coñecementos engadidos. Cando abrimos a facultade, había que ensinar o funcionamento do programa *word*, hoxe non. Desde hai un par de anos a maioría dos traballos de edición da imaxe son feitos polos alumnos nos seus propios ordenadores cun programa *final cut* e na súa casa, se queren.

Hai unha alfabetización tecnolóxica que fai que teña que haber moitos máis recursos na universidade para avanzar e máis flexibilidade para poder contar con especialistas. Non me refiro ao asociado, senón a persoal que ingresa un cuadrimestre para impartir un aspecto determinado e aí finaliza a súa vinculación coa universidade. Por exemplo, un director de cine, que non pode permanecer aquí durante meses. Son contratos por obra que as universidades públicas necesitan e non se utilizan. Ou a universidade financia unha reciclaxe que permita a un profesor que imparte determinadas materias, que necesita unha retroalimentación constante e, polo tanto, pode dispoñer de medio ano pagado para poñerse ao día, ou, se non, non podemos falar de actualización. Para min a fórmula sería utilizar eses contratos por obra que nutren ao corpo estable dos centros, que se encarga das materias, digamos, menos variables. Iso tamén posibilitaría as reunións de investigadores do propio centro, o intercambio, *et*, sen ter que recorrer a cursos absurdos polos que che dan puntos. Boloña na teoría abre o campo para estas figuras, pero pretende facelo a custo cero. Así que o risco de Boloña é que non abra ningunha posibilidade, sobre todo se partimos de que fala de grupos de quince alumnos. Para min, é un desastre antes de nacer. A reforma responde a unha Europa que se cría neoliberal e que agora non ten sequera esa posibilidade. A maiores diso, as universidades están completamente nas mans do capital financeiro. Ten que haber

un recambio de política universitaria desde o Estado. Tampouco é casualidade que hai uns anos se crease aquí a Asociación Española de Investigación en Comunicación; o Estado ten unha posición débil en canto a coñecemento, o cal se traduce na formación e na investigación.

A formación do profesional

A min non me parece que sexan ámbitos contraditorios para a universidade as esixencias de formar persoal que poida incorporarse no mundo da empresa e fomentar o pensamento crítico. En absoluto é unha cuestión de opostos. As aplicacións do coñecemento aquí están ben tratadas. O problema é cando queres facer un discurso crítico e unha aplicación posibilista. A cuestión do *know how* é o mesmo, é común, pero desde unha posición crítica obrígache a controlar todo o que estás manexando. Fóra do pensamento crítico, o control ven por outro tipo de intereses e finalidades. O problema daríase se se obviase unha desas dúas vertentes que se demandan da universidade e iso hai que recoñecer que está no ambiente. Por exemplo, nesta facultade non hai ningunha oferta cultural máis aló do programa académico. En Mazarelos sempre estabamos argallando. Chegamos a facer unha sesión *vermú* para conmemorar non sei que e fomos a primeira facultade do Estado que non ten un santo como patrón, senón que instituímos o Día da Liberdade de Expresión¹⁰. Nos primeiros anos facíanse actos que tiñan que ver con esta idea, traendo conferenciantes que abondasen niso. Agora non hai practicamente nada. Acabo de asistir estes días a un acto en Historia ao redor do *Día da Muller Traballadora* e a outro no reitorado ao redor da mesma cuestión. Aquí non se fixo nada. O *Día da Liberdade de Expresión* xa se encabalga co primeiro de maio e deriva nunhas minivacacións.

En resumo, a min non me preocupa a parte profesional, estou convencida de que toda a xente aquí recibe uns mínimos que o preparan para desenvolver a súa carreira posteriormente e que sabe o que hai no mundo da empresa desde aquela lección inaugural de Manuel Vázquez Montalbán na que lles advertiu que, ao ingresar nun medio, preguntasen quen era o seu propietario. É verdade que a facultade tense manifestado sobre moitos aspectos de interese para o mundo da comunicación e para a sociedade en xeral e é verdade tamén que iso nos falta agora. Falta esa parte de claustro interno, de debate e de tomar posicións. É responsabilidade de todos, eu tamén me inclúo. En parte pode explicarse aos excesivos e constantes cambios. Individualmente tes que facer tantas cousas ao mesmo tempo e é case impensable

que poidas facer algo máis fóra do que fas na facultade; é toda unha dinámica que se instaurou na sociedade, moi pensada e planificada, por parte do poder e que foi transversalizando todos os ámbitos. Non hai unha división racional das funcións e para máis o sistema administrativo da Universidade de Santiago é unha auténtica pesadez. Cada día tes que cubrir cincuenta impresos que xa cubriches con anterioridade; dá a impresión de que non existen datos xa procesados polo sistema informático e non hai un corpo medio de apoio a moitas funcións que son administrativas e burocráticas. Iso come moito tempo e vai desaparecendo quizais a iniciativa de debater o estado da situación, de intercambiar, de propoñer, etc.

Aínda así considero que este é un estado transitorio xa que non leva a ningures. Na actualidade eu xa vivo este proxecto doutra maneira. Hai tempo que non teño responsabilidades no centro e non se me ocorre dicirlle a ninguén o que ten que facer. Teño máis tempo para traballo científico e recuperei outros espazos externos á facultade. Nos anos previos isto resultaba imposible. En canto á política de facultade, hai preto dunha década que estou aparte, desde aproximadamente o ano 2000 que eu tomo un ano sabático e reorganizo as pezas. Son cousas que sempre fago, os meus ciclos son de oito ou nove anos, como a miña etapa na Autónoma. Hai un momento no que hai que mudar o papel nun proxecto e iso non quere dicir que non sigas coa lingua de fóra pero xa non tes esa responsabilidade moral. Vívese doutra maneira.

5.6 Entrevista a D. Xosé López

Cando se integrou no equipo da Facultade de Ciencias da Información de Santiago de Compostela como profesor asociado no ano 1992, Xosé López (Cirio, Pol, Lugo, 1952) traballaba en *La Voz de Galicia* como delegado en Santiago de Compostela. Tras de si unha ampla experiencia como xornalista en iniciativas como a refundación de *A Nosa Terra* en 1977 con Margarita Ledo Andiñón como directora. Precisamente Ledo Andiñón e mais Xosé Ramón Barreiro Fernández dirixiron a tese de doutoramento de Xosé López que presentou en 1993 baixo o título *O papel das publicacións locais na Galicia de fin de século (1990-1993)*. Acadou a titularidade docente en xuño de 1995 e foi decano da Facultade entre 1996 e 2003, até agora o máis lonxevo nese posto. É catedrático de Xornalismo desde febreiro de 2008 e dirixe o grupo de investigación da USC *Novos Medios*. Así mesmo é membro do Consello da Cultura Galega onde coordina a sección de Comunicación.

As bases dun modelo

Entrei na facultade no segundo ano da titulación, polo tanto non participei nin da fase previa nin do primeiro curso da mesma. Ao meu entender, o modelo inspírase nun que había naquel momento no Estado, fundamentalmente en Barcelona. Naquel momento convivían para a titulación un modelo de segundo ciclo e un coa titulación completa, en Madrid, Bilbao, Barcelona e, aínda que privada, en Navarra tamén. Dentro desa opción de titulación completa óptase preferentemente por Barcelona porque contiña cuestións máis específicas de xornalismo mantendo a transversalidade nas troncalidades porque, entre outras cousas, estaba así establecido polo real decreto. O resto das cuestións estaban inspiradas polo que ten que ver coa práctica profesional, coa reflexión crítica e coa interacción entre a teoría e a práctica. Ao meu modo de ver, ese é o modelo que se elixe e que se segue en Santiago. Este modelo ten tamén referencias noutros países. Naquel momento e aínda agora o ensino de xornalismo conformaba un mosaico en Europa con universidades que tiñan ámbitos de estudos da Comunicación repartidos en distintos departamentos e outras que optaban polos *media studies*, é dicir, por estudos específicos de Comunicación na universidade.

Desde finais dos anos setenta e principios dos oitenta, en distintos foros, pois vense falando da idea de que en Galicia haxa estudos de Comunicación e, dentro destes, estudos de Xornalismo pola experiencia daquelas persoas que até aquel momento estudaran fóra, entre as que eu me atopaba. Isto vai levando a que algunhas persoas que tiñamos ese interese nos incorporemos nalgúns departamentos de fóra, ben da Complutense de Madrid, ben da Autónoma de Barcelona, e colaboremos con eles en distintos proxectos e noutras actividades que tiñan que ver coa formación na propia Universidade de Santiago, fundamentalmente a través do que daquela era o ICE e as actividades que desenvolvía en relación cos medios de comunicación tanto dentro da propia universidade como no ensino medio. Na conformación daquel primeiro cadro de persoal da facultade hai un reducido número de persoas que se dedicaban só á docencia e á investigación e un grupo de persoas o que compaxinaban coa actividade profesional e que, polo tanto, entran como asociados á facultade, entre os que eu me atopaba.

A preocupación polos estudos do xornalismo lévanos a unha reflexión sobre o que acontecía naquel momento no país en diferentes ámbitos, fundamentalmente nos ámbitos das Ciencias Sociais e das Humanidades e, polo tanto, ten unha estreita relación con toda a tradición xornalística galega que era moi importante, que ten presenza importante nos medios propios do país e que ten unha forte presenza na aparición de asociacións profesionais como o caso da Asociación da Prensa de Madrid ou na aparición da primeira escola de xornalismo da Igrexa a través de Manuel Graña, con presenza posterior en diferentes medios de comunicación, fundamentalmente de Madrid. Esa reflexión ten moito que ver con que os países formen aos seus propios xornalistas e ver cales son as raíces. E as raíces deste proxecto non podían ser outras que o compromiso co país.

Penso que cando se formula a necesidade de crear unha facultade que vai establecer relación co ámbito profesional, os medios, que son actores principais e, no caso que nos ocupa, empresas privadas, miran con máis ou menos receo ese novo centro e tratan de posicionarse ao redor del. Iso é o que acontece normalmente e principalmente polas experiencias que se deran xa no ámbito das Ciencias Sociais doutras facultades na propia Universidade de Santiago porque ese compromiso co país facía que estes centros fosen un pouco máis inconformistas, respecto ao que podía entenderse que debía ser a universidade. Temos que pensar que a universidade estaba tamén nunha fase de tránsito dun modelo desenvolvido durante a ditadura e, polo tanto, era un

proceso no que a propia creación de novas facultades sumaba elementos novos no escenario do ensino superior. Penso que todo iso pode influír na reacción dos medios á marxe de conflitos puntuais que puideron ser peor ou mellor xestionados pola nosa parte e pola dos responsables do reitorado da universidade á hora de levar adiante o proxecto de facultade.

Xa desde a época da Escola de Periodismo, había un grande interese en manter prácticas nos medios. Cando aparecen as facultades de Ciencias da Información, masifícanse e un dos aspectos aos que non se lles presta atención é ao tema das prácticas. Iso leva a un grande movemento por parte dos estudantes de reclamación e reivindicación de prácticas relacionadas cos medios e coa actividade profesional para a cal se estaban preparando. Esa inquedanza é tida en conta cando aparece a facultade de Santiago, que elabora un modelo, penso, que moi acertado, á marxe de que sexa mellorable, e que posteriormente irá depurándose. Hai que ter en conta o marco, un escenario novo, aparece o FORCEM¹ e unha serie de iniciativas no ámbito xeral, unha serie de documentos europeos nos que se establece a relación entre actividade docente, investigadora e empírico-práctica de certas actividades e titulacións universitarias, etc. Polo tanto, trátase de darlle unha saída e a saída que se considerou ideal, ou polo menos máis razoable nese momento, era unha remuneración mínima e uns titores para que realmente non fose unha substitución de postos de traballo e non permitise incrementar esa precariedade que caracterizou sempre á actividade xornalística nos medios de comunicación, fundamentalmente nos privados. Ese modelo de prácticas reúne esas características e ten unha aceptación relativamente boa por parte das empresas privadas malia ese escenario con algunhas reticencias, que citabamos antes. Experimentábase e vaise avanzando e o certo é que noutras universidades e noutros centros apostouse por un modelo semellante. O escenario era moi complexo. Non podemos esquecer que nese momento as universidades ofrecían os alumnos gratis aos medios durante os tres meses de verán mentres a Universidade de Santiago pelexaba por unha vía propia que efectivamente tivo certo éxito. Coas súas limitacións, amosouse como unha vía positiva, un paso adiante.

Desde a facultade, a través das persoas que aquí estabamos, pedíramos e apoiáramos iniciativas a favor da creación do Colexio de Xornalistas porque considerabamos que

¹ A Fundación para a Formación Continua FORCEM xestionou a Formación Profesional Continua entre 1992 e 2004 no Estado español. En 2004 fusionouse na Fundación Tripartita para a Formación no Emprego. O real decreto 395/2007 (BOE 11/04/2007) polo que se regula o subsistema para a formación establece as funcións desta nova entidade.

era unha vía que ía ser máis positiva, que ía posibilitar superar ás diferentes asociacións da prensa que existían e que sería unha forma de revitalizar a defensa da actividade profesional, de garantir aspectos relativos ao acceso á profesión e, en definitiva, que contribuíría a medidas que redundarían nunha maior calidade da información que ofrecían os medios. Cando se crea unha comisión desde a Asociación de Prensa de Santiago e hai unha iniciativa xa formal para levar adiante o Colexio, a facultade presta todo o apoio que podía prestar nese momento e incluso designou, creo lembrar, a dous profesores que estiveron na comisión de admisión escollidas polos órganos de goberno da facultade. O centro asumiu como propias as decisións que se tomaron nese momento.

A primeira reforma dos estudos

O edificio de Siza foi unha aposta. Penso que é unha tónica xeral para ben ou para mal dentro do ámbito do Estado a creación de centros en emprazamentos provisorios nun edificio que naquel momento estaba libre e que antes acollera outras titulacións. Ese emprazamento esixía unhas reformas importantes e dificilmente ía poder adaptarse a unha serie de necesidades que tiñan os estudos de Comunicación, fundamentalmente pola cuestión dos *platós*. Había outras necesidades pero a dos *platós* de televisión era a principal. Hai unha decisión, que é estratéxica, por parte de quen nese momento goberna a universidade. É dicir, en primeiro lugar, tómase a decisión de crear un edificio xa que o existente non responde ás necesidades; o segundo é procurar un modelo de edificio, apostando por un arquitecto de referencia e por un edificio cunha serie de características que se converta nun emblema da universidade e dos estudos de Comunicación, que nese momento xa se constata que constitúen un aspecto central do modelo de sociedade que se vai xestando. Como xa apuntan algúns autores, estabamos entón nun proceso de tránsito cara ese novo modelo. É unha decisión daquelas persoas que podían tomala: o equipo reitoral de Ramón Villares, o primeiro decano comisario Emilio Prado e a decana comisaria, despois xa decana, Margarita Ledo. Son eles os que poñen en marcha todos os trámites formais para o desenvolvemento do proxecto e a súa aceptación por parte da universidade, así como o encargo ao arquitecto. Despois virían os trámites posteriores con quen tivo que aprobar o investimento que foi a Xunta de Galicia.

A aprobación do plan de estudos de 1999 ten un marco previo que o permite. A facultade, no seu nacemento, elabora un plan de estudos provisorio que resposta

ao marco normativo que había naquel momento e polo que se rexían os estudos en Cataluña, Madrid, Bilbao e Navarra. Posteriormente ábrese unha liña na que se reflicte a necesidade de prestar máis atención ás cuestións específicas mantendo algunhas cuestións transversais. Aparece un real decreto e nese marco elabórase un plan de estudos que é pioneiro xa que somos dos primeiros centros que o aprobamos. Por un lado, é unha cuestión conxuntural e por outro, estratéxica. Por que conxuntural? Porque as facultades estaban nacente e os plans eran provisorios, había que mudalos e afondar en determinados aspectos. Neste caso ademais foi pioneiro e estratéxico porque desenvolve uns itinerarios específicos e desenvolve todo o que ten que ver cos estudos de Comunicación e concretamente de Xornalismo, que era a titulación coa que contabamos naquel momento.

A necesidade dos estudos de Comunicación no ámbito universitario galego xorde antes da aparición das dúas novas universidades, tanto dentro da Universidade de Santiago de Compostela como fóra dela. Pero cando se produce a decisión de implantalos xa existen as tres universidades. A partir dese momento as outras universidades comezan a demandar títulos específicos de Comunicación e o primeiro que conseguen nas negociacións coa Xunta de Galicia posteriormente ratificadas polo Consello de Universidade é a titulación de Publicidade para o campus de Pontevedra. Posteriormente quedaría unha terceira titulación, Comunicación Audiovisual. En realidade habería unha cuarta titulación que é Documentación, tamén relacionada con outros ámbitos- na que se insiste e pola cal hai un grande interese. De feito, a facultade de Santiago cando nace faino coa aspiración de ter as tres titulacións, vontade compartida pola USC no seu conxunto co cal parece lóxico que se intente conseguir ese obxectivo. Con esa orientación é coa que se traballa na facultade pero as decisións de política universitaria, que neste caso corresponden á Xunta, entenden que non vai haber unha soa titulación e optan polo que nós denominamos popularmente *café para todos*. As tres universidades contarían con estes estudos: Vigo e Santiago de maneira compartida e A Coruña cun segundo ciclo. Esa fórmula que idearon puido gustarnos máis ou menos, pero foi así. Nós consideramos que a solución máis lóxica e razoable era que Santiago contase con Xornalismo e Comunicación Audiovisual e que non se dispersara máis o mapa de comunicación. Pero a opción que nos deron foi unha titulación compartida con Pontevedra e así foi posta en marcha.

As funcións dunha facultade

O ensino universitario tal como está concibido no noso marco normativo non só como docencia senón tamén como investigación. Nos primeiros anos traballouse cos equipos de fóra, con aqueles profesores procedentes doutras universidades; na medida do posible fóronse creando equipos de investigación propios. Coido que a traxectoria nese aspecto é positiva porque axiña se conseguen proxectos en convocatorias competitivas. É certo que neses anos de posta en marcha do centro dedícaselle menos tempo á investigación, pero a medida que o centro se vai estabilizando consolídanse os equipos de investigación e penso que esta traxectoria non é recoñecida só en Galicia senón que tamén fóra. De feito, participamos xa daquela en redes internacionais con varios proxectos que lideraba a profesora Ledo Andión. A partir de aí vaise consolidando un traballo cuxo mellor recoñecemento ven de fóra, das comisións externas e das avaliacións tanto da actividade docente como da investigadora que se fixeron no seu momento e son positivas.

Boloña cambia toda unha serie de aspectos, sobre todo conceptuais, relacionados co ensino e coa aprendizaxe. Outra cousa é como se vai aplicar, si vai ser o mellor sistema ou si hai recursos para levalo adiante. É unha nova forma de concibir o noso papel, o papel da Universidade; o docente pasa a ser máis un colaborador e un coordinador e, nalgunha medida, debora ser motivador máis que unha persoa que estea repetindo constantemente conceptos ou achegas do seu campo específico. Boloña é unha pequena incógnita porque unha cousa é o espírito, a filosofía, o que supón de cambio conceptual, etc, e outra é como imos ser capaces de desenvolver Boloña cos recursos que hai e co modelo actual de universidade. Aínda é cedo para poder valorar estas cuestións.

Creo que o que está facendo a facultade, como fixo no pasado, é analizar, reflexionar o contorno, o escenario, o país no que está e, en base ás necesidades, formar á xente da mellor maneira posible. Hai un principio básico e é que a xente que se forme poda facer fronte a varias cuestións. A fundamental é que saiba pensar; a universidade ten que entender o que pasa no mundo e reflexionar ao redor diso. Ter capacidade para a autoformación, para a aprendizaxe a partir de distintas lecturas e iniciativas que cada un de nós pode levar a cabo. Unha segunda cuestión ten que ver co espírito crítico que é característico do ámbito do xornalismo, máis que da información e da comunicación. É dicir, esa necesidade de ser radical, de ir á raíz das cousas: poder contalas, explicalas,

etc, á marxe da ideoloxía que poda ter cada un e da liña editorial dos medios nos que se traballa. E unha terceira cuestión que ten que ver cunha serie de habilidades e competencias que efectivamente son requiridas, de acordo coas tecnoloxías e cos procesos experimentados nos medios en cada momento. Digamos que estes son os aspectos centrais na formación. Despois hai referentes externos e internos nos que dalgunha forma se encarna ese espírito, esa forma de entender a profesión, de ver a actividade xornalística e que nos leva a que pasen por aquí algúns persoeiros, a abrir plataformas de debate, etc, sempre mantendo eses principios básicos como o compromiso cos intereses do país e coa procura dunha mellor información. Pero iso só é posible facelo se a xente que pasa pola universidade vai coñecendo as claves para entender a complexidade da sociedade actual e, polo tanto, para poder posicionarse.

O acceso do alumnado

O atractivo destas titulacións non só se percibe aquí senón noutros centros, aínda que aquí é moi notorio polo número reducido de persoas que poden acceder cada ano e a importante cantidade que queda fóra. É certo que hai unha tendencia no último terzo do século vinte e nos que levamos do vinteún dunha importante demanda en países non só da nosa contorna senón tamén no ámbito latinoamericano e norteamericano, de estudos específicos relacionados co mundo da comunicación. Iso obedece en boa medida ao papel central que vai ocupando a comunicación. E a outros moitos factores, non só a un; hai todo un conxunto de factores que inciden e que crean unha condicións que levan a moita xente a preocuparse pola comunicación e querer estudala. Factores que van desde a propia mitificación da actividade profesional no caso do xornalista ata a relación que se establece cos Humanidades e as Ciencias Sociais ou con poder contar historias con diferentes linguaxes. Ou tamén cunha visión máis frívola do xornalismo que se pode dar nalgúns sectores ou o atractivo da relación co poder. Nunha sociedade tan complexa como a actual hai unha serie de elementos que poden resultar atractivos a moitos usuarios. Creo que hai un conxunto de elementos que contribúen a crear esa imaxe atractiva. Non é que estea remitando neste momento, pero desde logo non se mantén ese auxe que tivo a finais dos anos oitenta e principios dos noventa. Continúan en calquera caso a ser estudos cunha grande capacidade de atracción e en Galicia, ademais, cunha especial relación coas notas altas, necesarias para poder acceder.

Está claro que o sistema de acceso non é xusto, pero tampouco estou seguro de que puidésemos construír outro sistema que fose máis xusto. Agora a única vía é o

corte da nota, un sistema fácil, que ten os seus fundamentos pero para unha serie de habilidades e competencias, para algúns aspectos concretos relacionados cos medios de comunicación, non reflicte nada. Pode que unha proba, no caso de estar ben planificada, podería adaptar mellor o perfil desas persoas e servir de selección para as que poderían entrar. Nalgún momento fíxose na facultade de Ciencias da Información de Madrid e noutras, con probas específicas, pero o modelo actual establece que non se fagan. O que non cabe dúbida ao meu modo de ver é que unha proba específica podería axudar, sempre que o índice corrector non puidera mudar radicalmente a situación dunha boa nota, pero o que é certo é que hai xente con notas moi altas que queda fóra, que vai a outras universidades e acaba demostrando que son excelentes xornalistas. Está claro que o sistema que temos non é todo o xusto que debese ser.

O traballo na Universidade

Nunca se sabe onde un vai ir a parar; as veces é difícil saber incluso onde un está. O que aconteceu é que, chegado o momento, para unha serie de persoas resultaba difícil compatibilizar o traballo profesional co traballo dentro da universidade e había que elixir. O compromiso cun proxecto leva nalgúns ocasións a ter que adoptar decisións. Durante un tempo algúns de nós estivemos a tempo parcial na universidade e, tamén, a tempo parcial na actividade xornalística, no meu caso nunha empresa privada. Cando realmente as esixencias da propia universidade, tamén da propia empresa privada, conducían a unha maior dedicación, pois houbo que optar. Por que no meu caso pola universidade? Porque a min naquel momento si me gustaban e interesábanme a investigación e a docencia, porque tiña un compromiso co modelo de facultade e porque, chegado o momento, quen me podía animar a que me dedicase só a isto, animoume. Entón, decidín dedicarme de cheo á Universidade. Mañá que vai ser? Non o sei; non sei se vou volver á profesión ou non. A actividade xornalística ten os seus atractivos, os seus momentos bos e os seus momentos malos. Hai cousas da profesión que lle seguen chamando a un.

5.7 Entrevista a D. Miguel Túñez López

Miguel Túñez (Caracas, Venezuela, 1962) incorporouse á Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago no curso 1992-93 como profesor asociado. Pouco despois toma a decisión de aparcir a súa actividade profesional en favor da carreira académica. Doutorouse en 1997 na Universidade Autónoma de Barcelona cunha tese titulada *Incidencias das rutinas na área política: análise da prensa diaria galega*, dirixida pola catedrática Mar Fontcuberta e acadou a titularidade na área de Xornalismo da USC ao ano seguinte. Desenvolveu unha liña de traballo sobre as condicións socio-económicas e laborais dos xornalistas galegos que frutificou en diversos estudos e publicacións en colaboración co Consello da Cultura Galega e co Colexio de Xornalistas de Galicia. É elixido decano da facultade en 2004, cargo para o cal é reelixido en 2008. Ademais en 2003 fora nomeado membro do Consello Asesor de RTVE en Galicia. No ano 2009 abandona esta responsabilidade así como o cargo de decano e comeza unha nova andaina como director e presentador do programa *A tarde* na Radio Galega, tarefa que compatibiliza coa docencia na facultade.

As interpelacións á facultade

Incorporeime á facultade no seu segundo ano de vida. Naquel momento era asociado a tempo parcial -un P3 de tres horas semanais-, e foi no seguinte curso cando xa me incorporo a tempo completo. Era o momento de conformación dun grupo de profesorado que estabamos dispostos a facer ese cambio. Había un cadro de persoal que estaba composto basicamente por asociados pero chegou un momento no que non se podía manter o modelo dese xeito xa que era necesario un equipo de xestión. Naquel momento con dedicación completa estaban Margarita Ledo e Xosé Soengas. Xurdiu a opción de integrarse e Xosé Ramón Pousa máis eu fomos os que decidimos dar ese paso, deixar a nosa actividade profesional para dedicarnos á facultade. Correspondeunos polo tanto implantar e desenvolver aquel primeiro plan de estudos, con carencias non só de profesorado, senón coa necesidade de axustar a premura da incorporación de profesorado a unha normativa bastante rixida. Unha normativa pensada, non para a nosa situación, senón para centros que xa levaban tempo funcionando e que, polo tanto, podíanse permitir un proceso moito máis lento de incorporación de profesorado. Ademais había que buscar os perfís máis adecuados aos contidos e que estivesen próximos xeograficamente, que tivese coñecemento da nosa contorna. Porque no

modelo de facultade sempre se buscou unha vinculación co país e coa súa realidade, o cal tiña sentido co que ía ser a práctica profesional xa que a maioría da xente que saíse da facultade ía traballar en medios que contaban aos galegos o que pasaba en Galicia. Ademais precisabamos formadores con coñecemento do que pasaba no seu ámbito de especialización. Foi un período interesante, intenso, tremendo de carga docente para todos os que estabamos, cun grande esforzo, preparando materias dispares que non ían na mesma liña, botando man doutras facultades, etc.

O mapa das titulacións non é o que hai hoxe; con Boloña non sabemos cantas facultades hai, sábeo o ministerio, pero como é unha proposta aberta pois incluso nas convocatorias de reunións de decanos déixase aberta a participación a aquelas facultades das que descoñecemos que poidan estar impartindo estes estudos. Naquel momento relacionámonos con aquelas facultades ou profesores que fosen referentes nos ámbitos específicos ou nas liñas principais daquel primeiro plan de estudos. Aqueles que puidesen vir a Santiago polo menos un ano ou que puidesen botar a andar unha materia durante un cuatrimestre para que despois puidera quedar aquí alguén que se fixese cargo dela. O panorama era moi distinto, vinte anos despois habería máis posibilidades para facer aquela solicitude de profesorado. O que lembro basicamente é a carencia de profesionais formados, non había ningunha tradición de investigación, de academia. Había un modelo que sempre custou: manternos dentro das Ciencias da Comunicación como un espazo propio, que contribuíse a crear un espazo da comunicación en Galicia.

Teño a impresión de que os receos iniciais coa facultade non son exclusivos desta facultade, senón que se teñen dado dentro do campo da comunicación e, en concreto, do xornalismo. É coma un bucle; cando saes da facultade tes que virarte e poñerte contra a facultade. Como que a facultade non serve até que te decatás da importancia da reciclaxe e da volta ás dinámicas e experiencias de aprendizaxe que tiñas na facultade. Hai varios elementos para analizar nesa cuestión. Por unha parte, o alumnado. Naqueles primeiros anos dáse un *encontronazo* co alumnado, por causas alleas, non académicas. Nesta facultade o perfil de acceso é alto e implica tamén un nivel de esixencia alto que se pode traducir en insatisfacción. Un tipo de alumnado sempre disposto a pedir máis, a desenvolver un traballo competitivo e individual. Entón, o primeiro que hai que aprender é que en comunicación o traballo faise en equipo e, polo tanto, debes aprender que iso é así e que todos teñen que sumar. Ti podes intentar brillar, pero resulta máis complicado. Por outra parte, a facultade

suscitou debate en canto un modelo máis vinculado á Comunicación ou á Socioloxía. Había intereses diversos e diferenzas no seo da Universidade.

E, por último, en relación cos medios, cuestionábase a utilidade dun centro de formación como este. Se os medios funcionaban ben, para que queremos unha facultade que forme novos profesionais? Se alguén ten un medio, tamén ten un xeito de facer as cousas. Había dúas cuestións: como se supón que se debe traballar e como traballa cada medio. Un director dun medio non contrata a alguén para que lle diga como ten que facer as cousas, senón para que as faga con todos os condicionantes económicos, políticos ou relixiosos do propio medio. A facultade podía ser vista como un centro que cuestionaba o funcionamento mediático. Ao mesmo tempo, formulábase a cuestión de cómo ían coexistir dous tipos de xornalista: os non licenciados, maioría naquel momento, e as novas fornadas, case unha ameaza. E ademais cuestionábase a necesidade da formación en base aos postos de traballo dispoñíbeis, a se había oco ou non para aqueles novos profesionais. Todo isto sumado creou receo, axudado polo estigma de facultade nacionalista e de esquerda, -incluso para algúns de extrema esquerda-. Ou sexa, deixar a formación en mans de persoas con ideas contrarias ás que sostiñan o rodete maioritario no sistema. Isto foi algo que houbo que ir remontando desde o principio.

Na actualidade nos procesos de selección para entrar na Universidade conta tanto o coñecemento do galego como que teñas unha tese de doutoramento. Naquel momento non había que acreditar nada; o uso do idioma neste centro foi algo que se entendeu como natural. A ninguén se lle dixo en que debía falar ou impartir aulas pero é verdade que desde o propio alumnado o galego foi o idioma preferido á hora de resolver os exercicios orais ou escritos. Posiblemente máis nas aulas que no seu ámbito persoal. Que a facultade foi singular nese sentido? Deuse certa singularidade, pero que entronca co propio modelo. Se o que se estaba buscando era un centro que conectase coa realidade de Galicia, tiña que ser así. Unha das críticas recorrentes era non prestar atención á historia universal a favor da historia de Galicia ou centrarnos moito no galego en detrimento doutras linguas. Pero o certo é que facer o contrario sería unha práctica disociada coa realidade. De todos modos, en canto á singularidade, Comunicación sempre é unha facultade diferente nos campus, como pode ser Belas Artes. Hai un *plus* de creatividade e un xeito distinto de enfocar as cousas, incluso nas relacións entre profesorado e alumnado. A nosa implantación é recente e hai cousas que se fan neste centro que son impensables noutros, que contan cunha longa

tradición detrás. Falo desa aprendizaxe que non vai no currículo e que está relacionada con como se traballa e como se funciona nos medios. Hai niveis xerárquicos menos marcados dos que poda haber noutras profesións e iso plásmase na formación.

A nota de selectividade como chave de acceso

Coido que foi acertado que a facultade non tivese matrícula aberta; non podía ser doutro xeito. É unha titulación sempre con grande demanda. Se chega a ser matrícula aberta, teríamos que pensar nunha facultade para mil persoas. O certo é que xa houbo problemas para dotar unha facultade con oitenta ou cen persoas. Non había material, non había profesorado, non había espazo. Estabamos nunha parte dun edificio que se adecuara para acollernos, pero non reunía as condicións. Incluso me atrevería a dicir que acollemos a demasiadas persoas. Non se trata de facer unha facultade elitista no sentido de seleccionar unicamente as notas máis altas. Tratábase de, cos recursos que tiñamos, adecuarnos ao perfil que precisaban os medios e non favorecer unha avalancha de titulados que a dinámica dos medios non puidese absorber. Tendo en conta as particulares condicións laborais do sector, que fose capaz de absorber unha maioría deses titulados.

Partindo de que era preciso limitar o acceso, no que xa non estabamos tan de acordo é que só se tivese en conta a nota de selectividade. A nós parécenos que o perfil da xente que debería entrar nas aulas non sempre chega polo feito de ter a nota máis alta ou por ter unha grande capacidade memorística, que define máis as etapas previas á Universidade. Non lembro exactamente, pero no terceiro ou cuarto ano de vida da facultade chegamos a pedir un modelo distinto que tivese en conta esa particularidade, un acceso semellante ao da Facultade de Belas Artes de Pontevedra. Non só ter en conta a nota de selectividade, senón establecer unha proba de ingreso para que a xente que tivese habilidades para a comunicación tivese a oportunidade de entrar. Parece que ía en contra da igualdade de oportunidades e considerouse máis xusto ter en conta a nota de selectividade. Pero nós fomos conscientes de que persoas con extraordinarias cualidades para o xornalismo quedaban fóra e que non sempre os mellores expedientes acaban tendo maior proxección ou un traballo destacado nos medios. Ese desaxuste si que se evidencia. Aquí non se trata de memorizar teorías, senón de entendelas e de potenciar destrezas e habilidades. Se nolo tivesen permitido, esa proba de ingreso tería sido unha singularidade máis deste centro, incluso no contexto do

estudios universitarios no Estado. Permitiríanos descubrir a esas persoas que teñen aptitudes e capacidades que unha nota alta por si soa non revela.

O sistema de prácticas

Das prácticas dos estudantes nos medios pódese facer unha dobre lectura, incluso na actualidade. Os convenios de prácticas foron das mellores cousas que se fixeron nesta facultade desde o primeiro momento. Ademais estou convencido de que foi o que cambiou a visión que tiñan os medios do que aquí se facía e, polo tanto, mudou a relación do centro con eles. Porque aínda hoxe escoitamos a moita xente falar da facultade, non como a facultade de hoxe, senón como a facultade que eles viviron. O que supuxo de cambio esta facultade e outras que viñeron respecto dos modelos anteriores, especialmente o que exemplifica a da Complutense, é moi grande. O anterior era un modelo teórico, masificado e que ensinaba o xornalismo na pizarra. Aquí o modelo era xusto o contrario: ensinábase xornalismo en simulacros de redaccións. Intentamos ter un pequeno estudio de radio, un *plató* de televisión e unha redacción dun xornal. Traballando dese xeito desde o primeiro curso. Entón o receo viña de que as facultades formaban teóricos, xente á que se lle ensinaba como facer unha noticia pero que nunca fixera unha. As prácticas foron a demostración de que aquilo non era así. Un alumno de segundo curso chegaba á redacción dun medio e sabía do que lle estaban a falar. Aí fíxose unha aposta e saíu ben; podo dicilo porque, sen querer apuntarme nada que non fixese, tiveron parte nesa iniciativa. Estivo ben xestionado e extraordinariamente ben levado con posterioridade no sentido de que se pasou dun modelo completamente aberto de prácticas a outro máis controlado. Noutras facultades o alumnos chegaba cun certificado de prácticas de empresa e a Universidade validábo. En Santiago o que intentamos foi que as prácticas nunca se convertesen nun viveiro de substitutos de xornalistas que evitase novas contratacións nos medios. O modelo foise perfeccionando de maneira que se ti colles unha convocatoria de prácticas daqueles primeiros anos a un modelo actual podes comprobar como o sistema é cada vez máis ríxido. Non se trata de poñer trabas, pero si condicións, que os propios medios aceptan. No caso das prácticas non pelexamos tanto con outras facultades como coa propia USC, porque confrontamos dous modelos de entendelas.

Non imos negar que as prácticas poden ser utilizadas como un tapón para a incorporación ao mercado laboral e que hai medios que si o fan. Pero desde a

facultade inténtase que funcionen sen contribuír á precarización. Nos primeiros anos permitíamos que se un alumno funcionaba ben no período de prácticas nun medio concreto, puidese renovar até un ano. Iso limitouse despois porque evidenciaba a necesidade dun xornalista nese medio. Hoxe o modelo non permite que o medio poida escoller un alumno; podes solicitar, no caso da radio por exemplo, que non che manden só voces de home ou de muller. Pero o medio non elixe, teñen que establecerse uns requisitos académicos, facer unha proba previa, non se poden ampliar os períodos de prácticas, se hai unha nova convocatoria os que xa fixeron prácticas so poden optar sempre que non queden fóra os que non as fixeron, limitamos a tres horas diarias durante o curso e cinco durante o verán, etc. Puxemos en marcha hai uns anos un gabinete de seguimento das prácticas, que agora Boloña xa establece, pero que no momento no que nós o fixemos foi singular e innovador. Unha oficina con alumnos de terceiro ciclo que asesorasen a aqueles que facían prácticas.

Todo isto evita que os alumnos estean substituíndo ao persoal dentro dos medios? Non. Isto quere dicir que temos que anular os convenios de prácticas? Non. É, non só un mecanismo de formación, senón un xeito de incorporación ao mercado laboral que habería que potenciar. A responsabilidade ten que vir por todas as partes implicadas. Son as prácticas as que definen a precariedade laboral no sector? Tampouco. Se fose así, Asturias, que non conta cunha facultade de Comunicación tería que ser un paraíso para os xornalistas. Houbo un intento de acordo co Sindicato dos Xornalistas e as tres universidades hai un par de anos para buscar un documento de consenso que establecese un código deontolóxico en canto ás prácticas. Non se chegou a asinar. O problema veu co número de horas. A Universidade de Vigo, por exemplo, acepta oito horas diarias e nós, co que nos custou que a USC se puxese firme coas tres horas en inverno e as cinco no verán, non asinamos iso. Que despois os medios propoñen ao alumno facer máis e este está de acordo? En calquera caso, nós queríamos ese marco e incluso se chegou a un borrador no que xa non se falaba de horas, pero A Coruña e Vigo non asinaron. Creo que as prácticas seguen tendo riscos, pero en Santiago tivemos moita preocupación e puxemos moito da nosa parte para que non supuxesen un problema laboral. E, en calquera caso, a incidencia que teñen as prácticas na precarización do traballo é mínimo. Se eliminásemos as prácticas, seguiríamos a falar de precariedade no xornalismo.

Neste punto hai que comentar que levamos un par de anos nos que dispoñemos de máis oferta de prácticas que de alumnos que queiran facelas. Iso está supoñendo

que nos medios recorran a outras facultades. A nosa preocupación, a que eu intento transmitir aos estudantes, é que cada vez que deixan libre unha praza de prácticas están a provocar que o vindeiro ano dous compañeiros non poidan facelas. Estaríamos poñendo á empresa nunha posición dominante. Todos os medios galegos, salvo TVE e RNE, que non queren pagar, neste momento asinan convenios coa facultade para un sistema de prácticas pagadas. De continuar esta tendencia, estaríamos falando de que os medios poderían escoller os alumnos e, ademais, sen ter que pagarlles. É dicir, o sistema que se mantén polo xeral na Universidade, non o que temos nesta facultade. Un sistema que non é mérito único do centro, senón que é dos alumnos que amosaron que funcionan e resolven dentro dunha redacción. O aumento de prazas ofertadas non foi tan significativo: temos ao redor de centro trinta para aproximadamente douscentos alumnos e non cubrimos. A lectura que eu fago é que se están a considerar as prácticas como algo xa gañado, xa seguro. *Disfruto do verán e deixo as prácticas para o último curso*. Esa é a mentalidade, perdendo a consciencia de que o valor das prácticas é o contacto cos medios, cos compañeiros, coa profesión. Ao mellor é que nós non somos capaces de transmitir a importancia que teñen. Nas primeiras promocións non todo o mundo tiña acceso ás prácticas, tiñamos por convenio sesenta ou setenta prazas e había que loitar un pouco máis para conseguilas. Agora o sistema está instaurado, pero se a engrenaxe non funciona aquí, as prácticas van ser ofertadas igual pero noutro lugar.

As materias adaptadas ao futuro do sector

Non se poden facer diagnósticos con actitudes de compracencia; posiblemente na esencia da facultade estivo sempre o cuestionamento do que pasaba ao redor. Escasa contribución fariamos se non certificásemos o que acontece. Pasamos por momentos no xornalismo de maior control sobre o discurso. Un discurso centrado nos mesmos temas e agravado por diferentes circunstancias do país. A facultade posicionábase ante certos feitos. Tamén é certo que era unha referencia. Hoxe temos un Colexio de Xornalistas, pero daquela non, e aínda que minoritario, hai un sindicato. Con máis de mil trescentas persoas colexiadas, hoxe podemos dicir que o colexio é a auténtica voz da profesión. Se actualmente a Facultade non toma un posicionamento público nalgúns temas é porque entende que non é o papel que lle corresponde, o cal non quere dicir que non participe. Naquel momento era referencia e coido que respondeu. Iso séguese a facer ou quero pensar que é así. Hai unha parte da docencia nesta facultade que se dedica a analizar e cuestionar non só a contorna senón o xeito de facer as cousas

aquí dentro. Eu non teño a sensación de que se perdese esa referencia como facultade crítica, o que acontece é que non é esa a súa faceta única, ten moitas máis. Hoxe existe a asociación de investigadores da comunicación, revitalizouse a asociación da prensa, naceu o Colexio, etc.

Pensando en medios de comunicación concretos, eu diría que a facultade nunca se adaptou ás necesidades de tal ou cal xornal ou televisión. Pero pensando en necesidades e evolución do sector, indubidablemente si. Cando se fixo a primeira reforma do plano de estudos no ano 1999 fomos nesa dirección. Nunha conxuntura na que só había Xornalismo e Publicidade en Galicia e, aínda que non se abrira o pastel, coas tres facultades puxando por Comunicación Audiovisual. Procuramos que aquela reforma servise para atender a un posible cambio no mapa das titulacións pero tamén ao sector. Hoxe pode parecer que a situación é de toda a vida pero cando naceu a facultade non había internet. Se quedabamos na formulación inicial, estaríamos completamente descatalogados e formando xente sen futuro profesional. Polo tanto, máis que atender as demandas dun medio o que procuramos foi ver cales ían ser as demandas do ámbito da comunicación; de aí viñeron os itinerarios, un deles centrado no xornalismo pero orientado á posibilidade de, no caso de non poder contar no futuro con Comunicación Audiovisual, poder traballar desde esta perspectiva; outro centrado na rede e outro que tiña que ver coa dixitalización da radio e da televisión, que era algo que sabíamos que estaba aí pero non coñecíamos aínda como ía influír nun novo papel, nun novo perfil do xornalista, de comunicador.

Iniciámoslos a través de materias optativas que nos permitisen, no caso de ter que cambiar o plan no futuro, facelo de maneira máis rápida. Penso que acertamos plenamente. O mesmo podemos dicir hoxe aplicado ao novo plan que nos esixe Boloña. Contamos con materias aparentemente baleiras pero que están pensadas parailas enchendo a través de seminarios ou obradoiros. Materias que dificilmente poden ter un programa pechado. No ámbito das empresas un dos retos neste momento é como poder mellorar a visibilidade e a lexibilidade da información nos teléfonos móbiles. Se se consegue unha maneira de facer iso posible, o cal é un campo de negocio importante, haberá necesidade de crear contidos para ese soporte. Non van servir nin os contidos do xornal, nin da axencia, nin da web. Non imos facer a aplicación na facultade pero teremos que pensar nalgún momento en profesionais que coñezan cales son os códigos necesarios para a información eficaz nese tipo de soporte. Agora vivimos un momento de reconfiguración, pero repensalo todo é un proceso que está

aí desde que naceu a facultade. Repensar o papel do xornalista: de consideralo un mediador, un intermediario, a analizar como vai compartindo ese protagonismo coa sociedade e coas posibilidades que hoxe ten case calquera persoa para poder emitir información. Aínda que continúan a ser os medios os que teñen garantidos os receptores, o fenómeno está aí.

Comunicación Audiovisual nas tres universidades

Coido que se fixo mal aquel reparto de *café para todos* que hoxe derivou en tres facultades de Comunicación Audiovisual en Galicia limitadas en recursos, triplicando gastos en infraestruturas, profesorado, et. O noso edificio actual fíxose pensando na titulación que tiñamos; se podíamos engadir Comunicación Audiovisual, perfecto, pero o que se procuraba era unha infraestrutura que permitise desenvolver contidos de comunicación. Necesitabamos unha facultade de todos modos, hoube ou non unha nova titulación. Con Comunicación Audiovisual optaron por unha saída para contentar a todos nunha situación bastante rocambolesca. Cando se aprobaron os plans, propoñen o título compartido e o segundo ciclo para A Coruña. Non acaba aí a carambola. Obrigouse ás tres facultades a poñer en marcha ese segundo ciclo ao mesmo tempo. É dicir, Pontevedra e Santiago tivemos que poñer en marcha simultaneamente o primeiro e o terceiro curso para coincidir con A Coruña no arranque do segundo ciclo. Penso que non foi lóxico.

Comunicación Audiovisual está no proceso polo que pasa calquera titulación cando se implanta. A pesar de todo o que tivésemos aprendido con Xornalismo, pois aínda estamos nese tempo de axuste. O plan compartido coa Universidade de Vigo, que co Grao desaparece, só se notou nun discreto fluxo de alumnos entre un e outro centro. E dunha maneira un pouco pomposa, os licenciados en Comunicación Audiovisual de Pontevedra e Santiago posúen un título expedido por dúas universidades. É o único caso en Galicia. Nestes momentos as tres facultades estamos implantando Boloña e temos un coñecemento superficial dos contidos das demais. Houbo reunións, porque se nos esixe diferenciarnos entre nós, pero non se aproveitou para harmonizar. Como xa nacemos as tres con perfís diferentes, pois non hai perigo de coincidencias que puidesen facer pensar que algunha das tres titulacións está de máis.

A actividade da facultade

A investigación vén marcada pola particularidade desta facultade; cuantitativamente somos poucos, somos unha facultade pequena. Atendendo á cantidade de profesores que formamos o cadro de persoal, á docencia que se imparte e ás actividades que desenvolvemos, eu creo que os resultados en canto á investigación son tremendamente satisfactorios. Cando me refiro ás actividades, non só o fago en canto a traballos desenvolvidos, senón á participación en foros de debate, de posta en común, de presentación desas investigacións, etc. O mesmo nas dinámicas de docencia para a elaboración do *Libro Branco* ou a revitalización da conferencia de decanos, unha fórmula de traballo que estaba inactiva. Con Margarita Ledo como decana xa se celebrou aquí unha reunión de decanos, bastantes anos antes de que o ministerio a considerase unha fórmula adecuada para levar a cabo os libros brancos de cara ao proceso de Boloña.

Na facultade hai tres grupos de investigación constituídos, con funcionamento autónomo, varios proxectos estatais, da Xunta e traballos que se están a desenvolver con empresas. Non todos encaixarían no que entendemos estritamente por investigación, senón en tarefas de elaboración de produto ou de asesoramento. Impulsouse AGACOM (Asociación Galega de Investigadores e Investigadoras en Comunicación), proceso sobre o cal pode falar amplamente Margarita Ledo polo papel desenvolvido.

Seguramente poderíamos tomar como botón de mostra do que é a proxección desta facultade a relación que ten con outras universidades para o intercambio de alumnos, docentes e investigadores, a participación de profesores en foros nacionais e internacionais –cun cadro de persoal de medio cento de persoas incluíndo os tempos parciais-, e o impulso dun escenario a nivel estatal para o ámbito propio das Ciencias da Comunicación cun papel moi activo de Santiago como é a Asociación Española de Investigación da Comunicación. Incluso se escolle Santiago como unha facultade simbólica e representativa nese emerxer da investigación en Comunicación para o seu congreso fundacional, culminando un proxecto de revitalización dunha asociación que durante anos estivese latente en todas as facultades. Un proceso delicado pero que aquí se conseguiu botar a andar. A idea de revitalizar este foro xorde na conferencia de decanos, que non ten responsabilidade sobre investigación. Había que chegar a un acordo sobre como articulalo, porque obviamente non se podían meter cincuenta persoas nun comité porque resultaría inoperativo e habería

áreas ou disciplinas que non se atoparían ben representadas. Por iso construír ese armazón foi delicado; na propia conferencia de decanos houbo un momento no que o proceso abaneou. Acordouse crear unha comisión con representación da conferencia e polo menos dous expertos por cada unha das grandes áreas. Cando esa base estivese creada pois trasladábase cara fóra. Ao fronte dese comité púxose a unha persoa de consenso como é Miguel Moragas e botouse a andar. Santiago foi o escenario dese momento e ademais está representado no comité executivo do que forman parte sete persoas. Non é tanto unha cuestión numérica, senón de significado e de visibilidade. As persoas que ocupan eses cargos teñen que ter o aval dunha traxectoria colectiva e persoal e, como lectura, podemos concluír que Santiago é neste momento unha das facultades de comunicación referenciais dentro do Estado.

Santiago destacou polo seu papel activo de ir, estar e participar naqueles foros relevantes, non só asinar protocolos que logo quedan no papel. Tamén resultan gratificantes en canto á investigación dos doutoramentos, os programas que se abriron con México e con Ecuador. Ir alá, implantalos, traballar con profesores que se queren formar, etc. No caso da Universidade de Tamaulipas en México, a súa licenciatura en Ciencias da Comunicación acreditouse hai un ano, coa contribución de Santiago de Compostela¹. Alí implantouse o programa de doutoramento. Insisto en que somos un cadro de medio cento de persoas, das que son titulares só unha vintena, e neste caso eran os profesores de Santiago os que cada quince día ían alá a impartir un módulo. Despois o contacto artellábase ao redor da rede na etapa do Traballo de Investigación Tutelado e xa se defendeu a primeira tese de doutoramento. Nun encontro de Felafacs, a Federación Latinoamericana de Facultades de Comunicación Social, xurdiu o que sería a experiencia en Ecuador, posterior á mexicana, un programa co que levamos dous anos. Santiago foi unha das primeiras facultades do Estado en asociarse a Felafacs. Esta é unha maraña que case funciona como as redes sociais; e se es moi activa, como é o caso da Facultade de Santiago, pois acabas estando en todos os foros. Hai nada viñeron tamén de Chile a coñecer o modelo. No ámbito lusófono, pois os contactos con Portugal tamén foron conducíndonos a coñecer e colaborar cunha morea de facultades, e en relación con Europa, pois poderíamos citar a relación con París 7, unhas das primeiras coas que colaboramos, ou con La Sapienza en Roma. E, por descontado, coas do Estado.

¹ A acreditación é un proceso formal polo cal a titulación é avaliada polos organismos externos de educación superior competentes que certifican se se reúnen os requirimentos de calidade nunha institución académica

O cupo de alumnos estranxeiros no doutoramento maioritariamente procedía de Portugal, aínda que tamén con solicitudes de Latinoamérica. No caso dos alumnos *Erasmus*, hai algúns anos que tivemos que frear. Había alumnos que chegaban de fóra para outras titulacións da USC pero querían acabar aquí en Xornalismo ou en Comunicación Audiovisual. Iso significaba que os alumnos da USC que ían fóra eran os que pertencían a esoutras titulacións e a nós isto causábanos un desaxuste tremendo. Houbo que limitar. Intercambio, si, pero si alguén viña de fóra para outra facultade da USC, tiña que quedar nesa facultade aínda podendo cursar algunha materia aquí en determinados casos. Aínda así, temos unha boa *ratio*, ao redor de corenta alumnos que marchan cada ano. Tendo en conta o número de matrículas desta facultade, pois é unha cifra elevada. En canto ao intercambio con Latinoamérica, pasábanos o mesmo. Os estudantes de aquí non podían ir aló porque é máis difícil conseguir axudas que en Europa. Así que os ingresos de alumnos procedentes desa zona están limitados pola xunta de facultade. Maioritariamente a demanda procede de Arxentina, Brasil e México para incorporarse nunha das dúas licenciaturas.

O incremento dos contidos específicos

Coincidindo co impulso que se lle estaba a dar a AE-IC, na conferencia de decanos tamén estabamos loitando contra a pretensión ministerial de reunificar titulacións, de maneira que se levou o tema conxuntamente. Ante o ministerio era un xeito de facer máis forza. Ao redor do proceso de Bolonia non houbo graves disensións internas dentro da conferencia de decanos. Si houbo debates intensos pero chegabamos a puntos de encontro e consenso que tiñan un apoio maioritario. Aproveitamos ese debate para achegarnos un pouco máis unhas facultades ás outras, saber que estabamos facendo nos diferentes centros. A conferencia segue funcionando e neste momento está iniciando un proceso de transformación en asociación, para ter entidade xurídica propia e non cingirse unicamente a declaracións de vontade. Por exemplo, para sumarse ao padroado deontolóxico da FAPE (Federación de Asociacións de Periodistas de España) poderían facelo as universidades, pero os decanos non temos esta potestade. Cunha entidade xurídica propia pódese acceder a eses espazos de participación e por iso se está a traballar nuns estatutos de asociación.

Sempre estivo moi claro que non queríamos esa reunificación das titulacións. Máis que reunificar, o que querían era crear unha titulación única en Comunicación con mencións. De tal maneira que estabamos volvendo a un estadio anterior. Nesa vontade

por harmonizar titulacións, alguén con moi pouco coñecemento do tema, lanzou esa idea que nos devolvía á situación das facultades nos anos setenta. De golpe, desandar o camiño. Todos estabamos de acordo en que tiñamos unha boa carga común nas diferentes titulacións pero faise moi difícil pensar que en catro anos podes atender a toda esa carga común e ao cinema, á publicidade, á información, etc. Nós propoñemos ese substrato común pero non se podían deixar todos os coñecementos específicos para unha especialización. Na conferencia de decanos houbo só un momento de diferenza de criterios entre o que é o modelo público e o modelo privado. Houbo unha postura firme das universidades públicas en asuntos tan importantes como este que cuestionaban o modelo e que propuñan unha titulación paraugas, unha sorte de *container* onde cabía todo.

Tamén houbo intenso traballo en relación aos contidos; aqueles que podían ser fundamentais para o libro branco e nas recomendacións que se fixeron para o desenvolvemento dos plans de estudos. Incluso se chegou a acordo sobre a adscripción de determinadas materias a áreas de Comunicación e nese sentido tratábase dun libro branco avanzado. Explícome: a área de Comunicación resulta pequena en comparación con outras de maior percorrido, non cativa en calidade, senón nun sentido numérico e de traxectoria. As facultades de Comunicación comezan a reivindicar o seu espazo nun contexto no que a Comunicación se estudaba desde outras áreas e no que había que conquistar parcelas. E ás veces dáse a colisión con outras áreas non só no ámbito da investigación senón no da docencia. Nós o que dicíamos era que había determinadas materias que incluso se podían reorientar para áreas afíns, por exemplo Lingua. Non estamos buscando que fose impartida como en Filoloxía, xa que o entendemos máis como unha ferramenta. O noso obxectivo é a utilización da lingua como vehículo de comunicación. Ou, outro exemplo, a materia de Economía da Comunicación. Se está admitido que sexa un economista quen a imparta, nós propuñamos que un experto en comunicación con coñecemento da economía tamén o puidese facer. Neste punto a conferencia de decanos manifestou unha postura forte e cunha posición moi activa de Santiago. Xa nos primeiros tempos de decanato de Margarita Ledo a conferencia reactivouse, foi funcionando a trompicións e houbo un momento, cando Xosé López era decano, que se evidencia a necesidade de rachar coa dependencia de Madrid e de Barcelona, con máis acordo neste punto de Barcelona que de Madrid naquel momento. Viamos que tiña que ser unha conferencia de decanos de todo o Estado, que non podía ser un baile entre Madrid e Barcelona con todo o peso que se lle recoñecía ás súas facultades e ás propias cidades. Entón, Málaga asume a presidencia e Santiago

a vicepresidencia, tendo en conta que Santiago ocupara xa posicións executivas dentro da conferencia. Valla de exemplo do recoñecemento que sempre tivo este centro respecto ao conxunto das facultades do Estado. De feito, teño a impresión no caso do ámbito da investigación que o papel da facultade ten máis recoñecemento e proxección fóra, no que sería o contexto lusófono ou americano, que aquí, no país.

Ese posicionamento do que falabamos respecto a conquistar e defender un ámbito específico para a Comunicación dentro da Universidade responde tamén ao que nos pasou sempre na relación con outras áreas de coñecemento e con outros departamentos. Nese senso a reforma do plan de estudos de 1999 marcou un cambio importante. Queríase manter un modelo de facultade comprometida co país pero ao mesmo tempo tiña que haber unha reafirmación da formación en Comunicación, desprendéndonos de determinadas ataduras que puidesen vir por outras áreas. Estabamos nun proceso de recorte e había uns máximos de docencia que debía recibir o alumno. Recomendábase que o alumno non cursara máis de seis materias simultáneas por cuatrimestre. O que se pensou foi: “Todo o que non é comunicación é secundario”. Cando dicíamos todo, era todo. E dentro do que era secundario, que era o que consideramos que debe estar na formación dun xornalista? Algunhas áreas entenderon do que estabamos a falar. Había materias que tiñan que estar por decreto e así quedaron, pero outras disciplinas que entraban no compromiso co coñecemento da contorna e do país deixaron de ser obrigatorias nesta facultade. Marcáronse dúas prioridades: o primeiro que interesa é comunicación e o segundo que interesa é coñecemento da contorna. E despois diso, viña todo o demais. Se había cabida, ben, e se non, sentímolos moito, pero nós tiñamos que contar cun modelo referencial da facultade e dos seus contidos. Non se tratou aquí de eliminar docencia porque si. Había unha aposta firme por un modelo que permitise as prácticas de comunicación e que nos deixase o horizonte aberto a curto prazo a un futuro que non sabíamos moi ben cara onde ía.

Falamos do ano 1999: alguén podería calcular as previsións de onde estaríamos agora en relación coa internet? Non era posible albiscar o que veu despois. Había unha contorna multimedia xa, sobre todo en canto a produtos e contidos na rede, e necesitamos deixar aberta a posibilidade ir renovando e actualizando materias . Tampouco sabíamos de maneira certa se a dixitalización do son e das imaxes ía cambiar as dinámicas dos medios. Entón unha das prioridades do plan era poder atender a todos aqueles cambios que sabíamos que se ían dar, aínda sen poder calcular

o seu alcance. Daquelas materias que non eran de Comunicación especificamente, só se mantivo Galego Oral como obrigatoria. Considerouse como un compromiso cos medios públicos galegos que a xente aprendese a falalo e a utilizalo. En resumo, a faragulla do plan do 99 estaba en priorizar os contidos propios e obviamente incentivar ao alumnado a que utilice os créditos de libre configuración para cursar aquelas disciplinas que, aínda sen ser obrigatorias, deben coñecer.

Como facultade nova, nós non fixemos as cousas para quitar docencia a tal ou cal área. Nós aproveitamos que estabamos adquirindo un papel referencial, que outras facultades de posterior implantación falaban con nós para desenvolver o seu proxecto e que polo tanto tiñamos que establecer uns contidos. Tivemos tamén que refundir materias nosas. A nivel interno, as diferenzas, tanto no momento da reforma de 1999 como agora de cara ao título de grao, viñeron dadas por dúas posturas relacionadas co modelo: camiñar máis cara o ámbito especializado ou cara á diversificación de contidos. Para entendernos, se tiñamos que apostar máis por xornalismo político, de sucesos, etc, ou por xornalismo na rede, gabinetes, fotografía, etc. Nas dúas ocasións apostamos, non de maneira unánime pero si maioritaria, polo ámbito multidisplinar porque nos parece que dá máis perspectiva de futuro. A especialización sempre se pode acadar despois, pero a base da formación consideramos que tiña que ser esta sobre todo tal como vai evolucionando o mercado.

O certo é que se marcaron itinerarios, fixéronse contidos e houbo que axustarse. Materias que nós consideramos básicas pasaron de ter quince créditos a seis. É o caso de Redacción Periodística, que agora pasa a ter seis créditos. Se lle damos máis créditos, teríamos que eliminar algunha outra materia e non atopamos de onde sacar. Tamén hai que ter en conta que no Grao de Comunicación establécese un traballo de fin de grao de vintecatro créditos, un semestre enteiro. Neste ámbito detéctase un problema e é que no audiovisual partiamos dunha formación centrada sobre todo nas escolas de Formación Profesional. Non se trata de competir, xa que se pode convivir. Pero nas escolas hai unha formación baseada na práctica, na elaboración de produto, etc, e na facultade máis centrada na análise, na reflexión, etc, con aplicación práctica pero que, ás veces, quedaba demasiado parcelada. Queríase facer produto na materia de iluminación, na de guión, etc. O que intentamos co traballo de fin de carreira é que todos eses coñecementos poidan ser aplicados na práctica. Coido que formulalo así é un cambio na forma de entender o ensino universitario.

O nacemento do Colexio de Xornalistas

A facultade e o Colexio de Xornalistas manteñen unha dinámica de colaboración. Pasamos por unha etapa anterior na que quizais non se deu esa colaboración. Non me atrevería a dicir que se non houbese facultade non habería colexio porque, ao mellor, nacería ante unha situación na que houbese menos licenciados. En calquera caso, a nosa participación foi e segue sendo moi activa. Na comisión que serviu para constituílo había dez ou doce persoas e eu representaba a facultade naquela comisión. Lembro unha pugna non ben entendida no ámbito universitario con Pontevedra, cuxa facultade estaba tamén representada directa ou indirectamente a través da asociación de Vigo, de Fernando Ramos... Lévome ben con el, pero desde logo as formas de ver este asunto eran moi distintas. A proposta de que este colexio sexa un dos máis restritivos da profesión foi da nosa facultade, que levou esa emenda. Nós aceptamos, para non crear unha fractura na profesión, que puidesen entrar os non licenciados establecendo un prazo para que solicitasen o ingreso no colexio. Pero a partir do remate dese prazo, non vai haber outra vía que non sexa a licenciatura en Xornalismo e a de Comunicación Audiovisual, sempre que se acredite que se están a realizar labores informativas. Pode ser o caso dos reporteiros gráficos. Pero non se contempla a posibilidade de que poidan entrar licenciados en Publicidade, que é algo que tamén se pretendeu como licenciados dentro do ámbito da Comunicación. Pero é que este non é un colexio de licenciados en Comunicación, é un colexio de xornalistas.

Se non lembro mal, eu daquela tamén estaba implicado na Asociación de Periodistas de Santiago con xente como Manolo Rico e Fernando Varela² e os nosos obxectivos eran traballar a prol do Colexio e integrar a asociación nesa estrutura. Cando se constitúe o Colexio e se acepta abrir ese período transitorio para non licenciados, a asociación compostelá decide continuar como tal xa que a súa postura era só aceptar no colexio aos licenciados específicos. Eu entendo esa posición e comprendo que se nos cuestionase como facultade por aceptar aquel período transitorio. Nós sempre miramos por reestruturar e vertebrar a profesión e incluso, nalgún momento, intentamos buscar algunha fórmula para que xente que levaba tempo facendo xornalismo e que empezara outros estudos universitarios, tivese algunha oportunidade no noso segundo ciclo.

² Manuel Rico, licenciado en Ciencias da Información na Universidade de Navarra, foi o presidente da Asociación da Prensa de Santiago de Compostela entre 1995 e 1997. Desde marzo de 2010 é subdirector do diario *Público* de Madrid. Fernando Varela tamén pertenceu á directiva da asociación e posteriormente á do Colexio de Xornalistas de Galicia como secretario. Estivo vinculado a *El País* e actualmente é xefe de sección no diario *Público*.

Non puido ser así, non había ningunha particularidade que o permitise, pero estivo enriba da nosa mesa. Dentro desas dinámicas, pois non queríamos que o colexio nacesse debilitado e a realidade era a que era, a tradición en Galicia era de non licenciados nos medios. Tampouco queríamos un colexio de libre acceso, así que aceptamos o acordo da maioría dos que estabamos nesa comisión coas forzas políticas parlamentarias de abrir un prazo que unha vez pechado non permitiría outra vía de acceso que non fose a licenciatura. Era un prezo que había que pagar para non deixar fóra a persoas que, ademais, podían ser pezas fundamentais no colexio. Había un milleiro de xornalistas dispostos a formar parte dese organismo e era o momento. Ou agora ou nunca.

O espazo público da facultade

Hai unha realidade, un papel, que si que foi cumprindo a facultade e é a que ten que ver coa formación de cadros de persoal. Hoxe os licenciados xa son maioría nas redaccións dos medios. Non considero que a facultade tivese entre os seus obxectivos ser un centro influínte, nunca se pretendeu ser *lobby* de nada. Hai que ter moi claro o que é o papel e as prioridades no ámbito académico, o cal non quere dicir que poidas participar, posicionarte, etc, en determinados actos na vida pública abertos á sociedade. Cando inauguramos o novo edificio, si que consideramos que este tiña que ser un espazo compartido, aberto, pero naquel momento viámonos na esquina da cidade e non había unha dinámica na cidade de ollar cara aquí. Entón si que houbo un esforzo por referenciarse, por destacar o espazo e os actos por nós promovidos, pero tamén ofrecer este espazo a actos promovidos por outros. Esta facultade e o seu espazo chamaba a participar como sede e como promotora de acontecementos e contidos. Nos anos que levamos aquí penso que conseguimos que a facultade forme parte desa axenda.

Sobre a capacidade de influencia do centro, non sei moi ben como se pode medir. É certo que xente dos medios concorreu ás prazas e exerce aquí a docencia. Tamén é verdade que para cargos de responsabilidade moi importantes na vertebración do país contouse con persoas que traballan aquí, pode ser o caso do director da TVG ou do secretario xeral de Comunicación do goberno autonómico, o cal pode ser significativo. Nos últimos tempos a xestión de comunicación de gabinetes institucionais estivo nas mans de licenciados, sobre todo mulleres, desta facultade. Máis que puntos de capacidade de influencia do centro, penso que se deben ler como puntos da capacidade de influencia dos alumnos. Respecto a outros posibles ámbitos de influencia, diría que

compartimos a capacidade de influír da Universidade no seu conxunto nun país coma este, pero non máis. Incluso diría que a dinámica desta casa ten sido de repregarse nalgúns casos e falo tamén polo tempo que ocupei o decanato. A min non me gusta, non busco ese protagonismo, pero é unha cuestión persoal. Obviamente nunha facultade tes todas as portas abertas para poder implicarte noutras actividades, actos sociais, *saraos*, etc.

5.8 Entrevista a D. Xosé Pereira Fariña

Como alumno, bolseiro de investigación e docente, Xosé Pereira Fariña (Moraña, Pontevedra, 1976) leva vinculado á Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela desde 1994. Cando se cumprían quince anos do seu ingreso como estudante na facultade, en novembro de 2009, é elixido decano da mesma aos trinta e tres anos tras exercer durante un ano de vicedecano no equipo de Miguel Túñez. Anteriormente traballara na campaña de Senén Barro ao reitorado da USC en 2005 asumindo, tras a vitoria deste, a coordinación de Comunicación Interna e Imaxe Institucional da universidade compostelá. Pereira Fariña leu a súa tese de doutoramento en maio de 2006. Neste traballo, dirixido por Margarita Ledo Andión, analizaba o sector audiovisual e a sociedade da información en Galicia. É profesor titular da Universidade desde abril de 2009 e está integrado no grupo de investigación *Novos Medios* que dirixe Xosé López.

O compromiso social da facultade

O compromiso social da Facultade de Ciencias da Comunicación é dobre. Por unha banda, por estar integrada nunha universidade pública. Por outra banda, cos medios de comunicación do noso país. Se xuntamos os dous chegamos á concepción de compromiso social desta facultade, que eu como decano xa herdo. A facultade ten o obxectivo de ser centro de debate social político, económico, etc, de todo o contexto no que nos movemos. Ese debate que nós queremos alentar necesita crearse grazas aos futuros comunicadores, aos profesores que tamén participamos doutras actividades e a todas aquelas persoas que nalgún momento pasan por aquí. Póñoche un caso: nós temos un convenio coa Asociación de Veciños de Vite porque eles decidiron facer unha reportaxe fotográfica do barrio. Non tiñan nin cámaras nin coñecementos para facer boas fotos. Nós aportamos as cámaras e os profesores e conxuntamente realizamos unha actividade cun custo mínimo na que se reflicte o barrio visto polos seus propios habitantes. Converteuse nunha exposición nun acto público, entrañable, histórico, cos veciños dun barrio no que nós estamos instalados. É un exemplo de cómo nós temos que traspasar as barreiras.

Hai outro tipo de iniciativas máis vinculadas ao coñecemento, como os ciclos de cine, conferencias, congresos, etc, que van contribuindo ás actividades culturais

ou sociais da cidade. Que veña Manuel Castells a Santiago a falar da sociedade do coñecemento, da globalización, e que visite a facultade e diga que lle gusta este modelo, o concepto e a distribución dos elementos, pois obviamente supón un reforzo para nós. Que podan vir persoas de referencia á facultade a analizar temas como o tratamento nos medios de determinados asuntos como as minorías sociais e eu poda explicarllo aos meus alumnos, pois considero que é un exercicio de compromiso deste centro máis alá da formación regrada. Coido que esta facultade sempre tivo unha vocación de compromiso.

A adaptación dos estudos aos cambios

A facultade ten un modelo propio que se fundamenta en que todos os cambios que tivo que ir facendo ao longo destes anos foron xirando sempre ao redor da mesma formulación. Este é un centro de formación integral de comunicadores, é dicir, non formamos a ninguén explicitamente para soportes, prensa, radio ou televisión, nin para contidos, documentais ou informativos. Consideramos que o que máis valor ten é a información, polo que o que temos que ensinar aos nosos estudante é a traballar coa información e despois explicarlles as técnicas de cada un dos soportes. Por iso temos un modelo no que o primeiro ano baséase na formación interdisciplinar, algo moi criticado polos alumnos nese curso. Cando chegan a terceiro comezan a entender a razón de ser; decátanse de que era necesario estudar Economía, Historia, Política, etc. Chegamos a segundo mesturando contidos xerais e técnicas de comunicación e, a partir de terceiro, desenvolvemos o que sería o modelo formativo propio con todo o que ten que ver con xéneros, técnicas, soportes.

Outra característica deste modelo: temos un compromiso con Galicia e co contexto galego. Iso levounos a que en cada curso se inclúse unha materia vinculada ao caso galego. Formamos a profesionais que poderían traballar en calquera parte do mundo, pero aprenden aquí e desde aquí é onde van comprender o mundo. É algo que estraña aos alumnos que veñen de fóra que, nun primeiro momento, tómanos como unha rareza. Despois decátanse da importancia de coñecer o contexto no que te desenvolves. Recentemente nunha entrevista que me fixeron para a revista *Cartafol*, que edita o servizo de normalización lingüística da universidade, preguntáronme se era casualidade ou compromiso que un 80% do profesorado do centro impartise aulas en galego? Coido que polas dúas cousas. Tivo algo de casual ou circunstancial que nesta facultade se xuntasen xentes de procedencias diversas pero cun marcado

perfil galeguista. Algúns viñan do nacionalismo, outros pertencían a unha liña máis conservadora, pero todos entendían a especificidade de Galicia e que iso había que trasladalo aos estudos de Comunicación. Podemos velo como unha certa casualidade, que despois derivou en compromiso. Aquí deuse cita xente que no galeguismo tivo moito que dicir. Creouse un clima cómodo para traballar pensando en Galicia, en galego, e nese clima nacemos nós como futuros xornalistas. Eu era o único galegofalante da miña clase de bacharelato, había outros que o facían na intimidade pero eu era un bicho raro. Cheguei aquí e eu era o normal, o raro era o que non falaba en galego. Profesores vinculados ao galeguismo, outros que estiveran fóra e que volvían máis vinculados ao país que nunca, profesores que foron referencias políticas... En fin, o meu primeiro *shock* foi Xosé Luís Barreiro Rivas. Non había moito tempo do libro *Barreiro contra Barreiro*¹ e a min impresionoume moito; profesores como Xosé Manuel Beiras, Baldomero Cores², etc. En fin, non o esperaba da Universidade, era algo distinto.

Anos despois, cando vas traballar nun medio e levas contigo eses coñecementos, é cando os valoras de verdade. Sobre todo cando coincides nunha redacción cun estudante de prácticas que ven de Madrid e ves que non se enteira de nada. Penso que na facultade creouse un contexto saudable, marcado por unha liña pero flexible e cómodo para todos os que estabamos aquí, profesores e estudantes. Os fenómenos, os feitos, que un xornalista ten que abordar cando chega a unha redacción estarán relacionados co contexto, cos coñecementos de Economía, de Estrutura Social, etc. Así que eu sentín, aquí dentro, que me movía nun contexto no cal podía entender mellor o lugar onde vivo. E, se imos aos resultados, os medios galegos demandan os nosos estudantes, e non outros.

Procuramos adaptarnos rápido aos cambios. Esta facultade ten unha vantaxe grande: somos poucos e moi novos. A media de idade do profesorado ronda os corenta e seis anos, moito máis baixa que en calquera outra facultade. Iso permítenos unha adaptación áxil aos cambios. Cando apenas se empezara a falar de xornalismo electrónico, nós incluímos no ano 1999 esa especialidade no plan de estudos; fomos a primeira facultade en facelo e única durante moitos anos. Entendemos que había un cambio relevante que tiña que ver cos soportes e que había que abordalo. Decidimos

¹ O xornalista e director de *El Progreso* Xosé de Cora foi o autor do libro *Barreiro contra Barreiro* (Xerais, Vigo, 1990).

² O avogado Baldomero Cores Trasmonte (Cee, 1929) foi un dos primeiros docentes asociados na facultade. Entre 1968 e 1983 impartiu aulas na Universidade de Puerto Rico e voltou a Galicia para incorporarse como letrado do Parlamento.

cambiar un plan de estudos que non é ningunha broma. Conseguiuse e quedou marcado o territorio sendo referencia nese mercado aínda hoxe. Cando chega a reforma de Boloña, empezamos a ver que tiña que haber unha serie de materias interdisciplinares e que había que entender como se relacionaban os medios para poder entender como era a exportación dos contidos. Tiñamos que saber do coñecemento integral dos medios para entender como algo que un xornalista escribe sae antes na edición dixital que na impresa. Como se aborda esa información, quen se responsabiliza dela, como se cobra, etc.

O que un xornalista escribe pensando no papel, na rede conleva un *feedback* incontrolado e descoñecido até hai pouco, con *chats*, foros, etc. Que supón isto para o xornalismo? No novo plan de estudos inclúense materias que inciden nos diferentes camiños que pode seguir a información. Nós ensinamos a futuros xornalistas e a editores esas novas vías para que entendan a filosofía do produto. Isto é unha aposta estratéxica da que veremos os resultados axiña, en catro ou cinco anos, cando comecen saír os primeiros graduados. Estas patas nas que se asenta o modelo de facultade permiten que nos vaia ben, o índice de persoas que queren ingresar aquí é alto. En Xornalismo ingresan cada ano cen persoas e a demanda abala entre as trescentas e as catrocentas. As notas de acceso son moi altas, en ningún caso baixan do sete e medio.

As notas de corte

Para entender porque os mellores expedientes en Galicia queren ingresar nesta facultade coido que hai que ter en conta varias razóns. Eu diría que niso corremos varios perigos. En primeiro lugar, o que representan aqueles estudantes que teñen medo de desaproveitar unha nota alta. Hai que ter en conta que durante anos Xornalismo ocupaba o primeiro ou segundo lugar, xunto a Fisioterapia, en notas de corte. Despois repuntou Medicina, pero Xornalismo andou entre as cinco primeiras titulacións por nota de corte. Un estudante cunha nota de sete e medio pensa que non vai desaproveitar esa nota alta índose a Historia, onde non a precisa. Normalmente esta é unha decisión na que a presión do contorno xoga un papel: a familia, os amigos, etc. O perigo neste caso é que poda chegar á facultade, non gustarlle, rematar a carreira pero nunca ser un bo comunicador. Este grupo é o que habitualmente, ao remate da carreira, prepara unhas oposicións e dedícase a outra cousa.

O segundo risco que corremos ten que ver con non ser capaces de manter a tensión e o esforzo durante a carreira. É dicir, temos unha materia prima espectacular que entra nesta facultade cunha media entre o notable alto e o sobresaliente; ao saír da facultade, esa media baixa até un notable baixo. Non somos capaces de manter a emoción dese primeiro ano até o cuarto. Na metade do camiño xa se empezan a notar problemas: xente que non acude ás aulas, a calidade dos traballos que se presentan vaise deteriorando por aburrimiento ou por esgotamento, etc. Os profesionais do futuro non son os que entran aquí senón os que saen, polo tanto ese proceso de deterioro convértese nunha complicación.

Un terceiro problema ven dado en boa parte por estas circunstancias. O estudante está en cuarto curso, remata a vida universitaria e hai que introducirse no contexto laboral, fundamentalmente a través das prácticas que aquí ofertamos. É un modelo demandado non só por outras universidades, senón que a propia USC ven de solicitar a nosa colaboración para elaborar un modelo para todos os seus centros. Pois ben, hai estudantes que non entenden o que é a experiencia das prácticas, a aprendizaxe que supoñen. E hai casos de estudantes que están nunha redacción de prácticas elaborando unha reportaxe, dan as oito da tarde e van para casa sen rematalo. En resumo, no caso das prácticas temos as dúas caras: as empresas ás que lle custa entender que os estudantes non son man de obra sen máis e os estudantes que deixan sen rematar unha reportaxe porque xa cumpriron as horas establecidas no convenio. Todas estas circunstancias que distorsionan o que poderían ser mellores resultados para a facultade teñen dous responsables: por un lado, nós, na maior parte, e por outro, os alumnos, que teñen que entender que a vida profesional non é doada e menos neste momento. O certo é que nese último curso moitos xa se afunden polas poucas expectativas que teñen ante si.

Nós animamos aos alumnos a que pensen e repensen cales son as súas capacidades, que é o que saben facer, o que lles gusta, etc, porque é posible que nalgúns casos podan ser promotores das súas iniciativas en troques de asalariados. Póñoche un exemplo: recentemente uns estudantes da Pompeu Fabra ao rematar a carreira pensaron que nesta época na que todo é *low cost* poderían montar unha axencia de comunicación e publicidade de baixo custo dirixida a mercados máis concretos como o comercio local. Considero que iniciativas como esta poden ser máis estimulantes que pasarse anos nun medio de comunicación cun contrato en precario. Nesa liña apunta o novo plan de estudos de grao con materias nas que poñer en valor os coñecementos do estudante

sobre a información e a comunicación. Romper as barreiras que os limitan a traballar nos medios.

A facultade pasou por momentos diferentes e non hai que esquecer que nos primeiros anos estaba estendida a idea de que os estudos de Comunicación non tiñan rango universitario e, en calquera caso, se existían as facultades de Madrid ou Barcelona, para que Galicia? Os non licenciados dos medios de comunicación presionaban moito contra a facultade. Por estas razóns, sempre houbo que pelexarse contra a idea de que isto era un oficio, amosar o porque do rango universitario, dos valores e cualidades que conleva. Aquí non se trataba de coñecer a pirámide invertida e xa está. E aí explícase que non fose conveniente establecer unha proba de acceso, máis propia da formación profesional. Para min é unha decisión sabia. Isto é a Universidade; o estudante tivo que aprobar un bacharelato e unha proba de selectividade para chegar aquí. Temos que entender que todos teñen capacidades; se nalgún momento descubren que a comunicación non é o seu, terán que afrontalo. Pero imos confiar no proceso, imos xogar do mesmo xeito que o resto dos estudos universitarios. O caso de Belas Artes en Pontevedra é unha excepción e pode explicarse porque hai que contar cunha serie de aptitudes antes de ingresar. Pero no noso caso non. O plano novo abre unha porta seguindo as directrices do Espazo Europeo de Educación Superior que permite aos profesionais que xa están exercendo introducirse nos estudos universitarios a través dunha vía especial. Un modelo semellante ao que se ven utilizando para o acceso dos maiores de 25 á Universidade, pero aplicado aos profesionais.

Os contidos dun plan

Nos plans vellos, antes da chegada de Boloña, o 40% dos contidos veñen impostos polo ministerio, que é o que decide as materias denominadas troncais. Teoricamente para todas as universidades, aínda que a realidade é moi crúa e na práctica non sucede así. O ministerio é o que di que toda aquela persoa licenciada en Xornalismo ou Comunicación Audiovisual en España ten que recibir unha formación determinada. Troncais son Xornalismo especializado, Métodos de investigación, Redacción en Medios Impresos, Teoría da Comunicación, etc. Iso vai a misa. A parte na que a Universidade conta con máis discrecionalidade é a referida ás materias chamadas obrigatorias, optativas e de libre elección. As optativas enfocáronse neste centro cara o contexto no que vivimos; as obrigatorias cara o que nos parecía máis interesante relacionado coa comunicación. Aí é onde podes manobrar e tirar cara a creación, o documental, a redacción, etc.

No primeiro plan de estudos da licenciatura de Xornalismo experimentaron un pouco con nós e poderíamos dicir que todos os contidos eran máis xenéricos. No cambio de 1999 decídese que non se pode ser tan xenérico, que é necesario orientar máis o plan e decídese crear os itinerarios: audiovisual -orientado á radio e á televisión-, multimedia -orientado ao novos sistemas de medios- e fotografía documental, que non se chegou a desenvolver por falta de recursos. Na terceira e última reforma até agora cambia a filosofía: as que antes se denominaban *troncais* agora constitúen a *formación básica*. É dicir, a formación básica que ten que ter un licenciado en Ciencias Sociais é esta e esa vai ser a que compartan todos os alumnos de Ciencias Sociais: materias de Economía, Políticas, Socioloxía, etc. A partir desta formación, é cando nós podemos orientar o resto. Na sociedade actual o que máis valor ten é a información e coido que ese concepto é o que trasladamos ao plan de estudos.

A titulación de Comunicación Audiovisual só experimenta o cambio no plan de estudos orixinado por Boloña. Comezou dunha maneira un pouco estraña xa que por imperativo legal implantouse nas tres universidades. Coa de Vigo estableceuse esa cousa estrañísima que foi a titulación única compartida; o estudante sae licenciado polas dúas universidades. Como repartimos o xogo? Pois cos dous primeiros cursos practicamente iguais e marcando un itinerario nos dous últimos. En Santiago denominámolo dirección e guión; en Pontevedra, produción e realización. Na Coruña chamárono multimedia. Convivimos en paz e harmonía, pero chegada á hora da verdade, canto vale esa especialización no mercado? En Xornalismo témolo máis claro; alguén que sae especializado como xornalista audiovisual vai sentirse cómodo nese contexto. En Audiovisual, que pasa co especializado en dirección? Non necesariamente vai traballar de director. En resumo, o valor da especialización de Comunicación Audiovisual é menor que en Xornalismo. Non deu tempo a consolidar estas especializacións de Comunicación Audiovisual. No mercado valorábase o título universitario pero non a especialización neste caso, o cal provocou un problema. Cos plans de estudos derivados de Boloña isto remata. Os itinerarios son máis xenéricos xa que entendemos que un profesional da Comunicación Audiovisual debe saber de todo o que pasa no audiovisual. Non só ten que aprender dirección ou guión, senón tamén ten que aprender a poñerlle valor a iso. É dicir, hai que ver un guión e saber se é viable ou non, se constitúe negocio ou non, se funciona ou non. Penso que co novo plan ponse acento na creación e no seu valor. Polo contexto no que vivimos, os conceptos sobre os que debemos xirar son crear e valorar. En todo caso, ningún plan de estudos é a Biblia; nuns anos precisará de cambios.

O Espazo Europeo de Educación Superior é un cambio de paradigma e, como tal, obríganos a estar atentos. Pero, en principio, preséntase positivo. Boloña establece un panorama baseado en crear mecanismos que nos permitan compararnos con outros. Non xa xogando nunha liga galega, senón nunha liga internacional. Non renunciámos á identidade galega, pero sabemos que o noso campo de xogo é a Unión Europea. O noso contexto son os convenios con outros centros, os alumnos *Erasmus*, os terceiros ciclos en Latinoamérica, etc. Por outra parte, o plan Boloña permite computar o traballo e o esforzo dos estudantes; mide cantas horas precisa un estudante para superar unha materia, un curso, un grao. Desas horas, unha parte terán lugar diante do profesor e outra parte na súa casa ou na biblioteca. O crédito é o prezo que se lle pon a ese traballo; vintecinco horas para un alumno e dez para un profesor. Esta unidade de medida serve para computar esforzos como se fosemos calquera outro sector produtivo deste país. Os plans anteriores constaban de trescentos créditos por curso e os actuais de douscentos corenta. É dicir, tres mil horas de formación por parte do profesor por curso fronte a dúas mil catrocentas. Pasamos de ter aulas de hora e media a ter aulas de cincuenta minutos; como aínda non estamos acostumados, algúns docentes continúan dando hora e pico de clase, co cal se crean algúns problemas. Debemos ter paciencia. A todos os cambios hai que adaptarse e este require unha formulación das aulas nas que os alumnos teñen que levarse traballo para casa. Cando uns e outros entendamos esa filosofía, entraremos nun concepto certamente interesante. Coido que máis traumático é para nós, para os profesores, porque os alumnos que comezan o grao non coñecen outro plan de estudos, pero para nós é adaptarnos a novas fórmulas de docencia. E non se trata de impartir o mesmo pero máis rápido, que pode ser unha tentación para o docente.

As decisións extraacadémicas

A experiencia co reparto de Comunicación Audiovisual foi mala xa que non acadamos obxectivos e si algúns problemas. Independentemente de que o persoal que se dedica á Comunicación nas tres universidades levémonos moi ben. Pero a filosofía falla. Desde o punto de vista económico, é unha barbaridade; crear tres facultades a medias é como non crear ningunha. No caso da Coruña, un segundo ciclo ao que houbo que dotar de persoal e infraestruturas. No noso caso e no de Pontevedra, que contabamos xa con recursos, tivemos que compartir unha serie de elementos que non aportan nada ao sistema pero conlevan problemas aos alumnos. No mercado non vale máis un título expedido polas dúas universidades que por unha e para os alumnos en xeral resulta

inviabile recibir materias das dúas universidades. Acaban aquí ás tres da tarde e teñen que estar en Pontevedra ás catro. Un caos. Á hora da verdade, ese experimento non serviu para nada. O caso é que foi a única saída para non quedarnos sen a titulación e, ante iso, pois non houbo máis remedio que aceptar esas condicións. Se hai unha decisión política pola que se nos di “ou o tomas ou o deixas”, pois nós tomámolo pero pasados uns anos todos coincidimos que en a experiencia non foi boa. Non se contou cos problemas técnicos; non se podían transvasar alumnos dunha facultade a outra sen máis porque cada un dos centros pode asumir un número concreto de prazas e, ademais, as materias na práctica diferían entre unha universidade e outra. E iso vai creando problemas administrativos como que a un alumno cun convenio de *Erasmus* coa USC eu non lle podo certificar as materias que curse en Pontevedra, a pesar de que a titulación sexa compartida. Por sorte, co grao isto remata. O problema do reparto de titulacións non é novo e hai casos peores, como que Enfermería teña sete escolas en Galicia, unha por campus. Así estamos, Historia en Ourense con media ducia de alumnos ou Filoloxía Hispánica en Lugo con tres.

O valor simbólico do edificio

O edificio de Siza supuxo o maior cambio cualitativo que experimentou a comunicación en Galicia en toda a súa historia. A creación do edificio simbólico foi unha aposta da decana daquela, Margarita Ledo, acompañada do reitor naquel momento, Ramón Villares, e os decanos que a sucederon. Unha aposta valente e de futuro. Lembro, sendo alumno e formando parte da xunta de facultade, os debates ao redor do proxecto. A cuestión era: podiamos quedarnos en Mazarelos nas condicións que había? Non. Era obvio que non se podía ter un *plató* de televisión con dous metros de altura. Era inviable. As dúas opcións eran reformar Mazarelos ou facer o edificio novo, cuestión que se impuxo. Tiña que ser un espazo simbólico porque a facultade era un símbolo na formación de profesionais que ían traballar co contexto, que ían trasladar a imaxe de Galicia fóra do país, etc. Apostouse por un edificio de autor. Foi criticado polo que custou, que coido que foi o que vale realmente. O edificio era unha parte central da estratexia para medrar e tamén un xeito de dicir “queremos Comunicación Audiovisual”. O obxectivo era converter o edificio nunha referencia de comunicación primeiro para Santiago e, por extensión, para Galicia, e incorporar todos os elementos referidos á comunicación dentro da USC como é a parte técnica, os servizos audiovisuais da institución e a parte dos contidos coa fonoteca.

Ademais este edificio simbólico catalogado permitiunos facer unha serie de cousas para reforzar a nosa imaxe, como prestalo a produtoras para realizar os seus produtos ou alugalo para diferentes eventos. O rendemento deste edificio para a USC é importante porque os ingresos que xera repercuten na institución. Como todos os edificios de autor ten os seus problemas e é verdade que as veces tivemos debates curiosos á hora de enfrontarnos a obras menores. Acostúmase a dicir que os arquitectos non deixan tocar as súas obras pero eu considero que o que non quere un arquitecto é que se fagan chapuzas. A ninguén se lle ocorrería pintarlle uns bigotes ás *Meninas* aínda que fose o propietario do cadro! Pois aquí acontece o mesmo. Se o edificio ten o valor que ten, é porque está asinado por un autor como Siza, entón calquera reforma debe ser feita con cabeza. O arquitecto concibiu a conserxería, por exemplo, como un espazo aberto cun mostrador. Resulta que facía moito frío e despois das gripes do persoal que traballa alí, tivemos que pensar ou en cambialos de sitio ou en cambiar o espazo. Explicóuselle ao arquitecto que iamos montar un entarimado de determinadas características para poder pechar o espazo sen que se resinta a estética do edificio. Non pasou nada e se fixo. Recentemente tivemos que dividir unha sala pequena que funcionaba como almacén e fixémoslo cunha tarima normal de aceiro como en calquera oficina. Un compañeiro advertía que debiamos ter coidado con ese tipo de intervencións. E o certo é que podemos coidar menos unha intervención nunha sala pechada, pero en todo o que é espazo público é preferible gastar os cartos e non estropear o edificio. Porque se podemos cobrar determinadas tarifas polo uso dos espazos é porque o edificio é o que é. A Universidade de Santiago precisaba dun edificio simbólico; ten San Xerome, ten Fonseca, pero que espazo moderno emblemático tiña? A Xunta de Galicia entendeuno e tamén apostou polo concepto de modernidade, de Universidade Galega, etc. Aproveitamos a oportunidade.

O reitor que promoveu o edificio podía ter dúbidas sobre o enfoque dos estudos de Comunicación dentro da Universidade pero sabía que había que apostar por levantar algo así. O que veu despois, Darío Villanueva, xa nos complicou un pouco máis as cousas porque estaba convencido de que isto non debía ser unha titulación universitaria. É dicir, tiñamos a guerra dentro da casa; xente que non entendía porque tiña que haber un novo edificio e porque había que apostar por Comunicación Audiovisual. A quen lle tocou xestionar todo nese momento foi a Xosé López, que para min, sen dúbida, foi o mellor decano que tivo esta facultade. Soubo detectar os problemas e capealos. Non foi ningunha broma porque tiñamos máis problemas dentro da casa que fóra, co mesmo reitor que tras deixar o cargo solicitou censarse nesta facultade para impartir

unha materia aquí. En resumo, toda esta historia acabou ben. Desde esta facultade convenceuse ao reitorado de que eramos un valor e que se nos daban un empurrón podíamos converternos nunha referencia en toda España. Non hai que centrar todo o problema no reitor, era un problema de todo o equipo de goberno da USC que non daba entendido este proxecto. Houbo que ter pericia e tocar moitos paus para levalo adiante: os cincocentos anos da USC, o interese do goberno de Fraga por facer algo simbólico, o apoio dalgúns medios de comunicación, etc.

Podo chegar a entender algunhas das dúbidas que se expresaban respecto do noso papel, dos nosos estudos. Na actualidade é un problema semellante o que lles está a pasar aos ópticos, unha combinación entre físicos e médicos. Depende quen gañe a batalla, irán para Ciencias da Saúde ou para as Ciencias Experimentais. De momento van gañando os segundos, pero é unha tensión de poderes na que hai que chegar a un acordo para non afundirse. Nós conseguímolos pero eu lémbrome do que pensaban do xornalismo algúns profesores que nos daban clase, en concreto unha profesora de Literatura Galega que posteriormente foi vicerreitora. A súa era unha filosofía compartida por un sector da USC que basicamente se resumía na presunta ignorancia dos xornalistas. Pero, finalmente, zafamos.

A produción de coñecemento

Isto non é un oficio. Isto é a Universidade. Esa é a filosofía que impregna esta facultade desde as súas orixes e para demostralo hai que atacar desde varios frontes. Un deles é o da produción científica; non só formamos profesionais, senón que reflexionamos e creamos novos modelos. Debemos estar ao tanto de cómo funciona o mundo da comunicación a nivel global e o noso obxectivo é crear coñecemento. Tivemos a sorte de que dúas das persoas que viñeron a Santiago a montar a facultade, Emili Prado e Margarita Ledo, procedían doutra universidade, a Autónoma de Barcelona, e trouxeron o seu saber facer.; todo o equipo que se foi formando ao redor e que acabou sendo un grupo de profesores titulares que entendeu que había que ir máis alá de impartir aulas. O profesorado debe dedicar a metade do seu tempo a aprender cousas novas, a investigar seguindo os estándares da Universidade e das Ciencias Sociais. Fíxose moito traballo ao redor do que poderíamos definir como investigación aplicada: o impacto dos medios, o tratamento mediático de casos concretos, a representación das minorías nos medios, etc. A maiores, iniciouse unha liña de investigación máis teórica, encabezada por Margarita Ledo, traballando sobre novas formas narrativas,

penetración dos discursos de vangarda en Galicia, etc. Durante os primeiros dez anos levouse a cabo un traballo intenso pero é a medida que se van incorporando profesores de maneira estable ao cadro de persoal cando se intensifica o esforzo por adaptarse ao que a Universidade considera estándares. A partir de aí, conseguimos ser unha área de referencia estatal e europea.

En todo o que ten que ver con novos medios, que lidera Xosé López, temos unha produción científica superior á media en España. Falo deste grupo porque é no que eu estou integrado e coñezo mellor. Desde a súa creación, leva facturados ao redor de seiscentos mil euros, unha cantidade nada desdeñable no campo das Ciencias Sociais. Se comparamos con Física, pois seguramente é o que facturan nun ano, pero nas Ciencias Sociais é un bo indicador. Unha parte deses cartos veñen de proxectos competitivos, con cartos públicos, ou sexa, financiados pola Unión Europea, Ministerio e Xunta, e, despois, os proxectos privados, que nos interesan moito porque supoñen o achegamento necesario ao mercado laboral. Un exemplo recente. A Zona Franca de Vigo detectou un problema e precisa saber como facer chegar a información aos seus asociados. Podería contratar a un gabinete de comunicación pero o que lle interesa é facer I+D+I experimentando mecanismos de achegamento ao público. Nós organizamos un proxecto que eles financian para estudar como funciona a información personalizada, como funciona a información xeral, que elementos debo incorporar para que un correo electrónico non pase desapercibido, etc. Un traballo de aproximación da comunicación a un caso concreto. Estes proxectos xeran beneficios para a Universidade. Facemos unha media de cincuenta saídas ao ano: investigación, congresos, conferencias, etc. Temos un referente que é Xosé López no caso de Novos Medios e a xente nos chama. Medimos a repercusión social na produción científica, cunha ratio moi interesante; na valoración dos proxectos, o último que presentamos no Ministerio fixo que nos valorasen como un grupo de excelencia. Están a dicirnos que lles gustan as liñas nas que estamos traballando. No caso dos outros dous grupos de investigación, de liñas máis clásicas, podemos dicir o mesmo. Margarita Ledo é unha muller de referencia no seu ámbito.

Os pasos da carreira académica

Esta é unha facultade á que a xente acude para ser xornalista, non investigador. Da miña promoción só nos dedicamos tres persoas á investigación e docencia na

Universidade: Marta Pérez, Manuel Gago máis eu³. Agora estamos empezando a xogar na primeira división, coas súas vantaxes e problemas. O gran problema da investigación en España é a estabilidade laboral dos investigadores. No noso modelo de universidade non se concibe a figura do investigador en exclusiva; ten que ser persoal docente e investigador. Dedicarlle horas á docencia crea un desaxuste que provoca que xente que se quere centrar exclusivamente á investigación teña que dedicar boa parte do seu tempo á docencia e viceversa. Co agravante de que, para consolidar a figura do investigador, necesariamente tes que pasar por unha praza de profesor, que conleva uns dez anos de pelexas contra o mundo. Isto provoca a desgana daqueles que poden ter intención de dedicarse á docencia, porque estás demasiado tempo nun *impasse*. Até que es titular, cada proba que pasas conleva o risco de perdelo todo. Poño un exemplo, se ti pasas de axudante a axudante doutor, ao proceso de selección pode presentarse calquera. Alguén que está en Madrid ou Sevilla pode estar interesado en vir a Galicia por motivos familiares e trae un currículo espectacular para presentarse á mesma praza que eu. Iso supón que todas as expectativas que a facultade creou na miña persoa véñense abaixo. Nesta facultade aconteceu algunha vez de maneira excepcional, pero noutros centros pasa todos os días. Polo tanto, dedicarse á docencia esixe unha boa dose de paciencia.

Para solucionar a escaseza de investigadores nesta facultade, na que ás dificultades da carreira docente sumamos que case todos os estudantes queren ser profesionais da comunicación e non docentes, facemos o mesmo que noutras facultades: tiramos da figura dos investigadores contratados. No caso do grupo *Novos Medios*, cada vez que formulamos un novo proxecto estimamos o persoal que imos precisar. Se son dúas persoas, pois se contratan, advertíndolle que o seu contrato ten unha duración determinada, poñamos tres anos e que, despois, vai á rúa. Se esas persoas teñen interese na vida académica, deben facer un esforzo pola súa propia conta pensando en realizar a tese de doutoramento e en aproveitar o espazo que se lle ofrece para a produción científica. Nós animamos a que a xente se presente ás diferentes bolsas que hai porque os proxectos de investigación teñen un financiamento e unha duración determinados

³ Marta Pérez doutorouse en 2007 co traballo *Modalidades humorísticas na comedia televisiva galega, humor e ideoloxía na fórmula televisiva da comedia de situación*, dirixida por Marcelo Martínez, imparte aulas na facultade e é vicedecana no equipo de Xosé Pereira, mentres que Manuel Gago que se doutorou en 2010 coa tese *Deseño editorial e arquitectura da información nos cibermedios internacionais de referencia*, dirixe o portal do Consello da Cultura Galega www.culturagalega.org e é profesor asociado de Linguaxe e Guión Multimedia.

e despois a universidade non pode seguir pagando ese salario. A lexislación impide concatenar proxectos e contratos. Nós podemos forzar todo o posible cando vemos unha persoa interesada e interesante, pero dentro dese réxime. Así que esa persoa ten que esforzarse para ser doutora, poder acceder a unha praza de axudante doutor e a partir de aí crear currículo para poder chegar a contratado doutor. Posiblemente terás que traballar noutra universidade antes de poder volver a esta, pero xa vas facendo o camiño axudado pola propia facultade que che vai orientando.

Ese é o modelo que seguiron comigo, o estándar. Eu entro na carreira en 1994 e nin se me pasaba pola cabeza quedar na facultade. A miña ilusión naquel momento era traballar na radio, por unha experiencia que traía do instituto. Porén unha vez na facultade gustoume a televisión, non polo traballo diante das cámaras senón polo traballo de creación, de produción, de xestión. A través do sistema de prácticas, comezo a traballar en 1996 no *Diario de Pontevedra*. Un ano antes de rematar a carreira falo cos responsables do xornal –aínda eran os cooperativistas-, explícolles que en breve me licencio e pídolles que me contraten. Levaba dous anos indo a traballar ao xornal cando me chamaban, sobre todo os fins de semana. Foi un dos primeiros golpes que levei porque me dixeron que ían pensalo. Doeume. Empecei a traballar con Margarita Ledo porque precisaba un bolseiro que soubera de bases de datos para procesar información dun proxecto dela sobre televisión e interculturalidade en Galicia, Bretaña e País de Gales. Tratábase de xestionar os datos para xerar informes. Empezáronme a deixar facer e empezoume a gustar. No verán de 1998 fixen as miñas últimas prácticas no *Diario de Pontevedra* unha vez rematada a carreira e cando xa as vou rematar, chámanme. Dinme que xa o pensaran e que me ofrecían un contrato en prácticas durante tres anos pagándome en branco setenta mil pesetas e en negro cento trinta mil. Pero a miña idea xa era outra e rexeiteino. Volvín no Nadal porque os cartos facíanme falta e era unha oportunidade de traballo, pero xa tiña claro que quería facer carreira universitaria. Como bolseiro -daquela era o único bolseiro contratado na facultade-, cobraba unhas corenta mil pesetas, non me chegaban nin para o aluguer pero era a miña aposta. Fixen os cursos de doutoramento e o traballo de investigación no ano 2000. Aí houbo un parón porque a facultade non tiña capacidade para contratarme e apareceu unha posibilidade de traballar en investigación sobre comunicación no Consello da Cultura Galega. Todo hai que dicilo, grazas a Xosé López e a Margarita Ledo, que, no profesional, son o meu pai e a miña nai. A universidade non podía contratarme pero eles estaban interesados en que me quedara e o Consello da Cultura Galega era unha oportunidade para manter o contacto con este ámbito.

Realmente o traballo era moi semellante pero noutro lugar; dediqueime a baleirar o xornal *Galicia* xunto a Rosa Aneiros, Marta Pérez e Manuel Gago. En 2002 tiven unha bolsa no Instituto de Desenvolvemento de Galicia (IDEGA). É dicir, durante uns anos como bolseiro nunca gañei ao mes máis de seiscentos euros. En 2003 xa aparece unha oportunidade na facultade coa figura de profesor axudante, convocando catro prazas, as segundas dese tipo na facultade. As primeiras foran para Xosé Antón Neira e Sonia Fernández Parrat⁴, que despois se foi a Madrid. Presenteime a esas prazas e despois tiña catro anos para facer a tese. Así foi, fíxena e acrediteime como doutor coa idea de poder acceder ás prazas de axudante doutor. En 2006 e 2007 xa comezo a prepararme para a titularidade, co proceso de habilitación, un mes en Barcelona. Daquela a Universidade facía unha transformación automática e acadei a titularidade en 2009. En resumo, trátase dun proceso que comezou en 1998 e durou once anos.

Na miña etapa como axudante doutor tamén traballo co reitor Senén Barro. É unha historia que arranca en 2002, cando se celebran as primeiras eleccións na USC co sistema de sufraxio universal directo ponderado, que establecía a Lei Orgánica de Universidades. Os candidatos eran Senén Barro e Xosé Manuel Sabucedo⁵. Un profesor desta facultade, Xosé Ramón Pousa, encargábase da comunicación da campaña de Sabucedo e precisaba un grupo de persoas que lle botaran un cabo, entre as que nos atopamos Manuel Gago, Xosé López e eu. Perdemos as eleccións. Nas seguintes, ano 2006, acontece algo curioso. Senén Barro opta á reelección e pide asesoramento a Miguel Túñez, daquela decano da facultade. Como el entende que como decano non pode traballar explicitamente para Barro, procura dentro da facultade xente que si o poda facer. Encoméndanme asistir a unha reunión na Facultade de Económicas na que está Senén Barro, o decano desa facultade naquel momento, Jaime Barreiro, unha representante de Universidade Aberta e outro de Convergencia Universitaria, que era Julio Iglesias Redondo, que despois foi Director Xeral de Xustiza da Xunta de Galicia co bipartito. O reitor preguntoume quen era e díxenlle que me mandaba Túñez. Cando me decatei estaban falando de candidatura e de estratexia electoral. Nun momento dato o reitor apunta que lle gustara a campaña de Sabucedo nas anteriores eleccións e que non sabía quen lle levara a comunicación. A verdade é que Sabucedo perdera só

⁴ O xornalista e escritor Xosé Antón Neira Cruz pertence á primeira promoción da facultade de Xornalismo de Santiago de Compostela, centro no que imparte aulas na actualidade. No caso de Sonia Fernández Parrat, licenciouse na Universidade do País Vasco e fixo o doutoramento en Santiago onde permaneceu até 2002. Actualmente é profesora titular na Universidade Complutense de Madrid.

⁵ Catedrático de Psicoloxía Social, a súa candidatura fronte a Senén Barro, da Plataforma Universitaria Progresista, foi apoiada pola plataforma nacionalista Universidade Aberta. Os resultados das eleccións foron xustos cun 50,5% dos votos para Barro e un 49,5% para Sabucedo.

por once votos. En resumo, expliqueille a Senén Barro que eu estivera naquel equipo de campaña e comezamos traballar con el. Cousas da vida, el fixo aquel comentario sen saber que eu estivera facendo campaña para Sabucedo. O caso é que nestas novas eleccións o xefe de campaña foi Xosé López e o equipo montouse con Túñez na sombra, Berta García Orosa con axenda e relacións cos medios e eu na parte de creación, imaxe, posta en escena, cartelería, etc. Despois había outras persoas encargadas da parte monetaria e da elaboración de discursos. Intentamos profesionalizar o traballo con reunións diarias as oito da mañá e ás oito da tarde, unificando o discurso da candidatura xa que reunía sensibilidades diferentes e facéndolles ver a importancia de que non houbera filtracións interesadas por parte deles. Gañamos. Aínda que empatamos en número de votos, houbo moita diferenza ao noso favor no voto ponderado.

Ao remate da campaña, o reitor comunicounos que o novo goberno da USC precisaba de alguén que se encargase da comunicación interna e da imaxe institucional. Apunteime. Fun temerario porque realmente eu non coñecía a universidade. É unha empresa na que non existe o principio de disciplina e de recoñecemento da institución. Eu tiven que escoitar como algún decano opúñase a que o reitor acudise á súa facultade porque non era “ben querido”. O reitor é o reitor de toda a universidade e se alguén quere bronca con el que o exprese nos consellos de goberno. Póñoche outro exemplo de cómo funciona a universidade: se ti querías colgar un aviso sobre a apertura extraordinaria dunha biblioteca en concreto porque era época de exames e ías levar os carteis polo resto das bibliotecas para que os alumnos o soubesen, atopábaste en máis dunha ocasión con que cho impedían porque non era a súa biblioteca a que ía abrir de maneira extraordinaria. Iso pasoume a min e tivo que acudir un vicerreitor a poñer as cousas no seu sitio. O meu erro foi asumir aquela tarefa eu só, porque só afúndeste, cun equipo non. Pero foi unha boa experiencia en xeral e conseguiuuse por vez primeira pasar de dous mil matriculados na USC en primeiro curso a tres mil. O ingreso de novos alumnos nunha universidade é fundamental. Cando me chamaron para ocuparme dese posto dixéronme que os obxectivos eran mellorar a comunicación interna e a imaxe da universidade na sociedade. Ao pasar uns meses, decateime de que debía centrarme na captación de novos alumnos, que debiamos presentar a USC nos institutos como o mellor que lle podía pasar a un estudante. Iso era mellorar a imaxe da universidade na sociedade; dicirlle a un tipo que quere estudar Medicina que aquí vai ter os mellores profesores, algúns deles referentes mundiais. Para poder desprezar ese tipo de estratexia, hai que coñecer a universidade. Agora si a coñezo, cando asumín esa responsabilidade, non. Por iso foi unha experiencia moi

enriquecedora que rematou cando xurdiu na facultade a posibilidade de asumir o vicedecanato.

A facultade e o mercado laboral

A Universidade ten que estar preocupada polo futuro dos seus estudantes, polas competencias profesionais que van adquirindo nos seus estudos e, ademais, ten que estimular a súa capacidade intelectual e fomentar o espírito crítico. É certo que facer máis fincapé nalgúns temas depende de etapas de vida. Explícome: cando eu empecei estudar Xornalismo había unha grande preocupación pola calidade da información e movíámonos entre os *apocalípticos* e os *integrados*. Eses conceptos naquel momento eran fundamentais. Hoxe superamos iso porque o problema do control da información existe, pero doutro xeito. Hoxe temos un exceso de información e non sabemos se facerlle caso a *El País* ou ao blog dun fulano en particular que se postula como testemuña de primeira man. Quero dicir con isto que a paisaxe da comunicación e os seus problemas varían e a facultade non é allea a iso. É verdade que aquí sempre se abordou a comunicación desde unha perspectiva crítica, seguindo as teses de Ignacio Ramonet, que é doutor honoris causa da USC a proposta nosa; unha liña que nos achegaba aos *apocalípticos*.

Pero non podemos chocar co mercado, eu quero que os meus alumnos vivan da comunicación. É un obxectivo fundamental. Para min non deixa de ser frustrante atoparme con compañeiros de promoción que se dedican a cousas dispares. Considero que fallou o sistema cando dedicaches catro anos da túa vida a isto e remataches en algo que non ten nada que ver. Dentro da facultade temos que conxugar a formación regrada, ou sexa, as materias estipuladas no plan de estudos, con outro tipo de formación extra. Concordo en que hai que crear un contexto no que podamos entregar aquí os premios *Borobó*, convidar a *Reporteiros sen Fronteiras* a falar cos estudantes, etc. Pero eu sigo unha liña de preocupacións herdada xa dos anteriores responsables da facultade e iniciada por Xosé López e que se resume en preocuparnos por que tipo de xente aportamos ao mercado laboral. Eu quero que os alumnos traballen e polo tanto hai certas expectativas das empresas que non debemos defraudar; os licenciados deben saír de aquí co coñecemento dunhas técnicas básicas e, aínda que non estean obrigados a coñecer os detalles, deben saber que programas se utilizan para tratamento de imaxes ou que os xornais están deixando atrás o *quark* para incorporar o *indesign* como programa de maquetación. Hai que sabelo. Estas cuestións

teñen causado debate entre os docentes desta facultade á hora de abordar os plans de estudo. Algúns consideran que estes aspectos son máis propios da formación dun informático que da dun xornalista; porén, eu penso que é mellor que no futuro non teñan que dedicarlle tanto tempo a dominar a ferramenta como a pensar o que van escribir.

No caso de Xornalismo temos centro trinta convenios con empresas: gabinetes públicos e privados, con todos os xornais galegos, coas radios, etc. Precisamente tivemos un problema coa COPE pero se trata dunha cuestión técnica aínda que alguén quixera trasladala a un plano ideolóxico. A COPE ten unha directrices desde Madrid polas que non se paga aos bolseiros e nós nos podemos aceptalo. Eles tampouco poden facer unha excepción en Galicia e, polo tanto, houbo un desaxuste. Nós non concibimos o pago das prácticas como un salario senón unha maneira de compensar aos estudantes, que xa pagaron a súa matrícula na Universidade, polos gastos xerados ao ir facer as prácticas. Son 190 euros mensuais por quince horas semanais en inverno e 360 euros por trinta horas semanais no verán. E, como xa comentei, temos convenios coa práctica totalidade dos medios. No caso da titulación de Audiovisual xa se nos presentou unha situación diferente desde os tempos de Margarita Ledo, que presentou o concepto de audiovisual co que se traballaba na facultade ás diferentes produtoras. Algunhas destas empresas si estaban moi marcadas politicamente, daquela estaba o PP no poder, e tiñan que tratar cunha muller que era un símbolo do galeguismo de esquerdas. Houbo un choque e a verdade é que non quixemos saber uns dos outros. Aínda hoxe non se avanzou moito nese camiño, pero o tempo irá limando diferenzas porque ao fin e ao cabo nesta facultade, con decanos como Margarita Ledo ou Xosé López, fundadores de *A Nosa Terra*, tamén traballou até hai pouco o actual director da CRTVG. En Xornalismo ofrecemos cento trinta prazas aos alumnos de terceiro e cuarto curso e en Audiovisual asinamos ao redor de sesenta convenios. Intentamos ademais ser un espazo aberto para os encontros entre produtores audiovisuais non só de Galicia, senón de todo o Estado e xa non é a primeira vez que cedemos as nosas instalacións para os seus foros a cambio de que os alumnos podan entregarlles os seus proxectos ás empresas.

Os cambios de hábitos

Nas primeiras promocións de Xornalismo os alumnos levabamos a cabo unha cantidade de actividades moi superior á actual. En Mazarelos faciamos carteis, revistas

e até performances. Tiñamos necesidade de contar cousas e gastabamos unha morea de papel en facelo. Hoxe cun blog, un *facebook* e un *tuenti* poden facer moitísimas cousas. Nos tiñamos o *4 Gatos* e eles teñen a internet. Cando me reunín cos estudantes antes de ser elixido decano si que lles comentei a miña preocupación porque se perderan certas actividades intelectuais. Agora mesmo a min non me chega ningunha proposta dos alumnos para realizar xornadas, ciclos, etc. Cando lles chega o *paso do ecuador* continúan facendo o mesmo ca nós: vender lotería e camisetas. Ao máis que chegaron é a facer uns calendarios deles espidos. Non se lles ocorre ir polas tendas de Santiago e aproveitar os seus coñecementos para ofrecerlles aos comerciantes a posibilidade de facer un vídeo promocional do seu negocio por trescentos euros. Ou montar unha axencia de noticias ecolóxicas e chegar a un acordo con EFE para remitirle cada semana dous ou tres informacións que lles podan interesar. Ou elaborar unha publicación de maneira puntual co motivo da viaxe na que se podan recadar algúns cartos en publicidade local. En fin, algo distinto. Seguen a voltas co programa de radio, como nos meus tempos de estudante e hai quen propón que cheguemos a un acordo cunha emisora local. Pero si agora temos a posibilidade de emitir por internet e incluso vestilo como un proxecto de investigación! Outros demandan un fútbolín na cafetería.

Supoño que pensándoo ben non estamos tan lonxe uns dos outros xa que sendo eu estudante pediamos máquinas de preservativos nos baños de Mazarelos. E saíamos á rúa en parella ou grupo a buscar entrevistas porque eramos uns coitados! Sabes cal é unha diferenza que eu percibo respecto aos tempos nos que eu fixen a carreira? Nós tiñamos uns horarios de aulas moi intensivos, algúns días entrabamos ás nove da mañá e saíamos á oito da tarde, e non protestabamos por ter que ler fóra da facultade. Hoxe tes que estar machacando continuamente para que na bibliografía dun traballo internet non ocupe máis dun 25% e se entregas un proxecto de lei de audiovisual de cincuenta páxinas para analizar só escoitas queixas.

5.9 Entrevista a D. Xosé Soengas Pérez

Nacido en 1964 en Lugo, Xosé Soengas desprazouse da Universidade Autónoma de Barcelona, onde obtivo o título universitario, á de Santiago de Compostela cando se inaugurou a Facultade de Ciencias da Comunicación no ano 1991. Formou polo tanto con Margarita Ledo Andián e Emili Prado o primeiro núcleo de profesores especialistas dentro da facultade nuns tempos nos que segundo recorda chegou a impartir quince materias diferentes naquel centro precario en docentes. Doutorouse na UAB en 1993 cun traballo sobre a información nas televisións autonómicas dirixido por Emili Prado e acadou a titularidade na USC en xullo de 1994. As súas liñas de investigación son información audiovisual, radio, televisión, programación e audiencias. É membro do Grupo de Investigación de Estudos Audiovisuais da facultade e desenvolveu tamén un interese singular ao redor do tema da censura. Desde 2004 é director do departamento de Ciencias da Comunicación –reelixido en 2008- e desde novembro de 2007 catedrático de Comunicación Audiovisual e Publicidade da USC.

A identidade do proxecto

A facultade de Ciencias da Comunicación –que naceu como Ciencias da Información, denominación de todas as facultades naquel momento-, é hoxe o que é debido a unhas circunstancias casuais que naquel momento facilitaron ou posibilitaron que hoxe funcione con estas características. Antes de entrar na década dos noventa hai un plan de estudos deseñado para un segundo ciclo de periodismo que se impartiría a través de Socioloxía. Era o que tiña previsto o reitor Carlos Pajares. Cando se produce o cambio de goberno da USC, que pasa a estar en mans do reitor Ramón Villares, ese plan aínda non está aprobado. O feito de só establecer un segundo ciclo e sen centro propio tiña razóns políticas claras e outras de diferente índole que levaron á creación dunhas prazas de profesorado. Parecía algo inaudito crear as prazas antes de crear os propios estudos! O novo reitor, Villares, decatouse de que unha universidade coma a de Santiago non podía non contar cuns estudos de xornalismo en condicións e, con moita lucidez, optou por implantar unha carreira completa e sólida.

Paralizouse aquel proxecto de segundo ciclo e a partir dese momento fóronse dando pasos para unha licenciatura completa. Desde o reitorado procuráronse os

axentes que podían poñer en marcha aquela titulación con garantías profesionais e en consonancia coa política que quería desenvolver aquel equipo de goberno. Os contactos pretendían elaborar un plan de estudos completamente novo, descartando aquel primeiro que se pretendía aplicar para un segundo ciclo. Dous profesores foron requiridos, os dous da Universidade Autónoma de Barcelona, por un lado Emilio Prado, que foi o comisario-decano do novo centro, e por outro, Margarita Ledo, que foi a primeira decana da facultade. Os dous aceptaron. O profesor Emilio Prado foi quen artellou o plan de estudos do que se desprenden todas as características modernas desenvolvidas posteriormente. Emilio Prado era un grande coñecedor do resto das facultades do Estado, colaborara na posta en marcha da Facultade de Bilbao e fora xa director de departamento e decano en Barcelona. A maiores tamén fora profesor visitante nos Estados Unidos e como consecuencia de todo isto, tiña unha visión ampla e moderna da comunicación: unha visión global derivada do coñecemento que el tiña doutras referencias.

Foi creada unha comisión para o plan de estudos, da que tamén formou parte o profesor Enrique Bustamante, e a posta en marcha dese plan estivo encomendada á profesora Margarita Ledo. Ela posuía un importante *background* en relación o coñecemento doutras facultades e estaba impartindo aulas en Barcelona. Dábase ademais un aspecto moi positivo xa que tanto Emilio Prado como Margarita Ledo tiñan experiencia profesional en medios previa ao seu traballo académico. Experiencia importante, especialmente no caso de Margarita Ledo. Iso permitíalles saber conxugar perfectamente o ámbito académico co ámbito profesional e traducilo no plan de estudos. Esa foi unha das particularidades que tivo moito que ver no éxito do plan de estudos. Actualmente, e aínda no medio dun panorama laboral precario, os nosos alumnos continúan a ser dos mellores formados. Nas dúas últimas quendas de oposicións á Televisión e Radio Española, as cinco mellores notas foron para ex alumnos desta facultade.

Outra das singularidades desta titulación foi o *numerus clausus*, que permite unha garantía de formación mellor que noutros centros. Sen ánimo de menosprezar, unha facultade como a de Madrid con milleiros de alumnos non permite esa formación. É imposible facer prácticas de *plató*, por exemplo, con ese número de alumnos. Coido que esa sabedoría inicial en conxugar os ámbitos profesional e académico cunha fórmula de *ratio* entre práctica e teoría que se mantén até hoxe despois de tres reformas de plan de estudos e un *numerus clausus* con cen persoas permitiu manter unha garantía

de calidade na formación. Cando comentas con docentes doutros centros que nós facemos prácticas de radio ou informativos de televisión con quince alumnos, quedan *alucinados*. Desde fóra, desde logo, a posibilidade de desenvolver aulas prácticas nesas condicións considérase unha singularidade deste centro.

Outro elemento importante foi a sinatura de convenios para a realización de prácticas nos medios ; actualmente temos convenios con practicamente o 100% dos medios de Galicia, prensa, radio, televisión e internet. É a oportunidade para todos os alumnos de non saír ao baleiro cando rematen a carreira. É un caso único no Estado español e pódese facer porque existe un *numerus clausus*; doutro xeito sería inviable. Hoxe é unha fórmula consolidada, con prácticas no período de verán e no período de inverno compatibles coa formación, e os medios están satisfeitos, sobre todo, porque os alumnos funcionan moi ben nas redaccións. Coido que estas características mencionadas marcan o modelo identitario da facultade.

Tras aceptar Emilio Prado e Margarita Ledo a proposta da Universidade, eles introducen xa no plan de estudos elementos novos que xa avanza o que serán os novos plans de estudos universitarios. É dicir, requiríase unha reformulación dos plans de estudos universitarios en xeral pero no caso da Comunicación era máis evidente a necesidade xa que estaban patentes os cambios no ámbito tecnolóxico, por exemplo. O resto das facultades do Estado tiñan que refacer os seus vellos plans para adaptarse a eses cambios. No noso caso, non. Así que o primeiro plan de estudos de todo o Estado con esas características de modernidade, que despois copiaron outras, sobre todo a *ratio* de teoría e práctica, aínda que non se poda aplicar en moitos casos como podemos aplicala nós. Ese plan de estudos foi a base da estrutura sobre a que foi construída a facultade en Santiago. En setembro de 1991 ponse en marcha ese plan con Emilio Prado, Margarita Ledo e eu mesmo, que tamén viña de Barcelona. A condición de Emilio Prado foi xa desde un primeiro momento quedar só un ano na USC e nolos dous comprometémonos a permanecer aquí. Até hoxe.

O papel de Margarita Ledo foi decisivo á hora de poñer en marcha o plan de estudos e de seleccionar o profesorado que permitise impartir unha formación moderna e sólida. Acertar nesa selección do cadro de profesores foi esencial. E non houbo poucas dificultades. Atopar profesores de televisión en Galicia non era doado naquel momento. Non había a mesma infraestrutura que noutros lugares. Podíamos atopar sen problemas profesores para prensa escrita pero non para radio e televisión coa

licenciatura propia. Con todas esas limitacións, conseguíuse un cadro de profesorado razoable.

A primeira facultade

Os primeiros momentos foron moi difíciles. Por un lado, o edificio da praza de Mazarelos tiña unhas limitacións importantes; hoxe semella unha broma ao lado das instalacións que temos. Só había un *plató* de televisión e un de radio con bastantes limitacións técnicas. Tamén unha única sala de ordenadores. Aínda así cando boto unha ollada atrás penso que aquelas dúas ou tres primeiras promocións de estudantes foron as máis creativas. A necesidade fai espabilar a imaxinación e a nivel de formación non teñen nada que envexar ás que lle seguiron. O edificio de Mazarelos non permitía máis que aquilo, non se podían facer reformas e alí estivemos preto de dez anos.

Tamén foron momentos difíciles porque había presións por parte de certos sectores políticos que querían meter baza na facultade, sectores que estaban interesados en colocar profesorado, en orientar a política de formación da facultade, etc, fomentando a falsa crenza de que só se formaban xornalistas para Galicia. Con case vinte anos de perspectiva, pégame a risa. Aquel foi un argumento co que fomos atacados constantemente. Houbo disparates. Dicir que os nosos alumnos só poderían traballar aquí porque a formación estaba moi centrada en Galicia, co argumento de que se impartía Historia de Galicia! Penso que era unha das primeiras obrigas da facultade: que os alumnos coñecesen a súa contorna. Esta así establecido en todos os estudos das Ciencias Sociais; é algo obrigatorio e esencial para saber desenvolverse. Visto hoxe resulta cómico, pero daquela provocou algunhas dores de cabeza. Hoxe esta é unha facultade sólida, con máis de cincuenta profesores, e non é doado atacala. Pero daquela eramos tres profesores específicos, o resto asociados. Sentiámonos na corda frouxa, con certa debilidade. Os ataques eran interesados para introducir profesorado afín que non estaba cualificado. E podo asegurar que aquí as cuestións profesionais estaban por riba das ideolóxicas; actualmente neste centro imparten aulas profesores de todas as cores.

A facultade non tiña a forza de hoxe e producíronse episodios patéticos, como un peche de alumnos alentados por certos sectores do reitorado, xa na etapa de Darío Villanueva como reitor. Eu vin escenas como a dun líder político, do que non vou dicir o nome, dándolle bolsas de bocadillos aos alumnos a través das fiestras. Os motivos destes

peches, como impartir aulas pola mañá ou pola tarde, non eran máis que escusas para montar barullo claramente alentados desde fóra. Outro momento conflitivo producíase posteriormente na primeira reforma do plan de estudos. Un conflito intencionado xa que os departamentos interfacultativos pretendían ter unha grande presenza dentro da facultade. Non cedemos ás presións porque aí quedarían diluídos os nosos contidos e diluído o modelo establecido polo plan de estudos. Isto aconteceu porque moitos dos departamentos da Universidade de Santiago foron quedando obsoletos á vista do discurrir da sociedade. Unha maneira de manter os niveis de profesorado consistía en procurar docencia fóra do seu departamento, polo que querían manter as materias que impartían na nosa facultade. Non se trataba de que molestasen, senón de que os plans teñen unha limitación de créditos imposta polo ministerio. Se optabamos por manter esa docencia, perdíamos a oportunidade de darlle unha identidade aos estudos de comunicación. É algo que ten pasado noutras facultades en base a un suposto criterio de homoxeneización e que dilúe a especificidade e identidade dos contidos propios. A nosa resistencia permitiu que se puidese levar a cabo un plan de estudos coherente. Tampouco vou negar que nos primeiros momentos o profesorado non tiña a calidade que ten hoxe. Cando nace un proxecto coma este, esas dificultades son habituais. A maioría dos profesores compatibilizaban a súa actividade profesional coas aulas, non se podía atender aos alumnos como merecían. Iso hai que recoñecerlo, pero fóronse dando os pasos adecuados.

O soporte administrativo

Naqueles primeiros tempos non había departamento propio. Co cal non podíamos tomar moitas decisións e tampouco iniciar liñas de traballo. O departamento é o que define toda a docencia e as liñas de investigación dunha facultade. Neste punto hai que recoñecer o papel, e agradecerlo, do departamento de Filoloxía Galega, concretamente a Francisco Fernández Rei e a Rosario Álvarez Blanco, que foron os dous directores deste departamento durante o tempo que nós dependemos del. Déronnos todo o soporte administrativo que precisabamos sen inmiscuirse na vida do centro. Eles tramitaban o que nós acordabamos na facultade. Souberon comprender a política da facultade; é verdade que ambos formaron parte do equipo reitoral de Ramón Villares e coñecían ben o noso plan de estudos. Nós precisabamos ese apoio administrativo que eles nos deron até que puidemos crear tecnicamente, co número suficiente de profesores a tempo completo, un departamento propio en 1996. A partir dese momento, e coincidindo cunha nova reforma do plan de estudos, puidemos introducir

liñas e políticas específicas para este centro.

Démoslle un papel moi importante ás tecnoloxías dentro do ámbito das ciencias da comunicación, sendo naquel momento pioneiros, e potenciamos a especialidade de documental, pola que apostou seriamente a profesora Margarita Ledo. Ao mesmo tempo, a especialidade de audiovisual tamén foi tratada cun coidado especial. É dicir, a constitución dun departamento xa de Ciencias da Comunicación, permitiunos afondar no modelo que defendiamos a través da primeira reforma do plan de estudos. Un deseño estratéxico que recollese as necesidades académicas e tamén as profesionais. Hai que ter en conta que a principios dos anos noventa prodúcese un cambio no panorama dos medios, en boa parte dado pola aparición das televisións privadas, que coincide practicamente co nacemento da facultade. Novas tecnoloxías, novas maneiras de producir información. Outro dos acertos do noso plan de estudos é manter o equilibrio entre as diversas especialidades: no ámbito da redacción periodística vinculado ao multimedia; no campo do documental relacionándoo coa ficción, co cine e coa TV e un terceiro ámbito vinculado ao audiovisual. Eses son os tres eixes importantes do plan de estudos. Permítelles aos alumnos saír cunha formación panorámica e completa.

Arrancar a facultade cun grande número de profesores asociados ten unha lectura positiva. Con todas as limitacións que tiñamos, aos alumnos compensoulles. Por unha banda, a formación teórica era impartida polos profesores específicos do centro; por outra banda, os asociados dábanlle a lección de realidade, aquilo de *non é tan bonito*. Unha realidade que os alumnos constataban cando saían facer as prácticas. O idealismo sobre a profesión repítese coa chegada dos estudantes promoción tras promoción. Só cambian o *chip* cando no seu período de prácticas pasan tres días comendo bocadillos para poder conseguir a súa primeira noticia e cobran a fin de mes seiscentos euros. Moitos deses profesores asociados fixeron carreira académica, hoxe son profesores funcionarios e manteñen esa dualidade teoría e experiencia práctica.

A admisión de só cen alumnos por curso non pode ter unha lectura elitista. As razóns son, poderíamos dicir, científicas. Un plan de estudos debe ir acompañado dunha memoria que recolla desde o número de habitantes que ten Galicia até as expectativas que se poden xerar ou as infraestruturas que se contan. Unha memoria de viabilidade. Tamén pola nosa parte sempre houbo unha esixencia de ter un centro de calidade. Poderíamos coller mil alumnos e impartir aulas a través dun altofalante.

Non era a intención. Había que ser competitivo. Tendo en conta os recursos dos que dispuña a universidade e as características da poboación, estimamos que era un número adecuado.

As relacións institucionais

A todo centro se lle esixe que os alumnos teñan un coñecemento da súa contorna. Non é cuestión de politizalo máis ou menos; os alumnos deben estudar os elementos que conformar o seu propio país. Que se quería? Que estudasen as oliveiras de Andalucía? Claro, isto molestaba a aqueles sectores que querían silenciar a identidade de Galicia. Coñecer o próximo, o propio, non é excluínte con estudar política internacional. Aquí estúdase a historia da prensa, da radio ou da televisión, etc, de todo o mundo; elementos que permiten o coñecemento do de fóra sen deixar de coñecer o de dentro. Esta foi unha aposta firme desde o principio e ademais foi conducida coa utilización do idioma propio, unha cuestión moi importante. É significativo que nos últimos inquéritos sigamos sendo a facultade que despunta no campus de Santiago pola utilización do galego tanto entre os profesores como entre os alumnos, cun 90% cando o resto dos centros non chegan nin a un 50%. Isto amosa unha grande capacidade de incorporación e tápalles a boca a estes sectores que ven incompatible o propio cunha formación competitiva e de calidade. A facultade incorporou ao redor de quince profesores de fóra de Galicia, de Madrid, Barcelona ou Andalucía, e non mermou o uso do idioma. Algúns deles xa o falan e os que non o fan sempre permitiron aos seus alumnos realizar os traballos e os exames na súa lingua. Para nós, é un elemento importantísimo.

Na orixe e nos primeiros anos de andaina da facultade houbo presións e cortapisas que impediron un desenvolvemento normal, sobre todo no mandato de Darío Villanueva como reitor. Non se dotou ao centro do profesorado que requiría. Tardamos anos en conseguir aumentar o cadro de profesorado. É verdade que a Universidade de Santiago xa entrara nun momento de recorte orzamentario pero aínda así non se tivo en conta que un centro que estaba nacente precisaba dunha dotación de profesorado. Comparativamente, se vemos outras facultades ou departamentos, a nosa quedou bastante mal parada. Foi unha época na que pasamos por momentos de agobio importantes.

En canto á relación cos medios de comunicación, hoxe en día diría que é excelente.

Por un lado, os convenios de prácticas coa maioría dos medios do país demostráronlles que a facultade era un proxecto serio e de calidade. Aqueles que nun primeiro momento tiveron reticencias e incluso manifestaron posturas belixerantes, penso que rectificaron co paso dos anos. A verdade é que resulta irrisorio pensar que estudar en galego e obter unha boa formación sobre a nosa sociedade poda ser un obstáculo para un xornalista.

Coa Xunta de Galicia a Facultade xamais tivo ningún problema, con ningún dos seus gobernos, nin co de Fraga, nin co bipartito. Sempre nos atenderon. Os problemas da facultade viñeron cando se deu un cambio de cor no reitorado, é dicir, houbo problemas co goberno da USC non co da Xunta de Galicia que, sempre nos deu o máximo de facilidades. É honesto recoñecelo. Todo o que se pediu foi concedido e, ademais, con celeridade. As nosas cortapisas viñeron por parte do goberno da Universidade, facendo moito dano á facultade negándolle a dotación de profesorado que requiría.

O novo enderezo

O alongamento no tempo do proxecto de nova facultade foi unha realidade. Supoño que neste caso non hai que buscar razóns concretas na propia universidade, quero dicir que todas as obras coma esta teñen certa complexidade e a pesar de que se podía terlle dado un empuurrón antes, pois foi como foi. Foi unha aposta forte de Margarita Ledo. Ela tomou a decisión de contratar a Álvaro Siza como arquitecto e foi ela a que viu a necesidade dun edificio moderno que respondese ás necesidades dunha formación actualizada. Un espazo que contase coa infraestrutura adecuada para poder desenvolver os coñecementos teórico-prácticos que aquí se impartían. Foi o reitorado de Ramón Villares quen aprobou esa proposta, que logo mantivo o seguinte goberno da universidade inaugurándose o edificio nove anos despois de ter aprobado o proxecto. O edificio cumpre as expectativas. Temos dous *platós* de televisión, un para ficción e outro para informativos, un *plató* de cine que agora se está equipando e catro estudos radiofónicos, dous para informativos, un para dobraxe e outro complementario. Temos oito aulas de informática. Toda esta carga práctica do plan de estudos non se podía desenvolver dunha maneira eficaz en Mazarelos. Agora si, incluso con esta terceira reforma do plan motivada por Boloña non temos ningún problema co espazo, as infraestruturas adáptanse perfectamente ás esixencias. Noutro espazo sería impensable poder simultanear oito grupos de multimedia e aquí si podemos facelo.

O edificio obviamente estaba máis que preparado para acoller unha nova titulación como era Comunicación Audiovisual. A realidade foi distinta á esperada, duplicando a titulación, pero a nós non nos influíu. Explícome: a duplicación de titulacións é un erro como se está vendo agora. E con isto non me quero centrar só en Comunicación Audiovisual xa que acontece con outras titulacións que en cinco anos van ter que pechar. Non ten sentido triplicar as titulacións nas tres universidades galegas e que algunha teña só oito alumnos e, en troques, cincuenta profesores. Iso non acontece nin nun país multimillonario. Non é o noso caso, que temos unha demanda de alumnos cinco veces maior do que podemos aceptar. Para nós estaba previsto que poderíamos acoller a cincuenta alumnos na titulación de Comunicación Audiovisual, número que se mantivo, e xa tiñamos a infraestrutura necesaria co novo edificio. O que si foi un pouco estraño é a fórmula escollida de titulación compartida coa Universidade de Vigo. Nunca compartimos nada na práctica. Nunca cheguei a saber que significaba. Coido que foi un truco para non darnos a nós só a titulación, que era a quen nos correspondía. Unha decisión política aberrante, pero que xa está feita. Nese momento a universidade galega padecía xa un recorte orzamentario tremendo, que se traducía en non crear máis titulacións das precisas e en non duplicalas. Cos requisitos técnicos na man, a única que podía acoller esa nova titulación, gratis para entendernos, era a Universidade de Santiago. Tiña o espazo físico adecuado e tiña un cadro de profesorado suficientemente amplo e preparado nese terreo. Podía ser asumida a nova titulación practicamente a custo cero. Non querían dárnola só a nós, por razóns políticas xa que había presión das outras universidades, pero tampouco podían darlla ás tres universidades que a solicitaban porque non estaba xustificado nin permitido. Coa fórmula compartida, daban dúas titulacións, unha para Santiago e Vigo, outra para A Coruña. Unha solución ridícula porque nunca chegamos a compartir nada con Vigo, absolutamente nada. Porén resultaba bastante fastidioso que nas aplicacións informáticas aparecían as materias das dúas facultades e tiñamos que andar a separar cun bolígrafo cales eran dunha e cales eran doutra. Como tiñan as denominacións moi semellantes, pois era fácil que te equivocases ao cubrir as actas e estiveses avaliando unha materia que non fose túa. En fin, un lío. Coa reforma de Boloña e o establecemento dos graos, definitivamente as dúas titulacións son independentes. Foi unha decisión absurda, que non entendes porque se toma. Se dixésemos que compartimos profesorado ou que intercambiamos aulas, pero nunca sucedeu tal. Non se compartiu nada.

As liñas de traballo

As liñas de investigación viñeron dadas pola creación do departamento, que é quen as define. Por esa razón foi tan importante para nós a creación do departamento de Ciencias da Comunicación xa que permitía diagnosticar as necesidades de investigación e establecer unha orientación en consonancia co plan de estudos. Había moito por investigar en Galicia e tamén, en relación con temas de fóra do país, había inquiredanzas por parte do profesorado. Sempre houbo uns eixes de investigación claros e definidos que, dalgún xeito, concordaban cos tres ámbitos de traballo que establecía o plan de estudos. Todo isto viuse favorecido pola decisión acertada da Universidade de Santiago de crear hai uns anos grupos de investigación estables. Penso que foi bo para os docentes cingirse a un campo definido e non pisarnos uns cos outros. Evitábase tamén que se producise a competitividade entre investigacións.

No noso departamento creáronse tres grupos de investigación que se corresponden cos ámbitos de traballo do plan de estudos. O de Estudos Audiovisuais, ao cal pertenzo eu, que ten dúas liñas de traballo: ficción, documental e cine, por un lado, e información en radio e televisión, por outro. Hai un segundo grupo que se chama Novos Medios, que analiza e estuda o ámbito da prensa escrita e do multimedia. O terceiro grupo que se chama Comunicación e Cidadanía, centrado na comunicación local e en todo o que afecta ao terceiro sector na comunicación. Non quere dicir que puntualmente alguén poda investigar seguindo os seus intereses, pero estas son as tres liñas estables. Un acerto xa que está todo estruturado, e resulta máis operativo á hora de levar a cabo proxectos ou facer publicacións. É unha maneira de traballar máis ordenada. Dalgún xeito obriga aos profesores a seguir unha liña e facilita poder facer grupos estables, solicitar bolsas de colaboración e, obviamente, abordar proxectos máis cobizosos e complexos.

Os parámetros de calidade dun centro non só se miden en termos de docencia senón de investigación. Na última análise que se fixo sobre as universidades españolas que teñen facultades de Ciencias da Comunicación a nosa está no terceiro posto. Non estamos mal situados. Así que de novo botamos por terra aqueles argumentos do principio en contra deste centro, aqueles que falaban de reduccionismo. De feito, eses argumentos xa están invalidados desde hai tempo, desde que o departamento se consolida e, sobre todo, desde que se viu que moitos alumnos comezaban a triunfar fóra de Galicia. Licenciadas nesta facultade presentan hoxe os informativos da Sexta

ou de CNN +; algúns dos mellores reporteiros de *Telecinco* son licenciados en Santiago e varias das xornalistas que fan directos nos informativos da Televisión Española, tamén, entre elas Ana Lorenzo, que ademais foi número un nas oposición de RTVE en todo o Estado. A realidade demostrou que os alumnos están ben formados. Tamén hai que dicir que os alumnos que entran aquí son bos, as notas de corte son altas, ao redor dun oito e iso favorece as saídas profesionais.

A investigación ten un papel fundamental no departamento e na facultade. Constituíuse hai uns anos a Asociación de Investigadores da Comunicación de Galicia, que está dentro da asociación española. Isto favorece vínculos para participar en congresos e en proxectos interdisciplinares e interfacultativos. Na actualidade temos unha extraordinaria relación con todas as facultades de España. Por aquí pasan profesores visitantes todos os anos. Temos intercambios académicos e científicos con Arxentina, Chile, Francia ou Gran Bretaña dun modo permanente. Estes intercambios favorecen desde logo a propia investigación pero tamén a proxección externa do departamento, da facultade e das nosas liñas de traballo. Facendo recuento, ao redor de corenta profesores visitantes pasaron por esta facultade desde o seu nacemento. Temos unha relación moi estreita con Portugal, con todas as facultades. Pero a nosa relación con Portugal é especialmente frutífera a través dos alumnos de doutoramento. Hai unha presenza moi importante; aquí foron lidas polo menos dez teses de alumnos de Portugal, das que eu dirixín catro. Explícase en base á proximidade cultural que lles facilita as cousas pero tamén hai que dicir que moitos veñen porque coñecen as liñas de traballo desenvolvidas neste centro e son as que lles interesan. No meu caso, que traballo no tema da censura, pois recibín a varios doutorandos portugueses interesados nese campo en concreto. Practicamente son todos profesores en Portugal, fundamentalmente no Porto; algúns non tiñan o doutoramento, traballaban como contratados e viñeron a Santiago para acadar ese obxectivo.

Ás áreas de coñecemento

As esixencias de investigación e docencia na Universidade existen desde sempre. O que fai Boloña é recollelas nun documento de maneira moi explícita. Os profesores da Universidade, funcionarios e catedráticos, aínda que teñamos unha dedicación docente de seis horas de aulas á semana, temos unha obriga de estar trinta e sete horas e media semanais no centro, nas que se supoñen incluídas titorías, coordinación de proxectos, dirección de teses, etc. Esas obrigas existían, o que pasa que agora se

recollen e incluso se trasladan aos horarios de atención aos alumnos. Ás modalidades de clases teóricas e interactivas, antes chamadas prácticas, súmanselle agora as titorías, que xa se contemplan como docencia. Non hai novas esixencias, pero si se reflicten dun xeito explícito. A principal vantaxe que ten Boloña é crear unha estrutura homoxénea no que se refire aos plans de estudio permitindo que un alumno poida empezar aquí e rematar se quer en Alemaña. Existían dificultades para isto, especialmente para os alumnos *Erasmus*. Nós aquí temos moitos, chegou a haber nun curso sesenta. Se tes en conta que temos un *numerus clausus* de cen persoas, pois é unha cifra importante, o cal reflicte a proxección externa desta facultade. Aínda que coincidisen os contidos, non estaban estruturados do mesmo xeito. Por exemplo, un alumno noso que ía de *Erasmus* a Alemaña e que aquí tiña a materia de Redacción en primeiro, atopábase que alí esa materia impartíase en terceiro e tiña que volver cursala. Ou ao revés, cos alumnos de fóra que chegaban aquí. Esas equivalencias nos plans de estudos quedan establecidas con Boloña e permiten unha mobilidade practicamente automática. O grande problema de Boloña é que ten todo moi ben deseñado e pensado para introducir especialistas na universidade, pero iso non significa que vaia haber recursos para poder incorporalos. Iso ninguén o critica. Parece que o problema é que se vai favorecer a entrada da empresa privada na Universidade. Eu coido que non é así, que non varía a situación respecto do que había antes; xa existen os convenios con empresas para realizar proxectos de investigación ou colaboracións privadas para desenvolver *masters*, por exemplo. O que ninguén ve é que toda esa esixencia de profesorado especializado que se formula para a calidade óptima da docencia non vén acompañado de recursos para contratalo. Un exemplo, se nós necesitamos catro directores de cine para dar ben esa materia, non semella factible que o reitorado vaia concedernos esas prazas.

O debate sobre se xuntar ou non as áreas de coñecemento vén de vello e afecta a moitos departamentos. Hai unha realidade e é que moitas áreas están mal estruturadas dentro da Universidade. Moitas das áreas de coñecemento xestáronse cando a Lei de Reforma Universitaria, definíronse para saír do pasoe, non en poucos casos, por intereses académicos. Establecéronse os límites de cada área, pero de maneira confusa e incluso antiacadémica. Poño un exemplo: a área á que eu pertenzo: Comunicación Audiovisual e Publicidade. Que implica? Que eu, ao ser catedrático de Comunicación Audiovisual e Publicidade, estou obrigado a ter competencias para impartir calquera materia que estea adscrita a esa área. Levar iso a cabo con calidade docente é completamente imposible. A esa área de coñecemento pertencen materias tan afastadas entre si como

Linguaxe Audiovisual, Informativos ou as que abranguen cuestións de son que son case propias de enxeñeiros de telecomunicacións. Oficialmente, se houbese un baleiro docente, eu ou calquera compañeiro desa área estaríamos obrigados a impartir esas materias. É unha situación que lembra un pouco ao que nos pasou cando se abriu a facultade: eramos moi poucos profesores, tiñamos que cambiar de materia cada ano atendendo ás necesidades que había. Eu cheguei a dar quince materias distintas. E iso desde logo nótase na calidade docente. É percibido polos alumnos e pásao mal o profesor. Estás falando de algo do que non es especialista. Eu podo dar unha materia de radio sen ter que preparar nada, suponse que son especialista, pero que pasaría se tivese que dar unha que ten que ver con telecomunicacións? Estas foron algunhas das razóns polas que se debateu se unificar ou redistribuír as áreas de coñecemento. Finalmente quedan como estaban. Eu en todo caso estou de acordo, non só nas nosas áreas senón en todas, de que as definicións son confusas. Aglutinan competencias moi dispares. É imposible que un profesor saiba de todo. Na miña área tamén se atopa Cine e eu non son especialista en cine. Houbo moitas propostas, máis que de unificar, de redefinir. Unha delas era que nunha área quedasen as cuestións informativas e outra na que se englobasen as cuestións tecnolóxicas. Eu coido que as áreas se crearon cando a LRU por cuestións operativas, dunha maneira cómoda a nivel administrativo e con moitos intereses políticos e académicos que forzaron esas definicións.

Os futuros profesionais

Está claro que foi un acerto de Ramón Villares como reitor ver que Galicia necesitaba unha facultade de Comunicación sólida e por iso botou abaixo aquel proxecto de segundo ciclo de Socioloxía. En Galicia, non había unha estrutura de profesionais licenciados por exemplo nos campos de radio e televisión como podía haber en Barcelona ou Madrid. Despois de dezaioito anos de facultade e de todas as promocións que saíron, nótase todo o que significou. Xa hai cadros directivos nos medios que se licenciaron nesta facultade en todos os ámbitos. Percíbese ese cambio que significou a facultade no ámbito xornalístico e tamén no multimedia, como pode ser o caso de Manuel Gago como director do portal web do Consello da Cultura Galega, un portal de referencia en toda España. Na Televisión de Galicia xa exerceron como editores de informativos varios ex estudantes deste centro. Os nosos alumnos teñen unha presenza abundante e relevante en todos os medios, mesmo na directiva do Colexio de Xornalistas. E a propia facultade xa conta con varios profesores que se licenciaron aquí, algúns deles titulares. Neste momento, o decano en funcións, José Pereira, é unha

persoa que se formou neste centro.

Os xornalistas durante moitos anos careceron de formación para o traballo que desenvolvían. Esa tendencia que se estendeu durante a primeira metade do século vinte foi remitindo ao ir aparecendo as facultades. A moitos dos que exercían o xornalismo custoulles moito deixar paso a aqueles novos licenciados que aparecían nas redaccións. Hoxe en día xa non se fala diso. Todos os argumentos esgrimidos por aqueles que non accederon á profesión vía formación, como que o xornalismo non se pode aprender, caeron polo seu propio peso. É difícil cuestionar un centro como este cando a xente que sae de aquí vaille ben e incluso trunfa na profesión. Hai dúas persoas que se dedican a facer o seguimento das saídas profesionais dos alumnos deste centro, o profesor Miguel Túnuez e Roberto Ribao, tamén ex alumno, e nos seus traballos queda reflectido como a porcentaxe de xornalistas con formación específica exercendo nos medios vai medrando paralelamente ao desenvolvemento da facultade.

Se por un lado, vemos a pegada que ten a facultade a través dos alumnos cando estes se incorporan ao mundo profesional; por outro hai que ter en conta que os profesores asociados desta facultade traballan nos medios do país: *La Voz de Galicia*, TVG, etc. Quero dicir que son os propios profesionais que imparten clases neste centro os que transmiten nos medios como funciona isto, como se traballa aquí. A imaxe da facultade cambiou por dous factores moi importantes: dun lado, pola formación dos alumnos e por outro, a incorporación dos profesionais dos medios ao centro. Son estes os que se decatan de que o funcionamento da facultade non se corresponde con aquela imaxe inicial. Os medios non poden criticar a formación que se está impartindo aquí cando son os seus propios profesionais os que o están facendo. Eu non diría que constitúan un factor da influencia desta facultade fóra, senón que contribúen a un mellor coñecemento dela. O director do *Diario de Pontevedra*, Antón Galocha, traballa aquí¹. Van a dicir na *Voz* ou na TVG que aquí non formamos ben aos alumnos? Hai catro ou cinco profesores de cada un deses medios impartindo aulas aquí. *El Correo Gallego* pediunos facer aquí varios programas piloto para a súa canle de televisión e quedaron encantados.

¹ Antón Galocha está vinculado como asociado á facultade practicamente desde os seus inicios. Xa impartiu a materia Deseño Gráfico e Tipografía en Prensa á primeira promoción de xornalistas saídos da facultade. Participou na refundación de A Nosa Terra en 1977 no equipo da directora Margarita Ledo, traballo na radio autonómica e formou parte do primeiro cadro de persoal da TVG. Desde o ano 2000 dirixe *Diario de Pontevedra*.

O factor tecnolóxico

O modelo de facultade segue sendo o mesmo no que se acreditaba cando se creou: formar profesionais críticos, cun forte coñecemento da contorna, cunha sólida formación teórica e práctica. De feito, o plan de estudos de grao que substitúe á licenciatura continúa recollendo o equilibrio entre créditos prácticos e teóricos e continúa mantendo os convenios cos medios para a realización de prácticas. Tamén é moi importante que se manteña o equilibrio entre profesores funcionarios e profesores asociados porque os funcionarios damos máis carga teórica e os asociados dinlle: “isto é así, así é como o facemos cada día”. O certo é que a fórmula inicial variou pouco. Boa será cando a teñen aplicado noutras facultades. Neste momento temos unha estreita colaboración con varias universidades de Chile e pedíronnos hai pouco o plan de estudos do noso *master*, o de Industrias Creativas, xa que querían implantar un idéntico alí.

O xornalista do futuro ten que ser unha persoa versátil fundamentalmente e nesa liña hai que traballar. O xornalismo é moi cambiante; até hai pouco movíamonos entre a prensa, a radio e a televisión. Hoxe temos que falar de multimedia e prensa electrónica. E coido que non máis alá de cinco anos para adiante haberá unha reconversión tremenda no panorama informativo e no da comunicación en xeral. Os xornalistas terán que adaptarse a iso. O mercado laboral vai experimentar unha redistribución de persoal, especialmente no ámbito audiovisual coas canles de televisión dixital e con todo o que vai supoñer na produción de contidos. Ser versátil non quere dicir que sexas superficial, senón que dispoñas de capacidade de adaptación de calidade a novas contornas. A realidade é que este é un mundo cambiante e en boa parte a crise do sector vén dada pola desmesurada proliferación de medios de hai unha década. Os índices de consumo dos media non corresponden coa cantidade de medios de comunicación. Houbo moito oportunismo e isto si que inflúe na calidade do xornalismo. Hai cincuenta mil medios e non teñen recursos, así que por iso se traballa en precario. Eses tempos de grande ledicia remataron.

Tamén é verdade que se abre un novo escenario marcado polo elemento tecnolóxico, como pode ser o xornalismo *on line*, pero tamén pola aparición de novos públicos e novos hábitos de consumo da información. Antes non existía esa segmentación da audiencia, por iso eu creo que as canles temáticas van ser moi importantes no futuro. Por suposto todo iso ten que telo en conta un centro de formación de comunicadores.

Tivemos a grande sorte de que nos coincida a reforma do plan de estudos esixida por Boloña e así poder introducir eses elementos que albiscamos serán importantes nun futuro próximo. Xa se inclúe por exemplo unha materia titulada Novos Formatos e Novos Contidos, pensada para incluír todos eses novos elementos, hábitos ou soportes como a televisión a través do móbil. Hai quince anos non tiña razón de ser. Se colles hoxe algúns dos meus libros nos que explico como se fai un guión de radio ou como utilizar os discos na radio, decataraste que eses guións hoxe xa non existen porque as emisoras de radio están totalmente informatizadas e xa non hai discos.

5.10 Entrevista a D. Xosé Ramón Pousa Estévez

Xosé Ramón Pousa Estévez (Santiago de Compostela, 1953) estudou Xornalismo nos anos setenta na emerxente Facultade de Ciencias da Información da Universidade Autónoma de Barcelona. Alí coincidiu con Emili Prado quen anos máis tarde o reclamaría para botar a andar a facultade de Santiago de Compostela, cando Pousa dirixía Antena 3 Radio en Galicia ademais de traballar como redactor no xornal *La Voz de Galicia*. Con anterioridade, na recta final dos anos setenta formara parte do cadro de *A Nosa Terra* baixo a dirección de Margarita Ledo Andión. O novo proxecto de facultade esixía dedicación e compromiso, de modo que deixou de lado a súa carreira profesional para emprender a carreira académica. Vinte anos despois considera que se continúa a ser área deficitaria dentro da USC en dotación de profesorado. Doutorouse en 1994 en Barcelona cun traballo sobre o sistema radiofónico galego dirixido por Prado e foi nomeado profesor titular da USC en 1996. Durante sete anos, entre 1993 e 2000, foi vicedecano da facultade de Ciencias da Comunicación de Santiago de Compostela.

A incorporación ao mundo académico

As primeiras noticias que teño sobre a creación dunha facultade veñen dadas polo meu labor como informador; durante bastantes anos fixen unha páxina diaria de universidade en *La Voz de Galicia*. A partir do ano 1983 desenvólvese a Lei de Reforma Universitaria para poñer a funcionar de maneira efectiva a Lei de Autonomía Universitaria e entra na USC no ano 1984 un primeiro reitor democrático que foi Carlos Pajares. Cara o final do seu primeiro mandato, aínda que el xa manifestara a intención de que a USC fose unha universidade completa con todas as titulacións posibles, empeza xa a albiscarse un proxecto de centro para a titulación de Xornalismo. Uns anos anos antes, a mediados dos anos oitenta, créase por parte dun grupo de xornalistas unha cousa que se chama IECO, Instituto de Estudos da Comunicación, e penso que aí se atopa o mecanismo de presión fronte ao reitorado para crear os estudos de Comunicación en Galicia. Este IECO está integrado por unha serie de profesionais, eramos unhas vinte persoas; eu estiven na directiva, tamén Luís Celeiro, quen quizais foi a persoa con máis peso dentro deste proxecto. Pero tamén estaban practicamente todos os que hoxe impartimos docencia na facultade. Chegamos a ter unha sede física fronte ao reitorado, na praza da Fonseca. Fixéronse

xornadas, editáronse materiais e reivindicouse a necesidade dun centro en Galicia para a formación de xornalistas.

Durante o segundo mandato de Pajares, eu xa non me dedicaba á información universitaria xa que pasei á información parlamentaria en 1987. Luís Celeiro era xefe de prensa da Universidade e coido que entre el e Pajares fixeron un primeiro proxecto para a titulación. A verdade é que eu coñezo pouco dese proxecto xa que estiven á marxe. O proxecto estaba moi avanzado e se non se materializou foi porque Pajares perdeu ás eleccións ao reitorado gañando Ramón Villares en 1990. Paralizouse, pero xa estaba moi desenvolvido, con profesorado traído fundamentalmente da Complutense de Madrid para botalo adiante. A partir de aí vincúlome ao novo proxecto pola seguinte circunstancia: Villares encárgallo a Emilio Prado partindo de cero e el era un compañeiro de estudos, co que teño unha relación persoal forte desde principios dos anos setenta... Dalgún xeito pídeme axuda e, como tiveramos bastante relación -eu case o *liara* en *A Nosa Terra*¹ para que fixese de correspondente en Barcelona-, pois dixen que si. Daquela eu traballaba na xestión de Antena 3 Radio e tamén en *La Voz de Galicia*.

Pasamos dun modelo de facultade tradicional, que era o que Pajares ía poñer en marcha e que obedecía ao esquema de Madrid e da Complutense, cunha base moi forte noutras disciplinas como Socioloxía, Dereito e Economía, deixando os temas de comunicación para un segundo ciclo, a un modelo baseado nas Ciencias da Comunicación máis puras. Este era o modelo Autónoma de Barcelona. Era un modelo que evolucionara desde os setenta até os noventa dunha forma clara e cunha base firme que se apoiaba en que os estudos tiñan que ser teóricos e prácticos. E penso que esa a clave do modelo propiciado por Emilio Prado e por Margarita Ledo, que exerce como enlace entre este e Villares. Ela nese momento leva anos dando clase en Barcelona e evidentemente hai un núcleo formador que procede de alí, se contamos con Xosé Soengas, que tamén estaba como axudante en Barcelona.

¹ A cabeceira *A Nosa Terra* foi fundada en 1907; actuou como voceiro das Irmandades da Fala entre 1916 e 1932 e até 1936 foi órgano de expresión do Partido Galeguista. A represión de xornalistas, escritores e intelectuais e o exilio non permitiron a continuidade desta publicación. O seu director, Víctor Casas, foi fusilado na Caeira (Poio) o 12 de novembro de 1936. Na refundación de *A Nosa Terra* en 1977, como xa houbo oportunidade de comprobar neste traballo, atopamos os nomes dos xornalistas que formarían o equipo fundacional da Facultade de Xornalismo da USC. Margarita Ledo Andión, directora da publicación entre 1977 e 1980, rodeouse de novos xornalistas como Xosé López, Xosé Ramón Pousa, Antón Galocha ou Luís Celeiro. A maioría do grupo eran membros da Unión do Povo Galego -organización nacionalista e comunista, despois integrada no Bloque Nacionalista Galego-, que decidira relanzar a segunda época desta publicación. Aquel equipo disolveríase tras distanciarse da dirección da organización política, sendo expulsados aqueles que militaban nela.

Cal é o problema que se presenta? Era moi difícil montar uns estudos desde as Ciencias da Comunicación en Santiago xa que non había persoal académico. Foi un obstáculo difícil de solventar; era moi difícil fichar a persoas con carreira académica fóra, sen vinculación co país e sen moitos incentivos que ofrecerlle. Queríase ir a un plan de estudos máis innovador que o da propia Autónoma, que xa ía mudar o seu, e Santiago foi a primeira facultade que instaurou un plano con cincuenta por cento de contidos prácticos e cincuenta por cento teóricos. Despois virían Málaga e outras, pero Santiago foi a primeira, incluso dous anos antes que a de Barcelona. Con esa formulación, estaba xustificado contratar a profesores asociados que puidesen garantir ese contido práctico. O problema é que non había equilibrio, o ideal sería unha metade de teóricos e outra de profesionais. Estabamos descompensados. Se ben é certo que os profesionais que fomos atraídos cara a facultade eramos un tanto atípicos. Case todos tiñamos estudos de doutoramento: eu xa fixera os cursos na Autónoma e estaba a piques de comezar a miña tese, Xosé López tamén andaba cos cursos de doutoramento, Paco Campos, o mesmo, etc. Non era habitual nun sector profesional puro. Lembro que pasei as miñas vacacións naquel verán co proxecto docente e a preparar a documentación para a praza. Eu non puiden presentarme á que quería xa que, ante a absoluta carencia de profesionais, a min pídenme que me ocupe de Radio porque non ía haber ningún profesional con titulación que puidese presentarse. Emilio convenceume porque sabía que non se ía presentar xente ao concurso e así foi. Presenteime eu só. Mira que mérito! Noutras prazas houbo máis candidatos, pero na miña non.

A resposta das empresas xornalísticas

Desde os medios de comunicación sempre se viron mal os estudos de Ciencias da Comunicación, porque os medios nutríronse de xente que non tiña cualificación profesional. Se se analizan os cadros de persoal dos xornais desde que xorden a principios do século dezanove até os anos setenta do século pasado, están formados por traballadores da banca que dedican as tardes ao xornal, por funcionarios da administración, fundamentalmente na cidade da Coruña, que tamén dedican as tardes ao periódico, por escritores afeccionados que o teñen como actividade complementaria, etc. Realmente profesionais con formación hai moi poucos e os que hai proceden da etapa da lei Fraga na que mediante un cursiño se lles outorgaba o carné tras anos traballando nos medios. Polo tanto, as facultades sempre foron mal vistas desde as empresas. Antes da apertura da facultade en Santiago de Compostela, parecía un mal

menor, quedaba lonxe. Chegaban a Galicia moi poucos titulados. Eu incorporeime a *La Voz de Galicia* a finais dos setenta e a porcentaxe de titulados non chegaba a un trinta por cento. Eu estudei en Barcelona con todo o sacrificio que supuña para un galego, cando o habitual ao saír fóra era facelo en Madrid. En Barcelona seríamos unha ducia de galegos estudando Xornalismo e en Madrid habería máis de cen. Unha vez incorporados aos medios estabamos en inferioridade numérica respecto ao que era a orixe da profesión. Tamén hai que recoñecer que as primeiras facultades que se crearon nos anos setenta estaban moi lonxe da profesión, cun profesorado procedente de áreas colaterais ao que era a formación do xornalista, fundamentalmente de Historia, Economía, Filoloxía, etc, e algún que outro profesional. O peso da formación xornalística pura e dura era residual polo que eran centros afastados das rutinas profesionais dos xornais. E digo xornais porque nesas facultades non se impartían contidos audiovisuais; estaban pensadas para crear periodistas de mesa de redacción de xornal. Chegabas da facultade ao periódico e non sabías nin o que era un tipómetro. Había un afastamento da facultade respecto ao medio profesional e iso contribuíu pouco a prestixiar os estudos.

A creación dunha facultade próxima aos medios ponos nerviosos por varias razóns: por un lado, está esa enorme masa de non titulados que exercen nos medios e que crean un clima de opinión adverso e, por outro, hai que ter en conta o medo que teñen as empresas á investigación universitaria, á creación de materia crítica sobre os seus contidos. É normal que se produzan reaccións. No caso de Santiago tranquilizou moito o *numerus clausus*, ir a un modelo minoritario. Non sei até que punto iso foi consensuado cos medios, tería que contalo Villares. Creo que hai algo diso. Para non asustar aos medios e intentar achegalos ao proxecto. Ademais é evidente e non hai que negar que o perfil do profesorado daquela nova facultade de Xornalismo chamaba a atención. Estaban alí os que quince anos atrás empezabamos con *A Nosa Terra*. A redacción de *A Nosa Terra* está practicamente toda na facultade. Tamén hai que dicir que no proxecto anterior de facultade tamén había xente de *A Nosa Terra*, era o caso de Luís Celeiro. Máis alá da cuestión ideolóxica, que tamén a habería, ten que ver co papel que xogou ese medio en Galicia nun momento concreto e que alí confluíron un núcleo de profesionais que posteriormente saíron cara outros medios. Xente que non aturou moito tempo en *A Nosa Terra* polas condicións políticas nas que se producía ese medio de comunicación que facían moi difícil traballar, sobre todo a aqueles que tiñan unha visión profesional. De feito, ese núcleo inicial estivo en poucos anos fóra da órbita política dese medio. Pero indubidablemente en *A Nosa Terra* houbo unha

escola de profesionais que tiñamos en común unha profunda galeguidade. Aínda que aqueles primeiros profesores procediamos do nacionalismo, practicamente ninguén militaba a aquelas alturas. Non había consigna política detrás da facultade. Para nada. Eramos persoas identificadas polo nacionalismo, pero independentes. Iso non se dixo; deuse a entender todo o contrario, que a facultade era correa de transmisión dalgún partido político, cando en realidade case todos nós saíramos mal parados da militancia naquela forza política que promoveu a saída de *A Nosa Terra*.

O uso e potenciación do galego entronca cunha das claves do modelo de facultade polo que se optou e sobre todo do plan de estudos, que residía en que os contidos tiñan que estar próximos á contorna do centro. Isto articula o plan de estudos e xustifica aquelas materias que non eran xornalismo puro. A materia de Estrutura Económica está ligada ao coñecemento do medio no que se vai desenvolver o xornalista, o mesmo que Historia ou Galego. Hai unha vinculación clara co modelo de Barcelona no que se consideraba que o xornalista tiña que ser un especialista na contorna onde ía traballar. Ese modelo xustifica os posicionamentos da facultade en Santiago. Foi criticado inicialmente. Lembro que despois todo iso suavizouse cando chegaron os primeiros alumnos da facultade a facer prácticas nas empresas. Fun unha das persoas que negociou coas empresas, cuestión nada doada, ao impoñerlles que tiñan que pagar por esas prácticas. Quedaron admirados porque eles mesmos recoñecían que cando alguén viña de Madrid ou doutro lugar de fóra de Galicia, leváballes seis meses explicarlles quen era quen no país. Os alumnos de Santiago chegaban a unha redacción e sabían quen era quen. Iso foi recoñecido en pouco tempo como unha virtude. Outra crítica era que non había inglés no plano de estudos. Ben, non podíamos quitar ningunha materia para meter inglés, iso non quitaba que o alumno non o puidera estudar á marxe da carreira. Nós tiñamos claro que o profesional tiña que coñecer moi ben a súa contorna para poder moverse nela como informador.

As probas de ingreso no pasado

Se o plan de estudos era práctico, tiñamos que contar con laboratorios. Se non tiñamos edificio propio e as deficiencias eran claras, tiñamos que adaptarnos ao que había e iso influía no número de estudantes que podíamos acoller. Estudei en Barcelona, onde había unha proba de ingreso que deixaba fóra ao 75% das persoas que se presentaban. Era un modelo que tentaba que se desenvolvesen grupos prácticos. En Madrid naquel momento había preto de doce mil alumnos en tres quendas e sen

ningunha práctica. Polo tanto, en Santiago optouse por un número cativo de alumnos para poder desenvolver o plan de estudos e axustarnos aos espazos. Que conste, e aquí fago unha paréntese, isto está xogando en contra nosa actualmente. As facultades masificadas pasan, coa aplicación de Boloña, a ter grupos teóricos de setenta persoas mentres nós temos cen ou cento vinte nas aulas teóricas. Co novo modelo, os nosos grupos teóricos son inviables.

Ao longo de todos estes anos da facultade falamos moitas veces do sistema de acceso conscientes de que era unha loucura. En Barcelona eu tiven que pasar unha proba de ingreso para acceder á facultade. Unha proba xornalística. Ben, un pouco demencial. Preguntábanche o nome de dez xornais cataláns, emisoras de radio, o nome de dez poetas e dez dramaturgos cataláns, tiñas que saber o argumento de *Tirant Le Blanc*... Eu tiven un momento de inspiración. Sabía o nome dos dez xornais, pero poetas coñecía dous e autores teatrais, ningún. Así que respondín aplicándoo a Galicia; puxen unha nota explicando que era recén chegado, que tiña intención de aprender catalán pero que carecía da formación para responder ao cuestionario. De xeito que escribín o nome de dez poetas galegos, dez autores teatrais galegos, etc. O argumento de *Tirant Le Blanc* era coñecido para min porque tiven un profesor de literatura extraordinario, Benito Várela Jácome², e nas súas aulas daquel primeiro COU fixeramos un estudo comparativo con *El Quijote*. Algo increíble naquel tempo. En Barcelona tardaban mes e medio en emitir as notas da proba. Mentres, un día que estaba facendo *auto-stop* paroume un tipo nun coche deportivo. Comezamos a conversar, comenteille que ía ver se saíran as notas da proba e el explicoume que as notas aínda ían retrasarse porque había moito lío con ese exame. E contoume que houbera un galego que fixera tal cousa no exame. “Pois fun eu”, dixeran. O tipo era Amando de Miguel³, que era membro do tribunal e un dos que máis batifondo montou polo tema do catalán. O caso é que eu entrei. A proba era dura porque estaba pensada para filtrar á xente catalá. Pero, en fin, recoñecemos que había un 75% dos contidos da proba que calibraban a vocación profesional. En Santiago intentar establecer algo

² Benito Várela Jácome (Lalín 1919-Santiago de Compostela, 2010), ademais de catedrático de Lingua e Literatura en varios institutos, foi un coñecido crítico literario. Reparou na literatura española e na galega, aínda que centrou moitos dos seus traballos na literatura latinoamericana.

³ Nado en 1937 nunha vila de Zamora, Amando de Miguel é catedrático de Socioloxía da Universidade Complutense de Madrid e conta cunha prolífica obra. Na década dos anos oitenta era o sociólogo español máis popular vinculado a opcións político-sociais progresistas. Nunha entrevista concedida ao diario La Opinión de A Coruña (20/02/2011) e realizada por Andrés Montes declaraba: “Fui de izquierdas y ahora soy de derechas, pero no creo que eso sea nada reprochable, es un proceso de maduración personal”. En liña: <http://www.laopinioncoruna.es/contraportada/2011/02/20/amando-miguel-izquierdas-ahora-derechas-proceso-maduracion/467589.html>

así foi inviable malia que o consultamos. O que percibimos foi un perfil de alumno que accedía á facultade para aproveitar a nota alta, por presións familiares...pero con pouco compoñente profesional. Polo menos unha parte dese alumnado. Isto é difícil de corrixir e hoxe seguimos tendo o mesmo problema.

O carácter práctico dos estudos

Tanto por parte de Emilio Prado como de Margarita Lego houbo desde o principio a intención, o obxectivo de que boa parte do profesorado que se incorporaba á facultade fixese carreira na Universidade. Estimulárono. Isto obrigaba a que a xente fixese os estudos de terceiro ciclo, o cal non era doado ao non existir aquí esa posibilidade. O IECO, aquel instituto do que falamos con anterioridade e debido ás presións que exercera ante a Universidade, conseguira establecer un curso de doutoramento na Facultade de Historia, posibilitando que os titulados en Ciencias da Información puidesen facelo. A este curso incorporáronse Paco Campos e Xosé López. Eu estaba xa facendo os cursos en Barcelona, cun grande sacrificio xa que tiña que ir dúas veces ao mes e daquela o avión custaba cincuenta mil pesetas. Comezara antes que eles e, de feito, pensei en pasar o expediente para Historia na USC, pero rematei en Barcelona. Emilio Prado seguía presionando e, con grande custo persoal, renunciei á profesión. Podo dicir que perdín as dúas terceiras partes do salario. Dirixía unha emisora, era redactor dun xornal e impartía aulas na universidade. Tiña tres salarios e quedei practicamente sen nada e sen indemnización despois de vinte anos de traballo na empresa. Para poder comprometerme coa facultade, montei un negocio e convertín a casa nun hotel, o cal me posibilitou o cambio. Outros tardaron un pouco máis en dar ese salto: Xosé López fíxoo uns anos despois e Miguel Túñez pouco despois ca min. Trátase dunha aposta persoal e no meu caso agravada pola influencia de Emilio Prado, que me *comeu o coco* até máis non poder. Daquela había algo que hoxe non se pode facer e que favorecía aquel modelo de facultade cunha proporción elevada de profesores asociados xa que a LRU permitía que un asociado puidese traballar a tempo completo na Universidade, co cal o salario melloraba. Daquela, cen mil ou cento vinte mil pesetas, tampouco máis. Eu gañaba daquela na emisora trescentas mil pesetas e no xornal cento oitenta mil con dezaseis pagas. Para min, o cambio foi moi grande.

O plan de estudos establecía doce créditos de prácticas en empresas. Hai que lembrar que a campaña de prensa durante os primeiros tempos da facultade foi brutal. Descualificacións de todo tipo, incluso a nivel humano moi fortes. Vivino de maneira

moi directa porque durante o primeiro ano eu estaba traballando nos medios, incluso a miña presenza chegaba a ser un pouco molesta. Iso tamén me serviu para abrir os ollos. *La Voz de Galicia* estaba levando unha campaña contra a facultade e eu tiña moito contacto co director e tamén co empresario. A miña relación coa *Voz* era un pouco especial. A min contratoume en 1979 Juan Ramón Díaz sabendo que eu era da Unión do Povo Galego, da UPG⁴. Encomendoume a creación da sección de Galicia que non existía e púxome de xefe da mesma, tarefa que desenvolvín durante tres anos facendo a primeira páxina do periódico sen grandes conflitos. Despois ofrecéronme ser redactor xefe, rexeitei e vin para Santiago. Mantiven ese contacto coa dirección, facilitado tamén polo feito de dirixir a emisora, e fixen unha labor de intermediario entre a facultade e o medio. Cheguei a onde podía chegar, até que me decatei de que aquel tema respondía a unha posición estrutural da empresa como pode ser hoxe a Cidade da Cultura, que xa non ten nada que ver coa dirección. É algo que vén de moito máis arriba. A que obedecía? Posiblemente a unha loita localista que se empeza a dar daquela con certa intensidade. Acaba de crearse a Universidade da Coruña por unha decisión estúpida da Universidade de Santiago de facerse o *hara-kiri* a cambio de nada. Grande parte dos problemas de hoxe veñen desta decisión pouco pensada de Carlos Pajares e o seu equipo. Coido que *La Voz de Galicia* naquel momento, máis que un problema coa facultade, tiña un problema coa Universidade de Santiago porque quería que a titulación fose implantada na Coruña e podela controlar de maneira máis directa.

En calquera caso parecíanos vital que as prácticas da facultade fosen realizadas nas empresas. Se ti ves como funcionaban naquel momento outras facultades, ningunha tiña este modelo. En Barcelona o plan de estudos tamén estipulaba ese número de créditos en prácticas, pero o que facían os alumnos era, no seu concello ou no xornal local, buscarse a vida para que o alcalde ou o xefe do periódico *de turno* asinase un certificado no que constase que alí pasaran o verán de prácticas. Non había seguimento. En Santiago o que se fixo foi unha negociación empresa por empresa na que xogamos un papel importante as persoas máis próximas a eses grupos: Paco Campos, que

⁴ A Unión do Povo Galego foi fundada en 1963 por membros do grupo Brais Pinto –artistas e activistas galegos en Madrid– como Xosé Luis Méndez Ferrín, Bautista Álvares e Reimundo Patiño. A implantación social da UPG intensifícase nos primeiros anos setenta, co contexto da loita obreira e agraria. No ano 1977 promove a Asemblea Nacional-Popular Galega (AN-PG) co obxectivo de conformar un movemento social e político amplo co que participar no novo sistema democrático ; tras varias crises internas, escisións e abandonos, a UPG integrará como forza maioritaria o BNG desde que este se funda como fronte política en 1982. Xosé Ramón Pousa militaba na UPG cando formaba parte da redacción de *A Nosa Terra* dirixida por Margarita Ledo.

estaba en AGN, con todo o grupo Progreso, encargándose de *El Correo Gallego* tamén, etc. Aquí fago outra paréntese porque daquela eu tiña un problema con *El Correo* por unha cuestión que nin me ía nin me viña. En *El Correo* non entenderon porque me fun de *La Voz*. Antes de saber que eu xa estaba na facultade, ofrécenme un posto de editor de publicacións non periódicas. Dixen que non e pareceulles fatal. Tomárono como un desprezo e gañei uns inimigos por bastante tempo. Custoume moito retomar a relación. Xosé López máis eu encargámonos de *La Voz* e da radio. Botamos unha man cos medios públicos. Por suposto Emilio Prado e Ramón Villares tiveron un papel fundamental.

Fóronse tecendo os convenios empresa por empresa e o que máis chamaba a atención nos medios era que impuxésemos un pago de cincuenta mil pesetas mensuais polas prácticas. Xustificámolo con moitos argumentos, pero un dos máis utilizados era que dese xeito os traballadores dos medios non se sentirían tan agredidos e que os sindicatos visen que non era unha vía para eliminar postos de traballo. Inicialmente limitábanse só ao verán; despois cambiouse de actitude, pero xa por presión das empresas que querían prácticas todo o ano. O pago das prácticas conlevaba tamén maior responsabilidade para o alumno que as facía e outorgaba seriedade ao seu traballo. Tamén houbo intención de introducir unha figura que a min me parecía clave, pero estabamos a todo e non se puido desenvolver. Tratábase de nomear en cada empresa un titor, que velase polo alumno na empresa e outorgarlle o título incluído no convenio de profesor honorífico da facultade. A propia dinámica das empresas facía pouco factible a figura e non funcionou, pero a nosa intención era crear unha vía que fixese que o achegamento ás empresas non fose tan traumático dando un incentivo aos traballadores que estaban a carón dos alumnos. Tiñamos un alumnado de elite e foi un factor que incidiu de maneira favorable en que o modelo de prácticas funcionase. Nós estimamos daquela que precisabamos unha bolsa de prácticas de entre setenta e cinco e noventa prazas e custou moito traballo chegar a esa cifra. Os periódicos nun primeiro momento ofrecían tres, catro prazas. A Xunta chegou a ofrecer quince. Na primeira oferta fomos moi xustos, chegamos a preto de setenta prazas pero non cubríamos a todo o alumnado que as demandaba. Os medios comezaron a ver que os alumnos non chegaban á redacción para facer manifestos comunistas e que tiñan capacidade de traballo, entón as prazas incrementáronse sumándose novos medios. Pero nun principio para unha emisora de radio pagar cincuenta mil pesetas mensuais polas prácticas era complicado, entre outras razóns por que era máis do que cobraban algúns dos seus profesionais. Aí tiñamos un *handicap* tremendo. Incluso se chegou a

propoñer que as emisoras de radio pagasen a metade, pero creabas un estigma para os profesionais. Se de prácticas cobrabas vintecinco mil pesetas, xa podías calcular cal ía ser o salario unha vez acabada a carreira. O caso é que se incrementaron as prazas e hoxe é certo que hai máis oferta que demanda.

Naquel momento tamén tivemos outro problema xa que había empresas que colleron o noso convenio e levárono a outras facultades. A facultade de Xornalismo de Santiago provocou que se multiplicase o número de persoas que querían acceder a esta titulación. Cen xa collían praza en Santiago e quedaban fóra nos primeiros anos setecentas persoas. Destas, algunhas colleron praza noutras facultades, como a de Salamanca onde chegou a haber máis de cen galegos estudando periodismo ao mesmo tempo. A min dicíame a reitora da Universidade de Salamanca que estaban encantados coa facultade en Galicia. Seguramente estabamos ante xente con moita vocación que non podía entrar en Santiago e ía para Salamanca, fundamentalmente, pero tamén para Madrid. Houbo medios galegos que acudiron a Salamanca co noso convenio eliminando, claro, o pago das cincuenta mil pesetas. Para nós que viñese xente doutras facultades para os medios galegos foi un regalo porque deu a medida dos nosos alumnos. A xente que estudaba fóra estaba máis desconectada da realidade galega. Así que nos veu ben que os nosos alumnos mostrasen a súa valía despois daquela campaña mediática tan perversa e dura. Lembro as comidas cos directores dos medios un a un para intentar amortiguar esa campaña. Fundamentalmente a campaña viña de *La Voz de Galicia*, pero tamén seguiron outros medios como *El Correo Gallego*. Coido que a algúns medios o que lles molestaba era que os seus profesionais non estivesen no cadro de persoal da facultade, pero non era doado atopar profesionais que cumprisen os requirimentos que se esixían. O caso é que esa guerra existiu.

A relación co reitorado

Eu fun alumno da segunda promoción da facultade da Autónoma de Barcelona e tamén se daban disputas cos medios. Era impensable atopar un lugar nos medios desde a facultade. En parte porque como xa comentamos os medios teñen medo de someterse a unha análise, de que se estuden os seus contidos e de que, en definitiva, queden ao descuberto todas as estratexias que hai detrás dunha información. Non é o único obstáculo na relación da facultade cos medios. Hai prexuízos por parte da xente que ocupa postos nos medios e ven na profesionalización un perigo. Iso acaba sendo unha masa de opinión dentro dun medio con capacidade de presión. Estaba xa

previsto que a relación ía ser de certa hostilidade. O problema agrávase co cambio de equipo reitoral. Os primeiros catro anos da facultade foron relativamente bos en cuestións como a dotación de persoal. Se non puidemos chegar a máis foi porque tampouco abundaban os perfís para a facultade e porque non tiñamos ferramentas para incentivar á xente de fóra. Fíxose o que se puido para arrancar. Era relativamente fácil conseguir asociados, pero precisabamos xente con carreira académica.

A partir de 1995 retoma o reitorado aquel sector que quedara defraudado porque o seu proxecto de facultade quedase truncado. Hai que lembrar que Villares fora duro e desmantelara un proxecto académico que estaba tan montado como que o profesorado xa estaba en Santiago. É dicir, había un grupo de profesores que se trasladara para unha facultade que non chegou a montarse e que tiña que permanecer na USC. Houbo que recolocalos en Dereito, no departamento de Socioloxía e algúns tiveron oco no noso proxecto como foi o caso de Octavio Uña. Non me gusta citar nomes, ademais el sentiuse incómodo dentro da facultade. O caso é que retoma o reitorado ese sector e prodúcese claramente un tremendo distanciamento coa facultade. O novo equipo consideraba a facultade un inimigo e, de maneira consciente sabendo os problemas cos medios de comunicación, intentaron deixar claro que o noso non era o proxecto que eles apoiaban. Houbo moita tensión, eu daquela era vicedecano e lembro episodios como unha reunión con Darío Villanueva cando estaba de campaña, na que me pide o seu voto. Recoñeceu que a súa posición estaba moi afastada da nosa e que se el gañaba ían haber moitos cambios. O que pasou é que se incrementaron os problemas e as prazas de profesorado, que sempre son conflitivas, fórono máis. Obrigounos a apartarnos a todo o corpo docente dos procesos de selección para as prazas, que pasaron a ser xulgadas por outra xente. Sucedeu que nos catro anos de andaina da facultade xa se producira un certo cambio de actitude dos medios respecto a nós e a facultade empezara a obter algún resultado en relación á súa imaxe. O novo equipo reitoral enfrontouse a nós claramente nos seus primeiros anos de goberno pero tamén foi mudando de idea cara o final do primeiro mandato. Tanto é así que Villanueva facilita o cambio de edificio, cando nós pensabamos que aquilo estaba moi lonxe de conseguirse. A partir de aí, empezou o achegamento.

Os primeiros equipamentos

Viámonos impedidos en todo. Ten en conta que o propio edificio era unha dificultade estrutural, alí non se podía mover un só tabique. Tivemos que montar un estudo de televisión nun zulo, cando naquel momento non había iluminación fría. Hoxe temos luz fría, pero daquela non a tiñamos para poder traballar naquel *plató* improvisado. O estudo de radio foi posible grazas a un técnico que traballaba na emisora que eu dirixía. A partida orzamentaria para o estudo non chegaba nin para mercar unha mesa de mesturas profesional. Francisco Otero, técnico de Antena 3, conseguiu equipamento profesional grazas aos seus contactos axustándose ao orzamento que nós tiñamos. El máis a súa muller pasaron unha fin de semana montando os equipos, case sen durmir, cableando todo o estudo e de gratis. Conseguiuse dese xeito un estudo profesional cun nivel superior ao estándar daquel momento: con *revos* con búsqueda de corte, con *cartucheiras* que non as tiñan moitas emisoras, etc. Pero todo grazas a esta persoa da que puidemos botar man.

Conseguimos aqueles *mac*, dos primeiros que saían ao mercado, para facer a sala de redacción. Realmente os medios dos que dispuñamos eramos deficientes para poder levar a cabo as prácticas. Había que improvisar pero a formación daquelas primeiras promocións non creo que sexa peor que a das de agora. Tiñamos moita ilusión e prescindiramos de moitas cousas por este proxecto. Hoxe véxoo con distancia e dubido que estivese disposto a facer moitas cousas das que fixen entón. Tamén é verdade que en todo proxecto vanse perdendo as ilusións co tempo. Pero daquela a ilusión era contaxiosa, tamén para os alumnos. A precariedade era a que facía que despois de traballar unha chea de horas tiña que impartir unha teoría da que non tiña nin idea. A min contratáranme para impartir prácticas pero resulta que ao pouco tempo tiña que dar teoría. Non tiña tempo para preparala e contaba o que podía. Enchías carencias de formación académica con aquel entusiasmo, pero a realidade era que había lagoas. De feito, os medios de comunicación tocaron ese tema e algunhas das cousas que dicían eran verdade, hai que dicir que algunhas denuncias tiñan razón de ser porque estabamos traballando baixo mínimos. Non en ilusión pero si en formación. Sería perfecto con seis docentes teóricos máis e cos profesionais coma min impartindo a práctica. É un pouco ilusorio que un profesional en plena actividade poda ademais facer a teoría.

As áreas de coñecemento complementarias

A min interésame destacar un problema que nunca conseguimos resolver e que aínda hoxe continúa no pasivo desta operación. Nunca conseguimos que os departamentos que proviñan de áreas de coñecemento complementarias adaptasen os seus contidos á nosa titulación. E non hai forma de meterlle man a este tema pola propia estrutura que ten a Universidade. Os departamentos son todopoderosos en canto á organización da docencia e non hai mecanismos que nin sequera permitan unha conversa entre o decanato e os directores de departamentos, que nin sequera coñeces. A nosa idea inicial é que os contidos estivesen adaptados ao ámbito da comunicación e case sempre o que atopamos é que se impartían os mesmos contidos aquí que en Dereito, Filoloxía, Económicas ou Historia. O que nós pretendíamos era que as persoas que viñesen impartir docencia desa área adaptasen os seus contidos ás necesidades do xornalista.

A reforma de 1999 beneficiounos en parte. Por un lado, nós fomos pioneiros na implantación dos contidos prácticos e nese momento obrígase á universidade a seguir ese camiño. Dalgún xeito danos a razón, oito anos despois, no que estabamos facendo. A inmensa maioría das facultades estaban ancoradas aínda nos vellos plans de estudo. Nós introducímonos naquel cambio de plan con moita experiencia. Xa tiñamos o camiño moi adiantado. Por outra parte, aquelas lagoas formativas que afectaban a boa parte do profesorado no momento inicial, estaban superadas polo menos en parte. Desde 1996 foron saíndo os primeiros profesores titulares e estabamos máis preparados para un novo plan. Ademais a reforma favorecía os contidos propios, co cal desapareceron materias que, até aquel momento, non quedara outro remedio que contemplalas. Falamos de materias que non contribuían en grande cousa e nas que non había nin a máis mínima orientación á Comunicación. Era o caso de Documentación –que ninguén se sinta molesto-, imposta pola Universidade xa que había unha ducia de profesores de Documentación na Facultade de Historia. Pero é que nós o que necesitabamos era Documentación Periodística, non Biblioteconomía. Esta anomalía estendeuse no tempo sen poder parala até que se eliminou a materia na reforma de 1999, que nos permitiu darlle un sesgo de especialización aos titulados. Queríamos reforzar a nosa vocación audiovisual en dous campos, televisión e cine, por unha banda, e fotografía, pola outra. O da fotografía foi un fracaso porque nunca se chegou a desenvolver como especialidade. Unha mágoa porque era clave. Si se desenvolveu o audiovisual e, cun papel pioneiro en España, o periodismo electrónico, que neses

anos aínda non era centro de atención nin moito menos. O que sempre padecemos foi carencia de profesorado e esa reforma, que se fixo a custo cero, non cambiou iso. Case vinte anos despois da apertura da facultade, seguimos sendo un área deficitaria sen o número de titulares que deberíamos ter, que tería que ser o dobre.

Aquí custou moito esforzo crear un espazo para as nosas áreas de coñecemento. Non só aquí, tamén noutras facultades de Comunicación. Practicamente todas as grandes universidades reconverteron profesorado doutras áreas en crise para comunicación. Aquí tamén houbo ese risco pero desde a facultade velouse para que non sucedese. O caso que coñezo de maneira máis directa porque dalgún xeito tocáronme para ver se quería ser decano-comisario foi o da Universidade de Lleida, que montou Comunicación desde as Humanidades. Por que razón? Pois tiñan Filoloxía Catalá con máis de sesenta profesores e catro alumnos. Tiñan unha titulación de Humanidades con preto dun centro de profesores e unha ducia de alumnos. Reconverten isto en Comunicación Audiovisual; interésalles alguén que lles dea ideas, un decano-comisario que permaneza alí tres anos e poder reconverter titulacións en declive. Por esa razón, non foi fácil manter as áreas na súa pureza e conseguir que primen os contidos específicos. E con Boloña, que conleva unha aplicación de novos planos de estudo a custe cero, pois viña cantado que de novo non ía resultar doado.

O reparto de titulacións

A facultade nace en 1991 co condicionante de ser a única de Ciencias da Información, ou das únicas, que só imparte unha titulación: Xornalismo. Non é o normal. Esta xa é unha decisión política, o mesmo que implantar Publicidade na Universidade de Vigo, cunha clara vocación de ser unha facultade de Periodismo e facendo nun primeiro momento un plan de estudos con poucos contidos publicitarios e moitos xornalísticos. Ou sexa, facultade de Periodismo número dous. Hai unha loita por parte das dúas universidades novas para conseguir titulacións de moda, con demanda. A Universidade da Coruña aspira a ser unha universidade moderna e precisa titulacións modernas para dar esa imaxe. En Vigo pasa un pouco o mesmo. Desde a facultade combatemos ese reparto de titulacións entre as tres universidades que respondía a decisións políticas. Non ten sentido que tripliquemos esforzos cando é tan difícil conseguir profesorado. Esa pelexa pérdese xa coa creación de Publicidade en Pontevedra e a partir de aí todo indica que Comunicación Audiovisual, que era a nosa vocación, fose para A Coruña.

Apartir de 1996, cando xa hai un achegamento entre o reitor Villanueva e a facultade, el acorda co reitor de Vigo facer unha alianza para que a titulación de Comunicación Audiovisual quede nas dúas universidades. Son eles os que propoñen a fórmula de titulación compartida sen case precedentes. Lembro unha reunión en Pontevedra na que participaron ambos reitores, os equipos decanais das dúas facultades e o alcalde de Pontevedra coa intención de que fose selada esa alianza. Os equipos decanais tanto de Santiago como de Pontevedra vímonos metidos nesa decisión, que viña de arriba e na que non acreditamos demasiado. Pero conseguíuse a titulación para Santiago. Sen esa alianza, posiblemente o reparto quedaría como estaba pensado e Comunicación Audiovisual iría para A Coruña exclusivamente. Polo resto, tamén pode ter unha lectura positiva que dúas facultades que estiveramos afastadas tivésemos que coordinarnos para elaborar un plan de estudos conxunto que, na realidade, inclúe materias que se imparten de maneira diferente nos dous campus. Iso si, nós gañamos dous docentes procedentes da facultade de Pontevedra para a nosa, algo tamén moi positivo.

O deseño do novo edificio

O novo edificio da facultade foi produto dunha conxuntura determinada. Por unha banda, un alcalde, Xerardo Estévez, moi interesado en que Álvaro Siza tivese outro edificio na cidade despois do CGAC. Por outra banda, un reitor que estaba pola labor. Hai que ter en conta que aínda que o terreo pertencese á USC, era o concello quen tiña que outorgar o permiso e a situación de edificabilidade non estaba moi clara. Así que ese entendemento entre o alcalde e o reitor posibilitou que, ao tratarse dun proxecto singular fose posible construír nese lugar. Desde a facultade, con Margarita Ledo á cabeza, estabamos moi satisfeitos de que fose Siza o autor. O proxecto encárgase en 1994 conscientes de que ademais de bonito esteticamente tiña que ser un edificio funcional e que obedecese ás necesidades do plan de estudos. Creouse unha comisión integrada por técnicos, na que estaba representada a facultade e que foi coordinada dalgún xeito por Emilio Prado. Fíxose un anteprojecto de necesidades no que debía quedar claro que o que precisabamos eran espazos prácticos, laboratorios.

Trasládanselle as necesidades ao arquitecto, que non estaba moi acostumado a traballar desta forma. Crea espazos moi singulares pero nos que moitas veces non hai unha previsión de necesidades. É dicir, son *containers* de grande beleza estética pero nos que a funcionalidade non é recollida no proxecto. De feito, facendo unha paréntese, hai que dicir que todos os tabiques do edificio da facultade son de formigón

porque el ten a teoría, certa por outra parte, de que aos españois lles gusta moito cambiar os tabiques. Como el non o permite, crea espazos inamovibles. Hoxe é un problema porque a adaptación a Europa esixe eliminar grandes espazos e crear aulas máis pequenas. De todos modos, el asume o proxecto de necesidades e establece unha dinámica de contacto moi positiva. Xunto con arquitectos da universidade e algún vicerreitor estivemos viaxando con frecuencia ao seu estudo no Porto. Preséntanos un borrador do que sería o edificio que contempla aquilo que nos pediamos: un gran *plató* de cine, dous *plátos* de TV para informativos, un salón de actos multifuncional e unha rede de voz, imaxes e datos que interconectaba todo o edificio. Foi o primeiro edificio da universidade que contou con esa rede, con puntos de conexión até nos corredores e o custo económico foi brutal, coido que uns trinta millóns de pesetas. E hoxe xa non é moi útil porque as redes sen arames solucionaron boa parte desas cuestións.

O edificio comeza a facerse tres anos despois do encargo cunhas negociacións duras coa Xunta, co cal non se iniciou baixo o mandato do reitor que o mandou facer, cuxo nome tampouco figura en ningunha placa. Foi Villanueva, con que nós estiveramos enfrontados especialmente durante o seu primeiro mandato quen retoma este proxecto e, todo hai que dicilo, co máximo interese. El facilita que sexa posible e mantén esas negociacións coa Xunta. Actuou como factor positivo o feito de que a Universidade celebrase os seus cincocentos anos en 1996, un ano de certa maxia no que se sacaron para adiante varios proxectos, entre eles este. Houbo problemas coa Xunta que xa son parte da historia da facultade e do edificio. A Universidade da Coruña, fundamentalmente o reitor José Luis Meilán, presionou para recortar o proxecto e estivo a piques de conseguir que se eliminasen os *plátos* de cine e televisión. Vinculaban estes espazos coa titulación de Comunicación Audiovisual e pensaban que, eliminándoos, o edificio só acollería Xornalismo. Semellaban descoñecer que o periodismo en televisión se fai nun *plató* e que precisabamos ese tipo de instalacións. Afortunadamente o reitor foi inflexible nesa negociación; a Xunta recortou moito diñeiro pero a Universidade complementou esa partida que faltaba e fomos a unha construción máis espartana en determinados aspectos. Por exemplo, o edificio non conta con calefacción en áreas comúns, non hai superficies absorbentes co cal a acústica é mala, etc. Non é un problema do deseño de Siza, senón que se utilizaron teitos estándares en vez de absorbentes. A diferenza de cartos era unha barbaridade; o material que indicaba Siza procedía de Alemaña, era completamente liso e absorbente. Os teitos de escaiola normais cos que conta o edificio supuxeron un aforro de sesenta

ou setenta millóns de pesetas. O arquitecto fixo unha distribución bastante racional: espazos para a teoría á dereita e os laboratorios á esquerda. Está todo moi coidado para que non se produzan ruídos que poidan molestar.

A construción en si do edificio non tivo grandes problemas e fíxose en só dous anos. As obras comezaron en 1998 e en febreiro de 2000 a nova facultade foi inaugurada. A verdade é que os sectores que politicamente sustentaban ao reitor Villanueva non comprendían como se apoiaba dese xeito a un centro díscolo como era a nosa facultade. Convertémonos na facultade de Ciencias da Comunicación máis moderna e completa do Estado; a dotación de material para *platós* foi de primeira. Tamén é verdade que o cambio tecnolóxico que se produce entre que se proxecta o centro e se remata conlevou algunha disfunción. Os *platós* de televisións incluían unhas magníficas aulas para cincuenta alumnos que desde o alto podían observar o que discorría no *plató*. Coa substitución das luces quentes polas grellas de iluminación fría, se o *plató* tiña unha altura de doce metros, houbo que baixar as grellas de luz sete metros, co cal se cortou a visión desas aulas. En calquera caso, todos os decanos que por aquí estiveron envexaron o espazo que tiñamos e, ademais, serviu de referencia para xente que veu visitar o noso edificio para planificar o seu, como é o caso da Universidade de Sevilla coa súa nova facultade.

Os doutorandos de América Latina

A facultade percorreu un camiño que nos abriu moitas portas, en grande parte polo número restrinxido de alumnos, polo plan de estudos moderno, polas prácticas que nos vincularon ao sector e, tamén, polo edificio. Todo contribuíu a unha boa imaxe da facultade. Non naceu a facultade cun corpo de profesores potente en canto á produción científica, pero si que había xente punteira no que facía. O caso de Margarita Ledo en canto a fotoxornalismo e documental é claro ou o caso de Xosé López co xornalismo electrónico e con todo o grupo que se articulou ao redor diso. Estes factores posicionaron ben a facultade nos congresos internacionais e nas asociacións científicas. Hai un feito clave que é o Congreso da Periferia Atlántica en 1995 xa que por primeira vez se dan cita nunha facultade do Estado investigadores de relevancia internacional. Sen dúbida as alianzas de investigación coa Universidade Autónoma de Barcelona, con Málaga, con Sevilla, etc, foron importantes para reforzar a nosa presenza. O novo edificio supón un salto cualitativo no que se continúa coa política de congresos e dalgún xeito se culmina co celebrado pola AE-IC aquí en 2007.

A partir de 2004 comezamos levar os cursos de posgrao a América Latina a través dun primeiro convenio coa Universidade de Tamaulipas en México e máis tarde coa Universidade Técnica Particular de Loja en Ecuador. Non é fácil dar ese salto e somos das poucas con presenza en América, liña na que seguimos traballando. Estes programas de doutoramento son financiados polas universidades que os subscriben e diríxense a profesores desas facultades. En América resulta preocupante a falta de doutores; en Tamaulipas, de dous mil cincocentos profesores só cincuenta eran doutores. Hoxe todos os parámetros de calidade obrigan a ter un 50% de profesorado doutor, así que o déficit era brutal. En Ecuador vai estar lexislado que todos os titulares universitarios sexan doutores. Para eles estes programas tal como están concibidos son moi importantes xa que non poderían enviar o seu profesorado a España durante catro anos. Nós impartimos os cursos alí e, malia que o índice de fracaso é alto á hora de facer doutores, a media está debaixo da de aquí. En México comezamos con trinta e dous alumnos e remataron o DEA vinte. Falamos dun sesenta por cento de alumnos que rematan esa fase fronte a un trinta ou corenta por cento aquí en Santiago. En Ecuador conseguimos que os catorce que había remataran o DEA. Nestes centros en México e Ecuador non había investigación, non había nin sequera bibliotecas, non había produción científica de ningún tipo. Agora estas persoas que se matricularon nos programas de doutoramento están participando en congresos, escribindo artigos, publicando libros, etc. Ese corpo de profesores está conseguindo que a universidade, que non tiña ningunha presenza, empece a tela. Hai moita satisfacción aínda que o programa ten moitas limitacións, sobre todo debido á distancia xeográfica. Eles non teñen medios para enviar aquí aos seus doutorandos durante uns meses e a forma de traballo que establecemos pois é un pouco precaria e lenta. Nós impartimos seminarios durante o primeiro ano e eles durante o segundo ano fan o DEA comunicándonos a través da rede. Se empezan a tese, a súa relación xa é co director do tese. Se conseguen unha bolsa, pois veñen até aquí. Desde a facultade estamos conseguindo que poidan estar como mínimo tres meses aquí, pero por agora só podemos cinguirnos á xente que ten moi avanzado o proxecto da tese.

O papel do Colexio de Xornalistas

Os mesmos profesionais que impulsamos os estudos de Xornalismo en Galicia fomos os que desde os anos oitenta loitamos pola creación do Colexio de Xornalistas. Pouco

antes da apertura da facultade, sendo presidente do Parlamento Victorino Núñez⁵, eu fun o encargado de presentar o primeiro proxecto de colexio. Ambos proxectos, o da facultade e o do colexio, van moi asociados. A consecución do colexio, dez anos despois dos primeiros intentos, foi importante para a facultade porque reforzaba o seu papel sabendo que debían cubrir funcións diferentes pero complementarias. O colexio naceu con moita forza aínda que lamentablemente hoxe está un pouco adormecido. Pouca participación e ningún *quórum*. A verdade é que foi decepcionante porque pensabamos que o colexio tiña que ser un dinamizador e que tiña que cumprir un papel de dignificación da profesión, que aquí era unha auténtica necesidade. É certo que o colexio abriu demasiado a man para entrar nel. Aí xa houbo unha primeira renuncia, comprensible, e dígoo porque eu fun un dos que votei a favor de abri-la. Pero o certo é que xa se deran prazos anteriormente para os non titulados a través das asociacións da prensa e a postura do colexio explica que algunhas das asociacións locais decidisen continuar como tales porque non estaban a favor de abrir a man de novo. En certo modo e con perspectiva, é un pequeno fracaso, a pesar de que naquel momento eu apostei por unha nova oportunidade para que non quedase descolgada xente con experiencia nos medios e que non posuía a titulación.

A carreira universitaria

A facultade cumpriu os seus obxectivos en canto á formación de profesionais, pero o proxecto presenta algunhas pegas. Para min, dúas. Unha refírese á reciclaxe profesional xa que coido que este tiña que ser un centro de formación continua. Os profesionais que saíron de aquí licenciados hai quince anos tiñan que estar de volta. Nunha profesión coma esta non atendemos a esa necesidade. Temos algúns cursos, pero son mínimos. A segunda pega ten que ver co o que eu considero certo fracaso dos estudos de terceiro ciclo. Desde o meu punto de vista, non se está a xerar a investigación que deberíamos e estamos fallando sobre todo nas teses de doutoramento. O número é moi pequeno, son lidas tres ou catro ao ano. Co tipo de alumnado que temos, cun perfil intelectual alto, debería producirse máis investigación deste tipo, á marxe da dinámica dos grupos. Grande parte do problema é que o mercado devora ao estudante de terceiro ciclo xa que é moi difícil manterse tres ou catro anos conectado á Universidade facendo a tese se non tes unha política de axudas e de bolsas clara. Eu atopei xente magnífica para a

⁵ Nacido en Quiroga (Lugo) en 1936 e falecido en Ourense en 2010, Victorio Núñez foi presidente do Parlamento de Galicia entre 1990 e 1997. Nos anos oitenta foi un dos impulsores, xunto a Xosé Luis Baltar de Centristas de Galicia, tras ensaiar con Centristas de Ourense. Tras presentarse coaligados en varias ocasións aos comicios, Centristas de Galicia integrárase no Partido Popular en 1991.

investigación, pero que nun par de anos estaba no mercado laboral. E, ademais, nun mercado que ao cabo duns anos deixábaos de lado sen reportarlles unha experiencia favorable. Todo isto tiñamos que intentar solucionalo. Hoxe imponse o modelo dos *masters*, moi especializados, que outorgan, por un lado, competencias profesionais, e por outro, un punto de arranque para a etapa de investigación. Sucede tamén que a Universidade está atravesando a crise que afecta a todo e que a carreira docente é moi difícil. É un camiño longo e complicado, cun atractivo mínimo. É un problema xeral a todas as facultades, co matiz de que nós ofertamos menos prazas das que a sociedade nos demanda e despois o fracaso nese sentido é alto. Pero facer carreira académica non ten moito atractivo se temos en conta os anos que hai que dedicar e o complexo que é, no caso dos profesores titulares, o proceso de habilitación. A universidade, aínda que o estea pasando mal nesta crise, vai dotarnos de prazas porque seguimos sendo deficitarios. O problema é atopar perfís, é dicir, xente que decida seguir ese camiño e poida optar a elas. Hai anos, tras a tese de doutoramento e con certo currículo investigador, un podía chegar a facerse titular. Hoxe, co proceso de habilitación que esixe unha importante produción científica, podemos falar de dez anos para acadar a titularidade desde que un se doutora. Un profesor asociado, vinculado ao mundo da empresa con todo o que conleva, non pode asumir polo xeral un proceso deste tipo.

A evolución das saídas profesionais

Van ao redor de mil cincocentos licenciados desde que abriu a facultade e desde hai uns anos para aquí produciuse unha saturación nos medios, coido que nomeadamente nos medios clásicos. É moi difícil colocar a alguén nun xornal, na radio e, tamén comeza a ser complicado, na televisión. O que si tamén é certo é que grazas á facultade e a proxectos de sectores nos que non se demandaban tradicionalmente xornalistas, ábrese novos camiños. Nas institucións e nas empresas, por exemplo, abriuse un terreo para os nosos licenciados. Hai empresas que prefiren a un xornalista para resolver cuestións de comunicación interna que a un experto en recursos humanos ou en relacións públicas. Quero dicir que hoxe o 60% das persoas que se licencian neste centro van a postos de traballo que non estaban contemplados nas orixes da facultade. O problema continúa sendo a precariedade, pero mentres existan cuestións estruturais como que os medios non vivan do mercado, non vai ser doado de resolver. Por outra parte, ábrese novas vías e novas oportunidades que teñen certo éxito como son todos os produtos na rede. Aí a facultade, que inclúe ese ensino no plan de estudos, pode xogar un papel fundamental.

A mentalidade do estudante que accede a unha titulación universitaria mudou. Poño exemplo da miña filla, coa que falo moito destes temas. Ela estuda Empresariais pero o seu obxectivo de futuro laboral non se atopa nese campo, polo menos non de maneira exclusiva. Asegura que ten moitos proxectos para levar a cabo que non se cinguen á titulación escollida. A xente vai á universidade, matricúlase nunha carreira pero sabe que, desde esa titulación, pode dirixirse a ámbitos distintos. Antes estudábase xornalismo para escribir nun periódico e punto. Vexo que moita xente que chega á facultade, non o fai só pola moda, senón porque son uns estudos *bonitos*, satisfactorios. Pero á hora de pensar de que vai vivir, pois xa o mirará... Algúns alumnos residen no estranxeiro como profesores de español, outros relaciónanse con áreas como o *marketing* e a venda de produtos, etc.

Aínda que as saídas profesionais tradicionais estean esgotadas, os estudos seguen sendo atractivos. Até hai quince anos, os estudos de xornalismo estaban vinculados co consumo de medios de comunicación tradicionais. Hoxe xa non. Na facultade houbo experiencias que a min case me traumatizaron; lembro, un ano despois de abrir a facultade sendo eu vicedecano, unha iniciativa que levou a cabo *El País* pola cal repartía cento cincuenta exemplares diarios entre os nosos alumnos. Tiñamos ao redor de setecentos alumnos e decidimos un sorteo para ver quen resultaba favorecido coa subscrición gratuíta ao xornal durante o curso. Saíron cento cincuenta nomes e os periódicos comezaron a chegar á facultade cadanseu coa etiqueta co nome do alumno. Quedei abraiado cando ao cabo de vinte días ninguén recollía o xornal. Dez, doce persoas, non máis. Esa experiencia fíxose na facultade de Económicas e alí nin abrían os paquetes. Ninguén quería coller *El País* gratis, un periódico de referencia, de prestixio social; hai que mencionar un estudo dos primeiros anos deste periódico que sinalaba que un 30% ou 40% dos seus lectores mercábano para levalo debaixo do brazo. Era un produto que te colocaba socialmente nunha elite. A verdade é que te fas moitas preguntas cando aqueles que veñen a estudar xornalismo non len o periódico de maior prestixio. Hai novos hábitos, a xente le na rede. Aos que somos de culturas *antigas*, cústanos traballo entendelo; concibimos a edición electrónica como un substituto cando non atopas o orixinal ou cando estás nalgún lugar onde non chega o periódico en papel. Len moito: catro ou cinco xornais, blogs, publicacións especializadas, etc, pero fano na rede. Unha nova mentalidade que afecta á forma de escribir, á maneira de contar as cousas, a todas as rutinas produtivas. Desde hai anos teño un observatorio de radio en internet, no que analizamos cada ano oitenta emisoras e imos nutrindo un banco de datos para ver a evolución. Marabíllome con

algúns dos traballos presentados polos alumnos, dun nivel de coñecemento do medio magnífico. Na facultade traballamos con alumnos de menos de vintedous anos e é evidente o cambio de mentalidade.

Para os que vivimos na universidade dos últimos tempos de franquismo, naquela universidade clásica, é constatable o cambio de orientación. A universidade de hoxe sería unha FP na que priman os coñecementos técnicos e o *saber como facer as cousas* sobre o *saber como pensar as cousas*. Non é doado cumprir o dobre obxectivo; se a Universidade non promove xente que saiba como se fan as cousas –a xente da miña xeración non o sabíamos-, é difícil que a institución sobreviva. Pero hai que xerar pensamento e aquí enlazo co dito anteriormente sobre o fracaso do terceiro ciclo. Non só saber como facer un produto ou cales son as rutinas produtivas, senón pensar en novos produtos, en novas rutinas, en novas respostas sociais, etc. Iso derivaríase dun maior peso, xa que ten moi pouco, dese segmento académico que é o terceiro ciclo. Con catro anos de estudos é difícil xerar pensamento na universidade. A universidade promovida por Boloña esixe case un cambio de roles: que o alumno chegue á aula coa materia vista e preparada para debater co profesor. Ese cambio aquí vai custar moito; propiciar que a xente aporte e non só reciba. Con esa dinámica empézase a xerar pensamento.

5.11 Entrevista a D. Francisco Campos Freire

Cando comezou a impartir aulas da materia de Redacción en Medios Impresos na nacente Facultade de Xornalismo de Santiago de Compostela, Francisco Campos Freire (Castro de Rei, Lugo, 1952) era o responsable da Axencia Galega de Noticias (AGN), unha empresa promovida na década dos anos oitenta por varios xornais do país. Por el agardaba no futuro próximo a dirección xeral da Compañía de Radio e Televisión de Galicia (CRTVG), cargo que ocupará durante máis de dez anos, entre 1994 e 2005. Profesor titular da USC desde 1996, Campos Freire é un experto en xestión dos medios de comunicación e estudou fondamente as estruturas das empresas galegas dese sector; a súa tese de doutoramento, lida en 1993 e dirixida por Xosé Ramón Barreiro Fernández e Margarita Ledo Andión, explicaba a transformación experimentada na década dos oitenta do século pasado polos xornais galegos, empresas maioritariamente familiares que Campos Freire coñece ben xa que exerceu cargos de responsabilidade neses anos en periódicos como *La Región* e *La Voz de Galicia*. Actualmente imparte as materias sobre xestión da comunicación e da empresa na Facultade de Ciencias da Comunicación e é membro do grupo de investigación Novos Medios.

A empresa e a Universidade

Penso que a necesidade dos estudos de Comunicación en Galicia se viña sentindo desde había algún tempo; diría que desde cinco anos antes da súa apertura xa se manifestaba a necesidade de que houboese un centro dedicado á comunicación. Era unha idea que conectaba tamén coa construción política de Galicia, había institucións e empresas de comunicación, así que tamén se debía establecer un centro destinado á formación de profesionais. Cando se pon en marcha un proxecto deste tipo, sempre se mesturan moitas cousas. Hai decisións administrativas. Coido que os proxectos ideais poden existir na teoría e, despois, na práctica, son o que son. A facultade ponse en marcha con rapidez, con bastante empuje e penso que bastante ben, en xeral. Unha parte dos que nos incorporamos estabamos facendo os cursos de doutoramento. No meu caso, antes de que cristalizase o proxecto e de que eu decidise incorporarme á facultade. Fixen os cursos por unha inquedaanza persoal.

Eu traballara xa en distintos medios. Durante os estudos na Complutense en Madrid traballei no mundo editorial e posteriormente xa entrei no mundo das

empresas de comunicación. En Galicia incorporeime a *La Voz en Galicia* e estiven na Coruña e en Lugo traballando para esta empresa; posteriormente recibín unha oferta dunha empresa de carácter local de Ourense, *La Región*, e, foi alí, exercendo de directivo, cando comecei a ter contacto con organizacións profesionais con vocación formativa e empecei tamén a viaxar moito. A raíz diso empecei a sentir a necesidade de maior formación: eu comezara como xornalista para irme incorporando despois a responsabilidades de xestión nos medios e era aí onde notaba as carencias; precisaba máis formación en xestión e maior comprensión dos cambios que se estaban producindo nas empresas xornalísticas. Estando en *La Región* houbo dúas viaxes que me marcaron moito promovidas por organizacións profesionais como a *Asociación Mundial de Diseñadores de Xornais* e a *Asociación Mundial de Xornais*[®], que organizaban frecuentemente viaxes de coñecemento para os responsables de empresas editoras. Un deles foi aos Estados Unidos e outro a Xapón. Falamos dos anos 1986 e 1987 e abrín os ollos a eses cambios que se estaban producindo no mundo. Nalgún caso vin cousas que chegaron aquí dez anos despois como a impresión a distancia, a multiimpresión, todos os cambios na redacción, as primeiras converxencias multimedia, etc. Víase que había unhas dinámicas de cambio en marcha que afectaban a esta industria e que precisaban de maior formación profesional. Iso levoume xunto a un grupo de xente aos cursos de doutoramento que, na ausencia dun centro de comunicación, impartíanse na facultade de Xeografía e Historia de Santiago. Despois pareceume interesante integrarme na facultade. Este proceso non é orixinal, xa que acontece noutras partes do mundo; profesores que saen da propia universidade e profesores procedentes do mundo profesional. Penso que un modelo que recolle as sinerxías dun e doutro lado non é malo.

Eramos un grupo de xente con formación profesional, probablemente con máis dunha deformación profesional, e iso sempre ten cousas boas e malas. Eses primeiros anos de arrancada da facultade non teñen un balance negativo, aínda cos seus puntos grises e febles. Ao fin e ao cabo aqueles que nos incorporamos desde os medios estabamos acostumados ás rutinas profesionais, pero non reflexionamos sobre carencias, pedagogía ou investigación. Fronte a iso, sabíamos como eran as redaccións por dentro. A diferenza doutras facultades que se montaron, eu diría que practicamente o cento por cento dos profesores que se incorporaron sabían o que eran as redaccións dos medios, impresos e audiovisuais. Arrancamos con feblezas, pero é que na práctica non se dá o ideal, na práctica é cando xorden as complicacións.

A expansión dos medios nos anos noventa

A facultade supuxo un punto de inflexión, un punto de cambio no panorama da comunicación. Na miña opinión, un cambio positivo, moi importante en canto á formación dos profesionais e, desde logo, a xente que sae desta facultade, con todas as eivas que se lle queiran poñer, ten un nivel de formación moi superior ao que tiñan os profesionais anteriormente. Non lle estou dando ningún mérito á facultade máis alá do que ten en xeral, porque é unha evidencia que a xeración que sae de aquí está moito máis formada en coñecemento. Nós saímos licenciados cun nivel maior de compromiso, pero menor formación específica. Teño dúas fillas que xa se incorporaron ao mundo laboral, en áreas que nada teñen que ver coa comunicación, e a miña impresión é que están mellores formadas que aquela outra xeración que desempeñaba esa tarefa hai vinte anos.

Todo momento de cambio é momento de tensión, hai estruturas sociais que se resisten. Todo grupo ten tendencia a protexerse e a facultade supuña unha situación nova que profesionais, medios, empresas, ollaban con receo. Por que? Penso que por múltiples circunstancias; non me atrevería a dar unha única razón. Hai quen o explica pola pouca simpatía que fulaniño ou menganiño espertaba nalgún medio. A min paréceme unha trivialidade. Hai quen pensa que pode ser porque todos os que entraron na facultade compartían unha compoñente ideolóxica. Non estou de acordo, creo que entrou xente de todas as familias. Para min, deuse un cambio nas estruturas da comunicación e houbo unha resistencia que se mesturou con moitos intereses cruzados. Nalgún caso puido ser que algún directivo ou profesional quixo entrar e non entrou e ao mellor consideraba estar mellor formado que os que entraron. Pode ser. A vida é así. Pero non se debe explicar este punto con trivialidades: hai un cambio, para min é a explicación da reacción inicial á facultade. Seguramente atoparás a alguén que cha explique apelando a que todos os que entraron eran nacionalistas. É unha opinión. Tampouco vale dicir que as empresas querían formar aos seus profesionais por si mesmas e non querían a facultade, xa que o seguen facendo aínda que exista a facultade.

En resumo, esa resistencia, que penso que tampouco foi tanta, tamén de deu con outras institucións do país, coa Xunta, coa Autonomía en xeral, coa TVG, etc. Que pode haber intereses políticos detrás? Pode ser. A sociedade é un conxunto de intereses e opinións, uns nunha dirección e outros noutra. A día de hoxe eu o que vexo é que os

profesionais que saen de aquí están mellor formados e ás probas me remito, persoas que se integraron no mundo profesional e académico dun xeito satisfactorio. O balance é interesante, é positivo.

As posibilidades que ía xerando a facultade en canto á incorporación á profesión e, en concreto, iniciativas como os convenios de prácticas cos medios explícanse en circunstancias que coinciden cun tempo histórico. Hai un momento de eclosión total do mundo da comunicación. Cando eu me incorporei á profesión xornalística, o panorama profesional estaba moito máis pechado que na actualidade. Penso que isto o pode subscribir calquera dos que estamos na facultade con vinte ou trinta anos de traballo detrás vinculados aos medios. Eu incorporeime á actividade xornalística en Galicia no ano 1979, como delegado en Lugo de *La Voz* en 1982, entre 1985 e 1995 foi a época dourada para a comunicación e para os profesionais da comunicación. Cada dous días ou cada semana había alguén que che preguntaba se sabías dun profesional para contratar; é o momento en que *La Voz de Galicia* monta todas as súas delegacións, naceu a Televisión de Galicia, a Radio Galega, estaban nacendo outras grandes cadeas de radio, etc. O panorama profesional mudou de arriba a abaixo. Esta facultade comezou a formar profesionais cando as empresas estaban vivindo un *boom* de crecemento. Detrás desa incorporación masiva de profesionais ás empresas, había algúns fenómenos: xubilábase a vella xeración de xornalistas do franquismo. Cando eu chego a *La Voz* empezábanse a xubilar aqueles que tiñan o carné de prensa de Franco. Dígoo sen ningún ton pexorativo xa que entre eles había magníficos xornalistas. Refírome a aqueles que viviran a guerra e que conseguiran o acceso á profesión pola vía do carné, que era o que había. Convivían con aqueloutros que xa estudaran na Escola de Xornalistas e que ocupaban postos de responsabilidade e que foron os que enlazaron coas primeiras xeracións que saímos da universidade, fundamentalmente de Madrid e Barcelona. En pouco tempo, fomos nós os que nos incorporamos a postos directivos debido á transformación e ao crecemento que experimentaron as empresas. Vivín a transformación dos xornais, de facer os periódicos con chumbo, con linotipia, a ser os primeiros que utilizamos un ordenador. Vin a vellos profesionais, aqueles de pluma ou taquigrafía, incapaces de teclear no ordenador.

Precisábanse redactores xefes, delegados, etc, e rapidamente ascendemos a postos directivos. Isto coincidía cunha etapa expansiva da empresa. Cando esa empresa chega a un momento de asentamento e incluso de saturación, prodúcese outra volta no mundo da comunicación que é a comunicación corporativa. A empresa comeza a

contratar profesionais para levar temas de comunicación, que empezan a considerar como parte imprescindible da súa actividade. Tamén as institucións: os gabinetes da Xunta, Parlamento, concellos, etc. Hai moita demanda de profesionais coincidindo coa posta en marcha da facultade. As prácticas remuneradas son produto de que, por un lado, a facultade quixo controlar iso, e, por outro, as empresas atopábanse nun nunha etapa de economía expansiva, necesitan profesionais e poden asumir esas prácticas. As circunstancias foron proclives. A Facultade de Ciencias da Comunicación de Santiago de Compostela, que nace con receos, acaba tendo ese éxito porque a onda da comunicación a envolve. A onda é xeral. Xorden máis facultades de Comunicación, tamén comeza en Pontevedra a titulación de Publicidade. Cando as primeiras promocións se incorporen ao mundo laboral esa onda xa está empezando a caer, pero a posta en marcha do centro colle a onda na súa plenitude.

Un centro pragmático

Incorporeime a esta facultade no ano 1991 e, desde 1994 a 2005 que estiven na CRTVG a relación coa facultade mantense a través dos cursos de doutoramento, nos que manteño a docencia. Polo tanto foi un período no que non tiña o pulso diario da facultade. Pero sen dúbida o tema do edificio, das novas instalacións e da marca foi fundamental. O significado dunha nova construción de autor, co valor que tiña a súa marca, é absolutamente incuestionable. Durante ese período tivo lugar o cambio do plan de estudos, pero polas miñas circunstancias non estiven inmerso no tema. A evolución dos plans de estudos neste centro foi realista e pragmática, unha evolución bastante pegada á realidade. Penso que se atenderon ás diferentes sensibilidades e evitáronse grandes tensións internas, xa que un dos problemas da universidade non son os plans de estudos, senón as tensións entre profesores ou departamentos que fan que se anulen uns aos outros, que se anule o traballo. Para min iso, que son unha persoa de xestión e bastante pragmática, non o podo ocultar, é un problema xa que para ter resultados os equipos deben remar nunha mesma dirección. Se poden consensuar entre todos eles, moito mellor. Se unha organización -e a Universidade é unha organización-, desde o punto de vista administrativo é bastante burocrática pero desde o punto de vista intelectual e da propia liberdade de cátedra é tremendamente horizontal, atopamos xa que logo dúas ideas contraditorias. Por un lado unha administración burocrática e tremendamente xerárquica e, por outro, unha filosofía horizontal pola que cadaquén pode opinar o que lle pete. No caso da facultade, diría que entre a filosofía e a práctica houbo bastante harmonía e non se produciron grandes tensións.

E sen estar no día a día, podo dicir que aqueles cambios no plan estiveron en sintonía cos movementos que se estaban a dar no mundo da comunicación. A partir de finais dos anos noventa comeza a ter lugar outra grande revolución que é a de internet. Unha facultade coma esta hai que vela en relación ás correntes que se van sucedendo na comunicación. Se desde o seu nacemento contempla que a comunicación non se limita só aos xornais impresos, que o campo audiovisual é importantísimo, todo o que ten que ver co mundo da imaxe, etc, etc, esa é unha boa filosofía, que despois conduce a adaptarse con celeridade ao mundo da internet. Nese momento coincide que o cadro de persoal da facultade, o profesorado, xa ten un camiño andado e comeza a integrarse en proxectos de investigación serios, de certo nivel. Seguro que hai déficits, pero iso pasa en todos os sitios. Pero a facultade non perde o ritmo e iso é importante.

A titulación de Comunicación Audiovisual repartiuse con criterios políticos e, ás veces, estes non son criterios de xestión. Chocolate para todos. Pero eu son moi relativista e canto máis analizo unha cuestión desde os diferentes ángulos, máis dúbidas teño. Foi unha boa decisión? Penso que non. Pero non é un tema exclusivo da comunicación, é o tema de tres universidades, sete campus, tres aeroportos, etc. A comunicación púxose de moda e houbo que contentar a todo o mundo. A seguinte pregunta é: isto debilitou a facultade? A resposta é non, coida que a fortaleceu máis. A xente desta facultade intentou sacar adiante alianzas e o que vexo é que profesores doutras facultades queren vir para aquí. O papel de Santiago potenciouse. En termos de xestión e recursos do país, é multiplicar gastos. Mal feito desde o meu punto de vista; podería establecerse un núcleo que aproveitase as sinerxías do redor. Pero no que atinxe á facultade, estableceu máis competitividade e a competitividade sempre é boa.

Que os profesionais que saen de aquí estean ben valorados non é un mérito de profesores ou produto do estupendo edificio. Hai uns alumnos cunhas oportunidades de formación extraordinarias. As circunstancias socioeconómicas son moi diferentes hoxe. A miña primeira viaxe de formación tivo lugar cando eu xa rematara os estudos universitarios. A miñas fillas fixeron viaxes lingüísticas desde que tiñan dez anos. A nota selectiva na facultade é moi alta e eu téñome preguntado moitas veces se o cadro de profesores estivo á altura dos alumnos. É unha responsabilidade grande e eu percíboo así, máis se cabe despois do meu retorno ao día a día da facultade posiblemente porque tiña eu menos madurez naqueles primeiros anos. O caso é que hoxe_o vexo como un reto intelectual, estou traballando cun equipo humano que me esixe moito e concibo a docencia en termos de competitividade cara os alumnos.

A creación e a innovación

Faría unha reflexión por etapas para entender cal é a evolución dos obxectivos da facultade e tamén dos alumnos que nela ingresan. Ten que ver coa onda da comunicación ou, dito en termos máis académicos, coa onda da sociedade da información. Cando isto emerxe, coincidente co nacemento da facultade, hai unha visión elevada, positiva, da profesión. Por varias razóns; a miña xeración formouse na universidade española que, naquel momento, xogou un papel importante no cambio político. Foi unha das turbinas dese cambio político xunto aos medios de comunicación. Os axitadores da opinión pública, para entendernos. Non é que os xornalistas fosen uns salvadores do mundo xeneticamente dotados, senón que a sociedade ten necesidade de cambio e iso exprésase a través dos medios. O réxime franquista estaba morto, a estética e os comportamentos eran infumables e o xornalismo percibiu tamén a oportunidade de ser protagonista. Nese momento hai un papel sublimado da política respecto dos xornalistas, tratándoos un pouco como salvadores.

Coa normalización democrática, desaparece ese plus. As cousas volven ao seu sitio e xa non hai ningún salvador. As empresas funcionan como tales, co seu capital e os seus beneficios, e os políticos dedícanse a obter rendibilidade electoral. Nese contexto os profesionais con máis sensibilidade decátanse de que son utilizados por todos os lados. Xa somos conscientes de que non hai misión, senón que hai que gañar os cartos para vivir. Pérdese aquela idea de misión, pero prodúcese o ciclo alto da sociedade da información: a comunicación corporativa, a internet, etc. Aí todo o mundo se volve tolo. Os xornalistas dedicados a facer información reciben grandes ofertas para ser responsables de comunicación de empresas ou directores de comunicación de partidos políticos. Este momento supuxo unha revolución para o mundo do xornalismo. Máis confusión para aquelas sensibilidades que concibían o xornalismo ao vello estilo, xa non sabían se facían xornalismo, comunicación ou propaganda, e máis frustracións e interrogantes, que algúns traducen a libros, outros a posicións políticas, outros á súa conta bancaria. En fin, cadaquén adaptouse ou non como puido. Ese modelo, ese ciclo alto da sociedade da información, entra en crise ao redor do ano 2002. Até que pincha, todo vale. O certo é que ao mundo da investigación chegan aqueles que se frustran ao coñecer o exercicio da profesión. Hai que destacar a importancia da investigación aplicada, ás empresas, aos negocios, nun momento de fonda recesión como o actual, que cuestiona os modos de facer, e que require polo tanto de investigación para novas formas.

Crear, innovar, investigar. Esas son as tres liñas de futuro da comunicación, que se poden aplicar a calquera outro terreo. Os que explicamos xestión e economía da información falamos, non é unha idea miña, dun servizo a granel. Ti para diferenciarte, para singularizar o produto que ofreces, tes que darlle valor e, para atopalo, debes ter en conta que se pasou dunha sociedade de comunicación de masas a masas de medios de comunicación. Hoxe o que comunica é o receptor. Cando a facultade nace, os medios de comunicación eran actores principais. Hoxe, prensa, radio e televisión, son actores secundarios. A xente que actúa nas redes sociais ten máis potencial que teñen os medios tradicionais. Neste panorama os profesionais de hoxe en día teñen o campo máis aberto; os estudantes que saen deste centro poden dedicarse ao xornalismo ou a outra cousa, xa non se pode falar só de xornalismo, senón de xestión, de produción, etc. Os medios de comunicación tradicionais en canto a poder, están moito máis equilibrados que hai anos en boa parte por esas redes de comunicación nas que a información circula e desde as que se olla con perspectiva crítica os contidos dos medios. Eu sigo comprando os domingos cinco ou seis periódicos. Gasto uns dez euros e dígame a min mesmo que son parvo porque os podo ver en internet de balde. E ademais aforro tempo, porque ver todos os xornais lévame un par de horas. Así que coma min pensará moita xente e o que parece claro é que os xornais en papel terán que ofrecer algo distinto ao que xa ofrecen na rede de balde. Se a xente segue mercando libros, porque non vai seguir querendo ler xornais en papel?

A vida académica

Cada persoa ten as súas propias motivacións á hora de decantarse pola vida profesional ou pola vida universitaria; son cuestións persoais e nisto non se pode facer teoría. No meu caso desde logo é unha cuestión moi persoal, moi particular. Nesta segunda volta á facultade, por chamala así, hai moito de cuestión vital, necesitaba estudar con tempo o que estaba pasando no mundo da comunicación. Porque a vida profesional ten cousas boas e ten cousas malas, non traballas na teoría, non te moves no ideal. A parte práctica é o que ten. A min interésame a ciencia e investigar por onde van as cuestións da comunicación. Como comentaba antes, conecto coa idea da creatividade, a innovación e a investigación e a facultade permíteme o contacto coa xente nova. Dito doutro xeito, intelectualmente estímélame e activa a miña creatividade persoal. Son novas remesas de pensamento, traen novas ideas, novas formas de comportamento, novos usos, etc. Falo moito cos estudantes e dedico tempo a intentar entender e comprender o que pasa ao meu redor. Nese sentido, a ciencia,

coa tranquilidade vital do momento, resulta un espazo privilexiado para traballar e participar do que coido é o reto da facultade: promover creatividade, innovación e investigación. A min o que me engancha da facultade é entendela como unha turbina creativa e como un plus de responsabilidade para min. Traballamos con coñecementos e con xente, que espera de ti ideas e consellos sobre o que vai acontecer no futuro. A min esa responsabilidade mantenme vivo, é un incentivo cada día.

5.12 Entrevista a D. Manuel Martínez Nicolás

O 4 de outubro de 1996 Manuel Martínez Nicolás (Torrellano, Alicante, 1963) acadaba a praza de profesor titular na área de Comunicación Audiovisual da Universidade de Santiago de Compostela. Procedente da Universidade Autónoma de Barcelona, onde estudou Xornalismo, leu a súa tese de doutoramento e comezou a súa carreira docente, Martínez Nicolás chegou a Santiago de Compostela para facerse cargo das materias de métodos de investigación en comunicación. Foi secretario da facultade de Ciencias da Comunicación entre 1999 e 2003, ano no que, chamado polo catedrático de Teorías da Comunicación Enric Saperas, incorpórase á Universidade Rey Juan Carlos de Madrid, unha institución pública nacida en 1996 que estaba a poñer en marcha a facultade de Ciencias da Comunicación no campus de Fuenlabrada. Traballou directamente na adaptación das titulacións de Comunicación ao Espazo Europeo de Educación Superior como vicedecano de Ordenación Académica e Alumnado na facultade madrileña e actualmente coordina o Grao de Xornalismo. Entre as súas liñas de traballo atópase a análise da investigación sobre comunicación en España.

O soporte teórico

Chego a Santiago de Compostela a raíz dunha chamada de Xosé Soengas en febreiro de 1996; coñecíámonos xa que el tamén estudara na Universidade Autónoma de Barcelona. Coméntoume que tiñan na facultade unha oportunidade para min xa que saía unha praza de profesor titular para a cal non había candidatos. Nestes procesos sempre hai algún candidato preestablecido pero neste caso non o había e estaban buscando xente. El coñecía-me, tiñamos amigos comúns, eramos da mesma xeración. Eu traballaba na Autónoma como axudante doutor cun contrato que remataba nun par de anos e as expectativas que tiña alí eran moi pobres. De feito, xa comezara a botar lazos a outras universidades, como a Ramón Llul, privada e de orientación católica. Eu non quería ir á privada e na UAB o futuro presentábase negro porque a única opción era pasar a ser profesor asociado e con trampa, xa que eu non traballaba fóra da Universidade. O primeiro que fixen foi buscar no mapa onde estaba situada exactamente a cidade de Santiago de Compostela, despois dicir que si e poñerme a traballar para ese novo destino. Coincidiu que ese mesmo ano, no mes de marzo, celebrouse un congreso sobre a sida na Coruña –eu fixera a miña tese sobre a sida nos medios- e aproveitei para pasar por Santiago, polo vello edificio de Mazarelos

e entrevistarme con Margarita Ledo. Ela xa me explicou que eu ía encargarme dos métodos de investigación, cousa que ten marcado toda a miña traxectoria académica posterior. Non o tiña pensado, é algo que aborrezco e, ao mesmo tempo, agradezo porque me serviu para formarme como investigador unha vez acabada a tese de doutoramento.

Fun moi ben recibido. A facultade tiña un compoñente moi profesional no seu cadro de persoal. Eu non pertencía a ese campo, digamos que a miña fichaxe era a dun teórico, aínda que non me guste a palabra. A miña experiencia era diferente á da maioría do profesorado. Recordo que estaba o equipo de fútbol do Compostela en primeira división e aventurouse da man daquel presidente José María Caneda a fichar a Lubo Penev, un xogador de fútbol búlgaro nos seus últimos anos de rendemento procedente de Valencia, pero que era todo un crack para o equipo do Compostela, moi modesto. Manuel Outeiriño díxome: “Ti eres para a facultade como a fichaxe de Penev para o Compos”. Deume a sensación de que era benvido e que, ademais, eu viña moi ben para reforzar esa área de teoría, de investigación, que estaba máis descoidada.

Os trazos dun modelo

Non sei até que punto se pode falar de modelo de facultade. O modelo da Autónoma? Eu fixen a miña carreira de estudante alí, fun bolseiro e despois profesor. Tampouco sei cal é o seu modelo; se comparo coa Complutense, pois en Barcelona había máis recursos para formar integralmente aos futuros profesionais da comunicación. Tamén vexo unha maior apertura de miras á investigación que se facía en todo o mundo. A Complutense é unha especie de secta onde *eu mo guiso e eu mo como*. Hai unha atitude, non sei se fachendosa ou distante, pero eles din que fan a Teoría da Información, termo *complutense* e invento que nin existe nin pode existir salvo como teoría matemática da información. En resumo, creo que a Autónoma era máis aberta á teoría e dispuxo antes de infraestruturas importantes para a formación do xornalista.

En Santiago de Compostela atopei uns cantos trazos que si poderían conformar o modelo. En primeiro lugar, se hai un trazo distintivo este é o altísimo nivel dos estudantes. Había estudantes que eran a *flor e nata* de Galicia; hai que ter en conta o denostada que estaba a carreira no ámbito académico e falamos de expedientes que non baixaban de oito. Cando eu chego a Fuenlabrada, onde os expedientes máis altos son de seis, teño que modificar o chip. Aínda o estou a facer, son como un trasatlántico

dando a volta curándose un pouco da experiencia en Santiago con estudantes dun *nivelazo* abraiante. Iso si que distingue á facultade, pequena, fronte ao modelo masificado da Autónoma ou da Complutense. E de aquí viría a segunda característica da facultade: conta cun alumnado esixente que espera moito dun profesorado que procede na súa maioría do campo profesional, con moita experiencia en medios de comunicación, na súa xestión, incluso algúns na xestión política como Luis Álvarez Pousa ou na cultural, como Víctor Fernández Freixanes. O alumnado esixe non só coñecementos profesionais senón un soporte teórico deses coñecementos. Esixe coñecer aquilo que se investiga ao redor, por exemplo, da produción periodística. Aí é onde había unha lagoa que se percibía ao falar cos estudantes, que botaban en falta aulas de contidos máis teóricos e contextualizantes. Que non só se ensinara a redactar unha noticia senón que se analizara o contexto que leva a redactar dunha forma determinada esa noticia.

O alto compoñente profesional do cadro de persoal non é malo de por sí, pero axiña hai que poñerse as pilas e ler socioloxía da produción informativa, dos medios, etc. Non se trata de explicar como se redacta unha noticia ao modo dun obradoiro profesional senón de ver todo o contexto que leva a unha determinada forma de redactar noticias. Había un elemento interesante neste grupo de profesores relativo á súa procedencia, que eu intuín malia non vivir a xénese da facultade, e era que resultaba do menos *adoceado* da profesión en Galicia. Iso era moi interesante, especialmente porque o sistema de comunicación en Galicia estaba composto maiormente por empresas familiares moi clientelares que vivían ou viven aínda das subvencións da Xunta vía publicidade institucional, vía subvención directa, etc. Un periodismo completamente dócil, no sentido de adulación ao poder, non tratar temas que podan molestar á Xunta, etc. Coido que precisamente os que ingresaron na facultade eran profesionais que non estaban conformes con ese sistema. Lembro que había unha teima que me chamaba a atención e que aparecía nas aulas, nos obradoiros, etc, que eran os gabinetes da Xunta e o seu impacto nos medios de comunicación. Esa presenza dos gabinetes e a súa influencia nun xornalismo que consistía en trasvasar comunicados converteuse case nunha obsesión na facultade. O problema non eran os gabinetes en sí, senón un tipo de xornalismo dependente economicamente dos cartos do goberno autonómico. O caso é que eu concluí que había na facultade un grupo de profesores sensibles a temas como este que afectaban á produción periodística e que transmitían ao alumnado espírito crítico.

A terceira característica, moi relacionada coa segunda, sería o baixo nivel da investigación. Habería que ver o contexto biográfico xeral para facernos unha composición de lugar: xente que se licenciou nos primeiros anos oitenta, exerce a profesión e chégalle a oportunidade da Universidade. Algo que non entrara nas súas expectativas. Gañou anos de profesión pero perdeu en formación académica. Recuperar esa carencia de formación cando asumes responsabilidades docentes, de xestión, etc, é moi complicado. Ou te remangas outra vez a estudar ou será moi difícil obter esa formación investigadora. Eu puiden formarme como investigador durante dez anos antes de chegar a Santiago, cunha bolsa, con responsabilidades docentes menores, etc. Iso é unha carreira como investigador normal, que require un esforzo persoal inmenso. Nestes anos mellorouse pero cando eu cheguei a investigación estaba baixo mínimos e se van incorporando doutorandos que poden facer a tese sen o apremio dos primeiros anos de facultade. Como última característica daquela facultade que me atopei sinalaría a falta de recursos, cuestión solventada co novo edificio. Un estudio de televisión cun foco ao fondo, un estudio de radio arrepiante que parecía que se ían mover as paredes e esmagarte... Co novo edificio Santiago conta, xunto co campus de Fuenlabrada, coas mellores instalacións para a información e a comunicación audiovisual dentro do Estado.

A influencia dun centro formativo

Para min a lectura ao chegar á facultade é que traballaba con xente de esquerdas. Por outra parte non entendo que unha facultade, agás no caso de Madrid porque acolle a xente de todas as partes, non estea inserida na sociedade na que se implanta e, polo tanto, non entendo as críticas de que sexa unha facultade moi galega. Non entendo unha facultade en Galicia sen esa impronta. Non estiven nos momentos iniciais pero imaxino, coñecendo a Margarita Ledo, que se intentaba, como no caso da Autónoma de Barcelona, de *facer país*. A min paréceme perfecto que se teña en conta a cultura diferenciada de Galicia respecto ao Estado á hora de concebir esa facultade. Nese sentido poderíamos falar dunha facultade cunha marca galeguista. Desde logo que no meu proceder normal na facultade nunca recibín ningún tipo de presión ou directriz, quero dicir que eu vivín esa impronta non como un factor coercitivo ou de imposición de certas liñas de traballo ou pensamento. As miñas aulas sempre se deron en castelán por razóns obvias, pero rematei escribindo en galego bastante ben. Paréceme moi interesante esa contribución da facultade ao *facer país* porque a comunicación é un sector estratéxico en toda a cuestión simbólica, estás formando a xente que vai ter

acceso aos medios, capacidade de conformar opinión pública, de establecer axendas, etc. Unha facultade ten moito poder nese sentido e a idea de facer país como conexión coa realidade paréceme estupenda.

As porcentaxes de contidos nos plans de estudos

A reforma do plan de estudos de 1999 foi a primeira que me tocou vivir directamente, despois en 2002 ou 2003 estivemos preparando o plano de Comunicación Audiovisual e agora tocouse de cheo toda a adaptación dos planos de estudos da facultade da Universidade Rey Juan Carlos para Boloña. Colleume como vicedecano de Organización Académica, co cal fun o *conselleiro delegado* neste proceso, o que ten que estar negociando. Esta última experiencia deume a oportunidade de reflexionar sobre que estrutura debe ter un plan de estudos de Comunicación. Neste tipo de titulacións ten que haber tres tipos de contidos con diferente peso cada un deles. O grupo máis importante estaría composto por todas aquelas materias que capacitan para a formación profesional do estudante, entendendo por formación profesional non só premer botóns e saber enchufar máquinas, senón saber o que hai detrás disto. Este ten que ser o bloque máis importante; se hai que cuantificalo, poñeríamolle un 60%. Segundo, ten que haber unha parte importantísima de todo o que xeraron as Ciencias Sociais no estudo da comunicación: Socioloxía da Comunicación, Psicoloxía, Historia da Comunicación, Dereito, etc. Todas esas disciplinas que aportan coñecementos sobre a comunicación e nos permiten contextualizar a práctica profesional. Tería que supoñer este bloque ao redor dun 30% do plan porque unha facultade non é unha escola de formación profesional. Non se trata de “sal á rúa e grava”, senón de coñecer que valores semánticos ten cada plano. E moitas máis cuestións necesarias: un xornalista debe coñecer a historia da profesión, debe saber o impacto na opinión pública, debe coñecer a súa responsabilidade como comunicador. Todo isto é aportado polas Ciencias Sociais na súa relación coa Comunicación. Por último, debe haber un reduto, un 10%, do coñecemento global do contexto que aportan outras disciplinas como a Socioloxía, en xeral, Historia, Economía ou Ciencia Política. Tres ou catro disciplinas dese tipo.

O que non pode ser, como se intentou co plan de 1999 na USC, é que o 50% das materias pertencan ao coñecemento do contexto e que o que resulta sustantivo para a formación dos comunicadores quede reducido a un 40%. Isto non ten sentido, pero si ten explicación. Cando se implanta unha titulación nunha Universidade, é como unha

presa e todos van a por ela. É un novo espazo que permite colocar xente alí, permite colocar ese excedente de profesores de Ciencia Política, de Historia, de Lingua, etc. Así non pode ser. Santiago é ademais dunha universidade histórica, con inercias de moitos anos que a fan conservadora nalgunhas cuestións. Entón, esa universidade con estudos de Medicina, de Filoloxía, de Historia, implanta estudos de Xornalismo, que a esas áreas de coñecemento tradicionais sóalles case a brincadeira. Non hai ningún respecto e a falta de respecto maniféstase á hora de deseñar un plan de estudos na intención de comerse o máis posible dentro da nova titulación. En 1999 o que se da é un golpe de man para que esas materias teñan presenza nos seus xustos termos.

En case todos os campos, sexa Socioloxía, sexa Historia, a cuestión das áreas de coñecemento resulta algo arbitraria. A Historia ten a sorte de que pode periodizar: Historia Antiga, Historia Moderna, Historia Contemporánea, etc, e dese xeito establecer diferentes áreas de coñecemento. As áreas de coñecemento corresponden a un criterio científico ou corresponden a un criterio administrativo? Cando digo administrativo falo de reparto de poder. Un pode acadar a titularidade ou a cátedra por unha área de coñecemento na que hai moita ou pouca xente adscrita. É dicir, canta menos xente haxa, máis poder é detentado. Se teño unha área de coñecemento na que hai douscentos tipos que poden decidir, o meu poder dilúese. As áreas de coñecemento, polo menos no campo da Comunicación, non teñen nada que ver con criterios científicos. O Xornalismo ou a Comunicación Audiovisual non son ciencias, malia o que pensen algúns. Que ten o Xornalismo que mereza unha área de coñecemento en termos científicos? É unha profesión cun importante contexto, é un obxecto de estudo, pero por que consideralo unha área de coñecemento académico? Ser catedrático de Periodismo? Iso é de risa. Eu non permitiría que a miña tarxeta de presentación puxese “catedrático de periodismo”. O mesmo penso para unha cátedra de Comunicación Audiovisual ou de Publicidade e Relacións Públicas. Unha proba de que isto é algo meramente administrativo? Por que non hai unha área de coñecemento de Publicidade e Relacións Públicas se a hai de Xornalismo e tamén de Comunicación Audiovisual? É algo gratuíto, arbitrario. Nun determinado momento algúns popes decidiron repartirse o pastel establecendo dúas áreas de coñecemento e, como na de Publicidade e Relacións Públicas había catro gatos, pois decidiron metelos con Comunicación Audiovisual. Desde o punto de vista científico, non ten sentido. Para min a solución máis interesante que podería responder a criterios científicos e tamén administrativos, xa que o Ministerio traballa en base a esta división, sería unha área de coñecemento de Comunicación. Un catedrático en Comunicación parécese incluso

digno e hai fundamentos teóricos comúns para estudar o que agora está dividido en varias áreas. Isto subsiste basicamente porque son nichos de poder. Catedráticos de Comunicación Audiovisual en España hai dez ou quince e de Xornalismo, cincuenta. O que deciden vinte teñen que repartilo con sesenta, dilúese o poder e por iso non se fai nada. Desde o meu punto de vista, é indigno no sentido de que atendendo a criterios científicos que haxa unha área de coñecemento de Periodismo dá a risa.

Por outra parte, tanto a idea lanzada por parte do Ministerio relativa a unha soa titulación como a postura dos decanos, ten unha explicación. En vez de *cherchez la femme*, sería *cherchez a pasta*. É unha cuestión de cartos. Por que o Ministerio nun momento dado propón xuntar todo aquilo? Porque considera que o aforro vai ser moi grande. E os decanos sublévanse pola mesma razón. A ver que van facer con todo o profesorado metido en titulacións de comunicación! Analizando o tema, hai que sinalar que non se poden rebaixar os estudos de comunicación. A aportación de España consistiu en formular a formación dos comunicadores dun xeito moi distinto ao resto de Europa, onde os xornalistas fórmanse en niveis semellantes aos da formación profesional. En España esta cuestión remata na Universidade; das antigas escolas pasouse ás facultades, algo que nun primeiro momento o mundo universitario acolle con sorpresa. En calquera caso, hoxe ese modelo está instalado. En Europa fóronse introducindo os estudos de Comunicación na Universidade e o modelo de comunicador formado semella válido.

Suponse que uns estudos universitarios con tres ámbitos como son Xornalismo, Comunicación Audiovisual e Publicidade e Relacións Públicas van producir profesionais mellor formados cualitativamente. Xuntar a formación de todos eses perfís profesionais relacionados co manexo da comunicación pública derivaría en materias hiperredundantes. Imaxino que a intención do ministerio sería que tras catro anos comúns, a xente especializárase por medio dun mestrado de un ano. Para min non ten sentido porque ademais cada unha desas tres profesións precisa dun tratamento especializado. Finalmente, que formaríamos a un xornalista nun ano despois de catro anos de formación común redundante? Esperamos poder inocularlle a alguén a formación xornalística nun ano? Isto non funciona así. A permeabilidade dun alumnos ten un proceso, vai pouco a pouco. En resumo, catro anos para formar un comunicador en xeral é excesivo e redundante e un ano para formar un xornalista, imposible. Así que esa proposta inicial do ministerio baseábase no descoñecemento de cómo funcionan as cousas.

A xeración de produción científica

Todo funciona no noso ámbito con parámetros medibles. Cantos artigos publicados en revistas de impacto, cantas teses de doutoramento son lidas, e canto disto e canto do outro... Estes asuntos poden darche unha idea, pero que é preferible? Que só se lean dúas teses ao ano boas ou dez malas, que é o que está a acontecer en todas as facultades? Non vou negar que o número de teses sexa un indicador da viveza da investigación nunha facultade, pero eu teño que ler as teses para saber se se está facendo boa investigación. Polo número de teses eu non vou inferir nada. Hai outros indicadores que si poden ser máis concluíntes como a labor de grupos de investigación formados e a cantidade de proxectos financiados, non como encargos, senón en libre concorrência con toda a comunidade científica. Para entendernos, no caso da facultade de Ciencias da Comunicación da USC, cantos proxectos son financiados máis alá da Xunta, por exemplo polo ministerio. Prímase que sexan presentados por grupos de investigación consolidados, ou o que é o mesmo, que podan presentar curriculum como grupo. Outro parámetro a medir son as publicacións feitas. Onde se publican as producións dos investigadores? Non nos imos enganar, non é mesmo publicar na revista *Estudios de Comunicación* do Consello da Cultura Galega que nunha revista fóra da túa contorna inmediata, onde non pasas o mesmo tipo de revisión. Pero tamén hai trampas niso, xa que determinados autores recoñecidos non pasan revisións. En resumo, o mesmo que comento en canto ás teses; as publicacións constitúen un indicador pero eu preciso coñecer que aportan eses artigos. No caso de Santiago de Compostela, a produción científica, a investigación, arrastrou as consecuencias das carencias do cadro de persoal ás que nos referíamos anteriormente. A situación mudará en canto se vaia incorporando xente nova á investigación. Eu considero que hai investigación xerada desde a facultade da USC que considero que non é investigación científica. Achegárase máis á reportaxe xornalística.

Estas reflexións non se cinguen exclusivamente á facultade en Santiago. Así o investigou Miguel Moragas en relación aos autores españois que estaban presentes nas revistas de impacto internacional, esas que se inclúen no ISI¹. Son as revistas cuxos artigos son posteriormente citados por toda a comunidade científica, incluídas outras publicacións. Enténdese que iso outórgalle valor ao texto en cuestión. Analizando esa

¹ Siglas de Institute for Scientific Information. Fundada en 1960 trátase dunha compañía dedicada a indexar información bibliográfica das investigacións consideradas máis relevantes no ámbito académico mundial, mantendo un proceso de avaliación continua sobre as publicacións científicas que forman parte da base de datos. As Ciencias Sociais contan coa base Social Sciences Citation Index (SCCI).

cuestión e vendo os artigos xerados en España ao redor da Comunicación, a primeira pregunta foi: Cantos proceden de facultades e departamentos específicos? O resultado é que unha grande maioría dos artigos sobre comunicación que se publican nas revistas de máis impacto están asinados por autores que non traballan en facultades de Ciencias da Comunicación. Xente de Económicas, Ciencia Política ou Socioloxía. Isto indica dúas cousas. Por unha parte, que o estudo da comunicación non é un coto pechado, reservado ás persoas que traballamos en facultades específicas e que resulta atractivo para politólogos, psicólogos, historiadores, antropólogos, etc. En segundo lugar, preguntarnos se isto acontece porque producen máis ou por que o fan mellor que nós? Máis ben estamos ante a segunda opción. Teñen unha formación en Ciencias Sociais superior á que temos nós, que aínda non sabemos se isto é ou non é unha disciplina científica. Non é que me importe; paréceme máis relevante que teñamos unha formación metodolóxica moito máis baixa que ese tipo de investigadores. Nos cuarenta anos de facultades en España, é algo co que hai que lidar.

Foi un paso grande que a formación dos comunicadores entrara na Universidade e deixar atrás aquelas escolas de profesionais franquistas, ademais de doctrinarias, de baixa formación. Pero somos conscientes de que hai que formar profesionais, o que non formamos son investigadores da Comunicación. Un 95% do noso alumnado quere ser periodista, guionista ou publicitario, pero non investigador da Comunicación. Como vas a armar un plan de estudos para formar investigadores da comunicación se o alumnado busca outra cousa? En Socioloxía non pasa iso; os estudantes xa saben que se van formar na investigación, nunha profesión que traballa con métodos de investigación e que o seu obxectivo é xerar coñecemento. O mesmo pasa cos antropólogos ou cos psicólogos. Un xornalista non se forma como xerador de coñecemento sobre o xornalismo, fórmase como profesional.

Que acontece con esa pequena porcentaxe de xente que escapa da vertente profesional? É dicir, xente do meu perfil. Da miña promoción só fixen eu ao ano seguinte o doutoramento. Pero con que fundamento facías carreira académica? Fundamento cero. Á hora de querer abordar investigación no campo da comunicación, entre eu, que acababa de estudar cinco anos de carreira, e, poñamos como exemplo, outro mozo que rematara a carreira de Socioloxía, non había punto de comparación. Non ten nada que ver a formación metodolóxica e conceptual que traía el coa que poda traer eu, que me fartara na carreira de escribir noticias. Por iso neste campo, todos somos autodidactas porque carecimos de formación metodolóxica. E é un problema que non

se vai resolver. Nos anos oitenta xa houbo certa consciencia dese déficit por parte da xeración á que pertence Margarita Ledo de modo que na reforma de principios dos anos noventa xa se establece unha materia de metodoloxía. En Santiago foron máis aló, e non había unha materia, había dúas. Unha obrigatoria anual e unha optativa anual cando no resto do Estado era unha semestral. Cando eu chego en 1996 fágome cargo desas dúas materias, de doce créditos cada unha. O certo é que desde aquela o panorama non mudou, incluso se reduciu máis, a unha materia semestral. É obvio que non é suficiente para formar investigadores, fallando especialmente no que a metodoloxía se refire. Aínda que os programas de doutoramento comporten algunha materia sobre metodoloxía e a presentación dun traballo por parte do alumno. A distancia con outras titulacións das Ciencias Sociais é abismal nese aspecto. Por iso paréceme ben dentro da reforma de Boloña todo o tema das especializacións, das mestrías, etc. Coido que esa vai ser a vía para suplir as carencias. O noso grupo de investigación xa ten aprobado un *master* de investigación aplicada á Comunicación centrado exclusivamente en metodoloxía. A eiva é, como sempre, o tema dos cartos, que fixo que un master planificado para dous anos, un de formación intensiva e outro de investigación, quedara nun só ano. En calquera caso, como parece claro que na titulación de grao non se pode incorporar un 15% ou 20% de formación en investigación para catro alumnos aos que lles interesa, pois a solución pasa polas especializacións. Actualmente os cadros de persoal das facultades proceden na maioría da profesión e vanse nutrindo lentamente deses poucos alumnos que entran na facultade coa idea de facer carreira académica, de producir coñecemento.

O noso grupo de investigación levou a cabo un estudo de dez anos da investigación en Comunicación en España; seleccionamos catro revistas das máis relevantes, *Análisis*, *Estudio del Mensaje Periodístico*, *Comunicación y Sociedad*, e *Zer*. Analizamos todos os artigos científicos publicados durante catro anos cunha ficha que inclúe unha serie de variables, desde o obxecto de estudo até o carácter teórico, empírico, cualitativo, cuantitativo ou cunha mestura de métodos, ou se é inclasificable. Os resultados din que un 70% dos artigos responden a unha investigación empírica e, deses, nun 60% é imposible saber se de tipo cualitativo ou cuantitativo. Non sabes se hai unha análise de contido, se se fixo algún inquérito, se houbo grupos de discusión. É dicir, métodos estandarizados para a investigación en Ciencias Sociais. En resumo, unha boa porcentaxe de artigos pretendidamente científicos xorden de sentarse e escribir un texto. Por iso son importantes traballos como os que estamos facendo nós, para dar un toque de atención. Hai artigos que chegan a ser publicados nunha revista

española porque todos somos *amigos*, pero as revistas científicas non teñen como obxecto publicar reflexións xeralistas.

A capacidade de atracción da carreira

Comecei a estudar xornalismo, non só coa idea de ser xornalista senón de cambiar o mundo. A verdade é esa; tan verdade como que cambiei logo de idea. Cando eu comecei estudar, percibíanse dúas motivacións fundamentais nos alumnos. Aqueles aos que lles gustaba escribir e non se atrevían coa Filoloxía ou non puideran entrar nesa titulación. En calquera caso, eran aqueles que relacionaban o xornalismo coa escrita. Era a sección humanística. Os outros eramos aqueles aos que nos gustaba escribir pero ademais pensabamos que se podía cambiar o mundo: a sección activista. Viñamos influídos polo papel dos medios na guerra do Vietnam e polo *Watergate*. Eu viña dunha vila pequena, unha pedanía de Elche, e un artigo que escribira foi censurado por un concelleiro de Elche, entón aquilo deume a idea de que o xornalismo podía cambiar as cousas. Secuestraron a publicación e entón eu ratifiqueime en que a denuncia do poder era o obxectivo do xornalismo. Pero en canto tropezei no primeiro curso coa materia Teoría da Comunicación, xa comecei a interesarme polas teorías sobre os medios, os efectos, etc. No segundo curso decateime de que xa non quería ser xornalista e que o que debería ter feito era Socioloxía.

Ao rematar o cuarto ano fun de prácticas a *La Vanguardia*. Daquela non eran obrigatorias porque só había media ducia de prazas, pero eu era bo estudante e, como xa orientara o meu traballo ao que non era a profesión, xa tivera unha bolsa de colaboración co departamento. O caso é que de outubro a decembro do meu quinto curso de carreira, en 1986, fun *Rprac5*, a clave que tiña en *La Vanguardia* para as miñas prácticas. O primeiro que me encomendan é un *refrito* de teletipos sobre un terremoto en México. O segundo que me encargan é ir cubrir ao barrio de Poble Nou o suceso dun garda civil que se matara xogando á ruleta rusa. Ao día seguinte, o xefe da sección de sociedade. Eugenio Madueño, rífame porque *El País* conseguira unha fotografía do garda civil e eu non. A terceira encomenda referiuse a un neno sonámbulo que, unha noite, cae polo oco da escaleira do seu edificio e morre. Facendo caso ao xefe, bótome para adiante, vou á porta da casa do neno, abre o pai, pídlle unha foto do neno dicíndolle que son xornalista e, claro, mándame á merda. Aí acabouse o xornalismo para min. Era como unha bolboreta indo de flor en flor: un día unha morte, outro unha manifestación, etc. Hai xente á que lle resulta gratificante atoparse cada

día algo novo; a min non, eu quería afondar en algo. Daqueles estudantes que fumos a *La Vanguardia*, só eu renunciei ao xornalismo. E non o lamento; non envexo nada deles, que seguen como bolboretas de flor en flor. Acadar outra posición, conseguir tempo e confianza por parte dun medio para poder especializarte é algo moi raro. Así que eu optei, unha vez rematada a carreira, por solicitar unha bolsa de investigación e facer carreira académica.

A min chamabame moito a atención en Santiago de Compostela que alumnos cun expediente tan bo, que podían optar a calquera titulación en Galicia ou fóra, fixesen Xornalismo. Falamos de titulacións que teñen a sona de seren lixeiras de contido en comparación con outras como Dereito ou Medicina. Entón pódese entender a grande demanda nas facultades masificadas de Comunicación, é dicir, en centros nos que non hai nota de corte. O caso atípico era Santiago, onde os mellores expedientes optaban por estas titulacións. O certo é que son lixeiras porque estamos a facelas lixeiras; eu agora alixeiro moito, porque non podo explicar o que explicaba en Santiago. Eu alí impartía metodoloxía pero con moita epistemoloxía e os alumnos, nas avaliacións de profesorado, outorgábanme valoracións altas, de 4 sobre 5. Durante o meu primeiro ano en Madrid, mantiven ese nivel, e cando baixe nos inquéritos de 4 a 2 decateime de que non podía seguir así. Tiven que adaptar as aulas ás demandas dos estudantes, aos que non lles interesaba o que explicaba.

Non hai que esquecer que ese carácter lixeiro é parte do grande atractivo da carreira fronte a outras máis clásicas e duras. Outra parte estaría na atracción que exercen os profesionais da comunicación sobre a xente nova. Todo o ámbito da televisión, tan dinámico, moi vinculado á novidade, ás tecnoloxías, etc, exerce moita atracción. Coido que deberíamos aproveitar todas esas cualidades tan boas e tan desexables para unha facultade como o dinamismo ou a curiosidade, pero elevando o nivel e as esixencias. Agora o que estamos facendo é aproveitar esa demanda para que proliferen facultades e, consecuentemente, botando man de recién licenciados para que impartan aulas. Custa dez anos formar a un profesor. Polo menos eu estiven ese tempo estudando, realizando a tese, como axudante na facultade e erguéndome todas as mañáns pensando no lento que ía todo. Hoxe vexo eses dez anos como tempo investido en formación.

A verdade é que nunca asumín que nas facultades de Comunicación estiveramos formando os profesionais que as empresas queren. Formamos xente que saiba

manexarse en todo o que ten que coa produción de información, pero que tamén ten a oportunidade de escoitar todas as voces críticas cos medios. Acaso a unha empresa lle interesa que expliques ao alumno a Escola de Francfort? Ou as industrias culturais? Nós temos abdicado da nosa función desde o momento en que a formación do profesorado non é óptima, pero non pola adaptación ao mundo empresarial. Vimos de elaborar o novo título de grao en Xornalismo e fixémoslo segundo os criterios que consideramos deben guiar a formación do xornalista. Ou sexa, tal como xa comentei, un bloque de materias instrumentais, outro bloque centrado na investigación xerada polas Ciencias Sociais e un mínimo de materias de contexto, non desde a Revolución Francesa senón desde a II Guerra Mundial. Así é o noso plan de estudos. O relacionado con internet non ten peso porque consideramos que aínda non se xerou coñecemento de abondo e porque cada día está cambiando. Se cadra, un master resulta máis acaído. Non podemos crernos máis modernos por engardirlle o apelativo “dixital” ás materias porque todo iso non existe. Estariámonos rindo dos rapaces que chegan á facultade.

A secretaría da facultade

Durante o tempo en Santiago, lembro a consecución do novo edificio para a facultade -da que eu non vivín os xermolos pero imaxino o moito que tiveron que pelexar persoas como Margarita Ledo- como algo fundamental. Significou dignificar fisicamente os estudos de Comunicación na USC cun centro que, ademais, é obra de arte. En Galicia era necesario ese golpe de efecto. O edificio inaugurouse en febreiro de 2000 e eu era secretario da facultade desde outubro de 1999. Era o meu primeiro cargo, por petición de Xosé López, e estaba asustado. Ocorríuseme argumentar que non era galego e que non falaba en galego, pero non serviu como escusa. O caso é que vivín intensamente a apertura daquel novo edificio e o espazo que a min máis me preocupaba era a biblioteca ou mediateca. Cando eu cheguei a Santiago, á praza de Mazarelos, preguntei pola biblioteca da facultade e mandáronme á de Xeografía e Historia, onde había un andel cos poucos libros sobre comunicación que se adquirían por solicitude nosa. Desde aquela preocupeime tamén de estar ao tanto de libros que saían, que podían ser interesantes, etc. Tamén quería facer unha videoteca e atopeime coa resistencia da responsable da biblioteca de Historia que cría que aquilo ía converterse nun videoclube. De xeito que foi a miña preocupación fundamental nos anos de Santiago; non te das idea de cantas notas e esquemas fixen de cómo debía estar organizada unha mediateca. A concepción do edificio de Álvaro Siza, antropomórfica, na que a mediateca era a cabeza, pareceume estupenda porque era o espazo que tiña

que alimentar a todo o centro. E ese simbolismo tiña unha tradución: non podíamos falar de investigación se non tiñamos unha gran biblioteca, malia que co tempo eses andeis de obra resulten insuficientes para acoller todos os fondos.

Cheguei a Barcelona desde Alicante en 1981 e alí quedei até 1996. Non tiña idea de irme até que aconteceu o de Santiago, a onde cheguei tamén coa idea de estar toda a vida. Até que en maio de 2003 recibín outra chamada, de Enric Saperas² esta vez, a quen eu coñecía da Autónoma. Contoume que estaba en Madrid, na Universidade *Rey Juan Carlos*, da que eu non sabía apenas nada, e que estaba intentando montar un grupo de profesores para poder crear un departamento e un grupo de investigación. Entre as persoas que me cita están Victor Sampedro e María Luisa Humanes³. Conmigo como cuarta peza montaríase un núcleo investigador. Para min o proxecto resultou moi atractivo porque era o que botaba en falta en Santiago. E, a maiores, razóns persoais xa que, sendo de Alicante, a familia quedaba máis perto e a min apetecíame a experiencia de volver a vivir nunha cidade grande. En calquera caso, se non chega a producirse aquela chamada, estaría vivindo en Santiago encantado e intentando buscar ese estímulo que teño hoxe ao contar cun grupo de investigación cunha formación científica sólida e no que sempre hai cousas en marcha. Non é que en Santiago non se moveran as cousas; á marxe do plano de estudos había profesores como Miguel Túñez ou Marcelo Martínez que sempre estaban montando actividades que se beneficiaban desa facilidade que ofrecía Santiago para conectar xente e que, ao mesmo tempo, tiñan moito que ver con ese perfil profesional dos docentes nesta facultade.

² Catedrático de Periodismo, Enric Saperas foi docente primeiro na Universidade Autónoma de Barcelona desde 1982 até 1990, e despois na Pompeu i Fabra, na mesma cidade, durante máis de dez anos. En 2003 a novísima Universidade Rey Juan Carlos encomendoulle poñer en marcha os estudos de Comunicación e foi decano da facultade até 2008. Unha das liñas máis salientables na traxectoria de Saperas é a desenvolvemento sobre a investigación en Comunicación, sendo autor nos anos oitenta de libros de lectura obrigada nas facultades españolas como *La sociología de la comunicación de masas en los Estados Unidos* (Ariel, Barcelona, 1985) y *Los efectos cognitivos de la comunicación de masas* (Ariel, Barcelona, 1987).

³ Ambos docentes e investigadores procedentes da Universidade de Salamanca.

5.13 Entrevista a D. Juan Hernández Les

Despois de impartir aulas durante seis anos na Universidade Complutense de Madrid, Juan Hernández Les (A Coruña, 1949) incorporouse á facultade de Xornalismo de Santiago de Compostela en 1993. Especialista en cine – doutorouse no ano 1986 cunha tese ao redor do cine de Elías Querejeta dirixida polo catedrático da USC Ángel Luís Hueso-, durante os anos setenta colaborou en Madrid en diferentes xornais e publicacións. Ademais foi asesor da RTVE a mediados dos anos oitenta antes de dedicarse á docencia universitaria. Na Universidade de Santiago de Compostela acadou a titularidade en 1997. Publicou, entre outros, libros como *El último austrohúngaro. Conversaciones con Luis G. Berlanga* (con Manuel Hidalgo, Anagrama, 1981) *Elías Querejeta, un productor singular* (Mensajero ediciones, 1986), *Confesiones de un crítico de cine. Autobiografía de los otros* (JC, 2002), *Cine y literatura: la metáfora visual* (JC, 2005), *Orson Welles: la dignidad estética* (JC, 2008), *Michael Haneke: la disparidad de lo trágico* (JC, 2010).

O retorno a Galicia

Eu era profesor interino na Complutense e tiña desexos de volver a Galicia, sobre todo polos fillos. Nós eramos de aquí e queríamos retornar. Tiña corenta e catro anos naquel momento, en 1993; quizais en Madrid non me atopaba ben. Levaba alí dezaoitó anos. En Madrid pasaran varias cousas. As cuestións persoais son moi importantes, as cuestións vitais explican os porqués dos cambios. Estivera traballando moito tempo en xornalismo e a partir da morte de Pachi Bermeosolo¹, que quería sacar un xornal importante, que sería a reaparición do periódico Madrid, pechado polo Ministerio de Información e Turismo en 1971, rematou para min unha etapa. Rafael Calvo Serer, que fora presidente do consello de Administración do periódico, encomendara a Bermeosolo, despois de encargarllo a outros antes, que reflotase aquela publicación. Eu coñecía a Bermeosolo de *Tele-Radio*, a revista que editaba RTVE e que el dirixía; estivo a piques de sacar adiante o periódico, pero non só o periódico. Era un momento de cambio e a posta en marcha daquela empresa implicaba tamén levantar cadeas de radio e televisión.

¹ Francisco Bermeosolo (1936-1989), xornalista vasco da promoción de 1959 da Escola Oficial de Prensa de Madrid. Foi o propietario de varias revistas antes de recibir a encomenda de Rafael Calvo Serer de dirixir o xornal católico *Madrid*. Pasou posteriormente a formar parte do cadro de persoal de RTVE. Realizara a súa tesina ao redor do magnate da prensa estadounidense William Randolph Hearst, que deu lugar ao libro *El origen del periodismo amarillo*, Ediciones RIALP, Madrid, 1962.

Coa morte de Pachi Bermeosolo en 1989 –eu xa levaba dous anos na Complutense– todo aquilo veuse abaixo. Naquel momento eu xa só mantiña unha colaboración en prensa que era con *La Guía del Ocio*. Non me pagaban moito pero tiña a oportunidade de facer unha ou dúas críticas semanais; ao remata daquela experiencia, contabilizándoas, chegaban ás trescentas. De feito, ese feixe servíame máis dunha vez ao presentarme a algunha praza de oposición. Visto que o meu destino era a universidade e que a experiencia do xornalismo rematara, pois mellor ía estar en Santiago que en Madrid. Todo responde á casualidade. Atopeime un día pola rúa ao profesor Xosé Ramón Barreiro Fernández e contoume ía comezar a funcionar a facultade de Xornalismo. Animoume a virme, a que contactara con Margarita Ledo, que lle escribira e lle mandara os libros que tiña...Mandeille tres libros: do cine de autor, de Querejeta e as conversas con Berlanga. E contestoume. Naquel momento eran moi poucos profesores na facultade, catro ou cinco, todo estaba por facer, estaban no segundo curso...Tiven unha entrevista con Margarita e con Pepe Soengas; explicáronme que necesitaban profesores doutores e que ían convocar un praza á que eu podía optar. Eu xa lera a tese; as veces presumo de ser o doutor máis antigo da facultade. Eu presentei a tese na facultade de Historia, sobre Elías Querejeta, co profesor Ángel Hueso no ano 1986. Fixen o currículo en dous vieiros; nun puxen a miña condición de licenciado en Filosofía e Letras, especialización Xeografía e Historia, e noutro, pois toda a produción escrita, a actividade crítica...Eu tiña unha boa formación xa desde neno, fun un rapaz moi lido.

Teño bo recordo daqueles primeiros tempos. Malia as dificultades posteriores e a que aínda tardei catro anos en acadar a titularidade, para min aquel foi un momento bo. Eramos poucos e tiñamos moitas responsabilidades. Lembro que impartín moitas materias e as que me quedaban por impartir...A nivel intelectual para min aquilo supuxo un grande avance: en formación, en cultura...Débollo a Margarita Ledo. Levo dezaioito anos lendo como unha fera

Madrid e o cine

Eu fun a Madrid a facer cine e aquilo foi lento, pero moi lento...Estiven nalgunha rodaxe de observador aproveitando que facía reportaxes e tamén ía a festivais de cine. Sentíame máis seguro facendo crítica que escribindo doutras cousas. Pouco a pouco decateime de que tiña que abranguer máis campos dentro do xornalismo; foi o que me aconteceu en *Tele-Radio*, aprendendo cousas novas, todo o que tiña que ver coa

televisión, reportaxes, entrevistas, artigos...Eu tiña bos contactos en Madrid xa que tiña dous irmáns que levaban alí anos. O mercado naquel momento era moi aberto e as posibilidades variadas. En Madrid dinme conta do duro que era o oficio do cine, que me sentía máis protexido dentro dun campo menos violento. Xa o dicía Manuel Gutiérrez Aragón cando o comparaba coa guerra e cos militares. Cando tes que gobernar sobre sesenta ou setenta persoas, hai que actuar como un xeneral, ter dotes de mando que eu nunca tiven. Total, que o cine pareceume un traballo moi canso, repetitivo. Estiven a punto. De feito, con Antonio Simón² fixen unha película no ano 1972, *Primeiro amor*, un conto de Beckett, que duraba preto de media hora.

Así que desde o ano 1975 até doce anos despois a miña principal actividade é o xornalismo, con moitas experiencias. En *Cambio 16*³ fixen crítica cinematográfica, de tipo americano que era a que alí querían, ou sexa, tipo reportaxe. Fixen de todo. Comecei nunha revista especializada que puiden dirixir e non o fixen porque me pareceu que me pagaban moi pouco. Foi un erro visto o visto. Ofrecéronllo a Carlos Heredero que despois converteuse nun deus no campo cinematográfico. Tamén cando eu saín de *Mundo Obrero*⁴, el entrou neste periódico. Antes de dar por pechada a etapa vinculada ao xornalismo, contratáronme en Televisión Española como asesor, no programa “La noche del cine español” que dirixía Fernando Méndez Leite. Naquel traballo gañábase moito diñeiro e consistía en visionar dous filmes ao día, facendo os recortes das secuencias que logo utilizaríamos no programa. Era un traballo moi atractivo, no que eu practicamente era o meu xefe. Practicamente non tiña indicacións de Méndez Leite. Estiven ano e medio, desde xaneiro de 1985 a agosto de 1986 facendo de asesor de “La noche del cine español”. Fixen tamén oito ou nove entrevista a xente moi coñecida, actores, actrices, directores maiores que xa non viven. Cando Fernando Méndez Leite foi nomeado Director Xeral do Instituto de Cine e Artes Audiovisuais pois rematou o programa. Tiven que buscar traballo e foi cando apareceu a oportunidade de facer crítica en *La Guía del Ocio*.

² Antonio Simón estreou a súa primeira longametraxe no ano 1997, *A noiva de medianoite*, baseada nun guión de Luis Buñuel e Jose Rubia Barcia nunca rodado anteriormente. Francisco Rabal, Esperanza Roy e Juan Diego forman parte do elenco interpretativo.

³ Semanario nacido en 1971 en Madrid, que tivo unha importante incidencia informativa durante os anos da transición política.

⁴ Publicada polo Partido Comunista, a revista *Mundo Obrero* nace en 1930 e durante os seus primeiros anos de andaina tivo periodicidade diaria, circunstancia que se repetiu durante a transición. Na actualidade é un semanario.

No ano 1987 recibín unha chamada dun profesor da facultade de Ciencias da Información da Complutense, Luis Gutiérrez Espada, co que non tiña amizade. Deume os parabéns porque ía ser profesor da facultade no departamento de Comunicación Audiovisual II. Só debía presentarme á praza que ían convocar e asinar os papeis. Era unha praza de profesor axudante de escola universitaria, por debaixo da que correspondería pero unha fórmula moi utilizada, por cuestións económicas, cos docentes que comezaban a súa carreira. O que pasa que eu tiña a tese que, cuestión que naquel momento era bastante excepcional. Eu comezara a facela en 1983 simplemente porque desexaba ser máis respectado no campo do xornalismo. Porque xa empezaba a ver mudanzas no mundo periodístico con xente nova que chegaba das facultades e pensei “a ver se co título de doutor me respectan máis”. Cando a estaba facendo, coincidín con Gutiérrez Espada e comenteillo. Naquel momento calou, deixou pasar o tempo e despois, en setembro de 1987, chamoume para traballar na Complutense. Estiven alí seis anos. Deixáronme marchar, non fixeron nada para que me quedara. Eu descoñecía moitos aspectos da universidade, por exemplo que tiña dereito a pedir unha titularidade no momento no que remataba o meu contrato de axudante e o que se me ofrecía era o que eu chamo unha interinidade cautiva, que en dous anos significaría o final para min naquela facultade. Portáronse mal así que atopei moitas razóns para volver a Galicia. Estaba farto do director do departamento, estaba afastado do xornalismo e os rapaces empezaban a facerse maiores, con quince, trece e sete anos.

O modelo *USA Today*

O vínculo co traballo xornalístico foise perdendo e o que o rematou foi a morte de Pachi Bermeosolo porque se o periódico Madrid chega ir para adiante, eu tería feito moitas cousas. Antes de morrer, xa tiña listas as instalacións para o periódico, para radio, para televisión, e o soto dedicado a sala de exposicións permanente. Estaba todo o punto e eu pertencía ao grupo fundacional da reaparición do diario *Madrid*. Pachi era un tipo extraordinario, de dereitas de toda a vida. Sabía que eu era comunista desde o primeiro encontro que tivemos, aínda que eu xa non estaba en *Mundo Obrero*. Coincidimos traballando na revista *Tele-Radio* nos primeiros oitenta, até a vitoria do PSOE en outubro de 1982. Eu era radical no sentido máis amplo e fondo da palabra; era un bo lector do marxismo e decatábame de que había que facer transformacións que noutros países europeos xa fixeran. Aquí en España aínda nos anos oitenta o stalinismo

seguía funcionando con éxito en determinados ámbitos, aínda hoxe segue dentro dun sector da esquerda.

Cando me chama en 1987 para contarme que tiña a encomenda de reflotar o xornal, eu comecei a ir todos os días á súa casa da rúa do Pez. Alí reuníame cun grupo de tres ou catro xornalistas con ampla experiencia. Estudabamos moito un xornal norteamericano que saíra á rúa a principios dos anos oitenta, o *USA Today*⁵, que tiña todas as páxinas en cor. Pachi dicía: “Así é como temos que facer o periódico”. El tiña mentalidade empresarial, víñalle de familia. Xa nunha parte da casa estaba montada a redacción daquel periódico fantasmal que nunca chegou a saír. Con máquinas de escribir! O meu primeiro ordenador foi un *Macintosh* do ano 1989, que aínda conservo. Catrocentas mil pesetas custou. Foi un cambio brutal pasar da máquinas de escribir ao ordenador, brutal!

O interese no xornalismo

De primeiras eu só estaba interesado en facer crítica de cine, os meus intereses eran puramente estéticos. Despois co paso do tempo houbo unha necesidade económica de abrirme a máis campos. Nun festival de cine, en San Sebastián, coñecín a un redactor xefe de *Tele-Radio*, a revista de RTVE. Un tipo moi curioso, carmelita, aínda vive e ten cerca de noventa anos. Chámase Eduardo Teófilo Gil de Muro, vive nun convento de carmelitas en Burgos e ten un editorial relixiosa. Foi el o que me propuxo traballar en *Tele-Radio*. Pero realmente o interese no xornalismo tiveno cando coñecín a Pachi Bermeosolo. Foi co proxecto do *Madrid* co que se espertou en min o interese polo xornalismo máis alá da crítica e as informacións culturais. De feito, na revista *Tele-Radio* Bermeosolo non me deixou facer xornalismo; encomendoume facer novelas a partir dos guións das series que emitía TVE. Publicámolas de maneira seriada na revista durante dous anos. Eran series moi coñecidas; algunhas como *Los gozos y las sombras* ou *Juanita la larga* xa tiñan unha novela detrás e o traballo era moi cutre, cortar e pegar. O medo era que, no medio do corta e pega, quedaramos atrás algún personaxe. Pero noutros casos, como *La máscara negra*, o que había era un guión que eu convertín en novela. Fixen *Dinastía*, *Viuda pero menos*, etc.

⁵ O xornal *USA Today* nace en 1982, da man da empresa Gannett Company, e con importantes novidades respecto da prensa tradicional: o uso da cor, o maior peso dos elementos gráficos e a simplificación da linguaxe das noticias.

A experiencia na facultade compostelá

A min pareceume que a facultade de Santiago estaba moi ben montada. O tempo demostrou que as xentes elixidas naquel primeiro momento por Margarita Ledo eran as mellor coas que se podía contar aquí. Traballar aquí era moi cómodo. En Madrid eramos trescentos profesores, non coñecías máis que a cinco ou seis do teu departamento. Aquilo era un monstro, con trece mil estudantes na miña época de profesor. Había tres grupos de alumnos por horarios: mañá, tarde e noite, e tres ramas: Xornalismo, Imaxe e Publicidade. En Santiago só contabamos coa titulación de Xornalismo e o curioso é que case todos os profesores eramos de comunicación audiovisual e tiñamos que explicar o xornalismo. As cousas tamén foron movéndose; eu o primeiro ano non din Historia do Cine, pero si o segundo. Impartín moitas materias, o cal supuxo para min moita lectura, moita recuperación de lecturas do pasado. Creo que o meu punto forte como profesor foi ter moitos recursos; na Complutense fixéronme dar Historia da Arte, con iso está todo dito. E saín ben do apuro. Penso que a experiencia periodística axudoume moito a obter recursos e a escribir ben.

Eu nunca tiven problema en impartir aulas a poucos ou moitos alumnos. Estiven nos dous extremos: ter un só alumno en cursos de doutoramento nesta facultade e ter douscentos cincuenta en aulas monstruosas na facultade da Complutense. Céntrome na retórica e penso que os profesores aos que nos gusta descansar na exposición retórica, aos que nos gusta falar en voz alta, cantos máis estudantes teñamos diante, máis nos concentramos. Noutro extremos, durante anos consecutivos, eu tiven dous, tres alumnos en doutoramento, e a retórica cámbiase por outro sistema. Hai moitas maneiras de transmitir e cando falas só con dúas persoas hai outros recursos interesantes, de carácter emocional, que podes poñer dentro do discurso. Para min non está nada claro que cantos menos alumnos haxa nunha aula ou canto mellores sexan en talento, intelixencia e currículo, os resultados sexan mellores. A educación entrou en crise hai moito tempo, polo tanto as diferenzas entre os que son elixidos para a gloria e os que fracasan non son tan grandes. Ao mellor hai corenta ou cincuenta anos, si; os bos distinguíanse dos malos. Pero agora esas diferenzas son menores, case todos están ao mesmo nivel. Fallou o sistema e hai que recuperar formas do vello ensino. Estou seguro que os estudantes do século dezanove eran mellores do que somos nós, entre outras cousas porque a lectura era o referente básico.

En calquera caso, eu atopeime ben nesta facultade. Por unha banda, tiña dificultades de progresión profesional que ía comprobando día a día. Iso púxome nunha situación de perigo e de medo e ese perigo e ese medo leváronme a iniciativas pouco intelixentes, con *encontronazos* coa xente que dirixía esta facultade. Pero por outra banda, atopábame ben, cun cambio total de vida e o tempo de ocio na Coruña era moi interesante, todos os días había algo que facer. No ano 1997 resolvín a cuestión da titularidade. Paradoxalmente, tras acadar a titularidade aínda tiven máis problemas e enfrontamentos que antes. Pero como dicía Bertrand Russell, a vida nos primeiros anos é como un arroio, a auga brota dunha maneira fulgurante levándose todo por diante; despois a auga forma un gran río, tranquilo, coa auga pousada que é o tempo medio do home e, por último, comparando co final da vida, o río distribúese ao chegar a costa en moitos camiños, en moitos fíos. Unha vez asumido o fracaso, chega a tranquilidade.

Para coñecer o modelo formativo desta facultade habería que empezar por ver que tipo de suxeitos entraron nela desde a perspectiva docente. Quen foron os profesores naquel primeiro estoupido, cando isto se pon en marcha. Malia todas as críticas que se puidesen facer, eu insisto en que Margarita Ledo –e non teño porque facerlle a rosca xa que a nosa relación é case un relato de aventuras- rodeouse da mellor xente posible. A maior parte dos docentes tiveron experiencia non só no xornalismo, senón na escrita literaria, outros pasaron polo teatro e polo cine. É moi difícil facer un elenco cunhas perspectivas tan completas e cunha visión a longo prazo. Ese é o grupo fundacional e se se fai unha historia desta facultade haberá que falar de todos os profesores que puxeron en marcha este centro. E nós imprimimos a nosa personalidade, todos nós, uns máis que outros, pero todos transmitimos parte de nós mesmos ao alumnado. Porque nos implicamos no discurso dunha maneira persoal, porque falamos desde nós, como diría o profesor Talens⁶. Por exemplo, Margarita tiña unha historia *acojonante* detrás dela; eu non fun alumno dela pero estou convencido de que iso ten que percibirse nas súas aulas. Porque ademais ela ten unha enorme capacidade de relacionar unha cousa con outra. Os que somos de Letras temos unha especie de *ensaladilla* rusa: literatura, arte, tecnoloxía, imaxes, medios de comunicación, etc, e iso é bo para unha facultade.

⁶ O entrevistado refírese aquí ao profesor Jenaro Talens, que desde 1968 é profesor na Universidade de Valencia, ocupando as cátedras de Literatura Española, Teoría da Literatura e Comunicación Audiovisual. Poeta, tradutor e crítico, a súa produción é amplísima, desenvolvendo tamén unha liña de traballo sobre a teoría do cine.

Se me preguntas como debería haber sido, en canto a relacións profesionais, humanas, en canto á investigación, pois diríache que eu faríao doutro xeito. Para min o tema da investigación é o peor tratado na facultade porque hai unha falta de consciencia sobre o que é investigar, sobre os procesos que levan á investigación. Algúns de nós si nos dedicamos á investigación e aí están os sexenios para corrobóralo. A maior parte das investigacións que se levaron a cabo non foron correctas porque o obxecto de estudo non era o necesario desde un criterio temporal, moral e político. Necesitábase outro tipo de investigación e non investigación de carácter administrativo e burocrático. Non se tiveron en conta necesidades de calado que poden facer dun profesor un mellor docente. Investigacións que redundarían na formación humana e intelectual do docente. As investigacións que non se publican, que non as coñece ninguén, non valen. Os puntos de partida estiveron mal formulados e non se contou con aqueles que podíamos dicir algo ao respecto.

5.14 Entrevista a D. Luís Álvarez Pousa

Durante máis de vinte anos Luís Álvarez Pousa (Viladerrei, Trasmiras, Ourense, 1948) estivo vinculado ao Grupo *La Voz de Galicia*; foi cronista político desde os anos da Transición e tamén impulsor do primeiro suplemento cultural do xornal cabeceira do grupo nos anos oitenta. Nunha paréntese, chamado por Xosé Luís Barreiro Rivas, daquela vicepresidente da Xunta de Galicia presidida por Manuel Fraga, asumiu o cargo de Director Xeral de Cultura durante un tempo breve, pouco máis dun ano entre 1983 e 1985. Nesa etapa créanse o Centro Dramático Galego e o Arquivo da Imaxe. Fundou en 1997 a revista *Tempos Novos*, unha publicación mensual da que é director. Álvarez Pousa fixo os seus estudos de Xornalismo na Universidade Complutense de Madrid e doutorouse en 1998 no departamento de Historia Contemporánea da USC cun traballo titulado *Prensa e identidade na sociedade da información : estratexias e funcións dos xornais no sistema galego de comunicación*, que dirixiron Margarita Ledo Andión e Xusto González Beramendi. Incorporouse como profesor asociado á facultade desde o curso inaugural 1991-92 e é profesor titular da Universidade de Santiago de Compostela desde maio de 1999. Dirixe tamén o Observatorio Galego dos Medios, vinculado ao Colexio de Xornalistas de Galicia. Entre os seus libros, *Prensa ameazada. Desde a transición ó fraguismo* (Edicións Lea, 1999) e *A identidade fronte á rede. O reto mediático de Galicia na Sociedade da Información* (Edicións Xerais, 1999).

O papel mediador do xornalista

Había un caldo de cultivo nos debates e nas tertulias de xente coa min que estabamos ligadas ao xornalismo desde bastantes anos atrás. Estes debates centrábanse en dous aspectos que coido que é importante subliñar; un deles referíase á necesidade ollar o mundo desde aquí. Non a través dun telescopio senón interpretándoo a través das nosas propias necesidades e, sobre todo, das necesidades que tiña a sociedade galega para desenvolverse, para madurar, etc. Isto por unha parte. Por outra, isto conlevaba a necesidade tamén de contar co factor humano, con profesionais que fosen capaces de ser auténticos mediadores entre o mundo e a sociedade a quen nos queríamos dirixir. Con esas dúas ideas de fondo que estaban sempre nos nosos debates, acabamos chegando a conclusión de que mentres non existise aquí un centro de formación de comunicadores e de xornalistas profesionais sería practicamente imposible que

se producise esa simbiose entre interpretar o mundo desde aquí e conseguir xente preparada, profesionais, que teñan esa vocación de ollar, analizar e interpretar ese mundo desde Galicia. A necesidade dun centro de formación xorde bastante antes de que se faga realidade. Os poucos profesionais con formación universitaria naquel momento saíramos das universidades de Madrid, eu son da segunda promoción desa facultade, e de Barcelona. Tamén algúns de Navarra. A facultade do País Vasco tiña menos presenza. Así que empezamos a darlle voltas a esa alternativa.

Ao mesmo tempo hai outro factor que me parece importante, decisivo, que nos presiona para madurar esta idea. Nos anos oitenta hai un cambio profundo na configuración do sistema de medios en Galicia e que, malia que os medios fixeron un grande esforzo para adecuarse aos novos tempos e ser competitivos evitando que ninguén viñese ocupar o espazo que eles tiñan xa por tradición, os modos de producir información non cambiaran moito, a maneira de ollar non mudara. E eu que vivín desde dentro eses cambios, ese novo tempo, decateime de que era moi difícil que sen un centro de formación universitario puidesen salvarse eses déficits de democratización interna dos medios, de facer xornalismo con autonomía e ligado ao ben común e aos intereses xerais por riba de intereses económicos, mercantís ou persoais das empresas. Esa é a razón pola que eu acabo dando o salto. Estou nunha posición de vantaxe na empresa na que estou, son unha persoa que pasou por distintos cargos importantes dentro do Grupo *Voz* e chega un momento no que penso cara onde vai ir todo isto. A alternativa que eu intuía non me satisfacía nada; penso que estaba totalmente no certo porque realmente o modelo de funcionamento empresarial, de proxecto editorial, e non me refiro só ao Grupo *Voz* senón ás empresas en xeral, responde ao que eu pensaba que ía suceder. No momento no que se me convida a pensar nun futuro centro de formación, teño claro que si, que quero participar. Empezamos a facer grupos de traballo, reunións informais, pero que ían solidificando a idea do que debía ser este centro. Tiñamos moi claro que debería ser un centro non homologable para calquera territorio, para calquera modelo de sociedade ou para calquera cultura. Debería ter unhas características especificamente ligadas, por unha parte, á comunicación coas súas problemáticas, evolucións e transformacións que se estaban operando sobre todo pola vía das novas tecnoloxías, pero sen perder pé na realidade sobre a que acabarían actuando as persoas que saísen formadas deste centro.

Hai ese *ruxe-ruxe*, eses contactos que cada un de nós iamos tendo con responsables políticos e académicos e nun momento dado hai un equipo reitoral que lidera Carlos

Pajares que comeza a traballar nesta cuestión. Penso que non ía na liña correcta, a xente á que se lle encarga deseñar ese proxecto non estaba conectada a aqueles que desde anos atrás estábamos dándolle voltas a esta necesidade e desde logo aquilo non tiña nada que ver co modelo que nos pensabamos. Ese primeiro modelo estaba moi condicionado por quen estaba a fronte do mesmo, unha persoa procedente de Dereito, cunha visión moi sociolóxica e que incluso non estaba convencido de que se necesitase unha carreira universitaria de catro anos de duración e abundaba cun segundo ciclo ao que puidesen acceder persoas doutras titulacións. Supuña que para redactar unha noticia chegaba con recibir unhas cantas clases. A min paréceme que estaba totalmente desenfocado. O mundo da comunicación é cada vez máis complexo e non só polo que significa a aparición de novas tecnoloxías senón polo que significa realmente como instrumento para a convivencia, a paz social, etc. Hoxe vemos como a preocupación por como se transmitía a verdade dos acontecementos, aspecto central no xornalismo e na comunicación, foi a primeira vítima do novo modelo empresarial que afecta tamén aos medios de comunicación sometidos a un proceso de concentración similar ao que se deu noutros campos a raíz da globalización e da ideoloxía neoliberalista que a sostén.

Así que considero que foi oportunísimo o cambio no reitorado xa que aquel modelo proposto estaba moi condicionado polo Dereito e pola visión pacata que tiña do que debería ser un centro de comunicadores actual sen visión sobre o que ía ser ese mundo nun futuro próximo. Iso quedaba reflectido filtrando todo o que tiña que ver con Comunicación a través de disciplinas relacionadas coa Socioloxía ou as Ciencias Políticas. Quedaba moi coxo aquel proxecto. De xeito que foi atinadísimo que se lle encargase a unha persoa que ademais de ser experta no mundo da comunicación contaba tamén cunha experiencia moi interesante na elaboración do proxecto de facultade de Comunicación para o País Vasco, como era Emilio Prado quen, a maiores, tiña coñecemento da realidade galega xa que era de aquí. A min cando me preguntaron que persoa podía comandar este proxecto, din o seu nome e desde ese momento comezou a pensarse nel coa sorte de que aceptou. O modelo de facultade acoplouse moito ao que nós pensabamos desde o principio, sen intereses creados porque no meu caso aínda non me decidira a formar parte do proxecto de facultade.

A vocación intelectual do equipo docente

Por parte das empresas houbo resistencia forte cara un centro universitario de Comunicación pero desde o primeiro momento tamén viron que non ía ter efecto práctico. Non ía facer que o proxecto desaparecese, polo tanto o que fixeron foi crear dificultades e crear unha imaxe deformada do que ía ser a facultade. Largouse a idea de que se estaba instrumentalizando politicamente a facultade xa desde o primeiro día e de que había unha tendencia ideolóxica determinada que estaba tomando o poder para asentarse na facultade. Tiven oportunidade de discutir sobre o tema dentro do grupo empresarial no que estaba traballando e cheguei a conclusión de que dentro dos medios sabíase que as cousas non eran así pero que lles interesaba ofrecer esa imaxe. Entre outras razóns, e referíndome á empresa na que eu exercía, acababa de crearse o *master* de Comunicación propio ligado á Universidade da Coruña. Eu aínda impartín clase nese *master* durante o seu primeiro ano. Había un interese por controlar o proceso de quen entra e quen sae da propia empresa e, polo tanto, procuraban a seguridade de que a xente que contratasen, fose xente previamente mentalizada co modelo de empresa, coa liña editorial, co tipo de xornalismo que facían, etc. Penso que a reacción ía por aí, que sabían que non era certo aquilo da ideoloxía da facultade. Diría máis aínda, eu coido que un dos défits da facultade, que consentimos aqueles que fomos implicándonos na facultade, vén do exceso de prudencia á hora de buscar profesorado de calidade. Houbo algo de medo polo que estaba caendo por parte dos medios que non asumían a necesidade dun centro de formadores e que lanzaban a idea deformada da politización da facultade nunha única liña ideolóxica. Temíase que os medios tamén acusasen de instrumentalizar a procura dese profesorado e perdeuse unha ocasión importante de facer un corpo docente de calidade desde o primeiro día. É algo que tivo repercusión despois no centro.

Se querías ter aos mellores, e cando digo os mellores non só me refiro a profesores procedentes doutras universidades, que tamén, senón a profesionais dos medios cun currículo de peso e vocación intelectual... O ideal era que o profesorado tivera unha experiencia de traballo profesional importante, -cantos máis diversos postos exercidos mellor- e, ao mesmo tempo, con vocación intelectual, xa que sen esta segunda parte só se entenderían para dar as prácticas das materias. Que alguén puidese entrar aquí con esta dobre compoñente era o idóneo. Houbo un grupo de persoas que entramos na facultade e que penso que reuniamos ese perfil, profesionais de traxectoria sólida durante bastantes anos e que tiñamos amosado a nosa vocación intelectual. Por que

digo que foi un déficit que non soubemos resolver? Porque o certo é que había que dar certa seguridade ás persoas para que se embarcaran no proxecto, que viran posible asentarse aquí, etc. A realidade é que, no meu caso, eu deixo o grupo de comunicación perdendo economicamente tres cuartas partes dos meus ingresos. Unha persoa que leva vinte anos traballando nun medio de comunicación e que lle apetecese integrarse nesta facultade cambiando de orientación, non se presenta a unha praza de asociado se non se lle ofrece unha certa seguridade. Así que entrou xente na facultade sen ningún currículo; eu lembro unha praza de fotoxornalismo, da que eu formaba parte da comisión de selección, á que se presentaron dúas persoas. Unha delas presenta como mérito unha reportaxe no Bierzo e a outra algo semellante. Eu propoño que se deixe a praza deserta pero dinme que debería impartir eu a materia xa que non hai xente de abondo. Como é posible que non buscásemos a alguén do terreo da fotografía, que tivese visión ao redor do xornalismo e do papel da fotografía en prensa e que tivese ganas de investigar? Porque ademais este era un terreo ermo, aberto, non houbera investigación se exceptuamos desde a Historia da Prensa cos traballos feitos no departamento de Historia Contemporánea. E ese era un dos obxectivos principais deste proxecto, a reflexión e a observación crítica sobre os medios. Había outra xente que podía ter transitado desde outra facultade, pero o risco era alto e a seguridade que se podía ofrecer era pouca. Porén, outra facultade que nace ao mesmo tempo que a nosa, como Políticas, optou por traer xente doutras universidades.

As competencias tecnolóxicas

A clave non está en contar con estudantes con notas moi altas ou baixas. O que pasa é que esta é unha profesión especial, como a Medicina, porque conleva múltiples responsabilidades. É verdade que tamén outras profesións, pero nesta as consecuencias son tamén múltiples e non limitadas a un só ámbito. A comunicación hoxe inflúe en todos e cada un dos ámbitos da sociedade e por iso eu creo que se debería seguir mantendo a idea de que quen entre na profesión teña unha vocación especial. Non non sentido relixioso, senón profesional, sabendo onde se mete. Falamos de rapaces moi novos, de dezaioito anos, que antes de entrar aquí non teñen contacto co material que aquí se manexa. Non teñen por que saber en que mundo se meten pero coido que hai un fallo nos institutos para facilitarlle aos rapaces calquera tipo de elección en relación co seu futuro profesional. Non falo só dos estudos de Comunicación. Aquí chega xente moi esperta, intelixente, cunha capacidade memorística importante e mesmo con casos destacados. Pero en xeral a xente chega moi infantilizada do instituto e con

escasísima formación para facer o tránsito entre o instituto e a facultade de maneira eficaz, de tal maneira que os dous primeiros anos na universidade son de adaptación. O ideal sería chegar ao segundo ciclo cunha maior capacidade para configurar o seu propio pensamento crítico e cun coñecemento relevante da realidade sobre a que van actuar, pero non é así e tampouco podes forzar a máquina.

Penso que a facultade erra cando se desbotan determinados aspectos en favor das competencias tecnolóxicas; abondouse nisto e desbotouse unha formación que ten que ver coa entrada no mundo das ideas, da comunicación e do xornalismo. Esta é unha facultade que ten bastante ben compensada a formación teórica e a práctica pero foise supeditando o elemento social ao elemento técnico. Son da idea de que debería ser todo o contrario; comparto que os rapaces deben saír de aquí controlando e dominando as tecnoloxías das que se van valer para trasladar os seus contidos, que construíron previamente, pero que ese non é o obxectivo principal da facultade. Por outra parte, resulta imposible estar ao día e debemos ter en conta de que estes rapaces son fillos deste tempo, non teñen ningún tipo de problema coa tecnoloxía, aprenden da noite para a mañán calquera novo sistema. A min iso non me preocuparía nada; preocúpame que consideren que as tecnoloxías se instrumentalizan en función de si mesmas. Iso pode coartar a formación dos alumnos desta facultade.

Isto xa se produce antes do cambio de plan de estudos do ano 1999. Dalgún modo unha parte do profesorado sentiuse presionada polo condicionamento das tecnoloxías, pola idea de que debíamos preocuparnos porque os rapaces estean ao tanto, etc. Estaban mediatizados polo que estaba ocorrendo no exterior, obviamente eran moitos cambios, íamos de sorpresa en sorpresa. Entendo que con toda a boa intención do mundo se pensase que se ía poñer en cuestión que os nosos alumnos estivesen preparados para un mercado laboral tan condicionado tecnoloxicamente. Polo tanto tratábase de facer todo o posible porque estes rapaces compitan á hora de saír aquí. Pero eu penso que a formulación estaba equivocada. Isto derivou nunha despreocupación polo contraste de ideas, pola análise de situacións que se estaban a producir, pola necesidade de introducir modelos xornalísticos renovadores, que respondesen ao novo modelo de sociedade. É dicir, por todo o que substancial no xornalismo e non o que é relativo ou circunstancial; o que está precisamente ligado a un modelo de sociedade cada vez máis complexo que esixe dos xornalistas capacidade para valoralo e interpretalo. Son temas que tamén teñen que ver coa convivencia. Un medio de comunicación non pode ser neutral nunca cando se trata de defender

causas xustas como o equilibrio social, a redistribución do poder, o control sobre este evitando a concentración e o monopolio, etc. Esa capacidade crítica que se precisa para ser consciente de que outro tipo de xornalismo é necesario, que outro perfil de xornalista é necesario tamén, debería ter un caldo de cultivo na facultade. Porque a Universidade se para algo serve precisamente é para crear pensamento crítico, non para as competencias instrumentais.

O sistema de traballo foi cambiando nas empresas de comunicación. Ao poñerse de moda todo o que tiña que ver co multimedia, tamén se aproveitou para que o que até aquel momento facían tres persoas agora o puidera facer unha soa. Para os nosos alumnos poder facer prácticas en empresa é fundamental e polo tanto a facultade tiña o deber desde o principio de establecer un sistema de relacións cos medios que favorecese precisamente a receptividade dos nosos alumnos e das nosas alumnas. Creo que iso se fixo ben e creo que ademais algunhas das empresas que, nun principio, foron reticentes a aceptalo, fórono entendendo. Eu lembro por exemplo o caso de *La Voz de Galicia* que recibía xente da Universidade de Navarra antes que da de Compostela. Tiña que ver con certo complexo de inferioridade, de que a universidade puidese establecer un sistema de control sobre os medios. Iso estaba no ambiente. Houbo empresas que aceptaron axiña e outras ás que lle custou máis. Pouco a pouco os alumnos de aquí comezaron ser valorados porque aínda que a formación coa que saían tiña os déficits que xa mencionei, digamos un certo desequilibrio, desde o punto de vista práctico e comparado con outros estudantes obviamente eran moi superiores. Funcionan ben, son prácticos e os que se foron quedando nos medios tamén foron os máis operativos. As empresas xa estaban instrumentalizando aos profesionais en base a criterios de rendibilidade inmediata e non tanto en criterios de credibilidade.

As prácticas tiveron unha parte negativa. Por un lado, hai que recoñecer que boa parte dos titulados que hoxe operan nos medios de comunicación galegos son titulados da Universidade de Santiago de Compostela. Nese sentido a facultade contribúe en positivo a profesionalizar as redaccións dos medios de comunicación. Que tivo de negativo? Pois que os medios se aproveitaron en exceso da man de obra que supuñan estes estudantes e en vez de aterse ás cláusulas dos convenios en canto a horas e obrigas, acabaron valéndose deles para cubrir prazas baleiras e substitucións. Isto conduce a unha explotación galopante e eu pedín varias veces que buscásemos novas fórmulas para non dar esa imaxe como facultade, para non converternos nuns esquiros dentro dos medios de comunicación.

Houbo profesionais que viron un inimigo na facultade en vez dun cómplice. Fallou sempre a comunicación da facultade cos profesionais dos medios, non me refiro aos directores e aos redactores xefe cos que se trataban os convenios, senón cos profesionais cos que se podería ter establecido unha relación na que a facultade puidese servirles como reciclaxe e ao mesmo tempo poder servirse dalgún xeito da súa experiencia. Nunca houbo esa relación. Por iso agora resulta moi difícil atraelos cara aquí. Desde hai tres anos organizo un curso de tres meses de xornalismo temático: ambiental, político, deportivo, etc, sempre coa idea de que a xente dos medios aproveite os sábados pola mañá para afondar nestes temas, xente de media idade que non tivo a oportunidade de formarse e que fai un traballo moi interesante nos medios, que podería reforzarse con estes cursos. Pois non, a comunicación é difícil nestes casos, practicamente nula.

O rol social da facultade

Hai que ter en conta que os mecanismos de defensa dos xornalistas son moi poucos: o nivel de sindicación é baixísimo, a colexiación non é obrigatoria, de feito as empresas *ningunean* ao Colexio mentres reforzan as asociacións provinciais, nas que a maior parte dos seus membros non teñen nada que ver coa profesión. Non digo que a facultade teña que defendelos en situación de conflito, pero si debería pronunciarse nalgún caso. O *Prestige* provocounos un problema gordo dentro da facultade porque se evitou o pronunciamento sobre o que se estaba facendo co traballo dos xornalistas debido a que un profesor deste centro era director xeral da CRTVG e, polo tanto, o maior censor naquel momento. Naquel momento non era un profesor, era o director dunha compañía que estaba dando instrucións para que se manipulase a información todos os días. Eran tamén ex alumnos e ex alumnas do centro os que estaban sendo censurados. Como xa dixen non creo que a facultade teña que facer un manifesto todos os días, pero estoume referindo a unha situación que envolvía a toda a sociedade e non podíamos quedar á marxe, sobre todo porque estaba directamente ligado o problema ao noso mundo, á nosa xente. Eu solicitei un pronunciamento explícito de denuncia e o decano Xosé López interpretouno como unha maneira miña de forzar a máquina. Porque ao final esta facultade está pendente de determinadas circunstancias esóxenas.

Hai pouco dicíame un profesor amigo: “A vosa facultade é a única do distrito universitario que non é estritamente académica, está máis pendente da Xunta de Galicia que doutra cousa”. Nunca o pensara así, pero é certo. Sempre tivemos a

alguén da facultade no poder e iso influíu en cartos, en proxectos, en películas, etc. Cartos de Paco Campos, cartos de Fernando Salgado cando exercía como Secretario de Comunicación da Xunta, etc. Que se necesitaban uns equipos? Pois viña material de segunda man da televisión galega. O decano da facultade coordinaba as Xornadas de Comunicación de Vilalba, que clausuraba Manuel Fraga coincidindo normalmente co seu aniversario. Realmente eu non podía entendelo. Ou o caso dos Premios de Comunicación da Xunta. A Xunta de Galicia premiando aos xornalistas pola súa función crítica? Por favor! Funme retirando de todas esas críticas para non crear problemas. Convidáronme moitas veces a participar neses premios, xa desde a etapa de Fernández Albor como presidente da Xunta, e lembro falar do tema con Xosé Luís Barreiro Rivas, que era un dos responsables da iniciativa, que tiña como obxectivo contentar a medios e xornalistas. Un millón de pesetas naquel momento para cada un dos premiados viña moi ben, cun acto público, aparición na televisión e moitas honras. Eu tiña moita confianza con el e advertínlle de que non podía montar aquel *tinglado* porque iso é ir contra a imaxe da profesión. A profesión necesita ter unha imaxe de independencia, xa sabemos que os profesionais non a poden ter porque as empresas nas que traballan non son independentes pero polo menos non escenifiquen o feito de que están todas compradas. Desde a facultade contribuíuse a estes *tinglados*, colaborando en cousas como as xornadas da Escola Galega de Administración Pública (EGAP) con catedráticos de toda España, que servían de trampolín a Domingo Bello Janeiro¹. É dicir, na facultade non había nada, pero na EGAP e no Consello da Cultura, lugares nos que hai cartos, montábanse xornadas coa participación destacada da xente de aquí. Mentres, os estudantes de aquí non tiñan nin un ciclo de cine. Así que hai tempo que decidín facer a miña vida, sen apetencia por ter ningún cargo aquí e dedicándome a docencia, que me parece o fundamental.

Os terreos da investigación

É escandaloso que se abandone a docencia pola dedicación a unha mal chamada tarefa de investigación, que de investigación non ten nada, o que pasa que hai cartos detrás. Nese sentido estou decepcionado. A investigación ten que ser seria, rigorosa, e útil. Esa é unha das funcións básicas da universidade. Estou de acordo pero a docencia é un obxectivo fundamental; formar cidadáns cunha determinada especialización

¹ Catedrático de Dereito Civil na Universidade da Coruña, dirixiu a Escola Galega de Administración Pública (EGAP) desde 1996 até 2005, ano no que se constituiu o goberno bipartito PSOE-BNG na Xunta de Galicia. A EGAP é un órgano administrativo adscrito á Consellería de Presidencia, creado por decreto en 1982 para desenvolver iniciativas de formación dirixidas ao persoal das administracións.

e que esa especialización se saiba canalizar a través do que significa unha cultura e un pensamento crítico adquiridos durante a etapa universitaria. Os cartos inflúen na opción de facer investigación, entre outras razóns polos salarios raquíticos da universidade. Iso non quita que haxa equipos serios, importantes, que teñen vocación científica, pero hai outra xente que liga a investigación á necesidade de contar con determinados contactos. Eu acabo de aceptar agora un nomeamento do Ministerio de Ciencia e Innovación para formar parte do equipo de coordinación de avaliadores de proxectos no plan nacional de I+D de España. É a primeira vez que lle dan cancha e autonomía á Comunicación. Até agora os proxectos de Comunicación eran avaliados por xente vinculada a outros campos; o que falabamos antes sobre a concepción que existía até hai pouco sobre este ámbito e que sustentaba a suposta non necesidade dunha carreira universitaria. Eu formo parte dun equipo da macroárea de Ciencias Sociais, na que hai uns doce ou catorce equipos de coordinadores. No que eu estou hai unha representante de Socioloxía, que coordina o equipo, outro de Xeografía, outro de Políticas e eu de Comunicación. É a primeira vez, é dicir, até acaban de crear agora mesmo ese campo na aplicación informática. O meu cometido é procurar avaliadores e despois coordinalos, xa que serán eles os que decidan; no caso de discrepancias, espérase que actúe como mediador. Entre os proxectos de investigación que se teñen que valorar, hai algúns sólidos, nos que se percibe o traballo e a vocación científica que hai detrás, e outros que van a pola pasta. Pasa en todas partes.

No caso da nosa facultade, hai que ter en conta que temos un amplo campo por diante xa que, fóra da perspectiva da Historia, non se teñen feito moitas cousas, pero falta unha reflexión conxunta e seria sobre que liñas de investigación deben ser as que se emprendan desde aquí, que tipo de cursos e *masters* debemos poñer en marcha. Agora mesmo estase celebrando un *master* sobre industrias creativas; é certo que esta facultade ten unha relación directa coas industrias creativas, sexan a industria audiovisual ou a do libro, pero de que é esta facultade? Non se debateu na facultade a conveniencia deste *master* e se te queixas, pois dinche que montes ti un. Esta é unha facultade pequeniña, non se poden montar unha ducia de *masters*, cada *master* require que cho aproben, a procura dos recursos necesarios, a procura do profesorado adecuado, etc. O mesmo acontece co novo plan de estudos adaptado a Boloña, non houbo ningún debate previo e ten os mesmos defectos que o anterior. A comisión encargada presenta o seu plan para que presentemos as alegacións que despois non se poden asumir en base a que a oferta é limitada e as contas xa están feitas. Ningunha facultade do Estado, sexa pública ou privada, deixa de ofrecer materias

temáticas, incluso intentan orientar o sentido dos estudos de xornalismo cara algunha desas direccións: en Valencia xornalismo científico, en Madrid, político, etc. As novas demandas cada vez están máis ligadas a grupos concretos, a especializacións, etc. Porén é a única facultade que seguirá sen iso.

Collamos unha materia como comunicación corporativa, por exemplo. Eu non lle vou dicir a ningún rapaz de aquí que, se algún día está traballando nun xornal, e lle ofrecen un posto ben remunerado nun gabinete, non o colla. Pero advírtolle que, desde o momento no que aceptedes, poñedes entre parénteses a vosa profesión porque xa non ides poder facer o papel dun xornalista. Xornalismo especializado, a materia que eu imparto, queda no plan como estaba practicamente e obrígame a dar nun cuadrimestre todas as áreas: político, deportivo, etc. Co cal tampouco se pode entrar moito en materia, poderíase facer se ademais se instalase como optativa. As materias optativas teñen un límite, tres xa teñen que ser as tres linguas, co cal se utiliza o argumento de que non hai cabida para outras materias. Porén, Comunicación Corporativa que se trata nunha materia obrigatoria tamén conta cunha optativa. Por que? Pois segundo me explican no debate final porque boa parte do noso alumnado vai traballar nese terreo. Pero non estamos criticando que se estea impoñendo desde fóra, desde o mercado, as directrices da formación que aquí impartimos? En segundo lugar, de que é a facultade que hai no campus de Pontevedra? De Relacións Públicas e de Publicidade, aí é onde se debe incidir na comunicación corporativa. Que hai unha materia obrigatoria? Vale, o alumnado debe coñecela, pero non creo que sexa preciso que, con optativas limitadas, vaíamos por aí. Suponse que este plan de estudos debe revalorizar os estudos e, en canto á autonomía dos estudantes, Boloña ten un espírito positivo, tamén en canto ao traballo dos docentes. Pero se non hai debate, se non nos paramos de cando en vez a reflexionar sobre como podemos acoplar a nosa oferta a un mundo tan cambiante, non nos decataremos dos aspectos positivos e dos negativos desas transformacións globais. A universidade tamén debe alertar.

A cuestión local no reparto de titulacións

A Meilán Gil metéuselle na cabeza ter Audiovisuais e Medicina. A implantación dos estudos de Comunicación Audiovisual estivo ligada a loitas localistas e a persoas que non actuaban conforme á racionalidade. A loita desde a Coruña provocou que desde Vigo desen a mesma batalla. Lembro debater en privado con Meilán e saquei

a conclusión de que o tema tiña moitas similitudes co momento no que *La Voz de Galicia* se opuña á creación da facultade. Meilán tiña a apetencia como reitor de darlle á Coruña e ao seu campus, malia a súa xuventude, un realce como o da propia Universidade de Santiago, unha institución con máis de cincocentos anos de vida. No caso de Medicina, tampouco se podía quedar fóra da loita doutras forzas vivas da cidade. Audiovisuais estaba de moda; conectaba co mundo da imaxe, co da televisión, etc, e a Universidade da Coruña quería un centro de formación de especialistas que accedesen a ese mundo. Houbo moitas presións e a cousa acabou sendo aberrante, porque somos un país pequeno no que xa se formaba persoal técnico para o sector audiovisual en escolas privadas e non universitarias. Parece unha burrada pensar en tres titulacións a sesenta ou cen quilómetros entre si, cando ademais esta facultade se creou coa ambición e penso que cun consenso previo de que esta debía ser a facultade da Comunicación. A primeira opción que se dá é un *numerus clausus* e un reparto de corenta prazas para cada unha e despois veu a coordinación con Pontevedra. Creo que as dificultades económicas que atravesa a Universidade en boa medida veñen derivadas, ademais da pouca vontade política de incrementar cartos, da multiplicación de custos por cuestións coma esta. E este edificio que foi creado para albergar a todos aqueles ligados ás tres titulacións, ao final está a medias da súa capacidade. Houbo presións e reparto político como uns anos atrás acontecera co propio reparto das tres universidades.

A profesión solidaria

Ao principio dicía que nos xermolos pensabamos nunha facultade non homologable e hoxe rematou sendo bastante homologable, e aí é onde temos algo que andar e reorientar. Os anos tamén conlevan rémoras, non é o mesmo que cando arranca unha facultade nova, e desde logo cada vez é máis difícil reorientar nada. Sería necesario porque non creo que houbese unha facultade no distrito con máis potencial de comunicación coa sociedade. Eu estou participando agora en tres *masters* externos a esta facultade; non estou no de aquí porque non me chamaron. Cada un destes tres masters está ligado a unha área de coñecemento: Económicas, Políticas e Bioloxía. Para min é interesante traballar en como desde os medios de comunicación se pode revalorizar a ciencia ante a sociedade e comunicar coñecementos científicos en temas que aparecen complexos como, por exemplo, os cultivos transxénicos. Que os profesionais da comunicación contribuíamos a facer unha sociedade máis transparente. E nese sentido creo que a facultade ten unha importante capacidade para establecer esa relación cos outros

centros universitarios. A esta facultade demándaselle o que, en principio, se demanda do xornalismo; eu entendo a noticia desde a solidariedade, entendo que o xornalismo é fundamentalmente unha profesión que implica necesariamente ser solidario. Unha cousa é ser independente e outro ser neutral. Non se pode ser neutral porque ten a finalidade de axudar ou contribuír a redistribuír o poder, a facilitar o control sobre as múltiples maneiras de exercer o control. Se cumprimos con ese obxectivo ao informar parece lóxico que se nos demande un pronunciamento. Aínda que as teses de doutoramento lidas foron abrindo novos camiños de pescuda, abríndose á realidade social e mediática de Galicia, non desenvolvemos esa capacidade de comunicarnos co resto da sociedade. E moitos dos que hoxe xa non fan ese tipo de reflexión acreditaban nese obxectivo antes de que se empezase a construír este proxecto.

Entre o alumnado segue existindo a imaxe un pouco idílica do xornalista sobre todo porque a televisión traslada máis que nunca esa mesma imaxe que transmite interpretación, teatralidade e protagonismo. Iso aínda segue funcionando. Ademais hoxe os rapaces que poden acceder á universidade non teñan tan afianzada a súa preferencia profesional como tiñamos antes. Entre outras razóns, porque a oferta se multiplicou, as titulacións están conectadas e os campos profesionais tócanse. Non teñen moi claro que se poden atopar. Segue fallando un traballo previo cos rapaces e coas familias que os axudase a escoller. Non estaría mal un curso de adaptación para que os rapaces puidesen enfrontarse coas posibilidades que se abren e que chegasen á facultade coñecendo riscos e avantaxes, etc. Eu procuro nese sentido ser moi directo, incluso as veces cruel, nas aulas. Procuro contarlles o que está pasando fóra e que facer bo xornalismo custa. Se pensan no xornalismo como calquera outra maneira de vivir, coa oportunidade de entrar en certos estatus, é preferible que opten por outra carreira. Porque aínda que é verdade que na empresa lle van pedir que enchan espazos por un salario indigno, se queren sentir a satisfacción de ser instrumentos útiles para a sociedade, non poden contentarse con describir a realidade, teñen que arriscarse e investigala. Van vivir na dicotomía entre o que queren ser, cun traballo útil para a sociedade que outorgue satisfacción, e o que van atopar, empresas que non requiren iso deles. Así que hai que contarlles: nunca estaredes a gusto. Pasaredes uns anos con pouca pasta pero sentirédesvos considerados porque chama o político de *turno*, un conselleiro, e tes a idea de que es importante sen decatarte de que se aproveitan de ti. Chegará despois a grande crise, como lles está a pasar a moitos profesionais de máis de corenta anos que considera que se tivesen outra oportunidade, deixaría a profesión. Séntense xoguetes rotos. O mundo da comunicación vai por onde marcan

as empresas nun mundo no que a cultura política está desideoloxizada, cun culto á eficacia, que se traduce en rapidez, o que importa é mover e trasladar a información. Hai xente de idade nas redaccións que está cabreada, porque están acostumados a un xeito de traballar máis rigoroso, concienzudo e, polo tanto, máis lento. Non enche todos os días unha dobre páxina.

En fin, eu cóntolle todo isto. O que pasa é que os alumnos son bastante infantís, para atopar media ducia...Falo de terceiro curso, que é no curso no que dou clase. Xente moi intelixente, cunha enorme capacidade de traballo, pero a madurez que considero que se debería ter en terceiro para a permeabilidade, para filtrar as tantísimas cousas que están sucedendo, non existe. O problema xa vén de antes, o modelo dos nosos institutos é un modelo moi mediocre.

5.15 Entrevista a D. Víctor F. Freixanes

O profesor e escritor Víctor F. Freixanes (Pontevedra, 1951) leva vinculado aos medios de comunicación desde finais dos anos sesenta a través de reportaxes, crónicas, entrevistas e artigos de opinión. Nos anos setenta trasládase de Santiago de Compostela a Vigo e publica en 1976 o libro *Unha ducia de galegos*, un exercicio xornalístico pioneiro de conversas con persoeiros como Celso Emilio Ferreiro, Eduardo Blanco Amor, Luis Seoane e Valentín Paz Andrade. Coa novela *O triángulo inscrito na circunferencia* (Galaxia, 1982) foi recoñecido como un renovador da narrativa do país nun momento no que a súa traxectoria estaba ligada á posta en marcha de publicacións e iniciativas de promoción cultural en Galicia. En 1989 ocupa o cargo de director de Edicións Xerais e en 1994 sería nomeado director literario do Grupo Anaya; entremedias vincularíase á facultade de Ciencias da Comunicación da USC como profesor asociado aportando a súa experiencia en materias relacionadas coa industria editorial e a historia da comunicación social. En 1994 presentaría a súa tese de doutoramento ao redor da lingua galega nos medios de comunicación baixo a dirección de Antón Santamarina e en 1999 acada a titularidade universitaria. Tras a morte de Carlos Casares en 2002, asume a dirección da editorial Galaxia. É membro da Real Academia Galega desde 2004.

O reporteirismo nos anos setenta

Inevitablemente voume deixar levar pola miña memoria. A memoria é selectiva, é traidora, polo tanto subxectiva. Empezaría por contarche a miña crónica persoal, que penso que pode ser a crónica dalgúns compañeiros. Eu fixen Filoloxía Románica na Facultade de Filosofía e Letras porque non podía ir a Madrid. A min o que me gustaba era escribir e o xornalismo e a comunicación. De feito, eu entro en contacto cos medios moi cedo; en segundo curso da facultade xa estaba escribindo nos xornais. Comezo a enviar artigos de carácter literario, cultural...Estamos falando do ano 68, en castelán loxicamente. Un día por casualidade cheguei a *El Correo Gallego*, que dirixía Gerardo González Martín¹, que era un home moi novo que chegaba nese momento,

¹ Tras deixar a dirección de *El Correo Gallego*, pasaría a responsabilizarse da COPE Vigo e despois do circuito galego da cadena radiofónica. En 1976 é elixido presidente da Asociación de Prensa de Vigo. Exerceu de director da TVG durante 1986.

estando de xerente José Manuel Rey Novoa². O primeiro artigo titulábase *Leila Khaled ou a liberdade de Palestina*, ao redor daquela activista palestina que secuestrou por primeira vez un avión para chamar a atención sobre a situación do seu pobo. A min impresionárame moito aquilo e escribira o artigo. Leuno Gerardo González Martín e decidiu publicarmos. E ademais comezou a pagarme, o cal a min me pareceu increíble. Desde aquela empecei a escribir, a colaborar de maneira habitual. As nosas lecturas daquela eran a revista *Triunfo*, *Cuadernos para el Diálogo*, a revista *Índice*, asexábase en *Le Nouvel Observateur* e en *Le Monde*... Falo dos anos 1970 e 1971 cando comezamos o grupo do Burgo a traballar de maneira máis coordinada; petiscar no que podíamos. Eu empezo a colaborar nos xornais moi cedo, tería dezanove anos. Escribía na revista *Chan* que dirixía daquela Borobó³, publicáranme unha entrevista un pouco atípica con Carlos Alonso del Real e tamén facía crítica literaria en *Cuadernos Hispanoamericanos* e en *Cuadernos para el diálogo*⁴. A miña idea inicial era ir a Madrid a estudar Xornalismo, o certo é que tamén namorei aquí e xa me tiraba máis Santiago. Ademais daquela empezamos a descubrir a lingua galega que para nós, mozos das cidades, era un descubrimento cun compoñente de compromiso social obxectivo. Con todo iso, Madrid deixou de interesarme; a min interesábase moito a literatura, a historia. De feito estudaba Filoloxía e Historia ao mesmo tempo. Rematei os estudos e comecei a traballar na universidade, fora alumno de Carballo Calero⁵ e os meus intereses e ambientes movíanse ao redor da escrita.

Descubrín que o xornalismo era un oficio e que podía aprendelo doutro xeito. Decateime moi cedo de algo no que aínda sigo pensando. As facultade de Ciencias

² Desde 1987 é director de *El Correo Gallego*.

³ Raimundo García "Borobó" (Pontecesures 1916-Santiago de Compostela 2003) traballou no periódico *La Noche* entre 1946-1966, do que foi director e no que se fixo popular cos seus *anacos*, artigos de grande vocación divulgativa ao redor da historia e da cultura. Dirixiu *El Correo Gallego*, fundou *Chan* en Madrid e traballou coa axencia EFE. Nos seus últimos anos de vida colaborou en *El Correo Gallego* e *A Nosa Terra* e recibiu unha longa lista de premios e homenaxes. A Asociación de Periodistas de Santiago de Compostela instaurou en 2009 un premio co seu nome dirixido a obras xornalísticas de creación e opinión.

⁴ *Cuadernos Hispanoamericanos*, dirixida na actualidade por Benjamín Prado e editada pola Axencia Española de Cooperación Internacional do Ministerio de Exteriores, é unha revista centrada na produción cultural, de periodicidade mensual, radicada en Madrid e fundada en 1948. Foi dirixida por Pedro Laín Entralgo, Luis Rosales, José Antonio Maravall, Félix Grande e Blas Matamoro. *Cuadernos para el Diálogo* foi promovida polo democristián Joaquín Ruiz-Giménez e publicouse entre 1963 e 1976, primeiro como mensual e posteriormente semanal. En 2006 o historiador Javier Muñoz Soro publicou o libro *Cuadernos para el diálogo (1963-1976). Una historia cultural del segundo franquismo* (Marcial Pons, Madrid).

⁵ Catedrático de Lingüística e Literatura na Universidade de Santiago, Ricardo Carballo Calero (Ferrol 1910-Santiago de Compostela 1990) foi un prolífico autor en diferentes campos, con especial recoñecemento na poesía e na novela, obtendo en 1987 con *Scórpio* o Premio da Crítica. En 1931 comprometeuse co Partido Galeguista e tras a guerra do 36, estivo encarcerado até 1941 e aínda permaneceu inhabilitado como mestre até mediados dos anos sesenta. Dedicou boa parte dos seus esforzos aos estudos filolóxicos, propoñendo un achegamento do galego ao portugués e co reintegracionismo do primeiro no segundo como posicionamento lingüístico.

da Comunicación ou de Xornalismo acaban sendo unha especie de caixón no que se meten demasiadas cousas. Nós de súpeto estamos obrigados a explicar os conceptos básicos da comunicación, non só da sociedade da comunicación e da teoría da comunicación, senón tamén da ciencia da Comunicación que entronca con disciplinas como a Psicoloxía, a Filosofía ou coas novas tecnoloxías. Estamos obrigados tamén a formar futuros profesionais ou en investigación ou no exercicio da profesión coas súas destrezas na redacción, na produción e organización de información, procesos bastante complexos. E, en terceiro lugar, aínda por riba nos esixen case, case, *efepés* con coñecementos no tratamento de datos, de textos, sistema de redes, etc. E despois a maiores, principios básicos de Economía, principios básicos de Historia, principios de Lingua e de cultura galega...A sensación as veces é dun revoltallo concentrado en catro anos. Por iso eu as veces dígolle aos alumnos: “se podedes facede outra carreira a maiores”. Non porque esta sexa mala senón porque esta abre un horizonte a moitas cousas que ou se enchen cualitativamente ou a formación queda coxa.

O escenario profesional en Vigo

Eu tamén percibía naquela época que aquela xente que viña das escolas de Xornalismo de Madrid, etc, que eran os profesionais da xeración anterior á nosa, cunhas poucas excepcións, caracterizábanse por rutineiros, pola simpleza, por un traballo pataqueiro... Ben, eu decidín quedarme aquí aínda que estiven en Madrid un tempo, traballei en *Informaciones*⁶ e en *Ya*⁷. Comecei tamén a traballar en *Faro de Vigo* levando a crónica política. Houbo algúns conflitos nos medios de esquerda en Madrid, rematei a *mili* e comecei a traballar na Universidade de Santiago. Pouco despois González Martín ofréceme un traballo en Radio Popular en Vigo e a min os medios interesábanme moito. Nós facíamos a seguinte reflexión: a universidade é un tubo de ensaio no que se cocen cousas e que implica unha grande endogamia de tal maneira que ían saíndo promocións que despois quedaban como axudantes pegados ao catedrático correspondente para continuar co discurso destes. Era como

⁶ *Informaciones* naceu no ano 1922 vinculado ao banqueiro Juan March mantendo unha liña conservadora que nos últimos anos do franquismo experimentou certa apertura a textos e voces contrarias á ditadura. Desapareceu en 1983

⁷ O diario *Ya* foi fundado en 1935 pola Editorial Católica e foi un dos medios máis representativos da ditadura española. Nos final do franquismo deuse cabida nas súas páxinas a pensadores e políticos democristiáns. A Conferencia Episcopal vendeu a cabeceira en 1988 ao Grupo Correo, que en 1991 vendeuna a Antena 3 TV. Non remataría aí a cadea de sucesivas vendas até que no ano 1996 pecha definitivamente, aínda que o conflito pola propiedade da cabeceira, cuxos dereitos o xuíz outorgou no seu momento aos traballadores despedidos, chegou até tempos recentes coa aparición en 2008 dun renovado *Ya* dixital.

un ladrillo, como un tixolo, dentro do cal estabamos a dar voltas. Eu percibía que a sociedade estaba noutro lugar, que Galicia estaba noutro sitio; defendíamos pois un cambio social, unha apertura democrática, a lingua galega. A Universidade era polo tanto unha institución moi pechada e endogámica; ademais con todos os defectos das bancadas de *A vida de Brian*. É dicir, todos enfrontados con todos, con guerras internas dentro dos departamentos, sectarismo e grupúsculos. Aquilo empezaba a anoxarme e ante aquela posibilidade de ir a Vigo, pois que dicir? Vigo era para nós o pulmón de Galicia; era o contrario de Santiago que se significaba pola intelectualidade metida nunha cápsula e por facer a revolución nos corredores, nas aulas, sen que nin sequera a sociedade compostelá soubese de nada diso. Ninguén era capaz de comunicar nada fóra dun pequeno círculo no que, ademais, estaban todos enfrontados con todos.

Fun para Vigo e profesionalmente débolle moito a aquela escola viguesa. Tiñamos que sacar unha programación adiante, contactar con xentes diversas e, ademais, eu tiven a oportunidade marabillosa de poder traballar en galego. Non só non me puxeron ningún inconveniente, senón que me dixeron que todo o que avanzase por aí eles ían estar detrás. Foi un privilexio enorme naquela Radio Popular que aínda non era a Cope; cada emisora dependía do bispo, tiña un funcionamento local, cento por cento de produción propia en FM, Onda Media...Había dúas conexións ao día con Madrid. O resto facíámolo todo alí, entre outras iniciativas montamos unha aula cultural permanente na cidade e toda a FM en galego. Quixemos que viñera Manolo Rivas pero non tiña unha voz boa de radio; despois veu Xosé Mª García Palmeiro que si tiña unha voz radiofónica magnífica. Aí estaba Fernando Ramos, Xerardo Rodríguez, González Martín, María Xosé Porteiro, Antonio López, un profesional da publicidade, Rosa María Tébar, Queca Merino, que xa morreu...Un equipo de carallo! Alí aprendemos uns dos outros. González Martín xa era un veterano e entón pegábaste a el para descubrir como se utilizaban as fontes, etc.

Aí foi onde aprendín o oficio, e ao mesmo tempo matriculeime en Xornalismo na facultade de Madrid. Non fun o único que o fixen, eramos bastante os que compatibilizamos o traballo cos estudos para obter o título. Cando fun á facultade atopeime outra vez cunha mediocridade inmensa; en xeral, os profesores na facultade de Madrid eran patéticos. Recordo as clases de Literatura e de Historia, de Historia das Ideas Políticas...Era espantoso todo. Eu penso que porque ninguén cría naquilo. Eu seguí até que me decatei que aquel non era o camiño. Estaba xa a facer a tese de doutoramento aquí, andaba con *Unha ducia de galegos* e despois *Memoria dun*

fuxido...Interesábame moito máis esta vertente e a creación de novos medios. Aí acaba *Informaciones* e empezamos a desenvolver o proxecto *Teima*⁸. Ao final chegaría a terceiro curso de Xornalismo e deixeiño. Centreime máis na miña tese de doutoramento, no aspecto da lingua e, sobre todo, en algo que sempre me preocupou moito que foi a lingua e a comunicación, a lingua e as industrias culturais. Ou conseguíamos unha cultura que crease públicos propios e que desenvolvese produtos que conectasen coa sociedade no seu conxunto, non nos grupos minúsculos que nos mirabamos sempre de esguello uns aos outros, ou non fariamos nada. E iso como se fai? Coas industrias da comunicación. Non desboto en absoluto o traballo de investigación das universidades, é máis que necesario, pero non podemos quedarnos aí. Recordo que nos tempos da universidade, cando fixen esa reflexión, Constantino García⁹ díxome “claro, é que ti es xornalista”. “Pois si, respondín, é aí onde hai que dar a batalla”.

Hai que construír o imaxinario social doutra maneira; non podiamos estar pendentes dos señoritos de Madrid que nos estaban a dicir sempre como eramos nós mesmos. Toda a opinión na prensa daquel momento estaba asinada por xente de fóra. Todos os columnistas e articulistas de La Voz de Galicia e Faro de Vigo eran xente que, ademais, emitía en serie a través das axencias: Calvo Hernando, Paco Umbral, Antonio Papell, etc. A nós iso dábanos moita rabia e cando digo nós refírome a aquela xeración da que, se teño que concretar, faríao no núcleo de *Teima*. Eramos os novos que empezabamos a discutir a cuestión cunha xeración un pouco maior ca nosa, a que representaban González Martín ou Segundo Mariño¹⁰, que argumentaban que eles eran profesionais. E nós pensabamos que había que ser algo máis que profesionais. Hai que pensar que naquel momento os xornalistas e os medios de comunicación eran unha das palancas de transformación da saída da ditadura. E aí nós xogabamos moi abertamente a prol de. Empezamos co Sindicato Galego da Información, levamos labazadas en todas as fronteas. Como non estabamos politicamente organizados porque entendiamos que

⁸ A publicación do semanario *Teima* apenas durou uns meses, entre decembro de 1976 e agosto de 1977, coa dirección do xornalista Anxel Vence –posteriormente subdirector do *Faro de Vigo*– e coas sinaturas dunha nova xeración de profesionais como Manuel Rivas, Xosé María García Palmeiro e Luis Álvarez Pousa. A Sociedade Galega de Publicacións era a empresa editora e entre os promotores do semanario atopábanse nomes como Xosé Manuel Beiras, Carlos Casares e Ramón Piñeiro. Ver “Xornalismo en tempos de crise” (El País 07/09/2007) de Daniel Salgado, En liña: http://www.elpais.com/articulo/Galicia/Xornalismo/tempos/crise/elpepuespgal/20070907elpgal_23/Tes

⁹ Foi o fundador do Instituto da Lingua Galega da Universidade de Santiago de Compostela en 1971 e do Centro de Investigacións Ramón Piñeiro. Constantino García (Oviedo 1927-Santiago de Compostela 2008), catedrático da USC, era membro da Real Academia Galega e durante a súa etapa ao fronte do Ilga tivo unha importante influencia na orientación da normativa oficial do galego.

¹⁰ O xornalista Segundo Mariño (1942-1992) comezou a súa carreira en *El Pueblo Gallego*. En Vigo traballou en Radio Nacional de España e dirixiu Radio-Cadena. Foi director tamén de *Diario de Galicia*, xornal que funcionou un ano entre 1988 e 1989, e de *Diario 16* de Galicia nos primeiros noventa.

tiñamos que conseguir certa distancia para acadar os nosos obxectivos, zumbábanos de todos os lados, do nacionalismo á patronal. Até o punto de que a finais dos anos oitenta a min se me crea un problema xa que empeza a haber reaxustes. O período máis creativo situaríao entre 1975, coa morte de Franco, e 1980 e 1981, cando unha vez instaurada a Constitución democrática e os Estatutos de Autonomía, a dereita e as empresas empezan a ser conscientes de que hai que axustar para que a situación non se lles vaia das mans. A primavera pasou. No meu caso, créase a COPE e *Teima* non vai adiante, evidenciándose para min moitas cousas. O fracaso de *Teima* débíase ás dificultades obxectivas que había para construír un discurso informativo deste tipo na sociedade, que quedaban dalgún xeito reflectidas nun artigo en tres capítulos que escribín baixo o título “Quen manda en Galicia?”. Se o les agora, segue estando vixente. Ademais, a publicidade desapareceu e non tiñamos apoios sociais. Había lectores, o que non había era un soporte publicitario para aquilo, e había desorganización entre os propietarios, que eran sectores independentes vinculados ao PSG, á Asemblea Popular Galega e algunha outra xente máis. Aquilo non tiña rumbo. Iso tamén evidenciou as nosas propias debilidades internas.

A formación dos profesionais

Nesas voltas e reviravoltas saen as cátedras e eu como tiña a licenciatura de Filoloxía, xa escribira algunha obra en galego -o galego era para min a miña lingua profesional-, pois fun por elas. Saquei o número dous e abandonei o cadro de persoal da radio e dos xornais continuando xa como colaborador. Na radio, onde deseñara a programación cultural, foi quedando todo en mans doutros xornalistas como Palmeiro, e en *La Voz de Galicia*, que empezara a colaborar con Paco Pillado¹¹ como director, continuei dando opinión e escribindo sobre literatura. Tamén tiña vínculos con medios de Madrid, que mantiven, pero xa non cubría información. Se non lembro mal, a última información que cubrín foi o accidente do Urquiola en 1976. Continuei facendo algunhas crónicas na *Hoja del Lunes*, dirixida por Gustavo Luca de Tena, ás veces con pseudónimo, ás veces co meu nome, pero a miña actividade primeira estaba na cátedra de instituto. Que significou para min esa cátedra? Obter liberdade de opinión nun momento no que o panorama estaba mudando e acabábase aquela liberdade de expresión da que

¹¹ Francisco Pillado Rivadulla (1918-1989) foi director de *La Voz de Galicia* entre 1968 e 1977, ano no que dimitiu do cargo. Levaba vinculado ao xornal coruñés desde a xuventude e está considerado de maneira practicamente unánime por aqueles que traballaron con el, como un dos xornalistas galegos máis prestixiosos e arriscados do século vinte. No ano 2005 a Universidade de Santiago de Compostela publicou o libro *Atando cabos: Homenaxe a Francisco Pillado Rivadulla*, coordinado por Xose Ramon Pousa.

gozaramos nun momento anterior. Supuña unha autonomía persoal mentres outros compañeiros tiñan que apertarse e aguantar. Eu tiña liberdade para escribir un libro ou para dicirlle a *La Voz de Galicia*, como fixen ata en tres ocasións por diferentes enfrontamentos, que eu non seguía así.

Era moi importante poder dicir que non. Dábache unha sensación de liberdade moi boa. Volveume pasar cando fun a dirixir o Grupo Anaya, un caso distinto pero ten que ver coa filosofía de fondo. Eu pedín unha excedencia, de feito xa estaba dando aulas na facultade de Xornalismo de Santiago. Viña os domingos de Madrid, impartía docencia os luns e volvía a Madrid o martes. Estaba entre todos aqueles membros do consello de administración e hai un momento no que poño o proxecto do seguinte ano enriba da mesa cunha certa teima miña de construír un proxecto ibérico no que o galego, catalán, euskera e portugués convivisen co castelán. Houbo pegas ao asunto. Así que dixeron: “Sabedes o que vos digo? Se vos interesa ben, se non dicídesmo e collo a maleta e marchó”. A partir de aí resolvín o tema e non houbo máis obxeccións. Iso pódello facer cando tes un paracaídas e naqueles anos dos que che falo o meu pequeno paracaídas foi a cátedra de instituto.

Pero a cabra tira ao monte e o que nos interesaba era aquel mundo que che mencionaba antes. Preguntabámonos como era posible que poidamos manter aquí un desenvolvemento de profesionais para a comunicación en Galicia se os profesionais tiñan que formarse fóra? Marchaban todos a Madrid. Os que ían a Barcelona viñan marcados en positivo porque polo menos vían alí unha realidade diferente que podían comparar cunha realidade galega. Pero os que ían a Madrid parecía que lles pasara unha apisoadora por riba, co complexo que había nos medios madrileños de que o mundo acababa na Porta do Sol e na Gran Vía. Non eran capaces de comprender a complexidade de España. Os xornalistas chegaban a Galicia con ese esquema. Eu estiven en Madrid nos anos 1973 e 1974 e tiveron a enorme fortuna de entrar en *Informaciones*. Os subdirectores eran Juan Luis Cebrián e Felix Pachó, que era co que eu tiña relación pola vinculación coa área cultural. Tamén estaba Pablo Corbalán, do Partido Comunista, aínda que eu non o sabía daquela, e José de Castro Arines, que levaba arte. Cando eu entrei no xornal fíxeno cun artigo sobre Castelao, por algunha razón, algún aniversario ou unha edición do museo de Pontevedra sobre el, algo así... Pablo Corbalán mírame, pregúntame se son galego e mándame xunto a Castro Arines, que podía ser case meu pai. Artes e letras en *Informaciones* era a gloria do xornalismo cultural de España naquel momento. Díxome que volveuse ao día seguinte e

comunicoume entón que ían publicar dúas páxinas, o cal non era habitual. Comezamos falar e souben tempo despois de que fora membro do Partido Galeguista, un daqueles que resistiu no interior... Algo parecido acontecérame cun profesor de Historia que me deu clase en Pontevedra, Celestino Noya, cando anos despois atopo un Celestino Noya que escribe na revista *Lar*. Un tipo de xente que quedou marcada co silencio da ditadura. Castro Arines é quen me abre a porta en Informaciones porque considerou que o que eu escribira tiña sentido. Alí, como en *Cuadernos Hispanoamericanos*, onde escribín sobre Neira Vilas e Xohana Torres¹², aproveiteime de que eu sabía de algo no que non tiña ningunha competencia: literatura galega. Sempre un tipo de xornalismo interpretativo, de opinión, ensaístico. Era o que me motivaba. Volvín a Galicia pero sempre mantiven a conexión.

A nosa baza era ser distintos sen estar contra ninguén, pero podíamos enriquecer o debate en base á identidade de país. Esa identidade era o noso activo, incluso o activo económico. Para facer o outro, xa estaban os de Madrid. Se nós queríamos ser unha mera provincia consumindo o que Madrid nos daba, fose de tipo xornalístico ou doutro tipo, pois moi ben. Pero se queríamos realmente que este país saíse arriba tiñamos que afirmarnos na identidade do país, a súa cultura, as súas forzas políticas propias.. Un pouco o discurso que intentamos construír na transición ao redor de *Teima*. Tiñamos que facelo coa sociedade galega, que non era o que se movía ao redor da Universidade de Santiago teorizando sobre a teorización da teorización. A sociedade galega era complicada e había que intentar chegar a ela. A ferramenta eran os medios de comunicación; eu entendía o meu ingreso nos medios cunha vocación política non partidaria. Por unha causa. Estabamos conformados pola industria da consciencia, da comunicación, e aí había que estar. Na universidade era un simple xornalista e nas redaccións era *o universitario*. Cando se constituíu o primeiro parlamento galego a min mandáronme a transmitir en directo o acto. Empecei a largar e aos dez minutos tiña a todos os colegas tomando apuntes do que eu dicía, porque non había idea de quen estaba alí, do significado, da historia. Eu aprendín un montón escribindo *Unha ducia de galegos*, coas fontes directas, e con todo o material que obtiven aparte do publicado e tiña a formación universitaria en Lingua e Historia, sabía diso.

¹² Ambos escritores representan a xeración literaria que, nos anos do franquismo, procurou vías de creación en lingua galega a partir dos anos sesenta. Xosé Neira Vilas (Gres, Vila de Cruces, 1928) é autor dun dos libros máis vendidos da literatura do país: o emblemático *Memorias dun neno labrego* de 1961, e Xohana Torres (Santiago de Compostela, 1931) desenvolveu un traballo constante en poesía, teatro, narrativa infantil, sendo a súa única novela para adultos *Adios, María*, publicada en 1970.

A oposición inicial dos medios de comunicación

De todas esas eivas concluíamos que había unha necesidade de corrixilas, que había que cambiar aquilo. Para os que tiñamos formación universitaria a posibilidade era constituír algún núcleo de formación para que os profesionais non teñan que aprender fóra. Que se formen cun discurso propio, igual que reivindicamos forzas políticas e medios de comunicación propios. De aí vaise cocendo a idea dunha facultade. Non vou estar nese tema porque nos previos á facultade estou a punto de irme a Madrid a Anaya. Margarita e Emilio están en Barcelona e son os que moven a historia e eu entro no proxecto porque con eles non necesito nin que me chamen. Non estiven no primeiro curso por razóns profesionais pero si xa entro no segundo. O que si recordo son as primeiras reunións sendo Carlos Pajares reitor, que quería facer un segundo ciclo. Coido que aí se montou unha guerra, como ten pasado outras veces entre nós, personalizada, de intereses, que non nos permitiu discutir ben as cousas. Non estou dicindo que defenda o segundo ciclo pero igual podían terse analizado fórmulas para acadar que os alumnos se formasen de maneira consistente antes e lanzalos á especialización despois. Un pouco o modelo que se pretende agora cos mestrados. O caso é que nós apoiamos o proxecto. E chega Villares. A chegada de Ramón Villares é clave porque se pronuncia abertamente a prol da fórmula Margarita-Emilio fronte á fórmula Pajares, que é un pouco a fórmula dun estudos que constituísen un departamento de Socioloxía. Como parte de Socioloxía, un segundo ciclo ou algo así, non era posible crear un corpus de coñecementos propios.

O resultado do proceso é a creación da facultade. Eu incorpórome como profesor asociado porque estaba metido na batalla de Madrid de Xerais, primeiro, e despois Grupo Anaya. No meu contrato de director xeral de Anaya poño como condición poder vir impartir aulas a Santiago todas as semanas. Estar na facultade naquel momento a min custábame diñeiro; daquela creo que nos pagaban sobre cincuenta mil pesetas. Pero sabía que había que estar aquí e a pesar de que moita xente dixo parvadas, eu ía a Madrid por un tempo. Comprometinme catro anos, botei oito, pero a intención sempre foi dun período limitado. Fun por curiosidade profesional, aprendín moito, e tamén por lealdade persoal a unhas persoas que nunca me fallaron como Germán Sánchez Ruipérez, presidente e fundador do grupo.

Ao botar andar un proxecto sempre xorden problemas, iso non foi algo específico na facultade. Podemos facer autocrítica e pensar que quizais puidemos facelo

mellor. Desde logo, o pulmón de Margarita Ledo foi fundamental para ir adiante. E posteriormente houbo un segundo pulmón, moi importante, que foi Xosé López. Porque Margarita, que é moi apaixonada, as veces enfrontábase. Había que sacar as cousas a pulso e había loita interna na universidade entre as correntes interesadas en gobernar o rumbo da facultade. Había xente que quería estar nesa pomada e como non estaba pois declaraba a guerra e viña por nós. Iso dentro da universidade. A maiores estaba parte da profesión que se puxo en contra. En parte, polos mesmos motivos: houbo profesionais que quixeron ser docentes e non o foron por circunstancias diversas, como non ter méritos, e esa circunstancia deu orixe a unha campaña de desprestixio contra a facultade. Iso moi noso de devalar as institucións e os centros propios; sempre resulta mellor o de fóra. “Eu ao meu fillo mándoo a Columbia”. Total, que eran os que acababan indo a estudar a León ou Salamanca. Ese intento de desprestixio tivo lugar claramente.

As empresas e sobre todo os xornalistas que estaban no cumio directivo desas empresas manifestaron unha grande oposición creando un clima no que a facultade aparecía como un centro de ideoloxización dos estudantes. Aquí impartíanse aulas de separatismo enlouquecido. Algún director dun medio de comunicación chegou a dicir que non collía un alumno da facultade para facer prácticas porque todos estaban ideoloxizados. Aquilo realmente anoxábanos porque significaba que íamos ter impedimentos para sacar a política de prácticas da facultade adiante. Xosé López fixo nese tema un gran traballo político e de man esquerda, coa tranquilidade que o caracteriza, conseguindo que a situación amainase pouco a pouco. E o certo é que tamén da facultade comezaron a saír profesionais moi dignos. En primeiro lugar porque era xente que chega á universidade cunha cualificación en bacharelato prometedora e, en segundo, porque aquí había moito entusiasmo. Segue habéndoo. Aquí as rapazas e os rapaces entran porque lles gusta, algún leva un pau, pero en xeral fano con ilusión.

Esta foi unha facultade cun carácter moi práctico, na que se intentaba desde o primeiro momento entrar en materia. Con moitas limitacións, sobre todo no referente a recursos humanos. Pero ese é un problema que persiste. Eu, que sempre defendín Boloña polo que significa desde o punto de vista pedagóxico, pero non se pode pretender levar adiante unha película dese tipo con cento dez alumnos matriculados nunha aula. Vaia disparate! Avaliación continua? Pero de que me está falando vostede? Eu non podo avaliar a unha persoa en condicións cando teño cento dez ás que avaliar. Que problemas ten a facultade hoxe? Pois os mesmos da sociedade. Temos unha sociedade

moi precaria aínda en excedentes económicos e polo tanto as saídas profesionais que imos atopar no chegarán para os cincuenta ou sesenta alumnos que saen graduados todos os anos. Tamén é certo que a capacitación deses futuros profesionais non impide que estean movéndose por outros espazos diferentes aos dos medios galegos.

O crecemento dun proxecto

Cada un no seu ámbito fomos facendo crecer a facultade. Antes falaba de Xosé López, pero tamén hai que sinalar o labor de Miguel Túñez. En fin...Cando a Zona Franca de Vigo¹³ empeza a falar con nós, comigo concretamente, para poñer en marcha proxectos de comunicación, cando desenvolvemos proxectos no grupo de Novos Medios en relación co sector do granito ou o sector da madeira ou cando falamos co sector vinícola e propoñemos unha estratexia para o Ribeiro...Pois a xente decátase de que imos en serio, de que non somos uns cantantes. Pero levou o seu tempo. Cando eu chego á facultade intento facer un estudo desde a comunicación sobre o libro e o mundo da edición. Dese estudo saíra o proxecto das industrias culturais, que coordinamos Alberto Meixide¹⁴ e mais eu, con financiamento da Fundación *Caixa Galicia*. Estivemos anos para levar adiante un traballo que nada, non entraba, non había maneira... Sabes de quen conseguimos finalmente financiamento? De Germán Sánchez Ruipérez e da súa fundación. Foron os que nos deron os primeiros cartos para poñer as bases do traballo. E é que había moita prevención con todo o que partía da facultade. “Coidado con estes!”, pensaban. Aínda as veces se percibe como resultado da mediocridade, de medos absurdos...

Hoxe non hai máis que ver parámetros como o número de teses de doutoramento e de relacións con outras universidades para valorar o camiño andado por esta facultade. Desde aquí temos conexións con Finlandia, Italia, Francia, Reino Unido, etc, por non falar de América Latina, con rapaces e rapazas todos os cursos estudando na nosa facultade. Estas actividades son resultado da credibilidade dos profesionais que traballamos aquí e do esforzo enorme feito en canto ás relacións con outras institucións e as conexións establecidas. Cando profesores como Armand Mattelart envían aos seus alumnos aquí e profesores como Ramón Zallo e Enrique Bustamante son

¹³ Creada polo Estado no ano 1947, a Zona Franca establece un réxime especial de alfándegas e de fiscalidade para as empresas que operan nesa área territorial. En España hai catro: Barcelona, Cádiz, Gran Canaria e Vigo.

¹⁴ Catedrático de Análise Económica da Universidade de Santiago de Compostela e director do Centro de Investigacións Económicas e Financeiras de Caixa Galicia.

colaboradores habituais sentíndose identificados co proxecto...En fin, isto é resultado dun esforzo de anos; hai unhas liñas de investigación, unhas liñas de colaboración e cooperación con outros centros...A facultade sempre tivo certa teima con crear redes e colaboracións e nese punto Margarita sempre lle deu un pulo especial procurando relacións exteriores. Ela traballou moito con Brasil. Paco Campos está a traballar con Ecuador e con Arxentina, eu con Arxentina, etc. Esa é unha maneira de conectarse co mundo.

Ese desenvolvemento ten que ver co contexto, con Galicia no seu conxunto. Isto hai que enmarcalo nunha etapa. A Galicia, do ano 1980 para aquí non a coñece ninguén. Podemos estar moi descontentos con certos resultados destas décadas pero coa cabeza fría, ti non te podes imaxinar o que era isto nos anos setenta. Xa non digo ditadura, digo mediocridade. Era un ermo, non había nada. Agora por exemplo estou intentando reunir os datos do teatro galego e decátaste de que efectivamente, hai teatro. E hai cine e literatura que podemos exportar, algo impensable anos atrás. Eu enmarcaría a facultade dentro dese discurso; a construción dun proxecto para un país, as veces a pesar da lei da gravidade e de non poucos atrancos. Poderíamos pensar que unha boa organización das enerxías despregadas na facultade repercutiría nunha grande proxecto de proxección do país e dos seus sectores produtivos? Pois si, seguramente, e nós témolo intentado. Lembro unha reunión que tivemos cun sector na facultade, non che digo cal, na que estabamos expoñendo que a comunicación é un valor na sociedade contemporánea, simbólico e económico, que repercute na percepción dos produtos e que multiplica o seu valor. Polo tanto se nós conseguimos inserir o produto galego, chámese camiño de Santiago, granito ou mexillón, nunhas estratexias de comunicación adecuadas conectando cos consumidores, estamos subindo espectacularmente o seu valor. Isto que parece algo fundamental tivo dificultades para ser comprendido por parte do sector en cuestión. Hai un momento no que un xerente nos di que todo iso estaba moi ben pero que el non ía continuar no proxecto en cuestión. Unha das nosas propostas era crear intranet, información permanente entre os asociados dun mesmo *clúster* e para esta persoa mover iso significaba que os empresarios asociados ían ter tanta información como el mesmo. Nós intentamos convencelo de que liderase o proxecto, de que fose o capitán pero non foi capaz. Aquelas novas ferramentas dábanlle unha enorme inseguridade e botou abaixo o proxecto. Así que as veces somos predicadores e misioneiros. Movémonos así desde a facultade.

A complexidade do programa

Eu non son escéptico coa formación, nin moito menos. Temos deficiencias, estruturais, e teñen que ver co modelo europeo. Non é un problema só galego, nin sequera español. Pero postos a analizar direiche o que considero o máis positivo e o máis negativo. No primeiro apartado situaría a calidade de partida en xeral dos alumnos e das alumnas, a súa actitude, entusiasta, chegan coa ilusión na ollada que incluso te provoca pánico por se non respondes ás expectativas... Isto logo cambia. Por iso a min gústame dar aulas en primeiro curso. En cuarto están aterrorizados pola saída ao mundo laboral, que entendo que crea angustia. E están resabidos. Pasounos a todos. Máis aspectos positivos? É unha facultade nova, aínda ten alento e en xeral ten bo clima interno. Eu aquí traballo moitísimas horas por un salario de *coña*, menos de mil euros debido á lei de incompatibilidades que non me permite tempo completo. Pégame unha rebaixa salarial de case o 80% e unha carga lectiva importante. E, neste momento de crise, imos a peor. Pero compénsame por outro lado, aprendo moito, teño que poñerme ao día en diferentes materias, enriquezome na facultade. Intelectual e sentimentalmente estou vinculado a este centro; teño un compromiso emocional e eu non meu vou ir da facultade.

Pasemos agora aos aspectos negativos. Temos un problema de falta de medios. Para min o grande exemplo é non ter unha emisora de radio funcionando e non editar un xornal. A verdade é que xa buscamos recursos para investigación pero nunca se traballou na dirección de ter medios propios. Ao mellor teríamos que procurar unha liña de investigación a través da cal puidésemos montar experiencias mediáticas propias. Igual os profesores tamén nos burocratizamos un pouco e entre nós falta coordinación. Temos tendencia a ir por libre e a relación consiste en “ti non me tocas e eu non te toco”. Iso en tempos de precariedade como estes non axuda. Imos atravesar unha época moi dura na que vai haber que botarlle moita imaxinación...Xa estamos pagando as fotocopias os *profes*! E temos que dispoñer de autorizacións especiais para convidar a xente de fóra a formar parte dos tribunais das teses! Isto esta así. A política do acordeón, como fan algunhas empresas, apertar, apertar e apertar e a ver como collemos aires despois de novo. A esta fase dura só se sobrevive con entusiasmo, amor e imaxinación.

E, por último, temos un problema estrutural do que xa falamos antes. Os estudos na facultade están demasiado cargados de materias variadas e iso que se afinou moito

na última reforma dos plans. Pero aínda así, se me toca falar da industria da cultura, teño que explicar os conceptos básicos da Economía, da Historia, etc. Non hai tempo material para iso. Se entendemos que a profesión periodística supón unha mediación entre o acontecemento e a audiencia que realiza un profesional cualificado en condicións de poder interpretar o acontecemento para situalo e ordenalo en función das necesidades da audiencia, ese profesional debe estar moi cualificado. Porque ten que tomar decisións en dez minutos ou en 24 horas. Hai que procurar titulares, seccións onde encaixar a información, que transcendencia se lle vai dar, etc. Se consideramos que hai unhas empresas que se cargaron aos profesionais cualificados e veteranos, nas que desapareceron os vellos redactores xefes...onde se vai a aprender o oficio?

Eu aprendín nas redaccións con xente como Andrés Berlanga¹⁵ de *Ya* que collía o meu artigo de tres folios e comezaba a tachar deixando só o esencial. O que realmente eu quería contar. Ou no diario *Informaciones*, que me envía a Lisboa un ano despois da revolución dos Cravos a facer unha crónica. Acovardeime e cheguei ao xornal e díxenlle ao subdirector Félix Pacho que non podía ir. “*¡Tú lo que estás es acojonado!*”, respondeume. A eles que eu falase galego víñalles moi ben neste caso. Recomendoume que me collese o tren a Lisboa, ao chegar mercase os xornais e unha botella de *whisky*, fose a un hotel a ler os periódicos, despois montase nun taxi e comentase co taxista o que lera. Segundo el, así xa tiña tres reportaxes feitos. Esas cousas non se aprenden nas facultades! Ou si, se os profesores teñen contacto coa realidade; por iso eu penso que, como acontece maiormente nesta facultade onde a xente sabe do que está a falar, a experiencia dos docentes como profesionais é moi importante. Hai facultades que se retroalimentan dos alumnos que fan carreiras exclusivamente académicas para continuar mantendo o corpo docente e investigador. A universidade debe ser un espazo onde se abran portas á curiosidade, ao método, ao coñecemento. Pero, como dicía o outro, esta é a teoría; despois chegará a realidade. Que os estudantes teñan oportunidade de entrar nas empresas de comunicación para vivir, aínda que sexa en tres meses acelerados do verán, que é o que pasa nas redaccións ou nos gabinetes de comunicación, é estupendo para eles.

En definitiva, somos unha facultade cun nivel de esixencia moi alto, para que ese mediador estea cualificado para interpretar e transmitir feitos. Non sempre o conseguimos. Eu imparto unha materia sobre industria cultural e teño que falar de

¹⁵ O xornalista Andres Berlanga (Guadalajara, 1941), redactor xefe de *Ya*, foi ademais profesor da Escola Oficial de Periodismo en Madrid durante sete anos.

Ilustración, Revolución francesa, de por que en Europa do Norte a xente le máis que no Sur...Aí é onde vexo eu un problema de tempos e estruturas dos estudos. Ás veces a idea dun segundo ciclo non me parece unha parvada, polo menos conceptualmente. Unha facultade na que puideses coller a xente que tivese unha formación en Filoloxía, Historia ou Economía e, con esa bagaxe, comezar a falar da comunicación. Agora son os mestrados os que fan esa función.

5.16 Entrevista a Dona Berta García Orosa

A relación de Berta García Orosa (Vilalba, Lugo, 1973) coa Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela comezou en 1991 como alumna da primeira promoción de Xornalismo, que se licenciou en 1995. Quince anos despois, en marzo de 2010, acadou a titularidade como profesora na área de Periodismo do departamento de Ciencias da Comunicación da USC no que imparte materias como Producción da Información, Comunicación e Información periodística e Documentación audiovisual. Tamén licenciada en Ciencias Políticas e da Administración, presentou a súa tese de doutoramento en 2003, un traballo titulado *Os Gabinetes de comunicación na Galicia do século XXI : a renovación tecnolóxica e as novas estratexias de futuro na súa relación cos medios impresos, audiovisuais e electrónicos en rede*, que foi dirixido por Xosé López. Entre as súas publicacións destacan *Los altavoces de la actualidad : radiografía de los gabinetes de comunicación* (Netbiblo, 2005), *Construíndo a realidade* (Edicións Lea, 2009) xunto a Xosé López e *Gabinetes de comunicación on line : claves para generar información corporativa en la red* (Comunicación Social, Sevilla, 2009). Ocupou o cargo de vicedecana na facultade desde outubro de 2006 a 2009.

A primeira promoción de Xornalismo

Os meus recordos daquel primeiro contacto coa facultade, case vinte anos atrás, supoño que están condicionados polas percepcións persoais e o paso do tempo. En xeral, eu teño moi bo recordo da facultade como alumna. Desde o punto de vista do modelo de facultade, que daquela non percibía pero que agora si podo analízalo con máis perspectiva, penso que era positivo polo reparto equilibrado entre a teoría e as prácticas. Quizais, especialmente cando emprendín o doutoramento, botei en falta máis teoría. Isto é algo que nin se me ocorrería dicir cando fun alumna da licenciatura. Xeralmente os alumnos reclaman máis prácticas, pero co paso do tempo decátaste da necesidade da teoría, a facultade non é unha FP. Resaltaría como características propias e positivas, ese equilibrio entre teoría e práctica, e o entroncamento dos estudos no seu contexto. Aínda que tivemos moitos profesores de fóra de Galicia, coido que era fundamental coñecer o sistema galego de medios, o sistema político, a sociedade e, incluso a nivel local, era importante a situación daquela facultade en

pleno casco histórico.

É certo que o modelo da facultade foise debuxando co paso do tempo, polos profesores, pero tamén por nós, os alumnos. Lembro unha forte presión social naqueles primeiros momentos e, tamén, un enorme compañeirismo; coas novas xeracións chegadas á facultade, non o noto tanto. Eramos cen, estábamos sós, e hoxe en día, moitos anos despois, máis ou menos eu teño a pista de practicamente todo o mundo. Nós tamén fixemos ese modelo: lembro que tiñamos moitas reivindicacións, sobre todo respecto daqueles horarios excesivos que padeciamos. Por iso penso que nós tamén fomos conformando o modelo de facultade; cando conseguíamos que non se establecesen clases teóricas de tres horas, tamén estábamos contribuíndo ao que sería o futuro da facultade.

A experiencia das prácticas

Cando fixen as primeiras prácticas de empresa compartín experiencia con xente que procedía doutras facultades e que nunca tivera contacto cun *plató* de televisión, un estudo de radio ou unha redacción. E nós, aínda con limitacións, si o tivemos. Así que nese sentido nós partiamos con vantaxe. Teño sensacións estrañas respecto á presión social que padeceron os estudos de comunicación na USC cando a súa implantación e penso que se debe analizar a cuestión. As veces creo que nós tamén fomos vítimas desa presión e contribuímos ás críticas indo aos medios a protestar porque era o que queríamos naquel momento. Lembro as asembleas nas que debatíamos se debíamos estar contra as prácticas, contra a facultade, en xeral. Co paso do tempo, supoño que entramos nese xogo un pouco; por outra parte paréceme normal, tiñamos dezaioito anos, acababamos de chegar a Santiago e queríamos protestar por todo.

Penso que o sistema das prácticas mudou bastante desde que as fixemos como primeira promoción e a miña avaliación, malia que agora non estou implicada nelas directamente, baseada tamén nas impresión de alumnos e empresas, é positiva. Hai que pensar que noutras facultades os estudantes non teñen unha canle coma esta; nin cobran, e moitas veces son eles os que buscan e tratan directamente coas empresas. O noso sistema é distinto. En canto ás empresas, é significativo que cada vez teñamos máis oferta, estean máis implicadas e valoren moi ben o traballo dos alumnos. Así que penso que funcionou. Hoxe é certo que a oferta supera a demanda; non podemos dicir que a maioría dos alumnos apraza o momento de facer as prácticas, pero si hai

un número considerable de estudantes que se teñen ocasión déixanas para cuarto en vez de facelas en terceiro ou aprázaas se a localización das mesmas non é do seu agrado. Son cambios, diría que cambios en canto á relación co traballo. Hai un feito indubidable, que é que as prácticas xa non hai que loitalas. Nós comezamos a facelas en segundo curso encantados, non chegaban para todos e pelexabamos para que se fosen incorporando máis empresas á oferta. Agora sobran prazas e lévase máis a filosofía de “xa as farei”. Non é bo que unha empresa ofrezca prazas de prácticas e quede sen ningún alumno.

Moitos dos profesores asociados que hoxe imparten aulas na facultade son traballadores dos medios; moitos dos titulares fomos traballadores de medios. En calquera evento da facultade os medios son convidados, cando non protagonistas. Penso que a relación cos medios galegos se normalizou, o cal é moi positivo. O mesmo se pode dicir dos gabinetes de comunicación. Unha vez aclarados aspectos como as remuneracións ou o rol dos estudantes dentro das empresas desde un punto de vista sindical, por exemplo, penso que o camiño está despexado para unha relación óptima por ambas partes.

A satisfacción das diferentes demandas

É difícil para min analizar como se poden satisfacer desde a facultade as demandas das distintas partes implicadas, a sociedade, as empresas, os estudantes, a propia universidade. A verdade é que hai un cambio brutal de posicións dependendo en que grupo te atopes. Cando es alumno, o primeiro que queres é aprender a utilizar as ferramentas que tes a túa disposición e empezar a elaborar noticias xa. E co paso do tempo ves que iso é importante pero que debes saber por que o fas. Se non, non serve absolutamente de nada. Sempre lles digo aos alumnos que para procesar un teletipo non teñen que estar aquí catro anos; na facultade debemos ofrecerlles outra cousa. É a teoría. Non precisamos ter corenta materias de teoría da comunicación pero si explicarlles os porqués e fomentar, ante todo, unha actitude crítica. Cando entren no mundo laboral non van ter un só segundo para pensalo. Entón, a situación é complexa, por non dicir difícil. E iso que penso que esta facultade foi das que conseguiu un mellor equilibrio entre ambas demandas; hai facultades con tal carga teórica que realmente están empezando a facer prácticas agora cando entramos na era Boloña. Non noso caso, ese camiño xa estaba emprendido desde o inicio da facultade. A longo prazo teño as miñas dúbidas de que Boloña supoña cambios positivos para os alumnos; estámolos

levando cada vez máis guiados. Semella que estamos obrigados até a detallarlles o tempo que lles vai levar ler un artigo de cinco páxinas; desde a miña perspectiva canta máis independencia e capacidade teñas desde os dezaioito anos, mellor. Non teño un mal recordo do plan de estudos co que comezou a súa andaina a facultade. Non vou entrar en detalle no cambio de 1999, estaba co meu doutoramento. Pero se comparo co que pasa a partir de Boloña, diría que hai cousas boas en ambos, non sería categórica afirmando que o que vén agora é moito mellor.

Non teño claro que deba existir unha separación entre docencia e investigación; o que está claro é que para a universidade é fundamental a investigación. Como docente, eu investigo e debo coñecer a investigación doutras persoas. Nos planos de estudos non só é importante dar a perspectiva actual, a realidade deste momento, senón explicar que todo está mudando. Hoxe estudas o lid nunha noticia e mañá outra cousa. Estamos obrigados a relativizar a teoría dalgún xeito; a ciencia é algo cambiante. A facultade comezou cedo cos grupos de investigación, como no que eu estou, Novos Medios. Estamos falando do ano 1996, 1997. E aí eramos investigadores galegos traballando no ámbito próximo. Nesta última década e pico o que se fixo foi unha apertura cara investigacións internacionais e, sobre todo, emprender colaboracións con investigadores doutros centros do Estado. De feito, a maior parte de nós estamos inmersos en proxectos de ámbito español e intentando, cada vez máis, estar presentes no ámbito internacional. Eu diría que estamos moi ben situados no ámbito español e camiñando cara o ámbito internacional, non só europeo, senón latinoamericano e anglosaxón. No ámbito estatal publícase moi pouco en revistas estranxeiras, particípase pouco en grupos internacionais agás o que ten que ver coa Unión Europea e quizais aí estea o reto da facultade. Pero non é unha característica nosa, senón que de practicamente todos os centros do Estado. A investigación en comunicación é recente, co cal é lóxico que esteamos intentando dar o salto para novos posicionamentos.

O cambio de dinámicas en Vite

En canto ao edificio de Siza valoraría a súa importancia en dous aspectos. Desde un punto de vista obxectivo obviamente as infraestruturas que nos ofrece non teñen nada que ver co existente na praza de Mazarelos. Tamén é importante no plano simbólico, non só para o ámbito da comunicación, senón que polo tipo de arquitectura tamén é fundamental para a contorna da cidade. Presupoño que ese era un dos obxectivos da universidade e do concello, incluso esa decisión de situalo en Vite penso que ten

que ver con iso, unha zona senón deprimida, un pouco abandonada respecto do centro da cidade, nun campus Norte aínda non desenvolvido. Desde o punto de vista do funcionamento da facultade, afectouno completamente. Non é o mesmo facer as prácticas aquí, por exemplo da miña materia de medios impresos ou electrónicos, que facela en Mazarelos. Dalgún xeito en Vite ten que primar un pouco máis a imaxinación, non hai tantas noticias á primeira vista. En Mazarelos saíamos á rúa e en dez minutos tiñamos xa varias noticias. Esta circunstancia ten a súa importancia, modificou a dinámica do centro. Ou sexa, hai vantaxes e hai inconvenientes. A xente pasa máis tempo no centro porque tes menos opcións a onde ir; en Mazarelos as entradas e saídas eran constantes. Aquí, se tes unha hora libre, o máis probable é que permanezas nalgunha das instalacións do centro.

Eu incorporeime a dar aulas na facultade cando xase fixera o reparto de Comunicación Audiovisual e sempre asumín a titulación como autónoma, independentemente de que se impartira en Pontevedra e na Coruña. No caso de Pontevedra, coa titulación compartida, o intercambio tanto no caso dos profesores como dos estudantes resultou pouco significativo. Os alumnos son moi prácticos e ademais de analizar cal era a especialidade que querían seguir, valoraban que xa estaban estudando aquí, onde estaban os seus compañeiros, así que non se moveron demasiado. O reparto foi unha decisión de política universitaria que a nivel práctico na vida do centro non tivo repercusión. A facultade estaba moi completa, outra cousa sería que se impartise só un ciclo.

A profesión, a docencia e a investigación

Eu tiña clarísimo que quería ser xornalista, pódese dicir de vocación. Pero picábame un pouco a investigación, así que fixen o doutoramento coa idea de “se non me gusta, déixoo”. Durante moito tempo conviviron as dúas cousas, de feito vivindo en cidades distintas, que era un pouco loucura. Pero houbo un momento no que cambiei. Non podo falar de desengano, non era que descubrise nada novo da profesión, sabía xa desde atrás que se traballaba moito e se gañaba pouco. O que nunca me contaran é que non ía poder traballar ben. Vale, traballo os sete días da semana, doce horas diarias, cobro nada...non importa, xa o sabía. Pero é que tampouco estou satisfeita co que fago; négome a asinar a maioría das pezas que escribo. Entón, se non podo asinar o que fago teño un grande problema. A investigación gustábame cada vez máis; non así a docencia, naquel momento nin o pensaba. Despois, houbo anos nos que me

gustou máis a docencia que a investigación, e viceversa. Pero se estou na facultade é porque nun primeiro momento me sentín atraída pola investigación. Creo que unha docente vocacional non se matricularía en Xornalismo. E agora custaríame decidir se me desen a escoller entre a investigación e un traballo profesional digno.

Cando estudabamos o tema dos gabinetes de comunicación aínda non se desenvolvera en toda a súa dimensión; hoxe é unha saída para os licenciados en Xornalismo. A min, que boa parte do meu traballo de investigación está centrado nos gabinetes, como a todo o mundo, causoume dúbidas, deille moitas voltas a esa faceta profesional. Por certo, se lle preguntas á maior parte dos alumnos de Xornalismo de hoxe en día, diranche que non queren traballar en gabinete, aínda que despois as circunstancias da vida che leven a esa saída. O caso é que considero que hai que analízalo coa mesma actitude crítica que o traballo de redactor nun medio. En que gabinetes vas traballar? No dun concello, por exemplo, que é un gabinete dunha institución pública. Pero pode pasar que traballes ao mesmo tempo para un alcalde ou unha organización política en particular. Pois iso está tan mal como que traballes nun medio de comunicación e copies e pegues o teletipo que che acaban de mandar. Ademais, respecto dos gabinetes, hai proxectos moi bonitos, por exemplo, cítoos porque o coñecín, o da gripe A; pois é un gabinete de prensa científico, que ten moi presente o aspecto ético. A min paréceme que se pode desenvolver un traballo moi digno, ético e interesante nun gabinete, nomeadamente nas institucións públicas. E con formación de xornalista, por suposto, para a elaboración das noticias, para a contorna multimedia, et. E que queres que che diga? As veces desde un gabinete cóntase algo pero vai co logotipo da empresa ou a institución; nun medio emítense informacións que non levan logo e son un corta e pega.

A adaptación ao mercado laboral

Podo darche a miña percepción persoal de cómo vexo aos estudantes da facultade hoxe en día. En cuarto curso véxoos decepcionados e, en xeral, tampouco os vexo apaixonados polos cambios tecnolóxicos. Non cambian a súa percepción da profesión por pensar que van traballar nun medio electrónico. Hai que ter en conta que no último curso a maioría xa fixeron prácticas e, polo tanto, xa van coñecendo o medio ao que teñen que enfrontarse. Ilusiónanme moitísimo os estudantes de primeiro porque traen un concepto da profesión, non idealizada, pero si con moita ética. Saben o que hai, saben o que queren facer e o que non están dispostos a facer. Veñen con moitas

iniciativas e coa idea, senón de cambiar o sistema, de facer cousas para modificalo. Claro, están en primeiro, teñen dezaioito anos, hai que ver a evolución posterior. Volver a docencia de primeiro a min tamén me serviu de revulsivo; hai algúns que veñen coa idea de facerse periodistas en grandes proxectos e aqueloutros que queren traballar no xornal local facéndoo moi ben. Hai unha parte pequena que me preocupa, que é a que chega sen ningunha vocación, pero supoño que se dá en todas as xeracións e carreiras. Algúns aproveitan a nota alta para ingresar aquí e despois levan unha decepción. Son casos puntuais, preocupantes na medida de que esta é unha licenciatura que non se pode abordar desde esa perspectiva; hai que dedicarlle moitas horas e ten moitas prácticas. Desde logo non son os estudos ideais para abordar outras saídas como preparar unha oposición. Non quero dicir que outras o sexan porque o ideal é estudar o que realmente queres, pero esta facultade absorbe moito e vir sen ilusión ou sufrir unha decepción nun espazo que che consume moito tempo non é nada bo. Ben, é unha minoría en calquera caso. O sistema de acceso co *numerus clausus*, non aquí, senón na Universidade en xeral non é o mellor, porque non garante nada. Como moito, certa capacidade de traballo. Pero o criterio da nota deixa fóra a xente moi boa.

Para analizar o que significou a facultade de Ciencias da Comunicación de Santiago de Compostela en canto á profesionalización nos medios, habería que ver se variaron os contidos dos mesmos. Coido que as rutinas profesionais si melloraron nas últimas dúas décadas, por exemplo en canto ao contraste de fontes. Pero non sei se realmente mudaron as formas de traballar e a maneira de abordar contidos. En canto ao xornalismo electrónico, do que fago máis seguimento, si que vexo que se intenta innovar nas formas e nos contidos na medida na que a empresa, o medio ou a administración dá marxe. Bótase de menos nas últimas promocións iniciativas propias; non é o mellor momento este para montar empresas pero vexo máis iniciativa noutros sectores. En xeral hai unha adaptación ao sistema xa establecido e cando procuran emprego fano nos medios tradicionais, o sector que está máis saturado. Ver que hoxe calquera pode ser emisor de noticias, ver que existen ferramentas á disposición de calquera para comunicarse cun amplo grupo de xente, eu considero que non os debería confundir. Axúdaos a comprobar que é e que non é o xornalismo, que para iso pasan aquí catro anos. Se ti fas o mesmo que facías antes de chegar á facultade, é dicir, aquilo que calquera pode facer, pois será un comentario, até un ensaio ou unha novela, pero non é xornalismo. Internet estanos dando a vantaxe de poder discernir, de poder diferenciar.

O natural é que un estudante chegue a esta facultade para ser xornalista, non para ser outra cousa. Hai uns anos asustámonos porque tiñamos unha porcentaxe moi alta de alumnado que quería ser doutorando; aos dezanove anos entrar nesta facultade para facer investigación é case contranatural. Pero non é normal; o normal é que en cada promoción haxa dúas ou tres persoas que a través de materias como Métodos de Investigación vaian decantándose por este ámbito e que coas bolsas de colaboración co departamento pois, xa en cuarto curso, entran nos grupos de investigación para ver o que hai. É dicir, hai xente que se orienta máis cara á reflexión teórica pero falamos dunha porcentaxe que nunca supera o 10%. Ademais temos o problema engadido de cómo absorber ou crear estruturas máis estables para eses estudantes que se decantan por solicitar as bolsas do departamento. A xente acaba por ter que ir a traballar a un medio para poder compatibilizalo coa posible carreira académica que, ao fin e ao cabo, é unha carreira de fondo, na que os tempos son lentos, a burocracia moita, os criterios cambiantes... Moitos anos, poucas perspectivas. O meu consello para aquelas persoas que se decantan pola investigación? Pois que é mellor non ter perspectivas; tirar por aquela liña que queres investigar.

No meu caso, estudei a licenciatura de Xornalismo, estudei Políticas, traballei en medios, traballei en gabinete, fixen investigación e tiveron que pasar moitos anos para que realmente a perspectiva universitaria fose real. E durante moito tempo non o tiveron como horizonte porque traballaba nos medios e naquel momento, por certo, traballar nun medio pero continuar relacionada coa universidade, podía ser até contraproducente. “Ti que fas aquí se queres dedicarte á docencia”, dicíanme. Explicarlles que o que che gustaba era a investigación non era fácil. “Pero que *hobbies* máis raros tes”, respondían.

Conclusións

1. Na sociedade moderna as novas minorías influentes adquiren relevancia social. As elites diversifícanse na súas variedades funcionais, morais e simbólicas. As elites non só non deixaron de existir ao longo da Historia, senón que derivaron en novos grupos con capacidade de influír na sociedade, fenómeno que se intensifica coa comunicación de masas. Propicia a aparición da figura do intelectual entendido como un individuo non vinculado de maneira directa ao poder político ou económico; xerador de coñecemento e promotor de símbolos e modelos adoptados polo conxunto da sociedade. O seu rol social consiste en estimular a crítica, o debate e o ensino, segundo os teóricos das elites. Aínda que en diferente medida segundo á sociedade á que nos refiramos, un dos seus trazos distintivos é o prestixio social do que gozan, elemento definitorio dos grupos de elite de maior dimensión simbólica.

A minoría intelectual, na sociedade da comunicación de masas, precisará cada vez máis dos instrumentos institucionais e corporativos para exercer a súa capacidade de xerar imaxes, de influír. As institucións xeradoras de cultura e coñecemento por excelencia da nosa sociedade son as corporacións mediáticas e os intelectuais definíranse pola súa presenza en medios e redes converténdose en líderes de opinión. Posicionarse fora destas estruturas supón a perda de notoriedade e de capacidade de influencia. Na actualidade esta minoría espalla a súa influencia a través das empresas mediáticas e boa parte dela está conformada polos profesionais de xornalismo, actividade que xa a principios do século vinte algúns autores vinculan aos grupos de elite.

No ámbito xornalístico, a creación do grupo non só ven determinada pola existencia duns coñecementos específicos en comúns, senón que debemos ter en conta á construción dun perfil baseado noutros elementos que dan coherencia, como os estilos de vida. O retrato que obtemos é o dun profesional motivado pola capacidade de influír nos cambios sociais e que obtén unha serie de recompensas, máis alá das económicas, pola súa actividade, que son relevancia, prestixio e influencia social. Para “saber” no xornalismo, hai que “estar”. Trátase polo tanto dunha profesión sen horario na que a media de permanencia dos profesionais supera os vinte anos e cuxa consideración de elite non pode fundamentarse, nin moito, en criterios exclusivamente económicos.

A posición do xornalismo na estrutura social actual resposta en boa parte a dun grupo de elite, cunha complexa composición interna e variable segundo momentos conxunturais, pero visible e perceptible como colectivo. Sen dúbida, no seu conxunto, está adscrito aos círculos de poder e calquera profesional ao interactuar socialmente é percibido coas características globais desta minoría. A influencia dos xornalistas manifestase nunha dobre dirección: como xerador de coñecemento e como grupo de presión. Dentro do grupo de elite conformado polo xornalismo no seu conxunto, acubíllanse dispares situacións profesionais e sociais (do empregados en precario ás *estrelas* mediáticas, dos responsables dos gabinetes de comunicación política e empresarial aos profesores universitarios). Non todos os membros da elite teñen a mesma capacidade de influencia social; son aqueles que deciden nos procesos informativos e opinadores os que conforman o núcleo da elite, a elite dentro da

elite. Un grupo integrado por profesionais novos conscientes do seu rol social de prestixio e influencia cuxos campos de accións diversificáronse nos últimos anos. Coñecer as súas biografías, estilo de vida e motivacións, contribúe a entender o papel social do xornalismo no seu conxunto.

As minorías intelectuais e o xornalismo, en concreto, como grupo, presentan dificultades no seu estudo pola heteroxeneidade da súa composición interna e pola diversificación profesional. O camiño emprendido polos xornalistas cara a súa profesionalización dotouse dalgúns cimentos. Malia ser un proceso tardío e incompleto, nas últimas décadas o xornalismo español e galego puxo en marcha mecanismos de consolidación como grupo profesional. A existencia duns coñecementos sistematizados sobre a actividade, a formación universitaria, a cultura profesional e o asociacionismo redundan no proceso de profesionalización xornalística.

2. Aínda que o seu papel experimentou sucesivas mudanzas e adaptacións, a universidade mantense ao longo da historia como institución central da sociedade. Ao longo do século vinte sucedéronse cambios que consolidaron a universidade como parte medular da sociedade; porén, mantiña certa autonomía nos seus procedementos. Nas últimas dúas décadas, as que discorren entre a creación do Sistema Universitario Galego e a reforma europea derivada dos acordos de Boloña, o rol da universidade continúa a enfrontar novas esixencias, cuestións e retos, se cabe de maneira máis notoria que noutras etapas históricas anteriores. O modelo da universidade emprendedora, nun contexto de crise económica mundial, é a aspiración hoxe en día de boa parte das universidades europeas; unha universidade produtora de coñecemento aplicable polo tecido empresarial e surtidora de recursos humanos cualificados e especializados. Unha universidade implicada de maneira directa na xeración de riqueza económica.

A universidade galega, centralizada até os anos noventa en Santiago de Compostela, tamén experimentou unha enorme transformación xa desde a década dos sesenta. En primeiro lugar polo considerable crecemento no número de estudantes e, posteriormente, pola Lei de Reforma Universitaria de 1983, o desenvolvemento das competencias autonómicas sobre o ámbito académico superior e a inmediata segregación en tres institucións distintas e sete campus en total en 1989. Ao longo das dúas últimas décadas a construción dun Sistema Universitario Galego atopouse case de maneira endémica coa barreira que constituíron os intereses propios de cada unha das tres universidades e das estruturas locais que as arroupaban. O peche do mapa de titulacións durante case unha década agravou a necesidade sentida por parte das universidades de configurar o seu propio deseño en base á oferta de titulacións. O criterio de non duplicidade de titulacións, considerado sobre o papel esencial para conceder a implantación de novos títulos, foi obviado en diferentes oportunidades. As titulacións de Comunicación, obxectivo prioritario das tres universidades, tamén coñeceron a dinámica da competitividade e da pugna entre elas. Só nos últimos anos atopamos signos dun posible reorientación desta tendencia, con toda probabilidade derivados do contexto económico e da ampla reforma dos estudos universitarios acometida en Europa.

A titulación de Xornalismo, a primeira de Comunicación que se implanta na universidade galega, establécese en Santiago de Compostela en 1991 nun deses momentos de adaptación que caracterizan o devir da institución. Neste caso, a reforma dos plans de estudos, dos que a titulación compostelá será pioneira; as titulacións acúrtanse en cursos e cuantifican os contidos teóricos e prácticos nunha unidade de medida denominada crédito. Promóvese a flexibilidade curricular e o deseño de perfís que podan atender ás novas necesidades profesionais. A temperá integración do alumnado na empresa informativa de maneira remunerada convértese nun obxectivo primordial, supón unha vía de validar en pouco tempo o proxecto académico diante do conxunto profesional.

Hai outra cuestión, ademais, que ten unha importancia central para entender porque os estudos de Comunicación, neste caso Xornalismo, agroman como necesidade para a universidade galega a principios dos anos noventa. A actividade xornalística adquirira un protagonismo inédito, no Estado español, coa fin da ditadura e o fervedoiro político e social dos anos posteriores. O remate dos monopolios estatais, a creación de novas estruturas mediáticas e o protagonismo crecente dos xornalistas como cronistas dun tempo de cambio –aderezado pola estreita relación que se establece co mundo da política– realzan o estatus profesional. A Constitución española de 1978 establece a liberdade de expresión como liberdade fundamental, a comunicación social deixa de ser monopolio estatal e ábrese a vía para a creación de grupos empresariais con intereses sociais, políticos e económicos. A actividade profesional require exclusividade e o autodidactismo ou a formación a cargo da empresa xa non abonda para actuar neste novo escenario.

O xornalismo debe instalarse no ámbito superior da información. Esa é a premisa compartida tamén por un grupo de profesionais de Galicia, reducido pero activo nas súas propostas. O informe McBride promovido pola Unesco establece no ano 1980 o dereito e a necesidade de comunidades e pobos a seren axentes activos na construción e distribución da información. A comunicación é unha ferramenta comunitaria e simbólica extraordinariamente valiosa para a revalorización social das manifestacións culturais identitarias. Das reflexións e debates que emanaron do informe e que se deron en diferentes foros, especialmente no ámbito universitario, xurdiu un concepto hoxe tan amplamente estendido como é a política ou políticas de comunicación. O *I Congreso de Xornalistas de Galicia*, celebrado en Mariñán no ano 1983, reclamaba xa un centro universitario de Comunicación, que constituíse a única vía de acceso á profesión. Galicia, recoñecida na Constitución como nacionalidade histórica, aprobaba o Estatuto de Autonomía en 1985 e a comunicación era unha ferramenta de desenvolvemento.

3. O primeiro centro académico superior específico en Galicia, nace como titulación completa debido á vontade dun grupo de profesionais e docentes vinculados ao galeguismo e ao cambio de orientación política no goberno da USC. Unha cuestión de tipo conxuntural como foi o cambio de goberno da Universidade de Santiago de Compostela resultou determinante para implantar unha titulación completa de Comunicación, a primeira en Galicia. Unha titulación de Xornalismo baseada nos seguintes eixes: o equilibrio entre a teoría e a práctica en canto aos contidos formativos e un sistema de ingreso restritivo, malia a alta demanda,

que limitaba a cen o número de estudantes que podían acceder aos estudos en base ás súas altas cualificacións derivadas das probas de selectividade. A vitoria nas eleccións ao claustro en 1990 do que fora decano da facultade de Historia da USC, o historiador Ramón Villares, provoca unha xiro na orientación dos estudos de Comunicación no ámbito universitario galego. Cando toma posesión como reitor da USC xa hai un proxecto de titulación de segundo ciclo de Xornalismo para a universidade compostelá, que comporta ademais varias contratacións docentes en marcha.

O novo reitor decide tomar un tempo para estudar a implantación da nova carreira e emprende contacto con profesionais da comunicación cuxa formulación é oposta a uns estudos de segundo ciclo ao amparo do campo da Socioloxía. Unha das primeiras voces que escoita é a da xornalista e profesora na Universidade Autónoma de Barcelona, Margarita Ledo Andión; tamén a de Emili Prado, de orixe galega, cunha destacada traxectoria académica. A viraxe no proceso queda reflectido na documentación da institución universitaria, de maneira destacada nas actas das xuntas de goberno e do claustro, pero tamén é recoñecida de maneira unánime polos promotores do proxecto. O proxecto parte dunha titulación completa, diluíndo e rebaixando a dependencia doutras áreas de coñecemento e apostando pola Comunicación como ámbito específico de docencia e investigación. Ambas orientacións eran opostas no seu modelo. O segundo ciclo que se propuña desde a área de Dereito entendía a actividade profesional xornalística como un compendio de cultura xeral, habilidades propias da comunicación como a expresión escrita e un achegamento aos xéneros a través das especializacións temáticas. Unha parte básica da formación universitaria do xornalista, o primeiro ciclo, procedía dese modo doutras titulacións -a *grosso modo* das Humanidades e das Ciencias Sociais-, para achegarse ao estudo da Comunicación no segundo ciclo e, en concreto, á actividade xornalística profesional de maneira lene.

O proxecto de titulación completa de Xornalismo que propuña a nova comisión apostaba pola formación integral do futuro comunicador, daba os primeiros pasos para consolidar as áreas de coñecemento propias e ancoraba as materias na realidade máis próxima. Aquilo que algúns medios traduciron como “demasiado galego” era, en realidade, a vontade da nova facultade polo coñecemento e análise do sistema de comunicación galego no que se incardinaba e a aposta por melloralo a base de formar profesionais en Galicia. A inclusión das prácticas profesionais remuneradas no currículo permitirá incluso nunha primeira etapa que os estudantes de segundo curso experimentaran o traballo profesional. A idea era achegalos á súa actividade futura desde os primeiros pasos.

A filosofía que deixaban entrever cada un dos proxectos resultaba ben distinta e respondía a grupos docentes e profesionais con traxectorias diferenciadas. As dificultades para configurar un grupo de formadores no ámbito académico viñan, nun parte, derivadas da incapacidade da universidade de igualar as remuneracións económicas de profesionais con responsabilidade e, por outra, das condicións de ingreso da institución como a esixencia dunha formación académica que poucos profesionais ostentaban. O perfil do primeiro grupo de profesores nutríase de trazos en común: unha traxectoria profesional de percorrido medio/longo en Galicia e a procedencia do ámbito galeguista, fose desde unha perspectiva política, sindical ou cultural; todos eles licenciados en Madrid ou Barcelona. No grupo docente inicial

coinciden un grupo de profesionais con responsabilidades corporativas nas súas respectivas empresas formados cultural e politicamente no galeguismo, cando non no nacionalismo organizado. No nacemento da facultade o sistema de comunicación social en Galicia está experimentando fondas transformacións: por unha banda, vive unha etapa expansiva e de crecemento multimedia, e por outra, consolídase a relación coa administración autonómica como axente fundamental para o desenvolvemento dos medios, ben como distribuidora central de información e contidos, ben como provedora de financiamento a través de convenios e outros conceptos como publicidade explícita ou non e uso do galego.

Aquel era o contexto no que un grupo de xornalistas que apostaba desde unha década atrás pola posta en marcha dun centro universitario de Xornalismo decide aparcar a súa actividade profesional a prol da carreira académica, someténdose aos requisitos dunha institución cun sistema propio e asentado de avaliación dos méritos.

Aquel primeiro grupo de profesores / promotores definiu os contidos formativos e a súa aplicación ao mesmo tempo que utilizaba as súas redes profesionais para consolidar o proxecto. Foron os seus integrantes quen marcaron as liñas do futuro departamento de Ciencias de Comunicación e a configuración do cadro docente, como xulgadores dos méritos dos futuros profesores da facultade. Os compromisos básicos expresados na posta en marcha do proxecto foron asumidos polas novas incorporacións ao cadro do centro.

4. As empresas informativas foron reticentes á creación dun centro de formación superior de profesionais, que nacía cunha clara vontade galeguizadora que alcanzase a tarefa dos futuros comunicadores na comunidade autónoma, escollidos entre os estudantes preuniversitarios cos mellores expedientes académicos. A reacción dos medios de comunicación á creación de centros formativos no ámbito educativo superior, entre a indiferenza e a hostilidade, non é exclusiva do acontecido na Galicia de principios da década dos noventa. A reacción dos grupos empresariais manifestouse ao longo do século vinte en varias iniciativas de formación propia, nas que funcionou a empresa escola. Xa a partir dos anos oitenta os medios participaron de iniciativas formativas en colaboración con universidades da contorna.

Este tipo de iniciativas formativas, en forma de mestrados, converteuse nunha forma de selección de futuros profesionais. É neste punto no que atopamos unha das principais motivacións dos grupos mediáticos para rexeitar ou, cando menos, obviar, a implantación dos estudos universitarios de Comunicación. Interesaba construír o perfil do profesional dentro da empresa, coñecendo este os intereses económicos e editoriais do grupo no que ía desenvolver as súas tarefas. A consolidación e xeralización dos estudos de Comunicación na universidade pública implicaba unha forma de ingreso na profesión que escapaba aos métodos particulares de selección das empresas.

Polas anteriores razóns non se pode afirmar, nin moito menos, que a reacción dos medios galegos ante a posta en marcha da daquela facultade de Ciencias da Información da Universidade de Santiago de Compostela fose anómala respecto do que xa tiña acontecido noutras áreas da contorna. A incompreensión das empresas

informativas respecto da formación universitaria dos profesionais maniféstase desde a creación das primeiras titulacións de Comunicación nos Estados Unidos e en Europa. Se cadra en Galicia demostrou unha maior virulencia baseándose en dous argumentos: a traxectoria persoal e política do cadro docente inicial e os contidos que formaron o primeiro plan de estudos, na opinión das empresas inoperantes para o desenvolvemento da profesión.

Os medios galegos manifestaron por escrito e de maneira reiterada, a través de articulistas e xornalistas, as pexas daquel proxecto. Desde finais de 1990 e ao longo de 1991 o proxecto da nova facultade está fraguándose. Comezan os contactos dos que serán os membros da comisión que elaborará o plan de estudos, empréndese diálogo cos profesionais galegos ao redor do proxecto –tamén serve para tomarlle o pulso á potencial canteira docente-, promóvense reunións cos propietarios e responsables dos medios de comunicación e argállase un curso estival da Universidade de Santiago de Compostela ao redor da primeira guerra de Iraq como antesala da apertura da facultade. Porén, o silencio ao redor do proxecto nas páxinas dos medios é practicamente total durante ese período. Só se rompe cando son convocadas as primeiras prazas de profesorado nas vésperas da inauguración da facultade da praza de Mazarelos.

A convocatoria das primeiras tres prazas de asociados e os recursos presentados por algúns dos aspirantes tras a resolución das mesmas serven para desencadear unha ampla serie de informacións nos principais xornais da comunidade autónoma que poñen de manifesto a oposición ao proxecto. O nacemento da facultade estivo acompañado de páxinas impresas que recolleron as críticas, fundamentalmente dúas. A primeira delas facía fincapé na composición ideolóxica nacionalista do cadro docente. A segunda, derivada en boa parte da primeira, no peso que no plan de estudos tiñan os contidos relacionados cos aspectos sociais e económicos de Galicia.

As críticas proviñan duns medios cuxas redaccións estaban formadas maioritariamente por profesionais non universitarios e licenciados en campos diferentes ao da Comunicación. En 1990 o 45% dos profesionais dos medios posuían estudos universitarios, aínda que a maior parte non específicos de Comunicación, e un 30% procedían das escolas oficiais de Xornalismo. A proposta universitaria faría xornalistas dun grupo escollido de estudantes con algunhas das cualificacións máis altas no sistema de selectividade. Segundo os datos da Comisión Interuniversitaria Galega, no curso conmemorativo das dúas décadas de facultade, o 2011-2012, ambas notas de corte obteñen *record*; 9, 118 en Xornalismo e 9, 688 en Comunicación Audiovisual.

O discurso mediático hostil ao proxecto auspiciado pola USC continuaría a través de crónicas, reportaxes e entrevistas publicadas; tamén se traduciría na dificultade para establecer unhas relacións adecuadas entre o centro formativo e os centros de traballo, especialmente durante os primeiros anos de andaina. Destacan nesta liña dous medios impresos: *El Correo Gallego* que, co paso do tempo, conduciría as súas relacións coa facultade cara a cordialidade, - no ano 2000 saúda a construción da sede de Vite como un feito fundamental non só para a universidade senón para a cidade-, e *La Voz de Galicia*, un medio que apostaba de maneira inquebrantable polo desenvolvemento da nova Universidade da Coruña

O centro aposta desde o inicio polo uso do galego como idioma vehicular na docencia e, polo tanto, proxecta publicamente a posibilidade de desenvolver a comunicación social do país en galego. O espello da contorna mediática non devolvía unha imaxe sequera achegada. Aínda na actualidade o uso do galego por parte do departamento de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela continúa a ser elevado dentro do ámbito académico. No curso 2008-2009, fronte a un 20% de media no conxunto da Universidade de Santiago de Compostela, no departamento de Ciencias de Comunicación o emprego deste idioma chegaba ao 89,96%. Esa transmisión de coñecementos en galego que experimenta o estudantado non se corresponde coa realidade da actividade cotiá nos medios convencionais; ao longo das dúas décadas de existencia da facultade os medios en galego demostraron estar nunha posición de debilidade no mercado, co peche de cabeceiras tan significativas como *A Nosa Terra* e iniciativas senlleiras na rede como o portal *Vieiros*.

5. O afianzamento da facultade de Ciencias da Comunicación, tanto no contexto universitario como no profesional, produciuse en base a tres circunstancias: a proxección da formación nas empresas a través do traballo dos novos titulados en Galicia, a implantación da titulación de Comunicación Audiovisual nunha nova sede e a conformación dun grupo docente e investigador propio.

A consolidación dun proxecto como a facultade, entendida como a consecución de estabilidade, exprésase nunha dobre vertente interna e externa. Por un lado, é necesario para o centro afianzarse na estrutura académica da que nace, facerse un lugar nunha institución centenaria de recursos limitados na que os departamentos deben desenvolver un traballo destacado de investigación e captación de recursos. Por outro lado, a estabilidade gáñase tamén cando se consolidan as relacións externas con outras institucións e empresas poñendo en marcha proxectos e alianzas estratéxicas e cando se atende á capacidade de formar profesionais capacitados para integrarse nos sectores de referencia.

A chegada das licenciadas e licenciados en Xornalismo pola Universidade de Santiago de Compostela aos medios e aos gabinetes de comunicación produciu un efecto beneficioso para o desenvolvemento da facultade. Atendendo ao grao de satisfacción expresada polo estudantado de diferentes promocións respecto das prácticas realizadas durante a carreira e ao feito de que se convertera nunha das vías principais, a terceira, para unha integración laboral máis estable, podemos avalar o efecto positivo da iniciativa. Desde o punto de vista das empresas, comprobouse que a formación dos estudantes de Compostela non só non tiña nada que envexar aos titulados procedentes doutras universidades, senón que o seu contacto cotiá coa información galega facilitaba a inmersión nas rutinas de traballo. Desde a perspectiva da facultade, acadábase un obxectivo formativo fundamental para o proxecto, a integración laboral dos estudantes era promocionada e vencíanse as reservas expresadas polas empresas respecto do inadecuado do proxecto para as súas necesidades.

A facultade deseñada por Álvaro Siza no barrio de Vite supón un reforzo do proxecto académico no seo non só na Universidade de Santiago senón na universidade galega en xeral. Mesmo dotou á titulación dun carácter de referencia entre as facultades de Comunicación da península, que se reforzaría coa celebración

do congreso constituínte da Asociación Española da Investigación en Comunicación, en 2008. Dentro da universidade compostelá, os estudos de Comunicación avanzaron varios chanzos en virtude daquel novo edificio de autor que robustecía o campus norte e simbolizou o asentamento da titulación de Xornalismo e do departamento de Ciencias da Comunicación no conxunto das áreas e departamentos universitarios. Respecto das outras dúas universidades do país, que aspiraban a acoller novos títulos de Comunicación, o edificio de Siza manifestaba a vontade de medrar da facultade compostelá, preparándose para acoller novos contidos formativos. A nova facultade, inaugurada no ano 2000, estaba preparada para acoller a ansiada titulación de Comunicación Audiovisual.

As novas infraestruturas contribuíron a engrosar a tarefa realizada durante os primeiros dez anos de andaina da facultade e a dotar de novos medios o camiño futuro. Incidían na maior proxección do traballo realizado dentro das paredes da facultade e permitía, grazas á calidade das instalacións, establecer vínculos con axentes externos, institucións en empresas. O edificio dotaba á facultade doutra perspectiva á hora de colaborar en iniciativas externas, ofrecendo servizos e equipamentos necesarios para levar a cabo eventos diversos e constituía unha manifestación rotunda da asunción por parte do goberno da USC das Ciencias da Comunicación como unha materia neludible. Esa posición continuou cos equipos reitorais posteriores.

A implantación da titulación de Comunicación Audiovisual foi obxectivo da universidade compostelá dese a apertura da facultade aínda que, en boa parte debido ao bloqueo do mapa de titulacións, non foi realidade até o curso 2003-2004. Trátase dun momento fundamental para o sector audiovisual en Galicia, considerado pola Xunta de Galicia como un sector estratéxico apoiado por lei. O reparto da titulación estivo condicionado pola presión da Universidade da Coruña para obtela e, finalmente, desde a administración optouse por unha solución de contento que permitiu a presenza da titulación en tres universidades, cunha fórmula conxunta para Santiago e Vigo. Estas dúas universidades formalizaron unha alianza previa para optar a Comunicación Audiovisual fronte á Universidade da Coruña. Se ben a solución final non contentou aos responsables das dúas facultades, na práctica as titulacións funcionaron de maneira independente aínda expedindo un título conxunto. A manobra da Universidade de Santiago para arrancar a titulación en primeiro e segundo ciclo, evitando a fuga de estudantado cara A Coruña, e a especialización que se estableceu en cada un dos campus contribuíron á boa posición da USC en Comunicación Audiovisual. Datos como as altas notas de corte da titulación e a consolidación da área de coñecemento correspondente no centro coa incorporación de docentes da Universidade de Vigo contribúen a súa alta capacidade de atracción. Para a súa posta en marcha aproveitáronse os recursos xa existentes, non só os humanos, senón os resultados do traballo de investigación e análise realizado ao longo de dez anos ao redor do ámbito audiovisual.

Non se pode dicir que o centro compostelá non atendera ás transformacións dos sistemas de comunicación; se atendemos á oferta formativa, a anticipación da facultade compostelá á hora de *academizar* os novos fenómenos xornalísticos na rede –recoñecida desde outros centros universitarios– valeulle un espazo impulsor. A facultade de Ciencias da Comunicación acolle no curso 2010-2011 a un grupo docente de preto de setenta persoas entre catedráticos, titulares, contratados

doutores, asociados e bolseiros aos que hai que sumar os procedentes doutras áreas e departamentos da USC, un terzo do cadro. O balance en relación á investigación e á produción científica sitúase á par dos centros universitarios de Comunicación da contorna; en xeral a investigación en comunicación en todo o Estado adoece das mesmas particularidades e debe enfrontarse ao feito de que boa parte do traballo universitario significativo para as publicacións de referencia proceden doutras áreas de coñecemento e departamentos.

Vinte anos despois da súa inauguración, a facultade desenvolve a súa labor nun escenario profesional moi distinto a aquel momento expansivo entre finais da década dos oitenta e os primeiros noventa. A crise económica dos medios xornalísticos, a perda de alento no sector audiovisual e, en xeral, os cambios de modelo de negocio no sector da comunicación, deben integrarse no programa da facultade xa que esa é a realidade que circunda aos futuros profesionais. Aínda que a función da facultade continúa a ser, como nas súas esencias, formar persoas tituladas que podan enfrontarse aos retos laborais, o certo é que as rápidas transformacións da contorna comunicativa nun marco universitario como Boloña abren novos horizontes a estudos de posgrao e mestrados que actualicen as ferramentas das graduadas e graduados. Así a todo, cun panorama profesional tan confuso como aberto, a atracción das dúas titulacións de Comunicación da USC sobre o estudantado preuniversitario galego continúa a ser incuestionable.

Índice táboas

Táboa nº 1. Plan de estudos Escola Oficial de Periodismo ano 1967	89
Táboa nº 2. A imaxe da profesión xornalística segundo inquéritos CIS 1975-1991	101
Táboa nº 3. Áreas de coñecemento establecidas para Ciencias da Información polo decreto 1888/1984	128
Táboa nº4. Plan de Estudos da Facultade de Ciencias da Información da Universidade Complutense de Madrid, 1975	136
Táboa nº5. Plan de Estudos Ciencias da Información Universidade Autónoma Barcelona, 1981	142
Táboa nº 6. Proposta plan de Estudos 2º ciclo Xornalismo. Universidade de Santiago de Compostela, 1990	187
Táboa nº7. Complementos de formación e materias de segundo ciclo de Xornalismo na Universidade da Laguna curso 1990-1991	189
Táboa nº8. Materias troncais 1º ciclo Xornalismo, Publicidade e Relacións Públicas e Comunicación Audiovisual (decreto 1386/1991)	208
Táboa nº9. Materias troncais 2º ciclo Publicidade e Relacións Públicas (decreto 1386/1991)	209
Táboa nº10. Materias troncais 2º ciclo Comunicación Audiovisual (decreto 1427/1991)	210
Táboa nº11. Materias troncais 2º ciclo Periodismo (decreto 1428/1991)	210
Táboa nº 12. Plan de estudos de 1º Xornalismo. Materias obrigatorias curso 1991-1992	214
Táboa nº13. Plan de estudos conducentes título Xornalismo. Universidade de Santiago de Compostela 1992	218
Táboa nº14. Distribución de créditos plan de estudos Xornalismo, Universidade de Santiago de Compostela 1992	222
Táboa nº15. Estudantes licenciados en Xornalismo, Universidade de Santiago de Compostela 1995-2001	226
Táboa nº16. Número persoas matriculadas na Facultade de Ciencias da Comunicación, Universidade de Santiago de Compostela desde o curso 1994-1995	230
Táboa nº17. Acordos en materia de profesorado titular Facultade de Ciencias da Información. Xunta de Goberno da Universidade de Santiago de Compostela do 2 de xuño de 1995	238
Táboa nº18. Estudantes que realizaron prácticas. Curso 1992-1993 / Curso 2010-2011	252
Táboa nº19. Distribución estudantes prácticas segundo tipo de entidades 1992-2011	253
Táboa nº20. Empresas con convenios de realización de prácticas coa Facultade de Ciencias da Comunicación, Universidade de Santiago de Compostela	255

Táboa nº21. Seminarios do primeiro programa de doutoramento da Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela, curso 1993-1994. “O espacio da comunicación: novos paradigmas e implicacións socioeconómicas”	258
Táboa nº 22. Cadro de docentes do primeiro programa de doutoramento. Facultade de Ciencias da Comunicación USC 1993-1995	259
Táboa nº23. Plan de estudos conducentes título Xornalismo. Universidade de Santiago de Compostela 1999	275
Táboa nº 24. Distribución de créditos por materias e cursos plan estudos Xornalismo USC 1999	279
Táboa nº 25. Actividades externas realizadas na Facultade de Ciencias da Comunicación do curso 2004-2005 ao curso 2009-2010	295
Táboa nº26 Plan de estudos licenciatura Comunicación Audiovisual Universidades de Santiago de Compostela e Vigo 2003	317
Táboa nº27. Distribución créditos Licenciatura en Comunicación Audiovisual Universidades de Santiago de Compostela e Vigo 2003	321
Táboa nº28. Notas de corte licenciatura Comunicación Audiovisual probas de acceso xuño e opción preferente 2003-2009	322
Táboa nº 29. Congresos, Xornadas, Foros, Cursos organizados desde a facultade, departamento ou grupos de investigación do curso 1999-2000 ao 2009-2010	327
Táboa nº 30. Contratos con empresas, informes, entidades sen ánimo de lucro, outros contratos. Departamento de Ciencias da Comunicación da USC curso 2001/2002- curso 2009/2010	332
Táboa nº31. Teses presentadas no departamento de Ciencias da Comunicación da USC 1997-2010	339
Táboa nº 32. Proxectos de investigación de convocatoria pública dos grupos de investigación do departamento de Ciencias da Comunicación da USC 1998-2011	343
Táboa nº33. Uso do galego e do castelán na docencia na Universidade de Santiago de Compostela e, en particular, no departamento de Ciencias da Comunicación	349
Táboa nº 34. Relación das dezaseis persoas entrevistadas e datas da entrevista	366

Bibliografía

Aaronovitch, S. *The ruling class*. Laurence Wishart, Londres, 1961

Adorno, T. W. *Crítica cultural y sociedad*. Sarpe, Madrid, 1984

Adorno, T.W; Horkheimer, M. *Sociológica*. Taurus, Madrid, 1979

Alonso, L.E."Sujeto y discurso: el lugar de la entrevista abierta en las prácticas de la sociología cualitativa" en J.M. Delgado e J. Gutiérrez (Coords.), *Métodos y Técnicas cualitativas de investigación en Ciencias Sociales* (p 225-240). Síntesis, Madrid, 1995.

Álvarez Corbacho, Xaquín. "El sistema universitario en la comunidad autónoma gallega". Capítulo en *La Financiación de las universidades, un análisis por comunidades autónomas* (Mª Jesús San Segundo, coor.) p 303-338. Conferencia de Rectores de las Universidades Españolas (CRUE), Madrid, 2003.

Álvarez Pousa, Luis. *Prensa amenazada en Galicia: da Transición ó Fraguismo*. Lea, Santiago de Compostela, 1999

A identidade fronte á rede : o reto mediático de Galicia na sociedade da información. Xerais, Vigo, 1999
Prensa e identidade na sociedade da información : estratexias e funcións dos xornais no sistema galego de comunicación (tese doutoramento). Universidade de Santiago de Compostela, 1998

Álvarez-Uría, Fernando (ed.). *Karl Marx, Max Weber y Emile Durkheim. Sociología y educación*. Ediciones Morata, Madrid, 2007

Álvarez-Uría, Fernando; Varela, Julia. *Sociología de las instituciones : bases sociales y culturales de la conducta*. Morata, Madrid, 2009

Armañanzas, Emy; Díaz Noci, Javier; Meso, Koldo. *El periodismo electrónico*. Ariel Comunicación, Barcelona, 1996

Aron, R. *Estudios sociológicos*. Espasa Calpe, Madrid, 1989

Aubach Guiu, Mª Teresa; Rubio Lacova, María (Eds.). *Comunicación audiovisual y desarrollo de las regiones. Actas del II Congreso Internacional sobre Comunicación y Desarrollo de las Regiones en Europa. Salamanca 28-30 noviembre 1996*. Facultad de Ciencias de la Información, Universidad de Salamanca, 2000

Badiou, Alain. *El concepto de modelo*. Siglo XXI, Buenos Aires, 1972.

Baena del Alcazar, M. *Elites y conjuntos de poder en España (1939-1992). Un estudio cuantitativo sobre Parlamento, Gobierno y Administración y gran empresa*. Tecnos, Madrid, 1999

Baladrón Pazos, Antonio. J; Martín Nieto, Rebeca; Martínez Pastor, Esther. *Para comprender la publicidad, las RR.PP. y la comunicación audiovisual*. Tirant Le Blanch, Valencia, 2010

Barreiro Fernández, Xosé Ramón. *Historia contemporánea: ensino e cultura*. Hércules de Ediciones, A Coruña 1991

Barrera, Carlos. *Periodismo y franquismo: de la censura a la apertura*. Ediciones Internacionales Universitarias, Barcelona, 1995

Del gacetero al profesional del periodismo. Evolución histórica de los actores humanos del cuarto poder. Fragua e Asociación de Historiadores de la Comunicación. Madrid, 1999

Historia de la Facultad de Comunicación de la Universidad de Navarra. Medio siglo de enseñanza e investigación 1958-2008. Eunsa, Pamplona, 2009

Barthes, Roland. *La teoría*. Anagrama, Barcelona, 1971

"Introducción al análisis estructural de los relatos" en VVAA. *Análisis estructural del relato*. Ediciones Buenos Aires, Barcelona, 1982, p 9-43

Baudrillard, J. *La sociedad de consumo*. Plaza y Janés, Barcelona, 1974

Beltrán, Miguel. *La elite burocrática española*. Tecnos, Madrid, 1977

-
- Beneyto, Juan. *La opinión pública: teoría y técnica*. Tecnos, Madrid, 1961
- Benito, Ángel. *Teoría General de la Información*. Guadiana de Publicaciones, Madrid, 1973
- Bermejo, J.C. *La fábrica de la ignorancia. La universidad del «como si»*. Akal, Madrid, 2009
- Bilbao Fullaondo, Josu. *La prensa diaria de Galicia*. Lea, Santiago, 1997
- Blanchet, A. *Técnicas de investigación en ciencias sociales Datos, observación, entrevista, cuestionario*. Narcea, Madrid, 1989.
- Blanchot, Maurice. *Los intelectuales en cuestión : esbozo de una reflexión*. Tecnos, Madrid, 2003
- Bohere, G. *Profesión: periodista*. OIT, Xenebra, 1985
- Bonete Perales, Enrique (ed.). *Ética de la comunicación audiovisual: materiales para una ética mediática*. Tecnos, Madrid, 1999
- Bordieu, P. *La distinción*. Taurus, Madrid, 1988
- Sobre la televisión*. Anagrama, Barcelona, 1997
- Borrat, H. *El periódico, actor político*. Gustavo Gili. Barcelona, 1989.
- Bottomore, T. B. *Minorías selectas y sociedad*. Gredos, Madrid, 1965
- Bourdon, R, et al. *Corrientes de la investigación en las Ciencias Sociales*. Tecnos, Madrid, 1981
- Bradley, B. *La vida de un periodista*. El País-Aguilar, Madrid, 1996
- Bragança de Miranda, José,; Frederico da Silveira, Joel. *As Ciências da Comunicação na viragem do século. Actas do I Congresso da Associação Portuguesa de Ciências da Comunicação*. Vega Editora, Lisboa, 2002.
- Breton, Philippe; Proulx, Serge. *La explosión de la comunicación*. Civilización Ediciones, Barcelona, 1990
- Bride, Sean e outros. *Un solo mundo, voces múltiples. Comunicación e información en nuestro tiempo*. Fondo de Cultura Económica, México, 1980
- Bragança de Miranda, José,; Frederico da Silveira, Joel. *As Ciências da Comunicação na viragem do século. Actas do I Congresso da Associação Portuguesa de Ciências da Comunicação*. Vega Editora, Lisboa, 2002.
- Bricall, J.M. (Dir.). *Informe Universidad 2000*. Conferencia de Rectores das Universidades Españolas (CRUE), Madrid, 2000
- Burham, James M. *The Machiavellians*. Siglo XX, Buenos Aires, 1967.
- Bustamante, Enrique. *Los amos de la información en España*. Akal, Madrid, 1982.(Coord.)
Hacia un nuevo sistema mundial de comunicación. Las industrias culturales en la era digital. Gedisa, Barcelona, 2003
- Bustamante, Enrique; Zallo, Ramón (Coord.). *Las industrias culturales en España*. Akal, Madrid, 1988
- Cachón Rodríguez, L. *¿Movilidad social o trayectorias de clase?* Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid, 1989.
- Campos, Francisco. *A reconversión da prensa en Galicia (1982-1992)* (tese doutoramento). Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela, 1994.
- Canel, M. J.; Rodríguez Andrés, R. e Sánchez Garanda, J. J. *Periodistas al descubierto: retrato de los profesionales de la información*. CIS, Madrid, 2000.
- Cantavella, Juan. "Un siglo de manuales de redacción periodística" en María J. Casals (coord.). *Mensajes periodísticos y sociedad del conocimiento (libro homenaje al profesor José Luis Martínez Albertos)*. Fragua, Madrid, 2004
- Carpenter, Edmund; McLuhan, Marshall. *El aula sin muros*. Ediciones de Cultura Popular, Barcelona, 1968

- Castells, M. *Metodología y epistemología de las ciencias sociales*. Ayuso, Madrid, 1981
La era de la información, vol. I: *La sociedad red*. Alianza, Madrid, 1997
Comunicación y poder. Alianza, Madrid, 2009
- Cayuela Gally, Ricardo. *La voz de los otros*. Barril y Barral, Madrid, 2009
- Cebrián, J. L. *La prensa y la calle*. Nuestra cultura, Madrid, 1980
Cartas a un joven periodista. Planeta, Barcelona, 1997
- Cebrián Herreros, Mariano. *Géneros informativos audiovisuales. Radio, televisión, periodismo gráfico, cine y vídeo*. Ciencia 3, Madrid, 1992
- Cendán Fraga, A. *La prensa en Galicia a partir de 1976*. Editorial Trymar, Lugo, 2001
A televisión en Galicia. Edicións Lea, 1998
Xornalismo e medios de comunicación en Galicia durante o franquismo. Edicións do Castro, Sada, 2003.
- Chacel, F; Bourdon, R; Lazarsfeld, P. *Metodología de las Ciencias Sociales. Análisis de los procesos sociales*. Laia, Barcelona, 1975
- Charon, Jean-Marie. *Cartes de Presse. Enquête sur les journalistes*. Stock, París, 1993
- Chomsky, Noam. *La responsabilidad de los intelectuales y otros ensayos históricos y políticos : los nuevos mandarines* (3ª edición). Ariel, Barcelona, 1974
Ilusiones necesarias. Control del pensamiento en las sociedades democráticas. Libertarias/Prodhufl, Madrid, 1992
Los nuevos intelectuales. Península, Barcelona, 2006
- Col Vinent, R. *La creación de un líder*. Dopesa, Barcelona, 1975
- Corominas, A; Sacristán, V. *Construir el futuro de la universidad pública*. Icaria, Barcelona, 2010
- Costa, Joan. *Comunicación corporativa y revolución de los servicios*. Ediciones de las Ciencias Sociales, Madrid, 1995
- Costa Rico, Antón. *Historia da educación e da cultura en Galicia. Permanencias e cambios no contexto cultural e educativo europeo*. Xerais, Vigo, 2004.
- Dader, J.L. *El periodista en el espacio público*. Bosch, Barcelona, 1992
Periodismo de precisión. Síntesis, Madrid, 1997
- Delgado, Juan Manuel; Gutierrez, Juan (coord.). *Métodos y técnicas cualitativas de investigación en Ciencias Sociales*. Síntesis, Madrid, 1995
- De Aguinaga López, Enrique. *Periodismo, profesión: Estudio para la definición objetiva del ejercicio profesional del periodismo*. Fragua, Madrid, 1980
Epistemología del ejercicio periodístico. Tese de doutoramento. Universidad Complutense de Madrid, 1984
- De Diego, Enrique. *Pretorianos. De dónde vienen y adónde van los fontaneros de la Moncloa*. Martínez Roca, Madrid, 2004
- De Luxán, J.Mª (Ed.). *Política y Reforma Universitaria*. Cedecs, Barcelona, 1998
- Debord, Guy. *La sociedad del espectáculo*. Pre-Textos, Valencia, 1999
- Delporte, Christian. *Les journalistes en France, 1880-1950 / Naissance et construction d'une profession*. Seuil, París, 1999
- Dexter, L. A. *Elite and specialized interviewing*. European Consortium for Political Research, 2006.
- Díaz Noci, J.; Salaverría Aliaga, Ramón. (Coords.). *Manual de redacción ciberperiodística*, Ariel, Barcelona, 2003.
- Díaz Nosty, Bernardo. *La mejora de la práctica docente en Comunicación periodística*. Universidad de Málaga, 1998
- Diezhandino, Mª P.; Bezunartea, O.; Coca, C. *La élite de los periodistas*. Universidad del País Vasco, Bilbao, 1994

Dinwall, R; Lewis, P (Eds.). *The sociology of the professions: Lawyers, doctors and others*. Macmillan Press, London, 1985

Dovifat, Emile. *Periodismo* (2 vol). Uteha, México, 1959-1960

Duby, Georges. *Historia social e ideologías de las sociedades*. Anagrama, Barcelona, 1976

Eco, Umberto. *La estructura ausente*. Lumen, Barcelona, 1975

Elias, Norbert. *Conocimiento y poder*. Ediciones de la Piqueta, Madrid 1994

Esteve, F. (Coord.). *Estudios sobre Información Periodística Especializada*. Valencia, Fundación Universitaria San Pablo-CEU, 1997.

Fallaci, Oriana. *Entrevista con la historia*. Noguer y Caralt, Barcelona, 2009.

Fernández del Moral, J. (Coord.). *Periodismo especializado*. Ariel, Barcelona, 2004.

Fernández Freixanes, Victor. *Unha ducia de galegos*. Editorial Galaxia, Vigo, 1976

Fernández Santander, C. *La Voz de Galicia. Crónica de un periódico (1882-1992)*. Ediciós do Castro, Sada, 1993.

Fontcuberta, Mar. *La noticia*. Paidós. Barcelona. 1993

Frampton, Kenneth. *Álvaro Siza: obra completa*. Gustavo Gili, Barcelona, 2000.

Freire, Paulo. *Pedagogía del oprimido*. Siglo XXI, Madrid, 1975

Frölich, Romy (ed). *Jounalism Education in Europe and Noth America: An international comparison*. Hamptom Press, Creskill NJ, 2002

Fuentes, J.F. e Fernández, J. *Historia del periodismo español. Prensa, política y opinión pública en la España contemporánea*. Síntesis, Madrid, 1997.

Gabilondo, Iñaki. *El fin de una época. Sobre el oficio de contar las cosas*. Barril Barral Editores, Barcelona 2011

Gaitan, Moya, J.A; Piñuel Raigada, J.L. *Técnicas de investigación en comunicación social: elaboración y registro de datos*. Síntesis, Madrid, 1998.

Galindo, Fermín. *Las nuevas firmas de la prensa gallega*. Tórculo Edicións, Santiago de Compostela, 1999

Ámbitos de periodismo de precisión. Tórculo Edicións, Santiago de Compostela, 2004

"O desafío da calidade na educación" en *Comunicacion e cultura en Galicia e Portugal*. --

Santiago: Consello da cultura Galega, 2006. P 55-65

"Max Weber entre la ciencia y el periodismo" en *Actas do 2º Congreso luso-brasileiro de estudos jornalísticos. 4º Congreso luso-galego de estudos jornalísticos*. Universidade Fernando Pessoa, Porto, 2006. P 55-57

"Del imaginario social del poder en Galicia, de la austeridad y del exceso" en *Sociologías de los márgenes : Libro homenaje a Juan Luis Pintos de Cea-Naharro / A. Enrique Carretero Pasin y Juan R. Coca* (editores). -- Huelva : Hergué, 2009. p 215-230

Gallego Jorreto, Manuel. "El Burgo de las Naciones" en *Boletín académico. Revista da Escola Técnica Superior de Arquitectura da Coruña*, nº 8, 1988 (p 18-23)

García-Albi Gil de Biedma, Inés. *Nosotras que contamos. Mujeres periodistas en España*. Plaza Janés, Barcelona, 2007

García de Cortázar, M. García de León, Mª A. *Profesionales del periodismo. Hombres y mujeres en los medios de comunicación*. Centro de Investigaciones Sociológicas/Siglo XXI de España Editores, Madrid, 2000.

García de Cortázar, M., García de León, M., Ortega, F., Callejo, J. e Val, C. Del. *La galaxia mediática*. Centro de Investigaciones Sociológicas, Madrid, 2000.

- García de León, María Antonia. *Herederas y heridas. Sobre las élites profesionales femeninas*. Cátedra, Madrid, 2002
- García de León, Mª Antonia et al. *Sociología de la educación*. Editorial Barcanova, Barcelona, 1993
- García de León, María Antonia; García de Cortázar, Mª Luisa. *Las académicas (Profesorado universitario y género)*. Instituto de la Mujer, Madrid, 2001
- García González Aurora. *La Voz de Galicia: evolución histórico-empresarial de un periódico regional.1939-1992*. (Tese doutoramento). Universidade de Navarra, Pamplona, 1994
- García González, María Nieves. *La entrevista*. Fragua, Madrid, 2007
- El periodismo democráticos de los gabinetes de comunicación: aprendizaje en los estudios superiores del espacio europeo*. Fragua, Madrid, 2020
- García Jiménez, Leonarda. *Las teorías de la comunicación: un mapa sobre el territorio de nuestra investigación (1980-2006)*. Tecnos, Madrid, 2007
- García Orosa, Berta. *Os Gabinetes de comunicación na Galicia do século XXI : a renovación tecnolóxica e as novas estratexias de futuro na súa relación cos medios impresos, audiovisuais e electrónica en red*. Universidade de Santiago de Compostela, 2003
- Giddens, A. *La estructura de clases en las sociedades avanzadas*. Alianza, Madrid, 1979
- La Tercera Vía*. Taurus, Madrid, 1999.
- Gil Yepes, José Antonio. *El reto de las elites*. Tecnos, Madrid, 1978
- Giner, Juan Antonio. *La revolución empieza en Harvard y otras crónicas americanas de nuestro tiempo*. Euns, Pamplona, 1990
- Giner de los Ríos, F. *La universidad española*. (1^a ed. 1902), Civitas, Madrid, 2001
- Goffman, Erving. *Los momentos y sus hombres*. Paidós, Barcelona, 1991
- Goldfarb, Jeffrey. *Los intelectuales en la sociedad democrática*. Akal, Madrid, 2003
- Gómez, V. M; Tenti Fanfani, E. *Universidad y profesiones*. Miño y Dávila Editores, Buenos Aires, 1989
- Gómez Baceiredo, Beatriz; Hernández Corchete, Sira. *La periodística como disciplina universitaria: balance y perspectivas*, Sociedad Española de Periodística, Navarra, 2007
- Gómez Mompert, José Luis. *Metodologías para la Historia de la Comunicación*. Universidade Autònoma de Barcelona, 1996
- Gómez Mompert, José Luis; Marín Otto, Enric. (eds.). *Historia del periodismo universal*. Síntesis, Madrid, 1999
- Gomis, Lorenzo. *Teoría dels gèneres periodístics*. Centro d'Investigació de la Comunicació, Barcelona, 1991
- González Alcantud, José Antonio; Robles Egea (eds.). *Intelectuales y ciencias sociales en la crisis de fin de siglo*. Anthropos, Barcelona, 2000
- González Reigosa, Carlos. *El periodista en su circunstancia*. Alianza, Madrid, 1997
- Gordon Pérez, Mercedes. *La enseñanza del periodismo en el mundo occidental. Estudio histórico comparado de tres escuelas*. Universidade Complutense, Madrid, 1991 (tese doutoramento)
- Graham, K. *Una historia personal. Mujer, periodista, empresaria, editora de The Washington Post*. Alianza Editorial, Madrid, 1998
- Graña González, Manuel. *La Escuela del Periodismo. Programas y métodos*. Compañía Iberoamericana de Publicaciones, Madrid, 1930
- Grijelmo, Alex. *El estilo del periodista*. Taurus, Madrid, 1997
- Habermas, Jürgen. *La lógica de las Ciencias Sociales*. Tecnos, Madrid, 1988

-
- Hallbwachs, Maurice. *La memoria colectiva*. Prensas Universitarias de Zaragoza, 2004
- Heinze, Ursula. *Mulleres*. Xerais, Vigo, 1991
- Hernández Armenteros, Juan (Dir.). *La Universidad española en cifras*. CRUE, 2010. En liña: <http://www.crue.org/Publicaciones/UEC.html>
- Herrero, J.C (Ed.). *Manual de Teoría de la Información y de la Comunicación*. Universitas, Madrid, 2009
- Humanes Humanes, María Luisa. *La formación de los periodistas en España* (tese doutoramento). Universidade Complutense de Madrid, 1997
- “La política de formación de comunicadores: la Escuela Oficial de Periodismo (1941-1970)” en *La comunicación social durante el franquismo* (García Galindo, Juan Antonio; Gutiérrez Lozano, Juan Francisco; Sánchez Alarcón, Inmaculada, editores), Diputación Provincial de Málaga, 2002, p 637-638
- Igartua, Juan José. *Teoría e investigación en comunicación social*. Síntesis, Madrid, 2004
- Iglesias, María Antonia. *Memoria de Euskadi*. Aguilar, Madrid, 2009
- Jérez Mir, Miguel. *Elites políticas y centros de extracción en España, 1938-1957*. CIS, Madrid, 1982
- Johnson, Terence James. *Professions and power*. Londres: Macmillan Press, London, 1977
- Keller, Suzanne. *Más allá de la clase dirigente*. Tecnos, Madrid, 1971.
- Kerr, Clark. *The uses of University*. Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts, 2001.
- Kohlhaas, Bettina. *Aproximación al concepto de control y garantía de calidad en prensa, el caso de La Opinión A Coruña : (Grupo Editorial Prensa Ibérica)*. Tese de doutoramento. Universidade de Santiago de Compostela, 2004
- Lacalle, Daniel. *Los trabajadores intelectuales y la estructura de clases*. CIS, Madrid, 1982
- Lago Peñas, Santiago;Vaquero García, Alberto (dir.). *O Sistema Universitario Galego, balance e perspectivas*. Universidade de Santiago de Compostela, 2002
- Lasch, C. *La Rebelión de las élites y la traición a la democracia*. Paidós, Barcelona, 1996.
- Latorre, Jorge; Vara, Alfonso; Pérez-Latre, Francisco Javier (Editores). *Profesionales para un futuro globalizado. Actas del XVII Congreso Internacional de Comunicación*. Facultad de Comunicación, Universidad de Navarra, Ediciones Eunete, Pamplona, 2003
- Ledo Andión, Margarita. *Prensa e galeguismo*. Edicións do Castro, Sada, 1982
- Para un modelo de facultade de Ciencias da Información para Galicia*. Santiago de Compostela, 1989 (Copia depositada na Biblioteca Xeral da USC)
- “Réplica a «Nacionalismo e información»” en *A Trabe de Ouro* nº7, Sotelo Blanco, Santiago de Compostela, 1991
- O diario postelevisivo*. Lea, Santiago de Compostela, 1993
- “Álvaro Siza, as pernas do ciclista”. Entrevista. Revista Obradoiro, nº 23, COAG, Santiago de Compostela, Decembro 1994.
- (Ed.) *Comunicación na periferia atlántica : actas do I Congreso Internacional (Santiago de Compostela, 8-10 de novembro de 1995)*. Universidade de Santiago de Compostela, 1996
- “A Investigación no espazo luso-galaico ou como intervir na definición do proceso de mundialización” en Galicia e Portugal, a comunicación euro-rexional no século XXI. Xunta de Galicia, Santiago de Compostela, 2000. p 79-82
- “Do bucle e da fenda : para un ensaio crítico sobre a cultura galega”. Real Academia Galega, A Coruña, 2009
- “Indicios de desaparición e tres fotografías dende onde o mundo se chama Galicia”. Discurso inaugural curso académico 2011-2012. Universidade de Santiago de Compostela, 2011
- Ledo Andión, Margarita (Coord.). *Televisión e interculturalidade en Bretaña, Galicia e País de Gales*. Tórculo, Santiago de Compostela, 1998
- Ledo Andión, Margarita; Krohling Kunsch, Margarita (eds). *Comunicación audiovisual, investigación e formación universitarias : Actas do II Coloquio Brasil-Estado Español de Ciencias da Comunicación : (Santiago de Compostela, 23-25 de novembro de 1998)*. Universidade de Santiago de Compostela, 1999

Ledo Andión, Margarita; Tapio, Varis (dirs.). *Galicia-Finlandia : modos de pensar : a cultura, o mundo, a comunicación : actas das xornadas celebradas os días 9, 10, 11 de novembro de 2000 en Santiago de Compostela*. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2002

Lerena, Carlos. *Escuela, ideología y clases sociales en España*. Ariel, Barcelona, 1976

Lichter, S. R; Rothman, S; Lichter, L. *The Media Elite: America's New Power- brokers*. Hasting House, New York, 1986

Lippman, Walter. *Public Opinion*. Hancourt Brace, Nova York, 1922

Llovet, Jordi. *Adios a la universidad: El eclipse de las humanidades*. Galaxia Gutenberg, Madrid, 2001

Lois González, Rubén. *A Universidade (1960-1992)*. Xerais, Vigo, 1994

López, Edith. *O sector audiovisual en Galicia*. Edicións Lea, Santiago de Compostela

López García, Xosé. *A comunicación en Galicia 1998. Sobre o hipersector da comunicación*. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 1998

(Coord.). *A comunicación en Galicia 2000*. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2000

(Coord.). *A comunicación en Galicia 2002*. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2002

(Coord.). *A comunicación en Galicia 2004*. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2004.

(Coord.). *A comunicación en Galicia 2007*. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2007.

"Nuevos perfiles de periodistas en la sociedad de la información" en *Revista Ambitos* nº 7-8, 2002, p 7-18

"Los periodistas de los nuevos tiempos: profesionales preparados para la era digital y para la divulgación del conocimiento" en *La comunicación: industria, conocimiento, profesión*. (497-503) Edición a cargo de Carlos Barrera del Barrio, Marcial García López, Fernando Martínez Vallvey. Edipo, Madrid, 2003

"La formación continua de los periodistas" en *Propuestas para una comunicación de calidad. Contenidos efectos y formación*. Edición a cargo de Sonia Carcelén García, Carmen Rodríguez Wangüemert e Nuria Villagra García. Edipo, Madrid, 2006

López García, Xosé; Sousa, Jorge Pedro (Coords). *A investigación e o ensino do xornalismo no espazo luso-galego*. Actas do I Congreso Luso-Galego de Estudos Xornalísticos. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2004

López García, Xosé; Aneiros Díaz, Rosa (Coords). *A comunicación en Galicia 2010*. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2010

López Hidalgo, Antonio. *La entrevista periodística. Entre la creatividad y la información*. Ediciones Libertarias, Madrid, 1997

El periodista en su soledad. De cómo la precariedad en el trabajo condiciona la ética y la independencia del profesional, y otras respuestas sin pregunta. Comunicación Social. Ediciones y Publicaciones. Sevilla, 2005.

Lulle, Thierry et al. *Los usos de la historia de vida en las Ciencias Sociales*. Anthropos, Barcelona, 1996

Maiz, Ramón (Dir.) *Identidade colectiva e medios de comunicación*. Centro Ramón Piñeiro para a Investigación en Humanidades, Santiago de Compostela, 2004

Mannheim, Karl. *Ideología y utopía : introducción a la sociología del conocimiento*. Aguilar, Madrid, 1966

Marcuse, H. *El hombre unidimensional*. Seix Barral, Barcelona, 1968

Márquez Cruz, Guillermo. *Las elites parlamentarias de Galicia (1977-1996)*. Universidade de Santiago de Compostela, 1997

Martín Martín, Fernando. *Diccionario de comunicación corporativa e institucional y relaciones públicas*. Fragua, Madrid, 2004

Martín Serrano, M. *Métodos actuales de investigación social*. Akal, Madrid, 1978

Martín Vivaldi, Gonzalo. *Curso de redacción : teoría y práctica de la composición y del estilo* (5ªed.). Paraninfo, Madrid, 1967

-
- Martínez Albertos, José Antonio. *Curso general de Redacción Periodística. Periodismo en prensa, radio, televisión y cine*. Mitre, Barcelona, 1983
El lenguaje periodístico. Paraninfo, Madrid, 1989
El ocaso del periodismo. Editorial CIMS, Barcelona, 1997
- Martínez Nicolás, Manuel (Coordinador). *Para investigar la comunicación; propuestas teórico metodológicas*. Tecnos, Madrid, 2008
- Marx, Karl. *La función social y política de los intelectuales*. Taller de Sociología, Madrid, 1977
- Mattelart, Armand. *Comunicación e ideologías de la seguridad*. Anagrama, Barcelona, 1978
La mundialización de la comunicación. Paidós, Barcelona, 1988
- McCombs, Maxwell E. *Estableciendo la agenda. El impacto de los medios en la comunicación pública*. Paidós, Barcelona, 2006
- Mesquita, Mário. "O universo dos media entre 1974 e 1986", en *Portugal, 20 anos de democracia* (Antonio Reis. Coord.), Círculo de Leitores, Lisboa, 1994
- Merton, R.K; Fiske, M; Kendall, P.L. *The focused interview*, Glencoe, Ill., Free Press, 1956
- Meyer Philip. *Periodismo de precisión: nuevas fronteras para la investigación periodística*. Bosch, Barcelona, 1993
- Michavila, F; Calvo, B. *La Universidad española hoy: Propuestas para una política universitaria*. Síntesis, Madrid, 1998
- Mills, C. Wright. *La elite del poder*. Fondo de Cultura Económica. México, 1957
La imaginación sociológica. Fondo de Cultura Económica, Mexico, 1969
- Moles, Abraham. *La creación científica*. Taurus, Madrid, 1986
- Moragas i Spá, M de. *Teorías de la comunicación*. Gustavo Gili, Barcelona, 1981
Sociología de la comunicación de masas (Ed.) Gustavo Gili, Barcelona, 1994
"Investigación de la comunicación y política científica en España". Ponencia presentada na reunión científica da Sociedade Española Periodística, en *Investigar sobre periodismo II. Ponencias de la reunión científica de la Sociedad Española Periodística*. Santiago de Compostela, 2005, p 65-72
- Murciano, Marcial. "Hacia unos nuevos planes de estudio en comunicación", en *Propuestas para una comunicación de calidad. Contenidos efectos y formación*. Edición a cargo de Sonia Carcelén García, Carmen Rodríguez Wangüemert e Nuria Villagra García. Edipo, Madrid, 2006
- Mosca, Gaetano. *The Ruling Class*. Greenwood Press, Wesport, 1939
- Negró Acedo, Luis. *El diario El País y la cultura de las elites durante la Transición*. Foca Ediciones, Madrid, 2006
- Neveu, Érik. *Sociologie du Journalisme*. La Découverte, Paris, 2001
- Noelle-Neumann, E. *La espiral del silencio*, Barcelona, Paidós, 1995
- Oltra, Benjamín. *La imaginación ideológica: una sociología de los intelectuales*. Vicens Vives, Barcelona, 1978
- Ortega, F., Humanes Mª L. *Algo más que periodistas. Sociología de una profesión*. Ariel, Barcelona, 2000.
- Ortega y Gasset, José. *Misión de la universidad y otros ensayos sobre educación y pedagogía*, Alianza, Madrid, 2002
La rebelión de las masas (Edición de Domingo Hernández Sánchez). Tecnos, Madrid, 2003
- Paraná, Denise. *Lula, el hijo de Brasil*. Editorial El Ateneo, Buenos Aires, 2003
- Pareto, V. *The mind and society*. Harcourt Brace and Company, Nova York, 1935
- Parrado, S. *Las elites de la administración estatal (1982-1991). Estudio general y pautas de reclutamiento*. Instituto Andaluz de Administración Pública, Sevilla, 1996

Parsons, Talcott. «Las profesiones y la estructura social» en *Ensayos de teoría sociológica*, Paidós, Buenos Aires, 1967

Patton, MQ. *Qualitative Evaluation and Research Methods*. Sage, London, 1990

Pena Rodríguez, Alberto. "Historia del Periodismo portugués" en *Historia de la prensa* (Alejandro Pizarroso. Coord.) Centro de Estudios Ramón Areces, Madrid, 1994

Pereira Fariña, Xosé. *O sector audiovisual e a sociedade da información en Galicia: situación e perspectivas* (tese doutoramento). Universidade de Santiago de Compostela, 2006

Pérez Pena, Marcos Sebastián. *Prensa e Transición política en Galicia. A contribución dos xornais ao proceso de construción identitaria*. Tese de doutoramento. Departamento de Ciencias da Comunicación, USC, 2005.

Pernau, Josep. *Memorias: Confieso que soy periodista*. Roca, Barcelona, 2005

Pillado Maior, Francisco; Fernán-Vello Miguel Anxo. *A nación incesante. Conversas con Xosé Manuel Beiras*. Laiovento, A Coruña, 2000

Pinto, Manuel. "O ensino e a formación na área do xornalismo na área lusa" en *A investigación e o ensino do xornalismo no espazo luso-galego*. *Actas do I Congreso Luso-Galego de Estudos Xornalísticos*. 29 e 30 de outubro de 2002, Santiago. (Coords. Xosé López e Jorge Pedro Sousa). Consello da Cultura Galega, 2004, p 23-42

Piñuel Raigada, José Luis; Gaitán Moya, Juan Antonio. *Metodología general : conocimiento científico e investigación en la comunicación social*. Síntesis, Madrid, 1995

Pousa, Xosé Ramón. *El sistema radiofónico gallego*. Universidade Autónoma de Barcelona, 1995 (tese doutoramento)

"A formación de xornalistas en Galicia" en *A investigación e o ensino do xornalismo no espazo luso-galego*. *Actas do I Congreso Luso-Galego de Estudos Xornalísticos* 29 e 30 de outubro de 2002, Santiago. (Coords. Xosé López e Jorge Pedro Sousa). Consello da Cultura Galega, 2004 p 155-162

Prado, Emili. *Estructura de la información radiofónica*. Mitre, Barcelona, 1985

Pulitzer, Joseph. *Sobre el periodismo*. GalloNero Ediciones, Madrid, 2011

Quijada, Mónica; Bustamante, Jesús (eds). *Elites intelectuales y modelos colectivos*. CSIC, 2003, Madrid

Ramonet, Ignacio. *La tiranía de la comunicación*. Debate, Madrid, 2000

(Ed.) *Internet, el mundo que llega : los nuevos caminos de la comunicación*. Alianza, Madrid, 1998

Real, H. *Formación y ejercicio profesional del periodista profesional en la España del siglo XXI y dentro del marco de la UE*. Universidade Complutense de Madrid (tese doutoramento), 2003

Rodicio García, María Luisa. *El acceso a la Universidad en Galicia: análisis de las disfuncionalidades de la prueba de selectividad y alternativas*. Universidade de Santiago de Compostela, 2003 (Tese doutoramento)

Rodríguez Teruel, Juan. *Los ministros de la España democrática. Reclutamiento político y carrera ministerial de Suárez a Zapatero (1976-2010)*. Centro de Estudios Políticos y Constitucionales, Madrid, 2011

Román Masedo, L. *Las elites político-administrativas en las democracias occidentales*. Universidade de A Coruña, A Coruña, 2000

Salaburu, Pello (Dir.), Ludger Mees, Juan Ignacio Pérez. *Sistemas universitarios en Europa y EEUU*, Madrid: Academia Europea de Ciencias y Artes, Madrid, 2003

Salaburu, Pello. *La universidad en la encrucijada: Europa y EEUU*. Academia Europea de Ciencias y Artes, Madrid, 2007

San Segundo, María Jesús., "El sistema universitario español en una perspectiva internacional" en *La universidad española en cifras*, CRUE, 2002, p 27-53

Sánchez, JJ. Pulitzer. *Luces y sombras en la vida de un periodista genial*. Eunsa, Pamplona, 2002

-
- Sánchez Aranda, J.J., Barrera del Barrio, C. *Historia del periodismo español*. Euns, Pamplona, 1992
- Santos Rego, Miguel Anxo; Lorenzo Moledo, Mar. *Universidade e construción da sociedade civil*. Xerais, Vigo, 2007
- Santos Sainz, María. *El poder de la élite periodística*. Fragua, Madrid, 2003
- Sarabia, Bernabé; Zarco, Juan. *Metodología cualitativa en España*, CIS, Madrid, 1997
- Savage Mike; Williams, Karel. *Remembering elites*. Willey-Blackwell, Oxford, 2008
- Schwartz, H; Jacobs, J. *Sociología cualitativa. Método para la reconstrucción de la realidad*. Trillas, Mexico, 1984
- Sennett, R. *El declive del hombre público*. Península, Barcelona, 1978.
- Seoane, María Cruz e Sáez, María Dolores. *Historia del Periodismo en España* (3 vol). Alianza, Madrid, 1990-1996
- Sierra Bravo, R. *Técnicas de investigación social*. Madrid, Paraninfo, 1991
- Sierra Sánchez, Javier; Cabezero Lorenzo, Francisco (Coords). *Competencias y perfiles profesionales en los estudios de Ciencias de la Comunicación*. Fragua, Madrid, 2010
- Simmel, G. *Cuestiones fundamentales de sociología*. Gedisa, Barcelona, 2002.
- Siza, Alvaro, Seoane, Carlos y Muñoz, Luis. *Facultad de Ciencias de la Información*. Labirinto de Paixóns, A Coruña, 2002.
- Somoza, Manel. *Conversas no Obradoiro (Entrevistas con Álvaro Siza)*. Verlibros, Santiago de Compostela, 2007
- Soria, C. *La crisis de identidad del periodista*. Mitre, Barcelona, 1989
- Sousa, Jorge Pedro. "Desafíos do ensino universitario do xornalismo ao nivel de graduac o" en *Comunicación e cultura en Galicia e Portugal. III Congreso Luso-Galego de Estudos Xornalisticos*. López, Xosé e Aneiros, Rosa (coord). Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2004
- Stake Robert E. "Cases studies" en *Handbook of qualitative research*. K.Denzin, Norman e S.Lincoln, Yvonna (ed.). Sage Publications, 1994
- Schlesinger, Philip et al. *Los intelectuales en la Sociedad de la Información*. Anthropos, Barcelona, 1987
- Suárez Fernández, Luis. " ngel Herrera: El Debate y la política de su tiempo" en Cantavella, Juan e Serrano, José Francisco (coords.), * ngel Herrera Oria y el diario El Debate*. **Edibesa, Madrid, 2006**
- Suleiman, Ezra; Mendras, Henri (Dir.). *Le recrutement des élites en Europe*. La Découverte, Paris, 1995
- Taberner Guasp, José. *Sociología y educación : el sistema educativo en sociedades modernas : funciones, cambios y conflictos*. Tecnos, Madrid, 2009
- Talese, Gay. *Retratos y encuentros*. Alfaguara, Madrid, 2010
- Timoteo  lvarez, J. *Historia y modelos de la comunicación en el siglo XX. El nuevo orden informativo*, Ariel Comunicación, Barcelona, 1987
- Historia de los medios de comunicación en España*. Ariel Comunicación, Madrid, 1989
- Touri n López, J.M. et . *Identidade e calidade do sistema universitario galego: fundamentos e desenvolvemento legal*. Dirección Xeral de Universidades e Investigacións, Santiago de Compostela, 1996
- T  ez, M. *Da teoría   práctica: perfil do periodista galego*. Edicións Lea, Santiago de Compostela, 1996
- Producir noticias. Como se fabrica la realidad periodística*. Tórculo, Santiago de Compostela, 1999 (Dir.). *A situación laboral dos xornalistas galegos*. Colexio Profesional dos Xornalistas Galegos, Santiago, 2002.
- T  ez, M; Pérez Pena, M; Gómez Limia, R. *Da facultade ao mercado laboral. Estudo e análise das saídas profesionais da licenciatura de Xornalismo (1995/2002)*. Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela, 2004

- Tuñón de Lara, Manuel. *Historia y realidad del poder : el poder y las élites en el primer tercio de la España del siglo XX* (3ª edición). Edicusa, Madrid, 1975
- Metodología de la historia social en España. Siglo Veintiuno de España Editores, Madrid, 1977
- Valbuena de la Fuente, Felicísimo. *Teoría General de la información*, Noesis, Madrid, 1997
- Valcárcel, Marcos. "Nacionalismo e información: A Nosa Terra (1977-1989)" en A Trabe de Ouro, nº 5, Sotelo Blanco, Santiago de Compostela, 1991 (p. 49-63).
- Valladares Fernández, E. *Historia de una empresa periodística gallega: La Región*. La Región S.A. Ourense, 1996.
- Vallés, M.S. *Entrevistas cualitativas*. CIS, Madrid, 2002.
- Técnicas cualitativas de investigación social*. Síntesis, Madrid, 2003.
- Varela Ramos, Ignacio (Dir.). *Audiovisual galego*. Xunta de Galicia, Santiago de Compostela, 2003
- Vattimo, Giovanni. *La sociedad transparente*. Paidós, Barcelona, 1989
- Vidal Beneyto, José. *Las Ciencias de la Comunicación en la universidad española*. Zero, Bilbao, 1972
- Videla, X.X. *La formación de periodistas en España. Perspectiva histórica y propuestas de futuro* (Tese doutoramento), Universidade Complutense, Madrid 2002.
- "Apuntamentos para a formación dos comunicadores audiovisuais" en *Actas do II Congreso Galego Audiovisual*. Coordinadores: Xosé López, Mamen Quintas e Susana Pego. Consello da Cultura Galega, Academia Galega do Audiovisual, Santiago de Compostela, 2007.
- Vigil y Vázquez, Manuel. *El periodismo enseñado. De la Escuela de "El Debate" a Ciencias de la Información*. Mitre, Barcelona, 1987
- Villafañe, Justo; Bustamante, Enrique; Prado, Emilio. *Fabricar noticias. Las rutinas productivas en la radio y televisión*. Mitre, Barcelona, 1987
- Villanueva, Darío. *Discurso do rectorado (1994-2002)*. Consello Social, Universidade de Santiago de Compostela, Santiago de Compostela, 2003.
- Villares, Ramón. *A Historia*. Galaxia, Vigo, 1984
- Idea da Universidade*. Universidad de Santiago de Compostela, 1996
- Vivar Zurita, Hipólito (Coord.). *Los estudios de Comunicación en España: reflexiones en torno al Libro Blanco*. Icono 14, Madrid, 2010
- VVAA. *Estudio mundial sobre la preparación del personal de información*. Unesco, París, 1958
- VVAA. *Ciencia y enseñanza del periodismo*. Eunsa, Pamplona, 1967
- VVAA. *La Enseñanza de la comunicación en los países del área iberoamericana*. Cultura Hispánica., Madrid, 1985
- VVAA. *Historia de la Universidad de La Laguna*, Servicio de Publicaciones de la ULL, 1988
- VVAA. *El uso del tiempo del profesorado universitario*. INE, Madrid, 1990
- VVAA. Informe da comunicación en Galicia. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 1993
- VVAA. *Gallaecia Fulget : (1495-1995) : cinco séculos de historia universitaria*. Universidade de Santiago de Compostela, 1995
- VVAA. *Tendencias. Comunicación Social*. Fundación para el Desarrollo de la Función Social de las Comunicaciones (Fundesco), Madrid, 1995.
- VVAA. *Informe sobre comunicación. Los medios ante el desafío de las nuevas tecnologías*. Unesco, Acento Editorial, Fundación Santamaría, Madrid, 1999
- VVAA. *Nuevos estudios sobre las elites*. Revista Historia Contemporánea. Servicio Editorial Universidade do País Basco, 2001
- VVAA. *Estudio de necesidades formativas no sector audiovisual de Galicia*. Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2002
- VVAA. *Estudo da inserción laboral dos titulados no sistema universitario de Galicia : 2001-2003*. Axencia para a Calidade do Sistema Universitario de Galicia, 2006
- VVAA. *Estudo da inserción laboral dos titulados no sistema universitario de Galicia : 2003-2005*. Axencia para a Calidade do Sistema Universitario de Galicia, 2006
- VVAA. *Estudo da inserción laboral dos titulados no sistema universitariode Galicia : 2005-2006*. Axencia para a Calidade do Sistema Universitario de Galicia, 2009

Weaver, David H; Wilhoit, G. Cleveland. *The American Journalist*, Bloomington, Indiana University Press, 1986

Weber, M. *La acción social. Ensayos metodológicos*. Península, Barcelona, 1984
El político y el científico. Alianza Editorial, Madrid. 1986.

Weblen, T. *La teoría de la clase ociosa*. Fondo de Cultura Económica, México, 1951

Winock, Michel. *El siglo de los intelectuales*. Edhasa, Barcelona, 2010

Wolf, M. *Sociologías de la vida cotidiana*. Cátedra, Madrid, 1982

Yanes Mesa, R. *Comunicación política y periodismo*. Fragua, Madrid, 2009

Zallo, R. *Economía de la comunicación y la cultura*. Aka, Madrid, 1988
Estructuras de la comunicación y la cultura. Políticas para la era digital. Gedisa, Barcelona, 2011

Artigos en revistas e publicações científicas

Almarcha, Barbado. "Misión de la universidad. Enseñanza superior y competitividad: la globalización de los mercados". *Revista de Investigaciones Sociológicas* nº 93, CIS, Madrid, 2001, p 295-220

Arias Fernández, María Antonia. "Investigación social cualitativa y análisis de la mediación. Notas para un esbozo de este diálogo" en *Mediaciones sociales* nº 1, Universidade Complutense de Madrid, 2007 (p 113-127)

Cabada del Río, Marina. "Comunicación corporativa y mediación social en un entorno globalizado" en *Revista Mediaciones Sociales* nº2, Universidade Complutense de Madrid, 2008, p35-48

Cáceres, M.D; Caffarel, C. "La investigación sobre comunicación en España. Un balance cualitativo" en *Telos* nº 32, Madrid, 1992-1993, p 109-124

Cascais, Fernando. "Ensino do jornalismo em Portugal. História dum fracasso dos jornalistas" en *Media & Jornalismo*. *Revista do Centro de Investigação Media e Jornalismo. Um século de ensino do jornalismo* nº13, ano 8, Outono-Inverno 2008. En liña: http://www.cimj.org/images/stories/docs_cimj/13artigo5.pdf

Barranquero Carretero, Alejandro; Redondo Casado, Félix. "Análisis comparado de los planes de estudio de Periodismo antes y después de Bolonia" en *Actas del I Congreso de Comunicación Social, Universidade de La Laguna (Tenerife), 2009*. En liña: <http://www.revistalatinacs.org/09/Sociedad/actas/14barranquero.pdf>

Bilbao Fullaondo, J; Cheval, JJ; Desvois, J.M; Garitaonandía, C; López, S; de Miguel, J. C. "Empresas, periódicos y periodistas en las autonomías". *Revista Zer*, Universidade do País Vasco, nº 2, maio 1997. <http://www.ehu.es/zer/zer2/4artbilb.html>

Borrat, H. "Hacia una teoría de la especialización periodística", en *Revista Anàlisi*, nº 15, Facultade de Ciències da Informació da Universidade Autònoma de Barcelona, 1993

Cárdenas Rica, Mª Luisa. "Profesionalización de los gabinetes de prensa municipales" en *Revista Ámbitos* nº 1, Universidad de Sevilla, 1998, p 131-142

Darias de las Heras, Victoriano; Kley, Martin. "La formación de los periodistas y comunicadores en Alemania" en *Revista Latina de Comunicación Social* nº 8, Universidade de La Laguna, Tenerife, 1998. En liña: <http://www.ull.es/publicaciones/latina/a/58ale.htm>

De Aguinaga, Enrique. "El periodista en el umbral del siglo XXI" en *Estudios sobre el Mensaje Periodístico*, nº 8, Universidad Complutense de Madrid, 2002 (p 157-170)

De Miguel, Jesús M. "Cien años de investigación sociológica en España". *Revista de Investigaciones Sociológicas* nº 87, CIS, Madrid, 1999 (p 179-219)

- Díaz Noci, Javier. "Las raíces de los géneros periodísticos interpretativos: precedentes históricos formales del reportaje y la entrevista" en Estudios sobre el Mensaje Periodístico, nº6. Universidade Complutense de Madrid, 2000
- "Ciberperiodismo, profesión y academia" en Telos nº 59, Madrid, 2004. En liña: <http://sociedadinformacion.fundacion.telefonica.com/telos/articulocuaderno.asp?idarticulo=5&rev=59.htm>
- Fandiño, Xaime. "Ingreso e especialización universitaria nos estudos de Comunicación Audiovisual" en Estudos de Comunicación, nº 3-4, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2005 (p 23-31)
- Fernández del Moral, Javier. "Nuevos horizontes en la relación de periodistas y profesores de Ciencias de la Información". Telos nº 29, 1992, p10
"Informática y estadística. Los nuevos desafíos del Periodismo especializado", Telos nº 36, Madrid, 1993-1994, p 62-66
- Fernández Prieto, Lourenzo. "A configuración do sistema universitario galego" en Grial nº 159, Vigo, 2003, p 28-37
- Flyvbjerg, Ben. "Cinco malentendidos acerca de la investigación mediante los estudios de caso" en Revista de Investigaciones Sociológicas nº 106, CIS, Madrid, 2004, p 33-62
- Fuentes Abeledo, Eduardo X. "A técnica da entrevista na investigación educativa" en Adaxe nº 5, Escola Universitaria de Maxisterio, Universidade de Santiago de Compostela, 1989 (p 35-48)
- Galcerán, Montserrat. "El discurso oficial sobre la Universidad" en Logos nº 36, Universidad Complutense de Madrid, 2006 (p 11-32)
- Galindo, Fermín. "Propuesta de periodización histórica y evolución conceptual de Periodismo de Precisión" en Estudios sobre el Mensaje Periodístico nº 10, Universidade Complutense de Madrid, 2004, p 97-112
- García Avilés, José Alberto. García Jiménez, Leonarda. "La enseñanza de Teorías de la Comunicación en España: análisis y reflexión ante la Convergencia de Bolonia" en Zer, Revista de Estudios de Comunicación, UPV. Número 27, Bilbao, Noviembre 2009
- García Nieto, María Teresa. "La dimensión comunicativa de las inteligencias múltiples". Cuadernos de Información y Comunicación, vol. 14, Madrid, 2009, p 141-157
- Gomis, Lorenzo; Martínez Albertos, José Luis; Núñez Ladeveze, Luis; Capsasús, Josép María. *Encuesta: ¿vive la comunicación periodística un cambio de paradigma?* Anàlisi 28, Universidade Autònoma de Barcelona, 2002, (p 157-185)
- Herrera Gómez, M. "Elites y ciudadanía societaria: una teoría relacional del pluralismo postmoderno" en Papers, nº 68, Universidade Autònoma de Barcelona, 2002, p 169-190
- Humanes, María Luisa. "Evolución de roles y actitudes. Cultura y modelos profesionales del periodismo". Telos, 54, Madrid, 2003, p 48-54
- Jones, Daniel E. "Investigación sobre comunicación en España. Evolución y perspectivas". Revista Zer, nº 5, Universidade do País Vasco, noviembre 1998. Consultado en liña: <http://www.ehu.es/zer/zer5/1jones.html>
- Lois González, Ruben C; Piñeira Mantiñán, María José. "A universidade galega durante a segunda metade do século XX: do monopolio compostelán á descentralización". Eduga. Revista Galega do Ensino 57, Consellería de Educación e Ordenación Universitaria, Santiago de Compostela, 2009. En liña: http://www.edu.xunta.es/ftpserversportal/DXPL/revistagalega/rge57/eduga_57_Universidade_Galega.pdf
- López, Xosé. "El modelo local de la prensa gallega redefine estrategias para competir en la nueva era". Revista Zer, nº9, Universidad del País Vasco, Bilbao, 2000. En liña: <http://www.ehu.es/zer/zer9/9lopez.html>
- Lozano, A.C; Vicente M, M. "La enseñanza universitaria de las Teorías de la Comunicación en Europa e América Latina" en Revista Latina de Comunicación, nº 65. Universidade de La Laguna (Tenerife), 2010, p 255-265

Martín Serrano, Manuel. "La epistemología de la comunicación a los cuarenta años de su nacimiento" en Telos nº 22, Madrid, 1990

Martínez Nicolás, Manuel. Tendencias actuais da investigación sobre comunicación social en España" en Estudios de Comunicación nº 0, (p153-168), Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2001
"Agitación en el campo. Nueve ideas para la investigación sobre Comunicación Política en España" en Política y Sociedad vol 44 nº 2, Universidade Complutense de Madrid, 2007, p 209-227
"La investigación sobre comunicación en España. Evolución histórica y retos actuales" en *Revista Latina de Comunicación Social*, 64. Universidade de La Laguna (Tenerife), 2009, p1-14
Martínez-Nicolás, M; Saperas-Lapiedra, E.: "La investigación sobre Comunicación en España (1998-2007). Análisis de los artículos publicados en revistas científicas", en *Revista Latina de Comunicación Social*, 66 . Universidade de La Laguna (Tenerife), 2011, p 101-129

Martínez Odriozola, Lucía. "Disección de la profesión: de cómo y por qué se accede al periodismo, de sus estudios y salidas". *Revista Latina de Comunicación Social* nº 57, La Laguna, Tenerife, 2004. En liña: <http://www.ull.es/publicaciones/latina/20040857odriozola.htm>

Méndiz Noguero, Alfonso. "Orígenes, evolución y desafíos actuales de la docencia publicitaria en España" en *Comunicación y Sociedad* Vol. 13 nº2. Universidad de Navarra, 2000 p 181-225

Mínguez Arranz, Norberto. "Un marco conceptual para la comunicación corporativa" en *Revista Zer* nº 8, Universidade do País Vasco, 2000. En liña: <http://www.ehu.es/zer/>

Molina, José Luis. "Análisis de redes y cultura organizativa" en *Revista de Investigaciones Sociológicas*, CIS nº 71-72, Madrid, 1995, p 249-263

Moragas, Miquel de . "El informe McBride: su huella en Cataluña" en *XXV. Quaderns del Consell de l'Audiovisual de Catalunya*, nº 21, xaneiro-abril 2005 http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q21_ES.pdf

Neira Gómez Isabel, Fernández López Sara, Ruza Sanmartín, Emilio. "La demanda de estudios superiores de economía por parte de los universitarios gallegos". *Revista Galega de Economía*, vol. 12, núm. 1 (2003), pp. 1-19

Ortega, Felix; Humanes, Mª Luisa. "Periodistas del siglo XXI. Sus motivaciones y expectativas profesionales" en *Cuadernos de Información y Comunicación* nº 5, Universidad Complutense de Madrid, 2000. p 153-170

Osca Lluch, J; Mateo Marquina, M.E. "Difusión de las revistas españolas de Ciencias Sociales y Humanidades" en *Revista General de Información y Documentación* nº13, Universidade Complutense de Madrid, 2003, p 115-132

Pardo, José Luis. "El conocimiento líquido. Sobre la reforma de las universidades públicas" en *Claves de la razón práctica*, nº 187, Madrid, 2008

Pena Rodríguez, Alberto. "A industria audiovisual e a formación de comunicadores para o sector en Galicia" en *Estudos de comunicación*, nº3/4, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2005. (p 37-45)

Pousa, Xosé Ramón. "O ensino de comunicación audiovisual e Galicia como diversidade cultural" en *Estudos de comunicación*, nº3/4, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2005. p. 55-62

Prado, Emili. "Comunicación audiovisual na era dixital : a procura de novas competencias" en *Estudos de Comunicación*, nº 3-4, Consello da Cultura Galega, Santiago de Compostela, 2005 (p 63-68)

Ramírez de la Piscina, Txema. "Realidad y utopía de la especialización en el periodismo" en *Revista Zer* nº 6, Universidade do País Vasco, Bilbao, 1999. En liña: <http://www.ehu.es/zer/zer6/13txema.htm>

Real, Elena. "Algunos interrogantes en torno a los estudios de Periodismo ante el nuevo Espacio Europeo de Comunicación Superior" en *Cuadernos de Información y Comunicación*, Universidade Complutense de Madrid, nº 10, 2005, p 267-284

Requena Santos, Félix. "El concepto de red social". *Revista de Investigaciones Sociológicas* nº 48, CIS, Madrid, 1989, p 137-152

Rodríguez, Josep A.; Guillén, Mauro F. "Organizaciones y profesiones en la sociedad contemporánea". Revista de Investigaciones Sociológicas nº 59, CIS, Madrid, 1992, p 9-18

Rodríguez Andrés, Roberto. "Características socio-demográficas y laborales de los periodistas españoles e índice de satisfacción profesional" en Revista Ámbitos nº 9-10, Universidade de Sevilla, 2002-2003, p 487-504

Rodríguez Menés, Jorge. "Movilidad social y cambio social en España". Revista de Investigaciones Sociológicas nº 71, CIS, Madrid, 1993, p 77-125

Román Portas, Mercedes. "Aspectos metodológicos de la historia de la comunicación" en Revista Ámbitos nº 5, Universidade de Sevilla, 2000, p 119-128

Sánchez Erauskin, Javier. "Estudiantes de periodismo. Del *homo tipográfico* al *homo videns*" en Zer, Revista de estudios de Comunicación, UPV, Número 5, Bilbao, Noviembre 1998

Sarabia, Bernabé. "Historias de vida" en Revista de Investigaciones Sociológicas nº 29, CIS, Madrid, 1985, p 165-186

Stevenson, Robert L. "El empleo de los sondeos de opinión. De la universidad a la práctica del periodismo de precisión" Telos nº 36, Madrid 1993-1994

Tuñón, Amparo. "L'especialització en periodisme: un canvi de paradigma", en Revista *Anàlisi*, nº 15, Facultade de Ciencias da Información da Universidade Autònoma de Barcelona, 1993.

Uriarte, E; Ruiz, C. "Mujeres y hombres en las elites políticas españolas: ¿diferencias o similitudes?" en *Revista Española de Investigaciones Sociológicas* nº 88, Madrid, 1999, p 207-232

Velasco Murbiedro, Carlos; Velázquez Gutierrez, María Pía. "Notas y disfunciones en la distribución del profesorado universitario en España: una aproximación". Revista de Investigaciones Sociológicas nº 24, CIS, Madrid, 1983, p 113-142

Verón, J.J; Sabés, F. "Las nuevas tecnologías en la formación del periodista: una necesidad real e inmediata" en *Anàlisi* nº 36, Universidade Autònoma de Barcelona, 2008, p 105-114

Videla Rodríguez, Juan José. "Apuntamentos para a formación dos comunicadores audiovisuais" en *Actas do II Congreso Galego Audiovisual*. Coordinadores: Xosé López, Mamen Quintas e Susana Pego. Consello da Cultura Galega, Academia Galega do Audiovisual, Santiago de Compostela, 2007.

Villares Paz, Ramón. "Os estudos de Comunicación na universidade galega (1989-1991)", en *Estudios de Comunicación* nº2. Consello da Cultura Galega, Sección de Comunicación, Santiago de Compostela, 2003.

"Novos retos para a educación superior". *Grial* nº 159, Vigo, 2003 p12-15

Von Sprecher, Roberto. "Estudios cualitativos en comunicación: ver lo macrosocial desde lo micro". *Estudios sobre el Mensaje Periodístico* nº 15, 2009, p 525-544

Weber, Max. "Para una sociología de la prensa". Revista de Investigaciones Sociológicas nº 57, CIS, Madrid, 1992, p 251-259

Zallo, Ramón. "Una mirada constructiva sobre el Informe McBride" en *Quaderns del Consell de l'Audiovisual de Catalunya*, nº 21, xaneiro-abril 2005. Versión en liña: http://www.cac.cat/pfw_files/cma/recerca/quaderns_cac/Q21zallo_ES.pdf

Lexislación e documentación institucional

Carta Magna de las Universidades Europeas (1988). En www.crue.org/cmue.htm

Comunicación "O papel das universidades na Europa do coñecemento". Comisión das comunidades europeas. Bruxelas, 05/02/2003. En liña: http://europa.eu/legislation_summaries/education_training_youth/lifelong_learning/c11067_es.htm

Convenio do 21 de xullo de 2003 de colaboración entre a Universidade de Vigo e a de Santiago de Compostela para a aprobación do plan de estudos de Licenciado en Comunicación Audiovisual. En liña:

Declaración de Boloña. “O Espazo Europeo de Ensino Superior”. 19 xuño de 1999. En liña no portal da USC: http://www.usc.es/export/sites/default/gl/goberno/vrodoces/ees/descargas/declaracion_bologna_galego.pdf

Decreto 744/1967 do 13 de abril de 1967 polo que se aproba o texto refundido do Estatuto da Profesión Periodística (BOE 15/04/1967 p 5017-5020)

Decreto 2070/1971, do 13 de agosto, polo que se regulan os estudos de Periodismo e demais medios de comunicación social na Universidade (BOE, 14/09/1971, p 14944-14945)

Decreto 2478 de 17 de setembro de 1971 que regula a creación das facultades de Ciencias da Información (BOE 16/10/1971)

Decreto 891/1972, do 13 de abril, polo que se recoñecen efectos civís aos estudos de Periodismo na Facultade de Ciencias da Información da Universidade de Navarra (BOE, 14/04/1972 p 6678-6679)

Decreto 2325/1974, do 20 de xullo, sobre réxime de convalidacións dos estudos da Facultade de Ciencias da Información aos profesionais do Periodismo (BOE 24/08/1974 p 17536)

Decreto 3/1990 do 11 de xaneiro de segregación da Universidade de Santiago de Compostela. (DOG, 24/01/1990, p 587)

Decreto 505/1990, do 2 de novembro, polo que se crean centros e concédese autorización para implantar estudos conducentes ás titulacións que se citan no sistema universitario de Galicia, coa creación da Facultade de Ciencias da Información en Santiago de Compostela, a facultade de Humanidades na Universidade de Vigo, á que pertencería tamén a facultade de Ciencias, no campus de Ourense (DOG 19/11/1990, p 7442)

Decreto 1386/1991 de directrices xerais dos planos de estudos de Publicidade e Relacións Públicas (BOE 30/09/1991 p 31776-31777)

Decreto 1427/1991 e 1428/1991 de directrices xerais dos planos de estudos de Xornalismo (BOE 10/10/1991 p 32902-32903)

Decreto 1428 /1991 de directrices xerais dos planos de estudos de Comunicación Audiovisual (BOE 10/10/1991 p 32902-32903)

Decreto 265/2003, do 15 de maio, polo que se concede autorización para implantar estudos conducentes ás titulacións que se citan no Sistema Universitario de Galicia, entre elas Comunicación Audiovisual (DOG 23/05/2003)

Decreto 394/2003, do 16 de outubro, polo que se crea o Rexistro de Profesorado Universitario Contratado (DOG 29-outubro-2003).

Estatutos da Universidade de Santiago de Compostela. Decreto 28/2004 do 22 de Enero, D.O.G. del 9 de Febrero de 2004, B.O.E. de 22 de Abril de 2004. (En www.ti.usc.es/normativa)

Estatutos da Universidade de Santiago de Compostela. Decreto 473/1997 del 28 de Noviembre, D.O.G. del 29 de Diciembre de 1997. (En www.ti.usc.es/normativa)

Lei 14/1996, do 18 de marzo, de prensa e imprenta. (BOE, 19/03/1966)

Lei 14/1970, de 4 de agosto, Xeral de Educación e Financiamento da Reforma Educativa (BOE, 06/08/1970)

Lei Orgánica 1/1981, de 6 de abril, Estatuto de Autonomía de Galicia (BOE 28/04/1981)

Lei Orgánica 11/1983, de 25 de agosto, de Reforma Universitaria (BOE 01/09/1983)

Lei Orgánica 2/1984, de 26 de marzo, reguladora do Dereito de Rectificación (BOE, 27/03/1984)

Lei 9/1984, do 11 de xullo, de creación da Compañía da Radio-Televisión de Galicia (DOG n 148 03/08/1984)

Lei de Creación do Colexio Oficial de Xornalistas de Cataluña do 8 de novembro de 1985 (BOE, 03/12/1985)

- Lei 11/1989 do 20 de xullo (DOG 16/08/1989, p 3823)
- Lei 11/1990 da Universidade Pompeu i Fabra (BOE 07/07/1990 p 19491-19492)
- Lei de Creación do Colexio Profesional de Xornalistas de Galicia. (Diario Oficial de Galicia, 09/03/1999)
- Lei 6/1999 do 1 de setembro do Audiovisual Galego (DOG 08/09/1999. En liña: http://www.xunta.es/dog/Publicados/1999/19990908/AnuncioEFFE_gl.html)
- Lei Orgánica 6/2001 do 21 de decembro de Universidades (BOE, 24/12/2001)
- Lei 2/2003 do 22 de maio do Consello Galego de Universidades (DOG 03/06/2003)
- Lei Orgánica 4/2007 do 12 de abril pola que se modifica a Lei Orgánica 6/2001, de Universidades (DOG, 13/04/2007)
- Libro blanco de los títulos de grado en Comunicación (Marcial Murciano Martínez, coord). Axencia Nacional de Evaluación da Calidade e Acreditación, Madrid, 2005.
- Licenciatura de Comunicación Audiovisual: memoria. Facultade de Ciencias da Información, Universidade de Santiago de Compostela, 1996
- Manifesto de Bellaterra* (1975). Arquivo Xeral UAB. En liña: <http://arxiu-general.uab.cat>
- Orde ministerial do 17 de novembro de 1941 de fundación da Escola Oficial de Periodismo de Madrid (BOE, 19/11/1941)
- Orde do 18 de agosto de 1962 pola que se aproba o novo regulamento da Escola Oficial de Periodismo e o Plan de estudos da mesma (BOE 29/08/1962, p 12340-12342)
- Orde do 30 de novembro de 1964 pola que se reconece como Sección da Escola Oficial de Periodismo o centro establecido pola Universidade da Laguna (BOE 12/12/1964, p 16613)
- Orde do 20 de abril de 1967 pola que se regulan os estudos da Escola Oficial de Periodismo (BOE 04/05/1967 p 5830)
- Orde do 6 de setembro de 1968 pola que se crea en Barcelona a Escola Oficial de Periodismo (BOE 13/09/1968, p 13206)
- Orde do 11 de agosto de 1975 sobre distribución de alumnos que inicien estudos nas Facultades de Ciencias da Información (BOE 06/09/1975 p 18925)
- Orde do 26 de outubro de 1982 polo que se aproba o plan de estudos da Facultade de Ciencias da Información da Universidade do País Vasco (BOE 12/01/1983 p 777)
- Orde ministerial do 5 de xuño de 1992 polo que se establecen as titulacións, estudos previos e complementos de formación para acceder aos segundos ciclos das ramas de Ciencias da Información publicada (BOE 12/06/1992)
- Plan de Estudos da Facultade de Ciencias da Información da Universidade Complutense de Madrid, 1975 (BOE 21/10/1975)
- Plan de Estudos da Facultade de Ciencias da Información Universidade Autónoma Barcelona 1981 (BOE, 31/08/1981)
- Plan de Estudos da titulación de segundo ciclo de Periodismo Universidade de La Laguna (BOE, 24/08/1989)
- Plan de Estudos de Xornalismo Universidade de Santiago de Compostela (BOE 05/04/1993 p 10069-10080)
- Modificación do Plan de Estudos de Xornalismo Universidade de Santiago de Compostela (BOE 16/06/1999 p 23150-23158)

Plan de Financiamento do Sistema Universitario de Galicia 1990-1996. Boletín Oficial do Parlamento de Galicia 21/10/1989, p 8420-8426

Plan Modelo de Estudos de Periodismo. Colección da UNESCO sobre os estudos de periodismo. París, 2007

Real Decreto-lei sobre liberdade de expresión (BOE 12/04/1977 p 7928-7929).

Real Decreto 2344/1981 do 2 de outubro, polo que se crea a Facultade de Ciencias da Infomación na Universidade do País Vasco (BOE 20/10/1981 p 24613-24614)

Real Decreto 1888/1984 do 28 de setembro polo que se regulan os concursos para a provisión de prazas dos corpos docentes universitarios (BOE 26/10/1984 p 31051)

Real Decreto 1005/1985 do 26 de xuño polo que se regulan os procedementos para o ingresos nos Centros Universitarios (BOE 27/06/1985 p 20073-20074)

Real decreto 1497/1987 de 27 de novembro polo que se establecen directrices xerais comúns dos plans de estudos dos títulos universitarios de carácter oficial e validez en todo o territorio nacional (BOE, 14/12/1987, p 36639- 36643)

Real decreto 1754/1987 do 18 de decembro sobre traspaso á Comunidade Autónoma de Servizos e Institucións e medios persoais, materiais e orzamentarios en materia de Universidades (BOE 19/01/1988 p 1798 -1851).

Real Decreto 1947/1995, do 1 de decembro do Plan Nacional de Avaliación das Universidades (BOE 09/12/1995)

Real Decreto 898/1985, do 30 de abril, sobre réxime do profesorado universitario (B.O.E. 19/06/1985)

Real Decreto 943/1986 do 9 de maio polo que se regulan os procedementos para o ingreso nos centros universitarios (BOE 14/05/1986 p 17220-17223)

Real decreto 1497/1987 de 27 de novembro polo que se establecen directrices xerais comúns dos plans de estudos dos títulos universitarios de carácter oficial e validez en todo o territorio nacional. (BOE 14/12/1987 p 36639-36643)

Real decreto 1754/1987 do 18 de decembro sobre traspaso á Comunidade Autónoma de Servizos e Institucións e medios persoais, materiais e orzamentarios en materia de Universidades (BOE 19/01/1988 p 1798 a 1851).

Real Decreto 1954/1994, do 30 de setembro, sobre homologación de títulos aos do Catálogo de Títulos Universitarios Oficiais (BOE 17/11/1994, p 35275-35285)

Real Decreto 1559/95, do 21 de setembro, sobre contratación de profesores a tempo completo de profesores asociados nas universidades públicas (BOE. 23/09/1995).

Real Decreto 1995/1996, do 6 de setembro, sobre contratación a tempo completo de profesores asociados nas universidades públicas (BOE 07/09/1996).

Real Decreto 1979/1998, do 18 de setembro, sobre contratación a tempo completo de profesores asociados nas universidades públicas (BOE 25/09/1998).

Real Decreto 774/2002, do 26 de xullo, polo que se regula o sistema de habilitación nacional para o acceso a Corpos de Funcionarios (BOE 07/08/2002), que substitúe ao Real Decreto 1888/1984, do 26 de setembro, polo que se regulan os concursos para a provisión dos Corpos docentes universitarios (B.O.E. 26/10/1984). Modificado por Real Decreto 1427/86 do 13 de xuño (B.O.E. 11/07/1986 de xullo).

Real Decreto 1125/2003, do 5 de setembro, polo que se establece o sistema europeo de créditos e o sistema de calificacións nas titulacións universitarias de carácter oficial e validez en todo o territorio nacional (BOE 18/09/2003 p 34355)

Real Decreto 1265/2004, do 21 de maio, polo que se homologa o título universitario de Licenciado en Comunicación Audiovisual, obtido tras a superación do plan de estudos conxunto da Facultade de Ciencias da Comunicación, da Universidade de Santiago de Compostela, e da Facultade de Ciencias Sociais de Pontevedra, da Universidade de Vigo

Real Decreto Lei 9/2005 do 6 de xuño polo que se prorroga o prazo previsto(BOE, 7 xuño 2005) na disposición transitoria quinta da Lei Orgánica 6/2001 de Universidades, para a renovación dos contratos dos profesores asociados conforme á lexislación anterior

Real Decreto 1393/2007 do 29 de outubro polo que se establece a ordenación das ensinanzas universitarias oficiais (BOE, 30/10/2007, p 44037- 44048)

Regulamento de Réxime Interno do Departamento de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela. Ratificado polo Consello de Goberno do 22/03/2006. En liña: <http://www.ti.usc.es/lexis/Regul/CCcomunicacion1.pdf>

Resolución do 22 de decembro de 1989, da Universidade de Sevilla, pola que se fai público o acordo do Consello de Universidades relativo ao plan de estudos dos cursos primeiro e segundo da Facultade de Ciencias da Información (BOE 30/01/1990, p 2910-2912)

Resolución do 20 de xuño de 1990 do Consello de Universidades, pola que se establecen os criterios xerais para a avaliación da actividade docente do Profesorado Universitario prevista no artigo 2º, 3c, do Real Decreto 1086/1989, do 28 de agosto sobre retribucións do Profesorado Universitario.(B.O.E. 30/06/1990).

Resolución do 11 de xaneiro de 1993, da Universidade Pompeu Fabra, pola que se dá publicidade ao plan de estudos da licenciatura en Xornalismo (BOE 12/02/1993 p 4449-4455)

Resolución do 2 de novembro de 1993, da Universidade Pompeu Fabra, pola que se dá publicidade ao plan de estudos da licenciatura en Comunicación Audiovisual (BOE 01/12/1993 p 34115-34129)

Resolución do 7 de novembro de 1994, da Universidade de Vigo, pola que se ordea a publicación dos plans de estudos conducentes á obtención dos títulos de Licenciado en Psicoeducación, Diplomado en Traballo Social e Diplomado en Educación Social da Facultade de Humanidades de Ourense e Licenciado en Publicidade e Relacións Públicas da Facultade de Ciencias Sociais de Pontevedra (BOE 23/11/1994, p 35992)

Resolución do 28 de febreiro de 2002, da Universidade de Santiago de Compostela, que rectifica a do 28 de maio de 1999, pola que se publica o plan de estudos de Licenciado en Xornalismo (BOE, 27/03/2002 p 12378)

Resolución do 22 de decembro de 2003, das Universidades de Santiago de Compostela e Vigo, pola que se publica o plan de estudos conxunto conducente ao título de Licenciado en Comunicación Audiovisual (BOE 15/01/2004, p 1710-1719)

Resolución do 11 de marzo de 2004 da Universidade da Coruña pola que se publica o Plan de Estudos conducente ao título oficial de Licenciado en Comunicación Audiovisual (sólo 2º ciclo) a impartir na Facultade de Ciencias da Comunicación (BOE 13/04/2004, p 15103-15108)

Resolución do 11 de outubro de 2005, da Universidade de Santiago de Compostela, pola que se modifica a de 28 de maio de 1999 pola que se publica o plan de estudos de Licenciado en Xornalismo (BOE 04/11/2005 p 36378)

Resolución do 16 de febreiro de 2010 pola que se publica o plan de estudos de Graduado ou Graduada en Xornalismo na Universidade de Santiago de Compostela (DOG, 17/03/2010 p 3633-3634)

Resolución do 9 de abril de 2010 pola que se publica o plan de estudos de Graduado en Comunicación Audiovisual (BOE, 26/04/2010, p 36631- 36634)

Resolución do 15 de outubro de 2010 pola que se publica o plan de estudos da titulación de grao en Comunicación Audiovisual da Universidade de Vigo. (DOG 09/11/2010 p 18373-18378)

Resolución do 15 de outubro de 2010 pola que se publica o plan de estudos da titulación de grao en Publicidade e Relacións Públicas da Universidade de Vigo. (DOG 09/11/2010 p 18378-18384)

UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

FACULTADE DE CIENCIAS DA COMUNICACIÓN

ANEXOS

**AS NOVAS ELITES DO XORNALISMO EN GALICIA. A
FACULTADE DE CIENCIAS DA COMUNICACIÓN DA
UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA (1991-2011)**

**Autora: Isabel Aránzazu Estévez Lavandeira
Director: Dr. D. Fermín Galindo Arranz**

Santiago de Compostela, 2012

UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA

FACULTADE DE CIENCIAS DA COMUNICACIÓN

ANEXOS

**AS NOVAS ELITES DO XORNALISMO EN GALICIA. A
FACULTADE DE CIENCIAS DA COMUNICACIÓN DA
UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA (1991-2011)**

**Autora: Isabel Aránzazu Estévez Lavandeira
Director: Dr. D. Fermín Galindo Arranz**

Santiago de Compostela, 2012

Índice de anexos

Decreto 505/1990 do 2 de novembro polo que se crean centros e se concede autorización para implantar novos estudos, entre eles os de Xornalismo na Facultade de Ciencias da Información da USC. Diario Oficial de Galicia (DOG) nº 227 do 19/11/1990.....	7
Documento orixinal liñas mestras do proxecto de plan de estudos da Facultade de Ciencias da Información (Xornalismo) da USC.....	9
<i>El Correo Gallego</i> : informacións publicadas durante outubro 1991.....	30
<i>La Voz de Galicia</i> : informacións publicadas durante outubro 1991.....	43
<i>Faro de Vigo</i> : informacións publicadas durante outubro 1991.....	52
Plan de estudos de Xornalismo do 06/04/1992. Solicitud de homologación por parte da USC ao Consello de Universidades 10/06/1992.....	54
“Encierro en periodismo para exigir más calidad de enseñanza”. <i>La Voz de Galicia</i> , 27/04/1994.....	77
Pergamino entregado con motivo da colocación da primeira pedra da nova Facultade de Ciencias da Información da USC o 05/09/1997.....	78
“Empiezan las obras del edificio de Periodismo, que durarán quince meses”. <i>La Voz de Galicia</i> , 06/09/1997.....	79
Modelo de solicitude de ingreso no Colexio de Xornalistas de Galicia creado pola Lei 2/1999 do 24/02/1999.....	80
<i>El Correo Gallego</i> . Portada 01/03/2000.....	81
<i>El Correo Gallego</i> e <i>O Correo Galego</i> . Caderno especial con motivo da inauguración da nova Facultade de Xornalismo. 01/03/2000.....	82
“El milagro de la USC”. <i>El Correo Gallego</i> , 01/03/2000.....	96
“Xornalismo, todo un acontecimiento social”. <i>La Voz de Galicia</i> , 01/03/2000.....	98
Convenio de colaboración entre a Universidade de Vigo e a Universidade de Santiago de Compostela para a aprobación do plan de estudos de licenciado en Comunicación Audiovisual do 21/07/2003.....	99
“Información, Universidad y Democracia en la Era de la Globalización”. Discurso de investidura como doutor 'honoris causa' da Universidade de Santiago de Compostela. 26/06/2003.....	103

Esta relación deberá justificar integramente, en el cierre del ejercicio, los saldos de obligaciones pendientes de proponer el pago que figuran en sus correspondientes estados de ejecución.

La relación se clasificará por aplicaciones presupuestarias.

Un ejemplar de la relación de acreedores se enviará a la Intervención General de la Comunidad Autónoma (Subdirección General de Contabilidad), otro ejemplar se unirá a la justificación que se remite a la Intervención General para su envío al Consejo de Cuentas con el fin de justificar el saldo de obligaciones.

6.2. Por las obligaciones pendientes de proponer el pago el 31 de diciembre de 1990, correspondientes a presupuestos cerrados anteriores al dicho año y a anticipos de tesorería, formarán también una relación nominal de acreedores, con la misma estructura.

6.3. La Dirección General de Presupuestos y del Tesoro como ordenadora de pagos deberá formular una relación de propuestas de pago recibidas que estén pendientes de ordenar antes del 31 de diciembre. Estas relaciones justificarán el saldo de propuestas de pago pendientes de ordenar.

6.4. La Subdirección General del Tesoro, de la Dirección General de Presupuestos y del Tesoro, formarán una relación de órdenes de pago emitidas pendientes el 31 de diciembre en la caja que justificará el saldo de dichas órdenes de pago pendientes. La estructura será:

1.º Relación de órdenes de pago del ejercicio de 1990.

2.º Relación de órdenes de pago de ejercicios anteriores.

Un ejemplar de las relaciones señaladas en los apartados 6.3 y 6.4 se enviarán a la Intervención General (Subdirección General de Contabilidad), otro se adjuntará a la documentación que se va a remitir al Tribunal de Cuentas por conducto de la Intervención General y un tercero quedarán en poder de la Dirección General de Presupuestos y del Tesoro.

6.5. Todos los listados definidos en este punto VI se deberán obtener automáticamente por el sistema XUMCO.

7) Vigencia de los mandamientos de pago.

7.1. Los documentos «P» que no fuesen satisfechos el 31 de diciembre conservarán su plena vigencia hasta el momento en que se hagan efectivos a los acreedores, se anulen o se declare su prescripción.

7.2. Las órdenes de pago correspondientes al ejercicio 1990 o anteriores que contengan errores que impidan su realización y estén en caja pendientes de pago, el 31 de diciembre de 1990 se pagarán en formalización en el ejercicio 1991 compensando dicho pago con un ingreso en formalización al concepto 392: «Otros ingresos. Recursos eventuales», que figurará como único descuento en la orden de pago, substituyendo a los que pudieran figurar anteriormente.

8) Presupuestos cerrados.

8.1. La Dirección General de Presupuestos y del Tesoro, como ordenadora de pagos, a partir del primer día hábil del mes de enero de 1991, podrá ordenar pagos hasta una cantidad igual al importe de las obligaciones reconocidas pendientes de ordenar el pago al final del ejercicio.

8.2. Los pagos que se ordenen a partir de la fecha indicada en el número anterior, por propuestas de pago pendientes de ordenar en el cierre del ejercicio, serán contabilizadas en la agrupación de presupuestos cerrados.

9) Créditos presupuestarios.

Los expedientes de modificaciones de crédito que deba autorizarlo el Consello o la Consellería de Economía y Hacienda deberán tener entrada en dicha Consellería antes del día 7 de diciembre de 1990.

Los expedientes autorizados por los titulares de las Consellerías deberán ser comunicados a la Dirección General de Presupuestos y del Tesoro para instrumentar su ejecución igualmente, antes del día 7 de diciembre de 1990.

DISPOSICIÓN FINAL

La presente orden entrará en vigor el mismo día de su publicación en el *Diario Oficial de Galicia*.

Santiago de Compostela, 9 de noviembre de 1990.

José Antonio Orza Fernández
Conselleiro de Economía y Hacienda

Consellería de Educación y Ordenación
Universitaria

Decreto 505/1990, de 2 de noviembre, por el que se crean centros y se concede autorización para implantar estudios conducentes a las titulaciones que se citan en el sistema universitario de Galicia.

De acuerdo con lo establecido en el artículo 31 del Estatuto de autonomía de Galicia, nuestra Comunidad Autónoma tiene competencias plenas para regular y administrar la enseñanza en toda su extensión, niveles, grados, modalidades y especialidades.

Estas competencias se hicieron efectivas en el ámbito universitario tras la promulgación del Decreto 62/1988, de 17 de marzo (DOG de 8 de abril), por el que se asignan a la Consellería de Educación y Ordenación Universitaria las funciones y servicios transferidos por la Administración del Estado en materia de universidades.

La Ley 11/1983, de 25 de agosto, de reforma universitaria, establece en su artículo 9.º 2 que la creación y supresión de centros universitarios será acordada por la Comunidad Autónoma correspondiente, a propuesta del consejo social de la respectiva universidad y previo informe del Consejo de Universidades.

La Ley 11/1989, de 20 de julio, de ordenación del sistema universitario de Galicia, persigue dos objetivos principales: superar las actuales carencias universitarias de Galicia y reordenar su sistema universitario atendiendo a criterios de desarrollo y renovación.

El presente decreto continúa la filosofía descrita en el Decreto 416/1990, de 31 de julio, respecto de la transformación positiva de los colegios universitarios y de la creación de centros y de la autorización para la implantación de titulaciones.

En este sentido, y tal como se recoge en el artículo 9.º g y en la disposición adicional tercera de la Ley 11/1989, respecto a la transformación positiva de los colegios universitarios se está dando un paso más en el proceso de racionalización del sistema universitario de Galicia. Se lleva a cabo en este momento la transformación total de los colegios universitarios de Ourense y Vigo, creando la estructura que albergará, siguiendo el procedimiento reglamentario, las titulaciones que constituyan su contenido. Hablamos por tanto de creación de centros y en algún caso de autorización para implantar estudios.

Respecto a la impartición de los estudios, las universidades deben atenerse a lo dispuesto en el Real decreto 1497/1987, de 27 de noviembre, por el que se establecen las directrices generales comunes de los planes de estudio de los títulos universitarios de carácter oficial y validez en todo el territorio nacional.

En su virtud, y en uso de las atribuciones conferidas por la Ley 1/1983, de 22 de febrero, reguladora de la Xunta y de su presidente, a propuesta de la Consellería de Educación y Ordenación Universitaria, vistos los informes del Consejo de Universidades y del Consejo Universitario de Galicia, y previa deliberación del Consejo de la Xunta de Galicia en su reunión del día dos de noviembre de mil novecientos noventa,

DISPONGO:

TÍTULO I

Universidad de Santiago de Compostela

Campus de Santiago de Compostela:

Artículo 1.º Uno. Se crea la facultad de Ciencias de la Información.

Dos. Se concede autorización para que en la citada facultad de Ciencias de la Información se implanten los

estudios conducentes a la obtención del título de licenciado en ciencias de la información (especialidad de periodismo).

TÍTULO II

Universidad de Vigo

Campus de Ourense:

Artículo 2.º Uno. Se crea la facultad de Ciencias por transformación positiva del actual Colegio Universitario de Ourense.

Dos. Se concede autorización para albergar en la citada facultad de Ciencias los primeros ciclos que actualmente venía impartiendo en ese ámbito el colegio universitario y los segundos ciclos que, por el procedimiento reglamentario, pudiera solicitar la universidad en ese ámbito en el futuro.

Campus de Vigo:

Artículo 3.º Uno. Se crea la facultad de Humanidades por transformación positiva del actual Colegio Universitario de Vigo.

Dos. Se concede autorización para albergar en la citada facultad de Humanidades los primeros ciclos que actualmente venía impartiendo en ese ámbito el Colegio Universitario y los segundos ciclos que, por el procedimiento reglamentario, pudiera solicitar la universidad en ese ámbito en el futuro.

DISPOSICIÓN ADICIONAL

La efectiva impartición de los estudios de estas titulaciones en los centros respectivos queda sometida al procedimiento ordinario que debe seguirse de acuerdo con la L.R.U. y, en concreto, el Real decreto 1497/1987, de 27 de noviembre, por el que se establecen directrices generales comunes de los planes de estudio de los títulos universitarios de carácter oficial y validez en todo el territorio nacional.

DISPOSICIONES FINALES

Primera.—Se autoriza al conselleiro de Educación y Ordenación Universitaria para que, en el ámbito de sus competencias, dicte las disposiciones necesarias para el desarrollo del presente decreto.

Segunda.—El presente decreto entrará en vigor al día siguiente de su publicación en el *Diario Oficial de Galicia*.

Santiago de Compostela, dos de noviembre de mil novecientos noventa.

Manuel Fraga Iribarne
Presidente

Juan Piñeiro Permy
Conselleiro de Educación y Ordenación
Universitaria

LIÑAS MESTRAS DO PROXECTO DE PLAN DE ESTUDIOS DA FACULTADE
DE CIENCIAS DA INFORMACION (XORNALISMO) DA UNIVERSIDADE DE
SANTIAGO DE COMPOSTELA

Resumo da memoria presentada pola Comisión de Expertos
presidida por Emilio Prado, Catedrático da Universidade
Autónoma de Barcelona.

Na definición dun modelo de facultade debense impor duas
condicións básicas, ou sexa, a adaptación o grao de
desenvolvemento científico e técnico e as demandas
subxectivas e obxectivas xurdidas do contexto social ao que
debe dirixir a súa actuación prioritaria.

A existencia dun centro de formación de comunicadores en
Galicia débese concebir de xeito que sexa capaz de
garantizar a formación de profesionais, potenciar a pesquisa
e a reflexión sobor dos problemas da comunicación e da
cultura e favorecer a reciclaxe permanente dos profesionais
que teñen que se adaptar ás esixencias dun sector en
permanente evolución.

Feitas estas consideracions podemos avanzar na definición
das características que teñen de ter hoxe os estudos da
comunicación, pois que delas debe saír a definición do
carácter do centro. Unhas ringleiras para rexeitar o falso
debate ¿Teóricos ou prácticos? Non perderemos tempo nesta

infroitosa polémica que hoxe soamente pode respostar a incapacidade intelectual que se poña no debate. A nosa experiencia e o coñecemento dos modelos internacionais que poidemos observar na Europa comunitaria e nos Países do norte de América fainos ver a esterilidade deste debate xa que no estadio actual chegouse a un grao de síntese moi productivo que se plasma na práctica docente e investigadora das mais prestixiosas institucións internacionais.

Proclamamos, logo, a necesaria dimensión teórica e técnica dos estudos de comunicación, eixos que artellaran cooperativamente a orientación e definición do centro e dos seus obxectivos.

O sentido filosófico orixinario de "teoría", segundo Ferrater Mora, é o de "ollar, observar, para que a partir de ahí se poidan configurar un conxunto de leises e regras sistemáticamente organizadas que sirvan para relacionar e explicar unha determinada orde de fenómenos".

A partir desta definición concebimos a teoría, no noso ámeto, coma un conxunto de principios verificabeis, tamén, nunha "escritura", nunha "realización" informativa e comunicativa e non soamente nunha "lectura".

No seo dunha opción teórica e técnica, a función da teoría non quedaria satisfeita si se limita a reflexionar sobre da

problemática da significación destiñada a producir un coñecemento capaz de xerar unha competencia de "lectura". Debe cumprir tamén, sen excusa, a función de xerar unha competencia operativa destiñada á produción das mensaxes nos medios de comunicación. Aínda aceptando as modernas teorías da "cooperación interpretativa" por parte do receptor, que sosteñen Eco e Van Dick, á que se lle atribúe unha dimensión práctica, o concepto de práctica que se debe manexar no ámeto do ensino da comunicación é moito máis amplo, xa que non se pode inferir que da destreza lectora se deriven habilidades de escritura e en todo caso estas serían imitativas, irreflexivas e , xa que logo, limitadoras da expresividade e creatividade que permiten os medios.

Trátase logo de producir un saber que permita coñecer os mecanismos, convencións e lóxicas culturais e sociais que posibilitan o complexo proceso de produción de sentido e ao mesmo tempo posibilita un percurso inverso interpretando o que propón o discurso.

Así, ademáis da súa función analítica xeral, no seo da concepción que defendemos, a teoría téñ unha función normativa e avaliativa. De feito as súas funcións consisten en avaliar as teorías, os métodos científicos e as técnicas específicas dende o punto de vista do seu valor e a súa función para revelar os xeitos eficaces de transmitir as mensaxes por medio das tecnoloxías da información.

A teoría debe isolar as regularidades estruturais, é dicir aquelas independentes do tempo, pero tamén é tarefa constante súa isolar as regularidades dinámicas, ou sexa aquelas que si dependen do tempo. Unhas e outras conforman o conxunto de normas que determinan o comportamento dos sistemas de accions que son as técnicas da información e da comunicación.

En definitiva, a teoría debe servirnos, tamén, para caracterizar a técnica. Como mantén Quintanilla, "Si queremos caracterizar completamente unha técnica, o que temos que facer é determinar o tipo de materiais cos que traballa, as características que deben ter os axentes ou suxietos que poidan poñela en práctica, o tipo de accions que se teñen que producir entre os componentes e os suxeitos, os obxectivos ós que pretende servir e os resultados que cabe agardar" (Quintanilla,1989)

A técnica no ámeto da información e da comunicación refírese tanto aos instrumentos de producción e de emisión ou difusión, coma aos procedementos e recursos que entran en xogo para construír as mensaxes contando con esos equipos técnicos e coas esixencias do proceso de transmisión e difusión da palabra, a imaxe e/ou o son, así coma as dos procesos de codificación e descodificación.

Como conclúe o autor denantes citado "A diferencia das ciencias, que son sistemas de coñecementos, as técnicas son sistemas de accions que se caracterizan, dende logo, por estar basadas no coñecemento, pero tamén por outros criterios, coma o de se exercer sobre obxectos e procesos concretos e o de se guiar por criterios pragmáticos de eficiencia, utilidade."(Quintanilla,1989)

Así pois, ademáis de abranguer a tecnoloxía, o concepto de técnica, no seo desta concepción, aplícase tamén ao sistema de regras operacionais e de coñecementos que fan falla para levar a termo as accions.

En verdade, a interacción entre teoría e técnica é ocerne da concepción do ensino que estamos a expor. As teorías da información e da comunicación máis aló dunha comprensión xeral dos fenómenos e das súas dimensions sociais, suministrannos un conxunto de principios orientadores e de hipóteses capaces de seren verificadas mediante a producción de novos textos e novos discursos.

En resumo, é responsabilidade desta concepción interrelacionada da Teoría e da Técnica suministrar coñecemento representacional e operacional. O primeiro, entre outras cousas, dános datos sobor dos materiais que pretendemos manipular e transformar, dos equipamientos que imos utilizar, así coma dos resultados que pretendemos

obter. O segundo, capacítanos para obter os resultados desexados do xeito máis eficaz posibel.

Digamos para rematar, coma di Bunge (1983), que a valor fundamental do coñecemento técnico radica na utilidade e non na verdade, e polo tanto supeditar a ciencia á técnica podería ter coma consecuencia un estancamento da tradición científica, por isto, faise imprescindible esa relación dialéctica de colaboración. No caso do ensino ao que nos estamos a referir, da interacción entre teoría e técnica despréndense novas fórmulas de tratamento que dinamizan o traballo da información e da comunicación. Ademais, esta relación dialéctica entre ámbolosdous polos da sentido as vinculacions entre as necesidades profesionais e as esixencias universitarias.

No marco destes principios orientadores, a función docente específica do centro será ofrecer ao alumnado os coñecementos teóricos, técnicos e prácticos, a instrucción e o entrenamento que cómpren para formalo coma profesional da información e da comunicación en tódolos medios, cunha cualificación que desenrole e estimule o seu afán de pesquisa e de experimentación fundamentadas nunha ampla base teórica.

A propia dimensión universitaria do centro a das súas disciplinas obriga a afondar no coñecemento teórico e

científico dos medios de comunicación e información, sobrepasando as lindes da práctica e da formación profesional. O obxectivo que se está a perseguir con iste aporte teórico ao exercicio do xornalismo e da comunicación é o de capacitalo profesional para renovar permanentemente o proceso comunicativo no que terá un papel relevante, pero ademais debe permitirlle a reflexión sobor da práctica.

Tratase, pois, de formar comunicadores con sentido expresivo na escrita e no audiovisual, que dominen as técnicas de expresión oral e visual ademais da redacción adaptada as esixencias derivadas das características peculiares de cada medio. Doutra banda deben coñecer as tecnoloxías disponibels para efectuar esa expresión tirándolle o máximo rendemento na produción informativa e comunicativa, máxime cando neste intre o mercado reclama un 'xornalista compacto' que xungue ás funcións tradicionais do informador as do deseñador-operador-mixturador-realizador, un profesional capaz de manexar os equipos de xeito que sexa autor integral da mensaxe.

Pero non hai que esquecer que entre as funcións que deben desenvolver os comunicadores segundo a demanda social actual atópanse: a pesquisa capaz de orientar as políticas de comunicación, as estratexias de comunicación, o deseño da oferta e dos produtos, a xestión dos proxectos, as implantacións das tecnoloxías, a mellora das linguaxes o

descobrimiento de novos xéneros, e a crítica e o análisis da praxe dos medios, e , porque non, a especulación teórica. Tamén para todo isto ten que formar aos alumnos a Facultade se se quere contribuir o desenvolvemento da sociedade e da cultura e respostar con eficacia ás esixencias sociais e do mercado. E esta formación só a pode garantir unha concepción que combine os saberes teóricos e técnicos no modo que propoñemos mantendo unha relación dialéctica e non de xeito excindido e non poucas veces contradictorio.

Xa que logo, trátase de suministrarlle o alumno 'saber' e 'saber facer' . Por outra banda non se pode confundir o 'saber facer' co 'saber como facer', son dúas cousas distintas aínda que as dúas se deprenden. A primeira depréndese por medio da instrucción e a segunda mediante o entrenamento e ámbolosdous aprendizaxes son responsabilidade do centro.

Esta filosofía plásmase nunha proposta de plan de Estudos que pretende respostar con eficacia as necesidades do mercado da comunicación e Información e as demandas sociais axeitándose ás directrices do Ministerio emanadas do Consello de Universidades, esixencia imprescindible para o recoñecemento oficial do título.

As liñas xerais do plan de estudos proposto, baséanse na longa experiencia no eido do ensino da comunicación en Estados Unidos, Canadá, Francia, Inglaterra, Alemania, e outros países da Comunidade Europea, así como na propia experiencia das facultades xa existentes en España.

O acceso as licenciaturas faráse segundo o previsto polo Ministerio e o Consello de Universidades, é decir polo primeiro ano da licenciatura que poderá realizarse en catro anos.

Pero propónse, asimesmo, abrir o acceso ao segundo ciclo dende outras titulacions. Un segundo ciclo artellado no plan cunha gran especificidade, xa que os estudantes potenciais que accedan a estos estudos traen a bagaxe dunha ampla formación universitaria. Este acceso ao segundo ciclo requerirá a obtención dos complementos de formación específica imprescindibles, tal coma marcan as directrices do Ministerio.

Optamos pola configuración do plan nunha estrutura de créditos articulados en dous semestres por curso. Este sistema experimentado dende hai tempo en América e Europa, permite un alto rendemento pedagóxico e unha adoitada definición dos contidos precisos que deben impartirse embaixo de cada rótulo, evitando repeticions e superposicions negativas.

Este sistema curricular permite tamén un bon artellamento coa integración do ensino na empresa, colaboración activa que está na base do deseño desta Facultade e do seu plan. Así unha proporción importante de créditos poderánse obter coas prácticas regulamentadas nos medios cos que se establezan convenios.

Este plan materializouse nunha comisión académica de expertos composta polos doutores: Miquel de Moragas, catedrático da Universidade Autónoma de Barcelona, e naquelles intres vice-rector de investigación. Margarita Ledo Profesora titular da UAB, agora da Universidade de Santiago, Enrique Bustamante Director do Departamento de Comunicación Audiovisual e Publicidade I da universidade Complutense de Madrid, José Antonio Mingolarra, Vicedecano da facultade de ciencias sociais e da información da universidade do País Vasco e presidida por min mesmo, e recolleu as aportacions de profesionais, empresarios e directores de medios de comunicación galegos.

O plan resultante caracterízase polo seu equilibrio, equilibrio que se manifesta nas seguintes porcentaxes:

Equilibrio entre teoría e práctica:

O plan oferta unha carga teórica de 58.15% do total de créditos e un 41.84% de carga práctica.

EQUILIBRIO ENTRE TEORIA E PRACTICA	
créditos teóricos	créditos prácticos
58.15%	41.84%

Equilibrio entre soportes:

Dos créditos directamente relacionados cos soportes o 51.5%
coresponden os medios impresos e o 48.5% os medios
audiovisuais.

EQUILIBRIO DE CREDITOS ENTRE OS SOPORTES	
Medios Impresos	Medios Audiovisuais
51.5%	48.5%

Equilibrio por sectores de capacitación:

Materias que capacitan para a comprensión do entorno social e da súa evolución histórica, así coma da expresión lingüística un 25% da oferta

Materias que capacitan nas teorías específicas da comunicación e da información un 23% da oferta

E materias que capacitan na análise, teoría e experimentación da produción informativa nos diferentes medios un 52%

EQUILIBRIO POR SECTORES DE CAPACITACION		
Entorno social e expresión lingüística	Teorías específicas e investigación	Teoría e técnica producción informativa
25%	23%	52%

ANO PRIMEIRO

	t	p	tc
T*Comunicación de masas e sociedade	5	3	8
T*Configuracións e aplicacións das tecnoloxías audiovisuais	2	-2	4
*Estructura económica de Galicia	3	1	4
T*Estructura económica mundial	3	1	4
T*Estructura social	3	1	4
*Estructura política de Galicia	3	1	4
*Historia contemporánea de Galicia	3	1	4
T*Historia do mundo actual	3	1	4
<u>T*Lingua Galega ou Española</u>	4	4	8
T*Redacción en medios impresos	4	4	8
*Sistemas de comunicación	3	1	4
T*Teoría e técnica da expresión oral e da redacción nos medios audiovisuais	2	2	4
T*Teoría política	3	1	4
*Teoría da comunicación, visual	3	1	4
*Xeneros xornalísticos I (Información)	2	2	4

ANO SEGUNDO

	t	p	tc
T*Comunicación publicitaria	2	2	4
T*Diseño gráfico e tipografía en prensa	2	2	4
Estadística aplicada	2	2	4
T*Estructura da publicidade e das RR.PP.	2	2	4
*Estructura social de Galicia	3	1	4
*Fotoxornalismo: xéneros	2	2	4
T*Fundamentos da comunicación corporativa	2	2	4
*Historia da comunicación	3	1	4
*Lingua galega oral	4	4	8
T*Linguaxe radiofónica	2	2	4
T*Linguaxe televisiva	2	2	4
Literatura galega	3	1	4
T*Métodos de investigación en comunicación I	5	3	8
T*Organización e estrutura de fondos documentais	3	3	6
Psicoloxía social	3	1	4
Socioloxía do consumo	3	1	4
*Teoría e técnica da información radiofónica	2	2	4
*Teoría e técnica da información televisiva	2	2	4
*Xeneros xornalísticos II(Opinión e análise)	2	2	4

ANO TERCEIRO

	t	p	tc
*Construcción e tipoloxía da entrevista para a prensa	2	2	4
T*Dereito da infomación	5	2	7
Expresión e edición fotográfica na prensa	2	2	4
Industrias culturais	3	1	4
Información e novos soportes	2	2	4
Métodos de investigación en comunicación II	3	5	8
T*Producción da información en prensa	2	2	4
T*Producción da información nos medios AV	2	2	4
Psicoloxía da comunicación	3	1	4
Seminario de cuestiones actuais de comunicación**	4 como máximo		
T*Tecnoloxía diseño e composición visual na prensa	2	2	4
Tecnoloxía, comunicación e sociedade	3	1	4
Teoría e análise da televisión	3	1	4
*Teoría e técnica da reportaxe radiofónica	2	2	4
*Teoría e técnica da reportaxe de prensa	2	2	4
*Teoría e técnica do documental e da reportaxe televisiva	2	2	4
T*Teorías da comunicación	4	2	6
*Xeneros dialogais da inform. radiofónica	2	2	4
*Xeneros dialogais da inform. televisiva	2	2	4

CUARTO AÑO

	t	p	tc
Comunicación e identidade cultural	3	1	4
Contextos de recepción e construción da opinión pública	3	1	4
Diseño e composición visual nas publicacións periódicas	2	2	4
+Docudrama	2	2	4
T*Edición de publicacións periódicas e diarias(Libro de estilo)	3	3	6
T*Historia comparada do xornalismo en prensa, radio e televisión	4	2	6
Infografía e ilustración	2	2	4
*Información especializada nos medios AV	2	2	4
+Innovacións tecnolóxica e creatividade audiovisual	2	2	4
Políticas de comunicación	3	1	4
Producción editorial	2	2	4
T*Proxección e xestión de medios AV	2	2	4
T*Proxección e xestión de medios impresos	2	2	4
Seminario de cuestións actuais de comunicación**	4 como máximo		
*Teoría e técnica dos programas informativos I (Radio)	2	4	6
Teoría e historia do cine	3	1	4
+Teoría e técnicas da programación en rtv	2	2	4
Teoría e técnica das retransmisiones	2	2	4
*Teoría e técnica dos programas informativos II (Televisión)	2	4	6
T*Xornalismo especializado	4	8	12

Relación de asignaturas que polo seu carácter complementario se aconsellan para que os alumnos as cursen como de libre configuración do seu curriculum:

Inglés
 Historia das ideas económicas
 Movimentos artísticos contemporáneos
 Correntes literarias Contemporáneas
 Ciencias ambientais
 Institucións políticas

+++++

17 CREDITOS OBTÉRANSE POR PRÁCTICAS REGULADAS NA EMPRESA

10 CREDITOS PODERÁNSE OBTEN POR UN TRABAJO FIN DE CARREIRA

.....

Xa que logo, as características do deseño que estamos a presentar obriga a saír dos vellos moldes pedagóxicos, que dende a antigüidade clásica deica os nosos días veñen

dividindo a tarefa intelectual entre cultura e técnica. A pesares que aínda resten algúns escravos do espellismo dunha Facultade de Ciencias da Información que pretendía cinguirnos de xeito excluinte a uns contidos máis humanísticos que tecnolóxicos, cun gran predominio das materias xeneralistas sobre das específicas, hoxe queda claro que estes centros non deben suplir o posibel déficit de modernas Facultades de Ciencias Sociais, que por outra banda está a cubrirse coa progresiva creación deses centros.

Nesa consideración, apostamos por un maxisterio adoitado ás esixencias dunhas disciplinas en rápida e continua transformación que deben interrogarse sobre da función social da comunicación, combinando a reflexión intelectual de carácter teórico coa aprendizaxe activa das técnicas de producción cos diversos soportes.

Respecto a particular concepción da relación entre teoría e técnica que estamos a defender, atopa a sua xustificación no contexto dunha pedagogía moderna que resposte ao obxectivo de resolver con inmediatez e simultaneidade a conexión teoría/práctica estreitamente interrelacionadas e beneficiándose de "feed-back" mutuo.

O carácter experimental que teñen o 52.71 das disciplinas radica nun ciclo inductivo/deductivo que pretende adiestrar ao alumno no dominio dunhas técnicas mediante a proposta

duns principios obtidos da reflexión e da investigación teórica e a constatación experimental dos mesmos, da observación e análise dos cales desprendense novas reflexions teóricas.

A concepción do centro cunha marcada orientación experimental reclama un deseño estrutural e uns medios materiais e humanos que permitan o seu desenvolvemento.

No cumprimento dos obxectivos do centro os medios materiais colle importancia trascendental. Vexamos con detalle os desexabeis para acadar o noso proxecto.

As sucesivas aproximacións definitorias que levamos feito, xa delatan parte das exigencias desos medios materiais, pero debemos insistir, unha vegada máis, nas exigencias dun espacio especialmente concebido para posibilitar o ensino teórico e práctico de xeito copulativo e non excindido, que asemade permita a observación participante das diferentes "performances". Esta esixencia conceptual lévanos ao deseño das aulas-laboratorio tanto para prensa e radio coma para televisión e fotografía, norteados pola nosa experiencia docente e polo coñecemento doutras experiencias internacionais.

Así, ademáis dos espacios tradicionais de calqueira facultade, esta ten que contar con:

Aulas-informatizadas polivalentes

Aulas-estudio de Radio

Aulas-estudio de Televisión

Aulas-estudio de fotografía

Aulas de deseño e maquetación

E por suposto, cun fondo bibliográfico e hemerográfico así como de fondos documentais audiovisuais como fonoteca, discoteca, videoteca, fototeca, etc.

UNIVERSIDADE EDUCACIÓN

La Consellería de Educación ofrece 6.000 pesetas mensuales, y no oferta las demás reivindicaciones

Los sindicatos de enseñanza consideran la oferta de la Xunta, "insuficiente y ridícula"

SANTIAGO, Redacción. La Plataforma Sindical Unitaria, que reúne a todos los sindicatos de enseñanza de Galicia, ha calificado la propuesta negociadora de la Consellería como insuficiente y mantienen el calendario de movilizaciones previsto. La Consellería expuso anteayer en la Mesa sectorial la primera propuesta por escrito desde que, en abril, los sindicatos auspiciaron esta negociación que tiene como finalidad la homologación salarial del profesorado en relación al resto del funcionamiento de la Xunta; la mejora en la calidad de enseñanza y la formación del profesorado en ejercicio.

La Plataforma Sindical ofreció ayer una rueda de prensa para comunicar su valoración de la propuesta, que califican de "insuficiente y ridícula". La crítica en general se centró en la escasa cantidad ofrecida por la Consellería de Educación así como la ausencia de propuestas referentes a los otros dos puntos reivindicativos.

La oferta de la Consellería —realizada sobre los once mil millones de pesetas transferidos por el MEC por el acuerdo firmado con UGT, CCOO y ANPE— consiste en dos complementos, uno específico que recibiría todo el profesorado y otro en función de los sexenios.

Las cantidades ofertadas del complemento específico serían de 120.000 pesetas anuales a cobrar desde el 1 de octubre del 91 al 1 de octubre del 92, 10.000 pesetas de incremento (más al). En 1992 el incremento sería de 78.000 pesetas anuales hasta el 1 de octubre del 93, y de 18.000 pesetas anuales desde 1993 al 95 (1.500 pesetas al mes). En total el incremento propuesto es de 21.000 pesetas en cinco años.

El acuerdo alcanzado en Madrid entre los sindicatos y el MEC también establece un aumento salarial sobre los sexenios (incremento sobre cada seis años trabajados), y sobre el que la Consellería también hizo su oferta: abonar el primer sexenio desde octubre

Los sindicatos de enseñanza no desconvocan las movilizaciones previstas entre ellas una huelga para el día 22

de 1992 de 84.000 pesetas anuales; el segundo sexenio, que se aplicaría en 1993, sería de 168.000 pesetas anuales; el tercero en octubre de 1994, de 144.000 pesetas. El cuarto y quinto se abonarían en octubre del 95, 204.000 y 60.000 respectivamente.

Los sindicatos valoran estas cantidades como insuficientes y por debajo del desfase que la misma Consellería había calculado. La Consellería nos propone un incremento propio de 6.000 pesetas mensuales a cobrar en cuatro años, 1.500 pesetas por mes y profesor. La CIG establece el desfase en 70.000 pesetas mensuales, y CCOO lo estima en 55.000 pts.

Movilizaciones

El calendario de movilizaciones, incluida la huelga del día 22, se mantendrá si los apartados de formación del profesorado y de la

mejora de la calidad de enseñanza no se ponen sobre la mesa negociadora, al margen de la oferta realizada, ya que los sindicatos se mantienen en la postura de que la negociación se realice sobre la globalidad de las reivindicaciones. Esperan que en la próxima Mesa sectorial, que se celebrará el próximo jueves 17 sea satisfactoria en este sentido. ANPE, no asume llevar a cabo al profesorado a unas movilizaciones mientras las negociaciones estén abiertas aunque estén en desacuerdo con la oferta "de miseria".

La CIG contra los sexenios

Los sindicatos de enseñanza que desde el mes de abril se unieron en sus reivindicaciones en la Plataforma Sindical, empezaron a tener pequeñas discrepancias sobre el método y los objetivos de la demanda. La CIG, sindicato ma-

yoritario en Galicia, se pronunció en el transcurso de la rueda de prensa como contraria a que "el trabajador cobre por la antigüedad y que para ello tenga que demostrar su capacidad profesional mediante la realización de 100 horas, por sexenio, de formación".

Por el contrario CCOO cree que los puntos más importantes de la reivindicación son los que todavía están sin negociar. Juzga más importante el tener una enseñanza de calidad —la escolarización de los 3 años en condiciones dignas— y tener unos buenos planes de formación y reciclaje del profesorado en ejercicio. La homologación, consideran, no es lo más fundamental.

La futura marcha de los acontecimientos podrá a prueba la capacidad de los sindicatos gallegos para conseguir que el proceso negociador sea satisfactorio.

Adjudicadas cuatro plazas de profesorado para Xornalismo

SANTIAGO, Redacción. La Comisión de selección del profesorado para la Facultad de Xornalismo de la Universidad de Santiago de Compostela resolvió por unanimidad adjudicar las cuatro plazas de Xornalismo y Prensa escrita y Xornalismo Audiovisual a los candidatos Luis Álvarez Pousa y Gustavo Luca de Tena de Harz, que ocuparán la plaza de profesor asociado de Xornalismo y Prensa Escrita; a Xosé Ramón Pousa Etxez, plaza de profesor asociado de Xornalismo Audiovisual; y a Xosé Soengas Pérez, plaza de profesor ayudante de Redacción y Locución.

La reunión de la comisión se celebró durante todo el día de anteayer a puerta cerrada fuera del edificio rectoral, y no se informó de la misma hasta ayer.

La comisión de elección

La Comisión realizó la selección del profesorado, que impartirá clases en la nueva Facultad de Xornalismo, de entre unos siete aspirantes que ocupan en la actualidad puestos en los medios de comunicación gallegos. La integraron el catedrático de la Universidad Autónoma de Barcelona, Emilio Prado Pico, desempeñando el cargo de presidente en el mismo; Margarita Lledo Andión, profesora titular de la Universidad de Santiago de Compostela, secretaria; el profesor, decano de la Facultad de Ciencias de la información de la Universidad Autónoma de Barcelona, Enrique María Otto, vocal; el profesor, Enrique Bustamante Ramírez, director del departamento de Madrid, vocal; y el profesor, Francisco Fernández Rey, miembro de la Xunta de Gobierno de la Universidad de Santiago de Compostela, vocal.

Los miembros de la comisión citados valoraron los méritos y circunstancias de todos los candidatos: admitidos al concurso, seleccionados de entre unas setenta solicitudes presentadas, y resolvieron por unanimidad estas nuevas plazas de profesorado para la Facultad de Xornalismo.

La Facultad de Económicas de Santiago celebra el XXV aniversario de su creación

SANTIAGO, Redacción. La Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales conmemora hoy, día 16 de octubre el XXV Aniversario de la creación de la Facultad. En el acto de celebración, que tiene lugar en el aula A a partir de las 13.00 horas, será presentado por el presidente de la Xunta de Galicia, Manuel Fraga Iribarne, el libro que recopila la obra existente en este centro.

La Universidad de Santiago editó para esta Facultad, una *Guía del alumno de la Facultad de Económicas y Empresariales* en la que se recogen todos aquellos datos de información al alumno del curso que se inició este mes. La información está ordenada en trece apartados: información general; en la que se especifican los teléfonos y la situación del centro así como el modo de llegar a él; equipo decanal; con los nombres y teléfonos de sus miembros. Uno de los apartados está dedi-

cado a los departamentos, con una relación de cada uno de ellos, nombre de los profesores, asignaturas, bolseiros, secretario administrativo. La guía ofrece información sobre la administración y los servicios, en los que se incluyen datos sobre el negociado, asuntos económicos, consellería, cafetería y fotocopiadora; datos sobre el personal, instalaciones, dirección, horarios y servicios de la biblioteca.

Incluye también datos de los diferentes colectivos de estudiantes universitarios, centro de documentación europea, aula de informática, matrícula y acceso, actividad docente y el reglamento de régimen interno de la Facultad, relación de miembros de la Junta y comisiones de la Facultad. Adjunta en las solapas de la guía un plano de la ciudad con la localización del centro. Está diseñada por ACK Servicios de Comunicación, y está escrita en gallego.

Antes los claustrales de A Coruña repitieron la votación de la comisión

Escrutados los votos de enmiendas para los estatutos universitarios

A CORUÑA, Delegación. Tras una sesión electoral que se celebró entre las cuatro y las seis de la tarde de ayer, en la que los miembros del claustro constituyente repitieron la votación del artículo 16.1 y las enmiendas presentadas ante el mismo, relativas a la composición de la comisión redactora del proyecto de estatutos, la Mesa comenzó el recuento de los votos.

Cabe recordar que desde que comenzó la votación de las 69 enmiendas presentadas al proyecto de estatutos aprobado por el claustro, las urnas permanecieron precintadas y bajo custodia a la espera de que se resolviera la impugnación presentada por varios colectivos universitarios a las enmiendas del artículo antes mencionado. Tras conocer el informe jurídico elaborado al respecto, que no fue dado a conocer al claustro por no ser vinculante, la Mesa decidió repetir la votación

de ese artículo y sus enmiendas, lo que sucedió el día de ayer.

La complejidad del escrutinio hizo que éste se prolongase hasta bien entrada la madrugada.

Por su parte, el Grupo Aberto de Debate (GAD) y el Grupo de Independientes de Técnicas y otros centros universitarios, han salido al paso de las críticas que, en días pasados, recibieron. Los colectivos universitarios minoritarios habían calificado a estos grupos como "oficialistas" y de apoyo incondicional al rector José Luis Meilán Gil. El GAD dice haber mantenido siempre perspectivas estrictamente profesionales, "poniendo los intereses de la Universidad por encima de los personales".

Ramón Cabanach, portavoz del GAD, insistió en la oferta de consenso, "porque una Universidad que empieza necesita un sistema en el que tengan cabida todos", añadiendo que "el fracaso no se

nos puede achacar a nosotros".

"Las propuestas que se han ganado en el claustro son nuestras y no de Meilán Gil ni de nadie del Rectorado; si nos han votado es porque se suman a nuestras propuestas".

"No sabemos a que candidato a rector vamos a apoyar, aún no hay candidatos ya que Meilán aún no ha confirmado que se presente y no sabemos qué otros pueda haber. Orvallo si que juega "apado con su candidato", en Pérez Valcárcel, portavoz de los independientes, quien rectifica la acusación de que se pusiera en práctica tácticas dilatorias a las votaciones, indicando que la Mesa pretendía, al elegir la forma de votación, "que todos pudiesen votar".

"No se puede tomar el Parlamento como modelo, porque allí los integrantes no tienen otros trabajos, aquí somos profesores y estudiantes".

UNIVERSIDADE EDUCACIÓN

Inauguración del foro '... A debate' con la discusión sobre la eutanasia

SANTIAGO. Redacción Un debate sobre la eutanasia inaugurará hoy, a las 11 de la mañana, en el salón de actos de la Facultad de Filosofía y Ciencias de la Educación de Santiago, el foro '... A debate' que se ocupará de los temas éticos, políticos y jurídicos de actualidad en sesiones sucesivas a lo largo del presente curso académico.

La organización ha sido llevada a cabo por la Sociedad Iberoamericana de Estudios Utilitaristas con sede en la División de Filosofía Moral y Política con el objetivo de hacer un foro de discusión crítica en torno a los problemas que se refieren a la ética aplicada o ética práctica, que abarcan desde los relativos a la ética médica, los que se refieren a la legitimización y justificación de los sistemas jurídicos, políticos, penalización y/o despenalización de prácticas y conductas, cuestiones de guerra y paz, violencia, discriminación, marginalidad, etc.

La primera sesión del ciclo estará dedicada al tema de la eutanasia con la coordinación de la profesora Esperanza Guisán, catedrática de Ética de la Universidad de Santiago y contará con la participación de Miguel A. Cadenas Sobreira, magistrado de la Audiencia Provincial de A Coruña; Miguel Carrero López, presidente del Colegio de Médicos de A Coruña; Juan Filgueira, profesor de Teología Moral del Instituto Teológico compostelano, y el profesor Martín Diego Farrell, catedrático de Filosofía del Derecho de la Universidad de Buenos Aires.

Anteriormente a esta mesa redonda se proyectará la película *Mi vida es mía* que dará lugar al posterior coloquio donde se tratará el tema de la eutanasia desde el punto de vista ético, jurídico, médico y religioso, y en el que podrán participar tanto profesores y estudiantes de Filosofía de BUP como los de distintas facultades.

Debate sobre la negociación de los sindicatos con Educación

SANTIAGO. Redacción La situación de la negociación con la Consellería de Educación será debatida hoy en una asamblea llevada a cabo por profesores del Barbanza y convocada por la Plataforma Sindical Unitaria (PSU) conformada por las organizaciones sindicales ANPE, CCOO, CIG, CSIF, STEG y UGT, que tendrá lugar en el Instituto de Bachillerato *Virxen do Mar* de Noia a partir de las siete de la tarde.

En la asamblea se debatirá la negociación con Educación sobre las reivindicaciones presentadas por la PSU como la corrección del desfase retributivo existente entre los funcionarios docentes y no docentes de Galicia. Otro de los puntos será las medidas que se adoptarán para la mejora de la calidad del sistema educativo, escolarización de niños de 3 años o la situación de las escuelas rurales.

Además, según un comunicado de la PSU, se tratará el seguimiento de la convocatoria de huelga del próximo día 22.

El libro recoge la colección de arte contemporáneo, con pinturas y esculturas, que alberga el centro

Económicas conmemora su 25 aniversario con la edición del catálogo 'Arte galega'

SANTIAGO. Redacción Con motivo de las bodas de plata de la Facultad de Económicas y Ciencias Empresariales de la Universidad de Santiago fue presentado ayer por el presidente de la Xunta, Manuel Fraga, el catálogo *Arte galega* que recoge la colección de arte contemporáneo, integrada por pintura y escultura, que se alberga en dicha Facultad.

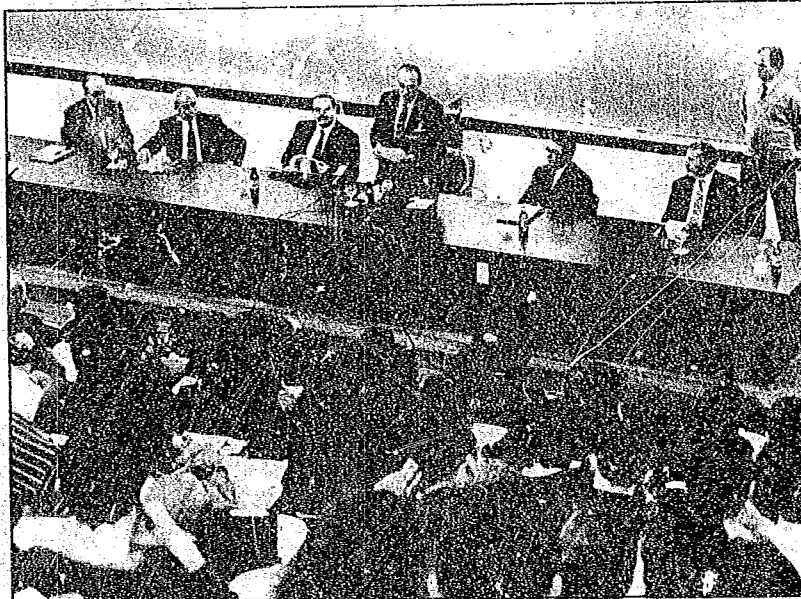
"Es ejemplar esta muestra", dijo Fraga, "por el buen talante universitario que demostraron los promotores de tal colección, expresado en esa decisión de dejar, de forma prioritaria, constancia del quehacer estético de un país, su país, en los espacios en los que se desenvuelve la vida de la Facultad en el día a día cotidiano".

Por su parte, el decano de la Facultad de Económicas, José Carlos de Miguel Domínguez, recordó la trayectoria de la institución docente "que en el curso 1967-68 comenzaba su andadura con unos estudios que se cursaron en una Facultad denominada de Ciencias Políticas, Económicas y Comerciales. Después de un largo peregrinaje por distintas instalaciones llegó, en 1976, a su actual emplazamiento. Ahora, en este curso académico 1991-92, podemos decir que, poco a poco, hemos conseguido lograr que seamos la facultad con mayor número de solicitudes de acceso".

La idea del catálogo surgió siendo decano el profesor Luis Caramés con el objetivo de dar a conocer el gran número de pinturas y esculturas que la Facultad de Económicas alberga en sus instalaciones.

Fue el antiguo decano Luis Suárez-Llanos quien fue incorporando, tanto a la parte externa como interna del edificio universitario, pinturas y esculturas de autores que hoy constituyen la vanguardia artística de Galicia.

"Esta colección", dijo De Miguel, "se fue ampliando en años

Manuel Fraga alabó la labor de los promotores de la colección 'que deja constancia del quehacer estético de un país'

posteriores gracias a las gestiones de decanos, profesores y, en algún caso, alumnos, hasta constituir un muestrario del que todos los que formamos parte de esta Facultad nos sentimos orgullosos".

El decano de la Facultad de Económicas, en último lugar, agradeció el apoyo de la Xunta de Galicia y la aportación "generosa y desinteresada" del colectivo de artistas que engloba la muestra.

Así, en cuanto a escultura, en Económicas hay piezas de Acisclo Manzano, Atienza, Bucinos, Xosé Cid, Elena Colmeiro, María Xosé Díaz, Xosé Díaz Fuentes, Mon Vasco, Camilo Otero, Xoán Piñeiro, Silverio Rivas y Miguel Saco. En lo referente a obras pictóricas las hay de Gustavo Bal-

boa, Joao Cassamo, Conde Corbal, Alfonso Costa, Armand Guerra, Anxel Huet, Irago Silva, Xosé Lodeiro, Xulio Maside, Guillermo Monroy, Morquecho, Xoán Pardiñas, Antón Patio, María Xesús Pérez Carballo, Xavier Pousa, Xaime Quessada, Quintana Martelo, Quiñoa, X.M. Tomé, Vidal Abascal y Virxilio Fernández.

Pailós donará una escultura

En este sentido, el titular de la Xunta, Manuel Fraga, refirió la próxima donación por parte del artista gallego, afincado en Uruguay, Manuel Pailós, de una obra escultórica. "Ya que se debe seguir enriqueciendo el patrimonio de esta Facultad", aseguró Fraga.

En la presentación del libro

Arte galega, junto a Fraga y el decano de Económicas, también estuvieron presentes Daniel Barata, conselleiro de Cultura; Piñeiro Pernu, conselleiro de Educación; Ramón Villares Paz, rector de la Universidad de Santiago, y el presidente del Consello da Cultura Galega, Filgueira Valverde.

El rector compostelano aseguró que la colección de arte de la Facultad de Económicas "es una muestra de la madurez de este centro, sensible a las inquietudes sociológicas y a las relaciones humanas. Esta muestra ennoblece el patrimonio de la Universidad, en particular, y el de la sociedad gallega, en general, porque lo que poseemos no debe estar guardado en vitrinas".

Piensen que podrían ser indicios de prevaricación y estudian la presentación de una demanda judicial Comisiones denuncia irregularidades en la selección de un profesor para Xornalismo

SANTIAGO. Redacción La Federación de enseñanza de Comisiones Obreras manifestó, en un comunicado, su "perplejidad por las irregularidades que rodearon la selección del profesorado asociado del área de Xornalismo de la Universidad de Santiago", y entiende que éstas podrían significar "claros indicios de prevaricación por parte del Vicerrectorado de Profesorado de esta Universidad". En este sentido dicen estar estudiando la presentación de una demanda judicial.

CCOO informó en su nota que el día 3 de octubre dirigió un escrito a la vicerrectora de Profesorado en el que le indicaba una irregularidad apreciada en la publicación de la relación de aspirantes admitidos y excluidos en el concurso para la provisión de la plaza número 02029, profesor asociado de Xornalismo, ya que en ella figuraba Gustavo Luca de Tena de Haz en la relación de admitidos, no constando con anterioridad en la relación provisional del 30 de agosto ni entre los ad-

mitidos ni entre los excluidos.

Con fecha de 9 de octubre, el sindicato afirma haber recibido la contestación escrita de la vicerrectora en la que alegaba que en el plazo de reclamación de la relación provisional fue admitida la de Luca de Tena en el sentido de retirar su solicitud para la plaza número 02028 y solicitando su inclusión en la plaza número 02029, plazas de "diferentes características y lógicamente diferenciadas en la convocatoria", añadió.

El sindicato califica este proceder como "una clara irregularidad ya que significa admitir nuevos candidatos fuera del periodo de solicitud, como puede comprender cualquiera, por muy poco enterado que esté de los procedimientos administrativos". Consideran que la irregularidad no es simplemente un problema formal sino que significa darle ventaja al solicitante de que cambie la solicitud en función de los restantes candidatos presentados, lo que parece haber sucedido en esta ocasión", motivo por el que enten-

den que se dictó una resolución irregular con pleno conocimiento y en detrimento de los demás candidatos. "En el día de ayer (anteayer) la comisión de selección acordó elegir como profesor asociado de Xornalismo y Prensa Escrita a Gustavo Luca de Tena de Haz, precisamente el candidato incurso en las irregularidades señaladas", añadió el sindicato.

CCOO añade que tiene ya interpuesto un recurso de reposición previo al contencioso administrativo contra la resolución de admitidos y excluidos y que recurrirá también a la resolución de la comisión seleccionadora. "Pese a esto nos tememos que el equipo rectoral de la Universidad de Santiago, en un uso abusivo del silencio administrativo, dilate la resolución e impida la corrección urgente de la irregularidad percibida en perjuicio de los demás candidatos presentados en este concurso" finaliza el comunicado.

La vicerrectora de profesorado, Rosario Álvarez Blanco, declaró a este periódico haber recibido un

escrito de CCOO preguntando cómo era posible que un candidato que aparece en la relación provisional de una plaza, aparezca en otra de la relación definitiva, al que se contestó que "todos los solicitantes podían optar a varias plazas, que se incluía en una o en otra no lesiona a los demás".

Afirmó que lo que se produjo fue que "pasado el plazo de presentación de instancias y publicada la relación provisoria de incluidos y excluidos hay diez días de plazo para agregar información, subsanar errores, etc. Lo que pasó fue que el candidato Luca de Tena presentó un escrito diciendo que por error se había inscrito en la plaza 02028 cuando quería inscribirse en la 02029, es una solicitud que él hizo y que consideramos atendible, lo que no podía estar incluido en las dos porque sólo presentó una instancia".

Rosario Blarco afirmó que el procedimiento es frecuente "está dentro de su derecho subsanar el error y de nuestras competencias el subsanarlo".

UNIVERSIDAD/EDUCACIÓN

Meilán Gil presentó, ayer, un estudio con propuestas sobre el campus de Ferrol

FERROL. Delegación El rector de la Universidad de A Coruña-Ferrol, José Luis Meilán Gil, presentó ayer en Ferrol un estudio de diagnóstico y propuestas para el Campus Universitario de esta ciudad. Coincidiendo con este acto, Meilán Gil y el alcalde departamental, Manuel Couce Pereiro, inauguraron la nueva sede de la Escuela de Graduados Sociales —centro adscrito a la Universidad de A Coruña-Ferrol— que quedará integrada en el recinto del Campus de Esteiro. En la inauguración estuvo presente el director de la Escuela de Graduados Sociales, Cipriano Dobarro.

El trabajo presentado ayer por Meilán Gil está orientado a proporcionar a los agentes sociales de la comarca de Ferrol un estudio de lo que puede ser, a medio plazo, el Campus de esta ciudad.

En él se formulan las líneas estratégicas para el futuro desarrollo de un campus coherente en su vertebación universitaria interna y acoplado al contexto socioeconómico y cultural en el que se ha de insertar.

En la propuesta de titulaciones para el cuatrienio 92-96 se recogen, en el área técnica, Ingeniería Industrial e Ingeniería Naval y Oceánica, además de una serie de titulaciones de ciclo corto. En Humanidades se presentan las licenciaturas de Ciencias de la Documentación y Traducción e Interpretación, la diplomatura en Biblioteconomía y Documentación y primer ciclo de Filología Germánica. En el área socioempresarial las de Ciencias y Técnicas Empresariales, y Trabajo Social, y en la de la Salud Enfermería y Terapia Ocupacional.

Se suspendió la negociación, los sindicatos de enseñanza irán a la huelga el día 22

SANTIAGO. Redacción Los sindicatos de enseñanza de toda Galicia, (Plataforma Sindical Unitaria), dieron ayer por suspendidas las negociaciones con la Consellería de Educación en la Mesa sectorial celebrada el jueves y ayer que sobre el desfase retributivo existente entre docentes y no docentes, calidad de enseñanza y formación del profesorado, venían manteniendo desde el curso pasado, según un comunicado.

Después de la reunión "la Plataforma Sindical, excepto ANPE, ante la irresponsabilidad de la Administración educativa que esperó hasta última hora para repetimos su extinción del desfase —8.000 pesetas brutas en cuatro años y a partir del 1 de octubre de 1992— decidió que la oferta está muy lejos de lo reclamado por el profesorado como deuda propia. Afirmar, en el escrito, haber hecho un gran esfuerzo para evitar la ruptura de las negociaciones y la huelga prevista para el martes 22.

Con independencia de los fondos transferidos por la administración central como consecuencia de la aplicación del nuevo sistema retributivo, los sindicatos, hicieron dos propuestas a lo largo de la noche del jueves; la primera supondría 28.000 pesetas lineales para todos los profesores en cuatro años (pesetas de 1991) y con posterioridad una segunda cifrada en 24.000 pts. "La Consellería, mantuvo durante toda la reunión la cifra de 6.000 pesetas, del 91, en 4 años a partir de octubre del 92, que se incrementó a 8.000 ayer por la mañana. "Dado que la Consellería consideró inaceptable como base de la negociación la oferta sindical, que suponía a su vez una rebaja sobre lo fijado inicialmente, esta Plataforma se ve en la obligación de mantener la convocatoria de huelga de todo el profesorado gallego para el día 22, así como, la manifestación que partirá del Toral el mismo día a las 11.30 hasta la Consellería".

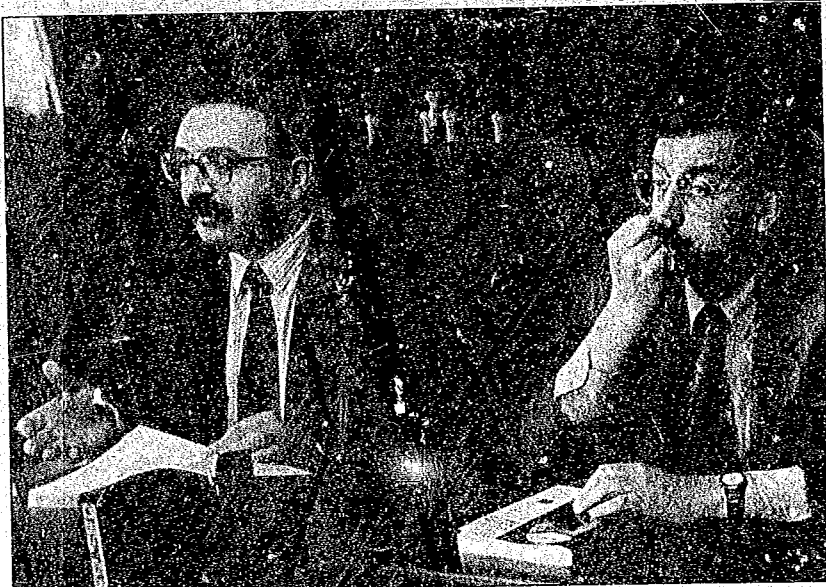
Los licenciados levantaron el encierro en el rectorado y hablarán el 28 con Permuy

SANTIAGO. Redacción Los miembros de la Coordinadora de Licenciados y Titulados de Galicia abandonaron ayer el encierro en el rectorado, iniciado el jueves, al conseguir el objetivo perseguido, mantener el diálogo con el consejero de Educación. Durante la mañana de ayer los licenciados encerrados en el edificio rectoral se entrevistaron con el rector quien les proporcionó —sobre las 14 h.— un coche oficial para ir a entrevistarse con el consejero.

En la entrevista que mantuvieron en con Piñeiro Permuy éste los convocó a una reunión bilateral para el lunes 28 a las 11 de la mañana. En la mantenida con el rector, éste les transmitió las palabras de Permuy "para hablar con él no es necesario encerrarse, no hacen falta medidas, de presión para mantener el diálogo" según un miembro de la Coordinadora.

Por su parte el rector afirmó que "La Universidad ni tiene nada que ver con el encierro, lamentó que en los acuerdos en los que la Universidad no participó se produjesen quizá resultados no muy justos. Lamento que se tome el rectorado como un edificio en el que puedan encerrarse para llamar la atención sobre un problema que nada tiene que ver con la Universidad; supongo que es el precio que hay que pagar por la pesada carga de la libertad".

Villares afirmó que "los invité a salir, pero no puedo coaccionarlos a que abandonen el edificio, les ofrecí la posibilidad de gestión en esa dirección. No puedo hacer nada más, lamento su situación, de relativa injusticia así como que se tenga que hacer cargo la Universidad de ese problema". Estoy de acuerdo con su problema de fondo, pero no de forma.

El rector de Santiago, Ramón Villares, a la izquierda, y el director de Caixa Galicia, José Luis Méndez a la derecha

El inicio de las clases en la Facultad de Filología se aplaza hasta el día 28

Presentada ayer una guía completa de la Universidad de Compostela

SANTIAGO. Redacción La guía de la Universidad de Santiago *Estudios, Actividades e Servicios* fue presentada ayer por el rector de Santiago, Ramón Villares, y el director de Caixa Galicia, José Luis Méndez, en una rueda de prensa. Ramón Villares, calificó la publicación como "la guía más completa que hasta ahora se lleva hecho en la Universidad". En ella se da cuenta de todo el trabajo realizado, organización interna de la Universidad; los estudios que se pueden cursar en ella, con todos los planes de estudio que están esperando la homologación incluidos los de Óptica, Ciencias Políticas y Xornalismo.

La tirada de esta publicación es de 5.000 ejemplares —de la que cada Facultad podrá hacer, además, una tirada a parte con la información que compete exclusivamente a las mismas— está inscrita en el plan general de difusión de la imagen corporativa de la Universidad cuya primera fase se

comenzó a hacer con el cambio de logotipo e indicadores del campus, y que será seguida de otra de papelería y presentación gráfica, carteles etc.

Villares expresó que la guía no sólo se distribuirá internamente (asociaciones estudiantiles, departamento, administración y servicios) sino que se dará a conocer fuera de ella; en otras universidades españolas y extranjeras.

La guía —elaborada por el Vicerrectorado de Relaciones Institucionales y financiada por Caixa Galicia— "expresa la complejidad que tiene esta institución. Se prevé repetirla anual o bianualmente", dijo Villares.

El rector pidió disculpas por los errores con los que fue publicada (se adjunta una fe de erratas) y expresó que la publicación no sería posible sin la colaboración de Caixa Galicia con la que la Universidad tiene, además, relaciones privilegiadas a lo largo de varios años materializadas en convenios,

cursos etc. José Luis Méndez, dijo en nombre de la entidad que representa que "estamos a la entera disposición de la Universidad y en todo aquello que pueda beneficiar a los universitarios. En este caso con una buena información no queda duda para otro tema que a nosotros nos interesa mucho más, que se produzcan buenos universitarios estudiantes y buenos profesionales.

Inicio el día 28 en Filología

Las clases en la nueva Facultad de Filología, en el Burgo de las Naciones, comenzarán el próximo día 28, según un acuerdo adoptado por el equipo decanal de la Facultad para ultimar los preparativos de acondicionamiento del nuevo edificio. La pretensión de los responsables de la Facultad de Filología, con este retraso de una semana sobre la anunciada, es que el curso comience en las mejores condiciones posibles para los más de 3.000 alumnos.

En una réplica del rectorado de Santiago al comunicado de Comisiones

No hubo perjudicados al adjudicar la plaza de docentes de periodismo

SANTIAGO. Redacción El Rectorado de la Universidad de Santiago de Compostela, a la vista de las informaciones y juicios difundidos en los medios de comunicación a cerca de supuestas irregularidades en la admisión de candidatos a un concurso de Profesor Asociado de Xornalismo, puntualiza, e un comunicado, que no se perjudicó a personas y "terceras personas" ya que el aspirante (Luca de Tena) hizo uso de la normativa —que prevé un plazo de diez días hábiles, para completar información y reparar errores materiales—, al presentar su error de consignarse en una plaza diferente a la que quería optar.

"El servicio de profesorado, en uso de sus competencias, procedió a subsanar el error. En contra de lo que se afirma en el comunicado de CCOO, esa corrección no causa perjuicio alguno

dado que no existe limitación al número de plazas a que cada uno puede optar, Gustavo Luca de Tena pudo, en su día, optar a las dos plazas como hizo la mayor parte de los candidatos".

Sería distinto, añaden, si en primera instancia sólo se pudiese optar por una y luego se produjese el cambio o se ampliase su inclusión de una a dos en el periodo de corrección de errores. "Prueba de que los otros aspirantes no vieron lesionados sus derechos es que ninguno de ellos presentó reclamación por esa o por otras modificaciones".

Por otra parte, subraya que, "la selección de los candidatos corresponde a una comisión de expertos que, en este caso, debido a la inexistencia de estos estudios en nuestra Universidad, pertenecen a otras universidades; ellos con total independencia del Vice-

rectorado de Profesorado, propusieron a Gustavo Luca de Tena".

En el comunicado, califican de sorprendente el procedimiento de CCOO, que "rompe las normas de cortesía imperantes en esta Universidad y bordea injustificadamente los canales establecidos" —órganos colegiados o Junta de Personal Docente en la que CCOO tiene representación—.

Concluye diciendo que "no es la primera vez que se da este tipo de correcciones y por eso produce cierta perplejidad que si sea la primera vez que se produce una denuncia semejante". Y afirma que el Vicerrectorado de Profesorado se distingue por aplicar con el mismo rasero, con independencia de quien sean las personas implicadas, y porque entiende que las relaciones entre administradores y administrados deben ser fluidas y humanizadas".

A Plataforma Progresista acusa de "manipulación" ó Rectorado en Xornalismo

SANTIAGO. Redacción A Plataforma Universitaria Progresista (PUP) fixo onte pública unha nota na que acusa de "manipuladora" a zestión do Rectorado compostelano "que está a impedir o pluralismo e a sela-la titulación de Xornalismo co seu propio signo 'ideolóxico'".

No comunicado dos progresistas considéranse "gravísimas" as irregularidades detectadas na designación das tres prazas de profesores asociados de Xornalismo e de medios audiovisuais, que provocaron a presentación de dous recursos e catro reclamacións.

Os membros da Plataforma, que constitúen a oposición ó equipo de Ramón Villares no claustro compostelano, consideran que o máximo órgano universitario debería haberse convocado para debater este asunto.

Os progresistas refírense que "unicamente a vontade de situar nos estudos desta Facultade profesores ideoloxicamente situados no ámbito do nacionalismo pode explicalo rosario de irregularidades administrativas e falta de claridade do proceso de selección e constitución dese profesorado".

Segundo a PUP o Rectorado compostelano nomeou ós membros da comisión de avaliación de méritos "segundo criterios absolutamente faltos de claridade, marxinando a profesores desta Universidade, detentadores de titulacións e prazas adecuadas ás que se trataba de cubrir".

Outra das incorreccións que suñía a Plataforma no comunicado refírese ó nomeamento como decano-comisario da Facultade dun profesor visitante "sin que foran cumpridos os requisitos esixidos para tal nomeamento".

"A admisión", indica a nota, "dur. candidato a unha praza que non solicitara —como xa é de público coñecemento— foi o último, anque non o máis grave neste lamentable asunto".

A Plataforma Universitaria Progresista indica que a posta en marcha dunha nova titulación "sempre constitúe un proceso difícil e delicado e neste caso o papel conductor do Rectorado acentúase necesariamente, incrementando as súas responsabilidades".

"Vulneración da legalidade por parte do Rectorado"

Neste senso, os progresistas refírense que o Rectorado "explota" esas carencias institucionais, "absorbendo todo o papel a expensas das competencias que corresponden ó máximo órgano da Universidade, o Claustro, que debe mante-lo permanente control sobre un proceso, cuxa lexitimidade vese afectada pola clara vulneración da legalidade na que o Rectorado incorre".

Os progresistas, que se encontran en minoría no claustro, estiman que os estudos de Xornalismo deben estar caracterizados polo pluralismo y aseguran que tendrán "unha enorme transcendencia" na conformación das vindeiras xeracións de xornalistas polo que as considera "unha das titulacións máis desexadas".

A Plataforma Universitaria Progresista, encabezada por Xosé Sordo, fixo un chamamento para que o Rectorado realice "unha rápida recondución de este bochornoso proceso. Non é admisible que, por actitudes políticas sectarias, se frustren as xustas esperanzas depositadas nunha titulación e

nunha facultade que debe ser deno o principio un lugar plural, aberto e capaz de formar profesionais ó servizo de tódolos galegos e galegas e, sobre todo, da democracia e da liberdade".

Criticaron, ademais, que o programa do primeiro curso de Xornalismo esté composto por asignaturas especificamente galegas, ó consideralo un plan de estudos "fantasmagórico, anómalo e imposto, imposible de atribuír a criterios científicos ou académicos, unicamente para responder á vontade de encaixar á forza ás persoas en cuxas mans se pretende deval-lo protagonismo na conformación das futuras xeracións de informadores en Galicia", e reclamaron a súa modificación.

La Universidad coruñesa veta la participación de trabajadores de Santiago Los funcionarios quieren paralizar el concurso laboral universitario

SANTIAGO. Redacción El personal funcionario de administración y servicios de las universidades de Santiago, A Coruña y Vigo protagonizarán los próximos 29 y 30 de octubre dos jornadas de huelga, para forzar la paralización del concurso público de empleo convocado por A Coruña y de las ofertas laborales aprobadas por Santiago y Vigo, y la convocatoria de la mesa sectorial de universidades.

Las tres juntas de personal denuncian que A Coruña —con el veto a la participación de funcionarios de Santiago en un concurso interno convocado en abril y otro abierto anunciado este mismo mes de octubre— incumple sistemáticamente el Decreto de Disgregación.

El texto legal consagra el respeto, después de la desmembración, de los derechos de todos los trabajadores de la antigua Universidad compostelana.

Lourdes Díaz, Teresa González y Xavier Sánchez —representantes, respectivamente, de las juntas compostelana, coruñesa y viguesa— explicaron ayer durante una rueda de prensa que la reciente convocatoria de la Universidad herculina impide a los funcionarios de Santiago concursar y promocionarse, a diferencia de los de otros distritos.

Los representantes de las juntas afirmaron que —según se les dijo en Vigo, en un encuentro fijado por los gerentes de las tres universidades después de conocer la

pretensión huelguística de los funcionarios— Santiago y Vigo se muestran más abiertas al diálogo.

Por otro lado, Díaz, González y Sánchez solicitaron la reunión de la mesa sectorial, cosa que no ocurre desde hace dos años, cuando se instituyó después de una larga huelga de los funcionarios. También el incumplimiento, por parte de las 3 universidades, de las normas de gestión que, "a la manera de pequeño convenio", aprobó Santiago antes del desglase y permiten a los trabajadores un mayor margen de negociación.

Los tres funcionarios lamentaron la "penosa e impresentable" imagen que de las universidades de la comunidad autónoma se está ofreciendo a la opinión pública.

Un Banco total, joven, diferente.
Donde apoyamos a la juventud en sus proyectos de futuro, en sus ilusiones, en sus estudios.
Ven a conocernos, estamos abiertos hasta las 19.00 h.
Te vas a encontrar con gente joven, que te comprende,

dispuesta a ayudarte en todo lo que necesites.
Gastos de matrícula, libros, material de estudio, becas, viajes... te ayudamos a la carrera.

PARA UNIVERSITARIOS COMO TU SOLO HAY UN BANCO COMO ESTE

Hispano 20

EL BANCO DE LOS JOVENES

Alfárez Provisional, 3 y 5. Tel. (981) 59.81.45, SANTIAGO DE COMPOSTELA

CREDITO ESTUDIANTE
CREDITO BECA
PROGRAMA
EUROESTUDIANTE
CUENTA 20
MASTER 20

CAMPAÑA
UNIVERSIDAD
hasta el 30
de Noviembre

REGALO SEGURO

UNIVERSIDADE/EDUCACIÓN

Breves

Entrega de premios. El consejero de Educación, Xoan Piñeiro Pemu, presidirá hoy la entrega de premios de la fase del Proyecto Estrella sobre Software educativo en un acto que se desarrollará en la sala de Juntas de la Consellería de Educación a las 13.00 h. Un total de 30 programas de todo el territorio nacional concurrirán a la convocatoria del mencionado premio, dotado con dos millones y medio de pesetas. Cuatro grupos de profesores obtuvieron el reconocimiento del jurado calificador por su contribución a la resolución de los problemas didácticos concretos de una materia y por la facilidad de manejo y funcionalidad del programa informático propuesto. El primer premio, 800.000 pts., será entregado a Manuel Andrade Maside y Felisa Álvarez Álvarez, profesores del Instituto de Bachillerato República del Uruguay, de Vigo.

C.M. San Agustín. El acto de inauguración del curso colegial 1991-92 del Colegio Mayor San Agustín de Santiago de Compostela tendrá lugar hoy en el Salón de Actos del colegio a las 8.30. En el acto se presentará la memoria y seguidamente el rector de la Universidad de Santiago, Ramón Villares, dará un alocución titulada *«Universidad de Santiago no sistema universitario gallego»*. Al final del acto se servirá un vino de honra.

PAS de Santiago. La Junta de PAS funcionario de la Universidad de Santiago, constituida en comité de huelga, denuncia públicamente la actitud intimidatoria manifestada por la Gerencia a través de un escrito remitido el martes, a los jefes de Administración, Servicio y Sección, incluidos en una desconocida relación de servicios mínimos en que en ningún momento fue negociada con los representantes de los trabajadores como sería preceptivo. En la nota, da orden a los citados jefes para que ejerzan de los presores y delatores de sus compañeros durante los días de huelga. "Se ven así más justos los motivos de esta huelga, pues se pone de manifiesto una vez más la actitud antidialógica y antisindical que viene caracterizando a este equipo rectoral en los últimos tiempos", afirman que nunca antes, en esta universidad, las autoridades académicas llegaron a tal extremo de beligerancia con los PAS. El colectivo se reafirma en las medidas de presión tomadas por unanimidad en asamblea.

Maestros licenciados. La coordinadora de maestros licenciados de Galicia, manifiesta su repulsa ante el actual sistema de oposiciones establecido para el paso de profesores de EGB al cuerpo de Secundaria. Denuncian, también, la conducta corporativista y discriminatoria de la mayoría de los tribunales que juzgaron las pruebas, agravando las consecuencias de un sistema injusto que se refleja en la negación de disposición de material, trato inquisitorial e incluso vejatorio, interpretaciones libres y subjetivas restrictivas de la norma, desobediencia a los criterios comunes acordados en las reuniones intertribunales de coordinación, calificaciones premeditadamente a la baja. La asamblea acordó elaborar una tabla reivindicativa y dedidó convocar una asamblea general para el sábado a las 11.30 en el instituto de FP de Conxo.

El rectorado considera "falsas" las declaraciones hechas por la Plataforma Universitaria Progresista

Comisiones interpondrá un contencioso por irregularidades en la plaza de Xornalismo

SANTIAGO. Redacción La Federación de Enseñanza de Comisiones Obreras precisa, en un comunicado, sobre la nota emitida por el equipo rectoral de la Universidad de Santiago a propósito de la reclamación presentada por este sindicato al concurso para la provisión de una plaza de profesor asociado para la nueva Facultad de Periodismo, que el pasado día tres de octubre, el sindicato CCOO se dirigió por escrito al vicerrectorado de Profesorado reclamando la corrección de la irregularidad apreciada en la publicación de la lista definitiva de admitidos y excluidos en el concurso a la plaza de Profesor Asociado del área de Xornalismo.

El vicerrectorado contestó a este escrito, según CCOO, relatando lo sucedido pero sin justificar la legalidad del procedimiento, por lo que CCOO, lo consideró totalmente insatisfactorio, "lo que nos llevó a presentar formalmente el correspondiente recurso de reposición. Hasta aquí no se nos puede achacar de descortesía en el procedimiento seguido".

"Ahora bien, siendo conscientes de la necesidad de informar a los componentes de la comunidad universitaria y asumiendo también que la Universidad es una institución pública financiada con fondos públicos, entendemos que los ciudadanos (universitarios o no) tienen derecho a conocer lo sucedido y es nuestra obligación dar cuenta de ello".

El equipo rectoral de la Universidad "parece sugerir en su nota la inconveniencia de esta actuación, sugiriendo en la que apreciemos un sentido patrimonial de la institución universitaria. No nos parece que esta sea la mejor filosofía para inaugurar la nueva Facultad de Periodismo".

Según el sindicato, uno de los argumentos de la nota del rectorado en defensa de su posición es la presunción de la inexistencia de afectados ya que, según dice, no hay presentados recursos particulares. "Realmente no nos parece un buen argumento, con independencia de que al día de hoy hay ya presentados recursos de este tipo no solamente a la plaza 02029 sino a las tres específicas de los nuevos estudios de Periodismo, y el plazo para poder recurrir aún no terminó".

En cualquier caso —añaden— "es deber de los sindicatos velar por la limpieza de los procedimientos seguidos, además de que

Edificio de la que será Facultad de Xornalismo de la Universidad de Santiago

el ordenamiento jurídico recoge plenamente la legitimidad de intervención de un sindicato como CCOO, recurriendo a actos administrativos como éste".

Considera el sindicato que el hecho de que "alguien, no teniendo solicitado en el plazo correspondiente participar en el concurso de una plaza, acabe siendo elegido, al equipo rectoral de la Universidad de Santiago le parece una nimia cuestión de errores subsanables contradiciendo las normas establecidas por el propio rectorado así como también las que están fijadas con carácter general para concursos de este tipo." A Comisiones les sigue pareciendo una grave irregularidad.

La formación sindical dice haber recibido ya la respuesta negativa del rector al recurso planteado, en la que no sólo contesta la irregularidad denunciada sino que se cuestiona la legitimación de un sindicato a personarse en recursos de este tipo. "CCOO, además de agradecerle al rector la prontitud de la respuesta, anuncia que presentará el correspondiente contencioso administrativo. Igualmente CCOO recurrirá a la resolución de la Comisión Seleccionadora del concurso citado".

Por último, señalan en el escrito que "nos sorprende el reconocimiento que se hace en la nota del equipo rectoral de que las ac-

tuaciones de estas características se han producido en otras ocasiones". CCOO pide en el escrito que se les informe detalladamente de las mismas para poderlas recurrir si tuviesen aún posibilidades para hacerlo.

Réplica del rectorado a PUP

El rectorado de la Universidad de Santiago, ante las diversas informaciones aparecidas en los medios de comunicación relativas a la situación de los estudios de Xornalismo, entre las que resalta la producida por la denominada Plataforma Universitaria Progresista, manifiesta en un comunicado oficial que es falso que se haya nombrado Decano-comisario de la Facultad de Ciencias de la Información a ningún profesor, sea o no visitante. "Se produjeron sin embargo los nombramientos de los decanos comisarios de las nuevas facultades de Psicología y de Ciencias Políticas y Sociales entre otros nombramientos".

Califica en el mismo escrito de falsedad y de difamación que el equipo rectoral de esta Universidad pretenda orientar ideológicamente ni éste ni otros estudios.

Afirman que la asignación de profesores para esta Facultad fue hecha por los departamentos respectivos. Y en el caso de tres profesores asociados y un ayudante, la comisión que los seleccionó es-

tuvo compuesta por el decano de Ciencias de la Información de la Autónoma de Barcelona, el vicedecano de la Facultad de la Universidad Complutense, por el presidente de la Comisión de Expertos redactora del plan de Estudios y por dos profesores de la Universidad de Santiago, de los que uno es de un área de conocimiento propia de la Facultad.

Señala que las propuestas de provisión de las plazas de profesores asociados y ayudantes fueron hechas por la unanimidad de los cinco miembros de la Comisión, reunida a tal efecto el pasado día 14 de este mes. Respecto a la posible admisión no correcta de algún candidato a las plazas convocadas de profesor asociado, está presentado un recurso sobre el asunto y, en breve plazo, la Universidad resolverá conforme a derecho previo dictamen.

Sobre los calificativos al conjunto del proceso seguido como "bichornoso proceso" dirigismo ideológico y falta de pluralismo" el rectorado afirma que cuando el equipo rectoral se hizo cargo del gobierno de la Universidad, "estaba aprobado por la Xunta de Gobierno, un plan de Estudios de Xornalismo, cuando ni la Facultad ni la titulación estaban aprobadas por la Xunta de Galicia".

Explican que aquel plan no se ajustaba a las directrices propias de la titulación ni a la forma ni al espíritu, siendo presentado a la Xunta de Gobierno de forma anómala y sin autor conocida: que la comisión técnica nombra a para redactar el plan de estudios de Xornalismo estuvo compuesta por cinco especialistas de reconocido prestigio de las universidades Autónoma de Barcelona, Complutense y País Vasco; y que las materias del primer curso de Xornalismo fueron aprobadas por acuerdo en la Xunta de Gobierno de esta Universidad, en la que estaban presentes los miembros de la Plataforma Progresista, previa recomendación de la Comisión de Titulaciones a la vista de que aún no fuera aprobada por el Consejo de Ministros las materias troncales de la titulación.

El rectorado reafirma su voluntad de proseguir en el camino iniciado, sin dejarse influir por presiones interesadas, acusaciones sin fundamento y juicios de intenciones. "A pesar de la voluntad de entorpecer la puesta en marcha de una Facultad y titulación que Galicia necesita".

Se corregirá el examen de inglés escrito en gallego

LUGO. Amparo Roca El departamento de Inglés de la Universidad de Santiago comunicó a Uxío Otero Castro que se encargaría de corregir su examen de inglés II, hecho en junio pero no corregido por su profesora Pilar Reigosa Minguillón al estar escrita una traducción en gallego. Este alumno estudia en la Escuela de Ingenieros Técnicos Agrícolas de Lugo y le faltan dos asignaturas para acabar la carrera, ahora no podrá presentarse en septiembre si el examen está suspenso.

Uxío afirmó que su profesora de inglés se había negado a corregirle el examen al estar éste escrito en gallego, la pregunta en con-

creto se refería a una traducción del inglés en la que se especificaba *Translate to spanish*. Este alumno de peritos considera que el gallego es una lengua cooficial con el castellano en la Universidad y por ello cree tener derecho a que se lo corrija.

Uxío Otero se considera víctima de una persecución por parte de Pilar Reigosa, al igual que otros alumnos de la EUITA de Lugo que fueron representantes en el claustro y espectadores a una oposición que ellos consideraban poco clara y en la que ella se presentó para tomar la plaza docente en propiedad y piensan que se tomaron represalias.

Alumnos de Ingeniería se manifestaron ayer en Vigo

VIGO. Delegación Alumnos de la Escuela Universitaria de Ingeniería Técnica Industrial de Vigo se manifestaron ayer por la mañana por varias calles de la ciudad, en protesta por el anuncio del Ministerio de Educación de reformar los planes de estudio.

Esta movilización coincide con una jornada de paro en el centro. Los estudiantes consideran que la reforma pretendida por la Administración "supone una merma tanto de la carga docente y de la preparación académica, como de las posibilidades del ejercicio profesional en el futuro", según un portavoz.

La citada fuente agregó que el

Ministerio de Educación pretende reducir las horas lectivas del colectivo, lo que, en su opinión, supondría recortar la preparación actual de los alumnos.

En un escrito los alumnos de las EUITI de todo el estado español proponen que la reforma que se lleve a cabo contemple el mantenimiento de un mínimo de 3.000 horas (300 créditos) para la carrera, estructuradas en cuatro años de acuerdo a lo establecido por el Real Decreto de Directrices Generales. Este planteamiento ha sido refrendado tanto por los alumnos como por los colectivos de las escuelas y los colegios profesionales.

UNIVERSIDADE/EDUCACIÓN

Breves

Ciencias alimentos. Con motivo del inicio de los estudios conducentes a la obtención del título de licenciado en Ciencias y Tecnología de los Alimentos, se pone en funcionamiento el Curso de Complementos de Formación, para el cual la Universidad de Santiago oferta 75 plazas para los alumnos que tienen superado el primer ciclo de los estudios de las licenciaturas de Farmacia, Veterinaria, Medicina, Biología, Química y el primer ciclo de Ingeniería Agrónoma, o posea la titulación de ingeniero técnico en Industrias Agrarias y Alimentarias; Hortofruticultura y Jardinería; Exploraciones Agropecuarias e Industrias Forestales, podrán solicitar el ingreso en el curso de Complementos, previo al primer curso de titulación de licenciado en Ciencias de Tecnología de los Alimentos. El plazo de inscripción en la administración de la Facultad en Lugo es del 1 al 25 de noviembre y el de matrícula del 15 de diciembre al 15 de enero.

Aula de Teatro. El aula de teatro de la Universidad de Santiago convoca a la comunidad universitaria a realizar las pruebas de selección de actores para participar en el montaje teatral del curso 91-92 los días 28 y 29 de octubre, a partir de las 18.00 horas en el salón de actos del colegio mayor Fonseca. No es preciso hacer preinscripción ni llevar preparados textos, los ejercicios se propondrán allí mismo. La obra que se pondrá en escena este curso será *El Matrimonio de Witold Gombrowicz*. El director seguirá siendo Roberto Salgueiro. En noviembre está programado un curso de Interpretación Teatral de 4 meses de duración.

Odontología. Las listas de admitidos para el segundo ciclo de la Licenciatura de Odontología (cupos reservados a los licenciados en Medicina) se encuentran expuestas en el tablón de anuncios de la Facultad de Medicina y Odontología. El plazo para formalizar la matrícula es del 17 al 31 de octubre.

Farmacia. La Facultad de Farmacia convoca a los alumnos del Grado de Licenciado (modalidad de examen y tesina) para que el lunes día 18 de noviembre de 1991 a las 10 horas en el salón de Grados de esta Facultad. Los alumnos admitidos para la realización de prácticas tuteladas podrán formalizar la matrícula del día 4 al 8 de noviembre (ambos inclusive) de 9 a 14 horas en el negociado de alumnos de esta Facultad.

Marina Civil. Durante el mes de noviembre se celebrarán los siguientes cursillos de la Escuela de la Marina Civil: Transporte de productos químicos en buques tanque, del día 2 al 8; Gas inerte y lavado con crudo, del 11 al 15; Transporte de gases licuados en buques tanque, del 18 al 22; y Operador radiotelefonista, del 25 al 29.

II Mostra de Teatro. La Delegación provincial de la Consellería de Cultura e Xuventude en Lugo, decidió ampliar el plazo hasta el 15 de noviembre del 91, para la presentación de obras de la II Mostra Galega de Teatro Xuventude 91, ante la dificultad manifestada por muchos grupos de teatro para poder mandar toda la documentación exigida dentro del plazo anterior.

Xornalismo empezará el lunes curso sin resolverse la plaza de profesor asociado

SANTIAGO. Redacción El escritor y periodista Manuel Vázquez Montalbán pronunciará el próximo lunes la conferencia de apertura de curso en la Facultad de Ciencias de la Información de Santiago, rama Periodismo, que inicia este año sus actividades. En este curso, la Facultad de Periodismo, acoge a 100 alumnos y está ubicada en la Plaza de Mazarelos de Santiago, hasta ahora la Facultad de Filología.

Por otra parte en un comunicado la Plataforma Nacionalista califica de "inventado" el "cúmulo de irregularidades" hechas públicas por la Plataforma Universitaria Progresista (PUP) respecto a la constitución y selección de profesorado de la Facultad de Xornalismo. "Desgraciadamente la PUP nos tiene hechos a que la mentira y un pueril revanchismo político alienen su política informativa".

Consideran que los reiterados ataques de la Plataforma Universitaria Progresista dibujan una línea sistemática de descalificación al nacionalismo como corriente sectaria y cerrada a la aportación ajena y por tanto incompatible con la investigación, la docencia y el progreso científico.

La Plataforma Nacionalista manifiesta ante las descalificaciones que "concurrió en igualdad e incluso en inferioridad con otras fuerzas, entre ellas las del centralismo, amiguismo, y la supeditación de la Universidad a espurios intereses ajenos a ella, y notablemente representados en la PUP".

En el escrito la Plataforma Nacionalista aclara que no pretende imponer su particular ideología a la comunidad universitaria, ni condiciona la defensa de los intereses de ésta a ningún servicio que haya que pagar a entidades extrañas a ésta, sino que "procura

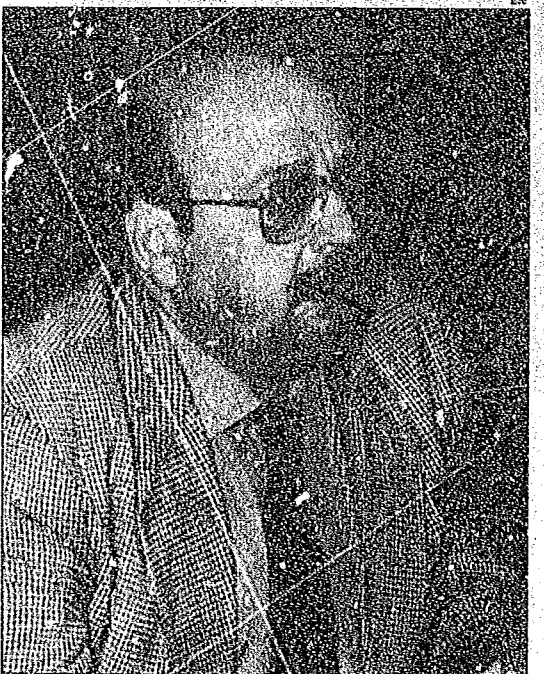
una Universidad democrática y participativa en la gestión, abierta a la investigación y a la creación (vengan de donde vengan), y profundamente enraizada en el país. La Plataforma Nacionalista no busca el crecimiento personal de las personas identificadas con ella o allegadas -- de esto entienden mucho personajes destacados de la PUP, algunos de ellos ligados al anterior equipo rectoral.

La Plataforma Nacionalista "está empeñada en poner en práctica el programa electoral que resultó vencedor en las anteriores elecciones universitarias, aumentando hasta lo posible el consenso alrededor de él, mal que les pese a los perdedores".

Sobre las acusaciones concretas de la PUP, en un comunicado, en relación a la puesta en marcha de la nueva titulación de Xornalismo, la Plataforma Nacionalista considera que la PUP es heredera del quipo rectoral anterior y que por ello "intenta aprovecharse de forma oportunista" de un espacio en la prensa, echando mano de temas que afectan al periodismo que siempre tienen eco en los medios de comunicación, y les acusa de difamación, "cayendo en la negligencia e irresponsabilidad".

Consideran que la PUP miente cuando habla de la marginación del profesorado de esta Universidad por su ideología y acusan al anterior equipo de sí ponerla en práctica en su gestión, y que el hecho de que aún no se nombre rector para Xornalismo y que los dos propuestos, para la nuevas titulaciones de Políticas y Psicología, no sean de la Plataforma Nacionalista y sí, en algún caso, de la PUP, sólo evidencia el talante abierto del rectorado.

Acusan, en el escrito, al anterior equipo de crear y sacar a con-

Vázquez Montalbán dará la conferencia de apertura del curso de Xornalismo

curso plazas que no se corresponden con las áreas específicas de Xornalismo antes de que estuviese aprobado el plan de estudios, "siguiendo una conocida política de hechos consumados". Y consideran que es falso que el actual plan para primero esté dedicado a asignaturas específicamente gallegas. Desmiente asimismo, que hubiese discriminación ideológica en la selección del profesorado, "es bien sabido que ésta no es potestad del equipo rectoral. Fueron las áreas de conocimiento de esta Universidad las encargadas de impartir docencia en Xornalismo quienes designaron entre sus miembros al profesorado competente. Para las plazas de Xornalismo y Comunicación audiovisual,

aún inexistentes en esta Universidad se nombró una comisión de especialistas de tres universidades del Estado con un representante de la Xunta de Gobierno".

La plaza de Xornalismo

Fuentes cercanas al rectorado de la Universidad de Santiago informaron que fue estimado un recurso de los presentados (realizado por el sindicato CCOO y otro por los afectados aspirantes a la plaza de Profesor Asociado en Xornalismo) y del que ya han recibido notificación algunos de ellos. Según lo comunicado a los aspirantes a las plazas, Gustavo Luca de Tena tendrá que optar a la primera de las plazas solicitadas, la 02028.

Los profesores quieren una profesión de calidad para que se recupere el prestigio

SANTIAGO. Redacción Marosa Gómez, secretaria de Relaciones Institucionales de la CXTG, informó ayer, sobre la Conferencia Europea de la CMOPE (Confederación Mundial de Organizaciones de Enseñanza), en la que estuvo presente, que tuvo lugar en Ginebra del día 19 al 22 de este mes. En la Conferencia participaron 185 miembros de más de 20 comunidades europeas.

Después de una introducción de Manolo Díez, secretario general, sobre la importancia de la participación sindical, y en especial de la CXTG en estos órganos "que rompe con ese carácter aislacionista con el que a veces se identifica a los sindicatos nacionalistas", Marosa Gómez habló de la aprobación de una resolución para la elección de los estudios de magisterio, donde "se constata que en Europa se están eligiendo otras profesiones en lugar de ésta, que cuenta ahora con muy pocos atractivos" y la necesidad de dar a la profesión un atractivo económico, además de otros, para que la elección de los estudios de profesorado siga siendo demandada.

Marosa apuntó que en este momento, en muchos países de Europa, hay una carencia de profe-

sores cualificados. "Lo que sucede es que se está dando la posibilidad de ejercer la enseñanza a personal que no tiene cualificación para ello".

"Es un desprestigio social que no está dispuesto a tolerar ninguna organización de profesorado, porque la profesión de enseñante es, muy seria y para la que hay que ser un profesional. La enseñanza es el motor de las próximas generaciones y un lugar donde permanentemente hay que mirar al futuro".

Marosa Gómez denunció el anclaje en el que está la escuela "se están utilizando materiales y sistemas educativos artesanales que distan mucho de la preparación que la misma sociedad está demandando del alumno".

Expuso también la defensa que está realizando la CXTG en puntos que coinciden con lo que reclama la Conferencia Europea y que hacen mención a la formación del profesorado, retribución salarial o calidad de enseñanza. Criticó durante su exposición a los programas de formación de la Xunta de Galicia, "no son ni el 20% de lo aprobado en el anterior Gobierno tripartito. Ni son un verdadero plan de formación"

Educación publica una guía de estudios universitarios que se imparten en Galicia

SANTIAGO. Redacción La Consellería de Educación e Ordenación Universitaria acaba de publicar una guía de los *Estudios Universitarios en la Comunidad Autónoma de Galicia*. En la publicación, en la que están representados los anagramas de 184 universidades gallegas junto con el de la Xunta de Galicia, se recogen datos de interés común a los alumnos que cursen estudios en cualquiera de las tres instituciones, en gallego y castellano.

Comienza con los artículos legales donde se menciona la constitución del sistema universitario gallego bajo el distrito único que posibilita el acceso del alumnado a cualquiera de ellas; objetivos y finalidades del Sistema Universitario Gallego; y los artículos en los que se vincula con la Consellería de Educación.

En un segundo apartado se relacionan teléfonos de utilidad de cada Universidad y una sección de estudios y especialidades en las Facultades, Escuelas Técnicas Superiores, Escuelas Universitarias y Colegio Universitario de Galicia. En este apartado se relacionan todos los centros con sus teléfonos y direcciones, y los estudios correspondientes a cada

una de las universidades de Galicia. Por último se relacionan las disposiciones legales que afectan a las universidades y a la propia Consellería.

Didáctica de la Cartografía

El departamento de didácticas especiales de la Universidad de Vigo (Escuela Universitaria del profesorado de EGB de Pontevedra) impartirá un curso de Postgrado con el título *Didáctica de la Cartografía I. Didáctica de los conceptos implicados en el análisis del Mapa Topográfico* y será impartido por los profesores José Lillo Bevilacqua, catedrático de Didáctica de las Ciencias de la Educación, y Julia Sánchez Avalos, profesora titular de Didáctica de las Ciencias Sociales.

El curso tiene el objetivo de conseguir una formación básica en el diseño de actividades y recursos para enseñar los conceptos implicados en el análisis del mapa topográfico, y está dirigido a licenciados universitarios, preferentemente a los profesores de Geografía o Historia o Ciencias Naturales. La inscripción debe realizarse antes del día 10 de diciembre. Los derechos de matrícula son de 18.000 pesetas.

A ESTIBOR

Amar la mar

Primero fue el aldabonazo de Mónica Sabbatello, la sensible reportera que *humaniza* las páginas de EL CORREO, mi casa, la casa de todos los gallegos. Sin tiempo a recuperar el resuello, Luis Pousa, amigo más que compañero por obra y arte de un ejercicio de lealtad construida día a día, conmovió las fibras más auténticas de este periodista. Las campanas de todas las iglesias de la Galicia marinera han tañido a muerto este otoño. El luto ha invadido furiosamente los roperos de las familias que viven, aman, temen, sufren y son felices con la mar. En femenino, pues no en vano es la etema compañera, para lo bueno y lo malo de una raza especial de hombres que han aprendido a llorar con y por ella, la mar.

El periodista nació en un pueblo marinero y se le llenaron los ojos de mar mucho antes de tener lo que llaman conciencia. El periodista creció en una familia marinera y conoce a propia carne las percepciones y fantasmas plasmados por Mónica Sabbatello en su excelente entrevista a la viuda del naufragio de O Pindo. El periodista se ha empapado de los olores a brea y a pescado en las redes tan maravillosamente perfiladas por el pincel literario de Luis Pousa. El periodista, en fin, es hijo de esa Galicia que está condenada a pagar el duro tributo de los naufragios, los lutos, las viudedades y las orfandades, pero que, por encima de cualquier otra cosa, jamás, jamás, renunciará a amar la mar.

Por eso, trabajos como los firmados por los dos entrañables compañeros de pluma empujan al periodista a dejarse llevar excepcionalmente por la nostalgia y ponerse delante de una pantalla de ordenador para intentar transmitir sentimientos. Para decirle a la gente, aunque solamente sea a un lector, que entre sus amigos hay marineros como Joséño, Juan, Abelardiño o Juan Luis que le han enseñado un entrañable código ético de lealtad, de respeto, de amor a la vida. Marineros que saben el valor de cada segundo, que han llamado el sacrificio del trabajo en la mar, pero que no quieren renunciar a sus orígenes porque saben que la mar es su vida y aprendieron a amarla más incluso que a una mujer.

Comparte el periodista el análisis de su amigo Luis Pousa y reconoce que peca de injusto en su visión melancólica. Pero el periodista, admirado Luis, ha renunciado a analizar y pelea por sentir. Sabe que su destino es amar la mar. Y es feliz.

El periodista nació en un pueblo marinero y se le

llenaron los ojos de mar.

Se empapó de los olores a brea y pescado en las redes

Firma invitada: Caetano Díaz (por deferencia de Luis Pousa)

El periodista es hijo de esa Galicia que está condenada a pagar el duro tributo de los naufragios, los lutos, las viudedades y las orfandades, pero que, por encima de cualquier otra cosa, jamás, jamás, renunciará a amar la mar. Sus amigos marineros le han enseñado un entrañable código ético de lealtad, de respeto, de amor a la vida. Marineros que han llamado el sacrificio del trabajo en la mar, pero que están enamorados de ella más que de cualquier mujer.

Manuel Vázquez Montalbán llega mañana a Compostela para el 'bautizo' de la Facultad de Periodismo

Periodismo: la guerra de los 'mandarines' en la Facultad artificial de 'flanín el niño'

Nos anuncian al maestro Vázquez Montalbán para inaugurar la Facultad de Periodismo de la Universidad de Santiago. Es, ¡ay!, la huérfana buena nueva generada por un proyecto que nos tiene turlutatos —adjetivo éste que aprendimos a degustar de la pluma del gastrónomo que nos ayuda a amar el periodismo— y desolados. La Facultad nace enferma porque ha faltado generosidad en el diálogo, porque injustificables resquemores han desembocado en la incomunicación más estéril, justo para poner en marcha un proyecto cuya razón de ser es enseñar a comunicar. Los estudios de Periodismo han puesto en pie de guerra a los profesionales de la información y al mundo universitario.

La atmósfera que rodea a la nueva Facultad está peligrosamente enrarecida y los ánimos de los protagonistas, enconados. La totalidad de las plazas de profesores asociados han sido recurridas por sindicatos y aspirantes eliminados por un comité de selección contestado; incluso, desde dentro de la propia Universidad. De la guerra de las plazas no se salva tan siquiera el puesto de decano, sin cubrir oficialmente a pocas horas del comienzo de curso.

Adiós al segundo ciclo

Y es esta lucha fratricida entre hermanos de profesión, esta sinrazón, la que ayuda a enmascarar el cáncer más preocupante de los nuevos estudios. Nos hemos quedado en el quién y nos obstinamos en olvidarnos del qué. Se cuestiona la capacidad de Emilio Prado o Margarita Ledo, y se recurre la elección de José Ramón Pousa, Gustavo Luca de Tena y hasta de Luis Álvarez Pousa (los dos últimos se han quedado sin plaza tras la revisión del proceso de selección). Pero todos nos mostramos esquivos a abrir un debate en profundidad sobre la funcionalidad de la Facultad de Periodismo, su entronque con las demandas de la comunicación en este país que estamos

La Universidad de

Santiago ha

despreciado la

opción del segundo

ciclo y ha sentado

las bases para

convertir la Facultad

de Periodismo en

otra frustrante

fábrica de parados.

No existe el más

mínimo interés en

debatir el por qué y

el para qué de los

nuevos estudios

obligados a levantar entre todos.

El proyecto que está a punto de nacer respeta muy pocos de las líneas maestras trazadas en la época del rector Pajares, que alentó y defendió —con sensatez y racionalidad propias de un físico— la filosofía de unos estudios de segundo ciclo. La comunicación tiene en la especialización una de sus principales fuentes de energía. La Universidad de Santiago ha despreciado este principio, ha dinamitado el segundo ciclo y ha sentado las bases para convertir Periodismo en una frustrante fá-

brica de parados. Para entendernos, se ha optado por profundizar en la historia económica de Galicia —ahí están el plan de estudios y el catedrático Beiras Torrado para confirmarlo— en lugar de enseñar las técnicas del periodismo económico.

Es de suponer que cualquier medio de comunicación de este país estará encantado de lucir en su plantilla periodistas empapados de todas las claves socioeconómicas de nuestra historia. Lo de menos es que los nuevos profesionales lleguen al mercado de trabajo, o a la enseñanza, o a la investigación comunicacional, casi desnudos, como los hijos de la mar, en lo que atañe al control de técnicas que hagan más accesible, atractivo y comprensible el periodismo económico, por seguir con el ejemplo, a los ciudadanos.

Naufragio presentado

Lo que importan son las batallas por el control de parcelas de poder. Lo de menos, abortar un proyecto importante para Galicia. Sólo la alternativa de las escuelas auspiciadas por los medios privados de comunicación podrá —y algunos ya han comenzado a dar pasos— evitar un naufragio presentado. La Universidad de Santiago se ha empeñado en trabajar de espaldas a la sociedad. Es un lujo que nos costará muy caro.

El maestro Vázquez Montalbán se dará de bruces en esta florentina Compostela no ya con una Facultad de *mandarines* —en afortunada definición del cada día más maduro Carlos Luis Rodríguez—, sino con una Facultad de *flanín el niño*; es decir, artificial, ajena a la realidad y a las necesidades de la comunicación en Galicia. Una Facultad de sobre, en definitiva, para cuyo estreno en sociedad se ha escogido —los gallegos hacemos honor con pasmosa asiduidad al espermato de don Román María del Valle Inclán— a uno de los más exquisitos gastrónomos del periodismo. Lo dicho, turlutatos y desolados.

UNIVERSIDADE EDUCACIÓN

Los sindicatos valoran la importancia de Xornalismo

SANTIAGO. Redacción El sindicato de la Información de Galicia (SIG-CXTG) valora positivamente, en un comunicado, la puesta en marcha de la nueva Facultad de Ciencias de la Información de la Universidad de Santiago. Consideran que la polémica surgida por un asunto "puramente administrativo" no debería "distraer la atención" sobre la verdadera importancia histórica de una iniciativa que merece el respaldo de todos los interesados en el desarrollo y prestigio del ámbito de la información en Galicia.

El SIG entiende que esa valoración positiva debe concretarse en el apoyo y colaboración con el equipo responsable. "Tanto este equipo como los profesionales escogidos en un primer momento son personas cualificadas académica y profesionalmente". Lamentan en el escrito que un problema administrativo se utilice para descalificar a personas en función de su presunta ideología y deploran que el suceso sirva para que algunos obstaculicen el nacimiento de un instrumento tan necesario para Galicia.

CCOO por su parte manifiesta su satisfacción por la decisión tomada en el rectorado de Santiago de anular el anterior proceso de selección de Profesorado Asociado del área de Periodismo y retrotraer las actuaciones al momento en el que se produjeron las irregularidades puestas de manifiesto por este sindicato. "La corrección demuestra la justicia de la reclamación presentada por CCOO" y desmiente las anteriores declaraciones del Vicerrectorado del Profesorado que justificaba la legalidad del proceso" y lamenta que no se atendiera la reclamación hecha el 3 de enero que hubiese evitado toda la polémica de las actuaciones posteriores. El escrito termina diciendo que CCOO seguirá velando por la limpieza de los procesos de este tipo.

Convenio para la realización de la 'Revista Gallega de Economía'

SANTIAGO. Redacción El conselleiro de Economía y Hacienda, José Antonio Orza, y el rector de la Universidad de Santiago, Ramón Villares, firmaron ayer un convenio de colaboración entre ambas instituciones para la edición de una publicación de contenido económico y financiero.

El convenio firmado en la sede de la Consellería de Economía, tiene por objeto establecer las condiciones de colaboración técnica y financiera para la publicación de forma continuada de la *Revista Gallega de Economía* durante un año a partir de la firma y prorrogable.

En el convenio se establece que la Universidad se hará cargo de nombrar el consejo de redacción de la publicación; habilitar un local con la infraestructura adecuada; elaborar, editar y distribuir la publicación que se realizará en gallego; entregar a la Consellería de Economía 250 ejemplares de cada número y cooperar con la misma facilitando información.

El candidato a rector afirma que "habrá cambios, pero no venganzas ni revanchismos"

Portero Molina defiende la recuperación del consenso para la Universidad de A Coruña

A CORUÑA. Delegación "En modo alguno se trata de recuperar un trono; se trata de un equipo que cuenta con un programa articulado y racional y que cuenta con el apoyo de un sector amplio de la Universidad de A Coruña". Con estas palabras se refirió el catedrático José Antonio Portero Molina a su candidatura en el primer proceso democrático para la elección de rector en la Universidad coruñesa. Al tiempo, explicó que esta propuesta no pasa por la dialéctica del cambio por el cambio ni va dirigida a personas concretas. "Va a haber cambios, evidentemente, pero estos no estrictamente en la venganza ni en el revanchismo". Asimismo, explicó que la Universidad necesita "un altísimo grado de consenso, no ya para la elaboración de los Estatutos que la regirán, sino para el día siguiente".

El catedrático de Derecho Constitucional, José Antonio Portero Molina, insistió en la necesidad de transmitir a la sociedad la idea de que la elección a rector, que se celebrará el próximo martes, es un proceso obligado por la Ley que rige el Sistema Universitario de Galicia. "No se trata de unas elecciones impuestas por determinados sectores universitarios, y creo que es necesaria esta precisión para evitar equívocos".

La razón de ser de la alternativa presentada por el que fue primer rector de la Universidad coruñesa, cesado en julio del pasado año, se basa, según el candidato "en que el modelo y el modo de gestión desarrollado por el actual rector, Meilán Gil, no es el más satisfactorio ni el más positivo para esta Universidad; según siente una parte cada vez más amplia de la comunidad universitaria".

Esta "profunda discrepancia con el modelo de Universidad actual —si es que hay alguno—, es compartida por mucha gente", indicó Portero Molina, que confesó

José Antonio Portero Molina presentó ayer las líneas básicas de su candidatura al rectorado de la Universidad coruñesa.

que "nunca hubiera dado un paso como este si no tuviera la firme convicción de que esta candidatura está en condiciones de hacer posible la propuesta que presentamos". "No somos una minoría ni se trata de un testimonio de un grupo de agraviados".

Lugar de jubilación

El equipo que arropará a Portero Molina si sale elegido rector fue calificado por el candidato como un grupo con experiencia en la Universidad y con dedicación completa. Añadió que "cualquier fantasma de inexperience, personalismo o desorganización puede quedar desechado; difícilmente pueden hacernos la crítica de la frivolidad o la insensatez. Esta-

mos hablando de la institución en la que nos vamos a jubilar".

Las sesiones del claustro han dado una imagen de confrontación que no es el reflejo de lo que debe ser la Universidad, argumentó Portero Molina, para quien esta elección posibilita "recuperar el consenso y unos modos de gestión que den entrada —pero de verdad— a todos los colectivos".

El próximo lunes los dos candidatos a ocupar el puesto de rector de la Universidad coruñesa, José Luis Meilán Gil y José Antonio Portero Molina, presentarán al claustro sus programas. Al día siguiente se celebrará la primera jornada electoral y, en caso de que ninguno de los candidatos salga elegido por mayoría absoluta,

se celebrará una segunda votación el miércoles, de donde saldrá, por mayoría simple, el nuevo rector de la Universidad coruñesa.

Portero Molina ha dirigido una carta a todos los miembros del claustro en la que explica las razones que le llevan a presentarse como candidato. En la misma indica que la Universidad "no puede funcionar bajo la inspiración de personalismos, que se alejan del establecimiento de mecanismos objetivos que garanticen la neutralidad y transparencia en la toma de decisiones; no puede gestionarse desde la preocupación por el brillo exterior y por el interés inmediato, sino desde unos planteamientos globales y racionales".

PAS de universidades gallegas secundaron mayoritariamente la huelga y se concentran en A Coruña

El rectorado de Santiago apoya el concurso interuniversitario con carácter excepcional

SANTIAGO. Redacción El rectorado de la Universidad de Santiago, informa en un comunicado que reafirma su posición favorable a un concurso interuniversitario gallego por una sola vez y con carácter excepcional, en el espíritu del decreto de segregación.

La Universidad compostelana en relación a la huelga del personal PAS funcionario —que fue secundada mayoritariamente en toda Galicia— y de las negociaciones emprendidas con el mismo, expresa su posicionamiento respecto a las reivindicaciones del colectivo. De este modo solicitará la convocatoria de la Mesa sectorial, en base a las peticiones que se puedan formular en la sesiones sindicales, a la Consellería de Educación y seguirá aplicando las normas de gestión acordadas.

Sobre las ofertas de empleo públicas estiman que no condicionan la forma de previsión y de selección de las vacantes, que sí se podrían hacer de manera conjunta. Añadía también que se consensuó la constitución de una comisión

para confeccionar un plan de cursos de formación y capacitación profesional dirigidos al PAS funcionario.

Se acordó también el procedimiento de revisión anual automática de los niveles de puestos de trabajo en aplicación de los módulos establecidos en las normas de gestión. El comité propuso a su vez el acuerdo global, siempre que se acepten propuestas como establecer el 92 como plazo de reestructuración de centros; elevación del nivel mínimo; y modificación del cuadro de personal de la Secretaría del Rector.

Ante este nuevo y último posicionamiento, la respuesta oficial fue la de que la Universidad se encuentra realizando la parte final de los estudios encaminados a elaborar una propuesta de reforma de las gestiones académica y administrativa de la Universidad, y será en este marco en el que se debatirán los niveles de los puestos y de dimensionamiento de las unidades administrativas.

El comité de huelga de la Uni-

versidad de A Coruña, secundada en casi su totalidad, denuncia en un comunicado la actitud impositiva y abusiva del rector asegurando que mientras en la Universidad de Santiago se negociaron servicios mínimos, A Coruña impone unos que quintuplican en puestos a los de Santiago, con el agravante de que en A Coruña, hay 50 contratados laborales desempeñando puestos de administración a los que no les afecta la huelga.

Manifiestan su repulsa por las reiteradas manifestaciones del rector de las que se desprende una falta de voluntad en el establecimiento de relaciones con los trabajadores. Para hoy los tres comités de huelga de las tres universidades se concentrarán en el Rectorado de A Coruña.

El concurso común es ilegal

Por su parte el rectorado de A Coruña informa, en un comunicado, que la huelga transcurrió sin incidentes y expresa su acuerdo en que se reúna la Mesa sectorial, habiéndolo ya solicitado el rector

al conselleiro de Educación la convocatoria de la misma. Y reitera su posición sobre el concurso interuniversitario, la oferta de empleo conjunta y la paralización del concurso convocado por esta Universidad. Sobre la petición del concurso interuniversitario el rectorado afirma que fue considerada ilegal por informes de un asesor jurídico de las tres universidades, por lo que en estado de derecho ninguna administración pública puede legítimamente acceder a lo que se pide.

La petición de hacer una oferta de empleo público conjunta, fue rechazada unánimemente por los rectores y vicerrectores de Asuntos Económicos y gerentes de las tres universidades por las disfunciones que puede producir desde el punto de vista de la autonomía universitaria. Sobre la paralización del concurso abierto por la Universidad de A Coruña, no puede ser aceptada por haber generado ya derechos adquiridos en los funcionarios que han presentado las solicitudes.

UNIVERSIDADE/EDUCACIÓN

O profesorado voltaría á folga se non se convoca a mesa negociadora

SANTIAGO. Redacción A Plataforma Sindical Unitaria do Ensino, conformada polos sindicatos CSIF, CCOO, CIG, UXT e UTEG, despois dunha reunión celebrada onte, acordou que no caso de que a Consellería de Educación "manteña a súa actitude de non convocar a mesa negociadora ou ben non oferte negociar sobre as bases anteriores", propoñerá a todo o profesorado un calendario de mobilizacións cunha folga os días 12, 21 e 28 de novembro cunha manifestación en Santiago nesas mesmas datas.

Segundo a Plataforma a Consellería de Educación non ten convocado a Mesa Sectorial de Negociación desde que o pasado día 22 a maioría do profesorado secundario a folga no sector "en resposta a unha convocatoria desta Plataforma e tampouco logo de que o pasado venres fose demandado formalmente e por escrito".

A Plataforma Sindical do Ensino reitera, no seu comunicado, que as reivindicacións plantexadas sobre corrección do desfasamento retributivo existente entre funcionarios docentes e non docentes da Xunta de Galicia, mellora da calidade do ensino público e plans de formación do profesorado en exercicio, seguen hoxe concretadas en dous puntos: retribucións e calidade e formación en exercicio.

En canto a retribucións pídense "24.000 pesetas lineais para todo o profesorado en catro anos de fondos propios e con independencia do que resulte da transferencia dos fondos correspondentes da Administración central".

No apartado de calidade e formación en exercicio, "a escolarización digna dos nenos-as de tres anos cunha revisión da actual normativa. Plan de infraestruturas e medios dos centros educativos gallegos, plan específico para a escola rural, e incremento do actual catálogo de postos de traballo e dotación de personal administrativo ós centros de EXB".

Asimismo a Plataforma Sindical Unitaria (PSU), reitera que as reivindicacións plantexadas seguen concretadas, neste mesmo apartado, no Plan de Normalización Lingüística para o ensino, negociación inmediata da rede de centros, negociación dun convenio colectivo que debe atinxir ás condicións de traballo do profesorado e un Plan de Formación do Profesorado en exercicio por valor non inferior a 12.000 millóns e negociación dos plans anuais.

Por último, a PSU, desmiente que se teña pronunciado sobre "a hipótese da aplicación unilateral por parte da Consellería de Educación como un suposto xesto de boa vontade das 10.000 pesetas de incremento lineal correspondente a outubro do 91".

Pola súa banda, o sindicato independente ANPE insta, por medio dun comunicado, á Consellería de Educación da Xunta para continuar as negociacións que se están levando a cabo sobre retribucións, calidade da ensinanza e formación do profesorado.

ANPE considera "que sería grave" que o profesorado de Galicia "non percibira as trinta mil pesetas, correspondentes a outubro, novembro e decembro do ano 1991, pola demora das negociacións". Polo que este sindicato declinaría calquera tipo de "responsabilidade" neste feito.

Para Manuel Vázquez Montalbán es necesario no colaborar con el "silencio de los corderos" y pidió a los alumnos de periodismo que no sean objetivos

En la lección inaugural del curso en Santiago dijo que "la objetividad no existe en el periodismo"

Montalbán pidió a los alumnos de Xornalismo que fueran "antisectarios y antidogmáticos"

SANTIAGO. Redacción El escritor y periodista Manuel Vázquez Montalbán, inauguró ayer la Facultad de Xornalismo de la Universidad de Santiago de Compostela con la conferencia "Informadores o teóricos". Montalbán dio consejos a los alumnos, realizó un repaso a la profesión y habló de la labor del periodista en una sociedad de mercado asegurando que "la objetividad en la práctica profesional no existe". En el acto de

apertura, que estuvo presidido por el rector de la Universidad de Santiago, Ramón Villares, también participó el profesor Emilio Prado Pico con la conferencia "Os novos estudos de Xornalismo implantados na nosa Universidade". El acto se celebró en el aula I, del edificio provisional de esta Facultad—antigua Facultad de Filología— ante la presencia de numerosos alumnos, profesores de diferentes facultades, y representantes de los medios de comunicación.

El presidente de la Comisión del Programa de Estudios de la Facultad de Ciencias de la Información de la Universidad de Santiago, Emilio Prado, expuso que un centro de formación de comunicadores de Galicia debe de ser capaz de garantizar a formación de profesionales, potenciar a pesquisa y la reflexión sobre los problemas de la comunicación y de la cultura.

Sobre la teoría de la comunicación Prado apuntó que ésta "debe servirnos para caracterizar a técnica", referida tanto a los instrumentos de producción y de emisión como a los procedimientos y recursos que entran en juego para construir los mensajes.

En su intervención Emilio Prado también habló del objetivo de la Facultad "formar comunicadores con sentido expresivo, que dominen as técnicas de expresión oral e visual" en un momento en el que el mercado reclama un "xornalista compacto" que asuma las funciones tradicionales del informador, "un profesional capaz de manejar os equipos de xeito que sexa autor integral da mensaxe".

Informó que se intentará abrir "o acceso ó segundo ciclo dende outras titulacións. Un segundo ciclo arteado no plan cunha gran especificidade, xa que os estudantes potenciais que accedan a estos estudos traen a bagaxe dunha ampla formación universitaria". Finalizo resaltando la necesidad de material y de un diseño estructural para un centro de marcada orientación experimental.

Vázquez Montalbán

Manuel Vázquez Montalbán, empezó su presentación dirigiéndose

a los cien alumnos de la Facultad de Periodismo diciendo que "más que hacerme caso a mí en esta primera lección inaugural, que trataré que no sea tal lección, se lo haré a los profesores que tengáis a partir de ahora". No obstante aseguró cumplir con el rito académico de que la primera lección tenga un "carácter sádico" que consiste en decirle a los alumnos que lo que van a estudiar no sirve para ser nada en la vida.

Relató como fueron sus años de universitario y de periodista cómo se enmascaró el lenguaje en época franquista, para no dar noción de

Filología inicia su andadura en el Burgo de las Naciones

La Facultad de Filología inició ayer su actividad docente después de haber sido aplazada la fecha de inicio dos veces. Motivo que influyó en que la afluencia del alumnado no fuese normal. Los estudios de Filología comenzaron este año a cursarse en un edificio nuevo situado en el Burgo de las Naciones y su atraso en la fecha prevista fue por el traslado que tuvo que efectuarse desde su antigua sede en la plaza de Mazarelos. Todavía hay deficiencias, como la escasa potencia de electricidad que esperan que se subeane en breve.

Hoy tendrá lugar la primera conferencia—a las 11 de la mañana en el aula 24 (planta II de aulas)—que estará a cargo de José Domínguez Caparrós, catedrático de Literatura de la UNED, y que se espera sea el reflejo de la intensa actividad académica que

su contenido "los obreros pasaron a ser productores, las nacionalidades regiones y a los periodistas se nos trató de llamar agentes de interacción socioinformativa".

Sobre la capacidad de teorizar apuntó que es un teórico todo aquel que se pregunte el porqué y el para qué de lo que hace, "las primeras facultades se movieron sobre todo el terreno de la teoría: sociologista—dedicada a medir los efectos de la información en la sociedad mediante cálculos de audiencia—; la funcional—cómo se construyen los mensajes, la descodificación— y la crítica—la in-

espera mantener el centro.

Aunque todo está trasladado al edificio de el Burgo de las Naciones para que se pueda realizar la actividad docente, los alumnos de momento tendrán que trasladarse a la antigua facultad, en la que ayer empezaron las clases de periodismo, para llevar a cabo trámites administrativos o consultar la biblioteca, únicas dependencias que están pendientes de su traslado a la decana del centro, Isabel González, espera que se realice durante el mes de noviembre.

La nueva Facultad ocupa una extensión de 18.000 metros cuadrados donde tanto profesores como alumnos podrán disfrutar del material tecnológico más avanzado para el desarrollo de la actividad docente de la literatura y la lengua en sus distintas especialidades.

formación como una función histórica en cuanto a crear opinión y una conducta social—".

Aunque se mostró partidario de la última, defendió el ideal de conjugar las tres en los planes de estudios. "La facultad debe enseñar a comunicar y teorizar sobre la 'información, debe dar un conjunto de conocimientos que ayude a codificar y descodificar el mensaje". Advirtió a los alumnos sobre la "dura batalla" de la conquista de mercado que van a emprender con su trabajo, donde el comportamiento de los agentes es mercantilista y el receptor se considera como un consumidor".

"El papel de los medios de comunicación es captar a esa mayoría consumidora ya sea de cultura, productos, pr física etc. Dentro de la cultura de mercado se debe tener en cuenta lo que el consumidor ya sabe". Como ejemplo Montalbán citó la "del aborto cuya elaboración responde a la necesidad social sino a lo que sabe la sociedad del aborto y lo que está en condición de asumir para que no se pierdan votantes".

"Vosotros también tendréis que saber cuáles son los apetitos del consumidor y ser críticos con vuestra 'práctica'. Montalbán aconsejó a los futuros periodistas que la primera pregunta descodificadora que deben hacer es "¿Quién es el propietario?" del medio donde trabajan. Y destacó que "se parte de la historia como una foto fija en la cual cada uno tiene su posición" señaló que "lo peor que os puede ocurrir es creérselo y alinearse profesionalmente" y concluyó diciendo que "la objetividad no existe" y que "han de evitar ser dogmáticos y sectarios".

Está dispuesto a asumir en persona la jefatura del Gobierno de Rusia

Yeltsin toma con mano férrea el timón de las reformas económicas

MOSCÚ. Efe
El presidente de la Federación Rusa, Boris Yeltsin, anunció ayer, lunes, ante el V Congreso Extraordinario de Diputados su decisión de tomar con mano férrea el timón de las reformas económicas, al afirmar que estaba dispuesto a asumir en persona la jefatura del Gobierno de Rusia.

En un discurso de una hora, Yeltsin expuso las principales líneas de la estrategia política y económica de la dirección de Rusia y pidió a los legisladores facultades adicionales para reestructurar el poder ejecutivo de la República, cuyo Gobierno será formado, dijo, con "criterios profesionales y no políticos".

La petición del presidente ruso abarca también el campo de sus interrelaciones con el Parlamento y el Congreso de Diputados de la Federación Rusa, aunque no precisó sobre esta materia.

Al referirse a la profunda crisis que vive la URSS y el derrumbamiento de sus estructuras centrales, Yeltsin advirtió de que, en caso de continuar este proceso, la Federación Rusa "podría proclamarse su sucesora legal", lo que

sellaría de manera definitiva la defunción de la otrora segunda potencia mundial.

No obstante, matizó que ese no es el objetivo de la dirección política de la República.

Yeltsin manifestó que Rusia confía en la colaboración y ayuda de Occidente para la realización de los cambios económicos y expresó la disposición a cumplir todas las obligaciones internacionales de la URSS. En un tono duro, subrayó que en Rusia "hay un solo poder: el Congreso de Diputados, el Parlamento, el Gobierno y el presidente de la República", y añadió que la Federación Rusa no admitirá intromisiones de las estructuras centrales en los asuntos internos de Rusia.

Al mismo tiempo, lanzó una severa advertencia a las formaciones autonómicas que integran la Federación Rusa, al afirmar que no se tolerarán los intentos de repetir en la República los procesos de desintegración que vive la URSS. Se pronunció por mantener la práctica "provisional" de que los máximos dirigentes locales sean designados por el presidente de Rusia y reiteró su deci-

sión de aplazar las elecciones de los gobiernos locales, por cuanto "no se pueden compaginar las campañas electorales con las transformaciones económicas".

El presidente ruso instó a crear una amplia coalición de todas las fuerzas políticas que apoyan las reformas y ofreció, a cambio, consultar con ésta las decisiones más importantes para la República. El programa económico presentado por Yeltsin se sustenta en tres pilares: privatización de la economía, liberalización de precios y apertura de Rusia a la inversión extranjera.

"Será un proceso doloroso", dijo Yeltsin, quien opinó que la realización de este programa, que prevé la privatización del 50 por ciento de la propiedad estatal en un plazo de cinco meses, conducirá, en una primera etapa, de un año, a la caída del nivel de vida de la población.

En su intervención, el líder ruso estableció los marcos de colaboración tanto con el ejecutivo central de la URSS como con los gobiernos de las repúblicas que suscribieron o suscribirán el tratado de comunidad económica.

Paco Campos accede a la plaza de Periodismo que se había dado a Luca de Tena

SANTIAGO. Redacción
Francisco Campos, director de la Agencia Galega de Noticias, ha sido elegido como tercer profesor asociado de la nueva Facultad de Periodismo de la Universidad de Santiago —que ayer mismo inició el curso académico—, una vez que la comisión designada al efecto procedió a resolver la asignación de plazas, recurridas por varios de los afectados en la primera selección. Gustavo Luca de Tena, que había sido elegido como profesor asociado por la plaza 029, de Redacción en Medios Impresos e Xéneros Xornalísticos Informativos, pasa ahora a ocupar el segundo puesto en la lista de admitidos para la misma asignatura, en la plaza 028, detrás de Luis Álvarez Pousa, quien ya en la primera elección había sido elegido, al igual que Xosé Ramón Pousa, en la de Medios Audiovisuales, lista ésta que no sufre modificación. La decisión de ayer de la Comisión de la Facultad de Periodismo supone en la práctica retrotraer el proceso de selección de los tres profesores asociados a su inicio, una vez que la Universidad no estimó el cambio de plaza que

Gustavo Luca de Tena había efectuado una vez inscrito, por lo que este periodista optó a la plaza por la que originariamente se había presentado, la 028. Álvarez Pousa encabezaba esta lista, seguido del propio Luca de Tena, Francisco Campos, Xosé López García, Luis Pérez y Luis Celeiro.

En la plaza 029 la única variación que experimenta la lista es la exclusión de Luca de Tena, con lo que se sitúa en primer lugar, y por tanto con plaza de profesor asociado, Francisco Campos, a quien siguen en la puntuación de la Comisión Xosé López García, Luis Pérez y Luis Celeiro.

La Comisión encargada de sustanciar la adjudicación de las plazas en su reunión de ayer estaba presidida por Emilio Prado, catedrático de Ciencias de la Información de la Universidad Autónoma de Barcelona, y la integran el decano de esa misma Facultad, Enric Marfà Otto; el catedrático de la Computación de Madrid, Enrique Bustamante; la catedrática de la nueva Facultad santiagoense, Margarita Ledo Andión, y el catedrático de Filología de Santiago, Francisco Fernández Rey.

Los rectores creen ilegal el concurso interuniversitario

SANTIAGO. Redacción
Los tres rectores de Galicia consideran ilegal el concurso interuniversitario, según notificó la Universidad de A Coruña en un comunicado. Los rectores de las tres universidades reunidos el pasado día 23 hicieron esta consideración después de ser asesorados legalmente y examinar las peticiones de las Xuntas de PAS funcionario; "no obstante ese reconocimiento, los representantes de la Universidad de Santiago consideraron que podría celebrarse ex-

cepcionalmente con apoyo al decreto de segregación".

Los rectores también acordaron rechazar unánimemente la petición de oferta de empleo común, y que la paralización del concurso abierto convocado por la Universidad de A Coruña, según esta Universidad, no es posible porque ha generado ya derechos adquiridos que no pueden desconocerse.

En cuanto a la paralización de la oferta de empleo público en la Universidad de Santiago, ésta sólo compete a esta Universidad.

Insumiso de Granada en libertad tras 9 días en huelga de hambre

GRANADA. Efe
El insumiso Juan Gómez Caballero, que ingresó en la Prisión Provincial de Granada el pasado martes procedente de la cárcel de Alcalá-Meco, ha sido puesto en libertad por orden del juzgado militar, tras estar nueve días en huelga de hambre. Juan Gómez protagonizó la huelga de hambre para protestar por su encarcelación, "ya que no ha cometido ningún delito", dijo un portavoz del Movimiento de Objeción de Conciencia (MOC) de Granada.

Brasil: 15 muertos en un intento masivo de fuga presos

RÍO DE JANEIRO. Efe
Un intento de fuga masiva de presos, frustrado ayer en la cárcel de la localidad brasileña de Agua Santa y su posterior rebelión, dejó un saldo de 15 reclusos muertos y 19 heridos, según informes extraoficiales. El motín comenzó en la madrugada de ayer, después de que agentes policiales descubrieran un túnel en una celda del presidio Ary Franco, en Agua Santa, que alberga a 1.400 presos, muchos de ellos integrantes de la mafia criminal *comando rojo*.

Alerta en Zaragoza ante el temor de un atentado de ETA

ZARAGOZA. Otr/Press
La posibilidad de que miembros de ETA se encuentren en Zaragoza para cometer un atentado ha obligado al Ministerio del Interior a renunciar a trasladar a Madrid policías de esta provincia.

Según han informado fuentes del Sindicato Unificado de Policía, en un principio estaba previsto que funcionarios de Zaragoza participaran en la operación Pax para garantizar la seguridad durante el desarrollo de la Conferencia de Paz.

Gonzalo Suárez y Rafaela Aparicio, premios de cine

MADRID. Agencias
El director de cine Gonzalo Suárez y la actriz Rafaela Aparicio han sido galardonados con los Premios Nacionales de Cinematografía 1991, que concede el Ministerio de Cultura, y que están dotados con 2,5 millones de pesetas. En Suárez se ha valorado su trayectoria cinematográfica en la que destaca la originalidad e independencia, mientras que de Rafaela Aparicio se ha destacado el talento y humanidad con que ha recreado cientos de personajes.

Gonzalo Suárez nació en Oviedo en 1934. Inició la carrera de Filosofía y Letras en Madrid, pero la abandonó para dedicarse al teatro, debutando en el TEU. Asistió a cursos nocturnos en la escuela de artes y oficios mientras trabajaba como actor en Radio Intercontinental. Rafaela Díaz Valente nació en Marbella en 1906 y cursó estudios de magisterio. Inició su carrera en la compañía de Manuel Benito interpretando "El conflicto de Mercedes", de los hermanos Álvarez Quintero.

Guardias jurados contra la ley de seguridad privada

A CORUÑA. Efe
El colectivo de guardias jurados gallegos, integrado por unas tres mil personas, inició ayer lunes una serie de medidas de presión en contra de la ley de seguridad privada.

Como primer acto de estas medidas, los guardias jurados decidieron hacer donaciones de sangre en centros hospitalarios, realizando en A Coruña las donaciones un total de 80 guardias jurados a lo largo del día de ayer.

Asimismo, diversas fuentes sin-

dicales han señalado que se calcula que más de la mitad de los miembros de este colectivo acudían a donar sangre en turnos de mañana y tarde como medida de protesta por la ley, que de ser aprobada eliminará el carácter de agentes de la autoridad de los miembros de este colectivo.

Para el colectivo de guardias jurados, esta medida legislativa supone dejar indefensos a los trabajadores ya que por otra parte se mantiene la totalidad de sus funciones.

DOÑA MARÍA ISABEL PÉREZ RODRÍGUEZ

Finou o día 24 de Outono de 1991

D. E. P.

O DECANO, EQUIPO DE GOBERNO, PROFESORES, ALUMNOS E PAS DA FACULTADE DE MEDICINA E ODONTOLOXÍA DA UNIVERSIDADE DE SANTIAGO,

Préganlle unha oración pola súa alma e a asistencia a misa que polo seu eterno descanso celebrábase o mércores, día 30 de Outono, ás 13 horas, na igrexa de San Francisco desta cidade de Santiago de Compostela.

Santiago, 29 de Outono de 1991

TERCER ANIVERSARIO DE LA SRTA. MARÍA RITA OLAY SAURÍN

Que faleceu el día 5 de Noviembre de 1988, confortada con los Auxilios Espirituales

D. E. P.

SUS FAMILIARES Y AMIGOS

Ruegan una oración por su alma y la asistencia al novenario de misas que por su eterno descanso dio comienzo ayer, día 28, hasta el día 5 de Noviembre, a las siete de la tarde, en la iglesia del Pilar (Campo de la Estrella), por cuyos favores anticipan gracias.

Santiago, 29 de Octubre de 1991

DOÑA ANDREA REGUEIRO IGLESIAS

Falleció en el día de ayer, a los 86 años de edad, confortada con los Auxilios Espirituales

D. E. P.

Sobrinos de casa: Elena Regueiro Pacheco, Constantino Rodríguez Lence, Juan Francisco, Rita Esperanza y María Begonia Rodríguez Regueiro; demás sobrinos: Manuel y Palmira Regueiro Pacheco, Severino, José y Constante Regueiro Barreiro y José Regueiro Chaves; sobrinos políticos, y demás parientes.

Ruegan una oración por su alma y la asistencia a la conducción del cadáver hoy, martes, a las cuatro y media de la tarde, desde su domicilio hasta la iglesia parroquial de San Juan de Calo-Teo, donde a las cinco de la tarde, se celebrará el funeral y seguidamente recibirá sepultura en el cementerio de dicha parroquia; favores que agradecen.

Casa mortuoria: Doctor Mateira, Núm. 8-3.ª A (Tras Peregrino)
Nota: Saldrá un ómnibus de la Empresa S. ne, a las tres y media de la tarde, de Socastro, pasando por iglesia de Calo, Santo Domingo. Sollás, Vilar de Calo y casa mortuoria, al final de los actos hará el mismo recorrido.
(Pompas Fúnebres Reunidas, S. A.)

Santiago, 29 de Octubre de 1991

BODAÑO ESTÁ FELIZ

O poeta compostelano Saiv, tor García-Bodaño, sucesor de Ramón Piñeiro na cadeira da Real Academia Galega, m' nifesta que "as academias críase, pero cense sempre pola propia xente que está desexando entrar". Xunto con García-Bodaño, colaborador de EL CORREO, foi elixido tamén Manuel González, secretario do Instituto da Lingua Galega. 63

TRATA DE BLANCAS

La Policía ha intensificado sus investigaciones para desarticular las organizaciones que se dedican a la trata de blancas. Dominicanas, peruanas y colombianas son actualmente los grupos más numerosos de inmigrantes ilegales empleadas en el servicio doméstico. Muchas de estas mujeres son introducidas en España a través de redes internacionales. 57

MEILÁN Y PORTERO

El actual rector de la Universidad coruñesa, José Luis Meilán Gil, y su antecesor en el cargo, José Antonio Portero Molina, presentaron ayer, último día del plazo, sus candidaturas al rectorado de los campus de A Coruña y Ferrol. El rector elegido solamente ocupará su puesto durante unos meses, hasta que finalice el proceso constituyente de la Universidad. 61

PREMIO

Manuel Gómez Álvarez, director general de Coren, fue elegido Mejor empresario gallego del año 90 por la revista Actualidad Económica. 66

CARRERA PEDESTRE

La Carrera Peditre Popular de Santiago ha cosechado un nuevo éxito en su catorce cumpleaños. Tras recorrer 15 kilómetros los adultos y 11 los niños, 3.139 esforzados entraron con el control horario abicco. En las páginas de EL CORREO aparecen hoy los nombres de 1.000 adultos y mañana lo harán los de 1.979 niños. Listas en cuadernillo central.

El Correo Gallego

Director: José M. Rey Noya

Fundado en 1878

Número 39.601

Martes, 29 de Octubre de 1991

Precio: 80 pesetas

Un santiagués que vive en Barcelona gana mil millones en la Lotería

Un santiagués, residente en Barcelona desde hace quince años, ha resultado, agraciado con el primer premio del sorteo extraordinario de la Lotería Europea, por el que le han correspondido más de mil millones de pesetas. El sorteo se celebró el pasado 19 de octubre, pero en la actualidad todavía se mantiene en secreto la identidad del ganador, del que únicamente se sabe que está casado, tiene tres hijos y es el representante de una empresa de telecomunicaciones en la ciudad catalana.

Fuentes bien informadas consultadas por este periódico aseguraban ayer que el poseedor de los décimos premiados es el delegado de la empresa Televés en Barcelona, Ramón Amenado Lázaro, que habría intentado que su identidad

no se descubriese. Sin embargo, esta posibilidad fue desmentida ayer por la esposa del propio Ramón Amenado, que aseguró a este periódico que el premio le había correspondido a un hermano suyo, también afincado en Cataluña desde hace bastantes años.

Según la versión de la esposa de Ramón Amenado, la cantidad obtenida por su hermano no habría sobrepasado los 40 millones, cantidad que, según señaló, "no es para salir en los periódicos".

El rotativo catalán *La Vanguardia* reflejaba en su edición del jueves la noticia preguntándose por el afortunado de los 1.047 millones, del que únicamente decía, según testimonio del endador, que "tiene unos 47 años, el pelo canoso y es muy delgado". 24

Un grupo de vecinos de Carballedo asaltaron e incendiaron su concello

Un grupo de vecinos de la localidad lucense de Carballedo prendió fuego al salón de sesiones del Ayuntamiento y al despacho del alcalde, en protesta por el cambio de capitalidad de este municipio a la vecina villa de La Barrera, informaron fuentes de la Guardia Civil. Durante los violentos incidentes resultaron con diversas contusiones el alcalde, Julio Yebra-Pimentel, y el concejal socialista Oreste Bianco.

Los vecinos irrumpieron en la sesión plenaria y prendieron fuego al salón, tras conocer el acuerdo de traslado de capitalidad aprobado ayer por la Diputación de Lugo. En el transcurso del pleno de la Diputación lucense se re-

gistraron esta tarde también incidentes por parte de los vecinos de Carballedo, lo que provocó que la sesión plenaria tuviera que ser suspendida y reanuda más tarde bajo protección policial.

Los concejales del Ayuntamiento de Carballedo permanecían en la noche de ayer —a la hora de redactar esta información— en las instalaciones de la casa consistorial, protegidos por efectivos policiales, según informaron fuentes de la Guardia Civil de la localidad lucense. El cambio de capitalidad fue aprobado por la Diputación provincial, al entender que La Barrera tiene mayor número de habitantes y una vida mercantil más activa. 13

Entre fortísimas mudidas de seguridad, el presidente González viajó a su colega soviético en el aeropuerto de Barajas.

Gorbachov llegó a Madrid para su 'cumbre' con Bush

Tanques, helicópteros y 10.000 policías en la Conferencia de Paz

El presidente de la URSS, Mijail Gorbachov, y su esposa Raisa iniciaron ayer en Madrid una breve visita de dos días en la que el líder soviético y George Bush inauguraron la Conferencia de Paz para Oriente Próximo. Las medidas de seguridad más rigurosas presidieron su llegada a Barajas,

con un despliegue de tanques de la Guardia Civil y helicópteros de la Policía sobrevolando la zona. Éste es el primer viaje al exterior del presidente de la URSS tras el frustrado golpe de estado.

Gorbachov mantendrá hoy una "cumbre" con Bush en la Embajada soviética y probablemente

se entreviste con el primer ministro de Israel, Isaac Shamir. Los efectivos policiales destinados a la Operación Pax, unos 10.000 agentes de las fuerzas de seguridad, están desde ayer en estado de "máxima alerta" a 24 horas del comienzo de la Conferencia de Paz para Oriente Próximo. 5 a 9

Montalbán aconsejó a los alumnos de periodismo ser 'antidogmáticos'

Casi un mes después del inicio oficial del nuevo curso académico, las facultades de Filología y Periodismo de la Universidad compostelana iniciaron ayer la actividad académica que, en las próximas semanas, evidenciarán todavía importantes carencias dotacionales, en el caso de Filología por el traslado de ubicación y, en el de Periodismo, a causa de iniciar este curso su andadura como centro académico dependiente de la Universidad santiaguesa.

En la nueva Facultad de Periodismo, ayer mismo se reunió de nuevo la Comisión de selección de tres plazas de profesores asociados, para resolver recursos pendientes, retrotrayéndose el proceso al inicio de la selección, por la que Francisco Campos pasa a ocupar la plaza asignada a Gustavo Luca de Tena, que ahora es segundo en la plaza adjudicada a Luis Álvarez Pousa. La tercera plaza, asignada a Xosé Ramón Pousa, queda inalterable.

El escritor y periodista Manuel Vázquez Montalbán fue el encargado de pronunciar la lección inaugural en la nueva Facultad, en la que cursan primer curso un centenar de alumnos. En su intervención, Montalbán realizó un repaso a la profesión y habló de la labor del periodista en una sociedad de mercado en la que, dijo, "la objetividad en la práctica profesional no existe", invitando a los alumnos a ser "antidogmáticos". 60 y 60

NUEVO ROVER 200 16 V

EXPERIMENTE EL CAMBIO

Experimente una nueva sensación. Descubra el Nuevo Rover Serie 200. Todo un cambio. Es diseño absoluto. Y alta tecnología. En su motor de 16 válvulas. Y es confort y estética.

Con un sistema de suspensión extraordinario y madera de nogal en puertas y salpicadero.

Nuevo Rover Serie 200. Experimente el cambio.

NUEVO ROVER SERIE 200

CONCESIONARIO OFICIAL:
TRIGOCAR, S. L.

LA CORUÑA:
C/ Galilei, 5 (Pol. La Grela)
Tel. 15 00 12

SANTIAGO:
Romero Donallo, 37
Tel. 59 44 00

UNIVERSIDADE/EDUCACIÓN

O profesorado voltaría á folga se non se convoca a mesa negociadora

SANTIAGO. Redacción A Plataforma Sindical Unitaria do Ensino, conformada polos sindicatos CSIF, CCOO, CIG, UXT e UTEG, despois dunha reunión celebrada onte, acordou que no caso de que a Consellería de Educación "manteña a súa actitude de non convocar a mesa negociadora ou ben non oferte negociar sobre as bases anteriores", propoñerá a todo o profesorado un calendario de mobilizacións cunha folga os días 12, 21 e 28 de novembro cunha manifestación en Santiago nesas mesmas datas.

Segundo a Plataforma a Consellería de Educación non ten convocado a Mesa Sectorial de Negociación desde que o pasado día 22 a maioría do profesorado secundario a folga no sector "en resposta a unha convocatoria desta Plataforma e tampouco logo de que o pasado venres fose demandado formalmente e por escrito".

A Plataforma Sindical do Ensino reitera, no seu comunicado, que as reivindicacións plantexadas sobre corrección do desfase retributivo existente entre funcionarios docentes e non docentes da Xunta de Galicia, mellora da calidade do ensino público e plans de formación do profesorado en exercicio, seguen hoxe concretadas en dous puntos: retribucións e calidade e formación en exercicio.

En canto a retribucións pídense "24.000 pesetas lineais para todo o profesorado en catro anos de fondos propios e con independencia do que resulte da transferencia dos fondos correspondentes da Administración central".

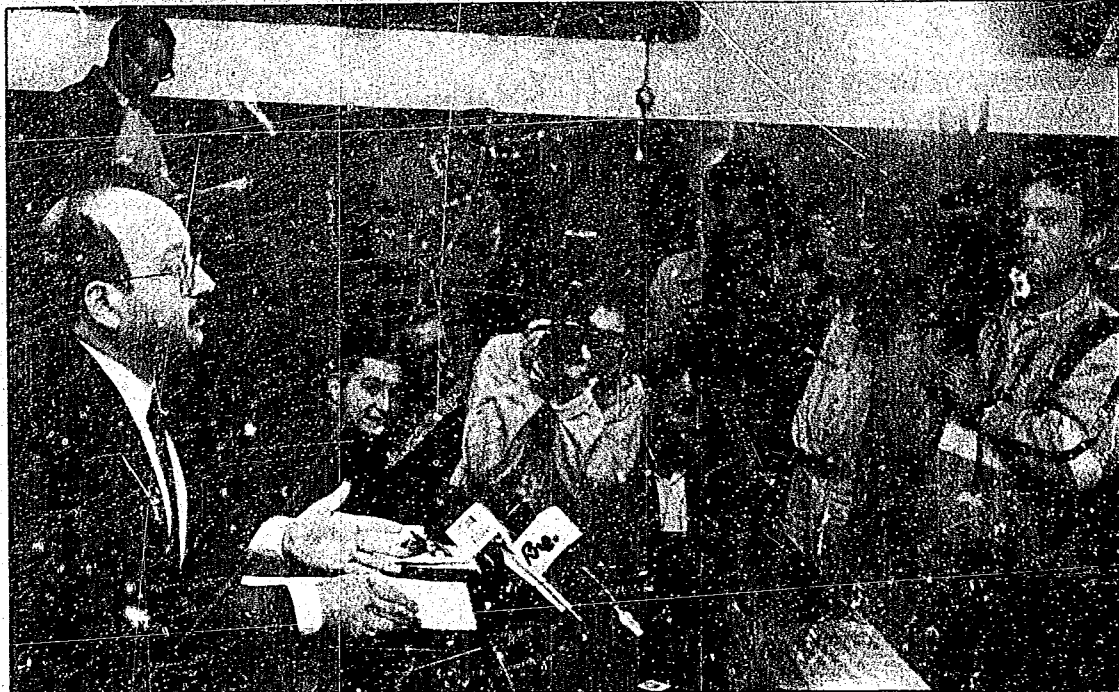
No apartado de calidade e formación en exercicio, "a escolarización digna dos nenos-as de tres anos cunha revisión da actual normativa. Plan de infraestruturas e medios dos centros educativos gallegos, plan específico para a escola rural, e incremento do actual catálogo de postos de traballo e dotación de personal administrativo ós centros de EXB".

Asimismo a Plataforma Sindical Unitaria (PSU), reitera que as reivindicacións plantexadas seguen concretadas, neste mesmo apartado, no Plan de Normalización Lingüística para o ensino, negociación inmediata da rede de centros, negociación dun convenio colectivo que debe atinxir ás condicións de traballo do profesorado e un Plan de Formación do Profesorado en exercicio por valor non inferior a 12.000 millóns e negociación dos plans anuais.

Por último, a PSU, desmiente que se teña pronunciado sobre "a hipótese da aplicación unilateral por parte da Consellería de Educación como un suposto xesto de boa vontade das 10.000 pesetas de incremento lineal correspondente a outubro do 91".

Pola súa banda, o sindicato independente ANPE insta, por medio dun comunicado, á Consellería de Educación da Xunta para continuar as negociacións que se están levando a cabo sobre retribucións, calidade da ensinanza e formación do profesorado.

ANPE considera "que sería grave" que o profesorado de Galicia "non percibira as trinta mil pesetas, correspondentes a outubro, novembro e decembro do ano 1991, pola demora das negociacións". Polo que este sindicato declinaría calquera tipo de "responsabilidade" neste feito.

Para Manuel Vázquez Montalbán é necesario non colaborar con el "silencio de los corderos" y pidió a los alumnos de periodismo que no sean objetivos

En la lección inaugural del curso en Santiago dijo que "la objetividad no existe en el periodismo"

Montalbán pidió a los alumnos de Xornalismo que fueran "antisectarios y antidogmáticos"

SANTIAGO. Redacción El escritor y periodista Manuel Vázquez Montalbán, inauguró ayer la Facultad de Xornalismo de la Universidad de Santiago de Compostela con la conferencia "Informadores o teóricos". Montalbán dio consejos a los alumnos, realizó un repaso a la profesión y habló de la labor del periodista en una sociedad de mercado asegurando que "la objetividad en la práctica profesional no existe". En el acto de

apertura, que estuvo presidido por el rector de la Universidad de Santiago, Ramón Villares, también participó el profesor Emilio Prado Pico con la conferencia "Os novos estudos de Xornalismo implantados na nosa Universidade". El acto se celebró en el aula I, del edificio provisional de esta Facultad—antigua Facultad de Filología— ante la presencia de numerosos alumnos, profesores de diferentes facultades, y representantes de los medios de comunicación.

El presidente de la Comisión del Programa de Estudios de la Facultad de Ciencias de la Información de la Universidad de Santiago, Emilio Prado, expuso que un centro de formación de comunicadores de Galicia debe de ser capaz de garantizar a formación de profesionales, potenciar a pesquisa y la reflexión sobre los problemas de la comunicación y de la cultura.

Sobre la teoría de la comunicación Prado apuntó que ésta "debe servirnos para caracterizar a técnica", referida tanto a los instrumentos de producción y de emisión como a los procedimientos y recursos que entran en juego para construir los mensajes.

En su intervención Emilio Prado también habló del objetivo de la Facultad "formar comunicadores con sentido expresivo, que dominen as técnicas de expresión oral e visual" en un momento en el que el mercado reclama un "xornalista compacto" que asuma las funciones tradicionales del informador, "un profesional capaz de manexar os equipos de xeito que sexa autor integral da mensaxe".

Informó que se intentará abrir "o acceso ó segundo ciclo dende outras titulacións. Un segundo ciclo arteado no plan cunha gran especificidade, xa que os estudantes potenciais que accedan a estos estudos traen a bagaxe dunha ampla formación universitaria". Finalizó resaltando la necesidad de material y de un diseño estructural para un centro de marcada orientación experimental.

Vázquez Montalbán

Manuel Vázquez Montalbán, empezó su presentación dirigiéndose

a los cien alumnos de la Facultad de Periodismo diciendo que "más que hacerme caso a mí en esta primera lección inaugural, que trataré que no sea tal lección, se lo hagáis a los profesores que tengáis a partir de ahora". No obstante aseguró cumplir con el rito académico de que la primera lección tenga un "carácter sádico" que consiste en decirle a los alumnos que lo que van a estudiar no sirve para ser nada en la vida.

Relató como fueron sus años de universitario y de periodista cómo se enmascaró el lenguaje en época franquista, para no dar noción de

Filología inicia su andadura en el Burgo de las Naciones

La Facultad de Filología inició ayer su actividad docente después de haber sido aplazada la fecha de inicio dos veces. Motivo que influyó en que la afluencia del alumnado no fuese normal. Los estudios de Filología comenzaron este año a cursarse en un edificio nuevo situado en el Burgo de las Naciones y su atraso en la fecha prevista fue por el traslado que tuvo que efectuarse desde su antigua sede en la plaza de Mazarelos. Todavía hay deficiencias, como la escasa potencia de electricidad que esperan que se subeane en breve.

Hoy tendrá lugar la primera conferencia—a las 11 de la mañana en el aula 24 (planta II de aulas)—que estará a cargo de José Domínguez Caparrós, catedrático de Literatura de la UNED, y que se espera sea el reflejo de la intensa actividad académica que

su contenido "los obreros pasaron a ser productores, las nacionalidades regiones y a los periodistas se nos trató de llamar agentes de interacción socioinformativa".

Sobre la capacidad de teorizar apuntó que es un teórico todo aquel que se pregunte el porqué y el para qué de lo que hace, "las primeras facultades se movieron sobre todo el terreno de la teoría: sociologista—dedicada a medir los efectos de la información en la sociedad mediante cálculos de audiencia—; la funcional—cómo se construyen los mensajes, la descodificación— y la crítica—la in-

formación como una función histórica en cuanto a crear opinión y una conducta social—".

Aunque se mostró partidario de la última, defendió el ideal de conjugar las tres en los planes de estudios. "La facultad debe enseñar a comunicar y teorizar sobre la 'información, debe dar un conjunto de conocimientos que ayude a codificar y descodificar el mensaje". Advertió a los alumnos sobre la "dursima batalla" de la conquista de mercado que van a emprender con su trabajo, donde el comportamiento de los agentes es mercantilista y el receptor se considera como un consumidor".

"El papel de los medios de comunicación es captar a esa mayoría consumidora ya sea de cultura, productos, pr física etc. Dentro de la cultura de mercado se debe tener en cuenta lo que el consumidor ya sabe". Como ejemplo Montalbán citó la "del aborto" cuya elaboración responde a la necesidad social sin a lo que sabe la sociedad del aborto y lo que está en condición de asumir para que no se pierdan votantes.

"Vosotros también tendréis que saber cuáles son los apesitos del consumidor y ser críticos con vuestra 'práctica'". Montalbán aconsejó a los futuros periodistas que la primera pregunta descodificadora que deben hacer es "¿Quién es el propietario?" del medio donde trabajan. Y destacó que "se parte de la historia como una foto fija en la cual cada uno tiene su posición" señaló que "lo peor que os puede ocurrir es creérselo y alinearse profesionalmente" y concluyó diciendo que "la objetividad no existe" y que "han de evitar ser dogmáticos y sectarios".

Está dispuesto a asumir en persona la jefatura del Gobierno de Rusia

Yeltsin toma con mano férrea el timón de las reformas económicas

MOSCÚ. Efe
El presidente de la Federación Rusa, Boris Yeltsin, anunció ayer, lunes, ante el V. Congreso Extraordinario de Diputados su decisión de tomar con mano férrea el timón de las reformas económicas, al afirmar que estaba dispuesto a asumir en persona la jefatura del Gobierno de Rusia.

En un discurso de una hora, Yeltsin expuso las principales líneas de la estrategia política y económica de la dirección de Rusia y pidió a los legisladores facultades adicionales para reestructurar el poder ejecutivo de la República, cuyo Gobierno será formado, dijo, con "criterios profesionales y no políticos".

La petición del presidente ruso abarca también el campo de sus interrelaciones con el Parlamento y el Congreso de Diputados de la Federación Rusa, aunque no precisó sobre esta materia.

Al referirse a la profunda crisis que vive la URSS y el derrumbamiento de sus estructuras centrales, Yeltsin advirtió de que, en caso de continuar este proceso, la Federación Rusa "podría proclamarse su sucesora legal", lo que

sellaría de manera definitiva la defunción de la otrora segunda potencia mundial.

No obstante, matizó que ese no es el objetivo de la dirección política de la República.

Yeltsin manifestó que Rusia confía en la colaboración y ayuda de Occidente para la realización de los cambios económicos y expresó la disposición a cumplir todas las obligaciones internacionales de la URSS. En un tono duro, subrayó que en Rusia "hay un solo poder: el Congreso de Diputados, el Parlamento, el Gobierno y el presidente de la República", y añadió que la Federación Rusa no admitirá intromisiones de las estructuras centrales en los asuntos internos de Rusia.

Al mismo tiempo, lanzó una severa advertencia a las formaciones autonómicas que integran la Federación Rusa, al afirmar que no se tolerarán los intentos de repetir en la República los procesos de desintegración que vive la URSS. Se pronunció por mantener la práctica "provisional" de que los máximos dirigentes locales sean designados por el presidente de Rusia y reiteró su deci-

sión de aplazar las elecciones de los gobiernos locales, por cuanto "no se pueden compaginar las campañas electorales con las transformaciones económicas".

El presidente ruso instó a crear una amplia coalición de todas las fuerzas políticas que apoyan las reformas y ofreció, a cambio, consultar con ésta las decisiones más importantes para la República. El programa económico presentado por Yeltsin se sustenta en tres pilares: privatización de la economía, liberalización de precios y apertura de Rusia a la inversión extranjera.

"Será un proceso doloroso", dijo Yeltsin, quien opinó que la realización de este programa, que prevé la privatización del 50 por ciento de la propiedad estatal en un plazo de cinco meses, conducirá, en una primera etapa, de un año, a la caída del nivel de vida de la población.

En su intervención, el líder ruso estableció los marcos de colaboración tanto con el ejecutivo central de la URSS como con los gobiernos de las repúblicas que suscribieron o suscribirán el tratado de comunidad económica.

Paco Campos accede a la plaza de Periodismo que se había dado a Luca de Tena

SANTIAGO. Redacción
Francisco Campos, director de la Agencia Galega de Noticias, ha sido elegido como tercer profesor asociado de la nueva Facultad de Periodismo de la Universidad de Santiago —que ayer mismo inició el curso académico—, una vez que la comisión designada al efecto procedió a resolver la asignación de plazas, recurridas por varios de los afectados en la primera selección. Gustavo Luca de Tena, que había sido elegido como profesor asociado por la plaza 029, de Redacción en Medios Impresos e Xéneros Xornalísticos Informativos, pasa ahora a ocupar el segundo puesto en la lista de admitidos para la misma asignatura, en la plaza 028, detrás de Luis Álvarez Pousa, quien ya en la primera elección había sido elegido, al igual que Xosé Ramón Pousa, en la de Medios Audiovisuales, lista ésta que no sufre modificación. La decisión de ayer de la Comisión de la Facultad de Periodismo supone en la práctica retrotraer el proceso de selección de los tres profesores asociados a su inicio, una vez que la Universidad no estimó el cambio de plaza que

Gustavo Luca de Tena había efectuado una vez inscrito, por lo que este periodista optó a la plaza por la que originariamente se había presentado, la 028. Álvarez Pousa encabezaba esta lista, seguido del propio Luca de Tena, Francisco Campos, Xosé López García, Luis Pérez y Luis Celeiro.

En la plaza 029 la única variación que experimenta la lista es la exclusión de Luca de Tena, con lo que se sitúa en primer lugar, y por tanto con plaza de profesor asociado, Francisco Campos, a quien siguen en la puntuación de la Comisión Xosé López García, Luis Pérez y Luis Celeiro.

La Comisión encargada de sustanciar la adjudicación de las plazas en su reunión de ayer estaba presidida por Emilio Prado, catedrático de Ciencias de la Información de la Universidad Autónoma de Barcelona, y la integraban el decano de esa misma Facultad, Enric Marfà Otto; el catedrático de la Computación de Madrid, Enrique Bustamante; la catedrática de la nueva Facultad santiagoense, Margarita Ledo Andión, y el catedrático de Filología de Santiago, Francisco Fernández Rey.

Insumiso de Granada en libertad tras 9 días en huelga de hambre

GRANADA. Efe
El insumiso Juan Gómez Caballero, que ingresó en la Prisión Provincial de Granada el pasado martes procedente de la cárcel de Alcalá-Meco, ha sido puesto en libertad por orden del juzgado militar, tras estar nueve días en huelga de hambre. Juan Gómez protagonizó la huelga de hambre para protestar por su encarcelación, "ya que no ha cometido ningún delito", dijo un portavoz del Movimiento de Objeción de Conciencia (MOC) de Granada.

Brasil: 15 muertos en un intento masivo de fuga presos

RÍO DE JANEIRO. Efe
Un intento de fuga masiva de presos, frustrado ayer en la cárcel de la localidad brasileña de Agua Santa y su posterior rebelión, dejó un saldo de 15 reclusos muertos y 19 heridos, según informes extraoficiales. El motín comenzó en la madrugada de ayer, después de que agentes policiales descubrieran un túnel en una celda del presidio Ary Franco, en Agua Santa, que alberga a 1.400 presos, muchos de ellos integrantes de la mafia criminal *comando rojo*.

Alerta en Zaragoza ante el temor de un atentado de ETA

ZARAGOZA. Otr/Press
La posibilidad de que miembros de ETA se encuentren en Zaragoza para cometer un atentado ha obligado al Ministerio del Interior a renunciar a trasladar a Madrid policías de esta provincia.

Según han informado fuentes del Sindicato Unificado de Policía, en un principio estaba previsto que funcionarios de Zaragoza participaran en la operación Pax para garantizar la seguridad durante el desarrollo de la Conferencia de Paz42

Gonzalo Suárez y Rafaela Aparicio, premios de cine

MADRID. Agencias
El director de cine Gonzalo Suárez y la actriz Rafaela Aparicio han sido galardonados con los Premios Nacionales de Cinematografía 1991, que concede el Ministerio de Cultura, y que están dotados con 2,5 millones de pesetas. En Suárez se ha valorado su trayectoria cinematográfica en la que destaca la originalidad e independencia, mientras que de Rafaela Aparicio se ha destacado el talento y humanidad con que ha recreado cientos de personajes.

Gonzalo Suárez nació en Oviedo en 1934. Inició la carrera de Filosofía y Letras en Madrid, pero la abandonó para dedicarse al teatro, debutando en el TEU. Asistió a cursos nocturnos en la escuela de artes y oficios mientras trabajaba como actor en Radio Intercontinental. Rafaela Díaz Valente nació en Marbella en 1906 y cursó estudios de magisterio. Inició su carrera en la compañía de Manuel Benito interpretando "El conflicto de Mercedes", de los hermanos Álvarez Quintero.

Guardias jurados contra la ley de seguridad privada

A CORUÑA. Efe
El colectivo de guardias jurados gallegos, integrado por unas tres mil personas, inició ayer lunes una serie de medidas de presión en contra de la ley de seguridad privada.

Como primer acto de estas medidas, los guardias jurados decidieron hacer donaciones de sangre en centros hospitalarios, realizando en A Coruña las donaciones un total de 80 guardias jurados a lo largo del día de ayer.

Asimismo, diversas fuentes sin-

dicales han señalado que se calcula que más de la mitad de los miembros de este colectivo acuden a donar sangre en turnos de mañana y tarde como medida de protesta por la ley, que de ser aprobada eliminará el carácter de agentes de la autoridad de los miembros de este colectivo.

Para el colectivo de guardias jurados, esta medida legislativa supone dejar indefensos a los trabajadores ya que por otra parte se mantiene la totalidad de sus funciones

Los rectores creen ilegal el concurso interuniversitario

SANTIAGO. Redacción
Los tres rectores de Galicia consideran ilegal el concurso interuniversitario, según notificó la Universidad de A Coruña en un comunicado. Los rectores de las tres universidades reunidos el pasado día 23 hicieron esta consideración después de ser asesorados legalmente y examinar las peticiones de las Xuntas de PAS funcionario; "no obstante ese reconocimiento, los representantes de la Universidad de Santiago consideraron que podría celebrarse ex-

cepcionalmente con apoyo al decreto de segregación".

Los rectores también acordaron rechazar unánimemente la petición de oferta de empleo común, y que la paralización del concurso abierto convocado por la Universidad de A Coruña, según esta Universidad, no es posible porque ha generado ya derechos adquiridos que no pueden desconocerse.

En cuanto a la paralización de la oferta de empleo público en la Universidad de Santiago, ésta sólo compete a esta Universidad.

DOÑA MARÍA ISABEL PÉREZ RODRÍGUEZ

Finou o día 24 de Outubro de 1991

D. E. P.

O DECANO, EQUIPO DE GOBERNO, PROFESORES, ALUMNOS E PAS DA FACULTADE DE MEDICINA E ODONTOLOXÍA DA UNIVERSIDADE DE SANTIAGO,

Préganlle unha oración pola súa alma e a asistencia a misa: que polo seu eterno descanso celebrábase o mércores, día 30 de Outubro, ás 13 horas, na igrexa de San Francisco desta cidade de Santiago de Compostela.

Santiago, 29 de Outubro de 1991

TERCER ANIVERSARIO DE LA SRTA. MARÍA RITA OLAY SAURÍN

Que faleceu o día 5 de Novembro de 1988, confortada con los Auxilios Espirituales

D. E. P.

SUS FAMILIARES Y AMIGOS

Ruegan una oración por su alma y la asistencia al novenario de misas que por su eterno descanso dio comienzo ayer, día 28, hasta el día 5 de Noviembre, a las siete de la tarde, en la iglesia del Pilar (Campo de la Estrella), por cuyos favores anticipan gracias.

Santiago, 29 de Octubre de 1991

DOÑA ANDREA REGUEIRO IGLESIAS

Falleció en el día de ayer, a los 86 años de edad, confortada con los Auxilios Espirituales

D. E. P.

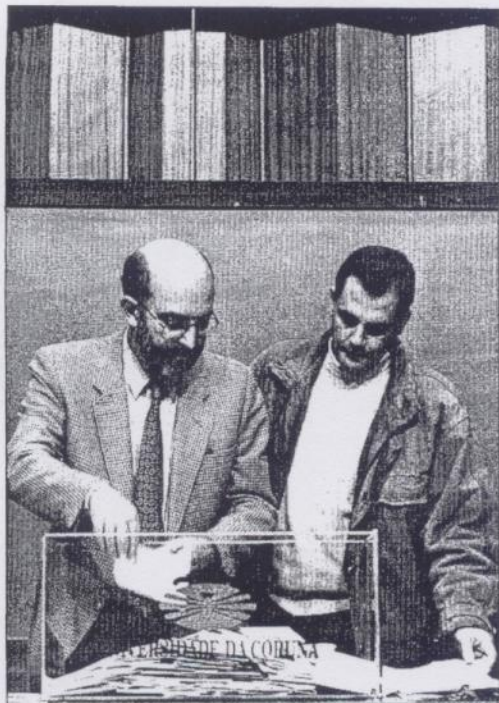
Sobrinos de casa: Elena Regueiro Pacheco, Constantino Rodríguez Lence, Juan Francisco, Rita Esperanza y María Begonia Rodríguez Regueiro; demás sobrinos: Manuel y Palmira Regueiro Pacheco, Severino, José y Constante Regueiro Barreiro y José Regueiro Chaves; sobrinos políticos, y demás parientes.

Ruegan una oración por su alma y la asistencia a la conducción del cadáver hoy, martes, a las cuatro y media de la tarde, desde su domicilio hasta la iglesia parroquial de San Juan de Calo-Teo, donde a las cinco de la tarde, se celebrará el funeral y seguidamente recibirá su sepultura en el cementerio de dicha parroquia; favores que agradecen.

Casa mortuoria: Doctor Mateira, Núm. 8-3.ª A (Tras Peregrino)
Nota: Saldrá un ómnibus de la Empresa S. ne, a las tres y media de la tarde, de Socastro, pasando por iglesia de Calo, Santo Domingo. Sollás, Vilar de Calo y casa mortuoria, al final de los actos hará el mismo recorrido.
(Pompas Fúnebres Reunidas, S. A.)

Santiago, 29 de Octubre de 1991

UNIVERSIDAD

La votación de las enmiendas concluyó ayer por la tarde

El órgano tendrá quince miembros

Rechazo masivo a las enmiendas sobre la composición de la comisión de estatutos de la universidad coruñesa

La Coruña (Redacción). Ayer por la tarde concluyó la votación de las enmiendas presentadas al reglamento del claustro de la Universidad de La Coruña. La consulta, realizada de cuatro a seis de la tarde, sólo se refería al artículo 16 de dicho reglamento, que estipula la composición de la comisión que redactará el proyecto de los estatutos. El claustro rechazó las dos enmiendas presentadas, por lo que el mencionado órgano estará integrado por 15 miembros, de los que 7 serán profesores numerarios, 2 no numerarios, ayudantes o becarios, 5 alumnos y un PAS.

En la noche de ayer continuaba el escrutinio de las restantes enmiendas, que habían sido votadas el pasado viernes pero cuyo recuento se paralizó debido a la presentación de un recurso precisamente sobre el punto votado ayer. Al concluir esta votación se volvió a presentar otro recurso, si bien la mesa del claustro acordó rechazarlo, «en base a las razones aceptadas unánimemente» el día anterior.

En la impugnación que presentó ayer un grupo de claustrales encabezados por el profesor Jorge Torres se pedía que en el artículo 16 volviera a figurar el texto primitivo, según el cual la composición de la comisión de estatutos sería de once miembros. La transacción de este texto, realizada por los miembros del claustro que no lo abandonaron en la sesión del pasado viernes, motivó la discrepancia de los enmendantes.

«Seguiremos ganando»

Las alternativas a esta composición de la mesa habían sido presentadas por José María Barja, que defendía una composición de 20 miembros, y Álvarez Fontenla, que proponía 30 componentes.

La primera de ellas obtuvo 97

votos favorables, frente a 167 en contra, mientras la segunda fue rechazada por 180 papeletas, obteniendo sólo 56 votos favorables.

Ramón González Cabanach y Juan Pérez Valcárcel, portavoces del Grupo Aberto de Debate y de los independientes de técnicas y otros centros, ofrecieron ayer una rueda de prensa en la que reiteraron que sus grupos habían obtenido el respaldo mayoritario del claustro en todas las votaciones celebradas y que, a pesar de ello, seguían con la propuesta de consenso que habían mantenido desde el principio.

«No se nos puede achacar a nosotros la falta de consenso. Si los demás se empeñan en seguir perdiendo, nosotros seguiremos ganando», dijeron. También apuntaron que «no somos oficialistas. Estamos apoyando una universidad sensata, democrática, serena y, fundamentalmente, profesional». Recordaron que «han vencido las propuestas nuestras, como la del reglamento del claustro o la composición de la mesa. La postura oficialista en todo caso es la del rectorado».

Paralizar la universidad

Sobre las críticas vertidas contra el colectivo por los miembros de Orvallo, aseguraron que lo que «conseguimos para los centros no es por taja-da. La mayor parte de las cosas vienen del ministerio o de fuera del rectorado. Vivimos más de otras universidades que de éstas».

Finalmente, los miembros del Grupo Aberto de Debate indicaron que el parlamento no es un modelo para el claustro y que «no se puede paralizar la universidad. Los estatutos son importantes, pero el funcionamiento de la universidad lo es mucho más. Lo primero son los alumnos y la investigación».

Los responsables económicos de las tres instituciones analizaron una propuesta que está pendiente de ratificación

Las universidades reclaman mil millones más sobre los 21.000 previstos en el 92

Santiago (Redacción, por C.P.). Los vicerrectores de asuntos económicos de las tres universidades gallegas se reunieron ayer en Santiago con el fin de estudiar la propuesta conjunta que presentarán a Educación y a los grupos parlamentarios para pedir un incremento de las partidas previstas por la Xunta para universidades en el proyecto de presupuestos del 92, que está a punto de presentarse en el Parlamento gallego. A falta de la ratificación por los respectivos equipos de gobierno de las tres instituciones universitarias y de sus órganos de gobierno, la propuesta supondría un incremento de 1.000 millones sobre los 21.000 del proyecto para el conjunto de los capítulos dedicados al sistema universitario gallego. En la reunión participaron el vicerrector y el gerente de la Universidad de Vigo, Antón Vahamonde y Antón Vidal; el vicerrector de la Universidad de La Coruña, José María Pujalte; y el vicerrector y el gerente de la de Santiago, Xaquín F. Leiceaga y Conde Mouzo.

Las previsiones presupuestarias de la Xunta para universidades distribuyen, en función del Plan de Financiación, un total de 20.998,38 millones de pesetas. De esta cantidad, corresponden a los capítulos I al IV (transferencias corrientes) 15.297,02 millones; al capítulo VI (inversiones) 4.314,90 millones; para el capítulo VII (investigación) 1.296,47; y para los tramos de investigación (los sexenios), 90 millones de pesetas.

A la vista de estas cifras, los responsables económicos de las tres universidades analizaron las tasas de actualización del Plan de Financiación vigente hasta el 96, así como la aplicación de los módulos del alumnado, cuyo incremento rebasa los cálculos del mismo plan. Según pudo saber esta Redacción, en la reunión se estudió un documento elaborado por Santiago, con cuya filosofía y contenidos estuvieron de acuerdo los representantes de Vigo y La Coruña, si bien introdujeron algunas modificaciones con las que Santiago también se mostró de acuerdo.

La propuesta debe ser ratificada por los respectivos equipos de gobierno. Si esto es así, los grupos parlamentarios serían informados para recabar su apoyo a las reivindicaciones del conjunto del sistema universitario. También plantearon la celebración de una mesa redonda, pública y con participación de representantes de las tres universidades y de la Consejería de Educación, en fun-

ción de las discusiones parlamentarias y antes de llevarlo a las juntas de gobierno respectivas para que respalden las propuestas rectorales.

Propuesta

Para las tres universidades, y salvando posteriores concreciones al documento, es imprescindible que se constituya la comisión parlamentaria de seguimiento del Plan de Financiación, prevista en el propio plan. La diversidad de interpretaciones de que es susceptible motiva que se insista en que se cree esa comisión, que nunca llegó a ser constituida.

También reclaman la correcta aplicación de la tasa de actualización del dinero del 89. Teniendo en cuenta que la inflación prevista se cifra en un 5 por ciento, por lo que la propuesta presupuestaria de la Xunta de 1.1763 debería ser de 1.1949. Traducido en millones, la diferencia es de 335 en el capítulo IV y de 226 en el capítulo VI.

Otro punto con el que no están de acuerdo las universidades es con las cifras de alumnos. La previsión del Plan de Financiación de 31.500 en Santiago, 13.900 en la Coruña y 14.500 en Vigo serán a ampliamente rebadas en más de 2.000, a tenor de los cálculos estimados sobre la matrícula aún sin cerrar, y sin contabilizar entre ellos a los alumnos de tercer ciclo. El superávit en este caso supone un incremento de 500 millones.

El aumento de la demanda y la incorporación de centros que eran adscritos y que no

estaban contemplados en el Plan de Financiación son dos de las razones objetivas que conllevan un incremento en el número de alumnos que deben de financiarse con recursos adicionales al Plan, tal y como manifestara en su día el propio Consello Universitario de Galicia.

La cuestión de si debe considerarse o no dentro del Plan de Financiación el decreto de retribuciones del profesorado universitario es otro de los temas que fue abordado en la reunión de los responsables económicos. Los llamados tramos de investigación no están contemplados en el plan, pero los docentes sí. Dado que el decreto es común a ambas evaluaciones del profesorado (docente e investigador), la cuestión es por qué el costo de los tramos docentes no se dota con partidas adicionales al plan, dentro de los presupuestos, tal y como si aparecen los tramos de investigación en el proyecto elaborado por Educación. La comisión parlamentaria de seguimiento que reclaman sería la encargada de aclarar esta diferenciación.

Paga social

La paga social del 92 será una de las reclamaciones planteadas por Vigo y La Coruña que se incluirán en el documento, aunque en este caso es Economía la que debe responsabilizarse. También se volverá a reclamar la transferencia a las universidades de las partidas para inversiones, cuestión que en su día rechazó tajantemente Educación.

Periodismo completa su plantel de profesorado para iniciar las clases a finales de este mes

Santiago (Redacción). Está previsto que las clases en la nueva Facultad de Periodismo comiencen hacia finales de este mismo mes en el edificio que deja vacante Filología, en la plaza de Mazarelos. El plantel de profesores encargado de las diferentes áreas de conocimiento de primer curso está prácticamente al completo, con sólo tres plazas pendientes de resolución.

Ayer mismo se hizo pública la resolución de la comisión encargada del concurso para la provisión de tres plazas de profesores asociados en Periodismo escrito y audiovisual y una de ayudante,

que les fueron adjudicadas por unanimidad, respectivamente, a Luis Álvarez Pousa, Gustavo Luca de Tena, Xosé Ramón Pousa y a X. Soengas Pérez.

Se confirman para el claustro de profesores de Periodismo los catedráticos Xosé Manuel Beiras y Xosé Ramón Barreiro para las de Estructura Económica de Galicia y las de Historia Contemporánea de Galicia y del Mundo, respectivamente. Filología Gallega estará a cargo de Xulio Sousa, que recientemente obtuvo la plaza mediante concurso convocado por el Departamento de Filología Gallega.

Convenio entre Psicología y la asociación Renacer para realizar prácticas pre-profesionales

Santiago (Redacción). Un convenio firmado ayer entre el director del Departamento de Teoría e Historia de la Educación de la facultad compostelana de Psicología y responsables de la asociación antidroga Renacer posibilitará la realización de prácticas pre-profesionales para alumnos de la especialidad de intervención socioeducativa.

El acuerdo, con una vigencia inicial de dos años, conlleva para el alumno la obligación de realizar un trabajo de investigación, cuya memoria final será convalidada por los tutores responsables de las prácticas.

Los alumnos no recibirán remuneración y deberán respetar la confidencialidad de los datos a los que accedan.

UNIVERSIDAD

El decano resaltó que la demanda de estudios en Económicas es la más elevada de Galicia

Ayer se iniciaron los actos con la presentación de un catálogo sobre la colección de pintura y escultura del centro Económicas de Santiago dedicará todo el curso a celebrar su 25 aniversario

Santiago (Redacción). La Facultad de Ciencias Económicas y Empresariales de Santiago celebró ayer el acto de apertura de las actividades con las que, a lo largo de todo el curso, conmemorará el veinticinco aniversario de la creación del centro, en la entonces única universidad de Galicia. La presentación por parte del presidente de la Xunta de un libro con los fondos de pintura y escultura contemporáneos que se encuentran en esta facultad fue el prólogo de un programa en el que están previstas las intervenciones de destacadas personalidades del mundo financiero, empresarial y universitario. En el Aula Magna, y con los cuadros de Xaime Quessada como una de las mejores muestras del libro editado por la Xunta, participaron también el rector compostelano y el decano de Económicas, los consejeros de Educación y Cultura y el presidente del Consello da Cultura.

Después de las palabras de introducción del decano, José Carlos de Miguel, en las que destacó el hecho de que la demanda de estudios para esta facultad sea la más elevada de toda Galicia, Manuel Fraga deseó que dentro de unos años el libro objeto de presentación resulte desbordado por el enriquecimiento de la colección que posee.

En su discurso, el presidente de la Xunta se refirió a la «exemplar colección de arte» de Económicas y Empresariales, tanto por el buen «talante universitario que demostraron los promotores de tal colección, expresado en esa decisión de deixar, de forma prioritaria, constancia do quefacer estético dun país —o seu

país— nos espacios nos que se desenvolve a vida da facultad de día a día cotidián».

Consideró que algunos artistas gallegos de singular relevancia no podrían entenderse suficientemente en sus etapas cruciales sin visitar este edificio. Y añadió: «Xaime Quessada é ben significativo neste sentido».

En otra parte del discurso, Fraga abogó por la necesidad de dejar constancia, por medio de buenos inventarios y catálogos, de los fondos que las instituciones públicas van forjando, porque es una manera positiva «de contribuir a valorar e conserva-lo noso patrimonio común».

En ese sentido, el libro con la colección de pintura y es-

cultura de Económicas tiene el valor añadido, según el presidente de la Xunta, de delimitar lo alcanzado a nivel de patrimonio artístico por esta institución en un momento dado de su historia.

Pintores y escultores

Los pintores cuyas obras pueden admirarse en aulas y pasillos de la Facultad de Económicas y Empresariales de Santiago son: Gustavo Balboa, Joao Cassamo, Conde Corbal, Alfonso Costa, Armando Guerra, Anxel Huete, Irago Silva, Xosé Lodeiro, Xulio Maside, Guillermo Monroy, X.R. Morquecho, Xoan Pardiñas, Antón patiño, María Xesús Pérez Carballo, Xavier Pousa, Xaime Quessada, Quintana Martelo, Quiñoa, X.M. Tomé, Vidal Abascal y Virxilio Fernández.

Los escultores con obras en el interior y exterior del mismo centro universitario son: Acisclo Manzano, Atienza, Buciños, Xosé Cid, Elena Colmeiro, María Xosé Díaz, Xosé Díaz Fuentes, Mon Vasco, Camilo Otero, Xoán Piñeiro, Silverio Rivas y Miguel Saco. La última incorporación, que se anunció ayer en el acto, es una pieza del escultor gallego-uruguayo Manuel Palós.

El libro tiene una introducción de Luis Suárez Llanos, decano de esta facultad en el momento en que pasó o ocupó un edificio propio en el campus norte, en el año 1976, y promotor de esta colección.

Califica de «calumnia repugnante» las explicaciones del tribunal de selectividad

Sergio Vences corrigió las pruebas de acceso de las Josefinas de Lugo «según mi leal saber y entender»

La Coruña (Redacción). Sergio Vences Fernández, el corrector de los exámenes de selectividad del colegio de las Josefinas de Lugo cuyas calificaciones fueron anuladas, y que se corrigieron de nuevo por orden del tribunal único de las pruebas de acceso, ha tildado de «mentira» y «calumnia repugnante» las explicaciones dadas por el vicerrector de organización académica de Santiago y por los miembros del tribunal único de selectividad, para fundamentar la decisión de anular los cincuenta ejercicios de Filosofía corregidos por Sergio Vences.

El profesor asegura que corrigió los exámenes sin saber a qué alumnos ni a qué centros evaluaba. El 11 de septiembre, continúa explicando, recibió la llamada del vicerrector de organización académica de Santiago, Julio Rodríguez López, que le preguntó si tenía alguna relación con el colegio de las Josefinas de Lugo. Le contestó que «absolutamente ninguna», a lo que el vicerrector respondió que tenía pruebas que demostraban lo contrario y le pidió que le explicara por qué dio unas calificaciones tan altas al mencionado centro.

Suárez Vences respondió que «en ningún momento supe qué centro ni a qué alumnos estaba calificando, y las calificaciones las di según mi leal saber y entender». El vicerrector terminó la conversación notificando al profesor que quedaba inhabilitado para participar en las pruebas de selectividad de septiembre.

«Ante tan inquisitorial proceder —añade Vences—, le envié un requerimiento notarial a fin de que corrigiera o negara el contenido del interrogatorio, requerimiento al que se negó a contestar». El 17 de septiembre, cuando comenzaron las pruebas de acceso correspondientes a la

convocatoria de ese mes, y dado que su nombramiento no había sido revocado por escrito, Vences Fernández se presentó, acompañado de dos testigos, ante el presidente de la comisión examinadora, al que preguntó si figuraba en la lista de vocales. Como así era, y además existía a su nombre un cheque con dietas, asistió a las pruebas.

Sin embargo, dos días después, cuando se presentó de nuevo con dos testigos para recoger los exámenes que le tocaba corregir, el coordinador de Filosofía no lo mencionó entre los correctores. Entonces, ante todos los presentes, leyó el texto de la conversación que había mantenido con el vicerrector, y el del requerimiento notarial.

Sin criterio homogéneo

«A raíz de ello —firma el profesor Vences—, el rectorado de Santiago organizó una rueda de prensa a bombo y platillo en la que cunden las mentiras y las inexactitudes: por ejemplo, que hubiera un criterio fijo y homogéneo para evaluar las pruebas. En junio, antes de que se repartieran los exámenes, se leyeron ante todos los correctores dos ejercicios, a modo de muestra, y las calificaciones secretas oscilaron entre el 1 y el 6».

Sergio Vences considera que la polémica suscitada es de la máxima gravedad. Califica las explicaciones dadas por el vicerrector de «calumnia repugnante», y critica «los prejuicios causados a los alumnos y el descrédito en que quedan unos exámenes que, ya en sí mismos, son absurdos y decrepitos».

El corrector inhabilitado recurrirá por la vía judicial la decisión del tribunal único de selectividad. No obstante, ha enviado un escrito al rector de Santiago para proponerle que forme un tribunal para revisar de nuevo los polémicos exámenes.

CC OO recurre la relación de admitidos y excluidos para tres plazas de profesores de Periodismo

Santiago (Redacción). La federación de enseñanza de Comisiones Obreras ha interpuesto un recurso de reposición, previo al contencioso administrativo, contra la relación de admitidos y excluidos para el concurso de provisión de tres plazas de profesores asociados para la Facultad de Periodismo. Asimismo, el citado sindicato anuncia que recurrirá la resolución de la comisión seleccionadora de dichas plazas, cuyo fallo fue hecho público el pasado martes.

El sindicato denunció ante la vicerrectora compostelana de

profesorado la supuesta irregularidad apreciada en la relación de aspirantes admitidos y excluidos, en la que Gustavo Luca de Tena, al que la comisión resolvió conceder una de las plazas en cuestión, no figuraba.

La vicerrectora de profesorado justificó la admisión de Luca de Tena alegando que había cambiado su solicitud a la plaza número 02028 por la 02029, de diferente característica y con distinta convocatoria. Para CC OO, se trata de una irregularidad, porque se admite un candidato fuera de plazo.

Curso de Práctica Jurídica en el centro de la Uned de Pontevedra

Pontevedra (Redacción). En colaboración con el Colegio de Abogados, el centro de la Uned de Pontevedra celebrará, desde el 7 de noviembre al 4 de junio, un curso de práctica jurídica. Las clases se impartirán todos los lunes, en horario de 17,30 a 21 horas, en la sede del centro universitario pontevedrés, sito

en Monteporreiro.

La inscripción podrán realizarla los interesados hasta el 7 de noviembre. Este curso está especialmente dirigido a los licenciados de Derecho. Las prácticas administrativas, procesal-civil, penal, mercantil, tributaria y laboral, serán dirigidas por expertos en estas materias.

UNIVERSIDAD

Las vacantes en las residencias y colegios de Santiago se cubren hoy con las personas en lista de espera

Santiago (Redacción). Hoy quedarán cubiertas las 250 vacantes del sistema integrado de residencias de la Universidad de Santiago, con parte de los 650 alumnos que están en lista de espera para obtener plaza en algunos de los cuatro colegios mayores o en las dos residencias compostelanas.

El elevado número de plazas disponibles obedece a dos razones. De un lado, por las 150 renuncias o el incumplimiento, por parte de los admitidos, de la condición de pagar una fianza de 10.000 pesetas en los diez días siguientes a la adjudicación de la plaza. Las cien plazas restantes las había reservado la universidad ante el posible inicio de las últimas fases de construcción de la Residencia Burgo das Nacións, lo que supondría el derribo de los pabellones que aún quedan.

Las obras, sin embargo, se retrasan hasta la primavera, por lo que no presentarán problemas de alojamiento a los actuales residentes de los pabellones, que no se derribarán hasta que finalice el curso.

Política de apoyo

Entre los alumnos que obtengan plaza ahora, por el corrimiento de puestos en la lista de espera, únicamente algunos se beneficiarán de las plazas subvencionadas. En buena lógica, las plazas vacantes con subvención son pocas, puesto que los que quedaron en lista de espera tenían baremos económicos más altos que los admitidos en primera instancia.

Una vez que finalice este proceso, el vicerrector de estudian-

tes y servicios, Salvador Bará, pondrá en marcha la planificación de su política de apoyo y promoción de actividades. Según declaró a esta Redacción, se establecerán prioridades que, en todo caso, partirán del diálogo con los consejos de gobierno de las residencias y colegios, así como con las asociaciones estudiantiles.

Ayudas y subvenciones

La pretensión del vicerrector es que la política estudiantil, en cuanto a actividades, esté marcada por la interacción de las mismas en el conjunto universitario. En esa medida, las ayudas económicas tenderán en todos los casos a promocionar la capacidad de las organizaciones y colectivos estudiantiles, que dispondrán de la infraestructura universitaria, y con una voluntad de apoyo que, según expresó Salvador Bará, «partirá de mecanismos que fagan accesible a todos a pocas ayudas que podemos conceder, tendo moi en conta que as propostas e proxectos tendan a fomentar a reflexión, o diálogo e o debate aberto a todos».

En la línea de política estudiantil del nuevo vicerrector entra el regular el sistema de ayudas y subvenciones. Una medida que madura para poner en práctica a partir de enero es la convocatoria pública de ayudas con carácter trimestral, de manera que se estructuren las actividades de manera regular.

«O esforzo organizativo será grande en moitos casos —reconoció al respecto— pero penso que será máis eficaz e dinámico».

Carlos Príncipe y Xerardo Estévez piden que se recupere el consenso sobre el mapa de titulaciones

Santiago (Redacción). Los alcaldes de Vigo y Santiago, Carlos González Príncipe y Xerardo Estévez, reclamaron ayer el derecho de las ciudades gallegas con universidad a mantener el consenso que permitió la redacción de la ley de creación de las tres universidades, y que garantice el desarrollo del plan de financiación y de los mapas universitarios.

En una rueda de prensa conjunta ofrecida después de mantener una comida con los rectores de las universidades de Compostela y Vigo, ambos políticos afirmaron que la universidad es el tema de mayor compromiso de futuro para Galicia. En concreto, Carlos González Príncipe sostuvo que «tolerar o auspiciar actitudes que rompan el consenso con el que se diseñó el plan de financiación y el modelo universitario de tres rectorados sería la peor operación política de la década en Galicia, porque estaríamos hipotecando el futuro de desarrollo del país».

Trabajo conjunto

Para el regidor vigués, el consenso alcanzado con la creación de las tres universidades no vive su mejor momento, «pero pienso —dijo— que sería prematuro en este momento enterrarlo». Ambos alcaldes anunciaron que trabajarán conjuntamente para tratar de «restaurar» el consenso sobre el mapa de titulaciones

y la financiación universitaria «antes de que rompa», pues entienden que la ley de segregación universitaria nació con el espíritu de crear un sistema universitario gallego con campus complementarios y no con universidades independientes.

Según Estévez, ambos municipios intentarán que se «recomponga el consenso, con los criterios que sea preciso, pero dialogando. Porque si queremos que cambie, definamos lo que queremos cambiar, pero hagámoslo todos de acuerdo, hablando, pero no lo hagamos subrepticamente».

Enfrentamiento entre el equipo rectoral de Santiago y CC OO, que denunció irregularidades en el proceso

Varios afectados estudian la posibilidad de recurrir una plaza de Periodismo

Santiago (Redacción). 02029. Este es el número correspondiente a una de las plazas de profesor asociado de Redacción en la Facultad de Periodismo, que recientemente fue adjudicada a Gustavo Luca de Tena por la Universidad de Santiago, en un proceso que el sindicato CC OO ha calificado de «irregular». La importancia del número reside en que el periodista ganador de la convocatoria se había presentado en un principio a la otra plaza (02028), para cambiarse en el «plazo de corrección de errores materiales» a la mencionada 02029, por la que más tarde salió elegido. Según la vicerrectora de profesorado, Rosario Blanco, «esta corrección de errores es algo que está previsto en la convocatoria, e no é a primeira vez que sucede». De todas formas, la universidad no cree que sea «a maneira sindical correcta de proceder, xa que Comisiones parece intentar resolvelo nos medios de comunicación». Por su parte, el secretario general de Educación de CC OO, Emilio Crespo, consideró que «o feito lesionou os dereitos doutros candidatos», y, por ello, tras haber presentado con anterioridad un recurso de reposición a las listas definitivas de admitidos, el sindicato quiere que la denuncia siga adelante. Mientras, los afectados que figuran tras Luca de Tena en la clasificación, se planteaban ayer la posibilidad de recurrir la plaza para clarificar el proceso. El protagonista, Luca de Tena, eludió hablar con un redactor de este diario, pese a los repetidos intentos de escuchar su opinión.

El proceso comienza el 8 de agosto, cuando la Universidad de Santiago realiza la convocatoria de tres plazas de profesores asociados (dos de Redacción Periodística y una de Medios Audiovisuales) para la facultad de nueva creación. Profesionales de distintos medios de comunicación se plantean presentarse a dichas plazas, ya que las mismas son precisamente para periodistas en activo que puedan aportar en la universidad sus conocimientos prácticos.

Tras entregar todos la documentación para las plazas elegidas, salen las listas de admitidos provisionales. Hasta aquí el proceso es normal. Pero la primera denuncia llega cuando, pasado el plazo denominado de «corrección de errores materiales», el nombre de Gustavo Luca de Tena aparece en la convocatoria de la plaza 02029, cuando antes estaba en la 02028.

El sindicato CC OO considera irregular este hecho y presenta un recurso de reposición, tras preguntar al vicerrectorado los detalles de ese cambio y no sentirse satisfecho con la respuesta. Esto se produce el 10 de octubre y, ya en la presente semana, la comisión universitaria se reúne para decidir las plazas y salta de forma definitiva la polémica al adjudicarse una de ellas a Gustavo Luca de Tena.

En las explicaciones del vicerrectorado del Profesorado y del sindicato se emplean lenguajes diferentes. Para la vicerrectora, Rosario Blanco, «a corrección de errores é algo que está previsto na convocatoria. Hai dez días de prazo tralas listas provisionais e to-

dos poden reclamar. Luca de Tena presentou a reclamación de cambio de praza dentro de prazo».

Lo extraño para quienes denuncian el cambio es que Luca de Tena se pasase de una plaza a otra que en realidad es la misma. De Redacción a Redacción, como si supiese cuál era la plaza por la que tenía que entrar. A esta cuestión, la vicerrectora contesta que «non sei si fixo o cambio por iso e non teño por qué saberlo. Penso que non hai por qué sometelo a un detector de mentiras».

Procedimiento incorrecto

Finalmente, el vicerrectorado, que piensa que Comisiones no está empleando «a maneira sindical correcta de proceder a través da xunta de persoal docente, e non nos medios de comunicación».

En el otro lado está Comisiones Obreras, que quiere seguir adelante con la denuncia de estos hechos, aunque su secretario general de Educación, Emilia Crespo, reconoce que «a presunta prevaricación é un tema complicado que están estudando os avogados». Para Comisiones, están en juego los derechos de las personas que desde un principio se presentaron a esa plaza, y que no realizaron cambios «irregulares».

En el horizonte de esta tormenta está la posibilidad de que se presente un recurso. El periodista principalmente afectado, Luca de Tena, eludió ayer hablar del asunto, ya que, tras ser localizado en la redacción de un periódico, no quiso ponerse al teléfono en repetidas ocasiones.

Los otros afectados, que aparecen como los mejores clasificados tras Luca de Tena a juicio de la comisión universitaria que decidió las plazas si atendieron las demandas del periódico, mientras se planteaban ayer la posibilidad de recurrir la decisión.

La opinión de los afectados

El siguiente en la lista de la comisión es Francisco Campos, quien comentó que «a verdade é que non pensei nada sobre o tema, porque acabo de chegar dunha viaxe». Sobre la posibilidad de recurrir, Francisco Campos fue claro: «Claro que pensarei si teño ou non que presentar o recurso».

Tras Francisco Campos, el siguiente profesional de la lista es Xosé López, quien ayer destacaba su respeto hacia la opinión de la comisión, «xa que considero os meus méritos ben valorados». De todas formas, Xosé López García incidía en que «si hai alguén que ve irregularidades, que se aclaren». Luis Celeiro, tercero en la lista de espera, dijo que «extrañame que a Universidade de Santiago fixera caticadas; esa non é a táctica que coñezo desa venerable institución. Agora ben, si chegara a demostrarse que no seu se realizou algunha actuación incorrecta, caciñil ou nepotista, considero que é a propia universidade quen debe existir responsabilidade e corrixir os erros».

El siguiente profesional en la lista, que cierra la opinión de los consultados, es Luis Pérez, quien señaló que no tenía datos para poder opinar.

El personal no docente de las tres universidades convoca una huelga conjunta para los días 29 y 30

Santiago (Redacción). Las juntas de personal no docente de las tres universidades gallegas decidieron ayer por unanimidad la convocatoria de una huelga para los próximos días 29 y 30, en cumplimiento de los acuerdos de movilización adoptados por las respectivas asambleas.

Justifican la convocatoria de esta huelga en vista «da teimuda actitude negativa das autoridades universitarias» en el incumplimiento del artículo número 3 del Decreto de Segregación, que garantiza a todos los trabajado-

res de las universidades segregadas la conservación de los derechos que poseían hasta entonces.

Las dos reivindicaciones conjuntas, cuyo cumplimiento exigen a los equipos de gobierno de las tres instituciones, son la convocatoria del concurso interuniversitario gallego y la oferta de empleo público conjunta.

Para lograr estos dos objetivos, requieren, entre otras cosas, que se paralice el concurso abierto a otras administraciones que tiene convocado la Universidad de La Coruña.

El claustro constituyente coruñés reanuda las sesiones el lunes

La Coruña (Redacción). El próximo lunes, a las 5 de la tarde, en el aula magna de la Escuela de Arquitectura, el pleno del claustro constituyente de La Coruña reanudará sus sesiones para «realizar el acto formal de aprobación del reglamento del claustro y la fijación del procedimiento y fechas para la elección de la comisión encargada de redactar el anteproyecto de estatutos».

Con motivo de la celebración de esta sesión, el rectorado indicó ayer en una nota que en la tarde del lunes se suspenderán las clases en los campus coruñés y ferrolano. Ayer por la tarde se reunió la mesa del claustro, que acordó elevar a definitivos los resultados del recuento de votos de las enmiendas presentadas al reglamento del claustro. Además, acordó determinar las enmiendas que deben incorporarse al texto del proyecto de reglamento, de acuerdo con la votación.

UNIVERSIDAD

Los claustales dispusieron de 45 minutos para leer el reglamento completo

El claustro designa hoy a la comisión de estatutos

El nuevo rector de la Universidad de La Coruña será elegido en noviembre

La Coruña (Redacción). La Universidad de La Coruña tendrá nuevo rector el próximo mes de noviembre, según el reglamento del claustro ratificado ayer. Un miembro de la mesa, órgano que tendrá que fijar el calendario para el proceso de elección, manifestó que podría cumplirse la fecha que se había barajado de que el 15 de noviembre esté elegido el nuevo rector. Según fuentes del rectorado, en estos momentos hay un grupo de unas 30 personas que reúnen las condiciones para presentarse como candidatos. Por otra parte, entre la una y las seis de la tarde de hoy tendrá lugar en la sala de profesores de la Escuela de Arquitectura la elección de los 15 componentes de la comisión que elaborará los estatutos de la universidad coruñesa. El reglamento del claustro fue ratificado tras un debate sobre el artículo 18, en el que se establecen los porcentajes para la elección de la comisión de estatutos.

El texto de dicho artículo preveía que la comisión de estatutos estuviera formada por once miembros, mientras que, debido a la aprobación de una enmienda, se amplió a quince. Mientras, un sector del claustro propuso un incremento del porcentaje de alumnos, puesto que para elegir a cinco personas sólo se pueden votar a dos, otro defendió que se mantuviera el texto tal y como estaba.

Tras unas conversaciones entre los autores de las tres enmiendas que se habían rechazado a dicho artículo, sin llegar a ningún acuerdo, se mantuvo el texto original, con lo que el número máximo de miembros que se pueden votar son 4 por el sector de profesores numerarios, para elegir 7 miembros de la comisión; 1 entre los no numerarios, ayudantes y becarios, para elegir dos miembros; 2 por el sector de alumnos, para elegir 5 puestos, y 1 por los PAS, para elegir un representante de este colectivo.

Esta tarde, a partir de las siete, se suspenderán las clases, según informaron ayer representantes de los alumnos en el claustro. A partir de dicha hora está previsto un debate entre los claustales sobre las líneas básicas de los estatutos.

Delegación de estudiantes

Un miembro de la delegación de estudiantes aseguró en un momento de la reunión del claustro de ayer que los alumnos habían quedado en una posición bastante difícil y

que habían recibido presiones que, en caso de que continúan, «tomaremos medidas». Esto no es una simple advertencia, es una amenaza».

Posteriormente, este colectivo hizo pública una nota de prensa en la que se pronuncia «sobre el triste espectáculo ofrecido por diversos claustales que, en el reconocimiento de un error en el reglamento, se opusieron totalmente a su reforma basándose en una interpretación literal de los mismos y, olvidando toda consideración relativa al espíritu que los inspira, han ignorado toda consideración ideológica para apoyar una postura completamente incoherente con tal espíritu,

apoyando una oscura lucha en la que priman los rencores».

Este colectivo «ve con tristeza como no hay un verdadero interés por construir universidad. Un grupo de claustales no puede convertir el foro del claustro en un campo de lucha por el poder».

La Delegación de Estudiantes, sector de alumnos que es mayoritario en el claustro, asegura que «estamos cansados del absolutismo ejercido por algunos profesores que siguen defendiendo el «todo para el alumno», pero sin el alumno, empleando para defender esta «moderna» idea todas las armas posibles».

UGT pide la convocatoria urgente de la mesa sectorial

La Coruña (Redacción). Responsables del sindicato de universidad FETE-UGT denunciaron ayer en La Coruña «a actitud de la Consellería de Educación que, en contra da normativa vixente e os acordos acadados cos representantes sociais, e a pesar da solicitude reitera destes, leva sin convocar a mesa sectorial da universidade desde decembro de 1989».

Por lo expuesto, este sindicato pide la urgente convocatoria de dicho organismo para tratar «a problemática do sector». También apoya la convocatoria de una huelga generalizada en defensa de «un sistema de promoción interuniversitaria galega», una oferta de empleo público conjunta para las tres universidades gallegas y «consideramos urgente a creación dentro da universidade da Coruña dunha comisión de persoas».

FETE-UGT también indicó que el único interlocutor válido de este sindicato en la universidad coruñesa era Ricardo García Mira, cuya labor elogiaron.

Presentados dos recursos y cuatro reclamaciones contra la selección de profesores en Periodismo de Santiago

Santiago (Redacción). Dos recursos de reposición a la composición definitiva de las listas de candidatos que optaban a las plazas de profesores asociados de Periodismo en la Universidad de Santiago y cuatro reclamaciones contra la decisión de la comisión seleccionadora, a los que se podría añadir algún recurso más que llegase por correo, es el resultado del polémico proceso de elección de profesorado en la citada facultad. Al final, las reclamaciones afectan a las tres plazas convocadas, para las que fueron elegidos Gustavo Luca de Tena, Xosé Ramón Pousa y Luis Alvarez Pousa.

La Universidad compostelana ha registrado dos recursos de reposición a la formación de las listas definitivas de candidatos a las plazas de profesores asociados en Periodismo, proceso que ya había sido denunciado por el sindicato Comisiones Obreras al detectar un cambio de la plaza 02028 a la 02029 del candidato Gustavo Luca de Tena, quien a la postre resultó elegido como profesor por la comisión seleccionadora, lo que aumentó el resquemor entre otras personas que se presentaron al concurso.

Ese resquemor se ha traducido de momento en estos dos recursos a las listas, que podrían verse incrementados, pues el plazo de presentación de recursos de reposición no se cierra hasta mañana, miércoles.

Reclamaciones directas

Además de estos recursos a las listas, se han presentado cuatro reclamaciones directas a la decisión de la comisión seleccionadora, por considerar que ésta no valoró bien los méritos de los candidatos. Afectan a las otras dos plazas convocadas —otra de Redacción y una de Medios Audiovisuales—, aparte de la que le fue adjudicada a Gustavo Luca de Tena.

La comisión tendrá cinco días de plazo para reunirse y decidir sobre las reclamaciones presentadas. De ratificar a los profesionales seleccionados con anterioridad, los afectados tendrán una nueva ocasión para reclamar, aunque esta vez la alegación ya estará dirigida a la comisión de reclamaciones del Rectorado, que deberá pronunciarse sobre la corrección de las decisiones tomadas por la comisión responsable del concurso de méritos.

En 141 de las 1.057 impugnaciones a los resultados de las pruebas de acceso se modificó la calificación

Santiago (Redacción). El tribunal de las pruebas de acceso a la universidad resolvió las 1.057 reclamaciones presentadas por los alumnos que se examinaron en la convocatoria de septiembre. Todos estos resultados se exponen desde hoy mismo en los tableros de anuncios de los centros en las que se llevaron a cabo, así como en las sedes de los tres rectorados y en el negociado de alumnos compostelano.

De esta cifra de reclamaciones, 141 de ellas fueron modificadas y las 916 restantes no sufrieron cambio alguno en las calificaciones. Las modificaciones son al alza en todos los casos, ya que ése es el principio que rige como norma para estas pruebas.

Sin embargo, no todas las nuevas calificaciones suponen un aprobado, y además se dan casos de modificaciones en las notas de alumnos que reclamaron aunque estaban ya aprobados.

El mayor porcentaje de las reclamaciones presentadas corresponden a la materia de Filosofía y a las comunes a todas las opciones.

En el proceso de las pruebas de acceso quedan aún por cerrar los cupos de admitidos en algunos de los centros con limitación en los que quedaron plazas vacantes, que se van cubriendo con las listas de espera. El plazo de matrícula para los que aprobaron en septiembre termina definitivamente el 31 de este mes.

La Asociación Universitaria Galega pide a los rectorados que presionen a Renfe para que mejore el servicio

Santiago (Redacción). La Asociación Universitaria de Estudiantes (Auge) denunció ayer las «deficiencias» de los servicios de Renfe, además de la «insensibilidad» de las instituciones y de la propia empresa ante tal situación.

La asociación pide a los rectorados que presionen ante los responsables del servicio ferroviario para que mejoren la calidad de éste.

La escasez de refuerzos en las jornadas más conflictivas es la primera de las carencias criticadas por la mencionada asociación, pero también se denuncia, entre otras cosas, la mala calidad de los servicios, de los que dicen que llegan a situaciones extremas, «como goteiras, amontonamiento de pasaxeiros, aseos»; el incumplimiento de los horarios de llegadas y salidas de

los trenes; la completa inutilidad de las denuncias de los usuarios y el costo del bono para estudiantes, que consideran excesivo.

Las exigencias que la Asociación Universitaria Galega de Estudiantes plantea a los responsables de Renfe están encaminadas a corregir cada uno de estos problemas.

Así, además de reclamar la puesta en marcha de más servicios directos con los grandes centros de población, y sin menguar los ya existentes, piden que se garantice un mantenimiento «lógico» de los vagones y demás servicios de los trenes; el cumplimiento y reajuste de los horarios, y que los órganos universitarios presionen ante Renfe para que esta empresa asuma su responsabilidad como servicio público.

IV CICLO DE MUSICA DE OTOÑO

Las Grandes Epocas
de la
Música

"LA MUSICA DEL CLASICISMO"

HOY MIERCOLES, 8,30 TARDE,
TEATRO MUNICIPAL ROSALIA CASTRO.NICOLAS CHUMACHENCO (violín)
EKE MENDEZ (piano)

PROGRAMA

I PARTE

Sonata en Sol Mayor KV301.....W.A. Mozart
Sonata en Mi bemol Mayor op.12 nº3.....L. van Beethoven

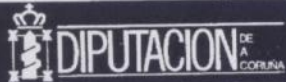
II PARTE

Sonata en La Mayor KV526.....W.A. Mozart
Sonata en Si bemol Mayor KV454.....W.A. Mozart

Colabora: Ayuntamiento de La Coruña

Dirección: Amigos de la Opera.

ENTRADA LIBRE Y GRATUITA.

PISOS Y DUPLEX

CON PLAZA DE GARAJE Y TRASTERO DESDE

11.900.000 p.t.s.

EN LA CORNISA SUR DE LA CORUÑA
GRANDES FACILIDADES

INFORMACION: 28 69 44

O EN LA PROPIA OBRA. C/ HERNANSAEZ

ES UNA PROMOCION DE

EDICOSA

CONCELLO DA POBRA DO CARAMIÑAL

(A CORUÑA)

ANUNCIO

O Pleno do Concello de Pobra do Caramiñal, unha vez declarado deserto o concurso convocado para a adjudicación dos traballos de Revisión das Normas Subsidiarias de Planeamento (Anuncio no B.O.P. n.º 193), acordou facer unha nova convocatoria para contratación directa de tales traballos.

OBJECTO: Contratación dos Traballos de Revisión das Normas Subsidiarias de Planeamento de 1984.

PRAZO: Un ano a partir da sinatura do contrato.

TIPO DE LICITACIÓN: Non se fixa, será libre. A causa de non fixarse é que existen xa uns traballos elaborados na anterior Revisión paralizada polo actual Goberno, que inclúe cartografía, alegacións ás normas, etc., o que constitúe unha variante a considerar á hora de facer unha valoración, que deberán avaliar os propios interesados.

FIANZA: Provisional 60.000 Ptas. Definitiva: 4% adjudicación.

PRESENTACIÓN DE PLICAS: No prazo de 15 días hábiles contados a partir do seguinte día de publicación deste anuncio nos Diarios "LA VOZ DE GALICIA" e "EL CORREO GALLEGO".

MODELO DE PROPOSICIÓN: Do..... en nome propio ou en representación de..... con domicilio en.....

D.N.I. número..... enterado dos Pregos de Condicións para a Revisión das Normas Subsidiarias do Concello da Pobra do Caramiñal e aceptándolos, comprométese a facer os traballos no prazo dun ano e pola cantidade de..... pesetas.

Xunto co modelo de proposición, acompañarase a documentación sinalada no prego de condicións.

Pobra do Caramiñal, a 23 de outubro do 1991.

O Alcalde,

Asdo.: Ramón Rego Mielles.

CONSELLERÍA DA PRESIDENCIA E ADMINISTRACIÓN PÚBLICA

Secretaría Xeral Técnica

CONTRATACIÓN DIRECTA

Obxecto	Presuposto
Subministro e instalación dun microemisor da TVG en Sardiñeiro (Fisterra)	6.011.363 Ptas.
Subministro e instalación dun emisor da TVG en Cangas (Pontevedra)	9.945.962 Ptas.
Subministro e instalación da liña eléctrica para o centro emisor de Mondigo-Ribadeo	9.975.000 Ptas.
Disponibilidade dos pregos: Tórculo Antes Gráficas, S. L., Praza de Mazarelos, 14 baixo. Santiago de Compostela. (15703). Tel. 59 78 55.	
Presentación das ofertas: Ata ás 14 horas do día 5 de novembro de 1991, no Rexistro Xeral da Xunta de Galicia.	
Apertura das proposicións: O día 8 de novembro ás 13 horas, nunha das salas da Consellería da Presidencia e Administración Pública.	
O pago deste anuncio será por conta dos adjudicatarios.	
Santiago, a 21 de outubro de 1991	
O SECRETARIO XERAL DE COMUNICACIÓN,	
Asdo.: Jesús Pérez Varela	

UNIVERSIDAD

«As irregularidades responden a intención de crear unha facultade conformada ideolóxicamente dunha maneira moi determinada»

La Plataforma Progresista ve bochornosa la elección de profesores de Periodismo

Santiago (Redacción). La Plataforma Universitaria Progresista (PUP) calificó ayer de «bochornoso proceso» la elección de profesores en la Facultad de Periodismo, al tiempo que hizo un llamamiento para analizar en detalle unos hechos que «pola súa transcendencia social estanse a converter nun serio motivo de alarma para a opinión pública en xeral e para a comunidade universitaria». A juicio de la Plataforma Universitaria Progresista, «o cúmulo de irregularidades que marcan o proceso non poden ser atribuídas a pura torpeza —o cal xa sería grave—. Para este colectivo, «a todas luces responden a clara intención de crear unha facultade conformada política e ideolóxicamente dunha maneira moi determinada. Unicamente a vontade de situar nos estudos de Periodismo profesores ideolóxicamente situados no ámbito do nacionalismo pode explicalo —lo rosario de irregularidades e a falta de claridade do proceso».

A continuación, la Plataforma Universitaria Progresista relata las actuaciones que considera incorrectas en el proceso de creación de Periodismo: el plan de estudios de Periodismo no fue aprobado, explican, por la comisión de titulaciones del claustro de la universidad, ya que solamente fue aprobado un plan de primer curso, «feito insólito», por la junta de gobierno, órgano no capacitado para tal función; el rectorado nombró a los miembros de la comisión de evaluación de méritos según criterios absolutamente faltos de claridad, marginando a profesores de esta universidad que detentaban titulaciones y plazas adecuadas a las que se trataba de cubrir; algunas convocatorias de las comisiones, en lo referente a fechas y otras formalidades, «teñen constituído un auténtico urdido de confusión»; como decano-comisario de la facultad fue nombrado un profesor visitante, sin que tampoco fueran cumplidos los requisitos exigidos para tal nombramiento; y la admisión de un candidato a un plaza que no había solicitado fue el último hecho, aunque no el más grave, «deste lamentable asunto».

Tras esta detallada enumeración de «actuaciones incorrectas», la Plataforma Universitaria Progresista afirma que el rectorado explotó las carencias institucionales, «absorbendo todo o papel a expensas das competencias que corresponden ó máximo órgano da universidade, o claustro», y acusa al mismo rectorado de «vulnerar a legalidade» y de tener «unha actuación que só pode ser calificada de manipuladora».

Pluralismo

La Plataforma Universitaria Progresista aclara que llama la atención sobre este proceso por la incidencia que tendrá en la opinión pública gallega la conformación de las próximas generaciones de informadores. Por ello, la PUP considera básico el «pluralismo ideológico», algo que no ve en la actuación del rectorado, «rotundamente orientada a impedirlo pluralismo e a sela-la titulación de Periodismo co seu propio signo ideológico». En defensa de esta afirmación, la PUP explica que «resulta polo menos chocante que ese fantasmagórico, anómalo e imposto plano de primeiro curso esta

adicado a asignaturas específicamente galegas, convirtiendo o particular en universal e fundamental».

A juicio de este colectivo, semejante selección de asignaturas es «imposible de atribuir a criterios científicos ou académicos, semellante escolla únicamente pode responder á vontade de encaixar á forza ás persoas en cuxas mans se pretende deixa-lo protagonismo na conformación das futuras xeracións de informadores en Galicia». La PUP insiste en la inquietud que le causa que «o primeiro curso fique en mans dun grupo de persoas tan ideológicamente homoxéneas».

Finalmente, la Plataforma Universitaria Progresista hace un llamamiento público a la reflexión e insta al rectorado «a unha rápida recondución deste bochornoso proceso». «Non é admisible que, por actitudes políticas sectarias, se frustren as xustas esperanzas depositadas nunha titulación e nunha facultade que debe ser desde o principio un lugar plural, aberto e capaz de formar profesionais ó servicio de tódolos galegos e galegas e, sobre todo, da democracia e a liberdade», concluye.

Hoy se abre el plazo para la presentación de candidatos al rectorado de La Coruña

La Coruña (Redacción). La mesa del claustro de la Universidad de La Coruña dio a conocer en la noche de ayer el calendario para la elección del rector. Desde hoy hasta el día 28 podrán presentarse candidaturas a este cargo, que será elegido en una votación que tendrá lugar el día 5 de noviembre. Por otra parte, ayer fueron elegidos los miembros de la comisión de estatutos. Entre el profesorado universitario, el Grupo Aberto de Debate, los Independientes de Técnicas y otros centros obtuvieron una amplia mayoría al ser elegidos todos los candidatos que presentaron.

En el sector de alumnos, la Delegación de Alumnos obtuvo tres de los cinco representantes, mientras que entre el personal de administración y servicios sólo se presentó una candidatura, la de María del Carmen Docampo Muño. La votación tuvo lugar entre la una y las seis de la tarde de ayer, y el número de claustrales que participaron en la misma fue ligeramente superior a votaciones anteriores, al contabilizarse 327 votantes de un total de 450.

Durante la reunión plenaria del claustro de la noche de ayer, la mesa dio cuenta del calendario para la elección del rector, que se llevará a cabo el 5 de noviembre. El próximo lunes finaliza el plazo de presentación de candidatos, tras el que habrá un período para cursar las reclamaciones. La formalización definitiva de la lista de candidatos tendrá lugar el día 31 de este mes.

Defensa de los programas

El pleno del claustro ha sido convocado de nuevo para el 4 de noviembre, a las nueve y media de la mañana. En esta sesión los candidatos a rector deberán presentar y defender su programa. La mesa también explicó que, según establece el reglamento del claustro, en caso de ser necesaria una segunda votación, ésta tendrá lugar el 6 de noviembre.

Antes de que la mesa del claustro expusiera el calendario para la elección del rector se realizó la

proclamación de los miembros de la comisión de estatutos, cuya elección se desarrolló entre la una y las seis de la tarde.

Los miembros del Grupo Aberto de Debate e Independientes de Técnicas y otros centros no ocultaban su satisfacción por la composición de la comisión de estatutos, asegurando que «ganamos por goleada». En el sector de profesores numerarios fueron elegidos los cinco candidatos que presentaban los colectivos mencionados: Rosa María Fernández Esteller, 86 votos; José Martínez Girón, 84; Ignacio Díaz Blanco, 83; Eduardo López Pereira, 77; y Eduardo Abalde Paz, 75 votos.

Orvallo y Ferrolcampus

Los colectivos Ferrolcampus, Independientes, Orvallo y Plataforma Progresista situaron en la comisión de estatutos a dos de los cuatro candidatos que presentaron: Marcelino Ladra González, 58 votos, y Xosé Luis Armesto Barbeito, 49. En el sector de profesores no numerarios, ayudantes y becarios, también fue elegido el candidato de estos colectivos, Xavier de Salvador González, con 23 votos, al igual que el candidato del Grupo Aberto de Debate, José Venancio Salcines Cristal, con 22 votos.

En el sector de alumnos, la Delegación de Estudiantes obtuvo la mayoría, a pesar de que el reglamento aprobado prima las minorías, puesto que de los cinco representantes de alumnos los universitarios sólo pueden votar a dos. La representación de los alumnos en la comisión de estatutos estará formada por Ricardo Pol Sánchez, que obtuvo 32 votos; Juan Taboada Mesias, con 31, y Ana Teresa Losada Guillén, con 30, todos de la Delegación de Estudiantes.

Completan este sector Felipe Antonio Fernández Díez, del CAF, que obtuvo 39 votos, y Jorge Frutos Martínez Espada, de la Plataforma Independiente Progresista de Alumnos de Derecho, que obtuvo 28 votos.

UNIVERSIDAD

Los rectores reclamaron un aumento de las partidas presupuestarias destinadas a las universidades

Villares, Espada y Meilán expusieron a los grupos parlamentarios sus propuestas sobre los presupuestos

Los rectores recaban apoyo político para su petición de más inversiones

Santiago (Redacción, por C.P.). Los rectores gallegos entregaron a los portavoces de los grupos parlamentarios y al presidente de la Cámara, Victorino Núñez, las consideraciones que las tres instituciones universitarias plantean a las partidas que el proyecto de presupuestos de la comunidad autónoma destina al sistema universitario. Ramón Villares, Luis Espada y Meilán Gil acudieron ayer a la sede del Parlamento, acompañados de los respectivos gerentes, el vicerrector de asuntos económicos compostelano y el miembro del equipo vigués, Antón Vaamonde. Las cúpulas rectorales, reunidas a causa de la cuestión puntual de los presupuestos, se prolongó en un almuerzo y la posterior sobremesa, celebrados en un restaurante compostelano, momentos en los que se abordaron otros temas de interés común.

El documento conjunto sobre los presupuestos coincide con el estudiado en Santiago el pasado día 15 por los representantes de las tres universidades, con una ligera matización en las diferencias apreciadas en los capítulos IV y VI. Aquella reunión, posterior a la mantenida en septiembre con las consellerías de Economía y Educación, puso a punto las propuestas de cada una de las tres universidades que, por primera vez en los últimos tiempos, lograron llegar a un acuerdo casi inmediato.

Las consideraciones que los rectores entregaron a los portavoces parlamentarios, incluido el popular, para reobrar su apoyo, implican un in-

cremento que ronda los 1.000 millones sobre los 21.000 que contempla el proyecto de presupuestos. La propuesta fue bien acogida por las fuerzas de la oposición, a cuya sensibilidad sobre estos temas apellaban los rectores.

Empiezan los responsables universitarios reclamando la constitución, con carácter de urgencia, de la comisión parlamentaria de seguimiento del plan prevista en el propio plan, teniendo en cuenta las «diversas interpretaciones de que es susceptible».

La tasa de actualización es el primer punto de ajuste económico. Consideran que debe aplicarse correctamente la tasa de actualización de las pesetas del año 89 (año de la

redacción del Plan de Financiación), aludiendo a la existencia «dun Plan de Financiamento concreto e taxativo nas súas previsións cuantitativas».

Con una previsión de la inflación para este año del 5 por ciento, la propuesta de actualización de la Xunta es de 1,1763, cuando la aplicación correcta, según las universidades, sería la de 1,1949. La diferencia que esta interpretación supone es de 241 millones de pesetas en el capítulo IV y de 298 millones en el capítulo VI. Añaden que en el incremento de alumnos por encima de las previsiones equivale a un aumento paralelo de 500 millones en los presupuestos.

El sindicato anuncia que presentará un recurso contencioso-administrativo

San Xerome dice que las acusaciones sobre la elección de profesores de Periodismo son difamatorias

Santiago (Redacción). El rectorado de Santiago calificó ayer de «difamaciones» las acusaciones vertidas por la Plataforma Universitaria Progresista sobre el proceso de formación de la Facultad de Periodismo y la elección de profesores para este centro. En un comunicado difundido ayer desde el pazo de San Xerome se afirma que hay «unha vontade de entorpecer a posta en marcha dunha facultade e titulación que Galicia precisa», al tiempo que se advierte que proseguirá «no camiño iniciado, sen se deixar influir por presións interesadas, acusacións sen fundamento e xuícos de intencións». CC OO, que denunció irregularidades en el proceso de selección del profesorado, anunció que va a presentar un recurso contencioso-administrativo.

El rectorado de la Universidad de Santiago rechaza las numerosas acusaciones vertidas en los últimos días contra la selección de profesores en la Facultad de Periodismo. En primer lugar, afirma que «é falso que se teña nomeado decano-comisario da Facultade de Ciencias da Información a ningún profesor, sexa ou non visitante. Teñense producido, sen embargo, os nomeamentos dos decanos-comisarios das novas facultades de Psicoloxía e de Ciencias Políticas e Sociais».

Orientación ideológica

En segundo lugar, el rectorado destaca que «é tamén falso e, por tanto, difamador que o equipo rectoral desta universidade pretenda orientar ideológicamente nen este nen outros estudos. A asignación de profesores para esta facultade foi feita polos departamentos respectivos. E no caso de tres profesores asociados e un axudante, a comisión que os seleccionou estivo composta polo decano de Ciencias da Información da Autónoma de Barcelona, o vicedecano de facultade da Universidade Complutense, polo presidente da comisión de expertos redactora do plan de estudos, e por dous profesoras da Universidade de Santiago, dos que un é dunha área de coñecemento propia da facultade».

Sobre la presunta admisión incorrecta de algún candidato a las plazas de profesor, el rectorado informa que resolverá en breve plazo, previo dictamen jurídico. En cuanto a los calificativos de «bochornoso proceso», el rectorado apunta hacia el anterior equipo rectoral: «Cando este equipo rectoral se fixo cargo do goberno da universidade, estaba aprobado pola xunta de goberno un plan de estudos de Xornalismo, cando nen a facultade nen a titulación estaban aprobadas pola Xunta de Gali-

cia. Hai que advertir que aquel plan non se axustaba ás directrices propias da titulación nen na forma, nen no espírito, tendo sido presentado á xunta de goberno de forma anómala e sen autor coñecida».

La aprobación de las materias a impartir en el primer curso también es matizada por el rectorado compostelano: «Foron aprobadas na xunta de goberno desta universidade na súa sesión do 29-7-91, na que estaban presentes varios membros da Plataforma Universitaria Progresista, previa recomendación da comisión de titulacións desta universidade e á vista da que aínda non foran aprobadas polo Consello de Ministros as materias troncais da titulación».

En consecuencia, el rectorado, a la vista de estos hechos, lamenta las «inexactitudes, difamaciones y falsedades que se teñen exposto perante a opinión pública. E ten que denunciar o dobre moral e a enorme deslealtade institucional que supostos profesores progresistas desta universidade practican, non só en acusacións sectarias do equipo rectoral, senón en contra da propia institución universitaria, ao se facer voceiros de intereses particulares e de grupos de presión, aos que está totalmente alleo este rectorado».

Nuevo recurso de Comisiones

Por su parte, el sindicato Comisiones Obreras, que fue el que originariamente denunció irregularidades, anuncia que presentará el recurso contencioso-administrativo, además de recurrir la resolución de la comisión seleccionadora del concurso citado.

Comisiones Obreras considera que el rectorado no responde a sus demandas, «senón que se cuestiona a legitimación dun sindicato a personarse en recursos destas características».

La profesora de Inglés de Lugo que no quiso corregir una traducción por estar en gallego tendrá que hacerlo

Lugo (Redacción). La profesora de Inglés de la Escuela Universitaria de Ingeniería Técnica Agrícola de Lugo que se negó a corregir un examen por estar escrito en gallego deberá rectificar esta postura y puntuar la prueba, como resultado de las gestiones realizadas por el alumno afectado, Xosé Uxío Otero Castro, ante el Servicio de Normalización Lingüística Universitaria y con el vicerrector de organización académica de la Universidad de Santiago, Xulio Rodríguez López, quien respondió al estudiante que el Departamento de Filología tomaría cartas en el asunto y habría una so-

lución inmediata, según la versión dada por el alumno.

La pregunta origen del conflicto en este examen, realizado en la pasada convocatoria de junio, pedía una traducción del inglés al español, que la docente identifica con el castellano.

Boletín de Arquitectura

La Universidad de La Coruña ha editado el boletín académico número catorce de la Escuela de Arquitectura, que presenta interesantes monografías sobre rehabilitación urbanística, la red viaria de Galicia y las humedades por capilaridad en la construcción.

Persisten las divergencias para llegar a un acuerdo sobre las peticiones de los no docentes

Santiago (Redacción). Las divergencias de los equipos de gobierno sobre el concurso interuniversitario y la oferta pública conjunta que reclaman los funcionarios no docentes de las tres instituciones universitarias volvieron a quedar de manifiesto ayer, en la reunión celebrada entre los rectores y los gerentes.

La huelga conjunta convocada por los PAS para los días 29 y 30 se llevará a cabo si, como parece, no se abre una negociación que dé lugar a un acuerdo sobre las reivin-

dicaciones de este colectivo de unos 500 trabajadores, la mayoría de ellos en Santiago.

El incumplimiento del decreto, según las juntas de personal no docente, es más flagrante por parte de La Coruña, sobre todo a raíz de la convocatoria del último concurso de méritos.

Según una cláusula en las bases de dicha convocatoria, abierta a todas las administraciones públicas, los funcionarios en activo con destino definitivo sólo podrán participar «siempre que hayan

transcurrido dos años desde la toma de posesión del último destino definitivo, salvo que se trate de funcionarios destinados en la Universidad de La Coruña».

La junta de personal compostelana, por su parte, hizo público un comunicado en el que denuncia «a actitude intimidatoria manifestada pola xerencia», que ordenó a los jefes de sección, servicio y de administración que, en los días de huelga, los trabajadores que asistan al trabajo firmen en una hoja de control».

Hasta el 25 de noviembre estará abierto el plazo de preinscripción para las 75 plazas ofertadas

Tecnología de los Alimentos se pondrá en marcha este curso en Lugo con los complementos de formación

Santiago (Redacción). La Universidad de Santiago pone en marcha los estudios de la licenciatura de segundo ciclo en Ciencias y Tecnología de los Alimentos, en el campus de Lugo. Este año se impartirá únicamente el curso de complementos de formación o «pasarelas», limitado a 75 plazas. El plazo de preinscripción estará abierto entre los días 1 al 25 de noviembre, y el de matrícula entre el 15 de diciembre de este año y el 15 de enero del 92, trámites que los interesados deberán cumplimentar en la administración de la Facultad de Ciencias Exactas.

Los complementos de formación, conocidos coloquialmente como «caparelas», son los créditos que deben superar los aspirantes a entrar en Ciencias y Tecnología de los Alimentos, por tratarse de una licenciatura de segundo ciclo, y en función de los primeros ciclos o titulaciones desde los que se posibilite el acceso, establecidos mediante una orden ministerial del pasado 11 de septiembre.

Podrán solicitar su ingreso en el curso de complementos de formación para esta nueva titulación de la Universidad de Santiago los alumnos que hayan superado el primer ciclo de las licenciaturas de Farmacia, Veterinaria, Medicina, Biología, Química o el primer ciclo de Ingenieros Agrónomos.

También pueden optar los titulados en Ingeniería técnica en Industrias Agrarias y Alimentarias, en Hortofruticultura y Jardinería, en Explotaciones Agropecuarias (las tres especialidades que se imparten en la Escuela Universitaria de Ingeniería Técnica Agrícola del campus de Lugo), así como los ingenieros técnicos en Industrias Forestales (implantada en el campus de Pontevedra) y los ingenieros técnicos en Química Industrial (titulación no implantada en ninguna de las universidades gallegas).

Los aspirantes a realizar este curso de complementos y que reúnan las condiciones expresadas, deberán presentar con la instancia de solicitud correspondiente las certificaciones de las calificaciones en cada caso. La valoración de los expedientes será la siguiente: sobresaliente y matrícula, 9; notable, 7,5; y aprobado, 5. Con los resultados obtenidos se hará una media entre el total de asignaturas del primer ciclo o de la titulación que posibilite el acceso.

Plazos

Las solicitudes se ordenarán por la nota obtenida y reconociendo preferencia a los alumnos que procedan de la Universidad de Santiago o de aquellas otras que no tengan implantada la titulación de Ciencias y Tecnología de los Alimentos.

Una vez que finalice el plazo de preinscripción (1 al 25 de noviembre), el decano de la Facultad de Ciencias de Lugo hará pública la relación provisional de admitidos y la de expectativa de ingreso. El plazo de reclamaciones a las listas estará abierto hasta el 10 de diciembre. Entre el 15 de diciembre y el 15 de enero del 92 se abrirá el plazo de

matricula. Si, finalizada la matrícula, quedasen vacantes, serán convocados otros tantos alumnos de la lista de espera, por orden de calificación.

El curso de complementos de formación o «pasareles» que deberán cursar previamente los interesados en acceder a los dos cursos de la licenciatura de segundo ciclo de Tecnología de Alimentos consta de 50 créditos, 34 de los cuales son teóricos y los 16 restantes de prácticas. Los créditos y las materias son: seis de Análisis Químico (área de Química Analítica); seis de Bioquímica (área de Bioquímica y Biología Molecular); seis de Ingeniería Química (área del mismo nombre); seis de Físico-química (misma área); cuatro de Fisiología (misma área); seis de Matemáticas (área de análisis matemático, matemática aplicada y geometría y topología); seis de Microbiología (misma área); cuatro de Química Inorgánica (misma área); Química Orgánica.

Convalidaciones

No obstante, está prevista la posibilidad de solicitar la convalidación total o parcial de estos complementos de formación. Las materias convalidables para quien proceda de la Universidad de Santiago son: en el caso de Farmacia (Análisis químico, Bioquímica, Físico-química, Fisiología, Matemáticas, Microbiología y Química Orgánica e Inorgánica); en el de Veterinaria y de Medicina (Bioquímica, Fisiología y Microbiología); en el de Biología (las mismas que en las dos anteriores, además de estadística); para los de Química (Análisis Químico, Ingeniería Química, Físico-química, Matemáticas y Química Orgánica e Inorgánica); para los de Ingenieros Agrónomos (Bioquímica, Matemáticas y Química Orgánica).

El Rectorado de la Universidad de Santiago, tras recibir el informe jurídico sobre los dos recursos de reposición presentados por afectados a la elaboración de la lista de candidatos a las plazas de Redacción Periodística, decidió aceptarlos y retrotraer todo el proceso mediante la anulación de la decisión de la comisión de expertos y la convocatoria de una nueva reunión, en la que se decidirá sobre las listas originarias. De esta manera, Gustavo Luca de Tena, que había pasado de la plaza 28 a la 29 amparándose en el plazo de corrección de errores materiales, tendrá que concurrir a la plaza por la que originariamente se presentó: la número 28.

Reunión el lunes

Con esta corrección en las listas, la comisión se reunirá previsiblemente el lunes, fecha de inauguración del curso en Periodismo, para escoger en base a esta composición definitiva de las listas los dos profesionales que darán clase de Redacción Periodística en la nueva Facultad de Periodismo. El dictamen jurídico explica que el cambio de plaza de Luca de Tena, por el que presentaron recurso dos personas que concurrían al concurso, no puede considerarse

como un «error objetivable», por lo que se hace necesario retrotraer todo el proceso.

En cuanto a la plaza de profesor de Medios Audiovisuales, la comisión de expertos decidirá hoy sobre la reclamación por baremo que fue presentada en su día. En esta plaza no existió ningún problema con la lista de candidatos.

La Plataforma Nacionalista acusa a la PUP

La Plataforma Nacionalista tituló ayer un comunicado, emitido «Desinforma que algo queda», sobre las acusaciones de dirigismo político vertidas por la Plataforma Universitaria Progresista a raíz de la formación de la Facultad de Periodismo de la Universidad de Santiago. En dicho comunicado, la Plataforma Nacionalista afirma, en referencia a la PUP, que «a mentira e un pueril revanchismo político alenten a súa política informativa e os seus reiterados ataques debuxan unha liña de descalificación sistemática do nacionalismo como corrente sectoria».

A juízo de la Plataforma Nacionalista, «compréndese que sendo a PUP herdeira do equipo rectoral anterior tente aproveitar de forma oportunista un espacio na prensa,

botando man de temas que afectan o periodismo, que sempre teñen eco nos medios de comunicación. Aínda así —continúa— semella exagerado recorrer á difamación, caendo mesmo na negligencia e na irresponsabilidade». Sobre las acusaciones del excesivo contenido galego de las asignaturas, la Plataforma Nacionalista «fáltase á verdade dicindo que o actual plan para primeiro de Xornalismo 'estea adicado a asignaturas especificamente galegas', cando se axusta á directrices do Consello de Universidades cunha alta carga de asignaturas propias de información e comunicación (50 por cento), outras de carácter xeral e as que eles chaman 'o particular', que son as referidas ó entorno no que se efectivizan os procesos comunicacionais, neste caso Galicia, representando menos do 30 por cento». También niega la Plataforma Nacionalista que hubiese discriminación ideológica en la selección del profesorado y define la actitud de la PUP como «revanchismo que pode acabar por conducir á PUP á práctica da 'culminia que algo queda' ou a esa outra variante de Goebbels 'unha mentira repetida cent veces remata por se converter nunha verdade'».

El rectorado acepta los recursos de dos afectados y retrotrae el proceso a las listas originarias

Anulada la elección de los profesores de Redacción Periodística de Santiago

Santiago (Redacción) El Rectorado de la Universidad de la Santiago decidió ayer, a la vista del informe jurídico, atender lo expuesto en los dos recursos de reposición, presentados por los afectados Francisco Campos y Luis Celebro, a la elaboración de las listas de candidatos a las plazas de Periodismo y anular la elección de los dos profesores de Redacción Periodística. Con esta decisión, que ya ha sido comunicada a la comisión de expertos que decide las plazas, el rectorado retrotrae el proceso, siempre a la vista del dictamen jurídico, a las listas originarias, con lo cual Gustavo Luca de Tena, que había sido designado profesor por la plaza 29, vuelve a figurar entre los candidatos a la plaza 28, por la que había sido elegido Luis Alvarez Pousa. La comisión se reunirá hoy para decidir la reclamación por baremo que está pendiente, en la plaza de profesor de Audiovisuales, mientras que la nueva adjudicación de las dos plazas de Redacción se producirá probablemente el lunes, fecha de inauguración del curso.

Asegura que ésa fue la conclusión de una reunión entre rectores y gerentes de las tres universidades

El rectorado de La Coruña dice que el concurso interuniversitario de personal no docente es ilegal

Santiago (Redacción). El rectorado de la Universidad de La Coruña hizo pública una nota sobre la reunión celebrada entre los tres rectores y los gerentes en Santiago el pasado día 23, en la que examinaron las peticiones formuladas por los presidentes de las juntas de personal no docente. Las conclusiones de dicha reunión, según el rectorado, fueron las de considerar ilegal, con vulneración del artículo 14 de la Constitución, el concurso interuniversitario gallego «a la vista de los informes de un asesor jurídico de la Universidad de Santiago y de los asesores de las universidades de Vigo y La Coruña, así como de un abogado de Estado de La Coruña».

Añade la nota que, no obstante, «los representantes de la Universidad de Santiago consideraron que podría celebrarse por una vez, excepcionalmente, con apoyo en el espíritu del Decreto de Segregación».

Como alternativa al citado

concurso —continúa refiriendo en Rectorado de la universidad coruñesa— los representantes de Vigo propusieron la realización de un concurso interno y posteriormente otro abierto a todas las administraciones, premiando la estadia en otras universidades, «lo que ya realizó la Universidad de La Coruña».

En la reunión de los tres rectores sobre la problemática de los funcionarios no docentes también se rechazó «unánimemente» la petición de oferta de empleo pública conjunta y se consideró que la convocatoria de la Mesa sectorial no es competencia universitaria. También quedó claro que la paralización del concurso abierto que convocó esta institución «no es posible porque ha generado derechos adquiridos». También se concluyó, según el comunicado, que la paralización de la oferta de empleo público de la Universidad de Santiago «sólo compete a esta universidad».

UNIVERSIDAD

Hoy inician una huelga de dos días unos 500 funcionarios no docentes de las tres universidades

Santiago (Redacción). Los cerca de 500 funcionarios del personal de administración y servicios (PAS) de las tres universidades estarán en huelga hoy y mañana para reivindicar la convocatoria del concurso interuniversitario y la oferta pública de empleo conjunta.

La universidad compostelana será la más afectada por el paro, por cuanto la mayoría del colectivo de funcionarios no docentes pertenecen a esta institución. Los representantes de esta universidad agotaron hasta pasadas las diez de la noche de ayer la posibilidad de un acuerdo.

Según fuentes de la gerencia, la ruptura de las negociaciones se produjo por la negativa institucional a comprometerse a la elevación de niveles mínimos en el 92, no aceptando los PAS una negociación sobre la cuestión en los primeros meses del año.

La junta de personal informará a primeras horas de hoy de los resultados de la reunión con el gerente, en la que los demás puntos no ofrecieron mayores problemas, según Conde Mouzo. Los servicios mínimos en Santiago quedarán establecidos en la secretaria general, secretaria del rector y las de los vicerrectorados, en el registro y un auxiliar en el servicio de alumnos.

Por su parte, el comité de huelga de los PAS de la Universidad de Vigo ha denunciado el elevado número de funcionarios que han sido adscritos a los servicios mínimos dictados por el gerente del campus vigués.

Concluyen las jornadas sobre participación estudiantil en las instituciones universitarias

Santiago (Redacción). La Asociación Universitaria Galega de Estudiantes (Auge) ha organizado, con el patrocinio de la Consejería de Cultura, las primeras jornadas sobre universidad y participación estudiantil, que finalizan hoy en la Universidad de Santiago. Rosana López Salgueiro, coordinadora de relaciones institucionales de la Uned, pronunciará la última de las conferencias de este ciclo.

La misma asociación universitaria organiza otro ciclo sobre parlamentarismo en los años 80, que comenzó ayer y se reanuda mañana con una conferencia de Roberto Blanco Valdés, profesor titular de Derecho Constitucional.

El escritor Vázquez Montalbán pronunció la lección inaugural del curso

Villares lamenta que la Facultad de Periodismo nazca envuelta por «unha pequena polémica»

Santiago (Redacción). Vázquez Montalbán dirigió a los alumnos de Periodismo de Santiago la primera lección de un curso que inicia a las 10.30 de esta mañana su programa docente, en el edificio de la Plaza de Mazarelos. El periodista y escritor puso en práctica la táctica disuasoria que, dijo, utilizaban los profesores de antaño para prevenir a sus alumnos contra los éxitos y victorias que se prometen tras conseguir el título de periodista. El rector, Ramón Villares, que presidió el acto ce-

El aula elegida para la inauguración de esta nueva titulación se quedó pequeña. A los muchos alumnos, de los cien que obtuvieron plaza en este centro, se unieron otros de la comunidad estudiantil compostelana, además de profesores de diferentes departamentos —los que impartirán docencia en Periodismo—, representantes de los medios de comunicación y varios miembros del equipo rectoral.

El «ingrato honor» que le corresponde a la primera promoción, en este caso de Periodismo, supone, según el rector, el servir «de banco de pruebas» a unas primeras experiencias que calificó de «únicas», y expresó su confianza en que la titulación de Periodismo se complete con otras del área. Reconoció que esta titulación quizá no fue lo suficientemente debatida, pero que en el día a día se podrá conocer mucho mejor lo que son sus objetivos y alcance: «Galicia necesita unha Facultade de Ciencias da Información na que os informadores e teóricos deben desempeñar as funcións que lles son propias», para lo cual defendió un proyecto del mismo nivel que otros que están en marcha en facultades españolas.

Un modelo de síntesis

La adaptación al grado de desarrollo científico y técnico y a las demandas subjetivas y objetivas del contexto social al cual debe dirigir su acción prioritaria la Facultad de Periodismo son las dos condiciones básicas que definen el modelo de dicho centro, tal y como explicó Emilio Prado, presidente de la comisión que elaboró el programa de estudios, al empezar su discurso sobre «Os novos estudos de xornalismo implantados na nosa Universidade».

La existencia de un centro de formación de comunicadores en Galicia, según el profesor Prado, «debe concebirse de xeito que sexa capaz de garantir a formación de profesionais, potenciar a pesquisa e a reflexión so-

Vázquez Montalbán y el catedrático de Audiovisuales Emilio Prado pronunciaron sendas conferencias

bor dos problemas da comunicación e da cultura e favorecer a reciclaxe permanente dos profesionais que teñen que adaptarse as esixencias dun sector en permanente evolución».

Rechazó después la polémica suscitada por la definición del centro, añadiendo que, por su experiencia y conocimiento de los modelos internacionales, considera que se trata de un debate estéril, dado que se llegó a un grado de síntesis muy productivo, que se plasma en la práctica docente e investigadora de las más prestigiosas instituciones internacionales.

El responsable del modelo de la Facultad de Periodismo compostelana resumió la filosofía, estructura y líneas de partida para la elaboración del plan de estudios que elaboró una comisión de expertos, y aclaró que el sistema curricular de créditos por semestres, permiten «un bo

lebrado en el aula uno de la propia facultad, disculpó el retraso en empezar y lamentó que nazca «en medio dunha pequena polémica de carácter obxectivo». El catedrático de Audiovisuales y responsable del proyecto de plan de estudios, Emilio Prado, explicó la filosofía y características del modelo, evitando explícitamente entrar «nunha infortunada polémica que hoxe pode responder a incapacidade intelectual que se poña no debate».

artellamento coa integración do ensino na empresa».

«O plan resultante —añadió Emilio Prado— caracterízase polo seu equilibrio», que concretó en porcentajes entre teoría y práctica, entre soportes, y por sectores de capacitación: «O plan oferta unha carga teórica de 58,15 por cento do total de créditos e un 41,84 por cento de carga práctica. Dos créditos directamente relacionados cos soportes, o 51,5 por cento corresponden ós medios impresos e o

48,5 ós medios audiovisuales. Por sectores de capacitación, as materias de comprensión do entorno social e da súa evolución histórica, así coma da expresión lingüística, supoñen un 25 por cento da oferta; as materias que capacitan nas teorías específicas da comunicación e da información, un 23 por cento; e as materias que capacitan na análise, teoría e experimentación da produción informativa dos diferentes medios, un 52 por cento».

Francisco Campos y Luis Alvarez Pousa serán los profesores de Redacción Periodística

Santiago (Redacción). La comisión de expertos encargada de decidir la adjudicación de las tres plazas de profesores asociados en la Facultad de Periodismo decidió ayer a favor de Luis Alvarez Pousa y Francisco Campos, en las plazas de Redacción Periodística; y confirmó a Xosé Ramón Pousa en la de Medios Audiovisuales.

Con esta decisión, que obligó a dicha comisión a reunirse durante todo el sábado y también ayer, lunes, tras la inauguración de la facultad, se pone fin al proceso que se prolongó con las reclamaciones y recursos presentados contra la anterior adjudicación de las plazas. De todas formas, como es preceptivo, queda abierto un plazo de cinco días para posibles reclamaciones a la nueva decisión.

En el caso de la plaza ad-

judicada a Luis Alvarez Pousa —que ya había sido seleccionado inicialmente— quedó en segundo lugar Gustavo Luca de Tena, al que afectaban los dos recursos que anulaban el proceso anterior, por figurar en una lista que no era la suya y por la que había resultado elegido. A continuación, y por este orden, figuran Francisco Campos, Xosé López, Luis Pérez, Luis Celeiro y Marcelo A. Martínez.

En la segunda de las plazas de Redacción Periodística, la que fue adjudicada a Francisco Campos, figura en segundo lugar Xosé López, para repetirse a continuación los puestos de la anterior plaza: Luis Pérez, Luis Celeiro y Marcelo A. Martínez. En cuanto a la plaza de Medios Audiovisuales, Xosé Ramón Pousa conservó el puesto en detrimento de Valentín Tato.

UNIVERSIDAD

Villares y Orza firman un convenio de colaboración para editar la Revista Galega de Economía

Santiago (Redacción). La Facultad de Económicas y Empresariales de la Universidad de Santiago editará la Revista Galega de Economía, publicación semestral que financiará la Consellería de Economía y Hacienda en virtud del convenio firmado ayer entre el conselleiro, José Antonio Orza, y el rector compostelano, Ramón Villares.

La revista estará dedicada a la publicación de artículos científicos, trabajos de investigación básica y aplicada, informes y estudios bibliográficos, además de organizar jornadas, encuentros, coloquios y mesas redondas sobre temas monográficos de interés que posteriormente divulgará la revista. También está prevista la posibilidad de que promueva la publicación de monografías y traducciones de clásicos, entre otras iniciativas.

La tirada inicial de esta nueva revista semestral, que tendrá entre 150 y 250 páginas, será de 1.000 ejemplares. La gestión corresponderá a un consejo de redacción que nombrará la junta de la Facultad de Económicas de Santiago para un mandato de dos años. Dicho consejo, en el que habrá un representante por cada una de las facultades homónimas de las universidades de Vigo y La Coruña, elaborará un anteproyecto de reglamento de la publicación, que deberá someter a la aprobación de la junta de facultad, ante la

que rendirá balance de gestión.

La Revista Galega de Economía se editará en gallego, aún cuando en el anexo a las bases del convenio se indica que los trabajos, que serán remunerados, podrán publicarse en el idioma en que fuesen remitidos o bien traducidos. La Universidad de Santiago, que deberá habilitar un local con la infraestructura necesaria, podrá contratar por horas, o bien destinar a un funcionario o contratado laboral, para realizar los trabajos de mecanografiado y archivo, entre otras funciones. La institución compostelana también se encargará de la distribución.

El compromiso adquirido por la Consellería de Economía es el de financiar la publicación. Destinará a este fin tres millones de pesetas en este primer año de vigencia del convenio, que se prevé que sea renovado. El 50 por ciento de esta cantidad será depositado en la cuenta bancaria que especifique la universidad después de la constitución de una comisión de seguimiento, en la que estarán el director general y el jefe de servicio de Planificación y Relaciones con la CEE, el decano de Económicas y Empresariales compostelano y el coordinador del consejo de redacción de la revista. El 50 por ciento restante de la financiación será entregado al finalizar la vigencia del convenio de colaboración.

A CC OO le satisface la decisión rectoral sobre Periodismo y al SIG, la creación de la facultad

Santiago (Redacción). La Federación de Enseño de Comisiones Obreras ha manifestado su satisfacción por la decisión tomada por el rectorado compostelano de anular el anterior proceso de selección de profesores asociados para el área de Periodismo y retrotraer las actuaciones.

«Esta corrección demuestra —dice— a xusteza da reclamación presentada por CC OO, e desmiente tamén as anteriores declaracións do vicerrectorado de profesorado, que na súa cotestación xustificaba a suposta legalidade do procedemento seguido».

Concluye la nota de la Federación de Enseño de CC OO lamentando que no se hubiese atendido su indicación del 3 de octubre pasado, porque de ser así «teríase evitado toda a polémica suscitada a tenor das actuacións posteriores».

«Paso histórico»

Por su parte, el Sindicato de la Información de Galicia (SIG-CXTG) manifestó ayer su apoyo a la puesta en marcha de la Facultad de Periodismo en el seno de la Universidad de Santiago, en

un comunicado emitido «en relación coa polémica suscitada nos últimos días».

Según el SIG, «a polémica xurdiu por mor dun asunto de carácter puramente administrativo, non debería distraer a atención sobre a verdadeira importancia histórica dunha iniciativa que merece o respaldado e loubanza de tódolos interesados no desenvolvemento e prestixio do ámbito da información en Galicia».

El citado sindicato lamenta que dicho problema «sexa utilizado para descalificar a persoas, non en función da súa cualificación profesional, senon pola súa presunta ideoloxía», y deplora al mismo tiempo el suceso, así como que sirva «para que algúns obstaculicen o nacemento dun instrumento tan esperanzador e necesario para Galicia».

El Sindicato da Información de Galicia considera la importancia de que, por primera vez, exista en la comunidad un centro de formación de periodistas «cun proxecto de ensino seguramente mellorable, pero que ten como mérito principal o de estar pensado dende a propia realidade galega».

En Santiago sólo funcionaron los servicios mínimos establecidos mediante una resolución rectoral

El colectivo se concentrará ante el rectorado coruñés para reclamar a Meilán que no se oponga al concurso interuniversitario

Casi todos los funcionarios no docentes secundaron la huelga, que continuará hoy

Santiago (Redacción). Los funcionarios no docentes de las tres universidades de Galicia secundaron masivamente la huelga convocada por el colectivo en apoyo de las dos reivindicaciones conjuntas, además de las que tienen planteadas ante los responsables de las instituciones respectivas. Hoy continuará el paro y llevarán a cabo una concentración ante la sede del rectorado de La Coruña, donde tratarán de entrevistarse con José Luis Meilán Gil, con el propósito de pedirle que reconsidere su postura contra la convocatoria del concurso universitario. La Universidad de Santiago, por su parte, hizo público un comunicado en el que deja constancia de su posicionamiento sobre la tabla reivindicativa presentada por el comité de huelga y del resultado de las negociaciones llevadas a cabo.

El 90 por ciento de la plantilla de 377 funcionarios no docentes de los dos campus de la Universidad de Santiago secundaron el paro en el primer día de huelga. Una asamblea que tuvo lugar a las doce ratificó la movilización, tras ser informados por la junta de personal de los resultados de la negociación celebrada con el gerente el lunes.

En Vigo, con 52 funcionarios no docentes en sus plantillas de administración y servicios, y La Coruña, con 54, el paro también fue mayoritario, y se incumplieron incluso los servicios mínimos establecidos en sendas resoluciones rectorales, por considerarlos abusivos, según señalaron fuentes de los huelguistas. El rectorado coruñés, no obstante, aseguró en una nota difundida ayer que sólo se sumaron a la huelga la mitad de los funcionarios no docentes de esta universidad, y que se cumplieron todos los servicios mínimos establecidos.

En Santiago también fueron impugnados los servicios mínimos, sobre todo por incluir en ellos a las secretarías de los vicerrectores. El texto de esta impugnación lo entregaron los representantes de los funcionarios PAS al vicerrector de Planificación y Programas, García Mera, junto con una denuncia contra el decano de Historia, porque aplicó en dicho centro unos servicios mínimos a mayores que no entran en sus atribuciones.

Santiago decidió que una parte del colectivo en huelga irá a manifestarse a La Coruña, mientras que el resto permanecerá en asamblea permanente en la sede del rectorado.

El rectorado compostelano deja constancia de su posiciona-

miento ante las reivindicaciones que motivan el conflicto de los PAS funcionarios, además de los resultados de las negociaciones habidas para su solución.

En el primero de los seis puntos que hizo públicos ayer, indica que se reafirmó en su posición «favorable a un concurso interuniversitario galego, por unha soa vez e con carácter excepcional, no espírito do Decreto de Segregación».

Oferta de empleo conjunto

Afirma que solicitará a la Consellería de Educación la convocatoria de la Mesa sectorial de Universidades, así como que seguirá aplicando las Normas de Gestión aprobadas en su día por resolución rectoral, junta de gobierno y Consello Social.

Sobre la oferta de empleo pú-

blico conjunto dice que, al tratarse de un anuncio propio de cada administración universitaria, en uso de su autonomía e independencia, «non condicionan para nada a forma de provisión e de selección das referidas vacantes, que si se podería facer de maneira conxunta, tal e como se propón no punto 1» (referido al concurso interuniversitario).

En relación con los temas que afectan únicamente a los funcionarios compostelanos, el rectorado aclara que se consensuó la constitución de una comisión para confeccionar el plan de cursos de formación y capacitación profesional para el PAS funcionario. El rectorado coruñés, por su parte, explicó ayer que mantiene sus posturas contrarias a la tabla reivindicativa que dio origen al conflicto.

Renfe reducirá el precio del bono anual de viajes para estudiantes

Santiago (Redacción). Según la Asociación Universitaria Galega de Estudiantes (Auge), Renfe reducirá el precio del bono anual para estudiantes y creará una tarjeta de importe reducido para su utilización en cualquier momento por parte de los alumnos que utilicen el tren con una frecuencia diferente a la establecida por el bono anual.

Ambos compromisos son el resultado de la entrevista llevada a cabo el lunes entre los representantes de la citada asociación con el gerente

territorial y el jefe de los servicios al cliente de Renfe. Esta negociación se llevó a cabo después de las denuncias presentadas por (Auge) contra los servicios y prestaciones al estudiante por parte de la empresa de ferrocarriles.

Renfe también se comprometió con el colectivo estudiantil, según afirma en un comunicado hecho público ayer, a atender un estudio realizado por los propios estudiantes para la reforma de las líneas y servicios de trenes.

Montalbán aconseja a los alumnos de periodismo que no sean objetivos

El escritor pidió a los estudiantes que fueran 'antidogmáticos y antisectarios'.

Se inauguró ayer el primer curso de la Facultad de Ciencias de la Información

REDACCION
SANTIAGO

"No seáis objetivos porque la objetividad no existe". Esta fue la recomendación del escritor y periodista, Manuel Vázquez Montalbán, a los cien alumnos que integran la primera promoción de la Facultad de Ciencias de la Información de la Universidad de Santiago durante la apertura del curso celebrada ayer en presencia del rector compostelano, Ramón Villares y del decano Emilio Prado.

Montalbán quien pronunció la conferencia inaugural pidió a los futuros periodistas gallegos que sean "antidogmáticos y antisectarios". "En la dialéctica del verdugo y la víctima, del amo y del señor, hay que tomar partido", precisó.

Durante su intervención Montalbán explicó a los alumnos que les espera una "durísima batalla" en el seno una cultura de mercado donde tanto los comportamientos públicos o privados "son mercantiles".

"Asistireis a una lucha por la mayoría consumidora", añadió, "donde la lucha de los medios de comunicación se orienta a captar esa mayoría consumista que implica un conocimiento de lo que ya se sabe pero nunca para modificarlo. Nunca se forzará ese código".

Vázquez Montalbán insistió en que los medios de comunicación están destinados al conocimiento de los "apetitos" del receptor, no de sus "necesidades reales", para comentar a conti-

Villares y Montalbán durante la primera lección a los alumnos de Periodismo.

LAVANDEIRA/SUAREZ

nuación en tono irónico que los únicos que se preocupan por las "necesidades" de los ciudadanos son los ministros de Economía, a quienes calificó de "mediáticos".

Para el escritor, la afirmación de que el "mercado no necesita cerebro porque el mercado es el cerebro" se "tambalea" cuando se contesta a la primera pregunta: "¿Quién es el propietario de los medios de comunicación?".

"Una vez que comprobéis que el mercado no tiene un cerebro tan ensimismado habéis aprendido a caer". En su opinión sólo existirá un sistema informativo libre cuando el público tenga la capacidad de "descodificar" los mensajes que recibe.

La información actual, agregó, sólo trata de "ratificar" la identidad de dos tercios de la población que se consideran "emergentes", mientras que el tercio restante es "sólo sujeto y

objeto de la información como comprobación de que el mal existe".

"En esta sociedad tan plural y abierta hay un nulo respeto por lo minoritario", dijo Vázquez Montalbán "en esta sociedad en donde se centraliza y uniforma la máquina informativa".

Teorizar sobre la información

El escritor y periodista precisó que una Facultad de Ciencias de la Información tiene que enseñar a informar, comunicar y a teorizar sobre la información. "Enseñar a codificar y descodificar los mensajes que pueden ser mejorados, según una finalidad determinada".

Vázquez Montalbán resaltó ante los primeros alumnos de periodismo de Galicia que lo "peor" que les puede pasar es que se "crean" que la información refleja la historia como "una foto fija en la que cada

cual tiene su posición". "La alienación profesional es peligrosa y podeis caer en ella".

El decano de la Facultad de Periodismo de Santiago, Emilio Prado Pico, manifestó, por su parte, que el centro tratará de que los alumnos salgan como "periodistas compactos" tal y como los reclama el mercado. "Que asuman las funciones tradicionales del informador a las del diseñador, operador, mezclador y realizador. Un profesional que sea capaz de manejar los equipos para que sea el autor integral del mensaje".

Profesores

El director de la Axencia Galega de Noticias, Francisco Campos, ocupará una de las plazas para profesor de redacción periodística, tras admitir el rectorado un recurso contra la designación del subdirector de "A Nosa Terra", Gustavo Luca de Tena.

Meilán y Molina presentan sus candidaturas a la Universidad coruñesa

REDACCION
A CORUÑA

El actual rector, José Luis Meilán Gil, y su antecesor en el cargo, el profesor José Antonio Portero Molina, serán los dos únicos candidatos en las primeras elecciones al rectorado de la Universidad de A Coruña-Ferrol que se celebrarán el próximo día cinco de noviembre. Las candidaturas de Meilán Gil y Portero Molina son las únicas presentadas en el registro de la Universidad a las elecciones del próximo mes. Ambas fueron presentadas ayer, último día de plazo.

Los dos candidatos a ser el primer rector electo de la nueva Universidad coruñesa ya han ocupado este cargo por designación política. Meilán Gil desde julio del pasado año hasta la actualidad y Portero Molina durante el primer año de andadura de la institución. Precisamente el cese de este último por el Gobierno autonómico que preside Manuel Fraga fue una de las primeras polémicas que salpicaron a la Universidad coruñesa desde su creación. Portero Molina había sido designado por el anterior gobierno gallego, presidido por el socialista, Fernando González Laxe.

Recurso

Su destitución fue objeto de un recurso contencioso-administrativo, presentado por el propio Portero Molina ante el Tribunal Superior de Justicia de Galicia, recurso que fue resuelto por el Alto Tribunal gallego a favor de la decisión de la Xunta.

El candidato que salga elegido en las elecciones del próximo día cinco ocupará el cargo de forma transitoria durante unos meses, mientras concluye el proceso constituyente de la Universidad con la redacción de los estatutos. Una vez rematado este periodo de tiempo se convocarán nuevas elecciones para elegir rector, ya por el periodo normal que fijan los estatutos de la Universidad.

UGT denuncia a la Xunta por anomalías en la selección de profesorado para el INEF

REDACCION
SANTIAGO

Las 23 plazas de profesorado para el INEF ofertadas por la Xunta han sido adjudicadas de una manera totalmente irregular por el tribunal designado para ello, según denuncia UGT. La central sindical señala que se excluyó a los solicitantes del concurso de traslados, a pesar de reunir el requisito de la convocatoria "experiencia docente" fidedignamente documentada y, sin embargo, el tribunal añadió nuevos requisitos e incumplió el convenio único para el personal laboral de la Xunta.

En la segunda fase de la convocatoria las anomalías conti-

nuaron, según la UGT, en la admisión de candidatos a examen, al excluir a algunos solicitantes aplicando los rígidos criterios creados, según UGT, para excluir a los candidatos de la fase interna, mientras que no se les aplicaron a otros candidatos afines al tribunal, según la central sindical.

Con los candidatos que pasaron la fase de exámenes volvieron a utilizar la arbitrariedad, según UGT, al suspender a candidatos que aparentemente expusieron un proyecto docente correcto y con grandes méritos, mientras que aprobaron candidatos oficiales con menor mérito e inferior calidad. UGT ha interpuesto recursos contra la actuación del tribunal.

En huelga los PAS-funcionarios de las tres universidades de Galicia

B.M.
VIGO/SANTIAGO

Los funcionarios de las administraciones de las tres universidades gallegas - Vigo, Santiago y A Coruña- protagonizan hoy y mañana una huelga en demanda de un concurso interuniversitario gallego y por una oferta de empleo público conjunta.

Estos funcionarios exigen la convocatoria urgente de la Mesa sectorial de universidades para abordar sus reivindicaciones y piden, antes ya de esta reunión, la paralización del concurso abierto a otras administraciones convocados por la Universidad de A Coruña y la paralización de las ofertas de empleo público de las universidades de Santiago y

A Coruña.

Para alcanzar la primera de estas exigencias, los funcionarios de las tres universidades se concentrarán mañana en el Rectorado coruñés y demandarán una entrevista con su titular, José Luis Meilán Gil.

Los funcionarios han calificado de "excesivos" los servicios mínimos fijados por sus respectivas gerencias y en el caso del colectivo vigués - 50 de los 200 trabajadores de la administración y servicios de la Universidad- ya han anunciado que no los cumplirán.

Un portavoz vigués manifestó que "los mínimos contemplan menos trabajadores que un día normal, por lo que se nos niega el derecho a la huelga".

Por su parte el colectivo de trabajadores de la Universidad de Santiago, en un comunicado de prensa hecho público ayer muestra su solidaridad con el PAS- funcionario, que protagoniza hoy una huelga, para reivindicar una serie de mejoras sociales y salariales.

Personal laboral

El Comité de Empresa del personal laboral de la Universidad de Santiago de Compostela desconvocó la huelga que tenía prevista para hoy y mañana, según informó ayer la Universidad compostelana. La desconvocatoria se logró después de que fueran atendidas todas las reivindicaciones de este personal laboral, según las mismas fuentes.

El Vicevaledor do Pobo mediará en el conflicto del embalse de Lindoso

Los vecinos de Lobios siguen encerrados en el Concello y continúan la huelga de hambre

REDACCION
OURENSE

El vicevaledor do Pobo, Celso Montero, se desplazó durante la mañana de ayer al ayuntamiento ourensano de Lobios para interesarse por el estado de los más de veinte vecinos que desde el pasado lunes mantienen una huelga de hambre, en protesta por las bajas cifras indemnizatorias que le ofrece Electricidade de Portugal, constructora del embalse luso de Lindoso cuyas aguas anegarán antes de finales de año las propiedades de los vecinos encerrados.

Celso Montero, que departió con algunos de los afectados, se comprometió a ejercer como mediador ante la EDP para conseguir alcanzar un acuerdo entre ambas partes, y conseguir así que los vecinos depongan su huelga de hambre.

Cansancio

La jornada de ayer en el Ayuntamiento de Lobios se desarrolló con plena normalidad, aunque con claros rostros de cansancio por parte de algunos de los vecinos de mayor edad que se encontraban encerrados.

Sin embargo, el hecho de encontrarse en la recta final, les anima a afirmar que "no vamos a deponer nuestra actitud hasta que se tomen las negociaciones con la EDP y el Estado Español paralice los trámites de expro-

Algunas de las personas encerradas en el ayuntamiento de Lobios.

piación de nuestras tierra".

Con escasa vigilancia vecinal, y sin respuesta por parte tanto de la EDP como de la Administración Española, responsable esta última del trámite expropiatorio por la vía de urgencia a los vecinos, éstos últimos esperan que la visita de ayer "ponga un poco de luz en esta situación".

Por su parte, Electricidade de Portugal mantiene un absoluto

silencio sobre el tema, y no ha hecho oficial si pretende reanudar las negociaciones con los afectados. La oferta de los portugueses se mantenía en una cifra de veinte millones de pesetas como cantidad mínima a recibir por cada vecino en concepto de depósito previo.

Después y por vía legal cada propietario tendrá la oportunidad de demandar la cantidad restante que a cada uno le co-

responda, según el número de bienes afectados por el embalse que posea.

También la Administración autonómica se ha mantenido hasta el momento al margen de este conflicto, que afecta ahora mismo a unas cien familias que quedan por indemnizar de las nueve cientos que se han visto afectadas de uno u otro modo por las faraónicas obras de este embalse portugués de Lindoso.

354 millones para ayuntamientos y asociaciones para luchar contra la droga

REDACCION
SANTIAGO

La Consellería de Sanidade concedió ayer 354 millones de pesetas a ayuntamientos y asociaciones privadas sin ánimo de lucro dentro del programa de prevención de consumo de drogas y reinserción social de drogodependientes.

Vilargarcía es el ayuntamiento que recibe la cantidad de dinero más cuantiosa, de los ocho municipios a los que se concedieron las ayudas, con 30 millones de pesetas. Santiago recibe 28 millones, Ourense 8,5 millones, Pontevedra 7 millones, Porriño 2,5 millones, Noia 6,5 millones, Cervo 7,5 millones, y Monforte de Lemos 8,5 millones. La cantidad asignada por la Consellería de Sanidade a los ayuntamientos asciende a 98 millones de pesetas.

A las asociaciones privadas la Consellería de Sanidade asignó 225 millones de pesetas. La asociación "Erguete" recibe 12 millones de pesetas, "Alborada" (Asociación Ciudadana de Lucha contra la Droga de Vigo) 67 millones de pesetas, la Asamblea Provincial de la Cruz Roja de Lugo 30 millones, "Asfredo" de Ferrol 71 millones, "Aclad" de A Coruña 59 millones, "Aliad" de Lugo 4 millones, Asociación "Rexurgir" 8 millones y la Asociación de Vecinos "Polígono de Vite" de Santiago 3 millones.

Los objetivos fijados en el Plan sobre Drogodependencias prevén la instalación de una nueva comunidad terapéutica, crear tres nuevas comunidades asistenciales, y ampliar a 18 las camas de desintoxicación.

El director de la prisión de Monterroso no se pronuncia sobre los altercados

EFE
LUGO

El director del centro penitenciario de Monterroso, Jaime Morales, declaró que no quiere valorar el contenido de los comunicados publicados por la CESIF, en los que informó de los altercados que se vienen sucediendo en dicha cárcel lucense. Según Morales, el dar cuenta de "estos altercados" es una cuestión de la organización sindical "y forma parte de su estrategia", pero advirtió que "no quiero entrar en polémicas". Referente al grado de conflictividad en el centro penitenciario, Jaime Morales subrayó que "es algo relativo" y reconoció que se trata de una prisión de "alta peligrosidad" y que eso quiere decir "que se puede producir algún incidente". La prisión de Monterroso cuenta actualmente con 425 reclusos, de los cuales 20 están considerados como "altamente peligrosos".

Críticas al rectorado por colocar a docentes nacionalistas en Periodismo

REDACCION
SANTIAGO

La Plataforma Universitaria Progresista (PUP) considera que las "irregularidades" administrativas cometidas por la Universidad de Santiago en la selección del profesorado para la Facultad de Periodismo responden a la voluntad de colocar a docentes "situados en el ámbito del nacionalismo".

La PUP estima que la actuación del rectorado en la elección de los profesores para la Facultad de Periodismo está "rotundamente orientada" a impedir el pluralismo y a "sellar" esta titulación con su "propio signo ideológico".

Esta asociación criticó que el plan de estudios de Periodismo no fuera aprobado como es reglamentario por la comisión de titulaciones del Claustro de la Universidad de Santiago. Sólo fue aprobado el plan de estudios para el primer curso, añade la PUP, por la Xunta de Gobierno, organismo no capacitado para tal función. "Un hecho

insólito", puntualiza.

La PUP señala que el rectorado nombró además a los miembros de la Comisión de Seguimiento de méritos según criterios "absolutamente falsos de claridad". "Marginando a profesores de la Universidad de Santiago que poseían titulaciones y plazas adecuadas a las que se trataban de cubrir".

Algunas de las convocatorias de la Comisión de Seguimiento en los referente a las fechas y otras formalidades administrativas son para esta asociación universitaria "un auténtico tramado de confusiones".

Nombramiento del decano

La PUP censura también que como decano-comisario de la Facultad de Periodismo fuera nombrado un profesor visitante, por lo que a su juicio se incumplieron los requisitos exigidos para tal nombramiento. "La admisión de un candidato a una plaza que no solicitó fue lo último, aunque no lo más grave, en este lamentable asunto", señala la asociación.

Reunión de rectores gallegos y portugueses para aumentar la colaboración mutua

REDACCION
SANTIAGO

Los rectores de las tres universidades gallegas y del Norte de Portugal celebrarán una reunión el próximo día cuatro de noviembre en Santiago para analizar la colaboración científica y académica entre las instituciones universitarias gallegas y portuguesas.

La reunión fue acordada tras el transcurso de las II Jornadas Luso Galaicas de Ciencia celebradas en Oporto, en las que los rectores gallegos intervinieron junto con los rectores del Norte de Portugal en una mesa redonda sobre "Oportunidades para una mayor colaboración entre Galicia y el Norte de Portugal".

La necesidad de incrementar la comunicación universitaria entre Galicia y el Norte de Portugal como un intento por recuperar el espíritu iniciado por la "Xeneración Nos" que llegó a establecer una conexión importante de corrientes intelectuales y culturales entre las dos orillas del

rio Miño, fue la conclusión de la reunión de los rectores en Oporto.

La aparición de la molécula viva, la tecnología de los productos pesqueros, el crecimiento humano o la genética molecular del cáncer fueron temas abordados entre los diferentes conferenciantes gallegos y portugueses que acudieron a las II Jornadas Luso Galaicas de Ciencia.

Defensa del gallego

El rector de la Universidad de Santiago de Compostela, Ramón Villares, expresó ayer su apoyo a la campaña iniciada por Esquerda Unida (EU) en el Parlamento europeo para el reconocimiento y el empleo de la lengua gallega por parte de las instituciones europeas.

El dirigente de Esquerda Unida, Anxo Guerreiro, presentó ayer al rector compostelano la iniciativa de su formación política en el Parlamento europeo, defendida por el eurodiputado Antonio Gutiérrez, de Iniciativa per Catalunya.

ANEXO 0 PUNTO Nº -4-

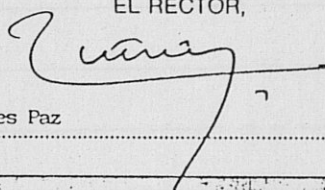
ANEXO 1

UNIVERSIDAD SANTIAGO DE COMPOSTELA**SOLICITUD DE HOMOLOGACION DE PLAN DE ESTUDIOS**ILMA. SRA. SECRETARIA GENERAL DEL CONSEJO DE
UNIVERSIDADES

El Rector de la UNIVERSIDAD DE SANTIAGO DE COMPOSTELA
pone en conocimiento de ese Consejo de Universidades, para su homologación, el plan de estudios a que
se refiere esta solicitud y sus Anexos, y que ha sido aprobado por esta Universidad.

Santiago, 10 de Junio de 1992

EL RECTOR,

Fdo.: Ramón Villares Paz

- Título oficial al que conduce el plan de estudios cuya homologación se solicita

LICENCIADO EN PERIODISMO

- El plan de estudios cuya homologación se solicita constituye:

a) modificación del plan vigente: ☐

- Disposición y BOE que aprobó o refrendó el plan hasta
ahora vigente

(1)

b) nuevo plan de estudios por establecimiento en la Universidad de enseñanzas no impartidas
anteriormente: ☒

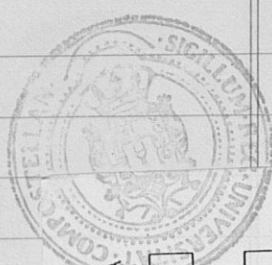
- Se trata de un plan de estudios conjunto: ☐ (2)

- Fecha de acuerdo de aprobación por la Universidad del nuevo plan de estudios o de la
modificación del ya vigente, cuya homologación se solicita. (3)

6 de abril de 1992

Fecha de entrada en el Consejo de Universidades (4)

- (1) En este supuesto, se expresarán en el Anexo 3 las previsiones sobre los mecanismos de convalidación y/o adaptación al plan reformado por parte de los alumnos que vinieran cursando el plan antiguo (art. 11 R.D. 1497/87).
(2) En este caso (art. 12 R.D. 1497/87), se adjuntará el convenio.
(3) La presentación de este documento firmado por el Rector implicará que se han cumplido los trámites Intrauniversitarios preceptivos para la aprobación del plan de estudios.
(4) A diligenciar por el Consejo de Universidades.

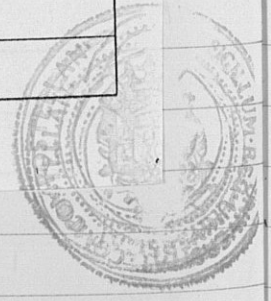

UNIVERSIDAD
SANTIAGO DE COMPOSTELA
PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE
LICENCIADO EN PERIODISMO

ANEXO 2-A. Contenido del plan de estudios.

1. MATERIAS TRONCALES								
Ciclo	Curso (1)	Denominación (2)	Asignatura/s en las que la Universidad en su caso, organiza/ diversifica la materia troncal (3)	Créditos anuales (4)		Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (5)	
				Totales	Teóricos Prácticos/ clínicos			
1º	1º	Análisis del entorno social y de su evolución histórica.	-Estructura social.	3T + 1A	3	1	Profundización en las realidades del mundo contemporáneo en su dimensión social. Introdu- cción a la teoría socioló- gica. Estructura social y estratificación social. Movilidad social. Clases, status y conflictos de poder. Demografía. Estilos de vida.	-Sociología.
1º	1º	Análisis del entorno social y de su evolución histórica.	-Historia del mundo actual.	3T + 1A	3	1	La historia mundial en sus distintos aspectos desde la II Guerra Mundial. Dimensión económica.	-Historia contemporánea. -Historia e instituciones económicas.
1º	1º	Análisis del entorno social y de su evolución histórica.	-Teoría política.	2T + 2A	3	1	Profundización en las realidades del mundo contemporáneo en su dimensión política. El poder: concepciones sustantivas y relacionales. Los sujetos políticos. Legitimación y teorías .../...	-Ciencia política y de la Administración.

UNIVERSIDAD

SANTIAGO DE COMPOSTELA

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

1. MATERIAS TRONCALES

Ciclo Curso (1)	Denominación (2)	Asignatura/s en las que la Universidad en su caso, organiza/ diversifica la materia troncal (3)	Créditos anuales (4)			Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (5)
			Totales	Teóricos	Prácticos/ clínicos		
1º	1º Comunicación e información audiovisual.	-Teoría y técnica de la expresión oral y de la redacción en los medios audiovisuales.	3T + 1A	2	2	de la democracia. La institucionalización política. Estudio y capacitación en el análisis y en la expresión de formas y medios audiovisuales. Estudio de la locución. Teoría expresiva y técnicas de producción del discurso oral en los diferentes contextos de producción. Estilos y modelos. Análisis y aplicaciones de los patrones de comunicación no verbal en la interacción humana. Teoría, análisis y técnicas de escritura para medios audiovisuales. Exigencias específicas en función del sistema de producción, transmisión y recepción. Adaptación a los diferentes géneros y medios.	-Comunicación audiovisual y publicidad.

ANEXO 2-A. Contenido del plan de estudios.

UNIVERSIDAD SANTIAGO DE COMPOSTELA
PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE
LICENCIADO EN PERIODISMO

1. MATERIAS TRONCALES

Ciclo	Curso	Denominación (2)	Asignatura/s en las que la Universidad en su caso, organiza/ diversifica la materia troncal (3)	Créditos anuales (4)		Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (5)
				Totales	Teóricos Prácticos/ clínicos		
1º	1º	Comunicación e información audiovisual.	Configuración y aplicaciones de las tecnologías audiovisuales.	3T + 1A	2	Conocimiento de las tecnologías audiovisuales y de su combinación en contextos de producción particulares. Técnicas de manipulación y operación de los equipos electrónicos de toma, proceso de tratamiento de la imagen y sonido, así como de la iluminación. Familiarización con los procedimientos de estudios plató y exteriores.	Comunicación audiovisual y publicidad.
1º	2º	Comunicación e información audiovisual.	Lenguaje radiofónico.	3T + 1A	2	Estudio del sistema y subsistemas del lenguaje radiofónico. Teoría, análisis y producción. Estudio de la tecnología y de la expresión de formas en la radio.	Comunicación audiovisual y publicidad.

ANEXO 2-A. Contenido del plan de estudios.

UNIVERSIDAD

SANTIAGO DE COMPOSTELA

página 4 Anexo 2-A

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

1. MATERIAS TRONCALES

1. MATERIAS TRONCALES								
Ciclo	Curso (1)	Denominación (2)	Asignatura/s en las que la Universidad en su caso, organiza/ diversifica la materia troncal (3)	Créditos anuales (4)		Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (5)	
				Totales	Técnicos Prácticos/ clínicos			
1º	2º	Comunicación e información audiovisual.	-Lenguaje televisivo.	3T + 1A	2	2	Estudio del sistema y subsistemas del lenguaje televisivo. Teorías, análisis y producción. Estudio de la tecnología y de la expresión de formas en la televisión.	Comunicación audiovisual y publicidad.
1º	1º	Comunicación e información escrita.	-Redacción en medios impresos	8	4	4	Estudio y capacitación en el análisis y expresión en formas y medios impresos. Teoría y técnicas de tratamiento del mensaje periodístico. Las variables de género y modelos.	Periodismo.
1º	2º	Comunicación e información escrita.	-Diseño gráfico y tipografía en la prensa.	4	2	2	Estudio y capacitación en la tecnología y en las formas en medios impresos y electrónicos. Análisis y genealogía de la gráfica en los medios. Principales movimientos creativos y aplicabilidad. La condición técnica, cultural .../...	Comunicación audiovisual y publicidad.

ANEXO 2-A. Contenido del plan de estudios.

página 5 Anexo 2-A

UNIVERSIDAD SANTIAGO DE COMPOSTELA

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LLICENCIADO EN PERIODISMO

1. MATERIAS TRONCALES

Ciclo Curso (1)	Denominación (2)	Asignatura/s en las que la Universidad en su caso, organiza/ diversifica la materia troncal (3)	Créditos anuales (4)			Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (5)
			Totales	Teóricos	Prácticos/ clínicos		
1º	2º Documentación informativa.	-Organización y estructura de fondos documentales.	6	3	3	y social. Producción y crítica. Estudio y análisis de los fondos de documentación utilizados en los medios de comunicación. Aplicación de las nuevas tecnologías y diseño, construcción y exploración operativa de los diferentes materiales susceptibles de ser conservados y reutilizados en las diferentes actividades comunicativas.	-Bibliotecología y documentación. -Comunicación audiovisual y publicidad. -Periodismo.
1º	1º Lengua.	-Lengua gallega/lengua española.	8	4	4	Teoría y práctica del conocimiento y uso de la lengua gallega/ lengua española. Libros de estilo lingüístico. Uso correcto de la lengua.	-Filología gallega. -Filología española.

ANEXO 2-A. Contenido del plan de estudios.

página 6 Anexo 2-A

UNIVERSIDAD

SANTIAGO DE COMPOSTELA

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

1. MATERIAS TRONCALES

Ciclo	Curso (1)	Denominación (2)	Asignatura/s en las que la Universidad en su caso, organiza/ diversifica la materia troncal (3)	Créditos anuales (4)		Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (5)
				Totales	Teóricos Prácticos/ clínicos		
1º	2º	Publicidad y relaciones públicas.	-Comunicación publicitaria.	4	2	Introducción teórica y práctica a la publicidad. Principios teóricos de la comunicación publicitaria en sus diferentes manifestaciones y funciones.	-Comunicación audiovisual y publicidad.
1º	2º	Publicidad y relaciones públicas.	-Estructura de la publicidad y de las RR.PP.	4	2	Introducción teórica y práctica a las RR.PP. Origen y desarrollo en la sociedad actual. Estructura de la actividad publicitaria y de las RR.PP. en España y en Galicia. Evolución de las empresas que desarrollan esta actividad.	-Comunicación audiovisual y publicidad.
1º	2º	Publicidad y relaciones públicas.	-Fundamentos de la comunicación corporativa.	4	2	Introducción teórica y práctica a las estructuras organizativas de la publicidad y de las RR.PP.. Estudio de los elementos y funciones de la comunicación corporativa.../...	-Comunicación audiovisual y publicidad.

UNIVERSIDAD SANTIAGO DE COMPOSTELA

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

1. MATERIAS TRONCALES

Ciclo Curso (1)	Denominación (2)	Asignatura/s en las que la Universidad en su caso, organiza/ diversifica la materia troncal (3)	Créditos anuales (4)		Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (5)
			Totales	Teóricos Prácticos/ clínicos		
1º	1º Teoría de la comunicación y teoría de la información.	-Comunicación de masas y sociedad.	6T + 2A	5	3	-Comunicación audiovisual y publicidad. -Periodismo. -Sociología. -Psicología Social.
1º	2º Teoría de la comunicación y teoría de la información.	-Métodos de investigación en comunicación I.	4T + 4A	5	3	-Comunicación audiovisual y publicidad. -Periodismo. -Sociología.

1. MATERIAS TRONCALES

Ciclo Curso (1)	Denominación (2)	Asignatura/s en las que la Universidad en su caso, organiza/ diversifica la materia troncal (3)	Créditos anuales (4)			Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (5)
			Totales	Teóricos	Prácticos/ clínicos		
2º	3º Derecho de la información.	-Derecho de la información.	7	5	2	je, recogida y análisis de datos. Técnicas de escritura y presentación de resultados. Diseño y realización de pequeños proyectos.	-Derecho administrativo. -Derecho constitucional.
2º	4º Periodismo especializado.	-Periodismo especializado.	12	4	8	Procesos, teoría y técnicas de la información especializada desde los ámbitos más próximos al periodista hasta la comunicación colectiva. Dominantes documentales informativos e interpretativos en .../...	-Periodismo.

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

1. MATERIAS TRONCALES

Ciclo	Curso (1)	Denominación (2)	Asignatura/s en las que la Universidad en su caso, organiza/ diversifica la materia troncal (3)	Créditos anuales (4)		Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (5)
				Totales	Teóricos Prácticos/ clínicos		
2º	3º	Producción periodística.	-Producción de la información en la prensa.	3T + 1A	2	la consecución de selección de fuentes, tratamiento redaccional y técnicas de organización del discurso.	-Periodismo.
2º	3º	Producción periodística.	-Producción de la información en los medios AV.	3T + 1A	2	Estudio y análisis de los procesos de creación y elaboración de la comunicación periodística a través de medios escritos. Factores determinantes del proceso: de búsqueda, selección, elaboración y presentación de la información. Análisis y crítica de las rutinas productivas y de la ideología profesionalista.	-Comunicación audiovisual y publicidad.

UNIVERSIDAD

SANTILAGO DE COMPOSTELA

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

1. MATERIAS TRONCALES

Ciclo	Curso (1)	Denominación (2)	Asignatura/s en las que la Universidad en su caso, organiza/ diversifica la materia troncal (3)	Créditos anuales (4)		Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (5)
				Totales	Técnicos Prácticos/ clínicos		
2º	4º	Producción periodística.	Proyección y gestión de medios AV.	4	2	Factores determinantes del proceso de búsqueda, selección elaboración y presentación de la información. Análisis y crítica de las rutinas productivas y de la ideología profesionalista.	Comunicación audiovisual y publicidad.
					2	Teoría y práctica de la gestión y organización de la empresa audiovisual. Concepción y diseño del proyecto. Planificación de la implantación. Planificación de la difusión y audiencias. Estrategias publicitarias, gestión de personal. Controles financieros y promoción. Interrelación entre las decisiones editoriales y financieras. Técnicas de dirección.	

UNIVERSIDAD

SANTIAGO DE COMPOSTELA

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

1. MATERIAS TRONCALES

Ciclo	Curso (1)	Denominación (2)	Asignatura/s en las que la Universidad en su caso, organiza/ diversifica la materia troncal (3)	Créditos anuales (4)		Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (5)
				Totales	Técnicos Prácticos/ clínicos		
2º	4º	Producción periodística.	Proyección y gestión de medios impresos.	4	2	2	Periodismo.
2º	3º	Tecnología de la información.	Tecnología, diseño y composición visual en la prensa.	4	2	2	Comunicación audiovisual y publicidad.

UNIVERSIDAD

SANTIAGO DE COMPOSTELA

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

1. MATERIAS TRONCALES

Ciclo	Curso (1)	Denominación (2)	Asignatura/s en las que la Universidad en su caso, organiza/ diversifica la materia troncal (3)	Créditos anuales (4)			Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (5)
				Totales	Teóricos	Prácticos/ clínicos		
2º	4º	Tecnología de la información	Edición de publicaciones periódicas y diarias (libro de estilo).	6	2	4	visual. Producción y crítica de los procesos de materialización de la información. Sistematización de constantes gráficas y redaccionales para la edición de medios impresos. Niveles de lectura, identidad del producto y legibilidad. Aplicaciones según variables tecnológicas y organizacionales.	Periodismo.
2º	3º	Teoría e historia del periodismo.	Teorías de la comunicación.	3T + 3A	4	2	Conceptualización y análisis de los mensajes y de la comunicación periodística. Estudio de las teorías, paradigmas, escuelas y autores representativos.	Comunicación audiovisual y publicidad. Periodismo.
2º	4º	Teoría e historia del periodismo.	Historia comparada del periodismo en la prensa, radio y televisión.	6	4	2	Evolución histórica de la comunicación periodística. Orígenes, desarrollo e impacto. .../...	Comunicación audiovisual y publicidad. Periodismo.

UNIVERSIDAD SANTIAGO DE COMPOSTELA
PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE
LICENCIADO EN PERIODISMO

1. MATERIAS TRONCALES

Ciclo Curso (1)	Denominación (2)	Asignatura/s en las que la Universidad en su caso, organiza/ diversifica la materia troncal (3)	Créditos anuales (4)			Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (5)
			Totales	Teóricos	Prácticos/ clínicos		
						to del periodismo en prensa, radio y televisión. Evolución histórica comparada en los tres medios.	

ANEXO 2-B. Contenido del plan de estudios.

página 1 Anexo 2-B

UNIVERSIDAD

SANTIAGO DE COMPOSTELA

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

2. MATERIAS OBLIGATORIAS DE UNIVERSIDAD (en su caso) (1)

Ciclo Curso (2)	Denominación	Créditos anuales			Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (3)
		Totales	Técnicos	Prácticos/ clínicos		
1º 1º	-Estructura económica mundial.	4	3	1	Introducción a las categorías económicas. Sistemas económicos. Recursos y sectores económicos. Organizaciones económicas internacionales. Análisis de los aspectos sectoriales de la economía española. Tendencias de la economía contemporánea.	-Economía aplicada.
1º 1º	-Estructura económica de Galicia.	4	3	1	Análisis y aspectos sectoriales de la economía gallega. Recursos económicos. El sector público y el sector privado.	-Economía aplicada.
1º 1º	-Estructura política de Galicia.	4	3	1	El sistema político. Análisis de la política pública. Organización y actuación de los partidos e instituciones políticas en Galicia. Comportamiento de voto.	-Ciencia política y de la Administración.
1º 1º	-Historia contemporánea de Galicia.	4	3	1	Estudio de la Historia de Galicia en los siglos XIX y XX, en sus dimensiones política, económica y social.	-Historia contemporánea. -Historia e instituciones económicas.
1º 1º	-Sistemas de comunicación.	4	2	2	Estructura, organización y modelos de los sistemas de comunicación. Situación internacional y focalización sobre el sistema de comunicación en España.	-Comunicación audiovisual y publicidad. -Periodismo.

(1) Libremente incluidas por la Universidad en el plan de estudios como obligatorias para el alumno.

(2) La especificación por cursos es opcional para la Universidad.

(3) Libremente decidida por la Universidad.

UNIVERSIDAD

SANTIAGO DE COMPOSTELA

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

2. MATERIAS OBLIGATORIAS DE UNIVERSIDAD (en su caso) (1)

Ciclo	Curso (2)	Denominación	Créditos anuales			Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (3)
			Totales	Técnicos	Prácticos/ clínicos		
1º	1º	-Teoría de la comunicación visual.	4	3	1	Estudio y análisis de las unidades que definen el mensaje icónico y de las variables que fundamentan los códigos del lenguaje visual en los diferentes soportes según los diferentes métodos y escuelas.	-Comunicación audiovisual y publicidad.
1º	1º	-Géneros periodísticos I (Información).	4	2	2	Teoría, técnica y tipología de los diferentes géneros que componen el repertorio de maneras de construir la información en la prensa. Análisis crítico y producción.	-Periodismo.
1º	2º	-Estructura social de Galicia.	4	3	1	El análisis sociológico de las organizaciones. Componentes básicos de la clase social. Distribución de la riqueza y del poder. Movilidad social. Estilos de vida.	-Sociología.
1º	2º	-Fotoperiodismo: géneros.	4	2	2	Génesis, función y aplicación de la foto en los medios. Establecimiento de géneros y de actitudes narrativas en el fotoperiodismo.	-Comunicación audiovisual y publicidad.
1º	2º	-Historia de la comunicación.	4	3	1	Grandes tendencias de la evolución histórica de la comunicación, y sus procesos y tipos en cada contexto político y social.	-Comunicación audiovisual y publicidad. -Periodismo. -Historia contemporánea.

(1) Librementre incluidas por la Universidad en el plan de estudios como obligatorias para el alumno.

(2) La especificación por cursos es opcional para la Universidad.

(3) Librementre decidida por la Universidad.

ANEXO 2-B. Contenido del plan de estudios.

página 3 Anexo 2-B

UNIVERSIDAD

SANTIAGO DE COMPOSTELA

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

2. MATERIAS OBLIGATORIAS DE UNIVERSIDAD (en su caso) (1)

Ciclo	Curso (2)	Denominación	Créditos anuales			Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (3)
			Totales	Teóricos	Prácticos/ clínicos		
1º	2º	-Lengua gallega oral.	8	4	4	Estudio teórico y práctico de la expresión oral en lengua gallega.	-Filología gallega.
1º	2º	-Teoría y técnica de la información radiofónica.	4	2	2	Estudio de la información radiofónica. Tipología de los diferentes géneros que componen el repertorio de maneras de construir la información y la opinión en la radio. Adaptación de las técnicas de expresión oral y escrita a cada género. Análisis, crítica y producción.	-Comunicación audiovisual y publicidad.
1º	2º	-Teoría y técnica de la información televisiva.	4	2	2	Estudio de la información televisiva. Tipología de los diferentes géneros que componen el repertorio de maneras de construir la información y la opinión en la televisión. Adaptación de las técnicas de expresión oral y escrita a cada género. Análisis, crítica y producción.	-Comunicación audiovisual y publicidad
1º	2º	-Géneros periodísticos II (Opinión y análisis).	4	2	2	Teoría, técnica y tipología de los diferentes géneros que componen el repertorio de maneras de construir la opinión en la prensa. Clasificación de las variables, y opinión y aplicación de técnicas persuasivas de composición y de estilo. Análisis, crítica y producción.	-Periodismo.

(1) Libremente incluidas por la Universidad en el plan de estudios como obligatorias para el alumno.

(2) La especificación por cursos es opcional para la Universidad.

(3) Libremente decidida por la Universidad.

UNIVERSIDAD

SANTIAGO DE COMPOSTELA

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

2. MATERIAS OBLIGATORIAS DE UNIVERSIDAD (en su caso) (1)

Ciclo / Curso (2)	Denominación	Créditos anuales			Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (3)
		Totales	Teóricos	Prácticos/ clínicos		
2º	3º	4	2	2	Estudio en profundidad de la entrevista en la prensa. Tipología y estructura de la entrevista. Documentación y técnicas de ejecución. Modos de presentación y estilo.	-Periodismo.
2º	3º	4	2	2	Estudio en profundidad del reportaje. Evolución histórica e impacto. Estructura, tipología y técnicas narrativas. Aplicación de las técnicas de expresión oral e improvisación verbal al reportaje. Reglas de montaje, edición y realización. Técnicas de investigación. Planificación de los medios técnicos. Producción y crítica.	-Comunicación audiovisual y publicidad.
2º	3º	4	2	2	Estudio en profundidad del reportaje. Evolución histórica e impacto. Estructura, tipología, estilos narrativos y técnicas de narración. Técnicas de investigación y sistemas de referencia y atribución. Producción y crítica.	-Periodismo.
2º	3º	4	2	2	Estudio en profundidad del documental y del reportaje. Evolución histórica e impacto. Estructura, tipología, estilos narrativos y técnicas narrativas. La escritura subordinada a la imagen. Reglas de montaje, edición y realización. Técnicas de investigación. Planificación de medios técnicos. Producción y crítica.	-Comunicación audiovisual y publicidad.

(1) Libremente incluidas por la Universidad en el plan de estudios como obligatorias para el alumno.

(2) La especificación por cursos es opcional para la Universidad.

(3) Libremente decidida por la Universidad.

UNIVERSIDAD

SANTIAGO DE COMPOSTELA

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LLICENCIADO EN PERIODISMO

2. MATERIAS OBLIGATORIAS DE UNIVERSIDAD (en su caso) (1)

Ciclo Curso (2)	Denominación	Créditos anuales			Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (3)
		Totales	Teóricos	Prácticos/ clínicos		
2º	3º -Géneros dialogales de la información radiofónica.	4	2	2	Estudio en profundidad de la entrevista, el debate, la mesa redonda y los demás formatos de ejecución de la comunicación periodística radiofónica basados en el diálogo. Universo comunicativo y flujos de comunicación. Estructura y tipología. Técnicas de interrogación y control de la dinámica de grupo. Técnicas de investigación y documentación. Teoría de la controversia pública, análisis de los discursos de la controversia, teoría del intercambio de información y de la mutua influencia. Técnicas de realización, producción y crítica.	-Comunicación audiovisual y publicidad.
2º	3º -Géneros dialogales de la información televisiva.	4	2	2	Estudio en profundidad de la entrevista, el debate, la mesa redonda y los demás formatos de ejecución de la comunicación periodística televisiva basados en el diálogo. Universo comunicativo y flujos de comunicación. Estructura y tipología. Técnicas de interrogación y control de la dinámica de grupo delante de las cámaras. Técnicas de investigación y documentación. Teoría de la controversia pública, análisis de los discursos de la controversia, teoría del intercambio de información y de la mutua influencia. Técnicas de realización y de la mutua influencia. Técnicas de producción y crítica.	-Comunicación audiovisual y publicidad.

(1) Libremente incluidas por la Universidad en el plan de estudios como obligatorias para el alumno.

(2) La especificación por cursos es opcional para la Universidad.

(3) Libremente decidida por la Universidad.

UNIVERSIDAD

SANTIAGO DE COMPOSTELA
PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

2. MATERIAS OBLIGATORIAS DE UNIVERSIDAD (en su caso) (1)

Ciclo	Curso (2)	Denominación	Créditos anuales			Breve descripción del contenido	Vinculación a áreas de conocimiento (3)
			Totales	Teóricos	Prácticos/ clínicos		
2º	4º	Información especializada en los medios AV.	4	2	2	de realización, producción y crítica. Procesos, teoría y técnicas de la información especializada en radio y televisión. Relación entre los contenidos especializados y las maneras de presentación, en función de los lenguajes y características expresivas de los medios audiovisuales.	-Comunicación audiovisual y publicidad.
2º	4º	Teoría y técnica de los programas informativos I (radio)	6	2	4	Conceptualización de los programas informativos como microunidades intermitentes en la programación radiofónica. Tipología y estructuras técnicas de diseño, dirección, presentación, elaboración y realización. Producción y crítica.	-Comunicación audiovisual y publicidad.
2º	4º	Teoría y técnica de los programas informativos II (televisión).	6	2	4	Conceptualización de los programas informativos como microunidades intermitentes en la programación televisiva. Tipología y estructuras técnicas de diseño, dirección, presentación, elaboración y realización. Producción y crítica.	-Comunicación audiovisual y publicidad.

(1) Libremente incluidas por la Universidad en el plan de estudios como obligatorias para el alumno.

(2) La especificación por cursos es opcional para la Universidad.

(3) Libremente decidida por la Universidad.

UNIVERSIDAD

SANTIAGO DE COMPOSTELA

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

3. MATERIAS OPTATIVAS (en su caso)					Créditos totales para optativas (1)	
DENOMINACION (2)	CREDITOS			BREVE DESCRIPCION DEL CONTENIDO	VINCULACION A AREAS DE CONOCIMIENTO (3)	- por ciclo - curso
	Totales	Teóricos	Prácticos /clínicos			
-Estadística aplicada. (2º curso)	4	2	2	Estudio de los métodos estadísticos útiles para su aplicación a la investigación en la comunicación. Protocolos de utilización de paquetes estadísticos informáticos.	-Econometría y métodos cuantitativos. -Estadística e investigación operativa.	
-Literatura gallega. (2º curso)	4	3	1	Estudio, análisis y crítica de la literatura gallega. Corrientes y autores.	-Filología gallega.	
-Psicología social. (2º curso)	4	3	1	Estudio de los elementos que influyen en los comportamientos colectivos. Rol, status.	-Psicología social.	
-Sociología del consumo. (2º curso)	4	3	1	Estudio de los principios sociológicos que informan y explican el consumo de bienes y servicios como fenómeno social evolutivo.	-Sociología.	
-Expresión y edición fotográfica en la prensa. (3º curso)	4	2	2	Teoría y análisis de la expresividad fotográfica. Estilos y técnicas en la creación del discurso mediático.	-Comunicación audiovisual y publicidad.	
-Industrias culturales. (3º curso)	4	3	1	Conceptualización de la producción cultural como actividad industrial. Composición y estructura del sector. Análisis y evaluación de su importancia en las sociedades desarrolladas. Subsectores, concentración y fenómenos de transnacionalización.	-Comunicación audiovisual y publicidad. -Periodismo.	

(1) Se expresará el total de créditos asignados para optativas y, en su caso, el total de los mismos por ciclo o curso.

(2) Se mencionará entre paréntesis, tras la denominación de la optativa, el curso o ciclo que corresponda si el plan de estudios configura la materia como optativa de curso o ciclo.

(3) Libremente decidida por la Universidad.

ANEXO 2-C. Contenido del plan de estudios.

página 2 Anexo 2-C

UNIVERSIDAD

SANTIAGO DE COMPOSTELA

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

3. MATERIAS OPTATIVAS (en su caso)

DENOMINACIÓN (2)	CREDITOS		BREVE DESCRIPCIÓN DEL CONTENIDO	VINCULACIÓN A ÁREAS DE CONOCIMIENTO (3)	Créditos totales para optativas (1) - por ciclo - curso
	Totales	Teóricos Prácticos /clínicos			
-Información y nuevos soportes. (3º curso)	4	2	2	-Comunicación audiovisual y publicidad. -Periodismo.	
-Métodos de investigación en comunicación II (3º curso)	8	3	5	-Comunicación audiovisual y publicidad. -Periodismo. -Sociología.	
-Psicología de la comunicación. (3º curso)	4	3	1	-Psicología social. -Comunicación audiovisual y publicidad.	
-Tecnología, comunicación y sociedad. (3º curso)	4	3	1	-Comunicación audiovisual y publicidad. -Periodismo. -Sociología.	

(1) Se expresará el total de créditos asignados para optativas y, en su caso, el total de los mismos por ciclo o curso.

(2) Se mencionará entre paréntesis, tras la denominación de la optativa, el curso o ciclo que corresponda si el plan de estudios configura la materia como optativa de curso o ciclo.

(3) Libremente decidida por la Universidad.

UNIVERSIDAD

SANTIAGO DE COMPOSTELA

PLAN DE ESTUDIOS CONDUCENTES AL TÍTULO DE

LICENCIADO EN PERIODISMO

3. MATERIAS OPTATIVAS (en su caso)					Créditos totales para optativas (1)	
DENOMINACIÓN (2)	CREDITOS			BREVE DESCRIPCION DEL CONTENIDO	VINCULACION A AREAS DE CONOCIMIENTO (3)	- por ciclo - curso
	Totales	Teóricos	Prácticos /clínicos			
-Teoría y análisis de la televisión. (3º curso)	4	3	1	Revisión de las aproximaciones críticas al fenómeno televisivo. Interpretación de los programas contemporáneos de la televisión. Análisis de una selección representativa de la producción internacional de programas televisivos.	-Comunicación audiovisual y publicidad.	
-Comunicación e identidad cultural. (4º curso)	4	3	1	Estudio de los roles de la comunicación en la conformación de la identidad cultural. Análisis de las relaciones entre el desarrollo de las tecnologías de la comunicación y los cambios en los sistemas culturales de una sociedad. Mass media, sistema de cultura de masas y sistema de cultura "cultivada". Énfasis sobre el rol de la comunicación en la configuración de la identidad cultural en las naciones sin Estado.	-Comunicación audiovisual y publicidad. -Periodismo. -Antropología social.	
-Contextos de recepción y construcción de la opinión pública. (4º curso)	4	3	1	Evaluación de los roles de los Mass media en la formación de la opinión pública. Análisis de la intervención de la propaganda gubernamental y de los grupos políticos, económicos, sociales, etc. El rol del líder de opinión y relación con el proceso de comunicación de masas. Utilización de los medios por los poderes públicos. Efectos de los contextos de recepción en la configuración de la opinión pública.	-Comunicación audiovisual y publicidad. -Periodismo. -Sociología.	

(1) Se expresará el total de créditos asignados para optativas y, en su caso, el total de los mismos por ciclo o curso.

(2) Se mencionará entre parentesis, tras la denominación de la optativa, el curso o ciclo que corresponda si el plan de estudios configura la materia como optativa de curso o ciclo.

(3) Libremente decidida por la Universidad.

El decanato y parte del estudiantado opinan que la movilización es electoralista

Encierro en Periodismo para exigir más calidad de enseñanza

Alumnos de segundo curso de la Facultad de Periodismo de Santiago iniciaron el pasado lunes un encierro en el centro para exigir soluciones a una serie de problemas internos. Los estudiantes estiman que el actual horario lectivo es erróneo e

innecesariamente intenso y, además, afirman que el profesorado asociado carece de calidad o, en todo caso, en su mayoría no tiene cualidades docentes. Los portavoces de los encerrados dicen que sólo uno de cada cuatro «asociados» está al nivel adecuado.

SANTIAGO
Redacción

Dos de las alumnas encerradas actuaron de portavoces en una rueda de prensa, informando que los participantes en el acto en la noche del lunes eran 73. También denunciaron la mala calidad de parte del profesorado asociado y que el horario de clases es demasiado intenso, por lo que plantean modificar el plan de estudios.

Esta petición fue presentada en la junta de facultad del pasado viernes, en ruegos y preguntas, por lo que se acordó tramitar el asunto en la próxima sesión. Las portavoces dicen que «no vale de nada el principio de una media de 30 alumnos en las clases prácticas si el profesorado es malo. Algunos (docentes) —añadieron— son muy buenos, pero otros no conocen la asignatura o no saben explicarla».

Los encerrados dicen que no están contra la figura del *asociado* pero creen que para éstos la facultad es secundaria y estiman que actualmente sólo uno de cada cuatro profesores asociados es bueno.

El decanato afirma en un comunicado que no tiene conocimiento «dos motivos polos que un reducidísimo grupo de alumnos decidió pecharse» al

El número de estudiantes que participaron en la primera noche del encierro fue de setenta y tres

no haber ningún escrito con las peticiones. Esta nota aclara que la docencia depende de los departamentos interuniversitarios, al igual que el nivel de competencia de los distintos órganos del centro.

El decanato interpreta que en la protesta «pesan más las razones políticas e electorales que las estrictamente académicas»,

dado que la movilización empezó al iniciarse la campaña electoral, el día 18, «sen ningún intento previo de negociación». Los alumnos de primero y de tercero cursos hicieron público el acuerdo que adoptaron en asamblea de «non sumarnos ó peche», al considerar que su coincidencia con las elecciones «vai en detrimento

das nosas reivindicacións». El encierro persistirá hasta que obtengan «el compromiso por escrito» de que sus reivindicaciones serán atendidas. El secretario de las Xuventudes Socialistas, David Balsa, acudió por la tarde a visitar a los encerrados, que se preparaban para la segunda noche, la de reflexión electoral.

El tribunal archiva una querrela de la CIG contra el conselleiro de Educación

SANTIAGO
Redacción

El Tribunal Superior de Xustiza de Galicia ha archivado el expediente abierto a instancias de la Confederación Intersindical Galega (CIG) contra el conselleiro de Educación. El alto tribunal entiende que los hechos denunciados no son constitutivos de ningún delito.

Por su parte, la CIG, que todavía no había recibido la notificación oficial de la decisión de los magistrados, anunció que acataba el resultado del proceso aunque no compartía la medida.

El sindicato nacionalista acusó al conselleiro de conducta antisindical y discriminación por no haber convocado a la CIG a una reunión. La CIG lanzó duras acusaciones contra Piñeiro Permy, y las mantiene actualmente. De hecho, en sucesivas ocasiones criticó la política del titular de Educación y la postura de éste con el sindicato.

La CIG asegura que mantendrá su discrepancia con el Tribunal Superior si archiva la denuncia, «por tanto entendemos que os feitos son constitutivos de delito e, consecuentemente, sancionables». La central lamenta que la actual legislación no permita seguir con el proceso en otras instancias judiciales.

En su comunicado, la CIG considera que, con independencia del resultado del procedimiento judicial, valora como «un grande éxito o feito da denuncia presentada e o conxunto da campaña desenvolvida arredor da devandita denuncia», y añade que la consellería, tras la denuncia, modificó su actitud y convocó a la CIG a la mesa de negociación.

La matrícula anticipada de selectividad debe formalizarse el 30 o el 31 de mayo

SANTIAGO
Redacción

El plazo para la matrícula anticipada en las pruebas de selectividad es del 30 al 31 del mes de mayo, no de abril. Esta primera inscripción es para alumnos que tienen aprobado el COU en años anteriores, así como para aquellos que hayan aprobado la selectividad pero quieran mejorar nota y para estudiantes que proceden de distritos universitarios de fuera de Galicia.

El 8 y 9 de junio se matricularán los alumnos que realizan el COU este curso, que aún están pendientes de evaluación final en los últimos días de mayo.

La Universidad de Santiago acude hoy a las urnas para renovar el claustro

SANTIAGO
Redacción

La Universidad de Santiago renueva hoy en las urnas a los 500 representantes en el claustro de los cerca de 40.000 miembros que integran la comunidad universitaria en sus campus compostelano y lucense. Estas elecciones son unas auténticas *primarias*, dado que los nuevos claustrales serán quienes decidan, a mediados de junio, la elección de rector entre los posibles candidatos que concurren. De momento han anunciado su intención de aspirar oficialmente al cargo el actual rector y catedrático de

Historia Contemporánea, Ramón Villares, y el catedrático de Filología, Dario Villanueva.

La campaña electoral de ocho días que finalizó el lunes, se desarrolló sin estridencias y en un clima de aparente tranquilidad, animada únicamente por la actividad de alumnos y PAS, los únicos que aparecen claramente identificados con siglas en las 25 circunscripciones (24 facultades y escuelas más la única intercampa para todo el PAS), en las que los censados de los cuatro sectores votan hoy en listas abiertas al 70% del total de escaños que les corresponde en cada caso.

Las tres candidaturas estu-

diantiles mayoritarias —CAF, AUGE y UDEGA— y las tres del personal de administración y servicios (PAS) —A Trabe, Pasconpas y Cius— fueron las únicas que presentaron sus programas. El profesorado realizó una campaña *puerta a puerta*. Es habitual que el profesorado concurra sin siglas que identifiquen a los grupos organizados que existen, pero imposibles de delimitar, pero esta vez hay un elevado número de candidatos *independientes* reales, que hacen prever una elevada participación.

Las asociaciones estudiantiles compiten, junto con un buen número de independien-

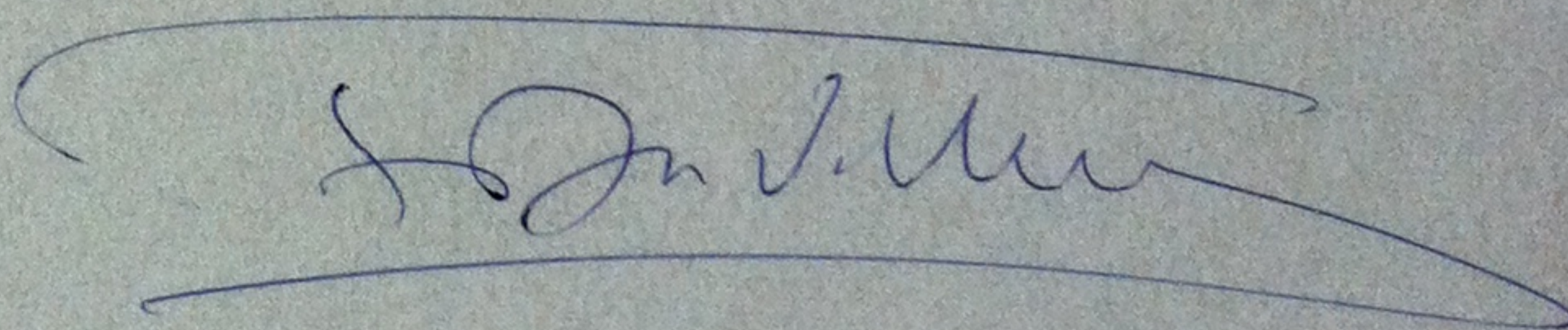
tes, por los 125 escaños que representarán a 36.509 matriculados en primero y segundo ciclo y 1.784 de tercer ciclo, si bien la participación de los últimos comicios apenas superó el 8%. En el PAS la pugna es por 35 puestos para 1.031 que integran el colectivo.

El sector mayoritario del claustro son los profesores. Un cupo de 40 escaños es para los profesores *yudantes* (en formación), que en la actualidad son 133 censados. Los numerarios, contratados e interinos tienen 300 representantes en el *legislativo* universitario compostelano, que serán elegidos por los 1.637 del sector.

Púxose esta primeira pedra da FACULTADE DE CIENCIAS DA INFORMACION DA UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA, hoxe 5 de setembro de 1997, sendo Rei de España Don Xoán Carlos I e Presidente do Goberno Don José María Aznar López, coa asistencia do Presidente da Xunta de Galicia Don Manuel Fraga Iribarne, o Conselleiro de Educación e Ordenación Universitaria Don Celso Currás Fernández, o Alcalde de Santiago de Compostela Don Xerardo Estévez Fernández e do Rector Magnífico Francisco Darío Villanueva Prieto, Autoridades Académicas e outros membros da Universidade compostelana, así como representantes dos medios de comunicación e da Empresa Constructora San José, S.A.

Xunto con este escrito van un exemplar do día de hoxe correspondente a cada un dos xornáis editados en Galicia, e moedas de curso legal de 1, 5, 25, 50, 100, 200 e 500 pesetas coa efixie de Xoán Carlos I.

De todo o antedito dou fe en Santiago de Compostela.

*Asdo.: Francisco Darío Villanueva Prieto
Rector Magnífico da Universidade de Santiago de Compostela.*

Olga Turnes pide que se aclaren las acusaciones realizadas por la APA de Ruliña

SANTIAGO
Redacción

La presidenta de la guardería Ruliña de Santiago manifestó que ya ha emprendido las acciones legales pertinentes para la aclaración de las acusaciones realizadas por el APA de este centro a través de este medio.

Ante esas declaraciones, Olga Turnes explica que Jesús Santos Villaverde «no es ni ha sido nunca presidente de la Asociación de padres de la guardería» y aclara que la única presidenta reconocida es ella, «tal y como la Consellería de Familia, Muller y Xuventude hizo saber a Santos».

En este sentido, añade que la asamblea celebrada el pasado 10 de junio no es legal según la ley de procedimiento administrativo.

Además, Olga Turnes matiza que el día 7 de marzo de 1997 fueron convocadas una asamblea ordinaria y otra extraordinaria, ésta última con el fin de elegir una nueva directiva y un nuevo presidente/a, puesto al que optaban su candidatura y la de Jesús Santos Villaverde.

Según Turnes, en la primera de dichas asambleas —en la que estaban presentes el concejal de infraestructuras, Luis Pasín y el cura párroco de Conxo— Santos Villaverde, acompañado de un grupo de padres, «boicoteó la realización de la asamblea profiriendo insultos y amenazas contra los asistentes».

Por otra parte, Olga Turnes especificó que los libros oficiales «se encuentran en nuestro poder desde el momento que se constató la violación de correspondencia y usurpación de poderes, como así consta en una denuncia presentada en el juzgado pertinente». Asimismo, manifiesta que ella es la primera interesada en que se realice una auditoría.

ÁREA CENTRAL

SALA PELÍCULA

1 LA NAVE DE LOS LOCOS
5,00 - 7,45 - 10,30

2 BEVERLY HILLS NINJA
4,25 - 6,30 - 8,30 - 10,45

3 AIRBAG
4,30 - 7,30 - 10,30

4 EL MUNDO PERDIDO
4,30 - 7,15 - 10,15

5 ANACONDA
4,15 - 6,30 - 8,40 - 10,50

6 AIR FORCE ONE

7 BRACULA
4,10 - 6,30 - 8,45 - 10,50

Reserva por teléfono
Venta anticipada
Pago con tarjeta crédito

24 H. INFORMACIÓN TEL. 56 04 28

Centro comercial Área Central
Polígono de Fontinas
Santiago de Compostela

La construcción de la facultad costará 1.430 millones de pesetas

Empiezan las obras del edificio de Periodismo, que durarán quince meses

Los más de quinientos alumnos de Periodismo y los casi cuarenta profesores contarán con un nuevo «hogar». Con la colocación de la primera piedra el presidente autonómico, Manuel Fraga, aseguró que esta construcción reviste «unha especial significación para a Xunta pois cobre unha necesidade da

Universidade de Santiago». El edificio, obra del arquitecto portugués Alvaro de Siza, está presupuestado en casi 1.500 millones de pesetas y tiene prevista su conclusión dentro de quince meses. Manuel Fraga también presidió ayer la inauguración oficial de la remodelación del estadio universitario.

SANTIAGO
Redacción

El rector de la Universidad de Santiago, Darío Villanueva, y el presidente de la Xunta, Manuel Fraga, presidieron ayer la colocación de la primera piedra que da inicio a las obras de construcción de la Facultad de Ciencias de la Comunicación en el campus norte compostelano. Manuel Fraga aseguró durante el acto que de esta forma se resolvía una necesidad urgente de la Universidad además de valorar muy especialmente la contribución artística que supone el edificio: «Conforma unha nova concepción do espazo que mellora o patrimonio arquitectónico e cultural da Universidade e, polo tanto, de Galicia; unha creación artística e utilitaria de visita obrigada».

El presidente del Gobierno gallego resaltó la importancia de la profesión periodística, «pois forma á sociedade de cara ás novas tecnoloxías, unha formación encamiñada ó noso entorno». En su discurso, Fraga no se olvidó de recordar las recomendaciones que el Libro Blanco de la Educación de la Unión Europea que establece «como prioridade básica a mellora da comunicación que favorece, á vez, o desenvolvemento dos valores humanos».

Trabajar por las tecnologías

El presidente resaltó la «especial significación» que para el Gobierno autonómico representa el inicio de las obras de construcción del nuevo edificio que albergará los estudios de comunicación, y concluyó que este paso demuestra que la Xunta de Galicia «está a traballar e aposta decididamente» en favor de la sociedad de la información y la futura Facultad de Periodismo.

En el acto, el arquitecto luso Álvaro de Siza, autor del proyecto, mostró al rector y a Manuel Fraga la maqueta del edificio, que ocupará unos 12.000 metros cuadrados. Las obras se ejecutarán con un presupuesto de casi 1.430 millones de pesetas y, según los planes, estarán concluidas en diciembre del 98. El nuevo edificio contará con estudios de radio, de televisión y laboratorios.

ANA VARELA

La nueva Facultad de Periodismo se construirá en terrenos del campus norte

ANA VARELA

La remodelación del estadio representa la obra más importante desde su construcción

Reformado el estadio universitario

El presidente de la Xunta, al concluir la inauguración de las obras de la Facultad de Periodismo, dio por concluidas oficialmente las obras de remodelación del estadio universitario de atletismo. En el acto, Manuel Fraga resaltó la importancia que el plano deportivo tiene «na formación integral» de las personas: «Hai que achegar o deporte ós cidadáns, polo que a Xunta de Galicia está a desenvolver un plan que permitirá crear novos espazos deportivos». En esta línea destacó que «a preparación intelectual e a cultura física» tienen que ir de la mano, por lo que el

estadio de atletismo mejorará las condiciones para «unha armoniosa e plena cultura física».

Por su parte, el rector de la Universidad de Santiago, Darío Villanueva, recalcó que la remodelación del estadio constituye la obra más importante desde su construcción y se convierte ahora en un «lugar de referencia para o deporte universitario». Estas instalaciones, en opinión del rector, se hacían necesarias, no sólo porque el deporte constituye un elemento «formativo». También se demuestra na práctica: máis de 10.000 universitarios practican algún deporte».

SOLICITUDE DE INGRESO

COLEXIO PROFESIONAL DE XORNALISTAS DE GALICIA
(creado pola Lei 2/1999, do 24 de febreiro)

Datos do solicitante

APELIDOS	
NOME	
DNI	TEL.:
ENDEREZO: rúa	
CIDADE:	CP:
EMPRESA:	

Vía de ingreso:

- ☐ Licenciado en xornalismo
☐ Licenciado en imaxe ou comunicación audiovisual que exerce de xornalista
☐ Xornalista inscrito na FAPE
☐ Vía profesional de acordo coa transitoria primeira da Lei de creación
☐ Estudiante de xornalismo (superado o primeiro ciclo)

OCUPACIÓN ACTUAL

DOCUMENTACIÓN QUE SE ACHEGA:

Solicito a inscrición na demarcación de

☐ A Coruña	☐ Lugo	☐ Pontevedra
☐ Santiago de Compostela	☐ Ourense	☐ Vigo
☐ Ferrol		

Sinatura

EL REY Y LAS TRUCHAS

El ferrolano Claudio López Alvar-gonzález ha recurrido al Rey de España para que medie sobre un contencioso que mantiene con la Xunta con respecto a la normati-va sobre el tamaño de las truchas susceptibles de ser pescadas. 58

SOGAMA SE VA

Luis Mingo confirmó que Sogama comenzó a retirar de las calles de Pontevedra y Vigo sus contenedores por falta de acuerdo con las corporaciones. 15

VIDEOVIGILANCIA

Está todo listo para que las seis cámaras de videovigilancia instaladas en el Santiago viejo entren en funcio-namiento, pese al re-chazo ciudadano. 34

SORTEOS

Bono Loto

6 15 16 27 43 44

COMPLEMENTARIO 36 A 5

ONCE

23.155

125 pesetas
0,75 euros

El Correo Gallego

http://www.elcorreogallego.es
e-mail: grupocorreoallego@elcorreogallego.es

FUNDADO EN 1878 • Nº 42.621 • MIÉRCOLES 1 DE MARZO DE 2000 • DIRECTOR, JOSÉ MANUEL REY NÓVOA

125 pesetas
0,75 euros

Telefónica logra los mayores beneficios de toda su historia

Uni-2 invertirá 116.000 millones en Galicia si obtiene la cuarta licencia de móviles

El beneficio del Grupo Telefónica fue de 300.292 millones de pesetas en 1999 (1.804,7 millones de euros) frente a los 217.584 de 1998 (1.307,7 millones de euros), lo que supone un aumento del 38%, el mayor de su historia, según los datos enviados a la CNMV. Telefónica

explica que el incremento de los resultados está influido por las plusvalías generadas por las salidas a bolsa de TPI, Terra e Infonet, la venta de participaciones no estratégicas del grupo, como Temasa y Recoletos, y los saneamientos de activos fijos de Telefónica de España. Sin estos he-

chos, el beneficio del grupo habría crecido un 18,8 por ciento, 4,3 puntos más que en 1998. El grupo Telefónica tuvo un volumen de negocio de 3,8 billones de pesetas en 1999 frente a los 2,9 billones de 1998, un 31 por ciento más.

Por su parte, el consorcio Movi-2

invertirá en Galicia 116.000 millones de pesetas en un plazo de ocho años, si el Gobierno decide adjudicarle la cuarta licencia de telefonía móvil que se conocerá la próxima semana, según explicó el presidente de Uni-2, Eugenio Galdón, tras entrevistarse con Manuel Fraga. 27

Noruega le garantiza a Bazán-Ferrol la actividad por diez años

La Armada noruega adjudicó a Bazán, en competencia con otros 14 astilleros, el contrato para la construcción de cinco fragatas por 220.000 millones de pesetas, lo que supondrá 10 millones de horas de trabajo y asegurará el trabajo de Bazán-Ferrol durante diez años. 29

La Facultad de Xornalismo maravilla y nace con vocación de innovar y actuar

Con la presencia de las principales autoridades políticas y académicas, con el presidente Fraga a la cabeza, el decano de Xornalismo, Xosé López, comenzó el acto inaugural del ya famoso edificio ideado por Álvaro Siza, señalando que "nuestro compromiso es que esta facultad sea un lugar para reflexionar, idear, innovar y actuar". El rector Villanueva, que llegó a calificar de "milagro" arquitectónico el edificio, aseguró que la USC quiere presentar esta obra como "una propuesta de futuro al servicio de Galicia". El edificio que alberga la Facultad de Xornalismo no dejó de sorprender y dejar maravillados a los asistentes a la inauguración. 24 y 25

De izquierda a derecha. Álvaro Siza, Darío Villanueva, García Leira, Carlos Casares, Manuel Fraga y Sánchez Bugallo

Elecciones

El presidente Aznar va a participar hoy en Vigo en su único acto gallego de toda la campaña electoral

.....Página 10

El líder de la CEOE se encara con Almunia y se enzarza en un acalorado debate con él

.....Página 13

Pujol apoya la propuesta para rebajar el IRPF, que según expertos fiscales beneficia a rentas bajas

.....Página 8

Impuestos y clases medias

de Luis Fousa PÁG. 9

Campsa

Galunesa

ESTACIONES DE SERVICIO

Premio Regional a la calidad del servicio Campsa 1999

Distribuidora a domicilio de GASÓLEOS para Calefacción y Automoción

981 569 970

ven a montar a caballo

Club Hípico de Sta. Apolonia

CURSOS INICIACIÓN

Paseos y excursiones

Picadero cubierto

a 5 minutos del centro de Santiago de Compostela

C/ Para Real, 5. La Rocha. Casas 15184 Santiago de Compostela. Tel. 981 83 0271 - 981 23 1317 Fax 981 13 1340 Cel. 981 13 1313

Rosalía

Pisos totalmente exteriores

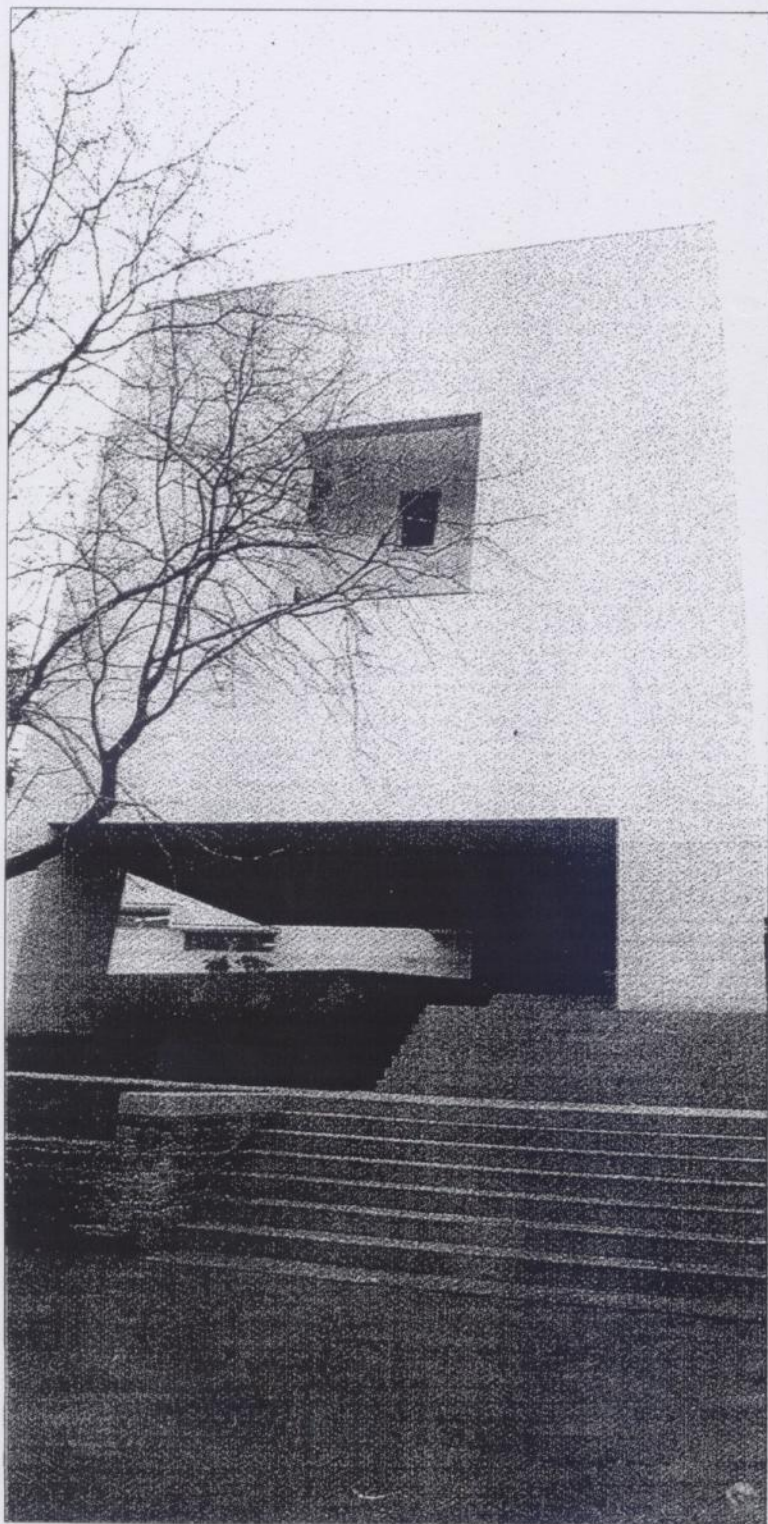
En el centro de Bertamirán

Pisos de 1, 2, 3 y 4 dormitorios

981 891 387

Facultade

SUPLEMENTO DE EL CORREO GALLEGO E O CORREO GALEGO \$ INAUGURACIÓN DA FACULTADE DE XORNALISMO \$ 29/II/2000

Estamos aquí, na avenida de Castelao

Hai quen di que toda nova titulación universitaria precisa dun edificio que responda ás súas necesidades. Quizais por iso os que crearon a Facultade de Ciencias da Información de Santiago de Compostela e os que tiveron a responsabilidade da súa dirección traballaron arreo para que así fose. Fixaron un obxectivo ambicioso, o que sempre representa riscos, e puxeron mans á obra.

Se analizámo-los pasos que deron, vemos que primeiro deseñaron as liñas mestras do proxecto, logo buscaron unha localización axeitada e, por último, definiron as características da sede dun centro de formación de comunicadores que fa funcionar no que convimos en chamar Sociedade da Información. Foi un difícil parto que rematou ben, cun modelo de facultade axeitado ás necesidades do país.

Despois da súa fase de asentamento, que se levou adiante no núcleo vello da cidade de Compostela, entrou na madurez, que coincide co ano 2000. Así chegou o comezo da segunda etapa desta nova Facultade, que entende o seu papel como o dun centro con capacidade para garantir unha formación actual dos profesionais, potencia-la investigación e a reflexión sobre as cuestións da comunicación e favorece-la formación permanente dos traballadores dun hipersector en constante cambio. Trátase de tres tarefas ás que se prestou especial atención e que centrarán a estratexia de actuación no novo século.

O que cambia nesta etapa está relacionado cos medios

*Por Xosé López

para impartir-la docencia e promover-la investigación. Agora haberá máis ferramentas para ofrecerlles ós alumnos os coñecementos teóricos, técnicos e prácticos que os formen como profesionais para traballar cos contidos nos

distintos soportes. Do que se trata é de aproveitar-las novas infraestruturas para que o xornalista reciba unha capacitación que lle permita intervir activamente na renovación do proceso comunicativo. A Facultade de Ciencias da Información segue, pois, o seu camiño, que inclúe, desde o 2000, a mellora das instalacións e a actualización tecnolóxica. Hoxe, igual ca onte, mantén o obxectivo prioritario de formar bos comunicadores con sentido expresivo nos medios impresos, nos medios audiovisuais e nos medios electrónicos en rede. Nin máis nin menos.

Polo tanto, só mudamos de localización xeográfica. Agora, desde comezos de ano, estamos aquí, na avenida de Castelao, en Compostela, na Universidade, tratar-lo de facer ben o noso traballo cun proxecto que é de todos, da Universidade (profesores, alumnos e persoal de administración e servizos), dos profesionais e da industria. Nós seguimos formando comunicadores, promovendo investigacións sobre o complexo mundo da comunicación e organizando programas de reciclaxe permanente dos profesionais. Estamos aquí, na avenida de Castelao.

Xosé López é decano da Facultade de Xornalismo

Unha nova facultade para un novo milenio

◆ VILLANUEVA OPINA QUE A LOCALIZACIÓN FÍSICA NON É TAN IMPORTANTE CANDO EXISTE O CIBERESPACIO

“Comunicación Audiovisual podería ser unha titulación compartida polas tres universidades”

—A Universidade de Santiago nunca agachou que a facultade foi deseñada tamén para acoller a titulación de Comunicación Audiovisual. ¿Non poden as outras universidades galegas considerar este feito como unha manobra para facerse coa titulación?

—De ningún xeito. Hai escasos días que asinamos un convenio coa Universidade de Vigo para o aproveitamento conxunto das experiencias, recursos e proxectos que as dúas universidades teñen para incrementar as posicións relativas no horizonte da sociedade da información. E isto xurdiu trala visita ó novo edificio de Xornalismo que fixo o rector de Vigo en compañía do decano da Facultade de Ciencias Sociais de Pontevedra, onde se imparte un dos títulos de Ciencias da Información e de Publicidade.

—¿Trataríase, como xa ten avanzado algunha vez, de integrar ou compartir titulacións, neste caso Xornalismo e Publicidade?

—No discurso de inauguración do curso académico do 98, para as tres universidades, eu expuxen xa algo que está na Lei de Ordenación do Sistema Universitario de Galicia, que é que o sistema pode e debe desenvolver proxectos conxuntos. É certo que isto é así. Pero, quizais, agora interesa outra cousa, non tanto o asunto da titulación. Eso é un tema importante, pero non transcendente. O transcendente é que se hai un mundo pequeno e globalizado é o mundo das comunicacións e da sociedade da información. Polo tanto, o minifundismo é absolutamente contradictorio con este feito. E remítome ás probas. Estamos asistindo á fusión de auténticos monstros multinacionais no terreo da información e da comunicación. Sería absurdo que aquí, en Galicia, fosemos absolutamente a contrapelo cunha mentalidade minifundista. Trátase de integrar e ise é, precisamente, o obxecto do convenio asinado coa Universidade de Vigo, co que queremos aproveitar experiencias, proxectos e recursos.

—¿Que posibilidades ten agora a Universidade compostelá de facerse con Comunicación Audiovisual?

—Sinceramente, este tema podería estar no primeiro plano da miña atención hai tres anos. Pero agora estou noutra frecuencia, o cal non quere dicir que a nosa petición non estea onde estaba. É unha petición absolutamente firme, igual que o noso ofrecemento de que esa sexa unha titulación compartida. Parécenos unha solución magnífica para todos. Pero, créame, eu e a nosa Universidade, en relación con este asunto estamos xa traballando a outro nivel, e a Universidade de Vigo tamén, como o demostra o convenio asinado recentemente.

—¿Propón entón que Audiovisuais sexa unha titulación compartida polas tres universidades?

—Podería ser unha titulación compartida do Sistema Universitario de Galicia. Tampouco queremos ir máis aló e morrer de glo-

balización. Eso foi o que se propuxo no seu día e é algo que segue en pé, pero que, como digo, agora non é un asunto que dependa nin de min nin da USC. É unha decisión que no seu día tomará o Executivo. Nós estamos traballando, non paramos nin un só momento. Fixemos o edificio, equipámolo, inaugurámolo, estamos en contacto co sector e con moitas universidades de España e de fóra, e incluso asinamos un convenio de cooperación a todos os niveis no terreo das Ciencias da Información coa Universidade de Vigo.

—E coa Universidade da Coruña, ¿estudíase o tema?

—Non, porque non houbo ningún contacto ó respecto despois da oferta que se fixo no seu día. A Universidade de Vigo veu aquí ver o edificio e, de aí, desas conversas, xurdiu o que xurdiu.

—En tal caso, a titulación de Audiovisuais teríase que localizar nalgún lado...

—Si, pero estamos falando do

mundo da comunicación. ¿Onde se ten que situar? Pois tense que situar, en certo modo, no ciberespacio. Xa non é tan importante a localización física, como era hai cinco, dez, vinte ou trinta anos. Hoxe en día hai titulacións universitarias que se están impartindo desde diversos centros, a través de redes, igual que hoxe en día hai factorías de produción onde os traballadores non están xuntos nunha soa sede. A factoría Citroën de Vigo, por exemplo, produce coches con pezas que veñen de diversas partes do mundo. Se eso se fai con algo físico, como é un automóbil, ¿como non se vai poder facer con algo que é un proceso formativo, con persoas que se moven e que se poden comunicar cos instrumentos dos que hoxe dispoñemos?

—Pero a facultade está preparada para acolle-la titulación...

—A facultade ten as dimensións que ten, e os servizos que ten... Ademais, na titulación de Xornalismo hai en torno a un 50% de créditos impartidos pola Área de Comunicación Audiovisual.

Para formar ben ós xornalistas, xa en Mazarelos, tiñamos as nosas instalacións de radio e de televisión. Agora, simplemente, témolos moito mellores. Por outra parte, a USC ten uns 20 profesores de Audiovisual.

—O conselleiro de Educación declaraba hai pouco que non había urxencia en abrir o mapa de titulacións, ¿comparte esa opinión?

—Se o conselleiro desexa tempo para tomar a decisión que lle competen coa máxima racionalidade e a máxima rendibilidade social... a nós parécenos unha actitude prudente. Dende esta perspectiva, eu podo entender que o conselleiro non teña urxencia, pero supoño que el tamén entenderá que o rector de Santiago si que ten prisa por completar, despois de longos anos de espera, a oferta con titulacións que teñen gran demanda social, como son, por mencionarmos algunha, as de Informática.

O Rectorado prevé facer efectivo o traslado de Filosofía a Mazarelos no curso 2001-2002

—O Rectorado proxecta agora trasladar Filosofía a Mazarelos, ¿estase xa traballando?

—Si, xa comezamos a traballando nese tema, xunto co decanato da Facultade de Filosofía. A nosa idea é cumprir o mandato do Claustro de marzo do ano pasado, tomando definitivamente a decisión en Xunta de Goberno o próximo mes, xa que o edificio vai quedar baleiro dos estudos de Ciencias da Información a partir do 29 de febreiro, inda que aí seguen outras dependencias, entre elas as da CIUG.

—¿Para cando estará feito o traslado?

—Os cálculos que facemos son elaborar xa o proxecto despois da decisión da Xunta de Goberno, en marzo, e licita-la obra para comenza-la este ano, de xeito que a Facultade de Filosofía puidese trasladarse a Mazarelos para o inicio do curso 2001-2002.

—En canto ás infraestruturas, ¿cales son agora os retos máis inmediatos do Rectorado?

—No que se refire a cousas que xa están en marcha, a Biblioteca de Ciencias Sociais e Xurídicas no Campus Sur, na que se está traballando arreo; a rehabilitación da Casa de Simeón; e, en Lugó, o edificio do Vicerrectorado, dentro das murallas, e o complexo docente de Humanidades, Enfermería e Relacións Sociais. Isto é inmediato, entre outras cousas porque temos moitos proxectos máis que imos presentar no Claustro do 17 de marzo. Logo hai un gran proxecto, que é o Campus de Ciencias da Saúde.

—Respecto do xardín botánico, ¿por que non avanzan as xestións?

—A principios de ano remití-lles senllas cartas, expoñendo a preocupación da Universidade, ó presidente do Consorcio, que é o alcalde de Santiago, e tamén ó conselleiro de Cultura. Non se pode adiar máis a execución da expropiación dos terreos. Este é un proxecto que xa foi presentado publicamente polo meu antecesor no ano 1994 e que tivo varias partidas presupostarias nos orzamentos do Consorcio.

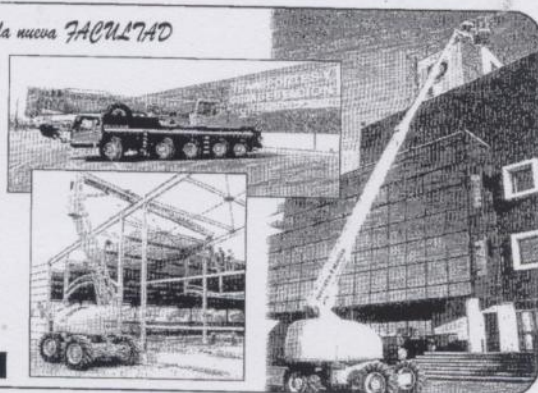
O rector pide novos estudos para o campus compostelán

Con nuestras Grúas y Transportes hemos colaborado en la construcción de la nueva FACULTAD

TRANSPORTES y GRÚAS ESTACION, S.L.

- Grúas desde 5 a 450 tm. de elevación
- Plataformas extensibles hasta 28 m. - Dol-lis y Góndolas
- Vehículos para transportes especiales
- Cargas y retornos completos nacionales
- Plataformas telescópicas aéreas y articuladas hasta 40 m.
- Plataformas de tijera hasta 17 metros.

ESCLAVITUD - PADRÓN • TELÉF.: 981 80 35 60 - 981 50 98 06 • FAX: 981 80 35 58

Unha peza no seu contexto

♦ O DESEÑO DO CENTRO SINTETIZA O COMPROMISO DO ARQUITECTO PORTUGUÉS ÁLVARO SIZA CO CONTOÑO PAISAXÍSTICO E URBANO DE COMPOSTELA

Un dos grandes proxectos urbanísticos europeos do século XXI. E tamén un dos logros de Compostela que este ano é capital de capitais. A Facultade de Ciencias da Información da Universidade de Santiago (USC) deixa as pedras dun edificio cheo de historia na centenaria praza de Mazarelos. Mais atravesas as portas da vangarda co enxeño arquitectónico de Álvaro Siza.

SANTIAGO. Redacción.

Un centro de estudos, que dúbida cabe, pero a partir de agora a construción, sita no Burgo das Nacións, vai ser un punto de visita obrigado para calquera curioso que visite Compostela. A arquitectura de Siza nunca encaixou nas categorías que a crítica se viu obrigada a inventar para simplificar a súa tarefa.

Sempre confiada na transformación, incluso na inversión de modelos anteriores –modernos e premodernos– escapou ós perigos inherentes da sinxela manipulación de imaxes. Resulta mellor mirar con tino os propios edificios, considerar os problemas ós que se enfrontan, as intencións e as ideas que hai detrás deles, a linguaxe formal, así como os materiais que para perseguirlos seus obxectivos se utilizan.

A nova facultade de Ciencias da Información da USC sintetiza ese compromiso do arquitecto portugués co contorno. O edificio sitúase no Burgo das Nacións, integrado no novo plano universitario. O corpo principal da construción desprégase linealmente en dirección este-oeste, respectando a alineación sur da Facultade de Filoloxía.

Siza tende a considera-las cidades e as paisaxes como palimpsestos, que converte en fragmentos interrelacionados que contribúen a unha unidade artística complexa. Os seus edificios posúen diversas pautas de superposición, así como múltiples identidades; lense como pezas do seu contexto, pero tamén como totalidades.

Niveis e plantas

A construción, neste caso, consta de tres plantas: planta baixa e dous niveis na metade oeste da súa sección transversal, e soto, planta baixa

e un nivel na outra metade. As súas dimensións son 17,5 metros de ancho por 127 de longo. O desnivel na cuberta responde á adaptación á topografía e ós condicionantes do programa. O arquitecto portugués recorre unha e outra vez á idea do edificio como un patio converxente que se abre polo seu extremo máis angosto á paisaxe e ó espazo que o rodean.

Esta especie de enclave social proporciónalle ó proxecto un corazón dinámico, pero tamén activa as percepcións do contorno. Na zona de maior altura sitúanse as nove aulas –con forma de anfiteatro–, ademais dos despachos dos profesores –habilitados no último piso–. Na zona de menor altura dispóñense os estudos de radio e creación visual, e os laboratorios audiovisuais. Todas as áreas están dispostas ó longo dunha galería orientada ó norte, acomodándose ó adro principal entre o aulario e o sector de audiovisuais. A galería tamén facilita o acceso a tres volumes colocados perpendicularmente que forman dous patios abertos á Rúa Castelao. O enxeño do creador invita ó observador a compartila súa mirada, pode se-la vista a través dunha fiestra, ou a atención perdida do alumno que desde a aula se encontra de fronte coa sala de leccións diáfana. Transporta ó espectador ata o espazo que hai sobre un lugar concreto, como cando insiste en visualizar o contorno compostelán da Facultade de Xornalismo.

A biblioteca –á que se accede desde o dúplex do adro – ocupa unha posición central. O seu volume define o pórtico de acceso. As escaleiras e ascensores repártese ó longo da galería de distribución. Siza comprométese así con tódolos aspectos da cultura visual.

Novas necesidades

*Por Xosé Soengas Pérez

O Departamento de Ciencias da Comunicación da Universidade de Santiago de Compostela creouse no ano 1996 e integra as áreas de coñecemento de Comunicación Audiovisual e Publicidade e de Xornalismo. O cadro docente está composto por 28 profesores, entre os cales hai un catedrático, 10 titulares, 14 asociados, 2 axudantes e un bolseiro. Deles 17 son doutores. O Departamento apostou desde a súa creación por ofrecer unha docencia adecuada ás novas necesidades do mundo xornalístico actual e este obxectivo reforzouse coa posta en marcha dun plan de estudos moderno, deseñado con perspectivas de futuro. Este plan recolle uns contidos académicos que responden ás esixencias do momento pero tamén están pensados para facer fronte ós retos tecnolóxicos e comunicativos que se avencian. Un dos obxectivos primordiais é manter unha oferta docente baseada na combinación de tres elementos esenciais para garantir unha aprendizaxe de calidade: conceptualización teórica, experiencia profesional e investigación. O plan de estudos actual e mailo cadro de profesorado existente permiten optimizar este deseño e conseguir que os alumnos non se sintan estraños cando deixen a Facultade e comecen a traballar nos medios.

O cadro de profesores titulares e doutores garante unha boa formación teórica e investigadora. Pero o Departamento tamén está interesado en manter un contacto permanente cos medios de comunicación. Para iso conta con profesores asociados que lles transmiten ós alumnos de forma directa as súas experiencias profesionais posibilitando así unha aplicación dos coñecementos teóricos, que se reforza cos períodos de prácticas que tódolos alumnos teñen a oportunidade de realizar nos medios de comunicación grazas ós convenios existentes.

O Departamento aposta pola investigación e pola formación de docentes que poidan facerlles fronte ós novos modos de comunicación propiciados polos retos tecnolóxicos e sobre todo polo auxe da dixitalización que está a transformar dun xeito radical os modos de traballar na comunicación en xeral e no xornalismo en particular. Esta pretensión tiñase en conta sobre todo ó hora de defini-los contidos dos cursos de Doutoramento que xa se veñen organizando desde 1993, antes de crearse o Departamento. Así, nos distintos programas ofertáronse materias que posibilitan a formación de doutores, docentes e investigadores acordos coas necesidades actuais e futuras.

Enriquecerse coa diversidade

Na docencia dos cursos de doutoramento procurábase que participen doutores doutras universidades, tanto españolas como estranxeiras, para fomentar o intercambio científico entre os docentes e para que os alumnos teñan a oportunidade de contactar con outras realidades académicas e coñezan como se traballa e cales son os intereses investigadores e profesionais dos

demais centros docentes relacionados co mundo da comunicación e da información. Así, poden enriquecerse da diversidade académica que existe en cada un dos departamentos que teñen relación coas ciencias da comunicación. Nestes últimos sete anos nos que se veñen impartindo os cursos de doutoramento formáronse máis de 50 alumnos, futuros docentes e investigadores (algún deles xa se incorporou ó Departamento como axudante), moitos dos cales están a realizar investigacións e algunhas xa viron o seu froito como tese de doutoramento.

Entre o profesorado do Departamento tamén hai inquietudes investigadoras e interese por estudia-lo contorno comunicativo co que convivimos. As liñas de investigación do Departamento abranguen tódolos campos da comunicación e interézanse tanto polo mundo da prensa como polos medios audiovisuais, no aspecto informativo e no eido da ficción. Nestes momentos xa se realizaron tres interesantes proxectos de investigación sobre 'Televisión e interculturalidade en Bretaña, Galicia e País de Gales', 'Perspectivas xerais de consolidación da prensa galega na sociedade da información. Estudio continuado dos medios electrónicos e impresos' e 'A audiencia da radio en Galicia', e están en marcha outra serie de iniciativas que pretenden analiza-lo sector audiovisual, as transformacións tecnolóxicas dos medios e os diferentes discursos xornalísticos tendo en conta as diversas linguaxes, formatos e soportes. Os alumnos de Doutoramento tamén achegan interesantes traballos ás liñas de investigación do Departamento. Ata o momento realizáronse cinco teses e outras tres están a piques de ser rematadas.

Outra das posibilidades que lles ofrece o Departamento ós alumnos que queiran ampliar coñecementos ou especializarse vén dada a través dos cursos de posgrao. O primeiro destes cursos foi sobre 'O guiño e o estilo documental', no cal os alumnos tiveron a oportunidade de realizar cinco documentais en colaboración con prestixiosos directores de cine españois e estranxeiros. E desde fai tres anos mantense outro curso de posgrao sobre 'A comunicación Audiovisual na era dixital', no que participan docentes e profesionais expertos en innovacións tecnolóxicas de tódalas universidades españolas e dos principais medios de comunicación. Con este curso preténdese dar resposta ás esixencias docentes e profesionais derivadas da revolución dixital e que implican un cambio nos procesos de traballo onde as novas tecnoloxías impoñen unha linguaxe moderna e un modo de traballo diferente. Somos un Departamento novo pero con medios e ilusións para afrontar os retos docentes e investigadores que caracterizan o cambiante mundo da comunicación.

*Xosé Soengas Pérez é director do Departamento de Ciencias da Comunicación

Hemos fabricado y montado la estructura metálica de la FACULTADE DE CIENCIAS DA INFORMACIÓN

EMESA
ELABORADOS METÁLICOS S.A.

FÁBRICA DE CALDERERÍA Y ESTRUCTURAS METÁLICAS

Polígono Industrial de La Grela
15008 A Coruña
Telf.: 981 28 34 99 - Fax: 981 28 33 44
http://www.emesa.net
E-mail: info@emesa.net

Colaboramos con proyectistas y constructores

DISPONEMOS DE:

Diseño de estructuras metálicas asistido por ordenador.
Corte y taladrado mediante equipos con control informático.
Procesos de soldadura semiautomáticos y automáticos.
Instalaciones propias de granallado y pintura.
Equipos propios de montaje.
Sistema de calidad certificado según norma ISO 9002.

CAPACIDAD DE PRODUCCIÓN: EN ESTRUCTURAS METÁLICAS
12.000 Tm/año

▼ 5

A modernidade manifesta-se na qualidade, na exactidão das relacións entre a obra e a vida.

Fernando Távora (1952)

Pouco sei de Fernando Távora. Escoitei falar del como mestre do Siza e dende que lle lin 'A lição das constantes', rolda sempre pola miña cabeza. Tamén sei pouco de Siza Vieira. A pesar de lle seguir o rastro dende unha entrevista que lle fixera no 1982 e que titulei 'Amar a Siza'. No 1994, por entre o desenvolvemento do proxecto para o edificio que se inaugura hoxe, o Colexio de Arquitectos pediume que o entrevistase para Obradoiro. Nesa altura percorrermos o mundo dos límites e dos materiais: 'As pernas do ciclista'. Na axenda temos unha terceira entrevista, 'O retrato do Ché' que, polo de agora, é un debuxo que poden pasar a ver no meu despacho.

Sei pouco de Siza pero adoito evocame o Brancusi que relata Alejo Carpentier, o seu desenvolvemento perpetuo dunha idea inicial, quizas porque os dous gustan dos melodramas (Siza de Bibiana Fernández), e porque nel se dá ese confronto entre unha forma en xestación e unha forma fixada, onde Malraux situou para nós o quid do que, por convención, chamamos Obra de Arte.

Como vostedes saben ben, o espazo físico que ocupaban as Ciencias da Información no Campus de Santiago andou en permanente contradición co Modelo que vai para dez anos lle propuxemos aos órganos rectores da Universidade. Unha formación de tipo xeneralista, capaz de relacionar cada nova variante -por exemplo a tecnolóxica ou o perfil profesional- que vai configurando este sector da produción e o intercambio de bens culturais, a partir de parámetros que identifican no noso tempo a Comunicación.

Unha contradición que eivou tanto a execución rutineira dos programas docentes con carga práctica como a propia representación deste suxeito que son o Xornalismo ou a Comunicación Audiovisual. Cedo, a partir do primeiro ano de andadura dos estudos, comezaba a conta atrás co acordo entre a USC e o arquitecto Alvaro Siza para que o espazo fora o nó organizador da aprendizaxe, a pescuda e a relación coas empresas e coas institucións que teñan que ver coa política educativa, cultural e de comunicación.

Pasar dun proxecto pensado nos parámetros da Universidade Pública, da súa relación efectiva coa sociedade e cos obxectivos colectivos desa sociedade, para a súa aplicación significaba para nós unha entrada no real dende a teoría. Apónselle a Hegel a frase de que calquera feito é teoría. ¿E se os feitos non coinciden coa súa teoría?, alguén argumentou. Pois peor para os feitos, dise que respostou en curto. No caso do edificio das Ciencias da Comunicación esta confluencia entre o pensado e o realizado, alén de operar na formación -cos Platós a nascente-, intervéñen na propia cultura interna da Universidade e nos nexos co barrio en que asenta a través dun dos signos máis visíbel, o Auditorio, que comparte a luz do ponente coa fachada barroca desoutro edificio que articula a cidade, a catedral.

E pasado o pórtico de acceso que sustenta a Mediateca, o 'Leninpoint', o punto de cru-

Leninpoint

*Por Margarita Ledo

zamento, de diálogo co diferente en tanto diferente, para min emulación irónica e nostálxica do 'Charlipoint' berlinés, onde soviéticos e americanos facían troco de espías, e que apareceu na primeira das conversas de traballo que mantiven con Siza: ten que haber un lugar no que toda a xente (as cincocentas de hoxe, as oitocentas de pasadomaiña) nos poidamos topar. Imonos

xa para o meu backstage particular. No 1989, realice un estudo dende a UAB (Universitat Autònoma de Barcelona) para a DX de Medios do chamado goberno tripartito. 'Para un Modelo de Facultade de Ciencias da Información para Galicia'. No ano a seguir a USC inaugura unha equipa rectoral nacionalista. En 1991, mediante un concurso de méritos, trasládome a Santiago. Ese mesmo ano, co catedrático da UAB Emilio Prado como Decano-Comisario, a quen eu mesma substituí no AA 1992-1993, instalámonos provisoriamente nos locais do Instituto. Dende o comezo, a nosa proposta mantívose á vista sobre tres caridades entrenzadas en termos de igualdade, de contemporaneidade e de necesidade: o Plano de estudos, que inauguraba en todo o Estado o tipo 4x4 (catro anos en organización cuadrimestral), o Edificio e os Convenios coas empresas de comunicación e coas institucións.

Vínime pola primeira vez cun arquitecto do estudo de Siza nos locais do Arquivo histórico no 93. No 94 formalizábase o contrato. En diante, e deica a entrega do proxecto

en abril do 96, fun vendo como esa dobre distancia do próximo-distante que é un modelo pensado, se traduce nun programa onde "cada elemento funciona polo conxunto". Hoxe, a 29 de febreiro, entreabro o meu abano de recoñecementos.

A Ramón Villares, o Rector que tomou a decisión, e a Dario Villanueva, que comprendeu o seu significado e a súa evolución; a Xaquín Fernández Leiceaga, que nos permitiu insistir na Mediateca e no Auditorio como pezas necesarias para a engranaxe dese plano-secuencia que é a Facultade, e a Manuel Castro Cotón, porque soubo evitar que o edificio fora tallado ao vivo sobre o falso argumento de que aínda non impartíamos Comunicación Audiovisual; a Josep Gifreu, decano dos Estudos de Comunicación Audiovisual, que nos brindou a visita á Mediateca da Pompeu Fabra, e a Toni Mercader, que foi quen nos acompañou á da Fundació La Caixa, en Barcelona, despois de que colleramos alento no claustro da Sé, ao contemplar esa enigmática performance da fecundidade, 'L'Ou com Batlla', un ovo acaneando riba dun chafarís de auga. E a Manuel Vázquez Montalbán, que na lección inaugural dicíalles ás que estreaban nova titulación: o primeiro que teñen que se preguntar cando entren nun Medio é polo propietario. A quen foi o vicedecano de continuidade, da nosa equipa á actual, Xosé Ramón Pousa, e ao decano Xosé López, que levaron adiante un traballo arduo e rigoroso só comparábel ao do fonambulista, co seu balancín, por sobre do arame. Unha forma que flúe, tal esta construción, no espazo natural. Palabra de Siza, unha vez máis.

*Margarita Ledo é catedrática e exdecana da Facultade de Xornalismo

El aislamiento térmico exterior de la FACULTAD DE CIENCIAS DE LA INFORMACIÓN fue ejecutado por

REDESYL S.L.

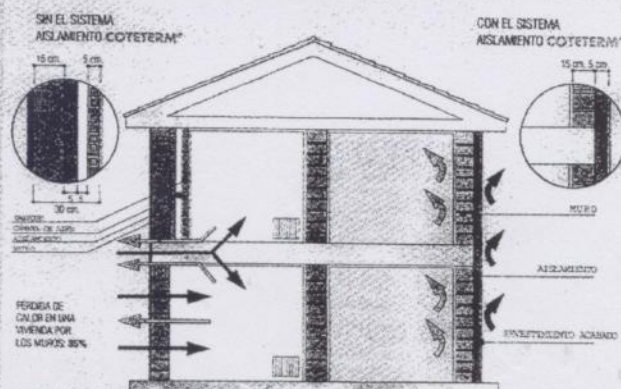
**REVESTIMIENTOS
REHABILITACIONES
PINTURA**

CENTRAL
Vilariño, 110
Telf.: 981 84 65 95 (2 l.) - Fax: 981 84 65 61
15991 BOIRO (A Coruña)

DELEGACIÓN:
Pol. Ind. del Tambre - Vía Marconi, 14
Telf.: 981 51 98 00 - Fax: 981 51 98 01
15890 SANTIAGO DE COMPOSTELA
ABIERTO LOS SÁBADOS POR LA MAÑANA

**Beneficios que aporta
la protección térmica de viviendas
con el sistema de aislamiento
por el exterior COTETERM®**

El exterior de su casa es lo que más sufre, por lo tanto es lo que hay que proteger.

Vázquez Montalbán, o primeiro, seguido de Villares e de Prado na inauguración

Castro Cotón e Margarita Ledo conducen por San Xerome o proxecto de Siza

Manuel Fraga e Darío Villanueva, no acto de colocación da primeira pedra

◆ A FACULTADE NACEU CO RETO DE DAR RESPOTA ÁS NOVAS ESIXENCIAS DA SOCIEDADE

Cinco promocións de xornalistas galegos formáronse no vello edificio de Mazarelos

A información como dereito colectivo. Ese foi o principio no que se baseou a creación da Facultade de Xornalismo, da man do rector Ramón Villares e concibida polos que foron os seus

primeiros decanos, Emilio Prado e Margarita Ledo. O reto foi poñer en marcha unha facultade adaptada ás novas esixencias da sociedade, cun plan de estudos completamente novo.

SANTIAGO. N.R.R.

O 29 de outubro de 1991 as portas do vello edificio de Mazarelos abríronse por primeira vez para os alumnos matriculados en Xornalismo, que ese día comezaban os seus estudos na Universidade escoitando unha conferencia do escritor e xornalista Manuel Vázquez Montalbán. "A obxectividade na práctica profesional non existe", xa lles advertiu daquela o creador do agora televisivo detective Pepe Carballo.

Ante dilemas sobre a obxectividade da información, ilusións de correspondentes de guerras, presentadores de televisión, estrelas da radio ou intrépidos reporteiros, os que chegaron ser a primeira promoción de Xornalismo da Universidade de Santiago foron tamén os primeiros que recibiron a súa formación por un plan de estudos completamente reformado e concibido, ademais, para dar resposta a unha sociedade que xa asumira como colectivos os dereitos da información.

Foi o Rectorado de Ramón Villares quen asumiu a posta en marcha da nova facultade. En 1990 o propio rector poñíase en contacto con Emilio Prado e Margarita Ledo, daquela os dous en Barcelona, ós que se lles encargou a difícil tarefa da posta a punto da nova facultade e do seu plan de estudos, no que se contemplarían, por primeira vez, todas as variantes internas da cultura xornalística (prensa, radio e televisión).

Ledo e Prado contaron coa colaboración, tamén como membros da comisión que deseñou o plan de estudos, dos catedráticos Enrique Bustamante, da Complutense de Madrid; José Antonio Mingolarra, da Universidade do País Vasco, e Miguel de Moragas, da Autónoma de Barcelona.

Margarita Ledo, que xa en 1989 presentara á Xunta un estudo que se titulaba *Para un mode*

lo de Facultade de Ciencias da Información para Galicia, explica que na Universidade de Santiago os estudos de Xornalismo fórmuláronse "cunha formación de tipo xeneralista e polivalente, de acordo coa filosofía xeral de como se presentaba o debate da comunicación no mundo e concretado nun espazo específico como Galicia". Pero a licenciatura de Xornalismo, aprobada pola Xunta de Goberno da Universidade o 29 de xullo de 1991, tamén se deseñou dende dentro do sector da comunicación. "Un dos primeiros pasos que demos -explica Ledo- foi contactar coas empresas de comunicación para establecer tódolos tipos de colaboración posibles". Froito destes contactos foi o programa de prácticas que dende o terceiro ano e ata hoxe serve para completar a formación non teórica dos futuros xornalistas.

Co traballo do día a día, e tendo o primeiro ano como decano a Emilio Prado e ata o 96 a Margarita Ledo, a Facultade de Xornalismo vive unha primeira etapa de posta en marcha e consolidación como licenciatura no campus compostelán. Coincidindo practicamente coa saída á rúa da primeira promoción de xornalistas formados en Galicia, a facultade afronta unha segunda etapa que Ledo Andión sitúa na organización, en 1995, do seu primeiro congreso de investigadores: *Comunicación na periferia atlántica*. A facultade, inda no vello edificio provisional de Mazarelos, ía avanzando tamén, pasíño a pasíño, na súa oferta de posgrao -o curso *A comunicación audiovisual na era dixital* vai hoxe pola súa terceira edición-, nos programas de doutoramento -en Ciencias da Información- e nas súas liñas de investigación, centradas hoxe en sete grandes áreas.

Pero inda quedaba unha materia pendente. O edificio de Maza-

relos considerouse sempre como sede provisional. Facían falta novas instalacións, nas que xa se fora pensando no momento de idear a filosofía e o plan de estudos da facultade. O deseño tiña que ser de Siza, con quen Margarita Ledo celebra xa unha primeira xuntanza no seu mandato como decana comisaria (no curso 92-93).

No 1994 formalizábase xa o contrato co prestixioso arquitecto portugués. Inda no mandato de Villares, dábase así o primeiro paso para a construción do novo edificio, un reto que despois asumiu plenamente como un dos grandes compromisos do seu programa o actual rector, Darío Villanueva. Como tamén o fixo o actual decano, Xosé López, apoiado polo vicedecano Xosé Ramón Pousa, que traballou como persoa ponte dende o mandato de Ledo.

Empézase a traballar en firme na obra de Álvaro Siza, que finalmente entregou o seu proxecto á Universidade compostelá o 1 de abril de 1996. O acto de entrega, de por si simbólico, gárdase na memoria con dúas ausencias e unha imaxe. As ausencias, a de Siza, enfermo, e a do rector Villanueva, pendente doutros compromisos. A imaxe, a de Margarita Ledo o vicerrector de Asuntos Económicos, Castro Cotón, empuxando polo Rectorado adiante un carro cheo de papeis: o proxecto de Siza.

Queríase que as obras comezaran xa no verán de 1996, pero as adversidades fixérono imposible ata un ano despois. Falta tamén que a Xunta autorizase os 1.400 millóns para asumir as obras da facultade, que recibiron o definitivo visto e prace o 23 de xaneiro do 1997. O día 4 de setembro dese mesmo ano, o presidente da Xunta, Manuel Fraga, e mailo rector, Darío Villanueva, presidían o acto de colocación da primeira pedra do edificio.

LOS HERRAJES DE LA FACULTADE DE XORNALISMO

Avda. Finisterre, 30-36 / Fdo. Macías, 1 - 15004 A Coruña
Telf.: 981 14 53 55 - Fax: 981 14 58 21 - lcg@arcon.es

Hemos colaborado en la construcción de la "FACULTADE DE CIENCIAS DA INFORMACIÓN" alquilando nuestra maquinaria:

LQUILERES
Reyca S.L.

DUMPERS, COMPRESORES, BOMBAS, GRUPOS ELECTRÓGENOS, VIBRADORES, LIMPIADORAS A PRESIÓN, COMPACTADORES, CARRETIILLAS ELEVADORAS, RODILLOS VIBRANTES, ETC.

VÍA NOBEL, nº 4 TELFS. 981 587 555 - 981 587 792
FAX. 981 575 394 - POLÍGONO DEL TAMBRE (SANTIAGO)

A inauguración do novo edificio da Facultade de Ciencias da Información da Universidade de Santiago de Compostela coincide cun momento en que a evidencia da centralidade mediática e do hipersector da Información e da Comunicación é inapelable.

As transformacións rexistradas no sector das tecnoloxías da información e da comunicación (TIC) na década dos noventa supuxeron unha auténtica revolución, un fíto que marca o tránsito do analóxico ó dixital, do local ó global, da sociedade industrial á sociedade da información. Unha transformación de tal magnitude presenta innumerables desafíos nos campos económico, cultural e social. De responder acertadamente a eses retos depende a localización dun país no centro ou na periferia en termos de desenvolvemento.

A revolución dixital, que impulsa as aceleradas mutacións que estamos a vivir, permite e propulsa un proceso de converxencia entre tres sectores que na etapa anterior mantiñan vidas independentes: as telecomunicacións, a informática e os medios de comunicación. O corolario é a constitución dun hipersector da información e a comunicación que descansa sobre unha rede global de infraestruturas que non coñece de fronteiras.

No campo empresarial, o resultado deste proceso plásmase nas fusións que culminan cunha concentración en grandes conglomerados de escala planetaria que responden ás necesidades de talla que necesita unha empresa para operar no marco dunha economía mundializada.

Nese escenario, as políticas nacionais de comunicación e telecomunicacións son máis necesarias que nunca. Pero na sociedade da información os sistemas de protección pasiva son completamente inútiles, así que se impón a necesidade de establecer políticas activas. O primeiro paso consiste na constitución das infraestruturas nacionais de información sobre as que se poida consolidar unha trama industrial competitiva, capaz de satisfacer unha porción relevante da demanda interna e externa.

No novo contexto de redes globais de comunicación, os usuarios poden acceder á información e ós produtos comunicativos e culturais producidos en

Un centro que nos coloca na elite mundial

calquera latitude só coa condición de dispoñer da tecnoloxía de conexión e da capacidade de navegación adecuadas. A selección dos mesmos faríana guiados polo principio de gratificación. Así, a única oportunidade dos produtos nacionais de formar parte do menú dos cidadáns dun país radica en responder a ese principio de gratificación e iso equivale a ser competitivo.

Por iso, outra das liñas indispensables das políticas de comunicación e telecomunicacións nos nosos días é a formación da competencia productiva, ou o que é o mesmo, crea-las condicións profesionais que permitan a eclosión do talento creativo. Identifica-las necesidades das industrias da información e dar unha resposta de formación de calidade, flexible e adap-

*Por Emilio Prado

table a unha demanda cambiante dos vellos e dos novos medios convértese nunha prioridade de primeira orde.

Responder a ese desafío é unha obriga das institucións políticas, pero tamén da industria e da Universidade. A Universidade de Santiago de Compostela fixo unha aposta inequívoca

a primeiros da década dos noventa pola creación dun centro de investigación e formación de comunicadores para Galicia. Naquel momento proclamábase a futura centralidade do hipersector da información e da comunicación era unha anticipación e agora é unha evidencia palmaria. Éo, tamén, a necesidade da formación de calidade.

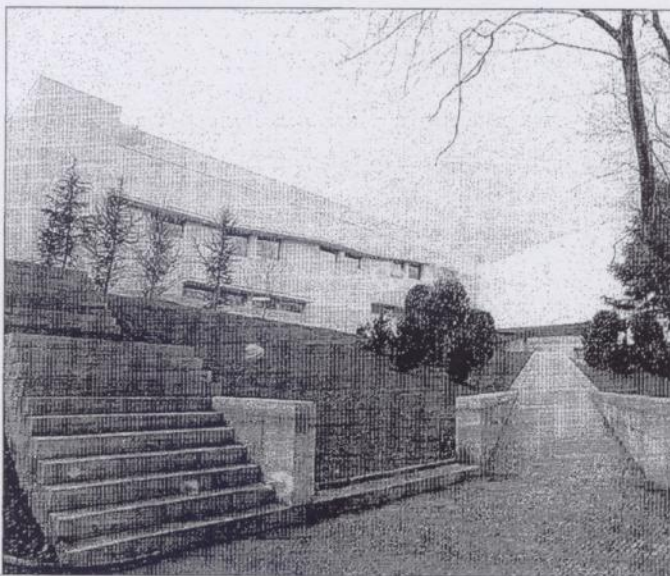
As anticipacións entrañan sempre riscos e a Universidade de Santiago de

Compostela correunos. Correunos implantando unha Facultade de Ciencias da Información moderna e modernizadora que, como dicíamos no acto inaugural de outubro de 1991, fora capaz de garantir a formación de profesionais, potencia-la investigación e a reflexión sobre os problemas das industrias da comunicación e a cultura e favorece-la reciclaxe permanente dos profesionais que teñen que adaptarse ás esixencias dun sector en evolución. Pero correunos tamén apostando polo deseño dunhas infraestruturas capaces de responder ás esixencias de investigación e formación derivadas dun sector que se transforma a unha velocidade de vertice, a modelización paradigmática do cal é o edificio que agora se inaugura.

A parte das súas calidades como obra arquitectónica de referencia, o edificio responde con eficacia funcional á demanda de investigación e formación que debe cumprir a Universidade na sociedade da información. É, sen ningunha dúbida, un centro exemplar que coloca a Galicia entre a elite mundial e que a vai converter en epicentro de atención internacional, o que supón un auténtico envite para os responsables universitarios. Para responder ás expectativas que se levantarán hai que contar co talento do seu profesorado e dos seus grupos de investigación, pero para a súa eclosión resulta imprescindible a participación da industria, que debería converter esta facultade no seu centro de I+D, complementando co seu repertorio de necesidades específicas a axenda de prioridades de investigación básica definidas pola Universidade.

Tamén as institucións deben propiciar esa sinerxia e potenciar este centro como soporte dos seus labores de desenvolvemento estratéxico no sector das TIC e tamén como apoio ás súas funcións de diagnóstico e planificación dunha sociedade da información que favoreza os principios de servizo universal e de igualdade de oportunidades. Porque, non nos enganemos, falar de políticas de comunicación e telecomunicación nos nosos días é falar de políticas de benestar social.

*Emilio Prado é catedrático da Universitat Autònoma de Barcelona. Associate Research University of California, Berkeley

Escalinatas de acceso ó edificio da Facultade de Xornalismo

Hemos realizado los trabajos de carpintería en madera colaborando con MADERAS PAZOS, S.L.

Pasión por la madera

Carpintería y Decoración

Rúa Bouza Xusta, 26 (Trabanca Badiña) • Telf.: 986 50 85 51 • Fax: 986 50 88 02
Apartado de Correos 196 • VILLAGARCÍA DE AROSA (Pontevedra)

▼ 8-9

Á vangarda do século XXI

♦ A FACULTADE COMPOSTELÁ FORMA PARTE XA DUN ITINERARIO ARQUITECTÓNICO, XUNTO CO PARQUE DE BONAVAL E O CENTRO GALEGO DE ARTE CONTEMPORÁNEA, DA OBRA SANTIAGUESA DE ÁLVARO SIZA

A rúa Castelaio do Campus Norte estase a integrar nun itinerario que os admiradores da obra de Siza seguen xa por Compostela dende o Centro Galego de Arte Contem-

poránea (CGAC) e o Parque de Bonaval. Arquitectos de todo o mundo e amantes desta arte, sen deixar de lado ós que se moven pola curiosidade, non paran estes días de

visitar a facultade de Xornalismo, un edificio que xa participou nunha exposición na cidade de Berlín como un dos doce proxectos urbanísticos do século XXI.

SANTIAGO. Redacción

Dende o Parque de Bonaval ó Centro Galego de Arte Contemporánea e, dende aquí, á nova Facultade de Xornalismo. Ou viceversa. O percorrido é para os admiradores da obra que o arquitecto portugués Álvaro Siza asinou na cidade de Santiago de Compostela.

Dende que a constructora San José lle deu os últimos retoques ó novo edificio da rúa Castelaio, no Campus Norte, as visitas á facultade de Xornalismo non paran. Por ela pasaron xa arquitectos de todo o mundo, estudantes e futuros urbanistas, admiradores da obra de Siza, profesionais dos medios de comunicación e, sobre todo, curiosos por coñeceren a nova gran peza arquitectónica da cidade do Apóstolo. O contorno é tamén punto de atracción para familias e parellas compostelás que aproveitan as fins de semana para coñeceren de primeira man a singularidade dun edificio caracterizado pola súa funcionalidade e no que a luz é o elemento máis enigmático.

A facultade case vive coa luz natural —feito que resulta case incomprendible dende unha visión exterior do edificio— e a ningunha mesa da mediateca, por exemplo, lle está permitida a entrada dun raio de sol, pero dende todas elas pode verse un anaco de ceo. As únicas aberturas na mediateca están no teito e o sol morre entre sombras de figuras xeométricas.

A relevancia que está a acadar a facultade da Universidade de Santiago que hoxe se inaugura aparece constatada tamén nas revistas de arquitectura máis prestixiosas. O fotógrafo dunha das publicacións especializadas que se editan no Xapón mesmo estivo quince días tirando imaxes da creación do prestixioso e recoñecido internacionalmente arquitecto luso.

A facultade compostelá apareceu tamén, nunha exposición organizada en Berlín, como un dos doce

Vista dun dos laterais exteriores da nova facultade de Ciencias da Información

grandes proxectos urbanísticos do século XXI.

Pero non é só o edificio como peza arquitectónica o motivo das visitas á facultade, que a estas alturas coñecen xa a práctica totalidade dos

estudantes que van desfrutar dela a partir de hoxe. Tamén as instalacións, como recurso de traballo, convertéronse en razóns dalgunha visita. Recentemente, rodáronse no centro algunhas das escenas da pelí-

cula *Las bellas durmientes*, que dirixe o ourensán Eloy Lozano e que, baseada na novela do xaponés e premio Nobel Yasunari Kawabata, conta a historia dun escritor e profesor da Universidade de Santiago.

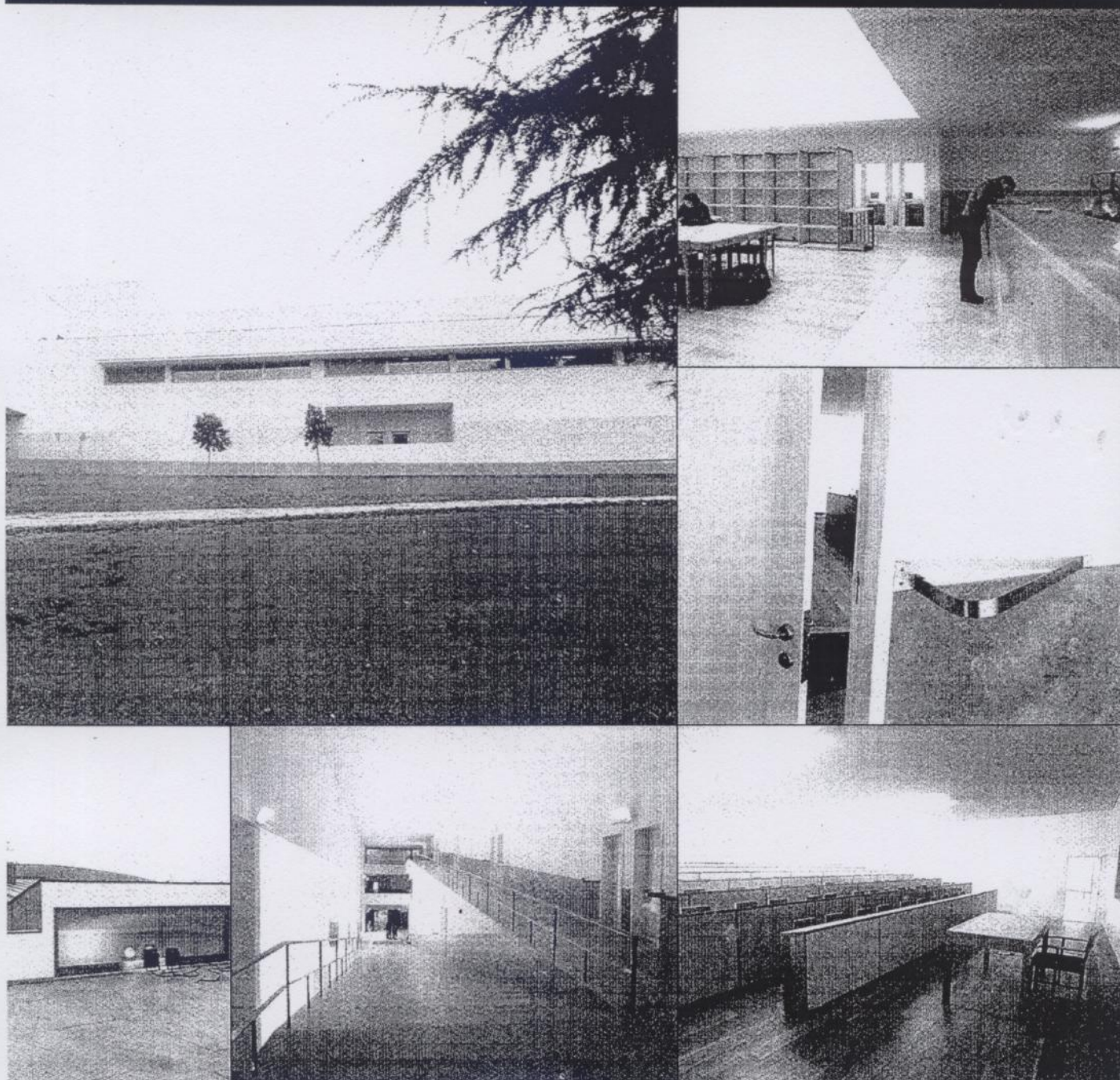
Los Trabajos en ACERO INOX. de la FACULTADE DE CIENCIAS DA INFORMACIÓN fueron realizados por:

- INSTALACIONES EN ACERO INOXIDABLE
- COBRE Y LATÓN
- DECORACIÓN EN GENERAL
- FÁBRICA DE LAVADEROS DE ACERO INOX.
- CORTES Y PLEGADOS.

Remedios, 14 - Teléfono y Fax: 988 22 57 18 • 32002 - ORENSE

SUPLEMENTO DE EL CORREO GALLEGO E O CORREO GALEGO \$ INAUGURACIÓN DA FACULTADE DE XORNALISMO \$ 29/11/2000

Fotos:
Antonio Hernández

Textos:
Natalia Rodríguez, Natalia
Sequeiros, Elva Otero e
Xavier Cea

Na foto superior esquerda, aspecto exterior da facultade de Xornalismo. Abaixo, de esquerda a dereita, cúpula da mediateca coas bufardas, corredores de acceso ás aulas e interior dunha aula. Marxe superior dereita, interior da hemeroteca e, debaixo, acceso a unha das aulas, cun protector metálico para evitar choques entre os alumnos

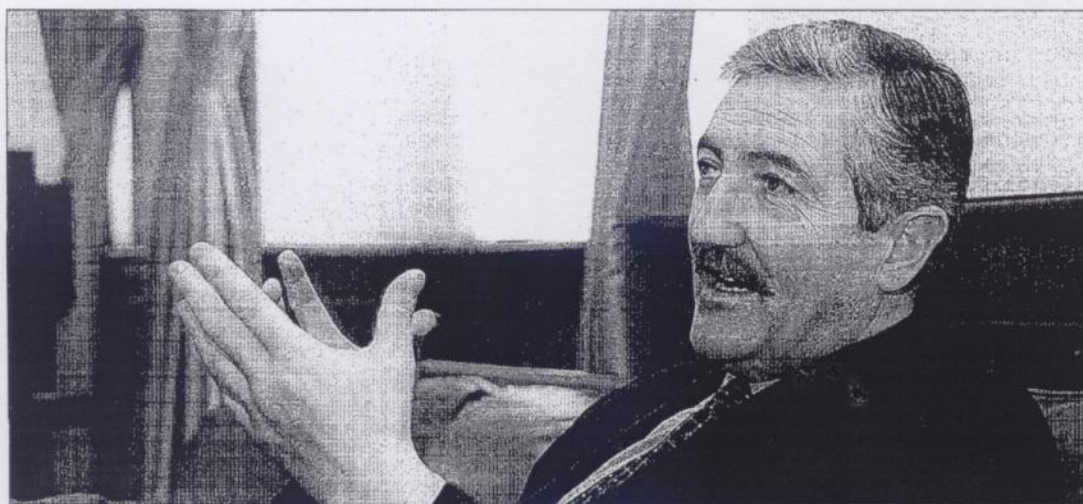
La construcción de las aceras en ADOQUIN de granito fue realizada por:

**Francisco
Neves
de Sousa**
GRANITOS Y CALCÁREOS

**ASENTAMIENTO
DE ADOQUINES
DE TODOS
LOS TAMAÑOS
Y TIPOS**

Lugar de Sepéda, Casteloins de Sepéda • 4580 PAREDES • Portugal • Telf.: 0035155781598 • Móvil: 914 733 037

O conselleiro de Educación e Ordenación Universitaria, Celso Currás, no seu despacho de San Caetano durante a entrevista concedida a este xornal

♦ APOIA A INICIATIVA DE SACARLLES RENDEMENTO ÁS INSTALACIÓNS NA BUSCA DE RECURSOS EXTERNOS

Currás: "Xornalismo ten un edificio con posibilidades de futuro en tódolos sentidos"

O conselleiro de Educación, Celso Currás, defende o investimento realizado na Facultade de Xornalismo como centro modelico de docencia e aberto a tódalas

posibilidades de futuro. Currás loia tamén a iniciativa de sacar-lles rendemento económico ás novas instalacións porque "asegura" "as universidades non po-

den financiarse só cos cartos públicos". Verbo de Audiovisuais, apoia que sexa unha titulación compartida, pero di que abrir o mapa de estudos non é urxente.

SANTIAGO.R.R.

—A consellería financiou a construción da facultade de Xornalismo, ¿vai ser un investimento rendible tendo en conta que poucas veces o presuposto dunha facultade é tan alto?

—A verdade é que se trata dun investimento moi importante, xa que estamos a falar dunha licitación que, no seu momento, ascendeu ós 1.400 millóns, sen contar o presuposto para equipamento. Pero cando se invisten estas cifras en facultades deste tipo, estase pensando sempre en acadar a máxima calidade docente, de espazos e de posibilidades. Á hora de planificar o edificio, non se trataba de minguar medios, porque o obxectivo da Consellería de Educación e da Universidade de Santiago era que se fixese un edificio modelico, con posibilidades de futuro en tódolos sentidos.

—¿Que lle parece que a facultade xere, coas súas instalacións, recursos para manterse?

—É unha idea absolutamente coherente, entre outras cousas porque dá resposta ó Plan Estratégico da USC, no que aparece como un dos obxectivos importantes o de acadar recursos utilizando e sacándolles rendemento ás instalacións e equipamentos cos que conta a Universidade. Isto está totalmente na liña na que vimos insistindo dende a consellería de que non pode ser que as universidades se financien exclusivamente con cartos públicos. Teñen tamén que acadar recursos alieos utilizando o seu patrimonio e vendendo investigación.

—¿Pode ser este un modelo a seguir noutras facultades?

—Absolutamente. Paréceme unha idea estupenda que os estudos audiovisuais se acheguen ás empresas en calidade de alugueiro para acadar recursos.

—¿Pode supor isto certo risco de desvirtuar o fin dunha facultade como centro docente?

—Non creo, porque, segundo a

planificación do Rectorado, hai suficiente número de espazos como para que algúns deles sexan utilizados exclusivamente en réxime de aprendizaxe para os alumnos e outros en réxime mixto, é dicir, para os estudantes e para ser alugados ás empresas.

—¿Pode Xornalismo ser tamén un modelo para outras facultades de Ciencias da Información en tanto que está concebido como centro de docencia, investigación e produción?

—Cos medios materiais e humanos cos que conta Xornalismo, que cada vez ten profesionais máis capacitados, pode, efectivamente, converterse nunha facultade de modelo, cuns estudos pioneiros ó servizo das empresas.

—¿Que importancia lles dá ós estudos de Xornalismo na sociedade do coñecemento?

—Parécenme moi importantes, aínda que, como en moitas titulacións, a oferta de titulados segue sendo superior á demanda. O pro-

blema xeral das universidades é que, salvo titulacións moi concretas, en xeral tódalas facultades están lanzando titulados a un mercado que non os dá absorbido. Para abondar neste problema, e para darlle solución, a consellería, xunto cos consellos sociais das tres universidades, está elaborando unha especie de plan estratéxico para a Universidade galega.

—¿Que lle parece, persoalmente, a obra de Álvaro Siza?

—Paréceme unha obra completísima, moi funcional e moi sinxela, adaptada perfectamente ós estudos que se van impartir.

—O edificio está preparado para acoller Comunicación Audiovisual, ¿aumenta esto as posibilidades de que esta titulación se lle conceda a Santiago?

—A titulación de Comunicación Audiovisual foi solicitada polas tres universidades e, polo tanto, será unha decisión que corresponda á Xunta e que terá que estudar o Consello Universitario.

O conselleiro está "absolutamente a favor" da posibilidade de compartir titulacións

—A USC propón que Audiovisuais sexa unha titulación compartida, ¿é posible?

—Estou a favor de todo o que sexa compartido, porque un dos fin da consellería é que haxa accións interuniversitarias, intercampus e compartidas. Cando se se crea oportuno reabrir o mapa de titulacións, verase esa posibilidade.

—¿Cando se abre o mapa?

—Hai pouco máis dun ano e medio reabriu-se xa o mapa, sobre todo de cara ós campus periféricos e con titulacións de gran demanda laboral. Neste momento, penso que non se detectan grandes necesidades no Sistema Universitario de Galicia, e, polo tanto, na consellería non hai gran preocupación por este tema. Ademais, acabamos de pechar o plano de financiamento 2000-2003 e quedou claro que calquera nova titulación terase que financiar á marxe deste programa.

—¿A posibilidade de apertura redúcese entón ata que finalice o plan financeiro?

—Nestes momentos non hai ningunha petición insistente de titulacións. O que si se pode dicir é que, como a última vez o mapa se abriu fundamentalmente para os campus periféricos, sería lóxico que a próxima vez se faga para os centrais.

—No caso de Santiago, bóntanse en falta os estudos de Informática...

—O que preocupa agora é a implantación de novas titulacións. Conceder estudos que xa existen non é urxente, porque Galicia non é tan grande.

—Nalgún momento saltou á prensa a posibilidade de suprimir titulacións, ¿é esa a intención da consellería?

—Á consellería non se lle pasou pola cabeza, nin se lle pasa, suprimir algunha titulación. O que se dixo foi que se vai facer un estudio que permita regular máis a oferta de prazas para que non haxa excesivo número de titulados en paro.

POLAR CLIMA S.L.
CLIMATIZACION

El Departamento de Instalaciones de Climatización y Energías Alternativas de POLAR CLIMA S.L. realizó las instalaciones de Climatización, Extinción de Incendios y Saneamiento de la FACULTAD DE PERIODISMO

Av. de Vigo, 39 Entlo. D c.p. 36003 PONTEVEDRA Telf.: 986 85 64 96 - 986 85 68 12 Fax: 986 86 58 94

INMECO

Ingeniería Metálica Coruñesa, S.L.

Ha colaborado en esta obra ejecutando el perfil colaborante de acero galvanizado.

13.000 m

San Vicente de Paúl, 9-1º B
15002 La Coruña
e-mail: inmeco@ainfoq.com

Telf.: 981 22 86 34
610 25 85 87
Fax: 981 22 86 31

"Témo-las mellores instalacións de Europa"

◆ XOSÉ RAMÓN POUSA, VICEDECANO DE XORNALISMO, ASEGURA QUE AS UNIVERSIDADES ESPAÑOLAS ESTÁN MOI INTERESADAS NO EDIFICIO DE SIZA, QUE XA SE CONVERTEU NUNHA REFERENCIA PARA A CONSTRUCCIÓN DE NOVAS FACULTADES

O actual vicedecano da Facultade de Ciencias da Información, Xosé Ramón Pousa, fala con orgullo do novo edificio. Consciente da etapa de cam-

bios que están a vivir as tecnoloxías da información asegura que as instalacións están preparadas para adecuarse ó que depare o futuro. Para Xosé

Ramón Pousa, a nova facultade destaca porque foi deseñada mirando cara á parte práctica da profesión. O obxectivo era que os alumnos que abando-

nen o edificio deseñado polo arquitecto portugués Álvaro Siza estean preparados para os actuais retos que presenta o mercado laboral.

SANTIAGO.Redacción
—Nunha época na que as tecnoloxías da comunicación están sufrindo profundos cambios, foi moi difícil planificar a nova facultade de Ciencias da Información pensando no futuro?

—Si, naturalmente, iso ten moitos riscos. Aquí creouse un equipo de profesores na primeira etapa de fundación da Facultade con Emilio Prado e continuou con Margarita Ledo e nese equipo fíxose un estudio de necesidades para a construción dunha nova facultade. Quizais é a primeira vez que se fai iso, porque normalmente os edificios véñenlle dados ás facultades, planifícanse desde os servizos de arquitectura e poucas veces se teñen en conta as necesidades educativas. Esta é a primeira vez que un centro de formación de periodistas se concibe como un centro de produción de información. Ademais, había que ter en conta a posible evolución cara ás novas tecnoloxías, nun momento de evolución drástica sobre todo cara á dixitalización. Non se sabía cómo fan evolucionar determinadas cousas, pero do que si se tiña conciencia era de que ese edificio debía permitir esa evolución. Entre o que se planificou estaba que o edificio tiña que estar interconectado con fibra óptica, que o edificio debía permitir determinadas comodidades relacionadas coa axilidade para producir información en televisión, radio e prensa e a partir de aí púxose a traballar este equipo no que había 5 ou 6 profesores, e púxose nas mans do arquitecto este proxecto.

—¿Foi complicado traspasarlle esa idea a Álvaro Siza?

—Álvaro Siza o que recibe é un anteproxecto de edificio cunhas necesidades moi ben definidas e el adaptación a ese tipo de necesidades facendo un esforzo, todo hai que decilo. Realmente, Álvaro Siza tivo moitas reunións co equipo de profesores para intentar asu-

mi-los conceptos que alí se desenvolvían e eran conceptos realmente novos. Da mediateca non había demasiados referentes en España do que era esa especie de biblioteca onde non só hai libros senón que hai acceso a soportes audiovisuais. Así, o concepto levouno a viaxar, a ver mediatecas que funcionasen polo mundo adiante ata chegar a desenvolver ese concepto que el tan maxistralmente fixo aquí na facultade. Desde a planificación inicial do edificio ata agora houbo cousas que mudaron, por exemplo mudou todo o tema da maquetación en prensa, antigamente facíase sobre mesas translúcidas, e hoxe xa se fai todo no ordenador, isto permite dispoñer de máis espazo do que inicialmente previamos, xa que agora se fai directamente na sala de redacción. Creemos que, tendo en conta que a rede de cable que se instalou é de moi alta capacidade, deixá-

ronse previsións de futuro para poder ir adaptándose ás novas tecnoloxías, xa que sabemos que a dotación está destinada a durar moi pouco e que en catro ou cinco anos quedará obsoleta.

—¿Que cambios reais van notar os alumnos con este novo edificio?

—Van notar moitísimos cambios. O outro era un edificio cunha serie de limitacións arquitectónicas moi claras que impedía que a ensinanza das materias de televisión se puidesen impartir en condicións óptimas. Este edificio podería ofrecer unhas clases prácticas en condicións absolutamente reais, igual que na Televisión de Galicia por exemplo ou que en calquera emisora de radio. Por outra parte, imos ter redaccións informatizadas con tódalas condicións que neste momento se esixen, incluso mellores que nas propias empresas. Nese sentido, os

alumnos van dispoñer dunha tecnoloxía punta e dunhas instalacións profesionais para as prácticas.

—O novo plan de estudos está pensado tamén para a evolución do mercado cara ós novos medios como internet.

—Unha das novidades que tivo a reforma do plan de estudos é creo que aí fomos pioneiros no estado, é que realmente facemos tres itinerarios de especialización dos alumnos, un cara ó que é o periodismo electrónico, outro cara ó que é a comunicación audiovisual e outro cara ó fotoxornalismo.

—¿Como van axudar as novas infraestruturas á investigación, que é un dos aspectos menos desenvolvidos en Galicia?

—Nós temos cinco grupos de investigación, algúns xa consolidados. Eses grupos o lóxico é que medren, que incorporen bolseiros e que desenvolvan as súas investigacións nas mellores condicións. Antes non as había e agora si que as imos ter. Vai haber un equipo de investigación sobre xornalismo electrónico que vai dispor de ordenadores adecuados para avanzar no terreo no que xa se deron pasos importantes. Hai outro grupo de investigación de audiencias que vai dispoñer dunha instalación permante para realizar enquisas e ofrecer datos permanentemente sobre a audiencia de radio, e o resto dos grupos van ter os seus sitios adecuados para poderen traballar nese sentido. Creemos que se vai potenciar moito a investigación neste novo centro.

—¿Podería afirmarse que esta é a mellor facultade de ciencias da información que hai en España no tocante ás súas instalacións?

—Evidentemente, unha facultade non é un edificio, son moitas máis cousas. O que si que poderíamos dicir sen risco a equivocarnos é que neste momento é a facultade de España con mellores instala-

cións, eso sen dúbida, seguro que de Europa tamén e comparada cos centros norteamericanos hai que dicir que estamos, penso eu, moi por encima; quizais porque é a primeira vez na que priman as instalacións prácticas sobre as aulas.

"Poderíase rodar unha serie de televisión nos platós e nos espacios internos"

—O edificio recibe a diario moitas visitas de distintos medios de comunicación, ¿cales son as impresións que levan?

—Estamos preparando unha serie de retransmisións desde o edificio. Queremos que sexa un centro de produción de información e orientalo fundamentalmente cara ó sector audiovisual. Pasaron por aquí tódalas grandes cadeas de televisión, de radio, as produtoras, de Galicia e de fóra de Galicia de cara a asinar convenios para a utilización do edificio. Xa se están dando pasos para producir aquí, para que o edificio complementen un pouco as necesidades que ten o sector en Galicia e poñen as súas instalacións ó seu servizo cunhas tarifas nas que traballa xa a universidade.

—¿Hai xa algún proxecto concreto?

—Neste momento hai unha serie televisiva que se podería gravar aquí, fíxose xa parte dunha película. Hai algunha serie dunha gran cadea de televisión da que se poderían rodar aquí integramente moitos capítulos, en platós e en espacios internos do edificio.

Xosé Ramón Pousa é o vicedecano da Facultade de Ciencias da Información

La instalación eléctrica de la nueva "FACULTADE DE CIENCIAS DA INFORMACIÓN" ha sido realizada por:

Y MEL S.L.
MONTAJES ELÉCTRICOS

Y MEL S.L.
MONTAJES ELÉCTRICOS

Vía Edison 44. Pol. Industrial del Tambre
Telf. 981 557 576 • Fax: 981 557 595
15890 Santiago de Compostela

- * Montajes de Alta y Baja Tensión
- * Estudios, Proyectos y Presupuestos
- * Conservaciones, Reparaciones y mantenimientos eléctricos
- * Empresa colaboradora con el Calor Económico de Unión Fenosa

SUPLEMENTO DE EL CORREO GALLEGO E O CORREO GALLEGO S INAUGURACIÓN DA FACULTADE DE XORNALISMO S 29/II/2000

▼ 12

Xosé López. Lcdo. en Xornalismo pola Universidade Complutense e doutor pola USC. Pasou polas redaccións de *A Nosa Terra*, *El Ideal Gallego* e *La Voz de Galicia*. Imparte *Comunicación local*, *Comunicación e información escrita* e *Xornalismo electrónico*.

X.R. Pousa Estévez. Lcdo. en Xornalismo en Barcelona. Vicedecano na mesma Facultade da USC. Traballou en *La Voz de Galicia* e foi director de Antena 3 Radio. Na actualidade imparte as materias de *Comunicación e información audiovisual* e *Radio dixital*.

Xosé Soengas Pérez. Lcdo. en Xornalismo en Barcelona. Traballou en *La Región* de Ourense e conta con publicacións sobre *A linguaxe na radio*. Ademais de director do Departamento de Ciencias da Comunicación ensina *Información radiofónica* e *Linguaxe audiovisual*.

Manuel Martínez Nicolás. Doutor en Ciencias da Información pola Autónoma de Barcelona. Secretario da Facultade de Xornalismo de Santiago. Imparte *Métodos de investigación*, *Seminario de investigación na comunicación* e *Documentación informativa*.

Miguel Tüñez. Lcdo. e doutor pola Autónoma de Barcelona, onde fixo a tese sobre as rutinas da produción informativa. Pasou pola redacción de *El Correo Gallego* e foi xefe de prensa do PP. Imparte *Producción da información* e *Xéneros interpretativos e de opinión escrita*.

Margarita Ledo Andión. Catedrática de Comunicación Audiovisual e Publicidade pola Autónoma de Barcelona. Promotora da Facultade de Ciencias da Información en Santiago, na que foi decana. Imparte *Teoría da comunicación visual* e *Documental televisivo*.

Víctor F. Freixanes. Licenciado en Filosofía e Letras. Escritor e xornalista. Membro da Ponencia de Comunicación do Consello da Cultura Galega. Imparte as materias de *Industrias Culturais*, *Libro de estilo en prensa*, *Radio e TV* e *Xestión da empresa informativa*.

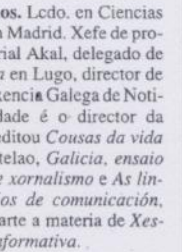
Marcelo Mtnez. Hermida. Doutor en Xornalismo pola Complutense. Traballou como reporteiro en varias televisións privadas, eido no que se desenvolve os seus estudos. Imparte *Programación e audiencias en radio e TV*, *Comunicación visual* e *Guión audiovisual*.

Luis Álvarez Pousa. Lcdo. en Ciencias da Información en Madrid. Director Xeral de Cultura durante o Goberno de Albor. Despois dunha longa traxectoria en *La Voz de Galicia* na actualidade dirixe a revista *Tempos novos*. Imparte a materia de *Xornalismo especializado*.

Francisco Campos. Lcdo. en Ciencias da Información en Madrid. Xefe de produción da Editorial Akal, delegado de *La Voz de Galicia* en Lugo, director de *La Región* e da Axencia Galega de Noticias. Na actualidade é o director da TVG. Ademais, editou *Cousas da vida I, II e III* de Castelao, *Galicia, ensaio dun novo xeito de xornalismo* e *As linguaxes dos medios de comunicación*, entre outros. Imparte a materia de *Xestión da empresa informativa*.

Hernández Les. Doutor en Xornalismo e Ciencias da Comunicación pola Complutense, na que comezou a súa carreira docente antes de impartir clases na Universidade de Santiago. Realizou estudos sobre literatura e cinema, área que lle permitiu profundar na carreira do cineasta Elías Querejeta. Ademais, afondou no *pudor*, sobre o que xira a súa publicación máis recente. Imparte *Historia da información e xornalismo comparado* e *Historia do cine*.

El suministro de Áridos ha sido confiado a:

CANTERA
BRAÑAS DE BRINS
ARENAS Y GRAVAS

Pídanos presupuesto sin compromiso
0-2, 0-4, 0-6, 3-6, 6-12, 12-25, 25-40, 40-70, 100-400, 0-40

Especialista en:

- Arenas para la construcción
- Arenas y áridos para plantas de hormigón homologado
- Áridos para aglomerado y riegos asfálticos
- Arenas y áridos para prefabricados
- Firmes, O.P., zahorras y gravas

Tel.: 981 563 950
Fax: 981 586 161

GALISec s.l.

Marque Riveira, s/n
Tel.: 986 573 414 - Fax: 986 573 951
36685 LA ESTRADA - Pontevedra

El alquiler del encofrado y pequeña maquinaria ha sido realizado por:

GALLEGA DE SOPORTES Y ENCOFRADOS

El transporte de hormigón por bombeo ha sido confiado a:

BOMBER, S.L.
Bombeos Bergantiños, S.L.

CARBALLO

C/ 501, 54 - TEL/FAX: 981 700 284
15100 A CORUÑA

SANTIAGO

VÍA PASTEUR, 17
TEL: 981 552 862 - FAX: 981 552 720
15890 POLIG. DEL TAMBORE

◆ A COMPLUTENSE DE MADRID É A MÁIS MASIFICADA

Máis de 2.300 prazas de Xornalismo ó ano en universidades públicas

SANTIAGO. Redacción

A oferta pública de prazas nas facultades de xornalismo en toda España ascende a 2.340 ó ano. En total pódese adquirir a titulación en periodismo en 10 facultades públicas. Ademais, a Universidade da Laguna de Canarias ofrece 90 prazas máis para ser titulado en Ciencias da Información.

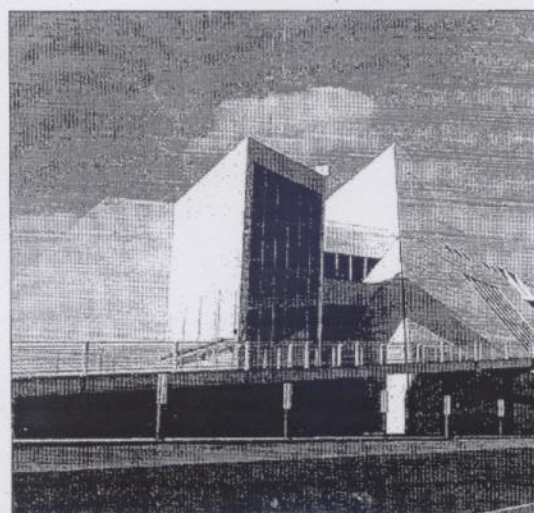
Sen ter en conta as universidades privadas, os que queiran ser licenciados en xornalismo poden estudiala carreira en sete lugares: Barcelona, Madrid, País Vasco, Málaga, Valencia, Santiago de Compostela e Sevilla. En Barcelona hai dúas universidades que ofertan esta titulación (A Autónoma e a Pompeu Fabra) e o mesmo ocorre en Madrid, onde está a Facultade de Ciencias da Información da Universidade Complutense e a Universidade Carlos III, situada na localidade de Xetafe.

A máis masificada é a facultade da Universidade Complutense que dispón cada ano de 690 prazas para novos alumnos. A seguinte universidade que máis prazas oferta é a Autónoma de Barcelona, na que cada ano entran 335 novos alumnos. No País Vasco a Facultade de Ciencias Sociais e Comunicación ten unha capacidade de 250 alumnos por curso. 230 novos estudantes acceden cada ano ó Centro Superior de Ciencias da Información de San Pablo CEU de Valencia.

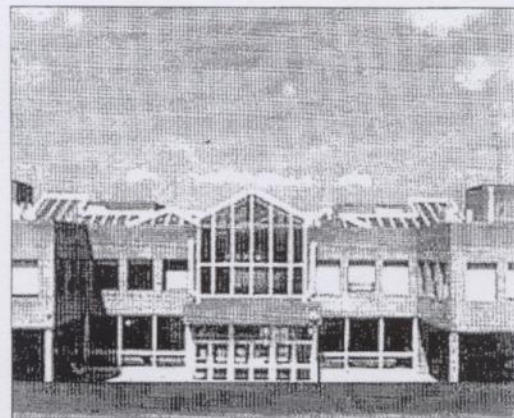
Santiago é a facultade que ten un *numerus clausus* máis baixo de todo o Estado, 100 prazas ó ano. Un número que se vai seguir mantendo a pesar das dimensións do novo edificio, 13.000 metros cadrados. Segundo asegura o vicedecano de Ciencias da Información, Xosé Ramón Pousa, as prazas limitadas son o único xeito de poder impartir adecuadamente as clases prácticas.

A Complutense de Madrid oferta 690 prazas

Edificio de Ciencias da Información en La Laguna

Facultade de Ciencias da Comunicación da Autónoma de Barcelona

A Autónoma de Barcelona, ata agora o centro de referencia

SANTIAGO. Redacción

A Facultade de Ciencias da Comunicación da Universidade Autónoma de Barcelona era ata o momento o centro de referencia para as facultades de xornalismo. Este centro, que comezou a funcionar no ano 71-72, foi o que tomaron como modelo o equipo de profesores que deseñou o proxecto para a nova facultade de xornalismo en Santiago de Compostela.

A facultade situada no campus de Bellaterra conta cunha das mellores bibliotecas de toda Europa especializadas en medios de comunicación de masas. Ten tamén importantes fondos na súa hemeroteca, na que se pode consultar prensa catalana, nacional e internacional.

A facultade dispón de instalacións para a práctica fotográfica. Conta cun plató de fotografía, un laboratorio para o procesamento de negativos, dous laboratorios con ampliadoras e unha aula de proxección de diapositivas con capacidade para 120

persoas. Hai tamén equipamento para a realización de fotografía dixital. Seis aulas informatizadas permiten a realización de prácticas de redacción, documentación e publicidade e autoedición e publicación de páxinas web. Os ordenadores destas aulas están, ademais, conectados ás axencias de noticias Efe e Europa Press.

As instalacións da Facultade complétanse cos laboratorios e talleres de son e de imaxe. Os alumnos dispoñen de varias salas dedicadas á televisión (plátos, salas de edición, sala de posproducción non lineal), laboratorios de cine, plató e sala de montaxe), e estudos e locutorios de informativos e dramáticos e estudos de continuidade para a produción radiofónica. As instalacións para os medios audiovisuais contan tamén con dúas salas de redacción, nas que hai unha cabina telefónica para rexistrar as entrevistas ou crónicas e máis un teletipo conectado á axencia Efe

Hemos colaborado con la empresa Constructora San José, S.A. en el recubrimiento en chapa de Zinc de los tejados de la "FACULDADE DE CIENCIAS DA INFORMACIÓN"

CUBIERTAS DE ZINC Y COBRE
BAJANTES • PLEGADOS

LA PERFECTA SOLUCIÓN

Tel.: 981 26 81 44 - FAX: 981 26 87 33
C/ Isaac Peral, 34 - Pol. de la Grela
15008 - La Coruña

Hemos suministrado e instalado en la "FACULDADE DE CIENCIAS DA INFORMACIÓN" las puertas insonoras

PUERTAS ROLVI S.L.

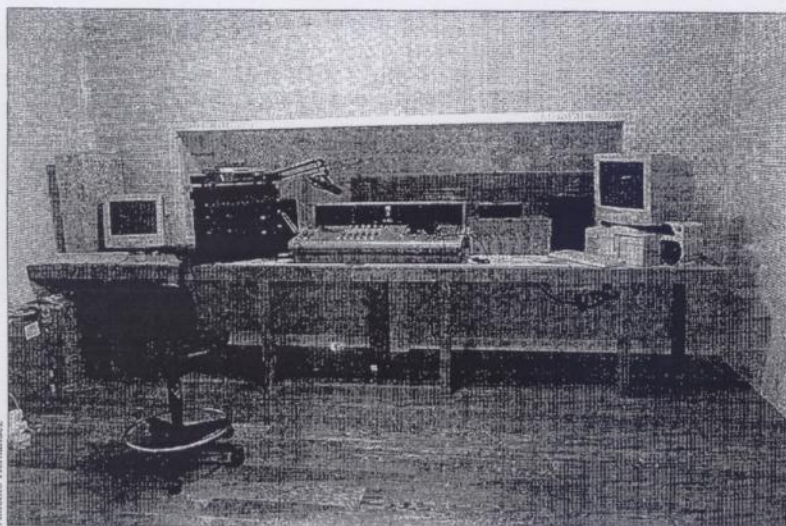
Puertas Automáticas
Puertas Técnicas

ROLVI

INSTALACIÓN
Y MANTENIMIENTO

Tel.: 986 21 34 58
Fax: 986 20 78 46
Menéndez y Pelayo, 30 - bajo
36211 VIGO

Un dos catro estudos de radio cos que conta a nova Facultade de Xornalismo de Santiago

♦ A UNIVERSIDADE COMPOSTELÁ CONTA COAS INSTALACIÓNS E OS RECURSOS PRECISOS

Unha facultade preparada para acolle-la titulación de Comunicación Audiovisual

A nova Facultade de Xornalismo está preparada para acolle-la titulación de Comunicación Audiovisual, un vello desexo da Universidade de Santiago que só depende da Xunta e do Consello Universitario. O edificio de Siza conta con platós, estudos de radio, salas de fotografía e aulas suficientes para acoller ata 200 alumnos de Audiovisuais.

SANTIAGO. Redacción
A ningún se lle escapa que a nova Facultade de Xornalismo foi deseñada tamén para acoller Comunicación Audiovisual, titulación solicitada dende hai anos pola Universidade de Santiago e á que aspiran tamén as institucións da Coruña e de Vigo.

As reivindicacións e os argumentos de Santiago cobran agora máis forza que nunca. A implantación de Audiovisuais no campus compostelán sería unha cuestión de aproveitamento de recursos. A titulación de Xornalismo, alégase dende a facultade, conta xa con profesorado adscrito a área de Comunicación Audiovisual (algo máis dunha vintena de docentes que fixeron o

seu doutoramento ou os concursos a prazas da Universidade pública nesta rama) e a nova facultade ten as instalacións necesarias para impartir a nova licenciatura. O edificio do Campus Norte conta, entre outras dependencias, cun gran plató de cine ó que só lle falta o equipamento para poñerse a funcionar. Existen outros dous platós de televisión e catro estudos de radio, dos que, polo de agora, só se utilizarán dous. Os outros contan xa con mobiliario e están perfectamente insonorizados, pero falta tamén o equipamento. Os futuros alumnos de audiovisuais tamén poderían desfrutar no edificio de Siza do estudio e laboratorios de fotografía, as aulas multimedia, cabi-

nas de vídeo, salas de postproducción ou sala de dobraxe.

A implantación de Audiovisuais en Santiago suporía ademais seguir a liña do resto das facultades españolas de Ciencias da Información, nas que esta titulación se imparte xunto ás de Xornalismo e Publicidade. Pero en Galicia seguíuse un modelo diferente, considerado por determinados sectores como "caótico" ou "ilóxico". Das tres licenciaturas de Ciencias da Comunicación, a Santiago outorgóuselle Xornalismo e a Vigo, no campus de Pontevedra, Publicidade. Quedou pendente Audiovisuais, que se converteu nun froito de discordia entre as tres universidades galegas.

Rendibilidade económica e de coñecementos

DENDE a Universidade de Santiago, e así o explica o vicedecano de Xornalismo, Xosé Ramón Pousa, opínase que a implantación dos estudos de Audiovisuais en Compostela suporía un "considerable aforro de esforzo" porque, ademais, nesta área xa se está traballando arreo dende hai anos, como así o demostra a existencia de cursos de posgrao e doutoramento, os proxectos de investigación feito incluso no eido europeo ou a participación en foros de todo o mundo.

Outro feito a ter en conta é que, segundo as directrices marcadas polo Consello de Universidades, as materias a

impartir no primeiro ciclo de Audiovisuais son, na súa maioría, comúns nas tres ramas de Ciencias da Información e, polo tanto, xa se están a impartir en Xornalismo. Ademais da rendibilidade económica, explica Xosé Ramón Pousa, a creación en Compostela de Audiovisuais suporía tamén un "beneficio productivo ligado ás necesidades formativas, posto que a cidade é cabeceira da radio e da televisión públicas, cun sector do audiovisual fortemente implantado". A oferta dos estudos de Audiovisuais máis próxima a Galicia sitúase agora na Universidade do País Basco e na Complutense de Madrid.

Todos estes razoamentos, e outros, foron xa expostos pola Universidade compostelá, a través da súa Facultade de Xornalismo, na memoria publicada en xaneiro de 1996 sobre a licenciatura de Comunicación Audiovisual. Na introducción desa memoria xa se advertía que "a realidade de Santiago de Compostela como nó de comunicacións internacional, como capital europea da cultura no ano 2000 e como cidade emblemática de Galicia tráenos, como valor engadido, a inmediata proxección duns estudos que nos han permitir completar o eixo dos contidos e entrar a competir na área audiovisual".

O paseo arquitectónico

*Por Carlos Almuiña Díaz

O edificio da Facultade de Xornalismo levantará inevitablemente as comparacións co Centro Galego de Arte Contemporánea, a outra obra que Álvaro Siza proxectou para Santiago. Debo, pois, dicir que a Facultade ten as miñas subxectivas e particulares preferencias. A calidade espacial do percorrido arquitectónico é unha das principais armas que Siza emprega para caracterizala súa arquitectura. O paseo que el nos propón componse dunha secuencia de elementos encadeados: a costa de aproximación exterior, a particular configuración da entrada, o espazo a toda altura do vestíbulo principal, a procesional ascensión do corpo de aulas.

A costa exterior, fronte á fachada sur, oblicua respecto dos eixos principais da edificación, lembra determinados temas da cidade clásica grega. As rampas de ascensión ós santuarios, como no templo de Apolo en Delfos ou no ingreso da Acrópole de Atenas a través dos Propileos; son a maneira grega, acorde coa súa concepción do espazo urbano, para resolver o problema de acceso a un lugar elevado. Moi diferente da apreciación romana do espazo, fundada na clara marcación dos eixos, 'cardo' e 'decumanus', que organizan a cidade e o mundo (urbi et orbi).

O outro xeito de achegarse á facultade, a través dunha escalinata, é, por suposto, máis directo, tamén moito máis duro, pero foxe da axialidade e dirixe ó paseante cara a unha porta de entrada en posesión oblicua respecto da dirección que levaba.

Na entrada Siza remarca a escala relativamente pequena que ten respecto da dimensión total do edificio: a porta ten unha escala "humana", non de superheroes. Consegue así introducir por sorpresa a expansión espacial que por tras dela abre o vestíbulo a toda altura. O tema recorda a sensación evocada polo paso de Alicia ó país das maravillas a través dunha porta diminuta. E logo a referencia no gran vestíbulo volve se-lo espazo exterior, a luz que del nos chega a través dos patios posteriores.

Característica deste edificio e da arquitectura de Siza en xeral é a utilización preferente de estruturas murarias (apoios sobre paredes), en lugar de sistemas de entramados de vigas e piares.

O percorrido a partir do

vestíbulo insinúase pola fluencia do espazo cara ás rampas do corpo de aulas. Outra vez a referencia á Grecia clásica e a invitación a adoptar o paso procesional de ascensión polo camiño iniciático. O que en Delfos eran "tesouros" e templos conmemorativos das distintas "polis", son aquí aulas. O santuario principal de Apolo terá que se-lo espazo da biblioteca. Na biblioteca é onde Siza fai alarde dunha das súas habilidades máis notables. Hai xa ben anos que Pedro Vieira de Almeida, arquitecto e crítico portugués, chamaba a atención sobre a calidade da luz nunha das primeiras obras de Álvaro Siza. O mesmo crítico afirma hoxe "que a cualidade e o control da luz é unha constante na súa obra. A luz marcadamente plástica e táctil" que en Siza "está concebida como fondamente enraizada no expresionismo".

Un apuntamento para destacar a sobriedade no tratamento epidérmico exterior e interior. Sobriedade que lle valeu a cualificación de arquitecto minimalista, pero que agacha de certo a vontade de que sexa o espazo, e a luz que o fai visible, o que realmente se impoña.

E un recordatorio final: a arquitectura é sempre un labor colectivo no que se recollen dedicacións e esforzos de moitas persoas que non sempre aparecen. Polo menos hai que citar (e felicitar) á Universidade de Santiago que, como promotora, puxo as favorables condicións para o desenvolvemento do traballo creativo que se transparenta na unidade de deseño de todo o edificio e do seu equipamento, mobiliario incluído.

O equipo de goberno da Facultade está xustamente orgulloso dun programa de necesidades ben elaborado e "a última" que, ademais de facilitar o labor do proxecto, vailles permiti-lo ofrecemento dun servizo de vangarda no seu campo do ensino e a investigación sobre as ciencias da información.

Arturo Campanero García, arquitecto, e Ubaldo López Botana, arquitecto técnico, membros da Unidade Técnica de Arquitectura da Universidade, fixeron o puntual seguimento de tódalas fases de proxecto e obra. En termos cibernéticos, a eles correspondíalle-lo papel de directores de produción.

Carlos Almuiña Díaz é arquitecto

"Un edificio de museo pero pouco funcional"

SANTIAGO. Redacción

Os alumnos que nestes momentos están en cuarto curso de xornalismo coinciden en sinalar que a facultade é "como un museo". A estética do edificio conta con moitos adeptos entre a primeira promoción que vai saír das súas aulas aínda que algúns xa lle atoparon defectos, sobre todo nos espazos onde se van impartir as clases teóricas. Case todos pensan que coa nova facultade as prácticas se poderán realizar dun xeito moito máis adecuado e que xa non haberá que "pelexar" para poder acceder ás cámaras de televisión, ás mesas de edición ou para poder usa-lo estudio de radio. Ante o que lles deparará o futuro cando rematen a carreira amósanse pesimistas e todos pensan que é moi difícil entrar no mercado laboral.

Julio Pérez considera que o

edificio se fose un museo sería perfecto pero que como facultade non é funcional. "Que non caiba un folio nunha mesa xa é bastante indicativo, ademais, nas aulas non hai cortinas, nin persianas co que vai ser moi difícil a proxección de diapositivas, por exemplo", asegura. As clases prácticas, sen embargo, si que cren que van mellorar "se se cumpren as promesas, en radio, por exemplo, poderase traballar coa dinámica actual e igual pasará coa televisión". Ante o futuro non se amosa moi optimista: "Gustaríame traballar na radio pero tal como está todo vou aceptalo que venía".

Cristina Lorenzo tamén considera difícil o tema do futuro profesional: "Hoxe é difícil atopar un traballo fixo, así que teremos que deixar de lado as nosas preferencias e adaptarnos ó que caia. A ela

da facultade gústalle a mediateca e as cabinas de internet. O principal cambio que se vai notar é nas prácticas: "Imos ter máis equipos, sobre todo en fotografía, do que antes non tiñamos case nada".

A Conchi Bilbao o que menos lle atrae da nova facultade é a súa situación no campus norte. "Eu a principios de curso collín un piso na zona nova para estar preto da facultade e paréceme moi mal que nos cambien á metade do cuadrimestre porque agora vivo lonxe", afirma. O edificio parécelle moi grande para os poucos alumnos que hai en xornalismo, aínda que pensa que as prácticas se farán mellor: "Supoño que agora non haberá que pelexar polos equipos ou polos estudos". Conchi ve o futuro negro: "Traballarei no que xurda, pero se puidese escoller gústame a prensa escrita".

Para Celia Rúa, o máis importante é que coas novas instalacións vaise poder dispor de material adaptado ás

Conchi Bilbao

Celia Rúa

novas tecnoloxías e iso "é crucial" para o futuro, "o principal é colocarse, a min gústanme os medios audiovisuais sobre todo a radio, pero está bastante difícil porque collen xente en prácticas e fan moi poucos contratos". Celia xa estivo preparando os exames na nova facultade e asegura que como edificio lle gusta moito, "recordo o CGAC".

Carmen Fernández asegura que cando un entra no edificio de Siza dá a impresión de que van "colgar cadros polas paredes, a

facultade é preciosa, con mármore por todas as partes". Carmen cre que o que son as clases teóricas, van ser igual que sempre. "As cadeiras non teñen aspecto de ser moi cómodas e nas mesas non caben os folios". Gustaríalle traballar nun gabinete de prensa aínda que "se me ofrecesen traballo daríame igual o medio e collería calquera".

Carmen Fernández

Santiago Montes

Santiago Montes non cre que o cambio de edificio vaia supor moitos cambios na docencia. "Ter unhas boas instalacións está moi ben, pero non son o máis importante da universidade", asegura. A el o edificio tampouco lle parece funcional, considera por exemplo que o auditorio pode quedar pequeno para certos eventos, sobre todo se se compara coa amplitude xeral do edificio de 13.000 metros cadrados.

A primeira promoción pedía unha carreira práctica

SANTIAGO. Redacción

A incerteza ante o futuro profesional unha vez rematada a carreira era unha das máximas preocupacións, igual que as amosadas pola vindeira promoción, entre os primeiros alumnos de xornalismo que estudaron no edificio da Praza de Mazarelos. A primeira promoción da facultade de Ciencias de información de Santiago chegaba á universidade co desexo de atopar unha carreira máis práctica que teórica e facíalo por unha clara vocación. Así se desprenden dunha enquisa realizada por El Correo Gallego que se publicaba en novembro do ano 91, cando facía uns poucos días que se puxera en marcha a facultade.

Os enquisados querían facer xornalismo de investigación e traballar en Galicia. Maiormente preferían a prensa escrita que a ra-

dio ou a televisión. Case todos tiñan claro que querían ser xornalistas e estaban dispostos a estudar fóra de Galicia de non crearse en Santiago esta titulación. Os destinos pensados estaban nas facultades de Salamanca e Madrid. No tocante ó plan de estudos, consideraban que se centraba demasiado en Galicia e que debía estar máis aberto a outras realidades españolas e europeas.

David, de Ferrol, aseguraba que a elección de xornalismo estivo clara xa que "era a carreira que máis me gustaba porque ten moitas posibilidades. ¿O futuro? Gustaríame dedicarme ó periodismo de rúa".

Ana, da Coruña, sentíase "atraída polo mundo da televisión aínda que tamén lle gustaba a radio". Amosábase pesimista xa que "o malo desta profesión é a dificultade

para atopar un bó traballo. Polo que puiden enterarme, entre as persoas relacionadas co medio, fanse prácticas e traballos esporádicos pero non algo estable".

María, da Coruña, tamén pensaba estudar xornalismo fóra de Galicia, "tiña todo preparado para ir a Salamanca". No ano 91 manifestaba as súas dúbidas sobre o futuro profesional xa que "o plan de estudos céntrase demasiado en Galicia e debería ser máis aberto a outras realidades".

Patricia, de Vigo, sempre quixo facer esta carreira, "tiña previsto facela en Madrid". Estaba contenta coa que se lle avencía e non lle vía "moitos inconvenientes. O plan de estudos paréceme ben deseñado e suficiente".

Ana, da Pobra do Caramiñal, tiña previsto trasladarse a Madrid

para estudia-la carreira "xa que é unha vocación que teño desde hai bastante tempo. Tiño moi claro e

Patricia, de Vigo

María, da Coruña

cando souben que se podía facer en Santiago xa non o dubidei. ¿O futuro? Non o teño moi claro pero creo que a carreira pode ter moitas saídas profesionais. Dedicaríame ó que saia, sexa en prensa, radio ou televisión".

Poucos dos que se matricularon no primeiro curso que no que se impartiron as ensinanzas de Xornalismo en Santiago o facían como un camiño de acceso á titulación de Publicidade. Entre eles estaba Analis, da Coruña. "Quería facer Publicidade e a mellor

Analis, da Coruña

Marcos, de Marín

forma de chegar a iso é a través do xornalismo. Desde o ano pasado tiña previsto facer esta carreira", afirmaba Analis no 1991.

Entre os matriculados figuraba tamén un español nacido en Miami con experiencia en medios de comunicación. "Alí traballei nunha pequena emisora de radio polo que sempre me sentín atraído por esta profesión, comentaba Jorge. El estaba matriculado en Medicina tras levar máis de nove anos residindo xa en España pero non o dubidou: "Cando souben que había xornalismo pedín o traslado de contado".

A Marcos, de Marín, do xornalismo atraíao todo xa "que é unha carreira para crea-lo futuro desde a máis radiante actualidade". No ano no que Compostela estreaba a Facultade, Marcos tiña como ilusión "facer grandes reportaxes".

Los trabajos en piedra han sido confiados a:

SOGRANI

Sonense de Granitos, S.L.

Baroña
15979 Porto do Son-A Coruña
Telf.: 981 767292/4 Fax: 981 767747

Elaboración, colocación e restauración de granitos e mármore.
Canteira propia de silvestre país.

El 'milagro' de la USC

Fraga: "Esperamos que salgan profesionales con generosidad para dedicar sus esfuerzos al progreso gallego"

El presidente de la Xunta, Manuel Fraga, que fue el encargado de cerrar el acto inaugural, recordó que el Gobierno gallego "no regateará esfuerzos para que las tres universidades gallegas puedan cumplir adecuadamente con sus obligaciones, tanto docentes como de investigación".

Así, abogó porque la mutua colaboración institucional continúe en los próximos años, lo que a su juicio redundará en la mejora de la calidad de la enseñanza superior.

"El pueblo gallego, que paga esta inversión, tiene derecho a esperar beneficios de ella y aguardar que de aquí salgan profesionales de la información bien formados académicamente y con la generosidad suficiente para dedicar el mejor de sus esfuerzos al progreso de Galicia", señaló.

Fraga se refirió a la Facultad como "una prueba más de esta cinco veces centenaria universidad que, con firmeza y con visión de futuro, sigue consolidando la infraestructura necesaria para que se pueda llevar a cabo una excelente labor universitaria" y destacó que la nueva Facultad completa la infraestructura del Campus compostelano, con un edificio para la docencia y la investigación.

La Facultad de Xornalismo dispone de una superficie total de 12.900 metros cuadrados, con capacidad para 750 alumnos, y una inversión de más de 1.400 millones. El nuevo edificio está dotado con mediateca, once aulas informatizadas para redacción, varios laboratorios de fotografía, dos estudios de radio con público, dos estudios de continuidad, tres cabinas de crónicas, dos platos de TV, dos aulas de proyección-visionado y dos cabinas de visionado, además de un auditorio, aulas y despachos de los profesores.

Por otra parte, un reducido grupo de estudiantes de los Comités Abertos de Facultad (CAF) aprovechó la inauguración del centro para reivindicar "una Facultad de periodismo para los estudiantes" y protestar por el "despilfarro de dinero sin atender a las necesidades reales de los alumnos".

♦ EL DECANO XOSÉ LÓPEZ HARÁ DE LA NUEVA FACULTAD UN LUGAR PARA REFLEXIONAR, INNOVAR Y ACTUAR

Darío Villanueva ve en Xornalismo una propuesta de futuro al servicio de Galicia

Con la presencia de las principales autoridades políticas y académicas, el decano de Xornalismo, Xosé López, comenzó el acto inaugural del ya famoso

edificio de Siza señalando que "nuestro compromiso es que esta Facultad sea un lugar para reflexionar, idear, innovar y actuar". El rector, que llegó a

calificar de "milagro" arquitectónico el edificio, aseguró que la USC quiere presentar esta obra como "una propuesta de futuro al servicio de Galicia".

SANTIAGO. Redacción

Aunque muchos ya lo habían visto o habían oído hablar de él, el edificio que alberga la Facultad de Xornalismo no dejó de sorprender y dejar maravillados a los asistentes a la inauguración del gran proyecto concebido por el prestigioso arquitecto portugués Álvaro Siza.

En un acto presidido por Fraga, la Universidad compostelana presentó ayer el estreno de la Facultad con la exhibición de un vídeo de los pasos arquitectónicos seguidos hasta la finalización de un edificio que conjunta vanguardia y tecnología.

En primer lugar, tomó la palabra el decano Xosé López quien aseguró a los presentes que hoy -por ayer- venía a darles una "buena noticia". Se refirió a la nueva Facultad como el centro de formación de comunicadores de Galicia y aseguró que con este nuevo edificio "cumplimos con un nuevo objetivo que nos permitirá seguir trabajando en la formación de periodistas, en la investigación y en la formación continua de los comunicadores".

Por su parte, el rector de la Universidad de Santiago, Darío Villanueva, subrayó que en esta inauguración "presentamos el primer edificio universitario del siglo XXI para una Universidad fundada a finales del XV". El rector no dejó escapar la ocasión para, de forma velada, apuntar que no era su intención aprovechar que la USC cuenta con estas instalaciones para solicitar algún tipo de prioridades, en referencia a la titulación de Audiovisuales, aunque calificó de "absurdo" cualquier intento de "localismo cuando Galicia debe ocupar un lugar en la globalización de la comunicación".

Las principales autoridades gallegas, encabezadas por Manuel Fraga, tras entrar en la Facultad de Xornalismo

Álvaro Siza: "Disfruté concibiendo esta obra"

El padre del edificio que alberga Xornalismo, el prestigioso arquitecto portugués Álvaro Siza, se mostró ayer muy satisfecho, llegando a definir su obra como "un trabajo feliz" donde se sintió totalmente arropado por el apoyo "constante" de la Universidad, así como todos los participantes en el proceso, desde profesores de la propia Facultad hasta el equipo técnico.

Para Siza, la principal razón de su satisfacción se centra en haber podido hacer "no sólo una concepción arquitec-

tónica del edificio, sino también diseñar el mobiliario". "Este placer de construir", dijo, "es esencial en la práctica de la arquitectura que, en caso contrario, puede llegar a ser un proceso infernal".

Contento con el control absoluto sobre su obra y también con el "excelente" acabado del edificio, Siza recordó que la utilización del mármol, la madera y los protectores de las paredes, "es imprescindible para proteger en el tiempo una obra de estas características". Así, apuntó como una de las curiosidades del diseño

de un paraguas, no externo. La idea del arquitecto luso es "no mojar y así no deteriorar el edificio", por lo que optó por dejar los paraguas fuera del mismo. Una barandilla en el exterior será el lugar donde el medio millar de alumnos de Xornalismo tendrá que dejar su paraguas "bajo llave", la misma que tendrá cada uno para su propia taquilla que servirá de guardarropa.

Otro aspecto que resaltó es la luz natural que ilumina el edificio, ya que como explicó "donde no hay luz natural no hay arquitectura". ♦

Panasonic

Automatización de Oficinas

DISTRIBUIDOR OFICIAL:

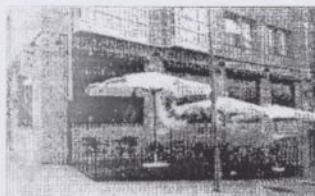
La Tecla

MECANIZACIÓN DE OFICINAS

Avda. Camino do Francés, 10 • Telf.: 981 575 745 • Fax: 981 575 806
SANTIAGO

ELBON DE JUAN
Jamonería

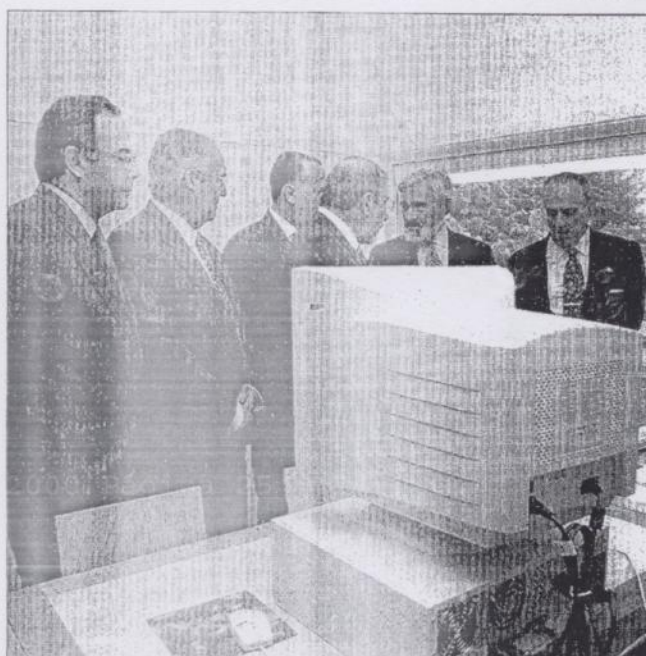
Especialidad en selectos jamones

Calle Valiño, 2 - Telf. 981 564 788
Esq. Rúa París - Fontiñas - SANTIAGO

El 'milagro' de la USC

El rector Darío Villanueva, dirigiéndose a los asistentes al acto inaugural de la nueva facultad

Siza, en el centro hablando con Villanueva, junto al resto de autoridades

♦ AUTORIDADES POLÍTICAS Y ACADÉMICAS SE RINDEN ANTE EL EDIFICIO DE SIZA

Decanos de toda España dicen que Xornalismo es un ejemplo a seguir

Una portavoz de los decanos de Facultades de Ciencias de la Información de toda España, que ayer asistieron a la inauguración de Xornalismo, dijo que "es un ejemplo a se-

guir ahora y también en el futuro". En la 'puesta de largo' de la facultad estuvieron presentes las principales autoridades políticas y académicas de la comunidad gallega.

SANTIAGO. Redacción
La vicedecana de la Facultad de Ciencias de la Información de la Universidad del País Vasco, en representación de la veintena de decanos de toda España que ayer asistieron a la inauguración de Xornalismo, calificó la edificación de "estupenda", además de asegurar que tras haberles mostrado los contenidos "se ve que no solamente es forma, sino que está pensada para responder a las necesidades del mundo de la comunicación, no sólo hoy sino en el futuro".

También la decana de la Facultad de La Laguna (Tenerife) aseguró que la facultad compostelana es un ejemplo para el resto

de las facultades "porque tiene un avance de multimedia y de medios de comunicación imprescindible para estos momentos en que vivimos. Se ha hecho un gran esfuerzo y el equipamiento es inmejorable".

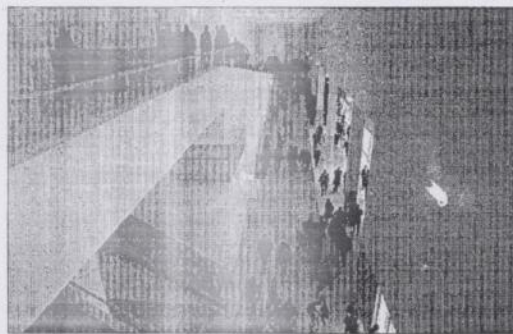
Junto a esta delegación, estuvieron presentes en la inauguración oficial de Xornalismo el presidente de la Xunta, Manuel Fraga; el presidente del Parlamento, José María García Leira; el delegado del Gobierno, Juan Miguel Diz Guedes; el consejero de Educación, Celso Cuadrás; el rector de la Universidad de Santiago, Darío Villanueva; y el alcalde de Santiago, José Sánchez Bugallo. Además, estu-

ron presentes representantes del Ayuntamiento de Santiago, como el popular Dositeo Rodríguez o por parte nacionalista Encarna Otero, además del anterior alcalde, Xerardo Estévez.

Dentro del ámbito académico, además del decano de Xornalismo, Xosé López, y el vicedecano de esta facultad, Xosé Ramón Pousa; también acudieron a la cita la práctica totalidad de los vicerrectores de la USC. También asistieron los anteriores decanos de Xornalismo, Emilio Prado y Margarita Ledo, así como el ex rector de la USC, Ramón Villares, junto a representantes de distintos medios de comunicación gallegos.

Tres estudiantes leyendo el suplemento sobre la facultad de EL CORREO

Panorámica de una parte de la nueva facultad concebida por Álvaro Siza

X ANIVERSARIO ESCOLA GALEGA
DE ADMINISTRACIÓN
PÚBLICA

PREMIO MANUEL COLMEIRO 2000

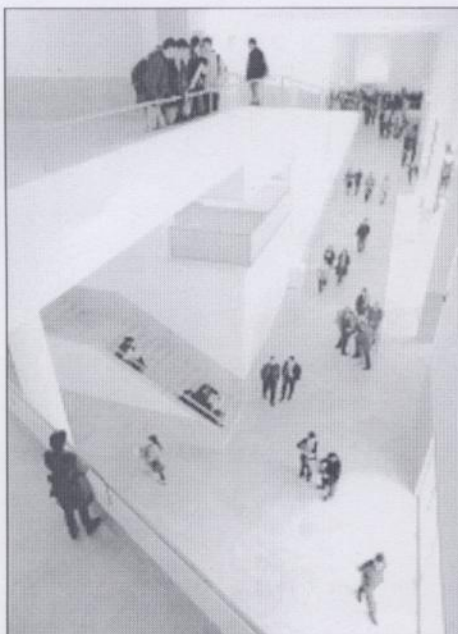
Obxecto: A EGAP premia estudos e traballos inéditos sobre a Administración Pública de Galicia realizados desde unha perspectiva xurídica, económica, sociolóxica, etc.

Dotación económica: 750.000 pesetas.

Prazo de presentación dos traballos: Ata o 30 de outubro de 2000

Bases da convocatoria: DOG nº .40, do 28 de febreiro de 2000

Información: Escola Galega de Administración Pública (EGAP)-Rúa de Madrid, 2-4. 15707 Santiago de Compostela * Teléfono: 981.546.040/6249

Los asistentes a la inauguración conocieron ayer las instalaciones de 13.000 metros cuadrados donde se formarán los futuros profesionales de la comunicación gallegos

Xornalismo, todo un acontecimiento social

: Numerosas personalidades, profesionales de la comunicación, alumnos y ex-alumnos de Xornalismo se dieron cita ayer en el campus norte para inaugurar las nuevas instalaciones de Xornalismo. Además de Manuel Fraga; el rector, Darío Villanueva; el decano, Xosé López, y el arquitecto autor del proyecto, Álvaro Siza, que compartieron tribuna, entre los presentes se hallaban el consejero de Educación, Celso Currás; el presidente del Parlamento, García Leira; el delegado del Gobier-

no, Diz Guedes; el alcalde Xosé S. Bugallo y su antecesor, Xerardo Estévez; el presidente del Consello da Cultura, Carlos Casares; el escritor e ingeniero en Telecomunicaciones Xavier Alcalá; concejales de los tres grupos municipales; el líder del BNG, Xosé Manuel Beiras; el director general de la RTVG, Francisco Campos; los anteriores decanos del centro, Emilio Prado y Margarita Ledo, el ex-rector Ramón Villares, el director de la obra, Carlos Seoane, y directivos de la constructora San

José. Siza, que no recibió más que elogios en los discursos oficiales, manifestaría posteriormente que este edificio ocupa un lugar importante en su obra al permitirle diseñar los muebles del mismo y por su acabado, «el que mejores acabados tiene de los que hice en los últimos diez años», así como calidad para su manutención. Una edificación estupenda, en opinión de los decanos de las demás facultades de la especialidad en España (también presentes), según la vicedecana de la facultad del País Vas-

co, Lucía Martínez, y un ejemplo por su equipamiento multimedia, según la decana de La Laguna, Margarita Antón. La nota discordante la puso un reducido grupo de los CAF —desplegó una pancarta en el acceso al centro y llenó de planfletos el recibidor— que considera que la funcionalidad de la facultad «é cando menos discutible» y que la inversión económica en la misma pudo ser más «racional». El decano sostiene que si algo hubo en este proyecto fue racionalización de recursos.

CÓMPRESE UNA CASA POR EL PRECIO DE UN ALQUILER
CHALETES DESDE 210 M² DOTADOS DE JARDÍN,
APARCAMIENTO CUBIERTO, PISCINA, ETC.
☎ 981-691770

Residencial
PORTO AVIEIRA

A SIN PLAZOS
ENTRADA

A 10 minutos de Santiago

UNIVERSIDADE DE
SANTIAGO DE COMPOSTELA

GABINETE DE RELACIÓNS EXTERIORES
Vicerreitorado de Comunicación
e Proxección Exterior

Colexio de Santiago, Praza do Obradoiro, s/n
15782 Santiago de Compostela
Tel. 981 58 01 71 Fax. 981 578 017

UNIVERSIDADE
DE VIGO

**CONVENIO DE COLABORACIÓN ENTRE A UNIVERSIDADE DE VIGO E A
UNIVERSIDADE DE SANTIAGO DE COMPOSTELA PARA A APROBACIÓN
DO PLAN DE ESTUDIOS DE LICENCIADO EN COMUNICACIÓN
AUDIOVISUAL.**

REUNIDOS

Dunha parte,

O Excmo. Sr. D. Domingo Docampo Amoedo, Rector Magnífico da
Universidade de Vigo, en nome e representación da mesma,

Doutra parte,

O Excmo Sr. Don Senén Barro Ameneiro Rector Magnífico da Universidade de
Santiago de Compostela, en nome e representación desta Institución,

Ambalas partes recoñécense mutua capacidade de obrar

EXPOÑEN

Que o Consello Universitario de Galicia en uso das súas competencias ten
informado entre as novas titulacións para o curso 2003-2004, a de Licenciado
en Comunicación Audiovisual, con carácter compartido entre a Universidade
de Santiago de Compostela e a Universidade de Vigo.

Que a Xunta de Galicia aprobou esta titulación mediante Decreto 265/2003
data do 15 de maio de 2003 (DOG do 23 de maio de 2003).

Que as Universidades de Santiago e Vigo teñen realizadas, de xeito conxunto,
as actuacións precisas para que o Consello de Coordinación Universitaria
verifique a conformidade do plan coas directrices xerais do plan para a súa
homologación.

Que a Universidade de Santiago de Compostela e a Universidade de Vigo en
exercicio da súa autonomía consideran axeitado ós seus fins institucionais o
establecemento de relacións interuniversitarias no ámbito de xestión e docente
para a implantación da referida titulación.

Considerando, polo tanto, o interese compartido na implantación da citada
titulación, as partes subscriben o presente Convenio de colaboración con
suxeición as seguintes

UNIVERSIDADE DE
SANTIAGO DE COMPOSTELA

GABINETE DE RELACIÓNS EXTERIORES
Vicerreitorado de Comunicación
e Proxección Exterior

Colexio de Santiago de Compostela
15782 Santiago de Compostela
Tel. 981 58 00 00 Fax 981 58 01 7

UNIVERSIDADE
DE VIGO

CLÁUSULAS

PRIMEIRA-OBXECTO

O presente Convenio ten por obxecto a regulación das bases de actuación para a xestión da titulación compartida de Licenciado en Comunicación Audiovisual.

SEGUNDA- CARACTERÍSTICAS DA TITULACIÓN

A titulación de "Licenciado en Comunicación Audiovisual" é unha titulación compartida entre as Universidades de Santiago de Compostela e Vigo que se xestionará de xeito independente mediante materias compartidas adscritas a cada campus.

A Universidade de Santiago e a Universidade de Vigo asumen a xestión independente da referida titulación que se impartirá integramente por cada Universidade con itinerarios curriculares diferenciados e especializados.

Os alumnos desta titulación serán alumnos das dúas universidades a efectos xurídicos coas especificidades establecidas no articulado deste Convenio.

TERCEIRA- ACCESO A TITULACIÓN

As Universidades de Santiago e Vigo ofertarán de xeito independente o número de prazas da titulación.

O acceso en primeiro curso por primeira vez realizase a través da CIUG en función das prazas ofertadas por cada Universidade.

O acceso ós segundos ciclos farase en función das normas e procedementos que teña establecido cada Universidade. Os alumnos poderán formular solicitude de ingreso en calquera das dúas Universidades, ou nas dúas á vez, debendo optar, no caso de ser admitido nas dúas, por unha delas no momento de formalizar a matrícula.

CUARTA- MATRÍCULA

Os alumnos matricularanse nunha das dúas Universidades e nela exercerán os seus dereitos e responderán dos deberes inherentes a súa condición de estudante desa Universidade.

En particular, o abono de prezos de matrícula, xestión do expediente, bolsas, servizos, representación institucional, etc., exerceráse na universidade onde se atope matriculado.

Os alumnos matriculados nunha Universidade poderán trasladar o seu expediente á outra con carácter anual, sen que tal feito teña a consideración xurídica de traslado, polo que non se aboarán prezos por tal concepto.

UNIVERSIDADE DE
SANTIAGO DE COMPOSTELA

GABINETE DE RELACIÓNS EXTERIORES
Vicerreitorado de Comunicación
e Proxección Exterior

Colexio de Santiago de Compostela, Praza do Obradoiro, s/n
15782 Santiago de Compostela
Tel. 981 58 11 11 / 578 017

UNIVERSIDADE
DE VIGO

Así mesmo, os alumnos desta titulación compartida poderán matricularse de disciplinas que se impartan en universidade distinta da que se atopen matriculados. O alumno aboará os prezos na universidade na que se atope matriculado e esta comunicará a outra universidade esta inscrición para os efectos da súa inclusión nun expediente específico así como nas actas da disciplina. Para estes efectos poderán establecerse mecanismos de compensación económica entre as universidades.

Os complementos de formación necesarios para cursar o segundo ciclo poderán ser cursados en calquera das universidades asinantes do presente convenio e serán recoñecidos automaticamente pola universidade na que se atope matriculado.

QUINTA- TITULACIÓN

O título de licenciado será único e correspóndelle a xestión da expedición á Universidade onde o alumno remate os estudos conducentes ó título, facéndose constar no mesmo o carácter de titulación compartida entre as Universidades de Santiago de Compostela e de Vigo, de acordo coas normas do Ministerio de Educación Cultura e Deportes (MECD) para titulacións compartidas.

SEXTA.- PROFESORADO

Os profesores que impartan docencia da titulación nas dúas universidades ou no campus da outra Universidade terán de maneira tácita e automática a concesión da Comisión de Servizos. A estes efectos figurará na Programación Académica que fixen as respectivas universidades.

As cuestións derivadas do intercambio de profesores serán aprobadas pola Comisión de seguimento.

SÉTIMA- COMISIÓN TÉCNICA

Para o desenvolvemento dos aspectos da xestión académica e de profesorado non contemplados no presente Convenio constituirase unha comisión técnica de carácter paritario. Os acordos desta Comisión Técnica, unha vez ratificados pola Comisión de Seguimento, incorporaranse como anexos ó presente Convenio.

OITAVA- COMISIÓN DE SEGUIMENTO

Para levar ó efecto o establecido no presente Convenio créase unha Comisión de Seguimento que terá as seguintes competencias:

- O adecuado seguimento, interpretación e execución de accións concretas derivadas do contido do Convenio.

UNIVERSIDADE DE
SANTIAGO DE COMPOSTELA

GABINETE DE RELACIÓNS EXTERIORES
Vicerreitorado de Comunicación
e Proxección Exterior

Colexio de Santiago de Compostela, s/n.
15782 Santiago de Compostela
Tel. 981 58 00 00 Fax. 981 58 01 7

UNIVERSIDADE
DE VIGO

- A resolución de discrepancias en orde á execución do convenio.
- Solventa-las lagoas que se detecten para a execución do pactado así como proponse *addendas* ó Convenio
- Resolver as cuestións relativas ó intercambio de profesorado.
- Ratificar os acordos da Comisión Técnica e acordar que se incorporen ó Convenio.

Integran a Comisión de seguimento:

- • Pola Universidade de Santiago:
 - O Vicerreitor de Organización Académica e Profesorado
 - O Decano de Facultade de Ciencias da Comunicación
 - O Secretario Xeral adxunto
- • Pola Universidade de Vigo:
 - O/A Vicerreitor/a de Organización Académica e Profesorado
 - O Decano da Facultade de Ciencias Sociais
 - A Secretaría Xeral

NOVENA.- ENTRADA EN VIGOR E FIN DO CONVENIO

O convenio entrará en vigor ó día seguinte da súa sinatura e manterase en vigor durante a vixencia do Plan, salvo acordo expreso das partes noutro sentido.

DÉCIMA.- XURISDICCIÓN

A Universidade de Vigo e a Universidade de Santiago comprométense a resolver de maneira amistosa calquera desacordo que poida xurdir no desenvolvemento do presente acordo.

As cuestións litixiosas que puideran xurdir na execución do Convenio corresponden á Xurisdicción Contenciosa-administrativa, en particular á Sala do Contencioso-Administrativo do Tribunal Superior de Xustiza de Galicia, dado o carácter administrativo do convenio.

E en proba de conformidade de canto antecede, asinan por duplicado o presente acordo, en Santiago a 21 de xullo de 2003.

Asdo.. Domingo Docampo Amado

Senén Barro Ameneiro

Ignacio Ramonet: [Información, Universidad y Democracia en la Era de la Globalización](#) Discurso de investidura como doutor 'honoris causa' Santiago de Compostela, 26 de Xuño de 2003

En primer lugar quiero agradecerle a la Universidad de Santiago de Compostela, a su Rector magnífico y a todo el claustro de profesores el gran honor que me hacen al concederme el título de Doctor Honoris Causa.

Muy particularmente quiero expresar mi mayor agradecimiento a la doctora Margarita Ledo.

Quisiera en fin reflexionar un momento con ustedes sobre un tema de profunda actualidad y que yo titularía de la manera siguiente : "Información, Universidad y Democracia en la Era de la Globalización".

En mi opinión, es un tema capital. No es un problema marginal ni periférico, con respecto al problema de la globalización liberal. Es capital porque la información, durante mucho tiempo, en el marco de las democracias, fue un recurso de los ciudadanos frente a los abusos del poder. Durante mucho tiempo, en los países democráticos, se estimaba que los poderes tradicionales - legislativo, ejecutivo y judicial -, podían equivocarse y cometer atropellos contra los ciudadanos. No me refiero a los países autoritarios o dictatoriales, donde es obvio que el poder político es el principal responsable de todos los abusos contra los derechos humanos y de todas las censuras contra las libertades. No, me estoy refiriendo a los países democráticos en los cuales las leyes (votadas democráticamente), el gobierno (elegido democráticamente) y la justicia (independiente del poder político) pueden cometer graves abusos, cada uno a su manera: por ejemplo, condenar a un inocente - recordemos el caso Dreyfus en Francia -, votar leyes discriminatorias respecto a alguna minoría - como en Estados Unidos durante decenios contra los Afro-Americanos -, o tomar decisiones de orden social, por parte del ejecutivo, que también pueden afectar negativamente a un sector de la sociedad, como lo estamos viendo en muchos países europeos con respecto a los inmigrantes.

Los medios de comunicación y los periodistas, en ese contexto, siempre consideraron como un deber denunciar esos atropellos, discriminaciones y abusos. Por eso, durante mucho tiempo, se habló del "cuarto poder", y se consideraba que la prensa y los periodistas, en tanto que "cuarto poder" constituían, en realidad, un contra-poder.

El "cuarto-poder" era, en definitiva, gracias a los medios de información, el poder del que disponían los ciudadanos para criticar, rebatir, oponerse, en un marco democrático, a decisiones legales que podían ser inicuas, injustas, y hasta criminales contra algunos ciudadanos inocentes.

Estimo que desde hace unos 15 años, a medida que se aceleraba la globalización liberal, ese "cuarto poder" iba perdiendo su función de contra-poder. Lo que hemos descubierto, al analizar la globalización, al estudiar de qué manera hoy se establecía un capitalismo de nuevo cuño, un capitalismo que ya no es meramente industrial, sino financiero, un capitalismo de la especulación, en la fase actual de la globalización en la que el poder lo poseen esencialmente unos grupos económicos planetarios, en esta fase en que, en definitiva, el debate principal reside en enfrentamientos frontales entre el mercado y la sociedad, entre lo privado y lo público, entre lo individual y lo colectivo, entre el egoísmo y la solidaridad, observamos que los medios de información dejaron de constituir un contra-poder.

En el marco de esa filosofía de la globalización económica, las empresas globales tienen ahora un papel más importante, a veces, que el de muchos gobiernos o de muchos estados. Esas empresas y los empresarios que las dirigen son los que cada año se reúnen en Davos, en el marco del Foro económico mundial precisamente, donde se juntan los nuevos amos del mundo. En ese marco, en ese contexto geoeconómico y geopolítico de lo que significa hoy la globalización, se produjo una importante transformación de los medios de comunicación de masas. En el corazón mismo de la estructura industrial y de la propiedad económica de los medios.

Globalmente, hoy día, los medios de comunicación (emisoras de radio, prensa escrita, canales de televisión, Internet)

pertenecen, cada vez más, a grandes grupos mediáticos que tienen también una vocación global, una vocación mundial. Como el grupo News Corp del Sr Rupert Murdoch, o AmericaOnline, o Viacom, o Microsoft. Grupos que tienen nuevas posibilidades de expansión, gracias a la transformación de la técnica, en la medida en que la "revolución digital" rompió las fronteras que antes separaban escritura, sonido e imagen. Esta revolución ha permitido el surgimiento de Internet que aparece como un cuarto medio, una cuarta manera de expresarse.

Con esta "revolución digital", las empresas mediáticas agrupan ahora, no sólo a los medios de comunicación tradicionales (prensa, radio y televisión), sino también a todo lo que podríamos llamar el sector de la cultura de masas, de la comunicación y de la información. Estas tres esferas estaban antes aisladas: por una parte la cultura de masas, con su lógica comercial, sus creaciones populares, sus objetivos de mercado planetario; por otra parte, la comunicación, en el sentido tradicional, o sea la publicidad, el mercadeo, la propaganda; y, en fin, la información, con las agencias de prensa, los noticieros, los diarios, los canales de información continua, los periodistas de todo tipo.

Esas tres áreas - cultura de masas, comunicación e información - antes tan separadas, constituyen hoy día una sólo y única área, en la que cada vez hay menos diferencias entre la actividad que se hace en el marco de la información y la actividad que se puede hacer en publicidad o en cultura de masas.

Pero además estas nuevas empresas mediáticas gigantescas, estos productores de símbolos también suman a sus actividades mensajes de otro tipo, como los video-juegos, los DVD, los CDs musicales, la música popular, las distracciones, las ciudades de ocio tipo Disneyland, por ejemplo, y también pueden integrar el cine de diversión, la televisión, los dibujos animados, las tiras cómicas, el deporte-espectáculo, la edición de libros, etc.

Es decir, tenemos ahora unos grupos mediáticos que poseen dos características nuevas. Primera característica: se ocupan de todo lo que puede ser escrito, todo lo que puede ser filmado y todo lo que puede ser

difundido mediante el sonido y, además, lo difunden por todo tipo de canales, ya sea a través de la prensa tradicional de papel, por las radios, por las televisiones hertzianas o satelitarias, así como por Internet, y por todos los tipos de difusores posibles, en técnica digital.

Segunda característica: son grupos mundiales, planetarios, y no solo nacionales o locales. Por ejemplo, Orson Welles criticaba el "super-poder" de "Citizen Kane" en los años 1940. Pero hoy nos damos cuenta de que en definitiva el Sr. Kane no era más que el propietario de unos cuantos periódicos de prensa escrita en un único país. Es decir disponía de un poder enano (aunque no por ello dejaba de ser eficaz a escala local o provincial) frente a los archipoderes de los megagrupos mediáticos de nuestro tiempo.

Hoy, estas hiper-empresas poseen todos los sectores mediáticos en muchos países, en casi todos los continentes y, por consiguiente, los megagrupos mediáticos, como la News Corp Viacom, NBC, AOL-Time-Warner, son ahora actores centrales de la globalización económica. Y su capacidad de adquirir aún más poder mediante una mayor concentración sigue aumentando, como lo muestra la decisión adoptada el día 4 de este mes de junio por la Federal Communications Commission (FCC) y que permite a los mastodontes de los media en Estados Unidos aumentar aun más su tamaño.

La globalización es también la globalización de los medios de comunicación y de información, y estos megagrupos ya no se plantean como objetivo cívico el de ser un "cuarto poder" para corregir los disfuncionamientos de la democracia y perfeccionar así este sistema político. Ni desean ser un "cuarto poder", ni tampoco se proponen actuar como un contra-poder.

Podríamos decir que si estos grupos constituyen un eventual "cuarto poder", sería en el sentido de que ese cuarto poder se une, se añade, se suma a los otros poderes existentes - legislativo, ejecutivo, judicial -, al poder político y al poder económico, para aplastar a su vez, como poder suplementario, al ciudadano.

Por consiguiente, la cuestión cívica que se plantea es ¿cómo resistir, reaccionar, cómo oponerse, frente a lo que fue durante mucho

tiempo el único poder de los ciudadanos en oposición a los poderes dominantes? ¿Cómo resistir frente a la ofensiva de este nuevo poder que en cierta medida traicionó al ciudadano pasándose al adversario?

Pienso que lo que se debería hacer es crear sencillamente un "quinto poder". Un quinto poder que nos permita oponer una fuerza cívica ciudadana a esa nueva suma, a esa nueva alianza de poderes. Un "quinto poder" cuya función sería la denuncia del nuevo superpoder de los medios, de las grandes industrias mediáticas, vectores y cómplices de la globalización. Esos medios que hoy, en algunas circunstancias, no sólo han dejado de defender a los ciudadanos sino que a menudo actúan contra el pueblo en su conjunto. Como lo estamos viendo en el enfrentamiento que se desarrolla actualmente en Venezuela. En Venezuela, donde la oposición política fue barrida en 1998 en elecciones libres y democráticas, donde la oposición política fué democráticamente derrotada, los grupos mediáticos de prensa, radio y televisión más importantes del país se lanzaron desde hace más de dos años a una guerra mediática contra la legitimidad democrática que representa el gobierno del Sr. Hugo Chavez. Se piense lo que se piense de éste y de su gobierno, hay que constatar que contra ellos, los medios de información en manos de unos cuantos privilegiados han utilizado toda la artillería de las manipulaciones, de las mentiras, de las falsedades para intentar intoxicar las mentes de los ciudadanos, en una guerra ideológica abierta para defender sus privilegios y oponerse a toda reforma social y a todo reparto equitativo de la riqueza.

El caso de Venezuela es ejemplar de la nueva situación internacional en la que unos grupos mediáticos enfurecidos asumen abiertamente su nueva función de perros guardianes del orden económico establecido, y su nuevo estatuto de poder antipopular y anticidadano. Esos grupos no se asumen sólo como poder mediático, sino - sobre todo - como poder ideológico. Un poder ideológico que trata de contener las reivindicaciones populares y que ambiciona apoderarse del poder político (como lo hizo, democráticamente, en Italia, el Sr. Silvio Berlusconi).

El caso ejemplar de Venezuela, esa "guerra sucia mediática" contra el presidente Chávez, varias veces elegido democráticamente, que

le impide realizar las reformas sociales votadas por la mayoría de los ciudadanos, esa manera de oponerse y de sabotear el resultado de una elección totalmente democrática, es lo que en los años 1970 hizo el diario El Mercurio en Chile contra el gobierno democrático de Salvador Allende, o lo que hizo en los años 1980 el diario La Prensa en Nicaragua contra los sandinistas, o la misma campaña que mañana los grandes medios pueden llevar a cabo en Ecuador o en Brasil o en Argentina contra toda reforma democrática que modifique la jerarquía del poder y de la riqueza.

Ya no son sólo los poderes de la oligarquía tradicional, ya no son sólo los poderes de la reacción tradicional, ahora los poderes mediáticos son los que pasan a dar la batalla política - ¡en nombre de la libertad de expresión! - contra los programas que defienden los intereses del conjunto de los ciudadanos. Esta es la fachada mediática de la globalización. Y esta fachada es la que revela de la manera más clara, más evidente, mas caricaturesca, la ideología de la globalización liberal.

De ahí que medios de comunicación y globalización sean dos conceptos íntimamente ligados, y que sea necesario desarrollar una reflexión sobre cómo nosotros, los ciudadanos, podemos exigir de los medios más ética, cómo podemos exigir que simplemente digan la verdad, exigir el respeto de una deontología que obligue a los periodistas - la mayoría de ellos serios y honestos -, a actuar en función de su conciencia y no a actuar en función de los intereses de los grupos, de las empresas o de los patronos que los emplean.

Hemos constatado que, por una parte, los medios son utilizados hoy como un arma de combate en la nueva guerra ideológica. Pero también que la información por su explosión, por su multiplicación, por su sobreabundancia, se encuentra hoy literalmente contaminada, envenenada por toda clase de mentiras, emponzoñada por los rumores, por las distorsiones, y por las manipulaciones. De ahí que los ciudadanos tengan una necesidad urgente de recurrir a un referente que les garantice o que les asegure que la información que el ciudadano va a consumir, es una información válida, seria, segura, verídica, verdadera.

Está pasando con la información, lo que ha pasado con la alimentación. Durante mucho tiempo la alimentación fué muy escasa y en muchos lugares del mundo, en los países pobres del Sur por ejemplo, sigue siendo escasa. En muchos países, la alimentación se sigue caracterizando por la penuria, y en los países hoy desarrollados también se caracterizó por la penuria durante mucho tiempo. Pero cuando, gracias a la revolución agrícola, la superproducción permitió, por ejemplo en los países europeos, producir abundancia de alimentación, nos dimos cuenta de que muchos de los alimentos que consumimos están contaminados, envenenados por pesticidas, mal elaborados, y causan enfermedades, producen cáncer, producen toda clase de problemas de salud y pueden hasta causar la muerte, como la peste de las vacas locas. Antes podíamos morir de hambre, pero hoy podemos morir por comer alimentos contaminados...

Con la información ocurre igual. Históricamente la información ha sido muy escasa, frecuentemente no había. En las dictaduras no hay una información fiable, de calidad, pero hoy, en los países democráticos, la información se ha multiplicado, ha estallado, desborda por todas partes. Empédocles decía que el mundo estaba hecho de la combinación de cuatro elementos: aire, agua, tierra y fuego. Pues hoy podemos decir que la información es tan abundante que constituye un quinto elemento.

A la vez constatamos que la información está, como los alimentos, contaminada. Hoy, la información que consumimos, muchas veces nos está envenenando el espíritu, emponzoñando el cerebro, tratando de manipularnos, de intoxicarnos, está tratando de colocar en nuestra mente ideas ajenas a las nuestras. Por consiguiente, es necesario elaborar lo que yo llamo una "ecología de la información". Hay que limpiar esa información de la "marea negra" de mentiras, descontaminarla. Los ciudadanos deben hoy mobilizarse para exigir que los medios pertenecientes a esos grandes grupos tengan un respeto elemental de la verdad, porque la verdad constituye en definitiva la legitimidad de la información.

Por eso he propuesto que se cree el Observatorio Internacional de los Medios - Media Watch Global. Para disponer de un arma cívica, pacífica, que van a utilizar ahora

los ciudadanos para oponerse al nuevo superpoder de los medios.

La Asociación Media Watch Global es una de las expresiones del movimiento social planetario reunido en Porto Alegre (Brasil). En plena globalización liberal, expresa la preocupación de todos los ciudadanos ante el poder y la arrogancia de las industrias gigantes de la comunicación y de los medios masivos.

Hace tiempo ya que numerosos medios de comunicación privilegian sus intereses particulares en detrimento del interés general de la sociedad y confunden su propia libertad con la libertad de empresa, considerada en estos tiempos de globalización como la primera de las libertades. Pero la libertad de empresa no puede prevalecer en ningún caso sobre el derecho ciudadano a una información rigurosa y verificable. La libertad de empresa no puede ser el pretexto para difundir falsas noticias, supuestas verdades o difamaciones.

La libertad de los medios de comunicación no es más que una extensión de la libertad colectiva de expresión, fundamento de la democracia. Como tal, implica una «responsabilidad social», y su ejercicio está por lo tanto sujeto, en última instancia, al control responsable de la sociedad.

La fuerza de Media Watch Global es ante todo moral, en la medida en que amonesta desde la ética y sanciona las faltas de honestidad profesional por medio de informes y estudios que publica y difunde.

Media Watch Global constituye un indispensable contrapeso al exceso de poder de los medios, cuando en materia de información prevalece una sola lógica, la del mercado, y una sola ideología, neoliberal, que permite al mercado extender su influencia a dominios de la vida colectiva, preservados hasta ahora.

Esta asociación internacional desea ejercer una responsabilidad colectiva, en nombre del interés superior de la sociedad y del derecho de los ciudadanos a ser correctamente informados. Se propone asimismo proteger a la sociedad de las manipulaciones mediáticas.

Media Watch Global reúne tres tipos de miembros, con idénticos derechos:

1) periodistas profesionales o colaboradores, en actividad o jubilados, de todos los medios;

2) universitarios e investigadores de todas las disciplinas, en particular especialistas en medios, información y comunicación, porque estimamos que la Universidad, en el contexto actual, sigue siendo uno de los pocos lugares aún parcialmente protegidos contra las ambiciones totalitarias del mercado;

3) consumidores de medios, ciudadanos comunes y personalidades conocidas por su estatura moral (intelectuales, filósofos, creadores, artistas...)

Puesto que la información es un bien común, su calidad no puede estar garantizada por organizaciones compuestas sólo por periodistas, frecuentemente apegados a sus intereses corporativos. Los sistemas actuales de regulación de medios son insatisfactorios. Los códigos deontológicos de cada empresa mediática (cuando existen) se revelan poco aptos para sancionar y corregir las desviaciones, las ocultaciones y las censuras. Es indispensable que la deontología y la ética de la información sean definidas y defendidas por una instancia imparcial, creíble, independiente y objetiva, en la que los universitarios tengan un papel decisivo.

La función de los «*ombudsmen*» o mediadores, que resultó útil en los años 1980 et 1990, está hoy mercantilizada, desvalorizada y degradada. Con frecuencia es instrumentalizada por las empresas, responde exclusivamente a imperativos de imagen o constituye una coartada de bajo costo, destinada a reforzar artificialmente la credibilidad del medio.

Uno de los derechos más preciados del ser humano es el de comunicar libremente su pensamiento y sus opiniones. Ninguna ley debe restringir arbitrariamente la libertad de palabra o de prensa. Pero esa libertad no puede ejercerse sino a condición de no infringir los derechos ni las leyes que protegen a la sociedad contra la difusión de falsas noticias y contra el peligro de las manipulaciones mediáticas.

Media Watch Global estima por lo tanto que la absoluta libertad de los medios pregonada por los propietarios de los grandes grupos de comunicación no debe concretarse a costa de la libertad de todos los demás.

Los grandes grupos mediáticos deben saber que ha nacido un contra-poder. A partir de ahora deben recapacitar, deben saber que si efectivamente ellos defienden la globalización liberal, muchos ciudadanos se alistan en el nuevo Movimiento Social Mundial que se da cita cada año en Porto Alegre.

Periodistas, Universitarios, y simples ciudadanos estamos colectivamente forjando un arma nueva, para este siglo nuevo.

Los globalizadores dijeron que este siglo sería el siglo de las empresas globales, nosotros decimos que este siglo será el siglo en el que la comunicación y la información pertenecerán por fin a los ciudadanos.

Nos apoderaremos de la verdad, y con la verdad la democracia triunfará.

<http://www.monde-diplomatique.es/2003/01/oimc.html>
<http://www.portoalegre2003.org/publicue/>
<http://www.forumsocialmundial.org.br>